श्रीपांडुरंगसमर्थ

तुकाराम महाराजांची गाथा

पाठ व शब्दकोश यांसह

तयार करणार

माधव कृष्ण देशमुख   शंकर वामन दांडेकर

मुद्रक व प्रकाशक

रा. रा. शंकर नरहर जोशी चित्रशाळा प्रेस १०२६ सदाशिव पेठ,
पुणे सिटी.

शके १८४७   सन १९२५

किंमत २॥ रु०

प्रस्तावना.

अमृताची वाणी वरुषला शुद्ध । करी त्या अशुद्ध ऐसा कोण ।
चहूं वेदांचें हें केलें विवरण । अर्थही गहन करूनियां ॥ १ ॥

रामेश्वरभट.

श्रीतुकोबाराय यांचे अभंग म्हणजे वेदांचा महाराष्ट्रीय अवतार होय. त्यांचें जितके अध्ययन होईल तितकें मनुष्याचे हृत्पटलावर असणारें अज्ञानकीट झडून जाईल व अंतःकरण शुद्ध होऊन मनुष्यजीविताचें साफल्य जी भगवत्प्राप्ति, तिच्या अवाप्तीच्या योग्य मार्गाकडे ते वळेल. श्री तुकोबाराय यांचे अभंगात जिवंतपणा आहे. ते निद्रिस्त पुरुषास खडबडून जागे करतात, असा अनुभव आहे. अशा ग्रंथांचे योग्य व मोठ्या प्रमाणावर अध्ययन होणे, हे महाराष्ट्राचे सर्वांगीण उन्नतीस अवश्य आहे, म्हणून जरी या अभंगांच्या आजपर्यंत अनेक आवृत्त्या निघाल्या आहेत तरी आणखी एक आवृत्ति काढण्याचे धारिष्ट आम्ही करीत आहोत.

या ग्रंथांमध्ये आम्ही वाचकांकरितां शक्य तितक्या सोई करून हा ग्रंथ छापला आहे. श्रीतुकारामबुवा यांचे अभंगांचा समग्र अर्थ देणारी अशी वैकुंठवासी विष्णुबुवा जोग यांचीच फक्त (दोन भागांत प्रसिद्ध झालेली) गाथा आहे. यऱ्हवीं ज्या गाथा आहेत, त्यांमध्यें आवटे, निर्णयसागर, इंदुप्रकाश, यांनीं छापलेल्या गाथ्यांचे सरते शेवटीं शब्दार्थांचे कोश दिलेले आहेत; पण ते कोश असावे तितके विस्तृत नाहींत. आम्ही शब्दकोश होईल तितका विस्तृत केला आहे व प्रत्येक शब्दाच्या अर्थापुढे तो शब्द, त्या अर्थानें, कोणत्या अभंगांत उपयोगिलेला आहे, तें कळण्याकरितां त्या अभंगाचा आंकडा शब्दाचे अर्थापुढें दिला आहे.

येथें एक गोष्ट अवश्य सांगितली पाहिजे ती ही कीं, जरी आम्ही शब्दार्थांचा कोश विस्तृत दिला आहे, तरी आमची अशी समजूत आहे कीं, श्रीतुकोबांचे सर्व अभंग लागणें, ही जवळ जवळ अशक्य कोटींतील गोष्ट आहे. याकरतां जवढे समजले तेवढ्याच शब्दांचे अर्थ दिले आहेत.

तुकारामबुवांच्या वाचकांस पदोपदीं नडणारी दुसरी गोष्ट म्हणजे अभंगाचे पाठासंबंधाने होय. वारकरी समाजांत दोन तऱ्हेचे पाठ साधारणतः रूढ आहेत. एक ह. भ. प. श्रीगंगूकाका यांचे वहीवरून व दुसरा पंढरपूर येथील माळ्यांचे वहीवरून. कोणच्याही एका वहीवरून छापलेली गाथा घेतली असतां, त्यांत सर्व अभंग एका विशिष्ट पाठाच्या पद्धतीनें दिलेले असल्यामुळे, ज्यांचा पाठ भिन्न आहे, त्यास गाथ्यांत अभंग दिलेला असूनही भिन्न पाटामुळे तो न सांपडण्याचा फार संभव असतो. तेव्हां ही उणीव दूर व्हावी येवढ्याकरिता आम्ही अनुक्रमणिका देतांना दोन्ही तऱ्हेचे पाठ घेऊन अनुक्रमणिका दिली आहे व पोथींत मुख्य मुख्य भिन्नपाठही दिले आहेत; त्यामुळे ही गाथा दोन्ही तऱ्हेचे पाठांचे वाचकांस सारखीच उपयोगी होईल. जरी अशा रीतीने अनुक्रमणिका विस्तृत दिली आहे तरी आम्ही मूळांत ह० भ० प० श्रीगंगूकाकांचे पोथीचेच पाठ बहुतक घेतलेले आहेत.

यानंतर तिसरी गोष्ट म्हणजे क्षेपकांतील वर्गीकरणाची. या वर्गीकरणावरूनच आमचा साधारणतः क्षेपक म्हणून समजले जाणाऱ्या अभंगाविषयीं काय समज आहे, तो उघड होणारा आहे. खुद्द वारकरीफडांवरच क्षेपकांसंबंधीं अनिश्चितता आहे. श्रीतुकोबाराय यांचे सर्व अभंग मूळ स्वरूपांत उपलब्ध नसल्यामुळे क्षेपक कोणचे आहेत व कोणचे नाहींत. हें ठरविण्याचे काम अवघड होऊन बसले आहे. म्हणून ह० भ० प० गंगूकाका यांची पोथी प्रमाण धरून क्षेपक अभंगांचा भाग तयार केला आहे; पण क्षेपकांतील कांहीं अभंग रा. भावे यांनीं छापलेल्या अस्सल गाथेंत आढळतात व कांहीं पंढरपूर येथील माळ्यांचे प्रतींत सांपडतात; म्हणून, क्षेपक समजले जाणारे, पण या दोन पाठ्यांत सांपडणारे, असे अभंग क्षेपकांतच निरनिराळे दिले आहेत; व सरते शेवटीं ज्यांस कांहींच आधार सांपडलेला नाहीं, अशा केवळ क्षेपक अभंगांचा एक निराळा वर्ग करून ते दिले आहेत.

श्रीतुकोबांचे जे गाथे प्रसिद्ध आहेत त्या बहुतेकांस त्यांचे अल्प तरी चरित्र जोडलेले असतें. परंतु ह० भ० प० पांगारकरांनीं लिहिलेलें श्रीतुकोबांचें विस्तृत चरित्र प्रसिद्ध आहे, व इतरही पुष्कळ लहानमोठीं चरित्रें प्रसिद्ध आहेत, म्हणून आम्हीं या गाथेस त्यांचे चरित्र जोडले नाहीं.

मात्र त्यांच्या अभंगांतील शिकवणूकीची चर्चा करणारा एक छोटासा निबंध जोडला आहे.

ही गाथा तयार करण्यांत आम्हांस अनेक मित्रांनीं मदत केली त्यांचे आम्ही फार आभारी आहोंत.

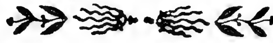
पंढरीचे वारकरी

पंढरपूर
कार्तिक शु॥ ११, शके १८४७.

मा. कृ. देशमुख.
शं. वा. दांडेकर.

श्रीतुकाराम महाराज यांचे अभंग व त्यांची शिकवणूक.

अधिकार तैसा करूं उपदेश । साहे ओझें त्यांस तेंचि द्यावें ।।१।।

श्रीतुकाराम महाराज.

श्रीतुकाराम महाराज यांना वैकुंठवासी होऊन आज सुमारे पावणेतीनशें वर्षे झालीं. कालाच्या चक्रनेमिक्रमास अनुसरून श्रीतुकाराम महाराज यांच्या अवतारकालीं असलेली स्थिति पुनः महाराष्ट्रांत आजही दिसूं लागली आहे. ' टिळे लपविती पाताडी । लेती विजारा कातडी ' ' संता नाहीं मान । देव मानी मुसलमान ' वगैरे आपल्या सभोंवतालची परिस्थिति पाहून काढलेले महाराजांचे उद्गार थोड्याफार फरकानें आजच्या स्थितीसही लागू नाहींत असें कोण म्हणेल ? जेत्या परकीय संस्कृतीशीं बहुत काल सन्निकर्ष झाल्यानें उत्पन्न होणारे दुष्परिणाम आजही महाराष्ट्रांत दिसूं लागले आहेत. स्वधर्मासंबंधीं उदासीन व स्वसामर्थ्याविषयीं अविश्वासी, अशी आमची दिवसेंदिवस स्थिति होत चालली आहे. अशा समयीं ज्यांच्या हृदयस्पर्शी व झणझणीत शब्दांनीं पूर्वी एकदां महाराष्ट्राचे डोळ्यावरील मोहपटल दूर करून जनहृदयांत स्वधर्माभिमानाचे बीज पेरलें, त्या थोर विभूतींच्या शिकवणीचा विचार केल्यास पुन: आपणही तसेंच स्वधर्म व स्वदेश यांवर प्रेम करणारे बनूं, या बुद्धीनें श्रीतुकाराम महाराज यांच्या शिकवणुकीचा विचार करण्याचें आम्हीं योजलें आहे.

श्रीतुकाराम महाराज यांच्या अभंगांचा वाचकवर्ग फार मोठा आहे. हें विधान केवळ त्यांचा अनुयायी म्हणून समजला जाणारा जो ' वारकरी-समाज ' त्याजकडे पाहून आम्ही करतों असें नाहीं, तर वारकरी नसलेल्या समाजांतही–कट्ट्या ख्रिस्ती मिशनऱ्यापर्यंत–श्रीतुकोबा यांच्या अभंगांचा प्रसार व चहा फार आहे. महाराष्ट्रांत मराठी भाषा बोलणारा आणि ज्याचे तोंडांत एकाददुसरें श्रीतुकोबांचें वाक्य सांपडणार नाहीं, असा

मनुष्यच विरळा. प्रचलित भाषेशीं साम्य असलेली भाषा, मांडण्याची सुटसुटीत व जोरदार पद्धती, व साधारण मनुष्याच्या भूमिकेचें दिग्दर्शन करणाऱ्या विचारांची स्पष्ट रीतीनें मांडणी, यांमुळे इतर तत्समकालीन कवींपेक्षां श्रीतुकोबारायांचे अभंगांनीं लोकांच्या जिव्हेच्या ठिकाणीं अग्रस्थान पटकाविलें आहे.

पण या त्यांच्या सुलभतेनेच त्यांचे टीकाकारही बरेचसे आहेत. उंच सुळका पाहिला कीं त्याच्या गगनचुंबित टोकांकडे पाहून मनुष्याचें मन क्षणभर स्तिमित होतें, व तो त्याच्या तळाशींच उभा राहून तत्संबंधीं आश्चर्योद्गार काढीत असतो. उलटपक्षीं, गांवाच्या बाहेर लहानशी टेकडी असली कीं तिच्यावरून दोन चार वेळां मुलेंही सहज सहल करून येतात. हा जो उंच सुळका व टेकडी यांजमधील फरक, तोच फरक भाष्यकार श्रीमद् आचार्य अगर श्रीज्ञानेश्वर, व श्रीतुकोबा यांजमध्ये आहे. श्रीतुकोबाराय यांस बरीच वर्षे होऊन गेल्यामुळे त्यांच्या अभंगांसंबंधीं व शिकवणुकीसंबंधीं पुष्कळांनीं लिहिण्याचा प्रयत्न केला आहे. तेव्हां ' निवडावे खडे । तरी दळण वाजें घडे ' या श्रीतुकोबाराय याच्या उक्तीस अनुसरून,प्रथमतः,ज्यांनीं ज्यांनीं श्रीतुकोबारायांविषयीं लिहिलें आहे, त्यांचीं श्रीतुकोबाराय यांच्या शिकवणुकीसंबंधानें काय मतें आहेत तीं मांडून, तीं श्रीतुकोबाराय यांच्या अभंगांतील शिकवणूक यथार्थ दाखवितात कीं काय हें पाहूं, व मग त्यांची शिकवण खरोखर काय होती यासंबंधीं खुलासेवार विचार करूं.

श्रीतुकोबा यांच्या संबंधानें विचार करणाऱ्या मंडळींचे आम्ही दोन वर्ग करतों; एक पाश्चात्य व एक पौरस्त्य. रे० जे० एफ् एड्वर्ड्स्, रे. टिळक, दि. शं. सावरकर वगैरे ख्रिस्तानुग्रहीत मंडळीचा पहिला वर्ग; ऐतिहासिक राष्ट्रप्रेमीमंडळ, प्रार्थनासमाज, वारकरीसमाज वगैरेंचा दुसरा वर्ग.

यांपैकीं पहिल्या वर्गाचें श्रीतुकोबा यांच्या शिकवणुकीसंबंधानें काय मत आहे तें पाहूं. त्यांच्यामतें श्रीतुकोबांचे अभंग म्हणजे ' ख्रिस्तचरणीं येण्याचा हा तुकानिर्मित उत्तम सेतु आहे. ' या सेतूवरून रे० टिळक हे ख्रिस्तचरणाचें सान्निध्य पावले व येशूच्या कळपांतील मेंढरांनीं प्रयत्न केल्यास या पुलावरून पुष्कळसे लोक ख्रिस्ताकडे आणणें शक्य आहे, व तसा त्यांचा उपयोग करण्याचा मि. सावरकर यांनीं आपल्या सहचरांस उपदेश केला आहे.

ख्रिस्ताच्या कृपेस पात्र न झालेल्यास अगर त्याच्या कृपेंतील लोकांचें साहचर्य प्राप्त होण्याचें भाग्य न लाभलेल्या महाराष्ट्रीयांस श्रीतुकोबांचे अभंग व येशू ख्रिस्त यांचा काय संबंध आहे व त्याचे अभंग हे ' ख्रिस्त चरणांशीं नेऊन सोडणारे ' सेतु कसे होतात, हें एक गौडबंगाल वाटण्याचा संभव आहे. या ख्रिस्तसेवकाच्या मतें श्रीतुकोबा हे पूर्ण अवस्थेस कधींच पोंचले नव्हते. विश्वाच्या बुडाशीं असलेली कोडीं त्यांना उमगलीं नव्हतीं व म्हणूनच त्यांच्या ठिकाणीं तळमळ व त्यांचे अभंगांत विसंगतता दिसून येते. परमानंद सेवन करण्याची सोय न लाभल्यामुळें आपण दुःखी, पापी, अशा तऱ्हेची जाणीव त्याच्यांत कायमची होती. व ती त्याच्या उद्गारांत ठिकठिकाणीं बाहेर आलेली आहे. ते म्हणतातः—

पतित पतित । परि मी त्रिवाचा पतित ॥१॥
अपराधाचा केलों । तुका म्हणे वांया गेलों ॥१॥
पापाची मी रासी । सेवाचोर पायापाशीं ॥१॥
इंद्रियांचीं दीनें । आम्ही केलों नारायणें ॥१॥

अशा तऱ्हेचे आणखीही पुष्कळ उद्गार देतां येतील. त्याचप्रमाणें त्यांच्या शिकवणुकींतही विसगतता दिसून येते. श्रीतुकोबा (१) कधीं मूर्तिपूजा करावी म्हणतात, कधीं करूं नये म्हणतात; (२) कधीं यात्रेस जावें म्हणतात, तर कधीं यात्रेस जाऊन काय होणार म्हणतात; (३) कधीं द्वैतच खरें म्हणतात, तर कधीं अद्वैत खरें म्हणतात.

(१) अवघ्या दशा येणें साधती । मुख्य उपासना सगुणभक्ति ।
प्रगटे हृदयींची मूर्ति । भावशुद्धी जाणोनियां ॥१॥
कासया पाषाण पूजिती पितळ । अष्टधातु खळ भावेंविण ॥१॥
(२) जंव हें सकळ सिद्ध आहे । हात चालावया पाय ।
तंव तूं आपुलें स्वहित पाहें । तीर्थयात्रे जायें चुको नको ॥१॥
तीर्थी धोंडा पाणी । देव रोकडा सज्जनीं ॥१॥
(३) अद्वैताची वाणी । नाहीं ऐकत मी कानीं ॥१॥
मूर्ती भगवद्भाव । मात्रा साहित जीव ॥१॥
अद्वैतीं तो ठाव । निरंजनीं एकला ॥१॥

तात्पर्य,त्यांचे अभंगांत सर्वत्र विसंगतताच दिसून येते. याचें कारण म्हणजे

अंतिम साध्याची अप्राप्ति हे होय. शिकवणुकींत विसंगतता व शेवटपर्यंत तळमळ, या दोन्ही गोष्टी ईश्वरपुत्र जो येशू ख्रिस्त त्याच्या शिकवणुकींत दिसून येत नाहींत. उद्धार पावण्यास जर मुख्य कोणची गोष्ट आवश्यक असेल, तर ती स्वतःच्या अपात्रतेची व पापीपणाची जाणीव ही होय, असें ख्रिस्ताचें मत आहे; व ती श्रीतुकोबाचे ठिकाणीं, वरील त्यांच्या उताऱ्यांत दर्शविल्याप्रमाणें, दिसून येते. अर्थात्, हिचा उपयोग करून व श्रीतुकोबारायांना न उलगडलेल्या कोड्यांस येशूनें कशीं पूर्ण उत्तरें दिलीं आहेत, तीं दाखवून ख्रिस्तमताचा प्रसार करणें सोपें आहे, असें या कळपाचें मत आहे.

हे जे त्यांनीं श्रीतुकोबाचें हृद्गत लोकांपुढें मांडलें हें अगदीं अपुरें आहे. हें त्यांचें वर्णन, जाणूनबुजून म्हणा अगर वस्तुस्थिति न समजल्यामुळें म्हणा, यथार्थ स्थितीचें विपर्यास करणारें झालें आहे. साधूंत दोन प्रकार असतात. एक दुर्दमन जीं इंद्रियें त्यांचे जन्मतःच शास्ते असतात. त्यांच्यांत विकार व विचार यांची लढालढी, धक्काधक्की फारशी नसतेच. आरंभापासूनच ते या जगांत ' कामक्रोध बदरिखानीं देऊन इंद्रियांचे गोसावी ' असे निर्माण होतात. उलटपक्षीं दुसऱ्या प्रकारचे जे साधु असतात, त्यांच्यांत विकार व विचार यांचें तुंबळ युद्ध फार काळपर्यंत माजून राहतें. ' रात्रि दिवस आम्हां युद्धाचा प्रसंग । अंतर्बाह्य जग आणि मन ' अशी स्थिति बहुत काळ चालून, सरतेशेवटीं भगवंताच्या कृपेनें ' कामक्रोध लोभ निमाले ठायींचि । अवघी आनंदाची सृष्टी झाली ' अशा निर्धास्त स्थितीवर ते येतात. श्रीज्ञानदेव हे पहिल्या प्रकारच्या साधूंचें उदाहरण म्हणून देतां येईल, तर श्रीतुकोबा हे दुसऱ्या प्रकारच्या साधूंचे उदाहरण म्हणून देतां येईल; ' अंतर्बाह्य जग व मन ' यांतील संग्राम फार दिवस चालल्यामुळेच श्रीतुकोबा यांच्या अभंगांत पापाच्या जाणिवेचे, दुःखानुभवाचे अथवा दीनतेचे उद्गार पुष्कळ आढळून येतात, पण यावरून ते या साधक स्थितीच्या पलीकडे कव्हांच गेले नव्हते, असें सिद्ध होत नाहीं.

' अपराधाचा केलों । तुका म्हणे वांया गेलों '

म्हणणारे श्रीतुकोबाराय म्हणतातः—

मी वासुदेव तत्त्वता । कळों येईल विचारितां ॥१॥
तुका म्हणे पोटीं । देव घालूनि सांगे गोष्टी ॥१॥
आनंदाच्या कोटी । सांठविल्या आम्हां पोटीं ॥१॥

ब्रह्मरसें गेलें भरूनियां अंग । आधील तो रंग पालटला ॥ १ ॥
घोंटवीन लाळ ब्रह्मज्ञान्या हातीं । मुक्तां आत्मास्थिति सांडवीन ॥१॥
नाहीं शीण आम्हां झालें हें कवतूक । पुनीत हे लोक करावया ॥१॥
तुका म्हणे खातों आनंदाचे लाडू । नका चरफडूं घ्या रे तुम्हीं ॥१॥
आपुलें मरण पाहिलें म्यां डोळां । तो जाहला सोहळा अनुपम ॥१॥
म्हणविले मागें पुढें कैसें चाले । केला समरसें अभिषेक ॥१॥
एकछत्र झळके उन्मनी निशाणी । अनहात ध्वनी गगन गर्जे ॥२॥
तुकया स्वामी स्थापी निजपदीं दासा । करूनी उल्हासता सप्रेमता ॥३

पुढें तर भगवंताने अभिषेक केलेल्या पट्टावर ते अधिकारूढ झाले तेव्हां खिस्त ज्याप्रमाणे " He that followeth me walketh not in darkness "असे म्हणतो त्याचप्रमाणे

धर्म अर्थ काम झाला एके ठायीं । मेळविला जिहीं हाता हात ॥१४॥
गाढवाचे घोडे । आम्ही करूं दृष्टीपुढें ॥ १ ॥

* * * *

तुका म्हणे खळ । करूं समर्या निर्मळ ॥

असें पूर्ण विश्वासाचें व दुसऱ्यासही तारून नेण्याचें सामर्थ्य आपल्या अंगीं वसत असल्याचे निदर्शक, असे त्याचे उद्गार बाहेर येऊं लागले. असल्या पूर्ण अवस्थेच्या निदर्शक उद्गाराकडे दुर्लक्ष करून केव्हांच चालणार नाहीं.

त्याचप्रमाणे त्यांचे अभंगांत विसंगतता दिसून येते, याचें कारण त्यांना आत्मप्रकाश लाधला नव्हता हे नव्हे. त्यांच्या अभंगांत दिसून येणारी विसंगतता ही वरवरची आहे. खोल दृष्टीनें पाहूं गेले असतां, त्यांचे अभंग हे एका सूत्राने ओवलेले, सुसंगत असे आहेत, असेच दिसून येईल. ती सुसंगतता दाखवणारें वाक्यच या लेखाच्या वरती उद्धृत केले आहे. वरपांगी दिसणाऱ्या विसंगततेचें कारण मुळांत विसंगतता आहे हें नव्हे, तर ते अभंग कोणच्या परिस्थितींत निर्माण झाले याचें वाचकांस अज्ञान आहे, हे होय.

त्यांचे अभंगांत एक ठशाची सारखी शिकवणूक दिसून येत नाहीं, याचीं कारणें दोन आहेत. एक तर श्रीतुकोबाराय हे प्रथमवयसाकाळींच कांहीं औपनिषदीय अद्वैत सिद्धांतावर आरूढ झालेले नव्हते, हें होय. त्यांचा आरंभ अगदीं द्वैतापासून—-

नको ब्रह्मज्ञान आत्मस्थितीभाव । मी भक्त तूं देव ऐसें करीं ॥१॥
नलगे हें मज तुझें ब्रह्मज्ञान । गोजिरें सगुण रूप पुरे ॥ १ ॥
काय करूं ब्रह्मज्ञान कोरडें । रितें मायेचें मापाडें ॥
भेटीविण कुडें । तुझिये अवघें मज वाटे ॥ १ ॥
जळो माझी ऐसी बुद्धी । मज घाली तुजमधीं ॥१॥
होऊन शेवट—
गोडपणें जैसा गुळ । तैसा देव झाला सकळ ॥ १ ॥
आतां भजों कवणेपरी । देव सबाह्य अंतरीं ॥ १ ॥
अणोरणीया थोकडा । तुका आकाशा एवढा ॥ १ ॥
देखतां जे डोळे । रूप आपुलेचि खेळे ॥ १ ॥
पाहें तेथें पांडुरंग रखुमाइ । सत्यभामा राही जननिया ॥१॥
तत्त्वमसि विद्या ब्रह्मानंद सांग । तेंचि झाला अंगें तुका आतां ॥१॥
तुजमज नाहीं भेद । केला सहज विनोद ॥१॥
आम्ही जाणों तुझा भाव । कैंचा भक्त कैंचा देव ॥
बीजा नाहीं ठाव । कैंचें फळ शेवटीं ॥१॥
संपादिलें बहुरूप । कैंचें पुण्य कैंचें पाप ॥१॥
नव्हतों आम्ही आप । आपणासी देखिलें ॥१॥
अशा पूर्णअद्वैतविचारात झाला आहे.

यामुळें अगदीं द्वैतापासून तों थेट पूर्ण अद्वैतापर्यंत त्याची जसजशी प्रगति होत गेली, त्या त्या भूमिकेवरचे त्यांचे निरनिराळे उद्गार आहेत. म्हणून त्यांचे भिन्न भिन्न उद्गार हे, त्यांच्या विचारांतील विसंगतता दाखवीत नसून, त्यांच्या प्रगतीच्या निरनिराळ्या भूमिका दाखवतात.

दुसरें असे कीं, श्रीतुकोबाचे अभंग हे खोलींत बसून दोन चार शिष्यांस सांगितलेलीं प्रवचनें अगर वर्तमानपत्राकरितां अथवा मासिकांकरितां लिहिलेले लेख अगर छापण्याकरितां तयार केलेल्या पुस्तकांतील काव्य, असें नसून निरनिराळ्या प्रसंगीं, निरनिराळ्या समाजासमोर केलेल्या कीर्तनांत त्यांना योग्य असा उपदेश करण्याकरिता केलेलें कवित्व आहे. ही एकच गोष्ट लक्षांत ठेवल्यास त्यांचे अभंगांत विसंगतता कां दिसून येते, हें स्पष्ट कळणार आहे. आमचे सरकारही आमच्या कौन्सिलांत गेलेल्या प्रतिनिधीविरुद्ध त्यांचीं दोन निरनिराळ्या वेळचीं व्याख्यानें पुढें करून त्यांजवर विसंगततेचा आरोप करतें.

त्यांस योग्य उत्तर म्हणजे येवढेंच कीं, ज्या दोन कालांत तीं व्याख्यानें दिलीं ते काल व ती परिस्थिति भिन्न होती. त्याचप्रमाणे श्रीतुकोबाराय यांचे अभंगात विसंगतता दिसन येते, याचें उत्तर येवढेंच कीं, ते अभंग भिन्न परिस्थितीतील, भिन्न दर्जाच्या लोकांस, भिन्न कालीं सांगितलेले आहेत. या सर्व गोष्टी लक्षांत घेता असें दिसून येईल कीं, तुकाराम महाराज यांचे अभंगात सुसंगतता आहे, पण ती, वरचें परिस्थितीचें आवरण काढून, निर्विकार मनाने पाहिली पाहिजे एवढेच.

येसू खिस्ताच्या कृपेतील कळपाचें श्रीतुकोबाराय याजसंबंधीं काय मत आहे. याचें आम्ही जरा स्पष्ट दिग्दर्शन केलें आहे. आम्हांस माहीत आहे कीं, आमच्या वाचकवर्गांतील फारच थोडे- बहुतेक नाहींच म्हटल्यास हरकत नाहीं--येशूच्या कृपेस पात्र झालेले अगर होऊं असणारे असतील. पण आम्हीं हे दिग्दर्शन केलें, याचीं कारणें दोन आहेत. एक तर आमच्या वर्गांतील कित्येक त्यांच्या मांडणीच्या शैलीस बळी पडण्याचा संभव आहे, व दुसरें व महत्त्वाचें असें कीं, परधर्मीय लोकांचे दीर्घ प्रयत्न कसे चाललेले असतात, हे आमच्या वाचकांचे नजरेस आणावें.

श्रीतुकाराम महाराज यांच्या शिकवणुकीचा विचार करणारा दुसरा वर्ग म्हणजे पौर्वात्यांचा. त्यांतील ' ऐतिहासिक मंडळा 'च्या मतें श्री तुकाराम महाराज यांची शिकवणूक काय आहे, त्याचा आतां विचार करूं.

या वर्गाचें मतांस एक प्रकारचें विशेष महत्त्व आहे. वरती ज्यांच्या मताचा विचार केला, ते पाश्चिमात्य लोक अगर त्यांचे अनुयायी, हे बोलून चालून परकीय. त्यांची संस्कृति भिन्न, त्यांचा धर्म भिन्न, अर्थात् आमच्या धर्मग्रंथाकडे पाहाण्याची त्यांची दृष्टि, मनुष्यस्वभावास अनुसरून लिहणें म्हटल्यास, केव्हांही सहानभूतीची अगर निर्दोष असूं शकणार नाहीं. शिवाय आमच्या ग्रंथांतील मर्महि त्यास कळणें केव्हांही शक्य नाहीं. या ऐतिहासिक मंडळाची स्थिति याहून अगदींच भिन्न आहे. ज्या देशांत हे अभंग निर्माण झाले, जो देश एकेवेळीं ह्या अभंगांनीं ईश्वरप्रेमाने भारून टाकला, व आजही ज्या देशांत ज्यास या अभंगांतील दहा पांच कडवीं माहीत नाहींत असा माणूस सापडणें विरळा, अशा या महाराष्ट्र देशांतच निर्माण झालेलें हे राष्ट्रप्रेमी ' ऐतिहासिक मंडळ ' आहे. एकाच हाडामांसाचे असल्यामुळे महाराजांचें हृद्गत यांस पाश्चिमात्यापेक्षां अधिक कळणें हे केव्हांही स्वाभा-

विक आहे. या सहजप्राप्त प्राधान्यापेक्षांही यांचे मतांस आणखी एका दृष्टीनेंही महत्त्व आहे. आपल्याकडेही महाराजांच्या अभंगाचा विचार करणारा मोठा वर्ग आहे व तो आपणांस तुकाराम महाराज यांचा शिष्यवर्ग म्हणवून घेतो आहे व आपल्या मगदुराप्रमाणें त्यांची शिकवणूक जिवंत ठेवण्याचा प्रयत्नही करीत आहे. पण या परंपरा चालविणाऱ्या वर्गाचें मतापेक्षाही या मंडळाचे मत अधिक विचारार्ह ठरणारें आहे. कारण हें मंडळ अभंगाकडे परंपरेमुळें अगर अंधश्रद्धेमुळें मंद झालेल्या दृष्टीनें न पाहतां, अर्वाचीन, शास्त्रशुद्ध, विचिकित्सक दृष्टीनें पाहण्याचा प्रयत्न करणारें आहे. अर्थात् या मंडळाचे मतास एक प्रकारचें असाधारण महत्त्व आहे. अशा या मंडळाचें महाराजांच्या शिकवणुकीसंबधानें काय मत आहे, तें आपण आतां पाहूं.

या मंडळाचें मत, वरील ज्या मताचा विचार केला, त्याहून अगदीं भिन्न आहे. दुर्दैवानें तुकाराम महाराज यांस येशूची दिव्य दृष्टि प्राप्त न झाल्यामुळें ' छिद्यन्ते सर्वसंशयाः ' अशी स्थिति त्यास कव्हांही प्राप्त झाली नाहीं, असें जरी त्या दिव्य दृष्टि प्राप्त होण्यास योग्य झालेल्या ख्रिस्तानुयायांस वाटत असलें, तरीपण महाराजांचें चरित्र अगर अभंग, यांपासून शिकण्यासारखें पुष्कळ आहे, निदान आत्मोद्धाराचा मार्ग आक्रमण करूं इच्छिणाऱ्यास कांहीं काळ तरी त्यांच्या शिकवणुकीचा उपयोग होईल, असेंच त्या कळपाचें मत आहे. या ' मंडळाचा ' निर्णय मात्र अगदीं भिन्न आहे. महाराजांच्या कवितेंतील कांहीं अश्लील भाग सोडून दिल्यास, त्यांची कविता मार्मिक व हृदयस्पर्शी, तींतील शब्द कसे वेचक व निवडून बसविलेल्या खड्यासारखे, रचनाही अल्पाक्षर, बह्वर्थ व सुटसुटीत; तात्पर्य, मनांत चाललेल्या खळबळीचे उद्रेक व्यक्त करणाऱ्या कवितेंतील (Lyrics) अति उच्च दर्जाची व प्रासादिक अशी त्यांची कविता आहे, असें या मंडळाचें मत आहे. पण यानंतर जर आपण त्या कवित्वांतून निघणाऱ्या उपदेशाच्या दृष्टीनें त्या कवित्वाकडे पाहूं लागलो, तर या कवित्वासारखें देशबुडवें कवित्व दुसरें सांपडणार नाहीं, असा या मंडळाचा त्यासंबंधानें निश्चित अभिप्राय आहे.

येथें असा साहजिक प्रश्न उत्पन्न होतो कीं, ' संसाराच्या नांवें घालूनियां शून्य । वाढता हा पुण्य धर्म ' करणाऱ्या या महात्म्याच्या शिकवणुकींत देशबुडविणारें, अगर देशहितविघातक असें काय आहे ? या देशभक्त व चिकित्सक मंडळाचे जे लेख व व्याख्यानें प्रसिद्ध झालेलीं आहेत,

त्यांचा जर विचार केला, तर साधारणरीत्या आपल्या मताचे समर्थनार्थ त्यांच्याकडून खालील पुरावे मांडण्यांत येतात, असें म्हटल्यास हरकत नाहीं.

यांचा पहिला मुद्दा असाः— तुकाराम महाराजांनीं लोकांना दैववादी बनविले. 'असेल माझा हरि । तर देईल खाटल्यावरी ' अशी त्यांची शिकवणूक व आचरण होते. त्यांच्या अभंगांत,

प्रारब्धेंचि जोडे धन । प्रारब्धेंचि वाढे मान
प्रारब्धा हातीं जन । सुख शीण पावतसे ॥ १ ॥
होणारा ऐसी मिळे बुद्धि । नेदी शुद्धि धरूं तें ॥ ? ॥
अन्न मान धन । हें तों प्रारब्धाआधीन ॥ १ ॥
ठेविलें अनंतें तैसेंचि रहावें । चित्तीं असों द्यावें समाधान ॥ १ ॥
वाहिल्या उद्वेग दुःखाचि केवळ । भोगणें ते फळ संचिताचें ॥ १ ॥

अशा तऱ्हेची, मनुष्यास प्रयत्नापासून परावृत्त करणारी, किती तरी प्रमाणे आहेत. मनुष्य हा स्वाभाविक आळशी, आणि त्यांत धन वगैरे सर्व गोष्टी प्रारब्धामुळेंच मिळणाऱ्या आहेत, तूं प्रयत्न करूनही तुला मिळेलच असें सांगतां येत नाहीं, येवढ्याकरितां असला प्रयत्न सोड व आपला स्वस्थ ' हरिहरि ' म्हण, असलें सांगणारा गुरु भेटला, म्हणजे तुकारामबोवांनींच म्हटल्या प्रमाणे ' आधींच आळशी । वरी गुरूचा उपदेशी ' अशी स्थिति होणार; व अशीच आमच्या देशाची आज दीडशें वर्षे यांच्या शिकवणुकी मुळे स्थिति झालेली आहे. तात्पर्य, या तुकाराममहाराजांच्या शब्दाने 'महाराष्ट्रांतील लोक' सुदैवाने अगर दुर्दैवाने प्रयत्नाच्या वाटेवरून मुरडून दैववादाकडे वळले व अंधभक्तींत गढून जाऊन ' कार्यविन्मुख ' झाले.

त्यांच्या शिकवणुकींतील देशहितविघातक दुसरें तत्त्व म्हणजे ' क्षण-भंगुरवाद ' हा होय. तुकारामबुवा, सर्व जग माया आहे, सर्व वस्तु नाशवंत आहेत, असला ठिकठिकाणीं उपदेश करतात.

नाशवंत देह जाणार सकळ ।
आयुष्य खातो काळ सावधान ॥ १ ॥
क्षणभंगुर हें जाय न कळतां ।
ग्रासागिळी सत्ता नाहीं हातीं ॥ १ ॥
अवघाचि आकार ग्रासियेला काळें ।
एकाचि निराळें हरिचें नाम ॥ १ ॥

असल्या उपदेशानें लोक निराशावादी, निवृत्तिमार्गी बनतात; व ऐहिक सुखाचा सर्व प्रयत्न सोडून देतात. या क्षणभंगुरवादाचा परिणाम सर्व लोकांत ' निरुत्साही फकीरी ' उत्पन्न करण्यांत होतो; व तो तसा येथें झाला. आपलें जाडेंभरडें वस्त्र पांघरावें, मिळेल ते गोळाभर अन्न पोटांत घालून जठराग्नीची शांती करावी, व खुशाल टाळ कुटीत बसावें, अशीचें लोकांची प्रवृत्ति झाली. अर्थात् सर्व ऐहिक वस्तु नाशिवंत झाल्यावर त्यांच्या प्राप्तीकरतां प्रयत्न करणेंच खुंटलें. तात्पर्य, लोकांस यांनीं ' निवृत्तिमार्गी ' बनवलें.

याच प्रकारचें तिसरें व शेवटचें तत्त्व म्हणजे, त्यांनीं निवृत्तिमार्गीतलाच कां होईना, पण सांगितलेला अंधश्रद्धेचा मार्ग. उपासनाच करावयास लोकांना लावावयाचे होतें, तर ' मासितुण ' अशा श्रीरामचंद्राची अगर राक्षसकुलें हनन करणाऱ्या वातात्मज हनुमंताची उपासना तरी करावयास लावावयाचें होतें. या सर्व उपास्यदेवता सोडून दासाप्रमाणे ' कटिकर ' असलेलें हें विठ्ठल दैवत, याचीच उपासना प्रसृत केली व लोकांस निःसत्त्व, क्लीब बनवलें. तात्पर्य, या टाळकुट्या संताळ्याच्या अग्रणींच्या उपदेशाचा परिणाम लोकांना निराशावादी व दैववादी बनविणारा झाला व आज आमच्या देशातील लोक परदास्यांत खिचपत पडले असतांही मुक्ततेच्या मार्गाचा अवलंब करीत नाहींत, याचें कारण असली नित्य चाललेली शिकवणूक हेंच होय. असल्या या देशहितविघातक शिकवणुकीस जितक्या लवकर मूठमाती मिळेल तितकी बरी.

असो, त्यांचे मत कशा प्रकारचें आहे, हें थोडक्यांत सांगितलें; आतां हें त्यांचे मत सत्यान्वेषणाचे व चिकित्सेचे कसोटीस कितपत उतरतें, तें पाहूं.

या मंडळानें महाराजांच्या शिकवणुकीचें जें दैववादी व निराशावादी तात्पर्य काढले आहे, त्यावरून एक गोष्ट मात्र अगदीं स्पष्ट होते; ती ही कीं या मंडळास श्री तुकाराम महाराज यांची मनोरचनाच समजली नाहीं. वारकरी हा गबाळ्या, व आकाशांतील तारांकडे पाहून चालतांना वाटेने विहिरींत पडणाऱ्या एका ग्रीक तत्त्ववेत्याप्रमाणें अव्यवहारी, अतएव जगदृष्ट्या बावळट व दुर्बल असा असायचाच; व तुकारामबोवा हे वारकरी पंथाचे शिरोमणी, तेव्हां तेही असेच असले पाहिजेत, अशी भ्रामक कल्पना मनांत ठेऊन श्री-तुकारामबोवांचे अभंग वाचल्यामुळे या मंडळाची अशी दिशाभूल झालेली

दिसते. येऱ्हवीं निर्विकार मनाने श्रीतुकारामबोवांच्या सर्व अभंगांकडे पाहिलें तर 'तुकोबा' हे स्वाभिमानी—अर्थात योग्य स्वाभिमानी—व इतरांसही आपला मान राखून कर्तव्य करण्यास शिकवणारे असले पाहिजेत असे दिसतें. इतरांच्या अभंगांपेक्षां बुवाचे अभंगांचा हा विशेष आहे कीं, त्यांत अगदीं कांटेतोल न्यायाची भाषा असते. उदाहरणार्थः—

तुका म्हणे रणीं । जीव देतां लाभ दुणी ॥ १ ॥
दया तिचें नांव भूतांचें पाळण । आणिक निर्दळण कंटकांचे ॥ १ ॥
तुका म्हणे त्याचे । पाप नाहीं ताडनाचें ॥ १ ॥
मऊ मेणाहूनि आम्ही विष्णुदास । कठीण वज्रास भेदूं ऐसे ॥ १ ॥
विधीनें सेवन । विषय त्यागातें समान ॥ १ ॥

अशीं शेकडों उदाहरणे देतां येतील.

श्री तुकारामबोवा यांचे पुष्कळसे अभंग त्यांचे उपास्य दैवत श्रीपांडुरंग यांच्याशीं संभाषणात्मक असल्याने, त्यांच्या अभंगांचे खरें मर्म पुष्कळ वेळां डोळ्यापासून दूर रहातें. देवाशीं सलगीची भाषणें अगर प्रेमाचे भांडण, यांवर जे अभंग आहेत, त्यांत देवाशींही या भक्तशिरोमणीने प्रसंगविशेषीं न्यायाची व सडेतोडपणाची भाषा वापरण्यास कमी केले नाही. असला मनुष्य स्वतः बावळट अगर दुर्बल असेल अगर इतरांस क्लीबत्वाचेच धडे देत असेल, अशी कल्पना करणें, हे मनुष्यस्वभावाची आपणास पारख नाहीं असे दाखवण्या-सारखे आहे. तात्पर्य, सामान्यतः या मंडळाच्या अभिप्रायासंबंधाने असें म्हणतां येईल कीं, हे मंडळ, 'धर्मरक्षावयासाठीं। करणें आटी आम्हांसी' असे म्हणणाऱ्या श्री तुकारामबुवांच्या अंतरंगांत शिरलेच नाहीं व जेथे शिरले, त्या ठिकाणीं दूषित दृष्टीने पाहिल्यामुळे त्यास सत्य दिसलेच नाहीं. असो. आतां त्यांच्या एकेक मुद्याचा विचार करूं.

त्यांचा पहिला मुद्दा असा कीं, श्रीतुकारामबुवा यांनीं लोकांस यत्नेश्वराचे उपासक बनवण्याच्या ऐवजीं, त्यांस दैववादी, हताश, व निरुत्साही बनवलें—निदान लोकांस तसे बनण्यास ज्या वाङ्मयाची मदत झाली,—त्यांतील अग्र-स्थान बुवांच्या अभंगास द्यावे लागेल. या आक्षेपांतील उत्तरार्धाचा विचार करण्याचें कारण नाहीं. कारण त्यावरून श्री तुकारामबुवांस या परिणामाबद्दल साक्षात जबाबदार धरतां येईल असे आक्षेपकासच वाटत नाहीं असे दिसतें.

श्री तुकारामबुवांवर दैववादाचे आक्षेप आणणारे, मुख्य एक गोष्ट विसरतात. दैववाद हा व्यवहाराचे प्रगतीस जसा घातुक आहे, तसाच तो परमार्थाचेही प्रगतीस घातुक आहे. व्यवहारांत, त्याचप्रमाणे परमार्थमार्गांतही दैववादाचा उपयोग करतां येतो, व पुष्कळ लोक तसा करतात, ही गोष्ट श्रीतुकारामबुवा यांस माहित नव्हती असे नाहीं. ते म्हणतात "भजन घाली भोगावरी । अकर्तव्य मनीं धरी ॥" अर्थात् दैववादाचा हा उपयोग—दुरुपयोग माहीत असूनही ते लोकांस दैववादच शिकवीत राहते तर ते त्यांचें करणे आपल्या पायांवर आपणच धोंडा पाडून घेण्याइतकें तात्त्विकदृष्ट्या वेडगळपणाचें झालें असते. सिसिली देशांत ॲबडेरा गांवीं इसवी सनापूर्वी चारशे वर्षे प्रोट्यागोरास या नांवाचा एक मोठा वाक्पटु, चलाख, नास्तिक तत्त्ववेत्ता (Sophist) होऊन गेला. त्याचा धंदा पैसे घेऊन लोकांना नीति, तत्त्वज्ञान व कलाकौशल्य शिकवून हुशार करून सोडणे हा होता; व तो हे शिकवण्याकरितां आपले गांव सोडून या गांवाहून त्या गांवास असा नित्य हिंडत असे. 'मनुष्य हाच सर्व वस्तूंचें प्रमाण आहे.' (Man is the measure of all things) असा त्याच्या तत्त्वज्ञानाचा मुख्य सिद्धांत होता. बरेवाईट, सत्यमिथ्या, वगैरे ठरवण्याची कसोटी म्हटली म्हणजे प्रत्येक मनुष्याचें मनच होय, अशा अर्थाचा जो वरील सिद्धांत, तो तो सर्व लोकास सांगत असे. यावर प्लेटो नांवाच्या जगविख्यात ग्रीक तत्त्ववेत्त्यानें आपल्या 'थिॲटिटस' नांवाच्या संवादांत केलेली टीका, अत्यंत मार्मिक व लक्षांत ठेवण्यासारखी आहे. त्यांतील एक मुद्दा असा आहे कीं, जर प्रत्येक मनुष्याचें मन हेंच बरेंवाईट ठरवण्याची कसोटी आहे, तर प्रोट्यागोरास हा आपलें घरदार सोडून लोकांना तत्त्वज्ञान, नीति वगैरे शिकविण्याचे परिश्रम कां करता ? त्याचप्रमाणें श्रीतुकारामबुवा यांनीं सरास दैववादाचाच उपदेश केला असता, तर एकाद्या चाणाक्ष श्रोत्यानें त्यांना विचारलें असतें कीं "महाराज, दैववादच जर सत्य आहे तर आपण जागरणें करून हाडाची काड करून रक्त ओकीपर्यंत हे उपदेशाचे श्रम फुकट कां करतां ?" व हे त्या श्रोत्याचें विचारणें अयोग्यही न ठरतें. तात्पर्य, तुकारामबुवा, सारखा दैववादच शिकवीत राहिले असें मानलें तर, हा दैववादाचा बाण आपल्यावरच फिरेल. हे न कळण्याइतके श्री तुकारामबोवा अज्ञानी होते असें समजावें लागेल. पण त्यांच्या अभंगांच्या जोरदार वाणीवरून व

त्यांची जीं स्पष्ट वचनें यासंबंधीं आहेत त्यांवरून, ते असे अज्ञानी बुवा होते, अगर असला दोहीं लोकीं घातुक दैववाद त्यांनीं शिकवला, असला निष्कर्ष काढायला त्याच्या अभंगांत फारशी जागा नाहीं, अशी या लेखकांची समजूत आहे. दैववादी कांहीं वाक्यें आहेत, पण त्यांच्या तोडीस तोड, किंबहुना सरस व दैववादाची व प्रयत्नवादाची सुंदर सांगड घालणारीं, अशींच पुष्कळशीं वचनें आहेत.

आपलें आपण न करूं हित । करूं हें प्रमाण संचित ॥
तरी मी नष्टचि पतित । तुका म्हणे संत मज हांसती ॥ १ ॥
एकीं केली हातोफळी । ठाया बळी पावले ॥ १ ॥
येथें न घलीं न घलीं आड । संचितसा शब्द नाड ॥
उठा उठीं गोड । बीजें बीज वाढवी ॥ १ ॥
देव तिहीं बळें धरिला सायासें । करूनिया नाश उपाधींचा ॥१॥
हातीं हित आहे करील तयासी । म्हणऊनि ऋषीं सांगितलें ॥१॥
सायास केलियावांचूनि तें कांहीं । भविष्यावरी पाहीं घालूं नये ॥१॥
म्हणसी नाहीं रे संचित । न करी न करी ऐसी मात ॥१॥
असाध्य तें साध्य करितां सायास । कारण अभ्यास तुका म्हणे ॥१॥
ओलें मूळ भेदी खडकाचें अंग । अभ्यासासी सांग कार्यसिद्धि ॥१॥
नव्हे ऐसें कांहीं नाहीं अवघड । नाहीं कईवाड तोंचि वरी ॥१॥
दोरें चिरा कांपे पडिला कांचणी । अभ्यासें सेवनीं विष पडे ॥१॥
भविष्य न सुटे भोगिल्या वांचूनि । संचित जाणोनि शुद्ध करा ॥१॥

अशींच आणखीही वाक्यें देतां येतील. या उद्धृत वाक्यांत शेवटचें कडवें विशेष अर्थभरित आहे. यांत दैव व प्रयत्न यांची संगति लावली आहे. दैववादावरच भिस्त ठेवून प्रयत्न करणें अवश्य आहे, असें श्रीतुकारामबुवा यांत सांगत आहेत. पुढें तुझें जें संचित होणार तें तूंच आज करणार आहेस, आज जें तूं भोगतोस हें तुझ्याच मागील कृत्यांचें फळ आहे; येवढ्याकरितां पुढची जबाबदारी ओळखून आज तूं उत्तम कर्म कर, असा त्यांचा उपदेश आहे. दैववादाचाच उपयोग प्रयत्नवाद शिकविण्यास करितात, यावरून ते हताश दैववादी होते, कां उत्साहपूर्ण प्रयत्नवादी होते, याचा विचार करण्याचें आम्हीं वाचकांवरच सोंपवितों.

जर श्री तुकारामबुवा हे प्रयत्नवादी होते व प्रयत्नवाद शिकवीत होते असें तुम्ही म्हणतां, तर श्री तुकोबा यांच्या अभंगांत दैववाद शिकविणारीं वाक्यें आहेत त्यांची वाट काय ? असा कोणी साहजिक प्रश्न करील. त्यावर उत्तर असें आहे कीं, एकतर दैववाद हा कर्तव्याकरितां सांगितलेला नव्हे, तर तो भोगाकरितां सांगितला आहे. श्री तुकारामबुवा हे कर्तव्य दैवाधीन आहे असें केव्हांही म्हणत नाहींत. मनुष्यानें योग्य प्रयत्न केल्यावर त्याचें अमुकच फल येईल, असें सांगतां येत नाहीं—अर्थात् तें दैवावरच आहे; तूं तिकडे लक्ष देऊं नकोस; तूं आपलें कर्तव्य कर, असाच त्यांचा उपदेश आहे. श्रीतुकारामबुवा हे पुढील अभंगाचे कडव्यांत 'करणें तें फळ संचिताचें' असें म्हणत नाहींत. ते म्हणतात, "वाहिल्या उद्वेग दुःखचि केवळ। भोगणें तें फळ संचिताचें ॥ १ ॥

दुसरें, प्रत्येक थोर विभूति-जोंपर्यंत ती आपल्या मनुष्यत्वास विसरली नाहीं तोंवर-एका अर्थानें दैववादी रहाणारच. कारण जगताच्या बुडाशीं एक अचिंत्य व सर्वशक्तिमान् अशी शक्ति आहे व तिच्या सत्तेनें हीं सर्व सूत्रें चालत असतात, ही जाणीव त्या विभूतीस जितकी असते, तितकी, ज्यांनीं कांहींच कार्यें अंगावर घेतलीं नाहींत अशा सामान्य मनुष्यास केव्हांही असणार नाहीं. श्रीतुकारामबुवाही अशाच रीतीनें दैववादी (Divine determinist) होते. तात्पर्य, "श्रीतुकारामबुवा हे दैववादी व निराशावादी होते व ते दुसऱ्यासही तसेंच शिकवीत" असें म्हणणारें मंडळ त्यांच्या अंतरंगापर्यंत प्रवेश करूंच शकलें नाहीं, असें खेदानें म्हणावें लागतें.

राष्ट्रीय मंडळाचा दुसरा मुद्दा म्हणजे. "श्रीतुकोबांनीं लोकांस देहाचें क्षणभंगुरत्व अथवा नश्वरत्व पढवून निराशावादी अथवा कार्यविन्मुख बनविलें. जर मूळांत शरीरच नश्वर आहे व जीवित हें 'नलिनीदलगत जलमतितरलं' प्रमाणें अतिशय चपल आहे, अगर 'माशी पांख पांखडी तंव हें सरे' असलें क्षणभंगुर आहे, तर धन व ऐहिक ऐश्वर्य वगैरे सर्व जोडून उपयोग तरी काय ? पिंडाएवढा जो कांहीं ग्रास मिळेल तो खावा व स्वस्थ 'हरि हरि' म्हणत बसावें; अशा तऱ्हेचा जिचा परिणाम प्रयत्नपराङ्मुख आहे, अशी महाराजांची शिकवणूक होती." परंतु क्षणभर विचार करून पाहिलें तर श्री तुकोबारायांची शिकवणूक अशी खात्रीनें नव्हती, हें उघड होणारें आहे.

श्रीतुकोबांनीं देहाचें नश्वरत्व व क्षणभंगुरत्व लोकांचे मनांवर बिबविण्याचा प्रयत्न केला, ही गोष्ट खरी आहे; पण त्याचा अर्थ सर्वांनीं व्यवहार सरास सोडून द्यावाच,असाच केवळ नव्हता. त्यांना मनुष्यांना आपले कर्तव्य लवकर करण्यास तयार करावयाचें होतें. त्यांनीं अभंगांत देहाचें नश्वरत्व व क्षणभंगुरत्व जेथें जेथें सांगितले आहे, तेथें तेथें असें दिसून येईल कीं, त्यांचे हे सांगणें, केवळ सर्वांनीं आत्महित साधून घेण्यास बिलकुल विलंब करूं नये, येवढे चित्तांत ठसविण्याकरितां होय. अशा स्थितींत मनुष्यास 'कल''कल' मत कहिये, कल कालके हात ' असे शिकवण्याखेरीज दुसरा कोणताच मार्ग नव्हता, व तोच श्री तुकोबारायांनीं स्वीकारिला. त्याचा आम्हीं कालांतरानें कांहींच न करण्याकडे उपयोग केला तर, हा दोष महाराजांचा नसून, जी बाह्य परिस्थिति निर्माण झाली, त्यापासून उत्पन्न झालेल्या शैथिल्याचा आहे.

मंडळाचा तिसरा मुद्दा असा आहे कीं, त्यांनीं लोकांस जो कर्तव्यकर्म म्हणून मार्ग दाखविला, तो अंधश्रद्धेचा व क्लीबत्वास मदत करणारा असा आहे. श्री पांडुरंगाची उपासना करणारे वारकरी कोणत्या भावनेने ती उपासना करितात, हे न समजल्यामुळे असल्या तऱ्हेचे आक्षेप पुढें येत असतात. श्रीपंढरीश पांडुरंगाची ' कटिकरविराजित ' असलेली मूर्ति ही दास्यत्वाची खूण नसून, आपले भक्तांस भवाब्धि हा कमरेइतक्या पाण्यासारखा तरुन—चालत—जाण्यास सुलभ आहे, अशी भक्तांस खात्री पटवणारी खूण आहे. श्री ज्ञानोबाराय म्हणतात:—

' करा विठ्ठलस्मरण । नामीं रूपीं अनुसंधान ।
जाणोनि भक्तां भवलक्षण । जघन प्रमाण दावितो ॥ १ ॥ '

' प्रमाणं भवाब्धेरिदं मामकानां, नितंबः कराभ्यां धृतो येन तस्मात् । '
शंकराचार्यकृत पांडुरंगाष्टक.

उपासना ही भावनेवर अवलंबून असते. श्री तुकोबाराय याच मूर्तीच ' घेऊनियां चक्र गदा । हाचि धंदा करीतो ॥ १ ॥ भक्तां राखे पायापाशीं । दुर्जनाशीं संहारी ॥ २ ॥ ' ' दैत्या काळ भक्ता मेघश्याम मूर्ति ' असें वर्णन करितात. यावरुन या उपासनेत व दैवतांतही क्लीबत्व व दास्यत्व आणण्यासारखे कांहीं नाहीं, हे उघड आहे.

राहून राहिला आक्षेप अंधश्रद्धेचा. कांहीं लेखकांची मजल तर त्यांच्या भक्तांस अंधश्रद्धाळू व मूर्ख म्हणण्यापर्यंतच न थांबतां, 'आपल्या वह्या पाण्यांत श्रीपांडुरंग रक्षण करील, मेलेलें मूल तो उठवील, जी गोष्ट अभिमन्यूकरितांही देवांनीं केली नाहीं ती तो भक्ताकरतां करील, असे आजपर्यंत कधीं न घडलेले प्रसंग तो घडवून आणील' अशी खुळी अंधश्रद्धा श्रीतुकोबाराय आपल्या उराशीं बाळगून बसले होते, असें म्हणण्यापर्यंतही गेली आहे. हा मुद्दा जरा विशेष महत्त्वाचा आहे. तुकारामबुवा हे स्वतः 'समंजसश्रद्धावादी' होते. लोकांना त्यांनीं अंधश्रद्धेचा मार्ग शिकविला नाहीं, हे त्यांनीं ढोंगी गुरुमार्गावर केलेल्या टीकेने, छांछू, टाणा-टोणा वगैरेंच्या केलेल्या कडक निषेधाने व 'स्वतः अनुभव घेऊन पहा व मग बोला' या त्यांच्या शिकवणीने स्पष्ट होणारें आहे. आतां राहिली देवाच्या कर्तृत्वासंबंधींची शंका. ह्या बाबतींत श्रीतुकोबांचा देवावर, मुलाचा आईवर जसा विश्वास असतो, तसाच विश्वास होता, यांत कांहीं शंका नाहीं. अभिमन्यूकरितां कांहीं कारणास्तव कदाचित् देवाने एकादी गोष्ट केली नसेल; पण पुराणांतून देवांनीं आज अशक्य समजलेल्या अशा हजारों गोष्टी केल्याचीं वर्णनें आहेत, हें पुराणें वाचणारांस स्पष्ट दिसणारें आहे. द्रौपदीचीं वस्त्रें होणें, प्रल्हादास विष दिलें असतां व अग्नींत टाकलें असतां तो जळून न मरणें, सांदीपनीचे मेलेलें मूल परत आणून देणें वगैरे गोष्टींचीं पुराणांनीं वर्णनें लिहिलेलीं आहेत, व तुकारामबोवांनींही देवास कांहींच अशक्य नाहीं याच भावनेनें तिकडे पाहिलें असलें पाहिजे. वास्तविक 'अशक्य' हा शब्द सापेक्ष आहे. आमच्या सांप्रतच्या ज्ञानाला अगम्य, येवढाच त्याचा अर्थ आहे. सृष्टिनियम याचा अर्थही आपल्या अनुभवावरून जास्तींत जास्ती उपयोगीं पडणारे असे आम्हीं ठरविलेले 'साधारणसिद्धान्त' एवढाच आहे. तेवढ्यावरून या साच्यांत जे येत नाहीं ते करणें परमेश्वरास अशक्य आहे असें मानणें म्हणजे जगांत चाललेल्या अतर्क्य घडामोडींचें 'सर्वज्ञत्व,' व जनकत्व याचा मक्ता अल्प मानवी प्राण्यानें आपल्याकडे घेण्याचें धाडस करण्यासारखें आहे. याचा अर्थ असे चमत्कार उठल्यासुटल्या मनुष्य करूं शकतो असा सर्वांचा विश्वास असावा अगर तुकारामबोवांचा तसा होता, असें आमचें मुळींच म्हणणें नाहीं. परंतु आपल्यास एक कोडें उकललें नाहीं

दोन्ही टिपरी एकचि नाद । सगुण निर्गुण नाहीं भेद रे ।
कुसरी अंगें मोडतील परी । मेळविती एका एक छंद रे॥१॥
एका अंगीं दोन्ही जालीं हीं निर्माण ।देवभक्तपण स्वामी सेवा॥
अभेदूनि भेद राखियेला अंगीं ।वाढावया जगीं प्रेमसुख ॥१॥

तात्पर्य, अद्वैतानुभव प्राप्त झाल्यावरही श्रीतुकारामबुवा शेवटपर्यंत सगुणोपासक होते हे वरील कडव्यावरून स्पष्ट दिसणार आहे. ते स्वतः म्हणतातः—

सकल जीवांमाजीं देव आहे खरा । देखिल्या दुसरा विण न तरे ॥ ॥ १ ॥

जीवन्मुक्तज्ञानी जरी झाले पावन । देवतीर्थभजन न सांडिती ॥१॥

त्यांच्या अंतकालपर्यंत चालू असलेल्या सगुणोपासनेचा पुरावा पाहिजे असल्यास तो त्यांचे अभंगांतच भरपूर सांपडणारा आहे. त्यांचे निर्याणाचे म्हणून जे अभंग प्रसिद्ध आहेत त्यांत—

" शंखचक्रगदापद्म । पैल आला पुरुषोत्तम ॥ १ ॥
पैल दिसतील भार । दिंडी पताका अपार ॥ १ ॥
आला पंढरीचा राणा । दिसतील त्याच्या खुणा ॥ २ ॥

अशा सारखे सगुणप्रेमांत रंगलेल्यासच स्फुरणारे उद्गार आढळून येतात. असो; भक्त हा देवास ओळखतो व सगुण व निर्गुण दोन्ही तोच आहे हे जाणून स्वस्थ बसतो व आपल्या भक्तिसुखाचा आनंद आपणच उपभोगीत राहतो.

कीं भक्तिसुखालागीं । आपणपें दोहीं भागीं । वांटूनियां अंगीं । सेवकै बाणें ॥ येरा नाम मी ठेवी । मग भजती वोज बरवी । नभजतिया दावी । योगिया जे ॥

ज्ञानेश्वरी अ. १२

अशाच अनुभवाचे हद्दीवर श्रीतुकारामबुवा पोंचले होते व शेवटपर्यंत ते पंढरीचे वारकरी राहिले, हे त्यांच्या अभंगांवरून स्पष्ट कळून येईल.

दुसरा मुद्दा जातिभेदाचा. तुकारामबुवांची दृष्टि, मुख्य साध्य जी देवप्राप्ति त्यावर आरूढ झालेली असल्यामुळे, त्यांस जातगोत यास अवास्तव महत्त्व देणे केव्हांही पसंत नव्हतें. पण याचा अर्थ त्यांस सर्व वर्ण एक व्हावेत असे

वाटत होतें, अगर तसें करण्याचा त्यांनीं प्रयत्न केला, असें अनुमान काढणे, हे उपलब्ध पुराव्याच्या बाहेर निकाल देण्यासारखें आहे. भक्तींत–भगवद्विषयक प्रेमांत–जातीचा, व्यक्तीचा व लिंगाचा विचार कमी किमतीचा आहे ही गोष्ट खरी. पण त्यावरून व्यवहारकालींही जातिबंधनें तोडावींत असेंच त्यांस वाटत होतें हें कसें सिद्ध होणार ? यावर कोणी म्हणेल कीं, श्रीतुकारामबुवा व्यवहार व तात्त्विक सिद्धांत यांत भेद करीत होते काय ? होय. व्यवहाराकरतां मूळ न सोडतां भेद करणें अवश्य आहे व ते तसा करीत होते, हें खालील उदाहरणावरून कळून येईल. 'हरिव्यापक सर्वगत' ही परमेश्वराची व्यापकता माहिती असूनही श्रीतुकोबा—

"यज्ञ भूतांच्या पाळणा । भेद कार्याकारणा । पावावया उपासना । ब्रह्मस्थानीं प्रस्थान ॥ १ ॥"

असे व्यवहारांत भेद केले पाहिजेत असें स्पष्ट म्हणतात; येवढेंच नव्हे तर ठिकठिकाणीं आपण तसा करतो असेंही ते स्पष्ट म्हणतात.

जग देव परी निवडीन निराळे । ज्ञानाचे आंधळे भारवाही ॥ १ ॥
परपीडक तो आम्हां दावेदार । विश्वीं विश्वंभर म्हणऊनि ॥ १ ॥

तात्पर्य, ज्याप्रमाणें अद्वैतसिद्धान्त अनुभवूनही व्यवहारांत द्वैत करणें अवश्य आहे, त्याचप्रमाणे भक्तींत 'जाति व्यक्ति पडे बिंदुले' ही गोष्ट जरी खरी असली तरी व्यवहारांत कार्यापुरता जातिभेद करणें अवश्य आहे; व हा वेदविहित जातिभेद अवश्य पाळला पाहिजे, असें सांगणारीं त्यांचीं पुष्कळ वचनें आहेतः–

शिखासूत्र तुझा गुंतला जमान । तंव वरि तूं जाण श्रुतिदास ॥१॥
कुळधर्मे ज्ञान कुळधर्मे साधन । कुळधर्मे निधान हातीं चढे ॥ १ ॥
तुका म्हणे मन उन्मन जों होय । तोंवरी हे सोय विधी पाळी ॥१॥

तिसरा पौरस्त्यांतील श्रीतुकोबांच्या शिकवणुकीचा विचार करणारा वर्ग म्हणजे 'पंढरीच्या वारकऱ्यांचा'. या पंथांत श्रीतुकारामबुवांची शिकवणूक बहुतेक अंगांनीं जागृत ठेवण्याचा प्रयत्न करण्यांत येत आहे. पण यांतही बुवांच्या शिकवणुकीचा विपर्यास करणारा अल्पसा वर्ग आहेच. पाणी स्वच्छ असले तरी त्याला रोज स्वच्छ करणारा मनुष्य नसला म्हणजे त्यांत जसे

शेंवाळ वाढते, तसे या वर्गांतही एका बाजूला श्रीतुकारामबुवांच्या शुद्ध शिकवणुकीवर आच्छादन घालणारा असा वर्ग निर्माण झालेला आहेच.

या वर्गाचा सर्व भर, श्रीतुकोबांनीं केलेल्या भगवन्नामाच्या सामर्थ्याचे वर्णनपर अभंगांवर व व्यसनी, फंदी, लोकांस शुद्ध आचरणावर आणण्याकरतां केलेल्या उपदेशावरच आहे.

चाल केलासी मोकळा । बोले विठ्ठल वेळोवेळां ॥१॥
तुज पापचि नाहीं ऐसें । नाम घेतां जवळी वसे ॥२॥
दुराचाऱ्या मोक्ष सुखाची वस्ती । भोळी बाळमूर्ति पांडुरंग॥ १ ॥

या वचनांचा ते अर्थ असा करतात कीं, वाटेल तसें आचरण करावें व एकदां पंढरपुरला जाऊन श्रीपांडुरंगाच्या पायांवर मस्तक ठेवून 'क्षमस्व' म्हटलें कीं आपण सर्व पातकांतून मुक्त झालो. तोडानें नाम घेतलें व वारी केली कीं इंद्रियें मोकाट सोडलीं तरी चालतील. तात्पर्य, पंढरीची वारी करणें व नाम घेणें येवढें केलें कीं, मग बाकी कांहींही करावयास मोकळीक, मोक्ष आपला ठेवलेलाच आहे.

"वैराग्याची निष्ठा प्रकटुनि दाखविली" असे रामेश्वरभट्टानें ज्यांचें वर्णन केलें व वैराग्याचे जे केवळ मूर्तिमंत पुतळे श्रीतुकोबा, ते असा उपदेश करतील हे संभवत नाहीं. त्यांचा हाच जर उपदेश खरा, तर खालीं दिलेले व असेच शेंकडो देतां येण्यासारखे जे त्यांचे उद्गार आहेत त्यांची वाट काय?

साधनें तरी हींच दोन्ही । जरी कोणी करील ॥ १॥
परद्रव्य परनारी । यांचा धरी विटाळ ॥ २ ॥
इंद्रियांसीं नेम नाहीं । मुखीं राम म्हणोनि काय ॥ १ ॥
जेवी माशीसवें अन्न । सुख नेदी तें भोजन ॥ २ ॥
हीं तों अंगीं नाहीं चिन्हें । गाईलें वेश्येच्या ढङ्यानें॥ ३ ॥
करूनियां शुद्ध मन । नारायण स्मरावा ॥ १ ॥
तरीच हा तरिजे सिंधु । भवबंधु तोडोनियां ॥ २ ॥
हित व्हावें तरी दंभ दुरी ठेवा । चित्तशुद्धि सेवा देवाची हे॥१॥
अनुतापें दोष । जाय न लगतां निमिष ॥ १ ॥
परि तो राहे विसावला । आदीं अवसानीं भला ॥ २ ॥

हीं उद्धृत केलेली कडवीं श्रीतुकारामबुवांचे नीति व परमार्थ यांच्या संबंधांत काय मत होतें हें स्पष्ट दाखवतील.

यावर पुन: अशी शंका येईल कीं, जर ते इतके आचाराच्या बाबतींत कडक होते तर 'चाल केलासी' सारखीं वचनें त्यांचे अभंगांत आढळून तरी कां येतात? या शंकेचें उत्तर मागें पाश्चात्य टीकाकारांच्या एका शंकेचा विचार करतांना दिलेल्या उत्तराप्रमाणेंच आहे. श्रीतुकारामबुवांचे अभंग हे निरनिराळ्या व्यक्तींस निरनिराळ्या परिस्थितींत केलेले उपदेश आहेत. शाळेंत ज्याप्रमाणें बिगारी-पासून तों सातवीपर्यंतचे सर्व मुलांस शिक्षण मिळतें; त्याचप्रमाणें तुकारामबुवाचे अभंगांत विषयासक्त पामरापासून तों ज्ञानाभिमानी पंडितापर्यंत सर्वांस उपदेश केलेला आहे. एखादा मुलगा अतिशय उनाड, चोवीस तासांत पाटीपेन्सिलीला न शिवणारा असा असला, तर त्याचा समंजस बाप त्यास ताळ्यावर आण-ण्याकरितां असें सांगतो कीं 'बाळा, तुला खेळ आवडतोना, तर दिवसभर खेळ; फक्त दुपारीं एक तासभर मन लावून अभ्यास कर म्हणजे झाले. येऱ्हवीं असें सांगण्यांत बापाचा हेतु खरोखर मुलाने तेवीस तास खेळावें व **एकच** तास अभ्यास करावा असा नसतो. त्यास त्यानें चोवीस तासही अभ्यास केला तर पाहिजे असतें. परंतु त्यांस माहीत असतें कीं, आपण एकदम जर असा उपदेश मुलास केला तर तो पटणार नाहीं व तो उलटींच उनाड होईल

पाठेळ करितां नसाहे वारा । साहेलिया ढोरा गोणी वाहे॥१॥

हा मनाचा स्वभाव बुवांस माहीत होता. व्यसनपंकांत बुडालेल्यांस एकदम अतिकठीण असें आचरण सांगितल्यास सर्वच विसकटून जाईल; पण हलकें हलके चुचकारून त्यांस आपल्या ताब्यांत घेतल्यास कालांतरानें हवें तसें कडकडीत आचरण व तपही तो करूं शकेल.

मोहरोनि चित्ता । आणूं हळूचि वरि हिता ॥ १ ॥

याच मानसशास्त्राच्या अनुभवानें बुवांनीं विषयग्रस्तांस 'चाल केलासी मोकळा' असला उपदेश केला आहे; त्यावरून तेच त्यांचे सिद्धान्तमत होतें असें सिद्ध होत नाहीं.

येथपर्यंत श्री तुकाराममहाराज यांच्या शिकवणुकीचा आपआपल्यापरीनें

अधिकार नसताना गुरु होण्याच्या तर ते अतिशयच विरुद्ध होते; व या बाबतींत त्यांनीं जितकी कडक भाषा वापरली आहे तितकी, शाक्तमार्ग सोडून देऊन, इतरपंथीयाबाबत क्वचितच वापरली असेल.

तुका पंखि बहिर न मानूं । वोहि जनावर बाग ।
असंतनकुं संत न मानूं । दे वर्मकुं दाग ॥१॥

तुका म्हणे लासूं फासूं देऊं डाव । सुखाचा उपाव पुढें आहे ॥१॥

या आमच्या म्हणण्याचा गैरसमज होण्याचा पुष्कळ संभव आहे. श्रीतुकारामबुवास संतसेवेचे अगर सद्गुरुदास्याचें महत्त्व मान्य नव्हते असें आमचे म्हणणे नाहीं. संतसेवा साधकास ज्ञानप्राप्तीकरितां अवश्य आहे, यांत शंका नाहीं. साधकास परमार्थसोपान चढण्याचे प्रारंभींच जर सद्गुरूचे साहाय्य मिळाले तर साधकाचा पुढील मार्ग सुलभ होतो यांत शंका नाहीं. पण त्याचा अर्थ उठल्यासुटल्या एकाद्या महाराजाकडे जाऊन 'उपदेश' घेतल्याशिवाय परमार्थ होतच नाहीं असा नाहीं. परमार्थ हा पुष्कळ अंशीं आत्मप्रयत्नावर अवलंबून असणारी गोष्ट आहे; व ईश्वर साक्ष ठेवून प्रयत्न करणारास भगवानच गुरुरूपाने मदत करतात असा श्रीतुकोबांचा दृढ विश्वास होता असे दिसते.

"ऐसें ऐसीयानें भेटती ते साधु । ज्यांच्या दर्शनें तुटे भवबंधु"

असा आरंभ करून, सरतेशेवटीं ते म्हणतात:—

"अर्थकामचाड नाहीं चित्ता । मानामान मोह माया मिथ्या ।
वर्ते समाधानो जाणोनी नेणता । साधु भेट देती तया अवचिता॥१॥

त्यांनीं ठिकठिकाणीं असेच म्हटले आहे

माझ्या विठोबाचा कैसा प्रेमभाव । आपणचि देव होय गुरू ॥

ज्या परंपरेचे 'कळस' श्रीतुकोबा झाले त्यांतील शिकवणूक अशीच आहे. आंब्याच्या फळाचें काम झाड सोडून राघु शोधत जाण्याचें नसून फांदीवरच पाडास लागण्याचे आहे. तो पाडास लागला कीं, टोकत असलेला राघू आपणच येऊन टोच मारतो. तसेच आपली भूमिका तयार झाली कीं सद्गुरुरूपाने भगवंतच आपणांस साह्य करतात.

ऐसा शरीरसंयोगाचिये रातीं । माजि धांवतां खाडिया आयती ।
तंव कर्मक्षयाची पाहाती । पाहांट झाली ॥१॥

तैसीच गुरुकृपा उखा उजळली।..... ..

ऐशी कर्म-साम्यदशा। होय तेथ वीरेशा। मग श्रीगुरु अवसा। भेटेचि गा॥ ज्ञानेश्वरी.

ऐसी सद्‌गुरूची आवडी। ज्याची अवस्था चढोवढी। त्यासी गुरुरूपें तातडी। भेटी रोकडी मी देतों॥ नाथभागवत.

जन्मानेकशतैस्सदादरयुजा भक्त्या समाराधितो।
भक्तैर्वैदिकलक्षणेन विधिना संतुष्ट ईशःस्वयम्॥
साक्षाच्छ्रीगुरुरूपमेत्य कृपया दृग्गोचरस्सन् प्रभुः।
तत्त्वं साधु विबोध्य तारयति तान् संसारदुःखार्णवात्॥
श्रीमत् शंकराचार्य

याच दृष्टीनें श्रीतुकोबांनीं बरोबरी तयार होणाऱ्या गुरूंवर तडाके ओढले आहेत. खऱ्या संतांसंबंधीं अगर सद्‌गुरुसंबंधीं कोणी केव्हांही ब्र अक्षरही काढणार नाहीं. श्रीतुकोबास सर्वत्र राग बाह्य ढोंगाचा होता;व म्हणूनच त्यांनीं कानफाटे, मलंग, संन्यासी, ढोंगीबुवा, ' मांगे आन करी आन ' असले पुराणिक व कीर्तनकार यांची खरमरीत हजेरी घेतली आहे. श्रीतुकोबा म्हणतात: —

सोंग छंद कांहीं। देव जोडे ऐसें नाहीं॥१॥
तेथें सर शुद्ध साचें। अंतरींचें बीज तें॥१॥

ज्याप्रमाणें दिमाखीच्या गोष्टींचा श्रीतुकोबांस राग असे त्याचप्रमाणें भगवन्नामसंकीर्तनावर उपजीविका करणारे यांचाही त्यांस अतिशय राग असे. साक्रेटिसास ज्ञान विकणें हें, एकाद्या स्त्रीनें आपलें शरीर पैशाकरितां परपुरुषास विकण्याप्रमाणें निंद्य वाटे. त्याचप्रमाणें श्रीतुकोबांसही नाम विकणें—कीर्तन करून पोट जाळणें—हें निंद्य वाटे. ते म्हणतात:—

कन्या गो करी कथेचा विकरा। चांडाळ तो खरा तया नांवें॥१॥
पुण्यविकरा तें मातेचें गमन। भाडी ऐसें धन विटाळ तें॥१॥
कथा करोनियां द्रव्य देती घेती। तया अधोगती नरकवास॥१॥
कथा करोनियां मोल ज्यापें घेती। तेही दोघे जाती नरकामध्यें॥१॥

येथपर्यंत भगवंताच्या प्राप्तीच्या साधनांचा विचार केला. आतां थोडक्यांत भगवद्स्वरूपासंबंधानें त्यांचें काय मत होतें ते पाहूं.

याचाही विचार येशूख्रिस्ताच्या सेवकांच्या मताचा विचार केला त्यावेळेस थोड्या अंशाने येऊन गेला आहे. श्रीतुकोबा हे आरंभीं द्वैती होते. परंतु भगवत्प्रसादाने यथार्थज्ञान प्राप्त झाल्यावर ते पूर्ण अद्वैती बनले.

हरि व्यापक सर्वगत । हा तंव मुख्यत्वें वेदान्त ।
चिंतनासी चित्त । असों द्यावें सावध ॥१॥
विश्वीं विश्वंभर । बोले वेदांतींचें सार ॥१॥
तत्त्वमसिविद्या ब्रह्मानंद सांग । तेंचि झाला अंगें तुका आतां ॥१॥
पांडुरंगें सत्य केला अनुग्रह । निरसोनि संदेह बुद्धिभेद ॥१॥
जीवशिवा शेज रचिली आनंदें । आउटावे पदीं आरोहण ॥२॥
निजीं निजरूपीं निजविला तुका । अनुहतें बाळका हलरु गाती ॥४॥
खडा रवाळी साखर । झाला नामाचाचि फेर ।
न दिसे अंतर । गोडी ठायीं निवडतां ॥१॥
तुम्ही आम्ही पांडुरंगा । भिन्न पेसें काय सांगा ।
चाळविलें जगा । मी हें माझें यासाठीं ॥१॥
मीचि मज व्यालों । पोटा आपुलिया आलों ॥१॥
आनंदाचे डोहीं आनंदतरंग । आनंदचि अंग आनंदाचें ॥१॥
काय सांगों झालें कांहींचिया बाहीं । पुढें चालीं नाहीं आवडीनें ॥१॥

अशा अद्वैतस्थितीवर आल्यानंतरही भक्ति अगर सेवा टाकण्याची त्यांस गरज भासली नाहीं. **अभेदांत भक्ति**, हेंच महाराष्ट्रांतील भागवतधर्माचें वैशिष्ट्य आहे.

चहूं पुरुषार्थांशिरीं । भक्ति जैसी ॥

आपणचि होऊनि ब्रह्म । सारिजे कृत्याकृत्याचें काम । मग कीजे कां निःसीम । सेवा जयाची ॥१॥

हें विश्वचि माझें घर । पेसी मति जयाची स्थिर । किंबहुना चराचर आपणचि झाला ॥ मग यावरीही पार्था । माझ्या भजनीं आस्था । तरि तयातें मी माथा । मुकुट करी ॥

पेसा बोधाचि केवळ । जो होऊनि असे निष्कळ । त्याहीवरी भजनशीळ । माझ्या ठायीं ॥

देव देऊळ परिवारु । कीजे कोरूनि डोंगरु । तैसा भक्तीचा व्यवहारु । कां न व्हावा ॥१॥ श्रीज्ञानेश्वर

अद्वैतमताचे आद्य पुरस्कर्ते श्रीमद् आचार्यही याच आवडीचा ध्वनि खालील श्लोकांत व्यक्त करतातः—

सत्यपि भेदापगमे नाथ तवाहं न मामकीनस्त्वम् ।
सामुद्रो हि तरंगः क्वचन समुद्रो न तारंगः ॥

असेच अभेदांतील भक्तीचे श्रीतुकोबांचेही ठिकठिकाणीं उद्गार आहेत.

मुक्तिवरील भक्ति जाण । अखंड मुखीं नारायण ॥१॥
...पावावया उपासना । ब्रह्मस्थानीं प्रस्थान ॥१॥
अभेदूनी भेद राखियेला अंगीं । वाढावया जगीं प्रेमसुख ॥१॥
एका अंगीं दोन्ही झालीं हें निर्माण । देवभक्तपण स्वामिसेवा ॥१॥

या अद्वैतभक्तीतच भक्तिसुखाची खरी मजा आहे. येथेच भक्तिसुखाचा आनंद भोगावयास सांपडणारा आहे. जोपर्यंत स्वामीसेवक असा भाव—द्वैत—आहे तोपर्यंत खरा आनंद नाहीं. श्रीनारद आपल्या भक्तिसूत्रांतही असेच म्हणतात.

राजगृहभोजनादिषु तथैव दृष्टत्वात्

पोहायला शिकण्याकरितां पाण्यांत पडणें हें अवश्य. पण पोहावयाला येऊं लागल्यावरही जलक्रीडेचा आनंद भोगण्याकरितां पाण्यांत निर्भयपणें पडण्यांत पोहण्याची खरी लज्जत आहे. तसेंच द्वैती भक्तींत भीति व तज्जन्य कंप आहे व अद्वैतांत केवल अभेदसुख आहे.

शिवाय, आपण असा अलौकिक आनंद भोगीत असतां इतरांस त्याचे वाटेकरी करणे, ही ज्ञाते पुरुषावर एकप्रकारची लोकसंग्रहाची जबाबदारी असते. ज्ञाते पुरुष आपण पूर्ण झाल्यावर, ज्या साधनांचा अवलंब करून आपण पूर्ण झालें, त्यांचा स्वतः त्याग केव्हांही करीत नाहींत; व भक्तिमार्गाचा व आचाराचा उच्छेदही केव्हां करीत नाहींत. श्रीतुकोबा ही गोष्ट स्पष्ट रीतीनें सांगतातः—

जीवन्मुक्त ज्ञानी जरि झाले पावन । तरी देव तीर्थ भजन न संडिती१
जाळुं नये नाव पावलोनि पार । आणीक आधार बहुतांचा ॥१॥
आप तरे त्याकी कोण बडाई । औरनकुं भलो नाम धराई ॥१॥
काहे भूमि इतना भार राखे । दुभत धेनु नहिं दूध चाखे ॥२॥
कहे तुका उपकार हि काज । सब कर रहिया रघुराज ॥१॥

अर्भकाचे साठीं । पंतें हातीं धरिली पाटी ॥१॥
तैसे संत जगीं । क्रिया करूनि दाविती अंगीं ॥२॥
बाळकाचे चाली । माता जाणुनि पाऊल घाली ॥३॥
तुका म्हणे नाव । जनासाठीं उदकीं ठाव ॥४॥

अर्थात् ' विशेष आचरावे । लागे मंती ' या न्यायाने, ज्ञात्या पुरुषांवर मोठी जबाबदारी आहे व ती ओळखून ज्ञात पुरुष आचरण करतात असेच त्यांचे सांगणे आहे.

तात्पर्य, देवरूप असलेल्या जीवांनी देवाच्या प्रसादानें आपली देवरूपता जाणून घ्यावी व इतरांसही त्या मूळरूपाची ओळख करून द्यावी, हेंच त्यांच्या शिकवणुकीचें सार आहे.

अमर आहां अमर आहां । खरें कीं पहा खोटें हें ॥१॥
देवचि बरें देवचि बरें । तुका म्हणे खरे तुम्ही ॥४॥
सकळां जीवांमाजी देव आहे खरा । देखिल्या दुसरा विण न तरे ॥
ज्ञान सकळांमाजी आहे हें साच । भक्तीविण तेंच ब्रह्म नव्हे ॥१॥

असा त्यांच्या शिकवणुकीचा सारांश आहे. एकदां भगवत्प्राप्ति कां झाली, कीं त्या ठिकाणीं कोणाचाच धाक, भीति ही रहात नाहींत. तेथे 'अभयं वै जनकप्राप्तोऽसि' यांत याज्ञवल्क्यमुनीनीं जनकराजास सांगितल्याप्रमाणें निर्भयता प्राप्त होते.

कैंचा धाक कैंचा धाक । सकळिक हें आपुलें ॥१॥
देव देखिला देव देखिला । तो नाहीं कोणा भ्याला ॥१॥

अशी निर्भयता प्राप्त करून घ्या, हीच वैदिकमार्ग व भागवतधर्म यांची शिकवणूक,हेच श्रीतुकोबा यांच्या चरित्राचें सार व हाच त्यांचा मुख्य उपदेश आहे. अशी निर्भयता श्रीतुकोबांच्या अभंगांचे परिशीलनानें सर्वांस प्राप्त व्हावी, या बुद्धीनें त्यांच्या शिकवणुकीचें हें अल्प दिग्दर्शन सद्गुरु श्रीतुकोबांचे चरणीं आम्ही अर्पण करतों.

पंढरीचे वारकरी
पंढरपूर
कार्तिक शु॥ ११, शके १८४७.
मा. कृ. देशमुख.
शं. वा. दांडेकर.

विषयानुक्रमणिका

कान्होबाचे अभंग

क्षेपक

तुकारामाची गाथा.

मंगलाचरण ।

१ सुंदर तें ध्यान उभें विटेवरी । कर कटावरी ठेवूनिया ॥ १ ॥ तुळसीहार गळां कासे पीतांबर । आवडे निरंतर हेंचि ध्यान ॥ २ ॥ मकरकुंडलें तळपती श्रवणीं । कंठीं कौस्तुभमणि विराजित ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझें हेंचि सर्व सुख । पाहीन श्रीमुख आवडीनें ॥ ४ ॥

२ राजस सुकुमार मदनाचा पुतळा । रविशशिकळा लोपलिया ॥ १ ॥ कस्तुरी मळवट चंदनाची उटी । रुळे माळ कंठीं वैजयंती ॥ २ ॥ मुकुट कुंडलें श्रीमुख शोभलें । सुखाचें ओतलें सकळही ॥ ३ ॥ कासे सोनसळा पांघरे पाटोळा । घननीळ सांवळा बाइयानो ॥ ४ ॥ सकळही तुम्हीं व्हा गे एकीसवा । तुका म्हणे जीवा धीर नाहीं ॥ ५ ॥

३ गरुडाचें वारिकें कासे पितांबर । सांवळें मनोहर कैं देखेन ॥ १ ॥ बरविया बरवंटा घनमेघसांवळा । वैजयंती माळा गळां शोभे ॥ २ ॥ मुगुट माथां कोटी सूर्यांचा झल्लाळ । कौस्तुभ निर्मळ शोभे कंठीं ॥ ३ ॥ ओंतीव श्रीमुख सुखाचें सकळ । वामांगीं वेल्हाळ रखुमादेवी ॥ ४ ॥ उद्धव अक्रूर उभे दोहींकडे । वर्णिती पवाडे सनकादिक ॥ ५ ॥ तुका म्हणे नव्हे आणिकां सारिखा । तोचि माझा सखा पांडुरंग ॥ ६ ॥

४ धणी न पुरे गुण गातां । रूप दृष्टीं न्याहाळितां ॥ १ ॥ बरवा बरवा पांडुरंग । कांति सांवळी सुरंग ॥ २ ॥ सकळ मंगळाचें सार । मुख सिद्धीचें भांडार ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सुखा । अंतपार नाहीं लेखा ॥ ४ ॥

५ राहों आतां हेंचि ध्यान । डोळा मन लंपट ॥ १ ॥ कोंडकोंडूनि धरीन जीवें । देहभावें पूजीन ॥ २ ॥ होईल येणें कळसा आलें ।

स्थिरावलें अंतरीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे गोजिरीया । विठोबा पायां पडों द्या ॥ ४ ॥

६ आवडे हें रूप गोजिरें सगुण । पाहतां लोचन सुखावले ॥ १ ॥ आतां दृष्टीपुढें ऐसाचि तूं राहे । जों मी तुज पाहें पांडुरंगा ॥ २ ॥ लांचावलें मन लागलीसे गोडी । तें जीवें न सोडी ऐसें झालें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्ही मागावी लडिवाळी । पुरवावी आळी मायबापा ॥ ४ ॥

७ गुणा आला विटेवरी । पितांबरधारी सुंदर जो ॥ १ ॥ डोळे कान त्याच्या ठायीं । मन पायीं राहो हें ॥ २ ॥ निवारोनि जाय माया । ऐसी छाया जयाची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे समध्यान । ते हे चरण सुकुमार ॥ ४ ॥

८ स्वप्नीं तोही कैसा न पडसा डोळां । सुंदर सांवळा घवघवीत ॥ १ ॥ चतुर्भुज माळा रुळे येकावळी । कस्तुरी निढळीं रेखिलीसे ॥ २ ॥ शंखचक्रगदा रुळे वैजयंति । कुंडलें तळपति श्रवणीं दोन्ही ॥ ३ ॥ तुका म्हणे स्वप्नीं दावीं आतां पाय । पांडुरंग माय कृपावंते ॥ ४ ॥

बाळक्रीडेचे अभंग.

९ देवा आदिदेवा जगत्रयाजीवा । परियेसी केशवा विनंति माझी ॥ १ ॥ माझी वाणी तुझे वर्णी गुण नाम । ऐसें देई प्रेम कांहीं कळा ॥ २ ॥ कळा तुजपाशीं आमुचें जीवन । उचित करून देई आम्हां ॥ ३ ॥ आम्हां शरणांगतां तुझाचि आधार । तूं तंव सागर कृपासिंधु ॥ ४ ॥ सिंधु पायवाट होय तुझ्या नामें । जळतील कर्में दुस्तरें तीं ॥ ५ ॥ तें फळ उत्तम तुझा निजध्यास । नाहीं गर्भवास सेविलिया ॥ ६ ॥ सेविलिया रामकृष्ण नारायण । नाहीं त्या बंधन संसाराचें ॥ ७ ॥ संसार तो काय तृणवतमय । अग्नि त्यासी खाय क्षणमात्रें ॥ ८ ॥ क्षणमात्रें जाळी दोषांचिया राशी । निंद्य उत्तमासी वंद्य करी ॥ ९ ॥ करी ब्रीद साचें आपलें आपण । पतितपावन दीनानाथ ॥ १० ॥ नाथ अनाथाचा पति गोपिकांचा । पुरवी चित्तींचा मनोरथ ॥ ११ ॥ चित्तीं जें धरावें तुका म्हणे दासीं । पुरविता होशी मनोरथ ॥ १२ ॥

१० मनोरथ जैसे गोकुळींच्या जना । पुरवावी वासना तयापरी ॥ १ ॥ ऋण फेडावया अवतार केला । अविनाश आला आकारासी ॥ २ ॥ सीण झाला वसुदेव देवकीस । वधी बाळें कंस दुराचारी ॥ ३ ॥ दुराचारियासी नाहीं भूतदया । आपपर तया पापपुण्य ॥ ४ ॥ पुण्यकाळ त्यांचा राहिलासे उभा । देवकीच्या गर्भा देव आले ॥ ५ ॥ गर्भासी तयांच्या आले नारायण । तुटलीं बंधनें आपोआप ॥ ६ ॥ आपोआप बेड्या तुटल्या शृंखळा । बंदाच्या आर्गळा कुलपें कोंडे ॥ ७ ॥ कोंडमार केला होता बहु दिस । सोडवी निमिष न लगतां ॥ ८ ॥ न कळे तो तया सांगितला भाव । आपणासी ठाव नंदाघरीं ॥९॥ नंदाघरीं जातां येतां वसुदेवा । नाहीं जाला गोवा सवें देव ॥ १० ॥ सवें देव तया आड नये कांहीं । तुका म्हणे नाहीं भय चिंता ॥ ११ ॥

११ चिंता ते पळाली गोकुळाबाहेरी । प्रवेश भीतरीं केला देवें ॥ १ ॥ देव आला घरा नंदाचिया गांवा । धन्य त्याच्या दैवा दैव आलें ॥ २ ॥ आलें अविनाश धरूनि आकार । दैत्यांचा संहार करावया ॥ ३ ॥ करावया भक्तजनांचें पाळण । आले रामकृष्ण गोकुळासी ॥ ४ ॥ गोकुळीं आनंद प्रगटलें सुख । निर्भर ते लोक घरोघरीं ॥ ५ ॥ घरोघरीं जाला लक्षुमीचा वास । दैन्यदारिद्र्यास त्रास आला ॥ ६ ॥ आला नारायण तयांच्या अंतरा । दया क्षमा नरां नारीलोकां ॥ ७ ॥ लोकां गोकुळींच्या झालें ब्रह्मज्ञान । केलियावांचून जपतपें ॥ ८ ॥ जपतप काय करावीं साधनें । जे त्या नारायणें कृपा केली ॥ ९ ॥ केलीं नारायणें आपुलीं अंकित । तोचि त्याचें हित सर्व जाणे ॥ १० ॥ सर्व जाणे एक विष्णु साच खरा । आणीक दुसरा नाहीं नाहीं ॥ ११ ॥ नाहीं भक्ता दुजें तिहीं त्रिभुवनीं । एका चक्रपाणीवांचूनि त्या ॥ १२ ॥ त्यांच्या सुखासंगें घेती गर्भवास । तुका म्हणे आस त्यजूनियां ॥ १३ ॥

१२ त्यांच्या पूर्वपुण्या कोण लेखा करी । जिहीं तो मुरारी खेळविला ॥ १ ॥ खेळविला जिहीं अंतर्बाह्य सुखें । मेळवूनि मुखें चुंबन दिलें ॥ २ ॥ दिलें सुख त्यांसी अंतरींचें देवें । जिहीं एका भावें जाणितला ॥ ३ ॥ जाणितला तिहीं कामातुर नारी । कृष्ण

भोगावरी चित्त ज्यांचें ॥ ४ ॥ ज्यांचें कृष्णीं तन मन जालें रत । गृह पति सुत विसरल्या ॥ ५ ॥ विष तयां जालें धन मान जन । वसविती वन एकांतीं त्या ॥ ६ ॥ एकांतीं त्या जाती हरिसी घेवूनि । भोगइच्छा धणी फेडावया ॥ ७ ॥ वयाच्या संपन्ना तैसा त्यांकारणें । अंतरींचा देणें इच्छाभोग ॥ ८ ॥ भोग त्याग नाहीं दोन्ही जयापासीं । तुका म्हणे जैसी स्फाटिक शिळा ॥ ९ ॥

१३ शिळा स्फटिकाची न पालटे भेदें । दाऊनियां छंदें जैसी तैसी ॥ १ ॥ जैसा केला तैसा होय क्षणक्षणा । फेडावी वासना भक्तिभावें ॥ २ ॥ फेडावया आला अवघियांची धणी । गोपाळ गौळणी मायबाप ॥ ३ ॥ मायबापा सोडविलें बंदीहुनी । चाणूर मर्दनी कंसादिक ॥ ४ ॥ दिक नाहीं देणें अरिमित्रा एक । पूतना कंटक मुक्त केली ॥ ५ ॥ मुक्त केला मामा कंस महादोषी । बाळहत्या रासी पातकांच्या ॥ ६ ॥ पाप कोठें राहे हरी आठवितां । भक्ति द्वेषें चिंता जैसा तैसा ॥ ७ ॥ साक्षी तयापाशीं पूर्वील कर्माच्या । बांधला सेवेच्या ऋणीं देव ॥ ८ ॥ देव भोळा धांवें भक्तापाठोवाठीं । उच्चारिता कंठीं मागें मागें ॥ ९ ॥ मानाचा कंटाळा तुका म्हणे त्यासी । धांवतो घरासी भाविकांच्या ॥ १० ॥

१४ चारी वेद ज्याची कीर्ति वाखाणिती । बांधवी तो हातीं गौळणीच्या ॥ १ ॥ गौळणी त्या गळां बांधिती धारणीं । पायां चक्रपाणी लागे तया ॥ २ ॥ तयावरी रिघे चोरावया लोणी । रितें पाळतूनी शिरे माजी ॥ ३ ॥ माजी शिरोनियां नवनीत खाय । कवाड तें आहे जैसें तैसें ॥ ४ ॥ जैसा तैसा आहे अंतर्बाह्यात्कारीं । म्हणऊनि चोरी नसंपडे ॥ ५ ॥ नसंपडे तया करितां खटपट । वाउगें बोभाट वर्माविण ॥ ६ ॥ वर्म जाणती त्या एकल्या एकटा । बैसतील वाटा निरोधूनि ॥ ७ ॥ निवांत राहिल्या निःसंग होऊनी । निश्चळ त्या ध्यानीं कृष्णध्यानें ॥ ८ ॥ न ये क्षणभरी योगियांचे ध्यानीं । धरिती गौळणीं भाविका त्या ॥ ९ ॥ भाविका तयांसी येतो काकुलती । शहाण्या मरती नसंपडे ॥ १० ॥ नलगे वेंचावी टोळी धनानांवें । तुका म्हणे भावें चाड एका ॥ ११ ॥

१५ चाड अनन्याची धरी नारायण । आपणासमान करी

चित्रशाळा प्रेस, पुणें. मुरलीधर.

रंका ॥ १ ॥ रंक होती राजे यमाचिये घरीं । आचरणें बरीं नाहीं म्हणू ॥ २ ॥ नसंपडे इंद्रचंद्रब्रह्मादिकां । अभिमानें एका तिळ-मात्रें ॥ ३ ॥ तिळमात्र जरी होय अभिमान । मेरु तो समान भार देवा ॥ ४ ॥ भार पृथिवीचा वाहिला सकळ । जड होती खळ दुष्ट लोक ॥ ५ ॥ दुष्ट अभक्त जे निष्ठुर मानसीं । केली हे तयांसी यमपुरी ॥ ६ ॥ यमदूत त्यांसी करिती यातना । नाहीं नारायणा । भजले जे ॥ ७ ॥ जे नाहीं भजले एका भावें हरी । तया दंड करी यमधर्म ॥ ८ ॥ यमधर्म म्हणे तया पापियांसी । कां रे केश-वासी चुकलेती ॥ ९ ॥ चुकलेती कथा पुराणश्रवण । होते तुम्हां कान डोळे मुख ॥ १० ॥ कान डोळे मुख संतांची संगति । न धराच चित्तीं सांगितलें ॥ ११ ॥ सांगितलें संतीं तुम्हां उगवुनी । गर्भागी येऊनी यमदंड ॥ १२ ॥ दंडूं आम्हीं रागें म्हणे यमधर्म । देवा होय श्रम दुर्जनांचा ॥ १३ ॥ दुर्जनांचा येणें करूनी संहार । पूर्ण अवतार रामकृष्ण ॥ १४ ॥ रामकृष्णनामें रंगले जे नर । तुका म्हणे घर वैकुंठीं त्या ॥ १५ ॥

१६ वैकुंठींच्या लोकां दुर्लभ हरिजन । तया नारायण समागमें ॥ १ ॥ समागम त्यांचा धरिला अनंतें । जिहीं चित्तवित्तें समर्पिलीं ॥ २ ॥ समर्थ ते गाती हरीचे पवाडे । येर ते बापुडे रावराणे ॥ ३ ॥ रामकृष्णें केलें कवतुक गोकुळीं । गोपाळांचे मेळीं गाई चारी ॥ ४ ॥ गाई चारी मोहोरी पावा वाहे पाठीं । धन्य जाली काठी कांबळी ते ॥ ५ ॥ काय गौळियांच्या होत्या पुण्य-रासी । आणीक त्या म्हैसी गाई पशु ॥ ६ ॥ सुख तें अमुप लुटिलें सकळीं । गोपिका गोपाळीं धणीवरी ॥ ७ ॥ धणीवरी त्यांसी सांगितली मात । ज्याचे जैसें आर्त तयापरी ॥ ८ ॥ परी याचे तुम्ही आइका नवल । दुर्गम जो खोल साधनासी ॥ ९ ॥ शिक लावुनियां घालिती बाहेरी । पाहाती भीतरीं सवेंचि तो ॥ १० ॥ तोंडाकडे त्यांच्या पाहे कवतुकें । शिव्या देतां सुखें हांसतसे ॥ ११ ॥ हांसतसे शिव्या देतां त्या गौळणी । मरतां जपध्यानीं न बोले तो ॥ १२ ॥ तो जें जें करी तें दिसें उत्तम । तुका म्हणे वर्म दावी सोपें ॥ १३ ॥

१७ वर्म दावी सोपें भाविकां गोपाळां । वाहे त्यांच्या गळां पाले माळा ॥ १ ॥ मान देती आधीं मागतील डाव । देवा तें गौरव सुखें मानी ॥ २ ॥ मानती ते मंत्र हमामा हुंबरी । सिंतोडिती वरी स्नान तेणें ॥ ३ ॥ वस्त्रें घोंगडिया घालूनियां तळीं । वरी वनमाळी बैसाविती ॥ ४ ॥ तिहीं लोकांसी जो दुर्लभ चिंतना । तो धांवे गोधना वळतियां ॥ ५ ॥ त्यांच्या वचनाचीं पुष्पें वाहे शिरीं । नैवेद्य त्यांकरीं कवळ मागे ॥ ६ ॥ त्यांचिये मुखींचें हरोनियां घ्यावें । उच्छिष्ट तें खावें धणीवरी ॥ ७ ॥ वरी माथां गुंफे मोरपिसां वेटी । नाचे टाळी पिटी त्यांच्या छंदें ॥ ८ ॥ छंदें नाचतील जयासवें हरी । देहभाव वरी विसरलीं ॥ ९ ॥ विसरलीं वरी देहाची भावना । तोचि नारायणा सर्वपूजा ॥ १० ॥ पूजा भाविकांची न कळतां घ्यावी । न मागतां दावी निज ठाव ॥ ११ ॥ ठाव पाहावया हिंडे मागें मागें । तुका म्हणे संगे भक्तांचिया ॥ १२ ॥

१८ भक्तजनां दिलें निजसुख देवें । गोपिका त्या भावें आळंगिल्या ॥ १ आळंगिल्या गोपी गुणवंता नारी । त्यांच्या जन्मांतरीं हरि ऋणी ॥ २ ॥ रुसलिया त्यांचें करी समाधान । करविता आपण क्रिया करी ॥ ३ ॥ क्रिया करी तुम्हां न वजे पासुनी । अवघिया जणी गोपिकांसी ॥ ४ ॥ गोपिकांसी म्हणे वैकुंठींचा पति । तुम्ही माझ्या चित्तीं सर्व भावें ॥ ५ ॥ भाव जैसा माझ्या ठायीं तुम्ही धरा । तैसाचि मी खरा तुम्हांलागीं ॥ ६ ॥ तुम्हासी कळो द्या माझा साच भाव । तुमचाचि जीव तुम्हा ग्वाही ॥ ७ ॥ ग्वाही तुम्हां आम्हां असे नारायण । आपुलीच आण वाहतसे ॥ ८ ॥ सत्य बोले देव भक्तिभाव जैसा । अनुभव सरसा आणूनियां ॥ ९ ॥ त्यासी बुझावितो वेगळाल्या भावें । एकीचें तें ठावें नाहीं एकी ॥ १० ॥ एक क्रिया नाहीं अवघियांचा भाव । पृथक ते देव देतो तैसें ॥ ११ ॥ तैसें कळों नेदी जो मी कोठें नाहीं । अवघियांचे ठायीं जैसा तैसा ॥ १२ ॥ जैसा मनोरथ जया चित्तीं काम । तैसा मेघश्याम पुरवितो ॥ १३ ॥ पुरविले मनोरथ गोपिकांचे । आणीक लोकांचे गोकुळींच्या ॥ १४ ॥ गोकुळींच्या लोकां लावियेला छंद । बैसला गोविंद त्यांचे चित्तीं ॥ १५ ॥ चित्तें

चोरूनीयां घेतलीं सकळां । आवडी गोपाळांवरी तयां ॥ १६ ॥ तयांसि आवडे वैकुंठनायक । गेलीं सकळीक विसरोनी ॥ १७ ॥ निंदा स्तुति कोणी न करी कोणाची । नाहीं या देहाची शुद्धि कोणा ॥ १८ ॥ कोणाप्ती नाठवे कन्या पुत्र माया । देव म्हणूनिया चुंबन देती ॥ १९ ॥ देती टाकूनीयां भ्रतारांसी घरीं । लाज ते अंतरीं आर्थीच ना ॥ २० ॥ नाहीं कोणा धाक कोणासी कोणाचा । तुका म्हणे वाचा काया मनें ॥ २१ ॥

१९ मनें हरिरूपीं गुंतल्या वासना । उदास त्या सुना गोळियांच्या ॥ १ ॥ त्यांच्या भ्रतारांचीं धरूनियां रूपें । त्यांच्या घरीं त्यांपें भोग करी ॥ २ ॥ करी कवतुक त्यांचें तयापरी । एका दिसे हरि एका लेंक ॥ ३ ॥ एक भाव नाहीं सकळांच्या चित्तीं । म्हणवूनि प्रीति तैसें रूप ॥ ४ ॥ रूप याचें आहे अवघेंचि एक । परि कवतुक दाखविलें ॥ ५ ॥ लेंकरूं न कळे स्थूळ कीं लहान । खेळे नारायण कवतुकें ॥ ६ ॥ कवतुक केलें सोंग बहुरूप । तुका म्हणे बाप जगाचा हा ॥ ७ ॥

२० जगाचा हा बाप दाखविलें मायें । माती खातां जाय मारावया ॥ १ ॥ मारावया तिनें उगारिली काठी । भुवनें त्या पोटीं चौदा देखे ॥ २ ॥ देखे भयानक झांकियेलें डोळे । मागुता तो खेळ तियेपुढें ॥ ३ ॥ पुढें रिघोनियां घाली गळां कव । कळों नेदी भाव मायावंत ॥ ४ ॥ मायावंत हरीरूप काय जाणे । माझें माझें म्हणे देवा बाळ ॥ ५ ॥ बाळपणीं रिठा रगडिला दाढे । मारियेले गाढे कागबग ॥ ६ ॥ गळा बांधूनियां उखळासीं दावें । उन्मळीं त्या भावें विमळार्जून ॥ ७ ॥ न कळे जुनाट जगाचा जीवन । घातलें मोहन गौळियांसी ॥ ८ ॥ शिंकीं उतरूनी खाय नववीत । न कळे बहुत होय तरी ॥ ९ ॥ तरी दूध डेरे भरले रांजण । काय ते भरून दावी दुणी ॥ १० ॥ दुणी झाले त्याचा मानिती संतोष । दुभत्याची आस धरूनियां ॥ ११ ॥ आशाबद्धा देव असोनी जवळी । नेणती ते काळीं स्वार्थामुळें ॥ १२ ॥ मुळ यांचा देव न कळे तयासी । चित्त आशापाशीं गोवियेलें ॥ १३ ॥ लेंकरूं आमचें म्हणे दसवंती । नंदाचिये चित्तीं तोचि भाव ॥ १४ ॥ भाव दावावया चरित्र दाखवी ।

घुसळितां रवी डेरियांत ॥ १५ ॥ डेरियांत लोणी खादलें रिघोनी । पाहे तों गौळणी हातीं लागे ॥१६॥ हातीं धरूनियां काढिला बाहेरी । देखोनियां करी चोज त्यासी ॥ १७ ॥ सिकवी विचार नेणें त्याची गती । होता कोणेरीतीं डेरियांत ॥ १८ ॥ त्यांसी पुत्रलोभें नकळे हा भाव । कळों नेदी माव देव त्यांसी ॥ १९ ॥ त्यांसी मायामोह-जाळ घालीत फांसा । देव आपणसा कळों नेदी ॥२०॥ नेदी भाव राहों लोभिकांचे चित्तीं । जाणतांचि होतीं आंधळीं तीं ॥ २१ ॥ आंधळीं तीं तुका म्हणे संसारीं । जिहीं नाहीं हरी ओळखिला ॥ २२ ॥

२१ ओळखी तयांसी होय एकाभावें । दुसरिया देवें न पाविजे ॥ १ ॥ न पाविजे कदा उन्मत्त झालिया । दक्ष तोचि वायां नागवण ॥ २ ॥ वनवास देवा कारणें एकांत । करावीं हीं व्रततपें याग ॥ ३ ॥ व्रत याग यांसी फळलीं बहुतें । होतीं या संचितें गौळियांचीं ॥ ४ ॥ यांसी देवें तारियेलें न कळतां । मागील अनंता ठावें होतें ॥ ५ ॥ होतें तें लाबया आला नारायण । मायबापां ऋण गौळियाचें ॥ ६ ॥ गौळियाचें सुख दुर्लभ आणिकां । नाहीं ब्रह्मादिकां तुका म्हणे ॥ ७ ॥

२२ नेणतियांसाठीं नेणता लहान । थिंकोनी भोजन मागे माये ॥ १ ॥ माया दोन्ही यास बाप नारायणा । सारखी भावना तयावरी ॥ २ ॥ तयावरी त्याचा समचित्त भाव । देवकी वसुदेव नंद दोघे ॥ ३ ॥ घेऊनियां एके ठायीं अवतार । एकीं केला थोर वाढवूनी ॥ ४ ॥ उणा पुरा यासी नाहीं कोणा ठाव । सारिखाचि देव अवघियांसी ॥ ५ ॥ यासी दोन्ही ठाय सारिखे अनंता । आधील मागुता वाढला तो ॥ ६ ॥ वाढला तो सेवाभक्तिचिया गुणें । उपचार मिष्टान्नें करूनियां ॥ ७ ॥ करूनी सायास मेळविलें धन । तेंही कृष्णार्पण केलें तिहीं ॥ ८ ॥ कृष्णासी सकळ गाई घोडे म्हैसी । समर्पिलें दासीं जीवें भावें ॥ ९ ॥ जीवेंभावें त्याची करतील सेवा । न विसंबती नांवा क्षणभरी ॥ १० ॥ क्षणभरी होतां वेगळा तयांस । होती कासावीस प्राण त्यांचे ॥ ११ ॥ त्यांचे ध्यानीं मनीं सर्वभावें हरि । देह काम करी चित्त त्यापें ॥ १२ ॥ त्याचोंच चिंतन कृष्ण कोठें गेला । कृष्ण हा जेविला नाहीं कृष्ण ॥ १३ ॥

कृष्ण आला घरा कृष्ण गेला दारा । कृष्ण हा सोयिरा भेटी कृष्ण ॥ १४ ॥ कृष्ण गाती ओंव्या दळणीं कांडणीं । कृष्ण हा भोजनीं पाचारिती ॥ १५ ॥ कृष्ण तयां ध्यानीं आसनीं शयनीं । देखती त्या स्वप्नीं कृष्णरूप ॥१६॥ कृष्ण त्यांस दिसे आभास दुश्चिता । धन्य माता पिता तुका म्हणे ॥ १७ ॥

२३ कृष्ण हा परिचारी कृष्ण हा व्यवहारी । कृष्ण त्या वो नारी आणिकी म्हणे ॥ १ ॥ म्हणे कृष्णाविण कैसे तुम्हां गमे । वेळ हा करमे वाथाविण ॥ २ ॥ वायांविण तुम्ही पिटितां चावटी घ्यांगे जगजेठी क्षणभरी ॥ ३ ॥ क्षणभरी याच्या सुखाचा सोहळा । पाहा एक वेळां घेऊनियां ॥ ४ ॥ याचे सुख तुम्हां कळलियावरी । मग दारोदारीं न फिराल ॥ ५ ॥ लटिकें हें तुम्हां वाटेल खेळणें । एका कृष्णाविणें अवघेंचि ॥ ६ ॥ अवघ्याच तुम्ही टाकाल सांगात । घेऊनी अनंत जाल गृहा ॥ ७ ॥ नावडे हें तुम्हां आणीक बोलिलें । मग हें लागलें हरिध्यान ॥ ८ ॥ न करा हा मग या जीवा वेगळा । टोंकवाल बाळा आणिक ही ॥ ९ ॥ आणिक ही तुम्हां येती काकुलती । जवळी इच्छिती क्षण तैसों ॥ १० ॥ तैसों चला पाहों गोपाळाचें सुख । एकी एक सुख सांगतील ॥ ११ ॥ सांगे जंव ऐसी मात दमयंती । तंव त्या धरिती चित्तीं बाळा ॥ १२ ॥ बाळा येती घरा घेऊनिया जाती । नाहीं त्या परती तुका म्हणे ॥ १३ ॥

२४ तुका म्हणे पुन्हा न येती मागुत्या । कृष्णासी खेळतां दिवस गेले ॥ १ ॥ दिवस राती कांहीं नाठवे तयांसी । पाहातां मुखासी कृष्णाचिया ॥ २ ॥ याच्या सुखें नये डोळ्यांसी वीट । राहिलें हें नीट तटस्थाचि ॥ ३ ॥ तटस्थ राहिलें सकळ शरीर । इंद्रियें व्यापार विसरलीं ॥ ४ ॥ विसरल्या तहान भूक घरदार । नाहीं हा विचार असो कोठें ॥५॥ कोठें असो कोण झाला वेळ काळ । नाठवे सकळ विसरल्या ॥६॥ विसरल्या आम्ही कोणी ये जातीच्या । वर्णाही च्यारी एक झाल्या ॥ ७ ॥ एक झाल्या तव्हां कृष्णाचिया सुखें । निःशंक भातुकें खेळतील॥८॥खेळतां भातुकें कृष्णाच्या सहित। नाहीं आशंकित चित्त त्यांचे ॥ ९ ॥ चित्तीं तो गोविंद लटिकें दळण । करितां हे जन करिती तैसें ॥ १० ॥ जन करी तैसा खेळतील

खेळ । अवघा गोपाळ करूनियां ॥ ११ ॥ करूनी आपला अवघा गोविंद । जना साच छंद लटिका त्यां ॥ १२ ॥ त्यांनीं केला हरि सासुरें माहेर । बंधु हे कुमर दीर भावें ॥ १३ ॥ भावना राहिली एकाचिया ठायीं । तुका म्हणे पायीं गोविंदाचे ॥ १४ ॥

२५ गोविंद भ्रतार गोविंद मूळहारी । नामें भेद परि एकाचि तो ॥ १ ॥ एकाचींच नामें ठेवियेलीं दोनी । काल्पितील मनीं यावें जावें ॥ २ ॥ जावें यावें तिहीं घरींचिया घरां । येथींचा सिदोरी तेथें न्यावी ॥ ३ ॥ विचारितां दिसे येणे जाणें खोटें । दाविती गोमटें लोकां ऐसें ॥ ४ ॥ लोक करूनियां साच वर्तताती । तैसा त्या खेळती लटिक्याची ॥ ५ ॥ लटिकें करिती मंगळदायकें । लटिकींच एकें एकां व्याही ॥ ६ ॥ व्याही भाई हरि सोयरा जावई । अवघियांच्या ठायीं केला एक ॥ ७ ॥ एकाशींच पावे जें कांहीं करिती । उपचार संपत्ती नाना भोग ॥ ८ ॥ भोग देती सर्व एका नारायणा । लटिक्या भावना व्याही भाई ॥ ९ ॥ लटिकाची त्यांणीं केला संवसार । जाणती साचार वेगळा त्या ॥ १० ॥ त्यांणीं मृत्तिकेचे करूनी अवघे । खेळतील दोघे पुरुषनारी ॥ ११ ॥ पुरुषनारी त्यांणीं ठेवि-येलीं नांवें । कवतुक भावें विचरती ॥ १२ ॥ विचरती जैसें साच भावें लोक । तैसें नाहीं सुख खेळती त्या ॥ १३ ॥ त्यांणीं जाणितलें आपआपणया । लटिकें हें वायां खेळतों तें ॥ १४ ॥ खेळतों तें आम्ही नव्हो नारीनर । म्हणोनी विकार नाहीं तयां ॥ १५ ॥ तयां ठावें आहे आम्ही अवघीं एक । म्हणोनी निशंक खेळतील ॥ १६ ॥ तयां ठावें नाहीं हरिचिया गुणें । आम्ही कोणकोण काय खेळों ॥ १७ ॥ काय खातों आम्ही कासया सांगातें । कैसें हें लागतें नेणों मुखीं ॥ १८ ॥ मुखीं चवी नाहीं तोंवरी अंगीं लाज । वर्ण यातीकाज न धरिती ॥ १९ ॥ न धरिती कांहीं संकोच त्या मना । हांसतां या जना नाइकती ॥ २० ॥ नाइकती बोल आणिकांचे कानीं । हरि ध्यानीं मनीं बैसलासे ॥ २१ ॥ बैसलासे हरि जयांचिया चित्तीं । तया नावडती मायबापें ॥ २२ ॥ मायबापें त्यांचीं नेति पाचारूनी । बळें परी मनीं हरी वसे ॥ २३ ॥ वसतील बाळा आपुलाले घरीं । ध्यान त्या अंतरीं गोविंदाचें ॥ २४ ॥ गोविंदाचें

ध्यान निजलीया जाग्या । आणिक वाउग्या न बोलती ॥ २५ ॥ न बोलती निजलिया हरिविण । जागृति स्वप्न एक जालें ॥ २६ ॥ एकविध सुख घेती त्या बाळा । भ्रमर परिमळा लागीं जैसा ॥ २७ ॥ जैसा ज्याचा भाव घेतला त्यांपरी । तुका म्हणे हरि बाळलीला ॥ २८ ॥

२६ लीलाविग्रही तो लववी खाववी । यशोदा बैसवी मांडीवरी ॥ १ ॥ मांडीवरी भार पुष्पाचिये परी । बैसोनियां करी स्तनपान ॥ २ ॥ नभाचाही साक्षी पाताळापरता । कुर्वाळिते माता हातें त्यासी ॥ ३ ॥ हातें कुर्वाळूनी मुखीं घाली घास । पुरे म्हणे तीस पोट धालें ॥ ४ ॥ पोट धालें मग देतसे ढेंकर । भक्तीचें तें फार तुळसी दळ ॥ ५ ॥ तुळसीदळ भावें सहित देवा पाणी । फार तें त्याहुनी क्षीरसागर ॥ ६ ॥ क्षीराचा कांटाळा असे एक वेळ । भक्तीचें तें जळ गोड देवा ॥ ७ ॥ देवा भक्त जिवांहुनी आवडती । सकळही प्रीति त्यांच्याठायीं ॥ ८ ॥ त्यांचा हा अंकित सर्व भावें हरी । तुका म्हणे करी सर्व काज ॥ ९ ॥

२७ जियेवेळीं चोरूनियां नेलीं वत्सें । तयालागीं तैसें होणें लागे ॥ १ ॥ लागे दोहीं ठायीं करावें पाळण । जगाचा जीवन मायबाप ॥ २ ॥ माय झाला हरी अवघ्या वत्सांची । घरीं वत्सें जीचीं तैसा झाला ॥ ३ ॥ झाला तैसा जैसें घरींचे गोपाळ । आणिक सकळ मोहरी पांवे ॥४॥ मोहरी पांवे सिंगें वाहिल्या काहाळा। देखिला सोहाळा ब्रह्मादिकीं ॥ ५ ॥ ब्रह्मादिकां सुख स्वप्नीं तेंहि नाहीं । तैसें दोहीं ठायीं वोसंडलें ॥ ६ ॥ वोसंडल्या क्षीर अमुप त्या गायी । जैसी ज्याची आई तैसा जाला ॥ ७ ॥ लाघव कळलें ब्रम्हयासी याचें । परब्रह्म साचें अवतरलें ॥ ८ ॥ तरलें हे जन सकळही आतां । ऐसें तो विधाता बोलियेला ॥ ९ ॥ लागला हे स्तुति करूं अनंताची । चतुर्मुखें वाची भक्तिस्तोत्रें ॥ १० ॥ भक्तिकाजें देवें केला अवतार । पृथिवीचा भार फेडावया ॥ ११ ॥ पृथिवी दाटिली होती या असुरीं । न साहावे वरी भार तये ॥ १२ ॥ तया काकुळती आपल्या दासांची । तयांलागीं वेंची सर्वस्वही ॥ १३ ॥ हित दासांचें करावया लागीं । अव्यक्त हें जगीं व्यक्ती आलें ॥ १४ ॥

लेखा कोण करी त्यांचिया पुण्याचा । जयांसवें वाचा बोले हरी ॥१५॥ हरी नाममात्रें पातकांच्या रासी । तो आला घरासी गौळियांच्या ॥ १६ ॥ गौळियें अवघीं झालीं कृष्णमय । नामें लोकत्रय तरतील ॥ १७ ॥ तरतील नामें कृष्णाचिया दोषी । बहुत ज्यापाशीं होईल पाप ॥ १८ ॥ पाप ऐसें नाहीं कृष्णनामें राहे । धन्य तोचि पाहे कृष्णमुख ॥ १९ ॥ मुख माझें काय जो मी वर्णूं पार । मग नमस्कार घाली ब्रह्मा ॥ २० ॥ ब्रह्मा नमस्कार घाली गोधनासी । कळला तयासी हाचि देव ॥ २१ ॥ देवाचि अवघा जालासे सकळ । गाई हा गोपाळ वत्सें तेथें ॥ २२ ॥ तेथें जें पाहाणें आणिक दुसरें । मूर्ख त्या नंतरें दुजा नाहीं ॥ २३ ॥ दुजा भाव तुका ह्मणे जया चित्तीं । रवरव भोगिती कुंभपाक ॥ २४ ॥

२८ कुंभपाक लागे तयासी भोगणें । अवधाचे नेणें देव ऐसा ॥ १ ॥ देव ऐसा ठावा नाहीं जया जना । तयासी यातना यम करी ॥ २ ॥ कळला हा देव तयासीच खरा । गाई वत्सें घरा धाडी ब्रह्मा ॥ ३ ॥ ब्रह्मादिकां देव ऐसा अगोचर । कैसा त्याचा पार जाणवेल ॥ ४ ॥ जाणवेल देव गौळियांच्या भावें । तुका म्हणे व्हावें संचित हें ॥ ५ ॥

२९ संचित उत्तम भोगि करूनियां । जाऊं नदि वायां परित्याचें ॥ १ ॥ त्याचिया पिकासी आलिया घुमरी । आल्या गाईवरी आणिक गाई ॥ २ ॥ गाई दवडूनि घालिली वांहणी । तंव म्हणे हरी बांधा त्याहीं ॥ ३ ॥ त्याहीं तुम्हा बांधा तुमच्या सारिख्या । भोवंडा पारिख्या वाड्यांतूनि ॥ ४ ॥ पारिख्या न येति कोणाचिया धरा । सूत्रधारी खरा नारायण ॥ ५ ॥ नारायण नांदे जयाचिये ठायीं । सहज तेथें नाहीं चालमेली ॥ ६ ॥ मेलीं हीं शहाणीं करितां सायास । नाहीं सुखलेश तुका म्हणे ॥ ७ ॥

३० तुका म्हणे सुख घेतलें गोपाळीं । नाचती कांबळी करूनी ध्वजा ॥ १ ॥ करूनियां टिरी आपुल्या गोंदळ । वाजविती टाळ दगडाचे ॥ २ ॥ दगडाचे टाळ कोण त्यांचा नाद । गीतीं गातां छंद ताल नाहीं ॥ ३ ॥ ताल नाहीं गातां नाचतां गोपाळां । घननीळ सांवळा तयांमध्यें ॥ ४ ॥ मध्यें जयां हरी तें सुख आगळें । देहभाव

काळें नाहीं तयां ॥ ५ ॥ तयांसी आळंगी आपुलिया करीं । जाती भूमीवरी लोटांगणी ॥ ६ ॥ निजभाव देखे जयांचिये अंगीं । तुका म्हणे संगीं क्रीडे तया ॥ ७ ॥

३१ तयांसवें करी काला दहींभात । सिदोऱ्या अनंत मेळवूनी ॥ १ ॥ मेळवुनी अवघियांचे एके ठायीं । मागें पुढें कांहीं उरों नेदी ॥ २ ॥ नेदी चोरी कर्म जाणे अंतरींचें । आपलें ही साचें द्यावें तेथें ॥ ३ ॥ द्यावा दहीं भात आपला प्रकार । तयांचा व्यवहार सांडवावा ॥ ४ ॥ वांटी सकळांसी हातें आपुलिया । जैसें मागे तया तैसें द्यावें ॥ ५ ॥ द्यावें सांभाळूनी समतुक भावें । आपणहि खावें त्यांचे तुके ॥ ६ ॥ तुके सकळांचे गोविंदाचे हातीं । कोण कोणें गति भला बुरा ॥ ७ ॥ राखी त्यास तैसें आपुलाल्या भावें । विचारूनी द्यावें जैसें तैसें ॥ ८ ॥ तसें सुख नाहीं वैकुंठींच्या लोकां । तें दिलें भाविकां गोपाळांसी ॥ ९ ॥ गोपाळांचे मुखीं देउनी कवळ । घांस माखे लाळ खाय त्यांची ॥ १० ॥ त्यांचिये मुखींचे हिरोनियां घांस । खोवती हातांस खाय बळें ॥ ११ ॥ बळें जयाचिया ठेंगणें सकळ । तयांतें गोपाळ पाडितील ॥ १२ ॥ पाठीं उचलूनी वाहातील खांदीं । नाचतील मांदी मेळवुनी ॥ १३ ॥ मांदी मेळवूनी धणी दिली आम्हां । तुका म्हणे जमा केल्या गाई ॥ १४ ॥

३२ केला पुढें हरि अस्तमाना दिसे । मागें त्यासरीसे थाट चाले ॥ १ ॥ थाट चाले गाई गोपाळांची धूम । पुढें कृष्ण राम तयां सोयी ॥ २ ॥ सोयी लागलिया देवाची आवडी । न लावितां येती मागें तया ॥ ३ ॥ तयांचिये चित्तीं बैसला अनंत । घेति नित्यनित्य तेंचि सुख ॥ ४ ॥ सुख नाहीं कोणा हरीच्या वियोगें। तुका म्हणे युगें घडी जाय ॥ ५ ॥

३३ जाय फांकोनियां निवडोनि गाई । आपलाले सोयी घराचिये ॥ १ ॥ घराचिये सोयी अंतरला देव । गोपाळांचा जीव गोविंदापें ॥ २ ॥ गोविंदें वेधिलें तुका म्हणे मन । वियोगें ही ध्यान संयोगाचें ॥ ३ ॥

३४ संयोग सकळां असे सर्वकाळ । दुश्चित्त गोपाळ आला दिसे ॥ १ ॥ गोपाळ गुणाचा म्हणे गुणमय । निंबलोण मायें उत-

रिलें ॥ २ ॥ उतरूनी हातें धरी हनुवटी । ओंवाळुनी दिठी सांडियेली ॥ ३ ॥ दिठी घाली माता विश्वाच्या जनका । भक्तीचिया सुखा गोडावला ॥ ४ ॥ लहान हा थोर जीवजंतु भूतें । आपण दैवतें जाला देवी ॥ ५ ॥ देवी म्हैसासुर मुंजिया खेचर । लहान हा थोर देव हरि ॥ ६ हरि तुका म्हणे अवघा एकला । परि हा धाकुला भक्तीसाठीं ॥ ७ ॥

३५ भक्तीसाठीं केली यशोदेशी आळी । थिंकोनियां चोळी डोळे देव ॥ १ ॥ देव गिळूनियां धरिलें मौन । माये म्हणे कोण येथें दुजें ॥ २ ॥ दुजें येथें कोणी नाहीं कृष्णाविण । निरुतें जाणोन पुसे देवा ॥ ३ ॥ देवापाशीं पुसे देव काय झाला । हांसें आलें बोला याचें हरि ॥ ४ ॥ यांचे मी जवळी देव ता नेणती । लटिकें मानिती साच खरें ॥ ५ ॥ लटिकें तें साच साच तें लटिकें । नेणती लोभिकें आशाबद्ध ॥ ६ ॥ सांग म्हणे माय येरू वासी तोंड । तंव तें ब्रम्हांड देखे माजी ॥ ७ ॥ माजी जया चद्र सूर्य तारांगणें । तो भक्तांकारणें बाळलीळा ॥ ८ ॥ लीळा कोण जाणे याचें महिमान । जगाचें जीवन देवा देव ॥ ९ ॥ देवें कवतुक दाखाविलें तयां । लागती ते पायां मायबाप ॥ १० ॥ मायबाप म्हणे हाचि देव खरा । आणीक पसारा लटिका तो ॥ ११ ॥ तोहि त्यांचा देव दिला नारायणें । माझें हें करणें तोहि मीच ॥ १२ ॥ मी च म्हणउनी जें जें जेथें ध्यानी । तेथें मी श्रीपति भोगिता तें ॥ १३ ॥ तें मज वेगळें मी तया निराळा । नाहीं या सकळा ब्रह्मांडांत ॥ १४ ॥ तद्भावना इच्छा भावितसे त्यांचें । फळ देता साचें मीच एक ॥ १५ ॥ मीच एक खरा बोले नारायण । दाविलें निर्वाण निजदासां ॥ १६ ॥ निजदासां खूण दाविली निरुती । तुका म्हणे भूतीं नारायण ॥ १७ ॥

३६ नारायण भूतीं न कळे जयासी । तया गर्भवासीं येणें जाणें ॥ १ ॥ येणें जाणें होय भूतांच्या मत्सरें । न कळतां खरें देव ऐसा ॥ २ ॥ देव ऐसा जया कळला सकळ । गेली तळमळ द्वेषबुद्धी ॥ ३ ॥ बुद्धीचा पालट नव्हे कदा काळीं । हरि जळीं स्थळीं तयां चित्तीं ॥ ४ ॥ चित्त तें निर्मळ जैसें नवनीत । जाणिजे अनंत तयामाजी ॥ ५ ॥ तयामाजीं हरि जाणिजे त्या भावें । आपुलें परावें

सारिखेंचि ॥ ६ ॥ चिंतनें जयाच्या तरती अनेक । जो हें सकळीक देव देखे ॥ ७ ॥ देव देखे तोही देव कैसा नव्हे । उरला संदेह काय त्यासी ॥ ८ ॥ काया वाचा मनें पूजावे वैष्णव । म्हणऊनी भाव धरूनियां ॥ ९ ॥ यांसी कवतुक दाखविलें रानीं । वोणवा गिळुनी गोपाळांसी ॥ १० ॥ गोपाळांचे डोळे झांकाविले हातें । धरिलें अनंतें विश्वरूप ॥ ११ ॥ पसरूनी मुख गिळियेले ज्वाळ । पाहाती गोपाळ बोटां सांदी ॥ १२ ॥ सांधि सारूनियां पाहिलें अनंता । म्हणती ते आतां कळलासी ॥ १३ ॥ कळला हा तुझा देह नव्हे देवा । गिळिला वोणवा आणीक तो ॥ १४ ॥ तो तयां कळला आरूष गोपाळां । दुर्गम सकळां साधनांसी ॥ १५ ॥ सीण उरे तुका म्हणे साधनाचा । भाविकांसी साचा भाव दावी ॥ १६ ॥

३७ भाव दावी शुद्ध देखोनियां चित्त । आपल्या अंकित निजदासां ॥ १ ॥ सांगे गोपाळांसी काय पुण्य होतें । वांचलों जळते आगीहातीं ॥ २ ॥ आजी आम्हां येथें वांचविलें देवें । नाही तरी जीवें न वांचतों ॥ ३ ॥ न वांचत्या गाई जळतों सकळें । पूर्वपुण्य-बळें वांचविलें ॥ ४ ॥ पूर्वपुण्य होतें तुमाचिया गांठीं । बोले जगजेठी गोपाळांसी ॥ ५ ॥ गोपाळांसी म्हणे वैकुंठनायक । भले तुम्ही एक पुण्यवंत ॥ ६ ॥ करी तुका म्हणे करवी आपण । द्यावें थोरपण सेवकांसी ॥ ७ ॥

३८ काय आह्मां चाळविसी वायांविण । म्हणती दुरून देखिलासी ॥ १ ॥ लावूनीयां डोळे नव्हतो दुश्चित । तुज पराचित्त भाव होती ॥ २ ॥ होती दृष्टी आंत उघडी आमची । बाहेरी ते वायांचि कुची झांकूं ॥ ३ ॥ जालासी थोरला थोरल्या तोंडाचा । गिळियेला वाचा धूर आगी ॥ ४ ॥ आगी खातो ऐसा आमचा सांगाती । आनंदें नाचती भोंवताली ॥ ५ ॥ भोंवतीं आपणा मिळ-विलीं देवें । तुका म्हणे ठावें नाहीं ज्ञान ॥ ६ ॥

३९ नाहीं त्याची शंका वैकुंठनायका । नेणती ते एकाविण दुजा ॥ १ ॥ जाणतियां सवें येऊं नेदी हरि । तर्कवादी दुरी दुरावले ॥ २ ॥ वादियांसीं भेद निंदा अहंकार । देऊनियां दूर दुराविले ॥ ३ ॥ दुराविले दूर आशाबद्ध देवा । करितां या सेवा कुटुंबाची ॥ ४ ॥

चित्तीं द्रव्यदारा पुत्रादिसंपत्ति । समान ते होती पशु नर ॥ ५ ॥ नरक साधिला विसरोनि देवा । बुडाले ते भवा नदीमाजी ॥ ६ ॥ जिहीं हरिसंग केला संवसारीं । तुका म्हणे खरी खेप त्यांची ॥ ७ ॥

४० खेळीमेळीं आले घरा गोपीनाथ । गोपाळांसहित मातेपाशीं ॥ १ ॥ मातेपाशीं एक नवल सांगती । जाली तैसी ख्याति वोणव्याची ॥ २ ॥ ओंवाळिलें तिनें करूनी आरती । पुसे दमयंती गोपाळासी ॥ ३ ॥ पुसे पडताळूनी मागुती मागुती । गोपाळ सांगती कवतूक ॥ ४ ॥ कवतूक कानीं आइकता त्यांचें । बोलतां ये वाचे वीट नये ॥ ५ ॥ नयन गुंतले श्रीमुख पाहतां । न साहे लवतां आड पातें ॥६॥ तव्हां कवतूक कळों आलें कांहीं । हळूहळू दोहीं मायबापां ॥७॥ हळूहळू त्यांचें पुण्यजालें वाड । वारलें हें जाड तिमिराचें ॥८॥ तिमिर हे येथ राहों शके कैसें । जालिया प्रकाशें गोविंदाच्या ॥ ९ ॥ दावी तुका म्हणे देव ज्या आपणा । पालटे तो क्षणामाजी एका ॥१०॥

४१. काय आतां यासी म्हणावें लेंकरूं । जगाचा हा गुरू मायबाप ॥ १ ॥ माय याची यासी राहिली लपून । कळों नये क्षण एक होतां ॥ २ ॥ क्षण एक होतां विसरली त्यासी । माझें माझें ऐसें करी बाळा ॥ ३ ॥ करूनी कवतुक कळों नेदी कोणा । यांजूनी कारणा तेंचि खेळे ॥ ४ ॥ तें सुख लुटिलें घरींचिया घरीं । तुका म्हणे परी आपुलाल्या ॥ ५ ॥

४२. आपुलाल्यापरी करितील सेवा । गीत गाती देवा खेळवूनी ॥ १ ॥ खेळ मांडियेला यमुने पाबळीं । यारे चेंडूफळी खेळूं आतां ॥ २ ॥ आणाविल्या डांगा चवगुणांतु काठी । बैसोनियां वांटी गडिया गडी ॥ ३ ॥ गडी जंव पाहे आपणासमान । नाहीं नारायण म्हणे दुजा ॥ ४ ॥ जाणोनी गोविंदें सकळांचा भाव । तयांसी उपाय तोचि सांगे ॥ ५ ॥ सांगे सकळांसी व्हारे एके ठाईं । चेंडू राखा भाई तुम्ही माझा ॥ ६ ॥ मज हा न लगे आणीक सांगाती । राखावी बहुतीं हाल माझी ॥ ७ ॥ माझे हाके हाक मेळवा सकळ । नवजा बरळ एकमेकां ॥ ८ ॥ एका समतुकें अवघेचि रहा । जाईल तो पहा धरा चेंडू ॥ ९ ॥ चेंडू धरा ऐसें सांगतो सकळां । आपण निराळा एकलाची ॥ १० ॥ चितूनियां चेंडू हाणे ऊर्ध्वमुखें ।

ठेलीं सकळीक पाहताचि ॥ ११ ॥ पाहताची ठेलीं न चलतां कांहीं । यारे लवलाहीं म्हणे धरा ॥ १२ ॥ धरावा तयानें त्याचें बळ ज्यासी । येरां आणिकांसी लाग नव्हे ॥ १३ ॥ नव्हे काम बळ बुद्धि नाहीं त्याचे । न धरावे निचे उंचाविण ॥ १४ ॥ विचारीं पडले देखोनी गोपाळ । या म्हणे सकळ माझ्यामागें ॥ १५ ॥ मार्ग देवावीण न दिसे आणिकां । चतूर होते कां बहुत जन ॥ १६ ॥ चतूर चितिती बहुत मारग । हरि जाय माग पाहोनियां ॥ १७ ॥ यामागें जे गेले गोविंदा गोपाळ । ते नेले सीतळ पंथें ठाया ॥ १८ ॥ पंथ जे चुकले आपले मतीचे । तयामागें त्यांचे तेचि हाल ॥ १९ ॥ हाल दोघां एका मोहरे मागिलां । चालतां चुकला वाट पंथ ॥२०॥ पंथ पुढिलासी चालतां न कळे । मागिलांनीं डोळे उघडावे ॥ २१ ॥ वयाच्या प्रबोधें विचार ज्या नाहीं । समान तो देहीं बाळकांसी ॥२२॥ शिकविलें हित नाइके जो कानीं । त्यामागें भल्यांनीं जाऊं नये ॥ २३ ॥ नये तेंचि करी श्रेष्ठाचिया मना । मूर्ख एक जाणा तोचि खरा ॥२४॥ रानभरी झाले न कळे मारग । मग तो श्रीरंग आठविला ॥ २५ ॥ लाज सांडूनियां मारिताल हाका । कळलें नायका वैकुंठींच्या ॥ २६ ॥ चारी वेद ज्याची कीर्ति वाखाणिती । तया अति प्रीती गोपाळांची ॥ २७ ॥ गोपाळांचा धांवा आइकिला कानीं । सोयी चक्रपाणि पावविलें ॥ २८ ॥ सोयी धरूनियां आले हरिपाशीं । लहान थोरांशीं सांभाळिलें॥२९॥ सांभाळिलें तुका म्हणे सकळांही । सुखी जाले तेही हरिमुखें ॥ ३० ॥

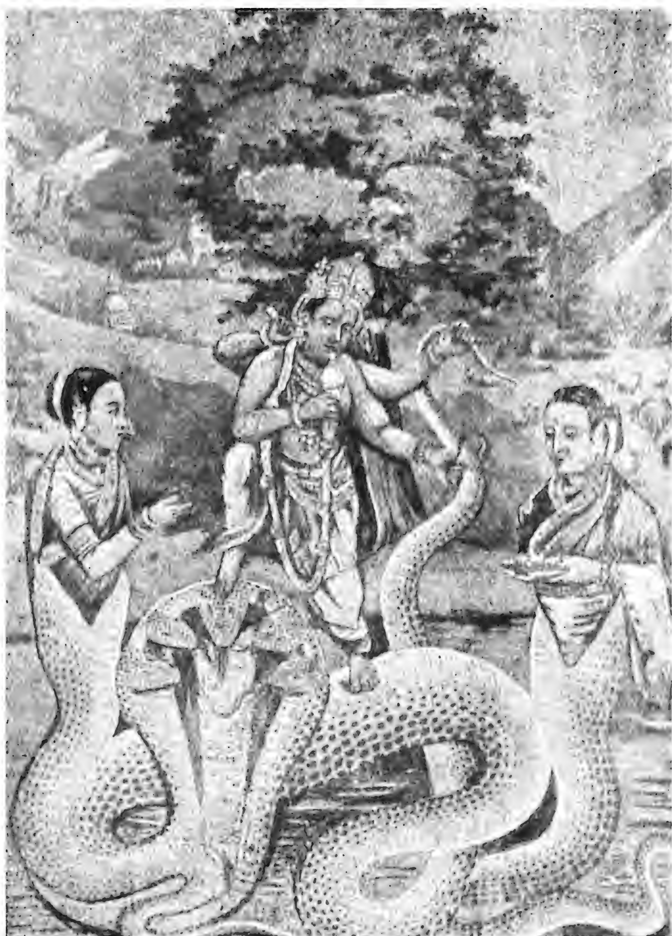
४३. मुखें सांगे त्यांसी पैल चेंडु पहा । उदकांत डोहाचिये माथां ॥ १ ॥ माथां कळंबाचे अवघडा ठायीं । दावियेला डोहीं जळामाजी ॥ २ ॥ जळांत पाहतां आडतीया दृष्टि । म्हणे जगजेठी ऐसें नव्हे ॥ ३ ॥ नव्हे साच चेंडू छाया दिसे आंत । खरा तेथें चित्त लावा वरी ॥ ४ ॥ वरी देखियेला अवघ्यांनीं डोळां । म्हणती गोपाळा आतां कैसें ॥ ५ ॥ कैसें करूनियां उतरावा खालीं । देखोनियां भ्यालीं अवघीं डोहो ॥ ६ ॥ डोहो बहु खोल काळ्या भीतरीं । सरलीं माघारीं अवघीं जणें ॥ ७ ॥ जयाचें कारण तयासीच ठावें । पुसे त्याच्या भावें त्यास हरी ॥ ८ ॥ त्यासी नारायण म्हणे राहा

तळीं । चढे वनमाळी झाडावरी ॥ ९ ॥ वरी जातां हरि पाहाती सकळ । म्हणती गोपाळ आम्ही नेणों ॥ १० ॥ नेणों म्हणती हें करितोसी काई । आम्हां तुझी आई देईल शिव्या ॥ ११ ॥ आपुलिया कानां ठेवूनियां हात । सकळीं निमित्त टाळियेलें ॥ १२ ॥ निमित्याकारणें रचिलें कारण । गेला नारायण खांदीवरी ॥ १३ ॥ खांदिवरी पाव ठेवियेली देवें । पाडावा त्या भावें चेंडू तळीं ॥ १४ ॥ तळील नेणती तुका म्हणे भाव । अंतरींचें देव कळों नेदी ॥ १५ ॥

४४. नेदी कळों केल्याविण तें कारण । दाखवी आणून अनुभवा ॥ १ ॥ न पुरेसा हात घाली चेंडूकडे । म्हणितलें गडे सांभाळावें ॥ २ ॥ सांभाळ करिता सकाळां जीवांचा । गोपाळांसी वाचा म्हणे बरें ॥ ३ ॥ बरें विचारूनी करावें कारण । म्हणे नारायण बऱ्या बरें ॥ ४ ॥ बरें म्हणऊनी तयांकडे पाहे । सांडविला जाय चेंडू तळा ॥ ५ ॥ तयासवें उडी घातली अनंतें । गोपाळ रडत येती घरा ॥ ६ ॥ येतां त्यांचा लोकीं देखिला कोल्हाळ । सामोरीं सकळ आलीं पुढें ॥ ७ ॥ पुसती ते मात तया गोपाळांसी । हरि दुःखें त्यांसी न बोलवे ॥ ८ ॥ न बोलवे हरि बुडालासें मुखें । कुटितील दुःखें ऊर माथे ॥ ९ ॥ मायबापें तुका म्हणे न देखती । तैसें दुःख चित्तीं गोपाळांच्या ॥ १० ॥

४५. गोपाळां उभडु नावरे दुःखाचा । कुंठित हे वाचा जाली त्यांची ॥ १ ॥ जालें काय ऐसें न कळे कोणासी । म्हणती तुम्हां-पाशीं देव होता ॥ २ ॥ देवासवें दुःख न पवतें ऐसें । कांहीं अनारिसें दिसे आजी ॥ ३ ॥ आजी दिसे हरि फांकला यांपाशीं । म्हणऊनी ऐशी परी जाली ॥ ४ ॥ जाणविल्याविण कैसें कळे त्यांसी । शाहाणे तयासी कळों आलें ॥ ५ ॥ कळों आलें तिहीं स्फुंद शांत केला । ठायींचाच त्याला थोडा होता ॥ ६ ॥ होता तो विचार सांगितला जनां । गोपाळ शहाणा होता त्यानें ॥ ७ ॥ सांगे आतां हरी तुम्हां आम्हां नाहीं । बुडालासे डोहीं यमुनेच्या ॥ ८ ॥ यासी अवकाश नव्हेचि पुसतां । जालिया अनंता कोण परी ॥ ९ ॥ परी त्या दुःखाची काय सांगों आतां । तुका म्हणे माता लोकपाळा ॥ १० ॥

४६. पाषाण फुटती तें दुःख देखोनी । करितां गौळणी शोक

कालियामर्दन. (पृ० १८-१९)

लोकां ॥ १ ॥ काय ऐसें पाप होतें आम्हांपाशीं । बोलती एकाशीं एक एकां ॥ २ ॥ एकाचिये डोळां असूं बाह्यात्कारीं । नाहीं तीं अंतरीं जळतील ॥३॥ जळतील एकें अंतर्बाह्यात्कारें । टाकिलीं लेंकुरें कडियेहूनी ॥४॥ निवांताचि एकें राहिलीं निश्चिंत । बाहेरी ना आंत जीव त्याचे॥५॥त्याचे जीव वरी आले त्या सकळां । एका त्या गोपाळा-वांचूनियां ॥ ६ ॥ वांचणें तें आतां खोटें संवसारीं । नव्हे भेटी जरी हरीसवें ॥७॥ सवें घेऊनियां चाललीं गोपाळां । अवघींच बाळा नर नारी॥८॥नर नारी नाहीं मनुष्याचें नांव । गोकुळ हें गांव सांडियेलें ॥ ९ ॥ सांडियेलीं अन्नें संपदा सकळ । चित्तीं तो गोपाळ धरूनी जातीं ॥१०॥ तिरीं माना घालूनियां उभ्या गाई । तटस्थ या डोहीं यमुनेच्या ॥ ११ ॥ यमुनेच्या तिरीं झाडें वृक्ष वल्ली । दुःखें कोमाइली कृष्णाचिया ॥ १२ ॥ यांचें त्यांचें दुःख एक जालें तिरीं । मग शोक करी मायबाप ॥ १३ ॥ मायबाप तुका म्हणे सहोदर । तोंवरीच तीर न पवतां ॥ १४ ॥

४७. तीर देखोनियां यमुनेचें जळ । कांठींच कोल्हाळ करिताती ॥ १ ॥ कइवाड नव्हे घालावया उडी । आपणासी ओढी भय मागें ॥ २ ॥ मागें सरे माय पाऊलापाऊलीं । आपलेंच घाली धाकें अंग ॥ ३ ॥ अंग राखोनियां माय खेद करी । अंतरीं हें हरी जाणवलें ॥ ४ ॥ जाणवलें मग देवें दिली बुडी । तुका म्हणे कुडी भावना हे ॥ ५ ॥

४८. भावनेच्या मुळें अंतरला देव । शिरला संदेह भय पोटीं ॥ १ ॥ पोटीं होतें मागें जीव द्यावा ऐसें । बोलिल्या सरिसें न करवे ॥ २ ॥ न करवे त्याग जीवाचा या नास । नारायण त्यास अंतरला ॥ ३ ॥ अंतरला बहु बोलतां वाउगें । अंतरींच्या त्यागेंविण गोष्टी ॥ ४ ॥ गोष्टी सकळांच्या आइकिल्या देवें । कोण कोण्याभावें रडती तीं ॥ ५ ॥ तीं गेलीं घरासीं आपल्या सकळ । गोधनें गोपाळ लोक माय ॥ ६ ॥ मायबापांची तो ऐसी जाली गति । तुका म्हणे अंतीं कळों आलें ॥ ७ ॥

४९. आला त्यांचा भाव देवाचिया मना । अंतरीं कारणासाठीं होता ॥ १ ॥ होता भाव त्यांचा पाहोनी निराळा । नव्हता पाताळा

गेला आधीं ॥ २ ॥ आधीं पाठीमोरीं झालीं तीं सकळें । मग या गोपाळें बुडी दिली ॥ ३ ॥ दिली हाक त्याणें जाऊनी पाताळा । जागविलें काळा भुजंगासी ॥ ४ ॥ भुजंग हा होता निजला मंदिरीं । निर्भर अंतरीं गर्वनिधि ॥ ५ ॥ गर्व हरावया आला नारायण । मिस या करून चेंडुवाचें ॥ ६ ॥ चेंडुवाचे मिसें काळया नाथावा । तुका म्हणे देवा कारण हें ॥ ७ ॥

५०. काळयाचे मागें चेंडु पत्नीपाशीं । तेजःपुंजराशी देखियेला ॥ १ ॥ लावण्यपुतळा मुखप्रभाराशी । कोटि रवि शशी उगवले ॥ २ ॥ उगवला खांब कर्दळीचा गाभा । श्रीदें वांकी नभा देख पायीं ॥ ३ ॥ पाहिला सकळ तिनें न्याहाळूनी । कोण या जननी विसरली ॥ ४ ॥ विसरु हा तीस कैसा याचा जाला । जीवाहूनी वाल्हा दिसतसे ॥ ५ ॥ दिसतसे रूप गोजिरें लहान । पाहतां लोचन सुखावले ॥ ६ ॥ पाहिलें परतोनी काळा दुष्टाकडे । मग म्हणे कुडें जालें आतां ॥ ७ ॥ आतां उठोनियां खाईल या बाळा । देईल वेल्हाळा माय जीव ॥ ८ ॥ जीव याचा कैसा वांचे म्हणे नारी । मोहिली अंतरीं हरिरूपें ॥ ९ ॥ रूपें अनंताचीं अनंत अपार । नकळे साचार तुका म्हणे ॥ १० ॥

५१. म्हणे चेंडू कोणें आणिला या ठाया । आलों पुरवाया कोड त्याचें ॥ १ ॥ त्याचें आइकोन निष्ठुर वचन । भयभीत मन झालें तिचें ॥ २ ॥ तिची चित्तवृत्ति होती देवावरी । आधीं ते माघारी फिरली वेगीं ॥ ३ ॥ वेगीं मन गेलें भ्रताराचे सोयी । विघ्न आलें कांहीं आम्हांवरी ॥ ४ ॥ वर्गी उदकासी नाहीं अंत पार । अक्षोभ सागर भरलासे ॥ ५ ॥ संचार करूनी कोण्या वाटें आला । ठायींच देखिला अवचितां ॥ ६ ॥ अवचितां नेणों येथें उगवला । दिसे तो धाकुला बोल मोठे ॥ ७ ॥ मोठ्यानें बोलतो भय नाहीं मनीं । केला उठवूनी काळ जागा ॥ ८ ॥ जागविलें काळसर्पा तये वेळीं । उठिला कल्लोळीं विषाचिये ॥ ९ ॥ यमुनेच्या डोहावरी आला ऊत । काळया कृतांत धुधुकारें ॥ १० ॥ कारणें ज्या येथें आला नारायण । जालें दरुषण दोघांमध्यें ॥ ११ ॥ दोघांमध्यें झाले बोल परस्परें । प्रसंग उत्तरें युद्धाचिया ॥ १२ ॥ चिंतावला चित्तीं तोंडें बोले काळ ।

करीन सकळ ग्रास तुझा ॥ १३ ॥ झाला सावकाश झेंप घाली वरी । तंव ह्मणे हरि मुष्टिघातें ॥ १४ ॥ तेणें काळें त्यासी दिसे काळ तैसा । ह्रावया जैसा जीव आला ॥ १५ ॥ आठवलें काळा हाकारिलें गोत । मिळालीं बहुत नागकुळें ॥ १६ ॥ कल्हारीं संघांनीं वेष्टियेला हरी । अवघा विखारीं व्यापियेला ॥ १७ ॥ यास तुका म्हणे नाहीं भक्ताविण । गरुडाचें चिंतन केलें मनीं ॥ १८ ॥

५२. निजदास उभा तात्काळ पायापें । स्वामी देखे सर्पे वेष्टियेला ॥ १ ॥ लहानथोर होतीं मिळालीं अपारें । त्याच्या धुधुकारें निवारलीं ॥ २ ॥ निघातें आपटी धरूनी घांवांमधीं । एकाचेंचि वधी माथां पाय ॥ ३ ॥ एकीं जीव दिले येतांच त्या धाकें । येतील तीं एकें काकुलती ॥ ४ ॥ येथेष्ट भक्षिलें पोट धायेवरी । तंव म्हणे हरि पुरे आतां ॥ ५ ॥ आतां करूं काम आलों जयासाठीं । हरि घाली मिठी काळयासी ॥ ६ ॥ यासी नाथूनियां नाकीं दिली दोरी । चेंडू भार शिरीं कमळांचा ॥ ७ ॥ चालविला वरी बैसे नारायण । गरुडा आलिंगूनी बहुडाविलें ॥ ८ ॥ विसरू न पडे सवंगड्या गाई । यमुनेच्या डोहीं लक्ष त्यांचें ॥ ९ ॥ त्यांच्या गोष्टी कांठीं बैसोनी सांगती । बुडाला दाविती येथें हरि ॥ १० ॥ हरीचें चिंतन करितां आठव । तुका म्हणे देव आला वरी ॥ ११ ॥

५३. अवचिता त्यांनीं देखिला भुजंग । पळतील मग हाउ आला ॥ १ ॥ आला घेऊनियां यमुने बाहेरी । पालावेतो हरी गडियांसी ॥ २ ॥ गडियांसी म्हणे वैकुंठनायक । या रे सकळीक मजपाशीं ॥ ३ ॥ मजपाशीं तुम्हां भय काय करी । जवळी या दुरी जाऊं नका ॥ ४ ॥ कानीं आइकिले गोविंदाचे बोल । म्हणती नवल चला पाहों ॥ ५ ॥ पाहों आले हरी जवळ सकळ । गोधनें गोपाळ आलिंगिले ॥ ६ ॥ आल्या गाई वरी घालितील माना । वोसरलें स्तना क्षीर लोटे ॥ ७ ॥ लोटती सकळें एकावरी एक । होऊनी पृथक कुर्वाळली ॥ ८ ॥ कुर्वाळली आनंदें घेती चारापाणी । तिहीं चक्रपाणी देखियेला ॥ ९ ॥ त्यांचपाशीं होता परी केली माव । न कळे संदेह पडलिया ॥ १० ॥ यातें वृक्ष वल्ली होत्या कोमेलिया ।

त्यांसी कृष्णें काया दिव्य दिली ॥ ११ ॥ दिलें गोविंदें त्या पदा नाहीं नाश । तुका म्हणे आस निरसली ॥ १२ ॥

५४. आस निरसली गोविंदाचे भेटी । संवसारा तुटी पुढिलीया ॥ १ ॥ पुढें पाठाविलें गोविंदें गोपाळ । देऊनी चपळ हातीं गुढी ॥२॥ हाका आरोळिया देऊनी नाचती । एक सादाविती हरि आला ॥ ३ ॥ आरंभीं पडिलीं होतीं तया घरीं । संकीर्ण त्या नारी नरलोक ॥ ४ ॥ लोकां भूक तान नाहीं निद्रा डोळां । रूप वेळोवेळां आठविती ॥ ५ ॥ आहाकटा मग करिती गेलिया । आधीं ठावा तयां नाहीं कोणा ॥ ६ ॥ आधीं चुकी मग धडे आठवण । तुका म्हणे जन परिचयें ॥ ७ ॥

५५ जननी हे म्हणे आहा काय जालें । शरीर रक्षिलें काय काजें ॥ १ ॥ काय काज आतां हरिविण जिणें । नित्य दुःख कोणें सोसावें हें ॥ २ ॥ हें दुःख न सरे हरि न भेटे तों । त्यामागेंचि जातों एका वेळे ॥ ३ ॥ एक वेळ जरी देखतें मी आतां । तरी जीवापरता न करितें ॥ ४ ॥ करितां हे मात हरीचें चिंतन । शुभ तो शकून तुका म्हणे ॥ ५ ॥

५६ शुभ मात तिहीं आणिली गोपाळीं । चेंडू वनमाळी घेउनी आले ॥ १ ॥ आली दारा देखे हरुपाची गुढी । सांगितली पुढें हरुपें मात ॥ २ ॥ हरुपली माता केलें निंबलोण । गोपाळांवरून कुरवंडी ॥ ३ ॥ गोपाळां भोंवतें मिळलें गोकूळ । अवघीं सकळ लहान थोर ॥४॥ थोर सुख झालें ते काळीं आनंद । सांगती गोविंद वरी आला ॥ ५ ॥ आले वरी वैसोनियां नारायण । काळ्या नाथून वहन केलें ॥ ६ ॥ नगरात्राहेरी निघाले आनंदें । लावूनियां वाद्यें नाना घोप ॥ ७ ॥ नारायणापुढें गोपाळ चालती । आनंदें नाचती गाती गीत ॥८॥ तंव तो देखिला वैकुंठींचा पति । लोटांगणीं येती सकळही ॥ ९ ॥ सकळही एका भावें आलिंगिले । अवघियां झाले अवघे हरि ॥ १० ॥ हरि आलिंगुनी हरिरूप झालीं । आप विसरली आपणास ॥ ११ ॥ सकळांसी सुख एक दिलें देवें । मायबापाभावें लोकपाळा ॥ १२ ॥ मायबापा देवा नाहीं लोकपाळ । सारिखीं सकळ तुका म्हणे ॥ १३ ॥

५७ नेणें वर्ण धर्म जीं आलीं सामोरीं । अवघींच हरि आलिंगिलीं

॥ १ ॥ हरि लोकपाळ आले नगरांत । सकळांसहित मायबाप ॥ २ ॥ पारणें तयांचें जालें एक वेळे । देखिलें सांवळें परब्रह्म ॥ ३ ॥ ब्रह्मानंदें लोक सकळ नाचती । गुढिया उभाविती घरोघरीं ॥ ४ ॥ घरोघरीं सुख आनंद सोहळा । सडे रंगमाळा चौक दारीं ॥ ५ ॥ दारीं वृंदावनें तुळसीचीं बनें । रामकृष्ण गाणें नारायण ॥ ६ ॥ नारायण तिहीं पूजिला बहुतीं । नाना पुष्पयाती करूनियां ॥ ७ ॥ यांचें ऋण नाहीं फिटलें मागील । पुढें भांडवल जोडिती हीं ॥ ८ ॥ हीं नव्हतीं कधीं या देवावेगळीं । केला वनमाळी सेवाऋणी ॥ ९ ॥ सेवाऋणें तुका म्हणे रूपधरी । भक्तांचा कैवारी नारायण ॥ १० ॥

५८ नारायण आले निजमंदिरासी । जावया लोकासी बहुडविलें ॥ १ ॥ बहुडाविले बहु केलें समाधान । विसरू हा क्षण नका माझा ॥ २ ॥ मात सांगितली सकळ वृत्तांत । केलें दंडवत सकळांनीं ॥ ३ ॥ सकळां भातुकें वांटिल्या साखरा । आपलाल्या घरा लोक गेले ॥ ४ ॥ लोक गेले कामा गाईपें गोपाळ । वारली सकळ लोभासाठीं ॥ ५ ॥ लोभ दावूनियां आपला विसर । पाडितो कुमर धनआशा ॥ ६ ॥ आशेचे बांधले तुका म्हणे जन । काय नारायण ऐसा जाणे ॥ ७ ॥

५९ झाला कवतुक करितां रोकडें । आणीकही पुढें नारायण ॥ १ ॥ येऊनियां पुढें धरिला मारग । हरावया भाग इंद्रयाजीं ॥ २ ॥ इंद्रा दहीं दूध तूप नेतां लोणी । घेतलें हिरोनी वांटे त्यांचें ॥ ३ हिरोनी घेतल्या कावडी सकळा । म्हणती गोपाळा बरें नव्हे ॥ ४ ॥ नव्हे तेंचि करी न भे काळिकाळा । तुका म्हणे लीळा खेळे देव ॥ ५ ॥

६० खेळ नव्हे धरा इंद्र कोपलिया । देव म्हणे तया भीऊं नका ॥ १ ॥ नका धरूं भय धाक कांहीं मनीं । बोले चक्रपाणि गौळियांसी ॥ २ ॥ गौळियांसी धीर नाहीं या वचनें । आशंकित मनें वेडावलीं ॥ ३ ॥ वेडावलीं त्यांस न कळतां मात्र । देवाआदिदेव नोळखतां ॥ ४ ॥ नोळखतां दुःखें वाहतील शिरीं । तुका म्हणे वरी भारवाही ॥ ५ ॥

६१ भारवाही नोळखती या अनंता । जवळी असतां अंगसंगें ॥ १ ॥ अंगसंगें तयां न कळे हा देव । कळोनी संदेह मागुताला ॥ २ ॥ मागुती पडती चिंतेचिये डोहीं । जयाचा हे नाहीं बुद्धि स्थिर ॥ ३ ॥ बुद्धि स्थिर राहों नेदी नारायण । आशाबद्ध जन लोभिकांची

॥ ४ ॥ लोभिकां न साहे देवाचें करणें । तुका म्हणे तेणें दुःखी होती ॥ ५ ॥

६२ दुःखी होती लोभी करावें तें काई । बुडतील गाई म्हैसी आतां ॥ १ ॥ आणिकही कांहीं होईल अरिष्ट । नाइके हा धीट सांगितलें ॥ २ ॥ सांगो चला याच्या मायबापांपाशीं । निघालीं घरासी देवा रागें ॥ ३ ॥ रागें काला देतां न घेती कवळ । टाकवी गोपाळ क्रोधियांसी ॥ ४ ॥ क्रोध देवावरी धरिला राग । तुका म्हणे भाग न लाभती ॥ ५ ॥

६३ भाग त्या सुखाचे वांकड्या बोबड्या । आपुलिया गड्यां भाविकांसी ॥ १ ॥ भारवाही गेले टाकुनी कावडी । नवनीत गोडी भाविकांसी ॥ २ ॥ काला करूनियां वांटिती सकळां । आनंदें गोपाळांमाजी खेळे ॥ ३ ॥ खेळीं मेळीं दहीं दूध लोणी खाती । भय नाहीं चित्तीं कवणाचें ॥ ४ ॥ कवणाचें चाले तुका म्हणे बळ । जयासी गोपाळ साह्य झाले ॥५॥

६४ जाणवलें इंद्रा चरित्र सकळ । वांकुल्या गोपाळ दाविताती ॥ २ ॥ तातडीनें मेघां आज्ञा करी राव । गोकुळींचा ठाव उरों नेदा ॥ ३ ॥ नंदाचिया गाई म्हैसी वांचों लोक । पुरावे सकळीक सिळाधारीं ॥३॥ धाक नाहीं माझा गौळियांच्या पोरां । सकळीक मारा म्हणे मेघां॥४॥म्हणविती देव आपणा तोंवरी। नाहीं जंववरी कोपलों मी॥५॥ मीपणें हा देव न कळेचि त्यांसी । अभिमान राशी गर्वाचिया ॥ ६ ॥ अभिमानराशि जयाचिये ठायीं । तुका म्हणे तइ देव दुरी ॥ ७ ॥

६५. देव त्यां फावला भाविकां गोपाळां। नाहीं तेथें कळा अभिमान ॥१॥ नाडलीं आपल्या आपणचि एकें । संदेहदायकें बहु फार॥२॥ फार चाळविलीं कळों नेदी माव । देवाआदिदेव विश्वंभर ॥ ३ ॥ विश्वासावांचूनी कळों नये खरा । अभक्तां अधिरं जैसा तैसा ॥४॥ जैसा भाव तैसा जवळी त्या दुरी । तुका म्हणे हरि देतो घेतो ॥५॥

६६. तो या साच भाव न कळेचि इंद्रा । म्हणउनी धारा घाली मेघा ॥१॥ घाली मेघ धारी कडाडिल्या माथा । वरी अवचिता देखियेला ॥ २ ॥ देखिती पाऊस बोलला गोपाळ । भ्याले हे सकळ विचारिती ॥ ३ ॥ विचारीं पडलीं विसरलीं खेळ । अन्याय गोपाळ

म्हणती केला ॥ ४ ॥ लागलेंसे गोड न कळे त्या काळीं । भेणें वनमाळी आठविती ॥ ५ ॥ आतां काय कैसा करावा विचार । गोधनासी थार आपणियां ॥ ६ ॥ यांचिया विचारें होणार तें काई । तुका म्हणे ठायीं वेडावलीं ॥ ७ ॥

६७ वेडावलीं काय करावें या काळीं । म्हणे वनमाळी गोपाळांसी ॥ १ ॥ गोवर्धन धरूं शिरीं उचलूनी । म्हणे तुम्ही कोणी भिऊं नका ॥ २ ॥ नका सांडूं कोणी आपला आवांका । मारितां या हाका आरोळीया ॥ ३ ॥ आशंकित चित्तें न वाटे त्यां खरें । धाकेंच तें बरें म्हणती चला ॥ ४ ॥ चित्तीं धाक परि जवळी अनंत । तुका म्हणे घात होऊं नेदी ॥ ५ ॥

६८ नेदी दुःख देखों दासां नारायण । ठेवी निवारून आल्या आधीं ॥ १ ॥ आधीं पुढें शुद्ध करावा मारग । दासांमागें मागें सुखरूप ॥ २ ॥ पर्वतासी हात लाविला अनंतें । तो जाय वरतें आपेआप ॥ ३ ॥ आपल्याआपण उचलिला गिरी । गोपाळ हे करी निमित्तासी ॥ ४ ॥ निमित्य करूनी करावें कारण । करितां आपण कळों नेदी ॥५॥ दीनाचा कृपाळु पतितपावन । हें करी वचन साच खरें ॥ ६ ॥ सांगणें लागे सुखदुःख दासा । तुका म्हणे ऐसा कृपावंत ॥ ७ ॥

६९ कृपावंत हाक दिली सकळिकां । साजे या रे नका राहों कोणी ॥ १ ॥ निघाले या भेणे पाउसाच्या जन । देखे गोवर्धन उचलिला ॥ २ ॥ लाविले गोपाळ फेरीं च्यहूंकडे । हांसे फुंदे रडे कोणी धाकें ॥ ३ ॥ धाकें हीं सकळ निघालीं भीतरीं । उचलिला गिरी तयाखालीं ॥ ४ ॥ तयाखालीं गाई वत्सें आलीं लोक । पक्षी सकळीक जीवजाति ॥ ५ ॥ जिहीं म्हणविलें हरीचे अंकित । जातीचे ते होत कोणी तरी ॥ ६ ॥ जाति कुळ नाहीं तयासी प्रमाण । अनन्या अनन्य तुका म्हणे ॥ ७ ॥

७० म्हणविती भक्त हरीचे अंकित । करितो अनंत हित त्यांचें ॥ १ त्यांसी गर्व केले आपुले जे दास । कळिकाळासी वास पाहों नेदी ॥ २ ॥ पाऊस न येतां केली यांची थार । लागला तुषार येऊं मग ॥ ३ ॥ येऊनी दगड वैसतील गिरी । वरुपाला धारीं शिळांचिये ॥ ४ ॥ शिळांचिया धारीं वरुपाला आक्रांत । होता दिवस सात एक

सरें ॥ ५ ॥ एकसरें गिरी धरिला गोपाळीं । होता भाव बळी आम्हीं ऐसा ॥ ६ ॥ ऐसें कळों आलें देवाचिया चित्ता । म्हणे तुम्हीं आतां हात सोडा ॥ ७ ॥ हांसती गोपाळ करूनी नवल । ऐकोनीयां बोल गोविंदाचे ॥ ८ ॥ दावितील डोया गुडघे कोपर । फुटले ते भार उचालितां ॥ ९ ॥ भार आम्हांवरी घालूनी निराळा । राहिलासी डोळा चुकवूनी ॥ १० ॥ निमित्य अंगुळी लावियेली वरी । पाहों कैसा गिरि धरितोसी ॥ ११ ॥ सिणले हे होते ठायींच्या त्या भारें । लटिकेंचि खरें मानूनियां ॥ १२ ॥ यांणीं अंत पाहों आदरिला याचा । तुका म्हणे वाचा वाचाळ ते ॥ १३ ॥

७१. वाचाळ लटिके अभक्त जे खळ । आपुलें तें बळ वाखाणावें ॥ १ ॥ बळें हुंबरती सत्य त्यां न कळे । नुघडती डोळे अंधळ्यांचे ॥ २ ॥ आसुडिल्या माना हात पाय नेटें । तंव भार बोटें उचलिला ॥ ३ ॥ लटिकाचि आम्हीं सोग केला देवा । कळों आलें तेव्हां सकळांसी ॥ ४ ॥ आलें कळों तुका म्हणे अनुभवें । मग अहंभावें सांडवले ॥ ५ ॥

७२ सांडवले सकळांचे अभिमान । आणिले शरण लोटांगणीं ॥ १ ॥ लोटांगणीं आले होऊनियां दीन । मग नारायण म्हणे भलें ॥ २ ॥ भला आजी तुम्हीं केला साच पण । गिरी गोवर्धन उचलिला ॥ ३ ॥ लागती चरणा सकळ ते काळीं । आम्हांमध्यें बळी तूंचि एक ॥ ४ ॥ एका तुजविण न यों आम्हीं कामा । कळों कृष्णा रामा आलें आजी ॥ ५ ॥ आजिवरी आम्हां होता अभिमान । नेणतां चरणमहिमा तुझा ॥ ६ ॥ तुझा पार आम्हीं नेणों नारायणा । नखीं गोवर्धना राखियेलें ॥ ७ ॥ राखियेलें गोकुळ आम्हां सकळांसी । दगडांच्या रासी वरुषतां ॥ ८ ॥ वर्णावें तें काय तुझें महिमान । धरिती चरण सकळही ॥ ९ ॥ सकळही तहान विसरली भूक । सकळही सुख दिलें त्यांसी ॥ १० ॥ त्यांसी कळों आला वैकुंठनायक । तुका म्हणे लोक निर्भर ते ॥ ११ ॥

७३ लोकां कळों आला देव आम्हांमधीं । टाकिली उपाधि तिहीं शंका ॥ १ ॥ शंका नाहीं थोरां लहानां जीवांसी । कळला हृषीकेशी तेव्हां मग ॥ २ ॥ मग मनीं झाले निर्भर सकळ । संगें लोकपाळ

कृष्णाचिया ॥ ३ ॥ कृष्णाचिया ओंव्या गाणें गाती गीत । कृष्णमय चित्त झालें त्यांचें ॥ ४ ॥ त्यांसी ठावा नाहीं बाहेरील भाव । अंतरींच वाव सुख झालें ॥ ५ ॥ सुखें तया दीस न कळे हे राती । अखंड या ज्योति गोविंदाची ॥६॥ चिंतनेंचि धालीं नलगे अन्नपाणी । तुका म्हणे मनीं समाधान ॥ ७ ॥

७४ समाधान त्यांचीं इंद्रियें सकळ । जयां तो गोपाळ समागमें ॥ १ ॥ गोविंदाचा जाला प्रकाश भीतरीं । मग त्या बाहेरी काय काम ॥ २ ॥ काज काम त्यांचे सरले व्यापार । नाहीं आपपर माझें तुझें ॥३॥ माया सकळांची सकळांही वरी । विषम ते हरि दिसों नेदी ॥ ४ ॥ दिसे तया आपपरावें सारिखें । तुका म्हणे सुखें कृष्णाचिया ॥ ५ ॥

७५ कृष्णाचिया सुखें भूक नाहीं तान । सदा समाधान सकळांचें ॥ १ ॥ कळलेंचि नाहीं झाले किती दीस । बाहेरील वास विसरलीं ॥२ विसरु कामाचा तुका म्हणे झाला । उद्वेग राहिला जावें यावें ॥ ३ ॥

७६ जावें बाहेरी हा नाठवे विचार । नाहीं समाचार ठावा कांहीं ॥ १ ॥ कांहीं न कळे तें कळों आलें देवा । मांडिला रिघावा कवतुक ॥ २ ॥ कवतुकासाठीं भक्त देहावरी । आणिताहे हरी बोलावया ॥३॥ यासी नांव रूप नाहीं हा आकार । कळला साचार भक्तांमुखें ॥ ४ ॥ मुख भक्ताचिया बोलतो आपण । अंगसंग भिन्न नाहीं दोघां ॥ ५ ॥दोघे वेगळाले लेखील जो कोणी । तयाचा मेदिनी बहु भार ॥ ६ ॥ तयासी घडलीं सकळही पापें । भक्तांचिया कोपें निंदा द्वेषें ॥ ७ ॥ द्वेषियाचा संग न घडावा कोणा । विष जेवीं प्राणा नाश करी ॥ ८ करितां जो आइके निंदा या संतांची । तया होती तेचि अधःपात ॥ ९ ॥ पतन उद्धार संगाचा महिमा । त्यजावें अधमा संत सेवीं ॥ १० सेवीं संत जोडे महा लाभरासी । तुका म्हणे यासी नाश नाहीं ॥ ११ ॥

७७ नाहीं नाश हरि आठवितां मुखें । जोडतील सुखें सकळही ॥ १ ॥ सकळही सुखें वोळलीं अंतरीं । मग त्या बाहेरी काय काज ॥ २ ॥ येऊं विसरलीं बाहेरी गोपाळें । तल्लीन सकळ कृष्णसुखें ॥ ३ ॥ सुख तें योगियां नाहीं समाधीस । दिलें गाई वत्स पशू जीवां ॥ ४ ॥ वारला पाऊस कोणा नाहीं ठावा । तुका म्हणे देवावांचूनीयां ॥ ५ ॥

७८ यांसी समाचार सांगतो सकळां । चलावें गोपाळां म्हणे देव

॥ १ ॥ देव राखे तयां आडलिया काळें । देव सुखफळें देतो दासां ॥२॥ दासां दुःख देखों नेदी आपुलिया । निवारी आलिया न कळतां ॥ ३ ॥ नाहीं मेघ येतां जातां देखियला । धारीं वरूपला शिळांचिये ॥ ४ ॥ एवढें भक्तांचें सांकडें अनंता । होय निवारिता तुका म्हणे ॥ ५ ॥

७९ काकुलती एकें पाहाती बाहेरी । तया म्हणे हरि वोसरला ॥ १ ॥ वोसरला मेघ आला होता काळ । बाहेरी सकळ आले लोक ॥ २ ॥ कवतुक झालें ते काळीं आनंद । कळला गोविंद साच भावें ॥ ३ ॥ भावें तयापुढें नाचती सकळ । गाती मंगळ ओंव्या गीत ॥ ४ ॥ गीत गाती ओंव्या रामकृष्णावरी । गोपाळ सोहारी वाहाती पांवे ॥ ५ वत्सें गाई पशु नाचती आनंदें । वेधलिया छंदें गोविंदाच्या ॥ ६ ॥ चित्त वेधियेलें गोविंदें जयाचें । कोण ते दैवाचे तयाहूनी ॥७॥ तयाहूनी कोणी नाहीं भाग्यवंत । अखंड सांगात गोविंदाचा ॥ ८ ॥ गोविंदाचा संग तुका म्हणे ध्यान । गोविंद ते जन गोकुळींचे ॥ ९ ॥

८० गोकुळींची गति कोण झाली परी । पाहों आला वरी इंद्रराव ॥ १ ॥ इंद्रापाशीं मेघ बोलती बाहिवार । सकळ संहार करूनी आलों ॥२॥ आतां जीव नाहीं सांगाया त्या वाणी । पुरिलें पाषाणीं शिळाधारीं ॥ ३ रिता कोठें नाहीं उरों दिला ठाव । जल्पती तो भाव न कळतां ॥ ४ न कळतां देव वळें हुंबरती । साच ते पावती अपमान ॥ ५ ॥ साव न कळतां केली तोडपिटी । इंद्र आला दृष्टी पहावया ॥ ६ ॥ पाहातां तें आहे जैसें होतें तैसें । नाचती विशेष तुका म्हणे ॥ ७ ॥

८१ नाचतां देखिलीं गाई वत्स जन । विस्मित होऊन इंद्र ठेला ॥ १ ॥ लागला पाऊस शिळांचिये धारीं । वांचलीं हीं परी कैसीं येथ ॥ २ ॥ येथ आहे नारायण संदेह नाहीं । विघ्न केलें ठायीं निर्विघ्न तें ॥ ३ ॥ विचारितां उचलिला गोवर्धन । अवतार पूर्ण कळों आला ॥ ४ ॥ आला गौळियांच्या घरा नारायण । करितो स्तवन इंद्र त्याचें ॥ ५ ॥ त्यांच्या पुण्या पार कोण करी लेखा । नाहे चतुर्मुखा ब्रह्मयासी ॥ ६ मोणतां जो ध्याना नये एकवेळा । तो तयां गोपाळां समागम ॥ ७ ॥ समागमें गाई वत्स पुण्यवंता । देह कुर्वाळितां अंगसंग ॥ ८ संग जाला मायबापां लोकपाळां । आलिंगितां गळा कंठाकंठ ॥ ९ ॥ करिते हे झाले स्तुति सकाळिक । देव इंद्रादिक गोविंदाची

॥ १० ॥ करितील वृष्टि पुष्पवरुषाव । देवाआदिदेव पूजियेला ॥ ११॥ पुष्पांजुळी मंत्रघोष जयजयकार । दुमदुमी अंबर तेणें नादें ॥ १२ ॥ नामाचा गजर गंधर्वांची गाणीं । आनंद त्रिभुवनीं न समाये ॥ १३ ॥ तो सुखसोहळा अनुपम्य रासी । गोकुळीं देवासी दोन्ही ठायीं ॥१४॥ दोहीं ठायीं सुख दिलें नारायणें । गेला दूरुपणें वैरभाव ॥ १५ ॥ भावना भेदाची जाय उठाउली । तुका म्हणे भेटी गोविंदाचे ॥ १६ ॥

८२ गोविंदाचें नाम गोड घेतां वाचे । तेथें राहे कइंचे वैरभाव ॥ १ ॥ भावें नमस्कार घातला सकळीं । लोटांगणें तळीं महीवरी ॥ २ ॥वरी हातवाहे उभारिली देवें । कळलीया भावें सकळांच्या ॥ ३ ॥ सकळही वरी वहुडाविलें स्थळा । चलावें गोपाळां म्हणे घरा ॥ ४ ॥ राहिलीं हीं नाचों गोविंदाच्या बोलें । पडलीया डोल छंदें होतीं ॥ ५ ॥ छंद तो नावरे आपणां आपला । आनंदाचा आला होता त्यांसी ॥ ६ ॥ त्यांसी तुका म्हणे आनंद सकळां । ठेंगण्या गोपाळा समागमें ॥ ७ ॥

८३ समागमें असे हरि नेणतिया । नेदी जाऊं वायां अंकितासी ॥ १ ॥ अंकिता सावध केलें नारायणें । गोपाळ गोधनें सकळही ॥ २ ॥ सकळही जन आले गोकुळासी । आनंद मनासी सकळांच्या ॥ ३ ॥ सकळांचा केला अंगीकार देवें । न कळतां भावें वांचवी त्यां ॥ ४ ॥ त्यां झाला निर्धार हरि आम्हापासीं । निवांत मानसीं निर्भर तीं ॥ ५ निर्भर हे जन गोकुळींचे लोक । केले सकळीक नारायणें ॥ ६ ॥ नारायण भय येऊं नेदी गांवा । तुका म्हणे नांवा अनुसरे त्यां ॥ ७ ॥

८४ अनुसरे तया फिरों नेदी मागें । राहे अंगसंगें समागमें ॥ १ ॥ अंगसंगें असे कर्मसाक्ष देव । जैसा ज्याचा भाव तैसें फळ ॥ २ ॥ फळपाकीं भोग देतील प्राणीये । तुका म्हणे नये सवें कांहीं ॥ ३ ॥

८५ ये दश चारित्र केलें नारायणें । रांगतां गोधनें राखिताहे ॥१॥ हें सोंग सारिलें या रूपें अनंतें । पुढेंही बहुतें करणें आहे ॥ २ ॥ आहे तुका म्हणे धर्मसंस्थापणें । केला नारायणें अवतार ॥ ३ ॥

८६ अवतार केला संहाराया दुष्ट । करिती हे नष्ट परपीडा ॥ १ ॥ परपीडा करी दैत्य कंसराव । पुढें तोही भाव आरंभिला ॥ २ ॥

लाविलें लाघव पाहोनियां संधि । सकळांही वधी दुष्टजन ॥ ३ ॥ दुष्टजन परपीडक जे कोणी । त या चक्रपाणी न सहती ॥ ४ ॥ न साहावे दुःख भक्तांचें या देवा । अवतार घ्यावा लागे रूप ॥ ५ ॥ रूप हें चांगलें राम कृष्ण नाम । हरे भवश्रम उच्चारितां ॥ ६ ॥ उच्चारितां नाम कंस वैरभावें । हरोनियां जीवें कृष्ण केला ॥ ७ ॥ कृष्णरूप त्यासी दिसे अवघें जन । पाहे तों आपण कृष्ण झाला ॥ ८ ॥ पाहिलें दर्पणीं आधिल्या मुखासी । चतुर्भुज त्यासी तोचि झाला ॥ ९ ॥ झालीं कृष्णरूप कन्या पुत्र भाज । तुका म्हणे राज्य सैन्य जन॥१०॥

८७ सैन्य जन हांसे राया जालें काई । वासपे तो ठायीं आपणासी ॥१॥ आपणा आपण जाय सती जैसी । वैरभाव ज्यांसी भक्ति नाहीं ॥ २ ॥ नाहीं याचा त्याचा भाव एकविध । म्हणऊनी छंद वेगळाले ॥ ३ ॥ वेगळाल्या भावें ते तया हांसती । तयास दिसती अवघीं हरि ॥ ४ ॥ हरिला कंसाचा जीवभाव देवें । द्वेपाचिया भावें तुका म्हणे ॥ ५ ॥

८८ द्वेपाचिया भावें हरिरूप झाले । भाव हरपले देहादिक ॥ १ ॥ देहादिक कर्मे अभिमान वाढे । तथा कैसा जोडे नारायण ॥ २ ॥ नारायण जोडे एकविध भावें । तुका म्हणे जीवें जाणे लागे ॥ ३ ॥

८९ जीवभाव त्याचा गेला अभिमान । म्हणऊनी जन हांसे कंसा ॥ १ ॥ सावध करितां नये देहावरी । देखोनियां हरी पळे जन ॥२॥ जन वन हरि झालासे आपण । मग हे लोचन झांकियेले ॥३॥ झांकुनी लोचन मौन्येंचि राहिला । नाहीं आतां बोलायाचें काम॥४॥बोलायासी दुजें नाहीं हें राहिलें । जन कृष्ण झाले स्वयें रूप ॥ ५ ॥ रूप पालटलें गुण नाम याति । तुका म्हणे भूतीं देव झाला ॥ ६ ॥

९० झालों स्वयें कृष्ण आठव हा चित्तीं । भेद भयवृत्ति उरली आहे ॥ १ ॥ उरली आहे रूप नांव दिसे भिन्न । मी आणि कृष्ण आठवतो ॥ २ ॥ तोंवरी हा देव नाहीं तयापासीं । आला दिसे त्यासी तोचि देव ॥ ३ ॥ देवरूप त्याची दिसे वरी काया । अंतरीं तो भयाभीत भेदें ॥ ४ ॥ भेदें तुका म्हणे अंतरे गोविंद । साचाविण छंद वांयां जाय ॥ ५ ॥

९१ वायां तैसे बोल हरिसी अंतर । केले होते चार भयभेदें ॥१॥

भय गेलें नोळखे आपणा । भेटी नारायणा कंसा झाली ॥ २ ॥
ी भेटी कंसा हरीशीं निकट । सन्मुखची नीट येरयेरां ॥ ३ ॥
रां भेटी युद्धाच्या प्रसंगीं । त्याचे शस्त्र अंगीं हाणितलें ॥ ४ ॥
वें वर्म होतें ठावें या अनंता । तुका म्हणे सत्तानायक हा ॥ ५ ॥
९२ नारायणें कंस चाणूर मर्दिले । राज्यीं स्थापीयेलें उग्रसेना
१ ॥ उग्रसेन स्थापियेला शरणागत । पुरविला अंत अभक्तांचा
२ ॥ अवघेंचि केलें कारण अनंतें । आपुलिया हातें सकळही॥ ३ ॥
ळही केली आपुली अंकित । राहे गोपीनाथ मथुरेसी ॥ ४ ॥
रेसी आला वैकुंठनायक । झालें सकळीक एक राज्य ॥ ५ ॥ राज्य
उग्रसेना शरणागता । सोडविलीं मातापिता दोन्हीं ॥ ६ ॥
डवणें धांवे भक्तांच्या कैवारें । तुका म्हणे करें शस्त्र धरी ॥ ७ ॥
९३ धरी दोहीं ठायीं सारखाची भाव । देवकी वसुदेव नंद दोघे
१ ॥ दोघे एके ठायीं केलीं नारायणें । वाढविला तिणें आणि
ली ॥२॥ व्याला वाढला हा आपल्या आपण । निमित्त्या कारणें
रवाप ॥ ३ ॥ माय हा जगाची बाप नारायण ॥ दुजा करी कोण
। यासी ॥ ४ ॥ कोण जाणे याचे अंतरीचा भाव । तुका म्हणे
। कळों नेदी ॥ ५ ॥
९४ दीनाचा कृपाळू दुष्टजना काळ । एकला सकळ व्यापक हा
१ ॥ हांसे बोले तैसा नव्हे हा अनंत । नये प्राकृत म्हणों यासी
२ ॥ यासी कळावया एक भक्तीभाव । दुजा नाहीं ठाव धांडोळितां
३ ॥ धांडोळितां श्रुति राहिल्या निश्चित । तो करी संकेत गोपी-
॥ ४ ॥ गोपिकांची वाट पाहे द्रुमातळीं । मागुता न्याहाळी न
तां ॥ ५ ॥ न देखतां त्यांसी उठे बैसे पाहे । वेडावला राहे
ोवळीं ॥ ६ ॥ वेळोवेळां पाहे पंथ गोपिकांचा । तुका म्हणे वाचा
ुडे तो ॥ ७ ॥
९५ तो बोले कोमळ निष्ठुर साहोनी । कोपतां गौळणी हास्य करी
१ ॥ करावया दास्य भक्तांचें निर्लज्ज । कवतुकें रज माथां वंदी
२ ॥ दिलें उग्रसेना मथुरेचें राज्य । सांगितलें काज करी त्याचें
३ ॥ त्यासी होतां कांहीं अरिष्ट निर्माण । निवारी आपण शरणा-
ं ॥ ४ ॥ शरणागतां राखे सर्वभावें हरि । अवतार धरी तयांसाठीं

॥ ५ ॥ तयांसाठीं वाहे सुदर्शन गदा । उभा असे सदा सांभाळीत ॥ ६ ॥ तळमळ नाहीं तुका म्हणे चित्ता । भक्तांचा अनंता भार माथां ॥ ७ ॥

९६ मारिले असुर वाढल्या मेदिनी । होते कोणा कोणी पीडित ते ॥ १ ॥ तया नारायण पाठवी अघोरा । संतांच्या मत्सरा घानावरी ॥ २ ॥ वारिले ते दूती यमाचिये दंडीं । नुच्चारितां तोंडीं नारायण ॥ ३ ॥ नारायणनाम नावडे जयांसी । ते झाले मिरासी कुंभपाकीं ॥ ४ ॥ कुंभपाकीं सेलमान तो तयांचा । तुका म्हणे वाचा संतनिंदा ॥ ५ ॥

९७ वास नारायणें केला मथुरेसी । वधूनी दुष्टांसी तये ठायीं ॥ १ ॥ ठायी पितियाचे मानी उग्रसेना । प्रतिपाळी जनांसहित लोकां ॥ २ ॥ लोकां दुःख नाहीं मागील आठव । देखियेला देव दृष्टी त्यांणीं ॥ ३ ॥ देखोनियां देवा विसरलीं कैसा । ठावा नाहीं ऐसा होता येथें ॥ ४ ॥ येथें दुजा कोणी नाहीं कृष्णाविणें । ऐसें घातें मनें काया वाचा ॥ ५ ॥ काया वाचा मनें कृष्णीं रत झाले । सकळां लागलें कृष्णध्यान ॥ ६ ॥ ध्यान गोविंदाचें लागलेंसे लोकां । निर्भर हे तुका म्हणे चित्तीं ॥ ७ ॥

९८ चिंतिले पावली जया कृष्णभेटी । एरवीं ते आटी वायांविण ॥ १ ॥ वासना धरितां कृष्णाविणें कांहीं । क्षीण केला तिहीं साधनांचा ॥ २ ॥ चाळविली देंसे एक अहंकारें । भोग जन्मांतरें न चुकती ॥ ३ ॥ न चुकती भोग तपें दानें व्रतें । एका त्या अनंतेवांचूनियां ॥ ४ ॥ चुकवूनी जन्म दाखवी आपणा । भजा नारायणा तुका म्हणे ॥ ५ ॥

९९ भजल्या गोपिका सर्वभावें देवा । नाहीं चित्तीं हेवा दुजा कांहीं ॥ १ ॥ दुजा छंद नाहीं तयांचिये मनीं । जागृति स्वप्नीं कृष्णध्यान ॥ २ ॥ ध्यान ज्यां हरीचें हरीसी तयांचें । चित्त ग्वाहो ज्याचे तैशा भावें ॥ ३ ॥ भाग्यें पूर्वपुण्यें आठविती लोक । अवघे मर्त्यलोक मथुरेचे ॥ ४ ॥ मथुरेचे लोक सुखी केले जन । तेथें नारायण राज्य करी ॥ ५ ॥ राज्य करी गोपीयादवांसहित । क्रमिले बहुत काळ तेथें ॥ ६ ॥ तेथें दैत्यीं उपसर्ग केला लोकां । रचिली द्वारका तुका म्हणे ॥ ७ ॥

१०० रचियेला गांव सागराचे पोटीं । जडोनी गोमटीं नानारत्नें

॥ १ ॥ रत्नें खणोखणीं सोनियाच्या भिंती । लागलिया ज्योति नानाकळा ॥ २ कळा सकळही गोविंदाचे हातीं । मंदिरें निगुतीं उभारिलीं ॥ ३ ॥ उभारिली दुर्गे दारवंटे फांजा । कोटि चर्या माजी शोभलिया ॥ ४ ॥ शोभलें उत्तम गांव सागरांत । सकळांसहित आले हरि ॥ ५ ॥ आलें नारायण द्वारका नगरा । उदार या शूरां मुगुटमणी ॥ ६ ॥ निवडीना याते समानाचि केली । टणक धाकुलीं नारायणें ॥ ७ ॥ नारायणें दिलीं अक्षई मंदिरं । अभंग साचारें सकळांसी ॥ ८ ॥ सकळही धर्मशीळ पुण्यवंत । पवित्र विरक्त नारीनर ॥ ९ ॥ रचिलें ते देवें न मोडे कवणा । बळियांचा राणा नारायण ॥ १० ॥ बळबुद्धिनितीं देवाचसारिखीं । तुका म्हणे मुखीं गाती ओंव्या ॥ ११ ॥

१०१. गाती ओंव्या काम करितां सकळ । हालवितां बाळ देवावरी ॥ १ ॥ ऋद्धिसिद्धि दासी दारां ओळंगती । सकळ संपत्ति सर्वां घरीं ॥ २ ॥ घरीं बैसलिया जोडलें निधान । करिती कीर्तन नारीनर ॥ ३ ॥ नारीनर लोक धन्य त्यांची याति । जयांसी संगति गोविंदाची ॥ ४ ॥ गोविंदें गोविंद केले लोकपाळ । चिंतनें सकळ तुका म्हणे ॥ ५ ॥

१०२. कांहीं चिंता कोणा नाहीं कोणेविशीं । करी द्वारकेसी राज्य देव ॥ १ ॥ द्वारकेसी राज्य करी नारायण । दुष्ट संहारून धर्म पाळी ॥ २ ॥ पाळी देव आज्ञा ब्राह्मणांचा मान । अतीतपूजन वैष्णवांचें ॥ ३ ॥ अतीत अलिप्त अवघियां वेगळा । नाहीं या गोपाळा अभिमान ॥ ४ ॥ अभिमान नाहीं तुका म्हणे त्यासी । नेदी आणिकासी धरूं देव ॥ ५ ॥

१०३. धारियेलें रूप कृष्ण नाम बुंथी । परब्रह्म क्षितीं उतरलें ॥ १ ॥ उत्तम हें नाम राम कृष्ण जगीं । तरावयालागीं भवनदी ॥ २ ॥ दीनानाथ ब्रिदें रुळती चरणीं । वंदितील मुनि देव ऋषि ॥ ३ ॥ ऋषीं मुनीं भेटी दिली नारायणें । आणिक कारणें बहु केलीं ॥ ४ ॥ बहु कासवीस झाला भक्तांसाठीं । तुका म्हणे आटी सोसियेली ॥ ५ ॥

१०४. सोसियेली आटी गर्भवास फेरे । आयुधांचे भार वागवितां ॥ १ ॥ वाहोनी सकळ आपुलिये माथां । भार दासां चिंता वाहों नेदी ॥ २ ॥ नेदी काळाचिये हातीं सेवकासी । तुका म्हणे ऐसी ब्रीदावळी ॥ ३ ॥

१०५. ब्रीदावळी ज्याचे रुळते चरणीं । पाउलें मेदिनी सुखावे त्या ॥ १ ॥ सुखावे मेदिनी कृष्णाचिये चालीं । कुंकुमें शोभलीं होय रेखा ॥ २ ॥ होऊनी भ्रमर पाउलांचें सुख । घेती भक्त मुख लावूनियां ॥ ३ ॥ याचसाठीं धरियेला अवतार । सुख दिलें फार निज दासां ॥ ४ ॥ निजसुख तुका म्हणे भक्तां ठावें । तिहींच जाणावें भोगूं त्यासी ॥ ५ ॥

१०६. भोगिला गोपिकां यादवां सकळां । गौळणी गोपाळां गाईवत्सां ॥ १ ॥ गाती धर्णावरी केला अंगसंग । पाहिला श्रीरंग डोळेभरी ॥२॥ भक्ति नवविधा तयांसी घडली । अवघींच झालीं कृष्णरूप ॥३॥ रूप दाखविलें होतां भिन्न भाव । भक्त आणि देव भिन्न नाहीं॥४॥ नाहीं राहों दिलें जातां निजधामा । तुका म्हणे आम्हांसहित गेला॥५॥

१०७. गेला कोठें होता कोठूनियां आला । सहज व्यापला आहे नाहीं ॥ १ ॥ आहे साच भावें सकळव्यापक । नाहीं अभाविक लोकां कोठें ॥ २ ॥ कोठें नाहीं ऐसा नाहीं रिता ठाव । अनुभवी देव स्वयें झाले ॥ ३ ॥ जातों येतों आम्ही देवाचे सांगात । तुका म्हणे गात देवनाम ॥ ४ ॥

१०८. मना वाटे तैसीं बोलिलों वचनें । केली धीटपणें सलगी देवा ॥ १ ॥ वर्णा नाहीं शुद्ध याति एक ठाव । भक्ति नेणें भाव नाहीं मनीं ॥ २ ॥ नाहीं झालें ज्ञान पाहिलीं अक्षरें । मानीजेसी थोर थोरी नाहीं ॥३॥ नाहीं मनीं लाज धरिली आशंका । नाहीं भ्यालों लोकां चतुरांसी ॥ ४ ॥ चतुरांच्या राया मी तुझे अंकित । जालों शरणागत देवदेवा ॥ ५ ॥ देवा आतां करीं सरतीं हीं वचनें । तुझ्या कृपादानें बोलिलों तीं ॥ ६ ॥ तुझें देणें तुझ्या समर्पूनी पायीं । झालों उतराई पांडुरंगा ॥ ७ ॥ रंकाहूनी रंक दास मी दासांचें । सामर्थ्य मज कैचें बोलावया ॥८॥ बोलावया पुरे माझी वाचा कायी । तुका म्हणे पायीं ठाव द्यावा ॥ ९ ॥

गौळणीचे अभंग.

१०९. विचार करिती बैसोनि गौळणी । ज्या कृष्णकामिनी कामातुरा ॥ १॥ एकांतीं एकल्या एकाच सुखाच्या । आवडती त्यांच्या

गोष्टी त्याला ॥ २ ॥ तर्कवितर्किणी दुराविल्या दुरी । मौन त्या परि चोरी आरंभिली ॥ ३ ॥ कुशळा कवित्या कथित्या लोभिका । त्याही येथें नका आम्हांपाशीं ॥ ४ ॥ बोलक्या वाचाळा कृष्णरता नाहीं । त्या चोरोनी तिहीं खेट केली ॥ ५ भेऊनियां जना एकी सवा जाल्या । वार्ता विझाविल्या दाटो बळें ॥ ६ ॥ कृष्णसुख नाहीं कळलें मानसीं । निंदितां त्या त्यासी कृष्णरता ॥ ७ ॥ तो नये जवळी देखोनि कोल्हाळ । म्हणऊनि समेळ मेळविला ॥ ८ ॥ अंतरी कोमळा बाहेरी निर्मळा । तल्लीन त्या बाळा कृष्णध्यानीं ॥ ९ ॥ हरिरूपीं दृष्टि कानीं त्याची गोष्टि । आळंगिति कंठीं एकाएकीं ॥ १० ॥ न साहे वियोग करिती रोदना । भ्रमिष्ट भावना देहाचिया ॥ ११ ॥ विसरल्या मागें गृह सुत पती । अवस्था याचिती गोविंदाची ॥ १२ ॥ अवस्था लागोनी निवळाचि ठेल्या । एकाएकीं जाल्या कृष्णरूपा ॥ १३ ॥ कृष्ण म्हणवूनी देती आळिंगण । विरहताप तेणें निवारेना ॥ १४ ॥ ताप कोण वारी गोविंदावांचुनी । माच तो नयनीं न देखतां ॥ १५॥ न देखतां त्यांचा प्राण रिघों पाहे । आजी कामा सये उशिर केला ॥ १६ ॥ रित्या ज्ञानगोष्टी तयां नावडती । आलिंगणप्रीति कृष्णाचिया ॥ १७ ॥ मागें आम्ही कांहीं चुकलों त्याची सेवा । असेल या देवा राग आला ॥ १८ ॥ आठविती मागें पापपुण्यदोष । परिहार एकीस एक देती ॥ १९ ॥ अनुतापें झाल्या संतप्त त्या बाळा । टाकिती विठ्ठला धरणीं अंग ॥ २० ॥ जाणोनि चरित्र जवळीच होता । आली त्या अनंता कृपा मग ॥ २१ ॥ होऊनी प्रगट दाखविलें रूप । तापत्रयताप निवविलें ॥ २२ ॥ निवाल्या देखोनी कृष्णाचें श्रीमुख । शोक मोह दुःख दुरावला ॥ २३ ॥ साच भाव त्यांचा आणूनियां मना । आळंगितो राणा वैकुंठींचा ॥ २४ ॥ हरिअंगसंगें हरिरूप जाल्या । बोलों विसरल्या तया सुखा ॥२५॥ व्यभिचारभावें भोगिलें अनंता । वर्तोनी असतां घराचारी ॥ २६ ॥ सकळां चोरोनि हरि जया चित्तीं । धन्य त्या नांदती तयामध्यें ॥ २७ ॥ उणें पुरें त्याचें पडों नेदी कांहीं । राखे सर्वां ठायीं देव तयां ॥ २८॥ न कळे लाघव ब्रह्मादिकां भाव । भक्तिभावें देव केला तैसा ॥ २९ ॥ तुका म्हणे त्यांचा धन्य व्यभिचार । साधिलें अपार निजसुख ॥ ३० ॥

११०. स्वयें सुखाचे झाले अनुभव । एक एकीपाशीं सांगतील भाव । अवघ्यां अवघा हा कैसा नवलाव । सर्वसाक्षी तेथोंचि त्याचा जीव वो ॥ १ ॥ आपआपणाशीं करिती नवल । परि वादावाद न संडिती बोल ॥ एका मेघश्यामें जलधर वोल । रसीं उताविळ हृदय सखोल वो ॥ २ ॥ एक विषय तो सकळांचा हरि । त्याच्या आवडीनें आवडी इतरीं । अंग बाहिर हे प्रेमलोकाचारी । त्यांची कीर्ति गाइली पुराणांतरीं वो ॥ ३ ॥ स्तुति पराविया मुखें रुचिकर । प्रीतिपात्राचा गौरवीं आदर । परस्परें हें सादरासादर । योग सज्जनाच्या सुखा नाहीं पार वो ॥ ४ ॥ भक्तिवालभ न तुटे चराचरीं । आप्त आनाप्त हे ऐशी नाहीं उरी । दुरी जवळी संचिताऐसें धरी । रंगा रंगा ऐसे होणें लागे हरी वो ॥ ५ ॥ तुका लाधला हें उच्छिष्ट भोजन । आला बाहेरी प्रेमें वोसंडून ॥ कानीं पाडिलें त्या जीवाचें जतन । धरी एका भावें हृदयीं चरण वो ॥ ६ ॥

१११. आजी कां वो तूं दिससी दुश्चित्ती । म्हणिये काम नलगे तुझ्या चित्तीं ॥ दिलें ठेवूं तें विसरसी हातीं । नेणा काय बैसला हरि चित्तीं वो ॥ १॥ मर मर परती झालीस आतां भांड । कैसें दाखावेसी जगासी या तोंड । व्याली माय ते लाजविली रांड । नाहीं थारा दो ठायीं झाला खंड वो ॥ २ ॥ होतें तैसें तें उमटलें वरी । बाह्य संपादणी अतरींचा चोरी । नाहीं मर्यादा निःसंग बावरी । मन हें गोविंदीं देह काम करी वो ॥ ३ ॥ नाहीं करीत उत्तर कोणासवें । पराधीन भोजन दिलें खावें ॥ नाहीं अचळ सावरावा ठावें । देखो उदासीन तुझे गे देहभाव वो ॥ ४ ॥ कोठें नेणों हा फावला एकांत । सदा किलकिल भोंवतीं बहुत । दोघे एकवत बोलावया मात । नाहीं लाज धरिली दिला हात वो ॥ ५ ॥ करी कवतुक खेळ खेळे कान्हा । दावी लाघव भांडवी सासुसूना । पराभक्ति हे शुद्ध तुम्हीं जाणा । तुका म्हणे ऐसें कळों यावें या जना वो ॥ ६ ॥

११२. भरिला उलंडूनी रिता करी घट । मीस पाणियाचें गोविंदाची चट ॥ चाले झडझडां उसंतूनी वाट । पाहे पाळतूनी उभा तोचि नीट वो ॥ १ ॥ चाळा लावियेला गोप गोपीनाथें । जाणें आवडीचें रूप जेथें तेथें ॥ दावी बहुतांच्या बहुवेषपंथें । गुणातीतें

खेळ मांडियेला येथें वो ॥ २ ॥ मनीं आवडे तें करावें उत्तर । कांहीं निमित्ताचा पाहोनी आधार । उगा राहे कां मारिसी कंकर । मात वाढाविसी उत्तग उत्तर वो ॥ ३ ॥ धरिली खोडी दे टाकोनियां मागें । न ये विनोद हा कामा मशीं संगें ॥ मिठी घालीन या जीवाचिया त्यागें । नाहीं ठाउकीं पाडिलीं तुझीं सोंगें वो ॥ ४ ॥ सुख अंतरींचें बाह्य ठसठसी । म्हणे विनोद हा काय सोंग यासी । तुज मज काय सोयरीक ऐसी । नंदानंदन या थोरपणें जासी रे ॥ ५ ॥ करी कारण तें कळों नेदी कोणा । सुख अंतरींचें बाह्य रग जना ॥ मन मिनलें रे तुका म्हणे मना । भोग अंतरींचा पावे नारायणा वो ॥ ६ ॥

११३. आजी नवल मी आलें येणें रानें । भेटी अवचिती नंदाचिया कान्हें ॥ गोवी सांगतां वो सकळही जन । होतें संचित आणियेलें तेणें वो ॥ १ ॥ गेलें होऊनी न चले आतां कांहीं । साद घालितां जवळी दुजें नाहीं । अंगीं जडला मग उरलें तें कांयीं । आतां राखतां गुमान भलें बाई वो ॥ २ ॥ बहुत कामें मज नाहीं आराणुक । एक सारितां तों पुढें उभें एक । आजी मी टाकोनी आलें सकळीक । तंव रचिलें आणीक कवतुक वो ॥ ३ ॥ चिंता करितां हरिली नारायणें । अंगसंगें मिनतां दोघेंजणें । सुखें निर्भर झालियें त्याच्या गुणें । तुका म्हणे खुंटलें येणें जाणें वो ॥ ४ ॥

११४. मै भुली घरजानी बाट । गोरस बेचन आयें हाट ॥ १ ॥ कान्हा रे मनमोहन लाल । सबही बिसरूं देखें गोपाळ ॥ २ ॥ काहां पग डारूं देखे आनेरा । देखे तों सब वोहिने घेरा ॥ ३ ॥ हुं तो थकित भईरे तुका । भागा रे सब मनका धोका ॥ ४ ॥

११५. हरिबिन रहियां न जाये जिहिरा । कबकी ठाडी देखें राहा ॥ १ ॥ क्या मेरे लाल कवन चुकी भई । क्या मोहिपासिती बेर लगाई ॥ २ ॥ कोई सखी हरी जावे बुलावन । बार हि डारूं उसपर तन ॥ ३ ॥ तुका प्रभु कब देखें पाऊं । पासीं आऊं फेर न जाऊं ॥ ४ ॥

११६. भलो नंदाजीको डिकरो । लाज राखीलीन हमारो ॥ १ ॥ आगळ आवो देवजी कान्हा । मैं घर छोडी आये मान्हा ॥ २ ॥

उनसुं कलना नव्हे तो भला । खसम अहंकार दादुला ॥ ३ ॥ तुका प्रभु परबलो हरी । छेपी आहे हुं जगाथी न्यारी ॥ ४ ॥

११७. नका कांहीं उपचार माझ्या शरीरा । करूं न साहावे मज बहु होतो उबारा । मनोजन्य व्यथा वेध जाला अंतरा । लवकरी आणा नंदाचिया कुमरा वो ॥१॥ सखिया वोशिया तुम्ही प्राणवल्लभा । निवेदिला भाव आर्तभूत या लोभा । उमटली अंगीं वो सांवळी प्रभा । साच हे अवस्था कळे मज माझ्या क्षोभा वो ॥ २ ॥ कळों नेदावी हे दुजियासी मात । घडावा तयासी उत्कंठा एकांत । एका-एकीं साक्षी येथें आपुलें चित्त । कोण्या काळें होईल नेणों भाग्य उदित वो ॥ ३ ॥ स्वाद सीण देहभान निद्रा खंडण । पाहिले ताटस्थ उन्मळित लोचन । अवघें वोसाऊन उरले ते चरण । तुका म्हणे दर्शनापें आलें जीवन वो ॥ ४ ॥

११८. पडिली भूली धांवती सैराट । छंद गोविंदाचा चोजविती वाट । मागें सारुनी सकळ बोभाट । वंदीं पदांबुजें ठेवूनी ललाट यो ॥ १ ॥ कोणी सांगा या गोविंदाची शुद्धि । होतें वाहिले लपाला आतां खांदी । कोठें आड आली हे देहबुद्धि । धांवा आळवा करुणा कृपानिधी वो ॥ २ ॥ मागें बहुतांचा अंतरला संग । मुळ जयाचिया तेणें केला त्याग ॥ पैल पाहातां तें हरपलें अंग । खुंटली वाट नाहींसें झालें जग वो ॥ ३ ॥ शोक वियोग घडला सकळांचा । गेल्या शरण हा अन्याय आमुचा ॥ केला उच्चार धडल्या दोषांचा । झाला प्रगट स्वामी तुकयाचा वो ॥ ४ ॥

११९. काय उणें कां करितोसि चोरी । किती मांगों तूं नाइकसी हरी ॥ परेपरता तूं पळोनि जासी दुरी । अनावर या लौकिका बाहेरी वो ॥ १ ॥ माया करुणा हे करिते बहुत । किती सोसूं या जगाचे आघात । नपुरे अवसरू हेंचि नित्यानित्य । तूंचि सोडवीं करूनी स्थिर चित्त वो ॥ २ ॥ बहुत कामें मी गुंतलिये घरीं । जासी डोळा तूं चुकवूनि हरी । करितां लाग न येसी चपळ भारी । नाहीं सायासाची उरीं दिली उरी वो ॥ ३ ॥ तुज म्हणीये मी न संगें अनंता । नको जाऊं या डोळियां परता ॥ नलगे जोडी हे तुजविण आतां । तुकया स्वामी कान्होबा गुण भरिता वो ॥ ४ ॥

१२०आलिये धांवतां धांवतां भेट होईल म्हूण । तंव ते टळली वेळ वो माझा उरला सीण ॥ १ ॥ आतां काय करूं सांगा वो मज भेटेल कैसा । हरिलागीं प्राण फुटे वो थोरी लागली आशा ॥ २ ॥ लाविती उशीर बहु ओढिती ओढा । सांभाळितां सांग अमांग दुःख पावल्यें पीडा ॥ ३ ॥ जळो आतां संसारु वो कई शेवट पुरे । तुकयाच्या स्वामी गोपाळालागीं जीव झुरे ॥ ४ ॥

१२१. घाली कवाड टळली वाढ राती । कामें व्यापिली कां पाडिली दुश्चित्ती । कोणे लागला गे सदैवेचे हातीं । आजी शून्य शेजे नाहीं दिसे पति वो ॥ १ ॥ बोले दूतिकेशीं राधा हें वचन । मशीं लाघव दाखवी नारायण । म्हणे कोमळ परी बहु गे निर्गुण । याशीं न बोलें कळला मज पूर्ण वो ॥ २ ॥ धाडिलें गरुडा आणिलें हनुमंता । तें पाचारिलें होउनि ये वो सीता । लाजिन्नली रूप न ये पालटितां । झाला भमिकी आपण राम सीता वो ॥ ३ ॥ सत्यभामा दान करी नारदासी । तें कळला वो मज हृषीकेशी । तुळे घालितां वो न ये कनकरासी । सम तुकें एक पान तुळसी वो ॥ ४ ॥ मज भुली पडली कैशापरी । आम्हां भोगूनी म्हणे मी ब्रह्मचारी । दिली वाट यमुनें माये खरी । तुम्हां आम्हां न कळे अद्यापवरी वो ॥ ५ ॥ जाणे जीवींचें सकळ नारायण । असे व्यापूनी परी न दिसे लपून । राधा संबोखिली प्रीति आळिंगून । तुका म्हणे येथें भावाचि कारण वो ॥ ६ ॥

१२२. मिळोनि गौळणी देती यशोदे गाऱ्हाणीं । दहीं दूध तूप लोणी शिंकां नुरे कांहीं । मेळवूनी पोरें तेथे रिघे एकसरें । वेगीं आणोनी सामोरें तेथें लोगी खाय ॥ १ ॥ हरि सोंकला वो हरि सोंकला वो । सोंकला तो वारी तुज लाज नाहीं तरी । आम्हां सांपडतां उरी तुज मज नाहीं ॥ २ ॥ तुज वाटतसे कोड यासी लागतसे गोड । काय हांसतेसी वेड तुज लागलें वो । आम्ही जाऊं तुजवरी पोरें चाळाविल्या पोरी । काय सांगो भांडखोरी लाज वाटे आम्हांसी ॥ ३ ॥ मुख माळिण वदन उभा हाडातिये घोणे । तंव दसवंती म्हणे आणा शींक लावूं । थोर आणिला कांटाळा घरींदारीं लोकपाळां । डेरा रिघोनी घुसळा तेथें लोणी खाय ॥ ४ ॥ मिळोनियां सकळां

दावें लावूनियां गळां । कैशा बांधिती उखळा येथें राहे उगा । बरा सांपडलासी हरी आजिच्यानें करिसिल चोरी । डोळे घाळूनियां येरी येरोकडे हांसे ॥५॥ फांकल्या सकळा उपडूनियां उखळा । मोडी वृक्ष विमळार्जुन दोन्ही । उठिला गजर दसवंती नव्हे धीर । धांवे तुकयाचा दातार आळंगिला वेगीं ॥ ६ ॥

१२३. आंत हरि बाहेर हरि । हरिनें घरीं कोंडिलें ॥ १ ॥ हरिनें कामा घातला चिरा । वित्तवरा मुकाविलें ॥२॥ हरिनें जीवें केली साटी । पाडिली तुटी सकळांसी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वेगळा नव्हे । हरि हा भावे भोंवताला ॥ ४ ॥

१२४. हरिनें माझें हरिलें चित्त । भार वित्त विसरलें ॥ १ ॥ आतां कैसी जाऊं घरा । नव्हे बरा लौकिक ॥ २ ॥ पारखियांसी सांगतां गोष्टी । घरची कुटी खातील ॥ ३ ॥ तुका म्हणे निवांत राहीं । पाहिलें पाहीं परतोनी ॥ ४ ॥

१२५. बाळपणीं हरि । खेळे मथुरेमाझारी । पायीं घागरिया सरी । कडदोरा वांकी । मुख पाहे माता । सुख न समाये चित्ता । धन्य मानव संचिता । वोढवलें आजी ॥१॥ बाळ चांगलें वो । बाळ चांगलें वो । म्हणतां चांगलें । वेळ लागे तया बोलें । जिवापरीस तें वाल्हें । मज आवडतें ॥ २ ॥ मिळोनियां याती । येती नारी कुमारी बहुती । नाहीं आठव त्या चित्तीं । देहभाव कांहीं । विसरल्या घरें । तान्हीं पारठीं लेंकुरें । धाक सांडोनियां येरें । ताहान भूक नाहीं ॥ ३ ॥ एकी असतील घरीं । चित्त तयापासीं परी । वेगीं करोनि वोसारी । तेथें जाऊं पाहे । लाज सांडियेली वोज । नाहीं फाजितीचें काज । सुख सांडोनियां सेज । तेथें धांव घाली ॥ ४ ॥ वेधियेल्या बाळा । नर नारी या सकळा । बाळा खेळती अबला । त्याही विसरल्या । कुमर कुमरी । नाहीं भाव हा शरीरीं । दृष्टी न फिरे माघारी । तया देखतां ही ॥ ५ ॥ वैरभाव नाहीं । आप पर कोणी कांहीं । शोक मोह दुःख ठायीं । तया निरसलीं । तुका म्हणे सुखी । केलीं आपणासारिखीं । स्वामी माझा कवतुकी । बाळवेषें खेळे ॥ ६ ॥

१२६. होतें बहुत दिवस मानसीं । आजी नवस फळले नवसीं । व्हावी भेटी ते जाली गोविंदासी । आतां सेवा करीन निश्चयेसीं वो

॥ १ ॥ स्थिर स्थिर मजासि साहे करा । बहु कष्ट सोसिल्या येरझारा । येथें आड मज न साहावे वारा । देऊनि कपाट आलें तें दुसरें वारा वो ॥ २ ॥ मूळ मत्ता हे सायासाची जोडी । नेदी वेगळे होऊं एकी घडी । नाहीं लौकिक स्मरला आवडी । आतां येणें काळें या लोभें वेडी वो ॥ ३ ॥ उदयीं उदयो साधिला अवकाश । निश्चितीनें निश्चिंती सावकाश । धरियें गोडी बहुत आला रस । तुका म्हणे हा मागुता नये दिवस वो ॥ ४ ॥

१२७. एकलीं राना गोविंदा सवें । गेलें ठावें तें झालें ॥ १ ॥ मज न म्हणा न म्हणा शिंदळी । नाहीं विषम जवळी आतळलें ॥ २ ॥ नव्हती देखिली म्यां वाट । म्हणोनी हा धीट संग केला ॥ ३ ॥ सलगी धरी पयोधर । साहातें कुरमुर सवें ॥ ४ ॥ भेणें मिठी दिधली गळां । सेजजवळां दडालें ॥ ५ ॥ आहेव मी गर्भीणपणें । हें सांगणें कां लागे ॥ ६ ॥ तुका म्हणे मेवटा नेलें । संपादिलें उभयतां ॥ ७ ॥

१२८. गोरस घऊनी सातें निघाल्या गौळणी । तंव ती कृष्णाची करणी काय करी तेथें । झाला पानसरा मिठी घातली पदरा । आधीं दान माझें सारा मग चाला पंथें ॥१॥ सर जाऊं दे रे सर जाऊं दे गे । सर जाऊं दे परता । मुळीं भेटलासी आतां । नाट लागले संचिता । खेपा खुंटलिया ॥ २ ॥ आसुडी पदरा धरी आणीक दुसरा । येरी झोंबतील करा काय वेडा होसी । आलों गेलों बहु वेळां नेणों गोरा कीं सांवळा । सर परता गोवळा काय बोलतासी ॥ ३ ॥ आम्ही येथें अधिकारी मागें केली तुम्ही चोरी । आतां कळलियावरी मागें केलें तयाचें । बोलिल्या हांसुनी आम्ही सासुरवासीनी । कां रे झोंबसी दुरूनी करी मान कांहीं ॥ ४ ॥ वायां परनारी कैसा धरिसी पदरीं । तयां कळालिया उरी तुज मज नाहीं । जडला जिव्हारीं फांको नेदी तया नारी । जेथें वर्म तेथें धरी जाऊं पाहे तियेचें ॥ ५ ॥ तया हातीं सांपडल्या हातीं पातीं चुकविल्या । कृष्णामिळणीं मिळाल्या त्याही न फिरती । तुका म्हणे खंती वायां न धरावी चित्तीं । होतें तुमच्या संचितीं वोढवलें आजी ॥ ६ ॥

१२९. हरी तुझी कांति रे सांवळी । मी रे गोरी चांपेकळी । तुझ्या दर्शनें होईन काळी । मग हें वाळी जन मज ॥ १ ॥ उगला

राहें न करी चाळा । तुज किती सांगों रे गोवळा । तुझा खडबड कांबळा । अरे नंद बाळा आलगटा ।। २ ।। तुझिये अंगीं घुरट घाणी । बहु खासी दुध तूप लोणी । घरिचें बाहेरील आणोनी । मी रे चांदणी सुकुमार ।। ३ ।। मज ते हांसतील जन । धि:कारिती मज देखोन । अंगींचे तुझें देखोनी लक्षण । मग विटंबणा होईल रे ।। ४ ।। तुज तंव लाज भय शंका नाहीं । मज तंव सज्जन पिशुन व्याही । आणीक मात बोलूं कांहीं । कसी भीड नाहीं तुज माझी ।। ५ ।। वचन मोडी नेदी हात । कळलें न साहेची मात । तुकयास्वामी गोपीनाथ । जीवन्मुक्त करूनी भोगी ।। ६ ।।

१३०. सात पांच गौळणी आलिया मिळोनी यशोदे गाऱ्हाणें देती कैसें । काय व्यालीस पोर चोरटें सिरजोर जनावेगळेंचि कैसें । दहीं दुध तूप लोणी शिंका नुरेचि कांहीं कवाड जैसेंची तैसें । चाळवूनी नाशिलीं कन्याकुमरें आमच्या सुनांसी लाविलें पिसें गे बाईये ।। १ ।। अझुनी तरी यासी सांग बरव्या परी । नाहीं तरी नाहीं उरी जीवेसाटीं । मिळोनी सकळै जणी करूं वाखा । सखीं तुज मज होईल तुटी गे बाइये ।।२।। नेणे आपपर लौकिक वेव्हार । भलतें ठायीं भलते करी । पाळतुनी घरीं आम्हीं नसतां । तेथ आपण संचार करी । सोगया चुंबन देतो आलिंगण आमच्या लेकी सेजाबाजावरी । शिंकीं कडाडा फोडी गोरसाचे डेरे धरितां न सांपडे करीं गे बाईये ।। ३ ।। आतां याची चाड नाहीं आम्हां भीड । सांपडतां कोड पुरवूं मनींचें । सोसिलें बहु दिस नव्हता केला निस म्हणवूनि एकूलतें तुमचें । चरण खांबीं बांधेन जीवें सरिसा जंव न चले कांहीं याचें । अर्थ प्राण देतां न सोडी सर्वथा । भलतें हो या जिवाचें गे बाईये ।। ४ ।। घेउनी जननी हातीं चक्रपाणी देतसे गौळणी वेळो वेळां । निष्ठुर वाद झणीं बोलाल सकळा । क्षोभ जाइल माझ्या बाळा । जेथें लागे हात वाढतें नवनीत अमृताच्या कल्लोळा । देखोनि तुकयास्वामी देश देहभाव विसरल्या सकळा गे बाइये ।। ५ ।।

१३१. विरहतापें फुंदे छंद करित जाती । हा गे तो गे सावधान सवेंचि दुश्चिती । न सांभाळीनि अंग लोटी पाहे भोंवतीं । वेगळीच पडों पाहे कुळाहुनि याती वो ।। १ ।। खुंटलीसी झाली येथें अवघि-

यांची गती । आपले पराचे कोणी नेणे भोंवतीं । त्यांच्या नांवें बोभे बोभे ह्राहो श्रीपति । नवलाव हा येरां वाटोनियां हांसती ॥ २ ॥ बाहेरीच धांवे राना न धरीच घर । ना कळे बंधना झाला तेणें संचार । विसरूनी गेली सासुरें कीं माहेर । एक अवलोकीं एका पाडिला विसर ॥ ३॥ तुका म्हणे तुम्ही अवघ्या रहा निश्चळा । नये आतां येऊं येथें सर्वथा बळा । त्याचा त्याच्या मुखें अवाघियांचा निर्वाळा ॥ बहुतां मतें येथें तर्कवाद निराळा वो ॥ ४ ॥

१३२. ये रे कृष्णा खुणाविती खेळों भातुकें । मिळालिया बाळा एके ठायीं कवतुकें । कळों नेदी माया त्यासच तें ठाऊकें । खेळतोसें दावी लक्षलक्षापें मुकें ॥ १ ॥ अखंडित चटे त्यांनीं लावियेला कान्हा। आवडे तयाचे संकल्प वाहाती मना । काया वाचा मनें रूपीं गुंतल्या वासना । एकांताचें सुख जाती घेऊनियां राना ॥ २ ॥ अवघियांचा जाणें झाला मेळासा हरी । मिळोनियां जावें तेथें तयाभीतरी । कळों नेदी घरिंच्या करी गोवूनींया चोरी । हातोहातें नेती परेपरत्या दुरी ॥ ३ ॥ आनंदें निर्भय आपणाशीं आपण । क्रीडतील बाळा त्याजिलें परिखें जन । एकाएकीं तेथें नाहीं दुसरें भिन्न । तुका म्हणे एका नारायणावांचून ॥ ४ ॥

१३३. खेळतां मुरारी जाय सरोवरा तिरीं । तंव नग्नाचि नारी तेथें दाखियेल्या । मांडिलें विंदान ख्याल सुखाचें संधान । अंग लपवूनी मान पिलंगत चाले ॥ १ ॥ ख्याल मांडेला रे ख्याल मांडिला रे । पायां पडतां न सोडी नेदी साउलां रे ॥ २ ॥ साड्या साउलीं पातळें गोंडे कसाणियाच्या चोळथा । बुंथी घेउनी सकळां कळंबावरी पळे । खांदी घालुनियां करीं दृष्टि घालोनि सामोरी। बैसे पाला ओढी वरी खदखदां हांसे ॥ ३ ॥ आनंदें कल्लोळा बाळा खेळती सकळा । देती उलटिया चपळा एकी एकीहूनी । म्हैस वेले सुरकाडी एकी नागाविती कोडीं । नाना परीच्या विकडी खेळ मांडियेला ॥ ४ ॥ एकी आलिया बाहेरीं पाहे लुगडें तंव नारी । म्हणे नाहीं नेलें चोरी काय जाणों केव्हां । केला सकळीं हाकारा तंव आलिया बाहेरा । आतां म्हणतील घरा जावें कैशापरी ॥ ५ ॥ तंव हांसे वनमाळी वरी पाहोनी सकळा । लाजा रिघालिया जळीं मागें पुढें हात । लाज

राखावी गोपाळा आम्हांजणींची सकळां । काय मागसी ये वेळां देऊं गुळवाटी ।। ६ ।। जोडोनियां कर या गे सकळी समोर । वायां न बोलावें फार बडबड कांहीं । भातुकें भूषण नाहीं चाड नेघें धन । करा एक चित्त मन या गे मजपाशीं ।। ७ ।। एक एकीकडे पाहे लाज सांडुनियां राहे । म्हणे चला आतां सये जाऊं तयापाशीं । जोडोनिया हात कैशा राहिल्या निवांत । तुका म्हणे केली मात लाज राखिली तयांची ।। ८ ।।

१३४. धरिला पालव न सोडीं माझा येणें । कांहीं करितां या नंदाचिया कान्हें । एकली न येतें मी ऐसें काय जाणें । कोठें भरलें या अवघड रानें रे ।। १ ।। सोडीं पालव जाऊं दे मज हरी । वेळ लागल्या रे कोपतील घरीं । सासू दारुण मासरा आहे भारी । तुज मज सांगतां नाहीं उरी रे ।। २ ।। सखया वोशिया होत्या मजपाशीं । तुज फांवलें गे फांकतां तयांसी । होतें अंतर तें सांपडतें कैसी । एकाएकीं अंगीं जडलासी रे ।। ३ ।। ऐसी भागली हें करितां उत्तर । शक्ति मावळल्या आसुडितां कर । स्वामी तुकयाचा भोगिया चतुर । भोग भोगी त्यांचा राखे लोकाचार वो ।। ४ ।।

१३५. गाई गोपाळ यमुनेचे तटीं । येती पाणीया मिळोनि जगजेठी । चेंडु चौगुणा खेळती वाळवंटीं । चला चला म्हणती पाहूं दृष्टी वो ।। १ ।। ऐशा गोपिका त्या कामातुरा नारी । चित्त विव्हळते देखावया हरी । मिस पाणियाचें करितील घरीं । वारा सोळा मिळोनी परस्परीं वो ।। २ ।। चिरें चोळिया त्या धुतां विसरती । उदकें लक्ष लागलें कृष्णमूर्ती । कोणा नाठवे हा कोण कुळ याति । झाल्या तटस्थ सकळां नेत्रपातीं वो ।। ३ ।। दंतधावनाचा मुखामाजी हात । वाद्यें वाजती नायके जनमात । करी श्रवण श्रीकृष्णवेणुगीत । स्वामी तुकयाचा पुरवी मनोरथ वो ।। ४ ।।

१३६. कोठें मी तुझा घरूं गेलें संग । लावियेलें जग माझ्या पाठीं ।। १ ।। सर सर रे परता अवगुणाच्या गोवळा । नको लावूं चाळा खोटा येथें ।। २ ।। रूपाच्या लावण्यें नेली चित्तवृत्ति । न देखें भोंवतीं मी तें माझी ।। ३ ।। तुकयाचा स्वामी माझे जीवींच बैसला । बोलींच अबोला करूनियां ।। ४ ।।

१३७ गोड लागे परी सांगतांचि नये । बैसे मिठी सये आवडीची ॥ १ ॥ वेधलें वो येणें श्रीरंगरंगें । मी हे माझीं अंगें हारपलीं ॥ २ ॥ परतोचि ना दृष्टि बैसली ते ठायीं । विसावोनी पायीं ठेलें मन ॥ ३ ॥ तुकयाच्या स्वामीसवें झाली भेटी । तेव्हां झाली तुटी मागिलाची ॥४॥

१३८. पाहावया माजी नभा । दिसे शोभा चांगली ॥ १ ॥ बैसला तो माझे मनीं । नका कोणी लाजवूं ॥ २ ॥ जीवीं आवडे जीवाहूनी । नव्हे क्षण वेगळा ॥ ३ ॥ झाली विश्वंभरा ऐसी । तुकया दासी स्वामीची ॥ ४ ॥

१३९ कोणी एकी भुललीं नारी । विकितां गोरस घ्या म्हणे हरि ॥ १ ॥ देखिला डोळां बैसला मनीं । तोचि वदनीं उच्चारी ॥ २ ॥ आपुलियाचा विसरभोळा । गोविंदा कळा कौतुकें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हांसे जन । नाहीं कान ते ठायीं ॥ ४ ॥

१४० करूनी आइती सत्यभामा मंदिरीं । वाट पाहे तंव टळोनि गेली रात्री । न येचि देव येती कामलहरी । पाडिली दुश्चिती तंव तो कवाड टिमकारी वो ॥ १ ॥ सर परता कळला तुझा भाव । कार्यापुरतें दाविसी लाघव । बोल बोलतोसी ते अवघी तुझी माव । जाणोनि आलासी उजडता समयो रे ॥ २ ॥ मीच वेडी तुजलागी बोल नाहीं । दानावेळे विटंबना झाली काइ । मागुती रुद्रासी भेटी दिली तई । विश्वास तो तुझ्या बोला अजुनी तरी नाहीं रे ॥ ३ ॥ भ्रम होता तो अवघा कळों आला । मानवत होतें मी भला भला । नष्टा क्रिया नाहीं मा तुझिया बोला । तुकयाबंधु स्वामि कानड्या कौसाल्या रे ॥ ४ ॥

१४१ तंव तो हरि म्हणे निजांगने वो । लइ नीच कां देसील दोलहणें वो । मजपें दुजें आलें तें देव जाणे वो । शब्द काय हे बोलसी ते उणे वो ॥ १ ॥ पाहा मनीं विचारूनी आधीं वो । सांडूनि देह भ्रांति करीं स्थिर बुद्धि वो । तंट केलें हें माझें तुझें उपाधी वो । उघडीं डोळे अझुनी तरी धरीं शुद्धि वो ॥ २ ॥ कोठें तरी दुनियांत वर्तलें वो । स्त्रियांनीं भ्रतारा दानासी दिलें वो । कैसा मी भला नव्हे तें सोसिलें वो । रुससी तें तूं उफराटें नवल झालें वो ॥ ३ ॥ काय सांग म्यां दैन्य केली कैसी वो । तुझ्या गर्वें आणिलें हनुमंतासी

वो । कष्टी केलें मज गरुडा भीमकीसी वो । तुकयाबंधु म्हणे खरें खोटें नव्हे यासी वो ॥ ४ ॥

१४२. तंव ते म्हणे ऐका हृषीकेशी वो । नावाजिलें तुम्ही म्हणा आपणांसी वो । तरी कां वंचतुक सुमनासि वो । नट नाट्य बरें संपादू जाणसी वो ॥ १ ॥ सर परता आतां वो हरी । म्हणे सत्राजिताची कुमरी । जाणतें मी या शब्दाच्या कुसरी । ऐसेंच करून ठकविलें आजिवरी वो ॥ २ ॥ भावें गेलें म्हूण न व्हावा वियोग । मनींचे आर्त जन्मांतरीं व्हावा संग ॥ तंव त्वां केलें पाठमोरें हें जग । ऐसें काय जाणें वो तुझे रंग ॥ ३ ॥ काय करूं मज या नागविलें कामें । लागलें तयास्तव इतुकें सोसावें । नाहीं तरी कां नव्हतीं ठायीं तुझीं वर्मे । परद्वारींसा हाकलितां प्रसिद्ध नामें वो ॥ ४ ॥ काय किती सांगावे तुझे गुण । न फुटे वाणी ऐसा निष्ठुर निर्गुण । आपपर न म्हणसी माय बहीण । सासुसुनांस लावूनी पाहासी भांडण वो ॥ ५ ॥ इतुकयावरी म्हणे वैकुंठींचा राणा । होऊन गेलें तें नये आणूं मना । आतां न करीं तैसें करी क्रिया आणा । भक्तवत्सल म्हणे तुकयाबंधु कान्हा वो ॥ ६ ॥

१४३. कान्हो एकली रे तुजसवें चुकलें रे । भय वाटे जनीं मज अबळा धाकली रे ॥ १ ॥ निघतां घरीं आई बा वारी । तुजसवें कां आलियें हरी ॥ २ ॥ लोक वाटा सांगती खोटा । परी मी चटा लागलियें ॥ ३ ॥ पिकल्या बोरी झालें सामोरी । काय जाणों कोठें गहिला हरी ॥ ४ ॥ आड खुंट झालिया जाळी । काय जाणों कान्हें मांडिली रळी ॥ ५ ॥ तुका म्हणे जाऊं आलिया वाटा । पाहीं हरी पायीं न मोडे कांटा ॥ ६ ॥

१४४. क्याला मज आयो वारितेसी घरा । खेळतों सोकरा नंदाचा मी ॥ १ ॥ बहु दिसीं झाली यासीं मज भेटी । आतां वाटे तुटी न परावी ॥ २ ॥ कोंवळें बोलतो मना आवरतें । डोळियाचें पातें ढापवेना ॥ ३ ॥ आजी सकळांसी आलें चोळूनियां । कां गो पाठी वांया पुलविली ॥ ४ ॥ तुमचें तें काय खोलंबलें काज । बल्या कां गो मज कोंडा घरीं ॥ ५ ॥ तुकयाचा धनी वैकुंठनायक । सगा कांहीं एक बोलतों मी ॥ ६ ॥

१४५. आतां न यें मागें । मी आलें याच्या रागें । काय माझें जगें । कोपोनियां करावें ॥ १ ॥ कां गो कालियां कोल्हाळ । तुम्ही भलत्याच सकळ । वेचाल ते बोल । झटे होतीं बोलिले ॥ २ ॥ याचे भेटीं माझें मन । स्वरूपीं ठाकले लोचन । वेगळें तें क्षण । आतां होऊं नावरे ॥ ३ ॥ काज काम नको झालें । बीजें नावरे बोलिलें । याचिया भेदिलें । कामबाणें अंतर ॥ ४ ॥ या वेगळें होणें । आतां जळो तैसें जिणें । घेतलें तें मनें । आतां मागें न फिरे ॥ ५ ॥ आतां मोटी वार । माझी नका धरूं चार । सवें तुकयाचा दातार । शेजे तो मी सुतलों ॥ ६ ॥

१४६. हरिरता चपळा नारी । लागवरी न रिघती ॥ १ ॥ अवध्या अंगें सर्वोत्तम । भोगी काम भोगता ॥ २ ॥ वाचा वाच्यत्वासी न ये । कोठें काय करावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा ऐशा । देवपिशा उदारा ॥ ४ ॥

१४७. धन्य बाया ऐशा नारी । घरीं दारीं नांदती ॥ १ ॥ चोरूनियां तुजपाशीं । येती त्यांसी न कळतां ॥ २ ॥ दोन्हीं ठायीं समाधान । सम काठिण बहुतांसी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जीवासाटीं । दुर्लभ भेटी ते देवा ॥ ४ ॥

१४८. उदासीना पावल्या वेगीं । अंगा अंगीं जडलिया ॥ १ ॥ वेटाळिला भोंवता हरी । मयूरफेरीं नाचती ॥ २ ॥ मना आले करितां चार । त्या फार हा एकला ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नारायणीं । निरंजनीं मीनलिया ॥ ४ ॥

१४९. विषमाची शंका वाटे । सारिखें भेटे तरी सुख ॥ १ ॥ म्हणऊनि चोरिलें जना । आल्या राना एकांतीं ॥ २ ॥ दुजियासी कळों नये । जया सोय नाहीं हे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मोकळें मन । नारायण भोगासी ॥ ४ ॥

१५०. आलिंगन कंठाकंठीं । पडे मिठी सर्वांगें ॥ १ ॥ न घडे मागें परतें मन । नारायण संभोगीं ॥ २ ॥ वचनासी वचन मिळे । रिघती डोळे डोळियांत ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अंतर ध्यानीं । जीव जीवनीं विराल्या ॥ ४ ॥

१५१. कोणी सुना कोणी लेंकी । कोणी एकी सतंता ॥ १ ॥

अवाघियांची जगानिंद । झाली धिंद सारखी ॥ २ ॥ अवघ्या अवघ्य चोरा । विना वरा मायबापा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे करा सेवा । आले जीवावरी तरी ॥ ४ ॥

१५२. येथील जे एक घडी । तये जोडी पार नाहीं ॥ १ ॥ किती त्याचा सासुरवास । कैंचा रस हा तेथें ॥ २ ॥ अवघे दिवस गेले कामा । नाहीं जन्मा खंडण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे रतल्या जणी । सोडा झणीं कान्होबा ॥ ४ ॥

१५३. कोंडिला गे माज । निरोधुनि द्वार । राखण तें बरें । येथें करा कारण ॥ १ ॥ हा गे हा गे हरि । करितां सांपडला चोरी । घाला गांठीं धरी । जीवें माया ब्रामाया ॥ २ ॥ तोंचि पुढें आड । तिचा लोभ तिला नाड । लावुनी चरफड । हात गोउनी पळावें ॥३॥ संशयाचें बिरडें । याचे निरमलें भेटी । घेतली तें तुटी । आतां देतां घेतां फावल ॥ ४ तुका येतो काकुळती । वाउगिया सोडा । यासीची निवाड । आम्ही भारवाहिका ॥ ५ ॥

१५४. लावूनियां गोठी । चुकवूं आदरिली दिठी । देउनियां मिठी । पळे महिया माथुले ॥ १ ॥ पुढें तेचि करा आड । तिचा लोभ तिसी नाड । उरवी चरफड । हात गोऊनि पळावें ॥ २ ॥ आधीं काकुलती । मेहो घालावा पुढती । तोंडीं पडे माती । फिरतां मग कैंचा तो॥३ तुका म्हणे देवा । यासी रडवी याचा हेवा । भावें कां हे सेवा । सुखें तुम्हां नार्पितो ॥ ४ ॥

१५५. गौळणी आल्या वाज । म्हणती या गे राखों आज । सांपडवूनी माज । घरांत धरुनी कोंडूनी ॥ १ ॥ उभें कवाड । उभ्या काळोशाचे आड । साता पांचा एक भीड । मौनेंचि ठेल्या ॥ २ ॥ नित्य सोंकवला । नेदी सांगों चित्त बोला । आतां सांपडतां याला । कोण सोडी जीवें ॥ ३ ॥ जाणोनियां हरी । त्याच घरा आला चोरी। गाडियां ठेवूनी बाहेरी पूर्वद्वारें शिरें ॥ ४ ॥ त्यांच्या भयाभीत चाले । पिलंगत भोंवतालें । पाहे तंव देखियेलें । नवनीत पुढें ॥ ५ ॥ उतरोनी सिंकें । पाहे चाखोनियां निकें । गोड तोंच एका एकें । हातीं लांवावितो ॥६॥ जाणे राखती तयांसी । तेथें अधिकाचि नासी। मग लावी हात पुसी। चोरी जाणावया ॥ ७ ॥ जाणोनियां नारी । मूळ

वर्मद्वार धरी । माज कोंडूनी भीतरीं । घरांत धरियेला ।। ८ ।। कारे नागवीसी । माझे मुळीं लागलासी । आतां आणवीन तुजपासीं । मागें खादलें तें ।। ९ ।। दोहीं संवां बाहे । धरूनी नेती माते पाहे । काय नासी केली आहे । घरांमाजी येणें ।। १० ।। तुका म्हणे सुख । त्याचें वाटों नेदी दुःख । दसवंती कवतुक । करूनी रंजाविल्या ।।११।।

१५६. जीव खादला दैवतें । माझा येणें महाभूतें । झोंबलें निरुतें । कांहीं करितां न सुटे ।। १ ।। आतां करूं काय । न चले करितां उपाय । तुम्हां आम्हां सये । विघडाविघड केली ।। २ ।। बोलतां दुश्चिती । मी वो पडियलें भ्रांति । आठव हा चित्तीं । न ये म्हणतां मी माझें ।। ३ ।। भलतेंचि चावळे । जना अवघिया वेगळे । नाठवती बाळें । आपपर सारिखें ।।४।। नका बोलों सये । मज वचन न साहे । बैसाल त्या राहें । उग्या वाचा खुंटोनी ।। ५ ।। तुम्हां आम्हां भेटी ।। नाहीं झाली जीवेंसाटीं । तुका म्हणे दृष्टि । पाहा जवळी आहे तों।।६

१५७. जैशा तुम्ही दुरी आहां । तैशा राहा अंतरें ।। १ ।। नका येऊं देऊं आळ । अंगीं गोपाळ जडलासे ।। २ ।। अवघा हाचि राखा काळ । त्रिकाळाचि भोंवता ।। ३ ।। तुका म्हणे मज ऐशा । होतां पिशा जगनिंद्य ।। ४ ।।

१५८. बाळपणीं हरी । खेळे मथुरेमाझारी । पायीं घागरिया सरी । कडदोरा वांकी । मुख पाहे माता । सुख न समाये चित्ता । धन्य मानवे संचिता। वोडवलें आजी।।१।।बाळ चांगलें वो।बाळ चांगलें वो। म्हणतां चांगलें । वेळ लागे तया बोलें । जीवापरीस तें वाल्हें । मज आवडतें ।। २ ।। मिळोनियां याती । येती नारी कुमरी बहुती । नाहीं आठव त्यां चित्तीं । देहभाव कांहीं । विसरल्या घरें । तान्हीं पारठीं लेंकुरें । धाक सांडोनियां येरे । ताहान भूक नाहीं ।। ३ ।। एकी असतील घरीं । चित्त तयापासीं परी । वेगीं करून वोसारी । तेथें जाऊं पाहे । लाज सांडियेली वोज । नाहीं फजितीचें काज । सुख सांडोनियां सेज । तेथें धांव घाली ।। ४ ।। वेधियल्या बाळा । नर नारी या सकळां । बाळा खेळती अबला । त्याही विसरल्या । कुमर कुमरी । नाहीं भाव हा शरीरीं । दृष्टी न फिरे माघारी । तयां देखतां ही ।। ५ ।। वैरभाव नाहीं । आप पर कोणी कांहीं । शोक मोह दुःख ठायीं ।

तया निरमलीं । तुका म्हणे सुखी । केलीं आपणासारिखीं । स्वामी माझा कवतिकीं । बाळवेषें खेळे ॥ ६ ॥

१५९. भोजनाच्या काळीं । कान्हो मांडियेली आळी । काला करी वनमाळी । अन्नें एकवटा । देई निवडूनी । माते म्हणतो जननी । हात निपटूनी मेदिनीं— । वरी अंग घाली ॥१॥ कैसा आली घेनी । नव्हे तेंचि करिमी । देई दुसरें तयेसी । वारी म्हणे नको ॥ २ ॥ आतां काय करूं । नये यासी हाणूं मारूं । नव्हे बुझाविता स्थिरू । कांहीं करितांही । हातेंचि केलें एके ठायीं । आतां निवडूनी खाई । आम्हां जाचितासी कांई । हरिसी म्हणे माता ॥३॥ त्याचें तयाकुन । करिवतां तुटे भान । तंव झालें समाधान । उठोनियां बैसे । मातें बरें जाणविलें । अंग चोरूनी आपुलें । तोडियेलें एका बोलें । कैसें सुखदुःख ॥ ४ ॥ ताट पालवें झाकिलें । होतें तैसें तेथें केलें । भिन्न-भिन्न निवडिलें । अन्नें वेगळालीं । विस्मित जननी । भाव देखोनियां मनीं । म्हणे नाहीं ऐसा कोणी । तुज सारिखा रे ॥ ५ ॥ हरुषली माये । सुख अंगीं न समाये । कवळूनी बाहे । देती आलिंगन । आनंद भोजनीं । तेथें फिटलासे धणी । तुका म्हणे कोणी । मांडा शेष मज ॥ ६ ॥

१६०. मुख डोळां पाहे । तैशीच ते उभी राहे ॥ १ ॥ केल्याविण नव्हे हातीं । धरोनी आरती परती ॥ २ ॥ न धरिती मनीं । कांहीं संकोच दाटणी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवें । ओस केल्या देहभावें ॥४॥

१६१ या हो या चला जाऊं सकळा । पाहों हा सोहळा आजि वृंदावनींचा ॥ १ ॥ वाहिला गोपाळें वेणुनाद पडे कानीं । धीर नव्हे मनीं चित्त झालें चंचळ ॥ २ ॥ उरलें तें मांडा काम नका करूं गोवी । हीच वेळ ठावी मज कृष्णभेटीची ॥ ३ ॥ निवतील डोळे याचें श्रीमुख पाहातां । बोलती तें आतां घरींचे सासू वाईट ॥ ४ ॥ कृष्णभेटी आड कांहीं नावडे आणीक । लाज तरी लोक मन झालें उदास ॥ ५ ॥ एकाएकीं चालिल्या सादावीत सवें । तुका म्हणे देवें रूपें केल्या तन्मय ॥ ६ ॥

१६२ सोडियेल्या गांठी । दरूपणें कृष्णभेटी ॥ १ कारिती नारी अक्षयवाणें । जीवभाव देती दानें ॥ २ उपजल्या काळें । रूपें मोहिल्या

सकळें ॥ ३ ॥ तुका तेथें वारी । एकी आडोनी दुसरी ॥४॥

काला

१६३ अज्ञानि कां थीर पोरा न म्हणसी कीर । धरूनियां धीर लाजे बुर निघाला ॥ १ ॥ मोकळा हातासी कां रे पडलासी डाइ । वरिलांचा भार आतां उतरम्या नाहीं ॥ २ ॥ मेळवूनी मळा एकगर्की दिली मिठी । कवळिलें एक वहु बैसविलीं पाठीं ॥ ३ ॥ तळील तें वरी वरील तें येतें तळा । न सुटे तोंवरी येथें गुंतलियां खेळा ॥ ४ ॥ मांडिनां ठाव पुढें मइल धरी हात । चढेल तो पडेल ऐसा एका रे मात ॥ ५ ॥ तुका म्हणे किती आवगवे हात पाय । न खेळावें तोंच बेर वरी न ये डाय ॥ ६ ॥

१६४ अंतरली त्रुटी मेटी । भय धरूनियां पोटीं । म्हणतां जगजेठी । धांवें करुणाउत्तरीं ॥ १ ॥ बाप वळिया शिरोमणी । उतावीळ या वचनीं । पडलिया कानीं । धांवा न करी आळस ॥ २ ॥ वळ दुनी शरणागता । स्वामी वाहो नेदी चिंता । आइतेंचि दाता । पंगतीस ऐस्वर्या ॥ ३ ॥ वाहे खांदी पाववी घरा । त्याच्या करी येरझारा । गोवळ्या उत्तरा । स्वामी तुकया मानवें ॥ ४ ॥

१६५. अधिकाचा मज कांटाळा । तुम्हां गोपाळा संगती ॥ १ ॥ काय नाहीं तुम्हांपाशीं । सकळांविशीं संपन्न ॥ २ ॥ उद्वेगाचा नेघे भार । भागल्या मार पुरतें॥३॥तुका म्हणे अधीर जिणें । नारायणें न करावें ॥ ४ ॥

१६६ अनंत ब्रह्मांडें उदरीं । हरि हा बाळक नंदाघरीं ॥ १ ॥ नवल केव्हडें केव्हडें । न कळे कान्होबाचें कोडें ॥ २ ॥ पृथ्वी जेणें तृप्त केली । त्यासी यशोदा भोजन घाली ॥ ३ ॥ विश्वव्यापक कमळापती । त्यासी गौळणी कडिये घेती ॥ ४ ॥ तुका म्हणे नटधारी । भोग भोगून ब्रह्मचारी ॥ ५ ॥

१६७. " अवघियां दिला गोर । मजकरे पाहीना " ॥ १ ॥ फुंद गोपाळ डोळे चोळी । दुंगा थापली हाणे तोंडा ॥ २ ॥ आवडती थोर मोटे । मी रे पोरटें दैन्यवाणे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जाणों भाव । जीवींचा देव बुझावूं ॥ ४ ॥

१६८. अवघीं मिळोनि कोल्हाळ केला । आतां होता म्हणती गेला ॥ १ ॥ आपुल्याला रडती भावें । जयासवें जयापरी ॥ २ ॥ चुकलो आम्ही खेळतां खेळ । गेला गोपाळ हातींचा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धांवती थडी । न घली उडी आता कोणी ॥ ४ ॥

१६९. अवघें अवघीकडे । दिलें पाहें मजकडे । अशा संवगडे । सहित थोरी लागली ॥ १ ॥ कां रे धरिला अबोला । माझा वांटा देई मला । सिदोरीचा केला । झाडा आतां निवडेना ॥ २ ॥ भूक लागली अनंता । कां रे नेणसी जाणतां । भागलों वळितां । गाई सैरा ओढाळा ॥ ३ ॥ तुका करुणा भाकी । हरि पाहे गोळा टाकी । घेता झाला सुखी । भीतरीं वांटी आणिकां ॥ ४ ॥

१७०. अवघे गोपाळ म्हणती या रे करूं काला । काय कोणाची सिदोरी ते पाहों द्या मला । नका कांहीं मागें पुढें ठेवूं रे तुम्ही खरेंच बोला । वंची वंचला तोचि रे येथें भोवंडा त्याला ॥ १ ॥ घेतल्यावांचून झाडा रे नेदी आपुलें कांहीं । एका एक ग्वाही बहुत देती मोकळे नाहीं । ताक सांडी येक रे येक रे काला भात भाकरी दहीं । आलें घेतो मध्यें बैसला नाहीं आणवीत तें ही ॥ २ ॥ एका नाहीं धीर तांतडी दिल्या सोडोनी मोटा । एक सोडितील गांठी रे एक चालती वाटा । एक उभा भार वाहोनि पाहे उगाचि खोटा । एक ते करूनि आराले आतां ऐसोंचि घाटा ॥ ३ ॥ एकीं स्थिराविल्या गाई रे एक वळत्या देती । एकांच्या फांकल्या वोढाळा फेरे भोंवतीं घेती । एक चाराचोरा गुंतले नाहीं जीवन चित्तीं । एक एका चला म्हणती एक हुवरी घेती ॥ ४ ॥ एकीं एकें वादा लाविलीं भोळीं नेणतीं मुलें । आपण घरीच गुंतले माळा नासिलीं फुलें । गांठींचें तें सोडूं नावडे खाय आइतें दिलें । सांपडलें वेठी वोढी रे भार वाहतां मेले ॥ ५ ॥ एक ते माया गुंतले घरीं बहुत कामें । वार्ता ही नाहीं तयाची तया कांहींच ठावें । जैसें होतें शिळें संचित तैसें लागलें खावें । हातोहातीं गेलें वेचुनी मग पडिलें ठावें ॥ ६ ॥ एका हातीं पायीं पट्ट रे अंगीं लाविल्या राखा । एक ते सोलिव वोडके सपाट केल्या शिखा । एक ते आळशी तळीं रे वरी वाढिल्या काखा । सीदोरी वांचून बुद्धि रे केल्या अवघ्यां वाखा, ॥ ७ ॥ तुका म्हणे

आतां कान्होबा आम्हां वांटोनी द्यावें । आहे नाहीं आम्हांपाशीं तें तुज अवघेचि ठावें । मोकलितां तुम्हीं शरण आम्हीं कवणासी जावें । कृपावंतें कृपा केली रे पोट भर तों खावें ॥ ८ ॥

१७१. अवघोंचि गोड झालें । मागीलिये भरी आलें ॥ १ ॥ साह्य झाला पांडुरंग । दिला अभ्यंतरीं संग ॥ २ ॥ थडिये पावतां तो वाव । मागें पाहतां तो ठाव ॥ ३ ॥ तुका म्हणे गेलें । स्वप्नीचें जागें झालें ॥ ४ ॥

१७२. आचरती कर्म । तें त काळें धर्माधर्म ॥ १ ॥ खेळे गोवळियांसवें । करिती तें त्यांचें साहावें ॥ २ ॥ यज्ञमुखें घांस । मंत्रपूजेसी उदास ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चोरी । योगियांही सवें करी ॥ ४ ॥

१७३. आजी ओस अमरावती । काला पाहावया येती । देव विसर्ती । देहभाव आपुला ॥ १ ॥ आनंद न समाये मेदिनी । चारा विसरल्या पाणी । तटस्थ त्या ध्यानीं । गाई जाल्या श्वापदें ॥ २ ॥ जें देवांचें दैवत । उभें आहे या रंगांत । गोपाळांसहित । क्रीडा करी कान्होबा ॥ ३ ॥ जया सुखाची शिराणी । तींच पाउलें मेदिनी । तुका म्हणे मुनी । धुंडितांही न लभती ॥ ४ ॥

१७४. आणिकें काय थोडीं । परि तीं फार खोटीं कुडीं ॥ १ ॥ सदा मोकळींच गुरें । होतीं फजीत तीं पोरें ॥ २ ॥ सदा घालिती हुंबरी । एक एकाचें न करी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे घरीं । माय वेळोवेळां मारी ॥ ४ ॥

१७५. आतां ऐसें करूं । दोघां धरूनियां मारूं ॥ १ ॥ मग टाकितील हे खोडी । तोंडीं लागली ते गोडी ॥ २ ॥ कोंडुं परासर्धी । न बोलोनी जागो बुद्धी ॥ ३ ॥ बोलाविती देवा । तुका गाडियांचा मेळावा ॥ ४ ॥

१७६. आतां हेंचि जेऊं । सवें घेऊं सिदोरी ॥ १ ॥ हरिनामाचा खिचडी काला । प्रेमें मोहिला साधनें ॥ २ ॥ चवीं चवीं घेऊं घास । ब्रह्मरस आवडी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे गोड लागे । तों तों मागे रसना ॥ ४ ॥

१७७. आम्हां निकट वासें । कळों आलें जैसें तैसें । नाहीं अनारिसें । कान्होबाचे अंतरीं ॥ १ ॥ पाडिती आपुलयाला भावना

जैसी जयाची वासना । कर्माचा देखणा । पाहे लीळा कौतुक ॥ २ ॥ खेळ खेळे न पडे ठाईं । ज्याचा भार त्याच्या ठायीं । कोणी पडतील डाईं । कोणी कोडीं उगाविती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कवळ । हातीं घेऊनी गोपाळ । देतो ज्याचें बळ । त्यासी तैसा विभाग ॥ ४ ॥

१७८. आम्ही गोवळीं रानटें । नव्हों जनांतील धीटें ॥ १ ॥ सिदोरीचा करूं काला । एक वांटितो एकाला ॥ २ ॥ खेळों आपआपणाशीं । आमचीं तीं आम्हांपाशीं ॥ ३ ॥ म्हणे मिळालें नेणतें । तुका कान्होबा भोंवतें ॥ ४ ॥

१७९. उपजोनियां पुढती येऊं । काला खाऊं दहींभात ॥ १ ॥ वैकुंठा तों ऐसें नाहीं । कवळ कांहीं काल्याचे ॥ २ ॥ एकमेकां देऊं मुखीं । सुखी घालूं हुंबरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वाळवंट । बरवें नाट उत्तम ॥ ४ ॥

१८०. एकाचिया घाल्या टोके । एका फिके उपचार ॥ १ ॥ ऐसी सवे गोवाळिया । भाव तया पाढियंता ॥ २ ॥ एकाचें तें उष्टें खाय । एका जाय ठकूनि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बहु सोपें । बहु रूपें अनंता ॥ ४ ॥

१८१. कवळाचिया सुखें । परब्रह्म झालें गोरखें । हात गोवूनि खाय मुखें । बोटांसांदीं लोणचीं ॥ १ ॥ कोण जाणे तेथें कोण लाभ । कां तें ब्रह्मादिकां दुर्लभ ॥ २ ॥ घाली हमामा हुंबरी । पांवा वाजवी मोहरी । गोपाळांचे फेरी । हरि छंदें नाचतसे ॥ ३ ॥ काय नव्हतें त्या घरीं खावया । रिघे लोणी चोराया । तुका म्हणे सर्वें तया । आम्हीही सोंकलों ॥ ४ ॥

१८२. कंठीं धरिला कृष्णमणी । अवघा जनीं प्रकाश ॥ १ ॥ काला वांटूं एकमेकां । वैष्णव निका संभ्रम ॥ २ ॥ वांकुलिया ब्रह्मादिकां । उत्तम लोकां दाखवूं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भूमंडळीं । आम्ही बळी वीर गाढे ॥ ४ ॥

१८३. काकुलती येतो हरी । क्षणभरी निवडितां ॥ १ ॥ तुमची मज लागली सवे । ठायींचें नवे नव्हों गडी ॥ २ ॥ आणीक बोलाविती फार । बहु थोर नावडती ॥३॥ भाविकें त्यांची आवडी मोठी । तुका म्हणे मिठी घाली जिवें ॥ ४ ॥

१८४. कान्होबा आतां तुम्ही आम्हीच गडे । कोणाकडे जाऊं नेदूं ॥ १ ॥ वाहीन तुझी भारशिदारी । वळतीवरी येऊं नेदूं ॥ २ ॥ ढवळे गाईचें दूध काढूं । एकल्या एक ठोंबे मारूं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे टोकवूं त्याला । जे तुझ्या बोला मानिती ना ॥ ४ ॥

१८५. कान्होबा तूं आलगट । नाहीं लाज बहु धीट । पाहिलें वाइट । बोलोनियां बोखटें ॥ १ ॥ परि तूं न संडिसी खोडी । करिसी केली घडीघडी । पाडिसी रोकडी । तुटी माये आम्हासी ॥ २ ॥ तूं ठायींचा गोवळ । अविचारी अनर्गळ । चोरटा शिंदळ । ऐसा पिटूं डांगोरा ॥ ३ ॥ जरी तुझी आई । आम्ही घालूं सर्वा ठायीं । तुका म्हणे तेंही । तुज वाटे भूषण ॥ ४ ॥

१८६. काम सारूनी सकळ । आले अवघे गोपाळ । झाली आतां वेळ । म्हणती आणा सिदोऱ्या ॥ १ ॥ देती आपुलाला झाडा । गाई बैसविल्या वाडां । दोंदिल बोबडा । वांकड्याचा हरि मेळीं ॥ २ ॥ आपुलाली ये आवडी । मुद्दा बांधल्या परवडी । निवडूनि गोडी । हरि मेळवी त्यांत तें ॥ ३ ॥ भार वागविला खांदीं । नव्हती मिळाली तों मांदीं । सकळांचे संदी । आंझीं अवघीं उतरलीं ॥ ४ ॥ मांग जो तांतडी । त्यासी रागा येती गडी । तुझी कां रे कुडी । येथें मिथ्या भावना ॥ ५ ॥ एक एकाच्या संवादें । कैसे धाले ब्रह्मानंदें । तुका म्हणे पदें । या रे वंदूं हरीचीं ॥ ६ ॥

१८७. कामें पीडिलों माया । बहू मारी नाहीं दया ॥ १ ॥ तुझ्या राहिलों आधारें । झालें अवघेंचि बरें ॥ २ ॥ तुझे लागलों संगती । आतां येतों काकुलती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुझ्या भिडा । कान्होबा हे गेली पीडा ॥ ४ ॥

१८८. कां रे गमाविल्या गाई । आलो वळती तुझी जाई । मागें झालें काई । एका तें कां नेणसी ॥ १ ॥ केलासी फजित । मागें पुढेंही बहुत । लाज नाहीं नित्य । नित्य दंड पावतां ॥ २ ॥ बोला खोडा खिळ गाढी । ऐसा कोण तया काढी । धांवले कापडी । तुझी आधीं ओढाळा ॥ ३ ॥ चालें चाल धांवें । मीही येतों तुजसवें । तुका म्हणे जंव । तेथें नाहीं पावली ॥ ४ ॥

१८९. काल्याचिये आसे । देव जळीं झाले मासे । पुसोनियां

हांसें । टिरीसांगातें हात ।। १ ।। लाजे त्यासी वांटा नाहीं । जाणे अंतरींचें तें ही । दीन होतां कांहीं । होऊं नेदी वेगळें ।। २ ।। उपाय अपाय यापुढें । खोटे निवाडितो कुडे । जोडूनियां पुढें । हात उभे नुपेक्षी ।। ३ ।। तें घ्या रे सावकाशें । जया फावेल तें तैसें । तुका म्हणे रसें । प्रेमाचिया आनंदे ।।४ ।।

१९० कालिया नाथूनी आला वरी । पैल हरी दाखविती ।। १ ।। दुसरिया भावें न कळे कोणा । होय नव्हेसा संदेह मना ।। २ ।। रूपा भिन्न पालट झाला । गोरें सांवळेंसा पैं देखिला ।। ३ आश्वासीत आला करें । तुका खरें म्हणे देवा ।। ४ ।।

१९१ कृष्ण गोकुळीं जन्मला । दुष्टां चळकांप सुटला ।।१ ।। होतां कृष्णाचा अवतार । आनंद करिती घरोघर ।। २ ।। सदा नाम वाचे गाती । प्रेमें आनंदें नाचती ।। ३ ।। तुका म्हणे हरती दोप । आनंदानें करिती घोष ।। ४ ।।

१९२ गडी गेले रडी । कान्हो नेदीच तूं चढी ।। १ ।। आम्हां न खेळों न खेळों । आला भाव तुझा कळों ।। २ ।। न साहावें भार । बहु लागतो उशीर ।।३।। तुका आला रागें । येऊं नेदी मागें मागें ४

१९३ गाईन ते लीळा चारित्र पवाडे । राखिले संवगडे साहित गाई ।। १ ।। चोरिलें नवनीत बांधविला गळा । जे तुम्हीं गोपाळा छंद केले ।। २ ।। मोहिल्या गोपिका पांवयाच्या छंदें । केली ते गोविंदें क्रीडा गांऊ ।। ३ ।। मायबापा लाडें दाविलें कौतुक । तें या आणूं सुख अंतरासी ।। ४ ।। निर्दाळिले दुष्ट भक्तां प्रतिपाळी । ऐसा म्हणों बळी आमुचा स्वामी ।। ५ ।। तुका म्हणे सरसी असों येणें बोधें । जाणोनी संबंध सर्वकाळ ।। ६ ।।

१९४ गोकुळींच्या सुखा । अंतपार नाहीं लेखा ।। १ ।। बाळकृष्ण नंदा घरीं । आनंदल्या नरनारी ।। २ ।। गुढिया तोरणें । करिती कथा गाती गाणें ।। ३ ।। तुका म्हणे छंदें । येणें वेधिलीं गोविंदें ।। ४ ।।

१९५ गोपाळ म्हणती कान्होबा या रे कांहीं मागों । आपुलाले आम्ही जीवींचें तया आवडी सांगों । एक म्हणती उगे रे उगे रे उगे मागोंचि लागों । निजों नका कोणी घरीं रे आजी अवघेचि जागों ।। १ ।। जाणोनि नेणता हरि रे मध्यें उगाचि वैसे । नाइकोनी बोल

आइके कोण कोणाचें कैसे । एक एकाच्या संवादें जाणे न मिळती ऐसें । पोटांतील होटा आणवी देतो तयांसी तैसें ॥ २ ॥ एक म्हणती बहु रे आम्ही पीडियलों माया । नेदी दहींभातासिदोरी ताक घालिती पिया । तापलों वळितां गोधनें नाहीं जीवन छाया । आतां मागों पोट-भरी रे याच्या लागोनि पायां ॥ ३ ॥ एक म्हणती तुमचें अरे पोट तें किती । मागों गाई ह्मैसी घोडे रे धन संपत्ति । हातीं देव गडी कान्होबा आमुचा आम्हां काय विपत्ति । कन्याकुमरें दासी रे बाजा-वरी सुपती ॥ ४ ॥ एक म्हणती वेटे हो कोण करी जतन । गाढव तैसेंचि घोडें रे कोण तयाचा मान । लागे भवरोग खांदीं वाहतां चवघे जण । हातीं काठ्या डोया वोडक्या हिंडो मोकळें रान ॥ ५ ॥ एक म्हणती रानीं रे बहु सावजें फार । फाडफाडूं खातो डोळे रे पाय नेतील कर । राखोनि राखे आपणां ऐसा कइचा शूर । बैसोनि राहों घरीं रे कोण करी हे चार ॥ ६ ॥ घरीं बैसलिया बहुतें बहु सांगती कामें । रिकामें कोणासि नावडे ऐसें आम्हासी ठावें । चौघांमध्यें बरें पिसे तेथें नेमक व्हावें । लपोनी खेळतां सहज भलें गडियांसवें ॥७॥ एक म्हणती गडी ते भले मिळती मता । केली तयावरी चाले रे बरी आपुली सत्ता । नसावे तेथें तैसे रे खेळ हाणिती लाता । रडी एकाएकीं गालिया गोंधळ उडती लाता ॥ ८ ॥ एक म्हणे खेळतां उगीं राहती पोरें । ऐसें घडों शके रे कोणी लहान थोरें । अवघीं येती रागा एक म्हणती बरें । संगें वाढे कलह करावा एकाएकींच खरें ॥ ९ ॥ एक म्हणती एकाला रे तूं जासील कोठें । सांडी मांडी हें वाउगें तुझें बोलाचि खोटें । ठायीं राहा उगे ठायींच कां रे सिणसी वाटे । अवघि-यांची सिदोरी तुझी बरी भरियेली मोट ॥ १ ॥ तुका म्हणे अरे काहण्या काय सांगाल गोष्टी । चाटावे तुमचे बोल रे भुका लागल्या पोटीं । जागा करूं या रे कान्होबा मागों कवळ ताटीं । धाले गडी तुका ढेकर देतो विठ्ठल कंठीं ॥ ११ ॥

१९६. गौळणी बांधिती धारणासी गळा । खेळे त्या गोपाळा-माजी ब्रह्म ॥ १ ॥ धांवोनियां मागे यशोदे भोजन । हिंडे रानोरान गाईपाठीं ॥ २ ॥ तुका म्हणे सर्व कळा ज्याचे अंगीं । भोळेपणा लागीं भाक मागे ॥ ३ ॥

१९७. घेती पाण्यासी हुंबरी । त्यांचें समाधान करी ॥ १ ॥ ऐशीं गोपाळांची सवे । जाती तिकडे मागें धांवे ॥ २ ॥ स्थिरावली गंगा । पांगावेली म्हणे उगा ॥ ३ ॥ मोहरी पांवा काढी । तुका म्हणे याजसाठीं ॥ ४ ॥

१९८. द्या रे भोंकरें भाकरी । दहींभाताची सिदोरी । ताक सांडा दुरी । असेल तें तयापें ॥ १ ॥ येथें द्यावें तैसें घ्यावें । थोडें पारे निरें व्हावें । सांगतों हें ठावें । असों द्या रे सकळां ॥ २ ॥ माझें आहे तैसें पाहे । नाहीं तरी घरा जाये । चोरोनियां माये । नवनीत आणावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वरी । माझें कोणा नाहीं हरी । नका करूं दुरी । मज पायां वेगळें ॥ ४ ॥

१९९. चला वाई पांडुरंग पाहूं वाळवंटीं । मांडियेला काला भोंवतीं गोपाळांची दाटी ॥ १ ॥ आनंदें कवळ देती एकामुखीं एक । न म्हणती सान थोर अवघीं सकाळेक ॥ २ ॥ हमामा हुंबरी पावा वाजविती मोहरी । घेतलासे फेरा माजी घालूनियां हरी ॥ ३ ॥ लुब्धल्या नारी नर अवघ्या पशुयाती । विसरल्या देहभाव शंका नाहीं चित्तीं ॥ ४ ॥ पुष्पांचा वरूषाव झाली आरतियांची दाटी । तुळसी गुंफोनियां माळा घालितील कंठीं ॥ ५ ॥ यादवांचा राणा गोपी मनोहर कान्हा । तुका म्हणे सुख वाटे देखोनियां मना ॥ ६ ॥

२००. चला वळूं गाई । बैसों जेऊं एके ठायीं ॥ १ ॥ बहु केली वणवण । पायपिटी जाला सिण ॥२॥ खांदीं भार पोटीं भूक । काय खेळायाचें सुख ॥३॥ तुका म्हणे धांवें । मग अवघें बरवें॥४ ॥

२०१. झाली झडपणी खडतर देवता । संचरली आतां निघों नये ॥ १ ॥ मज उपचार झणी आतां करा । न साहे दुसरा भार कांहीं ॥ २ ॥ नेऊनियां घाला चंद्रभागे तिरीं । जीवा नाहीं उरी कांहीं आतां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कळों आलें वर्तमान । माझें तों वचन आच्छादलें ॥ ४ ॥

२०२. झालों आतां एके ठायीं । न वंचूं कांहीं एकमेकां ॥ १ ॥ सरलों हेंगे देउनि मोट । कटकट काशाची ॥ २ ॥ सोडोनियां गांठी पाहें । काय आहे त्यांत तें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे झालों निराळा । आतां गोपाळा देऊं बोभा ॥ ४ ॥

२०३. झेला रे झेला वरचेवरी झेला । हातिचें गमावी तो पाठीसी खाय टोला ॥ १ ॥ त्रिगुणांचा चेंडू हातें झुगारी निराळा । वरि गेलियां सवें मन लावी तेथें डोळा ॥ २ ॥ आगळा होऊनि धरी वारीचिया वरी । चपळ तो जिंके गाढ्या ठके येरझारी ॥ ३ ॥ हातीं सांपडलें उरों नेदी कोणी । सोंगामागें सोंगा धेतां ओणवें करूनी ॥ ४ ॥ चाड पडिलिया सोसी दुःखाचे डोंगर । पाठीवरी भार उभा सोसवेनाहा फेर ॥ ५ ॥ तुका म्हणे सुख पाहे तयाचें आगळें । जिंकी तो हरीसी कोणी एका तरी काळें ॥ ६ ॥

२०४. तुजसवें खेळतां हरी । आम्हां लाज नाहीं तरी । उचलिला गिरी । चांग तेंड वांचलों ॥ १ ॥ सोडा आतां खेळ गाई । गेल्या झाला वेळ । फांकल्या ओढाळ । नाहीं तोचि आवरा ॥ २ ॥ चांग दैवें यमुनेसी । वांचलों चुकतां । निर्लाजिरीं आम्हां नाहीं । भय धाक या अनंता ॥ ३ ॥ ख्यातो आगी सोसी । आतां पुरे हा सांगातीं । सोसवतां सोसवे । आम्हां वाटे हे चित्तीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे उरी नाहीं तुजसवें । शहाणियां दुरी छंद भोळियां भावें ॥ ५ ॥

२०५. तुझ्यायें संगतीं । झाली आमुची निश्चिती ॥ १ ॥ नाहीं देखिलें तें मिळे । भोग सुखाचे सोहळे ॥ २ ॥ घरीं ताकाचें सरोवर । येथें नवनीताचे पूर ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां । आम्हीं न वजों दवडितां ॥ ४ ॥

२०६. त्यांनीं धणीवरी संग केला हरीसवें । देऊनी आपुलें तोचि देईल तें खावें ॥ १ ॥ न ठेवी आभार प्रेमाचा भुकेला । बहु दिस संग हाचि निर्धार त्याला ॥ २ ॥ कान्होबा तूं जेवीं घांसोघांसीं । आरूप गोपाळ त्यांची बहु देवा प्रीति ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां जाऊं आपुलिया घरा । तोयें वांचविलें ऐसें सांगों रे दातारा ॥ ४ ॥

२०७. देखिलासी माती खातां । दावियानें बांधी माता ॥ १ ॥ जाळी घेऊनि कांबळी काठी । गाई वळी वेणू पाठीं ॥ २ ॥ मोठें भावार्थाचें बळ । देव झाला त्याचें बाळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भक्तांसाठीं । देव धांवे पाठोवाटीं ॥ ४ ॥

२०८. धन्य ती गोधनें कांबळी काठिका । मोहरी पांवा निका श्रीद वांकी ॥ १ ॥ धन्य ते गोकुळ धन्य ते गोपाळ । नर नारी

सकळ धन्य झाल्या ॥ २ ॥ धन्य ते देवकी जसवंती दोहींचें । वसुदेवनंदाचें भाग्य झालें ॥ ३ ॥ धन्य त्या गोपिका सोळा सहस्र बाळा । यादवां सकळा धन्य झालें ॥ ४ ॥ म्हणे तुका जन्मा तींचि आली । हरिरंगीं रंगलीं सर्वभावें ॥ ५ ॥

२०९. घालें मग पोट । केला गड्यांनीं बोभाट ॥१॥ ये रे ये रे नारायणा । बोलों अबोलण्या खुणा ॥ २ ॥ खांद्यावरी भार । तीं शिणती बहु फार ॥३॥ तुकयाच्या दातारें । नेलीं सुखी केलीं पोरें ४

२१०. धांव कान्होबा गेल्या गाई । न म्हणें मी कोणा काई ॥१॥ आपुलियांचें वचन देवा । गोड सेवा करीतसे ॥ २ ॥ मागतां आधीं द्यावा डाव । बळिया मी तो नाहीं भाव ॥३॥ तुका म्हणे ऐशा सवें । अनुसरावें जीवेंभावें ॥ ४ ॥

२११. नको आम्हासवें गोपाळा । येऊं ओढाळा तुझ्या गाई ॥ १ ॥ कोण धांवें त्यांच्या लागें । मागें मागें येरझारी ॥ २ ॥ न बैसती एके ठायीं । धांवती दाही दाहा वाटां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तूं राख मेरी । मग त्या येरी आम्ही जाणों ॥ ४ ॥

२१२. नेणती तयांसी साच भाव दावी हरी । लाज नाहीं नाचे पांवा वाजवी मोहरी ॥ १ ॥ चला रे याच्या पायां लागों आतां । राखिलें जळतां महा आगीपासूनी ॥ २ ॥ कैसी रे कान्होबा एवढी गिळियेली आगी । न देखों पोळला तुज तोंडीं कोठें अंगीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कां रे तुम्ही करितां नवल । आमची सिदोरी खातां त्याचें आलें बळ ॥ ४ ॥

२१३. नेणों वेळ काळ । घालों तुझ्यानें सकळ ॥ १ ॥ नाहीं नाहीं रे कान्होबा भय आम्हांपाशीं । वळूनी पुरविसी गांई पोटा खावया ॥ २ ॥ तुजपाशीं भय । हें तों बोलों परी नये ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बोल । आम्हां अनुभवें फोल ॥ ४ ॥

२१४. पळाले ते भ्याड । त्यांसी येथें झाला नाड ॥ १ ॥ धीट घेती धणीवरी । शिंकीं उतरितो हरी ॥ २ ॥ आपुलिया मतीं । पडलीं विचारीं तीं रितीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ध्या रे पया । कें पावाल या ठाया ॥ ४ ॥

२१५. पाहातां गोवळी । खाय त्यांची उष्टावळी ॥ १ ॥ करिती

नामाचें चिंतन । गडी कान्होबाचें ध्यान ॥ २ ॥ आली धावी डाई । धांवे वळत्या मागें गाई ॥ ३ ॥ एके ठायीं काला । तुका म्हणे भाविकाला ॥ ४ ॥

२१६. पाहाती गौळणी । तंव ती पालथी दुधाणी ॥ १ ॥ म्हणती नंदाचिया पोरें । आजी चोरी केली खरें ॥ २ ॥ त्याविण हे नासी । नव्हे दुसरिया ऐसी ॥ ३ ॥ सवें तुकया मेळा । त्याणें अगुणा आणिला ॥ ४ ॥

२१७. पैल आली आगी कान्हो कायरे करावें । नकळे तें कैसें आजी वांचों आम्हीं जीवें ॥ १ ॥ धांव रे हरी सांपडलों संधी । वोणव्याचे मधीं बुद्धि काय करावी ॥ २ ॥ अवचितां ज्वाळा येतां देखिल्या वरी । परतोनि पाहातां अवघे होतों पाठमोरी ॥ ३ ॥ सभोंवतां फेर रीघ न होय पळतां । तुका म्हणे जाणसी तें करावें अनंता ॥ ४ ॥

२१८. फिरविलीं दोनी । कन्या आणि चक्रपाणी ॥ १ ॥ जाला आनंदी आनंद । अवतरले गोविंद ॥ २ ॥ तुटलीं बंधनें । वसुदेवदेवकीचीं दर्शनें ॥ ३ ॥ गोकुळासी आलें । ब्रह्म अव्यक्त चांगलें ॥ ४ ॥ नंद दसवंती । धन्य देखिले श्रीपती ॥ ५ ॥ निशीं जन्मकाळ । आले अष्टमी गोपाळ ॥ ६ ॥ आनंदली मही । भार गेला सकळही ॥ ७ ॥ तुका म्हणे कंसा । आठ भोंविला वळसा ॥ ८ ॥

२१९. बहु काळीं बहु काळीं । आम्ही देवाचीं गोवळीं ॥ १ ॥ नाहीं विट देतां भाते । जेवूं बैसवूं सांगातें ॥ २ ॥ बहु काळें बहु काळें । माझें पांघरे कांबळें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं नाहीं । त्याचें आमचेंसें कांहीं ॥ ४ ॥

२२०. बहुतांचे संगती । बहु पावलों फजिती ॥ १ ॥ बरें केलें नंदवाळें । मागिलांचें तोंड काळें ॥२॥ माझा करितील तंटा । लपतां आलिया बोभाटा ॥३॥ तुका म्हणे काई । किती म्हणों बाप आई॥४॥

२२१. बहु बरा बहु बरा । या सांगातें मिळे चारा ॥ १ ॥ म्हणोनी जीवेंसाठीं । घेतली कान्होबाची पाठी ॥ २ ॥ बरवा बरवा दिसे । समागम याचा निमिषें ॥ ३ ॥ पुढती पुढती तुका । सोंकला सोंकविता लोकां ॥ ४ ॥

२२२. बैसवूनी फेरी । गडिया मध्यभागीं हरी । अवघियांचें करी । समाधान सारिखें ॥ १ ॥ पाहे तो देखे समोर । भोगी अवघे प्रकार । हरुपें झेली कर । कवळ मुखीं देती ते ॥ २ ॥ बोले बोलतिया सवें । देतील तें त्यांचें घ्यावें । एक एका ठावें । येर येरा अदृश्य ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । बहु आवडीचा हेवा । कोणाचिया जीवा । वाटों नेदी विषम ॥ ४ ॥

२२३. ब्रह्मादिकां न कळे खोळ । ते हे आकळ धरियेली ॥ १ ॥ मोहरी पांवा वाहे काठी । धांवे पाठीं गाईंचे ॥ २ ॥ उच्छिष्ट जें न लभे देवा । तें हें सदैवां गोवळयां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जोडी झाली । ते हे माउली आमुची ॥ ४ ॥

२२४. भिऊं नका बोले झांकुनियां राहा डोळे । वांचावेल देव धाक नाहीं यणे वेळे ॥ १ ॥ वाग्रे हा देवांचाही देव । कळों नेदी माव काय करी करवीतो ॥ २ ॥ पसरूनि मुख विश्वरूप खाय ज्वाळ । मारूनियां संधि अवघे पाहाती गोपाळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्ही मागें भ्यालों वांयांविण । कळों आलें आतां या सांगातें नाहीं शिण ॥ ४ ॥

२२५. भ्यालीं जिवा चुकलीं देवा । नाहीं ठावा जवळी तो ॥ १ ॥ आहाकटा करिती हाय । हात डोकीं पिटती पाय ॥ २ ॥ जवळी होतां न कळे आम्हां । गेल्या सीमा नाहीं दुःखा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हा लाघवी मोटा । पाहे खोटा खरा भाव ॥ ४ ॥

२२६. मागायास गेलों सिदोरी । तुझ्या मायेचें गांजियेलों ॥ १ ॥ तुजविणें ते नेदी कोणा । सांगतां खुणा जिवें गेलों ॥ २ ॥ वांयांविण केली येरझार । आतां पुरे घर तुझी माया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तूं आम्हां वेगळा । राहे गोपाळा म्हणउनी ॥ ४ ॥

२२७. माझे गडी कोण कोण । निवडा भिन्न यांतुनी ॥ १ ॥ आपआपणामध्यें मिळों । एक खेळों एकाशीं ॥ २ ॥ घावरियांच्या मोडा काड्या । घाडा भ्याडां वळतियां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवापाशीं । विटाळशी नसावी ॥ ४ ॥

२२८. मेळवूनि सकळ गोपाळ । कांहीं करिती विचार ॥ १ ॥ जाऊं चोरूं लोणी । आजी घेऊं चंद्रधर्णी । चला वेगु लाविला

झुनी । काय करितां गडे हो ॥ २ ॥ वाट काढिली गोविंदीं । सांगे पाळांची मांदी ॥ ३ ॥ अवघाचि वावरे । कळों नेदी कोणां ख़रें ४ ॥ घर पाहोनि एकांताचें । नवविधा नवनीताचें ॥ ५ ॥ रिघे पण भीतरी । पुरवी माथुलेयाच्या हरी ॥ ६ ॥ बोलों नेदी म्हणे धीर । खुण दावी खा रे क्षीर ॥ ७ ॥ जोगावल्यावरी । तुका रितो चाकरी ॥ ८ ॥

२२९. म्हणती धालों धणीवरी । आतां नलगे शिदोरी । नये णभरी । आतां याम विसंवों ॥ १ ॥ चाल चालरे कान्होबा । खेळ ङ्कू रानी । बैसवूं गोठणी । गाई जमा करूनी ॥ २ ॥ न लगे जावें रा । चुकलिया येरझारा । सज्जन सोयरा । मायबाप तूं आम्हां ३ ॥ तुका म्हणे धालें पोट । आतां काशाचा बोभाट । पाहाणें त ट । मागें पुढें राहिली ॥ ४ ॥

२३०. यमुने पाबळीं । गडियां बोले वनमाळी । आगा सिदोऱ्या कळी । काला करूं आजी ॥ १ ॥ अवघें एके ठायीं । करूनी स्वाद ाचा पाहीं । मजपाशीं आहे तेंही । तुम्हांमाजी देतों ॥ २ ॥ म्हणती ख़वें गोपाळ । म्हणती बरवें गोपाळ । बाहाती सकळ । सोहरी पांवे ानंदें ॥ ३ ॥ खडकीं सोडियेल्या मोटा । अवघा केला एकवटा । ाला करूनिया वांटा । गडियां देतो हरि ॥ ३ ॥ एकापुढें एक । ाली हात पसरी मुख । गोळा पांवे तया सुख । अधिकचि वाटे ५ ॥ म्हणती गोड झालें । म्हणती गोड झालें । आणिक देई ाळें । नाहीं पोट आमुचें ॥ ६ ॥ हात नेतो मुखापासीं । धरी आशा ांड वासी । खाय आपण तयासी । दावी वांकुलिया ॥ ७ ॥ देऊ- यां मिठी । पळे लागतील पाठीं । धरूनी काढिताल ओठीं । मुखा- ाजी खाती ॥ ८ ॥ म्हणती ठकडा रे कान्हा । लावी घांस भरी ना । दुम करि तो शाहणा । पाठोवाठीं तयाच्या ॥ ९ ॥ अवघि- ांचे खाय । कवळ कृष्ण माझी माय । सुरवर म्हणती हाय हाय । खा अंतरलों ॥ १० ॥ एक एका मारी । दुंगा पाठी तोंडावरी । गोळा न ाहावे हरि । म्हणे पुरें आतां ॥ ११ ॥ येतो काकुलती । गोळा न ाहावे श्रीपती । म्हणे खेळों आतां नीती । सांगों आदरिलें ॥ १२ ॥ ानंदाचे फेरी । माजी घालूनियां हरी । एक घालेती हुंबरी । वाती

मिगें पांवें ॥ १३ ॥ वांकडें योवडें । खुडें मुडें एक लुडें । कृष्णा आवडलीं पुढें । बहु भाविक तीं ॥१४॥ करी कवतुक । त्यांचें देखो-नियां मुख । हरीसी वाटतें सुख । खदखदां हांसे ॥ १५ ॥ एक एकाचें उच्छिष्ट । खातां न मानिती वीट । केली लाजतांही धीट । आपुलिया संगें ॥ १६ ॥ नाहीं गेली ज्याची भूक । त्याचें पसरवितां मुख । अवघियां देतो सुख । सारिखें हरी ॥ १७ ॥ म्हणती भला भला हरी । तुझी संगती रे बरी । आतां चालविसी तरी । न वजों आणिकां सवें ॥ १८ ॥ गाई विसरल्या चार । पक्षी श्वापदांचें भार । झालें यमुनेचें स्थिर । जळ वाहों ठेलें ॥ १९ ॥ देव पाहाती सकळ । मुखें घोटूनियां लाळ । धन्य म्हणती गोपाळ । धिग झालों आम्ही ॥ २० ॥ म्हणती कैसें करावें । म्हणती कैसें करावें । यमुनाजळीं व्हावें । मत्स्य शेष घ्यावया ॥ २१ ॥ मुखरांचें थाट । भरलें यमु-नेचें तट । तेथ अधिकाचें होंट । मटमटां वाजती ॥ २२ ॥ आनंदें गोपासहित । क्रीडा करी गोपीनाथ । म्हणे यमुनेत हात । नका धुऊं कोणी ॥ २३ ॥ म्हणती जाणे जीवींचें । लाजे त्यास येथें कैंचें । शेष या कृष्णाचें । लाभ थोरिवे ॥ २४ ॥ धन्य दिवस काळ । आजी फावला गोपाळ । म्हणती धालों रे सकळ । तुझियानीं हातें ॥ २५ ॥ सानवळे गडी । एक एकांचे आवडी । दहीं खादलें परवडी । धणीवरी आजी ॥ २६ ॥ तुझा संग बरवा । नित्य आम्हांसी द्यावा । ऐसें करूनियां जीवा । नित्य देवा चालावें ॥ २७ ॥ तंव म्हणे वनमाळी । घ्यारे काठिया कांबळी । आतां जाऊं खेळी-मेळीं । गाई चारावया ॥ २८ ॥ आजी झाला आनंद । न वर्णवे ब्रह्मानंद । चाले परमानंद । सवें आम्हांसहित ॥ २९ ॥ तुका म्हणे प्रेम धालीं । कोणा न साहवे चाली । गाई गोपाळांसी केली । आपणयासरी ॥ ३० ॥

२३१. या रे करूं गाई । जमा निजेलति काई । वोभास्याने आई । घरा गेल्या मारील ॥ १ ॥ चाला घाला रे कुकारे । ज्याची तेणेंचि सोहरे । एवढेंचि पुरे । केलियाने सावध ॥ २ ॥ नेणोनियां खेळा । समय समयाच्या वेळा । दुश्चिताजवळा । मिळाले ते दुश्चित ॥ ३ ॥ तुका म्हणे शीक । न धरितां लागे भीक । धरा सकळिक । सेवटी

धांवा वळतियां ॥ ४ ॥

२३२. याल तरी या रे लागें । अवघे माझ्या मागें मागें ॥ १ ॥ आजी देतों पोटभरी । पुरे म्हणाल तोंवरी ॥ २ ॥ हळूहळू चाला । कोणी कोणाशीं न बोला ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सांडा घाट । तेणें नका भरूं पोटें ॥ ४ ॥

२३३. येईल तें घेईन भागा । नव्हे जागा दुसरिया ॥ १ ॥ आवडी ते तुम्ही जागा । बहु गुणांसारिखी ॥ २ ॥ मज घेती डांगवरी । सवें हरि नमलिया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे राबवा देवा । करीन सेवा मांगितली ॥ ४ ॥

२३४. वरता वेंघोनी घातली उडी । कळंबाबुडीं यमुनेसी ॥ १ ॥ हरि बुडाला बोंब घाला । घरचीं त्याला ठावा नाहीं ॥ २ ॥ भवनदीचा न कळे पार । काळिया माजी थोर विखार ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काय वाउग्या हाका । हातींचा गमावुनि थिंका ॥ ४ ॥

२३५. वळी गाई धांवे घरा । आमच्या करा येरझारा ॥ १ ॥ नांव घेतां तो जवळी । बहु भला कान्हो बळी ॥ २ ॥ नेदी पडों उणें पुरें । म्हणे अवघेंचि बरें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चित्ता । वाटे न व्हावा परता ॥ ४ ॥

२३६. विटंबिले भट । दिला पाठीवरी पाट ॥ १ ॥ खोटें जाणोनी अंतर । न साहेचि विश्वंभर ॥ २ ॥ तोंच करी दान । जैसें आइके वचन ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवें । पूतना शोधियेली जीवें ॥ ४ ॥

२३७. वोळलीचा दोहूं पान्हा । मज कान्हा सांगितलें ॥ १ ॥ त्या जी हेंगे क्षीर हातीं । निगुतीनें वाढावें ॥ २ ॥ केलें सांगितलें काम । नव्हे धर्म मत्तेचा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नवें जुनें । ऐसें कोणें सोसावें ॥ ४ ॥

२३८. शिंकें लावियेलें दुरी । होतों तिघांचे मी वरी ॥ १ ॥ तुम्ही व्हा रे दोहींकडे । मुख पसरूनी गडे ॥ २ ॥ वाहाती त्या धारा । त्यारे दोहींच्या कोंपरा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हातीं टोका । अधिक उणें नेदी एका ॥ ४ ॥

२३९. हरि गोपाळांसवें सकळां । भेटे गळ्या गळा मेळवूनी ॥ १ ॥ भाविकें त्यांची आवडी मोठी । मांगे गोष्टी जीवींचिया ॥ २ ॥ ये

यांच्या ध्याना नये । भाकरी त्यांच्या मागोनी खाय ॥ ३ ॥ तुका म्हणे असे शाहाणियां दुरी । बोबडिया दासां हाका मारी ॥ ४ ॥

२४०. हा गे माझा हातीं । पाहा कवळ सांगती ॥ १ ॥ देवें दिला खातों भाग । कराल तरी करा लाग ॥ २ ॥ धालें ऐसें पोट । वरी करूनियां बोभाट ॥ ३ ॥ तुका म्हणे घरीं । मग कैंच्या या परी ॥ ४ ॥

२४१. हुंबरती गाय तयांकडे कान । कैवल्यनिधान देउनी ठाके ॥ १ ॥ गोपाळांची पूजा उच्छिष्ट कवळी । तेणें वनमाळी सुखावला ॥ २ ॥ चोरोनियां खाय दूध दहीं लोणी । भावें चक्रपाणि गोविला तो ॥ ३ ॥ निष्काम तो झाला कामासी लंपट । गोपिकांची वाट पाहात बैसे ॥ ४ ॥ जगदानी इच्छी तुळसी एक दळ । भावाचा सकळ विकिला तो ॥ ५ ॥ तुका म्हणे हेंचि चैतन्य सांवळें । व्यापूनी निराळें राहिलेंसे ॥ ६ ॥

२४२. हेचि अनुवाद सदा सर्व काळ । करूनि गोपाळकाला सेवूं ॥ १ ॥ वोरसलें कामधेनूचें दुभतें । संपूर्ण आइतें गगनभरी ॥ २ ॥ संत सनकादिक गोमट्या परवडी । विभाग आवडी इच्छेचिये ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मधीं घालूं नारायण । मग नव्हे सीण कोणा खेळ ॥ ४ ॥

टिपरी.

२४३. एके घाई खेळतां न पडसी डाई । दुचाळ्यानें ठकसील भाई रे । त्रिगुणांचे फेरी थोर कष्टी होसी । या चौघांची तरी धरीं सोई रे ॥ १ ॥ खेळ खेळोनियां निराळाचि राहीं । सांडीं या विषयांची घाई रे । येणेंचि खेळें बसवंत होसी । ऐसें सत्य जाण माझ्या भाई रे ॥ २ ॥ सिंपियाचा पोर एक खेळिया नामा । तेणें विठ्ठल बसवंत केला रे । आपुल्या संवगडिया सिकवूनी घाई । तेणें सतत फड जागविला रे । एक घाई खेळतां न चुकेचि कोठें । तया संत जन मानवले रे ॥ ३ ॥ ज्ञानदेव मुक्ताबाई वटेश्वर चांगा । सोपान आनंदें खेळती रे । कान्हो गोवारी त्यांनीं बसवंत केला । आपण भोंवतीं नाचती रे । सकळिकां मिळोनी एकाचि घाई । त्याच्या ब्रह्मादिक लागती पायीं रे ॥ ४ ॥ रामा बसवंत कबिर खेळिया । जोडा

बरवा मिळाला रे । पांचा सवंगडियां एकाचि घाई । तेथें नाद बरवा उमटला रे । ब्रह्मादिक सुरवर मिळोनियां त्यांनीं । तो ही खेळिया निवाडिला रे ॥ ५ ॥ ब्राह्मणाचा पोर खेळिया एका भला । तेणें जन खेळकर केला रे । जनार्दन बसवंत करूनियां । तेणें वैष्णवांचा मेळ मेळविला रे । एकचि घाई खेळतां खेळतां । आपणचि वसवंत जाला रे ॥ ६ ॥ आणीक खेळिये होऊनियां गेले । वर्णावया वाचा मज नाहीं रे । तुका म्हणे गडे हो हुशारूनी खेळा । पुढिलांची धरूनियां सोई रे । एकाचि घाई खेळतां जो चुकला । तो पडे संसारडाई रे ॥ ७ ॥

२४४. खेळ मांडियेला वाळवंटीं घाई । नाचती वैष्णव भाई रे । क्रोध अभिमान केला पावटणी । एक एका लागतील पायीं रे ॥१॥ नाचती आनंदकल्लोळीं । पवित्र गाणें नामावळीरे । कळिकाळावरि घातली कास । एक एकाहुनी बळी रे ॥ २ ॥ गोपीचंदनउटी तुळसीच्या माळा । हार मिरवती गळांरे । टाळ मृदंग घाई पुष्पांचा वरुषाव । अनुपम्य सुखसोहळा रे ॥ ३ ॥ लुब्धलीं नादीं लागली समाधि । मूढ जन नर नारी लोकांरे । पंडित ज्ञानी योगी महानुभाव । एकचि सिद्धसाधकां रे ॥ ४ ॥ वर्णाभिमान विसरली याति । एक एकां लोटांगणीं जातीरे । निर्मळ चित्तें झालीं नवनीतें । पाषाणा पाझर सुटती रे ॥ ५ ॥ होतो जयजयकार गर्जत अंबर । मातले वैष्णव वीर रे । तुका म्हणे सोपी केली पायवाट । तरावया भवसागर रे ॥ ६ ॥

२४५. दोन्ही टिपरी एकचि नाद । सगुण निर्गुण नाहीं भेद रे । कुसरी अंग मोडितील परी । मेळविती एकएका छंदें रे ॥ १ ॥ कांहींच न वजे वांयां रे खेळिया । एकाचि बसवंत अवघियां रे । सम विषम तेथें होऊंच नेदी । जाणऊनि आगळिया रे ॥ २ ॥ संत महंत सिद्ध खेळतील घाई । तेच सांभाळी माझ्या भाई रे । हात राखोन हाणिती टिपऱ्या टिपरी । मिळोनि जाय त्याची सोई रे ॥ ३ ॥ वितालाचें अवघें जाईल वांया । काय ते शृंगारूनि काया रे । निवडूनि बाहेर काढिती निराळा । जो न मिळे संतांचियां घाई रे ॥ ४ ॥ प्रकाराचें काज नाहीं सोडीं लाज । निःशंक होऊनियां खेळें रे । नेणतीं नेणतींच

एकें पावलीं मान । विठ्ठल नामाचिया बळें रे ॥ ५ ॥ रोमांच गुडिया डोलविती अंगें । भावबळें खेळविती सोंगें रे। तुका म्हणे कंठ सद्गदित दाटे । या विठोबाच्या अगसंगें रे ॥ ६ ॥

२४६. बाराही सोळा गडियांचा मेळ । सतरावा बसवंत खेळियारे । जतिस्पद राखों जाणें टिपरिया घाई । अनुहात वाय मांदळा रे ॥ १ ॥ नाचत पंढरिये जाऊं रे खेळिया । विठ्ठल रखुमाई पाहूं रे ॥ २ ॥ सा चहूं वेगळा अठरा निराळा । गाऊं वाजवूं एक चाळा रे । विसरती पक्षी चारा नेघे पाणी । तारुण्य देहभाव बाळा रे ॥३॥ आनंद तेथींचा मुकियासी वाचा । बहिरे ऐकती कानीं रे । आंधळ्यांसी डोळे पांगुळांसी पाय । तुका म्हणे वृद्ध होती तरणे रे ॥४॥

२४७. भीमातीरीं एक वसविलें नगर । त्याचे नांव पंढरपुर रे । तेथील मोकासी चार भुजा त्यासी । बाइला सोळा हजार रे ॥ १ ॥ नाचत जाऊं त्याच्या गांवा रे खेळिया । सुख देईल विसावा रे । पुढें गेले ते निघाई झाले । वाणितील त्याची सीमा रे ॥२॥ बळियां आगळा पाळी लोकपाळां । रिघ नाहीं काळिकाळा रे । पुंडलिक पाटील केली कुळवाडी । तो झाला भवदुःखा वेगळा रे ॥ ३ ॥ संतसज्जनीं मांडिलीं दुकानें । जे जया पाहिजे तें आहे रे।भुक्ति मुक्ति फुकाच साठीं । कोणी तयाकडे न पाहे रे ॥ ४ ॥ दोन्हीच हाट भरले घनदाट । अपार मिळाले वारकरी रे । न वजों म्हणती आम्ही वैकुंठा । जिहीं देखिली पंढरी रे ॥ ५ ॥ बहुत दिस होती मज आस । आजी घडलें सायासीं रे । तुका म्हणे होय तुमचेनी पुण्यें । भेटी तया पायांसी रे ॥ ६ ॥

२४८. या रे गडे हो धरूं घाई जाणतांही नेणतां । नाम गाऊं टाळी वाहूं आपुलिया हिता ॥ १ ॥ फावलें तें ध्यारे आतां प्रेमदाता पांडुरंग । आजी दिवस सोनियाचा वोडवला रंग ॥ २ ॥ हिंडती गनोरान भुजंग ते कांस्यावन । सुख तयांहून आम्हां गातां नाचतां रे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ब्रह्मादिकां सांवळें दुर्लभ सुखा । आजी येथें आलें फुका नाम मुखा कीर्तनीं ॥ ४ ॥

विटूदांडू.

२४९. सारा विटीदांडू । आणीक कांहीं खेळ मांडूं ॥ १ ॥ बहु

अंगा आले डाव । स्थिर नाहीं कोठें पाव ॥ २ ॥ कोली हाणे टोला । झेली तेणे तो गोविला ॥ ३ ॥ एकमेकां हाका मारी । शेल जाली एक धरी ॥ ४ ॥ राजी आलें नांव । फेरा न चुकोचि धांव ॥ ५ ॥ पुढें एक पाठी । एक एका दोघां आटी ॥ ६ ॥ एका सोस पोटीं । एक धांवे हात पिटी ॥ ७ ॥ तुका म्हणे आतां । खेळ मोडावा परता ॥ ८ ॥

मृदंगपाख्या.

२५०. डाई घालूनियां पोरें । त्यांचीं गुरें चुकविलीं ॥ १ ॥ खेळ खेळतां फोडिल्या डोया । आपण होय निराळा ॥ २ ॥ मारिती माया घेती जीव । नाहीं कींव अन्याया ॥ ३ ॥ तुका कान्होबा मागें । तया अंगें कळों आलें ॥ ४ ॥

२५१. पाहा रे तमासा तुमचा नव्हे येथें लाग । देईन तो भाग आलेयाचा बाहेरी ॥ १ ॥ जागा रे गोपाळानों ठायीं ठायीं जागा । चाहुलीनें भागा दूर मजपासूनी ॥ २ ॥ न रिघतां ठाव आम्हां ठावा पाळतियां । भयाभीत वांयां तेथें काय चांचपाल ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हातां चढे जीवाचिये साटीं । मिटक्या देतां गोड मग लागतें शेवटीं ॥ ४ ॥

२५२. मागें पुढें पाहें सांभाळूनी दोनी ठाय । चुकावूनी जाय गडी राखे गडियांसी ॥ १ ॥ मुरडे दंडा दोहीं तोंडा गडियां सावध करी । भेडातियासंगें तया हाल तुजवरी ॥ २ ॥ गडियां गडी वांटुनी देई ज्याचा सोडी तेचि ठायीं । आगळ्या बळें करील काय तुज देणें लागे डाय ॥ ३ ॥ नवां घरीं पाऊला करीं सांपडे तो तेथें धरीं । जिंकोनी डाव करीं ठाव सत्ता आणिकांवरी ॥ ४ ॥ सांपडोनी डाई बहु काळ गुंतलासी । बळिया गडी फळी फोडी न धरितां त्यांसी॥५॥ चुकांडी जो खाय मिळोनी अंगीं जाय । गुंतलासी काय तुका म्हणे अझूनी ॥ ६ ॥

सुतुतू-हाल.

२५३. बळें डाई न पडे हरी । बुद्धि करी शाहाणा तो ॥ १ ॥ मोकळें देवा खेळों द्यावें । सम भावें सांपडावया ॥ २ ॥ येतो जातो वेळोवेळां । न कळे कळा सांपडती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धरा ठायींच्या

ठायीं । मिठी जावें पायीं घालुनियां ॥ ४ ॥

२५४. यमुनेतटीं मांडियेला खेळ । म्हणे गोपाळ गडियांसी ॥१॥ हाल मांडा हाल मांडा । वाउगी सांडा मोकळी ॥ २ ॥ नांवें ठवूनि वांटा गडी । न वजे रडी मग कोणी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कान्हो तिळया-तांदळ्या । जिंके तो करी आपुला खेळ्या ॥ ४ ॥

हुंबरी-हमामा.

२५५. तुशीं कोण घाली हुंबरी । साही पांगल्या अठरा चारी । सहस्र मुखावरी हरी । शेष शिणविलें ॥ १ ॥ चेंडुवामवें घातली उडी । नाथिला काळिया देऊनी बुडी ॥ २ ॥ अशुद्ध पीतां करुणा नाहीं । तुवां आपुली माउशीही मारियेली ॥ ३ ॥ रावणाचें घर बुडविलें मारें । त्याचीं रांडापोरें मारियेलीं ॥ ४ ॥ जाण तूं ठावा आहेमी आह्मां । तुवां आपुला मामा मारियेला ॥ ५ ॥ याशीं खेळतां नाश थोरू । तुकया स्वामी सारंगधरू ॥ ६ ॥

२५६. मशीं पोरा घे रे वार । तुझे बुजीन खालील द्वार ॥ १ ॥ पोरा हमामा रे हमामा रे ॥ २ ॥ मशीं हमामा तूं घालीं । पोरा वरी मांभाळीं खालीं ॥ ३ ॥ तरीच मशीं बोल । पोरा जिव्हाळ्याची ओल ॥ ४ ॥ मशीं घेतां भाप । जीवा मीतूंपणा नास ॥ ५ ॥ मजसवें खरा । पण जाऊं नेदीं घरा ॥ ६ ॥ आमुचिये रंगीं । दुजें तगेना ये संगीं ॥ ७ ॥ तुकयासवें भास । हरी जीवा करी नास ॥ ८ ॥

२५७.हमामा रे पोरा हमामारे हमामा घालितां ठकलीं पोरें । करी येरझार चौऱ्याशींची ॥ १ ॥ पाहिले पहारा रंगासी आलें । सोहं सोहंसें वार घेतलें । देखोनि गडी तें विसरलें । डाई पडिलें आपणाचि ॥ २ ॥ दुसऱ्या पहारा महाआनंदें । हमामा घाली छंदछंदें । दिसे वाढे तों गोड वाटे । परि पुढें नेणें पोर काय होतें तें ॥ ३ ॥ तिसऱ्या पहारा घेतला वार । अहंपणें पाय न राहे स्थिर । सोमे सोम करितां डाई पडसी । सत्य जाणें हा निर्धार ॥४॥ चौथ्या पहारा हमामा घालिसी । कांपविसी हातपाय । सुऱ्यापाटिलाचा पोर यम्या । त्याचे पडसील डाईरे ॥ ५ ॥ हमामा घालितां भ्याला तुका । त्यानें मांडिली गड्याची सोई । यादवाचा मूळ एक विठोबा । त्यासवें चारितो गाईरे ॥ ६ ॥

फुगड्या.

२५८. फुगडी फू फुगडी घालितां उघडी राहे । लाज सांडोनी एकाएकी पाहे ॥ १ ॥ फुगडी गे अवघें मोडी गे । तरीच गोडी गे संसार तोडी गे ॥ २ ॥ मागें जें शिकलीस होती पोटीं । तेंचि विचारूनी आतां उच्चारी ओठीं ॥ ३ ॥ त्रिगुणांची वेणी तुझे उडते पाठीं । मावरूनी धरी घाली घाली मूळबंदीं गांठी ॥ ४ ॥ आगळें पाउल जिंको एकाएक । पावसी मान हें मानवती तिन्ही लोक ॥ ५ ॥ तुका म्हणे तुजमजमध्यें एक भाव । सम तुकें बार घेऊं पावों उंच ठाव ॥ ६ ॥

२५९. फुगडी फू सवती माझे तूं । हागुनी भरलें थू तुझ्या ढुंगा तोंडावरी थू ॥ १ ॥ फुगडी घेतां आली हरी । ऊठ जा वो जगनोवरी ॥ २ ॥ हात पाय वेंबळ जाती । ढुंगण घोळितां लागे माती ॥ ३ ॥ सात पांच आणिल्या हरी । वांचूनी काय तगसी पोरी ॥ ४ ॥ मरला दम पांगले पाय । अझुनी तरी घोळिसी काय ॥ ५ ॥ तुका म्हणे अझुन तरी । सांगितलें तें गबडी करी ॥ ६ ॥

लखोटा.

२६०. लंय लंय लखोटा । मूळबंदी कासोटा । भावा केलें साहें । आतां माझें पाहें ॥ १ ॥ हातोहातीं गुंतली । जीवपणा मुकली । धीर माझा निका । सांडीं बोला फिका ॥ २ ॥ अगीकारी हरि । नको पडों फेरी । लाज धरीं भांडे । जगझोडी रांडे ॥ ३ ॥ बैस भावापाठीं । एक माझ्या गोष्टी । केला सांडीं गोहा । धरीं येथें मोहो ॥ ४ ॥ पाठिमोरा डोल । आवरीं ते बोल । पांगलीस बाळा । पुढें अवकळा ॥ ५ ॥ आतां उभी ठायीं । उभाउभीं पाहीं । नको होऊं डुकरी । पुढें गाढव कुतरी ॥ ६ ॥ नाम केलें खरें । आपुलें त्यां बरें । तुका म्हणे येरी । पांगविल्या पोरी ॥ ७ ॥

अडसण.

२६१. शुद्धीचें सारोनी भरियेली पाळी । भरडोनी बोंगळी नाश केला ॥ १ ॥ आडसोनी शुद्ध करीं वो साजणी । सिद्ध कां पाविणी नासियेलें ॥ २ ॥ सुपीं तोंचि पाहें धड उगटिलें । नव्हता नासिलें

जग झोडी ॥ ३ ॥ सुपीं तोंचि आहे तुज तें आधीन । दळिल्या जेवण जैसें तैसें ॥ ४ ॥ सुपीं तोंचि संग घेई धडफुडी । एकसा गधडी नास केला ॥ ५ ॥ दाळितां आदळे तुज कां न कळे । काय गेले डोळे कान तुझे ॥ ६ ॥ सुपीं तोंचि वोज न करितां सायास । पडसी सांदीस तुका म्हणे ॥ ७ ॥

दळण.

२६२. शुद्ध दळणाचें सुख सांगों काइ । मानवत असे सई-बाई ॥ १ ॥ शुद्ध तें वळण लवकरी पावे । डोलवितां निघे अष्टांग तें ॥ २ ॥ शुद्ध हें जेवितां तन निवे मन । अल्प त्या इंधन बुडा लागे ॥ ३ ॥ शुद्ध त्याचा पाक शुद्धचित्त चांगला । अविट तयाला नाश नाहीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे शुद्ध आवडे सकळां । भ्रतार वेगळा न करी जीवें ॥ ५ ॥

कांडण.

२६३. सावडीं कांडण ओवी नारायण । निवडे आपण भूस सार ॥ १ ॥ मुसळ आधारीं आवरूनी धरीं । सांवरोनी थोरी घाव घालीं ॥ २ ॥ वाजती कांकणें अनुहात गजरें । छंद माहियेरे गाऊं गीतीं ॥ ३ ॥ कांडितां कांडण नव्हे भाग शीण । तुजमजपण निवडे तो ॥ ४ ॥ तुका म्हणे रूप उमटे आरिसा । पाक त्यासरिसा सिद्ध झाला ॥ ५ ॥

२६४. सिद्ध करूनियां ठेविलें कांडण । मज सांगातीण शुद्ध बुद्धि गे ॥ १ ॥ आठव हा धरीं मज जागें करी।मागिले पहारीं सेवटींचा गे ॥२॥सम तुकें घाव घालीं वो साजणी।मी तुज मिळणी जिवें मिळें॥३॥ एक कशी पाखडी दुसरी निवडी । निःशेष ते सडी ओज करी ॥४॥ सरलें कांडण पाकसिद्धि करी । मेळवण क्षिरीसाकरेचें ॥ ५ ॥ उद्धव अक्रूर बंधु दोघेजण । बाप नारायण जेवणार ॥ ६ ॥ तुका म्हणे मज माहेरीं आवडी । ह्मणोनी तांतडी मूळ केलें ॥ ७ ॥

पाळणा.

२६५. जननिया बाळका रे घातलें पाळणा । पंचतत्वीं जडियेल्या वारातिया चहूं कोणा । अखंड जडियेल्या तया ढाळ अंगणा । वैखरी

धरूनी हातीं भाव दावी खेळणा ॥ १ ॥ निजीं रें निजीं आतां । म्हणोनि परिये दे माता । खेळतां कष्टलासी बाळा तूं रे नेणतां ॥२॥ खेळतां बाहेरी रे मुला लोकांच्या सवें । बागुल काळतोंडा नाहीं नेतो तें ठावें । खेळतां दुश्चिता रे देखोनी तें न्यावें । म्हणोनि सांगे तुज शीघ्र वचन पाळावें ॥ ३ ॥ संचित मागें शुद्ध तुज होतें सांगाती । तेणें तुज वांचविलें वेरझारिया हातीं । आणीक नेलीं मागें काय जाणों तीं किती । आलासी येथवरी थोर पुण्यें बहूतीं ॥ ४ ॥ खेळतां शुक देवा खोरे लागला पाठीं । लपाला वरुषें बारा तिये मातेचे पोटीं । रिघतां बाहेरी रे पळे घेऊनि कासोटी । तोचि परी जाली स्वामी भेणें रिघें कपाटीं ॥ ५ ॥ खेळतां चक्रवर्ती जनका लागला धाक । पाडिलासे अग्निमाजी पाव जळत एक । भरलासे कांप अंगीं सुख नाठवे दुःख । आप पर तें ही नाहीं देहभाव सकळीक ॥ ६ ॥ सिबीया चक्रवर्ती कव पाडिली अवचिती । धीट तो नभे तया मांस कापिलें हातीं । टाकिलें तयावरी खुणें गोविला अंतीं । पावला मायबाप हिरोन घेतला हातीं ॥ ७ ॥ बांधलें अजामेळा वेश्यागणिका कैसीं । मारिली हाक धाकें कळलें मायबापासी ।घातली धांव नेटें वेगीं पावला त्यासी । हिरोनि नेलीं दोघें आपणयां तीं पासीं ॥ ८ ॥ धरूनी आठवूं रे बाळा राहे निश्चळ । खेळतां दुश्चिता रे नको जाऊं वरळ । टोंकताहे तुजलागीं दिवस लेखूनी काळ । मग नेदी आठवूं रे नेत्रीं घालीं पडळ ॥ ९ ॥ ऐसी तीं कृपावंतें बाळा मोहिलें चित्त । सुस्वरें कंठ गाये मधुर आणि संगीत । तेणें तें चित्त राहे होऊनियां निवांत । पावती तुका म्हणे नाहीं विश्वास तो घात ॥ १० ॥

आशीर्वाद.

२६६. अभय उत्तरीं संतीं केलें दान । झालें समाधान चित्त तेणें ॥ १ ॥ आतां प्रेमरसें न घडे खंडण । द्यावें कृपादान नारायणा ॥ २ ॥ आलें जें उचित देहविभागासी । तेणें पायांपासीं उभीं असों ॥ ३ ॥ तुका म्हणे करी पुजन वैखरी । बोबड्या उत्तरीं गातों गीत ॥ ४ ॥

२६७. असो मंत्रहीन क्रिया । नका चर्या विचारूं ॥ १ ॥ सेव-

मधीं जमा धरा । कृपा करा शेवटीं ॥ २ ॥ विचारूनीं ठायाठाव । येथें भाव राहिला ॥ ३ ॥ आतां तुकयापाशीं हेवा । नाहीं देवा तांतडी ॥ ४ ॥

२६८. आशीर्वाद तया जाती । आवडी चित्तीं देवाची ॥ १ ॥ कल्याण तीं असो क्षेम । वाढो प्रेम आगळें ॥ २ ॥ भक्तिभाग्य गांठी धन । त्या नमन जीवासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हरिचे दास । तेथें आस सकळ ॥ ४ ॥

२६९. जीवेंसाठीं यत्नभाव । त्यांचा नाव बळकट ॥ १ ॥ पैल तीरा जातां कांहीं । संदेह नाहीं भवनदी ॥ २ ॥ विश्वासाची धन्य जाती । तेथें वस्ती देवाची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भोळियांचा । देव साचा अंकित ॥ ४ ॥

२७०. तया साठीं वेचूं वाणी । आइकों कानीं वार्ता त्या ॥ १ ॥ क्षेम माझे हरिजन । समाधान पुसतां त्यां ॥ २ ॥ परत्रींचे जे सांगाती । त्यांची यातीं न विचारीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धैर्यवंतें । निर्मळ चित्तें सखीं तीं ॥ ४ ॥

ललित.

२७१. आजी आनंदु रे एकी परमानंदु रे । जया श्रुति नेति नेति म्हणती गोविंदु रे ॥ १ ॥ विठोबाचीं वेडीं आम्हां आनंद सदा । गाऊं नाचूं वाहूं टाळी रंजवूं गोविंदा ॥ २ ॥ सदा सण सांत आम्हां नित्य दिवाळी । आनंदें निर्भय आमचा कैवारी बळी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं जन्ममरणाचा धाक । संत सनकादिक हे तों आमचें कवतुक ॥ ४ ॥

२७२ आजी दिवस झाला । धन्य सोनियाचा भला ॥ १ ॥ झालें संतांचे पंगती । वरवें भोजन निगुती ॥ २ ॥ रामकृष्णनामें । वरवीं मोहियेलीं प्रेमें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आला । चवी रसाळ हा काला ॥ ४ ॥

२७३ आली ललिताची वेळ । असा सावध सकळ ॥ १ ॥ लाहो करा वेगीं स्मरा । टाळी वाउनि विश्वंभरा ॥ २ ॥ झालिया अवसान । न संपडती चरण ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु म्हणे थोडे । अवधि उरली आहे पुढें ॥ ४ ॥

२७४ उभारिला हात । जगीं जाणविली मात ॥ १ ॥ देव बैसले सिंहासनीं । आल्या याचकासी पुरे धनी ॥ २ ॥ एकाच्या कैवाडें । उगवे बहुतांचें कोडें ॥ ३ ॥ दोहीं ठायीं तुका । नाहीं पडों देत चुका ॥ ४ ॥

२७५ गळित झाली काया । हेंचि ललित पंढरीराया ॥ १ ॥ आलें अवसानापासीं । रूप राहिलें मानसीं ॥ २ ॥ वाहिला कळस । तेथें स्थिरावला रस ॥ ३ ॥ तुका म्हणे गोड झालें । नारायणीं पोट धालें ॥ ४ ॥

२७६ तुम्ही ये तरी सांगा कांहीं । आम्हांविशीं रखुमाबाई ॥१॥ कांहीं उरलें तें ठायीं । वेगीं पाठवूनी देई ॥ २ ॥ टोंकत बैसलों देखा । इच्छीतसें ग्रासा एका ॥ ३ ॥ प्रेम देउनि बहुडा झाला । तुका म्हणे विठ्ठल बोला ॥ ४ ॥

२७७ न कळे हा भाव मुनि मागें एकी अंतुरीं । साठी संवत्सरा जन्म तया उदरीं ॥ १ ॥ कैसा आकळ वो माय चपळ वो । त्रिभुवनव्यापक हरि सकळ वो ॥ २ ॥ हनुमंता भेटी गर्व हरिला दोहींचा । गरुडा विटंबना रूपा सत्यभामेचा ॥ ३ ॥ द्रौपदीचा भेद पुरविला समयीं । ऋषि फळ वनीं देठीं लाविता ठायीं ॥ ४ ॥ अर्जुनाच्या रथीं कपिध्वज स्तंभीं ठेविला । दोहीं पैज तेथें गर्व हरी हा दादुला ॥ ५ ॥ भावभक्ति सत्वगुण झाला दुर्जना । तुका म्हणे सकळां छंदें खेळे आपणा ॥ ६ ॥

२७८ रत्नजडित सिंहासन । वरी बैसले आपण ॥ १ ॥ कुंचे ढळती दोहीं बाहीं । जवळी राही रखुमाई ॥ २ ॥ नाना उपचारीं । सिद्धि वोळगती कामारी ॥ ३ ॥ हातीं घेउनी पादुका । उभा वंदिजन तुका ॥ ४ ॥

२७९ हिरा शोभला कोंदणीं । जडित माणिकांची खाणी ॥ १ ॥ तैसा दिसे नारायण । मुख सुखाचें मंडण ॥ २ ॥ कोटि चंद्रलीळा । पूर्णिमेच्या पूर्णकळा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दृष्टि धाये । परतोनी माघारी ते न ये ॥ ४ ॥

रूपकें.

डांका.

२८० अवघ्या ज्येष्ठा देवी । कोण पूजनाचा ठाव । धरितांचि भाव । कोठें नाहींसें झालें ॥१॥ दिसे सारिखें सारिखें । परि तें कारणीं पारिखें । तळीं गेलें देखें । वरी टोले न साहाती ॥ २ ॥ पट एका शिरीं । यथाविधिनें त्या येरी । बसकोळ्या घागरी । डेरे रांझण गाडगीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माना । येथें कोणी रूसावें ना । आपुलाल्या स्थानां । जेथें त्याचि शोभल्या ॥ ४ ॥

२८१ खेचर खडतर । काळ कांपती असुर । नांदे भीमातीर । पंढरपुरपाटणीं ॥ १ ॥ आतां करी कां रे हाकारा । सहस्रनामें एकसरा । दवाडित खेचरा । अंगसंगें धरूनी ॥२॥ सीते झाली झडपणी । गाहणें वासुगीच्या बनीं । पावली जननी । झोंटि मोकळीय केशी ॥ ३ ॥ लाविलें कावरें । प्रल्हादासी म्हैसासुरें । आली येकसरें । दांत खात रंगासी ॥ ४ ॥ वसुदेवाचीं बाळें । सात खादलीं ज्या काळें । आली भोगवेळे । तया कारणें तेथें ॥ ५ ॥ पांडवें बापुडीं । वांज केलीं फिरती वेडीं । धांवोनियां काढी । अंगसंगें त्राहाटविलीं ॥ ६ ॥ नामाचें चिंतन । तेथें धांवते आपण । न विचारितां हीण । भाव देखे जयाचा ॥ ७ ॥ कुळींची कुळदेवता । तुका म्हणे आम्हां माता । काय भय भूतां । काळ यमदूतांचें ॥ ८ ॥

२८२ चौक भरियेला आसनीं । पाचारिली कुळस्वामिनी । वैकुंठवासिनी । ये धांवोनी झडकरी ॥ १ ॥ रंगा येई वो विठाई । सांवळिये डोळसे । तुझें श्रीमुख साजिरें । तें मी केधवां देखेन ॥२॥ रजतम धुपारती । पंचप्राणांची आरती । अवघी सारोनी आइती।ये धांवती झडकरी ॥ ३ ॥ मन मारोनि मेंढा मुठीं । आशा मनसा तृष्णा सुटी। भक्तिभाव नैवेद्य ताटीं । भरोनी केला हाकारा ॥ ४ ॥ डाका अनुहात गजरें । येउनि अंगासी संचरे । आपुला घेऊनी पुरस्कार । आरोग्य करी तुकयासी ॥ ५ ॥

२८३ देवी देव झाले भोग सरले यावरी । सांगाया दुसरी ऐसी नाहीं उरली ॥ १ ॥ हरिनाम देवनाम तुम्ही गाऊनियां जागा । पंढ-

वणी मागा नका ठेवूं लिगाड ।। २ ।। शेवटीं सुताळी बरवी वाजवावी डांक । ताळा घाली एक सरलियाचे शेवटीं ।। ३ ।। गुंडाळा देव्हारा मान नेती मानकरी । तुका म्हणे बरीं आजी कोडीं उगविलीं ।। ४ ।।

२८४ पुढें येते देवी । तिची जती चालों द्यावी । मागील झाडावी । झाडा मान आसडी ।। १ ।। एकवीरा आली अंगा । आतां निवारील रोगा । माझ्या भक्तापाशीं सांगा । पूजा भावें करावी ।।२।। मेंढा मारावा लोहाळ । पूजा पावली सकळ । तुम्हीं केलें बळ । मग मी ठायीं न पडें ।। ३ ।। तुका म्हणे मुळीं । लागली ते आली कुळीं । वंदूनी सकळीं । जीवें भावें ओवाळा ।। ४ ।।

२८५ माझा देव्हारा साचा । नाहीं आणीक कोणाचा । त्रिभुवनीं याचा । ठसा नलगे पुसावें ।। १ ।। या रे लोटांगणीं । कांहीं करा विनवणी । करील झाडणी । भूत काढील संसार ।। २ ।। पडिले विषयांचे गोंधळी । ते त्रिगुण आकळी । हरिनाम आरोळी । कानीं पडतां ते उठी ।। ३ ।। घेतला अहंकारें । काम क्रोध या मत्सरें । पळती प्रेमभरें । अवघी ठाव सांडूनी ।। ४ ।। घेतलासे पुरा । माया ममता आसरा । अवघ्या एक सरा । पळती रंग देखोनी ।। ५ ।। तुका म्हणे द्यावा भाव । फिटेल मनींचा संदेह । आणीक नलगे ठाव । कांहीं कोठें हिंडावें ।। ६ ।।

२८६ विनंति घातली अवधारीं । मज देई वो अभय करीं । पीडिलों खेचरीं । आणिका वारी नांवांची ।। १ ।। रंगा येई वो एकला । रंग वोढवला । हरिनामें उठेला गजर केला हाकारा ।।२।। देवांचे दैवत । तुज नमिलें आदिनाथें । ये वो कृपावंतें । भोगा माझ्या धांवत ।। ३ ।। न लवीं आतां वेळ । आइती सारिली सकळ । तुका म्हणे कुळ । आमुचिये दैवते ।। ४ ।।

२८७. साच माझा देव्हारा । भाक ठेवा भाव खरा । त्रिगुणांचा फुलवरा । आणा विनंती सांगतों ।। १ ।। माझें दैवत हें रंगीं । नाचे वैष्णवांच्या संगीं । भरलें मग अंगीं । निवाड करीं दोहींचा ।। २ ।। तुझें आहे तुजपाशीं । परि तूं जागा चुकलासी । चिवडूनियां नासी । तुझ्या घरिच्यांनीं केली ।। ३ ।। आतां न पडे ठावें । वांचूनियां

माझ्या देवें । अंधकार व्हावें । नामु ठाव शोधावा ॥ ४ ॥ आंधळ्यासी डोळे । देत पांगुळासी पाय । वांजा पुत्र होय । नवस पुरविते विठाई ॥ ५ ॥ उगाविलीं कोडीं । मागें कित्येकांचीं बापुडीं । तुका म्हणे घडी । न लगे नवस द्या आधीं ॥ ६ ॥

गोंधळ.

२८८. एक बाई तुज वो कांहीं सांगतें शकुन । निजलिया भुर होसी जागें म्हणऊन ॥ १ ॥ मान्य माझें केलें सांगतें एका बोलें । न येतां हें भलें कळों कोणा लोकांसी ॥ २ ॥ सांगतें गुण जीवींची खूण एक माझी मात । बैस एका भावें माझें हातीं दे वो हात ॥३॥ बरवा घरचार तुज सांपडला ठाव । फळ नाहीं पोटीं येथें दिसे खोटा भाव ॥ ४ ॥ आहे तुझे हातीं एका नवसाचें फळ । भावा करी साह्य चहू अठरांच्या बळें ॥ ५ ॥ करीं लागपाठ चित्त वित्त नको पाहों । अखई तो चुडा तुज भोगइल नाहों ॥ ६ ॥ कुळींची हे मुळी तुझे लागलीसे देवी । पडिला विसर नेदी फळ नाहीं ठावी ॥ ७ ॥ तुका म्हणे नांद सुखें धरीं आठवण । माझे येती कोणी त्यांचा राखे बहु मान ॥ ८ ॥

२८९. राजस सुंदर बाळा पाहों आलिया सकळा वो । बिंबीं बिंबोनि ठली माझी परब्रह्म वल्हाळा वो । कोटि रविशशि जिच्या अंगींचिया किळा हो ॥ १ ॥ राजस विठाबाई माझें ध्यान तुझे पायीं वो । त्यजूनियां चौघासी लावी आपुलिये सोई वो ॥ २ ॥ सकुमार साजिरी कैसीं पाउलें गोजिरीं वो । कंठीं तुळसीमाळा उभी भीवरेच्या तिरीं वो । दंत हिरया ज्योति शंखचक्र मिरवे करीं वो ॥३॥ निर्गुण निराकार वेदां न कळेचि आकार वो । शेषादिक श्रमले श्रुती न कळे तुझा पार वो । उभारोनी बाहे भक्तां देत अभयकर वो ॥४॥ येऊनी पंढरपुरा अवतरली सारंगधरा वो । देखोनी भक्ति भाव वोरसली अमृतधारा वो । देऊनी प्रेमपान्हा तुकयास्वामीनें किंकरा वो ॥ ५ ॥

२९०. सुदिन सुवेळ तुझा मांडिला गोंधळ वो । पंच प्राण दिवटे दोन्ही नेत्रांचे हिल्लाळ वो ॥ १ ॥ पंढरपुरनिवासे तुझे रंगीं नाचत असें वो । नवस पुरवीं माझा मनींची जाणोनियां इच्छा वो ॥२॥

मांडिला देव्हारा तुझा त्रिभुवनामाझारी वो । चौक साधियेला नाभि-कळस ठेविला वरी वो ॥ ३ ॥ बैसली देवता पुढें वैष्णवाचें गाणें वो ! उद्गारें गर्जती कंठीं तुळसीचीं भूषणें वो ॥ ४ ॥ स्वानंदाचे ताटीं धूप दीप पंचारती वो । ओवाळिली माता विठाबाई पंचभूतीं वो ॥ ५ ॥ तुझें तुज पावलें माझा नवस पुरवीं आतां वो । तुका म्हणे राखें आपुलिया शरणागता वो ॥ ६ ॥

२९१. सुंदर मुख साजिरें कुंडलें मनोहर गोमटीं वो । नागर नाग-खोपा केशर कस्तुरी मळवटीं वो । विशाळ व्यंकट नेत्र वैजयंती तळप कंठीं वो । कास पितांबराची चंदन सुगंध साजे उटी वो ॥ १ ॥ अतिबरवंटा बाळा आली सुलक्षणा गोंधळा वो । राजस तेजोराशी मिरवे शिरोमणी वेल्हाळा वो । कोटि रविशशिप्रभा तेजें लोपल्या सकळा वो । न कळे ब्रह्मादिकां अनुपम्य इची लीळा वो ॥ २ ॥ सावळी सकुमार गोरी भुजा शोभती चारी वो । सघोल वक्षस्थळ सुढाळ पदक झळके वरी वो । कटीं क्षुद्र घंटिका शब्द करिताती माधुरी वो । गर्जती चरणीं वाकी अभिनव संगीत नृत्य करी वो॥३॥ अष्टांगीं मंडित काय वर्णावी रूपठेवणी वो । सोलिव शुद्ध रसाची ओतिव लावण्याची खाणी वो । सर्वकळासंपन्न मंजुळ बोले हास्य-वदनी वो । बहु रूपें नटली आदिशक्ति नारायणी वो ॥ ४ ॥ घट-स्थापना केली पंढरपुरमहानगरीं वो । अस्मानी मंडप दिला तिन्ही ताळांवरी वो । आरंभिला गोंधळ इनें चंद्रभागेतिरीं वो । आली भक्तिकाजा कृष्णाबाई योगेश्वरी वो ॥ ५ ॥ तेहतीस कोटि देव चामुंडा अष्ट कोटि भैरव वो । आरत्या कुरवंड्या करिती पुष्पांचा वरुषाव वो । नारद तुंबर गायन ब्रह्मानंद करिती गंधर्व वो । वंदी चरणरज तेथें तुकयाचा बांधव वो ॥ ६ ॥

दसरा.

२९२. पवित्र सुदिन उत्तम दिवस दसरा । सांपडला तो साधा आजि मुहूर्त बरा । गर्जा जयजयकार हरि हृदयीं धरा । आळस नका करूं लहाना सांगतों थोरां ॥१॥ या हो या हो वाण्यानो निघाले हरि । सिलंगणा वेगीं घेऊनी आरत्या करीं । ओवाळूं श्रीमुख वंदूं पाऊलें शिरीं । आम्हां दैव आलें येथें घरिच्या घरीं ॥ २ ॥ अक्षय मुहूर्त

औटामध्यें साधनें । मग येरी गर्जे जैसें तैसें होत जातें । म्हणोनि मागें पुढें कोणी न पाहावें येथें । मांडा परतें काम जाऊं हरी सांगातें ॥ ३ ॥ बहुतां बहुता रीतीं चिन्हीं धरा हे मनीं । नका गई करूं आइकाल ज्या कानीं । मग हें सुख तुम्ही कधीं न देखाल स्वप्नीं । उरेल हायहाय मागें होईल काहाणी ॥ ४ ॥ ऐसियास वंचना त्याच्या अभाग्या पार । नाहीं नाहीं नाहीं सत्य जाणा निर्धार । मग हे वेळ घटिका न ये अजरामर । कळलें असों द्या मग पडतील विचार ॥ ५ ॥ जयासाठीं ब्रह्मादिक झाले ते पिसे । उच्छिष्टाकारणें देव जळीं झाले मासे । अर्धांगीं विश्वमाता लक्षुमी वसे । तो हा तुकयाबंधु म्हणे आलें अनायासें ॥ ६ ॥

सोंग्या.

२९३. आणिकां उपदेश नेणें नाचों आपण । मुंडा वांयां मार गेलीं वांया हासे जन ॥ १ ॥ तैसा नव्हे चाळा आवरीं मन डोळा । पुढिलांच्या कळा कवतुक जाणोनी ॥ २ ॥ बाहिरल्या वेषें आंत जैसें तैसें । झांकलें तों बरें पोट भरे तेणें वेषें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे केला तरी करीं शुद्ध भाव । नाहीं तरी जासी वांयां हा ना तोसा ठाव ॥ ४ ॥

२९४ टाक रुका चाल रांडे कां गे केली गोवी । पुसोनियां आलें ठाव म्हणोनी देतें सोंवी ॥ १ ॥ आतां येणें छंदें नाचों विनोदें । नाहीं या गोविंदें माझें मजसी केलें ॥ २ ॥ कोरडे ते बोल कां गे वेचितेसी वांयां । वर्तं करूनि दावीं तुझ्या मुळींचिया ठाया ॥ ३ ॥ याजसाठीं डौर म्यां धरियेला हातीं । तुका म्हणे तुम्ही गांठी सोडा-याची ख्याती ॥ ४ ॥

२९५. नहो नरनारी सेवसारीं अतरलों । निर्लज्ज निष्काम जना वेगळेचि ठेलों ॥ १ ॥ चाल रघुरामा ने आपल्या गांवा । तुजविण आम्हां कोण सोयरा सांगाती ॥ २ ॥ जनवाद लोकनिंद्य पिशुनाचे चेर । साहूं तुजसाठीं अंतरली सहोदर ॥ ३ ॥ बहुतां पाठीं निरोप हातीं पाठविला तुज । तुका म्हणे आतां सांडुनि लौकिकाची लाज ॥ ४ ॥

२९६. मोकळी गुंतरिती कुथें नाहीं भार दावें । घेडवाडा बैसली

खोडा घेतली आपुल्या भावें ॥ १ ॥ एका बाई लाज नाहीं आणिकां त्या गरतीची । समाधानीं उच स्थानीं जाणे सेवा पतीची ॥ २ ॥ न बोलतां करी चिंता न मागतां पळे । दाही सेज नावडे निज जगझोडीचे चाळे ॥ ३ ॥ देखत आंध बहिर कानीं बोल बोलतां मुके । तुका म्हणे पतन सोयरी एसी झाली एक ॥ ४ ॥

२९७. वेसन गेलें निष्काम झालें तर नव्हे नागी । आपल्या तुटी पारख्या भेटी सोयरियांच्या फेरी ॥ १ ॥ त्याचा वेध लागला छंद हरि गोविंद वेळोवेळां । आपुलेमागें हांसत रागें सांवळे घालितां गळां ॥ २ ॥ जनवेषा भीतें तोंडा आमुच्या भांडणा । कर कटीं भीमातटीं पंढरीचा राणा ॥ ३ ॥ वेगळ्या यांत पडिलों ख्यातीं अवघ्या एका भावें । टाकियेली चाड देहभावें जीवें शिवें ॥ ४ ॥ सकळांमधीं आगळी बुद्धि तिची करी सेवा । वाया तुवां मुंडासेंव भक्ती नाचों भावा ॥ ५ ॥ म्हणे तुका टाक रका नाचों निर्लज्जा । बहु झालें सुख कासे चुकलिया काजा ॥ ६ ॥

२९८. ससनपाट वसनकाट निःसंग झालें सोंग । कुडपायें या देशा आतां येऊं नेदी दुसरी ॥ १ ॥ गाळू रवरवासा होय उरलें आम्हां । नाहीं आवरसा चित्त गोतामाहेर ॥ २ ॥ ठाव झाला रिता झांकुनि काय आतां । कोणामध्यें लाज कोण दुजें पाहतां ॥ ३ ॥ सोयरियांचा संग आम्हां दुरावलें जग । भिन्न झालें सुख देहभाव पालटला रंग ॥ ४ ॥ लाज भय शंका जनीं नाहीं नाठियेली दोन्ही । फिराविला वेष नव्हे कोणाचीच कोणी ॥ ५ ॥ तुका म्हणे हा वेष भला आम्हां जोगें । जना अंतीन सवें असों एकपणें ॥ ६ ॥

२९९. सासें चाल्ला काजळ घाल्या तेल फणी करा । दिवाणदारीं नेसलें पारी नाचों पेठ घरा ॥ १ ॥ या साहेबाचें आलें रोंग वेळोवेळां न ठरा रंगे । आतां नाहीं कुणामाजीं हिंडों पाठीं तुकानें ॥ २ ॥ अवघ्या ... नाचों एके पाठ । नरसाळें सुख कैसा चाळा एके ठायीं ॥ ३ ॥ म्हणे तुका बाळकें एका जोड विना माया । देवासिंगां उदार जाईं सुखाचिया ठाया ॥ ४ ॥

३००. सोंगी सुर झालें हर हरि घेतला हातीं । सायासें सोडिलें नाहीं लोकीं आलें सर्मी ॥ १ ॥ चाल किराबाईं अवघी पांच देही

न धरीं गुज कांहीं वाळवटी सांपडतां ॥ २ ॥ हिंडोनी चौऱ्याशीं घरें आलें तुझ्या दारा । एक्या रुक्यासाठीं आंचवलें संसारा ॥ ३ ॥ लाज मेली शंका गेली नाचों महाद्वारीं । भ्रांति सावलें फिटोनें गेलें आतां कैंची उरी ॥ ४ ॥ झालें भांडी जागा सांडीं नाहीं भीड चाड । घालीन चरणीं मिठी पुरवीन जीवींचें तें कोड ॥ ५ ॥ तुका म्हणे रुका करी संसारतुटी । आतां तुम्हां आम्हां कैसी झाली जीवें साठीं ॥ ६ ॥

विराण्या.

३०१. बाळा जन मज म्हणोत शिंदळी । परि हा वनमाळी न विसंबें ॥ १ ॥ सांडूनी लौकिक झालियें उदास । नाहीं भय आस जीवित्वाची ॥ २ ॥ नाइकें वचन बोलतां या लोकां । म्हणे झालें तुका हरिरत ॥ ३ ॥

३०२. आधिल्या भ्रतारें काम नव्हे पुरा । म्हणोनी व्यभिचारा टेकलियें ॥ १ ॥ रात्रंदिवस मज पाहिजे जवळी । क्षण त्या निराळी न गमे घडी ॥ २ ॥ नाम गोष्टी माझी सोय मांडा आतां । गातलें अनंता तुका म्हणे ॥ ३ ॥

३०३. हाचि नेम आतां न फिरें माघारी । बैसलें शेजारीं गोविंदाचे ॥ १ ॥ घररिघी झालें पट्टराणी बळें । वरिलें सांवळें परब्रह्म ॥ २ ॥ बळियाचा अंगसंग झाला आतां । नाहीं भय चिंता तुका म्हणे ॥ ३ ॥

३०४. नाहीं काम माझें काज तुम्हांसवें । होतें गुप्त ठावें केलें आतां ॥ १ ॥ व्यभिचार माझा पडिला ठाऊका । न सरती लोकांमाजी झालें ॥ २ ॥ न धरावा लोभ कांहीं माझेविशीं । झालें देवपिशी तुका म्हणे ॥ ३ ॥

३०५. विसरलें कुळ आपुला आचार । पति भाव दीर घर सोय ॥ १ ॥ सांडिला लौकिक लाज भय चिंता । रातलें अनंता चित्त माझें ॥ २ ॥ मज आतां कोणी आळवाल झणी । तुका म्हणे कानीं बहिर झालें ॥ ३ ॥

३०६. न देखें न बोलें नाइकें आणीक । बैसला हा एक हरि

चित्तीं ॥ १ ॥ सासुरें माहेर मज नाहीं कोणी । एक केलें दोन्ही मिळोनियां ॥ २ ॥ आळ आला होता आम्ही भांडखोरी । तुका म्हणे खरी केली मात ॥ ३ ॥

३०७. दुजा ऐसा कोण बळी आहे आतां । हरि या अनंतापासूनियां ॥ १ ॥ बळियाच्या आम्ही झालों बळिवंता । करूं सर्व सत्ता सर्वांवरी ॥ २ ॥ तुका म्हणे आम्ही जिवाच्या उदारा । झालों प्रीतिकरा गोविंदासी ॥ ३ ॥

३०८. क्षणभरी आम्ही सोसिलें वाईट । साधिलें अवीट निजसुख ॥ १ ॥ सांडीमांडी मागें केल्या भरोवरी । अधिकाचि परी दुःखाचिया ॥ २ ॥ तुका म्हणे येणें जाणें नाहीं आतां । राहिलों अनंताचिये पायीं ॥ ३ ॥

३०९. आम्हां आम्ही आतां वडील धाकुटीं । नाहीं पाठीं पोटीं कोणी दुजें ॥ १ ॥ फावला एकांत एकविध भाव । हरि आम्हांसवें सर्व भोगी ॥ २ ॥ तुका म्हणे अंगसंग एके ठायीं । असों जेथें नाहीं दुजें कोणी ॥ ३ ॥

३१०. सर्व सुख आम्ही भोगूं सर्व काळ । तोडियेलें जाळ मोहपाश ॥ १ ॥ याचसाठीं सांडियेले भरतार । रातलों या परपुरुषाशीं ॥ २ ॥ तुका म्हणे आतां गर्भ नये धरूं । औषध जें करूं फळ नव्हे ॥ ३ ॥

३११. एका जीवें आतां जिणें जालें दोहीं । वेगळीक कांहीं नव्हे आतां ॥ १ ॥ नारायणा आम्हां नाहीं वेगळीक । पूर्वील हे भाक सांभाळिली ॥ २ ॥ तुका म्हणे झालें सायासाचें फळ । सरली हे वेळ काळ दोन्ही ॥ ३ ॥

३१२. हासों रुसों आतां वाढवूं आवडी । अंतरींची गोडी अवीट ते ॥ १ ॥ सेवा सुखें करूं विनोदवचन । आम्ही नारायण एकाएकीं ॥ २ ॥ तुका म्हणे आम्हां झालों उदासीन । आपुल्या आधीन केला पति ॥ ३ ॥

३१३. मजसवें आतां येऊं नका कोणी । सासुरवासिनी बाइयांनो ॥ १ ॥ न साहावे तुम्हां या जनाचा कूट । बोलतां वाईट ओखटें

तें ॥ २ ॥ तुका म्हणे झालों उदास मोकळ्या । विचरों गोवळ्यासवें आम्ही ॥ ३ ॥

३१४. शिकविलें तुम्ही तें राहे तोंवरी । मज आणि हरी वियोग तों ॥ १ ॥ प्रसंगीं या नाहीं देहाची भावना । तेथें या वचना कोण मानी ॥ २ ॥ तुका म्हणे चित्तीं बैसला अनंत । दिसों नेदी नित्य अनित्य तें ॥ ३ ॥

३१५. सांगतों तें तुम्ही आइकावें कानीं । आमुचे नाचणीं नाचूं नका ॥१॥ जोंवरी या तुम्हां मागिलांची आस । तोंवरी उदास होऊं नका ॥ २ ॥ तुका म्हणे काय वांयांविण खेद । पति ना गोविंद दोन्ही नाहीं ॥ ३ ॥

३१६. आजीवरी तुम्हां आम्हां नेणपणें । कौतुकें खेळणें संग होता ॥ १ ॥ आतां अनावर झालों अगुणाची । करूं नये तेंचि करूं सुखें ॥ २ ॥ तुका म्हणे आतां बुडालीं दोन्ही । कुळें एक मनीं नारायण ॥ ३ ॥

३१७. माघारियां वीट आला भरतारा । इकडे माहेरा स्वभावेंचि ॥ १ ॥ सांडवर कोणी न धरिती हातीं । प्रारब्धाची गति भोगूं आतां ॥ २ ॥ न व्हावी ते झाली आमुची भंडाई । तुका म्हणे काई लाजों आतां ॥ ३ ॥

३१८. मरणाही आधीं राहिलों मरोनी । मग केलें मनीं होतें तैसें ॥ १ ॥ आतां तुम्हीं पाहा आमुचें नवल । नका वेचूं बोल वांयांविण ॥ २ ॥ तुका म्हणे तुम्ही भयाभीत नारी । कैसी मज सरी तुम्हां आम्हां ॥ ३ ॥

३१९. परपुरुषाचें सुख भोगे तरी । उतरोनी करीं घ्यावें सीस ॥ १ ॥ संवसारा आगी आपुलेनि हातें । लावूनी मागुतें पाहूं नये ॥ २ ॥ तुका म्हणे व्हावें तयापरी धीट । पतंग हा नीट दीपा सोइ ॥ ३ ॥

३२०. आइकाल परी ऐसें नव्हे बाई । न संडावी सोइ भ्रताराची ॥ १ ॥ नव्हे आराणूक लौकिकापासून । आपुल्या आपण गोविलें तें ॥ २ ॥ तुका म्हणे मन कराल कठीण । त्या या निवडोन मज-पाशीं ॥ ३ ॥

३२१. आहाच वाहाच आंत वरी दोन्ही । न लगा गडणी आम्हां तैश्या ॥ १ ॥ भेऊं नये तेथें भेडसावूं कोणा । आवरूनी मना बंद द्यावा ॥ २ ॥ तुका म्हणे कांहीं अभ्यासावांचूनी । नव्हे हे करणी भलतीची ॥ ३ ॥

३२२. बहुतांच्या आम्ही न मिळों मतासी । कोणी कैसी कैसी भावनेच्या ॥ १ ॥ विचार करितां वांयां जाय काळ । लटिकें तें मूळ फजितीचें ॥ २ ॥ तुका म्हणे तुम्ही करा घटापटा । नका जाऊं वाटा आमुचिया ॥ ३ ॥

३२३. त्याचें सुख नाहीं आलें अनुभवा । कठीण हा जिवा तोंचि-वरी ॥ १ ॥ मागिलांचें दुःख लागों नेदी अंगा । अंतर हें सांगा नेदी पुढें ॥ २ ॥ तुका म्हणे सर्वविशीं हा संपन्न । जाणती महिमान श्रुति ऐसें ॥ ३ ॥

३२४. न राहे रसना बोलतां आवडी । पायीं दिली बुडी माझ्या मनें ॥ १ ॥ मानेल त्या आइका स्वभावें ॥ मी तों माझ्या भावें अनुसरलें ॥ २ ॥ तुका म्हणे तुम्हीं फिरावें बहुतीं । माझी तों हे गाते झाली आतां ॥ ३ ॥

३२५. न बोलतां तुम्हां कळों न ये गुज । म्हणऊनि लाज सांडियेली ॥ १ ॥ आतां तुम्हां पुढें जोडीतसें हात । नका कोणी अंत पाहों माझा ॥ २ ॥ तुका म्हणे आम्ही बैसलों शेजारीं । करील तें हरि पाहों आतां ॥ ३ ॥

जोगी.

३२६ जग जोगी जग जोगी । जागेजागे बोलती ॥ १ ॥ जागता जगदेव । राखा कांहीं भाव ॥ २ ॥ अवघा क्षेत्रपाळ । पूजावा सकळ ॥ ३ ॥ पूजापत्र कांहीं । फल पुष्प तोय ॥ ४ ॥ बहुतां दिसां फेरा । आला या नगरा ॥ ५ ॥ नका वंऊं भार । धर्म तोचि सार ॥ ६ ॥ तुका मागे दान । द्यावें जी अनन्य ॥ ७ ॥

सरवदा.

३२७. ऐका गा ए भाई । सरवदा सांगतो काई । येथें नांदेल माई । दोघां पुत्रांची ॥ १ ॥ ते करितां तिची विटंबना । अवघ्या

प्रसिद्ध जना । एक न मारितां शाहाणा । तो जाणा सुख न पवे ॥ २ ॥ आणीक एका गाय । सरवदा सांगतो काय । खरें बोल तो जाय । नरकामध्यें अधोगती ॥ ३ ॥ हें चौघांच्या सुखें । मन आणावें सुखें । अवघीं चुकतील दुःखें । खोटें बोला नरनारी ॥ ४ ॥ आणीक नाडेल एक जण । सरवदा बोलतो वचन । जागें माझें चित्त म्हणोन । पडिलें खान तया घरीं ॥ ५ ॥ म्हणोन न म्हणा माझें कांहीं । निजीं निजा सुखें ठायीं । यत्न होईल तई । चोराठायीं विश्वास ॥ ६ ॥ आणीक एकी परी । सरवदा सांगतो थोरी । दुःख पावेल नारी । पतिव्रता यामध्यें ॥ ७ ॥ पांचांनीं दिधली हातीं । म्हणोनी न मनावी निश्चिंती । परपुरुषीं होय रती । सुखगती ते पावे ॥ ८ ॥ आणीक एकी परी । सरवदा सांगता तें करीं । दान देतां जो वारी । नव्हे भला भला तो ॥ ९ ॥ तुका म्हणे आई । येथें नांव काई । सांगसी तें ठायीं । मरो रांडेचें ॥ १० ॥

दरवेस--मलंग.

३२८. नजर करे सो हि जिके बाबा दुरथी तमासा देख । लकडी फांसा लेकर बैठा आगले ठकण भेख ॥ १ ॥ काहे भुला एक देखत । आंखो मारतडांगो बाजार ॥ २ ॥ दमगी चमरी जो नर भुला । सोत आधा हिलत खाय ॥ ३ ॥ नाहि बुलावत किसे बाबा आप हि मत जाय । कहे तुका उस अमाके संग फिरफिर गोते खाये ॥ ४ ॥

३२९. अल्ला करे सो होय बाबा करतारका सिरताज । गाऊ बछरे तिस चलावे यारी बाघो न सात ॥ १ ॥ ख्याल मेरा मोह-बका बाबा हुवा करतार । व्हांटे आघ चेढ पीठ आपे हुवा असि-वार ॥ २ ॥ जिकिर करो अल्लाकी बाबा सबल्या अंदर भेस । कहे तुका जो नर बुझे सोहि भया दरवेस ॥ ३ ॥

डोईफोडा.

३३०. तम भज्याय ते बुरा जिकीर तें करे । सीर काटे ऊर कुटे ताहां झडकरे ॥१॥ ताहां एक तु ही ताहां एक तु ही । ताहा एक तु ही रे बाबा हम तुम्ह नहीं ॥ २ ॥ दिदार देखो भले नहीं किसे

पछाने कोय । सच्चा नहीं पकड सके झुटा थ्युटे रोय ॥ ३ ॥ किसे कहे मेरा किन्हे सती लिया भास । नहीं मेलों मिले जीवना झुटा किया नास ॥ ४ ॥ सुनो भाई कैसा तो ही होय तैसा होय । बाट खाना अल्ला कहना एकवारां तो हे ॥ ५ ॥ भला लिया भेक मुंढे आपना नफा देख । कहे तुका सो ही मखा हाक अल्ला एक ॥ ६ ॥

वैद्यगोळी.

३३१. अल्ला देवे अल्ला दिलावे । अल्ला दारु अल्ला खिलावे । अल्ला बिगर नहीं कोय । अल्ला करे सोहि होय ॥ १ ॥ मर्द होय वो खडा फीर । नामर्दकुं नहीं धीर । आपने दिलकूं करना खुसी । तीन दामकी क्या खुमासी ॥ २ ॥ सब रसोंका किया मार । भजनगोली एक हि सार । इमान तो सबहीं सखा । थोडी तोभी लेकर ज्या ॥ ३ ॥ जिन्हो पास नीत सोय । वो हि बसकर ते रोवे । सांतो पांचो मार लगावे । उतार सो पीछे खावे ॥ ४ ॥ सब ज्वानों निकल जावे । पीछे गधडी मटी खावे । गांवढाल सो क्या लेवे । हगवनी भरी नहीं धोवे ॥ ५ ॥ मेरी दारु जिन्हें खाया । दिदार दरगां सो हि पाया । तल्हे मुंढी घाल जावे । बिगारी सोवे क्या लेवे ॥ ६ ॥ बजारका बुझे भाव । वो हि पुसत आवे ठाव । फुकट बाटु कहे तुका । लेवे सोहि लेवो मखा ॥ ७ ॥

मुंढा.

३३२. आवल्ल नाम आल्ला बडा लेते भुल न जाये । इलाम त्याकालजमुपरताहीं तुंब बजाये ॥ १ ॥ आल्ला एक तु नबी एक तु । काटतें सिर पावों हाले नहीं जीव डराये ॥ २ ॥ आगले देखो पिछे बुझो । आपे हजुर आय ॥ ३ ॥ सब सबरी नचाच स्याने खडा आपनी सात । हात पाव रखते जबाब नहीं आगली बात ॥ ४ ॥ सुनो भाई बजार नहीं सबहि नर चलावे । नन्हा बडा नहीं कोये एक ठोर मिलावे ॥ ५ ॥ एक तरि नहीं प्यार जीवतनकी आस । कहे तुका सो हि मुंढा राखलिये पायेनपास ॥ ६ ॥

३३३ सब संबाल स्याने लौंडे खडा केऊं गुंग । मदिरथी माता हुवा भुलि पाडी भंग ॥१॥ आपसकुं संबाल आपसकुं संबाल मुंढे खुब

राख ताल । मुथिवोहि बोला नहीं तो करूंगा हाल ॥ २॥ आवलका तो पीछें नहीं मुद्दल बिसर जाय । फिरते नही लाज रंडी गद्धी गोते खाय ॥३॥ जिन्हो खातिर इतना होता सो नहीं दुजे बेकाम । उचा जोरो लिया तुवा तुवा बुरा काम ॥ ४ ॥ निकल जावे चिकल जोरा मुंढे दिलदारी । जबानीकी छोड दे बात फिर एक तारी ॥ ५ ॥ कहे तुका पिम्मल रुका मेरेको तो दान देख । पक्कड धका गांडगुढघी मार चलाऊं आलेख ॥ ६ ॥

३३४ संवाल यारा उपर तलें दोन्हों मारकी चोट । नजर करे सो ही राखे पश्वा जावे लुट ॥१॥ प्यार खुदाई प्यार खुदाई प्यार खुदाई । प्यार खुदाईरे बाबा जिकिर खुदाई ॥ २ ॥ उडे कुदे ढुंग नचावे आगल मुलन प्यार । लडबड खडबड कांहे फांख चलावत भार ॥ ३ ॥ कहे तुका सुनो एका हम जिन्होंके साल । मिलावे तो उसे देना तो ही चढावे हात ॥ ४ ॥

कोडें.

३३५ नुगवे तें उगवून मागितलें भाई । घालूनियां ताळा आतां शुद्ध राखा घाई ॥ १ ॥ आतां कांहीं नाहीं राहिलें । म्यां आपणा आपण पाहिलें ॥ २ ॥ कमाईस मोल येथें नका रीस मानूं । निवडूं नये मज कोणा येथें वानूं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पदोपदीं कान्हा वन-माळी । जयेजत मग सेवटिला एक वळीं ॥ ४ ॥

जोहार.

३३६ जोहार जी मायबाप जोहार । मागा साधावया आलों वेसकर ॥१॥ मागील पुढील करा झाडा । नाहीं तरी खोडा घालिती जी ॥ २ ॥ फांकूं नका रुजू जालियावांचून । सांगा जी कोण धरती धण्या ॥ ३ ॥ आजी मायबाप करा तडामोडी । उद्यां कोण घडी राहेना हा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे कांहीं न चले ते बोली । अखेर ते मालीं झाडा देती ॥ ५ ॥

३३७ येऊं द्या जी कांहीं वेसकरास । आंतून बाहेर बोजचा घास ॥ १ ॥ जो यावें तों हातचि रिता नाहीं । कधीं तरी कांहीं

यावें घ्यावें ॥ २ ॥ तुका म्हणे उघ्रां लावीन मनेरा । जे हे दारोदाराभोंवतीं फिरा ॥ ३ ॥

कावडे.

३३८ आहा आहा रे भाई प्रथम नमूं तो विनायक । ठेवूनि गुरुचरणीं मस्तक । वदेन प्रमादिक । वाणी हरिहरांचे पवाडे ॥ १ ॥ माझी ऐसी ब्रीदावळी । दासें दासत्वें आगळी । पान्हेरीनें मार्ग मळी । जीवन घ्या रे कापडी हो ॥ २ ॥ जें शितळाहुनी शीतळ । पातळाहुनी पातळ । प्रेमामृत रसाळ । तें आधीं सेवा हो भाग्याचे नु ॥ ३ ॥ जिंकाल तरी जिंका अभिमान । दवडाल तरी दवडा लज्जा आधी मान । धराल तें धरा शंभूचें ध्यान । दावाल पण ऐसा दावा तो ॥ ४ ॥ काळ चेऊ नेदीं वाव । आला तो राखें घावडाव । शुद्ध सत्वीं राखोनी भाव । म्हणा महादेव हरहर वाणी गर्जो द्या ॥ ५ ॥ पराविया नारी माउलीसमान । परधनीं बाटों नेदीं मन । जीवित्व तें तृणासमान । स्वामीकाजीं जाण शूर म्हणों तया आम्ही ॥ ६ ॥ शक्ति वेचावियां परउपकारा । खोटें खोट्याचा पसारा । सत्य तें भवनदीचा तारा । आळस तो न करा येथें आलें हो सांगतों ॥ ७ ॥ व्रत करा एकादशी सोमवार । कथा पूजन हरिजागर । पुण्य तें असे गातां नाचतां फार । पुन्हां बोलिला संसार नाहीं नाहीं सत्यत्वें ॥ ८ ॥ संग संतांचा करितां बरवा । उत्तमोत्तम कीर्तीचा ठेवा । पंथ तो सुपंथें चालावा । उगवा वासना लिगाड ॥ ९ ॥ तुका चालवितो कावडी । प्रवृत्ति निवृत्ति चोखडी । पुढती पुढती अधिक गोडी । भरूनि कळस भजन आवडी । केशवदास नटतस ॥ १० ॥

३३९. आहा आहा रे भाई हें अन्नदानाचें सत्र । पव्हे घातली सर्वत्र । पंथीं अवघे पंथ मात्र । इच्छाभोजनाचे आर्त पुरवावया ॥ १ ॥ यावें तेणें घ्यावें । न सरेसें केलें सदाशिवें । पात्र शुद्ध पाहिजे बरवें । मंगळभावें सकळ हर म्हणा रे ॥ २ ॥ नव्हे हें कांहीं मोकळें । साक्षी चौघांचिया वेगळें । नेदी नाचों मताचिया बळें । अणु अणोरणीया आगळें । महदि महदा साक्षित्वें हर म्हणा रे ॥ ३ ॥ हे हरि नामाची आंबिली । जगा पोटभरी केली । विश्रांति कल्पतरूची ।

साउली । सकळां वर्णां सेवितां भली । म्हणा हर हर महादेव ॥४॥ तुका हरिदास तराळ । अवघे हाकारी सकळ । या रे वंदूं शिखरातळ। चैत्रमास पर्वकाळ महादेवदर्शनें ॥ ५ ॥

३४० आहा आहा रे भाई तयावरी माझी त्रींदावळी । भ्रष्ट ये कली क्रियाहीन ॥ १ ॥ थुंका थुंका रे त्याच्या तोंडावरी । बाणिली ते धोंगी दवडा वांयां बाहेरी ॥ २ ॥ बाइलेचा दास पित्रांस उदास । भीक भिकाऱ्यास नये दारा ॥ ३ ॥ विद्याबळें वाद करूनियां छळी । आणिकांसी फळी मांडोनियां ॥ ४ गांवींचिया देवा नाहीं दंडवत । ब्राह्मण अतीत घडोचि ना ॥ ५ ॥ सर्वकाळ करि संताचिया निंदा । स्वप्नींही गोविंदा आठवीना ॥ ६ ॥ ग्याचेमध्यें धन पोटासि बंधन । नेणें ऐसा दानधर्म काहीं ॥ ७ ॥ तुका म्हणे नटें दावूनिया सोंग । लवों नेदी अंग भक्तिभावें ॥ ८ ॥

३४१. आहा आहा रे भाई नमो उदासीन झाले देहभावा। आळविती देवा तया नमो ॥ १ ॥ नमो तीर्थपंथें चालती तयांसी । यैता बोळवित त्यासी नमो ॥ २ ॥ नमो तया संतवचनीं विश्वास । नमो भावें दास्य गुरूचें त्या ॥ ३ ॥ नमो तयां मातापित्यांचें पाळण । नमो त्या वचन सत्य वदे ॥ ४ ॥ नमो तया जाणे आणिकांचें सुखदुःख । गांवे तद्दान भूक तया नमो ॥५॥ परोपकारी नमो पुण्यवंता । नमो त्या दमित्या इंद्रियांसी ॥६॥ तुका म्हणे नमो हरीचिया दासा । तेथें सर्व इच्छा पुरलीसे ॥ ७ ॥

३४२ आहा आहा रे भाई गंगा नव्हे जळ । वृक्ष नव्हे वड पिंपळ। तुळसी रुद्राक्ष नव्हे माळ । श्रेष्ठ तनु देवाचिया॥१॥समुद्र नदी नव्हे पैं गा । पाषाण म्हणों नये लिंगा । संत नव्हती जगा । माणसा त्या सारिखे ॥ २ ॥ काठी म्हणों नये वेतु । अन्न म्हणों नये सातु । राम राम हे मातु । नये म्हणों हे शब्द ॥ ३ ॥ चंद्र सूर्य नव्हती तारांगणें । मेरु तो नव्हे पर्वतासमान । शेष वासुकी सर्प नव्हे जाण । विखाराच्या सारिखे ॥ ४ ॥ गरुड नव्हे पाखरूं । ढोर नव्हे नंदिकेश्वरू । झाड नव्हे कल्पतरु । कामधेनु गाय न म्हणावी ॥५॥ कूर्म नव्हे कासव । डुकर नव्हे वराह । ब्रह्मा नव्हे जीव । स्त्री नव्हे लक्ष्मी ॥ ६ ॥ गवाक्ष नव्हे हाड । पाटाव नव्हे कापड । परीस

नव्हे दगड । सगुण ते ईश्वरीचें ॥ ७ ॥ सोनें नव्हे धातु । मीठ नव्हे रेतु । नाहीं नाहीं चर्मआतु । कृष्णाजिन व्याघ्रांबर ॥ ८ ॥ मुक्ताफळें नव्हेती गारा । स्वक्ष्याऐसा नव्हे हिरा । जीव नव्हे सोइरा । बोळवीजे स्वइच्छेनें ॥ ९ ॥ गांव नव्हे द्वारावती । रण-छोड नव्हे मूर्ति । तीर्थ नव्हे गोमती । मोक्ष घडे दर्शनें ॥ १० ॥ कृष्ण नव्हे भोगी । शंकर नव्हे जोगी । तुका पांडुरंगीं । हा प्रसाद लाधला ॥ ११ ॥

वासुदेव.

३४३. मनु राजा एक देहपुरी । असे नांदतु त्यासी दोघी नारी । पुत्रपौत्र संपन्न भारी । तेणें कृपा केली आम्हांवरी गा ॥ १ ॥ म्हणऊनी आलों या देशा । होतों नाहीं तरी भुललों दिशा । दाता तोही मज भेटला इच्छा । येउनि मारग दाविला सरिसा गा ॥ २ ॥ सवें घेऊनि चौघेजण । आला कुमर सुलक्षण । कंड चुकवूनी कांटे वन । एका आणिलीं तीं कोणकोण गा ॥ ३ ॥ पुढें भक्तीनें धरिलें हातीं । मागें ज्ञान वैराग्य धर्म येती । स्थिर केलीं जीं आचपळें होतीं । सिद्ध आणुनि लाविलीं पंथीं गा ॥ ४ ॥ केले उपकार सांगों काय । बाप न करी ऐसी माय । धर्मे त्याच्या हे देखियले पाय । दिलें अखय अभय दान गा ॥ ५ ॥ होतों पीडित हिंडतां गांव । पोट न भरे न राहावया ठाव । तो येणें अवघा संदेह । म्हणे फेडियेला तुकयाचा बांधव गा ॥ ६ ॥

३४४. गातों वासुदेव मी ऐका । चित्त ठायीं ठेवुनि भावें एका । डोळे झांकुनि रात्र करूं नका । काळ करीत बैसलासे लेखा गा ॥ १ ॥ राम राम स्मरा आधीं । लाहो करा गांठ घाला मूळबंदीं । सांडा वाउगिया उपाधी । लक्ष लावुनि राहा गोविंदीं गा ॥ २ ॥ अल्प आयुष्य मानवी देह । शत गणिलें तें अर्ध रात्र खाय । मध्यें बालत्व पीडा रोग क्षय । काय भजनासी उरलें तें पाहें गा ॥ ३ ॥ क्षण-भंगुर नाहीं भरंवसा । व्हा रे सावध तोडा माया आशा । कांहीं न चले पडेल मग गळां फासा । पुढें हुशार थोर आहे ओळसा गा ॥ ४ ॥ कांहीं थोडा बहुत लागपाठ । करा भक्तिभाव धरा बळकट ।

तन मन ध्यान द्या लावुनियां नीट । जरी असेल करणें गोड शेवट गा ॥ ५ ॥ विनावितों सकळां जनां । कर जोडोनि थोरां लहानां । दान इतुलें द्या मज दीना । म्हणे तुकया बंधु राम म्हणा गा ॥ ६ ॥

३४५. गेले टळले पहार तीन । काय निद्सुरा अजून । जागे होउनि करा कांहीं दान । नका एकों झांकुनी लोचन गा ॥ १ ॥ हरी राम कृष्णा । वासुदेव जाणावितसे जना । चिपळ्या टाळ हातीं विणा । मुखीं घोष नारायणा गा ॥ २ ॥ जे ठाकेल कोणा कांहीं । फळ पुष्प अथवा तोयी । द्या परी भोम घेऊं नका मंड । पुढें विन्मुख होतां बरें नाहीं गा ॥ ३ ॥ देवाकारणें भाव तस्मात । भावें न लगे फारसें वित्त । झालें एक चित्त तरी बहुत । येवढ्यासाठीं नका करूं वानाहात गा ॥ ४ ॥ आलों येथवरी बहु सायास । करितां दान हेंचि मागावयास । नका भार घेऊं करूं निरास । धर्म सारफळ संसारास गा ॥ ५ ॥ आतां मागुतां येईल फेरा । हें तों न घडे या नगरा । म्हणे तुकयाबंधु राम धरा । ओळखी नाहीं तरी जाल अघोरा गा ॥ ६ ॥

३४६. राम राम दोनी अक्षरें । सुलभ आणि सोपारें । जागा मागिले पहारें । सेवटिचें गोड तेंचि खरें गा ॥ १ ॥ राम कृष्ण वासुदेवा । जाणवीतसे जनासी बाजवी चिपळिया । टाळ घागऱ्या-घोषें गा ॥ २ ॥ गाय वासुदेव वासुदेवा । भिन्न नाहीं आणिकां नांवा । दान जाणोनियां करीं हावा । न ठेवीं उरी कांहीं ठेवा गा ॥ ३ ॥ नीज घेउनीयां फिरती । एक वेळां जाणविती । धरोनियां राहा चित्तीं । नेघे भार सांडी कामा हातीं गा ॥ ४ ॥ सुपात्रीं सर्व भाव । मी ता सर्व वासुदेव । जाणती कृपाळू संत महानुभाव । जया भिन्न भेद नाहीं ठावा गा ॥ ५ ॥ शूर दान जोवें उदार । नाहीं वासुदेवीं विसर । कीर्ति वाढे चराचर । तुका म्हणे तया नमस्कार गा ॥ ६ ॥

३४७. बोलें अबोलणें बोल । जागें बाहेर आंत निजेलें । कैसें घरात घरकुल केलें । नेणों अंधार ना उजेडलें गा ॥ १ ॥ वासुदेव करितो फेरा । वाडियांत बाहेर दारा । कोणी कांहीं तरी दान पुण्य करा । जाव नेदा तरी जातों माघारा गा ॥ २ ॥ हातीं टाळ दिंडी

मुखीं नाम गाणें । गजर होतो बहु मोठ्यानें । नाहीं निवडिलीं थोर लहानें । नका निजों भिकेच्या भेणें गा ॥ ३ ॥ मी वासुदेव तत्वतां । कळों येईल विचारितां । आहे ठाउका सभाग्य संतां । नाहीं दुजा आणीक मागता गा ॥ ४ ॥ कांहीं जागा कीं निजलासी । सुनें जागवूनि दारापासीं । तुझ्या हितापाठीं करी वसवसी । भेटी न घेसी वासुदेवासी गा ॥ ५ ॥ ऐसें जागविलें अवघें जन । होतें संचित तिहीं केलें दान । तुका म्हणे तुटलीं कोणकोण । गलीं वासुदेवासी विसरून गा ॥ ६ ॥

पांगुळ.

३४८. नाम कृष्ण गीतीं गात । टाळ चिपळ्या वाजवीत । छंदें आपुलिया नाचत । नाचे फेरी फिरत गा ॥ १ ॥ जगीं वर्ते अवघा देव । वासनेचा गुंडावा ठाव । मग बोलणा तो वासुदेव । ऐसा मनीं वसूं द्या भाव गा ॥ २ ॥ निज दानाची थोर आवडी । वासुदेवासी लागली गोडी । मुखीं नाम उच्चारी घडीघडी । ऐसी करा वासुदेवीं जोडी गा ॥ ३ ॥ अवघा आपुलि सवंदे झाला । प्रयत्न न चले कोणा केला । आगा हांड मांडुनि झोला । दान देई वासुदेवाला गा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे धन्य त्याचें जिणें । जिहीं वासुदेवीं घातलें दान । त्या न लगे येणें जाणें । झालें वासुदेवीं राहणें गा ॥५॥

३४९. पांगुळ आलों देवा नाहीं हात ना पाय । बैसलों जयावरी सगाट तें आय । खेटिलों कुप कांटा खुंट दरडी न पाहे । आधार नाहीं मज कोणी बाप ना माय ॥ १ ॥ दान हो दान करा जातें पंढरपुरा । न्या मज तेथवरी अखमाचा सोयरा ॥ २ ॥ हिंडतां गव्हानें गा आणिलों येरझारीं । न मिळेचि दाता कोणी जन्मदुःख निवारी । कीर्ति हे संतां मुखीं तोचि दाखवा हरी । पांगुळा पाय देतो नांदे पंढरपुरीं ॥ ३ ॥ या पोटाकारणें गा आलों पांगिला जना । न सरेचि मायबाप आक नाहीं खुंटणा । पुढारा म्हणती एक तया नाहीं करुणा । श्वान हे लागे पाठीं आशा बहु दारुणा ॥४॥ काय मी चुकलों गा मागें नेणवेचि कांहीं । न कळेचि पापपुण्य येथें आठव नाहीं । मी माझें मुकलों गा दीप पतंगासोयी । या मज जीवदान

सत महानुभाव कांहीं ॥ ५ ॥ दुरोनी आलों मी गा दुःख झालें दारुण । यावया येथवरी होतें हेंचि कारण । दुर्लभ भेटी तुम्हां पायीं झालें दरुषण । विनविती तुका संतां दोन्ही कर जोडून ॥६॥

३५०. देश वेष नव्हे माझा सहज फिरत आलों । करूं सत्ता कव-णावरी कोठें स्थिर राहिलों । पाय डोळे म्हणतां माझे तिहीं कैसा मोकलिलों । परदेशी नाहीं कोणी अंध पांगुळ झालों ॥ १ ॥ आतां माझी करी चिंता दान देई भगवंता । पाठीं पोटीं नाहीं कोणी निरवीं सज्जन संतां ॥ २ ॥ चालतां वाट पुढें । भय वाटतें चित्तीं । बहुत जन गेले नाहीं आले मागुतीं । न देखों काय झालें कान तरी ऐकती । बैसलों संधिमार्गी तुज धरूनी चित्तीं ॥ ३ ॥ भाकितों करुणा गा जैसा मांडिला ठाव । न भरेचि पोट कधीं नाहीं निश्चळ पाव । हिंडतां भागलों गा लक्ष चौऱ्यांशी गांव । धरूनी राहिलों गा हाचि वसता ठाव ॥ ४ ॥ भरंवसा काय आतां कोण आणी अवचिता । तैसीच झाली कीर्ति तया मज बहुतां । म्हणऊनी मारी हाका सोयी धावे पुण्यवंता । लागली भूक थोरी तूंचि कृपाळु दाता ॥ ५ ॥ संचित साडवलें कांहीं होतें तें जवळी । वित्त गोत सुत माया तुटली हे ळागावळी । निष्काम झालों देवा होतें माझे कपाळीं । तुका म्हणे तूंचि आतां माझा सर्वस्वें बळी ॥ ६ ॥

आंधळा.

३५१ देखत होतों आधीं मागें पुढें सकळ । मग हे दृष्टि गेली वरी आलें पडळ । तिमिर कोंदलेंसें वाढे वाढतां प्रबळ । भीत मी झालों देवा काय ज्यात्याचें फळ ॥१॥ आतां मज दृष्टि देई पांडुरंगा मायबापा । शरण मी आलों तुज निवारूनियां पापा । अंजन लेवूनी करी मारग सोपा । जाईन सिद्धपंथें अवघ्या चुकतील खेपा ॥२॥ होतसे खेद चित्ता कांहीं नाठवे विचार । जात होतों जनामागें तो हि सांडिला आधार । हा ना तो ठाव झाला अवघा पडिला अंधार । फिरली माझी मज कोणी न देती आधार॥३॥जोंवरी चळण गा तों-वरी म्हणती माझा ।मानिती ल्हान थोर देहसुखाचीया काजा । इंद्रियें मावळलीं आला बागुल आजा । कैसा विपरीत झाला तोचि देह

नव्हे दुजा ॥ ४ ॥ गुतलों या संवसारें कैसा झालोंसे अंध । मी माझें वाढवूनी मायातृष्णेचा बाध । स्वहित न दिसेचि केला आपुला वध । लागलें काळ पाठीं सवें काम हे क्रोध ॥ ५ ॥ लागती चालतां गा गुणदोषांच्या ठेसा । सांडिली वाट मागें झालों निराळा कैसा । पाहातों वास तुझी थोर करूनी आशा । तुका म्हणे वैद्यराजा पंढरीच्या निवाळा ॥ ६ ॥

३५२ आंधळ्यांपांगळ्यांचा एक विठोबा दाता । प्रसवला विश्व तोचि सर्व होय जाणता । घडी मोडी हेळामात्रें पापपुण्यसाचिता । भवदुःख कोण वारी तुजवांचुनी चिंता ॥ १ ॥ धर्म गा जागो तुझा तूंचि कृपाळु राजा । जाणसी जीवींचें गा न सांगतां सहजा ॥ २ ॥ घातली लोळणी गा पुंडलीकें वाळवंटीं । पंढरी पुण्य ठाव नीरे भींवेरे तटीं । न देखें दुसरें गा झाली अदृश्यदृष्टि । बोळला प्रेमदाता केली अमृतवृष्टि ॥ ३ ॥ आणीक उपमन्यु एक बाळ धाकुटें । न देखे न चलवे जना चालते वाटे । घातली लोळणीं गा हरिनाम बोभाट । पावला त्याकारणें धांव घातली नेटें ॥ ४ ॥ बैसोनी खोळीं शुक राहे गर्भी आंधळा । भीणला येरझारी दुःख आठवी वेळा । मागील सोसिलें तें ना भी म्हणे गोपाळा । पावला त्याकारणें लाज राखिली कळा ॥ ५ ॥ न देखे जों या जना तया दावी आरणा । वेगळा सुखदुःखा मोहा नाठवी धना । आपपर तेंही नाहीं बंधुवर्ग सज्जना । तुकया तेचि परी झाली पावें नारायणा ॥ ६ ॥

३५३. सहज मी आंधळा गा निजनिराकार पंथें । वृत्ति हे निवृत्ति झाली जन न दिसे तेथें । मी माझें हारपलें ठायीं जयींच्या तेथें । अदृश्य तेंचि झालें कांहीं दृश्य जें होतें ॥ १ ॥ सुखें मी निजलों गा शून्य सारूनी तेथें । त्रिकुटशिखरीं गा दान मिळे आइतें ॥ २ ॥ टाकिली पाव झाली धर्म अधर्म आशा । कोल्हाळ चुकविला त्रिगुणांचा वोळसा । न मागें भीक आतां हाचि झाला भरंवसा । वोळली सत्रावी गा तिणें पुरविली इच्छा ॥ ३ ॥ ऊर्ध्वमुखें आळविला सोहं शब्दाचा नाद । अरूप जागविला दाता घेऊनी छंद । घेऊनी आला दान निजतत्व निजबोध । स्वरूपीं मेळाविलें नांव ठेवियला भेद ॥ ४ ॥ शब्द हा बहुसार उपकाराची राशी । म्हणोनि चाळविला

मागें येतील त्यांसी । मागीं आली वाट सिद्ध ओळीची नैसी । तरले तरती या आणीकही विश्वासी ॥ ५ ॥ वर्म तें एक आहे दृढ धरावा भाव । जाणीव नेणीव भगवंतीं नाहीं ठाव । म्हणोनि संग टाकीं सेवीं अद्वैत भाव । तुका म्हणे हाचि सर्वां मागें केला उपाव ॥ ६ ॥

३५४ भगवंता तुजकारणें मेलों जीताचि कैसा । निष्काम बुद्धि ठेली चळण नाहीं तयेसी । न चलती हात पाय दृष्टि फिरली कैसी । जाणतां न देखो गा क्षर आणि अक्षरासी ॥ १ ॥ विठोबा दान दे गा तुझ्या मागिंचे नामा । कीर्ति हे वाखाणिली थोर वाढली सीमा ॥ध्रु०॥ भुक्ति मुक्ति तीचि एक होसि सिद्धीचा दाता । म्हणोनि सांडवली शोक भय लज्जा चिंता । सर्वस्वें त्याग केला भाव घातली आतां । कृपादान देइ [illegible]ल्या येउनि सामोरा आतां ॥ ३ ॥ संसारसागरु गा भवदुःखाचें मूळ । [illegible] अधःपण जाणोनी केलें [illegible]ळ । इंद्रियें [illegible] तपें उष्ण वर्षा काळ । सोसिले काय करूं दुसरें हें चांडाळ ॥ ४ ॥ नाहीं लोकां तुझें नाम [illegible] [illegible] आस्था । [illegible] वार [illegible] [illegible] टेका । [illegible] जाणों धर्म लोकां । पावना पुण्यवंत सोई [illegible] [illegible] ॥ ५ ॥ नाठवे आपपर आतां काय करूं । [illegible] [illegible] हारपला विचारु । [illegible] योगक्षेम तुज आपुला भार । तुकया शरणागता देइ अभयकरु ॥ ६ ॥

एकादशी.

३५५. करावा कैवाड । नाहीं तरी आलें नाड ॥ १ ॥ स्मरा पंढरीचा देव । मनीं धरोनियां भाव ॥ २ ॥ [illegible] काळें । उगा कळकळाहे जाळें ॥ ३ ॥ गजर नामाचा । [illegible] ॥ ४ ॥ करिती चक्र[illegible] । [illegible]चा सोवरा ॥ ५ ॥ [illegible] सांचा ओंवी । तुका [illegible] ॥ ६ ॥ करा ठेवा चित्त । म्हणवा देवाचें आकंत ॥ ७ ॥ [illegible] नानापरी । फळा न [illegible] हरी ॥ ८ ॥ अनाचा जानिज [illegible] जना ॥ ९ ॥ [illegible] माझें माझें । भार वागविसी [illegible] ॥ १० ॥ [illegible] कांहीं केली वाढ । नाहीं तयाची गोड ॥ ११ ॥ [illegible] आकुली । अवघी सरली विठ्ठली

॥ १२ ॥ ठसा त्रिभुवनीं । उदार हा शिरोमणि ॥ १३ ॥ डगमगी तो वांयां जाय । धीर नाहीं गोता खाय ॥ १४ ॥ ढळों नये जरी । लाभ घरींचिया घरीं ॥ १५ ॥ नाहीं ऐसें राहे । कांहीं नासिवंत देहे ॥ १६ ॥ तरणा भाग्यवंत । नेट हरिकीर्तनांत ॥ १७ ॥ थडी टाकी ऐलतीर । बाहे ठाके होय थीर ॥ १८ ॥ दया तिचें नांवें । अहंकार जाय जिवें ॥ १९ ॥ धनधान्य हेवा । नाड कुटुंबाची सेवा ॥ २० ॥ नाम गोविंदाचें । ध्या रे हेंचि भाग्य साचें ॥ २१ ॥ पर-उपकारा । वेंचा शक्ति निंदा वारा ॥ २२ ॥ फळ भोग इच्छा । देव आहे जैसा तैसा ॥ २३ ॥ बरवा ऐसा छंद । वाचे गोविंद गोविंद ॥ २४ ॥ भाविकाचे माथां । भजन नेदावें सर्वथा ॥ २५ ॥ माग लागला न संडीं । आळस मातीं घालीं तोंडीं ॥ २६ ॥ यश कीर्ति मान । नरा जोड नारायण ॥ २७ ॥ रवि लोपे तेजें । जरी हारपे हें दुजें ॥ २८ ॥ लकार लाविला । असतांनसतांचि उगला ॥ २९॥ वासनेची धाडी । वद खोड्या नाड्या वेडी ॥ ३० ॥ सार ते न कळे । काय झांकियेले डोळे ॥३१॥ खंती ते न धरा । होणें गाढव कुतरा ॥ ३२ ॥ सायासाची जोडी । पिकें काढिलिया पडी ॥ ३३ ॥ हातीं हित आहे । परि न करिसी पाहें ॥ ३४ ॥ अळंकार लेणें । तुळसी--मुद्रांचीं भूषणें ॥ ३५ ॥ ख्याति केली विष्णुदासीं । तुका म्हणे पाहा कैसी ॥ ३६ ॥

ओव्या.

३५६. पांडुरंगा करूं प्रथम नमन । दुसरें चरणा संतांचिया ॥ १ ॥ त्याच्या कृपादानें कथेचा विस्तारु । बाबाजीसद्‌गुरुदास तुका ॥ २ ॥ काय माझी वाणी मानेल संतांसी । रंजवूं चित्तासी आपुलिया ॥ ३ ॥ या मनासी लागो हरिनामाचा छंद । आवडी गोविंद गावयासी ॥ ४ ॥ शीण आला मज संसारसंभ्रमें । सीतळ या नामें झाली काया ॥ ५ ॥ या सुखा उपमा नाहीं द्यावयासी । आला आकारासी निर्विकार ॥ ६ ॥ नित्य धांवे तेथें नामाचा गजर । घोष जयजयकार आइकतां ॥ ७ ॥ तांतडी ते काय हरिगुण गाय । आणीक उपाय दुःखमूळ ॥ ८ ॥ मूळ नरकाचें राज्य मदें मातें । अंतरे वहुत देव दुरी ॥ ९ ॥ दुरी अंतरला नामनिंदकांसी । जैसें

गोपिकांचीं अंगे गाइ ॥ १० ॥ हे वाट गोमटी वैकुंठासी जाता । रामकृष्णकथा दिंडी ध्वजा ॥ ११ ॥ जाणते त्यांनी सांगितले करा । तेणें मार्ग आह्मी नियां ॥१२॥ यांसी आहे ठावे पर्ग अंध होती । विषयांची त्यांनी वाट जना ॥ १३ ॥ नाहीं त्या सुटली द्रव्य लोभ माया । मग्न कड छाया तरुवराची ॥ १४ ॥ चित्त ज्याचे पुत्रपत्नी-वैभवरीं । सुटल हा परि कैसे जाणा ॥ १५ ॥ जाणते नेणते करा हरिकथा । तराल सर्वथा भाक माझी ॥ १६ ॥ मार्गी सत्य असे वदली उचित । नसेल पतित ऐसा कोणी ॥ १७ ॥ कोणी नये काही केले आचरणें । मज या कीर्तनेविण नाहीं ॥ १८ ॥ नाहीं भक्ता मत्र नराया पोटाचे । देवासी तयाचे करणे लागे ॥ १९ ॥ लागे पाठोवाटी पाहे पायांकडे । पीतांबरे खडे वाट झाडी ॥ २० ॥ डिका निगां काय राहिले हे लोक । हेचि कवतुक वाटे मज ॥ २१ ॥ ज्याने तारिले पाषाण सागरी । तो ध्या रे अंतरीं स्वामी माझा॥२२॥ माझिया जीवाची केली सोडवण । रामा नारायण कृपाळ हा ॥२३॥ हाचि माझा नेम हाचि माझा धर्म । नित्य वाचे नाम विठोबाचें ॥ २४ ॥ चेतवला अग्नि तापत्रयजाळ । तो करी शीतळ रामनाम ॥ २५ ॥ मना एक करीं चित्ती दृढ धरीं । तारील श्रीहरि मायबाप ॥ २६ ॥ बाप हा कृपाळ भक्ता भाविकांसी । घरी होय दासी कामारी त्या ॥ २७ ॥ त्याचा भार माथा चालवी आपुला । जिहीं त्या दिधला सर्व भाव ॥ २८ ॥ भावेविण नाहीं तयाची ते प्राप्ति । पुराणें बोलती ऐसी मात ॥ २९ ॥ मात त्याची सदा आवडे जयांसी । तया गर्भवासा नाहीं येणे ॥ ३० ॥ यावे विष्णुदासी तरीच गर्भ-वासी । उद्धार लोकांसी पुण्य होती ॥ ३१ ॥ होती आवडते जीवा-चे ताडन । त्या घडी अच्युत न विलंबे ॥ ३२ ॥ भेदाभेद काही चिंता दुःख नाही । वैकुंठ त्या ठायीं सदा वसे ॥ ३३ ॥ वसे तेथे देव सदा सर्वकाळ । करिती निर्मळ नामघोष ॥ ३४ ॥ संपदा तयांची न सरे कल्पांती । सेवावला भक्ती देवलाने ॥ ३५ ॥ त्रास तयां झाला संसार वेरझी । भगवंत करी भक्ती केला ॥ ३६ ॥ लागलेंसे पिसें काय मूढ जनां । काय नारायणा विसरली ॥ ३७ ॥ विसरली तयां थोर आली हाणी । पचतील खाणी चौऱ्यांशींच्या॥३८॥

शिकवितां तरी नाहीं कोणा लाज । लागलीसे आस धन गोड ॥३९॥ गोड एक आहे अविट गोविंद । आणीक तें छंद नाशिवंत ॥ ४० ॥ तळमळ त्याची कांहीं तरी करा । कां रे निदसुरा झुंडावया ॥४१॥ या जनासी भय यमाचें कां नाहीं । सांडियेलीं तिहीं एकीं राज्य ॥ ४२ ॥ जेणें अग्निमाजी घातल्यासे पाय । तेणें तो राय जनक होता ॥ ४३ ॥ लहान भक्त जिहीं साहिले आघात । त्यांचा पाय हात कापय नाहीं ॥ ४४ ॥ नाहीं ऐसा तिहीं केला संवसार । दुःखाचे डोंगर तोडावया ॥ ४५ ॥ याच जन्में घडे देवाचें भजन । आणीक हें ज्ञान नाहीं कोठें ॥ ४६ ॥ नाहीं पुढें कोठें ध्यावया विसांवा । फिरोनी या गांवा आल्याविण ॥ ४७ ॥ विनविती दिवस रात्र लागती । म्हणऊनी चित्तीं देव धरा ॥ ४८ ॥ धरा पाय तुम्ही संताचे जीवेंसी । वियोग देवासी त्यां नाहीं ॥ ४९ ॥ नाहीं चाड देवा आणीका सुखाची । आवडी तयाची त्याचा तया ॥ ५० ॥ त्याचीच उच्छिष्ट बोलतों उत्तरें । सांगितलें खरें व्यासादिकीं ॥ ५१ ॥ व्यासें सांगितलें भक्ति हेचि सार । भवसिंधु पार तरावया ॥५२॥ तरावया जना केलें भागवत । गोवळे गोपी भक्त माता पिता ॥ ५३ ॥ तारूनियां खरें नेलीं एकसरें । निमित्यें उत्तरें ऋषीचिया ॥ ५४ ॥ यासी वर्म ठावें भक्त तरावया । जननी बाळ माया राखे तान्हें ॥ ५५ ॥ तान्हेलें भुकेलें म्हणे वेळोवेळां । न सांगतां कळा जाणोनियां ॥ ५६ ॥ जाणोनियां वर्म देठ लावियेला । द्रौपदीच्या बोलासवें धांवे ॥ ५७ ॥ धांवे सवें तान्ही धेनु जैसी वत्सा । भक्तालागीं तैसा नारायण ॥ ५८ ॥ नारायण व्हावा हें ज्याचे जया जीवा । धन्य त्याच्या देवा पार नाहीं ॥ ५९ ॥ नाहीं पार सुखा तें दिलें तयासी । अखंड वाचेसी रामराम ॥ ६० ॥ रामराम दोन्ही उत्तम अक्षरें । भवानीशंकरें उपदेशिलीं ॥ ६१ ॥ उपदेश करी विश्वनाथ कानीं । वाराणसी प्राणी मध्यें मरे ॥ ६२ ॥ मरणाचे अंतीं राम म्हणे जरी । न लगे यमपुरी जावें तया ॥६३॥ तयासी उत्तम ठाव पैं वैकुंठीं । वसे नाम कंठीं सर्वकाळ ॥ ६४ ॥ सर्वकाळ वसे वैष्णवांच्या घरीं । नसे क्षणभरी स्थिर कोठें ॥ ६५ ॥ कोठें नका पाहों करा हरिकथा । तेथें अवचिता सांपडेल ॥ ६६ ॥ सांपडे हा देव भावि-

कांचे हातीं । शाहाणे मरती तरी नाहीं ॥ ६७ ॥ नाहीं भक्ति भली केलियांवांचूनी । अहंता पापिणी नागवण ॥ ६८ ॥ नागवला म्हणे देव मी आपणा । लाभ दिला जना ठकला तो ॥ ६९ ॥ तोचि देव येर नव्हे ऐसें कांहीं । जनार्दन ठायीं चहूं खाणी ॥ ७० ॥ खाणी भरूनियां राहिलासे आंत । बोलावया मात ठाव नाहीं ॥७१॥ ठाव नाहीं रिता कोणी देवाविण । ऐसी ते सज्जन संतवाणी ॥७२॥ वाणी बोलोनियां एक गेले पुढें । तयासी वांकुडें जातां ठके ॥७३॥ ठकला नाहीं अर्थ ठाउका वेदांचा । होऊनी भेदाचा दास ठेला ॥७४॥ दास ठेला पोट अर्थ दंभासाठीं । म्हणउनि तुटी देवासवें ॥ ७५ ॥ सवें देव द्विजातीही दुराविला । आगेकांचा आला कोण पाड ॥७६॥ पाड करूनियां नागविलीं फार । पाडेत वेव्हार खळवादी ॥ ७७ ॥ वादका निंदका देवाचें दर्शन । नव्हे झाल्या पूर्ण षट्कर्मी ॥ ७८ ॥ षट्कर्म हीन रामनाम कंठीं । तयासवें भेटी सत्य देवा ॥ ७९ ॥ देवासी आवडे भाविक जो भोळा । शुद्ध त्या चांडाळा करूनि मानी ॥ ८० ॥ मानियेला नाहीं उधार या बोला । नाम घेतां मला युक्ति थोडी ॥ ८१ ॥ युक्ति थोडी माझी दुबळाची वाचा । प्रताप नामाचा बोलावया ॥ ८२ ॥ बोलतां पांगल्या श्रुति नेति नेति । खुंटलिया युक्ति पुढें त्याच्या ॥ ८३॥ त्याचा पार पुढें न कळेचि जातां । पाउलें देखतां ब्रह्मादिकां ॥ ८४ ॥ काय भक्ति पिसें लागलें देवासी । इच्छा ज्याची जैसी तैसा होय ॥ ८५ ॥ होय हा सगुण निर्गुण आवडी । भक्तिप्रिय गोडी फेडावया ॥८६॥ माय बापापाशीं बाळ बोले लाडें । करूनी वांकुडें मुख तैसें ॥ ८७ ॥ तैसें याचकाचें समाधानदाता । होय हा राखतां सत्वकाळीं ॥ ८८ ॥ सत्वकाळीं कामा न येती आयुधें सोयरीं संबंधें सैन्य लोक ॥८९॥ सैन्य लोक तया दाखवी प्रताप । लोटला हा कोप कोपावरी ॥ ९० ॥ कोपा मरण नाहीं शांत होय त्यासी । प्रमाण भल्यासी सत्वगुण ॥ ९१ ॥ सत्वरजतम आपण नासती । करितां या भक्ति विठोबाची ॥ ९२ ॥ चित्त रंगलिया चैतन्याचि होय । तेथें उणें काय निजसुखा ॥ ९३ ॥ सुखाचा सागरू आहे विटेवरी । कृपादान करी तोचि एक ॥ ९४ ॥ एक चित्त करूं विठोबाचे पायीं । तेथें उणें कांहीं एक आम्हा ॥ ९५ ॥

आम्हांसी विश्वास त्याचिया नामाचा । म्हणउनि वाचा घोष करूं ॥ ९६ ॥ करूं हरिकथा सुखाची समाधि । आणिकाची बुद्धि दुष्ट नासे ॥ ९७ ॥ नासे संवसार लोभमोहो माया । शरण जातां या विठोबासी ॥ ९८ ॥ सिकविलें मज मूढा संतजनीं । दृढ या वचनीं राहिलोंसें ॥ ९९ ॥ राहिलोंसें दृढ विठोबाचे पायीं । तुका म्हणे कांहीं न लगे आतां ॥ १०० ॥

३५७. गाईन ओंविया पंढरीचा देव । आमुचा तो जीव पांडुरंग ॥ १ ॥ रंगलें हें चित्त माझें तया पायीं । म्हणउनि घेई हाचि लाहो ॥ २ ॥ लाहो करीन मी हाचि संवसारीं । राम कृष्ण हरि नारायण ॥ ३ ॥ नारायण नाम घालितां तुकारीं । न येती या रासी तव तीर्थें ॥ ४ ॥ तीर्थें माथां रज वंदिती संतांचें । जे गाती हरीचे गुण-वाद ॥ ५ ॥ गुणवाद ज्याचे गातां पुण्य आलें । वडिवार बोलें कोण त्याचा ॥ ६ ॥ त्याचा नाहीं पार कळला वेदांसी । आणीकही ऋषि विचारितां ॥ ७ ॥ विचारितां तैसा होय त्यांच्या भावें । निजरूप ठावें नाहीं कोणा ॥ ८ ॥ कोणा कवतुक न कळे हें मात्र । निज-लिया जीव करी धंदा ॥ ९ ॥ करूनि कवतुक खेळे हाचि लीळा । व्यापूनी वेगळा पाहतसे ॥ १० ॥ सर्वां आगण वेगळाचि खरा । सोंग हा पसारा नट केला ॥ ११ ॥ लाविये़लें चाळा सीपणें हें जन । भोग तया कोण भोगवितो ॥ १२ ॥ विषयीं गुंतलीं विसरलीं तुज । कन्या पुत्र भाज धनलोभें ॥ १३ ॥ लोभें गिळी फांसा आमिषाच्या आशा । सांपडोनी मासा तळमळी ॥ १४ ॥ तळमळ त्यांची तगेच शमेल । जरी हा विठ्ठल आठवितो ॥ १५ ॥ आठवे तरी देव संतांच्या सांगातें । किंवा हें संचित जन्मांतर ॥ १६ ॥ जन्मांतरें तीन भोगितां कळती । केलें तें पावती करितां पुढें ॥ १७ ॥ पुढें जाणोनियां करावें संचित । पूजावे अतीत देव द्विज ॥ १८ ॥ जन्म तुटे ऐसें नव्हे तुम्हां जनां । पुढिल्या पावना धर्म करा ॥ १९ ॥ करा जप तप अनुष्ठान याग । संतीं जे मारग स्थापियेले ॥ २० ॥ लावियेलीं कर्मी शुद्ध आचरणीं । कोणा एका जन्मीं कळे पावे ॥ २१ ॥ पावले सत्वर निष्काम उद्धार । जिंकिली अपार वासना हे ॥ २२ ॥ वासनेचें मूळ छेदिल्यावांचूनी । तरलोंसे कोणीं न

म्हणावें ॥ २३ ॥ न म्हणावें आम्ही पंडित वाचक । करूनि मंत्रघोष अक्षरांचा ॥ २४ ॥ चाळाविली एकें तोचि आवडीनें । लोक दंभमानें देहसुखें ॥ २५ ॥ मुख्य तरीच वडे भजनाचें सार । वाचे निरंतर रामनाम ॥ २६ ॥ राम हा उच्चार तरिच वैसे वाचे । अनंता जन्माचें होईल पुण्य ॥ २७ ॥ पुण्य ऐसें काय रामनामापुढें । काय ते बापुडे यागयज्ञ ॥ २८ ॥ यागयज्ञ तप संसारदायकें । न सुटे एक नामेंविण ॥ २९ ॥ नामेंविण भवसिंधु पावे पार । ऐसा हा विचार नाहीं दुजा ॥ ३० ॥ जाणती हे भक्तराज महामुनि । नाम मुखश्रेणी अमृताची ॥ ३१ ॥ अमृताचें सार निजतत्व बीज । गुह्याचें हें गुज रामनाम ॥ ३२ ॥ नामें असंख्यात तारिले अपार । पुराणीं हें सार प्रसिद्ध हे ॥ ३३ ॥ हेंचि मुख्य आह्मी घेऊं सर्वकाळ । करूं हे निर्मळ हरिकथा ॥ ३४ ॥ कथाकाळीं लागे सकळा समाधि । तात्काळ हे बुद्धी दुष्ट नासे ॥ ३५ ॥ नासे लोभ मोहो आशा तृष्णा माया । गातां गुण तया विठोबाचे ॥ ३६ ॥ विठोबाचे गुण मज आवडती आणिक हे चित्तीं नलगे कांहीं ॥ ३७ ॥ कांहीं कोणी नका मागों हा उपाव । माझ्या मनीं भाव नाहीं दुजा ॥३८॥ जाणोनियां आम्ही दिला जीवभाव । दृढ याचे पाव धरियेले ॥३९॥ धरियेले आतां न सोडीं जीवेसीं । केला हा सेवसीं निरधार॥४० निरधारें आम्ही राहिलों ये तटीं । संवसारतुटी करूनियां ॥ ४१ ॥ येणें अंगीकार केला पांडुरंगें । रंगविलें रंगें आपुलिया ॥ ४२ ॥ आपुली पाखर घालोनियां वरी । आम्हांसी तो करी यत्न देव॥४३॥ देव राखे तया आणिकांचें काय । करितां उपाय चाले तेथें ॥ ४४ ॥ तेथें नाहीं रिघ कळिकाळासी येतां । दास म्हणवितां विठोबाचे ॥ ४५ ॥ विठोबाचे आम्ही लाडिके डिंगर । कांपती असुर काळ धाकें ॥ ४६ ॥ धाक तिहीं लोकीं जयाचा दरारा । स्मरण हें करा त्याचें तुम्ही ॥ ४७ ॥ तुम्ही निदसुरे नका राहूं कोणी । चुकवा जाचणी गर्भवास ॥ ४८ ॥ गर्भवासी दुःख यमाचें दंडण । थोर होय शीण येतां जातां ॥ ४९ ॥ तहान भूक पीडा जीतां हे आघात । मेल्या यमदूत जाच करिती ॥ ५० ॥ जाच करिती हें म्हणसी कोणा ठावें । नरकीं कौरवें बुडी दिली ॥ ५१ ॥ बुडी दिली कुंभ-

पार्की दुर्योधनें । दाविना लाजेनें मुख धर्मा ॥ ५२ ॥ धर्म हा कृपाळू आलासे जवळी । बैसला पाताळीं वरी नये ॥ ५३ ॥ न ये वरा कांहीं करितां उपाव । भोगवितो देव तेची त्यासी ॥ ५४ ॥ त्यासी अभिमान गर्व या देहाचा । नुच्चारितो वाचा नारायण ॥ ५५ ॥ नारायण जे विसरली संवसारीं । तयांसी अघोरीं वास सत्य ॥ ५६ ॥ सत्य मानूनियां संतांच्या वचना । जा रे नारायणा शरण तुम्ही ॥ ५७ ॥ तुम्ही मानूं नका कोणी हा विश्वास । पुत्र पत्नी आस धन वित्त ॥ ५८ ॥ धन वित्त लोभ माया मोहपाश । मांडियेले फांसे यमदूतीं ॥ ५९ ॥ दूतीं याच्या मुखा केलेसे कुडण । वांच नारायण येऊं नेदी ॥ ६० ॥ नेदी शुद्धबुद्धि आतळों चित्तासी । नाना कर्मे त्यासी दुरावती ॥ ६१ ॥ दुराविलीं एकें जाणतींच फार । निंदा अहंकार वादभेद ॥ ६२ ॥ वादभेद निंदा हे फंद काळाचे । गोवितील वाचे रिकामिके ॥ ६३ ॥ रिकामिक देहा होय नव्हे मना । चिंतेचिये घाणा जुंपिजेसी ॥ ६४ ॥ सेवटीं हे गळा लावूनियां दोरी । सांभाळ ये करीं वासनेचा॥६५॥वासनेचा संग होय अंतकाळीं। तरी तपोबळी जन्म वरी॥६६॥धरूनियां देव राहतील चित्तीं। आथीलिया गती आठवावा ॥६७॥ आठवावा देव मरणाचे काळीं । म्हणउनि बळी जीव दिले ॥ ६८ ॥ दिले टाकूनियां भोग ऋषेश्वरीं । खाती वनांतरीं कंदमूळें॥६९॥मुळें मुखाचिया देव अंतरला। अल्पासाठीं गेला अधोगती ॥ ७० ॥ गति हे उत्तम व्हावया उपाव । आहे खरा पाव विठोबाचे॥७१॥विठोबाचे पायीं राहिलिया भावें । न लगे कोठें जावें वनांतरा ॥ ७२ ॥ तरती दुबळीं विठोबाच्या नांवें । संचित त्या सवें नाहीं शुद्ध ॥ ७३ ॥ शुद्ध तरायाचें काय तें नवल । म्हणतां विठ्ठल वेळोवेळां ॥ ७४ ॥ वेळकाळ नाहीं कवणाचे हातीं । न कळे हे गति भविष्याची ॥ ७५ ॥ भविष्य न सुटे भोगिल्यावांचूनि । संचित जाणोनी शुद्ध करा ॥ ७६ ॥ करावे सायास आपुल्या हिताचे । येथें आलियाचें मनुष्यपण ॥ ७७ ॥ मनुष्यपण तरी साधी नारायण । नाहीं तरी हीन पशुहूनी ॥ ७८ ॥ पशु पाप पुण्य काय हे जाणती । मनुष्या या रीति ठाउकिया ॥ ७९ ॥ ठाउकें हें असे पाप पुण्य लोकां । देखतील एकां भोगितिया ॥ ८० ॥ भोगतील

एक दुःख संवसारीं । काय मागों परी वेगळाल्या ॥ ८१ ॥ ल्यावें खावें बरें असावें सदैव । हेचि करी हांव संवसारीं ॥ ८२ ॥ संवसारें जन गिळिले सकळ । भोगितील फळें गर्भवास ॥ ८३ ॥ वासनेचें मूळ छेदिल्यावांचून । नव्हे या खंडण गर्भवासा ॥ ८४ ॥ सायास केलियावांचूनी तें नाहीं । भविष्यावरी कांहीं घालूं नये ॥ ८५ ॥ नये बळें धड घालूं कांस्यावरी । जाय जीवें धरी सर्प हातीं ॥ ८६ ॥ हातीं आहे हित करील तयासी । म्हणउनि ऋषीं सांगितलें ॥८७॥ सांगितलें लोकां फजित करूनी । आपण जे कोणी तरले ते ॥८८॥ तेणें वाळवंटीं उभारिला कर । कृपेचा सागर पांडुरंग ॥ ८९ ॥ गंगाचरणीं करी पातकांची धुणी । पाउलें तीं मनीं चिंतिलियां ॥ ९० ॥ चिंतनें जयाच्या तरती पाषाण । उद्धरी चरण लावूनियां ॥ ९१ ॥ लावूनियां टाळी नळगे बैसावें । प्रेमसुख घ्यावें संतसंगें ॥ ९२ ॥ संतसंगें कथा करावें कीर्तन । सुखाचें साधन रामनाम ॥ ९३ ॥ मग कोठें देव जाऊं न सके दुरी । बैसोनी भीतरीं कंठीं राहे ॥ ९४ ॥ राहे व्यापुनियां सकळ शरीर । आपुला विसर पडों नेदी ॥ ९५ ॥ नेदी दुःख देखों आपुलिया दासा । वारी गर्भवासा यमदूत ॥ ९६ ॥ तहान भूक त्यासी वाहों नेदी चिंता । दुश्चित हे घेतां नाम होती ॥ ९७ ॥ होती जीव त्याचे सकळही जंत । पार ते अंकित संचिताचे ॥ ९८ ॥ चेवले जे कोणी देह-अभिमानें । त्यांसी नारायणें कृपा केली ॥ ९९ ॥ कृपाळु हा देव अनाथा कोंवसा । आम्ही त्याच्या आशा लागलोंसों ॥ १०० ॥ लावियेलें आम्हें येणें पांडुरंगें । तुका म्हणे संगें भक्तांचिया ॥ १०१ ॥

शेतावरून अभंग.

३५८ वोंगळ्या सोंकरी । संत खादलें साखरीं ॥ १ ॥ नैसा खाऊं नको दगा । निदसुरा राहूंना जागा ॥ २ ॥ चोरासवें वाट । चालोनि केलें तळपट ॥ ३ ॥ डोळे झाकूनी राती । कूपीं पडे दिवसा जोती ॥ ४ ॥ पोसी वांझ गाय । तेथें कैंचें दूध साय ॥ ५ ॥ फुटकी सांगडी । तुका म्हणे न पवे थडी ॥ ६ ॥

३५९. संत आलें सुगी सांभाळावें चारी कोन । पीक आलें परी केलें पाहिजे जतन ॥ १ ॥ सोंकरी सोंकरी सोहंकरी । विसावा

तोंवरी नको उभें आहे तों ॥ २ ॥ गोफणीसी गुंडा घाली पागो-
ऱ्याच्या नेटें । पळती आहाकार अवघीं पाखरांचीं थाटें ॥ ३ ॥
पेटवूनी आगटी राहें जागा पालटूनी । पडिलिया मानी बळ बुद्धि
व्हावी दोनी ॥ ४ ॥ खळे दातें विश्वमुखी करीं होतां रासी । मारा
सारूनियां ज्याचे भाग देई त्यासी ॥ ५ ॥ तुका म्हणे मग नाहीं
आपुलें कारण । निज आलें हातां भूस सांडिलें निकण ॥ ६ ॥

३६०. संत करा रे फुकाचें । नाम विठोबारायाचें ॥ १ ॥ नाहीं
वेठी जया सारा । जाहाती नाहीं म्हणियारा । सरिक नाहीं दुसरा ।
धनी सारा तुझा तूं ॥ २ ॥ अपतप नांगरणी । न लगे आटी दुन-
वणी ॥ ३ ॥ कर्म कुळवणी । न लगे धर्मपाळी दोन्ही ॥ ४ ॥
ज्ञानपाभारी ती फणी । न लगे कणवी पेरणी ॥ ५ ॥ बीज न लगे
संचिताचें । पीक पिकलें ठायींचें ॥ ६ ॥ नाहीं यमाचें चोरटें । विठ्ठल
पागोऱ्याच्या नेटें ॥ ७ ॥ पीक न वजे हा भरवंसा । करी उद्वेग
तो पिसा ॥ ८ ॥ सराई सर्व काळ । वायां न वजे घटिकापळ
॥ ९ ॥ प्रेम पिकलें अपार । नाहीं सांठवावया थार ॥१०॥ गेल्यिं
जोडी जो चुकला । तुका म्हणे धिग त्याला ॥ ११ ॥

घोंगडीचे अभंग.

३६१. ठकिलें काळा मारिली दडी । दिली कुडी टाकोनि ॥ १ ॥
पांघरलों बहु काळें । घोंगडें बळें सांडवलें ॥ २ ॥ नये ऐसा लाग
वरी । परतें दुरी लपालें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आड सेवा । लाविला
हेवा धांदली ॥ ४ ॥

३६२. घोंगडियांचा पालट केला । मुलांमुलां आपुल्यांत ॥ १ ॥
कान्होबा तो मीच दिसें । लाविलें पिसें सवंगडियां ॥ २ ॥ तो
बोले मी उगाच बैसें । अनारिसें न दिसे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दिलें
सोंग । नेदी व्यंग जाऊं देऊं ॥ ४ ॥

३६३. खळों लागलों सुरकवडी । माझी घोंगडी हारपली ॥ १ ॥
कान्होबाचें पडिलों गळां । देई गोपाळा देई झाडा ॥ २ ॥ मी तों
हागे उघडा जालों । अवघ्या आलों बाहेरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बुद्धि
काची । नाहीं ठायींची सजपाशीं ॥ ४ ॥

३६४. घोंगडियांची एकी रासी । त्याजपाशीं तेंही होतें ॥ १ ॥

माझियाचा माग दावा । केला गोवा उगवूं द्या ॥ २ ॥ व्हावें ऐसें निमंतान । घेईन आण तुजपाशीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लहान मोठा । सांडा ताठा हा देवा ॥ ४ ॥

३६५. नाहीं तुझे उगा पडत गळां । पुढें गोपाळा जाऊं नको ॥ १ ॥ चाहाड तुझे दावीन घरीं । बोलण्या उरी नाहीं ऐसी ॥ २ ॥ तुम्हां आम्हां पडदा होता । सरला आतां बरोबरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे उरती गोठी । पडिली मिठी न सुटे ॥ ४ ॥

३६६. तुम्हा आम्हां उरी तोंवरी । जनाचारीं आहे तैसी ॥ १ ॥ माझें घोंगडें टाकुन देईं । एके ठायीं मग असों ॥ २ ॥ विरोधानें पडे तुटी । कपट पोटीं नसावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तूं जाणता हरी । मज वेव्हारीं बोलविसी ॥ ४ ॥

३६७. मुळींचा तुम्हां लागला चाळा । तो गोपाळा न संडा ॥ १ ॥ घ्यावें त्याचें देणेंचि नाहीं । योच वाहीं देखतसों ॥ २ ॥ माझी नरी घोंगडी मोठी । गांठोची लंगोटी सोडिसी ना ॥ ३ ॥ तुका म्हणे स्यां मांडिला आतां । हुंगला फांसा येथुनियां ॥ ४ ॥

३६८. घोंगडियास घातली मिठी । न सोडी मारी केलो जीवें ॥ १ ॥ हा रे चोर धरा धांवा कोणी । धरांत गहाटे चहूं कोनी ॥ २ ॥ नोळखवे स्या धरिला हातीं । देहा दीप माया लाविली वाती ॥ ३ ॥ न पवे धांवणें मारितो हाका । जनाचारीं तुका नागवला ॥ ४ ॥

३६९. आता मी देवा पांघरों काई । भिकेचें तेंही उरेंचि ना ॥ १ ॥ मदेव दुबळें नेणे चोर । खोनि सुनाट फोडितो घर ॥ २ ॥ नाहीं मजपाशीं फुटकी कवडी । पांचांनीं घोंगडी दिली होती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जना वेगळें झालें । एकाचि नेलें एकल्यानें ॥ ४ ॥

३७०. मी माझें करीत होतों जतन । मोतरिल्या चोरें घेतलें स्वान ॥ १ ॥ मज आल्याविण आधींच तो होता । मज न कळतां मजमाजीं ॥ २ ॥ घोंगडें नेलें घोंगडें नेलें । उघडें केलें उघडेंचि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चोरटाचि झाला साव । सहज न्याय नाहीं तेथें ॥ ४ ॥

३७१. घोंगडें नेलें सांगों मी कोणा । दुबळें माझें नागवितो मना

॥ १ ॥ पुढें न मज न मिळे आतां । जवळी सत्ता दाम नाहीं ॥ २ ॥ शेटे महाजन एका कोणी । घोंगडियाची करा शोधणी ॥ ३ ॥ घोंगडियाचा करा बोभाट । तुका म्हणे जंव भरला हाट ॥ ४ ॥

३७२. माझें घोंगडें पडिलें ठायीं । माग नया पायीं सांपडला ॥ १ ॥ चोर तो भला चोर तो भला । पाठिसी घातला पुंडलिकें ॥ २ ॥ चोर कुठोरी एकाचि ठायीं । वेगळें पाहावें न लगे कांहीं ॥ ३ ॥ आणिकांची चोरलीं आधीं । माझें तयामधीं मेळविलें ॥ ४ ॥ आपल्या आपण शोधिले तिहीं । करीन सोई तेचि परी ॥ ५ ॥ तुका म्हणे माझें हिनाचि झालें । फाटकें जाऊन धडकें आलें ॥ ६ ॥

पाइक.

३७३. पाइकपणें जोतिला सिद्धांत । शूर धरी मात वचन चित्तीं ॥ १ ॥ पाइकीवांचून नव्हे कधीं सुख । प्रजांमध्यें दुःख न सरे पीडा ॥ २ ॥ तरि व्हावें पाइक जिवाचे उदार । सकळ त्यांचा भार स्वामी वाहे ॥ ३ ॥ पाइकाचें सुख जया नाहीं ठावें । धिग त्यांनीं ज्यावें वांयांविण ॥ ४ ॥ तुका म्हणे एका क्षणाचा करार । पाइक अपार सुख भोगी ॥ ५ ॥

३७४. पाइकीचें सुख पाइकासी ठावें । म्हणोनिया जीवें केली साटी ॥ १ ॥ येतां गोळ्या बाण साहिले भडिमार । वर्षतां अपार वृष्टि वरी ॥ २ ॥ स्वामीपुढें व्हावें पडतां भांडण । मग त्या मंडण शोभा दावी ॥ ३ ॥ पाइकांनी सुख भोगिलें अपार । शूर आणि धीर अंतर्बाहीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे याही सिद्धांताच्या खुणा । जाणे तो शहाणा करी तो भोगी ॥ ५ ॥

३७५. पाईक तो जाणे पाइकीचा भाव । लागवेग ठाव चोरवाट ॥ १ ॥ आपणां राखोनी ठकावें आणीक । ह्यावें सकळीक हिरूनियां ॥ २ ॥ येऊं नेदी लाग लागों नेदी माग । पाईका त्या जग स्वामी मानी ॥ ३ ॥ ऐसे जन केले पाइकें पाइक । तया कोणी भीक न घालिती ॥ ४ ॥ तुका म्हणे ऐसे जयाचे पाईक । वळिया तो नाईक त्रैलोकीचा ॥ ५ ॥

३७६. पाईकांनी पंथ चालविल्या वाटा । पारख्याचा सांठा मोडोनियां ॥ १ ॥ पारखिये ठायीं घेऊनिया ठाण । आपलें तें जन

राखियेलें ॥ २ ॥ आधारेंविण जें बोलतां चावळे । आपलें तें फळे नव्हे ऐसें ॥ ३ ॥ सांडिनां मारग मारिती पाईक । आणिकांसी शीक लागावया ॥ ४ ॥ तुका म्हणे विश्वा घेऊनी विश्वास । पाईक तयास सुख देती ॥ ५ ॥

३७७. पाईक तो प्रजा राखोनियां कुळ । पारखिया मूळ छेदी दुष्टा ॥ १ ॥ तो एक पाइक पाईकां नाइक । भाव सकळीक स्वामिकाजीं ॥ २ ॥ तृणवत तनु सोनें ज्या पाषाण । पाईका त्या भिन्न नाहीं स्वामी ॥ ३ ॥ विश्वासावांचूनी पाईकासी मोल । नाहीं मिथ्या बोल बोलालिया ॥ ४ ॥ तुका म्हणे नये स्वामी उणेपण । पाईक जतन करी त्यासी ॥ ५ ॥

३७८. धनी ज्या पाईका मानितो आपण । तया भिन जन सकळिक ॥ १ ॥ जिवाचे उदार शोभती पाईक । मिरवती नाइक मुगुटमणी ॥ २ ॥ आपुलिया सत्ता स्वामीचें वैभव । भोगिती गौरव सकळसुख ॥ ३ ॥ कमाईचीं हीणें पडिली उदंड । नाहीं तया खंड येती जाती ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तरी पाईकीच भली । थोडीबहु केली स्वामिसेवा ॥ ५ ॥

३७९.- पाईकपणें खरा मुशारा । पाईक तो खरा पाइकीनें ॥ १ ॥ पाईक तों जाणे सारिते अंग । पाइकासी भंग नाहीं तया ॥ २ ॥ एके दोहीं घरीं घेतली खाणें । पाईक तो पणें निवडला ॥ ३ ॥ करूनी कारण स्वामी यश द्यावें । पाईका त्या नांवें खरेंपण ॥ ४ ॥ तुका म्हणे ठाव पाईका निराळा । नाहीं स्वामिस्थळा गेल्याविण ॥ ५ ॥

३८०. उंच नीच कैसी पाईकाची ओळी । कोण गांढ्या वळी निवडला ॥ १ ॥ स्वामिकाजीं एक सर्वस्वें तत्पर । एक ते कुचर आज्ञाबद्ध ॥ २ ॥ प्रसंगावांचूनी आणिती आविर्भाव । पाईक तो भाव मिरवी वायां ॥ ३ ॥ गणतीचे एक उंच नीच फार । तयांमध्यें शूर विरळा थोडा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे स्वामी जाणे त्यांचा मान । पाईक पाहोन मोल करी ॥ ५ ॥

३८१. एकाच स्वामीचे पाईक सकळ । जैसें तैसें बळ मोल तया ॥ १ ॥ स्वामिपदीं एकां ठाव उंच स्थळीं । एक तीं निराळीं जवळी दुरी ॥ २ ॥ हीन कमाईचा हीन आन ठाव । उंचा सर्व

चित्रशाळा प्रेस, पुणें.

शिवपंचायतन.

भाव उच्च पद ॥ ३ ॥ पाईकपणें तो सर्वत्र मरता । चांग तरी परता गांढ्या वाव ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मरण आहे या सकळां । भेणें अवकळा अभयें मोल ॥ ५ ॥

३८२. प्रजी तो पाईक आळीचा नाईक । पोटासाठीं एक जैसे तैसे ॥ १ ॥ आगळें पाऊल आणिकासी तारी । पळतीं माघारीं तोडिजेती ॥ २ ॥ पाठीवरी घाय म्हणती फटमर । निधडा अंगें शूर मान पावे ॥ ३ ॥ घेईल दरवडा देहा तो पाईक । मारी सकळिक सर्व हरी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे नव्हे बोलाचें कारण । कमाईचा पण सिद्धी पावे ॥ ५ ॥

३८३. जातीचा पाईक ओळखे पाईका । आदर तो एका त्याचे ठायीं ॥ १ ॥ धरितील पोटासाठीं हातियारें । कळती तीं खरें बैठी चर्मी ॥ २ ॥ जातीचें तें असें खरें घायडाय । पारखिया काय पाशीं लोपे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नसे देव म्हण जना । झालियांच्या खुणा जाणतसों ॥ ४ ॥

पौराणिक अभंग.

शिवावर.

३८४. काय धर्म नीत । तुम्हां शिकवावें हित ॥ १ ॥ अवघें रचियेलें हेळा । लीळा ब्रह्मांड सकळा ॥ २ ॥ नाम महादेव । येथें निवडला भाव ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वेळे । माझें तुम्हां कां न कळे ॥ ४ ॥

३८५. भांडावें तें गोड । पुरे सकळही कोड ॥ १ ॥ ऐसा धरिच्या मोळा । ठावा निकटां जवळां ॥ २ ॥ हांक देतां दारीं । येती जवळी सामोरीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे शिवें । मागितलें हातीं द्यावें ॥४॥

रामावर.

३८६. रामा वनवास । तेणें वसे सर्व देश ॥ १ ॥ केलें नामाचें जतन । समर्थ तो नव्हे भिन्न ॥ २ ॥ वनांतरीं रडे । ऐसे पुराणीं पवाडे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऋषिनेम । ऐसा कळोनी कां भ्रम ॥४॥

३८७. राम म्हणे वाट चाली । यज्ञ पाउलापाउलीं ॥ १ ॥ धन्य धन्य तें शरीर । तीर्थव्रतांचें माहेर ॥ २ ॥ राम म्हणे करितां धंदा । सुखसमाधि त्या सदा ॥ ३ ॥ राम म्हणे ग्रासोग्रासीं । तोचि

जेविला उपवासी ॥ ४ ॥ राम म्हणे भोगीं त्यागीं । कर्म न लिंपे त्या अंगीं ॥ ५ ॥ ऐसा राम जंव नित्य । तुका म्हणे तो जीवन्मुक्त ॥६॥

३८८. तारी ऐसे जड । उदकावरी तो दगड ॥ १ ॥ तो हा न करी तें काई । कां रे लीन व्हाना पायीं ॥२॥ शिळा मनुष्य झाली । ज्याच्या चरणाचे चाली ॥ ३ ॥ वानरां हातीं लंका । घेवविली म्हणे तुका ॥ ४ ॥

३८९. राम म्हणतां रामाचि होइजे । पदीं बैसोन पदवी घेइजे ॥ १ ॥ ऐसें सुख वचनीं आहे । विश्वासें अनुभव पाहे ॥ २ ॥ रामरसाचिया चवी । आन रस रुचती केवीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चाखोनी सांगें । मज अनुभव आहे अंगें ॥ ४ ॥

३९०. रामराम उत्तम अक्षरें । कंठीं धरिलीं आवण अकरे ॥१॥ कैसी तारक उत्तम तिहीं लोकां । हळाहळ शीतळ केलें शिवा देखा ॥ २ ॥ हाचि मंत्र उपदेश भवानी । निच्या चुकल्या गर्भाधयोनि ॥ ३ ॥ जुनाट नागर नीच नवें । तुका म्हणे स्यां धरिलें जीवें भावें ॥ ४ ॥

३९१. राम म्हणतां तरे जाणता नेणता । हो का यातिभलता कुळहीन ॥ १ ॥ राम म्हणतां न लगे आणीक सायास । केले महा दोष तेही जळती ॥ २ ॥ राम म्हणे तया नये जवळी भूत । कैंचा यमदूत म्हणतां राम ॥ ३ ॥ राम म्हणतां तरे भवसिंधुपार । चुके येरझार म्हणतां राम ॥ ४ ॥ तुका म्हणे हेंचि सुखाचें साधन । सेवीं अमृतपान एका भावें ॥ ५ ॥

३९२. पैल आला राम रावणासी सांगती । काय निदसुरा निजलासी भूपति ॥ १ ॥ अवघे लंकेमाजी झाले रामाचे दूत । व्यापिलें सर्वत्र बाहेरी भीतरी आंत ॥२॥ अवघे अंगलग तुझे वधियेले वीर । होई शरणागत किंवा युद्धासी सादर ॥ ३ ॥ तुका म्हणे एक्या भावें रामासी भेटी । करूनी घेई आतां या संबंधेंशीं तुटी ॥ ४ ॥

३९३. समरंगणा आला । रामें रावण देखिला ॥ १ ॥ कैसे भिडतील दोन्ही । नांव सांगतियां रणीं ॥ २ ॥ प्रेमसुखाचें संधान । बाणें निवारिती बाण ॥ ३ ॥ तुकयास्वामी रघुनाथ । वर्म जाणोनि केली मात ॥ ४ ॥

रामपंचायतन. चित्रशाळा प्रेस, पुणें.

३९४. केला रावणाचा वध । अवघा तोडिला संबंध ॥ १ ॥ लंकाराज्य बिभीषणा । केली चिरकाळ स्थापना ॥ २ ॥ औदार्याची सीमा । काय वर्णू रघुरामा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझ्या दाता । रामें सोडवीली सीता ॥ ४ ॥

३९५. रामरूप केली । रामें कौसल्या माउली ॥ १ ॥ राम राहिला मानसीं । ध्यानीं चिंतनीं जयासी । राम होय त्यासी । संदेह नाहीं सर्वथा ॥ २ ॥ अयोध्येचे लोक । राम झाले सकळीक ॥ ३ ॥ स्मरतां जानकी । रामरूप झाले कपि ॥ ४ ॥ रावणेंशीं लंका । राम आपण झाला देखा ॥ ५ ॥ ऐसा नित्य राम ध्याय । तुका वंदी त्याचे पाय ॥ ६ ॥

३९६. आनंद झाला अयोध्येसी आला रघुनाथ । अवघा जयजयकार आलिंगिला भरत ॥ १ ॥ आनंदले लोक नरनारी परिवार । शंखभेरीतुरें वाद्यांचे गजर ॥ २ ॥ करिती अक्षयवाणे ओंवाळिती रघुवीरा । लक्ष्मीसहित लक्ष्मण दुसरा ॥ ३ ॥ झालें रामराज्य आनंदलीं सकळें । तुका म्हणे गाईवत्सें नरनारी बाळें ॥ ४ ॥

३९७. झालें रामराज्य काय उणें आम्हांसी । धरणी धरी पीक गाई वोळल्या म्हैसी ॥ १ ॥ राम वेळोवेळां आम्ही गाऊं ओवियें । दळितां कांडितां जेवितां गे बाइये ॥ २ ॥ स्वप्नींही दुःख कोणी न देखे डोळां । नामाच्या गजरें भय सुटलें कळिकाळा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे रामें सुख दिलें आपलें । नयो गर्भवासी येणें जाणें खुंटलें ॥ ४ ॥

३९८. अहल्या जेणें तारिली रामें । गणिका परलोका नेली नामें ॥ १ ॥ रामहरे रघुराजहरे । रामहरे महाराजहरे ॥ २ ॥ कंठ शीतळ जपतां शूळपाणी । राम जप अविनाश भवानी ॥ ३ ॥ तारक मंत्र श्रवण काशी । नाम जपतां वाल्मिक ऋषि ॥ ४ ॥ नामजप बीजमंत्र नळा । सिंधु तरती ज्याच्या प्रतापें शिळा ॥ ५ ॥ नामजप जीवन मुनिजना । तुकयास्वामी रघुनंदना ॥ ६ ॥

३९९. मी तों अल्प मतिहीन । काय वर्णू तुझे गुण । उदकीं तारिले पाषाण । हें महिमान नामाचें ॥ १ ॥ नाम चांगलें चांगलें । माझे कंठीं राहो भलें । कपिकुळ उद्धरिलें । मुक्त केलें राक्षसां ॥ २ ॥

द्रोणागिरि कपिहातीं । आणाविला सीतापती । थोर केली ख्याती । भरतभेटीसमर्थी ॥ ३ ॥ शिळा होती मनुष्य झाली । थोर कीर्ति वाखाणिली । लंका दहन केली । हनुमंतें काशानें ॥ ४ ॥ राम जानकीजीवन । योगियांचें निजध्यान । राम राजविलोचन । तुका चरण वंदितो ॥ ५ ॥

हनुमंतावर.

४००. केली सीताशुद्धि । मूळ रामायणा आधीं ॥ १ ॥ ऐसा प्रतापी गहन । सकळ भक्तांचें भूषण ॥ २ ॥ जाऊनी पाताळा । केली देवींची अवकळा ॥ ३ ॥ राम लक्षुमण । नेले आणिले चोरून ॥ ४ ॥ जोडूनियां कर । उभा सन्मुख समोर ॥५॥ तुका म्हणे जपें । वायुसुता जातीं पापें ॥ ६ ॥

४०१. काम बांदवडी । काळ घातला तोडरीं ॥ १ ॥ तया माझे दंडवत । कपिकुळीं हनुमंत ॥ २ ॥ शरीर वज्रा ऐसें । कवळीं ब्रह्मांड जो पुच्छें ॥ ३ ॥ रामाच्या सेवका । शरण आलों म्हणे तुका ॥ ४ ॥

४०२. हनुमंत महाबळी । रावणाची दाढी जाळी ॥ १ ॥ तया माझा नमस्कार । वारंवार निरंतर ॥ २ ॥ करोनी उड्डाण । केलें लंकेचें शोधन ॥ ३ ॥ जाळियली लंका । धन्य धन्य म्हणे तुका ॥४॥

४०३. शरण शरण जी हनुमंता । तुज आलों रामदूता ॥ १ ॥ काय भक्तीच्या त्या वाटा । मज दावाव्या सुभटा । २ ॥ शूर आणि धीर । स्वामिकाजीं तूं सादर ॥ ३ ॥ तुका म्हणे रुद्रा । अंजनीचिया कुमरा ॥४॥

गजेंद्र.

४०४. गजेंद्र तो हस्ती सहस्र वरुषें । जळामाजी नक्रें पीडिलासे ॥ १ ॥ सुहृदीं सांडिलें कोणी नाहीं साहे । अंतीं वाट पाहे विठो तुझी ॥ २ ॥ कृपेच्या सागरा माझ्या नारायणा । तया दोघां जणां तारियेलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नेले वाहूनीं विमानीं । मीही आइकोनी विश्वासलों ॥ ४ ॥

४०५. गजइंद्र पशु आप्तें मोकलिला । तो तुज स्मरला पांडुरंगा

चित्रशाळा प्रेस, पुणें.

मारुती.

चित्रशाळा प्रेस. पुणें

गजेंद्रमोक्ष.

॥ १ ॥ त्यासाठीं गरुड सांडुनि धांवसी । माया झळंबसी दिनानाथा ॥ २ ॥ धेनु वत्सावरी झेंप घाली जैसी । तैसें गजेंद्रासी सोडविलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ब्रीद बांधला यासाठीं । भक्तांसी संकटीं रक्षावया ॥ ४ ॥

गणिका.

४०६. व्यभिचारिणी गणिका असतां कुंटणी । विश्वास तिचे मनीं राघोबाचा ॥ १ ॥ ऐसीही पापिणी वाहिली विमानीं । अचळ भुवनीं ठेवियेली ॥ २ ॥ पतितपावन तिहीं लोकीं ठसा । कृपाळू कोंवसा अनाथांचा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धरा विठोबाची सोय । आणिक उपाय नेणों किती ॥ ४ ॥

शाक्तावर.

४०७. टवकाळूनी दृष्टि लावूनियां रंग । दावी झगमग डोळ्यापुढें ॥ १ ॥ म्हणती शिष्यासी लागली समाधि । लटकीच उपाधि झकावीती ॥ २ ॥ दीपाचिया ज्योती कोंडियेलें तेज । उपदेश सांजरात्रीमाजी ॥ ३ ॥ रांगोळिया चौक शृंगारूनी वोजा । आवरणपूजा यंत्र करी ॥ ४ ॥ पडदा लावोनिया दीप चहूं कोनीं । बैसोनी आसनीं मुद्रा दावी ॥ ५ ॥ नैवेद्यासी म्हणे करावें पक्कान्न । पात्रासी दिव्यान्न परवडी ॥ ६ ॥ झाला उपदेश कवळ घ्या रे मुखीं । आपोशन शेखीं बुडविलें ॥ ७ ॥ पाषांड करोनी मांडिली जीविका । बुडवी भाविकां लोकांप्रति ॥ ८ ॥ कायावाचामनें सोडवी संकल्प । गुरु गुरु जप प्रतिपादी ॥ ९ ॥ शुद्ध परमार्थ बुडविला तेणें । गुरुत्वभूषणें भग भोगी ॥ १० ॥ विधीचाही लोप बुडविला वेद । शास्त्रांचाही बोध हरविला ॥ ११ ॥ योगाची धारणा नाहीं प्राणायाम । सांडी यम नेम नित्यादिक ॥ १२ ॥ वैराग्याचा लोप हरिभजनीं विक्षेप । वाढविलें पाप मतिलंडें ॥ १३ ॥ तुका म्हणे गेलें गुरुत्व गुरवाडी । पूर्वजांसी धाडी नरकवासा ॥ १४ ॥

४०८. गुरुमार्गामुळें भ्रष्ट झाले सकळ । म्हणती यातीकुळ नाहीं ब्रह्मीं ॥ १ ॥ पवित्राला म्हणती नको हा कंटक । मानिती आत्मिक अनामिका ॥ २ ॥ डोहार लोहार दासी बलुती बारा । उपदेशिती

फारा रांडापोरें ॥ ३ ॥ कांहीं टाण्या टोण्या विप्रशिष्य होती । उघडी फजिती स्वधर्माची ॥ ४ ॥ नसता करूनी होम खाती एके ठायीं । म्हणती पाप नाहीं मोक्ष येणें ॥ ५ ॥ इंद्रियांचे पेटे भला कौल देती । मर्यादा जकाती माफ केली ॥ ६ ॥ नाहीं शास्त्राधार पात्रापात्र नेणें । उपदेशून घेणें द्रव्य कांहीं ॥ ७ ॥ तुका म्हणे ऐसे गुरुशिष्य जाण । विठोबाची आण नरका जाती ॥ ८ ॥

४०९. शाक्त गबडा जये देशीं । तेथें राशी पापान्या ॥ १ ॥ सुकृताचा उदो केला । गोंधळ घाला इंद्रियें ॥ २ ॥ क्रोधरूपें त्रस काम । तीचें नाम जपतसे ॥ ३ ॥ मद्यभक्षण मांगिणजाती । विटाळ चित्तीं सांठविला ॥ ४ ॥ म्हवूनियां पूजी रांड । न लगे भाड दाढीसी ॥ ५ ॥ तुका म्हणे भगवती । नेइल अंतीं आपणायें ॥ ६ ॥

४१०. राजा प्रजा द्वाड देश । शाक्त वास करिती तो ॥ १ ॥ अधर्माचें उघड पीक । धर्म रंक ते गांवीं ॥ २ ॥ न पिके भूमि कांपे भारें । मद्य वारें पीतील ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अवघीं दुःखें । येती सुखें वस्तीसी ॥ ४ ॥

४११. ऐका कलीचें हें फळ । पुढें होइल ब्रह्मगोळ ॥ १ ॥ चारी वर्ण अठरा याती । भोजन करिती एके पंक्ती ॥ २ ॥ पूजिती असुरा रांडा । मद्य प्राशितील पेंडा ॥ ३ ॥ वाम कवळ मार्जन । जन जाइल अधःपतन ॥ ४ ॥ तुका हरिभक्ती करी । शक्ति पाणी वाहे घरीं ॥ ५ ॥

४१२. ऐसें कलियुगाच्या मुळें । झालें धर्माचें वाटोळें ॥ १ ॥ सांडूनियां रामराम । ब्राह्मण म्हणती दोम दोम ॥ २ ॥ शिवों नये तीं निळीं । वस्त्रें पांघरती काळीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वृत्ति । सांडुनि गदा मागत जाती ॥ ४ ॥

४१३. अवघ्या पापें घडला एक । उपासक शक्तीचा ॥ १ ॥ त्याचा विटाळ नका अंगा । पांडुरंगा माझिया ॥ २ ॥ काम क्रोध मद्य अंगीं । रंगला रंगीं अवगुणी ॥ ३ ॥ करितां पाप न धरी शंका । म्हणे तुका कोणाही ॥ ४ ॥

४१४. वाघिनां बळ धरितां हातीं । जुलुमें जाती नरकामधीं ॥ १ ॥

रंडीदासाप्रति कांहीं । उपदेश तोही चालेना ॥ २ ॥ जन्म गेला वाताहात । थोर घात ते ठायीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पंढरीनाथा । तुझी कथा दूषीती ॥ ४ ॥

४१५. शाक्ताची शूकरी माय । विष्ठा खाय बिंदीची ॥ १ ॥ तिची त्या पडली सवे । मागें धांवे म्हणोनि ॥ २ ॥ शाक्ताची गाढवी माय । भुंकत जाय वेसदारा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सिंदळीचे । बोलतां वाचे निंद्य ते ॥ ४ ॥

४१६. हरिहर सांडूनि देव । धरिती भाव क्षुल्लकीं ॥ १ ॥ ऐका त्याची विटंबना । देवपणा भक्तांची ॥२॥ अंगीं कवडे घाली गळां । परडी कळाहीन हातीं ॥ ३ ॥ गळा गाठा हिंडे द्वारीं । मनुष्य परी कुतरीं तीं ॥ ४ ॥ माथां सेंदुर दांत खाती । जेंगट हातीं सटवीचे ॥ ५ ॥ पूजिती विकट दोंद । पशु मोंड गजाची ॥ ६ ॥ ऐशा छंदे चुकलीं वाटा । भाव खोटा भजन ॥ ७ ॥ तुका म्हणे विष्णु शिवा । वांचुनि देवा भजती ते ॥ ८ ॥

४१७. कांयासाठीं झालें ज्ञान । तेणें जन नाडिलें ॥ १ ॥ कामक्रोध बुचबुची । भुंके पुची व्यालीची ॥ २ ॥ पुजेलागीं द्रव्य मागे । काय सांगे शिष्यातें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कैंचें ब्रह्म । अवघा भ्रम विषयांचा ॥ ४ ॥

४१८. सांडूनिया पंढरीराव । कवणातें म्हणों देव ॥ १ ॥ बहु लाज वाटे चित्ता । आणिकांतें देव म्हणतां ॥ २ ॥ सांडूनिया हिरा । कोणें वेचाव्या त्या गारा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हरिहर । ऐसीं सांडूनिया धुर ॥ ४ ॥

४१९. बहुत गेलीं वायां । न भजतां पंढरीराया ॥ १ ॥ करिती कामिकांची सेवा । लागोन मागोन खाल्या देवा ॥ २ ॥ अवघियांचा धनी । त्यासी गेलीं विसरोनी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अंतीं । पडती यमाचिया हातीं ॥ ४ ॥

४२०. असो आतां ऐसा धंदा । तुज गोविंदा आठवूं ॥ १ ॥ रक्षिता तूं होसी जरी । तरि काय येरीं करावें ॥ २ ॥ काया वाचा मन पायीं । राहे ठायीं करूं तें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे गाइन गीतीं । रूप तें चित्तीं धरूनियां ॥ ४ ॥

४२१. नाहीं आम्ही विष्णुदास । कवीत आम्ह कोणाचीं ॥ १ ॥ कां हे नष्ट करिती निंदा । नेणों मदा आमुची ॥ २ ॥ असों भलते ठायीं मनें । समाधानें आपुल्या ॥ ३ ॥ तुका म्हणे करूं देवा । तुझी सेवा धंदा तो ॥ ४ ॥

श्लोकरूपी बोध.

४२२. तुजवांचुनी मागणें काय कोणा । महीमंडळीं व्यापक विश्व जाणा । जीवभावना पुरवूं कोण जाणे । तुजवांचुनी होत कां रावगणे ॥ १ ॥ नसे मोक्षदाता तिहींमाजि लोकां । भवतारकु तुजवांचूनि एका । मनी मानसीं चिंतितां रूपनाम । पळे पाप ताप भयें नासे काम ॥ २ ॥ हरी नाम हें स्याच तूझें पुराणीं । हरी हातिचें काळगर्भादियोनी । करूं मुखवाणी कसी दशधाडी । तुजवांचुनी वर्णितां व्यर्थ गोडी ॥ ३ ॥ भवभंजना व्यापका लोक तिन्ही । तुज वर्णितां शीणला शेषफणी । असो जीव भाव तुझ्या सर्व पायीं । दुजें मागणें आणिक व्यर्थ काई ॥ ४ ॥ दिनानाथ हे साक्ष तूझी जनासी । दिनें तारिलीं पातकी थोर दोषी । तुका राहिला पायिं तो राख देवा । असे मागतां तूमची पादसेवा ॥ ५ ॥

४२३. उभा भीवरेच्या तिरीं राहिलाहे । असे सन्मुख दक्षिणे मूख वाहे । पळे पाप महा सुटे कांप थोर । कसे गर्जती घोष हे नामवीर ॥ १ ॥ गुणगंभीर धीर हा हास्यमूख । वदे वदनी अमृत सर्वसूख । मुनि लागिं लागे बहू गोड चित्तीं । देहभावना तुटलि याचि खंती ॥ २ ॥ ठसा घातला ये भूमिमाजी थोर । इच्छादान तें द्यावयासी उदार । सिद्धि वोळंगती जया सर्वठायीं । तुझें नाम हें चांगलें गे विठाई ॥ ३ ॥ असे उघडा हा विटेवरि उभा । धरूनी कटसूत्र हें भक्तिलोभा । पुढें वाट दावी भवसागराची । विठो माउली सिद्ध हे साधकांची ॥ ४ ॥ करा वेगु होता धरा पथ आधीं । जया पार नाहीं सुखा तें च साधीं । म्हणे तुका पंढरीये सर्व आलें । असे विश्व हें जीवनें त्याच ज्यालें ॥ ५ ॥

४२४. घना गुतलें चित्त माझें मुरारी । मन घेउनी हिंडवी दारोदारीं । मन हिंडतां न पुरे यासि कांहीं । मही ठेंगणी परि तें तृप्ति नाहीं ॥ १ ॥ पाहतां न दिसे निज शुद्ध मती । पुढें पडिलों इंद्रिया

थोर वालीं । जिवा नास त्या संगती दंड बेडी । हरी शीघ्र या दुष्ट-संगासि तोडीं ॥ २ ॥ असीं आणिकें काय मागों अनंता । मोहो पापिणी दुष्टमायाममता । काम क्रोधही यातना थोर करी । तुजवांचुनी सोडवी कोण हरी ॥ ३ ॥ निजदेखतां निज हे दूरि जाये । निज आळस दंभ या भीत आहे । तयां वस्ति देहीं नको देऊं देवा । तुज-वांचुनी आणिक नास्ति देवा ॥ ४ ॥ करीं घातपात भय लाज थोरी । असे सत्य भाव बहु भक्ति दूरी । नको सोकरूं दीनबंधु अनाथा । तुका वीनवी ठेवुनी पायिं माथा ॥ ५ ॥

४२५ पैल सांवळे तेज पुंजाळ कैसें । सिरीं तुर्विली साजिरी मोरपीसें । हरे त्यासि देखतां ताप माया । भजा रे भजा यादवा योगिराजा ॥ १ ॥ जया कामिनी लुब्धल्या सहस्रसोळा । सुकुमार त्या गोपिका दिव्य बाळा । शोभे मध्यभागीं कळा चंद्रकोटी । रूपा मीनली साजिरी माळ कंठीं ॥ २ ॥ तया यादवां श्रेष्ठ हा चक्र-पाणी । जया वंदिती कोटि तेहतीस तीन्ही । महाकाळ हे कांपती दैत्य ज्यासी । पाहा सांवळें रूप हें पापनासीं ॥ ३ ॥ कसीं पाउलें साजिरीं कूंकुमाचीं । कसी वीट हे लागली दैवाची । जया चिंतितां अग्नी हा शांति नीवे । धरावा मानसीं आपल्या दृढभावें ॥ ४ ॥ मुनी देखतां सूख हें चित्त माये । देह मांडला भाव हा बाप माय । तुक्या लागलें मानसीं देवपीसें । चित्त चोरटें सांवळें रूप कैसें ॥ ५ ॥

४२६. असे नांदतु हा हरी सर्वजीवीं । असे व्यापुनी अग्नि काष्ठांत तेवीं । घटीं बिंबलें बिंब हें ठायिंठायीं । तया संगती नासु हा त्यासि नाहीं ॥ १ ॥ तृण वाटितां क्षीर हें होत नाहीं । पशू भक्षितां पालटे तेंचि देहीं । तया वर्म तों जाणता एक आहे । असे व्यापक व्यापुनी अंतर्बाह्य ॥ २ ॥ फळ कर्दळीं सेवटीं येत आहे । असे शोधितां पोकळीमाजि काये । धीर नाहीं तें वाउगें धीग झालें । फळ पुष्प ना यत्न ते व्यर्थ गेले ॥ ३ ॥ असें नाम हें दर्पणें सिद्ध केलें । असे बिंब तें या मळाअड ठेलें । कसें शुद्ध नाहीं दिसे माजि रूप । नका वाढवूं सीण हा पुण्यपाप ॥ ४ ॥ करा वर्म ठावें नका सोंग वांयां । तुका वीनवीतो पडों काय पायां । त्यजी पुत्र दारा धन वासना हे । मग ऊरलें शेवटीं काय पाहें ॥ ५ ॥

४२७. मना सांडि हे वासना दुष्ट खोडी । मती मानसीं एक हे व्यर्थ गोडी । असे हीत माझें तुज कांहीं एक । धरीं विठ्ठलीं प्रेम हें पायिं सूख ॥ १ ॥ असा सर्वभावें तुज शरण आलों । देहदुःख हें भोगितां फार भ्यालों । भवतारितें दूसरें नाहीं कोणी । गुरू होत कां देव आणीक तीन्ही ॥ २ ॥ जना वासना हे धना थोरी आहे । तुज लागली संगती तोचि सोये । करा सर्व संगी परित्यागु ठायीं । तुका वीनवी ठेवूनि शीर पायीं ॥ ३ ॥

गति आणि अधोगतीचे मार्ग.

४२८. एका संतजन उत्तर माझे बोबडे बोल । करीं लाड तुम्हांपुढें हो कोणी झणी कोपाल ॥ १ ॥ उपाय साधन आइका कोण गति अवगाते । दृढ बैसोनि सादर तुम्हीं धरावें चित्तीं ॥ २ ॥ धर्म तयासीच घडे रे ज्याचें स्वाधीन भाज । कर्म तयासी जोडे रे भीत नाहीं लाज ॥ ३ ॥ पुण्य तें जाणा रे भाइनों परोपकाराचें । परपीडा परनिंदा रे खरें पाप तयाचें ॥ ४ ॥ लाभ तयासीच झाला रे मुखीं देव उच्चारी । प्रपंचा पाठीं गुंतला रे हानी तयासी थोरी ॥ ५ ॥ सुख तें जाणा रे भाइनों संतसमागम । दुःख तें जाणा रे भाइनो सम तेथें विषम ॥ ६ ॥ साधन तयासी साधे रे ज्याची स्वाधीन बुद्धि । पराधीना आहे घात रे थोर जाण संबंधी ॥ ७ ॥ मान पावे तो आगळा मुख्य इंद्रियें राखे । अपमानी तो अधररसस्वाद चाखे ॥ ८ ॥ जाणता तयासी बोलती जाणे सारलक्षण । नेणता तया बोलिजे वाद करी भूषण ॥ ९ ॥ भला तोचि एक जाणा रे गयावर्जन करी । बुरा नष्ट धन मेळवी परद्वार जो करी ॥ १० ॥ आचारी अन्न काढी रे गाइ अतितविभाग । अनाचारी करी भोजन स्वाहा नसतां संग ॥ ११ ॥ स्वहित तेणेचि केलें रे भूतीं देखिला देव । अनहित तयाचें झालें रे आणी अहंभाव ॥ १२ ॥ धन्य तोचि जन्मा आले रे एक हरीचे दास । धिग ते विषयीं गुंतलें केला आयुष्या नाश ॥ १३ ॥ जोहरी तोचि एक जाणा रे जाणे सिद्धलक्षणें । वेडसरु तो भुले रे वरदळभूषणें ॥ १४ ॥ बळियादा तोचि जाणा रे भक्ति दृढ शरीरीं । गांढ्या तयासी बोलिजे एक भाव न धरी ॥ १५ ॥ खोल तो वचन गुरूचें जो गिळूनी बैसे । उथळ धीर

नाहीं अंगीं रे म्हणे होईल कैसें ॥ १६ ॥ उदार तोचि जीवभाव रे ठेवी देवाचे पायीं । कृपण तयासी बोलिजे पडे उपाधिठाईं ॥ १७ ॥ चांगलेपण तेंचि रे ज्याचें अंतर शुद्ध । ओंगळ मळीन अंतरी वाणी वाहे दुर्गंध ॥ १८ ॥ गोड तेंचि एक आहे रे सार विठ्ठलनाम । कडु तो संसार रे लक्षचौऱ्यांशीं जन्म ॥ १९ ॥ तुका म्हणे मना धर्मी रे संतसंगतिसोई । नलगे कांहीं करावें राहें विठ्ठलपायीं ॥ २० ॥

दोहोरे.

४२९. तुका बस्तर बिचारा क्या करो रे । अंतर भगवान होय । भीतर मैला कब मिटो रे । मरे उपर धोय ॥ १ ॥ रामराम कहे रे मन । औरसुं नहिं काज । बहुत उतारे पार । आगे राखे तुकाकी लाज ॥ २ ॥ लोभीके चित्त धन बैठे । कामिनीके चित्त काम । माताके चित्त पूत बैठें । तुकाके मन राम ॥ ३ ॥ तुका पंखि ब्रहिर न मानु । वाहि जनावर बाग । असंतनकुं संतन मानु । जे वर्मकु दाग ॥ ४ ॥ तुका राम बहुत मिठा रे । भर राखु शरीर । तनकी करूं नावरि । उतारूं पैल तीर ॥ ५ ॥ संत पन्हयां ले खडा । राहूं ठाकुरद्वार । चलत पाछें हुं फिरों । रज उडत लेऊं सीर ॥ ६ ॥ तुका प्रभु बडो न मनूं न मानूं बडो । जिसपास बहु दाम । बालिहारी उस मुखकी । जिस्त निकसे राम ॥ ७ ॥ राम कहे सो मुख भलारे । खाय खीर खांड । हरिबिन मुखमो धूल परी रे । क्या जनी उस रांड ॥८॥ राम कहे सो मुख भला रे । बिन रामसे बीख । अब न जानूं मते बेरों । जब काल लगावे साख ॥ ९ ॥ कहे तुका मैं सवदा बेंचूं । लेवेके तन हार । मिठा साधुसंतजन रे । मुरखके सिर मार ॥ १० ॥ तुका दास तिनका रे । रामभजन निरास । क्या बिचारे पंडित करो रे । हात पसारे आस ॥ ११ ॥ तुका प्रीत रामसुं । तैसी मिठा राख । पतंग जाय दीपपरे । करे तनकी खाक ॥ १२ ॥ कहे तुका जग भुला रे । कह्या न मानत कोय । हात परे जब कालके । मारत फोरत डोय ॥ १३ ॥ तुका सुरा नहिं सबदका रे । जब कमाई न होय । चोट माहे धनकी रे । हिरा नीबरे तोय ॥ १४ ॥ तुका सुर बहुत कहावे । लडत बिरला कोय । एक पावे ऊंच पदवी । एक खौंसा जोय ॥ १५ ॥ तुका मार्‍या पेटका । और

न जाने कोय । जपतां कलु रामनाम । हरिभगतनकी सोय ॥ १६ ॥ काफर सोही आपन बुझे । अल्ला दुनियां भर । कहे तुका तुम्ही सुनो रे भाई । हिरदा जिन्हका कठोर ॥ १७ ॥ भास्त न पाइये मालथी । पढिया लोक रिझाये । निचा जथें कमतारिव । सोही सो फल खाये ॥१८॥ फल पाया तो सुख भया । किन्हांसो न करे वेवाद । बान न देखे मिरगी । चित्त मिलाया नाद ॥१९॥ तुका दास रामका । मनमे एक हि भाव । तो न पालट आव । ये हि तन जाव ॥२०॥ तुका रामसु चित्त बांधराखो । तैसा आपने हात । धेनु बछरा छोर जावे । प्रेम न सुटे सात ॥ २० ॥ चित्तसु चित्त जब मिले । तब तन थंडा होय । तुका मिलना जिन्हेसुं । ऐसा बिरला कोय ॥ २२ ॥ चित्त मिले तो सब मिले । नहिं तो फुटक संग । पानी पाथर एक ठोर । कोरा न भिजे अंग ॥ २३ ॥ तुक संगत तिनसें कहिये । जिनसें सुख दुनाय । दुर्जन तेरा मुख काला । थीता प्रेम घटाये ॥ २४ ॥ तुका मिलना तो भला । मनसुं मन मिल जाय । उपर उपर मट्टी घसनी । उनकी कोन वन्हाई ॥ २५ ॥ तुका कुटुंब छोरे रे। लरके जोरो सिर मुंदाय । जबथेइच्छा नहिं मुई । तब तूं किया काय ॥२६॥ तुका इच्छा मिटाई तो । काहा करे जट खाक । मर्थाया गोला डारदिया तो । नहिं मिले फेरन ताक ॥ २७ ॥ भीद मेरे साइयाके । तुका चलावे पास सुरा सुहि लरे हमसें । छोटे तनकी आस ॥ २८ कहे तुका भला भया । हम हूं संतनका दास । क्या जानूं केते मरते । वोन मिटती मनकी आस ॥ २९ ॥ तुका और मिठाई क्या करूं रे । पाले विकार पिंड । राम कहावे सो भली रुखी । माखन खीर खांड ॥ ३० ॥

हिंदुस्थानी पदें.

४३०. क्या गाऊं कोई सुननेवाला । देखें तो सब जगही भुला ॥ १ ॥ खेलों आपने रामाहिसात । जैसी वैसी कररहूं मात ॥ २ ॥ काहांसे लाऊं मधुरा बानी । रीझे ऐसी लोक बिरानी ॥ ३ ॥ गिरिधर लाल तो भावका भुका । राग कला नहिं जानत तुका ॥ ४ ॥

४३१. छोडे धन मंदिर बन बसाया । मांगत टुका घरघर खाया ॥ १ ॥ तीनसों हम करत्रों सलाम । ज्यासुख बैठा राजाराम

॥ २ ॥ तुलसीमाला बभूत चऱ्हावे । हरजीके गुण निर्मल गावे ॥ ३ ॥ कहे तुका जो सांई हमारा । हिरनकश्यप जिन्हे माराहि डारा ॥ ४ ॥

४३२. मंत्रतंत्र नहिं मानत साखी । प्रेमभाव नहिं अंतर राखी ॥ १ ॥ राम कहे त्याके पग हूं लागूं । देखत कपट अभिमान दुर भागूं ॥ २ ॥ अधिक जाती कुल नहिं जानूं । जाने नारायन सो प्रानी मानूं ॥ ३ ॥ कहे तुका जीव तन धन डारूं वारी । राम उपासहुं बलियारी ॥ ४ ॥

४३३. हरिसूं मिल दे एकही बेर । पाछें तूं फेर नावे घर ॥ १ ॥ मात सुनों तुति आवे मनावन । जाया करती भर जोबन ॥ २ ॥ हरिसुखमाहि कहिया न जाय । तब तूं बुझे आगो पाय ॥ ३ ॥ देखहि भाव कछु पकरी हात । मिलाई तुका प्रभुसात ॥ ४ ॥

४३४. क्या कहूं नहिं बुझत लोका । लिजावे जम मारत धक्का ॥ १ ॥ क्या जीवनेकी पकरी आस । हातों लिया नहिं तेरा वास ॥ २ ॥ किसे दिवाने कहता मेरा । कछु जावे तब तूं सब त्या न्यारा ॥ ३ ॥ कहे तुका तूं भया दिवाना । आपना विचार करले जना ॥ ४ ॥

४३५. कब मरूं पाऊं चरन तुम्हारे । ठाकुर मेरे जीवन प्यारे ॥ १ ॥ जग डरे ज्याकुं सो मोहि मीठा । मीठा दर आनंदसाहि पैठा ॥ २ ॥ भला पाऊं जनम इन्हे बेर । सब मायाके असंग फेर ॥ ३ ॥ कहे तुका धन मानहि दारा । वोहि लिये गुंडली पसारा॥४॥

४३६. दासों पाछें दौरे राम । सोवे खडा आपे मुकाम ॥ १ ॥ प्रेम रसडी बांधी गले । खैंच चले तब मोही उधर ॥ २ ॥ आपनें जनसुं भुल न देवे । कर हि धर आगे बाट बतावे ॥३॥ तुकाप्रभु दीनदयाला । वारि रे तुज पर हुं गोपाला ॥ ४ ॥

४३७. ऐसा कर घर आवे राम । और धंदा सब छोर हि काम ॥ १ ॥ इतने गोते काहे खाता । जब तूं आपना भूल न होता ॥ २ ॥ अंतरजामी जानत साचा । मनमें एक उपर बाचा ॥ ३ ॥ तुकाप्रभु देशबिदेश । भरिया खाली नहि लेस ॥ ४ ॥

४३८. मेरे रामको नाम जो लेवे बारोबार । त्याके पाऊं मेरे तन-

की पैजार ॥ १ ॥ हांसत खेलत चालत बाट । खाना खांत सोत खाट ॥ २ ॥ जातनसु मुजे कछु नहि प्यार । असतके नहिं हिंदु धेड चभार ॥ ३ ॥ ज्याका चित्त लगा मेरे रामको नाम । कहे तुका मेरा चित्त लगा त्याके पाव ॥ ४ ॥

४३९. आप तरे त्याकी कोन बऱ्हाई । औरनकुं भलो नाम धराई ॥ १ ॥ काहे भूमि इतना भार राखे । दुभत धेनु नहिं दुध चाखे ॥ २ ॥ बरसत मेघ फलतहि बिरखा । कोन काम आपनी उन्हो तिरखा ॥ ३ ॥ काहे चंदा सुरज खावे फेरा । खिन एक बैठ न पावत घेरा ॥ ४ ॥ काहे पारिस कंचन करे धातु । नहिं मोल तुटत पावत घातु ॥ ५ ॥ कहे तुका उपकार हि काज । सब कर रहिया रघुराज ॥ ६ ॥

४४०. जग चले उस घाट कोन जाय । नहिं समजत फिरफिर गोंत खाय ॥ १ ॥ नहिं एक दो सब संसार । जो बुझे सो आगला स्वार ॥ २ ॥ उपर स्वार बैठ तृष्णापीठ । नहिं वाचे कोई जावे लूट ॥ ३ ॥ देखहि डर फेर बैठा तुका । जोवत मारग रामहि एका ॥ ४ ॥

४४१. भले रे भाई जिन्हें किया चीज । अछा नहिं मिलत बीज ॥ १ ॥ फीरतफीरत पाया सारा । मीठत लोले धन किनारा ॥ २ ॥ तीरथ बरत फिर पाया जोग । नहिं तलमल तुटत भवरोग ॥ ३ ॥ कहे तुका मैं ताको दास । नहिं सिरभार चलावे पास ॥४॥

४४२. लाल कंबली वोढे पेनाये । मोसु हरिथे कैसें बनाये ॥१॥ कहे साखि तुझें करींत सोर । हिरदा हारिका कठिन कठोर ॥ २ ॥ नहिं क्रिया सरम कछु लाज । और सुनाउं बहुत हे भाज ॥ ३ ॥ और नामरूप नहिं गोवलिया । तुका प्रभु माखन खाया ॥ ४ ॥

४४३. राम कहो जीवना फल सो हीं । हरिभजनसु विलंब न पाई ॥१॥ कवनका मंदिर कवनकी झोपरी । एक रामाबिन सबही फुकरी ॥ २ ॥ कवनकी काया कवनकी माया । एक रामाबिन सब हि जाया ॥ ३ ॥ कहे तुका सबहि चलणार । एक रामाबिन नहिं वोसार ॥ ४ ॥

४४४. काहे भुला धनसंपत्ती घोरे । रामनाम सुन गाऊ हो बापु

रे ॥ १ ॥ राजे लोक सब कहे तूं आपना । जब काल नहिं पाया ठाना ॥ २ ॥ माया मिथ्या मनका सब धंदा । तेजो अभिमान भजो गोविंदा ॥ ३ ॥ गना रक डोंगरकी राई । कहे तुका कर-हिलाई ॥ ४ ॥

४४५. काहे रोवे आगले मरना । गंव्हार तूं भुला आपना ॥ १ ॥ केते मालुम नहिं पडे । नन्हे बडे गये सो ॥ २ ॥ बाप माई लेखा नहिं । पाछें तूं हि चलनार ॥ ३ ॥ काले बाल सोपत भये । खबर पकरो तुका कहे ॥ ४ ॥

४४६. क्या मेरे राम कवन सुख सारा । कहकर दे पुछूं दास तुम्हारा ॥ १ ॥ तनजोबनकी कोनबव्हाई । व्याधिपीडा दिस काटहि खाई ॥ २ ॥ कीर्त बधाऊं तों नाम न मेरा । काहे झुटा पछताऊं घेरा ॥ ३ ॥ कहे तुका नहिं समजत सात । तुम्हारे शरन जोरत ही हात ॥ ४ ॥

४४७. देखत अखों झुटा कोरा । तो काहे छोरा घरबार ॥ १ ॥ मनसुं किया चाहिये पाख । उपर खाक पसारा ॥ २ ॥ कामक्रोधसो संसार । वो सिरभार चलावे ॥ ३ ॥ कहे तुका सो संन्यास । छोडे आस तनकी हि ॥ ४ ॥

४४८. रामभजन सब सार मिठाई । हरि संताप जनमदुख राई ॥ ॥ १ ॥ दुधभात घृत साकरपारे । हरते भुक नाहे अंततारे ॥ २ ॥ खावते जुग सब चलिजावे । खाटमिठा फिर परचत आवे ॥ ३ ॥ कहे तुका रामरस जो पावे । बहुरी फेरा वो कबहु न खाये ॥ ४ ॥

४४९. बारबार काहे मरत अभागी । बहुरी मरनसे क्या तोरे भागी ॥ १ ॥ ये हि तन करते क्या ना होय । भजन भगति कर वैकुंठ जाय ॥ २ ॥ रामनाम मोल नहिं बेचे कवरि । वो हि सब माया छुरावत झगरी ॥ ३ ॥ कहे तुका मनसुं मिल राखो । रामरस जिव्हा नित चाखो ॥ ४ ॥

भूपाळ्या व आरत्यांचे अभंग.

४५०. करूनी विनवणी पायीं ठेवितों माथा । परिसावी विनंती माझी पंढरीनाथा ॥ १ ॥ अखंडित असावेसें वाटतें पायीं । साहोनी संकोच ठाव थोडासा देई ॥ २ ॥ असो नसो भाव आलों तुझिया

ठाया । कृपादृष्टी पाहें मजकडे पंढरीराया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुझीं आम्ही वेडीं वाकुडीं । नामें भवपाश हातें आपुल्या तोडी ॥ ४ ॥

४५१. बोलोनियां दाऊं कां तुम्ही नेणा जी देवा । ठेवाल तें ठेवा ठायीं तैसा राहेन ॥ १ ॥ पांगुळलें मन कांहीं नाठवे उपाय । म्हणऊनी पाय जीवीं धरूनी राहिलों ॥ २ ॥ त्याग भोग दुःख काय सांडावें मांडावें । ऐसी धरियेली जीवें माझ्या थोर आशंका ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माता बाळ चुकलिया वनीं । न पवतां जननी दुःख पावे विठ्ठल ॥ ४ ॥

४५२. ऐसी वाट पाहें कांहीं निरोप कां मूळ । कांहीं कळवळा तुम्हां उमटेचि ना ॥ १ ॥ आहो पांडुरंगे पंढरीचे निवासे । ठावू- नियां आसे चाळवूनी ठेविलें ॥ २ ॥ काय जन्मा येऊनियां केली म्या जोडी । ऐसें घडोघडीं चित्ता येते आठवू ॥ ३ ॥ तुका म्हणे खरा न पवेचि विभाग । धिक्कारितें जग हेंचि लाहें हिशोवें ॥ ४ ॥

४५३. माझें चित्त तुझे पायीं । राहे ऐसें करीं कांहीं । धरोनियां बाहीं । भव हा तारीं दातारा ॥ १ ॥ चतुरा तूं शिरोमणि । गुण- लावण्याची खाणी । मुगुट सकळां मणि । धन्य तूंचि विठोबा ॥ २ ॥ करीं तिमिरांचा नाश । उदयो होउनि प्रकाश । तोडीं आशा- पाश । करीं वास हृदयीं ॥ ३ ॥ पाहें गुंतलों नेणतां । माझी असो तुम्हा चिंता । तुका ठेवी माथा । पायीं आतां राखावें ॥ ४ ॥

४५४. कां गा किविलवाणा केलों दीनाचा दीन । काय तुझी हीन शक्ति जालीसे दिसे ॥ १ ॥ लाज येते मना तुझा म्हणवितां दास । गोडी नाहीं रस बोलिलीयासारिखी ॥ २ ॥ लाजविली मागें संतांचीं हीं उत्तरें । कळों येतें खरें दुजें एकावरूनी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझी कोणीं वदविली वाणी । प्रसादावांचूनी तुमचिया विठ्ठला ॥ ४ ॥

४५५. जळो माझें कर्म वायां केली कटकट । झालें तैसें तंट नाहीं आलें अनुभवा ॥ १ ॥ आतां पुढें धीर काय देऊं या मना । ऐसें नारायणा प्रेरिलें तें पाहिजे ॥ २ ॥ गुणवंत केलों दोष जाणाया- साठीं । माझें माझे पोटीं बळकट दूषण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अहो केशीराजा दयाळा । बरवा हा लळा पाळियेला शेवटीं ॥ ४ ॥

४५६. कामें नेलें चित्त नेदी अवलोकूं मुख । बहु वाटे दुःख फुटों पांहे हृदय ॥ १ ॥ कां गा सासुरवासी मज केलें भगवंता । आपुलिया सत्ता स्वाधीनता ते नाहीं ॥ २ ॥ प्रभातेसी वाटे तुमच्या यावें दर्शना । येथें न चले चोरी उरली राहे वासना ॥ ३ ॥ येथें अवघे वांयां गेले दिसती सायास । तुका म्हणे नास दिसे झाल्या वेचाचा ॥ ४ ॥

४५७. जळोत तीं येथें उपजविती अंतराय । सायासाची जोडी माझी तुमचे पाय ॥ १ ॥ आतां मज साह्य येथें करावें देवा । तुझी घेई सेवा सकळ गोवा उगवूनी ॥ २ ॥ भोगें रोगा जोडोनिया दिलें आणिकां । अरुचि त हो कां आतां सकळांपासूनी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे असो तुझें तुझे मस्तकीं । नाहीं ये लौकिकीं आतां मज वर्तणें ॥ ४ ॥

४५८. न सांगता तुम्हां कळों येतें अतर । विश्वीं विश्वंभर परिहारचि नलगे ॥१॥ परि हे अनावर आवरितां आवडी । अवमान ते घडी पुरों एकी देत नाहीं ॥२॥ काय उणें मज येथें ठेविलिये ठायीं । पोटा आलों तरीं रासूनियां समर्थे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अवघी आवरिली वासना । आतां नारायणा दुसरियापासूनी ॥ ४ ॥

४५९. तुजसवें आम्ही अनुसरलों अबळा । नको अंगीं कळा राहों हरी हीन देऊं ॥१॥ सासुरवासा भीतो जीव ओढे तुजपाशीं । आतां दोहींविशीं लज्जा राखें आमुची ॥ २ ॥ न कळतां संग झाला सहज खेळतां । प्रवर्तली चिंता मागिलाचि यावरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे असतां जैसें तैसें बरवें । वचन या भावें वेचूनिया विनटलों ॥४॥

४६० तुझें दास्य करूं आणिका मागों खावया । धिग् झालें जिणें माझें पंढरीराया ॥ १ ॥ काय गा विठोबा तुज आतां म्हणावें । शुभाशुभ गोड तुम्हां थोरांच्या दैवें ॥ २ ॥ संसाराचा धाक निरंतर आम्हांसी । मरण भलें परि काय अवकळा ऐसी ॥ ३ ॥ तुझा शरणागत शरण जाऊं आणिकांसी । तुका म्हणे लाज कवणा हें कां नेणसीं ॥ ४ ॥

४६१. झाली पाकसिद्धि वाट पाहे रखुमाई । उदक तापलें डेरां चीकसा मर्दूया पाई ॥ १ ॥ उठा पांडुरंगा उशीर झाला भोजनीं । उभ्या आंचवणा गोपिका कळस घेउनी ॥ २ ॥ अवघ्या सावचित्त

सेवेलागीं सकळा । उद्धव अक्रूर आले पाचारूं मळा ॥३॥ मानविली सेज सुमनयाति सुगंधा । रत्नदीप तारीं वाळा विडिया विनोदा ॥४॥ तुका विनति करी पाहे पंढरीराणा । असा भावचित्त मांगे सकळ जनां ॥ ५ ॥

४६२. उठा सकळ जन उठिले नारायण । आनंदले मुनिजन तिन्ही लोक ॥ १ ॥ करा जयजयकार वाद्यांचे गजर । मृदंग अपार टाळ घोळ ॥ २ ॥ जोडोनियां कर मुख पाहा सादर । पायांवरी शिर ठेवूनियां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काय पाढियें ते तें मागा । आपुलालें मांगा सुख दुःख ॥ ४ ॥

४६३. घडिया घालूनी तळीं चालती वनमाळी । उमटती कोवळीं कुंकुमाची ॥ १ ॥ वंदा चरणरज अवघे सकळ जन । तारियेले पाषाण उदकीं जेणें ॥ २ ॥ वैस धरूनी चाला ठाकत ठायीं ठायीं । मौन्य धरूनी कांहीं न बोलावें ॥ ३ ॥ तुका अवसरु जाणविता पुढें । उघडलीं महाल मंदिरें कवाडें ॥ ४ ॥

४६४. भीतरी गेले हरी राहा क्षणभरी । होईल फळ थोर करावा ॥ १ ॥ न करी त्वरा एकें मात । क्षण एक निवांत बैसावें ॥ २ ॥ करूनिया मर्दन माखिलें पाणी । न्हाले देव अंग पुसी भवानी ॥ ३ ॥ नेसला सोनसळा विनवी रखुमाई । वाढिलें आतां ठायीं चलावें जी ॥ ४ ॥ करूनिया भोजन घातलें आंचवण । आनंदें नारायण पहुडले ॥ ५ ॥ तुका मात जाणवी आता । सकळां बहुतां होती चित्तीं ॥ ६ ॥

४६५. या जी आम्हां कांहीं मांगा जी रखुमाई । शेष उरलें तें ठायीं सनकादिकां ॥ १ ॥ टाकत बाहेरी बैसलों आशा । पुराया आसा एकमेकां ॥ २ ॥ येथवरी आलों तुझिया नांवें । आस करूनी आम्हीं दासाग ॥ ४ ॥ प्रेम देउनि बहुडा दिला । तुका म्हणे आतां विठ्ठल बोला ॥ ४ ॥

४६६. बहुडाविले जन मन झालें निश्चळ । चुकवूनी कोल्हाळ आला तुका ॥ १ ॥ पर्यंकीं निद्रा करावें शयन । रखुमाई आपण समवेत ॥ २ ॥ घेउनियां आलों हातीं टाळ वीणा । सेवेसी चरणा

स्वामीचिया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां परिमार्जी सादरें । बोबडी उत्तरें पांडुरंगा ॥ ४ ॥

४६७. नाचे गाणें माझा जवळील ठाव । निरोपीन भाव होईल तो ॥ १ ॥ तुम्हां निद्रा मज आज्ञा ते स्वभावें । उतरूनी जिवें जाइन लोण ॥ २ ॥ एकाएकीं बहु करीन सुस्वरें । मधुर उत्तरें आवडीनें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तूं जगदानी उदार । फेडशील भार एक वेळे ॥ ४ ॥

४६८ पावला प्रसाद आतां उठोनी जावें । आपुलाले श्रम कळों-येताती भावें ॥ १ ॥ आतां स्वामी सुखें निद्रा करा गोपाळा । पुरले मनोरथ जातों आपुलिया स्थळा ॥ २ ॥ तुम्हांसी जागवूं आम्ही आपुलिया चाडा । शुभाशुभ कर्मे दोष हरावया पीडा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दिलें उच्छिष्टाचें भोजन । नाहीं निवडिलें आम्हां आपणा भिन्न ॥ ४ ॥

४६९. शब्दांचीया रत्नें करूनी अलंकार । तेणें विश्वंभर पूजि-येला ॥ १ ॥ भावाच्या उपचारें करूनी भोजन । तेणें नारायण जेवविला ॥ २ ॥ संवसारा हातीं दिलें आंचवण । मुखशुद्धी मन समर्पिलें ॥ ३ ॥ रंगली इंद्रियें सुरंग तांबुलें । माथां तुळसीदळ समर्पिलें ॥ ४ ॥ एकभावदीप करूनी निरांजन । देऊनी आसन देहाचें या ॥ ५ ॥ न बोलोनी तुका करी चरणसेवा । निजविलें देवा माजघरीं ॥ ६ ॥

४७०. उठोनियां तुका गेला निजस्थळा । उरले राउळामाजी देव ॥ १ ॥ नेउल झालें सेवका स्वामीचें । आज्ञे करूनी चित्त समाधान ॥ २ ॥ पहुडले हरी अनंतशयनावरी । तेथें नाहीं उरी कांहीं काम ॥ ३ ॥ अबाधियां बाहेर घालूनि गेला तुका । सांगितलें लोकां निजले देव ॥ ४ ॥

४७१. तुम्ही जावें निजमंदिरा । आम्ही जातों आपुल्या घरा ॥ १ ॥ विठोबा लोभ असों देई । आम्ही असों तुमचे पाई ॥ २ ॥ चित्त करी सेवा । आम्ही जातों आपुल्या गांवा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दिशा भुललों । फिरोन पायापाशीं आलों ॥ ४ ॥

४७२. पाहें प्रसादाची वाट । द्यावें धोवोनियां ताट ॥ १ ॥

शेप घेउनी जाईन । तुमचें झालिया भोजन ॥ २ ॥ झालों एकसरवा । तुम्हां आळवूनियां देवा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चित्त । करूनी राहिलों निश्चिंत ॥ ४ ॥

४७३. केली कटकट गाऊं नाचों नेणतां । लाज नाहीं भय आम्हां पोटाची चिंता ॥ १ ॥ बैसा सिणलेती पाय रगडूं दातारा । जाणवूं द्या वारा उब झाली शरीरा ॥ २ ॥ उशीरा उशीर किती काय म्हणावा । जनानिये बाळका कोप कांहीं न धरावा ॥ ३ ॥ तुझिये संगतीं आम्हीं करूं कोल्हाळ । तुका म्हणे बाळें अवघे मिळोन गोपाळ ॥ ४ ॥

४७४. आरुष शब्द बोलों मनीं न धरावे कांहीं । लडिवाळ बाळकें तूंचि आमुची आई ॥ १ ॥ देई गे विठाबाई प्रेमभातुकें । अवघियां कवतुकें लहानां थोरां सकळां ॥ २ ॥ सांडूनिया भीड धीटपणातें वाणीं । घेतलें पाहिजे केलें लेंकुरें तें कानीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे थोड्यासाठीं काशाची आटे । झाली जसे भेटी धुरसंवसाटी ॥ ४ ॥

४७५. आड केलें देवद्वार । व्यर्थ काय करकर ॥ १ ॥ आतां चला जाऊं घरा । नका करूं उजगरा ॥ २ ॥ देवा लागलीसे निज । येथें उभ्या काय काज ॥ ३ ॥ राग येतो देवा । तुका म्हणे नेघे सेवा ॥ ४ ॥

४७६. गाऊं नाचूं विठो तुझा करूं अनुवाद । जिकडे पाहें तिकडे सर्वमय गोविंद ॥ १ ॥ आनंद रे विठोबा झाला माझ्या मनीं । देखिलीं लोचनीं विटेसहित पाउलें ॥ २ ॥ न करीं तपसाधन मुक्तीचे सायास । हाचि जन्मोजन्मीं गोड भक्तीचा रस ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्हां प्रेमा उणें तें काई । पंढरीचा राणा सांठविला हृदयीं ॥ ४ ॥

४७७. कनकाच्या परियेळीं उजळुनी आरती । रत्नदीपप्रभा कैशा पाजळल्या ज्योती ॥ १ ॥ ओंवाळूं गे माये सबाह्य साजिरा । राहिरखुमाई सत्यभामेच्या वरा ॥ २ ॥ मंडितचतुर्भुज दिव्य कानीं कुंडलें । श्रीमुखाची शोभा पाहतां तेज फांकलें ॥ ३ ॥ वैजयंती माळ गळां शोभे श्रीमंत । शंखचक्रगदापद्म आयुधें शोभत ॥ ४ ॥ सांवळा सकुमार जैसा कर्दळीगाभा । चरणींचीं नेपुरें वांकी गर्जती नभा

॥ ५ ॥ ओंवाळितां मन हें उभें ठाकलें ठायीं । समदृष्टि समान तुकया लागला पायीं ॥ ६ ॥

४७८. जगदीश जगदीश तुज म्हणती । परि या जनामाजी असशील युक्ति । पुण्यपापाविरहित सकळां अधिपती । द्रष्टा परी नळणी अलिप्त गति ॥ १ ॥ जय देव जय देव जय पंढरिनाथा, श्रीपंढरिनाथा । नुरे पाप विठ्ठल म्हणतां सर्वथा ॥ २ ॥ आगम निगम तुज नेणती कोणी । परि तूं भाव भक्ति जवळीच दोन्ही । नेणतां विधियुक्त ईश्वरातें पूजनीं । न माये ब्रह्मांडीं तो संपुष्टासनीं ॥ ३ ॥ असुरां काळ भासे विक्राळ पुढें । पसरी मुख एक चाविती धुडें । भक्ता शरणागता चालतो पुढें । दावी वाट जाऊं नेदी वाकुडें ॥ ४ ॥ एकाएकी बहु विस्तरला सुखें । खेळे त्याची लीला नाचि कवतुकें । तेथें हे नरनारी कवण बाळकें । काय पापपुण्य कवण सुखदुःखें ॥५॥ सकळ वर्मा तूंचि जाणशी एक । बद्ध मोक्ष प्राप्त आणि सुखदुःख । जाणों म्हणतां तुज ठकलीं बहुतेक । तुका म्हणे शरण आलों मज राख ॥६॥

४७९. दैत्यभारें पीडिली पृथ्वी बाळा । म्हणोनि तुज येणें झालें गोपाळा । भक्तिप्रतिपाळक उत्साव सोहळा । मंगळें तुज गाती अबळा बाळा ॥ १ ॥ जय देव जय देव जय गरुडध्वजा । आरती ओंवाळूं तुज भक्तिकाजा ॥ २ ॥ गुण रूप नाम नाहीं जयासी । चिंतितांचि तैसा होसी तयांसी । मत्स्य कूर्म वराह नरसिंह झालासी । असुरा काळ मुनी ठाके ध्यानासी ॥ ३ ॥ सहस्र रूपें नाम सांवळा ना गोरा । श्रुति नेति म्हणती तुज विश्वंभरा । जीवना जीवन तूंचि होसी दातारा । न कळे पार ब्रह्मादिकां सुरवरां ॥ ४ ॥ संतां महंतां घरीं म्हणवी म्हाणियारा । शंख चक्रगदाआयुधांचा भारा । सुदर्शन घरटीं फिरे अवसरा । सकुमार ना स्थूळ होसी गोजिरा ॥ ५ ॥ भावेंविण तुझें न घडे पूजन । सकळही गंगा झाल्या तुजपासून । उत्पत्ति प्रलय तूंचि करिसी पालन । धरूनि राहिला तुका निश्चयें चरण ॥ ६ ॥

४८०. काय तुझा महिमा वर्णूं मी किती । नामपात्रें भवपाश तुटती । पाहातां पाउलें हे विष्णुमूर्ती । कोटिकुळांसहित जडजीव उद्धरती ॥१॥ जय देव जय देव जय पंढरिराया, श्रीपंढरिराया । करू-

नियां कुरुवंडी सांडीन काया ॥२॥ मंगळआरतीचा थोर महिमा। आणीक द्यावया नाहीं उपमा । श्रीमुखासहित देखे जो कर्मा-। पासुन सुटे जैसा रवि नाशी तमा ॥३॥ धन्य व्रतकाळ हे एकादशी। जागरण उपवास घडे जयांसी । विष्णूचें पूजन एकभावेंसी । नित्य-मुक्त पूज्य तिहीं लोकांसी ॥ ४ ॥ न वजे वांयां काळ जे तुज ध्याती । आखंड तुझा वास तयांच्या चित्तीं । धाले सुखें सदा प्रेम डुल्लती । तीर्थें मलीन वास तयांचा पाहाती ॥ ५ ॥ देव भक्त तूंचि झालासी दोन्ही । वाढावया सुख भक्ति हे जनीं । जड जीवां उद्धार व्हावया लागोनी । शरण तुका वंदी पाउलें दोन्ही ॥ ६ ॥

४८१. पंढरी पुण्यभूमी भीमा दक्षिणवाहिनी । तीर्थ हे चंद्रभागा महापातकां धुनी । उतरलें वैकुंठमहासुख मेदिनी ॥ १ ॥ जय देवा पांडुरंगा जय अनाथनाथा । आरति ओंवाळीन तुम्हां लक्ष्मीकांता ॥२॥ नित्य नवा मोहळा हा महावाद्यांचे गजर । सन्मुख गरुडपारीं उभा जोडुनियां कर । मंडितचतुर्भुज कटीं मिरवती कर ॥ ३ ॥ हरिनाम-कीर्तन हा आनंद महाद्वारीं । नाचती प्रेमसुखें नर तेथींच्या नारी । जीवन्मुक्त लोक नित्य पाहाती हरी ॥ ४ ॥ आषाढी कार्तिकी हा गरुडटकयांचे भार । गर्जती नामघोषें महावैष्णववीर । पापासी रीग नाहीं असुर कांपती सुर ॥ ५ ॥ हें सुख पुंडलिकें कैसें आणिलें बापें । निर्गुण साकारलें आम्हांलागीं हें सोपें । म्हणोनि चरण धरोनी तुका राहिला सुखें ॥ ६ ॥

४८२. अवतार गोकुळीं हो जन तारावयासी । लावण्यरूपडें हें तेजःपुंजाळरासी । उगवतां कोटि बिंबें रवि लोपले शशी । उत्साव सुरवरां मही थोर मानसीं ॥ १ ॥ जय देवा कृष्णनाथा जय रुक-मिणीकांता । आरती ओंवाळीन तुम्हां देवकीसुता । जय देवा कृष्ण-नाथा ॥ २ ॥ वसुदेवदेवकीची बंद फोडिली शाळ । होउनी विश्वज-निता तया पोटींचें बाळ । दैत्य हे त्रासियेले समूळ कंसासी काळ । राज्यया उग्रसेना केला मथुरापाळ ॥३॥ राखतां गोधनें हो इंद्र कोपला भारी । मेघ जो कडाडिला शिळा वर्षतां धारीं । राखिलें गोकुळ हें नखीं धरूनियां गिरी । निर्भय लोकपाळ अवतरले हरी ॥ ४ ॥ कवतुक पहावया माव ब्रह्मयानें केली । वत्सेंही चोरूनियां सत्यलो-

कासी नेलीं । गोपाळ गाईवत्सें दोन्हीं ठायीं राखीलीं । सुखाचा प्रेमसिंधु अनाथांची माउली ॥ ५ ॥ तारिलें भक्तजना दैत्य निर्दाळूनि । पांडवां माहाकारी आडल्या निर्वाणीं । गुण मी काय वर्णू मती येवढी वाणी । विनवितो दास तुका ठाव मागे चरणीं ॥ ६ ॥

४८३. सुंदर अंगकांती मुख भाळ सुरेख । बाणली उटी अंगी टिळा माजिरा रेख । मस्तकीं मुगुट कानीं कुंडलें तेज फांके । आरक्त दंत हिरे कैसे शोभले निके ॥ १ ॥ जय देवा चतुर्भुजा जय लावण्य तेजा । आरती ओंवाळीन भवतारि हा वोजा । जय० ॥ २ ॥ उदार जुंझार हा जया वाणिती श्रुति । परतल्या नेति म्हणती तयां न कळे गति । भाट हा चतुर्मुखें अनुवाद करिती । पांगलीं साही अठरा रूप न कळे गति ॥ ३ ॥ एकोनी रूप ऐसें तुजलागीं धुंडिती । वोडके नग्न एक निराहार यति । साधनें योग नाना तपें दारुण किती । सांडिलें सुख दिलें संसाराची त्या शांति ॥ ४ ॥ भरूनि माजी लोका तिहीं नांदसी एक । कामिनीमनमोहना रूप नाम अनेक । नासती नाममात्र भवपातकें शोक । पाउलें वंदिताती सिद्ध आणि साधक ॥ ५ ॥ उपमा द्यावयासी दुजें काय हें तुज । तत्त्वासी तत्त्वसार मूळ झालासी बीज । खेळसी बाळलीला अवतार सहज । विनविता दास तुका कर जोडुनी तुज ॥ ६ ॥

४८४. मागणें तें एक तुजप्रति आहे । देशी तरि पाहें पांडुरंगा ॥ १ ॥ या संतासी निरवीं हेंचि मज देई । आणिक दुजें कांहीं न मागें तुज ॥ २ ॥ तुका म्हणे आतां उदार तूं होई । मज ठेवी पायीं संतांचिया ॥ ३ ॥

४८५. करूनी आरती । आतां ओवाळूं श्रीपती ॥ १ ॥ आजी पुरले नवस । धन्य काळ हा दिवस ॥२॥ पाहा वो सकळा । पुण्यवंता तुम्ही बाळा ॥ ३ ॥ तुका वाहे टाळी । होता सन्निध जवळी ॥ ४ ॥

प्रासंगिक अभंग.

तुकोबावर सद्‌गुरुकृपा.

[देवांनीं बाबाजी चैतन्याचें रूप धरून स्वामीस स्वप्नामध्यें उपदेश केला तेविषयीं.]

४८६. सत्यगुरुरायें कृपा मज केली । परि नाहीं घडली सेवा कांहीं ॥ १ ॥ सांपडविलें वाटे जातां गंगास्नाना । मस्तकीं तो जाणा ठेविला कर ॥ २ ॥ भोजना मागती तूप पावशेर । पडिला विसर स्वप्नामाजी ॥ ३ ॥ काय कळे उपजला अंतराय । म्हणोनियां काय त्वरा झाली ॥४॥ राघवचैतन्य केशवचैतन्य । सांगितली खूण माळिकेची ॥ ५ ॥ बाबाजी आपुलें सांगितलें नाम । मंत्र दिला राम कृष्ण हरि ॥ ६ ॥ माघ शुद्ध दशमी पाहुनी गुरुवार । केला अंगीकार तुका म्हणे ॥ ७ ॥

४८७. माझिये मनींचा जाणोनियां भाव । तो करी उपाव गुरुरावो ॥ १ ॥ आवडीचा मंत्र सांगितला सोपा । जेणें नोहे गुंफा कांहीं कोठें ॥ २ ॥ जातीं पुढें एक उतरले पार । हा भवसागर साधुसंत ॥ ३ ॥ जाणत्या नेणत्या ज्या जैसी आवडी । उतार सांगडी तापे पेटे ॥४॥ तुका म्हणे मज दावियेला तारू । कृपेचा सागरु पांडुरंग ॥ ५ ॥

४८८. घालूनियां भार राहिलों निश्चिंतीं । निरविलें संतीं विठोबासी ॥ १ ॥ लावूनियां हात कुरवाळिली माथा । सांगितलें चिंता न करावी ॥ २ ॥ कटीं कर सम चरण साजिरे । राहिला भीवरेतीरीं उभा ॥ ३ ॥ खुंटले मायास आणीक या जीवा । धरिले केशवा पाय तुझे ॥ ४ ॥ तुज वांटे आतां तें करीं अनंता । तुका म्हणे संतां लाज माझी ॥ ५ ॥

४८९. माझिये मनींचा जाणा हा निर्धार । जिवासी उदार झालों आतां ॥ १ ॥ तुजविण दुजें न धरीं आणिका । भय लज्जा शंका टाकियेली ॥ २ ॥ ठायींचा संबंध तुज मज होता । विशेष अनंता केला संतीं ॥ ३ ॥ जीवभाव तुझ्या ठेवियला पायीं । हेंचि आतां नाहीं लाज तुम्हां ॥ ४ ॥ तुका म्हणे संतीं घातला हवाला । न सोडीं विठ्ठला पाय तुझे ॥ ५ ॥

तुकोबास कवित्व करण्याविषयीं दृष्टांत.

४९०. नामदेवें केलें स्वप्नामाजी जागें । सवें पांडुरंगें येऊनियां ॥ १ ॥ सांगितलें काम करावें कवित्व । वाउगें निमित्य बोलों नको ॥ २ ॥ माप टाकी सळे धरिली विठ्ठलें । थापटोनी केलें सावधान ॥ ३ ॥ प्रमाणाची संख्या सांगे शत कोटी । उरले ते शेवटीं लावी तुका ॥ ४ ॥

४९१. याल ठाव तरी राहेन संगती । संतांचे पंगती पायांपाशीं ॥ १ ॥ आवडीचा ठाव आलोंसें टाकून । आतां उदासीन न धरावें ॥ २ ॥ शेवटील स्थळ नीच माझी वृत्ति । आधारें विश्रांती पावईन ॥ ३ ॥ नामदेवापायीं तुकया स्वप्नीं भेटी । प्रसाद हा पोटीं राहिलासे ॥ ४ ॥

कवित्वाचा निषेध व त्याचा परिहार.

४९२. भूतबाधा आम्हां घरीं । हें तों आश्चर्य गा हरी ॥ १ ॥ झाला भक्तीचा कळस । आले वसतीस दोष ॥ २ ॥ जागरणाचें फळ । दिली जोडानी तळमळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । आह्माच कळों आली सेवा ॥ ४ ॥

४९३. करूं कवित्व आतां काय नाहीं लाज । मज भक्तराज हांसतील ॥ १ ॥ आतां आला एका निवाड्याचा दिस । सत्याविण रस विरसला ॥ २ ॥ अनुभवाविण कोण करी पाप । रितेचि संकल्प लाज लावी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां न धरवे धीर । नव्हे जीव स्थिर माझा मज ॥ ४ ॥

४९४. पावावे संतोष । तुम्हीं यासाठीं सायास ॥ १ ॥ करीं आवडी वचनें । पालटूनी क्षणक्षणें ॥ २ ॥ द्यावें अभयदान । भूमी न पडावें वचन ॥ ३ ॥ तुका म्हणे परस्परें । कांहीं वाढवीं उत्तरें ॥ ४ ॥

४९५. कांहींच न लगे आदि अवसान । बहुत कठिण दिसतसां ॥ १ ॥ अवघ्याच माझ्या वेचविल्या शक्ति । न चलेसी युक्ति झाली पुढें ॥ २ ॥ बोलिलें वचन हारपलें नभीं । उरलों तों उभीं आह्मी

तैसीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कांहीं न करावेंसें झालें । थाकितची ठेलें चित्त उगें ॥ ४ ॥

४९६. केल्यापुरती आळी । कांहीं होते टाळाटाळी ॥ १ ॥ सत्यसंकल्पाचें फळ । होतां न दिसोचि बळ ॥२॥ दळणाच्या ओंव्या । रित्या खड्या मापें घ्याव्या ॥ ३ ॥ जातीं उखळें चाटू । तुका म्हणे राज्य चाटू ॥ ४ ॥

४९७. स्तुति तरी काय करूं कोणापाशीं । कीर्ति तरी कैसी वाखाणावी ॥ १ ॥ खोट्या तंव नाहीं अनुवादाचें काम । उरला तो श्रम वरी बरा ॥ २ ॥ म्हणवावें त्याची खूण नाहीं हातां । अवकळा फजिती सावकाश ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हें गे तुमचें माझें तोंड । होऊनियां लंड आळवितों ॥ ४ ॥

४९८. मागितल्यास पसरी कर । पळतां भरी वाखती ॥ १ ॥ काय आम्ही नेणों वर्म । केला श्रम नेणतां ॥ २ ॥ बोलतां बरें येतां रागा । कठीण लागा मागें मागें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे येथें बोली । असे चाली उफराटी ॥ ४ ॥

४९९. कशासाठीं बैसों करूनियां हाट । वाउगा बोभाट डांगोरा हा ॥ १ ॥ काय आलें एका जीवाच्या उद्धारें । पावशी उच्चारें काय हो तें ॥ २ ॥ नेदी पट्ट परी अन्नें तो न मारी । आपुलिये थोरी-साठीं राजा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां अव्हेरिलें तरी । मग कोण करी दुकान हा ॥ ४ ॥

५००. सांगा दास नोहें तुमचा मी कैसा । ऐसें पंढरीशा विचा-रूनी ॥ १ ॥ कोणासाठीं केली प्रपंचाची होळी । या पायां वेगळी मायबापा ॥ २ ॥ नसेल तों द्यावा सत्यत्वासी धीर । नये भाजूं हीर उफराटे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्हां आहिक्य परत्रीं । नाहीं कुळ-गोत्रीं तुजाविण ॥ ४ ॥

५०१. असो तुझें तुजपाशीं । आम्हां त्यासी काय चाड ॥ १ ॥ विरोधें कां कोंडूं मन । समाधान असोनी ॥ २ ॥ करावा तो उरे आट । खटपट वाढतसे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे येउनि रागा । कां मी विभागा मुकेन ॥ ४ ॥

५०२. अनन्यासी ठाव एक सर्वकाज । एकाविण दुजें नेणें चित्त

॥ १ ॥ न पुरतां आळी देशधडी व्हावें । हें काय बरवें दिसतसे ॥ २ ॥ लेंकराचा भार माउलीचे शिरीं । निढळ तें दुरी धरिलिया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे किती घातली लांबणी । समर्थ होऊनि केवळ्यासाठीं ॥ ४ ॥

५०३. आहे तेंचि पुढें पाहों । बरें आहों येथेंचि ॥ १ ॥ काय वाढवूनी काम । उगाच श्रम तृष्णेचा ॥ २ ॥ स्थिरावतां ओघीं बरें । चाली पुरें पडेना ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वळितां मन । आम्हां क्षण न लगे ॥ ४ ॥

५०४. नाहीं जों वेचलों जिवाचिया त्यागें । तोंवरी वाउगें काय बोलों ॥ १ ॥ जाणवलें आतां करीं ये उद्देश । जोडी किंवा नाश तुमची जीवें ॥ २ ॥ ठायींचेंचि आलें होतें ऐसें मना । जावें ऐसें वना दृढ झालें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मग वेचीन उत्तरें । उद्देशिलें खरें झाल्यावरी ॥ ४ ॥

५०५. कांहीं मागणें हें आम्हां अनुचित । वडिलांची रीत जाणतसों ॥ १ ॥ देह तुच्छ झालें सकळ उपाधी । सेवेपाशीं बुद्धि राहिलीसे ॥ २ ॥ शब्द तो उपाधि अचळ निश्चय । अनुभव हा काय नाहीं अंगीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देह फांकिला विभागीं । उपकार अंगीं उगविला ॥ ४ ॥

५०६. माझा मज नाहीं । आला उबग तो कांहीं ॥ १ ॥ तुमच्या नामाचें जतन । नव्हतां थोर वाटे सीण ॥ २ ॥ न पडावी निंदा । कानीं स्वामीची गोविंदा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लाज । आम्हां स्वामीचें तें काज ॥ ४ ॥

५०७. बोलतां वचन असा पाठमोरे । मज भाव बरे कळों आले ॥ १ ॥ मागितलें नये अरुचीनें हातां । नाहीं बरी सत्ता आदराची ॥ २ ॥ समाधानासाठीं लाविलासे कान । चोरलेंसे मन दिसतसां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्हां तुमचेचि फंद । वरदळ छंद कळों येती ॥ ४ ॥

५०८. रूपीं गोवियेलें चित्त । पायीं राहिलें निश्चिंत ॥ १ ॥ तुम्ही देवा अवघेचि गोमटे । मुख देखतां दुःख न भेटे ॥२॥ झालीं इंद्रियां

विश्रांति । भ्रमतां पीडित होती ॥३॥ तुका म्हणे भेटी । सुटली भव-बंदाची गांठी ॥ ४ ॥

५०९. नाहे तुम्हां जरी । येवढें कारण मुरारी ॥ १ ॥ मग जैसा तैसा काळ । दाट सागावा पातळ ॥ २ ॥ स्वामीचें तें सांडें । पुत्र होतां काळतोंडें ॥ ३ ॥ शब्दा नाहीं रुची । मग कोठें तुका वेंची ४

५१०. नाहीं आइकत तुम्ही माझे बोल । कासया हें फोल उपणूं भूस ॥ १ ॥ येसी तें करीन बैसलिया ठाया । तूंचि बुझावया जवळी देवा ॥ २ ॥ करावे ते केले सकळ उपाय । आतां पाहों काय अझुनी वास ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आला आजिम्हीं शेवट । होऊनियां नीट पायां पडें ॥ ४ ॥

कोरड्या कविता उदकांतून काढणें.

५११. थोर अन्याय केला । तुझा अंत म्यां पाहिला । जनाचिया बोला । साठीं चित्त क्षोभविलें ॥ १ ॥ भागविलासी केला सीण । अधम मी यातीहीन । झांकूनी लोचन । दिवस तेरा राहिलों ॥ २ ॥ अवघें घालूनियां कोडें । तहानभुकेचें सांकडें । योगक्षेम पुढें । तुज करणें लागलें ॥ ३ ॥ उदकीं राखिले कागद । चुकाविला जनवाद । तुका म्हणे ब्रीद । साच केलें आपुलें ॥ ४ ॥

५१२. तेरा दिवस झाले निश्चक्र करितां । न पवसी अनंता मायबापा ॥ १ ॥ पाषाणाची खोळ घेउनि बैसलासी । काय हृषीकेशी झालें तुज ॥ २ ॥ तुजवरी आतां प्राण मी त्यजीन । हत्या मी घालीन पांडुरंगा ॥ ३ ॥ फार विठाबाई धरिली तुझी आस । करीन जीवा नाश पांडुरंगा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आतां मांडिलें निर्वाण । प्राण हा सांडीन तुजवरी ॥ ५ ॥

५१३. नव्हती आली सीमा सुरी । अथवा घाय पाठीवरी । तों म्यां केला हरी । एवढा तुम्हां आकांत ॥ १ ॥ वांटिलासी दोहीं ठायीं । मजपाशीं आणि डोहीं । लागों दिला नाहीं । येथें तेथें आघात ॥ २ ॥ जीव घेती मायबापें । थोड्या अन्यायाच्या कोपें । हें तों नव्हे सोपें । साहों त्यांचि जाणितलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कृपावंता । तुजऐसा नाहीं दाता । काय वाणूं आतां । वाणी माझी खुंटली ॥४॥

५१४. कापो कोणी माझी मान । सुखें पीडोत दुर्जन । तुज होय

सीण । तें मी न करीं सर्वथा ॥ १ ॥ चुकी झाली एकवेळा । मज-पासूनी चांडाळा । उभें करोनियां जळा । माजी वह्या राखविल्या ॥२॥ नाहीं केला हा विचार । माझा कोण अधिकार । समर्थासी भार । न कळे कैसा घालावा ॥ ३ ॥ गेलें होऊनियां मागें । नये बोलों तें वाउगें । पुढिलिया प्रसंगें । तुका म्हणे जाणावें ॥ ४ ॥

५१५. तूं कृपाळू माउली । आम्हां दीनाची साउली । न संवरित आली । बाळवेषें जवळी ॥ १ ॥ माझें केलें समाधान । रूप गोजिरें सगुण । निववीलें मन । आलिंगन देऊनी ॥ २ ॥ कृपा केली जना हातीं । पायीं ठाव दिला संतीं । कळों नये चित्तीं । दुःख कैसें आहे तें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मी अन्यायी । क्षमा करीं वो माझे आई । आतां पुढें काई । तुज घालूं सांकडें ॥ ४ ॥

५१६. काय जाणें मी पामर । पांडुरंगा तुझा पार । धरिलीया धीर । काय एक न करिसी ॥ १ ॥ उतावीळ झालों आधीं । मतिमंद हीन बुद्धि । परि तूं कृपानिधि । नाहीं केला अव्हेर ॥ २ ॥ तूं देवा-चाही देव । अवघ्या ब्रह्मांडाचा जीव । आम्हां दासा कींव । कां भाकणें लागली ॥ ३ ॥ तुका म्हणे विश्वंभरा । मी तों पतिताचे खरा । अन्याय दुसरा । दारीं धरणें बैसलों ॥ ४ ॥

५१७. तूं माउलीहून मायाळ । चंद्राहूनी शीतळ । पाणियाहूनी पातळ । कल्लोळ प्रेमाचा ॥ १ ॥ देऊं काशाची उपमा । दुजी तुज पुरुषोत्तमा । ओंवाळूनी नामा । तुझ्यावरूनी टाकिलों ॥ २ ॥ तुवां केलें रे अमृता । गोड त्याही तूं परता । पांचां तत्वांचा जानिता । सकळ सत्तानायक ॥ ३ ॥ कांहीं न बोलोनी आतां । उगाच चरणीं ठेवितों माथा । तुका म्हणे पंढरिनाथा । क्षमा करीं अपराध ॥ ४ ॥

५१८. मी अवगुणी अन्यायी । किती म्हणोन सांगों काई । आतां मज पायीं । ठाव देई विठ्ठले ॥ १ ॥ पुरे पुरे हा संसार । कर्म बळि-वंत दुस्तर । राहों नेदी स्थिर । एके ठायीं निश्चळ ॥ २ ॥ अनेक बुद्धीचे तरंग । क्षणक्षणा पालटती रंग । धरूं जातां संग । तंव तो होतो बाधक ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां । अवघी तोडीं माझी चिंता । येऊनी पंढरीनाथा । वास करीं हृदयीं ॥ ४ ॥

ज्ञानेश्वर महाराजांनीं एका ब्राह्मण धरणेकऱ्यास तुकोबाकडे पाठवलें होतें त्याविषयीं अभंग.

५१९. काय ज्ञानेश्वरीं उणें । तिहीं पाठविलें धरणें ॥ १ ॥ एकां-नियां लिखित । म्हुण जाणविली हे मात ॥ २ ॥ जरी जाणे धणी । वदे सेवकाची वाणी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ठेवा । होतां सांभाळावा देवा ॥ ४ ॥

५२०. ठेवूनियां डोई । पायीं झालों उतराई ॥ १ ॥ कारण तें तुम्हीं जाणां । मी तराळ नारायणा ॥ २ ॥ प्रसंगीं वचन । दिलें तेंचि खावें अन्न ॥३॥ तुका म्हणे भार । तुम्हीं जाणां थोडा फार॥४॥

धरणेकऱ्यास उपदेश.

५२१. श्रीपंढरीशा पतितपावना । एक विज्ञापना पायांपाशीं ॥ १ ॥ अनाथां जीवांचा तूं काजकैवारी । ऐसी चराचरीं ब्रीदा-वळी ॥ २ ॥ न सांगतां कळे अंतरींचें गुज । आतां तुझी लाज तुज देवा ॥ ३ ॥ आळिकर त्याचें करिसी समाधान । अभयाचें दान देऊनियां ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तूंचि खेळें दोहीं ठायीं । नसेल तो देई धीर मना ॥ ५ ॥

५२२. अगा ये उदारा अगा विश्वंभरा । रखुमाईच्या वरा पांडु-रंगा ॥ १ ॥ अगा सर्वोत्तमा अगा कृष्णा रामा । अगा मेघश्यामा विश्वजनित्या ॥ २ ॥ अगा कृपावंता जीवदान तूं दाता । अगा सर्व-सत्ता धरातिया ॥ ३ ॥ अगा सर्वजाणा अगा नारायणा । करुणा-वचना चित्त द्यावें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे नाहीं अधिकार तैसी । स्तुती पायांपाशीं केली सांगें ॥ ५ ॥

५२३. नोहे दास खरा । परि हा झालासे डांगोरा ॥ १ ॥ यासी काय करूं आतां । तूं हें सकळ जाणता ॥ २ ॥ नाहीं पुण्य गांठीं । जें हें वेचूं कोणासाठीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कां उपाधि । वाढविली कृपानिधि ॥ ४ ॥

५२४. तुजविण सत्ता । नाहीं वाचा वदविता ॥ १ ॥ ऐसे आम्ही जाणों दास । म्हणोनी जालों उदास ॥ २ ॥ तुम्ही दिला

धीर । तेणें मन झालें स्थिर ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आड । केलें मीं हें तुझें कोड ॥ ४ ॥

५२५. काय मी जाणता । तुम्हाहूनी जी अनंता ॥ १ ॥ जो हा करूं अतिशय । कांहो तुम्हां दया नये ॥ २ ॥ काय तुज नाहीं कृपा । विश्वाचिया मायबापा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वाणी । माझी वेद तुम्हांहूनी ॥ ४ ॥

५२६. नको कांहीं पडों ग्रंथाचिये भरी । शीघ्रवत करीं हेंचि एक ॥ १ ॥ देवाचिये चाडे आळवावें देवा । आस देहभावा पाडो-नियां ॥ २ ॥ साधनें घालिती काळाचिये मुखीं । गर्भवास सेखीं न चुकती ॥ ३ ॥ उध्दाराचा मोक्ष होय नोहे ऐसा । पतनाची इच्छा आवश्यक ॥ ४ ॥ रोकडी पातली अंगसंगें जरा । आतां उजगरा कोठवरी ॥ ५ ॥ तुका म्हणे घाली नामासाठीं उडी । पांडु रंग थडी पाववील ॥ ६ ॥

५२७. नाहीं देवापाशीं मोक्षाचें गाठोळें । आणूनी निराळें द्यावें हातीं ॥ १ ॥ इंद्रियांचा जय साधूनियां मन । निर्विषय कारण असे तेथें ॥ २ ॥ उपवास पारणीं अक्षरांची आटी । सत्कर्मा शेवटीं असे फळ ॥ ३ ॥ आदरें संकल्प वारीं अतिशय । सहज तें काय दुःख जाणे ॥ ४ ॥ स्वप्नींचिया घायें विवळसी वांयां । रडे रडतियासवें मिथ्या ॥ ५ ॥ तुका म्हणे फळ आहे मूळापाशीं । शरण देवासी जाय वेगीं ॥ ६ ॥

५२८. त्यजिलें भेटवी आणुनी वासना । दाविल्याचें जना काय काज ॥ १ ॥ आळवावें देवा भाकूनी करुणा । आपुलिया मना साक्ष करीं ॥ २ नाहीं यात्रें जावें दुरूनी लागत । आहे साक्ष-भूत अंतरीचा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हा तो आहे कृपासिंधु । तोडी भवबंधु तात्काळिक ॥ ४ ॥

५२९. गोविंद गोविंद । मना लागलिया छंद ॥ १ ॥ मग गोविंद ते काया । भेद नाहीं देवा तया ॥ २ ॥ आनंदलें मन । प्रेमें पाझरती लोचन ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आळी । जीवें नुरेचि वेगळी ॥ ४ ॥

५३०. ज्याचें जया ध्यान । तेंचि होय त्याचें मन ॥ १ ॥ म्हण-ऊनी अवघें सारा । पांडुरंग दृढ धरा ॥ २ ॥ सम खुण ज्याचे पाय ।

उभा व्यापक विटे ठाय ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नभा । परता आणू-चाही गाभा ॥ ४ ॥

५३१. पाहूनियां ग्रंथ करावें कीर्तन । तेव्हां आलें जाण फळ त्याचें ॥ १ ॥ नाहीं तरी वांयां केली तोंडपिटी । उरी ते शेवटीं उरलीसे ॥ २ ॥ पढोनियां वेद हरिगुण गावे । ठावें तें जाणावें तेव्हां जालें ॥ ३ ॥ तपतीर्थाटणें तेव्हां कार्यसिद्धि । स्थिर राहे बुद्धि हरिच्या नामीं ॥ ४ ॥ यागयज्ञादिक काय दानधर्म । तरी फल नाम कंठीं राहे ॥ ५ ॥ तुका म्हणे नको कावाडाचे भरी । पडों सार धरीं होंचि एक ॥ ६ ॥

५३२. सुखें खावें अन्न । त्याचें करावें चिंतन ॥ १ ॥ त्याचें दिलें त्यासी । पावे फळ आपणासी ॥ २ ॥ आहे हा आधार । नाम त्याचें विश्वंभर ॥ ३ ॥ नाहीं रिता ठाव । तुका म्हणे पसरीं भाव ॥ ४ ॥

५३३. संकोचोनी काय झालासी लहान । घेई आपोशन ब्रह्मां-डाचें ॥ १ ॥ करोनी पारणें आंचवूं संसारा । उशीर उशीरा लावूं नको ॥ २ ॥ घरकुलीनें होता पाडिला अंधार । तेणें केलें फार कासावीस ॥ ३ ॥ भुगारूनी दुरी लपविलें खरें । तुका म्हणे वारें कौतुकाचें ॥ ४ ॥

५३४. माझ्या बापें मज दिधलें भातुकें । म्हणोनी कवतुकें क्रीडा करीं ॥ १ ॥ केली आळी पुढें बोलिलों वचन । उत्तम हे गुण आले त्याचे ॥ २ ॥ घेऊनी विभाग जावें लवलाह्या । आल्ती त्या ठाया आपुलिया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ज्ञानदेवीं समुदाय । करावा सी पाय येऊन वंदूं ॥ ४ ॥

५३५. ज्ञानियांचा गुरु राजा महाराव । म्हणती ज्ञानदेव तुम्हां-ऐसें ॥ १ ॥ मज पामरा हें काय थोरपण । पायींची वाहाण पायीं वरी ॥ २ ॥ ब्रह्मादिक जेथें तुम्हां वोळगणें । इतर तुळणें काय पुढें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नेणें युक्तीची ते खोली । म्हणोनी ठेविली पायीं डोई ॥ ४ ॥

५३६. बोलिलीं लेकुरें । वेडीं वांकुडीं उत्तरें ॥ १ ॥ करा क्षमा अपराध । महाराज तुम्ही सिद्ध ॥ २ ॥ नाहीं विचारिला । अधि-

कार म्या आपुला ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ज्ञानेश्वरा । राखा पायापें किंकरा ॥ ४ ॥

५३७. काय तुम्ही जाणा । करूं अव्हेर नारायणा ॥ १ ॥ तरी या लटिक्याची ग्वाही । निवाडिली दुसरे ठायीं ॥ २ ॥ कळों अंतरींचा गुण । नेय फुटल्यावांचून ॥ ३ ॥ आणिलें अनुभवा । जनाच्या हें ज्ञानदेवा ॥ ४ ॥ आणीक कोणी भिती । त्यांच्या चिंतनें विश्रांति ॥ ५ ॥ तुका म्हणे बीज पोटीं । फळ तैसेंची शेवटीं ॥ ६ ॥

५३८. अविश्वासीयाचें शरीर सुतकी । विटाळ पातकी भेदवाहे ॥ १ ॥ काय त्याचा वेळ जाईल मांडवा । होता तैसा ठेवा आला पुढें ॥ २ ॥ मातेचा संकल्प व्हावा राजबिंडा । कपाळींचा धोंडा उभा ठाके ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जैसा कुचराचा दाणा । पारिपाकीं जाणा खोटा तैसा ॥ ४ ॥

५३९. तामसाचीं तपें पापाची सिदोरी । तमोगुणें भरी घातलेसे ॥ १ ॥ राज्यपदा आड सुखाची संपत्ति । उल्लंघूनि जाती निरयगांवा ॥ २ ॥ इंद्रियें दामिलीं इच्छा जीतीं जीवीं । नागविती ठावीं नाहीं पुढें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हरिभजनावांचून । करिती तो सीण पाहों नये ॥ ४ ॥

५४०. हरिकथेविण इच्छिती स्वहित । हरिजन चित्त न घला तथें ॥ १ ॥ जाईल भंगोन आपुला विश्वास । अवघिया नास कारणांचा ॥ २ ॥ ज्याचिया बैसावें भोजना पंगती । त्याचिया संगतीं तैसें खावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काय झालेती जाणते । देवाही परते थोर तुम्ही ॥ ४ ॥

५४१. सेवकें करावें स्वामीचें वचन । त्यासी हूंतूपण कामा नये ॥ १ ॥ घेईल जीव कां सारील परतें । भंगलिया चित्तें सांदीजेना ॥२॥ खद्योतें दावावी रवी केवीं वाट । आपुलें तें नीट उसंतावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तो आहे ज्ञानाचा सागर । परि नेदी अगर भिजों भेदें ॥ ४ ॥

५४२. जयाचिये द्वारीं सोन्याचा पिंपळ । अंगीं ऐसें बळ रेडा बोले ॥ १ ॥ करील तें काय नव्हे महाराज । परि पाहे बीज शुद्ध अंगीं ॥ २ ॥ जयानें घातली मुक्तीची गवांदी । मेळविली मांदी वैष्ण-

वांची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तेथें सुखा काय उणें । राहे समाधानें चित्ताचिया ॥ ४ ॥

५४३ बहुतां छंदांचें बहु असें जन । नये वांटूं मन त्यांच्या संगे ॥ १ ॥ करावा जतन आपुला विश्वास । अंगा आला रस आवडीचा ॥ २ ॥ सुखाची समाधि हरिकथा माउली । विश्रांति साउली सिणालियांची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बुडे बांधोनी दगड । तेथें काय कोड धांवायाचें ॥ ४ ॥

५४४. हरिकथे नाहीं । विश्वास ज्याचे ठायीं ॥ १ ॥ त्याची वाणी अमंगळ । कान उंदराचें बीळ ॥ २ ॥ सांडूनी हा रस । करिती आणीक सायास ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पिसीं । वांयां गेलीं किती ऐसीं ॥ ४ ॥

५४५. प्रेम अमृताची धार । वाहे देवाचे समोर ॥ १ ॥ उर्ध्ववाहिनी हरिकथा । मुकुटमणि सकळां तीर्थां ॥ २ ॥ शिवाचें जीवन । जाली महादोष कीर्तन ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हरि । इची स्तुति वाणी थोरी ॥ ४ ॥

५४६. आतां माझ्या मना । इची घडो उपासना ॥ १ ॥ ऐसें करीं गा पांडुरंगा । प्रेम वोसंडेसें अंगा ॥ २ ॥ सर्व काळ नये । वाचे वीट आड भये ॥ ३ ॥ तुका वैष्णवांसंगती । हेचि भोजनपंगती ॥ ४ ॥

५४७. उपास कराडी । तिहीं करावी बापुडीं ॥ १ ॥ आम्ही विठोचे दास । चिंता झुगारिली आस ॥ २ ॥ भक्तीच्या उत्कर्षे । नाहीं मुक्तीचें तें पिसें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बळ । अंगीं आमुच्या सकळ ॥ ४ ॥

५४८. करविली तैसी केली कटकट । वांकडें कीं नीट देव जाणे ॥ १ ॥ कोणाकारणें हें झालेंसे निर्माण । देवाचें कारण देव जाणे ॥ २ ॥ तुका म्हणे मी तो अभिमाना वेगळा । घालुनी गोपाळा भार असें ॥ ३ ॥

५४९. तुम्हीं येथें पाठविला धरणेकरी । त्याची झाली परी आइका ते ॥ १ ॥ आतां काय पुढें वाढवूं विस्तार । झाला समाचार आइका तो ॥ २ ॥ देवाचें उचित एकादश अभंग । महाफळ त्याग

करूनी गेला ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सेवा समर्पूनी पायीं । झालों उतराई ठावें असो ॥ ४ ॥

वाराणसीस यात्रा चालली त्या वेळीं दिलेलें पत्र.

५५०. परिसें वो मात माझी विनवणी । मस्तक चरणीं ठवीतसे ॥ १ ॥ भागीरथीमहादोषनिवारणी । सकळां स्वामिणी तीर्थांचिये ॥ २ ॥ जितां भुक्ति मोक्ष मरणें तुझ्या तीरीं । अहिक्यपरत्रीं सुखरूप ॥ ३ ॥ तुका विष्णुदास संतांचें पोसणें । वाग्पुष्प तेणें पाठविलें ॥ ४ ॥

५५१. तुम्ही विश्वनाथ । दीन रंक मी अनाथ ॥ १ ॥ कृपा कराल ते थोडी । पायां पडिलों बराडी ॥ २ ॥ काय उणें तुम्हांपाशीं । मी तों अल्पाचि संतोषी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । कांहीं भातुकें पाठवा ॥ ४ ॥

५५२. पिंड पद्मावरी । दिला आपुलिये करीं ॥ १ ॥ माझें जालें गयावर्जन । फिटलें पितरांचें ऋण ॥ २ ॥ केलें कर्मांतर । बोंब मारिली हरिहर ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझें । भार उतरलें ओझें ॥ ४ ॥

पंढरीस वारकरी चालले त्या वेळीं देवास दिलेलें पत्र.

५५३ तुम्ही संतजनीं । माझी करा विनवणी ॥ १ ॥ काय तुक्याचा अन्याय । त्यासी अंतरले पाय ॥ २ ॥ भाका बहुतां रीती । माझी कींव काकुलती ॥ ३ ॥ न देखें पंढरी । तुका चरण विटेवरी ॥ ४ ॥

५५४. येती वारकरी । वाट पाहातों तोंवरी ॥ १ ॥ घातलिया दंडवत । पुसेन निरोपाची मात ॥ २ ॥ पत्र हातीं दिलें । तथा तेथें पाठविलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे येती । जाईन सामोरा पुढती ॥ ४ ॥

५५५. रुळे महाद्वारीं । पायांखालील पायरी ॥ १ ॥ तैसें माझें दंडवत । निरोप सांगतील संत ॥ २ ॥ पडे दंडकाठी । देह भलतीसवा लोटी ॥३॥ तुका म्हणे बाळ । लोळे न धरितां सांभाळ ॥४ ॥

५५६. होईल कृपा दान । तरी मी येईन धांवोन ॥ १ ॥

होतिल संतांचिया भेटी । आनंदें नाचों वाळवंटीं ॥ २ ॥ देखेन मातेपुढें । स्तनपान करीन कोडें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ताप । हरती देखोनियां बाप ॥ ४ ॥

५५७. परिसोनी उत्तर । जाब दइजे सत्वर ॥ १ ॥ जरी तूं होसी कृपावंत । तरी हा बोलावीं पतित ॥ २ ॥ नाणीं कांहीं मना । करूनी पापाचा उगाणा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं । काय शक्ति तुझे पायीं ॥ ४ ॥

५५८. काणा मुखें ऐसी ऐकेन मी मात । चाल तुज पंढरिनाथ बोलावितो ॥ १ ॥ मग मी न धरीं आस मागील बोभाट । वेगीं धरीन वाट माहेराची ॥ २ ॥ निलाजिरें चित्त करी तळमळ । केधवां देखती मूळ आलें डोळे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कई भाग्याची उजरी । होईल पंढरी देखावया ॥ ४ ॥

५५९. समर्पक वाणी । नाहीं ऐकिजेसी कानीं ॥ १ ॥ आतां भावें करूनी साचा । पायां पडिलों विठोबाच्या ॥ २ ॥ न कळे उचित । करूं समाधान चित्त ॥ ३ ॥ तुका म्हणे विनंती । विनविली धरा चित्तीं ॥ ४ ॥

५६०. कैंचा मज धीर । कोठें बुद्धि माझी स्थिर ॥ १ ॥ जें या मनासीं आवरूं । आंत पोटीं वाव धरूं ॥ २ ॥ कैंची शुद्ध मति । भांडवल असे हातीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अंगा । कोण दशा आली सांगा ॥ ४ ॥

५६१. पुढें तरी चित्ता । काय येईल तें आतां ॥ १ ॥ मज सांगोनियां धाडी । वाट पहातों बराडी ॥ २ ॥ कंठीं धरिला प्राण । पायांपाशीं आलें मन ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चिंता । बहु वाटतसे आतां ॥ ४ ॥

५६२. धरितों वासना परि नये फळ । प्राप्तीचा तो काळ नाहीं आला ॥ १ ॥ तळमळीं चित्त घातलें खापरीं । फुटतसे परी लाहीचिया ॥ २ ॥ प्रकार ते कांहीं नावडती जिवा । नाहीं पुढें ठावा काळ हातीं ॥३॥ जातो तळा येतो मागुता लवकरी । वोळशाचे फेरी सांपडलों ॥ ४ ॥ तुका म्हणे बहु करितो विचार । उतरें डोंगर एक चढें ॥ ५ ॥

५६३. कां माझे पंढरी न देखती डोळे । काय हें न कळे पाप यांचें ॥ १ ॥ पाय पंथ कां हे न चलती वाट । कोण हें अदृष्ट कर्म बळी ॥ २ ॥ कां हें पायांवरी न पडे मस्तक । क्षेम कां हस्तक न पवती ॥ ३ ॥ कां या इंद्रियांची न पुरे वासना । पवित्र होईना जिव्हां कीर्ती ॥ ४ ॥ तुका म्हणे कई जाऊनि मोटळें । पडेन हा लोळें महाद्वारीं ॥ ५ ॥

५६४. कीती करूं शोक । पुढें वाटे दुःखें दुःख ॥ १ ॥ आतां जाणसी तें करीं । माझें कोण मनीं धरी॥२॥पुण्य होतें गांठी । तरी कां लागती हे आटी॥३॥तुका म्हणे बळ। माझी राहिली तळमळ ॥४

५६५. कां माझा विसर पडिला मायबापा । सांडियेली कृपा कोण्या गुणें ॥ १ ॥ कैसा कंठूनियां राहों संवसार । काय एक धीर देऊं मना ॥ २ ॥ नाहीं निरोपाची पावली वारता । न करावी त चिंता ऐसी कांहीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे एक वेंचूनि वचन । नाहीं समाधान केलें माझें ॥ ४ ॥

५६६. कांहीं माझे कळों आले गुणदोष । म्हणऊनी उदास धरिलें ऐसें ॥ १ ॥ नाहीं तरी येथें न घडे अनुचित । नाहीं ऐसी रीत तया घरीं ॥ २ ॥ कळावें तें मना आपुलिया सवें । ठायींचें हें घ्यावें विचारूनी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मज अव्हेरिलें देवें । माझिया कर्तव्यें बुद्धीचिया ॥ ४ ॥

५६७. आतां पंथ पाहें माहेराची वाट । कामाचा बोभाट पडो सुखें ॥ १ ॥ काय करूं आतां न गमेसें झालें । बहुत सोसिलें बहु दिस ॥ २ ॥ घर लागे पाठी चित्ता उभें वारें । आपुलें तें झुरे पहावया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जीव गेला तरी जावा । धरिला तो देव भाव शुद्ध ॥ ४ ॥

५६८. विनवीजे ऐसें भाग्य नाहीं देवा । पायांशीं केशवा सलगी केली ॥ १ ॥ धीटपणें पत्र लिहिलें आवडी । पार नेणें थोडी मति माझी ॥ २ ॥ जेथें वेदा तुझा न कळेचि पार । तेथें मी पामर काय वाणूं ॥ ३ ॥ जैसे तैसे माझे बोल अंगीकारीं । बोबड्या उत्तरीं गौरवितों ॥ ४ ॥ तुका म्हणे विटेवरी जीं पाउलें । तेथें म्यां ठेविलें मस्तक हें ॥ ५ ॥

५६९. देवाचिया देवा गोपिकांच्या पति । उदार हे ख्याति त्रिभुवनीं ॥ १ ॥ पातकांच्या रासी नासितोसी नामें । जळतील कर्में महा दोष ॥ २ ॥ सर्व सुखें तुझ्या वोळगती पायीं । रिद्धि सिद्धि ठायीं मुक्ति चारी ॥ ३ ॥ इंद्रासी दुर्लभ पाविजे तें पद । गीतीं गातां छंद वाहतां टाळी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे जड जीव शक्तिहीन । त्यांचें तूं जीवन पांडुरंगा ॥ ५ ॥

५७०. काय झालें नेणों माझिया कपाळा । न देखिजे डोळां मूळ येतां ॥ १ ॥ बहु दिस पाहें वचनाची वास । धरिलें उदास पांडुरंगा ॥ २ ॥ नाहीं निरोपाचें पावलें उत्तर । ऐसें तों निष्ठुर न पाहिजे ॥ ३ ॥ पडिला विसर किंवा कांहीं धंदा । याहूनी गोविंदा जरूरसा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आलें वेचाचें सांकडें । देणें घेणें पुढें नाहीं धाक ॥ ५ ॥

५७१. कांहीं चिंतेविण । नाहीं उपजत सीण ॥ १ ॥ तरी हा पडिला विसर । माझा तुम्हां झाला भार ॥ २ ॥ आली कांहीं तुटी । गेली सुटोनियां गांठी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे घरीं । बहु बैसले रिणकरी ॥ ४ ॥

५७२. एवढा संकोच तरी कां व्यालासी । आम्ही कोणापाशीं तोंड वासूं ॥ १ ॥ कोण मज पुसे सिणलें भागलें । जरी मोकलिलें तुम्हीं देवा ॥ २ ॥ कवणाची वास पाहों कोणीकडे । कोण मज आहे जीवलग ॥ ४ ॥ कोण जाणे माझे जीवींचें सांकडें । उगवील कोडें संकटाचें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तुम्ही देखिली निश्चिती । काय माझे चित्तीं पांडुरंगा ॥ ५ ॥

५७३. काय पोरें झालीं फार । किंवा न साहे करकर ॥ १ ॥ म्हणऊनी केली सांडी । घांस घेऊं न लाहे तोंडीं ॥ २ ॥ करूं कळागती । तुज भांडणें ओवती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे टांचें । घरीं झालेंसे वरोचें ॥ ४ ॥

५७४. जोडी कोणासाठीं । एवढी करितोसी आटी ॥ १ ॥ जरी हें आम्हां नाहीं सुख । रडों पोरें पोटीं भूक ॥ २ ॥ करूनी जतन । कोणा देसील हें धन ॥ ३ ॥ आमचें तळमळे । तुझें होईल वाटोळें ॥ ४ ॥ घेसील हा शाप । माझा होऊनिया बाप ॥ ५ ॥ तुका म्हणे उरी । आतां न ठेवी यावरी ॥ ६ ॥

५७५. समर्थाचे पोटीं । आम्ही जन्मलो करंटीं ॥ १ ॥ ऐसी झाली जगीं कीर्ति । तुझ्या नामाची फजिती ॥ २ ॥ येथें नाहीं खाया । न ये कोणी मूळ न्याया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जिणें । आतां खोटें जीवपणें ॥ ४ ॥

५७६. दोई डोळे भेटी न धरीं संकोच । न घलीं काहीं वेच तुजवरी ॥ १ ॥ तुज बुडवावें ऐसा कोण धर्म । अहर्निशीं नाम घेतां थोडें ॥ २ ॥ फार थोडें काहीं करूनी पातळ । त्याजमध्यें काळ कडे लावूं ॥ ३ ॥ आहे माझी तेचि सारीन सिदोरी । भार तुजवरी नेदीं माझा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आम्हां लेंकराची जाती । भेटावया खंती वाटतसे ॥ ५ ॥

५७७. करील आबाळी । माझ्या दांताची कसाळी ॥ १ ॥ जासी एखादा मरोन । पाठी लागेल हें जन ॥ २ ॥ वरीं लागे कळ । नाहीं जात तो शीतळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पोरवडे । मज येतील रोकडे ॥ ४ ॥

५७८. जोडीच्या हव्यासें । लागे धनाचेंचि पिसें ॥ १ ॥ मग आणीक दुसरें । लोभ्या नावडती पोरें ॥ २ ॥ पाहे रुक्याकडे । मग अवघें ओस पडे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । तुला बहुताचा हेवा ॥४॥

५७९. शीण भाग हरे तेथींच्या निरोपें । देखिलीया रूप उरी नुरे ॥ १ ॥ इंद्रियांची धांव होईल कुंठित । पावेल हें चित्त समाधान ॥ २ ॥ माहेर आहेसें लौकिकीं कळावें । निढळ बरवें शोभा नेदी ॥ ३ ॥ आस नाहीं परि उरी बरी वाटे । आपलें तें भेटे आपणासी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे माझी अवीट आवडी । खंडणा तांतडी होऊं नेदी ॥ ५ ॥

५८०. ऐकोनियां कीर्ति । ऐसी वाटती विश्रांति ॥ १ ॥ मा तें सुख डोळां पडे । तेथें कोण लाभ जोडे ॥ २ ॥ बोलतां ये वाचें । वीट नये जिव्हा नाचे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धांवे । वासना ते रस घ्यावे ॥ ४ ॥

५८१. न बैससी खालीं । सम उभाच पाउलीं ॥ १ ॥ ऐसे झाले बहुत दिस । झालीं युगें अठ्ठावीस ॥२॥ नाहीं भाग सीण । अराणूक एक क्षण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे किती । मापें केलीं देती घेती ॥ ४ ।

५८२. मविलें मविती । नेणों रासी पडिल्या किती ॥ १ ॥ परि तूं घालाचि न घासी । आलें उभाउभीं घेसी ॥ २ ॥ अवघ्या अवघा काळ । वाठा वाहाती सकळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं । अराणूक तुज कांहीं ॥ ४ ॥

५८३. करूनी चाहाडी । अवघी बुडवीन जोडी ॥ १ ॥ जरी तूं होऊनी उदास । माझी बुडविसी आस ॥ २ ॥ येथें न करीं काम । मुखें ने घें तुझें नाम ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कुळ । तुझें बुडवीन समूळ ॥ ४ ॥

५८४. निरोपासी वेंचे । काय बोलतां फुकाचें ॥ १ ॥ परि हें नघेवेचि यश । भिऊं नको सुखी आस ॥ २ ॥ सुख समाधानें । कोण पाहे देणें घेणें ॥ ३ ॥ न लगे निरोपासी मोल । तुका म्हणे वेचे बोल ॥ ४ ॥

५८५. नव्हे धीर कांहीं पाठवूं निरोप । आला तरी कोप येऊं सुखें ॥ १ ॥ कोपोनियां तरी देईल उत्तर । जैसें तैसें पर फिरावूनी ॥ २ ॥ नाहीं तयां तरी काय एक पोर । मज तों माहेर आणीक नाहीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे असे तयामध्यें हित । आपण निवांत असों नये ॥ ४ ॥

५८६. आतां आशीर्वाद । माझा असो सुखें नांद ॥ १ ॥ म्हणसी कोणे तरी काळें । आहेतसीं माझीं बाळें ॥ २ ॥ दुरी दुरांतर । तरी घेसी समाचार ॥ ३ ॥ नेसी कधीं तरी । तुका म्हणे लाजे हरी ॥ ४ ॥

५८७. आतां हे शेवटीं । माझी आईकावी गोष्टी ॥ १ ॥ आतां द्यावा वचनाचा । जाब कळे तैसा याचा ॥ २ ॥ आतां करकर । पुढें न करीं उत्तर ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ठसा । तुझा आहे राखें तैसा ॥ ४ ॥

५८८. बोलिलों तें आतां । कांहीं जाणतां नेणतां ॥ १ ॥ क्षमा करावे अन्याय । पांडुरंगे माझे माय ॥ २ ॥ स्तुति निंदा केली । लागे पाहिजे साहिली ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लाड । दिला तैसा पुरवा कोड ॥ ४ ॥

वारकरी परत येईतोपर्यंत मनाची स्थिति.

५८९. माहेरींचा काय येईल निरोप । म्हणऊनी झोंप नाहीं डोळां ॥ १ ॥ वाट पाहें आस धरूनियां जीवीं । निढळा हे ठेवीं वरी वाहे ॥ २ ॥ बोटावरी माप लेखितों दिवस । होतों कासावीस धीर नाहीं ॥ ३ ॥ काय नेणों संतां पडिला विसर । कीं नव्हे सादर मायबाप ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तेथें होइल दाटणी । कोण माझें आणी मना तेथें ॥ ५ ॥

५९०. परि तो आहे कृपेचा सागर । तोंवरी अंतर पडों नेदी ॥ १ ॥ बहु कान दृष्टी आइके देखणा । पुरोनियां जना उरलासे ॥ २ ॥ सांगितल्याविणें जाणें अंतरींचें । पुरवावें ज्याचें तैसें कोड ॥ ३ ॥ बहुमुखें कीर्ति आइकिली कानीं । विश्वासही मनीं आहे माझ्या ॥ ४ ॥ तुका म्हणे नाहीं जात वायांविण । पाळितों वचन बोलिलों तें ॥ ५ ॥

५९१. यावरी न कळे संचित आपुलें । कैसें वोढवलें होईल पुढें ॥ १ ॥ करील विक्षेप धाडितां मुळासी । किंवा धाडा ऐसी तांतडी हे ॥ २ ॥ जोंवरी हे डोळा देखें वारकरी । तों हें भरोवरी करी चित्त ॥ ३ ॥ आस वाढाविते बुद्धीचे तरंग । चित्ताचे ते वेग वावडती ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तेव्हां होतील निश्चळ । इंद्रियें सकळ निरोपानें ॥ ५ ॥

५९२. होईल निरोप घेतला यावरी । राउळाभीतरी जाऊनियां ॥ १ ॥ करूनियां दधिमंगळभोजन । प्रयाण शकुनसुमुहूर्ते ॥ २ ॥ होतील दाटले सद्गदीत कंठीं । भरतें त्या पोटीं वियोगाचें ॥ ३ ॥ येरयेरां भेटी क्षेम आलिंगनें । केलीं समाधानें होतीं संतीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे चाली न साहे मनास । पाहाती ते कळस परतोनी ॥ ५ ॥

५९३. ऐसी ते सांडिली होईल पंढरी । येत वारकरी होते वाटे ॥ १ ॥ देखिले सोहळे होती आठवत । चालती ते मात करूनियां ॥ २ ॥ केली आइकिली होईल जे कथा । राहिलें तें चित्ता होईल प्रेम ॥ ३ ॥ गरुडटके टाळ मृदंग पताका । सांगताती एकांएक

सुख ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आतां येती लवलाहीं । आळिंगूनी बाहीं देईन क्षेम ॥ ५ ॥

५९४. क्षेम मायबाप पुसेन हें आधीं । न घलीं हें मधीं सुख दुःख ॥१॥ न करीं तांतडी आपणापासूनी । आइकेन कानीं सांगती ते ॥ २ ॥ अंतरींचें संत जाणतील गुज । निरोप तो मज सांगतील ॥ ३ ॥ पायांवरी डोई ठेवीन आदरें । प्रीतिपडिभरें आळिंगून ॥ ४ ॥ तुका म्हणे काया करीन कुरवंडी । ओंवाळून सांडीं त्यांवरून ॥ ५ ॥

५९५. होईल माझी संतीं भाकिली करुणा । जे त्या नारायणा मनीं बैसे ॥ १ ॥ शृंगारूनी माझीं बोबडीं उत्तरें । होतील विस्तारें सांगिलीं ॥ २ ॥ क्षेम आहे ऐसें होईल मागितलें । पाहिजे धाडिलें शीघ्र मूळ ॥ ३ ॥ आवस्था जे माझी ठावी आहे संतां । होईल कृपावंता निरोपिली ॥ ४ ॥ तुका म्हणे सवें येईल मुऱ्हाळी । किंवा कांहीं उरी राखतील ॥ ५ ॥

५९६. दोहींमध्यें एक घडेल विश्वासें । भातुकें सरिसें मूळ तरी ॥ १ ॥ करिती निराम निःशेष न घडे । कांहीं तरी ओढे चित्त माये ॥ २ ॥ लौकिकाची तरी धरितील लाज । काय माझ्या काज आचरणें ॥ ३ ॥ अथवा कोणाचें घेणें लागे रीण । नाहीं तरी हीन कर्मी कांहीं ॥ ४ ॥ व्यालीचिये अंगीं असती वेदना । तुका म्हणे मना मन साक्ष ॥ ५ ॥

५९७. बैसतां कोणापें नाहीं समाधान । विवरे हें मन तोचि सोई ॥ १ ॥ घडीघडी मज आठवे माहेर । न पडे विसर क्षणभरी ॥ २ ॥ न बोलावें ऐसा करितों विचार । पडितो विसर प्रसंगीं तो ॥ ३ ॥ इंद्रियांसी वाहो पडिली ते चाली । होती विसांवली येचि ठायीं ॥ ४ ॥ एकसरें सोस माहेरासी जावें । तुका म्हणे जीवें घेतलासे ॥ ५ ॥

५९८. नाहीं हानि परि न राहावे निसुर । न पडे विसर काय करूं ॥ १ ॥ पुसाविसी वाटे मात कापडियां । पाठविती न्याया मूळ मज ॥ २ ॥ आणीक या मना नावडे सोहळा । करिते टकळा माहेरींचा ॥ ३ ॥ बहु कामें केलें बहु कासावीस । बहु झालें दिस

भेटी नाहीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे त्याचें न कळे अंतर । अवस्था ते फार होते मज ॥ ५ ॥

५९९. तोंवरी म्यां त्यास कैसें निषेधावें । जों नाहीं बरवें कळों आलें ॥ १ ॥ कोणाचिया मुखें तंट नाहीं मागें । वचन वाउगें बोलों नये ॥ २ ॥ दिसे हानि परी निरास न घडे । हे तंव रोकडे अनुभव ॥ ३ ॥ आपुलिया भोगें होईल उशीर । तोंवरी कां धीर केला नाहीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे गोड करील शेवट । पाहिली ते वाट ठावी आहे ॥ ५ ॥

६००. माहेरींचें आलें तें मज माहेर । सुखाचें उत्तर करीन त्यासी ॥ १ ॥ पायांवरी माथा आळिंगीन बाहीं । घेईन लवलाहीं पायवणी ॥ २ ॥ सुख समाचार पुसेन सकळ । कैसा पर्वकाळ आहे त्यास ॥ ३ ॥ आपुले जीवींचें सुखदुःख भावें । सांगेन आघवें आहे तैसें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे वीट नेघें आवडीचा । बोलिलीच वाचा बोलवीन ॥ ५ ॥

६०१. वियोग न घडे सन्निध वसलें । अखंड राहिलें होय चित्तीं ॥ १ ॥ विसर न पडे विकल्प न घडे । आलें तें आवडे तया पंथें ॥ २ ॥ कामाचा विसर नाठवे शरीर । रसना मधुर नेणे फिकें ॥ ३ ॥ निरोपासीं काज असो अनामिक । निवडितां एक नये मज ॥ ४ ॥ तुका म्हणे हित चित्तें ओढियेलें । जेथें तें उगलें जावें येणें ॥ ५ ॥

६०२. आतां माझे सखे येती वारकरी । जीवा आस थोरी लागलीसे ॥ १ ॥ सांगतील माझ्या निरोपाची मात । सकळ वृत्तांत माहेरींचा ॥ २ ॥ काय लाभ झाला काय होतें केणें । काय काय कोणें सांठविलें ॥ ३ ॥ मागणें तें काय धाडिलें भातुकें । पुसेन तें सुखें आहेतसीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे काय सांगती ते कानीं । ऐको-नियां मनीं धरुनी राहें ॥ ५ ॥

६०३. काय करावें म्यां केले ते विचार । घडेल साचार काय पाहों ॥ १ ॥ काय मन नाहीं धरीत आवडी । प्रारब्धें जोडी तेचि खरी ॥ २ ॥ काय म्यां तेथींचें रांधिलें चाखोनी । तें हें करी मनीं विवंचना ॥ ३ ॥ आणीकही त्यासी बहुत कारणें । बहु असे जिणें

ओढीचेंही ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आम्हां बोळविल्यावरी । परती माघारी केली नाहीं ॥ ५ ॥

६०४. आम्हां अराणूक संवसारा हातीं । पडिली नव्हती आजीवरी ॥ १ ॥ पुत्रादाराधन होता मनीं धंदा । गोवियेलों सदा होतों कामें ॥ २ ॥ वोढवलें ऐसें दिसतें कपाळ । राहिलें सकळ आवरोनी ॥ ३ ॥ मागें पुढें कांहीं न दिसे पाहातां । येथूनियां चिंता उपजली ॥ ४ ॥ तुका म्हणे वाट पाह्याचें कारण । येथींचिया हीन झालें भाग्य ॥ ५ ॥

६०५. बहु दिस नाहीं माहेरींची भेटी । झाली होती तुटी व्यवसायें ॥ १ ॥ आपुलाल्या होतों गुंतलों व्यासंगें । नाहीं त्या प्रसंगें आठवलें ॥ २ ॥ तोडिलें तुटतें जडीतें जडलें । आहे तें आपुलें आपणापें ॥ ३ ॥ बहु निरोपाचें पावलें उत्तर । जवळीच फार एक तेंही ॥ ४ ॥ काय जाणों मोह होईल सांडिला । बहु दिस तुटला तुका म्हणे ॥ ५ ॥

६०६. होतीं नेणों झालीं कठिणें कठीण । जवळीच मनें मन ग्वाही ॥ १ ॥ आम्ही होतों सोई सांडिला मारग । घडलें तें मग तिक्रूनही ॥ २ ॥ निश्चितीनें होते पुढिलांची सांडी । न चले ते कोंडी मायबापा ॥ ३ ॥ आम्हां नाहीं त्याचा घडला आठव । त्याचा बहु जीव विखुरला ॥ ४ ॥ तुका म्हणे झालें धर्माचें माहेर । पडिलें अंतर आम्हांकूनी ॥ ५ ॥

६०७. आतां करावा कां सोस वांयांविण । लटिकाचि सीण मनासी हा ॥ १ ॥ असेल तें कळों येईल लवकरी । आतां वारकरी आल्यापाठीं ॥ २ ॥ बहु विलंबाचें सन्निध पातलें । धीराचें राहिलें फळ पोटीं ॥ ३ ॥ चालिलें तें ठाव पावेल सेवटीं । पुरलिया तुटी पाउलांची ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आसे लागलासे जीव । म्हणऊनी कींव भाकीतसें ॥ ५ ॥

वारकरी परत आल्यानंतरचे अभंग.

६०८. भागलेती देवा । माझा नमस्कार घ्यावा ॥ १ ॥ तुम्ही क्षेम कीं सकळ । बाळ अवघे गोपाळ ॥ २ ॥ मारगीं चालतां ।

श्रमलेती येतां जातां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कांहीं । कृपा आहे माझ्या ठायीं ॥ ४ ॥

६०९. घालूनियां ज्योती । वाट पाहें दिवसराती ॥ १ ॥ बहु उताविळ मन । तुमचें व्हावें दरुषण ॥ २ ॥ आलों बोळवीत । तैसे याचि पंथें चित्त ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पेणी । येतां जातां दिवस गणीं ॥ ४ ॥

६१०. आजी दिवस धन्य । तुमचें झालें दर्शन ॥ १ ॥ सांगा माहेरींची मात । अवघा विस्तारें वृत्तांत ॥ २ ॥ आइकतों मनें । करूनी सादर श्रवण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाम । माझा सकळ संभ्रम ॥ ४ ॥

६११. बोलिलेती काय । माझा बाप आणि माय ॥ १ ॥ ऐसें सांगा जी झडकरी । तुम्ही सखे वारकरी ॥ २ ॥ पत्राचें वचन । काय दिलें फिरावून ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कांहीं । मना आणिलें कीं नाहीं ॥ ४ ॥

६१२. काय पाठविलें । सांगा भातुकें विठ्ठलें ॥ १ ॥ आसे लागलासे जीव । काय केली माझी कींव ॥ २ ॥ फेडिलें मुडतर । किंवा कांहीं जरजर ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सांगा । कैसें आर्त पांडुरंगा ॥४॥

६१३. आजीचिया लाभें ब्रह्मांड ठेंगणें । सुखी झालें मन कल्पवेना ॥ १ ॥ आर्तभूत माझा जीव जयांसाठीं । त्यांच्या झाल्या भेटी पायांसवें ॥ २ ॥ वाटुली पाहतां सिणले नयन । बहु होतें मन आर्तभूत ॥ ३ ॥ माझ्या निरोपाचें आणिलें उत्तर । होईल समाचार सांगती तो ॥ ४ ॥ तुका म्हणे भेटी निवारला ताप । फळले संकल्प संत आले ॥ ५ ॥

६१४. आजी बरवें झालें । माझें माहेर भेटलें ॥ १ ॥ डोळां देखिले सज्जन । निवारला भाग सीण ॥ २ ॥ धन्य झालों आतां क्षेम देऊनियां संता ॥ २ ॥ इच्छेचें पावलों । तुका म्हणे धन्य झालों ॥ ४ ॥

६१५. वोरसोनि येती । वत्स धेनुवेचे चित्तीं ॥ १ ॥ माझा करावा सांभाळ । वोरसोनियां कृपाळ ॥ २ ॥ स्नेह भूक ताहान ।

विसरली झाले सीण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कवतुकें । दिलें प्रेमाचें भातुकें ॥ ४ ॥

६१६. आलें तें आधीं खाईन भातुकें । मग कवतुकें गाईन ओंव्या ॥ १ ॥ सांगितला आधीं आइको निरोप । होईल माझा बाप पुसे तो तें ॥ २ ॥ तुका म्हणे माझे सखे वारकरी । आलें हे माहेरींहून आजि ॥ ३ ॥

६१७. अमूप जोडल्या सुखाचिया रासी । पार त्या भाग्यासी नाहीं आतां ॥ १ ॥ काय सांगों सुख झालें आलिंगनें । निवाली दर्शनें कांति माझी ॥ २ ॥ तुका म्हणे यांच्या उपकारासाठीं । नाहीं माझे गांठीं कांहीं एक ॥ ३ ॥

६१८. पवित्र व्हावया घालीन लोळणी । ठेवीन चरणीं मस्तक हें ॥ १ ॥ जोडोनी हस्तक करीन विनवणी । घेईन पायवणी धोवोनियां ॥ २ ॥ तुका म्हणे माझें भांडवल सुचें । संतां हें ठायींचें ठावें आहे ॥ ३ ॥

अनगडसिद्धाच्या शब्देंकरून गंगेश्वरास झालेला दाह या अभंगानें शमला.

६१९. चित्त शुद्ध तरी शत्रु मित्र होती । व्याघ्र ही न खाती सर्प तया ॥ १ ॥ विष तें अमृत आघात तें हित । अकर्तव्य नीत होय त्यासी ॥ २ ॥ दुःख तें देईल सर्व सुख फळ । होतील शीतळ अग्निज्वाळा ॥ ३ ॥ आवडेल जीवां जीवाचिये परी । सकळां अंतरीं एक भाव ॥ ४ ॥ तुका म्हणे कृपा केली नारायणें । जाणिजेतें येणें अनुभवें ॥ ५ ॥

तुकोबांच्या अभंगांतील तुकोबांचें नांव काढून सालोमालो यांनीं आपलें नांव घातलें त्याबद्दल त्यांचा निषेध.

६२०. नाहीं घाटावें लागत । एका सितें कळे भात ॥ १ ॥ क्षीर निवडितें पाणी । चोंची हंसाचिये आणी ॥ २ ॥ आंगडें फाडुनि घोंगडें करी । अवकळा तयापरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कण । भुसीं निवडे कैचा सीण ॥ ४ ॥

६२१. सालोमालो हरिचे दास । म्हणउन केला अवघा नास ॥ १ ॥ अवघें बचमंगळ केलें । म्हणती एकाचें आपुलें ॥ २ ॥ मोडूनी संतांचीं वचनें । करिती आपणां भूषणें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कवी । जगामधीं रूढी दावी ॥ ४ ॥

६२२. कालवूनी विष । केला अमृताचा नास ॥ १ ॥ ऐशी अभाग्याची बुद्धि । सत्य लोपी नाहीं शुद्धि ॥ २ ॥ नाक कापुनि लावी सोनें । कोण अळंकार लेणें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बावी । मोडूनि मदार बांधावी ॥ ४ ॥

६२३. कण भुसाच्या आधारें । परि तें निवडितां बरें ॥ १ ॥ काय घोंगाणी पाधाणी । ताकामध्यें घाटी लोणी ॥ २ ॥ सुइणी-पुढें चेटा । काय लपविसी चाटा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ज्ञान । दिमाखाची भणभण ॥ ४ ॥

६२४. जायाचे अळंकार । बुडवूनी होती चोर ॥ १ ॥ त्यांसी ताडणाची पूजा । योग घेड बऱ्या वोजा ॥ २ ॥ अभिळासाच्या सुखें । अंतीं होती काळीं मुखें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चोरा । होय भूषण मातेरा ॥ ४ ॥

६२५. विकल तेथें विका । माती नांव ठेवूनि बुका ॥ १ ॥ हा तो निवाड्याचा ठाव । खरा खोटा निवडे भाव ॥ २ ॥ गऱ्हवारे हा विधि । पोट वाढाविलें चिंधीं ॥ ३ ॥ लावूं जाणे विल्हे । तुका साच आणि कल्हे ॥ ४ ॥

६२६. विषयीं अद्वये । त्यासी आम्हां सिवों नये ॥१॥ देव तेथूनि निराळा । असे निष्काम वेगळा ॥ २ ॥ वासनेची बुंथी । तेथें कैंची ब्रह्मस्थिति ॥ ३ ॥ तुका म्हणे असतां देहीं । तेथें नाहीं जमती ॥४॥

६२७. नमितों या देवा । माझी एके ठायीं सेवा ॥ १ ॥ गुण अवगुण निवाडा । म्हैस म्हैस रेडा रेडा ॥ २ ॥ जनीं जनार्दन । साक्ष त्यासी लोटांगण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे खडे । निवडूं दळणीं घडघडे ॥ ४ ॥

तुकोबाचें चिंचवडचे मोरया गोसावी यांचे पुत्र चिंतामणिदेव यांशीं भाषण.

६२८. चिंतामणिदेवा गणपतीसी आणा । करवावें भोजना दुजे

पात्रीं ॥ १ ॥ देव म्हणती तुकया एवढी कैंची थोरी । अभिमाना-भीतरी नागवलों ॥ २ ॥ वाड वेळ जाला सिळें जालें अन्न । तटस्थ ब्राह्मण बैसलेती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा तुमच्या सुकृतें । आणीन त्वरित मोरयासी ॥ ४ ॥

६२९. वांझा गाई दुभती । देवा ऐसी तुझी ख्याती ॥ १ ॥ ऐसें मागत नाहीं तुज । चरण दाखवावे मज ॥ २ ॥ चातक पाखरूं । त्यासी वर्षे मेघधारू ॥ ३ ॥ पक्षी राजहंस । अमोलिक मोतीं त्यास ॥ ४ ॥ तुका म्हणे देवा । कां गा खोंचलासी जिवा ॥ ४ ॥

६३०. भोक्ता नारायण लक्षुमीचा पति । म्हणोनि प्राणाहुति घेतलिया ॥ १ ॥ भर्ता आणि भोक्ता कर्ता आणि करविता । आपण सहजता पूर्णकाम ॥ २ ॥ विश्वंभर कृपादृष्टी सांभाळीत । प्रार्थना करीत ब्राह्मणांची ॥ ३ ॥ कवळोकवळीं नाम घ्यावें गोविंदाचें । भोजन भक्तांचें तुका म्हणे ॥ ४ ॥

६३१. माझा स्वामी तुझी वागवितो लात । तेथें मी पतित काय आलों ॥ १ ॥ तीर्थें तुमच्या चरणीं जाहालीं निर्मळ । तेथें मी दुर्बळ काय वाणूं ॥ २ ॥ तुका म्हणे तुम्ही देवा द्विज वंद्य । मी तों काय निंद्य हीन याती ॥ ३ ॥

६३२. परतें मी आहें सहजचि दुरी । वेगळें भिकारी नाम-रूपा ॥ १ ॥ नलगे रुसावें धरावा संकोच । सहज तें नीच आलें भागा ॥ २ ॥ पडिलिये ठायीं उच्छिष्ट सेवावें । आर्त तेंचि देवें केलें ऐसें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुम्ही आम्हां जी वेगळे । केले ते निराळे द्विज देवा ॥ ४ ॥

तुकोबाचा स्त्रीस उपदेश.

६३३. कोण येतें घरा आमुच्या काशाला । काय ज्याचा त्याला नाहीं धंदा ॥ १ ॥ देवासाठीं जालें ब्रह्मांड सोइरें । कोवळ्या उत्तरें काय वेंचे ॥ २ ॥ मानें पाचारितां नव्हे अराणूक । ऐसे येति लोक प्रीतीसाठीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे रांडे नावडे भूषण । कातेलें तें श्वान लागे पाठीं ॥ ४ ॥

६३४. देव व्हावया करीं वो सायास । न धरीं हे आस नाशि-

वंत ॥ १ ॥ दिन शुद्ध सोम सकाळीं पातला । द्वादशी घडला पर्वकाळ ॥ २ ॥ द्विजां पाचारूनी शुद्ध करीं मन । देई वो हें दान यथाविध ॥ ३ ॥ नको चिंता करूं वस्त्रा या पोटाची । माउली आमुची पांडुरंग ॥ ४ ॥ तुका म्हणे दुरी सांगतों पाल्हाळीं । परी तो जवळी आहे आम्हां ॥ ५ ॥

६३५. सुख हें नावडे आम्हां कोण्या बळें । नेणसी अंधळे झालीशी तूं ॥ १ ॥ भूक ताहान कैसी राहिली निश्चळ । खुंटलें चपळ मन ठायीं ॥२॥ द्रव्य जीवाहूनी आवडे या जना । आम्हांसी पाषाणाहूनी हीन ॥ ३ ॥ सोइरे सज्जन जन आणि वन । अवघें सामान काय गुणें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आम्हां जवळीच आहे । सुख दुःख साहे पांडुरंग ॥ ५ ॥

६३६. गुरुकृपे मज बोलविलें देवें । होईल हें घ्यावें हित कांहीं ॥ १ ॥ सत्य देवें माझा केला अंगीकार । आणिक विचार नाहीं दुजा ॥ २ ॥ होई बळकट घालुनियां कास । हाचि उपदेश तुज आतां ॥ ३ ॥ सडा सामर्जन तुळसी वृंदावन । अतीतपूजन ब्राह्मणांचें ॥ ४ ॥ वैष्णवांची दासी होई सर्वभावें । मुखीं नाम घ्यावें विठोबाचें ॥ ५ ॥ पूर्णबोध स्त्रीभ्रतारसंवाद । धन्य जिहीं वाद आइकिला ॥ ६ ॥ तुका म्हणे आहे पांडुरंगकथा । तरेल जो चित्ता धरील कोणी ॥ ७ ॥

शिवाजीराजे यांनीं तुकोबास आपल्या येथें आणविण्याकरतां अबदागिरी, घोडा, कारकून पाठविला त्या वेळच अभंग.

६३७. दिवट्या छत्री घोडे । हें तों बऱ्यांत न पडे ॥ १ ॥ आतां येथें पंढरिराया । मज गोविसी कासया ॥ २ ॥ मान दंभ चेष्टा । हे तो शूकराची विष्ठा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । माझे सोडवणे धांवा ॥ ४ ॥

६३८. नावडे जें चित्ता । तेंचि होसी पुरविता ॥ १ ॥ कां रे पुरविली पाठी । माझी केली जीवें साटी ॥ २ ॥ न करावा संग । वाटे दुरावें जग ॥ ३ ॥ सेवावा एकांत । वाटे न बोलावी मात

॥४॥ जन तन धन । वाटे लेखावें वमन ॥ ५ ॥ तुका म्हणे सत्ता । हातीं तुझ्या पंढरिनाथ ॥ ६ ॥

६३९. काय दिला ठेवा । आम्हां विठ्ठलचि व्हावा ॥ १ ॥ तुम्हीं कळलेती उदार । साटीं परिसाची गार ॥ २ ॥ जीव देतां तरी । वचना नये येका सरी ॥ ३ ॥ गोमांसासमान । तुका म्हणे आन्हां धन ॥ ४ ॥

६४०. मुंगी आणि राव । आम्हां सारखाची जीव ॥ १ ॥ गेला मोह आणि आशा । कळिकाळाचा हा फांसा ॥२॥ सोनें आणि माती । आम्हां समान हें चित्तीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आलें । घरा वैकुंठ सांवळें ॥ ४ ॥

६४१. जाणोनि अंतर । टाळिसील करकर ॥ १ ॥ तुज लागली हे खोडी ॥ पांडुरंगा बहु कुडी ॥ २ ॥ उठावेसी दारीं । धरणें एखादिये परी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पाय । कैसे सोडीन तें पाहें ॥ ४ ॥

६४२. नाहीं विचारीत । मेघ हगणदारी सेत ॥ १ ॥ नये पाहों त्याचा अंत । ठेवीं कारणापें चित्त ॥ २ ॥ वर्जीत गंगा । नाहीं उत्तम अधम जगा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मळ । नाहीं अग्नीसी विटाळ ॥ ४ ॥

६४३. सोन्याचे पर्वत करवती पाषाण । अवघे रानोरान कल्पतरू ॥ १ ॥ परिया दुर्लभ विठोबाचे पाय । तेथें हे उपाय न सरती ॥२॥ अमृतें सागर भरवती गंगा । म्हणवेल उगा राहे काळा ॥ ३ ॥ भूतभविष्य कळों येईल वर्तमान । करवती प्रसन्न ऋद्धिसिद्धि ॥ ४ ॥ ठानमान कळों येती योग मुद्रा । नेववेल वारा ब्रह्मांडासी ॥ ५ ॥ तुका म्हणे मोक्ष राहे ऐलीकडे । येर तें बापुडें काय तेथें ॥ ६ ॥

६४४. तिहीं त्रिभुवनीं । आम्ही वैभवाचे धनी ॥ १ ॥ हातां आला धाव डाव । आमुचा मायबाप देव ॥ २ ॥ काय त्रिभुवनीं बळ । अंगीं आमुच्या सकळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सत्ता । अवघी आमुचीच आतां ॥ ४ ॥

६४५. आम्ही तेणें सुखी । म्हणा विठ्ठल विठ्ठल मुखीं ॥ १ ॥ तुमचें येर वित्त धन । तें मज मृत्तिकसमान ॥ २ ॥ कंठीं मिरवा

चित्रशाळा प्रेस, पुणे.	श्रीशिवाजी.

तुळसी । व्रत करा एकादशी ॥३॥ म्हणवा हरिचे दास । तुका म्हणे मज हे आस ॥ ४ ॥

कीर्तन प्रसंगीं परचक्रवेढा पडला त्या वेळचे अभंग.

६४६. न देखवे डोळां ऐसा हा आकांत । परपीडे चित्त दुःखी होतें ॥ १ ॥ काय तुम्ही येथें नसालसें जालें । आम्हीं न देखिलें पाहिजे हें ॥ २ ॥ परचक्र कोठें हरिदासांच्या वासे । न देखिजे तद्देशे राहातिया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझी लाजविली सेवा । हीनपणें देवा जिणें जालें ॥ ४ ॥

६४७. काय म्यां मानावें हरिकथेचें फळ । तरिजे सकळ जनी ऐसें ॥ १ ॥ उच्छेद तो असे हा गे आरंभला । रोकडें विठ्ठला परचक्र ॥ २ ॥ पापाविण नाहीं पाप येत पुढें । साक्षीसी रोकडें साक्ष आलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जेथें वसतील दास । तेथें तुझा वास कैसा आतां ॥ ४ ॥

६४८. भीत नाहीं आतां आपुल्या मरणा । दुःख होतें जनां न देखवे ॥ १ ॥ आमची तो जाती ऐसी परंपरा । कां तुम्ही दातारा नेणां ऐसी ॥ २ ॥ भजनीं विक्षेप तेंची पैं मरण । न वजावा तो क्षण एक वायां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं आघाताचा वारा । ते स्थळीं दातारा ठाव मागें ॥ ४ ॥

लोहगांवीं कीर्तनांत मेलेलें मूल जिवंत होण्याविषयीं देवापाशीं करुणा.

६४९. अशक्य तें तुम्हां नाहीं नारायणा । निर्जीवा चेतना आणावया ॥ १ ॥ मागें काय जाणों स्वामीचे पवाडे । आतां कां रोकडे दावूं नये ॥ २ ॥ थोर भाग्य आम्ही समर्थाचे कासे । म्हणवितों दास काय थोडे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझे निववावे डोळे । दावूनी सोहळे समर्थाचे ॥ ४ ॥

लोहगांवीं तुकोबाच्या अंगावर ऊन पाणी घातलें तो अभंग.

६५०. जळे माझी काया लागला वोणवा । धांवरे केशवा माय-

बापा ॥ १ ॥ पेटली सकळ कांति रोमावळी । नावरे हे होळी दहन जालें ॥ २ ॥ फुटोनियां दोन्ही भाग होऊं पाहे । पाहातोसी काय हृदय माझें ॥ ३ ॥ घेऊनी जीवन धांवें लवलाहीं । कवणाचें कांहीं न चले येथें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे माझी तूं होसी जननी । आणीक निर्वाणीं कोण राखे ॥ ५ ॥

विषयसुखप्राप्त्यर्थ एक स्त्री तुकोबाकडे गेली त्या वेळचे अभंग.

६५१. पराविया नारी रखुमाईसमान । हें गेलें नेमून ठायींचेंचि ॥ १ ॥ जाई वो तूं माते न करीं सायास । आम्ही विष्णुदास तैसे नव्हों ॥ २ ॥ न साहावे मज तुझें हें पतन । नको हें वचन दुष्ट वदों ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुज पाहिजे भ्रतार । तरी काय नर थोडे जाले ॥ ४ ॥

६५२. स्त्रियांचा तो संग नको नारायणा । काष्ठा या पाषाणामृत्तिकेच्या ॥ १ ॥ नाठवे हा देव न घडे भजन । लांचावलें मन आवरेना ॥ २ ॥ दृष्टिमुखें मरण इंद्रियांच्या द्वारें । लावण्य तें खरें दुःखमूळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जरी अग्नि जाला साधु । तरी पडे बाधूं संघष्टणें ॥ ४ ॥

आपणांस वैराग्य कसें झालें याविषयीं तुकोबांचें संतांशीं व देवाशीं भाषण.

६५३. याती शूद्र वैश्य केला वेवसाव । आधीं तो हा देव कुळपूज्य ॥ १ ॥ नये बोलों परि पाळिलें वचन । केलियाचा प्रश्न तुम्हीं संतीं ॥ २ ॥ संवसारें जालों अतिदुःखें दुःखी । मायबापें सेखीं क्रमिलिया ॥ ३ ॥ दुष्काळें आटिलें द्रव्य नेला मान । स्त्री एकी अन्न अन्न करितां मेली ॥ ४ ॥ लज्जा वाटे जीवा त्रासलों या दुःखें । वेवसाय देखें तुटी येतां ॥ ५ ॥ देवाचें देउळ होतें जें भंगलें । चित्तासी तें आलें करावेंसें ॥ ६ ॥ आरंभीं कीर्तन करी एकादशीं । नव्हतें अभ्यासीं चित्त आधीं ॥ ७ ॥ कांहीं पाठ केलीं संतांचीं उत्तरें । विश्वास आदरें करोनियां ॥ ८ ॥ गाती पुढें त्याचें धरावें ध्रुपद । भावें चित्त शुद्ध करोनियां ॥ ९ ॥ संतांचें सेविलें तीर्थ पायवणी

लाज नाहीं मनीं येऊं दिली ॥ १० ॥ टाकला तो कांहीं केला परउपकार । केलें हें शरीर कष्टवूनी ॥ ११ ॥ वचनें मानिलीं नाहीं सुहृदांचीं । समूळ प्रपंचीं वीट आला ॥ १२ ॥ सत्यअसत्यासी मन केलें ग्वाही । मानियेलें नाहीं बहुमतां ॥ १३ ॥ मानियेला स्वप्नीं गुरूचा उपदेश । धरिला विश्वास दृढ नामीं ॥ १४ ॥ यावरी या जाली कवित्वाची स्फूर्ति । पाय धरिले चित्तीं विठोबाचे ॥ १५ ॥ निषेधाचा कांहीं पडिला आघात । तेणें मध्यें चित्त दुखवलें ॥ १६ ॥ बुडविल्या वह्या बैसलों धरणें । केलें नारायणें समाधान ॥ १७ ॥ विस्तारी सांगतां बहुत प्रकार । होईल उशीर आतां पुरे ॥ १८ ॥ आतां आहे तैसा दिसतो विचार । पुढील प्रकार देव जाणे ॥ १९ ॥ भक्तां नारायण नुपेक्षी सर्वथा । कृपावंत ऐसा कळों आलें ॥ २० ॥ तुका म्हणे माझें सर्व भांडवल । बोलविले बोल पांडुरंगें ॥ २१ ॥

३५४. एका वचन हें संत । मी तों आगळा पतित । काय काजें प्रीत । करीतसां आदरें ॥ १ ॥ माझें चित्त मज ग्वाही । सत्य तरलों मी नाहीं । एकाचिये वाहीं । एक देखीं मानिती ॥ २ ॥ बहु पीडिलों संसारें । मोडीं पिसें पिटीं ढोरें । न पडतां पुरें । या विचारें राहिलों ॥ ३ ॥ सहज सरलें होतें कांहीं । द्रव्य थोडें बहु तेंही । त्याग केला नाहीं । दिलें द्विजां याचकां ॥ ४ ॥ प्रियापुत्रबंधु । यांचा तोडिला संबंधु । सहज जालों मंदु । भाग्यहीन करंटा ॥ ५ ॥ तोंड न दाखवावें जना । शिरें सांदी भरें राना । एकांत तो जाणा । तयासाठीं लागला ॥ ६ ॥ पोटें पिटिलें काहारें । दया नाहीं या विचारें । बोलाविता बरें । सहज म्हणे यासाठीं ॥ ७ ॥ सहज वडिलां होती सेवा । म्हणोनि पूजितों या देवा । तुका म्हणे भावा- । साठीं झणी द्या कोणी ॥ ८ ॥

३५५. बरें जालें देवा निघालें दिवाळें । बरी या दुष्काळें पीडा केली ॥ १ ॥ अनुतापें तुझें राहिलें चिंतन । जाला हा वमन संवसार ॥ २ ॥ बरें जालें देवा बाईल कर्कशा । बरी हे दुर्दशा जनामध्यें ॥ ३ ॥ बरें जालें जगीं पावलों अपमान । बरें गेलें धन ढोरें गुरें ॥ ४ ॥ बरें जालें नाहीं धरिली लोकलाज । बरा आलों तुज शरण देवा ॥ ५ ॥ बरें जालें तुझें केलें देवाईल । लेंकरें बाईल

उपेक्षिलीं ॥ ६ ॥ तुका म्हणे बरें व्रत एकादशी । केलें उपवासीं जागरण ॥ ७ ॥

पक्षी दाणे टिपीत असतां तुकोबास पाहून ते उडाले त्यामुळें तुकोबास खेद झाला तो अभंग.

६५६. अवघीं भूतें साम्या आलीं । देखिलीं म्यां कैं होतीं ॥१॥ विश्वास तो खरा मग । पांडुरंग कृपेचा ॥ २ ॥ माझी कोणी न धरू शंका । ऐसें हो कां निर्द्वंद्व ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जें जें भेटे । तें तें वाटे मी ऐसें ॥ ४ ॥

एका ब्रह्मचाऱ्याचा निषेध.

६५७. काखे कडासन आड पडे । खडबड खडबड हुसकलें ॥ १ ॥ दाद करा दाद करा । फाजितखोरा लाज नाहीं ॥ २ ॥ अवघा झाला राम राम । कोणी कर्म आचरेना ॥ ३ ॥ हरिदासांच्या पडतां पायां । म्हणतां तया नागवावें ॥ ४ ॥ दोहीं ठायीं फजित झाले । पारणें केलें अवकळा ॥ ५ ॥ तुका म्हणे नाश केला । विटंबिला वेश जेणें ॥ ६ ॥

६५८. कुटुंबाचा केला त्याग । नाहीं राग जंव गेला ॥ १ ॥ भजन तें वोंगळवाणें । नरका जाणें चुकेना ॥ २ ॥ अक्षराची केली आटी । जरी पोटीं संतनिंदा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मागें पाय । तया जाय स्थळासी ॥ ४ ॥

६५९. तारातिम वरि तोंडाच पुरतें । अंतरा हें येतें अंतरींचें ॥ १ ॥ ऐसी काय बरी दिसे ठखाटकी । दिसतें लौकिकीं सत्य ऐसें ॥ २ ॥ भोजनांत द्यावें विष कालवूनि । मोह चाळवणी मारावया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मैंद देखों नेदी कुडें । आदराचें पुढें सोंग दावी ॥ ४ ॥

६६०. ब्रह्मनिष्ठ काडी । जरी जीवांनांवें मोडी ॥ १ ॥ तया घडली गुरुहत्या । गेला उपदेश तो मिथ्या ॥ २ ॥ सांगितलें कानीं । रूप आपुलें वाखाणी ॥ ३ ॥ भूतांच्या मत्सरें । ब्रह्मज्ञान नेलें चोरें ॥ ४ ॥ शिकल्या सांगे गोष्टी । भेद क्रोध वाहे पोटीं ॥ ५ ॥ निंदास्तुति स्तवनीं । तुका म्हणे वेंची वाणी ॥ ६ ॥

तुकोबास मंबाजी गोसाव्यानें मारलें त्याबद्दल देवाजवळ परिहार.

६६१. न सोडीं न सोडीं । विठोबा चरण न सोडीं ॥ १ ॥ भलतें जड पडो भारी । जीवावरी आगोज ॥ २ ॥ शतखंड देह शस्त्रधारी । करितां परी न भीयें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे केली आधीं । दृढ बुद्धि सावध ॥ ४ ॥

६६२. बरवें बरवें । केलें विठोबा बरवें ॥ १ ॥ पाहोनिया अंत क्षमा । अंगीं कांटीं वरी मारविलें ॥ २ ॥ शिव्या गाळी नीत नाहीं । बहु फार विटंबिलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे क्रोधा हातीं । सोडवुनी घेतलें रे ॥ ४ ॥

६६३. पावलों पावलों । देवा पावलों रे ॥ १ ॥ बरवें संचित होतें तैसें झालें रे । आतां काय बोलों रे ॥ २ ॥ सोज्वळ कांटफ-वाटा भावें करूं गेलों रे । तुका म्हणे करूनी वेगळा केलों रे ॥ ३ ॥

६६४. कां होती कां होती । देवा एवढी फजीती ॥ १ ॥ मुळीं वर्म नसतां चुकलों । तो मी ऐसें चित्तीं ॥ २ ॥ होणार तें होऊनी गेलें । मिथ्या आतां खंती रे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पुरे आतां । दुर्जनाची संगती रे ॥ ४ ॥

६६५. सोडवा सोडवा सोडवा अनंता । तुजाविण ऐसा कोण दुजा प्राणदाता ॥ १ ॥ कोणा लाज नेणां ऐसें । आणिका शरण आम्ही जातां ॥ २ ॥ तुका म्हणे सखया । माझ्या रखुमाईच्या कांता ॥ ३ ॥

६६६. पुत्राची वार्ता । शुभ ऐके जेवीं माता ॥ १ ॥ तैसें राहो माझें मन । गातां ऐकतां हरिगुण ॥ २ ॥ नादें लुब्ध झाला मृग । देह विसरला अंग ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पाहे । कासवीचें पिलें माय ॥ ४ ॥

निर्याणाचे (तुकोबा वैकुंठास गेले त्यावेळचे) अभंग.

६६७. शोधितांचि नये । म्हणोनी वोळगतों पाय ॥ १ ॥ आतां दिसों नये जना । ऐसें करा नारायणा ॥ २ ॥ परतोनी मन । गेलें ठायींचि मुरोन॥३॥विसरला तुका । बोलों चालों झाला मुका॥४

६६८. रज्जुसर्पाकार । भासयलें जगडंबर ॥ १ ॥ म्हणोनी आवडती पाय । घेतों आलाय बलाय ॥ २ ॥ दृश्य द्रुमाकार लोणी । केलों सर्वस्वामी धनी ॥ ३ ॥ तुकीं तुकला तुका । विश्वीं भरोनी उरला लोकां ॥ ४ ॥

६६९. म्हणवितों दास । परि मी असें उदास ॥ १ ॥ हाचि निश्चय माझा । परी मी निश्चयाहूनि दुजा ॥ २ ॥ सरतें कर्तृत्व माझ्यानें । परि मी त्याहून असें भिन्न ॥ ३ ॥ तुका तुकासी तुकला । तुका तुकाहूनी निराळा ॥ ४ ॥

६७०. घोंटवीन लाळ ब्रह्मज्ञान्या हातीं । मुक्तां आत्मस्थिती सांडवीन ॥ १ ॥ ब्रह्मभूत काया होतसे कीर्तनीं । भाग्य तरी ऋणी देव ऐसा ॥ २ ॥ तीर्थभ्रामकासी आणीन आळस । कडू स्वर्गवास करिन भोग ॥ ३ ॥ सांडवीन तपोनिधा अभिमान । यज्ञ आणि दान लाजवीन ॥ ४ ॥ भक्तिभाग्यसीमा साधीन पुरुषार्थ । ब्रह्मींचा जो अर्थ निजठेवा ॥ ५ ॥ धन्य म्हणवीन येह लोकीं लोकां । भाग्य आम्ही तुका देखियेला ॥ ६ ॥

६७१. ससाराचे अंगीं अवघींच व्यसनें । आम्ही या कीर्तनें शुद्ध झालों ॥ १ ॥ आतां हें सोंवळें झालें त्रिभुवन । विषम धोऊन सांडियेलें ॥ २ ॥ ब्रह्मपुरीं वास करणें अखंड । न देखिजे तोंड विटाळाचें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्हां एकांताचा वास । ब्रह्मीं ब्रह्मरस सेवूं सदा ॥ ४ ॥

६७२. गरुडाचे पायीं । ठेवीं वेळोवेळां डोई ॥ १ ॥ वेगीं आणावा तो हरी । मज दीनातें उद्धरी ॥ २ ॥ पाय लक्ष्मीच्या हातीं । म्हणोन येतों काकुलती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे शेषा । जागें करा हृषीकेशा ॥ ४ ॥

६७३. तुम्ही सनकादिक संत । म्हणवितां कृपावंत ॥ १ ॥ एवढा करा उपकार । देवा सांगा नमस्कार ॥ २ ॥ भाकावी करुणा । विनवा वैकुंठींचा राणा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मज आठवा । मूळ लौकरी पाठवा ॥ ४ ॥

६७४. आपुल्या माहेरा जाईन मी आतां । निरोप या संतां हातीं आला ॥ १ ॥ सुख दुःख माझें आइकिलें कानीं । कळवला

मनीं करुणेचा ॥ २ ॥ करुनी सिद्ध मूळ साउलें भातुक । येती दिसे एकं न्यावयासी ॥ ३ ॥ त्याचि पंथें माझें लागलेंसे चित्त । वाट पाहे नित्य माहेराची ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आतां येतील न्यावया । अंगें आपुलिया मायबाप ॥ ५ ॥

६७५. चिन्हें उमटती अंगीं । शकुनाजोगीं उत्तम ॥ १ ॥ आठवला बापमाय । येईल काय मूळ नेणों ॥ २ ॥ उत्कंठित झालें मन । हींच खूण तेथींचे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कामा वारीं । आळस परी करमेना ॥ ४ ॥

६७६. आरोनियां पाहें वाट । कटकट सोसिना ॥ १ ॥ आलियांस पुसें मात । तेथें चित्त लागलें ॥ २ ॥ दळीं कांहीं लोकां ऐसें । परि मी नसें ते ठायीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे येथें विस । तेथें तैसें असेल ॥ ४ ॥

६७७. येथीलिया अनुभवें । कळों जीवें येतसे ॥ १ ॥ दोहीं ठायीं एक जीव । माझा कींव त्या अंगीं ॥ २ ॥ भुकें भूकची खाउनि धाय । नाहीं हाय अन्नाची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सुख झालें । अंतर धालें त्यागुणें ॥ ४॥

६७८. पैल आले हरि । शंख चक्र शोभे करीं ॥ १ ॥ गरुड येतो फडत्कारें । ना भी ना भी म्हणे त्वरें ॥ २ ॥ मुगुटकुंडलांच्या दीप्ति । तेजें लोपला गभस्ति ॥३॥ मेघश्यामवर्ण हरि । मूर्ति डोळस साजिरी ॥ ४ ॥ चतुर्भुज वैजयंती । गळां माळ हे रुळती ॥ ५ ॥ पीतांबर झळके कैसा । उजळल्या दाही दिशा ॥ ६ ॥ तुका झालासे संतुष्ट । घरा आलें वैकुंठपीठ ॥ ७ ॥

६७९. शंखचक्रगदापद्म । पैल आला पुरुषोत्तम ॥१॥ ना भी ना भी भक्तराया । वेगीं पावलों सखया॥२॥दुरुनि येतां दिसे दृष्टी । धाके दोष पळती सृष्टी॥३॥तुका देखोनि एकला । वैकुंठींहूनि हरि आला॥४॥

६८०. पैल दिसतील भार । दिंड्या पताका अपार ॥ १ ॥ आला पंढरीचा राणा । दिसतील त्याच्या खुणा । सुख वाटे मना । डोळे बाह्या स्फुरती ॥ २ ॥ उठिले गजर नामाचे । दळभार वैष्णवांचे ॥ ३ ॥ तुका करी रिता ठाव ।त्यासी बैसावया वाव ॥ ४ ॥

६८१. चला जाऊं रे सामोरे । पुढें भेटों विठ्ठल धुरे ॥ १ ॥

तुका अ नेईला मनीं । कैसा जातो लोटांगणीं । फेडावया धर्णा । प्रेमसुखाची आजी ॥ २ ॥ पुढें आले कृपावंत । मायबाप साधुसंत ॥ ३ ॥ तुका आळंगिला बाहीं । ठेविला विठोबाचे पायीं ॥ ४ ॥

६८२. पाहुणे घरासी । आजी आले हृषीकेशी ॥ १ ॥ काय करूं उपचार । कोंप मोडकी जर्जर ॥ २ ॥ दुरदरीत पाण्या- । माजी राजिरेन्या कण्या ॥ ३ ॥ घरीं मोडकीया बाजा । वरी वाकळांच्या शेजा ॥ ४ ॥ मुखशुद्धि तुळसीदळ । तुका म्हणे मी दुर्बळ ॥ ५ ॥

६८३. संतीं केला अंगीकार । त्यासी अभिमान थोर ॥ १ ॥ काहीं ठेविलें चरणीं । घेती तेंचि पुरवूनी । तुका पायवणी । घेऊनिया निराळा ॥ २ ॥ नसता कांहीं संचित । भेटी झाली अवचित ॥ ३ ॥ देव मिळोनिया भक्त । तुका केला सनाथ ॥ ४ ॥

६८४. अवघियांच्या आलों मूळ । एक वेळ न्यावया ॥ १ ॥ सिद्ध व्हावें सिद्ध व्हावें । आधीं ठावें करितों ॥ २ ॥ जोंवरी ते घटिका दुरी । आहे उरी तो काळ ॥ ३ ॥ मंगळाचे वेळे उभें । असा शुभे सावध ॥ ४ ॥ अवघियांचा योग घडे । तरी जोडे आनंद ॥ ५ ॥ तुका म्हणे पाहें वाट । बहु आट करूनी ॥ ६ ॥

६८५. सकळही माझी बोळवण करा । परतोनी घरा जावें तुम्हीं ॥ १ ॥ कर्मधर्मे तुम्हां असावें कल्याण । घ्या माझें वचन आशीर्वाद ॥ २ ॥ वाढवूनी दिलें एकाचिये हातीं । सकळ निश्चिंती झाली तेथें ॥ ३ ॥ आतां मज जाणें प्राणेश्वरासवें । मी माझिया भावें अनुसरलें ॥४॥ वाढवितां लोभ होईल उशीर । अवघींच स्थिर करा ठायीं ॥ ५ ॥ धर्म अर्थ काम झाला एके ठायीं । मेळविला जिहीं हाता हात ॥ ६ ॥ तुका म्हणे तुम्हां आम्हां हेची भेटी । उरल्या त्या गोष्टी बोलावया ॥ ७ ॥

६८६. बोलिलों तें आतां पाळावें वचन । ऐसें पुण्य कोण माझे गाठीं ॥ १ ॥ जातों आतां आज्ञा घेऊनियां स्वामी । काळक्षेप आम्ही क्रमूं कोठें ॥ २ ॥ न घडे यावरी न धरवे धीर । पीडतां हें राष्ट्र देखोनी जग ॥ ३ ॥ हातीं धरोनियां देवें नेला तुका । जेथें नाहीं लोकां पराश्रम ॥ ४ ॥

६८७. करावें तें काम । उगाच वाढवावा श्रम ॥ १ ॥ अवघें

एकमय । राज्य बोलों चालों नये ॥ २ ॥ दुजीयाची सत्ता । नच-लेसी झाली आतां ॥ ३ ॥ आतां नाहीं तुका । पुन्हा हारपला या लोकां ॥ ४ ॥

६८८. आम्ही जातों तुम्ही कृपा असों द्यावी । सकळां सांगावी विनंती माझी ॥ १ ॥ वाड वेळ झाला उभा पांडुरंग । वैकुंठा श्रीरंग बोलावितो ॥ २ ॥ अंतकाळीं विठो आम्हांसी पावला । कुडीसहित झाला गुप्त तुका ॥ ३ ॥

६८९. न देखिजे ऐसें केलें । या विठ्ठलें दुःखासी ॥ १ ॥ कृपे-चिये सिंहासनीं । अधिष्ठानीं बैसविलें ॥ २ ॥ वाजता तो नलगे वारा । क्षीरसागरा शयनीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अवघे ठायीं । मज पायीं राखिलें ॥ ४ ॥

नाट.

६९०. विठ्ठल आमचें जीवन । आगम निगमाचें स्थान । विठ्ठल सिद्धीचें साधन । विठ्ठल ध्यानविसावा ॥ १ ॥ विठ्ठल कुळींचें दैवत । विठ्ठल वित्त गोत चित्त । विठ्ठल पुण्य पुरुषार्थ । आवडे मात विठ्ठलाची ॥ २ ॥ विठ्ठल विस्तारला जनीं । सप्तही पाताळें भरुनी । विठ्ठल व्यापक त्रिभुवनीं । विठ्ठल मुनि मानसीं ॥ ३ ॥ विठ्ठल जीवाचा जिव्हाळा । विठ्ठल कृपेचा कोंवळा । विठ्ठल प्रेमाचा पुतळा । लावि-यला चाळा विश्व विठ्ठलें ॥ ४ ॥ विठ्ठल बाप माय चुलता । विठ्ठल भगिनी आणि भ्राता । विठ्ठलेंविण चाड नाहीं गोता । तुका म्हणे आतां नाहीं दुसरें ॥ ५ ॥

६९१. बरवा झाला वेवसाव । पावलों चिंतिलाचि ठाव । दृढ पायीं राहिला भाव । पावला जीव विश्रांती ॥ १ ॥ बरवा फळला शकुन । अवघा निवारिला सीण । तुमचें झालिया दरुषण । जन्ममरण नाहीं आतां ॥ २ ॥ बरवें झालें आलों या ठाया । होतें संचित ठायींचें पाया । देहभाव पालटली काया । पडली छाया ब्रह्मींची ॥ ३ ॥ जोडिलें हें न सरे धन । अविनाश आनंदघन । अमूर्तमूर्ति मधुसूदन । समचरणी देखियला ॥ ४ ॥ जुनाट जुगादिचें नाणें । बहुता काळाचें ठेवणें । लोपलें होतें पारिखेपणें । ठाव चळणें चुक-विला ॥ ५ ॥ आतां या जीवाचियासाठीं । न सोडीं पडलिया मिठी ।

तुका म्हणे सांगलों जगजेठी । न लवीं दिठी दुसऱ्याची ॥ ६ ॥

६९२. मी तंव अनाथ अपराधी । कर्महीन मतिमंदबुद्धि । तुज म्यां आठविलें नाहीं कधीं । वांचे कृपानिधि मायबापा ॥ १ ॥ नाहीं ऐकिलें गाइलें गीत । धरिली लाज सांडिलें हित । नावडे पुराण बैसले संत । केली बहुत परनिंदा ॥ २ ॥ नाहीं केला करविला परोपकार । नाहीं दया आली पीडितां पर । करूं नये ता केला व्यापार । वाहिला भार कुटुंबाचा ॥ ३ ॥ नाहीं केलें तीर्थाचें भ्रमण । पाळिला पिंड कर चरण । नाहीं संतसेवा घडलें दान । पूजावलोकन मूर्तीचें ॥ ४ ॥ अमंगसंग घडले अन्याय । बहुत अधर्म उपाय । न कळे हित करावें तें काय । नये बोलूं आठवूं तें ॥ ५ ॥ आप आपण्या घातकर । शत्रु झालों मी दावेदार । तूं तंव कृपेचा सागर । उतरीं पार तुका म्हणे ॥ ६ ॥

६९३. आतां पावेन सकळ सुखें । खादलें कदा तें न देखें । अवघें सरलें पारिखें । सकळ देखें साहियर ॥ १ ॥ जवळी विठ्ठल रखुमाई । बहिण बंधु बाप आई । सकळ गोताचीच साई । पारिखें काइ ऐसें नेणिजे ॥ २ ॥ जगदाकारीं झाली सत्ता । वारोनी गेली पराधीनता । अवघें आपुलेंचि आतां । लाज आणि चिंता दुरावली ॥ ३ ॥ वावरे इच्छा वसे घरीं । आपुले सत्तेचें माहेरीं । करवी तैसें आपण करी । भीड न धरी चुकल्याची ॥ ४ ॥ सोसिला होता सासुरवास । बहुतांचा बहुत दिवस । बहु कामें पुरविला सोस । आतां उदास आपुल्यालें ॥ ५ ॥ करिती कवतुक लाडें । मज बोलविती कोडें । मायबाप उत्तरें गोड । बोलें बोबडें पुढें तुका ॥ ६ ॥

६९४. सर्व सुखाचिया आशा जन्म गेला । क्षण एक मुक्ती यत्न नाहीं केला । हिंडतां दिशा शीण पावला । माया वेष्टिला जीव माझा ॥ १ ॥ माझें स्वहित नेणती कोणी । कांहींच न करिती सजवांचूनी । सज्जन तंव सुखाची मांडणी । नेणती कोणी आदि अंत ॥ २ ॥ काय सांगों गर्भीची यातना । मज भोगितां नारायणा । मांस मळ मूत्र जाणा । तुज क्षणक्षणा ध्यान असे ॥ ३ ॥ मज चालतां प्रयाणकाळीं । असतां न दिसती जवळी । मृत्तिके मृत्तिका

कवळी । एकलें मेळीं संचिताचें ॥ ४ ॥ आतां मज ऐसें करीं गा देवा । कांहीं घडे तुझी चरणसेवा । तुका विनवीतसे केशवा । चालवीं दावा संसारें ॥ ५ ॥

६९५. अगा ए सांवळ्या सगुणा । गुणनिधिनाम नारायणा । आमची परिसावी विज्ञापना । सांभाळीं दीना आपुलिया ॥ १ ॥ बहु या उदराचें कष्ट । आम्हांसी केलें कर्मभ्रष्ट । तुमची चुकाविली वाट । करीं वटवट या निमित्यें ॥ २ ॥ झालों पांगिला जनासी । संसाराची आंदणी दासी । न कळे कधीं सोडविसी । दृढपाशीं बहु बांधलों ॥ ३ ॥ येथें तों नये आठव कांहीं । विसावा तो क्षण एक नाहीं । पडिलों आणिके प्रवाहीं । हित तों कांहीं दिसेचि ना ॥ ४ ॥ जीवित्व वेचिलें वियोगें । हिंडतां प्रवास वाउगें । कांहीं व्याधि पीडा रोगें । केलिया भोगें तडातोडी ॥ ५ ॥ माझा मीच झालों शत्रु । कैंचे पुत्र दारा कैंचा मित्रु । कासया घातला पसरु । अहो जगद्गुरु तुका म्हणे ॥ ६ ॥

६९६. आतां मज धरवावी शुद्धि । येथूनी परतवावी बुद्धि । घ्यावें सोडवूनी कृपानिधि । सांपडलों संधीं काळचक्रीं ॥ १ ॥ करिसील तरी नव्हे काई । राईचा डोंगर पर्वत राई । आपुले करुणेची साई । करीं वो आई मजवरी ॥ २ ॥ मागील काळ अज्ञानपणें । सरला स्वभावें त्या गुणें । नेणें आयुष्य होतें उणें । पुढील पेणें अंतरलों ॥ ३ ॥ आतां मज वाटतसे भय । दिवसेंदिवस चालत जाय । येथें स्यां येउनी केलें काय । नाहीं तुझे पाय आठविले ॥ ४ ॥ करूनी अपराध क्षमा । होतील केले पुरुषोत्तमा । आपुले नामीं द्यावा प्रेमा । सोडवीं भ्रमापासूनियां ॥ ५ ॥ हृदय वसो तुमच्या गुणीं । ठाव हा पायांपें चरणीं । करूं हा रस सेवन वाणी । फिटे तों धणी तुका म्हणे ॥ ६ ॥

६९७. जेणें हा जीव दिला दान । तयाचें करीन चिंतन । जगज्जीवन नारायण । गाईन गुण तयाचे ॥ १ ॥ जो या भीवरेच्या तिरीं । कट धरूनियां करीं । पाउलें समचि साजिरीं । अंतरीं धरोनी राहेन ॥ २ ॥ जो या असुरांचा काळ । भक्तजनप्रतिपाळ । खेळ हा लाघवें सकळ । तयाच्या भाळ पायांवरी ॥ ३ ॥ जो या गोपा-

कांस्या मेळीं । चेंडु खेळे वनमाळी । रसातळा नेला बळी । राहे पाताळीं स्वामी माझा ॥ ४ ॥ जो हा लावण्यपुतळा । जयाचे अंगीं सकळ कळा । जयाचे गळां वैजयंती माळा । तया वेळोवेळां दंडवत ॥ ५ ॥ जयाचें नाम पाप नासी । लक्ष्मी ऐसी जयाची दासी । जो हा तेजःपुंज रासी । सर्वभावें त्यासी तुका शरण ॥ ६ ॥

६९८. काय मी उद्धार पावेन । काय कृपा करील नारायण । ऐसें तुम्ही सांगा संतजन । करा समाधान चित्त माझें ॥ १ ॥ काय हें खंडईल कर्म । पारुषतील धर्माधर्म । कासयानें तें कळेल वर्म । म्हणउनी श्रम वाटतसे ॥ २ ॥ काय हे स्थिर राहेल बुद्धि । कांहीं अरिष्ट न येऊ कीं मधीं । धरिलें जाईल तें सिद्धि । शेवट तो कधीं मज न कळे ॥ ३ ॥ काय ऐसें पुण्य होईल गांठीं । घालीन पायीं देवाचे मिठी । मज तो कुरवाळील जगजेठी । दाटईन कंठीं सद्गदित ॥ ४ ॥ काय हे निवतील डोळे । सुख तें देखोनी सोहळे । संचित कैसें तें न कळे । होतील डोहळे वासनेसीं ॥ ५ ॥ ऐसी चिंता करीं सदा सर्वकाळ । रात्रंदिवस हेचि तळमळ । तुका म्हणे नाहीं आपुलें बळ । जेणें फळ पावेन निश्चयेंसीं ॥ ६ ॥

६९९. तूंचि अनाथाचा दाता । दुःख मोह नासावया चिंता । शरण आलों तुज आतां । तारीं कृपावंता मायबापा ॥ १ ॥ संतसंगति देईं चरणसेवा । जेणें हा तुझा विसर न पडावा । हाची भाव माझिया जीवा । पुरवीं देवा मनोरथ ॥ २ ॥ मज भाव प्रेम देईं प्रीति । गुण नाम वर्णावया स्तुती । विघ्नां सोडवूनी हातीं । विनंती माझी परिसावी हे ॥ ३ ॥ आणीक कांहीं नाहीं मागणें । सुखसंपत्ति-राज्यचाड धनें । सांकडें न पडे तुज जेणें । दुजें भक्तीविण मायबापा ॥ ४ ॥ जोडोनि कर पायीं ठेवितों माथा । तुका विनवी पंढरीनाथा । रंगीं वोढवावी रंगकथा । पुरवीं मनोरथा मायबापा ॥ ५ ॥

७००. सेंदरींहेंदरीं दैवतें । कोण तीं पूजी भूतेंखेतें । आपुल्या पोटा जीं रडतें । मागती शितें अवदान ॥ १ ॥ आपुले इच्छे आणिकां पीडी । काय तें देईल बराडी । कळों ही आली तयाची जोडी । अल्प रोकडी बुद्धि अधिरा ॥ २ ॥ दासीचा पाहुणेर उखीतें । धणी देईल आपुल्या हातें । करुणाभाषण उचितें । हें तों रितें सतत

शक्तिहीन ॥ ३ ॥ काय तें थिल्लरींचें पाणी । ओठे न भिजे न फिटे धणी । सणि तरी आदीं अवसानीं । क्षोभे पुरश्चरणीं दिलें फळ ॥४॥ विलेपनें बुजाविती तोंड । भार खोळ वाहाती उदंड । करविती आप-आपणया दंड । ऐसियास भांड म्हणे देव तो ॥ ५ ॥ तैसा नव्हे नारायण । जगव्यापक जनार्दन । तुका म्हणे त्याचें करा चिंतन । वंदूं चरण येती सकळ ॥ ६ ॥

७०१. विषयओढीं भुलले जीव । आतां यांची कोण करील कींव । नुपजे नारायणीं भाव । पावोनी ठाव नरदेह ॥ १ ॥ कोण सुख धरिलें संसारीं । पडोनी काळाचे आहारीं । माप या लागलें शरीरीं । झालियावरी सळे ओढती ॥२॥ बापुडीं होतील शेवटीं । आयुष्यासवें झालिया तुटी । भोगिले मागें पुढें ही कोटी । होईल भेटी जन्मासी ॥ ३ ॥ जुंतिले वाणी बांधोनी डोळे । मागें जोडी आर तेणेंही पोळे । चालिलों किती तें न कळे । दुःखें आरंबळे भूक तहान ॥ ४ ॥ एवढें जयाचें निमित्त । प्रारब्ध क्रियमाण संचित । तें हें देह मानूनी अनित्य । न करिती कां नित्यनामस्मरण ॥ ५ ॥ तुका म्हणे न वेंचतां मोल । तो हा यासी महाग विठ्ठल । वेंचितां फुकाचे बोल । केवढें खोल अभाग्यां ॥ ६ ॥

७०२. आले हो संसारा तुम्ही एक करा । मुक्तिमारग हळूचि धरा । काळदंड कुंभयातना थोरा । कां रे अघोरा द्चकसी ना ॥१॥ नाहीं त्या यमासी करुणा । बाहेर काढितां कुडी प्राणा । ओढाळ सांपडे जैसें धान्या । चोर यातना धरिजेतो ॥ २ ॥ नाहीं दिलें पावईल कैसा । चालतां पंथें तेणें वळसा । नसेल ठाउकें ऐकतो कैसा । नेती बंद जैसा धरोनियां ॥ ३ ॥ क्षण एक नागीवा पायीं । न चलवे तया करितां कांहीं । ओढिती कांठवणा सोई । अग्निस्तंभ बाहीं कवटाळविती ॥ ४ ॥ देखोनी अंगें कांपती । तये नदीमाजी चालविती । लागे ठाव ना न चलवे बुडाविती । वरी मारिती यमदंड ॥ ५ ॥ तहानभूक न साहावे वेळ । तो राखिती किती एक काळ । पिंड पाळूनी कैसा सीतळ । तो तप्तभूमीं ज्वाळ लोळविती ॥ ६ ॥ म्हणउनी करा कांहीं सायास । व्हावेल तरी व्हा रे उदास । करवेल तर करा नामघोष । सेवा भक्तिरस तुका म्हणे ॥ ७ ॥

७०३. न बोलसी तेंही कळलें देवा । लाजसी आपुलिया नांवा । तुज मी घालीत नाहीं गोवा । भीड केशवा कामयाची ॥ १ ॥ उतरीं आपुला हा भार । मजशीं बोलोनी उत्तर । माझा तुज नव्हे अंगीकार । मग विचार करीन मी ॥ २ ॥ दात्या आणि मागत्यासी । धर्मनीति तरी बोलिली ऐसी । यथानशक्ति ठाकल तसी । बाधी दोघांसी विन्मुखता ॥ ३ ॥ म्हणोनी करितों मी आस । तुझिया वचनाची वास । धीर हा करूनि सायास । न टळे नेमास आपुलिया ॥ ४ ॥ तुझें स्यां घेतल्यावांचून । येथूनी न वजें वचन । हाचि माझा नेम सत्य जाण । आहे नाहीं म्हण तुका म्हणे ॥ ५ ॥

७०४. आतां मी न पडें सायासीं । संसारदुःखाचिये पाशीं । शरण रिघेन संतांसी । ठाव पायांपाशीं मागेन त्यां ॥ १ ॥ न कळे संचित होतें काय । कोण्या पुण्यें तुझे लाधती पाय । आतां मज न विसंबें वो माय । मोकलूनी धाय विनवीतसें ॥ २ ॥ बहुत जाचलों संसारें । मोहमायाजाळाच्या विखारें । त्रिगुण येतांती लहरें । तेणें दुःखें थोर आक्रंदलों ॥ ३ ॥ आणीक दुःखें सांगों मी किती । सकळ संसाराची स्थिति । न मोह पाषाण फुटती । भय कांप चित्तीं भरलासे ॥ ४ ॥ आतां नज न साहावे सर्वथा । संसारगंधीची हे वार्ता । झालों वेडा असोनी जाणता । पावें अनंता तुका म्हणे ॥५॥

७०५. आतां तुज कळेल तें करीं । तारिसी तरी तारीं मारीं । जवळी अथवा दुरी धरीं । घालीं संसारीं अथवा नको ॥ १ ॥ शरण आलों नेणतपणें । भाव आणि भक्ति कांहींच नेणें । मतिमंद सर्व-ज्ञानें । बहु रंक उणें रंकाहुनी ॥ २ ॥मन स्थिर नाहीं माझिये हातीं । इंद्रियें धांवतां नावरती । सकळ खुंटलिया युक्ति । शांति निवृत्ति जवळी नाहीं ॥ ३ ॥ सकळ निवेदिला भाव । तुझिये पायीं ठेविला जीव । आतां करीं कळे तो उपाव । तूंचि सर्व ठाव माझा देवा ॥ ४ ॥ राहिलों धरूनी विश्वास । आधार नेटीं तुझी कास । आणीक नेणें मी सायास । तुका म्हणे यास तुझें उचित ॥ ५ ॥

७०६. देवा तूं कृपाकरुणासिंधु । होसी मायबाप आमचा बंधु । जीवनसिद्धि साधनसिंधु । तोडिसी भवबंधु काळपाश ॥ १ ॥ शर-णागता वज्रपंजर । अभयदाता तूं उदार । सकळां देवा तूं अगोचर ।

होसी अविकार अविनाश ॥ २ ॥ भागलीं स्तुति करितां फार । तेथें मी काय तें गव्हार । जाणावया तुझा विचार । नको अंतर देऊं आतां ॥ ३ ॥ नेणें भाव परि म्हणवितों तुझा । नेणें भक्ति परि करितों पूजा । आपुल्या नामाचिया काजा । तुज केशीराजा लागे धांवणें ॥ ४ ॥ तुझिया बळें पंढरीनाथा । झालों निर्भर तुटली व्यथा । घातला भार तुझिया माथां । न भीं सर्वथा तुका म्हणे ॥५॥

७०७. कोण सुख धरोनी संसारीं । राहों सांग मज बा हरी । अवघ्या नाशिवंता परी । थिता दुरी तूंही अंतरसी ॥ १ ॥ प्रथम केला गर्भीं वास । काय ते सांगावे सायास । दुःख भोगिलें नवही मास । आलों जन्मास येथवरी ॥ २ ॥ बाळपण गेलें नेणतां । तारुण्यदशे विषयव्यथा । वृद्धपणीं प्रवर्तली चिंता । मरें मागुता जन्म धरीं ॥ ३ ॥ क्षण एक तोही नाहीं विसावा । लक्ष चौऱ्याशीं घेतल्या धांवा । भोवंडिती पाठीं लागल्या हांवा । लागो आगी नांवा माझ्या मीपणा ॥ ४ ॥ आतां पुरे ऐसी भरोवरी । रंक होऊनी राहेन द्वारीं । तुझा दास मी दीन कामारी । तुका म्हणे करीं कृपा आतां ॥ ५ ॥

७०८. सुख या संतसमागमें । नित्य दुणावे तुझिया नामें । दहन होती सकळ कर्मे । सर्वकाळ प्रेमें डुल्लतसों ॥ १ ॥ म्हणोनी नाहीं कांहीं चिंता । तूंचि आमुचा मातापिता । बहिणी बंधु आणि चुलता । आणिकां गोतां सर्वांठायीं ॥ २ ॥ ऐसा हा कळला निर्धार । माझा तुज न पडे विसर । असती देऊनियां धीर । बाह्य अभ्यंतर मजजवळी ॥ ३ ॥ दुःख तें कैसें नये स्वप्नासी । भुक्तिमुक्ति झाल्या कामारी दासी । त्यांचें वर्म तूं आम्हांपाशीं । सुखें राहिलासी प्रेमाचिया ॥ ४ ॥ जेथें तुझ्या कीर्तनाचा घोष । जळती पापें पळती दोष । काय तें उणें आम्हां आनंदास । सेवूं ब्रह्मरस तुका म्हणे ॥ ५ ॥

७०९. न पवे सन्निध वाटते चिंता । वरि या बहुतांची सत्ता । नुगवे पडत जातो गुंता । कर्मा बळिवंता सांपडलों ॥ १ ॥ बहु भार पडियेला शिरीं । मी हें माझें मजवरी । उघड्या नागविलों चोरीं । घरिच्याघरीं जाणतजाणतां ॥ २ ॥ तुज मागणें इतुलें आतां । मज

या निरवावें संतां । झाला कंठस्फोट आळवितां । उदास आतां न करावें ॥ ३ ॥ अति हा निकट समय । मग म्यां करावें तें काय । दिवस गेलिया ठाकईल छाय । उरईल हाय रातिकाळीं ॥ ४ ॥ होईल संचिताची सत्ता । अंगा येईल पराधीनता । ठाव ता न दिसे लपतां । बहु चिंता प्रवर्तली ॥ ५ ॥ ऐसी या संकटाचे संधी । धांव घालावी कृपानिधी । तुका म्हणे माझी बळबुद्धी । सकळ सिद्धी पाय तुझे ॥ ६ ॥

७१०. देवा तूं आमचा कृपाळ । भक्तप्रतिपाळ दीनवत्सल । माय तूं माउली स्नेहाळ । भार सकळ चालविसी ॥ १ ॥ तुज लागली सकळ चिंता । राखणें लागे वांकडें जातां । पुढतीं निरविसी संतां । नव्हे विसंबतां धीर तुज ॥ २ ॥ आम्हां भय चिंता नाहीं धाक । जन्ममरण कांहीं एक । झाला इहलोकीं परलोक । आलें सकळिक वैकुंठ ॥ ३ ॥ न कळे दिवस कीं राती । अखंड लागलीसे ज्योती । आनंदलहरींची गती । वर्णूं मी किती तया सुखा ॥ ४ ॥ तुझिया नामाचीं भूषणें । तीयें मज लेवविलीं लेणें । तुका म्हणे तुझिया गुणें । काय तें उणें एक आम्हां ॥ ५ ॥

७११. आतां धर्माधर्मा कांहीं उचित । माझें विचारावें हित । तुज मी ठाउका पतित । शरणागत परि झालों ॥ १ ॥ येथें राया रंका एकी सरी । नाहीं भिन्नाभिन्न तुमच्या घरीं । पावलों पाय भलत्या परी । मग बाहेरी न घालावें ॥ २ ॥ ऐसें हें चालत आलें मागें । नाहीं मी बोलत वाउगें । आपुलिया पाडिल्या प्रसंगें । कीर्ति हे जगें वाखाणिजेती ॥ ३ ॥ घालोनियां माथां बैसलों भार । सांडिला लौकिक वेव्हार । आधीं हें विचारिली थार । अविनाशपर पद ऐसें ॥ ४ ॥ येथें एक वर्म पाहिजे धीर । परि म्यां लेखिलें असार । देह हा नाशिवंत जाणार । धरिलें सार नाम तुझें ॥ ५ ॥ केली आराणूक सकळां हातीं । धरावें तें धरिलें चित्तीं । तुका म्हणे सांगितलें मतीं । देई अंतीं ठाव मज देवा ॥ ६ ॥

७१२. बरवें झालें आलों या जन्मासी । जोड जोडिली मनुष्यदेहाऐसी । महालाभाची उत्तम रासी । जेणें सर्व सुखासी पात्र होइजे ॥ १ ॥ दिलें इंद्रियें हात पाय कान । डोळे मुख बोलावया वचन ।

जेणें तूं जोडसी नारायण । नासे जीवपण भवरोग ॥ २ ॥ तिळें-तिळें पुण्य सांचा पडे । तरि हें बहुतां जन्मीं जोडे । नाम तुझें वाचेसी आतुडे । समागम घडे संतांचा ॥ ३ ॥ ऐसिये पावविलों ठायीं । आतां मी काय होऊं उतराई । येवढा जीव ठेवीन पायी । तूं वो माझे आई पांडुरंगे ॥ ४ ॥ फेडिला डोळियांचा कवळ । धुतला गुणदोषांचा मळ । लावूनी स्तनीं केलों सीतळ । निजविलों बाळ निजस्थानीं ॥५॥ नाहीं या आनंदासी जोडा । सांगतां गोष्टी लागती गोडा । आलासी आकारा आमुच्या चाडा । तुका म्हणे भिडा भक्तीचिया ॥ ६ ॥

७१३. अल्प भाव अल्प मती । अल्प आयुष्य नाहीं हातीं । अपराधाची वोळिलों मूर्ती । अहो वेदमूर्ति परियेसा ॥ १ ॥ किती दोषा देऊं परिहार । गुणदोषें मळिलें अंतर । आदि वर्तमान भविष्याकार । लागे अंतपार ऐसें नाहीं ॥ २ ॥ विविध कर्म चौऱ्याशीं फेरा । त्रिविध भोग या शरीरा । कर्मकोठार पांजरा । जन्म जरा मरण सांठवण ॥ ३ ॥ जीवा नाहीं कुडीचें लाहातें । ये भिन्न भिन्न पंचभूतें । रचतें खचतें सांचितें । असार रितें फलकट ॥ ४ ॥ पुत्र पत्नी सहोदर । मायबाप गोताचा पसर । मिळती काष्ठें लोटनां पूर । आदळे दूर होती खळाळीं ॥ ५ ॥ म्हणोनि नासावें अज्ञान । इतुकें करीं कृपादान । कृपाळू तूं जनार्दन । धरूनी चरण तुका विनवी॥६॥

७१४. ऐसी हे गर्जवूं वैखरी । केशवा मुकुंदा मुरारी । राम कृष्ण नामें बरीं । हरी हरी दोष सकळ ॥ १ ॥ जनार्दना जगजीवना । विराटस्वरूपा वामना । महदादि मधुसूदना । भवबंधना तोडितिया ॥ २ ॥ चक्रपाणी गदाधरा । असुरमर्दना वीर्यवीरा । सकळमुगुटमणि शूरा । अहो दातारा जगदानिया ॥ ३ ॥ मदनमूर्ति मनमोहना । गोपाळगोपिकारमणा । नटनाट्यकौशल्य कान्हा । अहो संपन्ना सर्वगुणें ॥ ४ ॥ गुणवंता आणि निर्गुणा । सर्वसाक्षी सर्वजाणा । करोनी अकर्ता आपणा । नेदी अभिमाना आतळों ॥ ५ ॥ कासयानें घडे याची सेवा । काय एक समर्पावें या देवा । वश्य तो नव्हे वांचूनी भावा । पाया वेगळे जीवा न करी तुका ॥ ६ ॥

७१५. होतों तें चिंतित मानसीं । नवस फळले नवसीं । जोडी

ते नारायणा ऐसी । अविट ज्यासी नाश नाहीं ॥ १ ॥ धरिलें जीवें न सोडी पाय । आलें या जीवित्वाचें काय । कें हे पाविजेती ठाय । लाविली सोय संचितानें ॥ २ ॥ मज तों पडिली होती भुली । चित्ताची अपसव्य चाली । होती मृगजळें गोवी केली । दृष्टि उघडली बरवें झालें ॥ ३ ॥ आतां हा सिद्धि पावो भाव । मध्यें चांचल्य न व्हावा जीव । ऐसी तुम्हां भाकीतसे कींव । कृपाळुवा जगदानिया ॥ ४ ॥ कळों येतें आपुले बुद्धी । ऐसें तों न घडे कधीं । येवढे आघात ते मधीं । लज्जा रिद्धी उभी आड ठाके ॥ ५ ॥ कृपा या केली संतजनीं । माझी अळंकारिली वाणी । प्रीति हे लाविली कीर्तनीं । तुका चरणीं लोळतसे ॥ ६ ॥

७१६. मज ते हांसतील संत । जिहीं देखिलेती मूर्तिमंत । म्हणोनी उद्वेगलें चित्त । आहाच भक्त ऐसा दिसें ॥ १ ॥ ध्यानीं ध्यां वर्णावेती कैसे । पुढें एकीं स्तुति केली असे । येथूनी जीव निघत नसे । ऐसिये आसे लागलोंसें ॥ २ ॥ कासया पडिला जी धडा । उगाचि वेडा आणि वांकडा । आम्हां लेंकरांसी पीडा । एका मागें जोडा दुसऱ्याचा ॥ ३ ॥ सांगा कोणाचा अन्याय । ऐसें मी धरितों पाय । तूं तंव समचि सकळां माय । काय अन्याय एक माझा ॥ ४ ॥ नये हा जरी कारणा । तरी कां व्यालेती नारायणा । वचन द्यावें जी वचना । मज अज्ञाना समजावी ॥ ५ ॥ बहुत दिवस केला बोभाट । पाहातां श्रमलों वाट । तुका म्हणे विस्तारलें ताट । काय वीट आला नेणों स्वामीया ॥ ६ ॥

७१७. बरवें झालें आजीवरी । नाहीं पडिलों मृत्याचे आहारीं । वांचोन आलों एथवरी । उरलें तें हरि तुम्हां समर्पण ॥ १ ॥ दिला या काळें अवकाश । नाहीं पावलें आयुष्या नाश । कार्या कारण उरलें शेष । गेलें तें भूस जावो परतें ॥ २ ॥ बुडणें खोटें पावतां थडी । स्वप्नीं झाली ओढाओढी । नासली जागृती घडी । साच जोडी शेवटीं गोड घास ॥ ३ ॥ तुम्हां पावविली हाक । तेणें निरसला धाक । तुमचें भातें हें कवतुक । जे शरणागत लोक रक्षावे ॥ ४ ॥ रवीच्या नांवें निशीचा नाश । उदय होतांचि प्रकाश । आतां कैंचा आम्हां दोष । तूं जगदीश कैवारी ॥ ५ ॥ आतां जळो देह सुख

दंभ मान । न करी तयाचें साधन । तूं जगदीश नारायण । आलों शरण तुका म्हणे ॥ ६ ॥

७१८. आतां माझा नेणों परतों भाव । विसावोनी ठायीं ठेविला जीव । सकळ लाभांचा हा ठाव । ऐसा वाव झाला चित्ताठायीं ॥ १ ॥ भांडवल गांठीं तरि विश्वास । झालों तें झालों निश्चयें दास । न पाहें मागील ते वास । पुढती सोस सेवेचाचि ॥ २ ॥ आहे तें निवेदिलें सर्व । माझा मोडियेला गर्व । अकाळीं काळ आघवें पर्व । झाला भरंवसा कृपें लाभाचा॥३॥वेव्हारीं वेव्हारा अनंत । नाहीं यावांचुनी जाणत । तरी हें समाधान चित्त । लाभहानी नाहीं येत अंतरा ॥ ४ ॥ करूनी नातळों संसारा । अंग भिन्न राखिला पसारा । कळवळा तो जीवनीं खरा । बीजाचा थारा दुरी आघात ॥ ५ ॥ बहु मतापासूनी निराळा । होऊनि राहिलों सोंवळा । बैसला रूपाचा कळवळा । तुका म्हणे डोळां लेइलों तें ॥ ६ ॥

७१९. बरवें झालें लागलों कारणीं । तुमचे राहिलों चरणीं । फेडीन संतसंगती धणी । गर्जेईल गुणीं वैखरी ॥ १ ॥ न वंचे शरीर सेवेसी । काया वाचा आणि मनेसीं । झालों संताची आंदणी दासी । केला येविशीं निर्धार ॥ २ ॥ जीवनीं राखिला जिव्हाळा । झालों मी मजसीं निराळा । पंचभूतांचा पुतळा । सहज लीळा वर्ततसे ॥ ३ ॥ जयाचें जया होईल ठावें । लाहो या साधियेला भावें । ऐसें होतें राखियलें जीवें । येथूनी देवें भेवंडूनी ॥ ४ ॥ आस निरसली ये खेपे । अवघे पंथ झाले सोपे । तुमचे दीनबंधु कृपें । दुसरें कांपे सत्ताधाकें ॥ ५ ॥ अंकिलेपणें आनंदरूप । आतळों नये पुण्य पाप । सारूनी ठेविले संकल्प । तुका म्हणे आपेंआप एकाएकीं ॥६॥

७२०. अवघ्या दशा येणेंचि साधती । मुख्य उपासना सगुणभक्ति । प्रगटे हृदयींची मूर्ति । भावशुद्धि जाणोनियां ॥ १ ॥ बीज आणि फळ हरीचें नाम । सकळ पुण्य सकळ धर्म । सकळां कळांचें हें वर्म । निवारी श्रम सकळही ॥ २ ॥ जेथें कीर्तन हें नामघोष । करिती निर्लज्ज हरीचे दास । सकळ वोथंबले रस । तुटती पाश भवबंधाचे ॥ ३ ॥ येती अंगा वसती लक्षणें । अंतरीं देवें धरिलें ठाणें । आपणाचि येती तयाचे गुणें । जाणें येणें खुंटे ये वस्तीचें

॥ ४ ॥ न लगे सांडावा आश्रम । उपजले कुळींचे धर्म । आणीक न करावे श्रम । एक पुरे नाम विठोबाचें ॥ ५ ॥ वेदपुरुष नारायण। योगियांचें ब्रह्म शून्य । मुक्त आत्मा परिपूर्ण । तुका म्हणे सगुण भोळ्या आम्हां ॥ ६ ॥

७२१. श्रीअनंता मधुसूदना । पद्मनाभा नारायणा । जगव्यापका जनार्दना । आनंदघना अविनाशा ॥१॥ सकळदेवाधिदेवा । कृपाळुवा जी केशवा । महानंदा महानुभवा । सदाशिवा सहजरूपा ॥२॥ चक्रधरा विश्वंभरा । गरुडध्वजा करुणाकरा । सहस्रपादा सहस्रकरा । क्षीरसागरा शेषनयना ॥३॥ कमलनयना कमलापति । कामिनीमोहना मदनमूर्ति । भवतारका धरित्या क्षिती । वामनमूर्ति त्रिविक्रमा ॥४॥ अगा ये सगुणा निर्गुणा । जगज्जनित्या जगज्जीवना । वसुदेवदेवकीनंदना । बाळरांगणा बाळकृष्णा ॥ ५ ॥ तुका आला लोटांगणीं । मज ठाव द्यावा जी चरणीं । हेंचि करीतसे विनवणी । भवबंधनीं सोडवावें ॥ ६ ॥

७२२. माझा तंव खुंटला उपाव । जेणें तुझे आतुडती पाव । करूं भक्ति तरि नाहीं भाव । नाहीं हातीं जीव कवणेविशीं ॥१॥ धर्म करूं तरि नाहीं चित्त। दान देऊं तरि नाहीं वित्त । नेणें पुजों ब्राह्मण अतीत। नाहीं भूतदया पोटा हातीं ॥२॥ नेणें गुरुदास्य संतसेवन । जप तप अनुष्ठान । नव्हे वैराग्य वनसेवन । नव्हे दमन इंद्रियांसी ॥३॥ तीर्थ करूं तरि मन नये सवें । व्रत करूं तरि विधि नेणें स्वभावें । देव जवळी आहे म्हणों मजसवें । तरि आपपरावे न वचे ॥४॥ म्हणोनी आलों शरणागत । तुझा दास मी अंकित । यास न लगे संचित । झालों निश्चित तुका म्हणे ॥ ५ ॥

७२३. तरी म्यां आळवावें कोणा । कोण हे पुरवील वासना । तुजवांचून नारायणा । लावीं स्तना कृपावंतें ॥ १ ॥ आपुला न विचारीं सीण । न धरीं अंगसंगें भिन्न । अंगीकारिलें राखें दीन । तेंही जीवन आवडीचें ॥ २ ॥ माझिया मानसीं हे आस । नित्य सेवावा ब्रह्मरस । अखंड चरणींचा वास । पुरवीं आस याचकाची ॥ ३ ॥ माझिया संचिताचा ठेवा । तेणें हे वाट दाविली देवा । एकल्या आदराचा हेवा । मागें सेवादान आवडीचें ॥ ४ ॥ आळ-

त्रीन करुणावचनीं । आणिक गोड नलगे मनीं । निद्रा जागृतीं आणि स्वप्नीं । धरिलें ध्यानीं मनीं रूप ॥ ५ ॥ आतां भेट न भेटतां आहे । किंवा नाहीं ऐसें विचारूनी पाहें । लागला झरा अखंड आहे । तुका म्हणे साह केलें अंतरीं ॥ ६ ॥

७२४. हेंचि भवरोगाचें औषध । जन्म जरा तुटे व्याध । आणीक कांहीं नव्हे बाध । करील बाध षड्वर्गा ॥ १ ॥ सांवळें रूप त्याचें डोळां । सद्दा चौ अठरांचा मेळा । पदर लागों नेदी खळा । नाममंत्रमाळा विष्णुसहस्र ॥ २ ॥ भोजना न द्यावें भान । जेथें चुके अनुपान । तरीच घेतल्याचा गुण । होईल जाण सत्य भाव ॥ ३ ॥ नये निघों आपुलिया घरा । बाहेर लागों नये वारा । बहु बोलणें तें सारा । संग दुसरा वर्जावा ॥ ४ ॥ पासीं तें एक ग्यावें वरी । नवनीताची होईल परी । होईल वुसळिलें तें निवारी । मग भीतरी नाहीं तया ॥ ५ ॥ न्हायें अनुतापीं पांघरें दिशा । स्वेद निघों दे अवघी आशा । होसील आधीं होतासी तैसा । तुका म्हणे दशा भोगीं वैराग्य ॥ ६ ॥

७२५. मागुता हाचि जन्म पावसी । भोगिलें सुखदुःख जाणसी। हें तो न घडे रे सायासीं । कां रे अंध होसी जाणोनियां ॥ १ ॥ लक्ष चौऱ्याशीं न चुके फेरा । गर्भवासीं यातना थोरा । येऊनी पडसी संदेहपुरा । वोळसा थोर मायाजाळीं ॥ २ ॥ पशु काय पापपुण्य जाणती । उत्तम मध्यम भोग भोगिती । काय एक उपजतां मरती । बहिरीं अंध होती पांगुळ मुकीं ॥ ३ ॥ नरदेह निधान लागलें हातीं । उत्तम सार उत्तम गती । देवचि होइन म्हणती ते होती । तरि कां चित्तीं न धरावें ॥४॥ क्षण एक मन स्थिर करूनी । सावध होई डोळे उघडोनी । पाहें वेद बोलिले पुराणीं । तुका विनवणी करीतसे ॥ ५ ॥

७२६. दास्य करी दासाचें । उणें न साहे तयाचें । बांधिलें ठायींचें । भाणें टाकोनियां धांवे ॥ १ ॥ ऐसा कृपेचा सागर । विटे उभा कटीं कर । सर्वस्वें उदार । भक्तांलागीं प्रगटे ॥ २ ॥ हृदयीं श्रीवत्सलांछन । मिरवी भक्तांचें भूषण । नाहीं तयाचा सीण । सुख धरिलें लातेचें ॥ ३ ॥ सत्यभामा दान करी । उजुर नाहीं अंगीकारी ।

सेवकाच्या शिरीं । धरूनी चाले पादुका ॥ ४ ॥ राखे दारवंटा बळीचा । सारथी झाला अर्जुनाचा । दास सेवकांचा । होय साचा अंकित ॥ ५ ॥ भिडा न बोले पुंडलीकाशीं । उभा मर्यादा पाठीशीं । तुका म्हणे ऐसी । कां रे न भजा माउली ॥ ६ ॥

७२७. हरि तैसे हरीचे दास । नाहीं तयां भय मोह चिंता आस। होऊनी राहाती उदास । बळकट कांस भक्तीची ॥ १ ॥ धरूनी पाय त्यजिलें जन । न लगे मान मृत्तिका धन । कंठीं नामामृत पान । न लगे आन ऐसें झालें ॥ २ ॥ वाव तरी उदंडचि पोटीं । धीर सिंधु ऐसे जगजेठी । कामक्रोधा न सुटे मिठी । गिन्हे तरी वेठीं राबविती ॥ ३ ॥ बळ तरी नांगवती काळा । लीन तरी सकळांच्या तळा । उदार तरी देहासी सकळां । जाणोनी कळा सर्व नेणते ॥४॥ संसार तो तयांचा दास । मोक्ष तो पाहातसे वास । रिद्धिसिद्धि देश-वटा त्रास । न शिवती यास वैष्णवजन ॥ ५ ॥ जन्ममृत्युस्वप्नांसा-रिखे । आप त्यां न दिसे पारखें । तुका म्हणे अखंडित सुखें । वाणी वदे मुखें प्रेमामृताची ॥ ६ ॥

७२८. बहुत जाचलों संसारीं । वसें गर्भी मातेच्या उदरीं । लक्ष चौऱ्याशीं योनिद्वारीं । झालों भिकारी याचक ॥ १ ॥ जिणें पराधीन आणिकां हातीं । दृढ पाशीं बहु बांधलों संचितीं । प्रारब्ध क्रियमाण सांगातीं । भोवंडिती सत्ता आपुलिया ॥ २ ॥ न भरे पोट नाहीं विसांवा । नाहीं नेम एक ठाव गांवा । नाहीं सत्ता न फिरे ऐसी देवा । लाही जीवा खापरीं तडफडी ॥३॥ काळ बहुत गेले ऐसिया रीती । आणीक पुढेंही नेणों किती । खंडना नाहीं पुनरावृत्ति । मज कल्पांतीं तरी वेगळें ॥ ४ ॥ ऐसें दुःख कोण हरील माझें । कोणा भार घालूं आपुलें ओझें । भवसिंधुतारक नाम तुझें । धांवसी काजें आडलिया ॥ ५ ॥ आतां धांव घालीं नारायणा । मजकारणें रंका दीना । गुण न विचारीं अवगुणा । तुका करुणा भाकीतसे ॥ ६ ॥

७२९. जंव हें सकळ सिद्ध आहे । हात चालावया पाय । तंव तूं आपुलें स्वहित पाहें । तीर्थयात्रे जाय चुकों नको ॥ १ ॥ जंव काळ असे दुरी ठेला । तंव तूं हरिगुण गाय आइक वहिला । मनीं भाव धरूनी भला । न वंचें त्याला चुकों नको ॥ २ ॥ जोडोनी धन

न घालीं माती । ब्रह्मवृंदें पूजन यती । सत्य आचरण दया भूतीं । करीं सांगाती चुकों नको ॥ ३ ॥ दशा यौवन बाणली अंगीं । पांगिला नव्हे विषयसंगी । काम क्रोध लोभ मोह त्यागीं । राहें संतसंगीं चुकों नको ॥ ४ ॥ मग तेथें न चले कांहीं । सत्ता संपदा राहील ठायींच्या ठायीं । पुढें संचित जाईल ग्वाही । तुका म्हणे तई यमआज्ञा ॥ ५ ॥

७३०. चांगलें नाम गोमटें रूप । निवती डोळे हरती ताप । विठ्ठल विठ्ठल हा जप । प्रगट स्वरूप अति सार ॥ १ ॥ शस्त्र हें निर्वाणींचा बाण । निकट समयां अवसान । कोठें योजेल दश दान। खंडी नारायण दुःख चिंतनें ॥ २ ॥ सकळ श्रेष्ठांचें हें मत । पाव सिद्धी पाववी अनंत । म्हणोनि व्हावें शरणागत । आहे उचित एवढेंचि ॥ ३ ॥ म्हणोनी रुसलों संसारा । सर्व हा विचार पांढरा । तुजशीं अंतर रे दातारा । याचि दावेदारानिमित्त ॥ ४ ॥ येणें मज भोगविल्या खाणी । ममता छंद लाविला मनीं । माजलों मी माझे भ्रमणीं । झाली ओढणी विटंबना ॥ ५ ॥ पावलों कलियाचा दंड । खाणी भोगिल्या याती उदंड । आतां केला पाहिजे खंड । तुका दंडवत घाली देवा ॥ ६ ॥

७३१. तुझिया पार नाहीं गुणां । माझी अल्प मति नारायणा । भवतारका जी सुजाणा । एक विज्ञापना पायांपाशीं ॥ १ ॥ काय जाणावें म्यां दीनें । तुझिये भक्तीचीं लक्षणें । धड ने तोंड धुऊं नेणें । परि चिंतनें काळ सारीं ॥ २ ॥ न लवीं आणीक कांहीं पिसें । माझिया मना वांयां जाय ऐसें । चालवीं आपुल्या प्रकाशें । हातीं सरिसें धरोनियां ॥ ३ ॥ तुज हे समर्पिली काया । जीवेंभावें पंढरीराया । सांभाळीं समविषम डाया । करीं छाया कृपेची ॥ ४ ॥ चतुर तरी चतुरां राव । जाणता तरी जीवांचा जीव । न्यून तो कोण एक ठाव । आरुष भाव परि माझा ॥ ५ ॥ होतें तें माझें भांडवल । पायांपें निवेदिले बोल । आदरा ऐसें पाविजे मोल । तुका म्हणे साच फोल तूं जाणसी ॥ ६ ॥

७३२. कां हो माझा मानियेला भार । ऐसा तव दिसतसे फार । अनंत पावविलीं उद्धार । नव्हेचि थार मज शेवटीं ॥ १ ॥ पाप

बळिवंत गाढे । तुजही राहो सकते पुढें । मागील कांहीं राहिलें खोटें । नवल कोठें देखियेलें ॥ २ ॥ काय मानिती संतजन । तुमचें हीनत्व वचन । कीं वृद्ध झाला नारायण । न चले पण आधील तो ॥ ३ ॥ आतां न करावी चोरी । बहुत न धरावें दुरी । पडदा काय घरच्या घरीं । धरिलें दुरी तरी धरिलें ॥४॥ नको चाळवूं अनंता । कामया होतांसी नेणता । काय तू नाहीं धरीत सत्ता । तुका म्हणे आतां होई प्रगट ॥ ५ ॥

७३३. तुळसी माळा घालूनि कंठा । उभा विटेवरी जगजेठी । अवलोकोनी पुंडलीका दृष्टी । असे भीमातटीं पंढरीये ॥ १ ॥ मुक्ति-मुक्ति जयाच्या कामारी । रिद्धिसिद्धि वोळगती द्वारीं । सुदर्शन वरटी करी । काळ कांपे दुरी धाकें तया ॥ २ ॥ जगज्जननी असे वाम भागीं । भीमकी शोभली अर्धांगीं । जैसी विद्युल्लता झळके मेघीं । दर्शनें भंगी महा दोष ॥ ३ ॥ सुखसागर परमानंदु । गोपी गोपाळां गोधनां छंदु । पक्षिश्वापदां जयाचा वेधु । वाहे गोविंदु पांवा छंदें ॥ ४ ॥ मुखमंडित चतुर्भुजा । मनमोहन गरुडध्वजा । तुका म्हणे स्वामी माझा । पावे भक्तकाजा लवलाहीं ॥ ५ ॥

७३४. हातींचें न संडावें देवें । शरण आलों जीवें भावें । आपलें ऐसें म्हणावें । करितां जीवें निंबलोण ॥ १ ॥ बैसतां संतांचे संगती । कळों आलें कमळापती । आपुलीं कोणीच नव्हती । निश्चय चित्तीं दृढ झाला ॥ २ ॥ येती तुझिया भजना आड । दाविती प्रपंचाचें कोड । करिती रुचि ठवूनी गोड । देखत नाड कळतसे ॥ ३ ॥ मरतां मेलीं नेणों किती । हाचि लाभ तयाचे संगती । म्हणोनि येतो काकुलती । धीर तो चित्तीं दृढ ॥ ४ ॥ सुखें निंदोत हे जन । न करीं तयांशीं वचन । आदिपिता तूं नारायण । जोडी चरण तुमचे ते ॥ ५ ॥ आपलें आपण न करूं हित । करूं हें प्रमाण संचित । तरी मी नष्टचि पतित । तुका म्हणे मज संत हांसती ॥ ६ ॥

७३५. आतां येणें बळें पंढरिनाथ । जवळी राहिला तिष्ठत । पाहतां न कळे जयाचा अंत । तोचि हृदयांत घालूं आतां ॥ १ ॥ विसरोनि आपला देहपणभाव । नामेंचि भुलविला पंढरीराव । न विचारी याती कुळ ठाव । लागावया पाव संतांचे ॥ २ ॥ बरें वर्म

आलें आमुचिया हातां । हिंडावें धुंडावें न लगतां । होय अविनाश साहाकारी दाता । चतुर्भुज सत्ता परि थोके ॥ ३ ॥ होय आवडी साना थोर । रूप सुंदर मनोहर । भक्तिप्रिय लोभापर । करी आदर याचकपणें ॥ ४ ॥ तें वर्म आलें आमुच्या हाता । म्हणोनि शरण रिघालों संतां । तुका म्हणे पंढरिनाथा । न सोडीं आतां जीवें भावें ॥ ५ ॥

७३६. आइक पांडुरंगा एक मात । कांहीं बोलणें आहे एकांत । आम्हां जरी तारील संचित । तरी उचित काय तुझें ॥ १ ॥ असणें केडितां धर्म तो कोण । काय तया मानवेल जन । काय गा मिरवूनी भूषण । वांयां थोरपण जनामध्यें ॥ २ ॥ अन्न जरी न मिळे तयासी देणें । अगांतुक पात्र उचित दान । उपकार तरी धन्वंतरीपणें । जरी देणें घेणें नाहीं आशा ॥ ३ ॥ शूर तो तयासी बोलिजे जाणा । पाठीसी घालूनी राखे दीना । पाप पुण्या नाहीं त्या भूषणा । एक नारायणा वचन हें ॥ ४ ॥ आतां पुढें बोलणें तें कांहीं । मज तारिसील तरीच सही । वचन आपुलें सिद्धी नेई । तुका म्हणे तई मज कळसी ॥ ५ ॥

७३७. चांगला तरी पूर्ण काम । गोड तरी याचेंचि नाम । दयाळू तरी अवघा धर्म । भला तरी दासां श्रम होऊं नेदी ॥ १ ॥ उदार तरी लक्ष्मीयेसी । झुंजार तरी कळिकाळासी । चतुर तरी गुणांचीच रासी । जाणता तयासी तोचि एक ॥ २ ॥ जुनाट तरी बहुकाळा । न कळे जयाची लीळा । नेणता गोवळीं गोवळा । लाघवी अबळा भुलवणा ॥ ३ ॥ गांढ्या तरी भावाचा अंकित । बगाडी तरी उच्छिष्टाची प्रीत । ओंगळ तरी कुब्जेशीं रत । भ्याड अनंत बहु पापा ॥ ४ ॥ खेळ तो येणेंचि खेळावा । नट तो येणेंचि आवगावा । लपोनि जीवीं न कळे जीवा । धरितां देवा नातुडसी ॥ ५ ॥ उंच तरी बहुतचि उंच । नीच तरी बहुतचि नीच । तुका म्हणे बोलिलों साच । नाहीं आहाच पूजा केली ॥ ६ ॥

७३८. काय आम्ही भक्ती करणें कैसी । काय एक वाहावें तुम्हांसी । अवघा भरोनी उरलासी । घाणीं खाणीं रसीं रूपीं गंधीं ॥ १ ॥ कैसें करूं इंद्रियां बंधन । पुण्यपापाचें खंडण । काय व्रत करूं आचरण । काय तुजविण उरलें तें ॥ २ ॥ काय डोळे झांकु-

नियां पाहों । मंत्र जप काय ध्यावो । कवणे ठायीं धरूनि भाव । काय तें वाव तुजविण ॥ ३ ॥ काय हिंडों कवण दिशा । कवणे ठायीं पाय ठेवूं कैसा । काय तूं नव्हेसी नकळे ऐसा । काय मी कैसा पाहों आतां ॥ ४ ॥ तुझिया नामाची सकळ । पूजा अर्चन मंत्र माळ । धूप दीप नैवेद्य फळ तांबूल । वाहूं पुष्पांजुळ तुका म्हणे॥५॥

७३९. शरीर दुःखाचें कोठार । शरीर रोगाचें भांडार । शरीर दुर्गंधीची थार । नाहीं अपवित्र शरीरा ऐसें ॥ १ ॥ शरीर उत्तम चांगलें । शरीर सुखाचें घोसुलें । शरीरें साध्य होय केलें । शरीरें साधलें परब्रह्म ॥ २ ॥ शरीर विटाळाचें आळें । मायामोहपाश जाळें । पतन शरीराच्या मुळें । शरीर काळें व्यापिलें ॥ ३ ॥ शरीर सकळही शुद्ध । शरीर विधींचाही निध । शरीरें तुटे भवबंध । वसे मध्यभागीं देव शरीरा ॥४॥ शरीर अविद्येचा बांधा । शरीर अवगुणांचा रांधा । शरीरीं वसे बहुत बाधा । नाहीं गुण सुधा एक शरीरीं ॥ ५ ॥ शरीरा दुःख नेदावा भोग । न द्यावें सुख न करीं त्याग । शरीर वोखटें ना चांग । तुका म्हणे वेग करीं हरिभजनीं ॥ ६ ॥

७४०. इतुलें करीं भलत्या परी । परद्रव्य परनारी । सांडुनी अभिलाष अंतरीं । वर्ते वेव्हारीं सुखरूप ॥ १ ॥ न करीं दंभाचा सायास । शांती राहे बहुवस । जिव्हे सेवीं सुगंधरस । न करीं आळस रामनामीं ॥ २ ॥ जनमित्र होई सकळांचा । अशुभ न बोलावी वाचा । संग न धरावा दुर्जनाचा । करीं संतांचा सायास ॥ ३ ॥ करिसी देवाविण आस । अवघी होईल निरास । तृष्णा वाढविसी बहुवस । कधीं सुखास न पवसी ॥ ४ ॥ धरूनी विश्वास करीं धीर । करितां देव हाचि निर्धार । तयाचा वाहे योगक्षेमभार । नाहीं अंतर तुका म्हणे ॥ ५ ॥

७४१. संसारसिंधु हा दुस्तर । वुलंघवे उल्लंघितां पार । बहुत वाहाविलें दूर । न लगेचि तीर पैल थडी ॥ १ ॥ किती जन्म झाला फेरा । गणित नाहीं जी दातारा । पडिलों आवर्त्तीं भोंवरा । बहु योग वोळसिया ॥ २ ॥ वाढलों परि नेणती बुद्धि । नाहीं परतली धरिली शुद्धि । मग म्यां विचारावें कधीं । ऐसी संधि सांडूनियां ॥ ३ ॥ अनेक खाणी आहार निद्रा । भयमैथुनाचाचि थारा । बालत्व

तारुण्य जरा । प्रधान पुरा भोग तेथें ॥ ४ ॥ ऐसीं उल्लंघूनी आलों स्थळें । बहु या भोवंडिलों काळें । आतां हें उगवावें जाळें । उजेडावें वळें दिवसाच्या ॥ ५ ॥ मांडो या संसाराची वाट । बहु येणें भोगविले कष्ट । दावी सत्या ऐसें नष्ट । तुका म्हणे भ्रष्ट झालों देवद्रोही ॥ ६ ॥

७४२. विठ्ठल भीमातीरवासी । विठ्ठल पंढरीनिवासी । विठ्ठल पुंडलिकापासीं । कृपादानासीं उदार ॥ १ ॥ विठ्ठल स्मरणा कोंवळा। विठ्ठल गौरवी आगळा । आधार ब्रम्हांडा सकळा । विठ्ठल लीलाविग्रही ॥ २ ॥ उभाचि परि न मनी सीण । नाहीं उद्धारितां भिन्न । समर्थाचे घरीं एकाचि अन्न । आर्तभूता क्षणोक्षणा सांभाळी ॥ ३ ॥ रुचीचे प्रकार । आणिताती आदरें । कोठेंही न पडे अंतर । थोरासी थोर धाकुट्या धाकुटा ॥४॥ करितां बळ धरितां नये । झोंबतां डोळा मनच होय । आपुल्या उद्देशाची सोय । जाणे हृदयनिवासी ॥ ५ ॥ पान्हा नरी आल्या अंतर तेथें । तों नाहीं भरिलें रितें । करितों सेवन आइतें । तुका म्हणे चित्तें चित्त मेळवूनी ॥ ६ ॥

७४३. ताप हें हरण श्रीमुख । हरी भवरोगाऐसें दुःख । अवलोकितां उपजे सुख । उभें सन्मुख दृष्टीपुढें ॥ १ ॥ न पुरे डोळियांची धणी । सखोल कृपेचीच खाणी । स्तवितां न पुरे वेदवाणी । तो हा समचरणी कृपानिधि ॥ २ ॥ रामकृष्ण ध्यान वामननरसिंही । उग्र आणि सौम्य कांहींच नाहीं । सांपडे भरलीये वाही । भाव शुद्ध पाहीं याचें भातुकें ॥ ३ ॥ गुणगंभीर चतुर सुजाण । शूर धीर उदार नारायण । व्यापक तरी त्रिभुवन । मनमोहन लावण्य हें ॥४॥ ठाण हें साजिरें सुंदर । अविनाश अविकार । अनंत आणि अपरंपार । तो हा कटीं कर धरिताहे ॥५॥ जयाची वाणी सुमनमाळा । परमामृतजिव्हाळा । अनंता अंगीं अनंत कळा । तुका जवळा चरणसेवक॥६॥

एकविध—अभंग.

७४४. भाग्य ऐसी जाली जोडी । आतां घडी न विसंबे ॥ १ ॥ विटेवरी समचरण । संतीं खूण सांगितली ॥ २ ॥ अवघें आतां काम सारूं । हाचि करूं कैवाड ॥ ३ ॥ तुका म्हणे खर्डू खेपा । पुढें पापापुण्याच्या ॥ ४ ॥

७४५. आमुच्या हें आलें भागा । जिव्हार या जगाचें ॥ १ ॥ धरूनियां ठेलों जिवें । बळकट भावें एकविध ॥ २ ॥ आणूनियां केला रूपा । उभा सोपा जवळा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अकिंचन केला । म्हाळीं आला वचनें ॥ ४ ॥

७४६. येथें आड कांहीं न साहे आणीक । प्रमाण तें एक हेंचि झालें ॥ १ ॥ गाऊं नाचूं टाळी वाहूं गीत छंदें । डोलवूं विनोदें अंग तेणें ॥ २ ॥ मथुनियां सार काढिलें बाहेरी । उपाधि त्या येरी निवडिल्या ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जना लाविलीं शिराणीं । मज्जिता हे धणी होत नाहीं ॥ ४ ॥

७४७. जैसा तैसा आतां । मज प्रमाण अनंता ॥ १ ॥ पायां पडणें न सोडीं । पोटीं तेंच वरि तोंडीं ॥ २ ॥ एका भावें चाड । आदि तेंचि अंतीं गोड ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्हां । टळणेंचि नाहीं नेमा ॥ ४ ॥

७४८. आम्ही पहा कैसीं एकतत्त्वीं झालों । राखणे लागलों त्राम-नेमा ॥ १ ॥ तुम्हांविण कांहीं नावडे या जीवा । केला तोचि देवा दृढ पण ॥ २ ॥ वमी नेणों परि वृत्ति भंगों नेदूं । वंदिलेंचि वंदूं आवडीनें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे केलें नामाचें जीवन । वारताही भिन्न नेणों आतां ॥ ४ ॥

७४९. गोपीचंदन मुद्रा धरणें । आम्हां लेणें वैष्णवां ॥ १ ॥ मिरवूं अळंकार लेणें । हीं भूषणें स्वामीचीं ॥ २ ॥ विकलों ते सेवा जीवें । एक्या भावें एकविध ॥ ३ ॥ तुका म्हणे शूर झालों । बाहेर आलों संसारा ॥ ४ ॥

७५०. माझी भक्ती भोळी । एकविध भावबळी ॥ १ ॥ मी कां पंडन निराळा । ऐसा सांडूनि सोहळा ॥ २ ॥ आतां अनारिसा । येथें न व्हावें सहसा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जोडुनि पाय । पुढें उगा उभा राहे ॥ ४ ॥

७५१. आम्हां भाविकांची जाती । एकविध जी श्रीपती अळं-कारयुक्ति । सरों शकेचि ना ॥ १ ॥ जाणे माउली त्या खुणा । क्षोभ उपजों नेदी मना । शांतवूनि स्तना । लावीं अहा कृपाळे ॥ २ ॥ तुज अवघें होऊं येतें । परि मज आटों नये चित्तें । उपासने परतें । नये

कांहीं आवडों ॥३॥ करूं रूपाची कल्पना । मुखीं नाम नारायणा । तुका म्हणे जना । जळस्थळ देवतां ॥ ४ ॥

७५२ आम्हां एकविधा पुण्य सर्वकाळ । चरणकमळ स्वामीचे ते ॥ १ ॥ चित्ताचे संकल्प राहिले चळण । आज्ञा ते प्रमाण करूनी असों ॥ २ ॥ दुजिया पासाव परतलें मन । केलें ध्यावें दान होईल तें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां पुरला नवस । एकाविण ओस सकळही ॥ ४ ॥

७५३ एकविध आम्हीं न धरूं पालट । न संडूं हे वाट मांपडली ॥ १ ॥ म्हणवूनि केला पाहिजे सांभाळ । माझें बुद्धिबळ पाय तुझे ॥ २ ॥ बहुत न कळे बोलतां प्रकार । अंतरा अंतर साक्ष असे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अगा जीवींच्या जीवना । तूंचि नारायणा साक्षी माझा ॥ ४ ॥

७५४. नाहीं वागवीत जाणिवेचें ओझें । स्वामिसेवा काजें निर्धार हा ॥ १ ॥ आज्ञा ते प्रमाण हा मनीं निर्धार । येणें फिटे भार निश्चयेंसी ॥ २ ॥ आळीकर आम्हीं एकविध चित्तें । तैसें होऊं येतें मायबापें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझी ये जातीची सेवा । घातलासे देवावरी भार ॥ ४ ॥

७५५. परपीडक तो आम्हां दावेदार । विश्वीं विश्वंभर म्हणऊनि ॥ १ ॥ दंडूं त्यागूं बळे नावलोकूं डोळां । राखूं तो चांडाळा ऐसा दुरी ॥ २ ॥ अनाचार कांहीं न साहे अवगुण । बहु होय मन कासावीस ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझी एकविध सेवा । विमुख ते देवा वाळों चित्तें ॥ ४ ॥

७५६. लौकिकापुरती नव्हे माझी सेवा । अनन्य केशवा दास तुझा ॥ १ ॥ म्हणऊनि करीं पायांसवे आळी । आणीक वेगळी नेणें परी ॥ २ ॥ एकविध आम्ही स्वामिसेवेसाठीं । वरी तोचि पोटीं एकभाव ॥ ३ ॥ तुका म्हणे करीं सांगितलें काम । तुम्हां धर्माधर्म ठावे देवा ॥ ४ ॥

७५७. धीर तो कारण एकविध भाव । पातिव्रतें नाहां सर्वभावें ॥ १ ॥ चातक हे जळ न पाहती दृष्टी । वाट पाहे कंठीं प्राण मेघा ॥ २ ॥ सूर्यविकासिनी नेघे चंद्रामृत । वाट पाहे अस्त उद-

याची ॥ ३ ॥ धेनु येऊं नेदी जवळी आणिका । आपुल्या बाळकाविण वत्सा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे नेम प्राणासंवसाटीं । तरीच या गोष्टी विठोबाची ॥ ५ ॥

७५८. पतिव्रता नेणें आणिकांची स्तुति । सर्वभावें पति ध्यानीं मनीं ॥ १ ॥ तैसें माझें मन एकविध जालें । नावडे विठ्ठलें विणें दुजें ॥२॥ सूर्यविकासिनी नेघे चंद्रकळा । गाय ते कोकिळा वसंतेसी ॥३॥ तुका म्हणे बाळ मातेपुढें नाचे । बोल आणिकाचे नावडती ॥ ४ ॥

७५९. आणिकाची स्तुति आम्हां ब्रह्महत्या । एकावांचुनि त्या पांडुरंगा ॥ १ ॥ आम्हां विष्णुदासां एकविध भाव । न म्हणों य देव आणिकासी ॥ २ ॥ शतखंड माझी होईल रसना । जरी या वचना पालटेन ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मज आणिका संकल्पें । अवघींच पापें घडतील ॥ ४

७६०. पतिव्रते जैसा भ्रतार प्रमाण । आम्हां नारायण तैशापरी ॥ १ ॥ सर्वभावें लोभ्या आवडे हें धन । आम्हां नारायण तैशापरी ॥ २ ॥ तुका म्हणे एकविध जालें मन । विठ्ठलावांचून नेणें दुजें ॥३

७६१. काय करूं आन दैवतें । एकाविण पंढरीनाथें ॥ १ ॥ सरिता मिळाली सागरीं । आणिकां नांवा कैंची उरी ॥ २ ॥ अनेक दीपिका प्रकाश । सूर्य उगवतां नाश ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नेणें दुजें । एकाविण पंढरीराजे ॥ ४ ॥

७६२. माझी आतां सत्ता आहे । तुम्हां पायां हे वरती ॥ १ ॥ एकाविण नेणें दुजा । पंढरीराजा सर्वांगें ॥ २ ॥ पुरवावी केली आळी । जे जे काळीं मागेन तें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सुटसी कैसा । धरूनि दिशा राहिलों ॥ ४ ॥

७६३. आणीक दुसरें मज नाहीं आतां । नेमिलें या चित्तापासुनियां ॥ १ ॥ पांडुरंग ध्यानीं पांडुरंग मनीं । जागृतीं स्वप्नीं पांडुरंग ॥ २ ॥ पाडिलें वळण इंद्रियां सकळां । भाव तो निराळा नाहीं दुजा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नेत्रीं केली ओळखण । तटस्थ हें ध्यान विटेवरी ॥ ४ ॥

७६४. न पूजीं आणिकां देवा न करी त्यांची सेवा । न मनीं या केशवाविण दुजें ॥ १ ॥ काय उणें जालें मज तया पायीं । ते मी

मार्गो काई कवणासी ॥ २ ॥ आणिकांची कीर्ति नाइकें न बोलें । चाड या विठ्ठलेंविण नाहीं ॥ ३ ॥ न पाहें लोचनीं श्रीमुखावांचूनि । पंढरी सांडूनि नवजें कोठें ॥ ४ ॥ न करीं कांहीं आस मुक्तीचे सायास । न भें संसारास येतां जातां ॥ ५ ॥ तुका म्हणे कांहीं व्हावें ऐसें जीवा । नाहीं या केशवाविण दुजें ॥ ६ ॥

७६५. कोणाचिया न पडों छंदा । गोविंदासी आळवूं ॥ १ ॥ बहुतांचीं बहु मतें । अवघे रितें पोकळ ॥ २ ॥ घटापटा डहुळी मन । होय सीण न करूं तें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पांडुरंग । भरूं भाग आला तो ॥ ४ ॥

७६६. न करीं पठन घोष अक्षरांचा । बीजमंत्र आमुचा पांडुरंग ॥ १ ॥ सर्वकाळ नामचिंतन मानसीं । समाधान मनासी समाधि हे ॥ २ ॥ न करीं भ्रमण न रिघें कपाटीं । जाईन तेथें दाटी वैष्णवांची ॥ ३ ॥ आन नेणें कांहीं नवजें तपासी । नाचे दिंडीपाशीं जागरणीं ॥ ४ ॥ उपवास व्रत न करीं पारणें । रामकृष्ण म्हणें नारायण ॥ ५ ॥ आणिकांची स्तुती सेवा नेणें वाणूं । तुका म्हणे आनु दुजें कांहीं ॥ ६ ॥

७६७ आणोनियां मना । अवघ्या धांडोळिल्या खुणा । देखिला तो राणा । पंढरपूरनिवासी ॥ १ ॥ यासी अनुसरल्या काय । घडे ऐसें वांया जाय । देखिले ते पाय । सम जीवीं राहती ॥ २ ॥ तो देखावा हा विध । चिंतनेंचि कार्य सिद्ध । आणिकां संबंध । नाहीं पर्वकाळासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे खळ । होती क्षणेंचि निर्मळ । जाऊनियां मळ । वाळवंटीं नाचती ॥ ४ ॥

७६८. तू माझा मायबाप सकळ वित्त गोत । तूंचि माझें हितकरिता देवा ॥ १ ॥ तूंचि माझा देव तूंचि माझा जीव । तूंचि माझा भाव पांडुरंगा ॥ २ ॥ तूं माझा आचार तूं माझा विचार । तूंचि सर्व भार चालविसी ॥ ३ ॥ सर्वभावें मज तूं होसी प्रमाण । ऐसी तुझी आण वाहतसें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तुज विकला जीवभाव । कळेल तो उपाव करीं आतां ॥ ५ ॥

७६९. तूं आम्हां सोयरा सज्जन सांगाती । तुजमज प्रीति चालो सदा ॥ १ ॥ तूं माझा जिव्हाळा जीवाचा जीवलग । होसी अंतरंग

अंतरींचा ॥ २ ॥ गण गोत मित्र तूं माझें जीवन । अनन्य शरण तुझ्या पायीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मनें गुणें तुझा दास । आवडे अभ्यास सदा तुझा ॥४॥

७७०. असोत हे बोल । अवघें तूंचि भांडवल ॥ १ ॥ माझा मायबाप देवा । सज्जन सोयरा केशवा ॥ २ ॥ गाळियेला भेद । सारियेले वादावाद ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मधीं । आतां न पडे उपाधि ॥ ४ ॥

७७१. आमुची विश्रांति । तुमचे चरण कमळापती ॥ १ ॥ हेंचि एक जाणें । कायावाचा आणि मनें ॥ २ ॥ पुढती पुढती नमन । घालूनियां लोटांगण ॥ ३ ॥ नीच जनालोकां । नाळिल पायरीस तुका ॥ ४ ॥

७७२. विश्वासिया नाहीं लागत सायास । अनायासें रंग अंगा येतो ॥ १ ॥ लेंकराच्या हातें घांस मागे माता । वोरसोनि चित्ता सुख पावे ॥ २ ॥ गौरव तो मानी आरुषा वचनीं । भूषण ते वाणी मिरवावी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आहे सकळही साक्षी । माझा तो कइ-पक्षी पांडुरंगा ॥ ४ ॥

७७३. बहुत असती मागें सुखी केली । अनाथा माउली जिवांची तूं ॥ १ ॥ माझिया संकटा न धरीं आळस । लावूनियां कासे पार पावीं ॥ २ ॥ कृपावंता करा ज्याचा अंगीकार । तया संवसार नाहीं पुन्हा ॥ ३ ॥ विचारितां नाहीं दुजा बळिवंत । ऐसा सर्वगत व्यापी कोणी ॥ ४ ॥ म्हणउनि दिला मुळीं जीवभाव । देह केला वाव समाधिस्थ ॥ ५ ॥ तुका म्हणे नाहीं जाणत आणीक । तुजविण एक पांडुरंगा ॥ ६ ॥

७७४. रवीचा प्रकाश । तोचि निशी घडे नाश । जाल्या बहु-वस । तरि त्या काय दीपिका ॥ १ ॥ आतां हाचि वसों जीवीं । माझे अंतरीं गोसावी । होऊं येतां ठायीं । काय वर्में त्याच्यानें ॥२॥ सवें असतां धनी । आड येऊं न सके कोणी । नलगे विनवणी । पृथकाची करावी ॥ ३ ॥ जन्मांचिया गांठी । येणें अवघ्या सुटती । कारण ते प्रीती । तुका म्हणे जवळी ॥ ४ ॥

७७५. न कळे जी भक्ती काय करूं सेवा । संकोचोनि देवा

राहिलोंसें ॥ १ ॥ ओढोनिया कर राहिलो निवांत । पायापाशीं चित्त ठेवूनियां ॥ २ ॥ दिशामुळीं करीं स्थळीं प्रदक्षिणा । त्रमें नारायणा कष्टविलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे झालों आज्ञेचा पाळक । जीवनासी एक ठाव केला ॥ ४ ॥

७७६. मी दास तयाचा जया चाड नाहीं । सुख दुःख दोहीं विरहित जो ॥ १ ॥ राहिलासे उभा भीवरेचे तीरीं । कट दोन्ही करीं धरोनियां ॥ २ ॥ नवल काय तरी पाचारितां पावे । न संगतां धावे भक्तिकाजें ॥ ३ ॥ सर्व भार माझा त्यासी आहे चिंता । तोचि माझा दाता स्वहिताचा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे त्यास गाईन मी गीतीं । आणीक तें चित्तीं न धरीं कांहीं ॥ ५ ॥

७७७. खरें आंडवल सांपडलें गांठीं । अगणित तुटी उदिमासी ॥ १ ॥ सर्वांगाचें केणें सांपडलें घरीं । भरोनि वैखरी सांठविलें ॥ २ ॥ घेतां देतां लाभ होतसे सकळां । सदैवां दुर्बळां भाव तैसा ॥ ३ ॥ फडा आलिया तो न वजे निरास । जाणे कांहीं यास न कळतां ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आतां आलीस निश्चिती । आणीक तें चित्तीं न धरूं दुजें ॥ ५ ॥

७७८. ध्याईन तुझें रूप गाईन तुझें नाम । आन न करीं काम जिव्हामुखें ॥ १ ॥ पाहीन तुझे पाय ठेवीन मी डोई । पृथक तें कांहीं न करीं आन ॥ २ ॥ तुझेचि गुणवाद आइकेन कानीं । आणिकांची वाणी पुरे आतां ॥ ३ ॥ करीन सेवा करें चालेन मी पायीं । आणीक न जें ठायीं तुजविण ॥ ४ ॥ तुका म्हणे जीव ठेवीन मी पायीं । आणीक तें कांहीं देऊं कवणा ॥ ५ ॥

७७९. तुझा शरणागत । जन्मोजन्मींचा अंकित ॥ १ ॥ आणीक नेणें कांहीं हेवा । तुजवांचूनि केशवा ॥ २ ॥ हेंचि माझें गाणें । तुझें नामसंकीर्तन ॥ ३ ॥ तुझ्या नामाचें भूषण । तुका म्हणे ल्यालों लेणें ॥ ४ ॥

७८०. तुझ्या नामाची आवडी । आम्ही विठो तुझीं वेडीं ॥ १ ॥ आतां न वजों आणिकां ठाया । गाऊं गीत लागों पाया ॥ २ ॥ काय वैकुंठ बापुडें । तुझ्या प्रेमसुखापुढें ॥ ३ ॥ संतसमागमेंमेळ ।

प्रेमसुखाचा सुकाळ ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तुझ्या पायीं । जन्ममरणा ठाव नाहीं ॥ ५ ॥

७८१. काय ते विरक्ती न कळेचि आह्मां । जाणो एका नामा विठोबाच्या ॥ १ ॥ नाचेन मी सुखें वैष्णवांचे मेळीं । दिंडी टाळ-घोळीं आनंदें या ॥ २ ॥ शांति क्षमा दया ते मी काय जाणें । विठ्ठ-लकीर्तनें वाचूनियां ॥ ३ ॥ कासया एकांत सेवूं तया वना । आनंदें या जनामाजी असों ॥ ४ ॥ कासया उदास होऊं देहावरी । अमृतसा-गरीं बुडोनियां ॥५॥ तुका ह्मणे मज असे हा भरवसा । विठ्ठल सर-सा चालतसे ॥ ६ ॥

७८२. मायेविण बाळ क्षणभरि न राहे । न देखतां होय कासा-वीस ॥ १ ॥ आणिक उदंड बुझाविती तरी । छंद त्या अंतरीं माउलीचा ॥ २ ॥ नावडती तया बोल आणिकांचे । देखोनियां नाचे माय दृष्टी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझी विठ्ठल माउली । आणिकांचे बोलीं चाड नाहीं ॥ ४ ॥

७८३. पाहों ग्रंथ तरी आयुष्य नाहीं हातीं । नाहीं ऐशी मति अर्थ कळे ॥१॥ होईल तें हो या विठोबाच्या नांवें । आर्जिलें तें भावें जीवीं धरूं ॥ २ ॥ एखादा अंगाशीं येईल प्रकार । विचारितां फार युक्ति वाढे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आळी करितां गोमटी । मायबापा पोटीं येते दया ॥ ४ ॥

७८४. सिद्धींचा दास नव्हे श्रुतीचा अंकिला । होईन विठ्ठला दास तुझा ॥ १ ॥ सर्व सुख असे माझिये मानसीं । राहिलें तयासी नाश नाहीं ॥ २ ॥ तेणें पुण्य पाप न देखें लोचनीं । आणिकां वांचूनि पांडुरंगा ॥ ३ ॥ न करीं मी आस साधनीं सायास । भक्ति-प्रेमरस वांचुनियां ॥ ४ ॥ गर्भवासीं दुःख नाहीं येतां जातां । हृदयीं असतां नाम तुझें ॥ ५ ॥ तुका म्हणे तुझा होईन अंकिला । न भें मी विठ्ठला कळिकाळासी ॥ ६ ॥

७८५. म्हणे विठ्ठल ब्रह्म नव्हे । त्याचें बोल नाइकावे ॥ १ ॥ मग तो हो का कोणी एक आदि करोनि ब्रह्मादिक ॥२॥ नाहीं विठ्ठल जया ठावा । तोही डोळां न पहावा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं । त्याची भीड मज कांहीं ॥ ४ ॥

७८६. जयाचिये वाचे नये हा विठ्ठल । त्याचे मज बोल नावडती ।। १ ।। शत्रु तो म्यां केला न म्हणे आपुला । जो विन्मुख विठ्ठला सर्वभावें ।।२।। जयासी नावडे विठोबाचें नाम । तो जाणा अधम तुका म्हणे ।। ३ ।।

७८७. विठ्ठलावांचूनि ब्रम्ह जें बोलती । वचन तें संतीं मानूं नये ।।१।।विठ्ठलावांचूनि ज्या ज्या उपासना । अवघाचि जाणा *श्रमाच तो ।। २ ।। विठ्ठलावांचूनि सांगतील गोष्टी । वांयां ते हिंपुटी होती जाणा ।। ३ ।। विठ्ठलावांचूनि जें कांहीं जाणती । तितुल्या विपत्ति वाउगीं या ।। ४ ।। तुका म्हणे एक विठ्ठलचि खरा । येर तो पसारा वाउगाचि ।। ५ ।।

७८८. येथें बोलोनियां काय । व्हावा गुरु तरि जाय ।। १ ।। मज न साहे वांकडें । ये विठ्ठलकथेपुढें ।। २ ।। ऐकोनि मरसी वृथा । जंव आहेसी तूं जीता ।। ३ ।। हुरमतीची चाड । तेणें न करावी बडबड ।। ४ ।। पुसेल कोणी त्यास । जा रे करीं उपदेश ।। ५ ।। आम्ही विठ्ठलाचे वीर । फोडूं कळिकाळाचें शीर ।। ६ ।। घेऊं पुढती जन्म । वाणूं कीर्ती मुखें नाम ।। ७ ।। तुका म्हणे मुक्ती । नाहीं आसचि ये चित्तीं ।। ८ ।।

७८९. हेंचि सर्वसुख जपावा विठ्ठल । न दवडावा पळ क्षण वांयां ।। १ ।। हेंचि एक सर्व साधनांचें मूळ । आतुडे गोपाळ येणें पंथें ।। २ ।। न लगती कांहीं तपाचिया राशी । करणें वाराणशी नाना तीर्थें ।। ३ ।। कल्पना हे तिळ देहीं अभिमान । नये नारायण जवळी त्याच्या ।।४।। तुका म्हणे देव नामीं नेदी भेटी । म्हणे त्याचे होटीं कुष्ट होय ।। ५ ।।

७९०. आणिक कोणाचा न करीं मी संग । जेणे होय भंग माझ्या चित्ता ।। १ ।। विठ्ठलावांचूनि आणीक जे वाणी । नाइकें मी कानीं आपुलिया ।। २ ।। समाधानाठीं बोलावी हे मात । परि माझें चित्त नाहीं कोठें ।। ३ ।। जिवाहूनि मज तोचि आवडती । आवडे ज्या चित्तीं पांडुरंग ।। ४ ।। तुका म्हणे माझें तोचि जाणे हित । आणिकांच्या चित्त नेदीं बोला ।। ५ ।।

---

* संभ्रम.

७९१. नव्हे जाखाई जोखाई । मायराणी मेसाबाई ॥ १ ॥ बाळिया माझा पंढरीराव । जो ह्या देवांचाही देव ॥ २ ॥ रंडी चंडी शक्ती । मद्यमांस भक्षिती ॥ ३ ॥ बहिरव खंडेराव । रोटी सुटीसाठीं देव ॥ ४ ॥ गणोबा विक्राळ । लाडुमोदकांचा काळ ॥ ५ ॥ मुंजा झैसासुरें । हे तों कोण लेखी पोरें ॥ ६ ॥ वेताळें फेताळें । जळो त्यांचें तोंड काळे ॥ ७ ॥ तुका म्हणे चित्तीं । धरा रखुमाईचा पती ॥ ८ ॥

७९२. माझे अंतरींचें तोचि जाणे एक । वैकुंठनायक पांडुरंग ॥ १ ॥ जीव भाव त्याचे ठेवियेला पायीं । मज चिंता नाहीं कवणेविशीं ॥ २ ॥ सुखसमारंभें संतसमागम । गाऊं वाचे नाम विठोबाचें ॥ ३ ॥ गातां पुण्य होय आइकतां लाभ । सवसारबंद तुटतील ॥ ४ ॥ तुका म्हणे जीव तयासी विकिला । आणीक विठ्ठलाविण नेणें ॥ ५ ॥

७९३. आणीक मज कांहीं नावडती मात । एका पंढरीनाथावांचूनियां ॥ १ ॥ त्याचीच कथा आवडे कीर्तन । तें मज श्रवण गोड लागे ॥ २ ॥ तुका म्हणे संत म्हणोत भलतें । विठ्ठलापरतें न मनीं कांहीं ॥ ३ ॥

७९४. कोण वेचीं वाणी । आतां क्षुल्लका कारणीं ॥ १ ॥ आतां हेंचि माप करूं । विठ्ठल हृदयांत धरूं ॥२॥ नेंदाविया वृत्ति । आतां उठोंचि बहुती ॥३॥ उपदेश लोकां । करुनी वेडा होतो तुका ॥ ४ ॥

७९५. विठ्ठल विठ्ठल मंत्र सोपा । करी पापा निर्मुळ ॥ १ ॥ भाग्यवंता छंद मनीं । कोड कानीं ऐकती ॥ २ ॥ विठ्ठल हें दैवत भोळें । चाड काळें न धरावी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भलते याती । विठ्ठल चित्तीं तो धन्य ॥ ४ ॥

७९६. विठ्ठल टाळ विठ्ठल दिंडी । विठ्ठल तोंडीं उच्चारा ॥ १ ॥ विठ्ठल अवघ्या भांडवला । विठ्ठल बोला विठ्ठल ॥ २ ॥ विठ्ठल नाद विठ्ठल भेद । विठ्ठल छंद विठ्ठल ॥ ३ ॥ विठ्ठल सुखा विठ्ठल दुःखा । तुकया मुखा विठ्ठल ॥ ४ ॥

७९७. विठ्ठल हा चित्तीं । गोड लागे गातां गीतीं ॥ १ ॥ आम्हां विठ्ठल जीवन । टाळ चिपुळिया धन ॥ २ ॥ विठ्ठल विठ्ठल वाणी ।

अमृत हे संजीविनी ॥ ३ ॥ रंगला या रंगें । तुका विठ्ठल सर्वांगें ॥४

७९८. विठ्ठल आमुचा निजाचा । सज्जन सोयरा जीवाचा ॥१॥ माय बाप चुलता बंधु । अवघा तुजशीं संबंधु ॥ २ ॥ उभय कुळीं साक्ष । तूंचि माझा मातुळपक्ष ॥ ३ ॥ समर्पिली काया । तुका म्हणे पंढरीराया ॥ ४ ॥

७९९. विठ्ठल सोयरा सज्जन सांगती । विठ्ठल या चित्तीं बैसलासे ॥ १ ॥ विठ्ठलें हें अंग व्यापिली ते काया । विठ्ठल हे छाया माझी मज ॥ २ ॥ बैसला विठ्ठल जिव्हेचिया माथां । न वदे अन्यथा आन दुजें ॥ ३ ॥ सकळां इंद्रियां मन हें प्रधान । तें ही करी ध्यान विठोबाचें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे या हो विठ्ठलासी आतां । नये विसंबतां माझें मज ॥ ५ ॥

८००. विठ्ठलगीतीं गावा विठ्ठलचित्तीं ध्यावा। विठ्ठल उभा पहावा विटेवरी ॥ १ ॥ अनाथाचा बंधु विठ्ठल कृपासिंधु । तोडी भवबंधु यमपाश ॥२॥ तोचि शरणागतां विठ्ठल मुक्तिदाता । विठ्ठल या संतां-समागमें ॥३॥ विठ्ठल गुणानिधि विठ्ठल सर्व सिद्धि । लागली समाधि विठ्ठल नामें ॥ ४ ॥ विठ्ठलाचें नाम घेतां जालें सुख । गोडावलें मुख तुका म्हणे ॥ ५ ॥

८०१. विठ्ठल गीतीं विठ्ठल चित्तीं । विठ्ठल विश्रांति भोग जया ॥ १ ॥ विठ्ठल आसनीं विठ्ठल शयनीं । विठ्ठल भोजनीं ग्रासोग्रासीं ॥ २ ॥ विठ्ठल जागृति स्वप्नसुषुप्ती । आन दुजें नेणती विठ्ठलाविण ॥३॥ भूषण अळंकार सुखाचे प्रकार । *विठ्ठलीं निर्धार जयां नरां ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तेही विठ्ठलाचि जाले । संकल्प मुराले दुजेपणें ॥५॥

८०२. जिवींचा जिव्हाळा । पाहों आपुलिया डोळां ॥ १ ॥ आम्हां विठ्ठल एक देव । येर अवघेचि वाव ॥ २ ॥ पुंडलिकाचे पाठीं । उभा हात ठेवुनि कटीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चित्तीं । वाहूं रखमाईचा पती ॥ ४ ॥

८०३. एक धरिला चित्तीं । आम्हीं रखुमाईचा पती ॥ १ ॥ तेणे जालें अवघें काम । निवारला भवभ्रम ॥२॥ परद्रव्य परनारी ।

---

* विठ्ठल.

जाली विषाचिये परि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे फार । नाहीं लागत व्यवहार ॥ ४ ॥

८०४. आम्हां अवघें भांडवल । येक विठ्ठल एकला ॥ १ ॥ कायावाचामनोभावें । येथें जीवें वेंचलों ॥ २ ॥ परतें कांहीं नेणें दुजें । तत्वबीज पाऊलें॥३॥तुका म्हणे संतसंगें । रंग येगें रंगलों॥४॥

८०५. आम्हां हेंचि भांडवल । म्हणों विठ्ठल विठ्ठल ॥ १ ॥ सुखें तरों भवनदी । संगें वैष्णवांची मांदी ॥ २ ॥ बाखराचें वाण । सांडुं हें जेवूं जेवण ॥ ३ ॥ नलगे वारंवार । तुका म्हणे वेरझार ॥ ४ ॥

८०६. आणीक मात माझ्या नावडे जीवासी । काय करूं यासी पांडुरंगा ॥ १ ॥ मुखा तेंचि गोडी श्रवणीं आवडी । चित्त माझें ओढी तुझे पायीं ॥ २ ॥ जये पदीं नाहीं विठ्ठलाचें नाम । मज होतो श्रम आइकतां ॥ ३ ॥ आणिकाचें मज म्हणवितां लाज । वाटे हें सहज न बोलावें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मज तूंचि आवडसी । सर्व-भावेंविसीं पांडुरंगा ॥ ५ ॥

८०७. आम्ही नामाचें धारक । नेणों प्रकार आणीक । सर्व भावें एक । विठ्ठलचि प्रमाण ॥ १ ॥ नलगे जाणावें नेणावें । गावें आनंदें नाचावें । प्रेमसुख घ्यावें । वैष्णवांचें संगती ॥ २ ॥ भाव-बळें घालूं कास । लज्जा चिंता दवडूं आस । पायीं निजध्यास । म्हणवूं दास विष्णूचे ॥ ३ ॥ भय नाहीं जन्म घेतां । मोक्षसुखा हाणों लाता । तुका म्हणे सत्ता । करूं निकट सेवेची ॥ ४ ॥

८०८. एक गावें आम्ही विठोबाचें नाम । आणिकांपें काम नाहीं आतां ॥ १ ॥ मोडूनियां वाटा सुक्षम दुस्तर । केला राज्यभार चाले ऐसा ॥ २ ॥ लावूनि मृदंग श्रुतिटाळघोष सेवूं ब्रह्मरस आवडीनें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे महापातकी पतित । *ऐसियाचे हित हेळा मात्रें ॥ ४ ॥

८०९. आम्हांसी तों नाहीं आणीक प्रमाण । नामासी कारण विठोबाच्या ॥ १ ॥ घालूनियां कास करितो कैवाड । वागों नेदीं आड कळिकाळासी ॥ २ ॥ अबद्ध वाकुडें जैशातैशापरी । वाचे हरि

---

* होती जीवन्मुक्त.

हरि उच्चारावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्हां सांपडलें निज । सकळ हें बीज पुराणाचें ॥ ४ ॥

८१०. माझी सर्व चिंता आहे विठोबासी । मी त्याच्या पायाशीं न विसंबें ॥ १ ॥ विसरेना रूप क्षण एक चित्तीं । जिवलग मूर्ति सांवळी ते ॥ २ ॥ विसरतां हरी क्षणएक घडी । अंतरेल जोडी लक्षलाभ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझ्या विठोबाचे पाय । संजीवनी आहे हृदयामाजी ॥ ४ ॥

८११. जतन करीन जीवें । शुद्ध भावें करूनी ॥ १ ॥ विठ्ठल विठ्ठल हें धन । जीवन अंतकाळींचें ॥ २ ॥ वर्देळ हें सांचीत सारूं । बरवा करूं उदिम हा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हृदय पेटीं । ये संपुटीं सांठवूं ॥ ४ ॥

८१२. यथाविधि पुजा करी । सामोग्री तो वरी हे नाहीं ॥ १ ॥ आतां माझा सर्व भार । तूं दातार चालविता ॥ २ ॥ मंगळ तें तुम्हीं जाणा । नारायणा काय तें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे समर्पिला । तुज विठ्ठला देहभाव ॥ ४ ॥

८१३. सुखाची वस्ती झाली माझे जीवीं । तुमच्या गोसावी कृपादानें ॥ १ ॥ रूप वेळोवेळां आठवीं अंतरीं । बैसोनि जिव्हारीं राहिलें तें ॥ २ ॥ विसावलें मन विटलें प्रपंचा । गोडावली वाचा येणें रसें ॥३॥ तुका म्हणे कांहीं नाठवेसें झालें । दुसरें विठ्ठलें मजआतां॥४

८१४. काम क्रोध आम्हीं वाहिले विठ्ठलीं । आवडी धरिली पायांसवें ॥ १ ॥ आतां कोण पाहे मागें परतोनि । गेले हारपोनि देहभाव ॥ २ ॥ रिद्धिसिद्धी सुखें हाणितल्या लाता । तेथें या प्राकृता कोण मानी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्ही विठोबाचे दास । करूनि ठेलों ग्रास ब्रह्मांडाचा ॥ ४ ॥

८१५. माझ्या विठोबाचा कैसा प्रेमभाव । आपणचि देव होय गुरु ॥ १ ॥ पढियें देहभाव पुरवी वासना । अंतीं तें आपणापाशीं न्यावें ॥ २ ॥ मागें पुढें उभा राहे सांभाळीत । आलिया आघात निवारावे ॥ ३ ॥योगक्षेम त्याचें जाणे जडभारी । वाट दावी करीं धरूनियां ॥ ४ ॥ तुका म्हणे नाहीं विश्वास ज्या मनीं । पाहावें पुराणीं विचारूनी ॥ ५ ॥

८१६. काय उणें आम्हां विठोबाचे पायीं । नाहीं ऐसें काई येथें एक ॥ १ ॥ तें हें भोंवताले ठायीं वांटू मन । बराडी करून दारोदारीं ॥ २ ॥ कोण बळी माझ्या विठोबावेगळा । आणीक आगळा दुजा सांगा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मोक्ष विठोबाचे गांवीं । फुकाचीं लुटावीं भांडारें तीं ॥ ४ ॥

८१७. *पाहोनि अधिकार । तैसें बोलावें उत्तर ॥ १ ॥ काय वाउगी घसघस । आम्ही विठोबाचे दास ॥ २ ॥ आम्ही जाणों एका देवा । जैसी तैसी करूं सेवा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भावें । माझें पुढें पडेल ठावें ॥ ४ ॥

८१८. आम्हां विष्णुदासां हेंचि भांडवल । अवघा विठ्ठल धन वित्त ॥ १ ॥ पाणी नाहीं प्यावें आपुलिया हातें । करोनियां चित्तें समाधान ॥ २ ॥ तुका म्हणे द्रव्य मेळाविले मागें । हें तों कोणासंगें आलें नाहीं ॥ ३ ॥

८१९. आम्ही विठ्ठलाचे दास झालों आतां । न चलेचि सत्ता आणिकांची ॥ १ ॥ नावरे तयासी ऐसें नाहीं दुजें । करितां पंढरिराजें काय नव्हे ॥ २ ॥ कोठें तुज ठाव घ्यावयासी धांवा । मना तूं विसावा घेई आतां ॥ ३ ॥ इंद्रियांची वोढी मोडिला व्यापार । ज्या अंगें संचार चाली तुज ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आम्ही जिंकोनियां काळ । बैसलों निश्चळ होऊनियां ॥ ५ ॥

८२०. सकळ धर्म मज विठोबाचें नाम । आणीक तें वर्म नेणें कांहीं ॥ १ ॥ काय जाणों संतां निरविलें देवें । करिती या भावें कृपा मज ॥ २ ॥ तुका म्हणे माझा कोण अधिकार । तो मज विचार कळों यावा ॥ ३ ॥

८२१. माझें आराधन । पंढरपुरींचें निधान ॥ १॥ तया एकाविण दुजें । कांहीं नेणें पंढरीराजें ॥ २ ॥ दास विठ्ठलाचा । अंकित अंकिला ठायींचा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां । नव्हे पालट सर्वथा ॥ ४ ॥

---

* जैसा.

८२२. माझी विठ्ठल माउली । प्रेमपान्हा पान्हाइली ॥ १ ॥ कुर्वाळूनि लावी स्तनीं । न वजे दुरी जवळूनि ॥ २ ॥ केली पुरवी आळी । नव्हे निष्ठुर कोंवळी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे घांस । मुखीं घाली ब्रह्मरस ॥ ४ ॥

८२३. सुख वाटे परी वर्म । धर्माधर्म न कळे ॥ १ ॥ गायें नाचें एवढें जाणें । विठ्ठल म्हणे निर्लज्ज ॥ २ ॥ अवघें माझें एवढें धन । साधनही सकळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पायां पडे । तुमच्या कोडें संतांच्या ॥ ४ ॥

८२४. येउनि संसारीं । मी तों एक जाणें हरी ॥ १ ॥ नेणें आणिक कांहीं धंदा । नित्य ध्यातसें गोविंदा ॥ २ ॥ कामक्रोधलोभ स्वार्थ । अवघा माझा पंढरिनाथ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे एक । धणी विठ्ठल मी सेवक ॥ ४ ॥

८२५. रुची रुची घेऊं गोडी । प्रेम सुख जाली जोडी ॥ १ ॥ काळ जाऊं नेदूं वांयां । चिंतूं विठोबाच्या पायां ॥ २ ॥ करूं भजन भोजन । धणी घेऊं नारायण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जिव धाला । होय तुझ्यानें विठ्ठला ॥ ४ ॥

८२६. आनंद अद्वय नित्य निरामय । जे कां निजध्येय योगियांचें॥१॥ते हे समचरण साजिरे विटेवरी । पाहा भीमातीरीं विठ्ठलरूप ॥ २ ॥ पुराणासी वाड श्रुति नेणती पार । तें झालें साकार पुंडलिका ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ज्यातें सनकादिक ध्यात । तें आमुचें कुळदैवत पांडुरंग ॥ ४ ॥

८२७. वाट पाहे बाहे निढळीं ठेवूनियां हात । पंढरीचे वाटे दृष्टि लागलेंसें चित्त ॥ १ ॥ कई येता देखेन माझा मायबाप । घटिका बोटें दिवस लेखीं धरूनिया माप ॥ २ ॥ डावा डोळा लवे उजवी स्फुरतसे बाहे । मन उताविळ भाव सांडूनियां देहे ॥ ३ ॥ सुखसेज गोड चित्तीं न लगे आणीक । नाठवे घरदार तहान पळाली भूक ॥ ४ ॥ तुका म्हणे धन्य ऐसा दिवस तो कोण । पंढरीचे वाटे येतां मूळ देखेन ॥ ५ ॥

भेटीचे अभंग.

८२८. कर कटावरी तुळसीच्या माळा । ऐसें रूप डोळां दावीं

हरी ॥ १ ॥ ठेविले चरण दोन्ही विटेवरी । ऐसें रूप हरी दावीं डोळां ॥ २ ॥ कटीं पितांबर कास मिरवली । दाखवीं वहिली ऐसी मूर्ती ॥ ३ ॥ गरुडपरावरी उभा राहिलासी । आठवे मानसीं तेंचि रूप ॥ ४ ॥ झुरोनि पांझरा होऊं पाहें आतां । येईं पंढरीनाथा भेटावया ॥ ५ ॥ तुका म्हणे माझी पुरवावी आस । विनंति उदास करूं नये ॥ ६ ॥

८२९. वाटुली पाहातां सिणले डाळुले । दाविसी पाउलें कैं वो डोळा ॥ १ ॥ तूं माय माउली कृपेची साउली । विठ्ठले पाहिली वास तुझी ॥ २ ॥ कां बा मोकलिलें कोणा निरविलें । कठिण कैसें झालें हृदय तुझें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझ्या असावल्या बाह्या । तुज क्षेम द्याया पांडुरंगा ॥ ४ ॥

८३०. भक्तिप्रतिपाळ दीन वो वत्सले । विठ्ठले कृपाळे होसी माये ॥ १ ॥ पाडिला विसर माझा काय गुणें । कपाळ हें उणें काय करूं ॥ २ ॥ तुका म्हणे माझें जाळुनि संचित । करीं वो उचित भेट देईं ॥ ३ ॥

८३१. तुजविण मज कोण वो सोयरें । आणीक दुसरें पांडुरंगा ॥ १ ॥ लागलीसे आस पहातुसें वास । रात्रीं वो दिवस लखीं बाटीं ॥ २ ॥ काम गोड मज न नलगे हा धंदा । तुका म्हणे सदा हेंचि ध्यान ॥ ३ ॥

८३२. न लगे हें मज तुझें ब्रह्मज्ञान । गोजिरें सगुण रूप पुरे ॥ १ ॥ लागला उशीर पतितपावना । विसरोनि वचना गेलासि या ॥ २ ॥ जाळोनि ससार बैसलों अंगणीं । तुझे नाहीं मनीं मानसीं हें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नको रागेजूं विठ्ठला । उठीं देईं मला भेटी आतां ॥ ४ ॥

८३३. धांव घालीं आई । आतां पाहातीस काई ॥ १ ॥ धीर नाहीं माझे पोटीं । जालों वियोगें हिंपुटीं ॥ २ ॥ करावें सीतळ । बहु जाली हळहळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे डोई । कई ठेवीन हे पायीं ॥ ४ ॥

८३४. दर्शनाची आस । आतां न साहे उदास ॥ १ ॥ जीव आला पायांपाशीं । येथें असें कलिवरेसीं ॥ २ ॥ कांहींच नाठवे । ठायीं बैसलें नुठवे ॥ ३ ॥ जीव असतां पायीं । तुका ठकावला ठायीं ॥ ४

८३५. कान्हया रे जगजेठी । देई भेटी एक वेळे ॥ १ ॥ काय मोकलिलें वनीं । सावजानीं वेढिलें ॥ २ ॥ येथवरी होता संग । अंगें अंग लपविलें ॥३॥ तुका म्हणे पाहिलें मागें । एवढ्या वेगें अंतरला॥४

८३६. जये ठायीं आवडी ठेली । मज ते बोली न संडे ॥ १ ॥ पुरवावें जीवींचें कोड । भेटी गोड तुज मज ॥ २ ॥ आणियलें येथ वरी । रूप दुरी न करावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नारायणा । सेवाहीना धिग वृत्ति ॥ ४ ॥

८३७. आर्त माझ्या बहु पोटीं । व्हावी भेटी पायांची ॥ १ ॥ यासी तुम्ही कृपावंता । माझी चिंता असों द्या ॥ २ ॥ तळमळ करी चित्त । अखंडित वियोगें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पंढरीनाथा । जाणे व्यथा अंतरिंची ॥ ४ ॥

८३८. भेटीची आवडी उतावीळ मन । लागलेंसें ध्यान जीवीं जीवा ॥ १ ॥ आतां आवडीचा पुरवा सोहळा । येऊनी गोपाळा क्षेम देई ॥ २ ॥ नेत्र उन्मळित राहिले ताटस्थी । गंगा अश्रुपाती वहावली ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुम्ही करा साचपणा । मुळींच्या वचना आपुलिया ॥ ४ ॥

८३९. मी तंव बैसलों धरूनियां *आस । न करीं उदास पांडुरंगा१ नको आतां मज दवडूं श्रीहरी । मागाया भिकारी झालों दास ॥२॥ भुकेलों कृपेच्या वचनाकारणें । आशा नारायणें पुरवावी ॥३॥ तुका म्हणे येऊनियां देई भेटी । कुरवाळुनिनी पोटीं धरीं मज ॥ ४ ॥

८४०. धरूनि हें आलों जीवीं । भेटी व्हावी विठोसी ॥ १ ॥ संकल्प तो नाहीं दुजा । महाराजाविण तो ॥ २ ॥ पायांवरि ठेविन भाळ । येणें *समूळ पावलों ॥ ३ ॥ तुका म्हणे डोळेभरी । पाहिन हरी श्रीमुख ॥ ४ ॥

८४१. भेटीलागीं पंढरिनाथा । जीवा लागली तळमळ व्यथा ॥१॥ कधीं कृपा करिसी नेणें । मज दीनाचें धांवणें ॥ २ ॥ सीणलें माझें मन । वाट पाहातां लोचन ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भूक । तुझें पहावया मुख ॥ ४ ॥

---

* ध्यास. * सकळ.

८४२. भेटीवांचोनियां दुजें नाहीं चित्तीं । येणें काकुकती याजसाठीं ॥ १ ॥ भेटोनियां बोलें आवडीचें गुज । आनंदाच्या भोजे जेवूं संगें ॥ २ ॥ मायलेंकरासी नाहीं दुजी परि । जेवूं बरोबरी बैसोनियां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐसें अंतरींचें आर्त । यावें जी त्वरित नारायणा ॥ ४ ॥

८४३. कन्या सासुऱ्यासी जाये । मागें परतोनि पाहे ॥ १ ॥ तैसें जालें माझ्या जिवा । केव्हां भेटसी केशवा ॥ २ ॥ चुकलिया माय । बाळा हुरूहुरू पाहे ॥ ३ ॥ जीवनावेगळी मासोळी । तैसा तुका तळमळी ॥ ४ ॥

८४४. कीर्तन ऐकावया भुलले श्रवण । श्रीमुख लोचन देखावया ॥ १ ॥ उदित हें भाग्य होइल कोणे काळीं । चित्त तळमळी म्हणऊनि ॥ २ ॥ उतावीळ बाह्या भेटिलागीं दंड । लोटांगणीं धड जावयासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माथा ठेवीन चरणीं । होतील पारणीं इंद्रियांचीं ॥ ४ ॥

८४५. कां जी एथें काळ आला आम्हां आड । तुम्हांपाशीं नाड करावया ॥ १ ॥ कां हो विचाराचें पडिलें सांकडें । काय ऐसें कोडें उपजलें ॥ २ ॥ कां हो उपजेना द्यावी ऐसी भेटी । काय द्वैत पोटीं धरिलें देवा ॥ ३ ॥ पाप फार किंवा जालासी दुर्बळ । मागिल तें बळ नाहीं आतां ॥ ४ ॥ काय जालें देणें निघालें दिवाळें । कीं बांधलासि बळें ऋणेंपायीं ॥ ५ ॥ तुका म्हणे कां रे ऐसी केली गोवी । तुझी माझी ठेवी निवडुनी ॥ ६ ॥

८४६. पंढरीची वाट पाहें निरंतर । निढळावरी कर ठेवूनियां॥१॥ जातियां निरोप पाठवीं माहेरा । कां मज सासुरा सांडियेलें ॥ २ ॥ पैल कोण दिसे गरुडाचे वारिकें । विठ्ठलासारिकें चतुर्भुज ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धीर नाहीं माझ्या जीवा । भेटसी केधवां पांडुरंगा ॥ ४ ॥

८४७. काय तुझें वेचे मज भेटी देतां । वचन बोलतां एक दोन ॥ १ ॥ काय तुझें रूप घेतों मी चोरोनि । त्या भेणें लपोनि राहिलासी ॥ २ ॥ काय तुझें आम्हां करावें वैकुंठ । भेवों नको भेट आतां मज ॥३॥ तुका म्हणे तुझी नलगे दसोडी । परि आहे आवडी दर्शनाची॥४

८४८. वाट पाहे हरि कां नये अझुनि । निष्ठुर कां मनीं धरियेलें

॥ १ ॥ काय करूं धीर होत नाहीं जीवा । काय आड ठेवा उभा ठेला ॥ २ ॥ नाहीं माझा धांवा पाडियेला कानीं । कोठें चक्रपाणी गुंतलेती ॥ ३ ॥ नाहीं कळों आलें अंतरा अंतर । कृपावंत फार ऐकतों ॥ ४ ॥ बहुतां दिसांचें राहिलें भातुकें । नाहीं कवतुकें कुरवाळिलें ॥ ५ ॥ तुका म्हणे देई एक वेळां भेटी । शीतळ हें पोटीं होईल मग ॥ ६ ॥

८४९. नाहीं बळ योगअभ्यास कराया । न कळे ते क्रिया साधनाची ॥ १ ॥ तुझिये भेटीचें प्रेम अंतरंगीं । नाहीं बळ अंगीं भजनाचें ॥ २ ॥ काय पांडुरंगा करूं बा विचार । झुरतें अंतर भेटावया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सांगा वाडिलपणें बुद्धी । तुजविण दयानिधी पुसों कोणा ॥ ४ ॥

८५०. न लगती मज शद्बब्रह्मज्ञान । तुझिया दर्शनावांचूनियां ॥१॥ म्हणऊनि तुझें करितों चिंतन । नावडे वचन आणिकांचें ॥२॥ काय तीं महत्वें करावी मान्यता । तुज न देखतां पांडुरंगा ॥३॥ तुका म्हणे तुज भेटल्यावांचून । न राहें त्याहून होइन वेडा ॥ ४ ॥

८५१. हाचि माझा नेम धरिला हा धंदा । यावरि गोविंदा भेटी द्यावी ॥ १ ॥ हाचि माझा ध्यास सदा सर्व काळ । न्यावयासी मूळ येसी कधीं ॥ २ ॥ डोळियांची भूक पाहतां श्रीमुख । आलिंगनें सुख निवती भुजा ॥ ३ ॥ बहु चित्त ओढे तयाचिये सोई । पुरेल हा कई नवस नेणों ॥ ४ ॥ बहुबहु काळ झालों कासावीस । वाहिलें बहुवस कलेवर ॥ ५ ॥ तुका म्हणे आतां पडावें हें ओझें । पांडुरंगा माझें इयावरि ॥ ६ ॥

८५२. स्वामीसी संकट पडे जे गोष्टीचें । काय त्या प्रेमाचें सुख मज ॥ १ ॥ दुखवीना चित्त तुझें नारायणा । कांहींच मागेना तुजपासीं ॥ २ ॥ रिद्धि सिद्धि मोक्ष संपत्ति विलास । सोडियेली आस यांची जीवें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे एक वेळ देई भेटी । वोरसोनि पोटीं आळिंगावें ॥ ४ ॥

८५३. नेणपणें केला नाहीं हा बोभाट । आतां आली वाट कळों खरी ॥ १ ॥ आतां बहु शीघ्र यावें लवकरी । वाट पाहें हरी भेटी देई ॥ २ ॥ समर्थाच्या बाळा करुणेचें भाषण । तरी त्याची

कोण नांदणूक ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बहु बोलिले बडिवार । पडिलें अंतर लौकिकीं तें ॥ ४ ॥

८५४. भेटीलागीं जीवा लागलीसे आस । पाहे रात्रंदिवस वाट तुझी ॥ १ ॥ पूर्णिमेचा चंद्रमा चकोरा जीवन । तैसें माझें मन वाट पाहे ॥ २ ॥ दिवाळीच्या मुळा लेकी आसावली । पाहतीसे वाटुली पंढरीची ॥ ३ ॥ भुकेलिया बाळ अति शोक करी । वाट पाहे परि माउलीची ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मज लागलीसे भूक । धांवूनि श्रीमुख दावीं देवा॥ ५ ॥

८५५. आमुचीं जिवलगें सज्जन सोयरीं । नांदतील तीरीं भिवरेच्या ॥ १ ॥ तींच माझ्या चित्तीं वसती दिवसराती । भेटावया खंती वाटतसे ॥ २ ॥ संपदा सोहळे सर्व सुख वसे । वैकुंठीं जें नसे सुरवरासी ॥ ३ ॥ ज्याच्या नामें पाप दुःख नासे भय । विठ्ठल बाप माय रखुमाई ॥ ४ ॥ माझा जीव जीतो अमृत ते कळा । कंठीं वेळोवेळा ध्यात असे ॥ ५ ॥ तुका म्हणे वाट पाहातां शिणले । त्या पंथें डोळुले पंढरीच्या ॥ ६ ॥

८५६. लोकमान देहसुख । संपत्तिउपभोग अनेक । विटंबना दुःख । तुझिया भेटीवांचूनि ॥ १ ॥ तरि मज ये भेट । काय ठाकलासी नीट । थोर पुण्यें वीट । तुज दैवेंचि लाधली ॥ २ ॥ काय ब्रह्मज्ञान करूं कोरडें । रितें मायेचें मापाडें । भेटीविण कुडें । तुझिया अवघें मज वाटे ॥३॥ आत्मस्थितीचा विचार । काय करूं हा उद्धार । न देखतां धीर । चतुर्भुज मज नाहीं ॥ ४ ॥ रिद्धिसिद्धी काय करूं । अथवा आगमविचारू । भेटीविण भारु । तुझिया वाटे मज यांचा ॥ ५ ॥ तुजवांचूनि कांहीं व्हावें । ऐसें नको माझिया जीवें । तुका म्हणे द्यावें । दरुषण पायांचें ॥ ६ ॥

८५७. मातेविण बाळा । आणीक न माने सोहळा ॥ १ ॥ तैसें जालें माझ्या चित्ता । तुजविण पंढरीनाथा ॥ २ ॥ वाट पाहे मेघा बिंदु । नेघे चातक सरिता सिंधू ॥ ३ ॥ सारसाशीं निशीं । ध्यान रवीच्या प्रकाशीं ॥ ४ ॥ जीवनावीण मत्स्य । जैसें धेनूलागीं वत्स ॥ ५ ॥ पतिव्रते जिणें । भ्रताराच्या वर्तमानें ॥ ६ ॥ कृपणाचें

धन । लोभ्यालागीं जैसें मन ॥ ७ ॥ तुका म्हणे काय । तुजविण प्राण राहे ॥ ८ ॥

८५८. सर्वभावें आलों तुजाचि शरण । कायावाचामनसहित देवा ॥ १ ॥ आणीक दुसरें नये माझ्या मना । राहेली वासना तुझ्या पायीं ॥ २ ॥ माझिये जीवींचें कांहीं जडभारी । तुजविण वारी कोण दुजें ॥ ३ ॥ तुझे आम्ही दास आमुचा तूं ऋणी । चालत दूरूनी आलें मागें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आतां घेतलें धरणें । हिशेबाकारणें भेटी देई ॥ ५ ॥

८५९. दंभें कीर्ति पोट भरे मानी जन । स्वहितकारण नव्हे कांहीं ॥ १ ॥ अंतरतीं तुझे पाय मज दुरी । धरितां हे थोरी जाणिवेची ॥२॥ पिंडाच्या पाळणें धांवती विकार । आहे मज दावेदार मजमाजी ॥ ३ ॥ कैसा करूं घात आपुला आपण । धरूनि गुमान लोकलाज ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मज दावीं तो सोहळा । देखें पाय डोळां तुझे देवा ॥ ५ ॥

८६०. डोळियां पाझर कंठ माझा दाटी । येई वो देई भेटी पांडुरंगे ॥१॥ बहु दिस टाकिलें निरास कां केलें । कोठे वो गुंतलें चित्त तुझें ॥ २ ॥ बहु धंदा तुज नाहीं वो आठव । राहिलासे जीव माझा कंठीं ॥ ३ ॥ पंढरीस जाती वारकरी संतां । निरोप बहुतां हातीं धाडी ॥ ४ ॥ तुजविण कोण सांबाधांवा करी । येई वो झडकरी पांडुरंगे ॥ ५ ॥ काय तुझी वाट पाहों कोठवरी । कृपाळुवा परी विसरलासी ॥ ६ ॥ एक वेळे माझा धरूनि आठव । तुका म्हणे येवो न्यावयासी ॥ ७ ॥

८६१. कोणत्या काळें येईल मना । नारायणा तुमचिया ॥ १ ॥ माझा करणें अंगीकार । सर्व भार फेडूनी ॥ २ ॥ लागली ये तळमळ चित्ता । तरी दुश्चिता संभारीं ॥ ३ ॥ मुखाचीच पाहे वास । मागें दास सांभाळी ॥ ४ ॥ इच्छा पूर्ण जाल्याविण । कैसा सीण वारेल ॥ ५ ॥ लाहो काया मनें वाचा । दिवसाच्या भेटीचा ॥ ६ ॥ कांटाळा तो न धरावा । तुम्ही देवा दासाचा ॥ ७ ॥ तुका म्हणे माझे वेळे । न कळे कां हें उफराटें ॥ ८ ॥

८६२. बेगडाचा रंग राहे कोण काळ । अंग हें पितळ न देखतां

॥ १ ॥ माझें चित्त मज जवळीच ग्वाही । तुज मज नाहीं भेटी ऐसें ॥ २ ॥ दासीसुता नाहीं पितियाचा ठाव । अवघेंचि वाव सोंग त्याचें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझी केली विटंबना । अनुभवें जना येईल कळों ॥ ४ ॥

८६३. तुमची तों भेटी नव्हे ऐसी जाली । कोरडीच बोली ब्रह्मज्ञान ॥ १ ॥ आतां न बोलावें ऐसें वाटे देवा । संग न करावा कोणासवें ॥ २ ॥ तुम्हां निमित्यासी सांपडलें अंग । नेदावा हा संग विचारिलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझी राहिली वासना । आवडी दर्शनाचीच होती ॥ ४ ॥

८६४. तुझा म्हणवून तुज नेणें । ऐसें काय माझें जिणें ॥ १ ॥ तरि मज कवणाचा आधार । करोनियां राहों धीर ॥ २ ॥ काय शब्दचि ऐकिला । भेटी नव्हतां गा विठ्ठला ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां । अभय देई पंढरिनाथा ॥ ४ ॥

८६५. उद्धवअक्रूरासी । आणीक व्यासअंबऋषी । रुक्मांगदा प्रल्हादासी । दाविलें तें दाखवी ॥ १ ॥ तरि मी पाहेन पाहेन । तुझे श्रीमुखचरण । उताविळ मन । तयाकारणें तेथें ॥ २ ॥ जनका श्रुतदेवा करीं । कैसा शोभलासी हरी । विदुराच्या घरीं । कण्या धरी कवतुकें ॥३॥ पांडवां अकांतीं । तेथें पावसी स्मरती । घातलें द्रौपदी । लागीं बिरडें चोळीचें ॥ ४ ॥ करी गोपींचें कवतुक । गाईगोपाळांसी सुख । दावीं तेंचि मुख । दृष्टी माझ्या आपुलें ॥५॥ तरि तूं अनाथाचा दाता । मागतियां शरणागतां । तुका म्हणे आतां कोड पुरवी हें माझें ॥ ६ ॥

८६६. मोक्ष तुमचा देवा । तुम्ही दुर्लभ तो ठेवा ॥ १ ॥ मज भक्तीची आवडी । नाहीं अंतरीं ते गोडी ॥ २ ॥ आपल्या प्रकारा । करा जतन दातारा ॥३॥ तुका म्हणे भेटी । पुरे एकचि शेवटीं॥४॥

देवाशीं सलगीचीं भाषणें.

८६७. नमो विश्वरूपा विष्णु मायबापा । अपारा अमुपा पांडुरंगा ॥१॥ विनवितों रंक दास मी सेवक । वचन तें एक आइकावें ॥२॥ तुझी स्तुति वेद करितां भागला । निवांताचि ठेला नेति नेति ॥ ३ ॥ ऋषि मुनि बहु सिद्ध कविजन । वर्णितां तुझे गुण न सरती ॥४॥ तुका म्हणे तेथें काय माझी वाणी । जे तुझी वाखाणी कीर्ति देवा॥५

८६८. तुज ऐसा कोणी न देखे उदार । अभयदानशूर पांडुरंगा ॥ १ ॥ शरण येती त्यांचे न विचारिसी दोष । न मागतां त्यांस अढळ देसी ॥ २ ॥ धांवसी आडणी ऐकोनियां धांवा । कइवारें देवा भक्तांचिया ॥ ३ ॥ दोष त्यांचे जाळी कल्पकोटिवरी । नामासाटीं हरि आपुलिया ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तुज वाणूं कैशा परी । एक मुख हरी आयुष्य थोडें ॥ ५ ॥

८६९. उदार कृपाळ अनाथांचा नाथ । ऐकसी मात शरणागतां ॥ १ ॥ सर्व भार माथां चालविसी त्यांचा । अनुसरले वाचा काया मनें ॥ २ ॥ पाचारितां उभा राहासी जवळी । पाहिजे ते काळीं पुरवावें ॥ ३ ॥ चालतांही पंथ सांभाळीसी वाटे । वारिसील कांटे खडे हातें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे चिंता नाहीं तुझ्या दासां । तूं त्यांचा कोंवसा सर्वभावे ॥ ५ ॥

८७०. यथार्थवादें तुज न वर्णवे कदा । बोलतों ते निंदा करितों तुझी ॥ १ ॥ वेदश्रुति तुज नेणती कोणी । चोवीस ठेंगणीं धांडोळिता ॥ २ ॥ आतां मज क्षमा करावें तें देवा । सलगी ते केशवा बोलियेलों ॥ ३ ॥ सगुण कीं साकार निर्गुण कीं निराकार । न कळे हा पार वेदश्रुतीं ॥ ४ ॥ तो आम्हीं भावें केलासी लहान । ठेवोनियां नांवें पाचारितों ॥ ५ ॥ सहस्रमुखें शेष सीणला स्तवितां । पार न कळतां ब्रह्मा ठेला ॥ ६ ॥ तेथें माझी देहबुद्धि ते काइ । थोर मी अन्यायी तुका म्हणे ॥ ७ ॥

८७१. अनंताचे मुखीं होसील गाइला । अमुप विठ्ठला दास तुम्हां ॥ १ ॥ माझें कोठें आलें होईल विचारा । तरीच अव्हेरा योग्य झालों ॥ २ ॥ सर्व काळ तुम्ही असां जी संपन्न । चतुरा नारायण शिरोमणि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे असें कलियुगींचे जीव । तरी नये कींव बहुपापी ॥ ४ ॥

८७२. उदारा कृपाळा पतितपावना । ब्रिदें नारायणा साच तुझीं ॥ १ ॥ वर्णिलासी जैसा जाणतां नेणतां । तैसा तूं अनंता साच होसी ॥ २ ॥ दैत्यां काळ भक्तां मेघश्याममूर्ति । चतुर्भुज हातीं शंख चक्र ॥ ३ ॥ काम इच्छा तया तैसा होसी रानीं । यशोदेच्या स्तनीं

पान करी ॥ ४ ॥ होऊनि सकळ कांहींच न होसी । तुका म्हणे यासी वेद ग्वाही ॥ ५ ॥

८७३. जन हें सुखाचे दिल्याघेतल्याचें । अंत हें काळींचें नाहीं कोणी ॥ १ ॥ जाल्या हीन शक्ति नाकडोळे गळती । सांडोनियां पळती रांडापोरें ॥ २ ॥ बाइल म्हणे खर मरता तरी बरें । नासिलें हें घर थुंकोनियां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझीं नव्हतील कोणी। तुज चक्रपाणी वांचूनियां ॥ ४ ॥

८७४. मी तों बहु सुखी आनंदभरित । आहें साधुसंतां मेळींकारी ॥ १ ॥ कांहीं व्हावें ऐसें नाहीं माझ्या जीवा । आणीक केशवा तुजविण ॥ २ ॥ नलगे वैकुंठ मोक्ष सायुज्यता । सुख वाटे घेतां जन्म ऐसे ॥ ३ ॥ मृत्युलोकीं कोण धरिल वासना । पावावया जनासवें दुःख ॥ ४ तुका म्हणे तुझा दास ऐसें लोका । कांहीं सकळिका कळों यावें ॥ ५ ॥

८७५. आपुले गांवींचें न देखेसें जालें । परदेसी एकलें किती कंठूं ॥ १ ॥ म्हणउनि पाहें मूळ येतां वाटे। जीवलग भेटे कोणी तरी ॥ २ ॥ पाहतां अवघ्या दिसतील दिशा । सकळही वोसा दृष्टीपुढें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कोणी न सांगे वारता । तुझी वाटे चिंता पांडुरंगा ॥ ४ ॥

८७६. आवडी धरूनि करूं गेलों लाड । भक्ति प्रेमकोड न पुरेचि ॥ १ ॥ म्हणऊनि जीव ठेला आसावोनि । खेद होतो मनी बहुसाल ॥ २ ॥ वेठीऐसें वाटे निष्फळ कारण । शीतळ होऊन खोडावलों॥३॥ तुका म्हणे सरतें नव्हेंचि पायांपें । बळ केलें पापें नव्हे भेटी ॥ ४ ॥

८७७. लागों नेदी बोल पायां तुझ्या हरी । जीव जावो परि न करीं आन ॥१॥ परनारी मज रखुमाईसमान । वमनाहूनि धन नीच मानीं ॥२॥ तुका म्हणे याची लाज असे कोणा । सहाकारी दीना ज्याची तया ॥ ३ ॥

८७८. पाठवाल तेथें गर्जेन पवाडे । कांहीं देहाकडे नावलोकीं ॥१॥ म्हणउनि मागें कंठीचा सौरस । पावतील नाश विघ्नें पुढें ॥ २ ॥ कृपेच्या कटाक्षें न भें कळिकाळा । येतां येत बळा शक्ती पुढें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ढा [illegible]णीन पायांपें । होइल तें सोंपे नाम तुझें ॥ ४ ॥

८७९. बोलिलेंचि बोलें पडपडताळूनि । उपजत मनीं नाहीं शंका ॥ १ ॥ बहुतांची माय बहुत कृपाळ । साहोनि कोल्हाळ बुझाविसी ॥ २ ॥ बहुतांच्या भावें वांटिसी भातुकें । बहु कवतुकें खेळविसी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐसें जाणतसों वर्म । करणें तो श्रम न वजे वांया ॥ ४ ॥

८८०. मज त्याची भीड नुलंघवे देवा । जो म्हणे केशवा दास तुझा ॥ १ ॥ मज आवडती बहु तैसे जन । करिती कीर्तन कथा तुझी ॥ २ ॥ सांडूनिया लाज नाचेन त्यापुढें । आइकती कोडें नाम तुझें ॥ ३ ॥ नळगे उपचार होईन भिकारी । वैष्णवांच्या घरीं उष्टावळी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे जाणों उचित अनुचित । विचारूनि हित तेंचि करूं ॥ २ ॥

८८१. तरी भलें वांया गेलों । जन्मा आलों मागुता ॥ १ ॥ म्हणऊनि ठेलों दास । सावकास निर्भय ॥ २ ॥ उणें पुरें काय माझें । त्याचें ओझें तुम्हासी ॥ ३ ॥ सांभाळावें तें म्यां काई । अवो आई विठ्ठले ॥ ४ ॥ भोग जया जाइन स्थळा । तुज गोपाळा विसरेना ॥ ५ ॥ आपलें म्यां एकसरें । करुनि बरें घेतलें ॥ ६ ॥ तुका म्हणे नारायणा । आतां जाणा आपुलें ॥ ७ ॥

८८२. आहे तें सकळ प्रारब्धाचे हातीं । यावें काकुलती यासी आतां ॥ १ ॥ ऐसा माझ्या मनें सांगितला भाव । तोंवरीच देव दुजा नाहीं ॥ २ ॥ अवघियांची जेव्हां सारावी करकर । भावबळें थार धरूं येसी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुज ठेवावें पूजून । आणीक तो गुण नाहीं येथें ॥ ४ ॥

८८३. आडलिया जना होसी साहाकारी । अंधाळिया करीं काठी तूंचि ॥ १ ॥ आडले गांजिले पीडिले संसारीं । त्यांचा तूं कैवारी नारायणा ॥ २ ॥ प्रल्हाद महासंकटीं राखिला । तुम्ही आपंगिला नानापरी ॥ ३ ॥ आपुलेंचि अंग तुम्ही वोडविलें । त्याचें निवारलें महा दुःख ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तुझे कृपे पार नाहीं । माझे विठाबाई जननीये ॥ ५ ॥

८८४. *कवण जन्मता कवण जन्मविता । न कळे कृपावंता माव

---

* कोण.

तुझी ॥ १ ॥ कवण हा दाता कवण हा मागता । न कळे कृपावंता माव तुझी ॥ २ ॥ कवण भोगिता कवण भोगविता । न कळे कृपावंता माव तुझी ॥३॥ कवण ते रूपता कवण अरूपता । न कळे कृपावंता माव तुझी ॥ ४ ॥ सर्वां ठायीं तूंचि सर्वही जालासी । तुका म्हणे यासी दुजें नाहीं ॥ ५ ॥

८८५. जन मानवलें वरी बाह्यात्कारीं । तैसा मी अंतरीं नाहीं जालों ॥ १ ॥ म्हणउनी पढरिनाथा वाटतसे चिंता । प्रगट बोलतां लाज वाटे ॥ २ ॥ संतां ब्रम्हरूप जालें अवघें जन । ते माझे अवगुण न देखती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मी तों आपणासी ठावा । आहें बरा देवा जैसा तैसा ॥ ४ ॥

८८६. चोरटें सुनें मारिलें टाळें । केऊं करी पारि न संडी चाळे ॥१॥ ऐसे एक दुराचारी गा देवा । आपुलिया जीवा घात करी ॥२॥ नाक गेलें तरि लाज ना विचार । हिंडे फजितखोर दारोदारीं ॥३॥ तुका म्हणे कर्म बळिवंत गाढें । नेदी तया पुढें मार्गे सरों ॥ ४ ॥

८८७. आम्हांसी आपुलें नावडे संचित । चरफडे चित्त कळवळ्यानें ॥ १ ॥ न कळतां जाला खोळंबा मारगा । जगीं जालों जगा बहुरूपी ॥ २ ॥ कळों आलें बरे उघडले डोळे । कर्णधार मिळे तरि बरें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे व्हाल ऐकत करुणा । तरि नारायणा उडी घाला ॥ ४ ॥

८८८. म्हणावितों दास न करितां सेवा । लंडपणें देवा पोट भरीं ॥१॥ खोटें कोठें सरे तुझे पायांपाशीं । अंतर जाणसी पांडुरंगा ॥२॥ आचरण खोटें आपणासी ठावें । लटिकें बोलावें दुसरें तें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐसा आहें अपराधी । असो कृपानिधि तुम्हां ठावा ॥४॥

८८९. जेथें पाहें तेथें कांडिती भूस । चिपाडें चोखूनि पाहाती रस ॥ १ ॥ काय सांगू देवा भुलले जीव । बहु यांची येतसे कींव ॥ २ ॥ *वैकुंठींचें मोटळें लटिकेंची फुगे । पेणिया जाऊनि भिक्षा मागे ॥ ३ ॥ तुका म्हण कां उगेंचि खोल । जवळी दाखवी आपणा बोल ॥ ४ ॥

८९० जन तरी देखें गुंतले प्रपंचें । स्मरण तें त्यांचें त्यांसी नाहीं

* वेठीचें.

॥ १ ॥ म्हणउनि मागें परतलें मन । घालणीचें रान देखोनियां ॥२॥ इंद्रियांचा गाजे गोंधळ ये ठायीं । फोडीतसे डोई अहंकार ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा वासनेच्या आटें । केलीं तळपटें बहुतांचीं ॥ ४ ॥

८९१. काय तुझे उपकार पांडुरंगा । सांगों मी या जगामाजी आतां ॥ १ ॥ जतन हें माझें करूनि संचित । दिलें अवचित आणूनियां ॥ २ ॥ घडल्या दोषांचें न घलींच भरी । आली यास थोरी कृपा देवा ॥ ३ ॥ नव्हतें ठाउकें आइकिलें नाहीं । न मागतां पाहीं दान दिलें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे याच्या उपकारासाठीं । नाहीं माझे गांठीं कांहीं एक ॥ ५ ॥

८९२. पाखांड्यांनीं पाठी पुरविला दुमाला । तेथें मी विठ्ठला काय बोलों ॥ १ ॥ कांद्याचा खाणार चोजवी कस्तुरी । आपण भिकारी अर्थ नेणे ॥ २ ॥ न कळे तें मज पुसती छळूनी । लागतां चरणीं न सोडिती ॥ ३ ॥ तुझ्या पायांविण दुजें नेणें कांहीं । तूंचि सर्वांठायीं एक मज ॥ ४ ॥ तुका म्हणे खीळ पडो त्याच्या तोंडा । किती बोलों भांडा वादकांसी ॥ ५ ॥

८९३. कोणाच्या आधारें करूं मी विचार । कोण देइल धीर माझ्या जीवा ॥ १ ॥ शास्त्रज्ञ पंडित नव्हे मी वाचक । यातिशुद्ध एक ठाव नाहीं ॥ २ ॥ कलियुगीं बहु कुशळ हे जन । छाळितील गुण तुझे गातां ॥ ३ ॥ मज हा संदेह झाला दोहीं सवा । भजन करूं देवा किंवा नको ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आतां दुरावितां जन । किंवा हें मरण भलें दोन्ही ॥ ५ ॥

८९४. तुजाविण वाणीं आणिकाची थोरी । तरी माझी हरी जिव्हा झडो ॥ १ ॥ तुजविण चित्ता आवडे आणीक । तरी हा मस्तक भंगो माझा ॥ २ ॥ नेत्रीं आणिकासी पाहीन आवडी । जातु तेचि घडी चांडाळ हे ॥ ३ ॥ कथामृतपान न करिती श्रवण । काय प्रयोजन मग यांचें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे काय वांचून कारण । तुज एक क्षण विसंबतां ॥ ५ ॥

८९५. *द्रव्य घेऊनिया कथा जरी करी । तरी भंगो हरी देह

---

* मोल.

माझा ॥१॥ माझी कथा करा ऐसें म्हणे कोणा । तरी नाराधणा जिव्हा झडो ॥२॥ साह्य तूं झालासी काय उणें तुपें । आणिक भूतांपे काय मागे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सर्व सिद्धि तुझे पायीं । तूं माझा गोसावी पांडुरंगा ॥ ४ ॥

८९६. कासयासी व्हावें आम्हीं जीवन्मुक्त । सांडुनियां थीत प्रेम-सुख ॥ १ ॥ वैष्णवांचा दास झाला नारायण । काय त्या मिळोन असों सुखी ॥ २ ॥ काय त्या गांठींचें पडलें सुटोन । उगेचि बैसोन धीर धरूं ॥ ३ ॥ सुख आम्हांसाठीं केलें हें निर्माण । निर्दैव तो कोण हाणे लाता ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मज नलगे सायुज्यता । राहेन या संता समागमें ॥ ५ ॥

८९७. जन्ममरणाची कायसी चिंता । तुझ्या शरणागतां पंढरीराया ॥ १ ॥ वदनीं तुझें नाम अमृतसंजीवनी । असतां चक्रपाणी भय काय ॥ २ ॥ हृदयीं तुझें रूप बिंबलें साकार । तेथें कोण पार संसाराचा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुझ्या नामाची पाखर । असतां कळिकाळ पायांतळीं ॥ ४ ॥

८९८. आमुचें उचित हेचि उपकार । आपुलाचि भार घालूं तुज ॥१ ॥भूक लागलिया भोजनाची आळी । पांघुरण काळीं शीताचिये ॥२॥ जेणें काळीं उठी मनाची आवडी । तेचि मगों घडी आवडे तें ॥३॥दुःख येवो नेदी आमचिया धरा । चक्र करी फेरा भोंवताला॥४॥ तुका म्हणे नाहीं मुक्तीसवें चाड । हेंचि आम्हा गोड जन्म घेतां ॥५॥

८९९. दिली हाक मनें *नव्हतें जतन । *वेगळाल्या गुण धांव घेती ॥१॥ काम क्रोध मद मत्सर अहंकार । निंदा हिंसा फार माया तृष्णा ॥ २ ॥ इंद्रियांचे भार फिरतील चोर । खाणें ध्यावया घर फोडूं पाहे ॥ ३ ॥ माझा येथें कांहीं न चले पराक्रम । आहे त्याचें वर्म तुझे हातीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आतां करितों उपाय । जेणें तुझे पाय आतुडती ॥ ५ ॥

९००. दुखवलें चित्त आजिच्या प्रसंगें । बहु पीडा जगें केली देवा ॥१॥ कधीं हा संबंध तोडिसी तें नेणें । आठवूनि मनें पाय असें

---

* नव्हेती जतन. * वेंटाळिल्या.

॥ २ ॥ आणिकांचीं येती अंतरा अंतरें । सुखदुःख बरेंवाईट तें ॥३॥ तुका म्हणे घडे एकांताचा वास । तरिच या नास संबंधाचा ॥ ४ ॥

९०१. खेळतां निजभावें समर्थाचें बाळ । तयाच्या सकळ सत्ते- खालीं॥१॥तरी लेवविला शोभे अळंकार । नाहीं तरी भार मानाविण ॥२॥ अवघीच दिशा असावी मोकळी । मायबाप वळी म्हणऊनि ॥३ तुका म्हणे माझें ऐसें आहे देवा म्हणऊनि सेवा समर्पिली ॥ ४ ॥

९०२. कळों आला भाव माझा मज देवा । वांयांविण जीवा आट केली ॥ १ ॥ जोडूनि अक्षरें केली तोंडपिटी । नलगे शेवटीं हातीं कांहीं ॥ २ ॥ देव जोडे म्हणोन सांगतसे लोकां । माझा मीचि देखा दुःख पावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझे गेले दोन्ही ठाय । संसार ना पाय तुझे देवा ॥ ४ ॥

९०३. बोल नाहीं तुझ्या दातृत्वपणासी । आम्हीं अविश्वासी सर्वभावें ॥ १ ॥ दंभें करूं भक्ति सोंग दावूं जना । अंतरीं भावना वेगाळिया ॥ २ ॥ चित्ताचा तूं साक्षी तुज कळे सर्व । किती करूं गर्व आतां पुढें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा तूं काय करिसी । कर्मा दुस्तरासी आमुचिया ॥ ४ ॥

९०४. *कासया वांचोनि झालों भूमिभार । तुझ्या पायीं थार नाहीं तरी ॥ १ ॥ जातां भलें काय डोळियांचें काम । जंव पुरषोत्तम न देखती ॥ २ ॥ काय मुख पेंव श्वापदांची धांव । नित्य तुझें नांव नुच्चारितां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां पांडुरंगाविण । न वांचतां क्षण जीव भला ॥ ४ ॥

९०५. समर्थासी लाज आपुल्या नामाची । शरण आल्याची लागे चिंता ॥ १ ॥ न पाहे तयाचे गुण दोष अन्याय । सुख देउनि साहे दुःख त्याचें ॥ २ ॥ मान भलेपण नाहीं फुकासाठीं । जयावरि गांठि झीज साहे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हे तूं सर्वही जाणसी । मज आधि- रासी धीर नाहीं ॥ ४ ॥

९०६.*माझे तों स्वभाव मज अनावर । तुजही देतां भार कांहीं नव्हे ॥ १ ॥ ऐसें कळों आलें मज नारायणा । जागृती स्वपना ताळ

---

* काय वांचोनिया. * माझा.

नाहीं ॥ २ ॥ संपादितों तो हा अवघा बाह्य रंग । तुझा नाहीं संग अभ्यंतरीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सत्या नाहीं पाठी पोट । असतें निघोंट एकी जाती ॥ ४ ॥

९०७. आवडी धरोनी आलेती आकारा । केला हा पसारा याजसाठीं ॥ १ ॥ तें भी तुझें नाम गाईन आवडी । क्षण एक घडी विसंबेना ॥ २ ॥ वर्म जाणावें हा मुख्य धर्मसार । अवघे प्रकार तया पोटीं ॥ ३ ॥ वेगळ्या विचारें वेगळाले भाव । धरायासी ठाव बहु नाहीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे घालूं इच्छेचिये पोटीं । कवळुनी धाकुटी मुर्ती जीवें ॥ ५ ॥

९०८. फिरविलें देऊळ जगामाजी ख्याती । नामदेवा हातीं दूध प्याला ॥ १ ॥ भरियेली हुंडी नरसीमेहत्याची । धनाजी चाट्याचीं सेतें पेरी ॥२॥ *मिराबाईसाठीं प्याला तो विषाचा । लाख्या कोलाट्याचा ढोल पिटी॥३॥कबिराचे मागीं विणूं लागे शेले। मूल उठविलें कुंभाराचें ॥ ४ ॥ आतां तुम्ही दया करा पंढरिराया । तुका विनवी पायां वेळोवेळां ॥ ५ ॥

९०९. कैसी करूं आतां सांग तुझी सेवा । शद्बज्ञानें देवा नाश केला ॥ १ ॥ आतां तुझें वर्म न कळे अनंता । तुज न सांगतां बुडूं पाहे ॥ २ ॥ संध्या स्नान केलीं आचाराचीं नासी । काय तयापाशीं म्हणती एक ॥ ३ ॥ बुडाविली भक्ति म्हणती ते पाषाण । पिंडाचें पाळण स्थापुनियां ॥ ४ ॥ न करावी कथा म्हणती एकादशी । भजनासी नासी मांडियेली ॥ ५ ॥ न जावें देउळा म्हणती देव घरीं । बुडाविलें या परी तुका म्हणे ॥ ६ ॥

९१०. कैसें करूं ध्यान कैसा पाहों तुज । वर्म दावी मज याचकासी ॥ १ ॥ कैसी भक्ति करूं सांग तुझी सेवा । कोण्या भावें देवा आतुडसी ॥ २ ॥ कैसी कीर्ति वाणूं कैसा लक्षा आणूं । जाणूं हा कवणू कैसा तुज ॥ ३ ॥ कैसा गाऊं गीतीं कैसा ध्याऊं चित्तीं । कैसी स्थिति मती दावीं मज ॥४॥ तुका म्हणे जैसें दास केलें देवीं । ऐसें हें अनुभवा आणीं मज ॥ ५ ॥

९११. वाट दावी त्याचें गेलें काय । नागवला जो वारितां जाय

---

* मिराबाईसाठीं घेतों विषप्याला । दामाजीचा झाला पाडेवार ॥

॥ १ ॥ ऐसीं मागें ठकलीं किती । सांगतां खाती विषगोळा ॥ २ ॥ विचारोनि पाहे त्यास । न वजे जीवा नव्हे नास ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जो रुसला जीवा । तयासी केशवा काय चाले ॥ ४ ॥

९१२. मिळे हरिदासांची दाटी । रीघ न होय शेवटीं ॥ १ ॥ तेथें काय म्यां करावें । माझें कोणें आइकावें ॥ २ ॥ कैसें तुज लाजवावें । भक्त म्हणोनियां भावें ॥ ३ ॥ नाचतां नय तालीं । वाजवितां नये टाळी ॥ ४ ॥ आतें मंडित भूषणें । शरीर माझें दैन्यवाणें ॥ ५॥ तुका म्हणे कमळापति । *मज द्यावें त्यांचे हातीं ॥ ६ ॥

९१३. न बोलावें ऐसें जनासी उत्तर । करितों विचार बहु वेळां ॥ १ ॥ कोण पाप आड ठाकतें येऊन । पालटीत गुण अंतरींचा ॥ २ ॥ अम्मारा हातीं सोडविला गळा । कां हे अवकळा येती पुढें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सेवे घडे अंतराय । यासी करूं काय पांडुरंगा ॥ ४ ॥

९१४. आतां हें उचित माझी जनाहातीं । पाहिजे फजीती केली कांहीं ॥ १ ॥ मग मी तुमचे न सोडीं चरण । त्रासोनियां मन येईल ठाया ॥ २ ॥ वाउगे वाणीचा न धरीं कांटाळा । ऐसी कां चांडाळा बुद्धि मज ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जरि माथां बैसे घाव । तरि मग वाव नये पुढें ॥ ४ ॥

९१५ त्रासला हा जीव संसारींच्या सुखा । तुजविण सखा नाहीं कोणी ॥ १ ॥ ऐसें माझ्या मनीं वाटे नारायणा । घालावी चरणावरी मिठी ॥ २ ॥ कइं तें सुंदर देखेन रुपडें । आवडीच्या कोडें आळंगीन ॥ ३ ॥ नाहीं पूर्वपुण्य मज पामरासी । म्हणोनि पायांसी अंतरलों ॥ ४ ॥ अलभ्य लाभ कैंचा संचितावेगळा । विनवी गोपाळा दास तुका ॥ ५ ॥

९१६. करूनि चिंतन खेळें भोंवतालें । चित्त येथें आलें पायांपाशीं ॥ १ ॥ येथें नाहीं खोटा चालत परिहार । जाणसी अंतर पांडुरंगा ॥ २ ॥ सुख दुःख तुज देऊनि सकळ । नाहीं ऐसा काळ केला

* मज न द्यावें.

आम्ही ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जाला देहाचा विसर । आतां आप–पर नाहीं कोणी ॥ ४ ॥

९१७. सुराणीचीं झालीं लाडिकीं एकलीं । वडील धाकुलीं आम्ही देवा ॥ १ ॥ म्हणऊनि कांहीं न घडे अव्हेर । गोमटें उत्तर भातुकेंही ॥ २ ॥ कांहीं एक नाहीं वंचिलें वेगळें । मुळींचिया मुळें स्थिरावलें ॥३॥ लेवाविलीं अंगीं आपुलीं भूषणें । अळंकार लेणें सकळही ॥ ४ ॥ सारितां न सरे अमुप भांडार । धना अंतपार नाहीं लेखा ॥ ५ ॥ तुका म्हणे आम्हीं आळवूं आवडी । म्हणऊनी जोडी दाखविली ॥६॥

९१८. आलों उल्लंघुनि दुःखाचे पर्वत । पायापाशीं हित तुमच्या तरी ॥ १ ॥ न देखेची लासा दुःखी होतें मन । कठिणें कठिण वाटतसे ॥ २ ॥ नव्हे सांडी परि वाटतें निरास । न ये माझ्या दिस संकल्पाचा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुम्ही सदैव जी देवा । माझ्या हाचि जीवा एक ठाव ॥ ४ ॥

९१९. नामाचा महिमा बोलिलों उत्कर्ष । अंगा कांहीं रस न येचि तो ॥ १ ॥ कैसें समाधान राहे पांडुरंगा । नलगेचि अंगा आणी कांहीं ॥ २ ॥ लाभाचिये अंगीं सोस कवतुकें । फिक्याचे ते फिके वेवसाव ॥ ३ ॥ तुका म्हणे करा आपुला महिमा । नका जाऊं धर्मा वरी माझ्या ॥ ४ ॥

९२०. वैराग्याचा अंगीं झालासे संचार । इच्छी वनांतर सेवावया ॥ १ ॥ कां जी माझें करूं नये समाधान । वियोगानें मन सिणतसे ॥ २ ॥ न येचि न्यावया पंढरीचें मूळ । न देवेचि माळ कंठींचीही ॥ ३ ॥ तुका म्हणे झालें अप्रीतीचें जिणें । लाजिर हें वाणें सेवा करी ॥ ४ ॥

९२१. म्हणउनि काय जीऊं भक्तपणें । जायाचीं भूषणें अळंकार ॥ १ ॥ आपुल्या कष्टाची करोनियां जोडी । मिरवीन उघडीं इच्छावसें ॥ २ ॥ तुके तरी तुके खऱ्याचें उत्तम । मुलाम्याचा भ्रम कोठवरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पुढें आणि मागें फांस । पावें ऐसा नास न करी देवा ॥ ४ ॥

९२२. सोंवळा होऊं तों वोंवळें जडलें । सांडीमांडी बोले तोंडीं बर्जी ॥ १ ॥ एकसरीं केली कलेवरें साटी । आतां नका तुटी पायां-

सर्वे ॥ २ ॥ संकल्पीं विकल्प पापाचा सुकाळ । रज्जुसर्प मुळ मरणाचें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हें तूं ब्रह्मांड चाळिता । मी कां करूं चिंता पांडुरंगा ॥ ४ ॥

९२३. कोणी एकाचिया पोरें केली आळी । ठावे नाहीं पोळी मागे देखी ॥ १ ॥ बुझाविलें हातीं देउनी खापर । छंद करकर वारियेली ॥ २ ॥ तैसें नको करूं मज कृपावंता । काय नाहीं सत्ता तुझे हातीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मायबापाचें उचित । करावें स्वहित बाळकाचें ॥ ४ ॥

९२४. *निष्ठुर यासाठीं करितों भाषण । आहेसी सर्वज्ञ जाणता तूं ॥ १ ॥ ऐसें दुःख कोण आहे निवारिता । तो मी जाऊं आतां शरण त्यासी ॥ २ ॥ बैसलासी *केणें करूनि एके घरीं । नाहीं येथ उरी दुसऱ्याची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आलें अवघेंच पायापें । आतां मायबापें नुपेक्षावें ॥ ४ ॥

९२५. न कळसी ज्ञाना न कळसी ध्याना । न कळसी दर्शना धांडोळितां ॥ १ ॥ न कळसी आगमा न कळसी निगमा । न बोलवे सीमा ब्रह्मादिकां ॥ २ ॥ तुका म्हणे तुझा नाहीं अंतपार । म्हणोनि विचार पडिला मज ॥ ३ ॥

९२६. माउलीसी सांगे कोण । प्रेमें वाढवी तान्हें ॥ १ ॥ अंतरींचा कळवळा । करीतसे प्रतिपाळा ॥ २ ॥ मायबापांची उपमा । तुज देऊं पुरुषोत्तमा ॥ ३ ॥ तेही साजेना पाहातां । जीवलगा पंढरीनाथा ॥ ४ ॥ माय पाळी संसारीं । परलोकीं राहे दूरी ॥ ५ ॥ तैसा नव्हेसी अनंता । काळावरी तुझी सत्ता ॥ ६ ॥ तुका म्हणे नारायणा । तुज बहुत करुणा ॥ ७ ॥

९२७. धर्म रक्षावया अवतार घेसी । आपुल्या पाळिसी भक्तजना ॥ १ ॥ अंबऋषीसाठीं जन्म सोशियेले । दुष्ट निर्दाळिले किती एक ॥ २ ॥ धन्य तुज कृपासिंधु म्हणतील । आपुला तूं बोल साच करी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुज वर्णिती पुराणें । होय नारायण दयासिंधु ॥ ४ ॥

९२८. अजामीळ अंत मरणासी आला । तोंवरि स्मरला नाहीं तुज ॥ १ ॥ प्राण जातेवेळे म्हणे नारायण । त्यासाठीं विमान पाठ-

---

* यासाठीं करितों निष्ठुर. * कोण करूनिया धीर.

विलें ॥ २ ॥ बहुत कृपाळु होसी जगन्नाथा । त्रैलोक्यसमर्था सोइ-रिया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भक्तकाज तूं कैवारी । तुज साही चारी वर्णिताती ॥ ४ ॥

९२९. मी त्यांसी अनन्य तीं कोणा असती । ऐसें तंव चित्तीं विचारावें ॥ १ ॥ आहे तो विचार आपणयापाशीं । कळा बिंबाऐसी प्रतिबिंबीं ॥ २ ॥ शुभ शकुन तो शुभ लाभे फळे । पुढील तें कळे अनुभवें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझा असेल आठव । तैसा माझा भाव तुझ्या पायीं ॥ ४ ॥

९३०. रडे अळंकार दैन्याचिये कांती । उत्तमा विपत्तिसंग घडे ॥ १ ॥ एकाविण एक अशोभ दातारा । कृपेच्या सागरा पांडुरंगा ॥ २ ॥ रांधूं नेणें तया पुढील आइतें । केलें तें सोइतें वांया जाय ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चिंतामणि शेळी गळां । पावे अवकळा म्हणउनि ॥ ४ ॥

९३१. वदे वाणी परि दुर्लभ अनुभवो । चालीचाची वाहो बहुतेक ॥ १ ॥ आम्ही ऐसें कैसें राहावें निश्चळ । पाठिलागा काळ जिंकितसे ॥ २ ॥ वाढावितां पोट दंभाचे पसारे । येतील माघारे मुदला तोटे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बरें जागवितां मना । तुमच्या नारायणा अभय करें ॥ ४ ॥

९३२. आइक नारायणा वचन माझें खरें । सांगतों निर्धारें तुजपासीं ॥ १ ॥ नाहीं भाव मज पडिली लोकलाज । राहिलेंसे काज तुझे पायीं ॥ २ ॥ वरदळ भक्ति करितों मी नित्य । परि नाहीं चित्त तुझे पाईं ॥ ३ ॥ जरि तुज कांहीं करणें उचित । तारीं तूं पतित तुका म्हणे ॥ ४ ॥

९३३. दुःख वाटे ऐसी ऐकोनियां गोष्टी । जणें घंड तुटी तुझ्या पायीं ॥ १ ॥ येतो कळवळा देखोनियां घात । करितों फजित नाइकती ॥ २ ॥ काय करूं देवा ऐसी नाहीं शक्ति । दंडुनि पुढती वाटे लावूं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मज दावूं नको ऐसे । दृष्टीपुढें पिसे पांडुरंगा ॥ ४ ॥

९३४. तुज ऐसा कोण उदाराची रासी । आपुलेंचि देसी पद दासा ॥ १ ॥ शुद्ध हीन कांहीं न पाहासी कुळ । करिसी निर्मळ

वास देहीं ॥ २ ॥ भावें हें कदान्न खासी त्याचे घरीं । अभक्ताच्या परी नावडती ॥ ३ ॥ नवजासी जेथें दुरी दवडितां । न येसी जेथ चित्ता योगियांच्या ॥ ४ ॥ तुका म्हणे ऐसीं ब्रीदें तुझीं खरीं । बोलतील चारी वेद मुखें ॥ ५ ॥

९३५. तुम्ही साच नुपेक्षाल हा भरंवसा । मज जाणतसां अधीरसें ॥ १ ॥ कासया घातला लांबणी उद्धार । ठेवा करकर वारूनियां ॥ २ ॥ सुटों नये ऐसें कळलें निरुतें । का घ्यावें मागुतें आळवूनि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुम्ही सभाग्य जी देवा । माझा तुम्हा केवा काय आला ॥ ४ ॥

९३६. काय आम्ही आतां पोटाचे भरावें । जग चाळवावें भक्त म्हूण ॥ १ ॥ ऐसा तरि एक सांगा जी विचार । बहु होतों फार कासावीस ॥ २ ॥ काय कवित्वाची घालूनियां रूढी । करूं जोडाजोडी अक्षरांची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काय गुंफोनि दुकाना । राहो नारायणा करुनी घात ॥ ४ ॥

९३७. जनीं जनार्दन ऐकतों हे मात । कैसा तो वृत्तांत न कळे आम्हां ॥ १ ॥ जन्म जरा मरण कवण भोगी भोग । व्याधि नाना रोग सुखदुःखें ॥ २ ॥ पापपुण्यें शुद्धाशुद्ध आचरणें । हीं काणा कारणें कवणें केलीं ॥ ३ ॥ आम्हां मरण नाश तूं तव अविनाश । कैसा हा विश्वास साच मानूं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तूंचि निवडी हें गुढार । दाखवीं साचार तेंचि मज ॥ ५ ॥

९३८. आश्चर्य या वाटे नव्हत्या छंदाचें । कैचें दिलें साचें करोनियां ॥ १ ॥ दुजियासी तव अकळ हा भाव । कराआ तो जीव साक्षी येथें ॥ २ ॥ एकीं अनेकत्व अनेकीं एकत्व । प्रकृतिस्वभावत्व प्रमाणेंचि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे करूं उगवूं जाणसी । कुशळ येविशीं तुम्ही देवा ॥ ४ ॥

९३९. पापपुण्यसुखदुःखाचीं मडळें । एक एका बळें धांव घेती ॥ १ ॥ कवतुक डोळां पाहिलें सकळ । नाचविता काळ जीवांसी तो ॥ २ ॥ स्वर्गाचिया भोगें सरतां नरक । मागें पुढें एक एक दोन्ही ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भय उपजलें मना । घेईं नारायणा कडिये मज ॥ ४ ॥

९४०. तोंडें बोलावें तें तरी वाटे खरें । जीवें येरयेरें वंचिजे ना

॥ १ ॥ हें तुम्हां सांगणें काय उगवूनि । जावें समजोनि पांडुरंगा ॥ २ ॥ जेवित्याची खूण वाढित्या अंतरीं । प्रीतीनें हे धरी चाली तेथें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बहु परीचे आदर । अत्यंत वेव्हारसंपादणी॥४॥

९४१.खुंटोनियां दोरी आपणियांपाशीं । वावडी आकाशीं मोकलिली ॥ १ ॥ आपुलिया आहे मालासी जतन । गाहाणाचें तें ऋण बुडों नेणें ॥ २ ॥ बीज नेलें तेथें येईल अंकुर । जतन तें सार करायाची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझी निश्चिंतीची सेवा । वेगळें नाहीं *हेवा उरों दिलें ॥ ४ ॥

९४२. कोणतें कारण राहिलें यामुळें । जें म्यां तुज बळें कष्टवावें ॥ १ ॥ नाहीं जात जीव होत नाहीं हानी । सहज तें मनीं आठवलें ॥ २ ॥ नाहीं कांहीं चिंता मरत उपवासी । अथवा त्या म्हैसी गाई व्हाव्या ॥ ३ ॥ हें तों तुज कळों येतसे अंतरीं । लापणीक वरी साच भाव ॥ ४ ॥ तुका म्हणे देवा नाशिवंतासाठीं । पायांसवें तुटी करिती तुझ्या ॥ ५ ॥

९४३. मनवाचातीत तुझें हें स्वरूप । म्हणोनियां माप भक्ति केलें ॥ १ ॥ भक्तीचिया मापें मोजितों अनंता । इतरानें तत्वता न मोजवें ॥ २ ॥ योग याग तपें देहाचिया योगें । ज्ञानाचिया लागें न सांपडसी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्ही भोळया भावें सेवा । घ्यावी जी केशवा करितों ऐसी ॥ ४ ॥

९४४. कायावाचामन ठेविलें गाहाण । घेतलें तुझें रिण जोडी-लागीं ॥ १ ॥ अवघें आलें आंत पोटा पडिलें थीत । सारूनि निश्चिंत जालों देवा ॥ २ ॥ द्यावयासी आतां नाहीं ताळा मासा । आधील मवेशा तुज ठावी ॥३॥ तुझ्या रिणें गेले बहुत बांधोनि ।जाले मजहूनि थोर थोर ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तुझे खतीं जें गुंतलें । करूनी आपुलें घेई देवा ॥ ५ ॥

९४५. न गमेसी जाली दिवसरजनी । राहिलों लाजोनी न बोलावे ॥ १ ॥ रुचिविण काय शब्द वाऱ्या माप । अनादरें कोप येत असे ॥ २ ॥ आपुलिया रडे आपुलोंचे मन । दाटे समाधान

---

* देवा.

पावतसें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुम्ही असां जी जाणते । काय करूं रिते वादावाद ॥ ४ ॥

९४६. दुर्बळाचे हातीं सांपडलें धन । करितां जतन नये त्यासी ॥ १ ॥ तैसी परि मज झाली नारायणा । योगक्षेम जाणां तुम्ही आतां ॥ २ ॥ खातां लेतां नये मिरावितां वरि । राजा दंड करी जन राग ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मग तळमळ उरे । देखिलें तें झुरे पाहावया ॥ ४ ॥

९४७. लोक फार वाखा अमंगळ झाला । त्याचा त्याग केला पांडुरंगा ॥ १ ॥ विषयीं *चेवलों मीपणा मुकलों । शरण तुज आलों पांडुरंगा ॥ २ ॥ घर दार अवघीं त्यजिलीं नारायणा । जीवींच्या जीवना पांडुरंगा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पडिलों पुंडलिकापाशीं । धांव हृषीकेशी आलिंगीं मज ॥ ४ ॥

९४८. तुज करितां होय ऐसें काय नाहीं । डोंगराची राई रंक राणा ॥ १ ॥ अशुभाचें शुभ करितां तुज कांहीं । अवघड नाहीं पांडुरंगा ॥२॥सोळा सहस्र नारी ब्रह्मचारी कैसा । निराहारी दुर्वासा नवल नव्हे ॥ ३ ॥ पंचभ्रतार द्रौपदी ते सती । करितां पितृशांती पुण्य धर्मा ॥ ४ ॥ दशरथ पातकी ब्रह्महत्यारासी । नवल त्याचें कुशी जन्म तुझा ॥ ५ ॥ मुनेश्वरा नाहीं दोष अणुमात्र । भांडवितां सूत्र वध होती ॥ ६ ॥ तुका म्हणे माझे दोष ते कायी । सरतां तुझे पायीं झालों देवा ॥ ७ ॥

९४९. सत्यत्वेशीं घेणें भक्तीचा अनुभव । स्वामीचा गौरव इच्छी-तसे ॥ १ ॥ मग तें अवीट न भंगे साचार । पावलें विस्तार फिरों नेणे ॥ २ ॥ वाणी वदे ज्याचा कोणासी विश्वास । अभयकरें दास सत्य तई ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आधीं न करी तांतडी । पायीं झाली जोडी तेणें शुद्ध ॥ ४ ॥

९५०. समर्थाचा ठाव संचलाचि असे । दुर्बळाची आस पुढें करी ॥ १ ॥ फावलें घेईन पदरीं हें दान । एकांतीं भोजन करूं जाऊं ॥ २ ॥ नलगे पाहावी उचिताची वेळ । अयाचित काळ साधला तो

---

* वंचलो.

॥ ३ ॥ तुका म्हणे पोट घालिया उपरी । गौरवा उत्तरीं पूजूं देवा ॥ ४ ॥

९५१. घ्यावी तरी घ्यावी उदडचि सेवा । द्यावें तरी देवा उदंडचि ॥ १ ॥ ऐसीं कैंचीं आम्हां पुरतीं भांडवलें । आल्या करीं बोलें समाधान ॥ २ ॥ व्हावें तरी व्हावें बहुताचि दुरी । आलिया अंतरीं वसवावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुझें मनुष्यत्व आपणीं । अससील ऋणी आवडीचा ॥ ४ ॥

९५२. नाहीं होत भार घातल्या उदास । पुरवावी आस सकळही ॥ १ ॥ ऐसा नाहीं मज एकाचा अनुभव । धरिला तो भाव उद्धरिले ॥ २ ॥ उतावीळ असे शरणागत काजें । धांवा केशीराजे आइकतां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हितचिंतनीं भरंवसा । नेदी गर्भवासा येऊं देऊं ॥ ४ ॥

९५३. उद्वेगासी बहु फांकती मारग । नव्हे ऐसे अंग माझें होतें ॥ १ ॥ आतां कोण यासी करणें विचार । तो देखा साचार पांडुरंगा ॥ २ ॥ मज तो अत्यंत दर्शनाची आस । जाला तरी हो नाश जीवित्वाचा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आहे वचनाची उरी । करितों तोंवरि विज्ञापना ॥ ४ ॥

९५४. काय मी अन्यायी तें घाला पालवीं । आणीक वाट दावीं चालावया ॥ १ ॥ माग पाहोनियां जातों तेंच मोयी । नवजावें कायी कोणी सांगा ॥२॥धोपट मारग लागलासे गाढा । मज काय पीडा करा तुम्ही ॥ ३ ॥ वारितांही भय कोण धरी धाक । परी तुम्हां एक सांगतों मी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे शूर दोहीं पक्षीं भला । मरतां मुक्त जाला मान पावे ॥ ५ ॥

९५५. माझी आतां लोक सुखें निंदा करूं । म्हणती विचारू सांडियेला ॥ १ ॥ कारण होय तो करीन विचार । काय भीड भार करूं देवा ॥ २ ॥ तुका म्हणे काय करूं लापाणीक । जनाचार सुख नाशिवंत ॥ ३ ॥

९५६. लाजोनि या काळें राहिलें लिखित । नेदितांही चित्त समाधान ॥१॥ कैसें सुख वाटे वचनांचे तुटी । प्रीतिविण भेटी रुचि

नेदी ॥ २ ॥एकाचिये भेटी एकाचा कोंपर । मायेचा पदर कळों येतो ॥३॥ होत्या आपल्या त्या वेचूनियां शक्ती । पुढें झालों युक्तिकळाहीन ॥४॥तुका म्हणे तुह्मी समर्थ जी देवा। दुर्बळाची सेवा कोठें पावे ॥५॥

९५७. शेवट तो होतो तुझियानें गोड । म्हणऊनि चाड धरीतसों ॥ १ ॥ देऊं भोग भोग कलिवराचा भार । साहों तुज थार त्याजमधीं ॥ २ ॥ तुझ्या बळें कांहीं खटपट काम । वाढवावा श्रम नलगे तो ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्ही चेंपलों या भारें । तुमचें तें खरें देवपण ॥ ४ ॥

९५८. आवडी न पुरे मायबापापासीं । घडों का येविसीं सकईल ॥ १ ॥ होईल नेमिलें आपुलिया काळें । आलियाचें बळें आग्रहो उरे ॥ २ ॥ जाणविलें तेथें थोडें एक वेळा । सकळ ही कळा सर्वोत्तमीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे निवेदिलें गुह्य गुज । आतां तुझी तुज सर्व चिंता ॥ ४ ॥

९५९. तुम्हांसी न कळे सांगा काय एक। कासया सकल्प वागवू मी ॥ १ ॥ आहे तेथें सत्ता ठेविलों स्थापूनी । प्रमाणेंचि वाणी वदे आज्ञा ॥ २ ॥ कृपा झाली मग नलगे अंगसंग । निजध्यासें रंग चढताहे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मागें बोलिलों तें वाव । आतां ह्याचि भाव दृढ झाला ॥ ४ ॥

९६०. काय उरली त करूं विनवणी । वेंचलों वचनीं पांडुरंगा ॥ १ ॥ अव्हेरलों आतां कैचें नामरूप । आदर निरोप तरि तो नाहीं ॥ २ ॥ माझा मायबाप ये गेलों सलगी । तों हे तुम्ही जगीं सोयरिका ॥ ३ ॥ तुका ह्मणे आतां जोडोनियां हात । करी दंडवत ठायींचा ठायीं ॥ ४ ॥

९६१. भांडवल माझें लटिक्याचे गांठी । उदीमासी तुटी यावी होचि ॥ १ ॥ कैसी तुझी वाट पाहों कोण्या तोंडें । भोंवताले भांडे गर्भवास॥२॥ बहु खाणीचिया रंगलेंासें रंगें । सुष्ट दुष्ट अंगें धरूनियां ॥ ३ ॥ बहुतांचे बहु पालटलों साळे । बहु आला काळें रंग अंगा ॥ ४ ॥ उकलूनि नये दावितां अंतर । घडिचा पदर सारूनियां ॥ ५ ॥ तुका म्हणे आतां करीं गोळ्यासाठी । आपणा पालटी संगें देवा ॥ ६ ॥

९६२. माझे विषयीं तुज पडतो विसर । नको धरूं दूर पांडुरंगा ॥ १ ॥ तुझा म्हणवितों होचि लाज तुला । आतां झणीं मला विसरसी ॥ २ ॥ तुका म्हणे तुझी माझीं नाहीं उरी । आतां केली खरी देवराया ॥ ३ ॥

९६३. मज कांहीं सीण न व्हावा यासाठीं । कृपा तुम्हा पोटीं उपजली ॥ १ ॥ होतें तैसें केलें आपलें उचित । शिकाविलें हित बहु बरें ॥ २ ॥ आम्हीं न मनावी कोणाची आशंका । तुम्हां भय लोकां आहे मनीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां संचिताचा ठेवा । वोढवला घ्यावा जैसा तैसा ॥ ४ ॥

९६४. लेखिलें कावित्व माझे सहज बोल । न लगेचि ओल जिव्हाळ्याची ॥ १ ॥ नयेचि उत्तर कांहीं परतोनि । झालों नारायणीं न सरतें ॥ २ ॥ लाजिरवाणी कां वदली हे वाचा । नव्हेचि ठायींचा मननशीळ ॥ ३ ॥ तुका ह्मणे फळ नयेचि सायासा । पंढरीनिवासा काय झालें ॥ ४ ॥

९६५. आतां सोडवणें न या नारायणा । तरि मी वांचेना काळा हातीं ॥ १ ॥ ऐसें सांगोनियां झालों उतराई । आणिक तें काई माझे हातीं॥२॥केलीयाचें माप न ये शेवटासी । करितील नासि अंतराय॥ ३ ॥ तुका म्हणे भय वाटतसे जीवा । धांवणिया धांवा लवकरी ॥ ४ ॥

९६६. एक पांडुरंगा वचन माझें एक । झालों मी सेवक दास तुझा ॥१॥ कळे तैसा आतां करावा उद्धार । खुंटला विचार माझा पुढें ॥ २ ॥ दंभ मान माझा करूं पाहे घात । झालियाही थीत कारणाचा ॥ ३ ॥ हीन बुद्धि माझी अधम हे याती । अहंकार चित्तीं वसों पाहे ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मज विघडतां क्षण । नलगे जतन करीं देवा ॥ ५ ॥

९६७. कवतुकवाणी बोलतसें लाडें । आरुष वांकडें करूनी मुख ॥ १ ॥ दुजेपणीं भाव नाहीं हे आशंका । जननीबाळकामध्यें भेद ॥२॥ सलगी दुरूनि जवळी पाचारूं । धांवोनियां करूं अंगसंग॥३॥ धरूनि पालव मागतों भातुकें । आवडीचें निकें प्रेमसुख ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तुज आमचीच गोडी । ऐसी हे आवडी कळों आली ॥५॥

९६८. बोलिलिया गुणीं नाहीं पाविजेत । देवा नाहीं होत हित तेथें ॥ १ ॥ कवतुक तुझें नकळे यापरी । घेसील तें शिरीं काय नव्हे ॥ २ ॥ नाहीं मिळो येत संताचिया मता । पुराणीं पाहतां अघटित ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पायीं निरोपिला भाव । न्याल तैसा जावो सिद्धि देवा ॥ ४ ॥

९६९. ठेवूनि इमान राहिलों चरणीं । म्हणऊनि धनी कृपा करी ॥ १ ॥ आम्हांसी भांडार करणें जतन । आला गेला कोण उंच नीच ॥ २ ॥ करूनी सांभाळीं राहिलो निराळा । एक एक वेळा आज्ञा केली ॥ ३ ॥ तुका म्हणे योग्यायोग्य हे विनीत । देवा नाहीं चित्त तेथें देणें ॥ ४ ॥

९७०. अनुतापयुक्त गेलिया अभिमान । विसरू वचन मागिलांचें ॥ १ ॥ त्याचे पाय माझे लागोत कपाळीं भोगे उष्टावळी धन्यकाळ ॥ २ ॥ घडू ऊर्मी जिहीं हाणितल्या लाता । शरण या संता आल्या वेगीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जाती वोळे लवकरी । ठायींचि अंतरीं शुद्ध होती ॥ ४ ॥

९७१. वाढवावा पुढें आणीक प्रकार । एकाचि तें फार रुचि नेदी ॥ १ ॥ निचे नवें लेणें देह हा पवाडा । पालट रोकडा बराबरी ॥ २ ॥ दिसे शोभिवंत सेवेने सेवक । स्वामीची ते लोकत्रयीं कीर्ति ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आजी पाववा संतोष । करूनि कीर्तिघोष नाचईन ॥ ४ ॥

९७२. मागील विसर होईल सकळ । केली तळमळ दुःखाची ते ॥ १ ॥ दोहींचें ऐक्य घालीं गडसंदीं । स्थिरावलि बुद्धि पायापाशीं ॥ २ ॥ आहाच या केलों देहपरिचारें । तुमचें ते खरें वाटो नये ॥३॥ तुका ह्मणे व्हावे लवकरी उदार । मी आहें सादर प्रतिग्रहा॥४॥

९७३. पाहिजे तें आतां प्रमाण प्रत्यक्ष । आलियानें साक्ष खरे खोटें ॥ १ ॥ काय त्या दिवस उचिताचा आला । मागील जो केला श्रम होता ॥ २ ॥ टेवियली खूण करोनि संकेत । तयापशीं चित्त लागलेंसे ॥ ३ ॥ जाणसी गे माते लेंकराचा लाड । नये पडो आड निष्ठुरता ॥ ४ ॥ तुका ह्मणे आह्मी करावें वचन । तुह्मांसी जतन करणें तें ॥ ५ ॥

९७४. पाहा हो देवा कैसे जन । भिन्न भिन्न संचितें ॥ १ ॥ एक नांहीं एकाऐसे । दावी कैसें शुद्ध हीन ॥२॥ पंचभूतें एकी राशी । सूत्रें कैसीं ओळखावीं ॥ ३ ॥ तुका ह्मणे जो जे जाती । त्याची स्थिती तैशी ते ॥ ४ ॥

९७५. बरवी नामावळी । तुझी महादोषां होळी ॥ १ ॥ जालें आह्मांसि जीवन । धणीवरी हें सेवन ॥ २ ॥ सोपे आणि गोड किती अमृताही वाढ ॥ ३ ॥ तुका ह्मणे अच्युता । आमुचा कल्पतरु दाता ॥ ४ ॥

९७६. आगी लागो तया सुखा । जेणें हरी नये मुखा ॥ १ ॥ मज होत कां विपत्ति । पांडुरंग राहो चित्तीं ॥२॥ जळो तें समूळ । धन संपत्ती उत्तम कुळ ॥ ३ ॥ तुका ह्मणे देवा । जेणें घडे तुझी सेवा ॥ ४ ॥

९७७. पुरुषाहातीं कंकणचुडा । नवल दोडा वृत्ति या ॥ १ ॥ पाहा कैसी विटंबणा । नारायणा देखिली ॥ २ ॥ जळो ऐसी ब्रीदा-वळी । भाटवोळीपणाची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पाहों डोळां । अवकळा नये हे ॥ ४ ॥

९७८. काय लवणकणिकेविण । एके क्षीण सागर ॥ १ ॥ मा हे येवढी अडचणी । नारायणीं मजविण ॥२॥ कुबेरा अट्टाहासें जोडी । काय कवडी कारणें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काचमणी । कोण गणी भांडारीं ॥ ४ ॥

९७९. चरणाचा महिमा । हा तो तुझ्या पुरुषोत्तमा ॥ १ ॥ अंध पारखी माणिकें । बोलविशी स्पष्ट मुकें ॥ २ ॥ काय नाहीं सत्ता । हातीं तुझ्या पंढरीनाथा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मूढा । मज चेष्टविलें जडा ॥ ४ ॥

९८०. पावतों ताडन । जरी हें मोकलितें जन ॥ १ ॥ मग मी आठवितों दुःखें । देवा सावकाश मुखें ॥ २ ॥ होती अप्रतिष्ठा । होतों वरपडा कष्टा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मान । होतां उत्तम खंडन ॥ ४ ॥

९८१. माझे माथां तुझा हात । तुझे पायीं माझें चित्त ॥ १ ॥ ऐसी पडियेली गांठी । शरीरसंबंधाची मिठी ॥ २ ॥ येरयेरांपाशीं ।

सांपडोन गेलों ऐसी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सेवा । माझी कृपा तुझी देवा ॥ ४ ॥

९८२. मागायाची नाहीं इच्छा । जो मी ऐसा संकोचूं ॥ १ ॥ लटाकियाची न करूं स्तुति । इच्छा चित्तीं धरूनि ॥ २ ॥ हिशोबें तें आलें घ्यावें । तें तों ठावें सकळांसी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे स्वामिसेवा। येथें देवा काशाची ॥ ४ ॥

९८३. आम्ही बोलों तें तुज कळे । एक दोहीं ठायीं खेळे ॥ १ ॥ काय परिहाराचें काम । जाणे अंतरींचें राम ॥ २ ॥ कळोनियां काय चाड । माझी लोकांसी बडबड ॥ ३ ॥ कारण सवें एका । अवघें आहे म्हणे तुका ॥ ४ ॥

९८४. कौतुकाची सृष्टी । कौतुकेंचि केलें कष्टी ॥ १ ॥ मोडे तरी भले खेळ । फांके फांकिल्या कोल्हाळ ॥ २ ॥ जाणणियासाठीं । भय सामावलें पोटीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चेता । होणें तें तूंच आयता ॥४॥

९८५. मूळ कारण सत्ता । नाहीं मिळत उचिता ॥१॥ घडे कासयानें सेवा । सांग ब्रह्मांडाच्या जीवा ॥ २ ॥ सागर सागरें । सामावेसी कैंची थोरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भावें । शरण म्हणवितां बरवें ॥ ४ ॥

९८६. मोहरोनी चित्ता । आणूं हळूचि वरि हिता ॥ १ ॥ तों हे पडती आघात । खोडी काढिती पंडित ॥ २ ॥ संसारा भेणें । कांहीं उसंतीतो पेणें ॥३॥ एखादिया भावें । तुका म्हणे जवळी यावें ॥४॥

९८७. कोण आमची योगतपें । करूं बापें जाणावीं ॥ १ ॥ गीत संतसंगें गाऊं । उभीं ठाऊं जागरणीं ॥ २ ॥ आमुचा तो नव्हे लाग । करूं त्याग जावया ॥३॥ तुका म्हणे इंद्रियांसी । येचि रसीं रंगवूं॥४॥

९८८. आम्हां हें सकळ । तुझ्या पायांचेंचि बळ ॥ १ ॥ करूं अमृताचें पान । दुजें नेणों कांहीं आन ॥ २ ॥ जयाचा जो भोग । सुख दुःख पीडा रोग ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । तुझे पायीं माझा हेवा ॥ ४ ॥

९८९. जाणतों समय । परिमित कामा नये ॥ १ ॥ तुम्हीं सांगावें तें बरें । देवा सकळ विचारें ॥ २ ॥ फुकाचिये पुसी । चिंता नाहीं होते ऐसी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आहे । धर पाय मज साहे ॥ ४ ॥

९९०. बैसलों तों कडियेवरी । नव्हें दुरी वेगळा ॥ १ ॥ घडलें हें बहुता दिसां । आतां इच्छा पुरवीन ॥ २ ॥ बहु होता जाला सीण । नाहीं क्षण विसांवा ॥ ३ ॥ दुःखी केलें मीतूपणें । जवळी नेणें होतें तें ॥ ४ ॥ पाहात जे होतों वास । तेचि आस पुरविली ॥ ५ ॥ तुका म्हणे मायबापा । झणी कोपा विठ्ठला ॥ ६ ॥

९९१. तुज पाहतां सामोरी । दृष्टि न फिरे माघारी ॥ १ ॥ माझ्या चित्ता तुझ्या पायां । मिठी पडली पंढरिराया ॥ २ ॥ नव्हे सारितां निराळें । लवण मेळवितां जळें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बळी । जीव दिला पायांतळीं ॥ ४ ॥

९९२. ठाव तुम्हांपाशीं । झाला आतां हृषीकेशी ॥ १ ॥ नलगे जागावें सतत । येथें स्वभावें हे नीत ॥ २ ॥ चोरट्यासी थारा । येथें कैंचा जी दातारा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मन । आतां झालें समाधान ॥ ४ ॥

९९३. बोलविसी तरी । तुझ्या येईन उत्तरीं ॥ १ ॥ कांहीं कोड कवतुकें । हातीं द्यावया भातुकें ॥ २ ॥ बोलविसी तैसें । करीन सेवन सरिसें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । माझें चळण तुजसवा ॥४॥

९९४. प्रीती करी सत्ता । बाळा भिती माता पिता ॥ १ ॥ काय चाले त्याशीं बळ । आळी करितां कोल्हाळ ॥२॥ पदरीं घाली मिठी । खेदी मागें पुढें लोटी ॥ ३ ॥ बोले मना आलें । तुका साहिलें विठ्ठलें ॥ ४ ॥

९९५. मागें चिंता होती आस । केला नास या काळे ॥ १ ॥ तुह्मी आह्मां उदासीन । भिन्नाभिन्न वारिलें ॥ २ ॥ मोहजाळें दुःख वाढे । ओढे ओढे त्यास तें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कोण देवा । आतां हेवा वाढवी ॥ ४ ॥

९९६. आपणचि व्हाल साहे । *कार्य आहे निर्वाणीचें ॥ १ ॥ भाकिली त उरली कींव । आहे जीव जीवपणें ॥ २ ॥ आहाच कैंचा वीजामोड । प्रीति कोड वांचूनि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दंडीन काया । याल तया धांवणिया ॥ ४ ॥

९९७. राहे उभा वादावादीं । तरी फंदीं सांपडे ॥ १ ॥ लव्हा-

* कसियाला हे धावणी

ळ्यासी कोठें बळ । कारील जळ आपुलें ॥२॥ कठिणासी बळजोडा । नम्र पीडा देखेना ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सर्वरसीं । मिळे त्यासी गोत तें ॥ ४ ॥

९९८. असाल ते तुम्ही असा । आम्ही सहसा निवडों ना ॥१॥ अनुसरलों एका चित्तें । हातों हातें गिंवसीत ॥२॥ गुणदोष काशासाटी । तुमचे पोटीं वागवूं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दुजें आतां । कोठें चित्ता आतळों ॥ ४ ॥

९९९. तूं माझा कोंवसा । परी न कळे या धसां ॥ १ ॥ कूट खाती मागें पुढें । जाती निरयगांवा पुढें ॥२॥ मज म्हणताती कवी । निषेधुनि पापी जेवीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पांडुरंगा । आतां कोण लेखी जगा ॥ ४ ॥

१०००. कोठें देवा बोलो । तुम्हां भीड घालूं गेलों ॥ १ ॥ करावया सत्वहाणी । भांडवलाची टांचणी ॥ २ ॥ दुर्बळा मागतां । त्याच्या प्रवर्तला घाता ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं । मज कळलें ऐसें कांहीं ॥ ४ ॥

१००१. वांयां जाय ऐसा । आतां उगवावा फांसा ॥ १ ॥ माझें परिसावें गाऱ्हाणें । सुखदुःखांचीं वचनें ॥२॥ ह्याचि आम्हां ठाव । पायीं निरोपाया भाव ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जार । तुझा तुज देवा भार ॥ ४ ॥

१००२. विनवीजे ऐसें कांहीं । उरलें नाहीं यावरि ॥१॥ आतां असा पंढरीनाथा । पायीं माथा तुमाचिये ॥ २ ॥ मागें सारियेली युक्ती । कांहीं होती जवळी ते ॥ ३ ॥ निराशेचीं न करी आस । तुका दास माघारी ॥ ४ ॥

१००३. हा तों नव्हता दीन । टाळायाचा ऐसा क्षण ॥ १ ॥ कां जी नेणों राखा हात । कैसें देखावें रडत ॥ २ ॥ दावूनियां आस । दूर पळवितां काशास॥३॥ तुका म्हणे धांव । घेतां न पुरचि हाव॥४

१००४. तुम्हां उद्धरणें फार । मज दुसरी नाहीं थार ॥ १ ॥ आतां जैसें तैसें सोसा । काय करणें हृपीकेशा ॥ २ ॥ बरें न दिसेल ओळी । एका अन्न एका गाळी ॥ ३ ॥ लावितो आभार । तुका विसरलेती फार ॥ ४ ॥

१००५. हाच वादकाची कळा । नाहीं येऊं देत बळा ॥१॥ धीर करावा करावा । तरी तो आहे आम्हां देवा ॥ २ ॥ रिघावें पोटांत । पायां पडोन घ्यावा अंत ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वरी । गोडा आणावा उत्तरीं ॥ ४ ॥

१००६. ग्राल ऐसें दिसे । तुमचें साचपण इच्छे ॥ १ ॥ म्हणऊनि न भंगे निर्धार । केले लोचन सादर ॥ २ ॥ मुखाचीच वास । पुरला पाहे अवकाश ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कळे । काय लाभ कोणे वेळे ॥ ४ ॥

१००७. लावूनि कोलित । माझा करितील घात ॥ १ ॥ ऐसे बहुतांचे संधी । सांपडलों खोळेमधीं ॥२॥ पाहातील उणें । तेथें देती अनुमोदनें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे रिघ । पुढें नाहीं झालें धींद ॥ ४ ॥

१००८. आम्हा लडिवाळांचे बोल । करा कवतुकें नवल ॥ १ ॥ करूं स्तुती तरि ते निंदा । तुम्ही जाणा हे गोविंदा ॥ २ ॥ बोबड्या उत्तरीं । तुम्हां रंजवितों हरी ॥ ३ ॥ मागतों भातुकें । तुका म्हणे कवतुकें॥ ४ ॥

१००९. हा गे आतां हाचि लाहो । माझा अहो विठ्ठला ॥ १ ॥ दंडवत दंडवत । वेगळी मात न बोलें ॥ २ ॥ वेगळाल्या कोठें भागे । लाग लागें लावावा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे केल्या जमा । *ग्रात्तिक्षमा भाजूनी ॥ ४ ॥

१०१०. तुझें मजपाशीं मन । माझी तेथें भूक तहान ॥ १ ॥ जिव्हा रते एके ठायीं । दुजें बोलायाचें काई ॥ २ ॥ माझिया कवतुकें । उभा पाहासी भातुकें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे साचें । तेथें मागील कईचें ॥ ४ ॥

१०११. तुम्हां आम्हां सरी । येथें कईच्या या परी ॥१॥ स्वामिसेवा अळंकार । नाहीं आवडिये थार ॥ २ ॥ खुंटलिया वाचा । मग हा आनंद कइचा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कोडें । आम्ही नाचों तुजपुढें ॥ ४ ॥

१०१२. आवडी कां ठेवूं । बैसोनियां संगें जेवूं ॥१॥ मागें नको ठेवूं उरी । माझी आण तुजवरी ॥ २ ॥ देखिले प्रकार । त्याचे पाहन

* वृत्ति तमा

साचार ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बाळीं । केली चाहाडी सकळीं ॥ ४ ॥

१०१३. देवो कपाट । कोण काळ राखों वाट ॥ १ ॥ काय येईल तें शिरीं । आज्ञा धरोनियां करीं ॥ २ ॥ करूं कळे ऐसी मात । किंवा राखावा एकांत ॥ ३ ॥ तुका म्हण जागों । किंवा कोणा नेदूं वागों ॥ ४ ॥

१०१४. वांयां ऐसा जन्म गेला । हें विठ्ठला दुःख वाटे ॥ १ ॥ नाहीं सरता झालों पायीं । तुम्ही जई न पुसा ॥ २ ॥ कां मी जितों संवसारीं । अद्यापवरी भूमिभार ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पंढरिनाथा । सबळ व्यथा भवरोग ॥ ४ ॥

१०१५. कार्याचि कारण । तृष्णा पावविते शीण ॥ १ ॥ काय करूनि ऐसा संग । सोसें चिंतू पांडुरंग ॥ २ ॥ रूपीं नाहीं गोडी । हांवे हांवे ऊर फोडी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पडे भरी । ऐशा वरदळाचे थोरी ॥ ४ ॥

१०१६. ज्यावें हीनपणें । कासयाच्या प्रयोजनें ॥ १ ॥ प्रारब्धीं संसार । बरी हिमातीची थार ॥ २ ॥ होणार तें कांहीं । येथें अवकळा नाहीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवें । कृपा केलिया बरवें ॥ ४ ॥

१०१७. पाठी लागे तया दवडी दुरी । घालीं बाहेरी संवसारा ॥ १ ॥ येउनि दडें तुमच्या पायीं । धांवें तई छो म्हणा ॥ २ ॥ पारखियाचा वास पडे । खडबडे उठी तें ॥३॥ तुका म्हणे लाविला धाक । नेदी ताक खाऊं कोणा ॥ ४ ॥

१०१८. सोळा सहस्र होऊं येतें । भरलें रितें आम्हांपें ॥ १ ॥ ऐसे तुम्हां ठायाठाव । देव म्हूण संपादे ॥२॥ कैंचीं चिरामध्यें चिरें । मना बरें आलें तैं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पांडुरंगा । अंगसंगा भिन्न करा ॥ ४ ॥

११९. लागों दिलें अंगा । ऐसें कां गा सन्निध ॥ १ ॥ कोण्यापापें उदय केला । तो देखिला प्रळय ॥ २ ॥ न देखवे पिडला सर्प दया दर्प विषाचा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भलें । मज तों न वजे साहिलें ॥ ४ ॥

१०२०. नवजावा तो काळ वांयां । मुख्य दया हे देवा ॥ १ ॥ म्हणऊनि जैसें तैसें । रहणी असें पायांचे ॥ २ ॥ मोकळें हें मन

कष्ट । करी नष्ट दुर्जन ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कांहीं नेणे । नवजें येणेंपरी वांयां ॥ ४ ॥

१०२१. आइकिली मात । पुरविले मनोरथ ॥ १ ॥ प्रेम वाढविलें देवा । बरवी घेऊनियां सेवा ॥ २ ॥ केली विनवणी । तैसी पुरविली धणी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काया । रसा कुरोंडी वरोनियां ॥ ४ ॥

१०२२ निघालें तें आगीहुनी । आतां झणी आतळे ॥ १ ॥ पळवा परपरतें दूरी । आतां हरी येथूनि ॥ २ ॥ धरिलें तैसें श्रुत करा हो । येथें आहो प्रपंचीं ॥ ३ ॥ अबोल्यानें ठेला तुका । भेउनि लोकां निराळा ॥ ४ ॥

१०२३. भाग सीण गेला । माझा सकळ विठ्ठला १ ॥ तुझा म्हणवितों दास । केली उच्छिष्टाची आस ॥ २ ॥ राहिली तळमळ । तई पासोनि सकळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धालें । पोट ऐसें कळों आलें । ॥ ४ ॥

१०२४. तुम्ही आम्ही भले आतां । जालों चिंता काशाची ॥१॥ आपुलाले आलों स्थळीं । मौन कळा वाढेना ॥ २ ॥ सहज जें मनी होतें । तें उचितें उघडलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नसतें अंगा । येत संगा सारिखे ॥ ४ ॥

१०२५. बहु देवा बरें जालें । नसतें गेलें सोंवळें ॥ १ ॥ धोवटा-शीं पाडिली गांठी । जगजेठीप्रसादें ॥ २ ॥ गादल्याचा जाला झाडा । गेली पीडा विकल्प ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बरावरी । निर्मळ करी निर्मळा ॥ ४ ॥

१०२६. सर्व संगीं विट आला । तूं एकला आवडसी ॥ १ ॥ दिली आतां पायीं मिठी । जगजेठी न सोडीं ॥ २ ॥ बहु जालों खेदक्षीण । येणें शीण तो नासे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे गंगे वास । बहु त्या आस स्थळाची ॥ ४ ॥

१०२७. फावलें तें तुम्हां मागें । नवतों लागें पावलों ॥१॥ आलों आतां उभा राहें । जवळी पाहें सन्मुख ॥ २ ॥ घरीं होती गोंवी जाली । कामें बोली न घडेचि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धडफुडा । जालों झाडा देई देवा ॥ ४ ॥

१०२८. मी तें मी तूं तें तूं । कुकुड हें लाडसी ॥ १ ॥ वचनासी

पडो तुटी । पोटींचें पोटीं राखावें ॥ २ ॥ तेथील तेथें येथील येथें । वेगळ्या कुंथें कोण भारें ॥ ३ ॥ याचें यास त्याचें त्यास । तुक्यानें कास घातली ॥ ४ ॥

१०२९. तुझा संग पुरे संग पुरे । संगति पुरे विठोबा ॥ १ ॥ आपल्यासारिखें करिसी दासां । भिकारिसा जग जाणे ॥ २ ॥ रूपा नाहीं ठाव नांवा । तैसें आमुचें करिसी देवा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तोयें आपुलें भेंडोळें । करिसी वाटोळें माझें तैसें ॥ ४ ॥

१०३०. नको दुष्टसंग । पडे भजनामधीं भंग ॥ १ ॥ काय विचार देखिला । सांग माझा तो विठ्ठला ॥ २ ॥तुज निषेधितां । मज न साहे सर्वथा ॥ ३ ॥ एका माझ्या जीवें । वाद करूं कोणासवें ॥ ४ ॥ तुझे वर्णूं गुण । कीं हे राखों दुष्टजन ॥ ५ ॥ काय करूं एका । मुखें सांग म्हणे तुका ॥ ६ ॥

१०३१. न वजतां घरा । आम्ही कोणाच्या दातारा ॥ १ ॥ कां हे छळूं येती लोक । दाट बळेंचि कंटक ॥ २ ॥ नाहीं आम्ही खात । कांहीं कोणाचें लागत ॥ ३ ॥ कळे तैसी सेवा । तुका म्हणे करूं देवा ॥ ४ ॥

१०३२. होउनि कृपाळ । भार घेतला सकळ ॥ १ ॥ तूंचि चालविसी माझें । भार सकळही ओझें ॥ २ देह तुझ्या पायीं । ठेवुनि झालों उतराई ॥ ३ ॥ कायावाचामनें । तुका म्हणे दुजें नेणें ॥ ४ ॥

१०३३. भला म्हणे जन । परि नाहीं समाधान ॥ १ ॥ माझें तळमळी चित्त । अंतरलें दिसे हित ॥ २ ॥ कृपेचा आधार । नाहीं दंभ जाला फार ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कृपे । अंतराय कोण्या पापें ॥ ४ ॥

१०३४. शिकविलों ते बोल । बोले तैसी नाहीं ओल ॥ १ ॥ आतां देवा संदेह नाहीं । वांयां गेलों यासी कांहीं ॥ २ ॥ एकांताचा वास । नाहीं संकल्पाचा नास ॥ ३ ॥ बुद्धि नाहीं स्थिर । तुका म्हणे शब्दा धीर ॥ ४ ॥

१०३५. काळावरी सत्ता । ऐशा करितो वारता ॥ १ ॥ मी तो हीनाहूनि सांडें । देव दुन्हें काळतोंडें ॥ २ ॥ मानूनी भरंवसा । होतों दास म्हणत ऐसा ॥३॥ तुका म्हणे मान । गेलों वाढवूं थोरपण ॥ ४ ॥

१०३६. कळों येतें तरि कां नव्हे । पडती गोवे भ्रमाचे ॥ १ ॥

जाणतांचि होतो घात । परिसा मात देवा हे ॥ २ ॥ आंविसासाठीं फासा मान । पाडी धनइच्छा ते ॥ ३ ॥ तुका म्हणे होणार खोटें । कर्म मोठें बळिवंत ॥ ४ ॥

१०३७. विश्वव्यापी माया । तिणें झाकुळिली छाया ॥ १ ॥ सत्य गेलें भोळ्यावारी । अविद्येची चाली थोरी ॥ २ ॥ आपुलेंचि मन । करी आपणा बंधन ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । तुम्ही कोडीं हीं उगवा ॥ ४ ॥

१०३८. एक नेणतां नाडलीं । एका जाणिवेचो भुली ॥ १ ॥ बोलों नेणें मुकें । वेडें वाचाळ काय निकें ॥ २ ॥ दोहींसवा नाड । विहीर एकीकडे आड ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कर्म । तुझें कळों नेदी वर्म ॥ ४ ॥

१०३९. आम्ही देव तुम्ही देव । मध्यें भेव अधीक ॥ १ ॥ कैवाडाच्या धांवा लागें । मागें मागें विठ्ठले ॥ २ ॥ भेडसाविलें हाकें नादें । वोळखी भेदें मोडिली ॥ ३ ॥ तुका म्हणे उभा राहे । मागें पाहे परतोनि ॥ ४ ॥

१०४०. काय माता विसरे बाळा । कळवळा प्रीतीचा ॥ १ ॥ आवडीनें गळां मिठी । घाली उठी बैसवी ॥ २ ॥ लावूं धांवे मुख स्तना । नये मना निराळें ॥ ३ ॥ भावंडाचें भातें दावी । आपुलें लावी त्यास जी ॥ ४ ॥ माझें थोडें त्याचें फार । उत्तर हें वाढवी ॥ ५ ॥ तुका म्हणे नारायणा । तुम्ही जाणा बुझावूं ॥ ६ ॥

१०४१. आळविती बाळें । माते तें सुख आगळें ॥ १ ॥ द्यावें आवडी भातुकें । पाहे निवे कवतुकें ॥२॥ लेववूनि अळंकार । दृष्टी करावी सादर ॥ ३ ॥ आपुलिये पदीं । बैसवूनि कोडें वदी ॥ ४ ॥ नेदी लागों दिठी । उचलोनि लावी कंठीं ॥ ५ ॥ तुका म्हणे लाभा । वारी घ्या वो पद्मनाभा ॥ ६ ॥

१०४२. अवघ्या उपचारा । एक मनाचे दातारा ॥ १ ॥ घ्यावी घ्यावी माझी सेवा । दीन दुर्बळाची देवा ॥२॥ अवघियाचा ठाव । पायांवरि जीवभाव ॥ ३ ॥ चित्ताचें आसन । तुका करितो कीर्तन ॥ ४ ॥

१०४३. नीचपण बरें देवा । न चले कोणाचाही दावा ॥ १ ॥

महापुरें झाडें जातीं । तेथें लव्हाळे राहती ॥ २ ॥ येतां सिंधुच्या लहरी । नम्र होतां जाती वरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कळ । पाय धरिल्या न चले बळ ॥ ४ ॥

१०४४. आहे तरि सत्ता । ऐशा करितों वारता ॥ १ ॥ अंगसंगांचीं उत्तरें । सलगीसेवनें लेंकुरें ॥ २ ॥ तरी निकटवासे । असो आंशेकच्या नासें ॥३॥ तुका म्हणे रुची । येथें भिन्नता कैंची ॥४॥

१०४५. वर्म तरी आह्मां दावा । काय देवा जाणें मी ॥१॥ बहुतां रंगीं हीन जालों । तरि आलों शरण ॥ २ ॥ द्याल जरि तुम्ही धीर । होईल स्थिर मन ठायीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सत्ताबळें । लडिवाळें राखावीं ॥ ४ ॥

१०४६. अनाथाची तुह्मां दया । पंढरीराया येतसे ॥ १ ॥ ऐसि ऐकोनियां कीर्ति । बहु विश्रांति पावलों ॥ २ ॥ अनाथाच्या धांव घरा । नामें करा कुडावा ॥ ३ ॥ तुका ह्मणे सवघड हित । ठेवूं चित्त पायांपे ॥ ४ ॥

१०४७. लोह चुंबकाच्या बळें । उभें राहिलें निराळें ॥ १ ॥ तैसा तूंचि आम्हाठायीं । खेळतोसी अंतर्बाहीं ॥ २ ॥ भक्ष अग्नीचा तो दोरा । त्यासि वांचवी मोहरा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अर्धालपणें । नेली लांकडें चंदनें ॥ ४ ॥

१०४८. नाहीं दुकळलों अन्ना । परि या मान जनार्दना ॥ १ ॥ देव केला सकळसाक्षी । काळीं आणि शुद्धपक्षीं ॥ २ ॥ भोगी भोगविता । बाळासवें तोचि पिता ॥ ३ ॥ कर्म अकर्म जळालें । प्रौढ तुका तें उरलें ॥ ४ ॥

१०४९. जें जें मना वाटे गोड । तें तें कोड पुरविसी ॥ १ ॥ आंत तूंचि बाह्यात्कारीं । अवघ्यापरीं जालासी ॥ २ ॥ नाहीं सायासाचें काम । घेतां नाम आवडी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सर्व सांगे । पांडुरंगे दयाळे ॥ ४ ॥

१०५०न खंडी अवगुण।वर्में मानीतसे शीण॥१॥भोग देतां कारिती काई । फुटतां यमदंडें डोई ॥ २ ॥ पापपुण्याझाडा । देतां तेथें मोठी पीडा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बोला । माझ्या शिणती विठ्ठला ॥ ४ ॥

१०५१. आम्हां केलें गुणवंत । तें उचित राखावें ॥१॥ तुम्हांसी

तों चाड नाहीं । आणिकां कांहीं सुखदुःखा ॥ १ ॥ दासांचें तों देखों नये । उणें काय होईल । तें ॥ ६ ॥ तुका म्हणे विश्वंभरा दृष्टि करा सामोरी ॥ ४ ॥

१०५२. माता कापी गळा । तेथें कोण राखी बाळा ॥ १ ॥ हें कां नेणां नारायणा । मज चाळवितां दीना ॥ २ ॥ नागवी धांवणें । तेथें साह्य व्हावें कोणें ॥ ३ ॥ राजा सर्व हरी । तेथें दुजा कोण वारी ॥ ४ ॥ तुझ्या केल्याविण । स्थिर वश नव्हे मन ॥ ५ ॥ तुका म्हणे हरी । सूत्र तुझ्या हातीं दोरी ॥ ६ ॥

१०५३. भागल्यांचा तूं विसांवा । करीन नांवा निंबलोण ॥ १ ॥ परमानंदा पुरुषोत्तमा । हरी या श्रमापासोनि ॥ २ ॥ अनाथांचा अंगीकार । करितां भार न मानिसी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे इच्छा पुरे । ऐसी धुरे हे विठ्ठले ॥ ४ ॥

१०५४. म्हणवितों दास । मज एवढीच आस ॥ १ ॥ परी तें अंगीं नाहीं वर्म । करीं आपला तूं धर्म ॥ २ ॥ बडबाडितों तोंडें । रितें भावाविण धेंडें ॥३॥ तुका म्हणे बरा । दावूं जाणतों पसारा॥४॥

१०५५. उरलें तें भक्तिसुख । डोळां मुख पाहावें ॥ १ ॥ अंतरींचें कां हो नेणां । नारायणा माझिया ॥ २ ॥ पुरवा तैसी केली आळी । बळी जगदानिया ॥ ३ ॥ हातीं घेउनि चोरां भातें । दावा रितें बाळका ॥ ४ ॥ साजत हें थोरपण । नाहीं दीनवत्सला ॥ ५ ॥ शाहणें तरी लाड दावी । बाळ जेवीं मातेसी ॥ ६ ॥ तुका म्हणे पांडुरंगा । ऐसें पै गा आहे हें ॥ ७ ॥

१०५६. प्रीतीच्या भांडणा नाहीं शिरपाव । वचनाचेचि भाव निष्ठुरता ॥ १ ॥ जीणें तरि एका जीवें उभयता । पुत्राचिया पिता दुखवे दुःखें ॥ २ ॥ काय जाणे तुटों मायेचें लिगाड । विषम तें आड उरों नेणें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मज करुणा उत्तरें । करितां विश्वंभरें दाविजेल ॥ ४ ॥

१०५७. नव्हों सभाधीट । समोर बोलायाचें नीट । एकलीं एकट । दुजें नाहीं देखिलें ॥ १ ॥ आतां अवघें तुम्ही जाणां । तुमचें माझें नारायणा । येईल करुणा । तोचि पहा तुम्हांसी ॥ २ ॥ ताळ नाहीं माझें बुद्धी । धरली न धरवें शुद्धी । आतां बळ कधीं । कोण्या

जन्में निवाड ॥ ३ ॥ आतां शेवटीचें । उत्तर हेंचि साचें । शरण आलें त्याचें । तुका म्हणे सांभाळा ॥ ४ ॥

१०५८. नमो नमो तुज माझें हें करणें । काय झालें उणें करितां स्नान ॥ १ ॥ संताचा मारग चालतों झाडूनि । हो कां लाभ हानि कांहीं तरी ॥ २ ॥ न करिसी तरी हेंचि कोडें मज । भक्ति गोड काज आन नाहीं ॥ ३ ॥ करीं सेवा कथा नाचेन रंगणीं । प्रेमसुख धणी पुरेल तों ॥ ४ ॥ महाद्वारीं सुख वैष्णवांचें मेळीं । वैकुंठ जवळीं वसे तेथें ॥ ५ ॥ तुका म्हणे नाहीं मुक्तिसवें चाड । हेंचि जन्म गोड घेतां मज ॥ ६ ॥

१०५९. भेद तुटलियावरी । आम्ही तुमचींच हो हरी ॥ १ ॥ आतां पाळावे पाळावे । आम्हां लडिवाळांचे लळे ॥२॥ आणिकांची देवा । नाहीं जाणताचि सेवा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हेवा । माझा हेत पायीं देवा ॥ ४ ॥

१०६०. वर्णूं महिमा ऐसी नाहीं मज वाचा । न बोलवे साचा पार तुझा ॥ १ ॥ ठायींची ही काया ठेविली चरणीं । आतां ओंवाळुनि काय सांडूं ॥ २ ॥ नाहीं भाव ऐसा करूं तुझी सेवा । जीव वाहूं देवा तोही तुझा ॥ ३ ॥ मज माझें कांहीं न दिसे पाहतां । जें तुज अनंता समर्पावें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आतां नाहीं मज थार । तुझे उपकार फेडावया ॥ ५ ॥

१०६१. देवा हे माझी मिराशी । ठाव तुझ्या पायांपाशीं ॥ १ ॥ याचा धरीन अभिमान । करीन आपुलें जतन ॥ २ ॥ देऊनियां जीव । वडिलीं साधियेला हा ठाव ॥३॥ तुका म्हणे देवा । जुन्हाट हे माझी सेवा ॥ ४ ॥

१०६२. दीनानाथा तुझीं ब्रीदें चराचर । घेसील कैवार शरणागता ॥१॥ पुराणीं जे तुझे गर्जती पवाडे । ते आम्हां रोकडे कळों आले ॥ २ ॥ आपुल्या दासाचें न साहासी उणें । उभा त्याकारणें राहिलासी ॥३॥ चक्र गदा हातीं आयुधें अपार । न्यून तेथें पुरें करूं धांवें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तुज भक्तीचें कारण । करावया पूर्ण अवतार ॥ ५ ॥

१०६३. तुम्हां ठावा होता देवा । माझे अंतरींचा हेवा ॥ १ ॥

होती कशानें सुटका । तरि हे वैकुंठनायका ॥२॥ नसतें सांभाळिलें। जरि तुम्हीं आश्वासिलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कृपाळुवा । बरवा केला सांवाधांवा ॥ ४ ॥

१०६४. कोण जाणे कोण घडे उपासना । कोण या वचना प्रति पावे ॥ १ ॥ आतां माझा श्रोता वक्ता तूंचि देवा । करावी ते सेवा तुझीच म्यां ॥ २ ॥ कुशळ चतुर येथें न पवती । करितील रिती तर्क मतें ॥३॥ तुका म्हणे केणें जालें एके ठरीं । मज आणि हरी तुम्हां गांठी ॥ ४ ॥

१०६५. करिसी तें देवा करीं माझें सुखें । परी मी त्यासी मुखें न म्हणे संत ॥१॥ जया राज्य द्रव्य करणें उपार्जना । वश दंभमाना इच्छे जाले ॥ २ ॥ जग देव परी निवडीन निराळें । ज्ञानाचे आंधळे भारवाही ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भय न धरी मानसीं । ऐसियाचें विशीं करितां दंड ॥ ४ ॥

१०६६. दीप घेऊनियां धुंडिती अंधार । भेटे हा विचार अघटित ॥ १ ॥ विष्णुदास आम्ही न भिओं कळिकाळा । भुलों मृगजळा न घडे तें ॥ २ ॥ उधळितां माती रविकळा मळे । हें कैसें न कळे भाग्यहीना ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तृणें झांके हुताशन । हें तंव वचन वाउगेंचि ॥ ४ ॥

१०६७. दिनें दिनें शंका वाढे । आयुष्य नेणवतां गाढें ॥१॥ कैसीं भुललीं बापुडीं । दंभविषयाचे सांकडीं ॥ २ ॥ विसरलीं मरण । त्याची नाहीं आठवण ॥३॥ देखत देखत पाहीं । तुका म्हणे आठव नाहीं ॥ ४ ॥

१०६८. आमुचा विनोद तें जगा मरण । करिती भावहीन देखावेखीं ॥ १ ॥ न कळे सतत हिताचा विचार । तेही दारोदार खाति फेरे ॥ २ ॥ वंदिले वंदावे निंदिले निंदावे । एक गेलें जावें त्याचि वाटा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कोणी नाइके सांगतां । होती यमदूता वरपडे ॥ ४ ॥

देवापाशीं मागणें.

१०६९. अद्वैतीं तों नाहीं माझें समाधान । गोड हे चरण सेवा तुझी ॥१॥ करूनी उचित देई हेंचि दान । आवडे कीर्तन नाम तुझें ॥२॥ देवभक्तपण सुखाचा सोहळा । ठेवूनि निराळा दावी मज ॥३॥

तुका म्हणे आहे तुझें हें सकळ । कोण्या एका काळें देई मज ॥ ४ ॥

१०७०. समचरणदृष्टि विटेवरी साजिरी । तेथें माझी हरी वृत्ति राहो ॥ १ ॥ आणिक न लगे मायिक पदार्थ । तेथें माझें आर्त्त नको देवा ॥ २ ॥ ब्रह्मादिक पदें दुःखाची शिराणी । तेथें *चित्त झणीं जडों देसी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे त्याचें कळलें आम्हां वर्म । जे जे कर्मधर्म नाशवंत ॥ ४ ॥

१०७१ सदा माझे डोळे जडो तुझे मूर्ती । रखुमाईच्या पती सोयरिया ॥ १ ॥ गोड तुझें रूप गोड तुझें नाम । देई मज प्रेम सर्व काळ ॥२॥ विठो माउलिये हाचि वर देई । संचरोनि राहीं हृदयामाजी ॥ ३ ॥ तुका ह्मणे कांहीं न मागे आणिक । तुझे पायीं सुख सर्व आहे ॥ ४ ॥

१०७२. नामपाठ मुक्ताफळांच्या वोवणी । हें सुख सगुणीं अभीनव ॥ १ ॥ तरी आह्मी जालों उदास निर्गुणा । भक्तांचिया मना मोक्ष नये ॥ २ ॥ द्यावे घ्यावें ऐसा येथें उरे भाव । काय ठाया ठाव पुसोनियां ॥ ३ ॥ तुका ह्मणे आतां अभयदान करा । ह्मणा विश्वंभरा दिलें ऐसें ॥ ४ ॥

१०७३. समर्थाचे सेवें कोठें नाहीं घात । पाहों नये अंत पांडुरंगा ॥ १ ॥ आहे तैसी नीत विचारावी बरी । येऊनी भीतरी वास करा ॥ २ ॥ निढळ राखिलें तरी भयाभीत । हर्षामर्ष चित्त पावतसे ॥३॥ तुका म्हणे तरी कळेल निवाड । दर्शनाची चाड शुभकीर्ति ॥४॥

१०७४. वारंवार हाचि न पडावा विसर । वसावें अंतर तुमच्या गुणीं ॥ १ ॥ इच्छेचा ये दाता तूं एक समर्था । अगा कृपावंता मायबापा ॥ २ ॥ लाभाचिये वोढी उतावीळ मन । त्यापरि चिंतन चरणाचें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जीवीं जीवन ओलावा । पांडुरंगे द्यावा शीघ्र आतां ॥ ४ ॥

१०७५. पावलें पावलें तुझें आह्मां सर्व । दुजा नको भाव होऊं देऊं ॥ १ ॥ जेथें तेथें देखें तुझींच पाउलें । त्रिभुवन संचलें विठ्ठला गा ॥ २ ॥ भेदाभेदमतें भ्रमाचे संवाद । आह्मां नको वाद त्यांशीं देऊं

---

* दुश्चित्त

॥ ३ ॥ तुका ह्मणे अणु तुजविण नाहीं । नभाहुनि पाहीं वाढ आहे ॥ ४ ॥

१०७६. वाळूनियां जन सांडी मज दुरी । करिसील हरी ऐसें कधीं ॥ १ ॥ आठवीन पाय धरूनि अनुताप । वाहे जळ झोंप नाहीं डोळां॥२॥नावडती जीवा आणीक प्रकार । आवडी ते फार एकांताची ॥ ३ ॥ तुका ह्मणे ऐसी धरितों वासना । होईं नारायणा साह्य मज ॥ ४ ॥

१०७७. होईल तो भोग भोगीन आपुला । न घालीं विठ्ठला भार तुज ॥ १ ॥ तुह्मांपासाव हें इच्छीतसें दान । अंतरींचे ध्यान मुखीं नाम ॥ २ ॥ नयें काकुलती गर्भवासासाठीं । न धरीं हें पोटीं भय कांहीं ॥ ३ ॥ तुका ह्मणे मज उदंड एवढे । *नाचेन मी पुढें मायबापा ॥ ४ ॥

१०७८. कानडीनें केला मऱ्हाटा भ्रतार । एकाचें उत्तर एका नये ॥ १ ॥ तैसें मज नको करूं कमळापती । देईं या संगति सज्जनांची ॥ २ ॥ तिनें पाचारिलें इल बा ह्मणोन । येरु पळे आण झाली आतां ॥ ३ ॥ तुका ह्मणे येरा येरा जेंवि चिह्नन्न । तेथें वाढ शीण सुखा पोटीं ॥ ४ ॥

१०७९. नाम आठवितां सद्गदित कंठीं । प्रेम वाढे पोटीं ऐसें करीं ॥ १ ॥ रोमांच जीवन आनंदाश्रु नेत्रीं । अष्टांग ही गात्रीं प्रेम तुझें ॥ २ ॥ सर्वही शरीर वेंचों या कीर्तनीं । गाऊं निशिदिनीं नाम तुझें ॥ ३ ॥ तुका ह्मणे दुजें न करीं कल्पांतीं । सर्वदा विश्रांति संतांपायीं ॥ ४ ॥

१०८०. अनाथ परदेशी हीन दीन भोळें । उगलेंचि लोळे तुझे रंगीं ॥ १ ॥ आपुलें ह्मणावें मज नुपेक्षावें । प्रेमसुख द्यावें मायबापा ॥ २ ॥ कासवीचे परी पाहे दृष्टीं मज । विज्ञानी उमज दावुनियां ॥ ३ ॥ तुका ह्मणे तुझा झालों शरणागत । काया वाचा चित्त दुजें नाहीं ॥ ४ ॥

१०८१. मागत्याची कोठें घडते निरास । लेंकरा उदास नाहीं होत ॥ १ ॥ कासया मी होऊं उतावीळ जीवीं । जाणता गोसावी

---

* न वाचावें.

सर्व आहे ॥ २ ॥ झाला तरी वेळ कवतुकासाठीं । निर्दया तों पोटीं उपजेना ॥ ३ ॥ तुका म्हणे त्यासी ठाउकें उचित । होईल संकेत नेमियेला ॥ ४ ॥

१०८२. कां जी तुम्ही ऐसे नव्हा कृपावंत । निवे माझें चित्त ठायींच्या ठायीं ॥ १ ॥ कांहीं शम नये विषम अंतरा । शांतीचा तो बरा ऐसा योग ॥ २ ॥ दुःखी होतों पंचभूतांच्या विकारें । जडत्वें[1] दातारें दाखवीं तीं ॥ ३ ॥ तुका ह्मणे मोडा अहंकाराची मान । धरितों चरण ह्मणऊनि ॥ ४ ॥

१०८३. येतील अंतरीं शिष्टाचे अनुभव । तळमळी जीव तया सुखा ॥ १ ॥ आतां माझा जीव घेउनियां बळी । बैसवावें ओळी संताचिये ॥ २ ॥ विस्तारिली वाचा फळेंविण वेल । कोरडेचि बोल फोस वांझे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आलों निर्वाणाचे वरी । राहों नेदीं उरी नारायणा ॥ ४ ॥

१०८४. सांवळें सुंदर रूप मनोहर । राहो निरंतर हृदयीं माझें ॥१॥ आणीक कांहीं इच्छा आम्हां नाहीं चाड । तुझें नाम गोड पांडुरंगा ॥ २ ॥ जन्मोजन्मीं ऐसें मागितलें तुज । आम्हांसी सहज द्यावें आतां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुज ऐसे जी दयाळ । धुंडितां सकळ नाहीं आम्हां ॥ ४ ॥

१०८५. मोक्षाचें आम्हासी नाहीं अवघड । तो असे उघड गांठोळीस ॥ १ ॥ भक्तीचे सोहळे होतील जीवासी । नवल तेविशीं पुरावितां ॥ २ ॥ ज्याचें त्यासी देणें कोण तें उचित । मानूनियां हित घेतो सुखें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सुखें देई संसार । आवडीसी थार करीं माझे ॥ ४ ॥

१०८६. पहा ते पांडव अखंड वनवासी । परि त्या देवासी आठविती ॥ १ ॥ प्रल्हादासी पिता करितो जाचणी । परि तो स्मरे मनीं नारायण ॥ २ ॥ सुदामा ब्राह्मण दरिद्रें पीडिला । नाहीं विसरला पांडुरंगा ॥३॥ तुका म्हणे तुझा न पडावा विसर । दुःखाचे डोंगर झाले तरी ॥ ४ ॥

१०८७. नाहीं तुज कांहीं मागत संपत्ती । आठवण चित्तीं असे

[1] जडत्वें दातारें दाखविती.

द्यावी ॥ १ ॥ सरलिया भोग येईन सेवटीं । पायापें या भेटी अनुसंधोंन ॥ २ ॥ आतां मजसाठीं याल आकारास । रोकडी हे आस नाहीं देवा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मुखीं असो तुझें नाम । देईल तो श्रम देवो काळ ॥ ४ ॥

१०८८. डगमगी मन निराशेच्या गुणें । हें तों नारायणें शांतवीजे ॥ १ ॥ धीर तूं गंभीर जीवन जगाचें । जळो विभागाचें अहोच ते ॥ २ ॥ भेईल जीव हें देखोनि कठिण । केला जातो शीण तो तो वांयां ॥ ३ ॥ तुका ह्मणे आवश्यक हें वचन । पाळावेंचि दान समयो आहे ॥ ४ ॥

१०८९. इच्छेपाशीं आलों फिरोनि मागुता । स्वामीसेवकता आवडीचे ॥ १ ॥ द्यावें लवकरी मागितलें दान । मुळींचें जतन करुनी असें ॥ २ ॥ उपाय हे करी एकाचि वचना । दावूनिया खुणा ठाया येतों ॥ ३ ॥ तुका म्हणे गांठीं किती तुजपाशीं । जगाच्या तोंडिसी चिंतनानें ॥ ४ ॥

१०९०. काय करूं मज नागवलें आळसें । बहुत या सोसें पीडा केली ॥ १ ॥ हिरोनियां नेला मुखींचा उच्चार । पाडिलें अंतर जवळीच ॥ २ ॥ द्वैताचिया कैसा सांपडलों हातीं । बहूत करतां ओढाओढी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां आपुलिया सवा । न्यावें मज देवा सोडवूनी ॥ ४ ॥

१०९१. लडिवाळ म्हणोनी निष्ठुर न बोला । परी सांभाळिला लागे घात ॥ १ ॥ बहु वागवीत आणिलें दुरूनी । दिसांची पोसणी बहु आहे ॥ २ ॥ नाहीं लागों दिला आघाताचा वारा । निष्टुर उत्तरा कोमेजेना ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुम्ही कृपावंत हरि । शांतवा उत्तरीं अमृताच्या ॥ ४ ॥

१०९२. जेणें माझें चित्त राहे तुझ्या पायीं । अखंड तें देई प्रेमसुख ॥ १ ॥ देहभाव राखा दीन करूनियां । जनाचारी वांया जाइ तैसा ॥ २ ॥ द्रव्य दारा नको मानाची आवडी । कवणेविशीं गोडी प्रपंचाची ॥ ३ ॥ तुझें नाम माझें धरोनियां चित्त । एकांत लोकांत

---

१ अत्रीत त्या.

सदा राहो ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तुझे जोडोनियां पायीं । झालें उतराई पांडुरंगा ॥ ५ ॥

१०९३. माझें हातीं आहे करावें चिंतन । तुम्हीं कृपादान प्रेम द्यावें ॥ १ ॥ मागतिया भांडवल आळवण । नामासी जतन दातियासी ॥ २ ॥ बाळक धांवोनी आड रिघे स्तनीं । घालावा जननी प्रेमपान्हा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे करी कासवीचे परी । आहे सूत्रदोरी तुझे हातीं ॥ ४ ॥

१०९४. समर्थ या नांवे दिनांचा कृपाळ । हें तव सकळ स्वामी अंगीं ॥ १ ॥ मज काय लागे करणें विनवणी । विदित चरणीं सकळ आहे ॥ २ ॥ दयासिंधु तुम्हां भांडवल दया । सिंचावें आतां या कृपामृतें ॥३॥ तुका म्हणे आहो पंढरीनिवासे । बहुजीव आसे लागतसे ॥ ४ ॥

१०९५. अमृताचीं फळें अमृताची वेली । तेचि पुढें चाली बीजाचीही ॥ १ ॥ ऐसीयांचा संग देईं नारायणा । बोलावा वचना जयाचिया ॥ २ ॥ उत्तम सेवन सीतळ कंठासी । पुष्ट कांती तैसी दिसे वरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तैसे होईजेते संगें । वास लागे अंगे चंदनाच्या ॥ ४ ॥

१०९६. नर नारी बाळें अवघा नारायण । ऐसें माझें मन करी देवा ॥ १ ॥ नयो कामक्रोध द्वेष निंदा द्वंद्व । अवघा गोविंद निःसंदेह ॥ २ ॥ असावें म्यां सदा विषयीं विरक्त । काया वाचा चित्त तुझ पायीं ॥ ३ ॥ करोनिया साह्य पुरवी मनोरथ । व्हावें कृपावंत तुका म्हणे ॥ ४ ॥

१०९७. ऐसें सत्य माझें येईल अंतरा । तरीच मज करा कृपा देवा ॥ १ ॥ वचनासारिखें तळमळें चित्त । बाहेरि तो आंत होईल भाव ॥ २ ॥ तरीच मज ठाव द्यावा पासापाशीं । सत्यत्वें जाणसी दास खरा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सत्य निकट सेवक । तरिच भातुकें प्रेम द्यावें ॥ ४ ॥

१०९८. ऋणाच्या परिहारा जालों वोळगणा । द्यावी नारायणा वासलाती ॥ १ ॥ जालों उतराई शरीरसंकल्पें । चुकों द्यावीं पापें सकळहीं ॥ २ ॥ आजिवरी होतों धरूनि जीवासी । व्याजें कांसा-

विसी बहु केलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मना आणिला म्यां भाव । तुमचा तेथें ठाव आहे देवा ॥ ४ ॥

१०९९. आवडी न पुरे सेवितां न सरे । पडियेली धुरे सर्वे गांठीं ॥ १ ॥ न पुरे हा जन्म हें सुख साठितां । पुढतीही आतां हेंचि मागों ॥ २ ॥ मारगाची चिंता पालखी बैसतां । नाहीं उसंतितां कोस पेणी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझी विठ्ठल माउली । जाणे ते लागली भूक ताहान ॥ ४ ॥

११००. सेवीन उच्छिष्ट लोळेन अंगणीं । वैष्णवाचे नाहणीं होईन किडा ॥ १ ॥ ऐसें जन्म आतां मज देई देवा । आवडी हे जीवा सर्व काळ ॥ २ ॥ त्याचें चरणरज येती अंगावरी । वंदिन तें शिरीं जाइन मागें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे येथें राहिलासे भाव । सकळही वाव जाणोनियां ॥ ४ ॥

११०१. आतां काढाकाढी करी गा पंढरिराया । नाहीं तरी वांयां गेलों दास ॥ १ ॥ जाणतां बैसलों दगडाचे नावे तिचा तो स्वभाव प्राण घ्यावा ॥ २ ॥ मनाचा स्वभाव इंद्रियांची ओढी । पतनाचे जोडी वरी हांव ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जाली आंधळ्याचे परी आतां मज हरी वाट दावी ॥ ४ ॥

११०२. लाज वाटे पुढें तोंड दाखवितां । परि जाऊं आतां कोणापाशीं ॥ १ ॥ चुकलियां कामा मागतों मुशारा । लाज फजितखोरा नाहीं मज ॥ २ ॥ पाय सांडूनियां फिरतों बासर । स्वामिसेवा चोर होऊनियां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मज पाहिजे दंडिलें । पुढें हें घडलें न पाहिजे ॥ ४ ॥

११०३. आम्हां वैष्णवांचा कुलधर्म कुळीचा । विश्वास नामाचा एका भावें ॥ १ ॥ तरीच हरिदास म्हणवितां श्लाघीजे । निर्वासना कीजे चित्त आधीं ॥ २ ॥ गाऊं नाचूं प्रेमें आनंदें कीर्तनीं । भुक्तिमुक्ति दोन्ही न मागों तुज ॥ ३ ॥ सुगुण निर्गुण एकाचि आवडी । चित्तें दिली बुडी चिदानंदी ॥ ४ ॥ वृत्तिसहित मन रिघे प्रेमडोहीं । नाठविती देहीं देहसाव ॥ ५ ॥ तुका म्हणे देवा ऐसीयांची सेवा । द्यावी जी केशवा जन्मोजन्मीं ॥ ६ ॥

११०४. मातेची अवस्था काय जाणे बाळ । तिसीं तों सकळ

चिंता त्याची ॥ १ ॥ ऐसा परस्परें आहे जी विचार । भोपळ्याचा तार दगडासी ॥ २ ॥ भुजंग पोटाळी चंदनाचें अंग । निवे परी संगें नव्हे तैसा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे करा परिसाचे परी । मज ठेवा सरी लोखंडाचे ॥ ४ ॥

११०५. किती तुजपाशीं देऊं परिहार । जाणसी अंतर पांडुरंगा ॥ १ ॥ आतां माझे हातीं देई माझें हित । करीं माझें चित्त समाधान ॥ २ ॥ राग आला तरी कापूं नये मान । बाळा मायेविण कोण दुजें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तैसा होईल लौकिक । मागे बाळ भीक समर्थाचें ॥ ४ ॥

११०६. पोट धालें मग नलगे पंगती । झालिया निश्चिंती खेंळ गोड ॥ १ ॥ आपुलिया हातें देई वो कवळ । विठ्ठला शीतळ जीवन वरी ॥ २ ॥ घराचा विसर होईल आनंदें । नाचेन मी छंदें प्रेमाचिया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तोंचिवरी करकर । मग हें उत्तर खंडईल ॥ ४ ॥

११०७. सारीन तें आतां एकाचि भोजनें । वारीन मागणें वेळों वेळां ॥ १ ॥ शेवटींचा घास गोड करी माते । अगे कृपावंते पांडुरंगे ॥ २ ॥ वंचूं नये आतां कांहींच प्रकार । धाकल्याचे थोर झाल्यावरी ॥३॥ तुका म्हणे पोटीं बहु झाला वाव । कांहीं नेदी ठाव उरों मागें ॥ ४ ॥

११०८. नाहीं तुम्हां कांहीं लाविलें मागणें । कांटाळ्याच्या भेणें त्रासलेती ॥ १ ॥ एखादिये परी टाळावी करकर । हा नका विचार देखों कांहीं ॥ २ ॥ पायांच्या वियोगें प्राणासंवसाटीं । नेघवेसी तुटी झाली आतां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुम्हां मागणें तें आतां । हेंचि कृपावंता चरणीं वास ॥ ४ ॥

११०९. नको देऊं देवा पोटीं हें संतान । मायाजाळें जाण नाठविसी ॥ १ ॥ नको देऊं देवा द्रव्य आणि भाग्य । तो एक उद्वेग होय जीवा ॥ २ ॥ तुका म्हणे करी फकिराचे परी । रात्रंदिवस हरी येइल वाचे ॥ ३ ॥

१११०. हरि तुझें नाम गाईन अखंड । याविण पाखंड नेणें कांहीं ॥ १ ॥ अंतरीं विश्वास अखंड नामाचा । कायामनेंवाचा

हेंचि देईं ॥ २ ॥ तुका म्हणे आतां देईं संतसंग। तुझे नामीं रंग भरो मना ॥ ३ ॥

११११. आतां तरी मज सांगा साच भावें । काय म्यां करावें ऐसें देवा ॥ १ ॥ चुकलिया[1] कर्म नोहे तें कारण । केला होय सीण अवघाचि ॥ २ ॥ फळें म्हणवुनी करीतसें वाद । दिसे भेदाभेद अंतरींच ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नको पाहूं तूं निर्वाण। देईं कृपादान याचकासी ॥ ४ ॥

१११२. हेंचि सुख पुढतीं मागतों आगळें । आनंदाचीं फळें सेवादान ॥ १ ॥ जन्मजन्मांतरीं तुझाचि अंकिला । करुनि विठ्ठला दास ठेवीं ॥ २ ॥ दुजा भाव आड येऊं नेदीं चित्ता। करावा अनंता नास त्याचा ॥ ३ ॥ अभय देऊनि करावें सादर । क्षण तो विसर पडों नेदीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आम्ही जे जे इच्छा करूं । ते ते कल्पतरु पुरविसी ॥ ५ ॥

१११३. एकांताचें सुख देईं मज देवा । आघात या जीवा चुकवूनी ॥ १ ॥ ध्यानीं रूप वाचे नाम निरंतर आपुला विसर पडों नेदीं ॥ २ ॥ मायबाळा भेटी सुखाची आवडी । तैसी मज गोडी देईं देवा ॥ ३ ॥ कीर्ती ऐकोनियां जालों शरणागत । दासाचें तूं हित करितोसी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मी तो दीन पापराशी । घालावें पाठीशीं मायबापा ॥ ५ ॥

१११४. येणें मुखें तुझें वर्णी गुण नाम । तेंचि मज प्रेम देईं देवा ॥ १ ॥ डोळे भरूनियां पाहेन तुझें मुख । तेंचि मज सुख देईं देवा ॥ २ ॥ कान भरोनियां ऐकेन तुझी कीर्ती । ते मज विश्रांती देईं देवा ॥ ३ ॥ वाहें[2] रंगीं टाळी नाचेन उदास । हें देईं हातांस पायां सुख ॥ ४ ॥ तुका म्हणे माझा सकळ देहभाव । आणीक नको ठाव चिंतू यासी ॥ ५ ॥

१११५. पांडुरंगा कांहीं आईकावी मात । न करावें मुक्त आतां मज ॥ १ ॥ जन्मांतरें मज तैसीं देईं देवा । जेणें चरणसेवा घडे तुझी ॥ २ ॥ वाखाणीन कीर्ती आपुलिया मुखें । नाचेन मी सुखें

१ चुकावया कर्म. २ हा चरण कांहीं गाथ्यांत नाहीं.

तुजपुढें ॥ ३ ॥ करूनि कामारी दास दीनाहुनी । आपुल्या अंगणीं ठाव मज ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आम्ही मृत्युलोकीं भले । तुझेचि अंकिले पांडुरंगा ॥ ५ ॥

१११६. त्राहे त्राहे त्राहे सोडवीं अनंता । लागों दे ममता तुझे पायीं ॥ १ ॥ एकाचि मागणें देई तुझी गोडी । नलेवी आवडी आणिकांची ॥ २ ॥ तुझे गुण नाम वर्णीन पवाडे । आवडीच्या कोडें नाचों रंगीं ॥ ३ ॥ बापा विठ्ठलराया हेंचि देई दान । जोडती चरण जेणें तुझे ॥ ४ ॥ आवडीसारिखें मागितलें जरी । तुका म्हणे करीं समाधान ॥ ५ ॥

१११७. अभयेदान मज देई वो दातारा । कृपेच्या सागरा मायबापा ॥ १ ॥ देहभाव तुझ्या ठेवियेला पायीं । आणीक मी कांहीं दुजें नेणें ॥ २ ॥ सेवाभक्तिहीन नेणता पतित । आतां माझें हित तुझ्या पायीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुझे नाम दिनानाथ । तें मज उचित करी आतां ॥ ४ ॥

१११८. काय देह घालूं करवती कर्मरी । टाकूं या भितरीं अग्नीमाजी ॥ १ काय सेवूं वन शीतउष्ण तहान । साहों कीं मोहन धरुनी बैसों ॥ २ ॥ काय लावूं अंगीं भस्म उधळण । हिंडूं देश कोण खुंटचारी ॥ ३ ॥ काय त्यजूं अन्न करूं मी उपवास । काय करूं नास जीवित्वाचा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे काय करावा उपाव । ऐसा देई भाव पांडुरंगा ॥ ५ ॥

१११९. आमची कृपाळू तूं होसी माउली । विठ्ठले साउली शरणागता ॥ १ ॥ प्रेमपान्हा स्तनीं सदासर्वकाळ ॥ दृष्टी हे निर्मळ अमृताची ॥ २ ॥ भूक तहान दुःख वाटो नेदी शीण । अंतरीचा गुण जाणोनियां ॥ ३ ॥ आशा तृष्णा माया चिंता दवडी दुरी । ठाव आम्हां करी खेळावया ॥ ४ ॥ तुका म्हणे लावी संताचा सांगात । तेथें न पवे हात कळिकाळाचा ॥ ५ ॥

११२०. मानावया जग व्हावी द्रव्यमाया । नाहीं हें माझिया जीवा चाड ॥ १ ॥ तुझ्या पायांसाठीं केली आराणूक । आतां कांहीं

---

१ नलगे. २ अभयदान मज. ३ माझें सर्वही साधन । नामसंकीर्तन विठोबाचे ॥

एक नको दुजें ॥ २ ॥ करूनियां कृपा करीं अंगिकार । न लावीं उशीर आतां देवा ॥ ३ ॥ नव्हे साच कांहीं कांहीं कळो आलें मना म्हणोनि वासना आवरिली ॥४॥ तुका म्हणे आतां मनोरथ सिद्धी । माझे कृपानिधी पाववावे ॥ ५ ॥

११२१. तरि कां नेणते होते मागें ऋषी । तींहीं या जनासी दुराविलें ॥ १ ॥ वोळगती जया अष्टमादि सिद्धी । ते या जनबुद्धी नातळती ॥ २ ॥ कंद मुळें पाला धातूच्या पोषणा । खाती वास रानां-तरीं केला ॥ ३ ॥ लावुनियां नेत्र उगेचि बैसले । न बोलत ठेले मौन्यरूप ॥ ४ ॥ तुका म्हणे ऐसें करीं माझ्या चित्ता । दुरावीं अनंता जन दुरी ॥ ५ ॥

११२२. नलगे देवा तुझें आम्हांसी वैकुंठ । सायुज्यता पट्ट नलगे मज ॥ १ ॥ देईं तुझें नाम मज सर्वकाळीं । मागणें वनमाळी हेंचि तुज ॥ २ ॥ नारद तुंबर उद्धव प्रल्हाद । बळी रुक्मांगद नाम ध्याती ॥ ३ ॥ सिद्ध मुनिगण गंधर्व किन्नर । करिताती गजर राम-नामें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे हरी देईं तुझें नाम । अखंडित प्रेम हेंचि द्यावें ॥ ५ ॥

११२३. विश्वास धरूनि राहिलों निवांत । ठेवूनियां चित्त तुझे पायीं ॥ १ ॥ तरावें बुडावें तुझिया वचनें । निर्धार हा मनें केला माझ्या ॥२॥ न कळे हें मज साच चाळविलें । देसी तें उगलें घेइन देवा ॥ ३ ॥ मागणें तें सरे ऐसें करी देवा । नाहीं तरी सेवा सांगा पुढें ॥ ४ ॥ करावें कांहीं कीं पाहावें उगलें । तुका म्हणे बोले पांडु-रंगा ॥ ५ ॥

११२४. कृपाळू म्हणोनि बोलती पुराणें । निर्धार वचनें यांचीं मज ॥ १ ॥ आणीक उपाय नेणेंचि मी कांहीं । तुझें वर्म ठायीं पडे तैसें ॥ २ ॥ नये धड कांहीं बोलतां वचन । रिघालों शरण सर्व भावें ॥ ३ ॥ कृपा करिसी तरी थोडें तुज काम । माझा तरि श्रम बहु हरे ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मज दाखवीं श्रीमुख । हरेल या भूक डोळियांची ॥ ५ ॥

११२५. भावबळें कैसा जालासी लहान । मागें संतीं ध्यान वर्णि-येलें ॥ १ ॥ तें मज उचित करूनियां देवा । दाखवीं केशवा माय–

बापा ॥ २ ॥ पाहोनियां डोळा बोलेन मी गोष्टी । आलिंगूनि मिठी देईन पायीं ॥ ३ ॥चरणीं दृष्टि उभा राहेन समोर । जोडोनियां कर पुढें दोन्ही ॥४॥ तुका म्हणे उत्कंठित हे वासना । पुरवीं नारायणा आर्त माझें ॥ ५ ॥

११२६. आत्मस्थिति मज नको हा विचार । देई निरंतर चरणसेवा ॥ १ ॥ जन्मोजन्मीं तुझा दास पुरुषोत्तमा । हेचि गोडी आम्हां देई जीवा ॥२॥ काय सायुज्यता मुक्तीची हे चाड । देव भक्त कोड तेथें नाहीं ॥ ३ ॥ काय तें निर्गुण पाहों केशापरी । वर्णू तुझी हरी कीर्ति कैसी ॥ ४ ॥ गोड चरणसेवा देवभक्तपणें । मज देवा झणें दुराविसी ॥ ५ ॥ जाणिवेपासूनि सोडवीं सत्वरें । देई निरंतर चरणसेवा ॥ ६ ॥ तुका म्हणे गोडा गोड नलगे प्रीति । सेवेविण चित्तीं सार नाहीं॥ ७ ॥

११२७. कुळींचें दैवत ज्याचें पंढरिनाथ ॥ होईन दासीसुत त्याचे घरीं ॥ १ ॥ शुद्ध यातिकुळवर्णा चाड नाहीं । करी भलते ठायीं दास तुझा ॥२॥ पंढरीस कोणी जाती वारकरी । होईन त्याचे घरीं पशुयाति ॥ ३ ॥ विठ्ठलचिंतन दिवसारात्रीं ध्यान । होईन पायतन त्याचे पायीं ॥ ४ ॥ तुळसीवृंदावन जयाचे अंगणीं । होईन केरसुणी त्याचें घरीं ॥ ५ ॥ तुका म्हणे हाचि भाव माझ्या चित्तीं । नाहीं आणिका गती चाड मज ॥ ६ ॥

११२८. पंढिये तें आम्हीं तुजपाशीं मागावें। जीवींचें सांगावें हितगुज ॥ १ ॥ पाळशील लळे दीन वो वत्सले । विठ्ठले कृपाळे जननिये ॥ २ ॥ जीवभाव तुझ्या ठेवियेला पायीं । तूंचि सर्वा ठायीं एक आम्हां ॥ ३ ॥ दुजियाचा संग लागों नेदीं वारा । नाहीं जात घरा आणिकांच्या ॥ ४ ॥ सर्वसत्ता एकी आहे तुजपाशीं । ठावें आहे देसी मागेन तें ॥ ५ ॥ म्हणवुनि पुढें मांडियेली आळी । थिंकोनियां चोळी डोळे तुका ॥ ६ ॥

११२९. अगा करुणाकरा करितसें धांवा । या मज सोडवा लवकरि ॥ १ ॥ऐकोनियां माझीं करुणेचीं वचनें । व्हावें नारायणें उतावीळ ॥ २ ॥ मागें पुढें अवघा दिसे रिता ठाव । ठेवूनि पायीं भाव

१ माझ्या. २ मुक्ती हेचि गोड. ३ माझ्या जीवा. ४ पढियंते.

वाट पाहें ॥ ३ ॥ उशीर तो आतां न पाहिजे केला । अहो जी विठ्ठला मायबापा ॥ ४ ॥ उरलें तें एक हेंचि मज आतां । अवघें विचारितां शून्य जालें ॥ ५ ॥ तुका म्हणे आतां करीं कृपादान । पाउलें समान दावीं डोळां ॥ ६ ॥

११३०. मागता भिकारी जालों तुझें द्वारीं । देई मज हरी कृपादान ॥ १ ॥ प्रेम प्रीति नाम उचित करावें । भावें संचरावें हृदयामाजी ॥ २ ॥ सर्वभावें शरण आलों पांडुरंगा । कृपाळु तूं जगामाजी एक ॥ ३ ॥ तापत्रयें माझी तापविली काया । शीतळ व्हावया पाय तुझे ॥ ४ ॥ संबंधीं जनवाद पीडलों परोपरी । अंतरलों दुरी तुजसी तेणें ॥ ५ ॥ तुका म्हणे आतां तुझा शरणागत । करावें सनाथ मायबापा ॥ ६ ॥

११३१. न म्हणे कोणा सिद्ध साधक गंव्हार । अवघा विश्वंभर वांचूनियां ॥ १ ॥ ऐसें माझें बुद्धि काया वाचा मन । लावी तुझें ध्यान पांडुरंगा ॥ २ ॥ गातां प्रेमगुण शंका माझ्या मनीं । नाचतां रंगणीं नाठवावी ॥ ३ ॥ देई चरणसेवा भूतांचें भजन । वर्णअभिमान सांडवूनि ॥ ४ ॥ आशापाश माझी तोडी माया चिंता । तुजविण व्यथा नको कांहीं ॥ ५ ॥ तुका म्हणे सर्वभाव तुझे पायीं । राहे ऐसें देई प्रेम देवा ॥ ६ ॥

११३२. आतां केशीराजा हेचि विनवणी । मस्तक चरणीं ठेवीतसे ॥ १ ॥ देह असो माझा भलतिये ठायीं । चित्त तुझ्या पायीं असों द्यावें ॥ २ ॥ काळानें खंडन घडावें चिंतन । तनमनधनाविन्मुखता[1] ॥ ३ ॥ कफवातपित्त देहअवसानीं । ठेवावी वारूनि दुरितें हीं ॥ ४ ॥ सावध तों माझीं इंद्रियें सकळ । दिली एक वेळ हाक आधीं ॥ ५ ॥ तुका म्हणे तूं या सकळांचा जनिता । येथें ऐक्यता[2] सकळांसी ॥ ६ ॥

११३३. देवा आतां ऐसा करी उपकार । देहाचा विसर पाडीं मज ॥ १ ॥ तरीच हा जीव सुख पावे माझा । बरें केशीराजा कळों आलें ॥ २ ॥ठाव देई चित्ता राखें पायांपाशीं । सकळ वृत्तींसी अखंडित ॥ ३ ॥ आस भय चिंता लाज काम क्रोध । तोडावा संबंध

---

१ धनमानजन विन्मुख तो. २ ऐकता.

यांचा माझा ॥ ४ ॥ मागणें तें एक हेंचि आहे आतां । नाम मुखीं संतसंग देई ॥ ५ ॥ तुका म्हणे नको वरपंग देवा । घेई माझी सेवा भावशुद्ध ॥ ६ ॥

११३४. आला भागासी तो करीं वेवसाव । परि राहों भाव तुझ्या पायीं ॥ १ ॥ काय चाले तुम्हीं बांधलें दातारा । वाहिलिया भारा उसंतितों ॥ २ ॥ शरीर तें करी शरीराचे धर्म । नको देऊं वर्म चुकों मना ॥ ३ ॥ चळण फिरवी ठाव बहुवस । न घडो आळस चिंतनाचा ॥ ४ ॥ इंद्रियें करोत आपुले व्यापार । आवडीसी थार देई पायीं॥ ५ ॥ तुका म्हणे नको देऊं काळा हातीं । येतों काकुळती म्हणऊनी ॥ ६ ॥

११३५. चाल घरा उभा राहें नारायणा । ठेवूं दे चरणांवरि माथा ॥ १ ॥ वेळोंवेळा देई क्षेमआलिंगन । करी अवलोकन कृपा-दृष्टी ॥ २ ॥ प्रक्षाळूं दे पाय बैस माजघरीं । चित्त स्थिर करीं पांडु-रंगा ॥ ३ ॥ आहे त्या संचितें करवीन भोजन । काय न जेवून करि-सी आतां ॥ ४ ॥ करुणाकरें नाहीं कळों दिलें वर्म । दूरी होतां भ्रम कोण वारी ॥ ५ ॥ तुका म्हणे आतां आवडीच्या सत्ता । बोलिलों अनंता करवीन तें ॥ ६ ॥

११३६. नको मज ताठा नको अभिमान । तुजवीण क्षीण होतो जीव ॥ १ ॥ दुर्धर हे माया न होय सुटका । वैकुंठनायका सोडवीं मज ॥ २ ॥ तुका म्हणे तुझें झालिया दरूषण । मग निवारण होइल सर्व ॥ ३ ॥

११३७. नरस्तुति आणि कथेचा विकरा । हें नको दातारा घडों देऊं ॥ १ ॥ ऐसिये कृपेची भाकितों करुणा । आहेसि तूं राणा उदा-राचा ॥ २ ॥ पराविया नारी आणि परधना । नको देऊं मनावरी येऊं ॥ ३ ॥ भूतांचा मत्सर आणि संतनिंदा । हें नको गोविंदा घडों देऊं ॥ ४ ॥ देहअभिमान नको देऊं शरीरीं । चढों कांहीं परी एक देऊं ॥ ५ ॥ तुका म्हणे तुझ्या पायांचा विसर । नको वारंवार पडों देऊं ॥ ६ ॥

११३८. तुझें नाम मुखीं न घेतां आवडी । जिव्हां तेचि घडी झडो माझी ॥ १ ॥ हेंचि मज देई हेंचि मज देई । आणिक दुजे

कांहीं न मगें तुज ॥ २ ॥ बाहिर कान तुझी कीर्ति नाइकतां । पाय न देखतां जावोत डोळे ॥ ३ ॥ मना तुझें ध्यान नाहीं नित्य काळ । धिग तें चांडाळ जळो जळो ॥ ४ ॥ हातपाय तेणें पंथें न चालतां । जावोत अनंता गळोनियां ॥ ५ ॥ तुजविण जिणे नाहीं मज चाड । तुका म्हणे गोड नाम तुझें ॥ ६ ॥

११३९. अखंड जया तुझी प्रीती । मज दे तयाची संगाति । मग मी कमळापति । तुज बा नाणीं कांटाळा ॥ १ ॥ पडोन राहेन तये ठायीं । उगाचि संतांचिये पायीं । न मगें न करीं कांहीं । तुझी आण गा विठोबा ॥ २ ॥ तुम्ही आह्मी पीडों जेणें । दोन्ही वारती एकानें । बैसलों धरणें । हाका देत दाराशीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे या बोला । चित्त द्यावें बा विठ्ठला । न पाहिजे केला । अवघा माझा आव्हेर ॥ ४ ॥

११४०. तुझ्या रूपें माझी काया । भरों द्यावी पंढरीराया । दर्पणींची छाया । एका रूपें भिन्नत्वें ॥ १ ॥ सुख पाडिलें सांठवणें । सत्ता वेचे शनें शनें । अडचणीचे कोन । चारी मार्ग उगवले २ ॥ वसो डोळयांची बाहुली । कवळे भिन्न छाया आली । कृष्णांजन चाली । नव्हे परती माघारी ॥ ३ ॥ जीव ठसावला शिवें । मना आलें तेथें जावें । फांटा पडिला नांवें । तुका म्हणे खंडलें ॥ ४ ॥

११४१. होईन खडे गोटे । चरणरज साने मोठे । पढरीचे वाटे । संतचरणीं लागेन ॥ १ ॥ आणिक दुजें कांहीं । मी मागें न तुजपाशीं । आठवितां सुख । भय नास नाहीं ज्यासी ॥२॥ होईन मोचे वाहणा । पायीं सकळां संतजनां । मांजर सुकर सुणा । जवळी शेष ध्यावया ॥ ३ ॥ सांडोवा पायरी । वोहळ बावी गंगातिरीं । होईन तयावरी । संतसज्जन चालती ॥ ४ ॥ लागें संतां पायीं । ऐसा ठेवीं भलते ठायीं । तुका म्हणे देईं । धाक नाहीं जन्माचा॥५॥

११४२. हेचि माझे चित्तीं । राहो आतां भाव प्रीति । विठ्ठल सुषुप्तीं । जागृति स्वप्नासी ॥ १ ॥ आणिक नाहीं मागणें । राज्यचाड संपत्ति धनें । जिव्हे सुख तेणें । घेतां देहीं नाम तुझें ॥ २ ॥ तुझें रूप सर्वांठायीं । देखें ऐसें प्रेम देईं । ठेवावा हा पायीं । अनुभव

१ आणिक काय दुजें । म्या मागणें तुजपाशीं. २ अविट ते.

चित्ताचा ॥ ३ ॥ जन्ममरणाचा बाध । समूळूनि तुटो कंद । लागो हाचि छंद । हरि गोविंद वाचेसी ॥ ४ ॥ काया पालटे दर्शनें । अवघें कोंदाटे चैतन्य । जीवशिवखंडण । होय तरे चिंतितां ॥ ५ ॥ तुका म्हणे याचि भावें । आम्ही घालों तुझ्या नांवें । सुखें होत जन्में । भलते याती भलतैसीं ॥ ६ ॥

११४३. जळो माझी ऐसी बुद्धी । मज घाली तुजमधीं । आवडी हे विधि । निषेधींच चांगली ॥ १ ॥ तूं स्वामी मी सेवक । उंच पद नीच एक । ऐसें करावें कौतुक । नको करूं खंडणा ॥ २ ॥ जळ न खाती जळा । वृक्ष आपुलिया फळा । भोक्ता तो निराळा । तेणें गोडी निवडिली ॥ ३ ॥ हिरा शोभला कोंदणें । अळंकारीं मिरवे सोनें । एक असतां तेणें । काय दुजें जाणावें ॥ ४ ॥ उष्णें छाये सुख वाटे । बाळें माते पान्हा फुटे । एका एक भेटे । कोण सुख ते काळीं ॥ ५ ॥ तुका म्हणे हित । हेंचि मानी माझें चित्त । नव्हे आतां मुक्त । ऐसा जाला भरंवसा ॥ ६ ॥

११४४. माझें मज आतां न देखें निरसतां । म्हणऊन आधार केला । संसाराची आस सांडुनि लौकिक । जीव भाव तुज दिला । नव्हतीं माझीं कोणी मी कवणांचा । आर्त मोहो सांडवला । तारीं मारीं करीं भलतें दातारा । होऊन आतां तुझा ठेलों रे ॥ १ ॥ असों माझें कोडें तुज हें सांकडें । मी असेन निवाडें सुखरूप । बाळकासी चिंता काय पोटव्यथा । जया शिरीं मायबाप ॥ २ ॥ पापपुण्य श्रुति आटल्या । शास्त्रांसी न लगेचि ठाव । विधिनिषेधें गोविलीं पुराणें । वेदासी तो अहंभाव । ओंकाराचें मूळ व्यापिलें माया । तेथें न धरीच भाव । म्हणऊन काबाड । सांडिलें उपसतां । धरिलें तुझेंचि नांव ॥ ३ ॥ तनमनइंद्रियें ठेवूनि राहिलों । सर्व आशा तुझे पायीं । तप तीर्थ दान करवूं कवणा हातीं । अधीन तें मज काई । आहिक्य परत्र चाड नाहीं सर्वथा । जन्म सदा मज देई । मायामोहपाश करीं विष तैसें । तुका ह्मणे माझ्याठायीं ॥ ४ ॥

११४५. संसारापासूनी कैसें सोडविशी । न कळे हृषीकेशी काय जालों । करितां न सरे कांहीं आधीक वाढ पाहीं । तृष्णा देशधडी केलों । भक्तिभजनभाव यांसी नाहीं ठाव । चरणीं तुझ्या अंतरलों ।

मार्गे पुढें रीघ न पुरेचि पाहतां । अवघा अवघीं वेष्टिलों ॥ १ ॥ आतां माझी लाज राखें नारायणा । हीन दीन लीन याचकाची । करितां न कळे कांहीं असतील गुण दोष । करी होळी संचिताची ॥२॥ इंद्रियद्वारें मन धांवे सैरें । नागवे करितांचि कांहीं । हात पाय कान मुख लिंगस्थान । नेत्रद्वारें घ्राण पाहीं । जया जैसी सोय तया तैसें होय । क्षण एक स्थिर नाहीं । करिती तडातोडी ऐसी यांची खोडी । न चले माझें यास कांहीं ॥ ३ ॥ शरीरसंबंधु पुत्र पत्नी बंधु । धन लोभ मायावंतें । जन लोकपाळ मैत्र हे सकळ । सोइरीं सज्जनें बहुते । नाना कर्म डाय करिती उपाय । बुडावया घातपातें । तुका म्हणे हरी राखे भलत्यापरी । आम्ही तुझीं शरणागतें ॥ ४ ॥

११४६. मागेन[1] तें एक तुज । देईं विचारोनि मज ॥ १ ॥ नको दुर्जनांचा संग । क्षणाक्षणा चित्तभंग ॥ २ ॥ जन्म घेईन मी नाना बहु सोसीन यातना ॥ ३ ॥ रंक होईन दीनांचा । घायें देहपात साचा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे हेंचि आतां । देईं देईं तूं सर्वथा ॥ ५ ॥

११४७. दुडीवरी दुडी । चाले मोकळी गुजरी ॥ १ ॥ ध्यान लागो ऐसें हरी । तुझे चरणीं तैशापरी ॥ २ ॥ आवतण्याची आस । जैसी लागे दुर्बळास ॥ ३ ॥ लोभ्या कळांतराची आस । बोटें मोजी दिवस मास ॥ ४ ॥ तुका म्हणे पंढरीनाथा । मजला आणिक नका व्यथा ॥ ५ ॥

११४८. काय बोलों सांगा । याउपरी पांडुरंगा ॥ १ ॥ कांहीं आधारावांचून । पुढें न चले वचन ॥ २ ॥ वाढे ऐसा रस । कांहीं करावा सौरस ॥ ३ ॥ भक्तिभाग्यसीमा । द्यावा जोडोनियां प्रेमा ॥ ४ ॥ कोरड्या उत्तरीं । नका गौरवूं वैखरी ॥ ५ ॥ करी विज्ञापना । तुका प्रसादाची दाना ॥ ६ ॥

११४९. विनवितो शेवटीं । आहे तैसें माझे पोटीं ॥ १ ॥ कंठीं राहावें राहावें । हेंचि मागतसें भावें ॥ २ ॥ पुरला वासना । येणें होइल नारायणा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जो देहाडा । तोचि वर्णीन पवाडा ॥ ४ ॥

---

[1] मागणें.

११५०. राहाणें तें पायापाशीं । आणिका रसीं विटोनि ॥ १ ॥ ऐसा धीर देईं मना । नारायणा विनवितों ॥ २ ॥ अंतरीं तो तुझा वास । आणिका नास कारणां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे शेवटींचें । वाटे साचें राखावें ॥ ४ ॥

११५१. चिंतनाची जोडी । हाचि लाभ घडोघडी ॥ १ ॥ तुम्ही वसूनि अंतरीं । मज जागवा निर्धारीं ॥ २ ॥ जेथें जेथें जाय मन । आड घाला सुदर्शन ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भोजें । मग मी नाचेन निर्लज्ज ॥ ४ ॥

११५२. आळस पाडी विषयकामीं । शक्ती देईं तुझ्या नामीं ॥ १ ॥ हेचि विनवणी विनवणी । विनविली धरा मनीं ॥ २ ॥ आणिक वचना मुकी वाणी । तुमच्या गर्जों द्यावी गुणीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पाय डोळां । पाहें एरवी अंधळा ॥ ४ ॥

११५३. देव वसे चित्तीं । त्याची घडावी संगती ॥ १ ॥ ऐसें आवडतें मना । देवा पुरवावी वासना ॥ २ ॥ हरिजनासी भेटी । नहो अंगसंग तुटी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जिणें । भलें संतसंघ-ष्ठणें ॥ ४ ॥

११५४. माप म्हणे मी मवितें । भरी धणी ठेवी रितें ॥ १ ॥ देवा अभिमान नको । माझे ठायीं देऊं सकों ॥ २ ॥ देशीं चाले सिक्का । रितें कोण लेखी रंका ॥ ३ ॥ हातीं सूत्रदोरी । तुका म्हणे त्याची थोरी ॥ ४ ॥

११५५. माझ्या मना लागो चाळा । पहावया विठ्ठल डोळां ॥ १ ॥ आणीक नाहीं चाड । नलगे संसार हा गोड ॥ २ ॥ तरिच फळ जन्मा आलों । सरता पांडुरंगीं जालों ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । देईं चरणांची सेवा ॥ ४ ॥

११५६. आतां द्यावें अभयदान । जीवन ये कृपेचें ॥ १ ॥ उभा-रोनि बाहो देवा । हात ठेवा मस्तकीं ॥ २ ॥ नाभी नाभी या उत्तरें । करुणाकरें शांतवीज ॥ ३ ॥ तुका म्हणे केली आस । तो हा दिस फळाचा ॥ ४ ॥

११५७. शेवटींची हे विनंति । पाय चित्तीं रहावे ॥ १ ॥ ऐसें करा कृपादान । तुम्हां मन संन्निध ॥ २ ॥ भाग्येंवीण कैंची भेटी ।

नव्हे तुटी चिंतनें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कळसा आलें । हें विठ्ठलें परिसावें ॥ ४ ॥

११५८. वोढविलें अंग। आतां करूनि घ्यावें सांग ॥ १ ॥ काय पूजा ते मी नेणें । जाणावें जी सर्वजाणें ॥ २ ॥ पोटा आलें बाळ । त्याचें जाणावें सकळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हरी । वाहावें जी कडियेवरी ॥ ४ ॥

११५९. जिकडे पाहे तिकडे देव । ऐसा भाव दे कांहीं ॥ १ ॥ काय केलों एकदेशी । गुणदोषीं संपन्न ॥ २ ॥ पडे तेथें तुझ्या पायां। करीं वांयां न वजेसें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे विषमें सारी । ठाणें धरी जिवासी ॥ ४ ॥

११६०. जिकडे जाय तिकडे सवें । आतां यावें यावरी ॥ १ ॥ माझ्या अवघ्या भांडवला । तूं एकला जालासी ॥ २ ॥ आतां दुजें धरा झणी । पायांहूनि वेगळें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां देवा। नका गोवा यावरी ॥ ४ ॥

११६१. आतां बरें जालें । माझें मज कळों आलें ॥ १ ॥ खोटा ऐसा संसार। मज पायीं द्यावी थार ॥ २ ॥ उघडल्या[1] डोळे । भोग देताकाळीं कळे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जीवा । होता तडामोडी देवा ॥ ४ ॥

११६२. केलियाचें दान । करा आपुलें जतन ॥ १ ॥ माझी बुद्धी स्थिर देवा । नाहीं विषयाचा हेवा ॥ २ ॥ भावा अंतराय । अंतीं अंतरती पाय ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जोडी । आदि अंतीं राहो गोडी ॥ ४ ॥

११६३. पाहे तिकडे दिशा ओस । अवघी आस पायांपें ॥ १ ॥ मनिंचें साच होइल कई । प्रेम देई भेटोनि ॥ २ ॥ सर्वांपरी पांगुळ असे । न कळे कैसें हें तुम्हां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कृपावंत । तूं तों दाता दीनाचा ॥ ४ ॥

११६४. जेणें होय हित । तें तूं जाणसी उचित ॥ १ ॥ मज नको लावूं तैसें। वांयां जाय ऐसें पिसें ॥ २ ॥ धरितोसी सत्ता ।

---

१ उघडले.

होसी सकळ जाणता ॥ ३ ॥ चतुराच्या राया । अंगीकारावें तुकया ॥ ४ ॥

११६५. करूनि विनवणी । माथा ठेवितों चरणीं ॥ १ ॥ होतें तेंचि असों द्यावें । रूप सौम्यचि बरवें ॥ २ ॥ भया भेणें तुमचा ठाव । तुमच्या कोपें कोठें जावें ॥ ३ ॥ तुका पायां लागे । दान समुदाय मागे ॥ ४ ॥

११६६. वर्ततां बासर । काय करावें शरीर ॥ १ ॥ ठेवा नेमून नेमून । माझें तुमचे पायीं मन ॥ २ ॥ नेदावीया वृत्ती । कोठें फांको जी श्रीपती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भले । जन्मा येउनियां ज्याले ॥ ४ ॥

११६७. दुर्बुद्धि ते मना । कदा नुपजो नारायणा ॥१॥ आतां मज ऐसें करीं । तुझे पाय चित्तीं धरीं ॥ २ ॥ उपजला भावो । तुझे कृपें सिद्धी जावो ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां । लाभ नाहीं यापरता ॥ ४ ॥

११६८. अहो कृपावंता । होय बुद्धीचा ये दाता ॥ १ ॥ जेणें पाविजे उद्धार । होय तुझे पायीं थार ॥ २ ॥ वदवीं हे वाचा । भाव पांडुरंगीं साचा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । माझें अंतर वसवा ॥ ४ ॥

११६९. निर्धाराचें अवघें गोड । वाटे कोड कौतुक ॥ १ ॥ बैसलिया भाव पायीं । बरा तईं नाचेन ॥ २ ॥ स्वामी कळे सावधान । तरि मन उल्हासे ॥३॥ तुका म्हणे आश्वासावें । प्रेम द्यावें विठ्ठले॥४॥

११७०. माझे पाय तुझी डोई । ऐसें करिं गा भाक देई ॥ १ ॥ पाहतां दिसे उफराटें । घडे तईं भाग्य मोठें ॥ २ ॥ बहु साधन मोलाचें । यासी जोडा दुजें कैंचें ॥ ३ ॥ नका अनुमानूं विठ्ठला । तुका म्हणे धडा जाला ॥ ४ ॥

११७१. तुजवरी ज्याचें मन । दर्शन दे त्याचें ॥ १ ॥ कैसा जाती शुद्ध भाव । हात पाव ना वृत्ती ॥ २ ॥ अवघियांचा करुनी मेळा । तुज डोळां रोखिलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुज आड । लपोनि कोड दावी देवा ॥ ४ ॥

---

१ तुमचे

११७२. आतां माझ्या मायबापा । तूं या पापा प्रायश्चित्ता ॥१॥ फजित हे केले खळ । तो विटाळ निवारीं ॥ २ ॥ प्रेम आतां पाजीं रस । करीं वास अंतरीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पांडुरंगा । जिवलगा माझिया ॥ ४ ॥

११७३. धर्माची तूं मूर्ति । पाप पुण्य तुझें हातीं ॥१॥ मज सोडवीं दातारा । कर्मापासूनि दुस्तरा ॥ २ ॥ करिसी अंगीकार । तरी काय माझा भार ॥३॥ जिवींच्या जीवना । तुका म्हणे नारायणा ॥४॥

११७४. मज दास करीं त्याचा । संतदासाच्या दासाचा ॥ १ ॥ मग होत कल्पवरी । सुखें गर्भवास हरी ॥ २ ॥ नीचवृत्तिकाम । परी मुखीं तुझें नाम ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सेवे । माझे संकल्प वेचावे ॥४॥

११७५. बोलायाचा त्यासीं । नको संबंध मानसीं ॥ १ ॥ जया घडली संतनिंदा । तुज विसरूनि गोविंदा ॥ २ ॥ जळों त्याचें तोंड । नको दृष्टीपुढें भांड ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । तया दुरी मज ठेवा ॥ ४ ॥

११७६. काय दिनकरा । कोंबडयानें केला खरा ॥ १ ॥ कां हो ऐसा संत ठेवा । भार माझे माथां देवा ॥ २ ॥ आडविलें दासी । तरी कां मरतां उपवासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हातीं । कळा सकळ अनंतीं ॥ ४ ॥

११७७. अधमाची यारी । रंग पतंगाचे परी ॥ १ ॥ विटे न लगतां क्षण । मोल जाय वांयांविण ॥ २ ॥ सर्पाचिया परी । विषें भरला कल्हारीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । मज क्षणी ऐसे दावा ॥४॥

११७८. काय कळे बाळा । बाप सदैव दुबळा ॥ १ ॥ आहे नाहीं हें न कळे । हातीं काय कोण्या वेळे ॥ २ ॥ देखिलें तें दृष्टि । मागे घालूनियां मिठी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भावें । माझ्या[1] मज समजावें ॥ ४ ॥

११७९. नसे तरी मनीं नसो । परी वाचे तरी वसो ॥ १ ॥ देह पडो या चिंतनीं । विठ्ठलनामसंकीर्तनीं ॥ २ ॥ [2]दंभस्फीति भळ-त्या भावें । मज हरिजन म्हणवावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कालांतरीं । मज सांभाळील हरी ॥ ४ ॥

---

१ माझें २ दंभस्थिती

११८०. पुढिलाचें इच्छीं फळ । नाहीं बळ तें अंगीं ॥ १ ॥ संत गेले तया ठाया । देवराया पाववीं ॥ २ ॥ ज्येष्ठांची कां आम्हां जोडी । परवडी न लभों ॥ ३ ॥ तुका म्हणे करीं कोड । पुरवीं लाड आमुचा ॥ ४ ॥

११८१. आळी सलगी पायांपाशीं । होइल तैसी करीन ॥ १ ॥ आणीक आम्हीं कोठें जावें । येथें जीवें वेचलों ॥ २ ॥ अवघ्या निरोपणा भाव । ह्याचि ठाव उरलासे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पाळी ल-ळे । कृपाळुवे विठ्ठले ॥ ४ ॥

११८२. ठाकलोंसें द्वारीं । उभा याचक भिकारी ॥ १ ॥ मज भीक कांहीं देवा । प्रेम भातुकें पाठवा ॥ २ ॥ याचकाचा भार । घेऊं नये येरझार ॥३॥ तुका म्हणे दान । सेवा घेतल्या वांचून ॥४॥

११८३. लक्ष्मीवल्लभा । दिनानाथा पद्मनाभा ॥ १ ॥ सुख वसे तुझे पायीं । मज ठेवीं तेचि ठायीं ॥ २ ॥ माझी अल्प हे वासना । तूं तो उदारांचा राणा॥३॥तुका म्हणे भोगें । पीडा केली धांव वेगें ॥४

११८४. तुज मागणें तें देवा । आह्मां तुझी चरणसेवा ॥ १ ॥ आन नेघों देसी तरी । रिद्धि सिद्धि मुक्ति चारी ॥ २ ॥ संतसंगति सर्वकाळ । थोर प्रेमाचा सुकाळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाम । तेणें पुरे माझें काम ॥ ४ ॥

११८५.काय नव्हे करितां तुज । आतां राखे माझी लाज ॥ १ ॥ मी तों अपराधाची रासी । शिखा अंगुष्ठतोंपाशीं ॥ २ ॥ त्राहे त्राहे त्राहे । मज कृपादृष्टि पाहे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । सत्य घ्यावी आतां सेवा ॥ ४ ॥

११८६. मी तों दीनाहूनि दीन । माझा तुज अभिमान ॥ १ ॥ मी तों आलों शरणागत । माझें करावें स्वहित ॥ २ ॥ दिनानाथा कृपाळुवा । सांभाळावें आपुल्या नांवा ॥३॥ तुका म्हणे आतां । भलें नव्हे मोकलितां ॥ ४ ॥

११८७. न बोलेसी करा वाचा । उपाधीचा संबंध ॥ १ ॥ एका तुमच्या नामाविण । अवघा सीण कळतसे ॥ २ ॥ संकल्पाचे ओढी मन । पापपुण्य सर्वेचि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नारायणीं । पावो वाणी विसांवा ॥ ४ ॥

११८८. कृपा करूनि देवा । मज साच तें दाखवा ॥ १ ॥ तुम्ही दयावंत कैसे । कीर्ति जगामाजी वसे ॥ २ ॥ पाहोनियां डोळां । हातीं ओढवाल काळा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । माझा करावा कुढावा ॥ ४ ॥

११८९. तान्हेल्याची धणी । फिटे गंगा नव्हे उणी ॥ १ ॥ माझे मनोरथ सिद्धी । पाववावे कृपानिधि ॥ २ ॥ तूं तों उदाराचा राणा । माझी अल्पाचि वासना ॥ ३ ॥ कृपादृष्टीं पाहें । तुका म्हणे होई साहे ॥ ४ ॥

११९०. सद्गदित कंठ दाटो । येणें फुटो हृदय ॥ १ ॥ चिंतनाचा एक लाहो । तुमच्या अहो विठ्ठला ॥ २ ॥ नेत्रीं जळ वाहो सदां । आनंदाचे रोमांच ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कृपादान । इच्छी मन हे जोडी ॥ ४ ॥

११९१. लहानपण दे गा देवा । मुंगी साखरेचा रवा ॥१॥ ऐरावत रत्न थोर । त्यासि अंकुशाचा मार ॥ २ ॥ ज्याचे अंगीं मोठेपण । तया यातना कठीण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जाण । व्हावें लहानाहूनि लहान ॥ ४ ॥

११९२. पाहातोसी काय । आतां पुढें करीं पाय ॥ १ ॥ वरि ठेवूं दे मस्तक । ठेलों जोडोनि हस्तक ॥ २ ॥ बरवें करीं सम । नको भंगों देऊं प्रेम ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चला । पुढती सामोरे विठ्ठला ॥ ४ ॥

११९३. हेंचि दान देगा देवा । तुझा विसर न व्हावा ॥ १ ॥ गुण गाइन आवडी । हेंचि माझी सर्व जोडी॥२॥ नलगे मुक्ति आणि संपदा । संतसंग देई सदा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे गर्भवासी । सुखें घालावें आम्हांसी ॥ ४ ॥

११९४. करूं जातां सन्निधान । क्षण जन पालटे ॥ १ ॥ आतां गोमटे ते पाय । तुझे माय विठ्ठले ॥ २ ॥ हरिदासांचा समागम । अंगीं प्रेम विसावे[२] ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हेंचि मन । इच्छादान मागतसे ॥ ४ ॥

११९५. आतां मज देवा । इचे हातींचें मोडवा ॥ १ ॥ पाठी

१ धन २ विसावा

लागलीसे लांसी । इच्छा जिते जैसी तैसी ॥२॥ फेडा आतां पांग ॥ अंगीं लपवुनी अंग ॥ ३ ॥ दुजें नेणें तुका । कांहीं तुम्हांसी ठाउका ॥ ४ ॥

११९६. तुझे पोटीं ठाव । व्हावा, ऐसा माझा भाव ॥ १ ॥ करीं वासनेसारिखें । प्राण फुटे येणें दुःखें ॥ २ ॥ अहंकार खोटे । वाटे श्वापदांची थाटे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आई । हातीं धरून संग देई ॥ ४ ॥

११९७. करीन कोल्हाळ । आतां ह्याचि सर्वकाळ ॥ १ ॥ आतां ये वो माझे आई । देई भातुकें विठाई ॥ २ ॥ उपायासी नाम । दिले याचि पुढें क्षेम ॥ ३ ॥ बीज आणि फळ । हेंचि तुका म्हणे मूळ ॥ ४ ॥

११९८. कथेची सामग्री । देह अवसानावरी ॥ १ ॥ नको जाऊं देऊं भंगा । गात्रें माझीं पांडुरंगा ॥ २ ॥ आयुष्य करीं उणें । परि मज आवडो कीर्तन ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हाणी । या वेगळी मना नाणीं ॥ ४ ॥

११९९. करावा वर्षाव । तृषाक्रांत झाला जीव ॥ १ ॥ पाहें आकाशाची वास । जाणता तूं जगदीश ॥ २ ॥ संयोगें विस्तार । वाढी लागतो अंकूर ॥ ३ ॥ तुका म्हणे फळ । चरणांबुज तें सकळ ॥ ४ ॥

१२००. कंठीं राहो नाम । अंगीं भरोनियां प्रेम ॥ १ ॥ ऐसें द्यावें कांहीं दान । आलों पतित शरण ॥ २ ॥ संताचिये पायीं । वेळोवेळां ठेवीं डोई ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तरे । भवसिंधु एका सरें ॥ ४ ॥

१२०१. रणीं निघतां शूर न पाहे माघारें । ऐशा मज धीरें राखें आतां ॥ १ ॥ संसारा हातीं अंतरलों दुरी । आतां कृपा करीं नारायणा ॥ २ ॥ वागवितों तुझिया नामाचें हत्यार । ह्याचि बडिवार मिरवितों ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मज फिरतां माघारें । तेथें उणें पुरें तुम्ही जाणा ॥ ४ ॥

१२०२. नावडावे जन नावडावा मान । करूनि प्रमाण तूंचि

१ वाव

होई ॥ १ ॥ सोडवूनि देहसंबंध व्यसनें । ऐसी नारायणें कृपा कीजे ॥ २ ॥ नावडावें रूप नावडावा रस । अवघा राहो आस पायांपाशीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां आपुलिया सत्ता । करूनि अनंता ठेवा ऐसें ॥ ४ ॥

१२०३. तुजविण देवा । कोणा म्हणे माझी जिव्हा ॥ १ ॥ तरि हो कां शतखंड । पडो झडोनियां रांड ॥ २ ॥ कांहीं इच्छेसाठीं। करिल वळवळ करंटी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कर । कटीं तयाचा विसर ॥ ४ ॥

१२०४. हरिदासाचिये घरीं । मज उपजवा जन्मांतरीं ॥ १ ॥ म्हणसी कांहीं मागा । हेंचि देगा पांडुरंगा ॥ २ ॥ संता लोटांगणीं। जातां लाज नको मनीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अंगीं । शक्ति देई नाचें रंगीं ॥ ४ ॥

१२०५. रंगीं रंगें नारायण । उभा करितों कीर्तन ॥ १ ॥ हातीं घेऊनियां वीणा । कंठीं राहें नारायणा ॥ २ ॥ दखिलीसे मूर्ती । माझ्या हृदयाची विश्रांति ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । देई कीर्तनाचा हेवा ॥ ४ ॥

१२०६. *हेचि व्हावी माझी आस । जन्मोजन्मीं तुझा दास ॥ १ ॥ पंढरीचा वारकरी । वारी चुकों नेदी हरी ॥ २ ॥ +संतसंग सर्वकाळ । अखंड प्रेमाचा सुकाळ ॥ ३ ॥ चंद्रभागे स्नान । तुका मागे हेंचि दान ॥ ४ ॥

१२०७. सरलियाचा सोस मनीं । लाजोनियां राहिलों ॥ १ ॥ आवडीनें बोलावितों । येथें तें तों लपावें ॥ २ ॥ माझें तेंचि मज द्यावें । होतें भावें जोडिलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे विश्वंभरा । आळीकरा बुझावा ॥ ४ ॥

१२०८. जाणों नेणों काय । चित्तीं धरूं तुझे पाय ॥ १ ॥ आतां हेंचि वर्म । गाऊं भरूनियां प्रेम ॥ २ ॥ काय सांडूं मांडूं । भावें हृदयींच कोंडूं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । जन्मोजन्मीं मागें सेवा ॥ ४ ॥

---

*जन्मोजन्मीं दास । व्हावें हेंचि माझी आस ॥ १ ॥

+संतसमागम । अंगीं स्थिरावलें प्रेम ॥ ३ ॥

१२०९. काय ऐसा सांगा । धर्म मज पांडुरंगा ॥ १ ॥ तुझे पायीं पावे ऐसा । जेणें उगवे हा फांसा ॥ २ ॥ करीं कृपादान । तैसें बोलवीं वचन ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । माझें हृदय वसवा ॥ ४ ॥

१२१०. आतां देवा मोकलिलें । तुम्हीं भलें दिसेना ॥ १ ॥ आता नाहीं जीवभाव । उरला ठाव वेगळा ॥ २ ॥ सांभाळून घ्यावें देवा । आपणासवा यावरि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नग्न भाज । तरि ते लाज स्वामीसी ॥ ४ ॥

१२११. आतां पंढरिराया । माझ्या निरसावें भया ॥ १ ॥ मनीं राहिली आशंका । स्वाभिभयाची सेवका ॥ २ ॥ ठेवा माथां हात । कांहीं बोला अभय मात ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लाडें । खेळें ऐसें करा पुढें ॥ ४ ॥

१२१२. आतां माझ्या भावा । अंतराय नको देवा ॥१॥ आलें भागा तें करितों । तुझें नाम उच्चारितों ॥ २ ॥ दृढ माझें मन । येथें राखावें बांधोन ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वाटे । नको फुटों देऊं फांटे ॥ ४ ॥

१२१३. कैसे भले देवा अनुभवा कां नये । उशीर तो काय तुम्हांपाशीं ॥१॥ आहे तें मागतों दिसतें जवळी । केल्यामध्यें काळी कोण साध्य ॥ २ ॥ नाहीं सांडीत मी सेवेची मर्यादा । लाविला तो धंदा नित्य करीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हात आवरिला गुती । माझी तंव चित्तीं नाहीं दुजें ॥ ४ ॥

१२१४. हेंचि जतन करा दान । धरुनि चरण राहिलों ते ॥ १ ॥ घ्यावी माझ्या हातें सेवा । हेचि देवा विनवणी ॥ २ ॥ आणीक कांहीं न घालीं भार । वहुत फार सांकडे ॥ ३ ॥ तुका तुमचा म्हणवी दास । त्याची आस पुरवावी ॥ ४ ॥

देवाशीं प्रेमाचें भांडण.

१२१५ बरें आम्हां कळों आलें देवपण । आतां गुज कोण राखे तुझें ॥ १ ॥ मारिलें कां मज सांग आजिवरी । आतां सरोवरी तुज मज ॥ २ ॥ जें आम्ही बोलों तें आहे तुझ्या अंगीं । देईन प्रसंगीं

आजि शिव्या ॥ ३ ॥ निलाजिरा तुज नाहीं याति कुळ । चोरटा शिंदळ ठावा मज ॥ ४ ॥ खासी धोंडे माती जीव जतु झाडें । एकलें उघडें परदेसीं ॥ ५ ॥ गाढव कुतरा ऐसा मज ठावा । बईल तूं देवा भारवाही ॥ ६ ॥ लटिका तूं मागें बहुतांसी ठावा । आलें अनुभवा माझ्या तेंही ॥ ७ ॥ तुका म्हणे मज खवळिलें भांडा । आतां धीर बोंडा न धरवे ॥ ८ ॥

१२१६. आम्ही पतित म्हणोनि तुज आलों शरण । करितों चिंतन दिवस रात्रीं ॥ १ ॥ नाहीं तरी मज काय होती चाड । धरावया भीड तुझी चित्तीं ॥ २ ॥ आम्हां न तारावें तुम्ही काय करावें । सांगीजो जी भावें नारायणा ॥ ३ ॥ अन्याय कोणाचा अंगीकार करणें । तया हातीं देणें लाज तेचि ॥ ४ ॥ काय तें शूरत्व मिरवूनि बोलणें । जनामाजी दावणें बळ रया ॥ ५ ॥ पोह्या अन्नछत्र घालूनियां घरीं । दंडितो बाहेरी आलियासी ॥ ६ ॥ नव्हे कीर्ती कांहीं न मानेचि लोकां । काय विटंबना तैसी तैसी ॥ ७ ॥ प्रत्यक्षासी काय द्यावें गा प्रमाण । पाहातां दर्पण साक्ष काई ॥ ८ ॥ तुका म्हणे बरी आम्हा कां न कळे । तरलों किंवा आम्ही नाहीं ॥ ९ ॥

१२१७. निष्ठुरा उत्तरीं न धरावा राग । आहे लागभाग ठायींचाचि ॥ १ ॥ तूं माझा जनिता तूं माझा जनिता । रखुमाईच्या कांता पांडुरंगा ॥ २ ॥ मुळींच्या ठेवण्या आहे अधिकार । दुरावोनि दूर गेलों होतों ॥ ३ ॥ पोटींच्या आठवा पडिला विसर । कांहीं आला भार माथां तेणें ॥ ४ ॥ राखिला हा होता बहु चौधाचार साक्षीनें वेव्हार निवाडिला ॥ ५ ॥ तुका म्हणे कांहीं बोलणें नलगे । आतां पांडुरंगे तूं मी ऐसें ॥ ६ ॥

१२१८. पांडुरंगें पाहा खादलीसे रडी । परि नामसेंडी धरिली आम्हीं ॥ १ ॥ आतां संतांनीं करावी पंचाईत । कोण हा फजितखोर येथें ॥ २ ॥ कोणाचा अन्याय येथें आहे स्वामी । गर्जतसों आम्ही पातकीही ॥ ३ ॥ याचें पावनपण सोडवाजी तुम्ही । पतितपावन आम्ही आहों खरे ॥ ४ ॥ आम्ही तंव आहों अन्यायी सर्वथा । याची पावनकथा कैसी आहे ॥ ५ ॥ तुका म्हणे आम्ही मेलों तरी जाणा । परि तुमच्या चरणा न सोडावें ॥ ६ ॥

१२१९. आमुचा तूं ऋणी ठायींचाचि देवा । मागावया ठेवा आलों द्वारा ।। १ ।। वर्म तुझें आम्हां सांपडलें हातीं । धरियेलें चित्तीं दृढ पाय ।। २ ।। बैसलों धरणें कोंडोनियां द्वारीं । आंतूनि बाहेरी येओं नेदी ।। ३ ।। तुज मज सरी होईल या विचारें । जळो भांडखोरें निलाजिरीं ।। ४ ।। भांडवल माझें मिरविसी जनीं । सहस्र वोवणा नाममाळा ।। ५ ।। तुका म्हणे आम्हीं केली जिवें साटी । तुम्हां आम्हां तुटी घालूं आतां ।। ६ ।।

१२२०. नहो आतां जीवीं कपटवसती । मग काकुलती कोणा यावें ।। १ ।। सत्याचिये मापें गांठीं नये नाड । आदि अंतीं गोड नारायण ।। २ ।। चोखटिया नाहीं विटाळाचा आघात । साच तें साचेत सांच पडे ।। ३ ।। विचारिली वाट उसंती सीतळ । बुद्धी-पुढें बळ तृणतुल्य ।। ४ ।। आहाराच्या घासें पचोनियां जिरे । वास-नाही उरे उर्वरीत ।। ५ ।। तुका म्हणे ताळा घालावा वचनीं । तूं माझी जननी पांडुरंगे ।। ६ ।।

१२२१. जेणें तुज जालें रूप आणि नांव । पतित हें दैव तुझें आम्ही ।। १ ।। नाहीं तरी तुज कोण हो पुसतें । निराकारी तेथें एकाएकीं ।। २ ।। अंधारें ते[२] दीपा आणियेली शोभा । माणिकासी प्रभा कोंदणाची ।। ३ ।। धन्वंतरी रोगें आणिला उजेडा । सुखी काय चाडा जाणावें त्या ।। ४ ।। अमृतासी मोल विषाचिया गुणें । पितळ तरी सोनें उंच नीच ।। ५ ।। तुका म्हणे आम्ही असोनियां जाण । तुज देवपण आणियेलें ।। ६ ।।

१२२२. लागे तुझी सोय करी ऐसें कांहीं[३] । माझे विठाबाई माउलीये ।। १ ।। पतितपावन म्हणविसी जरी । अव्हेर न करीं[४] तरी माझा ।। २ ।। नाहीं तरी ब्रीद टाकीं सोडोनियां । न धरिसी माया जरी माझी ।। ३ ।। बोलियला बोल करावा साचार । तरी लोक बरें म्हणतील ।। ४ ।। करावा संसार लोकलाजे भेणें । वचनासी उणें येऊं नेदीं ।। ५ ।। तुम्हां आम्हां तैसें नाहीं म्हणे तुका । होशील तूं सखा जीवलग ।। ६ ।।

---

१ साचात ताचा २दीपातें ३लागो तुझी सोय ऐसें कोणी करी।। ४आवरण करीं

१२२३. कासया लागला यासी चौघाचार । मुक्तीचा वेव्हार निवाडिला ॥ १ ॥ ग्वाही भक्तांची[1] घालूनियां वरि । महजर करीं आहे माझ्या ॥ २ ॥ तुम्हां वेगळें आपुल्या ठायीं । होतें करूनि तेंही माझें माझें ॥ ३ ॥ भांडण शेवटीं जालें एकवट । आतां कटकट करूं नये ॥ ४ ॥ ठेविला ठेवा तो आला माझ्या हाता । आतां नसे सत्ता तुज देवा ॥ ५ ॥ तुका म्हणे वांयांविण खटपटा । राहिलों मी वांटा घेऊनियां ॥ ६ ॥

१२२४. धरूनि पालव असुडीन करें । मग काय बरें दिसे लोकीं ॥ १ ॥ काय तें विचारा ठायींचें आपणां । जो हा नारायणा अवकाश ॥ २ ॥ अंतर पायांसी तोंवरी या गोष्टी । पडिलिया मिठी हालों नेदी ॥ ३ ॥ रुसलेति तरी होईल बुझावणी । तांतडी करूनि साधावें हें ॥ ४ ॥ सांपडलिया आधीं कारणासी ठाव । येथें करूं भाव दृढ आतां ॥ ५ ॥ तुका म्हणे तुझे ठाउके बोभाट । मग खटपट चुकली ते ॥ ६ ॥

१२२५. तुझें म्हणवितां काय नास जाला । ऐकें बा विठ्ठला कीर्ती तुझी ॥ १ ॥ परी तुज नाहीं आमचे उपकार । नामरूपा थार केलियाचे ॥ २ ॥ समूळीं संसार केला देशधडी । सांडिली आवडी ममतेची ॥ ३ ॥ लोभ दंभ काम क्रोध अहंकार । यांसीं नाहीं थार ऐसे केलें ॥४॥ मृत्तिका पाषाण तैसें केलें धन । आपले ते कान्ह दर नेणों ॥ ५ ॥ तुका म्हणे जालों देहासी उदार । आणीक विचार काय तेथें ॥ ६ ॥

१२२६. कोण पर्वकाळ पहासील तीथ । होतें माझें चित्त कासावीस ॥ १ ॥ पाठवीं भातुकें प्रेरी[3] झडकरी । नको राखो उरी पांडुरंगा ॥ २ ॥ न धरावा कोप मजवरी कांहीं । अवगुणी अन्यायी म्हणोनियां ॥ ३ ॥ काय रडवीसी नेणातिया पोरां । जाणातिया थोराचियापरी ॥ ४ ॥ काय उभी कर ठेवूनियां कटीं । बुझावी धाकुटी लडिवाळें ॥५॥ तुका म्हणे आतां पदरासी पिळा । घालोनि[4] निराळा नव्हे मग ॥ ६ ॥

---

१ मुळीच्या २ बहुतांची ३ प्रेमें ४ घालीन

१२२७. कैसा कृपाळू हें न कळसी देवा । न बोलसी सेवा घेसी माझी ॥ १ ॥ काय ऐसें बळ आहे तुजपाशीं । पाहों हरि घेसी कोणा आड ॥ २ ॥ पाडियेला ठायीं तुझा थारामारा । अवघा दातारा लपसी तो ॥ ३ ॥ आतां तुम्हां आम्हां उरी तोंचि बरें । काय हीं उत्तरें वाढवूनि ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मज साह्य जाले संत । म्हणऊनि मात फावली हे ॥ ५ ॥

१२२८. आम्हां नरका जातां काय येईल तुझ्या हातां । ऐसें तूं अनंता विचारीं पां ॥ १ ॥ तुज शरण आलियाचें काय हेंचि फळ । विचारा दयाळ कृपानिधी ॥ २ ॥ तुझे पावनपण न चले आम्हांसी । ऐसें हृषीकेशी कळों आलें ॥ ३ ॥ आम्ही दुःख पावों जन्ममरण व्यथा । काय तुझ्या हाता येत असे ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तुम्हीं खादली हो रडी । आम्हीं धरली शेंडी नाम तुझें ॥ ५ ॥

१२२९. आतां सांडूं तरी हातीं ना पदरीं । सर्वां सहोदरीं मोकलिलों ॥ १ ॥ जनाचारामध्यें उडाला पातेरा । झालों निलाजिरा म्हणवूनि ॥ २ ॥ कोणाचिया दारा जावेनासें झालें । म्यांच विटंबिलें आपणासी ॥ ३ ॥ कोण झाला माझे बुद्धीसी संचार । नाहीं कोठें थार ऐसें झालें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तुज भक्त झाले फार । म्हणोनियां थार नाहीं येथें ॥ ५ ॥

१२३०. आतां तुझा भाव कळों आला देवा । ठकूनियां सेवा घेसी माझी ॥ १ ॥ टाकूनि सांकडें आपुलिये माथां । घातला या संतांवरी भार ॥ २ ॥ स्तुति करूनीयां पिटिला डांगोरा । तें कोण दातारा साच करी ॥ ३ ॥ जातीचें वाणी मी पोटीचें कुडें । नका मजपुढें ठकाठकी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे नाहीं आलें अनुभवा । आधींच मी देवा कैसा नाचूं ॥ ५ ॥

१२३१. आम्हीं पतितांनीं घालावें सांकडें । तुम्हां लागे कोडें उगवणें ॥ १ ॥ आचरतां दोष न धरूं सांभाळ । निवाड उकल तुम्हां हातीं ॥ २ ॥ न घेतां कवडी करावा कुढावा । पाचारितां देवा नामासाठीं ॥ ३ ॥ दयासिंधु नाम पतितपावन । हें आम्हां वचन

---

१ पाहों हा रिघसी कोणा

सांपडलें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे करूं अन्यायाच्या कोटी । कृपावंत पोटीं तुम्हीं देवा ॥ ५ ॥

१२३२. नाहीं जालें मोल कळे देतां काळीं । कोण पाहों बळि दोघांमध्यें ॥१॥ आम्ही तरी जालों जीवासी उदार । कैंचा हा धीर तुजपाशीं ॥ २ ॥ बहु चाळाविलें मागें आजिवरी । आतां पुढें हरी जाऊं नेदीं ॥ ३ ॥ नव्हती जों भेटी नामाची ओळखी । म्हणा ऊनि दुःखी बहु जालों ॥ ४ ॥ तुका म्हणे कांहीं राहों नेदीं बाकी । एक वेळां चुकी जाली आतां ॥ ५ ॥

१२३३. जे केली आळी ते अवघी गेली वांयां । उरला पंढरीराय- श्रम माझा ॥ १ ॥ काय समाधान केलें कोणे वेळे । कोण माझे लळे पाळियेले ॥ २ ॥ आभासही नाहीं स्वप्नीं दुश्चिता । प्रत्यक्ष बोलतां काय चिंता ॥ ३ ॥ आतां पुढें लाज वाटे पांडुरंगा । भक्त ऐसें जगामाजी जालें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आतां नाहीं भरंवसा । मोकलीसी ऐसा वाटतोसी ॥ ५ ॥

१२३४. काय विनवावे कोण तो निवाड । केलें माझ्या कोड वचनाचें ॥ १ ॥ अहो कृपानिधि गुणांच्या निधाना । माझ्या अनुमाना नयेचि हें ॥ २ ॥ बहुत करुणा केलेंसे भाषण । एकही वचन नाहीं आलें ॥ ३ ॥ माझी कांहीं सेवा होईल पावली । निश्चिंती मानिली होती ऐसी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे माझी उरली ते आटी । अभयकर कटी न देखेंचि ॥ ५ ॥

१२३५. तुम्हां आम्हां तुटी होईल यावरी । ऐसें मज हरी दिसतसें ॥ १ ॥ वचनाचा कांहीं न देखों आधार । करावा हा धीर कोठवरी ॥२॥ सारिलें संचित होतें गांठीं कांहीं । पुढें ऋण तेंही नेदी कोणी ॥ ३ ॥ जावेंचि नलगे कोणाचिया घरां । उडाला पातेरा तुझ्या संगें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आम्हां हाचि लाभ जाला । मनुष्यधर्म गेला पांडुरंगा ॥ ५ ॥

१२३६. विनवितों चतुरा तुज विश्वंभरा । परियेसीं दातारा पांडुरंगा ॥ १ ॥ तुझे दास ऐसें जगीं वाखाणिलें । आतां नव्हे भलें मोकलितां ॥ २ ॥ माझे गुणदोष कोण जाणे मात । पावनपतित नाम तुझें ॥ ३ ॥ लोभ मोह माया आम्हां बाधवितां । तरि हा अनंता

बोल कोणा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मी तों पातिताचि खरा । परि आलों दातारा शरण तुज ॥ ५ ॥

१२३७. न बोलावें परी पाडिला प्रसंग । हाकलितें जग तुझ्या नामें ॥ १ ॥ लटिकेंचि सोंग मांडिला पसारा । भिकारी तूं खरा कळों आलें ॥ २ ॥ निलाजिरीं आम्ही करोनियां धीर । राहिलों आधार धरूनियां ॥ ३ ॥ कैसा नेणों आतां करिसी शेवट । केली कटकट त्याची पुढें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे कांहीं न बोलसी देवा । उचित हे सेवा घेसी माझी ॥ ५ ॥

१२३८. चुकालिया आम्हां करितसां दंड । हकासी कां खंड पांडुरंगा ॥ १॥ चाळाविलीं एके रिद्धिसिद्धिवरी । तैसा मी भिकारी नव्हें देवा ॥ २ ॥ कां मी येथें गुंतों मांडूनि पसारा । मागुता दातारा दंभासाठीं ॥ ३ ॥ केलें म्यां जतन आपुलें वचन । ठायींचें धरून होतों पोटीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे ताळा घातला आडाखीं । ठावें होतें सेकीं आडविसी ॥ ५ ॥

१२३९. तरि कां मागें वांयां कीर्ति वाढविली । जनांत आपुली ब्रिदावळी ॥ १ ॥ साच करितां आतां फिरासि माघारा । ठायींचें दातारा नेणवेचि ॥ २ ॥ संतांसी श्रीमुख कैसें दाखविसी । पुढें मात त्यांसी सांगईन ॥ ३ ॥ घेईन डांगोरा तुझिया नामाचा । नव्हे अनाथांचा नाथ ऐसा॥४॥तुका म्हणे आम्ही राहिलों मरोनि । तूं कां होसी धनी निमित्याचा ॥ ५ ॥

१२४०. सांगावें तें बरें असतें हें पोटीं । दुःख देते खोटी बुद्धि मग ॥ १ ॥ आपला आपण करावा वेव्हार । जिंकोनि अंतर मग ग्वाही ॥ २ ॥ नाहीं मागें येत बोलिलें वचन । पावावा तो सीण बरा मग ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बहू भ्यालों खटपटें । आतां देवा खोटे शब्द पुरें ॥ ४ ॥

१२४१. कां हो तुम्ही माझी वदविली वाणी । नेदा हे निवडोनि पांडुरंगा ॥ १ ॥ आणीक म्यां कोणा पुसावा विचार । समूळ संसार दुरावेला ॥ २ ॥ स्वामिसेवा म्हूण घेतली पदरीं । सांगितलें करी कारण तें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं शिकविलें जेणें । तो याच्या वचनें उगा राहे ॥ ४ ॥

१२४२. माझा तुम्ही देवा केला अंगीकार । हें मज साचार कैसें कळे ॥ १ ॥ कांहो कांहीं माझ्या नये अनुभवा । विचारतां देवा आहें तैसा ॥ २ ॥ लौकिकाचा मज लाविसी आभार । शिरोरत्नभार दुःखाचा हा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं पालट अंतरीं । तेथें दिसे हरी ठकाठकी ॥ ४ ॥

१२४३. केलें तरी आतां साचाचि करावें । विचारिलें द्यावें कृपादान ॥ १ ॥ संकल्पासी नाहीं बोलिला विकल्प । तुम्हां पुण्यपाप कळे देवा ॥ २ ॥ उदार विख्यात तुम्ही भूमंडळीं । ऐसी ब्रीदावळी गर्जतसें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अहो रखुमाईच्या वरा । उपरोध कां धरा माझा आतां ॥ ४ ॥

१२४४. माझी मज जाती आवरली देवा । नव्हता या गोवा इंद्रियांचा ॥ १ ॥ कासया मी तुझा म्हणवितो दास । असतों उदास सर्व भावें ॥ २ ॥ भयाचिये भेणें धरियली कास । न पुरतां आस काय थोरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आपआपली जतन । कैंचें थोरपण मग तुम्हां ॥ ४ ॥

१२४५. निर्दयासी तुम्ही करितां दंडण । तुमचें गाऱ्हाणें कोठें द्यावें ॥ १ ॥ भाकितों करुणा ऐकती कान । उगलेंचि मौन्य धरिलें ऐसें ॥ २ ॥ दीनपणें पाहें पाय भिडावोनि । मंजुळा वचनीं विनवीतसें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे गांठी मनाची उकला । काय जी विठ्ठल पाहातसां ॥ ४ ॥

१२४६. आमुचे ठाउके तुम्हां गर्भवास । बळिवंत दोष केले भोग ॥ १ ॥ काय हा सांगावा नसता नवलाव । मंदपणें भाव भुलवणेचा ॥ २ ॥ एका पळवूनि एका पाठीं लावा । कवतुक देवा पहावया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जेणें असें चेतविलें । त्याच्यानें उगलें कैसें नव्हे ॥ ४ ॥

१२४७. द्या जी माझा विचारोनियां विभाग । न खंडे हा लाग आहाचपणें ॥ १ ॥ किती नेणों तुम्हां साहाते कटकट । आम्हीच वाईट निवडलों ते ॥ २ ॥ करवितां कलह जिवाचियेसाठीं । हे तुम्हा बोखटी ढाळ देवा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धीर कारणा आपुला । तुम्हीं तों विठ्ठला मायातीत ॥ ४ ॥

१२४८. आलिया अतीता म्हणतसां पुढें । आपुलें रोकडें सत्व जाय ॥ १ ॥ काय त्याचा भार घेऊनि मस्तकीं । हीनकर्मी लोकीं म्हणावया ॥ २ ॥ दारीं ह्याका कैसें करवतें भोजन । रुची तरि अन्न कैसें देतें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ध्वज उभारिला कर । ते शक्ति उदार काय झाली ॥ ४ ॥

१२४९. येणें झाला तुझ्या पोतडिचा झाडा । केलासी उघडा पांडुरंगा ॥ १ ॥ भरुनियां घरीं राहिलों वाखती । आपुली निश्चिंती आपुल्यापें ॥ २ ॥ आतां काय उरी उरली ते सांगा । आणिलेति जगाचिये साक्षी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कोठें पाहों जासी आतां । माझी झाली सत्ता तुम्हांवरी ॥ ४ ॥

१२५०. नाहीं भ्यालों तरी पावलों या ठाया । तुम्हां आळवाया जवळिकें ॥ १ ॥ सत्ताबळें आतां मागेन भोजन । केलें तें चिंतन आजिवरी ॥ २ ॥ नवनीतासाठीं खादला हा जीव । थोड्यासाठीं कींव कोण करी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ताक नलगे हें घाटे । पांडुरंगा खोटें चाळवणें ॥ ४ ॥

१२५१. हरि तूं निष्ठुर निर्गुण । नाहीं माया बहु कठिण । नव्हे तें करिसी आन । कवणें नाहीं केलें तें ॥ १ ॥ घेऊनि हरिश्चंद्राचें वैभव । राज्य घोडे भाग्य सर्व । पुत्र पत्नी जीव । डोंबा घरीं वोपविलीं ॥ २ ॥ नळदमयंतीचा वियोग । विघाडिला त्यांचा संग । ऐसें जाणे जग । पुराणेंही बोलती ॥ ३ ॥ राजा शिबी चक्रवर्ती । कृपाळु दयाळु भूतीं । तुळविलें अंतीं । तुळें मांस तयाचें ॥ ४ ॥ कर्ण भिडता समरंगणीं । बाणीं व्यापियेला रणीं । मागसी पाडोनी । तेथें दांत तयाचे ॥ ५ ॥ बळी सर्वस्वें उदार । जेणें उभारिला कर । करूनि काहार । तो पाताळीं घातला ॥ ६ ॥ श्रियाळाच्या घरीं । धरणें मांडिलें मुरारी । मारविलें करीं । त्याचें बाळ त्या हातीं ॥७॥ तुज भावें जे भजती । त्यांच्या संसारा हे गति । ठाव नाहीं रे पुढती । तुका म्हणे करिसी तें ॥ ८ ॥

१२५२. आम्ही भाव जाणों देवा । न कळती तुझिया मावा । गणिकेचा कुढावा । पतना न्यावा दशरथ ॥ १ ॥ तरी म्यां काय[1]गा

१ योग

करावें । कोण्या रीतीं तुज पावावें । न सांगतां ठावें । तुम्हांविण न पडे ॥ २ ॥ दोन्हीं फाकविल्या[1] वाटा । गोवा केला घटापटा । नव्हे धीर फांटा । आड रानें भरती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझे डोळे । तुझे देखती हे चाळे । आतां येणें वेळे । चरण जीवें न सोडीं ॥ ४ ॥

१२५३. दुर्बळाचें कोण । ऐके घालूनियां मन । राहिलें कारण । तयावांचूनि काय तें ॥ १ ॥ कळों आलें अनुभवें । पांडुरंगा माझ्या जीवें । न सांगतां ठावें । पडे चर्या देखोनि ॥ २ ॥ काम क्रोध माझ्या देहीं । भेदाभेद गेले नाहीं । होतें तेथे कांहीं । तूज कृपा करितां ॥ ३ ॥ हें तों नव्हे उचित । नुपेक्षावें शरणागत । तुका म्हणे रीत । तुमची आम्हां न कळे ॥ ४ ॥

१२५४. आम्ही शक्तिहीनें । कैसे कराल तें नेणें । लिगाडाच्या गुणें । खोळंबला राहिलों ॥ १ ॥ माझें मज देई देवा । असे ठेविला तो ठेवा । नाहीं करीत हेवा । कांहीं अधीक आगळा ॥ २ ॥ नाहीं गळां पडलों झोंड । तुमचें तोंचि माझें तोंड । चौघा चार खंड । लांबणी हे अनुचित ॥ ३ ॥ नाहीं येत बळा । आतां तुम्हासी गोपाळा । तुका म्हणे गळा । उगवा पायां लागतों ॥ ४ ॥

१२५५. कां हो वाढावितां देवा । मज घरींच समजावा । केव्हढा हा गोवा । फार केलें थोड्याचें ॥ १ ॥ ठेवीन पायांवरी डोई । यासी तुमचें वेचे काई । झालों उतराई । जाणा एकएकांचें ॥ २ ॥ निवाड आपाणियां पाशीं । असोन कां अपेसी । होती गाठी तैसी । सोडूनियां ठेविली ॥ ३ ॥ तुका म्हणे गोड । होतें झालिया निवाड । दर्शनेंही ही चाड । आवडीच वाढेल ॥ ४ ॥

१२५६. जडलों अंगाअंगीं । मग ठेवीं ये प्रसंगीं । कांहीं उरी जगीं । लोकीं आहे पुरती ॥ १ ॥ ठेवीं निवारूनि आधीं । अवकाश तोचि बुद्धी । सांपडली संधी । मग बळ कोणासी ॥ २ ॥ गळा बांधीन पायीं । हालों नेदीं ठायींचे ठायीं । निवाड तो तई । अवकळा केलिया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ठावे । आम्हां असां जी बरवे । बोभाटाची सवे । मुळींहुनी विठोबा ॥ ४ ॥

१२५७. वेरझारीं जाला सीण । बहु केलें खेदक्षीण । भांडणासी

[1] फाकलिया

दिन । आजि येथें फावला ॥ १ ॥ आतां काय भीड भार । धरूनियां लोकाचार । बुडवूनि व्हवहार । सरोवरी करावी ॥ २ ॥ आलें बहुतांच्या मना । कां रे न होसी शाहाणा । मुळींच्या वचना । आम्ही जागों आपुल्या ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चौघांमधीं । तुज नेलें होतें आधीं । आतां नाहीं मधीं । उरी कांहीं राहिली ॥ ४ ॥

१२५८. पाहा किती आले । शरण समानचि केले । नाहीं विचारिले । गुण दोष कोणाचे ॥ १ ॥ मज शेवटींसा[1] द्यावा । ठाव तयांचिये देवा । नाहीं करीत हेवा । कांहीं थोरपणाचा ॥ २ ॥ नाहीं पाहिला आचार । कुळगोत्राचा विचार । फेडूं आला भार । मग न म्हणे दगड ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सर्व जाणा । तुझ्या आल्यावरि मना । केला तो उगाणा । घडल्या महादोषांचा ॥ ४ ॥

१२५९. प्रीतीचा हेकळ[2] । पद्रासी घाली पीळ । सरों नेदी बाळ । मागें पुढें पित्यासी ॥ १ ॥ काय लागे त्यासी बळ । हेडावितां कोण काळ । गोवितें सबळ । जाळीं स्नेहसूत्राचीं ॥ २ ॥ सलगी दिला लाड । कलें[3] तें तें वाटे गोड । करी बुझावोनि कोड । हातीं देऊनि भातुकें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बोलों[4] कोणा । हें कां नेणां नारायणा । सलगीच्या वचना । कैचें उपजे विषम ॥ ४ ॥

१२६०. अनुभव तो नाहीं तुमच्या दर्शनीं । अइकिलें कानीं वदे वाणी ॥ १ ॥ जेविल्याचा कैसा अनुभव अंतरीं । म्हणतां मांडे पुरी काय होतें ॥ २ ॥ नाहीं नाहीं गेली तळमळ दातारा । कां जी हरिहरा चाळाविलें ॥ ३ ॥ पत्रीं कुशळता भेटी अनादर । काय तें उत्तर येइल मानूं ॥ ४ ॥ अंतर सबाह्य कां नाहीं सारिखें. करूनि[5] पारखें वर्ततसां ॥ ५ ॥ आलों आलों ऐसी दाऊनियां आस । बुडो बुडत्यास काय द्यावें ॥ ६ ॥ तुका म्हणे अहो चतुरा शिरोमणि । किती माझी वाणी तुम्ही कोठें ॥ ७ ॥

१२६१. अमर तूं खरा । नव्हे कैसा मी दातारा ॥ १ ॥ चाल जाऊं संतांपुढें । वाद सांगेन निवाडें ॥ २ ॥ तुज नांव जरी नाहीं । तरी माझें दाव काई ॥ ३ ॥ तुज रूप जरी नाहीं । तरी माझें दाव काई

१ शेवटीचा २ कलह ३ बोलें ४ बोल ५ धरुनि.

॥ ४ ॥ खेळसी तूं लीळा । तेथें मी काय वेगळा ॥ ५ ॥ माच तूं लटिका । तैसा मीही म्हणे तुका ॥ ६ ॥

१२६२. आतां बरें घरिच्याघरीं । आपली उरी आपणापें ॥ १ ॥ वाइट बरें न पडे दृष्टी । मग कष्टी होइजेना ॥ २ ॥ बोलों जातां वाढे बोल । वायां फोल खटपट ॥ ३ ॥ काकुलती यावें देवा । तो तो सेवा इच्छितो ॥ ४ ॥ हिशोबाचे खटपटे । चढे तुटे घडेना ॥ ५ ॥ तुका म्हणे कळों आलें । दुसरें भलें तों नव्हे ॥ ६ ॥

१२६३. दावूनियां कोणां कांहीं । तेचि वाही चाळविलीं ॥ १ ॥ तैसें नको करूं देवा । शुद्धभावा माझिया ॥ २ ॥ रिद्धिसिद्धी ऐसीं आड । येती नाड नागवूं ॥ ३ ॥ उदकाऐसी दावुनि ओढी । ऊर फोडी झळई ॥ ४ ॥ दर्पणींचें दिलें धन । दिसे पण चरफडी[1] ॥ ५ ॥ तुका म्हणे पायांसाटीं । करितों आटी कळों द्या ॥ ६ ॥

१२६४. जालों द्वारपाळ । तुझें राखिलें सकळ ॥ १ ॥ नाहीं लागों दिलें अंगा । आड ठाकलों मी जगा ॥ २ ॥ कल्पनेयां नीती । दिल्याप्रमाणें चालती ॥ ३ ॥ हातीं दंड काठी । उभा जिवाचिये साटीं ॥ ४ ॥ बळ बुद्धी युक्ती । तुज दिल्या सर्व शक्ती ॥ ५ ॥ तुका म्हणे खरा । आतां घेईन मुशारा ॥ ६ ॥

१२६५. संदेह निरसे तरि रुचिकर । क्रियार्मा आदर चवी नाहीं ॥ १ ॥ आतां नको मज खोटयानें फटवूं । काळ येऊं जाऊं वेळोवेळां ॥ २ ॥ गेला तरि काय जीवाचें सांकडें । वांचउनि पुढें काय काज ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कसीं निवडा जी बरें । केलीं तैसीं पोरें आलीं पायीं ॥ ४ ॥

१२६६. काय उणें जालें तुज समर्थासी । ऐसा मजपाशीं कोण दोष ॥ १ ॥ जो तूं माझा न करिसी अंगीकार । सांगेन वेव्हार संतांमधीं ॥ २ ॥ तुजविण रत आणिकाचे ठायीं । ऐसें कोण ग्वाही दावीं मज ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काय धरूनी गुमान । सांग उगवून पांडुरंगा ॥ ४ ॥

१२६७. प्रीतिभंग माझा केला पांडुरंगा । भक्तिरस सांगा कां जी तुम्ही ॥ १ ॥ म्हणउनि कांहीं न ठेवींची उरी । आलों नर्मावरी

[1] चरफड.

एकाएकीं ॥ २ ॥ न देखोंचि कांहीं परती माघारी । उरली ते उरी नाहीं मुळीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आला अतरासी खंड । तरि माझें तोंड खवाळिलें ॥ ४ ॥

१२६८. आहे तेंचि आम्हीं मागों तुजपाशीं । नव्हों तुज ऐसी क्रियानष्ट ॥ १ ॥ न बोलावें तेंचि वर्म बरें दिसे । प्रकट ते कैसे गुण करूं ॥ २ ॥ एका ऐसा एका ग्रावयाचा मेळा । का तुम्हा गोपाळा नाहीं ऐसा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लोकां नाहीं कळों आलें । करावें आपुलें जतन तों ॥ ४ ॥

१२६९. तुम्हां होइल देवा पडिला विसर । आम्हीं तें उत्तर यत्न केलें ॥ १ ॥ पतितपावन ब्रीदें मिरविसी । याचा काय दिसी झाडा माग ॥ २ ॥ आहाच मी नव्हें अर्थाचें भुकेलें । भलत्या एका बोलें वारीन तें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देह देईन मांडणें । साहित अभिमानें आवाठानें ॥ ४ ॥

१२७०. मज ऐसें कोण उद्धरिलें सांगा । ब्रीदें पांडुरंगा बोलतसां ॥ १ ॥ हातींच्या कांकणा कासया आरसा । उरलों मी जैसा तैसा आहें ॥ २ ॥ धन्वंतरी हरी रोग्याचिये व्यथे । ते तों कांहीं येथें न देखिजे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं अनुभव अंगें । वचन वाउगें कोण मानी ॥ ४ ॥

१२७१. कळो नये तोंचि चुकाविता बरें । मग पाठमोरें काय काज ॥ १ ॥ धरिलेती आतां द्या जी माझा डाव । सांपडतां भाव ऐसा आहे ॥ २ ॥ होतासी अनेरें झांकिलिया डोळी । तोंचि मी न्याहाळीं भरलीं दृष्टी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुज रडीचीच खोडी । अहाच बराडी तो मी नव्हे ॥ ४ ॥

१२७२. आम्हुचिया भावें तुज देवपण । ते कां विसरोन राहिलासी ॥ १ ॥ समर्थासी नाहीं उपकारस्मरण । दिल्या आठवण वांचोनिया ॥ २ ॥चरण वळण सेवकाच्या बळें । निर्गुणाच्या मुळें सांभाळावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां आलों खडावरी । प्रेम देउनि हरी बुझावावें ॥ ४ ॥

१२७३. जे दोष घडले न फिटे करितां कांहीं । सरते तुझ्या पायीं जाले तैसे ॥ १ ॥ माझा कां हा कर्म नये अंगीकार । चाल्ली

निष्ठुर पांडुरंगा ॥ २ ॥ यातिहीन नये ऐकों ज्यां वेद । तयां दिलें पद वैकुंठींचें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कां रे एकाचा आभार । घेसी माथां भार वाहोनियां ॥ ४ ॥

१२७४. म्हणउनी दास नव्हे ऐसा जालों । अनुभवें बोलों स्वामीपुढें ॥ १ ॥ कां नाहीं वचन प्रतिउत्तराचें । मीच माझ्या वेचें अट्टाहासें ॥ २ ॥ कासयानें गोडी उपजावा विश्वास । प्रीती कांहीं रस वांचुनियां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अगा चतुराशिरोमणी । विचारावें मनीं केशीराजा ॥ ४ ॥

१२७५. नाहीं उल्लंघिलें कोणाचें वचन । मज कां नारायण दुरी जाला ॥ १ ॥ आशंकित मनें करीं आळवण । नाहीं समाधान निश्चिंतीचें ॥ २ ॥ दासाचा विसर हे तों अनुचित । असे सर्व नीत पायांपाशीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुम्हां लाज येत नाहीं । आम्हां चिंताडोहीं बुडावितां ॥ ४ ॥

१२७६. धिग जिणे ज्याचा स्वामी हीन वर । मरण तें बरें भलें मग ॥ १ ॥ आइकाजी देवा ऐसी आहे नीत । काय तें उचित सांभाळावें ॥ २ ॥ देशोदेशीं धाक जयाच्या उत्तरें । तयाचें कुतरें परि भलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हें कां सुचलें उत्तर । जाणोनि अंतर ओळखावें ॥ ४ ॥

१२७७. उचित तें काय जाणावें दुर्बळें । थोरिवेचें फाळें तोंड देवा ॥ १ ॥ देतों हाका कोणी नाइकती द्वारीं । ओस कोणी घरीं नाहीं ऐसें ॥ २ ॥ आलिया अतीता शब्दें समाधान । कारितां वचन काय वेंचे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुम्हां साजे हे श्रीहरी । आम्ही निलाजिरीं नाहीं ऐसीं ॥ ४ ॥

१२७८. जगीं मान्य केलें हा तुझा देकार । कीं कांहीं विचार आहे पुढें ॥ १ ॥ करितों कवित्व नोडितों अक्षरें । येणें काय पुरें जालें माझें ॥ २ ॥ तोंवरि हे माझी नसरे करकर । जों नव्हे विचार तुझ्या मुखें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुज पुंडलिकाची आण । जरि कांहीं वंचन करिसी मज ॥ ४ ॥

१२७९. काय तुमचि यास वेचते गांठोळी । माझी टाळाटाळ करीतसां ॥ १ ॥ चतुराच्या राया अहो पांडुरंगा । ऐसें तरी सांगा

निवडूनि ॥ २ ॥ कोण तुम्हां सुख असे या कौतुकें । भोगितां अनेक दुःखें आम्ही ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काय झालासी निर्गुण । आम्हां येथें कोण सोडवील ॥ ४ ॥

१२८०. आमच्या कपाळें तुज ऐसी बुद्धि । धरावी ते शुद्धी योगा नये ॥ १ ॥ काय या राहिलें विनोदावांचून । आपुलिया भिन्न केलें आम्हां ॥ २ ॥ कोठें मूर्तिमंत दावीं पुण्यपाप । काशासी संकल्प वाहाविसी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां आवरावा चेडा । लटिकी ते पीडा पांडुरंगा ॥ ४ ॥

१२८१. बहुता करूनि चाळवाचाळवी । किती तुम्ही गोवी करीतसां ॥ १ ॥ लागटपणें मी आलों येथवरी । चाड ते दुसरी न धरूनि ॥ २ ॥ दुजियाचा तंव तुम्हांसी कांटाळा । राहासी निराळा एकाएकीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां यावरी गोविंदा । मजशीं विनोदा येऊं नये ॥ ४ ॥

१२८२. तुम्ही बैसलेती निर्गुणाचे खोळे। आम्हांसी कां डोळे कान दिले ॥ १ ॥ नाइकवे तुझी अपकीर्ति देवा । अव्हेरिली सेवा न देखवे ॥ २ ॥ आपुले पोटीं तों राखियेला वाव । आम्हांसी कां भाव अल्प दिला ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दुःखी असें हें कळों द्या । आपुलिया धंद्या मन नेघे ॥ ४ ॥

१२८३. उचिताचा भाग होतों राखोनियां । दिसती ते वांयां गेले कष्ट ॥ १ ॥ वचनाची कांहीं राहेचि ना रुचि । खळाऐसें वाची कुची झाली ॥ २ ॥ विश्वासानें माझें बुडविलें घर । करविला धीर येथवरी ॥३॥ तुका म्हणे शेकीं थार नाहीं बुड । कैसें तुम्हीं कोड पुरविलें ॥४

१२८४. ताकें कृपण तो जेवूं काय घाली । आहाच ते चालीवरी कळे ॥ १ ॥ काय तुम्हां वेच घातलें सांकडें । माझें आलें कोडें आजिवरि ॥ २ ॥ सेवेविण आम्ही न लिंपों त्या कार्या[1] । झाला देवराया निर्धार हा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुझीं राखावया ब्रीदें । येणें अनुवादें गर्जतसें ॥ ४ ॥

१२८५ वृत्तीवरी आम्हां येणें काशासाठीं । एवढी हे आटी सो-

---

१ हे काया.

सावया ॥ १ ॥ जाणतसां परी नेणते जी देवा । भ्रमाचि बरवा राखावा तो ॥ २ ॥ मोडुनि क्षरलों अभेदाची मूस । तुम्हां कां आळस वोढवला ॥ ३ ॥ तुका म्हणे होई लवकरि उदार । लांचणीचें फार काम नाहीं ॥ ४ ॥

१२८६. सुलभ कीर्तन दिलें ठसावूनि । करितां धरणी उरी कोण ॥ १ ॥ आतां न टळावें केलिया नेमासी । उदाराचा होसी हीन काय ॥ २ ॥ एका नेमें कोठें दुसरा पालट । पादर तो धीट म्हणती त्यासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे किती बोलसील उणें । एकाच वचनें खड करीं ॥ ४ ॥

१२८७. देऊनियां प्रेम मागितलें चित्त । झाली फिटाफीट तुम्हां आम्हां ॥ १ ॥ काशानें उदार तुम्हांसी म्हणावें । एक नेसी भावें एक देसी ॥ २ ॥ देऊनियां थोडें नेसील हें फार । कुंठिर्मा विचार अवाघियांचा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्हां भांडवल चित्त । नेउनी दुःश्चित पाडियेलें ॥ ४ ॥

१२८८. तुजाचि पासाव जालोंसें निर्माण । असावें तें भिन्न कासयानें ॥ १ ॥ पाहावा जी ठायीं करूनि विचार । न्यून कोठें फार असेचि ना ॥ २ ॥ ठविलिये ठायीं आज्ञेचें पाळण । करूनि जतन राहिलोंसें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां बोलतसें स्पष्ट । जालों क्रियानष्ट तुम्हा ऐसा ॥ ४ ॥

१२८९. ऐसें कां जालें तें मजही न कळे । कीर्तनाचे रळपळे जगीं ॥ १ ॥ कैसें तुम्हां देवा वाटतसे बरें । संतांचीं उत्तरें लाजविलीं ॥ २ ॥ भाविकां कंटक करिताती पीडा । हा तव रोकडा अनुभव ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाम निर्वाणीचा बाण । याचा अभिमान नाहीं तुम्हां ॥ ४ ॥

१२९०. सेवकें करावें सांगितलें काम । सिक्याचा तो धर्म स्वामी राखे ॥ १ ॥ काय देवा नेणों आलें गांढेपण । तुम्ही शक्तिहीन झाले दिसां ॥ २ ॥ विष्णुदास आम्ही निर्भर ज्या बळें । तें दिसे या काळें अव्हेरिलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मूळ पाठवा लौकरी । किंवा करूं हरी काय सांगा ॥ ४ ॥

१२९१. करावा उद्धार हें तुम्हां उचित । आम्हीं केली नीत

कळली ते ॥ १ ॥ पाववली हांक धांवा म्हणऊन । करावें जतन ज्याचें तेणें ॥ २ ॥ दुश्चितासी बोल ठवायासी ठाव । ऐसा आम्ही भाव जाणतसों ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझें कायावाचामन । दुसरें तें ध्यान करीत नाहीं ॥ ४ ॥

१२९२. आतां नको चुकों आपुल्या उचिता । कृपाळुवा कांता रखुमाइच्या ॥ १ ॥ आचरावे दोष हें आम्हां उचितें । तारावे पतित तुमचें तें ॥ २ ॥ आम्ही तों आपुलें केलेंसें जतन । घडो तुम्हांकून घडेल तें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे विठो चतुराच्या राया । आहे तें कासया मोडों देसी ॥ ४ ॥

१२९३. आदि वर्तमान जाणसी भविष्य । मागें पुढें नीस संचिताचा ॥ १ ॥ आतां काय देऊं पायांपें परिहार । जाणा तो विचार करा देवा ॥ २ ॥ आपुलें तें येथें काय चाले केलें । जोडावे ते भले हात पुढें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे फिके बोल माझे वारा । कराल दातारा होईल तें ॥ ४ ॥

१२९४. स्वप्नींचें हें धन हातीं ना पदरीं । प्रत्यक्ष कां हरि होऊं नये ॥ १ ॥ आजुनि कां करा चाळवाचाळवी । सावकाशें द्यावी सत्य भेटी ॥ २ ॥ बोलोनियां फेडा जीवींचि काजळी । पाहेन कोवळा चरणांबुजें ॥३॥ तुका म्हणे माझ्या जीवींचियां जीवा । सारूनियां ठेवा पडदा आतां ॥ ४ ॥

१२९५ आपुल्या आपण उगवा लिगाड । काय माझे जड करून घ्याल ॥ १ ॥ उद्धारासीं काय उधाराचें काम । वाढवूंचि श्रम नये देवा ॥ २ ॥ करा आतां मजसाठीं वाड पोट । ठावें नाहीं तंट जालें लोकीं ॥३॥ तुका म्हणे बाकी झडालियावरी । न पडे व्यवहारीं संचिताचे ॥ ४ ॥

१२९६. पुढिलांचे सोयी माझ्या मना चाली । मताची आणिली नाहीं बुद्धी ॥ १ ॥ केलासि तों उभा आजिवरी संतीं । धरविलें हातीं कट देवा ॥ २ ॥ आहे तेंची मागों नाहीं खोटा चाळा । नये येऊं बळा लेंकराशीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझा साक्षीचा व्यवहार । कृपणजी थोर परी तुम्ही ॥ ४ ॥

---

१ उदारा या २ विहित.

१२९७. कायां वाचा मनें श्रीमुखाची वास । आणीक उदास वि-
चारासी ॥ १ ॥ काय आतां मोक्ष करावा जी देवा । तुमाचिया गोवा
दर्शनासी ॥ २ ॥ केलिया नेमासी उभें ठाडें व्हावें । नेमलें तें भावें
पालटेना ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जों जों कराल उशीर । तों तों मज
फार रडवील ॥ ४ ॥

१२९८. आतां अवश्यक करणे समाधान । पाहिलें निर्वाण न
पाहिजे ॥ १ ॥ केलें तरी आतां सुशोभ्य करावें । दिसतें बरवें संतां-
मधीं ॥ २ ॥ नाहीं भक्तराजीं ठेविला उधार[2] । नामाचा आकार
त्यांचियानें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझ्या वाडिलांचें ठेवणें । गोप्य नारा-
यणें न करावें ॥ ४ ॥

१२९९. समर्थपणें हे करा संपादणी । नसतेंचि मनीं धरिल्याची
॥ १ ॥ दुसऱ्याचें येथें नाहीं चालों येत । तरी मी निवांत पाय पाहें
॥ २ ॥ खोटियाचें खरें खरियाचें खोटें । मानेल गोमटें तुम्हांसी तें
॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुम्हांसवें करितां वाद । होईजेतें निंद्य जनीं देवा
॥ ४ ॥

१३००. आइकिली कीर्ति संताच्या वदनीं । तरि हें ठाकोनि आलों
स्थळ ॥ १ ॥ मागिला पुढिला करावें सारिखें । पालटों पारिखें नये
देवा ॥ २ ॥ आम्हांसी विश्वास नामाचा आधार । तुटतां हे थार
उरी नाहीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे येथें नसावेंचि दुजें । विनंती पंढरि-
राजें परिसावी हे ॥ ४ ॥

१३०१. कैंचें भांडवल खरा हातीं भाव । कळवळ्यानें भाव दावी-
तसें ॥ १ ॥ आतां माझा अंत नको सर्वजाणा । पाहों नारायणा
निवडूनि ॥ २ ॥ संतांचे उच्छिष्ट मागिले पंगती । करावें संगती
लागे ऐसें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आलों दावूनि विश्वास । संचित तें
नास पावे ऐसें ॥ ४ ॥

१३०२. न व्हावा तो बरा मुळींच संबंध। विश्वासिकां[3] वध बोलि-
लासे ॥ १ ॥ आतां माझें हित काय तें विचारा । सत्यत्वें दातारा
पांडुरंगा ॥ २ ॥ नाहीं भाव परी म्हणावितों दास । नको देऊं त्रास

१ आतां न टळावें २ उद्धार ३ विश्वासिकां बद्ध.

उणें येऊं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हे उद्धरितां दीन । मानीतसां सीण मायबापा ॥ ४ ॥

१३०३. तुम्हांसाठीं आम्हां आपुला विसर । करिता अव्हेर कैसें दिसे ॥ १ ॥ विचारा जी आता ठायींचें हे देवा । आम्हां नये हेवा वाढवितां ॥ २ ॥ आलों ठाकोनियां सुखाची वसती । पुढें मांड्यों युक्ति खुंटलिया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जाला सकळ वृतांत । केला प्रणिपात म्हणऊनि ॥ ४ ॥

१३०४. जेथें माझी दृष्टि राहिली बैसोन । तेथेंचि हें मन गुंडाळतें ॥ १ ॥ टाळावी ते पीडा आपणांपासून । दिठावलें अन्न ओकवितें ॥ २ ॥ तुम्हांसी कां कोडें कोणीये विशींचें । नवलाव याचें वाटतसे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वेगीं उभारा जी कर । कीर्ति मुखें थोर गर्जईन ॥ ४ ॥

१३०५. नव्हें मी आहाच आशेचें बांधलें । जें हें टोंकाविलें नारायणा ॥ १ ॥ अंतर तें तुम्हां बरें कळों येतें । वेव्हार उचितें चाळवजि ॥ २ ॥ मनें कल्पिलें तें आवरितां पाप । संकल्पी विकल्प याचि नांवें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्हां न सोसे जळजळ । सिजल्यावरी जाळ कढ खोटा ॥ ४ ॥

१३०६. तुझिया विनोदें आम्हांसी मरण । सोसियेला शीण बहु फेरे ॥ १ ॥ आतां आपणचि येसी तें करीन । नाम हें धरीन तुझें कंठीं ॥ २ ॥ वियोगेंचि आलों उसंतीत वनें । संकल्प हे मनें वाहोनियां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वर्म सांपडलें सोपें । गोवियलों पापें पुण्यें होतों ॥ ४ ॥

१३०७. धरूनियां मनीं बोलिलों संकल्प । होसी तरि बाप सिद्धी नेई ॥ १ ॥ उत्कंठा हे आजी झाली माझे पोटीं । मागील या गोठी टाळा टाळी ॥ २ ॥ माझा मज असे ठाउका निर्धार । उपाधि उत्तर न साहे पैं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुज दिली आठवण । तरि अभिमान धरीं माझा ॥ ४ ॥

१३०८. ऐका जी देवा माझी विनवणी । मस्तक चरणीं ठेवीतसें ॥ १ ॥ सान्निध पातलों सांडुनियां शंका । सन्मुखाचे एकाएकीं पुढें

१ पाव २ मोकळिली गोष्टी टाळा टाळ.

॥ २ ॥ जाणविलें कोठें पावे पायांपाशीं । केली या जिवासी साटी म्हूण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझे हातीं द्या उद्धार । करीं करकर म्हणवूनि ॥ ४ ॥

१३०९, आतां गुण दोष काय विचारिसी । मी तों आहें रासी पातकाची ॥ १ ॥ पतितपावनासवें समागम । आपुलाला धर्म चालवीजे ॥ २ ॥ घणघायीं भेटी लोखंड परिसा । तरी अनारिसा न पालटे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माती कोण पुसे फुका । कस्तुरीच्या तुका समागमें ॥ ४ ॥

१३१०. सांडावी हे भीड अधमाचे चाळे । मद्यपी बरळे भलत्या छंदें ॥ १ ॥ ऐसे तंव तुम्ही नाहीं जी दिसत । कां हें अनुचित वदलेती ॥ २ ॥ फांटा झाला त्यासी नाहीं वोढा वारा । बेरसाचा खरा हा तों गुण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं ज्याच्या बापा ताळा । तों देखे विटाळा संतां अंगीं ॥४॥

१३११. करावा उद्धार किंवा घ्यावी हारी । एका बोला स्थिरी राहें द्वा ॥ १ ॥ निरासेनें माझा होईल संदेह । अवघेंचि आहे मूळ पायीं ॥ २ ॥ राहिलों डिंकोनी कांहींच न कळे । कोणा नेणों काळें उदय भाग्य ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बहु उद्वेगला जीव । भाकीतसे कींव देवराया ॥ ४ ॥

१३१२. झड मारोनियां बैसलों पंगती । उठवितां फाजिती दातयाची ॥ १ ॥ काय तें उचित तुम्हां कां न कळे । कांहो झांका डोळे पांडुरंगा ॥ २ ॥ घेईन इच्छेचें मागोनि सकळ । नाहीं नव्हे काळ बोलायाचा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जालों माना अधिकारी । नाहीं लोक परी लाज देवा ॥ ४ ॥

१३१३. काय तें सामर्थ्य न चले या काळें । काय जालें बळ शक्तिहीन ॥ १ ॥ माझिया संचितें आणिलासी हरी । जालें तुम्हांवरी वरिष्ठ तें ॥२॥ काय गमाविली सुदर्शन गदा । त्या भेणें गोविंदा लाजतसां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काय ब्रिदाचें ते काम । सांडा परतें नाम दिनानाथ ॥ ४ ॥

१३१४. करावा कांटाळा नव्हे हें उचित । आधींच कां प्रीत ला-

---

१ हाटो.

वियेली ॥ १ ॥ जाणतसां तुम्हीं रूपाचें लाघव । आपलालें जीव घेतें ऐसा ॥ २ ॥ काय म्हणऊनि आलेति आकारा । आम्हां उजगरा करावया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भीड होती आजिवरी । आतां देवा उरी कोण ठेवी ॥ ४ ॥

१३१५. कळलें माझा तुज नव्हे गे आठव । काय काजें जीव ठेवूं आतां ॥ १ ॥ तूं काय करिसी माझिया संचिता । धिग् हें अनंता झालें जिणें ॥ २ ॥ पतितपावन राहिलों हे[१] आशा । आइकोनि ठसा कीर्ति तुझी ॥ ३ ॥ आतां कोण करील माझा अंगीकार । कळलें निष्ठुर झालासी तुं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे माझा मांडिली निराम । करितों जीवा नास तुजसाठीं ॥ ५ ॥

१३१६. जाय परते काय आणिला कांटाळा । बोला एक वेळा ऐसें तरी ॥ १ ॥ कां हो केली तुम्हीं निष्ठुरता देवा । मानेना हे सेवा करितों ते ॥ २ ॥ भाग्यवंत त्यांसी सांगितल्या गोष्टी । तें नाहीं अदृष्टीं आमुचिया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुम्हांपासूनि अंतर । न पडे नाहीं स्थिर बुद्धि माझी ॥ ४ ॥

१३१७. परिस काय धातु सोनें न करितु । फेडितो निभ्रांतु लोहपांगु ॥ १ ॥ काय तयाहूनि जालासी बापुडें । फेडितां सांकडें माझें एक ॥ २ ॥ कल्पतरु कोड पुरवितो रोकडा । चिंतामणि खडा चिंतिलें तें ॥ ३ ॥ चंदनाच्या वासें वसतां चंदन । होती काष्ठ आन वृक्षयाती ॥ ४ ॥ काय त्याचें उणें जालें त्यासी देतां । विचारीं अनंता तुका म्हणे ॥ ५ ॥

१३१८. तुझा म्हणऊनि जालों उतराई । त्याचें वर्म काई तें मी नेणें ॥ १ ॥ हातीं धरोनियां दावीं मज वाट । पुढें कोण नीट तेंचि देवा ॥ २ ॥ देवभक्तपण करावें जतन । दोहीं पक्षां जाण तूंचि बळी ॥ ३ ॥ अभिमानें तुज लागली हे लाज । शरणागतां काज करावया ॥ ४ ॥ तुका म्हणे बहु नेणता मी फार । म्हणऊनि विचार जाणविला ॥ ५ ॥

१३१९. निष्ठुर मी जालों अतिवादागुणें । हें कां नारायणें नेणि

१ या आशा २तुज ऐसा स्वामी असोनि मस्तकीं । होनसे चूकी संचिताचीया ॥

जेल ॥ १ ॥ सांडियेली तुम्ही गोत परिसोय ।फोडविली डोय कर्माहातीं ॥ २ ॥ सांपडूनि संदी केली जीवेंसाठीं । घ्यावयासी तुटी कारण हें ॥३॥ तुका म्हणे तुज काय म्हूण उणें[1] । नाहीं अभिमानें चाड देवा ॥ ४ ॥

१३२०. करितां विचार सांपडलें वर्म । समूळ निश्रम परिहाराचें ॥ १ ॥ मज घेऊनियां आपणांसीं द्यावें । सांटीं जीवें भावें नारायणा ॥ २ ॥ उरी नाहीं मग पडदा कां आला । स्वमुखेंचि भला करितां वाद ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझे खरें देणें घेणें । तुम्हीं साक्षी जाणें अंतरींचें ॥ ४ ॥

१३२१. नाहीं तरी आतां कैंचा अनुभव । जालासी तूं देव घरघेणा ॥ १ ॥ जेथें देखों तेथें लांचाचे पर्वत । घ्यावें तरि चित्त समाधान ॥ २॥ आधीं वरी हात या नांवें उदार । उसण्याचे उपकार फिटाफीट ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जैसी तैसी करूं सेवा । सामर्थ्यानें देवा पायांपाशीं ॥ ४ ॥

१३२२. आम्ही म्हणों कोणी नाहीं तुज आड । दिसतोसी भ्याड पांडुरंगा ॥ १ ॥ हा गे माझ्या भोगें केलासी परता । विश्वंभरीं सत्ता नाहीं ऐसी ॥ २ ॥ आम्ही तुज असों देऊनि आधार । नाम वारंवार उच्चारितों ॥३॥ तुका म्हणे मज धरियेले काळें[2] । पंचभूतीं खळें करूनियां ॥ ४ ॥

१३२३. उपजल्या काळें शुभ कां शकुन । आतां आवरोन राहिलेती ॥ १ ॥ नाहीं मागितली वचनाची जोडी । निष्काम रोकडी वरिवरि ॥ २ ॥ सत्याविण काय उगीच लांवणी । कारियाची वाणी येर भूस ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐसी कोणा चाळवणी । न विचारा मनीं पांडुरंगा ॥ ४ ॥

१३२४. तुम्हां आम्हांसवें न पडावी गांठी । आलेति जगजेठी कळों आतां ॥ १ ॥ किती म्हणों आतां वाइटा वाइट । शिवों नये वीट आल्यावरी ॥ २ ॥ बोलिल्याची आतां हेचि पराचित । भीड भार थीत उडवीली ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आली रोकडी प्रचिती । झांकणें तें किती कोठें देवा ॥ ४ ॥

---

१ म्हणों उणें. २ बळें.

१३२५. काय तुज मागें नाहीं जाणवलें । माझें नाहीं केलें हित कांहीं ॥ १ ॥ डोळे झांकुनियां होसी अबोलणा । तेव्हां नारायणा आतां कैसा ॥ २ ॥ न कळे उचित न सांगतां स्पष्ट । ऐसा क्रियानष्ट काय जाणे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझा घात तुम्हां ठावा । तरि कां आधीं देवा वारूं नये ॥ ४ ॥

१३२६. कामक्रोध माझे लावियेले पाठीं । बहूत हिंपुटी झालों देवा ॥ १ ॥ आवरितां तुझे तुज नावरती । थोर वाटे चित्तीं आश्चर्य हें ॥ २ ॥ तुझिया विनोदें आम्हां प्राणसाटी । भयाभीत पोटीं सदा दुःखीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझ्या कपाळाचा गुण । तुला हांसे कोण समर्थासी ॥ ४ ॥

१३२७. उपजों मरों हे तो आमची मिरासी । हें तूं निवारिसी तरी थोर ॥ १ ॥ उभा राहे करीं खराखोटा वाद । आम्हीं जालों निंद्य लंडपणें ॥ २ ॥ उभयता आहे करणें समान । तुम्हां ऐसा म्हणे मीहि देवा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हातीं सांपडलें वर्म । अवघाचि भ्रम फेडिन आतां ॥ ४ ॥

१३२८. तुझें नाम मुखीं तयासी विपत्ति । आश्चर्य हें चित्तीं वाटतसे ॥ १ ॥ काय जाणों देवा होसील निजला । नेणों जी विठ्ठला मायबापा ॥ २ ॥ भवबंधनाचे तुटतील फांसे । तें कां येथें ऐसें अव्हेरिलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझें दचकलें मन । वाटे वांयांविण श्रम केला ॥ ४ ॥

१३२९. आम्ही बळकट जालों फिराउनि । तुमच्या वचनीं तुम्हां गोवूं ॥ १ ॥ जालें तेव्हां जालें मागील तें मागें । आतां वर्म लागें ठावें[1] जालें ॥ २ ॥ तोडावया अवघ्या चेष्टांचा संबंध । शुद्ध[2] त्यासी शुद्ध बुद्ध व्हावें ॥ ३॥ तुका म्हणे आम्हां आत्मत्वाची सोय । आपणाचि होय तैसाचि तूं ॥ ४ ॥

१३३०. क्षर अक्षर हे तुमचे विभाग । कासयानें जग दुरी धरा ॥ १ ॥ तैसें आम्ही नेणों पालटोंच कांहीं । त्यागिल्याचि नाहीं मागें चाड ॥ २ ॥ प्रतिपादिता तूं समाविषमाचा । प्रसाद तो याचा पापपु-

---

१ ठावी झाली २ शुद्धापाशी.

ण्य ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुम्हां नाना अवगणीं । लागे संपादणी लटि-क्याची ॥ ४ ॥

१३३१. निर्गुणाचे घ्यावें गुणासी दर्शन । एकाएकीं भिन्न भेद घडे ॥ १ ॥ तुम्हां आम्हां आतां न पडे यावरी । आहों तेंचि वरी जेथें तेथें ॥ २ ॥ आपणापासुनि नमावें अंतर । वेचिलें उत्तर म्हणउनि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अगा आली काठिणता । आमच्या अनंता तुम्हा ऐसी ॥ ४ ॥

१३३२. सेवकासी आज्ञा निरोपासी काम । स्वामीचे ते धर्म स्वामी जाणे ॥ १ ॥ मनाचिये मुळीं रहावे बैसोन । आकर्षावे गुण पायांपाशीं ॥ २ ॥ भेटीचे तांतडी करितसें लाहो । ओंवाळावा देहो ऐसें वाटे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझें करावे कारण । आपुलें जतन ब्रीद करा ॥ ४ ॥

१३३३. आम्ही भाविक हे काय जाणों खोडी । आइकोनि प्रौढी विनाविलें ॥ १ ॥ नाहीं ऐसें येथें झालेती असतां । वाढविली चिंता अधिक सोसें[1] ॥ २ ॥ न कळेचि आधीं करितां विचार । न धरितां धीर आहाचता ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां वचनें वचन । वाढलें तिक्ष-ण बुद्धि झाली ॥ ४ ॥

१३३४. नये ऐसें बोलों काठिण उत्तरें । सलगी लेंकुरें केली पुढें ॥१॥ अपराध कीजे घडला तो क्षमा । सिकवा उत्तमा आमुचिया ॥ २ ॥ धरू धावें आगी पोळेल तें नेणें । ओढिलिया होणें माते बाळा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भार ज्याचा जार त्यासी । प्रवीण येविशीं असा तुम्ही ॥४

१३३५. पापी म्हणो तरि आठवितों पाय । दोष बळी काय तयाहूनि ॥ १ ॥ ऐशा विचाराचे घालूनि कोंडणीं । काय चक्रपाणी निजलेती ॥ २ ॥ एक वेळ जणें पुत्राच्या उद्देशें । घेतल्याचे कैसे नेलें दुःख ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अहो वैकुंठनायका । चिंता कां सेवका तुमाचिया ॥ ४ ॥

१३३६. कवणाशीं भांडो कोण माझा साहे । कोण मज आहे तुज-विण ॥ १ ॥ धरिले उदास दुरदुरांतरें । सांडी एकसरे केली माझी ॥ २ ॥ आइकोन माझा नाइकसी बोल । देखोनियां खोळंबुथी घसी

1 सोसें.

॥३॥ तुका म्हणे एके गांवींची वसनी । म्हणऊ^न^ खंती वाटे देवा॥४

१३३७. तरले त मागे आपुलिया सत्ता । कमाई अनंता करूनिया ॥ १ ॥ उसणें फेडितां धर्म तेथें कोण । ते तूज अनन्य तुम्ही त्यां सी ॥ २ ॥ मज ऐसा कोण सांग वांयां गेला । तो तुम्ही तारिला पांडुरंगा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नामासारखी करणी । न देखें हें मनीं समजावें ॥ ४ ॥

१३३८. तुज जाणे तोन्हे नाहीं पांडुरंगा । कां जी मज सांगा उपेक्षिलें ॥ १ ॥ तुज ठावें होतें पातकी मी खरा । आधींच कां थारा दिला पायीं ॥२ ॥ अंक तो पडिला हरिचा मी दास । भेद पंगतीस करूं नये ॥३ ॥ तुका म्हणे आम्हीं जिंतीले ते खरें । आतां उणे पुरे तुम्हां लागीं[२] ॥ ४ ॥

१३३९. विनवितो तरी आणितोसि परी । याचकानें थोरी दात-याची ॥ १ ॥ आमुचेही कांहीं असो द्या उपकार । एकल्याने थोर कैंचे तुम्हां ॥ २ ॥ न घ्यावी जी कांहीं बहुसाल सेवा । गौरव तो देवा यत्न कीजे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं आमुची मिरासी । असा-वेंसीं ऐसीं दुर्बळेंचि ॥ ४ ॥

१३४०. आपण काय सादर । विशीं आम्हां कां निष्ठुर ॥ १ ॥ केले भक्त तैसे देई । तुझें प्रेम माझ्याठायीं ॥ २ ॥ काय पंगतीस को-डा । एकांतासी साकरमांडा ॥ ३ ॥ काय एकपण । पोतां घालुनि गांठी त्रूण ॥ ४ ॥ काय घ्यावें[३] तसें । तया आपण अनारिसें ॥५॥ तुका म्हणे मधीं । आतां तोडूं भेदबुद्धी ॥ ६ ॥

१३४१. नाहीं देणें घेणें । गोवी केली अभिमानें ॥ १ ॥ आतां कां हो निवडूं नदां । पांडुरंगा येवढा धंदा ॥ २ ॥ पांचांमधीं जावें थोड्यासाठीं फजित व्हावें ॥ ३ ॥ तुज ऐसीं नाहीं । पांडुरंगा आ-म्ही कांहीं ॥ ४ ॥ टाकूं तो वेव्हार । तुज बहु करकर ॥ ५ ॥ तुका म्हणे आतां । निवडूं संतां हे देखतां ॥ ६ ॥

१३४२. चित्त तुझ्या पायीं । ठेवुनि जालों उतराई ॥ १ ॥ परि तूं खोटा केशीराजा । अंतपार न कळे तुझा ॥ २ ॥ आम्ही सर्वस्व

---

१ जाणतां नेणतां २ अंगीं ३ मावे.

उदार । तुज देऊनि वेव्हार ॥ ३ ॥ इंद्रियांची होळी । संसार दिला-बळी ॥ ४ ॥ न पडे विसर । तुझा आम्हां निरंतर ॥ ५ ॥ प्रेम ए-कासार्टी । तुका म्हणे न वेचे गांठी ॥ ६ ॥

१३४३. देवा तुजमज पण । पाहों आगळा तो कोण ॥ १ ॥ तरी साच मी पतित । तूंच खोटा दिनानाथ ॥ २ ॥ ग्वाही साधुसंत जन । करूनि अंगीं लावीन ॥ ३ ॥ आम्ही धरिले भेदाभेद । तुज नव्हे त्याचा छेद ॥ ४ ॥ आम्ही बळकाविले दोष । न चले तुझें कांहीं त्यास ॥ ५ ॥ दिशा भरल्या माझ्या मनें । लपालासी त्याच्या भेणें ॥ ६ ॥ तुका म्हणे चित्त । करी तुझी माझी नीत ॥ ७ ॥

१३४४. बैसलोंसे दारीं । धरणें कोंडोनि भिकारी ॥ १ ॥ आतां कोठे हालों नेदी । बरी सांपडली संदी ॥ २ ॥ किती वेरझारा । मागें घातलिया घरा ॥ ३ ॥ माझें मज नारायणा । देतां कां रे नये मना ॥ ४ ॥ भांडावें तें किती । बहु सोसिली फाजिती ॥ ५ ॥ तुका म्हणे नाहीं । लाज तुझे अंगीं कांहीं ॥ ६ ॥

१३४५. संसाराच्या भेणें । पळों न लाहेसें केलें ॥ १ ॥ जेथें तेथें आपण आहे । आम्हीं करावें तें काय ॥ २ ॥ एकांतासी ठाव । तिहीं लोकीं नाहीं वाव ॥ ३ ॥ गांवा जातो ऐसें । नलगे म्हणावे ते कैसे ॥ ४ ॥ स्वप्नाचिये परी । जागा पाहे तव घरीं ॥ ५ ॥ तुका म्हणे काय । तुझें घेतलें म्यां आहे ॥ ६ ॥

१३४६. तुझा भरंवसा आम्हां । फार होता पुरुषोत्तमा ॥ १ ॥ भवसागरसंकटीं । तारिशील जगजेठी ॥ २ ॥ नाम आदित्याचें झाड । त्याचा न पडे उजेड ॥ ३ ॥ शिलंगणीचें सोनें । त्यासी गहाण ठेवी कोण ॥ ४ ॥ नामासारखी करणी । कोठें नाहीं त्रिभुवनीं ॥ ५ ॥ तुका म्हणे देवा । ब्रीद सोडूनियां ठेवा ॥ ६ ॥

१३४७. माझीं मेलीं बहुवरि । तूं कां जैसा तैसा हरी ॥ १ ॥ विठो कैसा वांचलासी । आतां सांग मजपाशीं ॥२॥ तुज देखतांचि माझा । बाप गेला आजा पणजा॥३॥आम्हां लागलिसे पाठी । बालत्व तारुण्य काठी ॥४॥ तुज फावलें तें मागें । कोणी नमना वादि लागे ॥५॥ तुका म्हणे तुझ्या अंगीं । मज देखील[1] लागलीं अवघीं ॥ ६ ॥

---

१ देखता

१३४९. केला पण सांडी । प्रेमीयासी म्हणती लंडी ॥ १ ॥ आतां पाहा विचारून । समर्थासी बोले कोण ॥ २ ॥ आपला निवाड । आपणाच करितां गोड ॥ ३ ॥ तुम्हीं आम्हीं देवा । बोलिला बोल सिद्धी न्यावा ॥ ४ ॥ असें पुरे उणें । मागें सरे तुका म्हणे ॥ ५ ॥

१३५०. आम्हां गांजी जन । तरि कां मेला नारायण ॥ १ ॥ जालों पोरटीं निढळें । नाहीं ठाव बुड आळें ॥ २ ॥ आम्हीं जना ध्यावें । तरि कां न लाजिजे देवें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देश । जाला देवाविण ओस ॥ ४ ॥

१३५१. न व्हावें तें जालें । तुम्हां आम्हांसी लागलें ॥ १ ॥ आतां हालमाकलमें । सांडोनियां काहूं वर्में ॥ २ ॥ पाटोळ्यासंवसाटीं । दिली रत्नांच्या गांठी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हारी । आणूनियां करिन सरी ॥ ४ ॥

१३५२. कायासाठीं आम्हीं जाळला संसार । न करा विचार आम्हां देवा ॥ १ ॥ कैसें तेणें तुम्हां करवतें उदास । माझा प्रेमरस भंगावया ॥ २ ॥ [illegible]पूरि ठेवीं देह हा सकळ । धरितां विटाळ न करा माझा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अवघा सांडूनि आस । फिरतों उदास कोणासाठीं ॥ ४ ॥

१३५३. आळणी ऐसें कळों आलें । त्यासी भलें मौनचि ॥ १ ॥ नये कांहीं वेचूं वाणी । वेट घाणी सांगातें ॥ २ ॥ वेगळें तें देहभावा । श्रम जीवा साजिरा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कवतुक केलें । किंवा भलें देवाडितां ॥ ४ ॥

१३५४. लटिका देव म्हणतां ऐसा । संदेहसा वाटतसे ॥ १ ॥ ऐसें आलें अनुभवा । मजही सेवा करितां ॥ २ ॥ शून्याकारीं बहु मोळा । भेंडोळा हे पवाडे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाळी नाहीं । एके ठायीं चपळत्व ॥ ४ ॥

१३५५. जैशासाठीं तैसें व्हावें । हें बरवें कळलेंसें ॥ १ ॥ उदास तूं नारायणा । मीही म्हणा तुम्हीच ॥ २ ॥ ठका महाठका जोडा । हे धडफुडा लागासी ॥ ३ ॥ एकांगीच भांडे तुका । नाहीं धोका जीवित्वें ॥ ४ ॥

१३५६. आपुलें मागतां । काय नाहीं आम्हां सत्ता ॥ १ ॥ परि

या लौकिकाकारणें । उगी ठेविलें बोलणें ॥ २ ॥ येचि आतां घडी । करूं बैसों तेचि फडी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे करितों तुला । ठाव नाहींसा विठ्ठला ॥ ४ ॥

१३५७. तुजशीं संबंध खोटा । परता परता रे तूं थोटा ॥ १ ॥ देवा तुझें काय घ्यावें । आप आपणां ठकावें ॥ २ ॥ जेथें मुद्दल न ये हातां । व्याज मरावें लेखितां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐसा । त्रिभुवनीं तुझा ठसा ॥ ४ ॥

१३५८. मागतां विभाग । कोठें लपाल जी मग ॥ १ ॥ संत साक्षी या वचना । त्यांसी ठाउकिया खुणा ॥२॥ होइन धरणेकरी । मग मी रिघों नेदीं बाहेरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मी अक्षर । तुज देवपणाचा भार ॥ ४ ॥

१३५९. बहु होता भला । परि ये रांडेनें नासिला ॥ १ ॥ बहु शिकला रंग चाळे । खरें खोटें इचे वेळे ॥ २ ॥ नव्हतें आळाविलें कोणी । इनें केला जग ऋणी ॥ ३ ॥ ज्याचें त्यासी नेदी देऊं । तुका म्हणे धांव खाऊं ॥ ४ ॥

१३६०. मज संताचा आधार । तूं एकलें निर्विकार ॥ १ ॥ पाहा विचारूनी देवा । नको आम्हांसवें दावा ॥ २ ॥ तुज बोल न बोलवे । आम्हां भांडायाची सवे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तरी । ऐक्यभावें नुरे उरी ॥ ४ ॥

१३६१. आम्हीं याची केली सांडी । कोठें तोंडा लागावें ॥ १ ॥ आहे तैसें असो आतां । चिंतें चिंता वाढते ॥ २ ॥ बोलिल्याचा मानी सीण । भिन्न भिन्न राहावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्हापाशीं । धीरा ऐसी जतन ॥ ४ ॥

१३६२. धोंड्यासवें आदळितां फुटे डोकें । तो तों त्याच्या दुःखें धामेजेना ॥ १ ॥ इंगळासी सन्निधान अतित्याई । क्षेम देतां काई सुख वाटे ॥ २ ॥ सप्रेमें कुरवाळी महाफणी व्याळ । आपुले तो दाळ सांडी केवीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्हांसवें जो रूसला । तयाचा अबोला आकाशासीं ॥ ४ ॥

१३६३. मजशीं पुरें न पडे वादें । सुख दोहींच्या संवादें ॥ १ ॥ तूंचि आगळा काशानें । शिर काय पायांविणें ॥ २ ॥ वाहों तुझ

भार । दुःख साहोनि अपार ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं भेद । देवा करूं नये वाद ॥ ४ ॥

१३६४. केली सलगी तोंडपिटी । आम्ही लडिवाळें धाकुटीं ॥ १ ॥ न बोलावें तेंचि आलें । देवा पाहिजे साहिलें ॥ २ ॥ अवघ्यामध्यें एक वेडें । तेंचि खेळविती कोडें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मायबापा । मज वरी कोपों नका ॥ ४ ॥

१३६५. आतां न करीं सास । सेवीन हा ब्रह्मरस ॥ १ ॥ सुखें सेवीन अमृत । ब्रह्मपदींचें निश्चित ॥ २ ॥ तुमचा निज ठेवा । आम्ही पाडियेला ठावा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवराया । आतां लपालेती वांयां ॥ ४ ॥

१३६६. कां जी वाढविलें । न लगतां हें उगलें ॥ १ ॥ आतां मानितां कांटाळा । भोंवतीं मिळालिया बाळा ॥ २ ॥ लावूनियां सवे । पळतां दिसाल बरवें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बापा । येतां न कळाचि रूपा ॥ ४ ॥

१३६७. मज नाहीं धीर । तुम्ही न करा अंगीकार ॥ १ ॥ ऐसें पाडिलें विषम । बळी देवाहूनि कर्म ॥ २ ॥ चालों नेणें वाट । केल्या न पवाचि बोभाट ॥ ३ ॥ वेचों नेणें जीवें । तुका उदास धरिला देवें ॥ ४ ॥

१३६८. अंतरींचें जाणां । तरि कां येऊं दिलें मना ॥ १ ॥ तुमची करावी म्यां सेवा । आतां अव्हेरितां देवा ॥ २ ॥ नव्हती मोडामोडी । केली मागें तेचि घडी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दिला ठाव । पायीं लागों दिला भाव ॥ ४ ॥

१३६९. रायाचें सेवक । शेवटीचें पीडी रंक ॥ १ ॥ हा नों हिनाव कवणा । कां हो नेणां नारायणा ॥ २ ॥ परिसेंसी भेटी नव्हे लोहोपणा तुटी ॥ ३ ॥ तुझें नाम कंठीं । तुक्या काळासवें भेटी ॥ ४ ॥

१३७०. विष्णुदासां भोग । जरी आम्हां पीडी रोग ॥ १ ॥ तरि हें दिसे लाजिरवाणें । काय तुम्हांसी सांगणें ॥ २ ॥ आम्हां काळें खावें । बोलिलें तें वायां जावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दास । आम्ही भोगूं गर्भवास ॥ ४ ॥

१३७१. तुम्हां न पडे वेच । माझा सरेल संकोच ॥ १ ॥ फुकासाठीं जोडे यश । येथें कां करा आळस ॥ २ ॥ कृपेचें भुकेलें । होय जीवदान केलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे शिकाविलें । माझें ऐकावें विठ्ठलें ॥ ४ ॥

१३७२. जैसीं तैसीं तरी । शरणागतें तुझीं हरी ॥ १ ॥ आतां न पाहिजे केलें । ब्रीद लटिकें आपुलें ॥ २ ॥ शुद्ध नाहीं चित्त । परी म्हणवितो भक्त ॥ ३ ॥ मज पण पुसे रंका । नाम सांगे तुझें तुका ॥ ४ ॥

१३७३. समर्थाचें बाळ केविलवाणें दिसे । तरी कोणा हांसे जन देवा ॥ १ ॥ अवगुणी जरी जालें तें वोंगळ । करावा सांभाळ लागे त्याचा ॥ २ ॥ तुका म्हणे तैसा मी एक पतित । परि मुद्रांकित जाला तुझा ॥ ३ ॥

१३७४. आणिलें शेवटा । आतां कामा नये फांटा ॥ १ ॥ मज आपुलें म्हणा । उपरि या नारायणा ॥ २ ॥ वेचियेली वाणी । युक्ती अवघी चरणीं ॥ ३ ॥ तुका धरी पाय । असा करवीतो अन्याय ॥ ४ ॥

१३७५. मातां पांचा तरी वचनां शेवटीं । निरोप कां भेटी एक तरी ॥ १ ॥ कां तेणें निष्ठुर केलें नारायणा । न देखें हें मना येतां कांहीं ॥ २ ॥ तुका म्हणे ऐसा न देखें निवाड । कडू किंवा गोड फळ पोटीं ॥ ३ ॥

१३७६. नाहीं नाथां भार । तुम्ही घेत हा विचार ॥ १ ॥ जाणोनिया ऐसें केलें । दुरिल अंगेंसी लाविलें ॥ २ ॥ आतां बोलावें आवडी । नाम घ्यावें घडी घडी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दुरी । देवा खोटी ऐसी उरी ॥ ४ ॥

१३७७. नसतों किविलवाणें । कांहीं तुमच्या कृपादानें ॥ १ ॥ हेचि तयाची ओळखी । थालें टवटवित मुखीं ॥ २ ॥ वांयां जात नाहीं । वचन प्रीतीचें तें कांहीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । सत्य येतें अनुभवा ॥ ४ ॥

१३७८. मुखाकडे वास । पाहें करुनियां आस ॥ १ ॥ आतां

होईल ते शिरीं । मनोगत आज्ञाधारी * ॥ २ ॥ तुम्हीं अंगीकार । केला पाहिजे हे सार ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दारीं । उभें याचक मी हरी ॥ ४ ॥

१३७९. आतां मज तारीं । वचन हें साच करीं ॥ १ ॥ तुझें नाम दिनानाथ । ब्रिदावळी जगविख्यात ॥ २ ॥ कोण लेखीं माझ्या दोषा । तुझा त्रिभुवनीं ठसा ॥ ३ ॥ पायां जातां मज । तुका म्हणे तुम्हां लाज ॥ ४ ॥

१३८०. ऐसें कोण पाप बळी । जें जवळी येऊं नेदी ॥ १ ॥ तुम्हां तंव होईल ठावें । नेदावें कां कळों हें ॥ २ ॥ कोण आला अंतराय । कां ते पाय अंतरले ॥ ३ ॥ तुका म्हणे निमित्याचा । आला सुचा अनुभव ॥ ४ ॥

१३८१. कां जी धरिलें नाम । तुम्ही असोनि निष्काम ॥ १ ॥ कोणा सांगतसां ज्ञान । ठकाठकीचें लक्षण ॥ २ ॥ आवडीनें नाचें । आहे तरी पुढें साचें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे प्रेम । नाहीं भंगायाचें काम ॥ ४ ॥

१३८२. कामधेनूचें वासरूं । खाया न मिळे काय करूं ॥ १ ॥ ऐसें आम्हां मांडियेलें । विठो त्वां कां सांडियेलें ॥ २ ॥ बैसुनी कल्पद्रुमातळीं । पोटासाठीं तळमळी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नारायणा । भलें लोकीं हें दिसेना ॥ ४ ॥

१३८३. आम्ही आर्तभूत जिवीं । तुम्ही गोसावी उदास ॥ १ ॥ वादावाद समर्थाशीं । काशानशी करावा ॥२॥ आम्ही मरों वेरझारीं । स्वामी घरीं बैसले ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आपला वाद । कांहीं भेद कळेना ॥ ४ ॥

१३८४. लाज ना विचार । बाजारी तूं भांडखोर ॥ १ ॥ ऐसें ज्याणें व्हावें । त्याची गांठी तुजसवें ॥ २ ॥ फाडिली लंगोटी । घरीं सकळांसी तुटी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चोरा । तुला आन ना कुसरा ॥ ४ ॥

१३८५. दाखवूनि आस । केला बहुतांचा नास ॥ १ ॥ थोडा

* आज्ञा धरी

झोंडा शिरोमणी । भेटलासी नागवणी ॥ २ ॥ सुखाचें उत्तर । नाहीं मुदलासी थार ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काय । तुझें घ्यावें उरे हाय ॥ ४ ॥

१३८६. लटिकाचि केला । सोंग पसारा दाविला ॥ १ ॥ अवघा बुडालासी ऋणें । बहुतांचें देणें घेणें ॥ २ ॥ लावियेला चाळा । बहु दावूनि पुतळा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हात । आम्हीं अवरिली मात ॥४॥

१३८७. व्यवहार तो खोटा । आतां नवजों तुझ्या वाटा ॥ १ ॥ एका नामा नाहीं ताळा । केली सहस्रांची माळा ॥ २ ॥ पाहों जातां ठायीं * । खळसील लपंडाई ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चार । बहु करितोसी फार ॥ ४ ॥

१३८८. मिठवण्याचे※धनी । तुम्ही व्यवसाय जनीं ॥ १ ॥ कोण पडे य लिगाडीं । केलीं तैसीं उगवा कोडीं ॥ २ ॥ केलें सांगितलें काम । दिले पाळूनियां धर्म ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां । असो तुमचें तुमचे माथां ॥ ४ ॥

१३८९. तूं पांढरा स्फटिक मणी । करिसी आणिकां त्यांहुनि ॥१॥ म्हणोनि तुझ्या दारा । न येती ठकती दातारा ॥ २ ॥ तुझे ठाई नादणूक । अवघा बुडविला लौकिक ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ज्याचें घेसी । त्यासी हेंचि दाखविसी ॥ ४ ॥

१३९०. नवां नवसांचीं । जालों तुम्हासी वाणीचीं ॥ १ ॥ कोण तुझें नाम घेतें । देवा पिंडदान देतें ॥ २ ॥ कोण होतें मागें पुढें । दुजें बोलाया रोकडें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पांडुरंगा । कोणा घेतासि वोसंगा ॥ ४ ॥

१३९१. नेघें तुझें नाम । न करीं सांगितले काम ॥ १ ॥ वाढे वचनें वचन । दोष उच्चारितां गुण ॥ २ ॥ आतां तुझ्या घरा । कोण करी येरझारा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ठायीं । मजपाशीं काय नाहीं ॥ ४ ॥

१३९२. नाहीं खंड झाला । माझा तुमचा विठ्ठला ॥ १ ॥ कैसें कैसें हो दुश्चित । आहे चौघांपाशीं नीत ॥ २ ॥ मुळींचें लिहिलें । मज आतां सांपडलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मज । नलगे बोलणें सहज ॥ ४ ॥

---

* ग्राहे. ※मिटवण्याचे.

१३९३. ठाव नाहीं बुड । घरें वसविसी कुड ॥ १ ॥ भलते ठायीं तुझा वास । सदा एरवीं उदास ॥ २ ॥ जागा ना निजला । होसी धाला ना भुकेला ॥ ३ ॥ न पुसतां भलें । तुका म्हणे तुझे बोलें ॥ ४ ॥

१३९४. ऐसाचि तो गोवा । न पाहिजे केला देवा ॥ १ ॥ बहु आली दूरवरी । ओढत हे भरोवरी ॥ २ ॥ आम्हांसी न कळे । तुम्ही झाकूं नये डोळे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे संगें । असों एक एका अंगें ॥ ४ ॥

१३९५. मागतियाचे दोनिच कर । अमित भांडार दातियाचें ॥ १ ॥ काय करूं आतां कासयांत भरूं । हा मज विचारु पडियेला ॥ २ ॥ एक सांठवण प्रेमें वोसंडलीं । जिव्हा हे भागली करितां माप ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां आहे तेथें असो । अंकुनियां बसों पायांपाशीं ॥ ४ ॥

१३९६. माझे लेखीं देव मेला । असो त्याला असेल ॥ १ ॥ गोष्टी न करीं नांव नेघें । गेलों दोघें खंडोनी ॥ २ ॥ स्तुतिसमवेत निंदा । केला धंदा उदंड ॥ ३ ॥ तुका म्हणे निवांत ठेलों । वेचित आलों जीवित्व ॥ ४ ॥

१३९७. दारीं परिवरीं । कुडीं कवाडीं मी घरीं ॥१॥ तुमच्या लागलों पोषणा । अवघें ठायीं नारायणा ॥ २ ॥ नेदीं खाऊं जेवूं । हातीं तोंडींचेंही घेऊं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अंगी । जडलों ठायींचा मलगी ॥ ४ ॥

१३९८. नव्हों आम्ही आजिकाळींचीं । कांचीं कुचीं चाळवणी ॥ १ ॥ एके ठायीं मूळडाळ । ठावा सकळ आहेसी ॥ २ ॥ तुमचें आमचेंसें कांहीं । भिन्न नाहीं वांटलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जेथें असें । तेथें दिसें तुमचासा ॥ ४ ॥

१३९९. भुके नाहीं अन्न । मेल्यावरी पिंडदान ॥ १ ॥ हे तों चाळवाचाळवी । केलें आपणाचि जेवी ॥ २ ॥ नैवेद्याचा आळ । वेचे ठाकणीं सकळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जड । मज न राखावें दगड ॥ ४ ॥

१४००. होईल तरि पुसापुसी । उत्तर त्यासी योजावें ॥ १ ॥

तोंवरि मी पुढें कांहीं । आपुलें नाहीं घालीत ॥ २ ॥ जाणोनियां अंतर देव । जेव्हां भेव फेडील ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धरिल हातीं । करील खंतीवेगळें ॥ ४ ॥

१४०१. असो आतां किती । तुज यावें काकुलती ॥ १ ॥ माझें प्रारब्ध हें गाढें । तूं बापुडें तयापुढें ॥ २ ॥ सोडवीन आतां । ब्रीद तुझें पंढरीनाथा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बळी । तो कळ्याचे कान पिळी ॥ ४ ॥

१४०२. आम्ही तुझ्या दासीं । जरि आलें पतनासी ॥ १ ॥ तरि हें दिसे विपरीत । कोठें बोलिली हे नीत ॥ २ ॥ तुझें नाम कंठीं । आम्हां संसार आटी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काळ । करिल आम्हांसी विटाळ ॥ ४ ॥

१४०३. लाजती पुराणें । वेदां येऊं पाहे उणें ॥ १ ॥ आम्ही नामाचे धारक । किविलवाणा दिसों रंक ॥ २ ॥ बोलिलें ते संतीं । बोल वांयांविण जाती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । रोकडी हे मोडे सेवा ॥ ४ ॥

१४०४. शोकवावा म्यां देह । ऐसें नेणा पोटीं आहे ॥ १ ॥ तरीच नेदा जी उत्तर । दुःखी राखिलें अंतर ॥ २ ॥ जावें वनांतरा । येणें उद्देशें दातारा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे गिरी । मज सेववावी दरी ॥ ४ ॥

१४०५. कां हो आलें नेणों भागा । पांडुरंगा माझिया ॥ १ ॥ उफराटी तुम्हां चाली । क्रिया गेली सत्याची ॥ २ ॥ साक्षी हें गे माझें मन । आतं कोण हेतें तें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे असमर्थपणें । काय नेणें करितसां ॥ ४ ॥

१४०६. तुम्ही कांटाळलां तरी । आम्हां न सोडणें हरी ॥ १ ॥ जावें कवणिया ठाया । सांगा विनविलों पाया ॥ २ ॥ केली जिवा साटी । आतां सुखें लागों पाठी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ठाव । न सोडणें हाचि भाव ॥ ४ ॥

१४०७. आम्ही पतित तूं पावन । हें तों पूर्वापार जाण ॥ १ ॥ नवें करूं नये जुनें । सांभाळावें ज्याचें त्यानें ॥ २ ॥ मिरासीचा ठाव । राखी करोनि उपाव ॥ ३ ॥ वादें मारी हाका । देवा आइकविता तुका ॥ ४ ॥

१४०८. तुम्हांसी हें अवघें ठावें । किती द्यावें स्मरण ॥ ॥ १ कां बा तुम्ही ऐसें नेणें । निष्ठुरपणें टाळितसां ॥ २ ॥ आळवितां मायबापा । नये कृपा अझूनि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जगदीशा । काय असां निजेले ॥ ४ ॥

१४०९. आतां चक्रधरा । झणी आम्हांस अव्हेरा ॥ १ ॥ तमचीं म्हणविल्यावरी । जैशीं तैशीं तरी हरी ॥ २ ॥ काळ आम्हां खाय । तरी तुझें नांव जाय ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । आतां पण सिद्धी न्यावा ॥ ४ ॥

१४१०. काय करूं कर्माकर्म । बरें सांपडलें वर्म ॥ १ ॥ होंसी नामाची सारिखा । समजाविली नाहीं लेखा ॥ २ ॥ नाहीं वेचावेंच जाला । उरला आहेसी संचला ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझें । काय होईल तुम्हां ओझें ॥ ४ ॥

१४११. कैवल्याच्या तुम्हां घरीं । रासी हरी उदंडा ॥ १ ॥ मजसाठीं कां जी वाणी । नव्हे धणी विभागा ॥ २ ॥ सर्वा गुणीं सपुरता । ऐसा पिता असोनि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पांडुरंगा । जालों सांगा सन्मुख ॥ ४ ॥

१४१२. काय करावें तें आतां । जालें नयेसें बोलतां ॥ १ ॥ नाहीं दोघांचिये हातीं । गांठी घालावी एकांतीं ॥ २ ॥ होय आपुलें काज । तों हें भीड सांडूं लाज ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । आधीं निवडू हा गोवा ॥ ४ ॥

१४१३. कृपेचा ओलावा । दिसे वेगळाचि देवा ॥ १ ॥ मी हें उचितसें साचें । न लगे कु[illegible] काचें ॥ २ ॥ जेणें जाय कळसा । पाया उत्तम तो तैसा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे घरीं । तुझ्या अवघिया परी ॥ ४ ॥

१४१४. फार्गसा लाधवें । तूं हें खेळसी आधवें ॥ १ ॥ केला अहंकार आड । आम्हां जगासी हा नाड ॥ २ ॥ इत्थंभूत यावें । दावू त्यांपांही जाणावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हा श्रीपती । आता चाळवल किती ॥ ४ ॥

१४१५. नाहीं सांगितला । तुम्हां मान स्यां विठ्ठला ॥ १ ॥ जे हे करविली फजिती । माझी एवढी जना हातीं ॥ २ ॥ नाहीं केला पोट ।

पुढें घालूनि बोभाट ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धरूनि हात । नाहीं नेलें दिवाणांत ॥ ४ ॥

१४१६. झाड कल्पतरू । न करी याचकीं अव्हेरु ॥ १ ॥ तुम्ही सर्वी सर्वोत्तम । ऐसे विसरतां धर्म* ॥ २ ॥ परिसा तुमचें देणें । तो त्या जागे अभिमानें ॥ ३ ॥ गाऱ्हाण्यानें तुका । गर्जे मारूनियां हाका ॥ ४ ॥

१४१७. घालूनियां कास । बळें आलों मागायास ॥ १ ॥ प्रेम देई पाठवूनि । पांडुरंगा सेवाऋणी ॥ २ ॥ होई रे शाहाणा । कळों नेदावें या जना ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पायीं । जडलों मग उरलें काई ॥ ४ ॥

१४१८. केवढा तो अहंकार । माझा तुम्हां नव्हे दूर ॥ १ ॥ आतां कोण पडे पायां । तुमच्या अहो पंढरिराया ॥ २ ॥ कां जी कृपनें कृपण । वेचतसे ऐसें धन ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवें । दुजियाचें पोतें न्यावें ॥ ४ ॥

१४१९. विठ्ठला विठ्ठला । कंठ आळवितां फुटला ॥ १ ॥ कां रे कृपाळू न होसी । काय जालें मजाविशीं ॥ २ ॥ जाल्या वेरझारा । जन्मा बहुतांचा फेरा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नष्टा । अबोलण्या तुझ्या चेष्टा ॥ ४ ॥

१४२०. आम्हांपाशीं याचें बळ । कोण काळवरी तों ॥ १ ॥ धरूनि ठेलों जीवेंसाठीं । होय भेटी तोंवरि ॥ २ ॥ लागलो ते न फिरें पाठीं । पाडिलया गांठी वांचूनि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अवकाशें । तुमच्या ऐसें व्हावया ॥ ४ ॥

१४२१. जीवींचें कां नेणां । परि हे आवडी नारायणा ॥ १ ॥ वादवावें हें उत्तर । कांहीं लाड* करकर ॥ २ ॥ कोठें वायां गेले । शब्द उत्तम चांगले ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बाळा । असे तात्पर्य या खेळा ॥ ४ ॥

१४२२. समर्थाचें बाळ पांघरे वाकळ । हंसती सकळ लोक कोणा ॥ १ ॥ समर्थासी लाज आपुल्या नांवाची । शरण आलि-

---

* नाम * लाज, लाऊ

याची लागे चिंता ॥ २ ॥ जरी तुज कांहीं होईल उचित । तरी हा पतित तारीं तुका ॥ ३ ॥

१४२३. कासया हो माझा राखिला लौकिक । निवाड कां एक केला नाहीं ॥ १ ॥ मग तळमळ न करितें मन । झालें तें कारण कळों येतें ॥ २ ॥ तुका म्हणे केला पाहिजे निवाड । वैद्यासी तें भीड मरण रोग्या ॥ ३ ॥

१४२४. आशाबद्ध बहु असें निलाजरें । होय म्हणें धीरें फळ टोंकें ॥ १ ॥ कारणापें चित्त न पाहें अपमान । चित्त समाधान लाभासाठीं ॥ २ ॥ तुका म्हणे हातें लोटिलें न कळे । झांकितसें डोळे पांडुरंगा ॥ ३ ॥

१४२५. नव्हें मी शाहाणा । तरी म्हणा नारायणा ॥ १ ॥ तुम्हां बोलावया कांहीं । येच भरलोंसे वाहीं ॥ २ ॥ आणावे ते रूपा । कोपलेती तरी कोपा ॥ ३ ॥ कळोनि आवडी । तुका म्हणे जाते घडी ॥ ४ ॥

१४२६. पायांपासीं चित्त । तेणें भेटी अखंडित ॥ १ ॥ असें खेळे भलते ठायीं । प्रेमसूत्रदोरी पायीं ॥ २ ॥ केलेंसें जतन । मुळीं काय तें वचन ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सर्व जाणा । ठायीं विचारावें मना ॥ ४ ॥

१४२७. नव्हें परि म्हणवी दास । कांहीं निमित्तास मूळ केलें ॥ १ ॥ तुमचा तो धर्म कोण । हा आपण विचारा ॥ २ ॥ नाहीं शुद्ध आचरण । परी चरण चिंतितों ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पांडुरंगा । ऐसें कां गा नेणा हे ॥ ४ ॥

१४२८. आम्हीं घ्यावें तुझें नाम । तुम्हीं आम्हां द्यावें प्रेम ॥१॥ ऐसें निवडिलें मुळीं । संतीं बैसोनि सकळीं ॥ २ ॥ माझी डोई पायांवरी । तुम्हीं न धरावी दुरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे केला । खंड दोघांचा विठ्ठला ॥ ४ ॥

१४२९. असो मागें जालें । पुढें गोड तें चांगलें ॥ १ ॥ आतां माझे मनीं । कांहीं अपराध न मानीं ॥२॥ नेदी अवसान । करितां नामाचें चिंतन ॥३॥ तुका म्हणे बोलें । तुज आधींच गोविलें ॥ ४ ॥

१४३०. उचिताचा दाता । कृपावंता तूं अनंता ॥ १ ॥ कां रे न

घालिसी धांव । तुझें उच्चारितां नांव ॥ २ ॥ काय बळयुक्ति । नाहीं तुझे अंगीं शक्ति ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तूं विश्वंभर । वोस माझें कां अंतर ॥ ४ ॥

१४३१. वेडें वाकडें गाईन । परि तुझाचि म्हणवीन ॥१॥ मज तारीं दिनानाथा । ब्रीद साच करीं आतां ॥ २ ॥ केल्या अपराधांच्या राशी । म्हणऊनि आलों तुजपाशीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मज तारीं । सांडीं ब्रीद नाहीं तरी ॥ ४ ॥

१४३२. अंधळ्याची काठी । हिरोनिया फडा लोटी ॥ १ ॥ हे कां देखण्या उचित । लाभ किंवा कांहीं हित ॥ २ ॥ चाळवूनि हातीं । साकर म्हणोनि द्यावी माती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वाट । देवा पसरावे सराटे ॥ ४ ॥

१४३३. माझ्या वडिलांची मिरासी गा देवा । तुझी चरणसेवा पांडुरंगा ॥१॥ उपवास पारणीं राखिला दारवंटा । केला भोगवटा आम्हांलागीं ॥ २ ॥ वंशपरंपरा दास मी अंकिता । तुका मोकलितां लाज कोणा ॥ ३ ॥

१४३४. कळों आलें ऐसें आतां । नाहीं सत्ता तुम्हांसी ॥ १ ॥ तरी वीर्य नाहीं नामा । जातो प्रेम खंडत ॥ २ ॥ आड ऐसें येतें पाप । वाढे ताप आगळा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे गुण जाला । हा विठ्ठला हीन शक्ति ॥ ४ ॥

१४३५. आम्ही जाणों तुझा भाव । दृढ धरिले पाय ॥ १ ॥ फांकूं नेदूं चुकवितां । नेवों थोडें बहु देतां ॥ २ ॥ बहुतां दिसांचें लिगाड । आलें होत होत जड ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां । नेवों सर्वस्वेंशी देतां ॥ ४ ॥

१४३६. ऋण वैर हत्या । हें तों न सुटे नदितां ॥ १ ॥ हें कां नेणां पांडुरंगा । तुम्ही सांगतसां जगा ॥ २ ॥ माझा संबंध तो किती । चुकत्या लोकांची फजिती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे याचिसाठीं । सज घेतां नये तुटी ॥ ४ ॥

१४३७. दोष पळती कीर्तनें । तुझ्या नामसंकीर्तनें ॥ १ ॥ हें कां करूं आदरिलें । खोटें वचन आपुलें ॥ २ ॥ तुम्ही पापा भीतां ।

आम्हां उपजावया चिंता ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सेवा । कळिकाळा जिंकी देवा ॥ ४ ॥

१४३८. जरी मी पतित नव्हतों देवा। तरी तूं पावन कैंचा तेव्हां॥१॥ म्हणोनि माझें नाम आधीं । मग तूं पावन कृपानिधी ॥ २ ॥ लोहो महिमान परिसा । नाहीं तरी दगड जैसा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे याचकभावें । कल्पतरु मान पावे ॥ ४ ॥

१४३९. तुमचा तुम्हीं केला गोवा । आतां चुकविनां देवा ॥१॥ कैसें सरे चाळवणें । केलें काशाला शाहाणें ॥ २ ॥ कासया हो रुपा नांवा आलेति गा बापा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां । न सरे हवाले घालितां ॥ ४ ॥

१४४०. याचि हाका तुझे द्वारीं । सदा देखों अरतकरी ॥ १ ॥ सदा करितो खंड दंड । देवा बहु गा तूं लंड ॥ २ ॥ सुखें गावंसी भोजना । रडवूनियां आपणा ॥ ३ ॥ एकें एक बुझावीसी । तुका म्हणे ठक होसी ॥ ४ ॥

१४४१. संसाराची कोण गोडी । लिली ओढी करूनि ॥ १ ॥ निष्ठुर तूं बहु देवा । पुरे हेवा न म्हणवी ॥ २ ॥ पाहोनियां कर्म डोळां । निराळा तो वर्तीना ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुज साजे । म्हणतां ओझें फुकट ॥ ४ ॥

१४४२. नव्हेसी तूं लांसी । माया आणिकां त्या ऐसी ॥ १ ॥ जे हे वायां जाती बोल । होसी निर्मळचि फोल ॥ २ ॥ नव्हेसी दुबळी । कांहीं नाहीं ते जवळी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे खोटी । कांहीं नव्हेसी करटी ॥ ४ ॥

१४४३. आम्हां बोलावा । तुम्हां अनुचित हें देवा ॥ १ ॥ ऐसें कोणी कां व्यालेती । काय नाहीं तुम्हां हातीं ॥ २ ॥ आतां धरा दुरी । वांयां दवडाया थोरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ठायीं । ऐसें विचारावें पाहीं * ॥ ४ ॥

१४४४. मरोनियां गेली माया । मग तया कोण पुसे ॥१॥ पोरटियांची दाद कोणा । ऐसा जना प्रवाहो ॥ २ ॥ निढळासी निढळ

* कांहीं

जोडा । होय कोडा कवतुक ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा ऐसी । आह्मीं मरसीं आपण ॥ ४ ॥

१४८५. आतां दोघामध्यें काय । उरलें होय वाणीजसें ॥ १ ॥ निष्ठुर हें केलें मन ।समाधान करूनि ॥ २ ॥ बुगावे तें तर्थीच्या परी। घरिच्याघरीं अवघिया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे द्रवपण । गुंडाळून असो दे ॥ ४ ॥

१४८६. आतां येथें खर । नये फिरतां माघारें ॥ १ ॥ होय तैसी हो आवाळी । देहनिमित्य या वेळी ॥ २ ॥ तुम्हांसवें गांठी । देवा जीवाचिये साटीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लंड । करूं चांचामध्यें खंड ॥ ४ ॥

१४८७. ऐसा तंव भोळा । तुमचा नसेल गोपाळा ॥ १ ॥ मागत्याची टाळाटाळी । झिंज्या ओढोनि कपाळीं ॥ २ ॥ नसेल ना नवें । ऐसें धरियेलें देवें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे झाला । उशीर नाहीं तो विठ्ठला ॥ ४ ॥

१४८८. माझ्या कपाळाच्या गुणें । किंवा मरलेंसे नेणें ॥ १ ॥ नये वचन बाहेरी । उभे तिष्ठतसे द्वारीं ॥२॥ काय मांगा याम वेंचे । गेलें आरंभीं ठायींचे ॥३॥ तुका म्हणे किती । भीड धरावी पुढती॥४॥

१४८९. अहो पुरुषोत्तमा । तुम्हां काशाची उपमा ॥ १ ॥ सतत तो नाहीं बुद्धी । नाळवितां नाहीं शुद्धि ॥ २ ॥ जागविलें तरी । तुम्हां व्यक्ति येणें हरी ॥३॥ तुका म्हणे देवा । तुम्हां नित्य दिस नवा ॥ ४ ॥

१४५०. बहु धीर केला । जाण न होसी विठ्ठला ॥ १ ॥ आतां धरीन पदरीं । तुज मज करीन सरी ॥२॥ झालों जीवासी उदार । उभा राहिलों समोर ॥३॥ तुका म्हणे संता । ऐसें मांगा पढरीनाथा॥ ४

१४५१. झाला जिवासी उदार । त्यासी काय भीडभार ॥ १ ॥ करीन आडक्या घोंगडें । उभ्या बाजारीं उघडें ॥ २ ॥ जों जों धरिली भीड । तों तों बहु केली चीड ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मूळ । तुझें उच्चारीन कुळ ॥ ४ ॥

१४५२. घेतां आणिकांचा जीव । तव्हां कीव कराना ॥ १ ॥ आपलें तें वरदळ नेदा । हे गोविंदा कृपणता ॥ २ ॥ सेवा तरी

इच्छा सांग । चोरिलें अंग साहेना ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अरे धन्या । निसंतान्या विठोबा ॥ ४ ॥

१४५३ सांपडला संदीं । मग बळिया पड बंदीं ॥ १ ॥ ऐसी कोणी वाहे वेळ । हातीं काळाच्या सकळ ॥ २ ॥ दाता मागे दान । जाय याचका शरण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नेणां । काय सांगों नारायणा ॥ ४ ॥

१४५४. शोधिसील मूळें । त्याचें करीसी वाटोळें ॥ १ ॥ ऐसे संतांचे बोभाट । तुझे बहु जाले तंट ॥ २ ॥ लौकिका बाहेरी । घाली रोखी जया धरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे गुण । तुझा लागलिया शून्य ॥ ४ ॥

१४५५. मानामान किती । तुझ्या क्षुल्लक संपत्ती ॥ १ ॥ जा रे चाळवीं बापुडीं । कोणी धरितील ती गोडी ॥ २ ॥ रिद्धिसिद्धि देसी । आम्हीं चुंभळी नव्हों तैसी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ठका । ऐसें नागविलें लोकां ॥ ४ ॥

१४५६ वटवट केली । न विचारितां मना आली ॥ १ ॥ मज कराल तें क्षमा । कैसें नेणों पुरुषोत्तमा ॥ २ ॥ उचित न कळे । जिव्हा भलतीचि बरळे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कांहीं । लौकिकाची चाड नाहीं ॥ ४ ॥

१४५७ वारिलें लिगाड । बहू दिसांचें हें जाड ॥१॥ न बोलावे ऐसें केलें । कांहीं वाउगें तितुलें ॥२॥ जाला चौघांचार । गेला खंडोनी वेव्हार ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । करीन ते घ्यावी सेवा ॥४॥

१४५८ हें का आम्हां सेवा दान । देखो सीण विषमाचा ॥ १ ॥ सांभाळा जी ब्रीदावळी । तुम्ही का कलीसारिखे ॥ २ ॥ शरणांगतें वैऱ्या हातीं । हे निश्चिंती देखिली ॥ ३ ॥ तुका म्हणे इच्छीं भेटी । पाय पोटीं उफराटे ॥ ४ ॥

१४५९ येइल तुझ्या नामा । लाज म्हणे पुरुषोत्तमा ॥ १ ॥ धीर राहिलों धरूनि । त्रास उपजला मनीं ॥ २ ॥ जगा कथा नाव । निराशेनें नुपजे भाव ॥ ३ ॥ तुम्ही साक्ष कीं गा । तुका म्हणे पांडुरंगा ॥ ४ ॥

१४६० हें तों वाटलें आश्चर्य । तुम्हां धरवला धीर ॥ १ ॥ माझा फुटतसे प्राण । धांवा धांवा म्हणऊन ॥२॥ काय नेणो दिशा ।

झाल्या तुम्हांविण वोसा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कांगा । नाइकिजे पांडुरंगा ॥ ४ ॥

१४६१ मेरे ऐसें ज्याचें दान । त्याचे कोण उपकार ॥ १ ॥ नको वाढूं ऐसें काचें । देवा साचे विठ्ठले ॥ २ ॥ रडत मागें सांडी पोर । न काय थोर माउली ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कीर्ति वाढे । धर्म गाढे ते ऐसे ॥ ४ ॥

१४६२ वाढविलें कांगा । तुम्हीं एवढें पांडुरंगा ॥ १ ॥ काय होती मज चाड । एवढी करावया बडबड ॥ २ ॥ ब्रह्मसंतर्पण । लोकीं करावें कीर्तन ॥ ३ ॥ निमित्ताचा धणी । तुका म्हणे नेणे कोणी ॥ ४ ॥

१४६३ दार्यांची ओळखी । येइल टाकूं टाका सुखी ॥ १ ॥ तुमचें जाइल इमान । माझें कपाळीं पतन ॥ २ ॥ ठेविला तो ठेवा । आलिलाचें बुडवावा ॥ ३ ॥ मनीं न विचारा । तुका म्हणे हे दातारा ॥ ४ ॥

१४६४ शकुनानें लाभ हानि । येथूनिच कळतसे ॥ १ ॥ भयारूढ जालें मन । आतां कोण विश्वास ॥ २ ॥ प्रीत कळे आलिंगनीं । संपादणी अन्यत्र ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मोकलिलें । कळों आलें बरवें हें ॥ ४ ॥

१४६५ बुडता आवरीं । मज भवाचे सागरीं ॥ १ ॥ नको मानूं भार । पाहों दोषांचे डोंगर ॥ २ ॥ आहे तें सांभाळीं । तुझी कैसी ब्रीदावळी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दोषी । मी तों पातकांची राशी ॥ ४ ॥

१४६६ कां गा धर्म केला । असोन सत्तेचा आपुला ॥ १ ॥ उभाउभीं पाय जोडी । आतां फांकों नेदी घडी ॥ २ ॥ नको सांडूं ठाव आतां घेऊं नेदी वाव ॥ ३ ॥ तुका म्हणे इच्छा । तैसा करीन सरिसा ॥ ४ ॥

१४६७ नव्हों गांढे आळसी । जों तूं आम्हांपुढें जासी ॥ १ ॥ भार दिले आम्हां हातीं । वर्म वेवादाचें सत्ती ॥ २ ॥ धरोनियां वाट । जालों शिरोमणि थोंट ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । वादें करीन सर्वी सेवा ॥ ४ ॥

१४६८ जाणतां देवज्ञारा । उभा न राहासी व्यवहारा ॥ १ ॥ हें

तों झोंडाईचे चाळे । काय पोटीं तें न कळे ॥ २ ॥ आरोगुनी मुग । बैसलासी जैसा बग ॥३॥ तुका म्हणे किती । बुडाविलीं आळावितीं ४

१४६९. तुझ्याठायीं ओस । दोन्ही पुण्य आणि दोष ॥ १ ॥ झडलें उरलें किती । आम्हीं धरियेलें चित्तीं ॥ २ ॥ कळलासी नष्टा । यातिक्रियाकर्मभ्रष्टा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बोला । नाहीं ताळा गा विठ्ठला ॥ ४ ॥

१४७०. आम्ही भांडों तुजसवें । वर्मी धरूं जाले ठावें ॥ १ ॥ होसी सरड बेडुक । वाघ गांढ्याही पाईक ॥ २ ॥ बळ करी तया भ्यावें । पळों लागे तया ध्यावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दूर परता ! नर नारी ना तूं भूता ॥ ४ ॥

१४७१. कां रे न पावसी धांवण्या । अंगराख्या नारायणा ॥ १ ॥ अंगीं असोनियां बळ । होसी खस्याळ नाट्याळ ॥ २ ॥ आम्ही नरका जातां । काय येइल तुझ्या हातां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कान्हा । क्रियानष्टा नारायणा ॥ ४ ॥

१४७२. नव्हे भिडा हें कारण । जाणें करूं ऐसें जन ॥ १ ॥ जो जों धरावा लौकिक । रडवितोसि आणीक ॥ २ ॥ चला जाऊं संतांपुढें । ते हें निवडती रोकडें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तूं निर्लज्ज । आम्हां रोकडी गरज ॥ ४ ॥

१४७३. आम्ही देतां हाका । कां रें जालासी तूं मुका ॥ १ ॥ न बोलसी नारायणा । कळलासी क्रियाहीना ॥ २ ॥ आधीं करूं चौघाचार । मग सांडू भीडभार ॥ ३ ॥ तुका म्हणे शेवटीं । तुम्हां आम्हां घालूं तुटी ॥ ४ ॥

१४७४. काय साहतोसि फुका । माझा बुडाविला रुका ॥ १ ॥ रीण घराचें पांगिलें । तें न सुटे कांहीं केलें ॥ २ ॥ चौघांचिया मतें। आधीं खरें केलें होतें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे यावरी । आतां भीड कोण धरी ॥ ४ ॥

१४७५. पातित मिरासी । ते म्यां धरिलें जीवेंसी ॥ १ ॥ आतां बाळिया सांग कोण । ग्वाही तुझें माझें मन ॥ २ ॥ पावनाचा ठसा । दावीं मज तुझा कैसा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वाव जालें । रोख पाहिजे दाविलें ॥ ४ ॥

१४७६. भांडावें तों हित । ठायीं पडतें उचित ।। १ ।। नये खंडूं देऊं वाद । आम्हां भांडवल भेद ।। २ ।। शब्दासारसें भेटी । नये पडों देऊं तुटी ।।३।। तुका म्हणे आळस । तोचि कारणांचा नास ।।४

१४७७. कासया वांचूनि झालों भूमिभार । तुझ्या पायीं थार नाहीं तरी ।। १ ।। जातां भले काय डोळियांचें काम । जंव पुरुषोत्तम न देखती ।। २ ।। काय मुख पेंव श्वापदांची धांव । नित्य तुझें नांव नुच्चारितां ।। ३ ।। तुका ह्मणे आतां पांडुरंगाविण । न वांचतां क्षण जीव भला ।। ४ ।।

१४७८. निष्ठुर यासाठीं करितों भाषण । आहेसी सर्वज्ञ जाणता तूं ।।१।। ऐसें दुःख कोण आहे निवारितां । तो मी जाऊं आतां शरण त्यासी ।। २ ।। बैसलासी कोण करूनिया धीर । नाहीं येथ उरी दुसऱ्याची ।। ३ ।। तुका ह्मणे आलें अवघेंच दायापें । आतां मायबापें नुपेक्षावें ।। ४ ।।

१४७९. तुज नाहीं शक्ति । काम घेसी आम्हां हातीं ।। १ ।। ऐसें अनुभवें पाहीं । उरलें बोलिजेसें नाहीं ।। २ ।। लपोनियां आड । आम्हां तुझा कैवाड ।।३।। तुका म्हणे तुजसाटीं । आम्हां संवसारेंसी तुटी ।। ४ ।।

१४८०. पावटणी पडणें पायां । उद्धार वायां काशाचा ।। १ ।। घडेल तें भेटीसवें । दिसेल बरवें सकळां हें ।।२।। न घडतां दृष्टादृष्टी । काय गोष्टी कोरड्या ।। ३ ।। अबोल्यानें असे तुका । अंतर एका साक्षी तें ।। ४ ।।

१४८१. आम्ही झालों एकाविध । सुध्या सुधें असावें ।। १ । यावरी तुमचा मोळा । तो गोपाळा अकळ ।। २ ।। घेतलें तें उसणें द्यावें । कांहीं भावें विशेषें* ।। ३ ।। तुका म्हणे क्रियानष्ट । तरी कष्ट घेतसां ।। ४ ।।

१४८२. पराधीन माझें करूनिया जीणें । सांडी काय गुणें केली देवा ।। १ ।। उदार हे किर्ती असे जगामाजी । कां तें ऐसें आजि पालटिलें ।। २ ।। आळवितों परी न पुरेचि रीघ । उचित तो त्याग

* विशेष.

नाहीं तु हां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कां बा मुळींच व्यालासी । ऐसें कां नेणसी पांडुरंगा ॥ ४ ॥

१४८३. मजसवें नको चेष्टा । नव्हे साळी कांहीं कोष्टा ॥ १ ॥ बैस सांडोनि दिमाख । जाय काळें करीं मुख ॥ २ ॥ येथें न सरे चार । हीण आणिक व्यापार ॥ ३ ॥ तुका विष्णुदास । रस जाणतो नीरस ॥ ४ ॥

१४८४. बोलतों निकुरें । नव्हतीं सलगीचीं उत्तरें ॥ १ ॥ माझें संतापलें मन । परपीडा ऐकोन ॥ २ ॥ अगावरि आलें । तोंवरि जाईल सोसिलें ॥ ३ ॥ तुज भक्ताची आण देवा । जरि तुका येथें ठेवा ॥ ४ ॥

१४८५. दंड अन्यायाचे माथां । देखोनि करावा सर्वथा ॥ १ ॥ नये उग वहुतां घाटूं । सिंसें सोनियांत आटूं ॥ २ ॥ पाप त्यासाटीं । नीत केली आतां खोटी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । दोष कोणाचा तो दावा ॥ ४ ॥

१४८६ जाणसी उचित । पांडुरंगा समनीत ॥ १ ॥ तरि म्यां बोलावें तें काई । सेवे ऐसें तुझे पायीं ॥ २ ॥ पालटती क्षण । संचित प्रारब्ध क्रियमाण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सत्ता । होसी सकळ करिता ॥ ४ ॥

१४८७. भवसिंधूचें हेंचि तारूं । मज विचारूं पाहतां ॥ १ ॥ चित्तीं तुझे धरीन पाय । सुख काय तें तेथें ॥ २ ॥ माझ्या खुणा मनापाशीं । तें या रसीं बुडालें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वर्म आलें । हातां भलें हे माझ्या ॥ ४ ॥

१४८८. आश्चर्य तें एक जालें । मना आलें माझिया ॥ १ ॥ मढ्यापाशीं करुणा केली । तैसी गेली वृथा हे ॥ २ ॥ न यावा तो कैसा राग । खोटें मग देखोनि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कैंचा बोला । शोध विठ्ठला माझिया ॥ ४ ॥

१४८९. येणें मार्गे गेलें । त्याचें निसंतान केलें ॥ १ ॥ ऐसी अवघड वाट । कोण सांगावा बोभाट ॥ २ ॥ नागविल्या थाटी । उरों नेदीच लंगोटी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चोर । तो हा उभा कटिकर ॥ १ ॥

१४९० ऐसेंचि हें मन राहतें निश्चल । तरि का तळमळ साठ होती ॥ १ ॥ काय तुमचीं नेणों कवतुक विंदान । सर्वोत्तमपणें

खेळतसां ॥ २ ॥ नानाछंदें आम्हां नाचवावें जीवां । वाढवाव्या हांवा भलत्यापुढें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुम्ही आपुली प्रतिष्ठा । वाढावया चेष्टा करितसां ॥ ४ ॥

१४९१. कळों आलें तुझें जिणें । देवा तू मा पोसणें ॥ १ ॥ वाट पाहासी आमुची । सत्ता मतन करूंची ॥ २ ॥ आम्हांविना यावें रूपा । सदा निर्गुणींच लपा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तूं परदेशी । येथें आम्हां अंग जिमी ॥ ४ ॥

१४९२. काय करूं आतां धरूनियां भीड । निःशंक हे ताड वाजावेलें ॥ १ ॥ नव्हे जगीं कोणी मुकियाचा जाण । सार्थक लाजोन नव्हे हित ॥ २ ॥ आलें तें उत्तर बोलों स्वामीसवें । धीट नीट जीवें होऊनियां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मना समर्थासी गांठी । घालावी मांडी थापटूनी ॥ ४ ॥

१४९३. चालें दडवन घालीं नारायणा । आपुल्या कल्याणा लागूनियां ॥ १ ॥ बैसविला पदीं पुत्र राज्य करी । पिता वाहे शिरीं आज्ञा त्याची ॥ २ ॥ तुका म्हणे आहे ठायींचाचि मान । आतां अनुमान कायसा तो ॥ ३ ॥

१४९४. प्राण समर्पिला आम्हीं । आतां उशीर कां स्वामी ॥ १ ॥ माझें फडावें उसणें । भार न मना या ऋणें ॥ २ ॥ जाला कंठस्फोट । जवळीं पातलों निकट ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सेवा । कैसी बरी वाटे देवा ॥ ४ ॥

१४९५. तुज काय करूं मज एक सार । अमृतसागर नाम तुझें ॥ १ ॥ काय उणें आम्हां तयाचिये पोटीं । गोविनां हे कठीं कामधेनु ॥ २ ॥ नाळव तानुलें माय ऐसी कोण । वोरसे देखून शोक त्याचा ॥ ३ ॥ जो नाहीं देखिला याचक नयनीं । तो पात्रें घेऊनि लज्जा दान ॥ ४ ॥ नामासाठीं प्राण मांडियेला रणीं । शूर तें आडणी न फिरती ॥ ५ ॥ तुका म्हणे आम्हीं गातां गीतीं भला । भेटीनें विठ्ठला काय चाड ॥ ६ ॥

१४९६. चित्त घेऊनियां तूं काय देसी । ऐसें मजपाशीं सांग आधीं ॥ १ ॥ तरीच पंढरिराया करीन साटेवाटी । नेघे जया तुटी येईल तें ॥ २ ॥ रिद्धिसिद्धि कांहीं दाविसी अभिळास । नाहीं मज

आस मुक्तीचीही ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुझें माझें घडे तर । भक्तीचा भाव रे देणें घेणें ॥ ४ ॥

१४९७. भले लोक नाहीं सांडीत वोळखी । हे तों झाली देखी दुसऱ्याची ॥१॥ असो आतां यासी काय चाले बळ । आपुलें कपाळ वोढवलें ॥ २ ॥ समर्थासी काय कोणें हें म्हणावें । आपुलिया जावें भोगावरी ॥३॥ तुका म्हणे तुम्हां बोल नाहीं देवा । नाहीं केली सेवा मनोभावें ॥ ४ ॥

१४९८. आपण चाळक बुद्धीच्या संचारा । आम्हांसी वेव्हारा पात्र केलें ॥ १ ॥ काय झालें तरी नेघा तुम्ही भार । आणिक कोणा थोर ह्मणो सांगा ॥ २ ॥ पंचभूतें तंव चर्माचिया मोटा । येथें खरा खोटा कोण भाव ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं बोलावया जागा । कां देवा वाउगा श्रम करूं ॥ ४ ॥

१४९९. माझें मज द्यावें । नाहीं करवीत नवें ॥ १ ॥ सहस्र नामाचें रूपडें । भक्तकैवारी चोखडें ॥ २ ॥ साक्षीवीण बोलें । तरि मज पाहिजे दंडिलें ॥३॥ तुका म्हणे माल । माझा खरा हा विठ्ठल ॥४

१५०० उदारा कृपाळा अगा देवांच्या देवा । तुजसवें पण आता आमुचा दावा ॥ १ ॥ कैसा जासी सांग आतां मजपासूनि । केलें वाताहात दिलें संसारा पाणी ॥ २ ॥ अवघी आवरूनी तुझें घ्यावली पाठीं । आतां त्या विसर सोहंकोहंच्या गोष्टी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां चरणीं घातली मिठी । पाडिली ते पडो तुह्मां आह्मांसी तुटी ॥ ४ ॥

१५०१. माझिया संचिता । दृढ देखोनि बळिवंता । पळसी पंढरीनाथा । भेणे आतां तयाच्या ॥ १ ॥ तरि मज कळलासी । नव्हतां भेटी जाणीवसी । एक संपादिसी । मान करिसी येकात ॥ २ ॥ तरि हें प्रारब्ध जी गाढें । कांहीं न चले तयापुढें । काय तुज म्यां कोडें । रे सांकडें घालावें ॥ ३ ॥ भोगाधिपति क्रियमाण । तें तुज नागवें आझून । तरि कां वांयांविण । तुज म्यां सीण करावा ॥ ४ ॥ तुज न होतां माझें कांहीं । परि मी न संडीं भक्तिसोई । हो कां भलत्या ठायीं । कुळीं जन्म भलतैसा ॥ ५ ॥ तूं भितोसि माझिया दोषा । कांहीं मागणें ते आशा । तुका म्हणे ऐसा । कांहीं न धरी संकोच ॥ ६ ॥

१५०२. मी याचक तूं दाता । काय सत्य पाहों आतां ॥ १ ॥

म्यां तों पसरिला हात । करीं आपुलें उचित ॥ २ ॥ आम्हीं घ्यावें नाम । तुम्हां समाधान काम ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवराजा । वाद खंडीं तुझा माझा ॥ ४ ॥

१५०३. न करीं तुमची सेवा । बापुडें मीपणें देवा । बोलिलों तो पाववा । पण सिद्धी सकळ ॥ १ ॥ आणीक काय तुम्हां काम । आम्हां नेदा तरी प्रेम । कैसे धर्माधर्म । निश्चयेसीं रहाती ॥ २ ॥ आम्हीं वेंचलों शरीरें । तुम्ही बीज पेरा खरें । संयोगाचें बरें । गोड होतें उभयतां ॥ ३ ॥ एका हातें टाळी । कोठें वाजते निराळी । जाला तरी बळी । स्वामीविण शोभेना ॥ ४ ॥ रूपा यावें जी अनंता । धरीन पुटाची त्या सत्ता । होईन सरता । संतामाजीं पोसणा ॥ २ ॥ ठविलें उधारा । वरी काय तो पातेरा । तुका म्हणे बरा । रोकडाचि निवाड ॥ ६ ॥

१५०४. बहुतां रीती काकुलती । आलों चित्तीं न धराच ॥ १ ॥ आतां काशासाठीं देवा । मिथ्या हेवा वाढवूं ॥ २ ॥ तुम्हां आम्हां जाली तुटी । आतां भेटी चिंतनें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लाजिरवाणें । अधीर जिणें इच्छेचें ॥ ४ ॥

करुणापर अभंग.

१५०५. संसाराच्या तापें तापलों मी देवा । करितां या सेवा कुटुंबाची ॥ १ ॥ म्हणऊनि तुझे आठविले पाय । ये वो माझे माय पांडुरंगे ॥ २ ॥ बहुतां जन्मींचा जालों भारवाही । सुटिजे हें नाहीं वर्म ठावें ॥ ३ ॥ वेढियलों चोरीं अंतर्बाह्यात्कारीं । कणव न करी कोणी माझी ॥ ४ ॥ बहु पांगविलों बहु नागविलों । बहु दीस झालों कासाविस ॥ ५ ॥ तुका म्हणे आतां धांव घालीं वेगीं । ब्रीद तुझें जगीं दीनानाथा ॥ ६ ॥

१५०६. सर्प भुलोन गुंतला नादा । गारुडियें फांदां घातलासे । हिंडवुनि पोट भरी दारोदारीं । कोंडुनि पेटारीं असे रया ॥ १ ॥ तैसी परी मज जाली पांडुरंगा । गुंतलों तो मी गा सोडवीं आतां । माझें मज कांहीं न चलेसें जालें । कृपा हे तुज न करितां ॥ २ ॥ आविसें मीन लावियला गळीं । भक्ष तो गिळी म्हणूनियां । काढूनि बाहेरी प्राण घेऊं पाहे । तेथें बाप माये कवण रया ॥ ३ ॥ पक्षी

पिलयां पातलें आशा । देखोनियां फांसा गुंते बळें । मरण सायासें नेणे धांवोनि वोरसे । जीवित्वा नास जाली बाळें ॥ ४ ॥ गोडपणें मासीं लिगाडीं गुंतली । सांपडे फडफडी अधिकाधिक । तुका म्हणे प्राण घेतला आशा । पंढरीनिवासा धांव घाली ॥ ५ ॥

१५०७. सुटायाचा कांहीं करितों उपाय । तों हें दुखे पाय गोवियेलें ॥ १ ॥ ऐसिया दुःखाचे सांपडलों संदी । हारपली बुद्धि बळ माझें ॥ २ ॥ प्रारब्ध क्रियमाण संचिताचे । वोढत ठायींचे आले साचे ॥ ३ ॥ विधिनिषेधाचे सांपडलों चेपे । एक एका लोंपे निवडेना ॥ ४ ॥ सारावें तें वाढे त्याचियाची अंगें । तृष्णेचिया संगें दुःखी जालों ॥ ५ ॥ तुका म्हणे आतां करीं सोडवण । सर्वशक्तिहीन जालों देवा ॥ ६ ॥

१५०८. भय वाटे पर । न सुटे हा संसार ॥ १ ॥ ऐसा पडिलों काचणी । करीं धांवा म्हणउनि ॥ २ ॥ विचारितां कांहीं । तों हें मन हातीं नाहीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । येथें न पुरे रिघावा ॥ ४ ॥

१५०९. अंतरींचा भाव जाणोनियां गुज । तैसें केलें काज पांडुरंगा ॥ १ ॥ घातलें वचन न पडोचि खालीं । तूं आम्हां माउली अनाथांची ॥ २ ॥ मज याचकाची पुरविली आशा । पंढरीनिवासा मायबापा ॥ ३ ॥ नाशिली आशंका माझ्या जीवाची । उरली भेदाची होती कांहीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आतां केलों मी निर्भर । गाईन अपार गुण तुझे ॥ ५ ॥

१५१०. बोलाविसी तैसें आणीं अनुभवा । नाहीं तरी देवा विटंबना ॥ १ ॥ मिठेंविण काय करावें मिष्टान्न । शव जीवेंविण शृंगारिलें ॥ २ ॥ संपादणीविण विटंबिलें सोंग । गुणेंविण चांग रूप हीन ॥ ३ ॥ कन्यापुत्रेंविण मंगळदायकें । वेचिलें हें फिकें द्रव्य तरी ॥४॥ तुका म्हणे तैसी होते मज परी । न देखें अंतरीं प्रेमभाव५

१५११. श्वाना दिली सवे । पायांभोंवतें तें भोंवे ॥ १ ॥ तैसी जाली मज परी । वसें निकट सेजारीं ॥ २ ॥ जेवितां जवळी । येऊनियां पुसे घोळी ॥ ३ ॥ कोपेल तो धणी । तुका म्हणे नेणें मनीं ॥ ५ ॥

१५१२. मुखें बोलावें तें जीविंचें जाणसी । विदित पायांपाशीं

सर्व आहे ॥ १ ॥ आतां हेंचि भलें भाकावी करुणा । विनियोग तो जाणां तुम्ही याचा ॥ २ ॥ आपलें तो येथें केलें नव्हे कांहीं । साधनाच्या वाहीं पडों नये ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देह दिला पिंडदान । वेळोवेळां कोण चिंता करी ॥ ४ ॥

१५१३. कवतुकवाणें । बोलों बोबड्या वचनें ॥ १ ॥ हें तों नसावें अंतरीं । आम्हां धरायाचें दुरी ॥ २ ॥ स्तुति तैसी निंदा । माना समाचि गोविंदा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बोलें । मज तुम्हीं शिकविलें ॥ ४ ॥

१५१४. जन पूजी याचा मज कां आभार । हा तुम्ही विचार जाणां देवा ॥ १ ॥ पत्र कोण मानी वंदितील सिक्का । गौरव सेवका त्याचि मुळें ॥२॥ मी मीपणें होतों जनामधीं आधीं । कोणें दिलें कधीं काय तेव्हां ॥ ३ ॥ आतां तूं भोगितां सर्व नारायणा । नको आम्हां दीना पीडा करूं ॥ ४ ॥ आपुलिया हातें देसील मुशारा । तुका म्हणे खरा तोचि आम्हां ॥ ५ ॥

१५१६. पाळिलों पोसिलों जन्मजन्मांतरीं । वागविलों करीं धरोनियां ॥ १ ॥ आतां काय माझा घडेल अव्हेर । मागें बहु दूर वागविलें ॥ २ ॥ नेदी वारा अंगीं लागों आघाताचा । घेतला ठायींचा भार माथां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बोल करितों आवडी । अविट तेचि गोडी अंतरींची ॥ ४ ॥

१५१७. मजपुढें नाहीं आणीक बोलतां । ऐसें कांहीं चित्ता वाटतसे ॥ १ ॥ याचा कांहीं तुम्हां देखावा परिहार । सर्वज्ञ उदार पांडुरंगा ॥ २ ॥ कामक्रोधें नाहीं सांडिलें आसन । राहिले वसोन देहामध्यें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां जालों उतराई । कळों यावें पायीं निरोपिलें ॥ ४ ॥

१५१८. काळावरी घालूं तरि तो सारिसा । न पुरतां इच्छा दास कैसे ॥ १ ॥ आतां नाहीं कांहीं उसिराचें काम । न खंडावें प्रेम नारायणा ॥ २ ॥ देणें लागे मग विलंब कां आड । गोड तरि गोड आदि अंत ॥ ३ ॥ तुका म्हणे होईल दर्शनें निश्चिंता । गाईन तें गीतीं ध्यान मग ॥ ४ ॥

१५१९. काय माझा पण होईल लटिका । ब्रिदावळी लोकां

दाविली ते ॥ १ ॥ खरी करूनियां देई माझी आळी । येऊनि कुरवाळीं पांडुरंगे ॥ २ ॥ आणीक म्यां कोणा म्हणावावें हातीं । नये काकुलती दुजियासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मज येथेंचि ओळखी । होईन तो सुखी पायांनींच ॥ ४ ॥

१५२०. नको माझे मानूं आहाच ते शब्द । कळवळयाचा वाद करीतसें ॥ १ ॥ कासयानें बळ करूं पायांपासीं । भाकावी ते दासीं करुणा आम्हीं ॥ २ ॥ काय मज चाड असे या लौकिकें । परी असे निकें अनुभवाचें ॥ ३ ॥ लांचावल्यासाठीं वचनाची आळी । टकळ्यानें घोळी जवळी मन ॥ ४ ॥ वाटतसे आस पुरविसी ऐसें । तरि अंगीं पिसें लावियेलें ॥ ५ ॥ तुका म्हणे माझी येथेंचि आवडी । श्रीमुखाची जोडी इच्छीतसें ॥ ६ ॥

१५२१. तातडीनें आम्हां धीराचि न कळे । पाळावे हे लळे लवलाहे ॥ १ ॥ नका कांहीं पाहों सावकाशीं देवा । करा एक हेवा तुमचा माझा ॥ २ ॥ वोरसाचा यावा सांभाळावी प्रीत । नाहीं राहो येत अंगीं धदा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मज नका गोवूं खेळा । भोजनाची वेळा राखियेली ॥ ४ ॥

१५२२. इच्छिती तयांसी व्हावें जी अरूप । आम्हांसी स्वरूप स्थिती चाड ॥ १ ॥ आतां नव्हे माझा भाव अनारिसा । पाउलांनीं इच्छा गोवियेली ॥ २ ॥ लेंकरासी कोठें जाणत्याची परी । करूं येते दुरी धरावया ॥ ३ ॥ लागली न सुटे नामाची आवडी । माझी भावजोडी भंगूं नका ॥ ४ ॥ घेसी आढेवेढे मुक्तीच्या अभिळासें । चाळवीं जा पिसे ब्रह्मज्ञानी ॥ ५ ॥ तुका म्हणे माझा कोठें भक्तिरस । पाडावया ओस चाळविसी ॥ ६ ॥

१५२३. झालिया दर्शन करीन मी सेवा । आणिक कांहीं देवा नलगे दुजें ॥ १ ॥ प्रारब्धा आधीन अन्न आच्छादन । स्थिर करोनि मन ठेवीं पायीं ॥ २ ॥ येगा येगा येगा कृपाळुवा हरी । निववीं अभ्यंतरीं देऊनि भेटी ॥ ३ ॥ आसावलें मन जीवनाचे ओढी । नामीं रूपीं गोडी लावियेली ॥ ४ ॥ काय तुम्हांपाशीं नाहीं भांडवल । माझे मिथ्या बोल जाती ऐसे ॥ ५ ॥ काय लोखंडाचे पाहे

गुणदोष । शिवोनि परिस सोनें करी ॥ ६ ॥ तुका म्हणे माझी अवघें असों द्यावें । आपुलें करावें ब्रीद साच ॥ ७ ॥

१५२४. तुझा दास मज म्हणती अंकित । अवघे सकळिक लहान थोर ॥ १ ॥ हेंचि आतां लागें करावें जतन । तुझें थोरपण तुज देवा ॥ २ ॥ होउनी निर्भर राहिलों निश्चिंत । पावनपतित नाम तुझें ॥३॥ करितां तुज होय डोंगराची राई । न लगतां कांहीं पात्या पातें ॥४॥ तुका म्हणे तुज काय तें अशक्य । तारिता मशक मज दीना ५

१५२५. भलते जन्मीं मज घालिसील तरी । न सोडीं मी हरी नाम तुझें ॥ १ ॥ सुख दुःख तुज देईन भोगितां । मग मज चिंता कासयाची ॥ २ ॥ तुझा दास म्हणवीन मी अंकिला । भोगितां विठ्ठला गर्भवास ॥ ३ ॥ कासया मी तुज भाकितों करुणा । तारीं नारायणा म्हणऊनि ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तुज येऊं पाहे उणें । तारिसील तेणें आम्हां तया ॥ ५ ॥

१५२६. आणीक पाखांडें असती उदंडें । तळमळिती पिंडें आपुलिया ॥ १ ॥ त्याचेथा बोलाचा नाहीं हा विश्वास । घातलीसे कास तुझ्या नामीं ॥ २ ॥ दृढ एक चित्तें झालों या जीवासी । लाज सर्वविशीं तुम्हांसी ते ॥ ३ ॥ पीडों नेदी पशु आपुले अंकित । आहे जें उचित तैसें करा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे किती भाकावी करुणा । कोप नारायणा येईल तुम्हां ॥ ५ ॥

१५२७. जेथें जातों तेथें पडतो मतोळा । न देखिजे डोळां लाभ कांहीं ॥ १ ॥ कपाळींची रेखा असती उत्तम । तरि कां हा श्रम पावतों मी ॥ २ ॥ नव्हेचि तुम्हांस माझा अंगिकार । थीता संवसार अंतरला ॥ ३ ॥ भोग तंव झाला खरा भोगावा तो । भांडवल नेतो आयुष्य काळ ॥ ४ ॥ कोठें तुझी कीर्ति आइकिली देवा । मुकतों कां जीवा तुका म्हणे ॥ ५ ॥

१५२८. न घडे मायबापा बाळकाचा घात । आपणांदेखत होऊं नेदी ॥ १ ॥ कां मीं मनीं चिंता वाहूं भय धाक । काय नव्हे एक करितां तुज ॥ २ ॥ वर्म जाणें त्याच्या हिताचे उपाय । तहान भूक वाहे कडिये खांदीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तूं गा कृपावंत भारी । ऐसें मज हरी कळों आलें ॥ ४ ॥

१५२९. नलगे मायेसी बाळ निरवावें । आपल्या स्वभावे ओढे त्यासी ॥ १ ॥ मज कां लागला करणें विचार । ज्याचा जार भार त्याचे माथां ॥ २ ॥ गोड धड त्यासी ठेवी न मागतां । समाधान खातां नेदी मना ॥ ३ ॥ खेळतां गुंतलें उमगूनी आणी । बैसोनिया स्तनीं लावी बळें ॥ ४ ॥ त्याच्या दुःखे पडे आपण खापरीं । लाही तळी वरी होय जैसी ॥ ५ ॥ तुका म्हणे देह विसर आपुला । आघात तो त्याला लागों नेदी ॥ ६ ॥

१५३०. आम्हासाठीं अवतार । मत्स्यकूर्मादि सूकर ॥ १ ॥ मोहें धांवे घाली पान्हा । नांव घेतां पंढरीराणा ॥ २ ॥ कोठें न दिसे पाहतां । उडी घाली अवचिता ॥ ३ ॥ सुख ठेवी आम्हासाठीं । दुःख आपणची घोंटी ॥ ४ ॥ आम्हां घाली पाठीकडे । आपण कळिकाळाशी भिडे ॥ ५ ॥ तुका म्हणे कृपानिधी । आम्हां उतरीं नावेमधीं ॥६॥

१५३१. देह तंव आहे प्रारब्धा अधीन । याचा मी कां सीण वाहूं भार ॥ १ ॥ सरो माझा काळ तुझिया चिंतनें । कायावाचामनें इच्छीतसें ॥ २ ॥ लाभ तो न दिसे याहूनि दुसरा । आणीक दातारा येणें जन्में ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आलों सोसीत संकटें । मी माझें वोखटें आहे देवा ॥ ४ ॥

१५३२. तुज दिलें आतां करी यत्न याचा । जीवभाव वाचाकायामन ॥ १ ॥ भागलों दातारा सीण जाला भारी । आतां मज तारीं शरणागता ॥ २ ॥ नेणतां सोसिली तयाची आटणी । नव्हतांही कोणी कांहीं माझी ॥ ३ ॥ वर्म नेणें दिशा हिंडती मोकाट । इंद्रियें सुनाट दाही दिशा ॥ ४ ॥ येरझारी फेरा सिणलों सायासी । आतां हृषीकेशी अंगीकारीं ॥ ५ ॥ तुका म्हणे मन इंद्रियांचे सोई । धांवे यासी काई करूं आतां ॥ ६ ॥

१५३३. नेणें गति काय कवण अधोगति । मानिली निश्चिती तुझ्या पायीं ॥ १ ॥ कर्म धर्म कोण नेणें हा उपाव । तुझ्या पायीं भाव ठेवियेला ॥ २ ॥ नेणे निरसूं पापपुण्य नेणे काय । म्हणऊनि पाय धरिले तुझे ॥३॥ वेडा मी अविचारी न कळे विचार । तुज माझा भार पांडुरंगा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तुज कारितां नव्हे काय । माझा तो उपाय कवण तेथें ॥ ५ ॥

१५३४. भक्तिसुख आलें नाहीं अनुभवा । तों मी ज्ञान देवा काय करूं ॥ १ ॥ नसावें जी तुम्हीं कांहीं निश्चितीनें । माझिया वचनें अभेदाच्या ॥ २ ॥ एकाएकीं मन नेदी समाधान । देखिल्या चरण वांचूनियां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वाचा गुणीं लांचावली । न राहे उगली मौन्य मज ॥ ४ ॥

१५३५. न कळे तों काय करावा उपाव । जेणें राहे भाव तुझ्या पायीं ॥ १ ॥ येऊनियां वास करिसी हृदयीं । ऐसें घडे कई कासयानें ॥ २ ॥ साच भावें तुझें चिंतन मानसीं । राहे हें करिसी कै गा देवा ॥ ३ ॥ लटिकें हें माझें करूनियां दुरी । साच तूं अंतरीं येउनि राहें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मज राखावें पतिता । आपुलिया सत्ता पांडुरंगा

१५३६. नाहीं जप तप जीवासी आटणी । मनासी दाटणी नाहीं केली ॥ १ ॥ निजलिया ठायीं फोकारिला धांवा । सांकडे तें देवा तुज माझें ॥ २ ॥ नाहीं आणूनियां समर्पिलें जळ । सेवा ते केवळ चिंतनाची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्हीं वेंचिलीं उत्तरें । घेतलीं उदारें मायबापें ॥ ४ ॥

१५३७. पुढलियां सुखें निंब देता भले । बहुत मारलें होय दुःख ॥ १ ॥ हें तों वर्म असे माउलीच्या हातीं । हाणी मारी प्रीती हितासाठीं ॥ २ ॥ खेळतां विसरे भूक तहान घर । धरूनियां कर आणी बळें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पाळी तोंडींचिया घांसे । उदार सर्वस्वें सर्वकाळ ॥ ४ ॥

१५३८. मार्ग चुकले विदेशी एकले । तयावरी झालें दिशाभुली ॥ १ ॥ हातीं धरूनियां पावाविलें घरा । त्याच्या उपकारा काय द्यावें ॥२॥ तैसा मी कुडकुडा होतों केशीराजा । सेवा न घडे लाजा म्हणऊनि ॥ ३ ॥ सांडियेला गर्भ उबगोनि माउली । नाहीं सांभाळिली भूमि शुद्ध ॥ ४ ॥ उष्ण, तहान भूक एवढे आकांतीं । वोसंगा लाविती काय म्हूण ॥ ५ ॥ खांद्यावरी शूळ मरणाचे वाटे । अन्यायहि मोठे साच केले ॥ ६ ॥ हातींचा हिरोनि घातला पाठीमी । तुका म्हणे ऐसी परि जाली ॥ ७ ॥

१५३९. ऐसें भाग्य कई लाहता होईन । अवघें देखें जन ब्रम्हरूप ॥ १ ॥ मग तया सुखा अंत नाहीं पार । आनंदें सागर हेलाव-

ती ॥ २ ॥ शांति क्षमा दया मूर्तिमंत अंगीं । परावृत्त संगीं कामादिकां ॥ ३ ॥ विवेकासहित वैराग्याचें बळ । धगधगित ज्वाळ अग्नि जैसा ॥४॥ भक्ति नवविधा भाव शुद्ध वरी । अळंकारावरी मुगुट मणी ॥ ५ ॥ तुका म्हणे माझी पुरवी वासना । कोण नारायण तुजविण ६

१५४०. आळिकरा कोठें साहातें कठीण । आपुला तें प्राण देऊं पाहे ॥ १ ॥ सांभाळावें मायवापें कृपादृष्टी । पीडितां तें दृष्टी देखों नये ॥ २ ॥ अंतरलों मागें संवसारा हातीं । पायांपें सरती झालों नाहीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुम्हीं विचारा जी देवा । ठेवाल तें ठेवा कोणे परी ॥ ४ ॥

१५४१. न पाहें माघारें आतां परतोनि । संसारापासूनि विटला जीव ॥ १ ॥ सामोरा येऊनि कवळीं दातारा । काळाचा हाकारा न साहावे ॥ २ ॥ सावधान चित्त होईल आधारें । खेळताही बरें वाटईल ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कंठ दाटला या सोसे । न पवेचि कैसें जवळी हे ॥ ४ ॥

१५४२. करितां विचार । तो हा दृढ संसार । ब्रह्मादिकां पार । नुलंघवे सामर्थ्यें ॥ १ ॥ शरण शरण नारायणा । मज अंगीकारा दीना । आलें तें वचना ।–पाशीं माझ्या सामर्थ्य ॥ २ ॥ पाठीवरी मोळी । तोचि कळवा पायीं तळीं । सांपडला जाळीं । मत्स्य जाला तो न्याय ॥ ३ ॥ आतां करीन तांतडी । लाभाची ते याच जोडी । तुका म्हणे ओढी । पायां सोई मनाची ॥ ४ ॥

१५४३. सिणलों दातारा करितां वेरझारा । आतां सोडवी संसारापासोनियां ॥ १ ॥ न सुटेचि बाकी नव्हें झाडापाडा । घातलोंसें खोडा हाडांचिया ॥ २ ॥ मायबापें माझी जीवांची सांगातीं । तीं देतील हातीं काळाचिया ॥ ३ ॥ पडताळूनि सुरी बैसली सेजारीं । यमफासा करीं घेऊनियां ॥ ४ ॥ पाठी पोटीं एकें लागलीं सरसीं । नेतीं नरकापाशीं ओढूनियां ॥ ५ ॥ जन साह्यभूत असे या सकळा मी एक निराळा परदेशी ॥ ६ ॥ कोणा काकुलती नाहीं कोणे परी । तुजविण हरी कृपाळुवा ॥ ७ ॥ तुका म्हणे मज तुझाची भरंवसा । म्हणऊनि आशा मोकलिली ॥ ८ ॥

१५४४. स्त्रीपुत्रादिकीं राहिला आदर । विषयीं पाडिभर अति-

शय ॥ १ ॥ आतां सोडवणें धांवा नारायणा । मज हे वासना अनावर ॥ २ ॥ येउनियां आड ठाके लोकलाज । तों हें दिसे काज अंतरलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्हां जेथें जेथें गोवा । तेथें तुम्हीं देवा सांभाळावें ॥ ४ ॥

१५४५. बहु या प्रपंचें भोगविल्या खाणी । ठाकोनियां मनीं आला सीण ॥ १ ॥ आतां पायांपाशीं लपवावें देवा । नको पाहूं सेवाभक्ती माझी ॥ २ ॥ बहु भय वाटे एकाच्या बोभाटें । आलों घायवटें फिरोनियां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सिगे भरूं आलें माप । वियोग संताप झाला तुझा ॥ ४ ॥

१५४६. आजिवरी होतों संसाराच्या हातीं । आतां ऐसें चित्तीं उपजलें ॥ १ ॥ तुम्हां शरणागत व्हावें नारायणा । अंगीकारा दीना आपुलिया ॥ २ ॥ विसरलों काम याजसाठीं धंदा । सकळ गोविंदा माझें तुझें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे विज्ञापना परिसावी । आवडी हे जीवीं झाली तैसी ॥ ४ ॥

१५४७. कैसा तूं देखिला होसील गोपाळीं । पुण्यवंतां होळी नारायणा ॥ १ ॥ तेणें लोभें जीव जालासे बराडी । आम्हां ऐसी जोडी कई लाभों ॥ २ ॥ असेल तें कैसें दर्शनाचें सुख । अनुभवें श्रीमुख अनुभावितां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वाटे देसी आलिंगन । अवस्था ते क्षणक्षणा होते ॥ ४ ॥

१५४८. *आतां मी अनन्य येथें अनधिकारी । होईन कोणे परी नेणों देवा॥१॥पुराणींचा अर्थ आणितां मनास । होय कासावीस जीव माझा ॥ २ ॥ इंद्रियांची आम्ही पांगिलों अंकित । त्यांचे रंगीं चित्त रंगलेंसें ॥ ३ ॥ येकाचेंही मज न घडे दमन । अवघीं नेमून कैसीं राखों ॥ ४ ॥ तुका म्हणे जरी मोकलिसी आतां । तरी मी अनंता वायां गेलों ॥ ५ ॥

१५४९. अवघ्या पातकांची मीचि एक रासी । अवघा तूं होसी सर्वोत्तम ॥ १ ॥ जैसा तैसा करणें लागे अंगीकार । माझा सर्व भार चालविणें ॥ २ ॥ अवघेंचि मज गिळियेलें काळें । अवघींच बळें

* मी तों सर्वभावें अनधिकारी । होईल कैसी परी नेणों देवा ॥ १ ॥

तुझें अंगीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां खुंटला उपाय । अवघाचि पाय तुझे मज ॥ ४ ॥

१५५०. ज्ञानियांचे घरीं चोजवितां देव । तेथें अहंभाव पाठी लागे ॥ १ ॥ म्हणोनि अवघे सांडिले उपाय । धरियेले पाय दृढ तुझे ॥ २ ॥ वेदपरायण पंडित वाचक । न मिळती एक एकामधीं ॥३॥ पाहों गेलों भाव कैसी आत्मनिष्ठा । तेथें देखें चेष्टा विपरीत ॥ ४ ॥ आपुलिया नाहीं निवाले जे अंगें । योगी करती रागें गुरगुरु ॥ ५ ॥ तुका म्हणे मज कोणाचा पांगिला । नको बा विठ्ठला करूं आतां ।६।

१५५१. मेल्यावरि मोक्ष संसारसंबंध । आरालिया बद्ध ठेवा आम्हां ॥ १ ॥ वागवीत संदेह राहों कोठवरी । मग काय थोरी सेवकाची ॥ २ ॥ गाणे गीत आम्हां नाचणें आनंदें । प्रेम कोठें भेदें अंगा येतें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे किती सांगावे दृष्टांत । नसता तूं अनंत सानुकूळ ॥ ४ ॥

१५५२. साकरेचें नाम घेतां कळे गोडी । तैसी आम्हां जोडी वैष्णवांची ॥ १ ॥ मोक्ष गांठी असे ठेविला बांधोनि । नाम तो सजनीं आवडीचा ॥ २ ॥ भोजनाची चिंता माय वाहे बाळा । आम्हां तरी खेळावरि चित्त ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्ही देहउपकारें । गाऊं निरंतर नाचों लागों ॥ ४ ॥

१५५३. किती विवंचना करीतसें जीवीं । मन धांवडवी दाही दिशा ॥ १ ॥ कोणा एका भावें तुम्हीं अंगीकार । करावा विचार याच साठीं ॥ २ ॥ इतर ते आतां लाभ तुच्छ जाले । अनुभवा आले गुणागुण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लागो अखंड समाधि । जावें प्रेमबोधीं बुडोनियां ॥ ४ ॥

१५५४. मोलाचें आयुष्य वेचतसे सेवे । नुगवतां गोवे खेद होतो ॥ १ ॥ उगवूं आलेति तुम्ही नारायणा । परिहार सिणा निमिपांत ॥ २ ॥ लिगाडाचे मासी न्यायें जाली परी । उरली ते उरी नाहीं कांहीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लाहों मागीं वाचाबळें । ओढियेलों काळें धांव घाली ॥ ४ ॥

१५५५. नव्हे मी स्वतंत्र अंगाचा पाईक । जे हे सकळिक सत्ता त्यारू ॥ १ ॥ तुम्हां आळवावें पाउलापाउलीं । कृपेची साउली करीं

मज ॥ २ ॥ शक्तिहीन तरी जालों शरणागत । आपुला वृत्तांत जाणोनियां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भवाभेणें धरिले पाय । आणीक उपाय नेणें कांहीं ॥ ४ ॥

१५५६. ओस जाल्या दिशा मज भिंगुळवाणें । जीवलग नेणों मज कोणी ॥ १ ॥ भय वाटे देखें श्वापदाचे भार । नव्हे मज धीर पांडुरंगा ॥ २ ॥ अंधकार पुढें न चलवे वाट । लागतील खुंट कांटे अंगा ॥ ३ ॥ एकला निःसंग फांकती मारग । भितों नव्हे लाग चालावया ॥ ४ ॥ तुका म्हणे वाट दावूनि सद्गुरु । राहिलासे दुरु पांडुरंग ॥ ५ ॥

१५५७ एका एक वर्मे लावूनियां अंगीं । ठवितां प्रसंगीं सांभाळीत[१] ॥ १ ॥ नेघावा जी आम्हीं वाव बहु फार । धरूनि अंतर ठायाठाव ॥ २ ॥ वेव्हारें आलें तें समानचि होतें । बळ नाहीं येथें चालों येत ॥ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां निवाड्याच साटीं । संसारें तुटी करुनि ठेलों ॥ ४ ॥

१५५८. कांहीं एक तरी असावा आधार । कासयानें धीर उपजावा ॥ १ ॥ म्हणविल्यासाठीं कैसें पडे रुजू । धणी नाहीं उजू सन्मुख तो ॥ २ ॥ वेचल्या दिसांचा कोणावरी लेखा । घालावा हा सुखासुखें आम्हीं[२] ॥ ३ ॥ नाहीं मनोगत तोंवरि हे देवा । तुका म्हणे सेवा नेघेजेतो ॥ ४ ॥

१५५९. शिकल्या शब्दांचें उत्पादितों ज्ञान । दर्पणीचें धन उपरवायां ॥ १ ॥ अनुभव कई होईन भोगितां । सांकडें तें आतां हेंचि आलें ॥ २ ॥ गायें नाचें करीं शरीराचे धर्म । बीजनाम[३] वर्म तुझें दान ॥ ३ ॥ तुका म्हणे केला उशीर न साहे । घाल तरी आहे सवें सिद्ध ॥ ४ ॥

१५६०. नाहीं गुणदोष लिंपों देत अंगीं । झाडितां प्रसंगीं बरावरी ॥ १ ॥ निकटवासिया आळवितों धांवा । येथूनियां देवा सांडवूनि ॥ २ ॥ उमटे अंतरीं तें करूं प्रगट । कळोनी बोभाट धांव घाली ॥ ३ तुका म्हणे तरी वांचलों या काळें । समर्थाचें बळें सुखी असों ॥ ४ ॥

१५६१. तुम्ही[४] माझा देवा करा अंगीकार । हा नाहीं विचार

---

१ सांभाळीन २ तुम्ही ३ बीजकळा ४ करिजे.

मजपाशीं ॥ १ ॥ आतां दोहीं पक्षीं लागलें लांछन । देवभक्तपण लाजविलें ॥ २ ॥ एकांतीं एकलें न राहे निश्चळ । न राहेचि पळ मन ठायीं ॥ ३ ॥ पायीं महत्वाची पडिली श्रृंखळा । बांधविला गळा स्नेहा हातीं ॥ ४ ॥ शरीर सोकलें देखिलिया सुखा । कदान्न हें मुखा मान्य नाहीं ॥ ५ ॥ तुका म्हणे झाला अवगुणांचा थारा । वाढली हे निद्रा आळस बहू ॥ ६ ॥

१५६२. अवघा वेंचलों इंद्रियांचे ओढी । जालें ते ते घडी निरोपिलें ॥ १ ॥ असावा जी ठावा सेवेसी विचार । आपुला म्यां भार उतरिला ॥ २ ॥ कायावाचा मनें तोचि निजध्यास । एथें जालों ओस भक्तिभावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे करूं येईल धांवणें । तरि नारायणें सांभाळावें ॥ ४ ॥

१५६३. काम क्रोध माझे जीताती शरीरीं । कोवळें तें वरी बोलतसें ॥ १ ॥ कैसा मी सरता जालों तुझ्या पायीं । पांडुरंगा कांहीं न कळे हें ॥ २ ॥ पुराणींची ग्वाही वदतील संत । तैसें नाहीं चित्त शुद्ध झालें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मज आणुनि अनुभवा दाखवीं हें देवा साच खरें ॥ ४ ॥

१५६४. मन माझें चपळ न राहे निश्चळ । घडी एकी पळ स्थिर नाहीं ॥ १ ॥ आतां तूं उदास नव्हें नारायणा । धांवें मज दीना गांजियेलें ॥ २ ॥ धांव घालीं पुढें इंद्रियांचे ओढी । केलें तडातोडी चित्त माझें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझा नचले सायास । राहिलों हे आस धरूनी तुझी ॥४ ॥

१५६५. नित्य या मनासी करितों विचार । तों हें अनावर विषयलोभी ॥ १ ॥ आतां मज राखें आपुलिया बळें । न देखें हें जाळें उगवतां ॥ २ ॥ सांपडला गळीं नाहीं त्याची सत्ता । उगळी मागुता घेतला तो ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मी तों अज्ञानाचे आहें । परि तुझी पाहें वास देवा ॥ ४ ॥

१५६६. तुमचे स्तुतियोग्य कोठें माझी वाणी । मस्तक चरणीं ठेवितसे ॥ १ ॥ भक्तिभाग्य तरी नेदीं तुळसीदळ । जोडूनि अंजुळ उभा असे ॥ २ ॥ कैचें भाग्य ऐसें पाविजे संनिध । नेणें पाळूं विध करुणा भाकीं ॥ ३ ॥ संतांचे शेवटीं उच्छिष्टाची आस । करूनियां

वास पाहातसें ॥ ४ ॥ करीं इच्छा मज म्हणोत आपुलें । एखादिया बोलें निमित्याच्या ॥ ५ ॥ तुका म्हणे शरण आलों हें साधन । करितों चिंतन रात्रंदिवस ॥ ६ ॥

१५६७. वारंवार तुज द्यावया आठव । आइक तो भाव माझा कैसा ॥ १ ॥ गेला मग नये फिरोन दिवस । पुढिलांची आस गणित नाहीं ॥ २ ॥ गुणांअवगुणांचे पडती आघात । तेणें होय चित्त कासावीस ॥ ३ ॥ कांहीं एक तुझा न देखों आधार । म्हणऊनि धीर नाहीं जीवा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तूं या ब्रह्मांडाचा जीव । तरि कां आम्ही कींव भाकीतसों ॥ ५ ॥

१५६८. माझे मज कळों येती अवगुण । काय करूं मन अनावर ॥ १ ॥ आतां आड उभा राहें नारायणा । दयासिंधुपणा साच करीं ॥ २ ॥ वाचा वदे परी करणें कठिण । इंद्रियां अधीन जालों देवा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुझा जैसा तैसा दास । न धरीं उदास मायबापा ॥ ४ ॥

१५६९. काय पुण्य ऐसें आहे मजपाशीं । तांतडी धांवसी पांडुरंगा ॥ १ ॥ काय ऐसा भक्त वांयां गेलों थोर । तूं मज समोर होसी वेगा ॥ २ ॥ काय कष्ट माझी देखिली चाकरी । तो तूं झडकरी पाचारिसी ॥ ३ ॥ कोण मी नांवाचा थोर गेलों मोठा । अपराधी करंटा नारायणा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे नाहीं ठाऊकें संचित । येणें जन्में हित नाहीं केलें ॥ ५ ॥

१५७०. जन्मांतरीं शुद्ध नाहीं आचरण । यालागीं चरण अंतरले ॥ १ ॥ वोढवले संचित येणें जन्में पाहतां । आतां पंढरिनाथा कृपा करी ॥ २ ॥ पतितपावन ब्रिद साच करी देवा । यालागीं कुढावा करी माझा ॥ ३ ॥ अपराधी पातकी दुष्ट दुराचारी । आहाळलों भारी संवसारें ॥ ४ ॥ कामक्रोध आधि कल्पनेच्या त्रासें । तुज न पवें ऐसें झालें देवा ॥ ५ ॥ हा ना तोसा ठाव झाला पांडुरंगा । नयोचि उपेगा काय करूं ॥ ६ ॥ आपुलिया नांवा धांवणिया धांवे । लवकरी यावें तुका म्हणे ॥ ७ ॥

१५७१. कनवाळू कृपाळू भक्तालागीं मोही । गजेंद्राचा धांवा तुवां केला विठाई ॥ १ ॥ पांडुरंगे ये वो पांडुरंगे । जीवाचे जीवलगे

ये वो पांडुरंगे ॥ २ ॥ भक्तांच्या कैवारें कष्टलीस विठ्ठलें । अंबऋषी-कारणें जन्म दाहा घेतले ॥३॥ प्रल्हादाकारणें स्तंभीं अवतार केला । विदारूनि दैत्य प्रेमपान्हा पाजिला ॥ ४ ॥ उपमन्याकारणें कैसी धांवसी लवलाहीं । पाजा प्रेमपान्हा क्षीरसागराठायीं ॥ ५ ॥ कौरवीं पांचाळी सभेमाजी आणिली । वस्त्रहरणीं वस्त्र कैसी जाली माउली ॥ ६ ॥ दुर्वास पातला धर्मा छळावया वनीं । धांवसी लवलाहीं शाखादेठ घेऊनि ॥ ७ ॥ कृपाळू माउली भुक्तिमुक्तिभांडार । करीं माझा अंगीकार तुका म्हणे विठ्ठले ॥ ८ ॥

१५७२. तुजकरितां होते आनाचें आन । तारिले पाषाण उदकीं देवा ॥ १ ॥ कां नये कैवार करूं अंगीकार । माझा बहु भार जड जाला ॥ २ ॥ चुकलासी म्हणों तरी जीवांचाही जीव । रिता नाहीं ठाव उरों दिला ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐसें काय सत्ताबळ । माझें परी कृपाळ आहां तुम्ही ॥ ४ ॥

१५७३. येई वो येई वो येई धांवोनियां । विलंब कां वांया लावियला कृपाळे ॥ १ ॥ विठाबाई विश्वंभरे भवच्छेदके । कोठें गुंतलीस माये विश्वव्यापके ॥ २ ॥ न करीं न करीं आतां आळस अव्हेरु । व्हावया प्रगट कैंचें दूरी अंतरु ॥ ३ ॥ नेघें नेघें नेघें माझी वाचा विसांवा । तुका म्हणे हांवा हांवा हांवां साधावा ॥ ४ ॥

१५७४. संताचा उपदेश आमुचे मस्तकीं । नाहीं मृत्युलोकीं राहाणेसा ॥ १ ॥ म्हणऊनि बहु तळमळी चित्त । येई वो धांवत पांडुरंगे ॥ २ ॥ उपजली चिंता लागला उशीर । होत नाहीं धीर निढळ वाटे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पोटीं रिघालेंसे भय । करूं आतां काय ऐसें जालें ॥ ४ ॥

१५७५. मायें मोकालिलें कोठें जावें बाळें । आपुलिया बळें न वांचे तें ॥ १ ॥ रुसोनियां पळे सांडुनियां ताट । मागें पाहे वाट यावी ऐसी ॥ २ ॥ भांडवल आम्हां आळी करावी हे । आपणची धाये धांवशील ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आळी करूनियां निकी । देसील भातुकीं बुझाऊनि ॥ ४ ॥

१५७६. क्षणक्षणां जीवा वाटतसे खंती । आठवती चित्तीं पाय देवा ॥ १ ॥ येई वो येई वो येई लवलाही । आळिंगूनि बाहीं क्षेम

देई ॥ २ ॥ उतावीळ मन पंथ अवलोकी । आठवे ते चुकी काय जाली ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझ्या जीवींच्या जीवना । घाला नारायणा उडी वेगीं ॥ ४ ॥

१५७७. धरुनियां सोई परतलें मन । अनुलक्षीं चरण करूनियां ॥ १ ॥ येई पांडुरंगे नेई सांभाळूनी । करुणावचनीं आळवितों ॥ २ ॥ बुद्धि जाली साह्य परि नाहीं बळ । अवलोकितों जळ वाहे नेत्रीं ॥ ३ ॥ न चलती पाय गळित जाली काया । म्हणऊनि दया येऊं द्यावी ॥ ४ ॥ दिशेच्या करितों वारियासीं मात । जोडुनियां हात वाट पाहे ॥ ५ ॥ तुका म्हणे वेग करावा सत्वर । पावावया तीर भवनदीचें ॥ ६ ॥

१५७८. उदार तूं हरी । ऐसी कीर्ति चराचरीं । अनंत हे थोरी । गर्जताती पवाडे ॥ १ ॥ तुझे पायीं माझा भाव । पुसी जन्ममरण ठाव । देवाचा तूं देव । स्वामी सकळां ब्रह्मांडा ॥ २ ॥ मागणें तें तुज मागों । जीवभाव तुज सांगों । लागों तरी लागों । पायां तुमच्या दातारा ॥ ३ ॥ दिसों देसी कीविलवाणें । तरी तुजचि हें उणें । तुका म्हणे जिणें । माझें तुज अधीन ॥ ४ ॥

१५७९. धांव धांव गरुडध्वजा । आम्हां अनाथांच्या काजा ॥ १ ॥ बहु झालों कासावीस । म्हणोनि पाहें तुझी वास ॥ २ ॥ पाहें त्या मारगें । कोणी येतें माझ्या लागें ॥ ३ ॥ असोनियां ऐसा । तुज सारिखा कोंवसा ॥ ४ ॥ न लवा उशीर । नेणों कां हो केला धीर ॥ ५ ॥ तुका म्हणे चाली । नको चालूं धांव घालीं ॥ ६ ॥

१५८०. स्वामित्वाचीं वर्में असोनि जवळी । वाहों जावें मोळी गुणांसवें ॥ १ ॥ काबाडापासूनि सोडवा दातारा । कांहीं नका भारा पात्र करूं ॥ २ ॥ धनवंत्याचिये अंगीं सत्ताबळ । व्याधि ते सकळ तोडावया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आलें मोड्यासी कोंपट । सांडोव्याची वाट विसरावी ॥ ४ ॥

१५८१. सुकालिया कोंभा अत्यंत जळधरें । तेणेंचि प्रकारें न्याय असे ॥ १ ॥ न चले पाउलीं सांडीं गरुडासन । मनाचें हो मन त्वरे-लागीं ॥ २ ॥ तुका म्हणे भूक न साहावे बाळा । जीवनाची कळा आंढलीसे ॥ ३ ॥

१५८२. आरुषा वचनीं मातेची आवडी । म्हणऊनि तांतडी घेत नाहीं ॥ १ ॥ काय होईल माझें मांडिलें कवतुक । आदराची भूक रडारोवी ॥ २ ॥ लपोनियां करी चुकुर माउली । नाहीं होत केली निष्ठा सांडी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे करी पारखीं वचनें । भेवउनि तान्हें आळवावें ॥ ४ ॥

१५८३. बाप करी जोडी लेंकराचे ओढी । आपुली करवंडी वाळवूनी ॥ १ ॥ एकाएकीं केला मिरासींचा धनी । कडिये वागवूनी भार खांदीं ॥ २ ॥ घालूनियां पाहे डोळा अळंकार । ठेवा दावी थोर करूनियां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नेदी गांजूं आणिकांसी । उदार जीवासी आपुलिया ॥ ४ ॥

१५८४. असोनि न कीजे अलिप्त अहंकारें । उगीच या भारें कुंथाकुंथी ॥ १ ॥ धांवा सोडवणें वेगा लवकरी । मी तों जालों हरी शक्तिहीन ॥ २ ॥ भ्रमल्यानें दिसें बांधल्याचेपरी । माझें मजवरी वाहोनियां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धांव घेतलीसे सोई । आतां पुढें येई लवकरी ॥ ४ ॥

१५८५. मायबापापुढें लाडिके लेंकरूं । तैसें बोल करूं कवतुकें ॥ १ ॥ कृपावंता घाली प्रेमपान्हारस । वोळवी वोरस पांडुरंगे ॥ २ ॥ नाहीं धीर खुंटीं जवळी हुंबरे । ठायींच पाखरें कळवितें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मज होऊं नेदी सीण । कळों नेदी भिन्न आहे तैसें ॥ ४ ॥

१५८६. कृपावंता दुजें नाहीं तुम्हां पोटीं । लाडें बोलें गोठी सुख मातें ॥ १ ॥ घेउनि भातुकें लागसील पाठी । लाविसील ओठीं ब्रह्मरस ॥ २ ॥ आपुलिया पांखें घालिसी पाखर । उदार मजवर कृपाळू तूं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्हांकारणें गोविंदा । वागविसी गदा सुदर्शन ॥ ४ ॥

१५८७. आतां नये बोलों अव्हेराची मात । बाळावरि चित्त असों द्यावें ॥१॥ तुज कां सांगणें लागे हा प्रकार । परि हें उत्तर आवडीचें ॥ २ ॥ न वंची वो कांहीं एकही प्रकार । आपणां अंतर नका मज ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मोहो राखावा सतत । नये पाहों अंत पांडुरंगा ॥ ४ ॥

१५८८. मायबापापुढें लेंकराची आळी । आणीक हे पाळी कोण

लळे ॥ १ ॥ सांभाळा जी माझीं विषमें अनंता । जवळी असतां अव्हेरूं कां ॥ २ ॥ आणिकांची चाले सत्ता आम्हांवरी । तुमची ते थोरी काय मग ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आलों दुरोनि जवळी । आतां टाळाटाळी करूं नये ॥ ४ ॥

१५८९. तुझा विसर नको माझिया हो जीवा । क्षण एक केशवा मायबापा ॥ १ ॥ जावो राहो देह आतां येचि घडी । कायसी आवडी याची मज ॥ २ ॥ कुश्चीळ इंद्रियें आपुलिया गुणें । यांचिया पाळणें कोण हित ॥ ३ ॥ पुत्र पत्नी बंधु सोयरीं खाणोरीं । यांचा कोण धरी संग आतां ॥ ४ ॥ पिंड हा उसना आणिला पांचाचा । सेखीं लागे ज्याचा त्यासी देणें ॥ ५ ॥ तुका म्हणे नाहीं आणिक सोइरें । तुजविण दुसरें पांडुरंगा ॥ ६ ॥

१५९०. कृपावंता कोप न धरावा चित्तीं । छळूं वक्रोक्ति स्तुती करूं ॥ १ ॥ आम्हीं तुझा पार काय जाणों देवा । नेणों कैसी सेवा करावी ते ॥ २ ॥ अनंता अरूपा अलक्षा अच्युता । निर्गुणा सच्चिता सर्वोत्तमा ॥ ३ ॥ चांगलीं हीं नामें घेतलीं ठेवून । जालासी लाहान भक्तिकाजा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तुझ्या पायांवरी सदा । मस्तक गोविंदा असो माझा ॥ ५ ॥

१५९१. आम्हीं जाणावें तें काई । तुझें वर्म कोणे ठायीं । अंतपार नाहीं । ऐसें श्रुति बोलती ॥ १ ॥ होई मज तैसा मज तैसा । साना सुकुमार हृषीकेशा । पुरवीं माझी आशा । भुजा चारी दाखवीं ॥ २ ॥ खालता सप्तहीं पाताळा । वरता स्वर्गाहूनि ढिसाळा । तो मी मशक डोळां । कैसा पाहों आपुल्या ॥ ३ ॥ मज असें हा भरंवसा । पढीयें होसी तयां तैसा । पंढरीनिवासा । तुका म्हणे गा विठोबा॥४॥

१५९२. तुम्हां आम्हां जंव जालिया समान । तेथें कोणां कोण सनमानी ॥ १ ॥ उरी तों राहिलें गोमटें गौरव । ओढे माझा जीव पायांपाशीं ॥ २ ॥ नेणपणें आम्हीं आळवूं वोरसें । बोलावितों रसें शब्दरत्नें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लळे पाळीं वो विठ्ठले । कां हे उरविले भेदाभेद ॥ ४ ॥

१५९३. तुज घालोनियां पूजितों संपुटीं । परि तुझ्या पोटीं चौदा भुवनें ॥ १ ॥ तुज नाचूनि दाखवूं कौतुका । परी रूपरेखा नाहीं

तुज ॥ २ ॥ तुजलागीं आम्ही गात असों गीत । परी तूं अतीत शब्दाहूनि ॥ ३ ॥ तुजलागीं आम्ही घातियेल्या माळा । परि तूं वेगळा कर्तृत्वासी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आतां होऊनि परमित । माझें कांहीं हित विचारावें ॥ ५ ॥

१५९४. कई ऐसी दशा येईल माझ्या अंगा । चित्त पांडुरंगा झुरतसे ॥ १ नाठवुनि देह पायांचें चिंतन । अवसान तें क्षण नाहीं मधीं ॥ २ ॥ कई ऐसा पात्र होईन लाभासी । नेणों हृषीकेशी तुष्टईल ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धन्य मानीन संचित । घेईन तें नित्य प्रेमसुख ॥ ४ ॥

१५९५. कां जी आम्हां होतें दोषाचें दर्शन दर्शन । तुज समर्पून देहभाव ॥ १ ॥ पांडुरंगा कृपाळुवा दयावंता । धरसील सत्ता सकळही ॥ २ ॥ कां जी आम्हांवरि आणिकांची सत्ता । तुम्हांसी असतां जवळिकें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पायीं केलें निवेदन । उचित तें दान करीं सत्ता ॥ ४ ॥

१५९६ निश्चींतीनें होतों करूनियां सेवा । कां जी मन देवा उद्वेगिलें ॥ १ ॥ अनंत उठती चित्ताचे तरंग । करावा हा त्याग वाटतसे ॥ २ ॥ कोण तुम्हांविण मनाचा चाळक । दुजे सांगा एक नारायणा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझा मांडिला विनोद । करवूं नेणे छंद कराल काई ॥ ४ ॥

१५९७. मौन कां धरिलें विश्वाच्या जीवना । उत्तर वचना देईं माझ्या ॥ १ ॥ तूं माझें संचित तूचि पूर्वपुण्य । तूं माझें प्राचीन पांडुरंगा ॥ २ ॥ तूं माझें सत्कर्म तूं माझा स्वधर्म । तूंचि नित्यनेम नारायणा ॥ ३ ॥ कृपावचनाची वास पाहातसें । करुणा वोरसें बोला कांहीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे प्रेमळाच्या प्रियोत्तमा । बोला सर्वोत्तमा मजसवें ॥ ५ ॥

१५९८. पेणावलें ढोर मार खाय पाठी । बैसलें तें नुठी तेथूनियां ॥ १ ॥ तैसी माझ्या मना परी झाली देवा । धांवें अहंभावा सांडवलों ॥ २ ।. कडां घाली उडी मागिलांच्या भेणें । पडणें मरणें न कळेचि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे झालों त्यापरी दुःखित । असें बोलावीत पांडुरंगा ॥ ४ ॥

१५९९. कोठें गुंतलासी कोणाच्या धांवया । आली देवराया निद्रा तुज ॥ १ ॥ कोठें गुंतलासी भक्तिप्रेमसुखें । न सुटती मुखें गोपिकांचीं ॥ २ ॥ काय पडिलें तुज कोणाचें संकट । दुरी पंथ वाट न चलवे ॥ ३ ॥ काय माझे तुज गुणदोष दिसती । म्हणोनि श्रीपती कोपलासी ॥ ४ ॥ काय जालें सांग माझिया कपाळा । उरला जीव डोळां तुका म्हणे ॥ ५ ॥

१६००. विठ्ठला रे तूं उदारांचा राव । विठ्ठला तूं जीव जगाचा या ॥ १ ॥ विठ्ठला रे तूं उदाराचा राशी । विठ्ठला तुजपाशीं सकळ सिद्धी ॥ २ ॥ विठ्ठला रे तुझें नाम बहु गोड । विठ्ठला तूं कोड पुरविसी ॥ ३ ॥ विठ्ठला रे तुझें श्रीमुख चांगलें । विठ्ठला लागलें ध्यान मनीं ॥ ४ ॥ विठ्ठला रे वाचे बोला बहुरस । विठ्ठला रे सोस घेतला जीवें ॥ ५ ॥ विठ्ठला रे शोध करीतसे तुका । विठ्ठला तूं ये का झडकरी ॥ ६ ॥

१६०१. लटिकेंचि साच दाविलें अचळ । पीडीतसें काळ किती म्हूण ॥ १ ॥ सत्य तूं सत्य तूं सत्य तूं विठ्ठला । कांगा हा दाविला जगदाकार ॥ २ ॥ सांभाळीं सांभाळीं आपुली हे माया । आम्हांसी कां भयाभीत केलें ॥३॥ रूप नाहीं त्यासी ठेवियलें नाम । लटिकाचि भ्रम वाढविला ॥ ४ ॥ तुका म्हणे कांगा झालासी चतुर । होतासी निसूर निर्विकार ॥ ५ ॥

१६०२. पाहें मजकडे भरोनियां दृष्टी । बहुत हिंपुटी जालों माते ॥ १ ॥ करावेंसें वाटे जीवा स्तनपान । नव्हे हें वचन शृंगारिक॥२॥ सत्यासाठीं माझी शब्दविवंचना । जोडिल्या वचनाचें तें नव्हे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझी कळवळ्याची कींव । भागलासे जीव कर्तव्यानें ॥४॥

१६०३. काय करूं जीव होतो कासावीस। *कोंडिले दिस गमेचिना ॥ १ ॥ पडिलें हें दिसे ब्रह्मांडाचि वोस । दाटोनि उच्छ्वास राहातसे ॥ २ ॥ तुका म्हणे अगा सर्व जाणतिया । विश्वंभरे काया निववावी ॥ ३ ॥

१६०४. जीव जायवरी सांडी करी माता । हें तों आश्चर्यता बाळकाची ॥ १ ॥ दुर्बळ कीं नाहीं आइकत कानीं । काय नारायणीं ।

* कोंडलिये दिसे

न्थून जालें ॥ २ ॥ क्षणक्षणा माझा नेघावा सांभाळ । अभाग्याचा काळ ऐसा आला ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं वचनासी रुचि । फलकट वोंचि तें तें होय ॥ ४ ॥

१६०५. तुज म्हणतील कृपेचा सागर । तरि कां केला धीर पांडुरंगा ॥ १ ॥ आझुनि कां नये तुज माझी दया । काय देवराया पाहातोसि ॥ २ ॥ आळवितों जैसें पाडस कुरंगिणी । पीडिलिया वनीं तहानभूकें ॥ ३ ॥ प्रेमरसपान्हा पाजीं माझे आई । धांवें वो विठाई वोरसोनि ॥ ४ ॥ तुका म्हणे माझें कोण हरिल दुःख । तुजविण एक पांडुरंगा ॥ ५ ॥

१६०६. पडियेलों वनीं थोर चिंतवनीं । उशीर कां अझूनि लावियेला ॥ १ ॥ येईं गा विठ्ठला येईं गा विठ्ठला । प्राण हा फुटला आळवितां ॥ २ ॥ काय तुज नाहीं लौकिकाची शंका । आपुल्या बाळका मोकलितां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बहु खंती वाटे जीवा । धरियेलें देवा दुरी दिसे ॥ ४ ॥

१६०७. तरी आम्ही तुझी धरियेली कास । नाहीं कोणी दास वायां गेला ॥ १ ॥ अगा पंढरीशा उभा विटेवरी । येईं लवकरी धांव नेटें ॥ २ ॥ पालवितों तुज उभारोनि बाहे । कृपावंता पाहें मजकडे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुज बहु कान डोळे । कां हे माझे वेळे ऐसी परी ॥ ४ ॥

१६०८. मज नाहीं तुझ्या ज्ञानाची ते चाड । घेतां वाटे गोड नाम तुझें ॥ १ ॥ नेणतें लेकरूं आवडीचें तान्हें । बोलतों वचनें आवडीनें ॥ २ ॥ भक्ती नेणें कांहीं वैराग्य तें नाहीं । घातला विठाई भार तुज ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाचें निर्लज्ज होऊनि । नाहीं माझे मनीं दुजा भाव ॥ ४ ॥

१६०९. आवडेल तैसें तुज आळवीन । वाटे समाधान जीवा तैसें ॥ १ ॥ नाहीं येथें कांहीं लौकिकाची चाड । तुजविण गोड देवराया ॥ २ ॥ पुरवीं मनोरथ अंतरींचें आर्त । धाये वरि गीत गाय तुझें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लेकीं आळवी माहेरा । गाऊं या संसारा तुज तैसें ॥ ४ ॥

१६१०. माझें मुख नामीं रंगो सर्वकाळ । गोविंद गोपाळ राम-

कृष्ण ॥ १ ॥ अबद्ध चांगलें गाऊं भलतैसें । बाळ वदे जैसें माय-
बापा ॥ २ ॥ तुका म्हणे मज न लावी वांकडें । मी तुझें बोबडें
बाळ तान्हें ॥ ३ ॥

१६११. क्षुधार्थी दुष्काळें अन्नें पीडियेलें । मिष्टान्न देखिलें तेणें
जैसें ॥ १ ॥ तैसें तुझें पायीं लांचावलें मन । झुरे माझा प्राण भेटा-
वया ॥ २ ॥ मांजरें देखिला लोणियाचा गोळा । लावूनियां डोळा
बैसलेंसे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां झडी घालूं पाहें । पांडुरंगे माये
तुझे पायीं ॥ ४ ॥

१६१२. जेणें माझें हित होईल तो उपाव । करिसील भाव जाणो-
नियां ॥ १ ॥ मज नाहीं सुख दुःख तया खंती । भावना हे चित्तीं
नाना छंदें ॥ २ ॥ तोडीं हे संबंध तोडीं आशापाश । मज हो सायास
न करितां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मी तों राहिलों निश्चिंत । कवळोनि
एकांतसुख तुझें ॥ ४ ॥

१६१३. जे जे कांहीं मज होईल वासना । ते ते नारायणा व्हावें
तुम्हीं ॥ १ ॥ काय भाव एक निवडूं निराळा । जाणसी तूं कळा
अंतरींचा ॥ २ ॥ तुजविण मज कोण आहे सखा । जें सांगों
आणिकां जीवभाव ॥ ३ ॥ अवघें पिशुन झालें असे जन । आपपर
कोण नाठवें हें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तूंचि जीवांचें जीवन । माझें समा-
धान तुझे हातीं ॥ ५ ॥

१६१४. तुझा म्हणवूनि दिसतों गा दीन । हाचि अभिमान सरे
तुझा ॥ १ ॥ अज्ञान बाळका कोपली जननी । तयासी निर्वाणीं
कोण पावे ॥ २ ॥ तैसा विठो तुजविण परदेशी । नको या दुःखासी
गोवूं मज ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मज सर्व तुझी आशा । अगा जग-
दीशा पांडुरंगा ॥ ४ ॥

१६१५. आतां माझ्या दुःखा कोण हो सांगाती । रखुमाईचा
पति पावेचि ना ॥ १ ॥ काय विधात्यानें घातलीसे रेखा । सुटका
या दुःखा न होयचि ॥ २ ॥ तुका म्हणे माझी विसरूं नको चिंता ।
अगा पंढरिनाथा पाव वेगीं ॥ ३ ॥

१६१६. पावलों हा देह कागटाळी न्यायें । न घडे उपायें घडों
आलें ॥ १ ॥ आतां माझीं खंडीं देह देहांतरें । अभय दातारें देऊ-

नियां ॥ २ ॥ अंधळ्याचे पायीं धनाची चरवी । अघाटित तेंवी घडों आलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे योग घडला बरवा । आतां कास देवा न सोडीं मी ॥ ४ ॥

१६१७. कांगा कोणी न म्हणे पंढरीची आई । बोलावितें पाहीं चाल नेटें ॥ १ ॥ तेव्हां माझ्या मना होय समाधान । जाय सर्व सीण जन्मांतरिंचा ॥ २ ॥ तुका म्हणे माझी होईल माउली । वोरसोनि घाली प्रेमपान्हा ॥ ३ ॥

१६१८. संतांचा पढियावो कैशापरि लाहो । नामाचा आठवो कैसा राहे ॥ १ ॥ हेचि थोर चिंता लागली मानसीं । निजतां निद्रेसी नलगे डोळा ॥ २ ॥ जेवितां जेवणीं नलगे गोड धड । वाटतें काबाड विषयसुख ॥ ३ ॥ ऐसिया संकटीं पावें कृपानिधि । लावीं संतपदीं प्रेमभावें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आम्ही नेणों कांहीं हित । तुजविण अनाथ पांडुरंगा ॥ ५ ॥

१६१९. आतां हे शेवटीं असो पायांवरी । वदती वैखरी वागपुष्पें ॥ १ ॥ नुपेक्षावें आम्हां दीनां पांडुरंगा । कृपादानी जगामाजी तुम्हीं ॥ २ ॥ बोळवुनी देह सांडियेली शुद्ध । तोडियेले भेद जीवशिव ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मन तुमचें चरणीं । एवढी आयणी पुरवावी ॥ ४

१६२०. स्वमुखेंचि तुम्हीं सांगा मज सेवा । ऐसे माझे देवा मनोरथ ॥ १ ॥ नेघों आम्ही कांहीं आपल्या उदारें । चित्तवित्त घरें जीवावरी ॥ २ ॥ बोलें परस्परें वाढवावें सुख । पाहावें श्रीमुख डोळेभरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सत्य बोलतों वचन । करूनी चरण साक्ष तुझे ॥ ४ ॥

१६२१. काय तुज कैसें जाणावेगा देवा । आणावें अनुभवा कैशा परी ॥ १ ॥ सगुण निर्गुण स्थूळ कीं लहान । न कळे अनुमान मज तुझें ॥ २ ॥ कोण तो निर्धार करूं हा विचार । भवसिंधु पार तरावया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कैसे पाय आतुडती । न पडे श्रीपती वर्म ठावें ॥ ४ ॥

१६२२. माझ्या इंद्रियांसी लागलें भांडण । म्हणतील कान रसना धाली ॥ १ ॥ करिती तळमळ हस्त पाद भाळ । नेत्रांसी दुकाळ पडिला थोर ॥ २ ॥ गुण गाय मुख आइकती कान । आमचें कारण

तैसें नव्हे ॥ ३ ॥ दरुषणें फिटे नेत्रांचा तो पांग । जेथें ज्याचा भाग घेतील तें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे ऐसें करीं नारायणा । माझी ही वासना ऐसी आहे ॥ ५ ॥

१६२३. व्हावया भिकारी हेंचि आम्हां कारण । अंतरोनि जन जावें दुरी ॥ १ ॥ संबंध तुटावा शब्दाचाही स्पर्श । म्हणउनि आस मोकलिली ॥ २ ॥ तुका म्हणे दुःखें उबगला जीव । म्हणउनी कींव भाकीं देवा ॥ ३ ॥

१६२४. थोडे तुम्हीं मागें होते उद्धरिले । मज ऐसे गेले वांयां जीव ॥ १ ॥ आतां याचा कांहीं न मनावा भार । कृपेचा सागर आहेसी तूं ॥ २ ॥ तुज आळवितां पापाची वसति । राहे अंगीं किती बळ त्याचें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जैसे तारिले दगड । तैसा मीही जड एक देवा ॥ ४ ॥

१६२५. कोठें आम्ही आतां वेचावी हे वाणी । कोण मना आणी जाणोनियां ॥ १ ॥ न करावी सांडी आतां टाळाटाळी । दैन हे कळी होईल माझी ॥ २ ॥ घरोघरीं झाल्या ज्ञानाचिया गोष्टी । सत्यासवें गांठी न पडावी ॥३॥ तुका म्हणे आम्हां भाकितां करुणा । भलताचि शाहाणा शोध काढी ॥ ४ ॥

१६२६. अनंता जीवांचीं तोडिलीं बंधनें । मज काळें येणें कृपा कांजे ॥ १ ॥ अनंत पवाडे तुझे विश्वंभरा । भक्तकरुणाकरा नारायणा ॥ २ ॥ अंतरींचें कळों देईं गुह्य गुज । *अंतरींचें बीज राखेन मी ॥ ३ ॥ समदृष्टी तुझीं पाहीन पाउलें । धरीन संचले हृदयांत ॥ ४ ॥ तेणें या चित्ताची राहील तळमळ । होतील शीतळ सकळ गात्रें ॥ ५ ॥ तुका म्हणे शांति करील प्रवेश मग नव्हे नाश अखंड तो ॥ ६ ॥

१६२७. कोणाचें चिंतन करूं ऐशा काळे । पायांचिया बळें कंठीं-तसें ॥ १ ॥ पाहातसें वाट येईंगा विठ्ठला । मज कां हा केला परदेश ॥ २ ॥ बहुतांचे सत्ते झालों कासावीस । जाय रात्रंदिवस वैरियांचा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बैसे मनाचिये मुळीं । तरीच हीं जाळीं सगवतीं ॥ ४ ॥

---

* अतरीं तें

१६२८. कई तो दिवस देखेन मी डोळा । कल्याण मंगळामंगळाचें ॥ १ ॥ आयुष्या शेवटीं पायांसवें भेटी । *काळवेळ तुटी झाल्या तरें ॥ २ ॥ सरो हें संचित पदरींचा गोवा । उतावेिळ देवा मन झालें ॥ ३ ॥ पाउलापाउलीं करितां विचार । अनंत विकार चित्ता अंगीं ॥ ४ ॥ म्हणउनि भयाभीत होतो जीव । भाकितसे कींव अट्टाहासें ॥ ५ ॥ दुःखाच्या उत्तरीं आळविले पाय । पाहणें तो काय अजून अंत ॥ ६ ॥ तुका म्हणे होईल आइकिलें कानीं । तरि चक्रपाणी धांव घाला ॥ ७ ॥

१६२९. आइकावीं माझीं कवतुक उत्तरें । देऊनी सादरें चित्त देवा ॥ १ ॥ वोरसें आवडी आलों पायापाशीं । होय तें मनेंसीं सुख कीजे ॥ २ ॥ तुमचें न भंगे सर्वोत्तमपण । करितां समाधान लेंकराचें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जरी बोलतों बोबडें । तरी लाडे कोडें कवतुकें ॥ ४ ॥

१६३०. आशाबद्ध आम्ही भाकितसों कींव । तत्पर हा जीव कार्यापाशीं ॥ १ ॥ प्रतिउत्तराची पाहातसे वाट । करूनि बोभाट महाद्वारीं ॥ २ ॥ आपुल्या उचितें करूनियां ठेवीं । संबंध गोसावी तोडोनियां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे एक झालिया निवाड । कोण बडबड करी मग ॥ ४ ॥

१६३१. तुझिया दासांचा हीन झालों दास । न धरीं उदास मायबापा ॥ १ ॥ तुजविण प्राण कैसा राहों पाहे । वियोग न साहे क्षणभरी ॥ २ ॥ आणिक माझ्या जीवें मोकलिली आस । पाहें तुझी वास पांडुरंगा ॥ ३ ॥ सर्वभावें तुज आणिला उचित । राहिलों निश्चिंत तुझे पायीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तुज असे माझा भार । बोलतों मी फार काय जाणें ॥ ५ ॥

१६३२. कां हो पांडुरंगा न करा धांवणें । तरि मज कोणें सोडवावें ॥ १ ॥ तुझा म्हणऊनि आणिकापें उभा । राहों हे तों शोभा नेदी आतां ॥ २ ॥ काळें पुरविली पाठी दूरवर । पुढें पाय स्थिर राहों नेदी ॥ ३ ॥ नको आणूं माझें संचित मनासीं । पावन आहेसी *पातित तूं ॥४॥ तुका म्हणे चाले आणिकांची सत्ता । तुज *भाठवितां नवल हें ॥ ५ ॥

---

*काळिवरें *पतिता *आळावितां

१६३३. आतां पाहाशील काय माझा अंत । आलों शरणागत तुज देवा ॥ १ ॥ करीं अंगीकार राखें पायांपाशीं । म्हणी दिसोंदेसी कींविलवाणें ॥ २ ॥ नाहीं आइकिली मागें ऐसी मात । जे त्वां शरणागत उपेक्षिले ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां धरीं अभिमान । आहेसी तूं दानशूर दाता ॥ ४ ॥

१६३४. सकळ तुझे पायीं मानिला विश्वास । न करीं उदास आतां मज ॥ १ ॥ वाचे गातां गोड आइकतां कानीं । पाहातां लोचनीं मूर्ती तुझी ॥ २ ॥ मन स्थिर माझें झालेंसे निश्चळ । वारिले सकळ आशापाश ॥ ३ ॥ जन्मजराव्याधि निवारलें दुःख । वोसंडलें सुख प्रेमधारी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मज झाला हा निर्धार । आतां वायां फार काय बोलों ॥ ५ ॥

१६३५. भागलों मी आतां आपुल्या स्वभावें । कृपा करोनि देवें आश्वासीजे ॥ १ ॥ देउनि आलिंगन प्रीतीच्या पडिभरें । अंगें हीं दातारें निववावीं ॥ २ ॥ अमृताची दृष्टी घालूनियां वरी । शीतळ हा करीं जीव माझा ॥३॥ घेई उचलूनि पुसें तहानभूक । पुसीं माझें मुख पीतांबरें ॥ ४ ॥ बैसोनियां माझी धरीं हनुवटी । ओंवाळूनी दिठी करूनी सांडीं ॥ ५ ॥ तुका म्हणे बाप्पा अहो विश्वंभरा । आतां कृपा करा ऐसी कांहीं ॥ ६ ॥

१६३६. पूर्वीहूनि बहु भक्त सांभाळिले । नाहीं अव्हेरिले दास कोणी ॥ १ ॥ जे जे शरण आले ते ते आपंगिले । पवाडे विठ्ठले ऐसे तुझे ॥ २ ॥ मिरवे चरणीं ब्रीद ऐसीये गोष्टीचें । भक्तसांभाळाचें प्रेम ऐसें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्हांसाठीं येणें रूपा । माझ्या मायबापा पांडुरंगा ॥ ४ ॥

१६३७. येउनी जाउनी पाहें तुजकडे । पाडिल्या सांकडे नारायणा ॥ १ ॥ आणीक कोणाचा मज नाहीं आधार । तुजवरि भार जीवें भावें ॥ २ ॥ निष्ठुर अथवा होईं तूं कृपाळ । तुज सर्वकाळ विसरेना ॥ ३ ॥ आपुलें वचन राहें सांभाळून । तुम्हां आम्हां जाण पाडिपाडु ॥ ४ ॥ ज्याच्या वचनासी अंतर पडेल । बोल तो येईल तयाकडे ॥ ५ ॥ तुम्हां आम्हां तैसें नाहीं म्हणे तुका । होशिल तूं सखा जीवलग ॥ ६ ॥

१६३८. तेव्हां धालें पोट बैसलों पंगतीं । आतां आम्हां मुक्तिपांग काई ॥ १ ॥ धांवा केला आतां येईल धांवोन । येथें कांई करणें लागे संदेह ॥ २ ॥ गायनाचा आतां कोठें उरला काळ । आनंद सकळ भरी आलें ॥ ३ ॥ देवाच्या सख्यत्वें विषमासी ठाव । मध्यें कोठें वाव राहों शके ॥ ४ ॥ तेव्हां जाली अवघी बाधा वातादात । प्रेम हृदयांत प्रवेशले ॥ ५ ॥ तुका म्हणे आम्हीं जिंतिलें भरंवसा । देव कोठें दासां मोकलितो ॥ ६ ॥

१६३९. शरण आले त्यासी नेदावी जी पाठी । ऐका जगजेठी विज्ञापना ॥ १ ॥ आळवी तयासी उत्तर झडकरी । द्यावें परिसा हरी विज्ञापना ॥ २ ॥ गांजिलियाचें करावें धांवणें । विनंती नारायणें परिसावी हे ॥ ३ ॥ भागलियाचा होई रे विसावा । परिसावी केशवा विज्ञापना ॥ ४ ॥ अंकिताचा भार वागवावा माथां । परिसावी अनंता विज्ञापना ॥ ५ ॥ तुका म्हणे आम्हां विसरावें ना देवा । परिसावी केशवा विज्ञापना ॥ ६ ॥

१६४०. जीवनावांचूनी तळमळी मासा । प्रकार हा तैसा होतों जीवा ॥ १ ॥ न संपडे झालें भूमिगत धन । चरफडी मन तयापरी ॥ २ ॥ मातेचा वियोग झालिया हो बाळा । हा तो कळवळा जाणा देवा ॥ ३ ॥ सांगावे ते किती तुम्हांसी प्रकार । सकळांचें सार पाय दावीं ॥ ४ ॥ येचि चिंते माझा करपला भीतर । कां नेणों विसर पडिला माझा ॥ ५ ॥ तुका म्हणे तूं हें जाणसी सकळ । यावरी कृपाळ होई देवा ॥ ६ ॥

१६४१. बाळ मातेपाशीं सांगे तहानभूक । उपायाचें दुःख काय जाणे ॥ १ ॥ तयापरीं करीं पाळण हें माझें । घेऊनियां ओझें सकळ भार ॥ २ ॥ कासया गुणदोष आणिसील मना । सर्व नारायणा अपराधी ॥ ३ ॥ सेवाहीन दीन पातकांची रासी । आतां विचारिसी काय ऐसें ॥ ४ ॥ जेणें काळें पायीं अनुसरले चित्त । निर्धार हें हित झालें ऐसें ॥ ५ ॥ तुका म्हणे तुम्हीं तारिलें बहुतां । माझी कांहीं चिंता असो द्यावी ॥ ६ ॥

१६४२. मागें शरणागत तारिले बहुत । म्हणती दीनानाथ तुज देवा ॥ १ ॥ पाहिले अपराध नाहीं याती कुळ । तारिला अजामेळ

गणिका भिल्ली ॥ २ ॥ अढळपदीं बाळ बैसविला धुरु । क्षीराचा सागरु उपमन्या ॥ ३ ॥ गजेंद्रपशु नाडिला जळचरें । भवसिंधुपार उतरिला ॥ ४ ॥ प्रल्हाद अग्नींत राखिला जळांत । विषाचें अमृत तुझ्या नामें ॥ ५ ॥ पांडवां संकट पडतां जडभारी । त्यांचा तूं कैवारी नारायणा ॥ ६ ॥ तुका म्हणे तूं या अनाथाचा नाथ । ऐकोनियां मात शरण आलों ॥ ७ ॥

१६४३. ऐसा माझा कोण आहे भीडभार । नांवाचा मी फार वायां गेलों ॥ १ ॥ काय सेवा रुजू आहे सत्ताबळ । तें मज राऊळ कृपा करी ॥ २ ॥ काय याती शुद्ध आहे कुळ कर्म । तेणें पडे वर्म तुझे ठायीं ॥ ३ ॥ कोण तपोनिधि दानधर्मशीळ । अंगीं एक बळ आहे सत्ता ॥ ४ ॥ तुका म्हणे वांयां झालों भूमीभार । होईल विचार काय नेणों ॥ ५ ॥

१६४४. साच मज काय कळों नये देवा । काय तुझी सेवा काय नव्हे ॥ १ ॥ करावें तें बरें जेणें समाधान । सेवावें हें वन न बोलावें ॥ २ ॥ शुद्ध माझा भाव होईल तुझे पायीं । तरीच हें देईं निवडूनी ॥ ३ ॥ उचित अनुचित कळों आली गोष्टी । तुझे कृपादृष्टी पांडुरंगा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मज पायांसवें चाड । सांगसी तें गोड आहे मज ॥ ५ ॥

१६४५. करिसी कीं न करिसी माझा अंगीकार । हा मज विचार पडिला देवा ॥ १ ॥ देसी कीं न देसी पायांचें दर्शन । म्हणऊनी मन स्थिर नाहीं ॥ २ ॥ बोलसी कीं न बोलसी मजसवें देवा । म्हणोनियां जीवा भय वाटे ॥ ३ ॥ होईल कीं न होय तुज माझा आठव । पडिला संदेह हाचि मज ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मी तों कमाईचा हीण । म्हणऊनी सीण करीं देवा ॥ ५ ॥

१६४६. तुझा शरणागत जालों मी अंकित । करीं माझें हित पांडुरंगा ॥ १ ॥ पतितपावन तुझी ब्रीदावळी । ते आतां सांभाळी मायबापा ॥ २ ॥ अनाथाचा नाथ बोलतील संत । ऐकोनियां मात विश्वासलों ॥ ३ ॥ न करावी निरास न धरावें उदास । देईं याचकास कृपादान ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मी तों पातकांची रासी । देईं पायापासीं ठाव देवा ॥ ५ ॥

१६४७. नको ब्रह्मज्ञान आत्मस्थितिभाव । मी भक्त तूं देव ऐसें करीं ॥ १ ॥ दावी रूप मज गोपिकारमणा । ठेवीन चरणांवरी माथा ॥ २ ॥ पाहोनी श्रीमुख देईन आलिंगन । जीवें निंबलोण उतरीन ॥ ३ ॥ पुसतां सांगेन हितगुज मात । बैसोनी एकांत सुखगोष्टी ॥४॥ तुका म्हणे यासी न लावी उशीर । माझें अभ्यंतर जाणोनियां॥५

१६४८. तुझा दास ऐसें म्हणती लोकपाळ । म्हणऊनी सांभाळ करीं माझा ॥ १ ॥ अनाथाचा नाथ पतितपावन । हें आतां जतन करीं नाम ॥ २ ॥ माझे गुणदोष पाहातां न लगे अंत । ऐसें माझें चित्त मज ग्वाही ॥ ३ ॥ नेणें तुझी कैसी करावी हे सेवा । जाणसी तूं देवा अंतरींचें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तूं या कृपेचा सिंधु । तोडीं भवबंधु माझा देवा ॥ ५ ॥

१६४९. इतुलें करीं देवा ऐकें हें वचन । समूळ अभिमान जाळीं माझा ॥ १ ॥ इतुलें करीं देवा ऐकें हे गोष्टी । सर्व समदृष्टी तुज देखें ॥ २ ॥ इतुलें करीं देवा विनवितों तुज । संतचरणरज वंदीं माथां ॥ ३ ॥ इतुलें करीं देवा ऐकें हे मात । हृदयीं पंढरीनाथ दिवसरात्रीं ॥ ४ ॥ भलतिया भावें तारीं पंढरीनाथा । तुका म्हणे आतां शरण आलों ॥ ५ ॥

१६५०. कोण आम्हां पुसे सिणलें भागलें । तुजविण उगलें पांडुरंगा ॥ १ ॥ कोणापाशीं आम्हीं सांगावें सुखदुःख । कोण तहानभूक निवारील ॥ २ ॥ कोण या तापाचा करील परिहार । उतरील पार कोण दुजा ॥ ३ ॥ कोणापें इच्छेचें मागावें भातुकें । कोण कवतुकें बुझावील ॥ ४ ॥ कोणावरी आम्हीं करावी हे सत्ता । होईल साहाता कोण दुजा ॥ ५ ॥ तुका म्हणे अगा स्वामी सर्व जाणा । दंडवत चरणां तुमच्या देवा ॥ ६ ॥

१६५१. काय कीर्ति करूं लोक दंभ मान । दाखवी चरण तुझे मज ॥ १ ॥ मज आतां ऐसें नको करूं देवा । तुझा दास जावा वांयांविण ॥ २ ॥ होईल थोरपणें जाणीवेचा भार । दुरावेन दूर तुझ्या पायीं ॥ ३ ॥ अंतरींचा भाव काय कळे लोकां । एक मानी एका देखोवेखीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तुझे पाय आतुडती । त्या मज विपत्ति गोड देवा ॥ ५ ॥

१६५२. जाळा तुम्ही माझें जाणते मीपण । येणें माझा खून मांडियेला ॥ १ ॥ खादलें पचे तरिच तें हित । ओकलिया थीत पिंड पीडी ॥ २ ॥ तरि भलें भोगें जोडिलें ते धन । पाडिलिया खानें जीवनासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मज तारीं गा विठ्ठला । नेणताचि भला दास तुझा ॥ ४ ॥

१६५३. वेदपुरुष तरि " नेती " कां वचन । निवडूनि भिन्न दाखविलें ॥ १ ॥ तुझीं वर्मे तूंचि दावूनि अनंता । होतोसी नेणता कोण्या गुणें ॥ २ ॥ यज्ञाचा भोक्ता तरि कां नव्हे सांग । उणे पडतां अंग क्षोभ घडे ॥ ३ ॥ वससील तूं या भूतांचे अंतरीं । तरि कां भेद हरी दावियेला ॥ ४ ॥ तपतीर्थाटणें तुझीं मूर्तिदान । तरि कां अभिमान आड येतो ॥ ५ ॥ आतां क्षमा कीजे विनवितो तुका । देऊनियां हाका उभा द्वारीं ॥ ६ ॥

१६५४. लेंकराची आळी न पुरवी कैसी । काय तयापाशीं उणें जालें ॥ १ ॥ आम्हां लडिवाळां नाहीं तें प्रमाण । कांहीं ब्रह्मज्ञान आत्मास्थिति ॥ २ ॥ वचनाचा घेईन अनुभव पदरीं । जें हे जनाचारीं मिरविलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझी भोळिवेची आटी । दावीन शेवटीं कौतुक हें ॥ ४ ॥

१६५५. आमची कां नये तुम्हांसी करुणा । किती नारायणा आळवावें ॥ १ ॥ काय जाणां तुम्ही दुर्बळाचें जिणें । वैभवाच्या गुणें आपुलिया ॥ २ ॥ देती घेती करिती खटपटा आणिक । निराळा कौतुकें पाहोनियां ॥ ३ ॥ दिवस बोटीं आम्हीं धरियेलें माप । वाहातों संकल्प स्वहिताचा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मग देसी कोण्या काळें । चुकुर दुर्बळें होतों आम्ही ॥ ५ ॥

१६५६. आळवितां कंठ शोकला भीतर । आयुष्य वेंचे धीर नाहीं मना ॥ १ ॥ अझून कां नये हें तुझ्या अंतरा । दीनाच्या माहेरा पांडुरंगा ॥ २ ॥ धन दिसे डोळा दगडाचे परी । भोग ते शरीरीं विष जाले ॥ ३ ॥ चुकलों काय तें मज क्षमा करी । आळिंगूनी हरी प्रेम द्यावें ॥ ४ ॥ अवस्था राहिली रूपाची अंतरीं । बाहेर भीतरी सर्व काळ ॥ ५ ॥ तुका म्हणे माझे सकळ उपाय । पांडुरंगा पाय तुझे आतां ॥ ६ ॥

१६५७. तुज न करितां काय नव्हे एक । हे तों सकाळिक संत-
वाणी ॥ १ ॥ घेई माझा भार करी कइवार । उतरी हा पार भव-
सिंधु ॥ २ ॥ उचित अनुचित पापपुण्यकाला । हा तों नये मला
निवडितां ॥ ३ ॥ कुंठित राहिली बोलतां बोलतां । पार न पवतां
वाणी पुढें ॥ ४ ॥ पुसतांही कोणा न कळे हें गुज । राखे आतां
लाज पांडुरंगा ॥ ५ ॥ तुका म्हणे बहु पाहिलें या जीवें । वर्म जालें
ठावें नाम तुझें ॥ ६ ॥

१६५८. आतां होई माझे बुद्धीचा जनिता । अवरावें चित्ता
पांडुरंगा ॥ १ ॥ येथूनियां कोठें न वजे बाहेरी । ऐसें मज धरी
सत्ताबळें ॥ २ ॥ अनावर गुण बहुतां जातींचे । न बोलावें वाचे
ऐसें करी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हित कोणिये जातीचें । तुज ठावें
साचें मायबापा ॥ ४ ॥

१६५९. पोटीं शूळ अंगीं उटी चंदनाची । आवडी सुखाची कोण
तया ॥ १ ॥ तैसें मज कांगा केलें पंढरिराया । लौकिक हा वांया
वाढविला ॥ २ ॥ ज्वरिलियापुढें वाढिलीं मिष्टान्नें । काय चवी तेणें
घ्यावी त्यांची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मढें शृंगारिलें वरी । तेचि जाली
परी मज देवा ॥ ४ ॥

१६६०. तळमळी चित्त दर्शनाची आशा । बहु जगदीशा करुणा
केली ॥ १ ॥ वचनींच संत पावले स्वरूप । माझें नेदी पाप योगा
येऊं ॥ २ ॥ वेठीऐसा करी भक्तिवेवसाव । न पवेचि जीव समाधान
॥ ३ ॥ तुका म्हणे कई देसील विसांवा । पांडुरंगीं धांवा घेतें मन
॥ ४ ॥

१६६१. दाटे कंठ लागे डोळियां पाझर । गुणाची अपार वृष्टि
वरी ॥ १ ॥ तेणें सुखें छंदें घेईन सोहळा । होऊनि निराळा पाप-
पुण्यां ॥ २ ॥ तुझ्या मोहें पडो मागील विसर । अलाप सुस्वर करिन
कंठ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे येथें पाहिजे सौरस । तुम्हांविण रस गोड
नव्हे ॥ ४ ॥

१६६२. कासया या लोभें केलें आर्तभूत । सांगा माझें चित्त
नारायणा ॥ १ ॥ चातकाचे परी एकाचि निर्धार । लक्षभेदी तीर
फिरों नेणे ॥ २ ॥ सांवळें रूपडें चतुर्भुज मूर्ति । कृष्णनाम चित्तीं

संकल्प हा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे करीं आवडीसी ठाव । नको माझा भाव भंगों देऊं ॥ ४ ॥

१६६३. शृंगारिक माझीं नव्हतीं उत्तरें । आळवितों खरे अवस्थेच्या ॥ १ ॥ न घलावा मधीं कामाचा विलंब । तुम्ही तों स्वयंभ करुणामूर्ति ॥ २ ॥ तुका म्हणे केलें सन्मुख वदन । देखतां चरण पोटाळीन ॥ ३ ॥

१६६४. कां हो देवा कांहीं न बोलाचि गोष्टी । कां मज हिंपुटी करीतसा ॥ १ ॥ कंठीं प्राण पाहे वचनाची वास । तों दिसे उदास धरिलें ऐसें ॥ २ ॥ येणें काळें बुंथी घेतलीसे खोळ । कां नये विटाळ होऊं माझा ॥ ३ ॥ लाज वाटे मज म्हणवितां देवाचा । न पुससी फुकाचा तुका म्हणे ॥ ४ ॥

१६६५. प्रीतिचिया बोला नाहीं पचपाड । भलतैसें गोड करूनि घेई ॥ १ ॥ ॥ तैसें विठ्ठलराया तुज मज आहे । आवडीनें गाय नाम तुझें ॥ २ ॥ वेडें वांकडें बाळकाचें बोल । करिती नवल मायबाप ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुज येवो माझी दया । जीवींच्या सखया जिवलगा ॥ ४ ॥

१६६६. मोल वेंचूनियां धुंडिर्ता सेवका । आम्हां तरी फुका मागों बळें ॥ १ ॥ नसतां जवळी हित फार करूं । जीवभाव धरूं तुझ्या पायीं ॥ २ ॥ नेदूं भोग आम्ही आपुल्या शरीरा । तुम्हांसी दातारा व्हावें म्हूण ॥ ३ ॥ कीर्ति तुझी करूं आमुचे सायास । तूं कां रे उदास पांडुरंगा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तुज काय मागों आम्ही । फुकाचे का " ना भी " म्हणसीना ॥ ५ ॥

१६६७. पतित मिराशी शरण आलों तुज । राखीं माझी लाज पांडुरंगा ॥ १ ॥ तारियले भक्त न कळे तुझा अंत । थोर मी पतित पांडुरंगा ॥ २ ॥ द्रौपदी बहिणी वैरीं गांजियेली । आपणाऐसी केली पांडुरंगा ॥३॥ प्रल्हादाकारणें स्तंभीं अवतार । माझा कां विसर पांडुरंगा ॥ ४ ॥ सुदामा ब्राह्मण दरिद्रें पीडिला । आपणाऐसा केला पांडुरंगा ॥ ५ ॥ तुका म्हणे तुज शरण निजभावें । पाप निर्दाळावें पांडरंगा ॥ ६ ॥

१६६८. तुजलागीं माझा जीव झाला पिसा । अवलोकितों दिशा पांडुरंगा ॥ १ ॥ सांडिला व्यवहार माया लोकाचार । छंद निरंतर हाचि मनीं ॥ २ ॥ आइकिलें कानीं तें रूप लोचन । देखावया सीण करिताती ॥ ३ ॥ प्राण हा विकळ होय कासावीस । जीवनाविण मत्स्य तयापरी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आतां कोणता उपाव । करूं तुझे पाव आतुडे तो ॥ ५ ॥

१६६९. मागें बहुतां जनां राखिलें आडणी । धांवसी निर्वाणीं नाम घेतां ॥ १ ॥ ऐसें ठावें झालें मज वरळ्या परी । म्हणऊनि करीं धांवा तुझा ॥ २ ॥ माझेविशीं तुज पडिला विसरू । आतां काय करूं पांडुरंगा ॥ ३ ॥ अझुनि कां नये तुम्हांसी करुणा । दुरि नारायणा धरिलें मज ॥ ४ ॥ तुका म्हणे जीव जाऊं पाहे माझा । आतां केशीराजा घाली उडी ॥ ५ ॥

१६७०. एक वेळ करी या दुःखावेगळें । दुरिताचें जाळें उगवूनि ॥ १ ॥ आठवीन पाय हा माझा नवस । रात्रींही दिवस पांडुरंगा ॥ २ ॥ बहु दूरवरी भोगविलें भोगा । आतां पांडुरंगा सोडवावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काया करीन कुरवंडी ओंवाळूनि सांडीं मस्तक हें ॥ ४ ॥

१६७१. आणीक म्यां कोणा यावें काकुलती । कोण कामा येती अंतकाळीं ॥ १ ॥ तूं वो माझी सखी होसी पांडुरंगे । लवकरी ये गे वाट पाहे ॥ २ ॥ काया वाचा मनें हेंचि आस करी । पाउलें गोजिरीं चिंतीतसें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझी पुरवी हे आस । घालीं ब्रह्मरस भोजन हें ॥ ४ ॥

१६७२. कराल ते काय नव्हे जी विठ्ठला । चित्त द्यावें बोला बोबडिया ॥ १ ॥ सोडवूनि न्यावें काळचक्राहातीं । बहुत विपत्ती भोगविल्या ॥ २ ॥ ज्यालें जीवों नेदी मारिलेंचि मरे । प्रारब्ध तें उरे मागुतालें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दुजा खुंटला उपाय । म्हणवूनि पाय आठविले ॥ ४ ॥

१६७३. तुमच्या पाळणा ओढतसे मन । गेलों विसरोन आपणासी ॥ १ ॥ लागेल पालटें फेडावें उसणें । येणेंचि प्रमाणें पांडरंगा ॥ २ ॥ तुमचे आवडी संबंधाचा त्याग । घेतलासे लाग जगनिंदा ॥ ३ ॥

तुका म्हणे जैसा माझा जीव ओढे । तैसेंचि तिकडे पाहिजेल ॥ ४ ॥

१६७४. जन्म मृत्यु फार झाले माझ्या जीवा । ऐक माझा धांवा पांडुरंगा ॥ १ ॥ सिणलों बहुत करितां येरझारा । रखुमाईच्या वरा पावें वेगीं ॥ २ ॥ तुका म्हणे तूं गा पतितपावन । घेई माझा शीण जन्मांतर ॥ ३ ॥

१६७५. प्रीति नाहीं राया वर्जिली ते कांता । परी तिची सत्ता जगावरी ॥ १ ॥ तैसे दंभें जालों तरी तुझे भक्त । वास यमदूत न पाहाती ॥ २ ॥ राजयाचा पुत्र अपराधी देखा । तो काय आणिकां दंडवेल ॥ ३ ॥ बाहात्तर खोडी परी देवमण कंठीं । तैसा मी जगजेठी म्हणे तुका ॥ ४ ॥

१६७६. जैसी तैसी तरि वाणी । मना आणी माउली ॥ १ ॥ लेंकरांच्या स्नेहें गोड । करी कोड त्या गुणें ॥ २ ॥ मागें पुढें रिघे पोटीं । साहे खेटी करी तें ॥ ३ ॥ तुका विनवी पांडुरंगा । ऐसें पैंगा आहे हें ॥ ४ ॥

१६७७. म्हणऊनि धरिले पाय । अवो माय विठ्ठले ॥ १ ॥ आपुलेंचि करूनि घ्यावें । आश्वासावें " ना भी " सें ॥ २ ॥ वाढली ते तळमळ चित्ता । शम आतां करावी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जीवीं वसे । मज नसे वेगळा ॥ ४ ॥

१६७८. बाळ माते लातेवरी । मारी तेणें संतोषे ॥ १ ॥ सुख वसे चित्ता अंगीं । तें हें रंगीं मिळालें ॥ २ ॥ भक्षी त्याचा जिवमाग । आला भाग तो बरा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऋणानुबंधें । सांगें सुधें सकळांसी ॥ ४ ॥

१६७९. पांडुरंगे पांडुरंगे । माझे गंगे माउलिये ॥ १ ॥ पान्हा घालीं प्रेमधारा । पूर क्षीरा लोटों दे ॥ २ ॥ अंगें अंग मेळउनी । करीं धणी फेडावया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे घेईन उड्या । सांडिन कुड्या भावना ॥ ४ ॥

१६८०. जाणतें लेंकरूं । माता लागे दूर धरूं ॥ १ ॥ तैसें न करीं कृपावंते । पांडुरंगे माझे माते ॥ २ ॥ नाहीं मुक्ताफळा । भेटी मागुती त्या जळा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लोणी । ताक सांडी निवडूनी ॥ ४ ॥

१६८१. बाळाचें जीवन । माता जाणें भूक ताहान ॥ १ ॥ काय करूं विनवणी । असो मस्तक चरणीं ॥ २ ॥ ठेविलिये ठायीं । चित्त ठेवूनि असे पायीं ॥ ३ ॥ करितों हे सेवा । चिंतन सर्वां ठायीं देवा ॥ ४ ॥ न्यून तेंचि पुरें । घ्यावें करोनि दातारें ॥ ५ ॥ तुका म्हणे बुद्धि । अल्प असे अपराधी ॥ ६ ॥

१६८२. बैसों पाठिमोरी । मना वाटे तैसें करीं ॥ १ ॥ परि तूं जाणसी आवडी । बाळा बहुतांची परवडी ॥ २ ॥ आपुलाल्या इच्छा । मागों जया व्हावें तैसा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आई । नव्हसी उदास विठाई ॥ ४ ॥

१६८३. गंगा गेली सिंधुपाशीं । जरी तो ठाव नेदी तिशी ॥ १ ॥ तिणें जावें कवण्या ठाया । मज सांगा पंढरिराया ॥ २ ॥ जळ क्षोभलें जळचरां । माता बाळा नेदी थारा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आलों शरण । देवा त्वां कां धरिलें मौन ॥ ४ ॥

१६८४. आळस आला अंगा । धांव घाली पांडुरंगा ॥ १ ॥ सोसूं शरीराचे भाव । पडती अवगुणांचे घाव ॥ २ ॥ करावीं व्यसनें । दुरी येउनि नारायणें ॥ ३ ॥ जवळील दुरी । झालों देवा धरीं करीं ॥ ४ ॥ म्हणउनि देवा । वेळोवेळां करी धांवा ॥ ५ ॥ तुका म्हणे पांडुरंगा । दुरी धरूं नको अंगा ॥ ६ ॥

१६८५. आश्वासावे दास । तरी घडतो विश्वास ॥ १ ॥ नाहीं चुकत चाकरी । *पुढें लाडेशाची थोरी ॥ २ ॥ स्वामीच्या उत्तरें । सुख वाटे अभयकरें ॥ ३ ॥ न मगें परि भातें । तुका म्हणे निढळ रितें ॥ ४ ॥

१६८६. आतां पाविजेल घरा । या दातारा संगती ॥ १ ॥ पायावरि ठेवूनि माथा । सर्वथा हा नुपेक्षी ॥ २ ॥ येथून तेथवरि आतां । नाहीं सत्ता आणिकांची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चक्रपाणी । शिरोमणी बळियांचा ॥ ४ ॥

१६८७. हेंचि वारंवार । पडताळुनी उत्तर ॥ १ ॥ करितों पायांसी विनंती । नुपेक्षावें कमळापती ॥ २ ॥ गंगोदक गंगे । अर्घ्य

*फुटे लाडक्याचे थोरी

द्यावें पांडुरंगे ॥ ३ ॥ जोडोनियां हात । तुका करी प्रणिपात ॥ ४ ॥

१६८८. आपण तों असा । समर्थ जी हृषीकेशा ॥ १ ॥ करा करा बुझावणी । काय विलंब वचनीं ॥ २ ॥ हें घे ऐसें म्हणा । उठूनि लागेन चरणा ॥ ३ ॥ घेउनियां सुखें । नाचे तुका कवतुकें ॥ ४ ॥

१६८९. तुझे दारींचा कुतरा । नको मोकलूं दातारा ॥ १ ॥ धरणें घेतलें द्वारांत । नको धरूनी उठवूं हात ॥ २ ॥ ❋घातली मुरकुंड । झालों शिरोमणी लेंड ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जगजीवना । *ब्रीद पाहे नारायणा ॥ ४ ॥

१६९०. सांडियेली काया । वरी ओंवाळूनी पायां ॥ १ ॥ शरण शरण नारायणा । मज अंगीकारा दीना ॥ २ ॥ ÷आलों लोटांगणीं । रुळें तुमचे चरणीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे शिर । ठेवियेलें पायांवर ॥ ४॥

१६९१. यावें माहेरास । हेंच सर्वकाळ आस ॥ १ ॥ घ्यावी उच्छिष्टाची धणी । तीर्थ इच्छी पायवणी ॥ २ ॥ भोग उभा आड । आहे तोंवरीच नाड ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवें । माझें सिद्धी पाववावें ॥ ४ ॥

१६९२. असो खटपट । आतां वाऊगे बोभाट ॥ १ ॥ परिसा हे विनवणी । असो मस्तक चरणीं ॥ २ ॥ अपराध करा । क्षमा घडले दातारा ॥३॥ तुका म्हणे व्यथा । तुम्हां कळे पंढरीनाथा ॥४॥

१६९३. बहु जन्मांतरें फेरे । केले ये रे सोडवीं ॥ १ ॥ आळविता करुणाकरे । विश्वंभरे दयाळे ॥ २ ॥ वहावतों मायापुरीं । येथें करीं कुडावा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दुजा कोण । ऐसा सीण निवारी ॥ ४ ॥

१६९४. द्वारपाळ विनंती करी । उभे द्वारीं राउळा ॥ १ ॥ आपुलिया शरणागता । व्राहों चिंता नेदावी ॥ २ ॥ वचना या चित्त द्यावें । असो ठावें तुम्हांसी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कृपासिंधु । दीनबंधू केशवा ॥ ४ ॥

❋ बहु झालो लेंड । पायीं घातली मुरकुंड । * ब्रीद राखी ।

÷ भावें आलों.

१६९५. उशीर कां केला । कृपाळुवा जी विठ्ठला ॥ १ ॥ मज दिलें कोणा हातीं । काय मानिली निश्चिंती ॥ २ ॥ कोठवरी धरूं धीर । आतां मन करूं स्थिर ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जीव । ऐसी भाकितसे कींव ॥ ४ ॥

१६९६. कोण दुजें हरी सीण । शरण दीन आल्याचा ॥ १ ॥ तुम्हांविण जगदिशा । उदार ठसा त्रिभुवनीं ॥ २ ॥ कोण ऐसें वारी पाप । हरी ताप जन्माचा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धांव घाली । कोण चाली मनाची ॥ ४ ॥

१६९७. धांवा शीघ्रवत । किंवा द्यावें दंडवत ॥ १ ॥ तुमचा जातो बडिवार । आम्ही होतों हीनवर ॥ २ ॥ न धरावा धीर । धांवा नका चालों स्थिर ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वाणी । माझी लाजली जी गुणीं ॥ ४ ॥

१६९८. न करीं उदास । माझी पुरवावी आस ॥ १ ॥ ऐका ऐका नारायणा । माझी परिसा विज्ञापना ॥ २ ॥ मायबाप बंधुजन । तूंचि सोयरा सज्जन ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुजविरहित । कोण करिल माझें हित ॥ ४ ॥

१६९९. आतां काशासाठीं दुरी । अंतर उरी राखिली ॥ १ ॥ *करीं लवकरी मूळा । लहान तळा मुळींचिया ॥ २ ॥ दोहीं ठायीं उद्वेगवाणें । दूरपणें निश्चिंती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वेग व्हावा । ऐसी जीवा उत्कंठा ॥ ४ ॥

१७००. उसंतिल्या कर्मवाटा । बहु मोठा आघात ॥ १ ॥ शीघ्र यावें शीघ्र यावें । हातीं न्यावें धरूनि ॥ २ ॥ भागलों या खटपटें । घटपटें करितां ॥३॥ तुका म्हणे कृपावंता । माझी चिंता खंडावी ॥४॥

१७०१. आतां तळमळ । केली पाहिजे शीतळ ॥ १ ॥ पहा करील तें देव । पायीं ठेवूनियां भाव ॥ २ ॥ तोचि अन्नदाता । नाहीं आणिकांची सत्ता ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दासा । नुपेक्षील हा भरंवसा ॥ ४ ॥

१७०२. मज अनाथाकारणें । करीं येणें केशवा ॥ १ ॥ जीव

---

* करीं लवकरी मुळ । लहान तीळ मुळींचि या ।

झुरे तुजसाठीं । वाट पोटीं पहातुसें ॥ २ ॥ चित्त रंगलें चरणीं । तुजवांचूनि न राहे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कृपावंता । माझी चिंता असावी ॥ ४ ॥

१७०३. जोडिलें अंजुळ । असें दाना उताविळ ॥ १ ॥ पहा पहा कृपादृष्टी । आणा अनुभवा गोष्टी ॥ २ ॥ तूं स्वामी मी सेवक । आइक्य तें एका एक ॥ ३ ॥ करितों विनंती । तुका सन्मुख पुढती ॥ ४ ॥

१७०४. पदोपदीं पायां पडणें । करुणा जाण भाकावी ॥ १ ॥ ये गा ये गा विसांविया । करुणा-दयासागरा ॥ २ ॥ जोडोनियां करकमळ । नेत्रीं जळ भरोनि ॥ ३ ॥ तुका उभा दानपात्र । पुरवीं आर्त विठोबा ॥ ४ ॥

१७०५. आम्ही उतराई । भाव निरोपोनि पायीं ॥ १ ॥ तुम्हीं पुरवावी आळी । करावी ते लडिवाळीं ॥ २ ॥ आमचा हा नेम । तुम्हां उचित हा धर्म ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । जाणों सांगितली सेवा ॥ ४ ॥

१७०६ आतां दुसरें नाहीं मनीं । निरंजनीं पडिलों ॥ १ ॥ तुमचीच पाहें वास । अवघी आस निरसली ॥ २ ॥ मागिलांचा मोडला माग । घडला त्याग अरुची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे करुणाकरा । तूं सोयरा दीनांचा ॥ ४ ॥

१७०७. आतां आहे नाहीं । न कळे आळीकरा कांहीं ॥ १ ॥ देसी पुरवुनी इच्छा । आतां पंढरीनिवासा ॥ २ ॥ नेणें भाग सीण । दुजें कोणी तुम्हांविण ॥ ३ ॥ आतां नव्हे दुरी । तुका पायीं मिठी मारी ॥ ४ ॥

१७०८. समर्थाची धरिली कास । आतां नाश काशाचा ॥ १ ॥ धांवें पावें करीन लाहो । तुमचा आहों विठ्ठला ॥ २ ॥ नलगे मज पाहाणें दिशा । हाकेसरिसा ओढसी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नव्हे धीर । तुम्हां स्थिर दयेनें ॥ ४ ॥

१७०९. येणें पांगें पायांपाशीं । निश्चयेंसी राहेन ॥ १ ॥ सांगितली करीन सेवा । सकळ देवा दास्यत्व ॥ २ ॥ बंधनाची तुटली बेडी । हेचि जोडी मग आम्हां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नव्हे क्षण । पायांविण वेगळा ॥ ४ ॥

१७१०. माझें जड भारी । आतां अवघें तुम्हांवरी ॥ १ ॥ जालों अंकित अंकिला । तुमचा मुकलों मागिला ॥ २ ॥ करितों जें काम । माझी सेवा तुझें नाम ॥ ३ ॥ तुका पायां लागे । कांहीं नेदी ना न मागें ॥ ४ ॥

१७११. जालों तंव साचें । दास राहवणें काचें ॥ १ ॥ हें कां मिळतें उचित । तुम्ही नेणां कृपावंत ॥ २ ॥ सिंहाचें तें पिलें । जाय घेऊनिया कोल्हें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नास । आम्हां म्हणविल्या दास ॥ ४ ॥

१७१२. इंद्रियांचीं दीनें । आम्ही केलों नारायणें ॥ १ ॥ म्हणऊनि ऐसे सोसीं । काय सांगों कोणापाशीं ॥ २ ॥ नाहीं अंगीं बळ । त्याग करिजेसा सकळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मोठें । प्रारब्ध हें होतें खोटें ॥ ४ ॥

१७१३. पसरूनि राहिलों बाहो । सोयी अहो तुमचीये ॥ १ ॥ आतां यावें लागवेगें । पांडुरंगें धांवत ॥ २ ॥ बैसायाची इच्छा कडे । चाली खडे रुपताती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कृपाळुवा । करणें सेवा लागली ॥ ४ ॥

१७१४. दर्शनाचें आर्त जीवा । बहु देवा राहिलें ॥ १ ॥ आतां जाणसी तें करीं । विश्वंभरीं काय उणें ॥ २ ॥ येथें जरी उरे चिंता । कोण दाता याहूनी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जाणवलें । आम्हां भलें एवढेंचि ॥ ४ ॥

१७१५. बुद्धिहीनां जडजीवां । नको देवा उपेक्षूं ॥ १ ॥ परिसावी हे विज्ञापना । आम्हां दीनां दासांची ॥ २ ॥ चिंतूनियां आले । पाय । त्यांसी काय वंचना ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पुरुषोत्तमा । करा क्षमा अपराध ॥ ४ ॥

१७१६. बहु वाटे भये । माझे उडी घाला दये ॥ १ ॥ फांसा गुंतलों लिगाडीं । न चले बळ चरफडी ॥ २ ॥ कुंठिताचि युक्ति । माझ्या जाल्या सर्व शक्ति ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । काममोहें केला गोवा ॥ ४ ॥

१७१७. आणीक कांहीं नेणें । असें पायांच्या चिंतनें ॥ १ ॥ माझा न व्हावा विसर । नाहीं आणीक आधार ॥ २ ॥ भांडवल

सेवा । हाचि ठवियला ठेवा ॥ ३ ॥ करीं मान भावा । तुका विनंती करी देवा ॥ ४ ॥

१७१८. काय जाणों वेद । आम्ही आगमाचे भेद ॥ १ ॥ एक रूप तुझें मनीं । धरूनि राहिलों चिंतनीं ॥ २ ॥ कोठें अधिकार । नाहीं रानट विचार ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दीना । नुपेक्षावें नारायणा ॥ ४ ॥

१७१९ जोडोनियां कर । उभा राहिलों समोर ॥ १ ॥ हेंचि माझें भांडवल । जाणे कारण विठ्ठल ॥ २ ॥ भाकितों करुणा । आतां नुपेक्षावें दीना ॥ ३ ॥ तुका म्हणे डोई । ठेवीं वेळोवेळां पायीं ॥ ४॥

१७२०. उमटे तें ठायीं । तुझे निरोपावें पायीं ॥ १ ॥ आम्ही करावें चिंतन । तुझें नामसंकीर्तन ॥२॥ भोजन भोजनाच्या काळीं ॥ मागों करूनियां आळी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माथां । भार तुझ्या पंढरिनाथा ॥ ४ ॥

१७२१. जेणें वेळ लागे । ऐसें सांडीं पांडुरंगे ॥ १ ॥ कंठ कंठा मिळों देईं । माझा वोरस तूं घेईं ॥ २ ॥ नको पीतांबर । सांवरूं हे अळंकार ॥ ३ ॥ टाकीं वो भातुके । लौकिकाचें कवतुकें ॥ ४ ॥ हातां पायां नको । कांहीं वेगळालें राखों ॥ ५ ॥ तुका म्हणे यावरी । मग सुखें अळंकारीं ॥ ६ ॥

१७२२. क्षेम देयाला हो । स्फुरताती दंड बाहो ॥ १ ॥ आतां झडझडां चालें । देईं उचलोनी पाउलें ॥ २ ॥ सांडीं हंसगती । बहु उत्कंठा हे चित्तीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आई । श्रीरंगे विठाबाई ॥ ४ ॥

१७२३. मथुरेच्या राया । माझें दंडवत पायां ॥ १ ॥ तुमचे कृपेचें पोसणें । माझा समाचार घेणें ॥ २ ॥ नाम धरिलें कंठीं । असें आर्तभूत पोटीं ॥ ३ ॥ जीवींचें ते जाणां । तुका म्हणे नारायणा ॥ ४ ॥

१७२४. पतितपावना । दिनानाथा नारायणा ॥ १ ॥ तुझें रूप माझे मनीं । राहो नाम जपो वाणी ॥ २ ॥ ब्रह्मांडनायका । *विश्वजनाच्या पाळका ॥३॥ जीवींचिया जीवा । तुका म्हणे देवदेवा ॥४॥

* भक्तजनाच्या

१७२५. धेनु चरे वनांतरीं । चित्त बाळकापें घरीं ॥ १ ॥ तैसें करीं वो माझे आई । ठाव देउनि राखें पायीं ॥ २ ॥ काढितां तळमळी । जिवनाबाहेरी मासोळी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कुडी । जीवाप्राणांची आवडी ॥ ४ ॥

१७२६. आळवीन स्वरें । कैशा मधुरा उत्तरें ॥ १ ॥ ये वो ये वो पांडुरंगे । प्रेमपान्हा मज दे गे ॥ २ ॥ पसरूनि चोंची । वचनें हीं करुणेचीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बळी । आम्ही लडिवाळें आळीं ॥ ४ ॥

१७२७. सकाळिकांचे समाधान । नव्हे देखिल्यावांचून ॥ १ ॥ रूप दाखवीं रे आतां । सहस्रभुजांच्या मंडिता ॥ २ ॥ शखचक्रपद्मगदा । गरुडासहित ये गोविंदा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कान्हा । भूक लागली नयनां ॥ ४ ॥

१७२८. येगा येगा पांडुरंगा । घेईं उचलुनि वोसंगा ॥ १ ॥ ऐसी असोनियां वेसी । दिसतों मी परदेसी ॥ २ ॥ उगवूनि गोवा सोडवूनि न्यावें देवा ॥ ३ ॥ तुज आड कांहीं । बळ करी ऐसे नाहीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे हृषीकेशी । काय उशीर लाविलासी ॥ ५ ॥

१७२९. अल्प माझी मती । म्हणोनि येतों काकुलती ॥ १ ॥ आतां दाखवा दाखवा । तुमचीं पाउलें केशवा ॥ २ ॥ धीर माझ्या मना । नाहीं नाहीं नारायणा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दया । मज करा अभागिया ॥ ४ ॥

१७३०. कोणें साक्षीविण । केलें उधारा भजन ॥ १ ॥ ऐसें सांगा जी दातारा । माझी भक्ति परंपरा ॥ २ ॥ कोणें केली नाहीं आळी । ब्रह्मज्ञानाहुनि वेगळी ॥ ३ ॥ कोणाचें त्वां कोड । नाहीं पुराविला लाड ॥ ४ ॥ कोणाच्या उद्धारा । केला विलंब माघारा ॥ ५ ॥ तुका म्हणे भिन्न । Sकां हे बोला साक्षीविण ॥ ६ ॥

१७३१. माझें जीवन तुझे पाय । कृपाळू तूं माझी माय ॥ १ ॥ नेदीं दिसों किविलवाणें । पांडुरंगा तुझे तान्हें ॥ २ ॥ जन्ममरण तुजसाठीं । आणीक नेणें दुजी गोठी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुजविण । कोण हरिल माझा सीण ॥ ४ ॥

S कां हो बोलें

१७३२. काय आम्ही केलें ऐसें । नुद्धरीजेसें सांगावें ॥ १ ॥ हरण कोल्हें वैकुंठवासी । कोण त्यासी अधिकार ॥ २ ॥ गजा नाड्या सरोवरीं । नाहीं हरी विचारिलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे गणिका नष्ट । माझे कष्ट त्याहूनि ॥ ४ ॥

१७३३. काय न्यून आहे सांगा । पांडुरंगा तुम्हांपें ॥ १ ॥ आमुची तों न पुरे इच्छा । पिता ऐसा मस्तकीं ॥ २ ॥ कैसी तुम्हां होते सांडी । करुणा तोंडीं उच्चारें ॥ ३ ॥ आश्चर्यचि करी तुका । हे नायका वैकुंठींच्या ॥ ४ ॥

१७३४. न पवीजे तथा ठाया । आलों कायाक्लेशेसीं ॥ १ ॥ आतां माझें आणी मना । नारायणा आंजेचें ॥ २ ॥ बहु रिणें पिडिलों फार । परिहार करावा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे निर्बळशक्ति । काकुलती म्हूण येतों ॥ ४ ॥

१७३५. कळों येतें वर्म । तरी न पवतों श्रम ॥ १ ॥ तुम्हां शिरीं होता भार । आम्हां कैंचा संसार ॥ २ ॥ होतें अभयदान । तरी स्थिर होतें मन ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पाहें । ऐसी वाट उभा आहें ॥ ४ ॥

१७३६. तुम्ही तों सदैव । अधीरपणें माझी हांव ॥ १ ॥ जळो आशेचें तें जिणें । टोंकतसावें दीनपणें ॥ २ ॥ येथूनि सोडवा । आतां अनुभवें देवा ॥३॥ तुका म्हणे झालें । एक मग हें निमालें॥४

१७३७ धांवा केला धांवा । श्रम होऊं नेदी जीवा ॥ १ ॥ वर्षे अमृताच्या धारा । घेई वोसंगा लेंकुरा ॥२॥ उशीर तो आतां । न करावा हेचि चिंता ॥ ३ ॥ तुका म्हणे त्वरें । वेग करीं विश्वंभरे ॥ ४ ॥

१७३८ घालिती पव्हया । वाटे अनाथाच्या दया ॥ १ ॥ तैसें कां हो नये करूं । पांडुरंगा मज तारूं ॥ २ ॥ रोगियासि काढा । देउनि वारिताती पीडा ॥ ३ ॥ बुडत्यासाठीं उडी । घालिताती काय जोडी ॥ ४ ॥ झाडिताती कांटें । पुढें मागिलांचे वाटे ॥ ५ ॥ तुका म्हणे भार । घेती भागल्यांचा फार ॥ ६ ॥

१७३९. शिकवूनि हित । सोयी लावावे हे नीत ॥ १ ॥ त्याग करूं नये खरें । ऐसें विचारावें बरें ॥ २ ॥ तुमचिया तोंडें । ÷धर्मा

÷ धर्माधर्मचि

धर्माचींच खंडें ॥ ३ ॥ मजसाठीं देवा । कांहो लपविला हेवा ॥ ४ ॥ जाला सावधान । त्यासी घालावें भोजन ॥ ५ ॥ तुका म्हणे पिता । वरी बाळाच्या तो हिता ॥ ६ ॥

१७४०. कां जी माझे जीवीं । आळस ठेविला गोसावी ॥ १ ॥ येवढा घात आणिक काय । चिंतनासी अंतराय ॥ २ ॥ *देहआत्म-वादी । केला घात कुबुद्धी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मन । कळवळी वाटे सीण ॥ ४ ॥

१७४१. आतां घेई माझें । भार सकळही ओझें ॥ १ ॥ काय करिसी होई वाड । आलों पोटासीं दगड ॥ २ ॥ तूंचि डोळे वाती । होई दीपक सांगातीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कांहीं । विचाराया चाड नाहीं ॥ ४ ॥

१७४२. वाहावतों पुरीं । आतां उचित तें करीं ॥ १ ॥ माझी शक्ति नारायणा । कीव भाकावी करुणा ॥ २ ॥ आम्हां ओढी काळ । तुझें क्षीण झालें बळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे गोडी । जीवा मातेचिया ओढी ॥ ४ ॥

१७४३. तुम्ही तरी हो श्रीपती । माझी बहु हीन याती ॥ १ ॥ दोघे असों एके ठायीं । माझा माथा तुझे पायीं ॥ २ ॥ माझ्या दीन-पणा पार । नाहीं बहु तूं उदार ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पांडुरंगा । मी ओहोळ तूं गंगा ॥ ४ ॥

१७४४. नाहीं तुम्हीं केला । अंगीकार तो विठ्ठला ॥ १ ॥ सोंगें न पवीजे थडी । माजी फुटकी सांगडी ॥ २ ॥ प्रेम नाहीं अंगीं । भले म्हणविलें जगीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । मज वांयां कां चाळवा ॥ ४ ॥

१७४५. संत मानितील मज । तेणें वाटतसे लाज ॥ १ ॥ तुम्ही कृपा केली नाहीं । चित्त माझें मज ग्वाही ॥ २ ॥ गोविलों थोरिवा । दुःख वाटतसे जीवा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माया । आवरा हे पंढरिराया ॥ ४ ॥

१७४६. संत पंढरीसी जाती । निरोप धाडी तया हातीं ॥ १ ॥ माझा न पडावा विसर । तुका विनवितो किंकर ॥ २ ॥ केरसुणी

* देहआत्मवादी

महाद्वारीं । ते मी असें निरंतरीं ॥ ३ ॥ तुमचे पायीं पायतन । मांचे माझे तन मन ॥ ४ ॥ तांबुलाची पिकधरणी । ते मी असें मुख पसरूनी ॥ ५ ॥ तुमची विष्ठा पंढरीराया । ते सारसुवी माझी काया ॥ ६ ॥ लागती पादुका । ते मी तळील मृत्तिका ॥ ७ ॥ तुका म्हणे पंढरिनाथा । दुजें न धरावें सर्वथा ॥ ८ ॥

१७४७. केला तैसा अंगीकार । माझा भार चालवीं ॥ १ ॥ होऊं अंतराय बुद्धी । कृपानिधी नेदावी ॥ २ ॥ आम्ही तरी जड-जीव । कैंचा भाव पुरता ॥ ३ ॥ अनन्यभावें घ्यावी सेवा । आम्हां देवा घडेसी ॥ ४ ॥ तुझीं आम्ही शरणागतें । कृपावंतें रक्षीजे ॥ ५ ॥ तुका म्हणे भाकूं कींव । असों जीव जड आम्ही ॥ ६ ॥

१७४८. स्मरणाचे वेळे । व्हावें सावध न कळे ॥ १ ॥ पडिलों विषयांचे ओढी । कोणी न दिसेसें काढी ॥ २ ॥ भांडवल माझें । वेंच झालें भूमि ओझें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कळे । तूंचि धावें ऐसे वेळे ॥ ४ ॥

१७४९. नेणें करूं सेवा । पांडुरंगा कृपाळुवा ॥ १ ॥ धांवे बुडतों मी काढीं । सत्ता आपुलिया ओढीं ॥ २ ॥ क्रियाकर्महीन । जालों इंद्रियां अधीन ॥ ३ ॥ तुका विनंती करी । वेळोवेळां पाय धरी ॥ ४ ॥

१७५०. पापाची मी राशी । सेवाचोर पायांपाशीं ॥ १ ॥ करा दंड नारायणा । माझ्या मानाची खंडणा ॥ २ ॥ जना हातीं सेवा । घेतों लंडपणें देवा ॥३॥ *देव ना संसार । तुका दोहींकडे चोर ॥४

१७५१. हातीं धरूं जावें । तेणें परतेंचि व्हावें ॥ १ ॥ ऐसा कां हो आला वांटा । हीन भाग्याचा करंटा ॥२॥ देव ना संसार । दोहीं ठायीं नाहीं थार ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पीक । भूमि नेदी न मिळे भीक ॥ ४ ॥

१७५२. जालों आतां दास । माझे तोडोनियां पाश ॥ १ ॥ ठाव द्यावा पायांपाशीं । मी तो पातकांची राशी ॥ २ ॥ सकळही गोवा । माझा उगवूनि देवा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भय । करा जवळी तें नये ॥ ४ ॥

* तुझा

१७५३. विठोबा विसांविया विसांविया । पडों देईं पायां ॥ १ ॥ बहु खेद क्षीण । आलों सोसुनियां वन ॥ २ ॥ बहुतां काकुलती । आलों सोसिली फजिती ॥ ३ ॥ केली तुजसाठीं । तुका म्हणे येवढी आटी ॥ ४ ॥

१७५४. गातों भाव नाहीं अंगीं । भूषण करावया जगीं ॥ १ ॥ परि तूं पतितपावन । करीं साच हें वचन ॥ २ ॥ मुखें म्हणवितों दास । चित्तीं माया लोभ आस ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दावीं वेष । जैसा अंतरीं नाहीं लेश ॥ ४ ॥

१७५५. करा नारायणा । माझ्या दुःखाची खंडणा ॥ १ ॥ वृत्ति राखा पायांपाशीं । वस्ती धरूनि मानसीं ॥ २ ॥ पाळोनियां लळा । आतां पाववावें फळा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दीन । त्याचा हरतिया सीण ॥ ४ ॥

१७५६. क्रियामतिहीन । एक मी गा तुझें दीन ॥ १ ॥ देवा करावा सांभाळ । वारीं माझी तळमळ ॥ २ ॥ नको माझे ठायीं । गुणदोष घालूं कांहीं ॥ ३ ॥ अपराधाच्या कोटी । तुका म्हणे घाला पोटीं ॥ ४ ॥

१७५७. तुझे थोर थोर । भक्त करिती विचार ॥ १ ॥ जपतपादि साधनें । मज चिंतवेना मनें ॥ २ ॥ करुणावचनें । म्यां भाकावीं तुम्हां दीनें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे घेईं । माझें थोडें फार ठायीं ॥ ४ ॥

१७५८. न सडवें अन्न । मज न सेववे वन ॥ १ ॥ म्हणउनी नारायणा कींव भाकितों करुणा ॥ २ ॥ नाहीं अधिकार । कांहीं घोकाया अक्षर ॥ ३ ॥ तुका म्हणे थोडें । आयुष्य अवघेंचि कोडें ॥ ४ ॥

१७५९. आयुष्य गेलें वायांविण । थोर झाली नागवण ॥ १ ॥ आतां धांवाधांव करीं । काय पाहातोसि हरी ॥ २ ॥ माझे तुझे याचि गती । दिवस गेले तोंडीं मातीं ॥ ३ ॥ मन वाव घेऊं नेदी । बुडवूं पाहे भवनदी ॥ ४ ॥ पडिला विषयाचा घाला । तेणें नागविलें मला ॥ ५ ॥ शरण आलों आतां धावें । तुका म्हणे मज पावें ॥ ६ ॥

१७६०. जाली तडातोडी । अवघीं पडिलों उघडीं ॥ १ ॥ नव्हों

कोणाचीच कांहीं । तुझे भरलिया वाहीं ॥ २ ॥ पारुषला संवसार । मोडली बैसण्याची थार ॥ ३ ॥ आतां म्हणे तुका । देवा अंतरें राखों नका ॥ ४ ॥

१७६१. सांगों देवा नेणां काय । बोलाची ये आवडी ॥ १ ॥ वांयां मज चुकुर करा । विश्वंभरा विनोदें ॥ २ ॥ आवडीच्या करा ऐसें । अंतर्वासें जाणतसा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे समाधानें । होइन मनें मोकळा ॥ ४ ॥

१७६२. देह प्रारब्धाचे शिरीं । असोनि करी उद्वेग ॥ १ ॥ धांव घालीं नारायणा । माझ्या मना जागवीं ॥ २ ॥ ऐसीं चुकोनियां वर्मे । पीडा भ्रमें पावलों ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कैंचा भोग । नव्हे रोग अंगींचा ॥ ४ ॥

१७६३. आतां न म्हणें मी माझें । नेघें भार कांहीं ओझें ॥ १ ॥ तूंचि तारिता मारिता । कळों आलासी निरुता ॥ २ ॥ अवघा तूंचि जनार्दन । संत बोलती वचन ॥ ३ ॥ तुका म्हणेऽकांहीं । माझें तिळभरी नाहीं ॥ ४ ॥

ऽपांडुरंगा । तुझ्या रिगालों वोसंगा ।

१७६४. विठ्ठल माझी माय । आम्हां सुखा उणें काय ॥ १ ॥ घेतों अमृताची धणी । प्रेम वोसंडलें स्तनीं ॥ २ ॥ क्रीडों वैष्णवांच्या मेळीं । करूं आनंदाच्या जळीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कृपावंत । ठेवीं आम्हांपाशीं चित्त ॥ ४ ॥

१७६५. हेंचि माझें धन । तुमचे वंदावे चरण ॥ १ ॥ येणें भाग्यें असो जीत । एवढें समर्पूनी चित्त ॥ २ ॥ सांभाळिलें देवा । मज अनाथा जी जीवा ॥ ३ ॥ जोडुनियां कर । तुका विनवितों किंकर ॥ ४ ॥

१७६६. कोड आवडीचें । पुरविना बाळकाचें ॥ १ ॥ तेव्हां कैसी ते माउली । जाणा काशासाठीं व्याली ॥२॥ वत्साचिये आसे । धेनु धांवेना वोरसें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे घरीं । बाळ टाकिलें वानरी ॥ ४ ॥

१७६७. मायलेंकरांत भिन्न । नाहीं उत्तरांचा सीण ॥ १ ॥ धाडीं धाडीं वो भातुकें । रंजविल्याचें कौतुकें ॥ २ ॥ करूनि नवल । याचें

बोलिलों ते बोल ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माते । पांडुरंगे कृपावंते ॥ ४ ॥

१७६८. प्रीतीचा तो कळवळा । जिव्हाळाचि वेगळा ॥ १ ॥ बहु नेदी रडों माता । दुश्चित होतां धीर नव्हे ॥ २ ॥ वरी वरी तोंडापुरतें । मोहोरिते कळतसे ॥ ३ ॥ जाणोनियां नेणता तुका । नव्हे लोकांसारिखा ॥ ४ ॥

१७६९. मागितल्यास आस करा । उरी धरा कांहींबाहीं ॥ १ ॥ म्हणऊनि सारिली आस । होती यास मूळ ते ॥ २ ॥ माझ्या मोहें तुज पान्हा । लोटे स्तना वोरसे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आळवणें । माझ्या देणें उत्तरा ॥ ४ ॥

१७७०. चाळवणें काय । ऐसें अगे माझे माय ॥ १ ॥ धांव पाव लवलाहें । कंठीं प्राण वाट पाहे ॥ २ ॥ पसरूनि कर । तुज चालिलों समोर ॥ ३ ॥ देशील विसांवा । तुका म्हणे ऐशा हांवा ॥४

१७७१. आपुल्या महिमाने । धातु परिसें केलें सोनें ॥ १ ॥ तैसे न मनीं माझे आतां । गुणदोष पंढरिनाथा ॥ २ ॥ गांवामागील वोहोळ । गंगा न मनी अमंगळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माती । केली कस्तुरीनें सरती ॥ ४ ॥

१७७२. उपजले मनीं । हे तों स्वामीची करणी ॥ १ ॥ होइल प्रसादाचें दान । तरि हें कवतुक पाहेन ॥ २ ॥ येइल अभय जरि । तरि । हे आज्ञा वंदिन शिरीं ॥ ३ ॥ भक्तिप्रयोजना । प्रयोजावें बंदीजना ॥ ४ ॥ यश स्वामिचिये शिरीं । दास्य करावें किंकरीं ॥ ५ ॥ तुका म्हणे आळीकरा । त्यासी योजावें उत्तरा ॥ ६ ॥

१७७३. गातों नाचतों आनंदें । टाळघागरियाच्या छंदें ॥ १ ॥ तुझी तुजपुढें देवा । नेणों भाव कैसी सेवा ॥ २ ॥ नेणों ताल घात मात । भलते सवां पाय हात ॥ ३ ॥ लाज नाहीं शंका । प्रेमें धालों म्हणे तुका ॥ ४ ॥

१७७४. बुद्धिहीना उपदेश । तें तें विष अमृतीं ॥ १ ॥ हुंगों नये गोऱ्हवाडी । तेथें जोडी विटाळ ॥ २ ॥ अळासियाचें अंतर कुडें । जैसें मढें निष्काम ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐशा हातीं । मज श्रीपती वांचवा ॥ ४ ॥

१७७५. आपुलें आम्हीं पुसिलें नाहीं । तुज कांहीं कारणें ॥ १ ॥

मागें मागें धांवत आलों । कांहीं बोलों यासाठीं ॥ २ ॥ बहुत दिस होतें मनीं । ध्यावी धणी एकांतीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे उभा राहें । कान्हो पाहें मजकडे ॥ ४ ॥

१७७६. अवाविया चाडा कुंठित करूनि । लावीं आपुलीच गोडी । आशा मनसा तृष्णा कल्पना । करूनियां देशधडी । मीतूंपणापासाव गुंतलों मिथ्या । संकल्प तो माझा तोडीं । तुझिये चरणीं माझे दोन्ही पक्ष । अवघी करूनि दाखवी पिंडी रे रे ॥ १ ॥ माझें साच काय केलें मृगजळें । वर्ण यातीं कुळ अभिमान । कुमारी भातुकें खेळती कवतुकें । काय त्यांचें साचपण ॥ २ ॥ वेगळाल्या भावें चित्ता तडा-तोडी । केलों देशधडी मायाजाळें । गोत वित्त माय बाप बहिणी सुत । बंधुवर्ग माझीं बाळें । एका एक न धरी संबंध पुरलिया । पातलिया जवळी काळें । जाणोनियां त्याग सर्वस्वें केला । सांभाळीं आपुलें जाळें ॥ ३ ॥ एका जवळी धरी आणिकां अंतरीं । तीं काय सोयरीं नव्हतीं माझीं । एकाचें पाळण । एकासी भांडण । चाड कवणिये काजीं । अधिक असे उणें कवण कवण्या गुणें । हें मात्र न कळेचि तुझी । म्हणोनि चिंतनीं राहिलों श्रीपती । तुका म्हणे भाक माझी ॥ ४ ॥

१७७७. कांहीं बोलिलों बोबडें । मायबापा तुम्हांपुढें । सलगी लाडें कोडें । मज क्षमा करावी ॥ १ ॥ काय जाणावा महिमा । तुमचा म्या पुरुषोत्तमा । आवडीनें सीमा । सांडविली मज हातीं ॥ २ ॥ घडे अवज्ञा सख्यत्वें । बाळें बापासी न भ्यावें । काय म्या सांगावें । आहे ठावें तुम्हांसी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । प्रेम लोभ न सांडावा । पाळिला पाळावा । लळा पुढती आगळा ॥ ४ ॥

१७७८. म्हणऊनि काकुलती । येतों पुढत पुढती । तुमचिया असे हातीं । कमळापती भांडार ॥ १ ॥ फेडूं आलेती दरिद्र । तरी नलगेचि उशीर । पुरे अभयकर । ठाया ठाव रंकासी ॥ २ ॥ कोठें न घली धांव । याजसाठीं त्यजिली हांव । घेऊं नेदी वाव । मना केला विरोध ॥ ३ ॥ कारणांच्या गुणें । वेळ काळ तोही नेणें । तुमच्या कीर्तनें । तुका तुम्हां जागवी ॥ ४ ॥

१७७९. जों जों घ्यावा सोस । माझे वारीं गर्भवास । लटि-

कयाचा दोष । अधिक जडे अंगासीं ॥ १ ॥ आतां आहे तैसें असो । अनुताप अंगीं वसो । येवढेंचि नसो । माझें आणि परावें ॥ २ ॥ जागा झालेपणें । काय असावें स्वप्नें । शब्दाचिया शिणें । कष्ट मिथ्या मानावे ॥ ३ ॥ छाये माकड विटे । धांवे कूपीं काय भेटे । तुका म्हणे फुटे । डोई गुडघे कोंपर ॥ ४ ॥

१७८०. काय करूं आतां या मना । न संडी विषयाची वासना प्रार्थितांही राहेना । आदरें पतना नेऊं पाहे ॥ १ ॥ आतां धांवें धांवें गा श्रीहरी । गेलों वायां नाहीं तरी । न दिसे कोणी आवरी । आणीक दुजा तयासी ॥ २ ॥ न राहे एके ठायीं एक घडी । चित्त तडतडा तोडी । भरलें विषयमोवडीं । घालूं पाहे उडी भवडोहीं ॥ ३ ॥ आशा तृष्णा कल्पना पापिणी । घात मांडला माझा यांणीं तुका म्हणे चक्रपाणी । काय अजोनि पाहातोसि ॥ ४ ॥

१७८१. येई गा तूं मायबापा पंढरीच्या राया । तुजविण शीण वाटे क्षीण जाली काया ॥१॥ याती हीन मती हीन कर्म हीन माझें । सर्व लज्जा सांडोनियां शरण आलों तुज ॥ २ ॥ दिनानाथ दीनबंधु नाम तुज साजे । पतितपावन नाम ऐसी ब्रीदावळी गाजे ॥ ३ ॥ विटेवरि उभा नीट कटावरी कर । तुका म्हणे हेंचि आम्हां ध्यान निरंतर ॥ ४ ॥

१७८२. काय करूं या मना आतां । कां विसरतें पंढरिनाथा । करि संसाराची चिंता । वेळोवेळां मागुती ॥ १ ॥ आधिक कोंडितां चरफडी । भलतीकडे घाली उडी ॥ २ ॥ भजन नावडे श्रवण । धांवे विषय अवलोकून ॥ ३ ॥ बहुत चंचळ चपळ । जातां येतां नलगे वेळ ॥ ४ ॥ किती राखों दोनी काळ । निजलिया जागे वेळ ॥ ५ ॥ मज राखें आता । तुका म्हणे पंढरिनाथा ॥ ६ ॥

१७८३. काय करूं जी दातारा । कांहीं न पुरे संसारा ॥ १ ॥ जाली माकडाची परी । जातां तळा येतो वरी ॥ २ ॥ घालीं भलते ठायीं हात । हांती शिव्या बैसे लात ॥ ३ ॥ आदि अंतीं तुका । सांगे न कळे झाला चुका ॥ ४॥

१७८४. प्रपंच वोसरो । चित्त तुझे पायीं मुरो ॥ १ ॥ ऐसें करीं गा पांडुरंगा । शुद्ध रंगवावें रंगा ॥ २ ॥ पुरे पुरे आतां । नको दुजि-

याची सत्ता ॥ ३ ॥ लटिकें तें फेडा । तुका म्हणे जाय पीडा ॥ ४ ॥

१७८५. आधार तो व्हावा । ऐसी आस करी देवा ॥ १ ॥ तुम्हांपाशीं काय उणें । काय वेचे समाधानें ॥ २ ॥ सेवेच्या आभिळासें । मन बहु जालें पिसें ॥ ३ ॥ अरे भक्तपराधीना । तुका म्हणे नारायणा ॥ ४ ॥

१७८६. जन्मा आलियाचा लाभ । पद्मनाभ दरुषनें ॥ १ ॥ म्हणवुनि लवलाहें । पाय आहें चिंतित ॥ २ ॥ पाठीलागा येतो काळ । तूं कृपाळू माउली ॥ ३ ॥ बहु उसंतीत आलों । तया भ्यालों स्थळासी ॥ ४ ॥ कोण्या उपायें हें घडे । भव आंगडें सुटकेचें ॥ ५ ॥ तुका म्हणे तूं जननी । ये निर्वाणीं विठ्ठले ॥ ६ ॥

१७८७. पतित पतित । परि मी त्रिवाचा पतित ॥ १ ॥ परि तूं आपुलिया सत्ता । मज करावें सरता ॥ २ ॥ नाहीं चित्तशुद्धि । स्थिर पायापाशीं बुद्धि ॥ ३ ॥ अपराधाचा केलों । तुका म्हणे किती बोलों ॥ ४ ॥

१७८८. वांयां जातों देवा । नेणें भक्ती करूं सेवा ॥ १ ॥ आतां जोडोनियां हात । उभा राहिलों निवांत ॥ २ ॥ करावें तें काय । न कळे अवलोकितो पाय ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दान । दिलें पदरीं घेईन ॥ ४ ॥

१७८९. पुरली धांव कडिये घेई । पुढें पायीं न चलवीं ॥ १ ॥ कृपाळुवे पांडुरंगे । अंगसंगे जिवलगे ॥ २ ॥ अवघी निवारावी भूक । अवघ्या दुःख जन्माचें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बोलवेना । लावीं स्तना ईश्वरे ॥ ४ ॥

स्थितिपर अभंग.

(देवाशीं उद्गार.)

१७९०. असां जी सोंवळे । अहां तैसेचि निराळे ॥ १ ॥ आम्ही नयों तुमच्या वांटा । काय लटिकाचा ताठा ॥ २ ॥ चिंतनाचि पुरे । काय सलगीसवें धुरे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । नका नावडे ते सेवा ॥ ४ ॥

१७९१. अपराधी म्हणोन येतों काकुलती । नाहीं तरी होती काय चाड ॥ १ ॥ येईल तारूं तरी तारी जो जी देवा । नाहीं तरी सेवा

द्यावी भार ॥ २ ॥ कासया मी आतां वंचूं हें शरीर । आहें बारगीर जायजणें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मन करूनि मोकळें । आहें साळेंढाळें उदार तें ॥ ४ ॥

१७९२. अनुभव ऐसा । मज लागला सरिसा ॥ १ ॥ पाठी बैसलीसे जारी । नव्हे शांत कोणे परी ॥ २ ॥ कोठें नलगे जावें । काहीं घालावया ठावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कोटि । दुःखाच्याच तये पोटीं ॥ ४ ॥

१७९३. अनुभवें कळों येतें पांडुरंगा । रुसावें तें कां गा तुम्हांवरी ॥ १ ॥ आवरितां चित्त नावरे दुर्जन । घात करी मन माझें मज ॥ २ ॥ अंतरीं संसार भक्ति बाह्यात्कार । म्हणोनि अंतर तुझ्या पायीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काय करूं नेणें वर्म । आलें तैसें कर्म सोसूं पुढें ॥ ४ ॥

१७९४. अनाथां जीवन । आम्हां तुमचें चरण । करूनि सांठवण । ते धरिले हृदयीं ॥ १ ॥ पुष्ट झाली अंगकांति । आनंद न समाये चित्तीं । कवतुकें प्रीती । गाऊं नाचों उल्हासें ॥ २ ॥ करुणाउत्तरीं । करूं आळवण हरी । जाऊं नेदूं दूरी । प्रेमप्रीतिपाडिभरें ॥ ३ ॥ मोहे ममता करी गोवा । ऐसें आहे जी केशवा । तुका म्हणे सेवा । आणीक नाहीं जाणत ॥ ४ ॥

१७९५. असोत हे तुझे प्रकार सकळ । काय खळखळ करावी हे ॥ १ ॥ आमुचें स्वहित जाणतसों आम्ही । तुझें वर्म नामीं आहे तुझ्या ॥ २ ॥ विचारितां आयुष्य जातें वांयांविण । रोज नागवण पडतसें ॥ ३ ॥ राहेन मी तुझे पाय आठवूनी । आणीक तें मनीं येऊं नेदीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे येथें येसी अनायासें । थोर तुज पिसें कीर्तनाचें ॥ ५ ॥

१७९६. अवचित या तुमच्या पायां । देवराया पावलों ॥ १ ॥ बरवें झालें देशाउर । आल्या दूर सारिखें ॥ २ ॥ राहोनियां जातों ठाया । आलियाची निशाणी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चरणसेवा । जोडी हेवा लाधली ॥ ४ ॥

१७९७. आतां येणें पडिपाडें । रस सेवूं हा निवाडें । मुंगी नेली गोडें । ठेविलिये अडचणी ॥ १ ॥ तैसें होय माझ्याजीवा । चरण न

सोडीं केशवा । विषयबुद्धि हेवा । वोस पडो सकळ ॥ २ ॥ भुकेलिया श्वाना । गांठ पडे सवे अन्ना । मुकों पाहे प्राणा । परि तोंडिचें न सोडी ॥ ३ ॥ काय जिंकियलें मन । जीवित्व कामातुरा तृण । मागे व्याभिचारिण । भक्ती तुका ये जातीं ॥ ४ ॥

१७९८. आतां कोठें धांवे मन । तुझे चरण देखिलिया ॥ १ ॥ भाग गेला सीण गेला । अवघा झाला आनंदु ॥ २ ॥ प्रेमरसें बैसली मिठी । आवडी लाठी मुखासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्हां जोगें । विठ्ठल घोगें खरें माप ॥ ४ ॥

१७९९. आहे ऐसा आतां आहें ठायीं बरा । ठेविलों दातारा उचितें त्या ॥ १ ॥ वचनाचा भार पडिलीया शिरीं । झालें मग भारी उतरेना ॥ २ ॥ अबोल्याची सवे लावूनियां मना । फांकों नेदीं गुणा ऐसें करूं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्हां गोंवळ्याचा संग । राखावें तें अंग जाणतसों ॥ ४ ॥

१८००. आळी करावी ते कळतें बाळका । बुझवावें हें कां नेणां तुम्ही ॥ १ ॥ निवाड तो येथें असे पायांपाशीं । तुम्हां आम्हांविशीं एकेठायीं ॥ २ ॥ आणीक तें आम्ही न देखोंसे जालें । जाणावें तें शिणलें भागलेंसें ॥ ६ ॥ तुका म्हणे तुम्हां लागतें सांगावें । अंतरीचें ठावें काय नाहीं ॥ ४ ॥

१८०१. आतां तुझें नाम गात असें गीतीं । म्हणोनि मानिती लोक मज ॥ १ ॥ अन्नवस्त्रचिंता नाहीं या पोटाची । वारिली देहाची थोर पीडा ॥ २ ॥ सज्जन संबंधी तुटली उपाधी । रोकडा या बंदी सुटलोंसें ॥ ३ ॥ घ्यावा द्यावा कोणें करावा सायास । गेले आशापाश वारोनियां ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तुज कळेल तें आतां । करा जी अनंता मायबापा ॥ ५ ॥

१८०२. आतां भय नाहीं ऐसें वाटे जीवा । घडलीया सेवा समर्थाची ॥ १ ॥ आतां माझ्या मनें धरावा निर्धार । चिंतनीं अंतर न पडावें ॥ २ ॥ येथें नाहीं जाली कोणाची निरास । आल्या याचकीस कृपेविशीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे येथें नाहीं दुजी परी । राया रंका सरी देवा पायीं ॥ ४ ॥

१८०३. आतां माझ्रां सर्वभावें हा निर्धार । न करीं विचार आ-

णिकांसी ॥ १ ॥ सर्वभावें नाम गाईन आवडी । सर्व माझी जोडी पाय तुझे ॥ २ ॥ लोटांगण तुझ्या घालीन अंगणीं । पाहेन भरोनि डोळे मुख ॥ ३ ॥ निर्लज्ज होऊनि नाचेन रंगणीं । येऊं नेदीं मनीं शंका कांहीं ॥ ४ ॥ अंकित अंकिला दास तुझा देवा । संकल्प हा जीवा तुका म्हणे ॥ ५ ॥

१८०४. आतां येथें झाली जीवा संवसाटी । होतें तैसें पोटीं फळ आलें ॥ १ ॥ आतां धरिले ते न सोडीं चरण । सांपडलें धन निजठेवा ॥ २ ॥ आतां हा आळस असो परता दुरी । नदावी ते उरी उरो कांहीं ॥ ३ ॥ आतां याचा मज न व्हावा विसर । भरोनी अंतर राहो रूप ॥ ४ ॥ आतां लोकलाज नयो येथें आड । बहु झाला गोड ब्रह्मरस ॥ ५ ॥ तुका म्हणे आतां जन्म हा सफळ । अंतरीं गोपाळ स्थिरावला ॥ ६ ॥

१८०५. आम्ही सर्वकाळ कैचीं सावधान । व्यवसायें मन अभ्यासलें ॥ १ ॥ तरी म्हणा मोट ठेविली चरणीं । केलों गुणागुणीं का सावीस ॥ २ ॥ याच कानसुलीं मारीतसे हाका । मज घालूं नका मधीं आतां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे निद्रा जागृती सुषुप्ति । तुम्ही हा श्रीपती साक्षी येथें ॥ ४ ॥

१८०६. आम्ही असों निश्चितीनें । एका गुणें तुमचिया ॥ १ ॥ दुराचारी तरले नामें । घेतां प्रेमें म्हणोनि ॥ २ ॥ नाहीं तुम्हां धांव घेतां । कृपावंता आळस ॥ ३ ॥ तुका म्हणे विसरूं काइ । तुज वो आई विठ्ठले ॥ ४ ॥

१८०७. आम्हांसी सांगाती । होती अराले ते होती । येती आइकतां हाक । दोनी मिळोन म्हणती एक ॥ २ ॥ आणिकां उत्तरीं नसे गोविली वैखरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बोला । मूग पहाती विठ्ठला ॥ ४ ॥

१८०८. आम्हां घरीं धन शब्दांचीच रत्नें । शब्दांचीच शस्त्रें यत्न करूं ॥ १ ॥ शब्दचि आमुच्या जीवाचें जीवन । शब्द वांटूं धन जनलोकां ॥ २ ॥ तुका म्हणे पाहा शब्दचि हा देव । शब्देंचि गौरव पूजा करूं ॥ ३ ॥

१८०९. आम्ही मागों ऐसें नाहीं तुजपाशीं । जरी तूं भीतोसि

पांडुरंगा ॥ १ ॥ पाहें विचारूनि आहे तुज ठावें । आम्ही घालों नांवें तुझ्या एका ॥ २ ॥ ऋद्धिसिद्धी तुझें मुख्य भांडवल । हें तों आम्हां फोल भक्तीपुढें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जाऊं वैकुंठा चालत । बैसोनि निवांत सुख भोगूं ॥ ४ ॥

१८१०. उतरलों पार । सत्य झाला हा निर्धार ॥ १ ॥ तुझें नाम धरिलें कंठीं । केली संसारासी तुटी ॥२॥ आतां नव्हे बाधा । कोणेविशीं कांहीं कदा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कांहीं । आतां उरलें ऐसें नाहीं ॥ ४ ॥

१८११. आतां गाऊं तुज ओविया मंगळीं । करूं गदारोळी हरिकथा ॥ १ ॥ होसि निवारिता आमुचें सकळ । भय तळमळ पापपुण्य ॥ २ ॥ भोगिलें ते भोग लावूं तुझें अंगीं । अलिप्त या जगीं होउनि राहों ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्ही लाडिकीं लेंकरें । न राहों अंतरें पायांविण ॥ ४ ॥

१८१२. आतां आम्हां हेंचि काम । वाचे गाऊं तुझें नाम । वाहुनियां टाळी प्रेम । सुखें आनंदें नाचावें ॥ १ ॥ अवघी जाली आराणूक । मागें पुढें सकळिक । त्रिपुटीचें दुःख । प्रारब्ध सारिलें ॥ २ ॥ गोदातटें निर्मळें । देव देवांचीं देउळें । संत महंत मेळें । दिवस जाय सुखाचा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पंढरीनाथा । आणिक नाहीं मज चिंता । योगक्षेम माथां । भार तुझ्या घातला ॥ ४ ॥

१८१३. उपासा सेवटीं अन्नासवें भेटी । तैसी माझी मिठी पडो पायीं ॥ १ ॥ पुरवीं वासना साच सर्व जाणा । आम्हां नारायणा अंकिताची ॥ २ ॥ बहु दिसां पुत्रामातेसवें भेटी । तैसा दाटो पोटीं प्रीति उभड ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धन कृपणा सोईरें । यापरि दुसरें नहो आतां ॥ ४ ॥

१८१४. एकी केली हातोफळी । ठाया बळी पावले ॥ १ ॥ आम्ही देवा शक्तिहीनें । भाकूं तेणें करुणा ॥ २ ॥ पावटणी केला काळ । जया बळ होतें तें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वीर्यावीर । संतधीर समुद्र ॥ ४ ॥

१८१५. करीं ऐसें जागें । वेळोवेळां पायां लागें ॥ १ ॥ प्रेम झोंबे कंठीं । देह धरणिये लोटीं ॥ २ ॥ राहो लोकाचार । पडो

अवघा विसर ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ध्यावें । तुज व्यभिचारभावें ॥४॥

१८१६. कपट कांहीं एक । नेणें भुलवावयाचे लोक ॥ १ ॥ तुमचें करितों कीर्तन । गातों उत्तम ते गुण ॥ २ ॥ दीऊं नेणें जडीबुटी । चमत्कार उठाउठी ॥ ३ ॥ नाहीं शिष्यशाखा । सांगों अयाचित लोकां ॥ ४ ॥ नव्हें मठपति । नाहीं चाहुरांची वृत्ति ॥ ५ ॥ नाहीं देवार्चन । असे मांडिलें दुकान ॥ ६ ॥ नाहीं वेताळ प्रसन्न । कांहीं सांगों खाणखूण ॥७॥ नव्हे पुराणिक । करणें सांगणें आणीक ॥ ८ ॥ नाहीं जाळीत भणदीं । उदो म्हणोनि आनंदी ॥ ९ ॥ नेणें वाद घटा पटा । करितां पंडित करंटा ॥ १० ॥ नाहीं हालवीत माळ भोंवतें मेळवूनि गबाळ ॥ ११ ॥ आगमीचें नेणें । कुडें स्तंभन मोहन उच्चाटण ॥ १२ ॥ नोहे यांच्या ऐसा। तुका निरयवासी पिसा॥ १३ ॥

१८१७. कुमुदिन काय जाणे तो परिमळ । भ्रमर सकळ भोगितसे ॥ १ ॥ तैसें तुज ठावें नाहीं तुझें नाम । आम्हीच तें प्रेमसुख जाणों ॥ २ ॥ माते तृण बाळा दुधाची ते गोडी । ज्याची नये ओडी त्यासी कामा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मुक्ताफळ शिंपीपोटीं । नाहीं त्याची भेटी भोग तिये ॥ ४ ॥

१८१८. कराल तें करा । हातें आपुल्या दातारा ॥ १ ॥ बळियाचीं आम्हीं बाळें । असों निर्भर या सळे ॥२॥ आतां कोठें काळ । मध्यें रिघेल ओंगळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पंढरीराया । थापाटितों टाळ्या बाह्या ॥ ४ ॥

१८१९. करीं धंदा परि आवडती पाय । प्रीती सागों काय नेणां देवा ॥ १ ॥ रूप डोळां देखें सदा सर्वकाळ । रुपादितों आळ प्रपंचाचा ॥ १ ॥ नेमून ठेविली कारया कारणीं । आमुची ते वाणी गुण वदे ॥ ३ ॥ मनासीं उत्कंठा दर्शनाचा हेवा । नाहीं लोभ जीवा धन धान्य ॥ ४ ॥ उसंतितो पंथ वेठीचिया परी । जीवनसूत्र दोरीपाशीं ओढे ॥ ५ ॥ तुका म्हणे ऐसें करितों निर्वाण । जीव तुम्हां भिन्न नाहीं माझा ॥ ६ ॥

१८२०. करूनि राहों जरी आत्माचि प्रमाण।निश्चळ नव्हे मन काय कपुं ॥ १ ॥ जेविलिया विण काशाचे ढेकर । शब्दाचे प्रकार शब्दाचि ते ॥ २ ॥ पुरे पुरे आतां तुमचें ब्रह्मज्ञान । आम्हांसी चरण न सोडा-

चुकली खटपट । झाड्यापाड्याचा बोभाट ॥ २ ॥ आहे नाहीं त्याचें आम्हां काम सांगायाचें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चिंता । भार वाहे तुझ्या माथां ॥ ४ ॥

१८३४. गाऊं नेणें कळा कुसरी । कान धरोनि म्हणे हरी ॥ १ ॥ माझ्या बोबडिया बोला । चित्त द्यावें बा विठ्ठला ॥ २ ॥ मज हंसतलि लोक । परि मी गाईन निःशंक ॥ ३ ॥ तुझ नामीं मी निर्लज्ज । काय जनासवें काज ॥ ४ ॥ तुका म्हणे माझी विनंती । तुम्ही परिसा कमळापती ॥ ५ ॥

१८३५. घेईन मी जन्म याजसाठीं देवा । तुझी चरणसेवा साधावया ॥ १ ॥ हरिनामकीर्तन संतांचें पूजन । घालूं लोटांगण महाद्वारीं ॥ २ ॥ आनंदें निर्भर असों भलते ठायीं । सुखदुःखा नाहीं चाड आम्हां ॥ ३ ॥ आणीक सायास न करीं न धरीं आस । होईन उदास सर्व भावें ॥ ४ ॥ मोक्ष आम्हां घरीं कामारी ते दासी । होय सांगों ऐसी तुका म्हणे ॥ ५ ॥

१८३६. चदनाच्या वासें धरितील नाक । नावडे कनक न घडे हें ॥ १ ॥ साकरेची गोडी सारिखी सकळां । थोरां मोठ्यां बाळां धाकुटियां ॥ २ ॥ तुका म्हणे माझें चित्त शुद्ध होतें । तरि कां निंदितें जन मज ॥ ३ ॥

१८३७. चित्तीं तुझे पाय डोळां रूपाचें ध्यान । अखंड मुखीं नाम तुमचे वर्णावे गुण ॥ १ ॥ हेंचि एक तुम्हां देवा मागणें दातारा । उचित तें करा माझा भाव जाणूनि ॥ २ ॥ खुंटलें जाणीव माझें बोलणें आतां । कळों यावी तैसी करा बाळाची चिंता ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अ तां नको देऊं अंतर । न कळे पुढें काय बोलूं विचार ॥ ४ ॥

१८३८. जाणावें तें काय नेणावें तें काय । ध्यावे तुझे पाय हेंचि सार ॥ १ ॥ करावें तें काय न करावें तें काय । ध्यावे तुझे पाय हेंचि सार ॥ २ ॥ बोलावें तें काय न बोलावें तें काय । ध्यावे तुझे पाय हेंचि सार ॥ ३ ॥ जावें तें कोठे नव जावें तें आतां । बरवें आठवितां नाम तुझें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तूं करिसी तें सोपें । पुण्यें होतीं पापें आमुच्या मतें ॥ ५ ॥

१८३९. झाला हा डांगोरा । मुखीं लहानही थोरा ॥ १ ॥ नागविलों जनाचारीं । कोणी बैसों नेदी दारीं ॥ २ ॥ संचिताचा ठेवा । आतां आला तैसा घ्यावा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवें । केलें आतां हें बरवें ॥ ४ ॥

१८४०. जालों बळिवंत । होऊनियां शरणागत ॥ १ ॥ केला घरांत रिघावा । ठायीं पाडियेला ठेवा ॥ २ ॥ हातां चढे धन । ऐसें रचिलें कारण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मिठी । पायीं देउनि केली सुटी ॥ ४ ॥

१८४१. जालों निर्भर मानसीं । म्हणऊनि कळलासी ॥ १ ॥ तुझे म्हणविती त्यांस । भय चिंता नाहीं आस । चुकविसी पाश गर्भवासयातना ॥ २ ॥ तुझें जाणोनियां वर्म । कंठी धरियेलें नाम ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तेणें सुखें । निरसलीं जन्मदुःखें ॥ ४ ॥

१८४२ जीवन उपाय । वैद्यवाणी तुझे पाय ॥ १ ॥ ते मी नाठवीं घडिघडी । म्हणोनियां चरफडीं ॥ २ ॥ तुटे भवरोग । जेथें सर्व सुख भोग ॥ ३ ॥ तुका म्हणे विटे । धरियेलें जें गोमटें ॥ ४ ॥

१८४३. जेथें देखें तेथे तुझींच पाउलें । विश्व अवघें कोंदाटलें । रूप गुण नाम अवघा मेघश्याम । वेगळें तें काय उरलें ॥ जातां लोटांगणीं अवघीच मेदिनी । सकळ देवपाट जालें ॥ सदा सर्वकाळ सुदिन सवेळ । चित्त प्रेमें असे धालें ॥ १ ॥ अवघा आम्हां तूंच जालासी देवा । संसार हेवा काम धंदा ॥ नलगे जाणें कोठें कांहींच करणें । मुखीं नाम ध्यान सदा ॥ २ ॥ वाचा बोले त तुझेचि गुण-वाद । मंत्रजप कथा स्तुति ॥ भोजन सारूं ठायीं फल तांबूल कांहीं पूजा नैवेद्य तुज होती ॥ चालता प्रदक्षिणा निद्रा लोटांगण । दंडवत तुजप्रति ॥ देखोन दृष्टी परस्परें गोष्टी । अवघ्या तुझ्या मूर्ति ॥ ३ ॥ जाल्या तीर्थरूप बावी नदी कूप । अवघें गंगाजळ जालें ॥ महाल मंदिरें माड्या तनघरें । झोंपड्या अवघीं देव देवाइल ॥ ऐकें कानीं त्या हरिनामध्वनी । नाना शब्द होत जाले ॥ तुका म्हणे आम्ही या विठोबाचे दास । सदा प्रेमसुखें धालों रे ॥ ४ ॥

१८४४. जो मानी तो देईल काई । न मानी तो नेईल काई ॥ १ ॥ आम्हां विठ्ठल सर्वभूतीं । राहो चित्तीं भलतैसा ॥ २ ॥

साध्य न तें जना काई । जल्पे वांयांविण ठायीं ॥ ३ ॥ वंदीं निंदीं तुज तो गा । तुका म्हणे पांडुरंगा ॥ ४ ॥

१८४५. तरी हांव केली अमुप व्यापारें । व्हावें एक सरें धनवंत ॥ १ ॥ जालों हरिदास शूरत्वाच्या नेमें । जालीं ठावीं वर्मे पुढिलांची ॥ २ ॥ जना वेगळे हे असे अभिनव । बळी दिला जीव म्हणऊनि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तरी लागलों विल्हेसी । चालतिया दिवसीं स्वामी ऋणी ॥ ४ ॥

१८४६. तुजविण कोणां । शरण जाऊं नारायणा ॥ १ ॥ ऐसा न देखें मी कोणी । दुजा तिहीं त्रिभुवनीं ॥ २ ॥ पाहिलीं पुराणें । धांडोळिलीं दरुषणें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ठायीं । जडून ठेलों तुझ्या पायीं ॥ ४ ॥

१८४७. तुजविण कांहीं । स्थिर राहे ऐसें नाहीं ॥ १ ॥ कळों आलें बहुतां रीती । पांडुरंगा माझ्या चित्तीं ॥ २ ॥ मोकलोनि आस सर्वभावें झालों दास ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तूंचि खरा । येर वाउगा पसारा ॥ ४ ॥

१८४८. तुज दिला देह । आजूनि वागवितों भय ॥ १ ॥ ऐसा विश्वासघातकी । घडली कळतां हे चुकी ॥ २ ॥ बोलतों जें तोंडें । नाहीं अनुभाविलें लंडें ॥ ३ ॥ दंड लाहे केला । तुका म्हणे जी विठ्ठला ॥ ४ ॥

१८४९. तुज पाहावें हे धरितों वासना । परि आचरणा ठाव नाहीं ॥ १ करिसी कैवार आपुलिया सत्ता । तरिच देखता होईन पाय ॥ २ ॥ बाहिरल्या वेषें उत्तम दंडिलें । भीतरी मुंडलें नाहीं तैसें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वांयां गेलोंच मी आहें । जरि तुम्ही साह्य न व्हा देवा ॥ ४ ॥

१८५०. तुझें वर्म ठावें । माझ्या पाडियेलें भावें ॥ १ ॥ रूप कासवीचे परी । धरूनि राहिलों अंतरीं ॥ २ ॥ नेदी होऊं तुटी । मेळवीन दृष्टादृष्टी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । चिंतन हे तुझी सेवा ॥ ४ ॥

१८५१. तुझें वर्म हातीं । दिलें सांगोनियां संतीं ॥ १ ॥ मुखीं नाम धरीन कंठीं । अवघा सांठवीन पोटीं ॥ २ ॥ नवविधा वेढिन

आधीं सांपडलासी भावासंधीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बळिये गाढे । कळिकाळ पायां पडे ॥ ४ ॥

१८५२. तुझें नाम गाऊं आतां । तुझ्या रंगीं नाचों था था ॥१॥ तुझ्या नामाचा विश्वास । आम्हां कैंचा गर्भवास ॥ २ ॥ तुझे नामीं विसर पडे । तरी कोटी हत्या घडे ॥३॥ नाम घ्या रे कोणी फुका । भावें सांगतसे तुका ॥ ४ ॥

१८५३. तूं माझी माउली तूं माझी साउली । पाहातों वाटुली पांडुरंगे ॥ १ ॥ तूं मज एकुला वडील धाकुला । तूं मज आपुला सोयरा जीव ॥ २ ॥ तुका म्हणे जीव तुजपाशीं असे । तुझियानें ओस सर्व दिशा ॥ ३ ॥

१८५४. तैसे नव्हों आम्ही विठ्ठलाचे दास । यावें आणिकांस काकुलती ॥ १ ॥ स्वामिचिया सत्ता ठेंगणे सकळ । आला कळिकाळ हाताखालीं ॥ २ ॥ अंकिताचा असे अभिमान देवा । समर्पूनि हेवा असों पायीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्हां इच्छेचें खेळणें । कोड नारायणें पुरवावें ॥ ४ ॥

१८५५. त्याग तंव मज न वजतां केला । कांहींच विठ्ठला मनां तूनि ॥ १ ॥ भागलिया आला उबग सहज । न धरितां काज जालें मनीं ॥ २ ॥ देह जड जालें ऋणाच्या आभारें । केलें संवसारें कासावीस ॥ ३ ॥ तुका म्हणे गेला आळस किळस । अकर्तव्य दोष निवारले ॥ ४ ॥

१८५६. त्यागें भोग माझ्या येतील अंतरा । मग मी दातारा काय करूं॥१॥ आतां असो तुझे पायीं हें मोटळें । इंद्रियें सकळ काया मन ॥ २ ॥ सांडीमांडी विधिनिषेधाचा ठाव । न खळतां भाव जाईल वांयां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आता नको उजगरा । लपवीं दातारा अंगीं मज ॥ ४ ॥

१८५७. दुष्ट आचरण ग्वाही माझें मन । मज ठावे गुण दोष माझे ॥ १ ॥ आतां तुम्ही सर्व जाणा पांडुरंगा । पाहिजे प्रसंगाणेसें केले ॥ २ ॥ व्याह्याजावयाचे पंगती दुर्बळ । वंचिजे ना काळ नव्हे कांहीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां झालों शरणागत । पुढील उचित तुम्हां हातीं ॥ ४ ॥

१८५८. दुःखाची संगति । तिच्या ठायीं कोण प्रीति ॥ १ ॥ अवघें असों हें निराळें । करूं सोइरें सावळें ॥ २ ॥ क्षणभंगुर ते ठाव । करूनि सांडावेचि वाव ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बरा । ठाव पावलों हा थारा ॥ ४ ॥

१८५९. देखोनियां तुझा * रूपाचा आकार । उभा कटीं कर ठेवूनियां ॥१॥ तेणें माझ्या चित्ता + होय समाधान । वाटतें चरण न सोडावे ॥ २ ॥ मुखें गातों गीत वाजवितों टाळी। नाचतों राउळीं प्रेमसुखें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे * मज तुझ्या नामापुढें । तुच्छ हे बापुडे सकळही ॥ ४ ॥

१८६०. देखिलें तें धरिन मनें । समाधानें राहेन ॥ १ ॥ भाव माझी सांठवण । जगजीवन कळावया ॥ २ ॥ बोळवीन एकसरें । उत्तरें या करुणेच्या ॥ ३ ॥ तुका म्हणे न योन रूपा । काय बापा करिसील ॥ ४ ॥

१८६१. देह तुझ्या पायीं । ठेवूनि जालों उतराई ॥ १ ॥ आतां माझ्या जीवा । करणें तें करीं देवा ॥ २ ॥ बहुत अपराधी । मतिमंद हीनबुद्धि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नेणें । भावभक्तीचीं लक्षणें ॥ ४ ॥

१८६२. द्याल माळ तरी पडेन मी पायां । दंडवत वांयां कोण वेंची ॥ १ ॥ आलें तें हिशोबें अवघिया प्रमाण । द्याल तरी दान मान होतो ॥ २ ॥ मोकाळिया मनें द्याल जरी सेवा । प्रसाद पाठवा लवकरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुम्ही झालिया कृपण । नामाचें जतन मग कैंचें ॥ ४ ॥

१८६३. धनासींच धन । करी आपणा जतन ॥ १ ॥ तुज आळवितां गोडी । पांडुरंगा खरी जोडी ॥ २ ॥ जेविल्याचे खरें । वरी उमटे ढेंकरें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धाय । तेथें कोठें उरे हाय ॥ ४ ॥

१८६४. धरूनियां चाली हांवा । येईन गांवा धांवत ॥१॥ पाठविसी मूळ तरी । लवकरी विठ्ठले ॥ २ ॥ नाचेन त्या प्रेमसुखें । कीर्ति मुखें गाईन ॥ ३ ॥ तुका म्हणे संतमेळीं । पायधुळी वंदीन ॥ ४ ॥

१८६५. न कळे तत्त्वज्ञान मूढ माझी मति । परि ध्यातों चित्तीं

---

* सगुण + जालें ※ केले

चरणकमळ ॥ १ ॥ आगमाचे भेद मी तो काय जाणें । काळ तो चिंतनें सारीतसे ॥ २ ॥ कांहीं नेणें परि म्हणवितों दास । होईल त्याचा त्यास अभिमान ॥ ३ ॥ संसाराची सोय सांडिला मारग । दुराविलें जग एका घायें ॥ ४ ॥ मागिल लागाचें केलेंसें खंडन । एकाएकीं मन राखियेलें ॥ ५ ॥ तुका म्हणे अगा रखुमादेवीवरा । भक्तकरुणाकरा सांभाळावें ॥ ६ ॥

१८६६. नलगे पाहावे अवघ्र वांकडें । उच्चारावें कोडें नाम तुझें ॥ १ ॥ नाहीं वेळ काळ पंडितांचा धाक । होत कां वाचक वेदवक्ते ॥ २ ॥ वेदीं जें प्रतिपाद्य न कळे पाहातां । तैशीं या अनता ठेवूं नामें ॥ ३ ॥ आपुलिया मना उपजे आनंद । तैसें करूं छंद कथेकाळीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आम्ही आनंदेंचि धालों । आनंदाचि ल्यालों अळंकार ॥ ५ ॥

१८६७. नव्हे कांहीं कवणाचा । भाव जाणवला साचा ॥ १ ॥ म्हणोनि तुझ्या पायीं । जीव ठेविला निश्चयीं ॥ २ ॥ शरीर जायाचें कोंपट । याची काय खटपट ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वांयांविण । देवा कळों आला सीण ॥ ४ ॥

१८६८. नव्हतें ते कळों आलें । तरी बोलें अबोला ॥ १ ॥ तुज मज घातली तुटी । एका भेटीपासूनि ॥ २ ॥ आतां याची न धरीं चाड । कांहीं कोड कवतुकें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे यावें जावें । एका भावें खंडलें ॥ ४ ॥

१८६९. न व्हावें तें जालें देखियेलें पाय । आतां फिरूं काय मागें देवा ॥ १ ॥ बहुत दिस होतों करीत हे आस । तें आलें *सायासें फळ आजि ॥ ३ ॥ कोठवरी जिणे संसाराची आशा । उगवूं हा फांसा एथूनियां ॥ ३ ॥ बुडाले तयांचा मूळ ना मारग । लागला तो लाग सांडूनिया ॥ ४ ॥ पुढें उल्लंघितां दुःखाचे डोंगर । नाहीं अंतपार गर्भवासा ॥ ५ ॥ तुका म्हणे कास धरीन पीतांबरीं । तूं भवसागरीं तारूं देवा ॥ ६ ॥

१८७०. नसताचि दाउनि भेव । केला जीव हिंपुटी ॥ १ ॥

---

* सायास

जालों तेव्हां कळलें जागा । वाउगा हा आकांत ॥ २ ॥ गंवसिलों पुढे मागें । लागलागे पावला ॥३॥ तुका म्हणे केली आयणी । सलगीच्यांनीं सन्मुख ॥ ४ ॥

१८७१. न होय निग्रह देहासी दंडण । न वजे भूकतहान सहावली ॥ १ ॥ तरि नित्य नित्य करीं आळवण । माझा अभिमान असों द्यावा ॥ २ ॥ नाहीं विटाळीलें कायावाचामन । संकल्पानें भिन्न आशेचिया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भवसागरीं उतार । करावया आधार इच्छीतसे ॥ ४ ॥

१८७२. नेणें गाणें कंठ नाहीं हा सुस्वर । घालूं तुज भार पांडुरंगा ॥ १ ॥ नेणें राग वेळ घात मात । तुझें पायीं चित्त ठेवीं देवा ॥ २ ॥ तुका म्हणे मज चाड नाहीं जना । तुज नारायणावांचूनियां ॥ ३ ॥

१८७३ नाम घेतां मन निवे । जिव्हे अमृताचि स्रवे । होताती बरवे । ऐसे शकुन लाभाचे ॥ १ ॥ मन रंगलें रंगले । तुझ्या चरणीं स्थिरावलें । केलिया विठ्ठलें । ऐसी कृपा जाणावा ॥ २ ॥ जालें भोजनसें दिसे । चिरा पडोनि ठेला इच्छे । धालियाच्या ऐसें । अंगा येती उद्गार ॥ ३ ॥ सुख भेटों आलें सुखा । निध सांपडला मुखा । तुका म्हणे लेखा । आतां नाहीं आनंदा ॥ ४ ॥

१८७४. निरोधितों परि न मोडे विकार । बहु हीं दुस्तर विषयद्वारें ॥१॥ राहातेति तुम्ही भरोनि अंतरीं । होतों तदाकारी निर्विषयचीं ॥ २ ॥ कृपेचिया साक्षी असती जवळी । वचनें मोकळीं सरत नाहीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ताळा मेळवणीपाशीं । विनती पायांशीं हेचि करीं ॥ ४ ॥

१८७५. नाहीं कांटाळलों परि वाटे भय । करावें तें काय न कळतां ॥१॥ जन वन आम्हां समानचि झालें । कामक्रोध केले पावटणी ॥ २ ॥ षडउर्मी शत्रु जिंकिले अनंता । नामाचिया सत्ताबळें तुझ्या ॥ ३ ॥ मुख्य धर्म आम्हां सेवकांचा ऐसा । स्वामी करील शिरसा पाळावें त ॥ ४ ॥ म्हणऊनी तुका अवलोकूनी पाय । वचनाची पाहे वास एका ॥ ५ ॥

१८७६. नेणती वेद श्रुति कोणी । आम्हां भाविकावांचुनी ॥१॥

रूप आवडे आम्हांसी । तैसे जोडी हृषीकेशी ॥ २ ॥ आम्हीं भावें बळिवंत । तुज घालूं हृदयांत ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुज धाक । देतां पावसील हाक ॥ ४ ॥

१८७७ परि आता माझी परिसावी विनंती । रखुमाईच्या पती पांडुरंगा ॥ १ ॥ चुकलिया बाळा न मारावें जीवें । हित तें करावें मायबापीं ॥ २ ॥ तुका म्हणे तुझा म्हणताती मज । आतां आहे लाज हेचि तुम्हां ॥ ३ ॥

१८७८. पवित्र होईन चरित्र उच्चारें । रूपाच्या आधारें गोजरिया ॥ १ ॥ अपुरती बुद्धि पुण्य नाहीं गांठीं । पायीं घालीं मिठी पाहे डोळां ॥ २ ॥ गाईन ओवीया शिष्टांच्या आधारें । सारिन विचारें आयुष्या या ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुझें नाम नारायणा । ठेवीन मी मना आपुलिया ॥ ४ ॥

१८७९. पाठीलागा काळ येतसे या लागें । मी माझें वाउगें *मध्यें असे ॥ १ ॥ आतां आगी लागो ऐसिया वेव्हारा । तूं माझा सोइरा पांडुरंगा ॥ २ ॥ बागविला माथां ममताचि भार । नव्हतें साचार देखिलें तों ॥ ३ ॥ तुका म्हणे केले जवळील दुरी । मृगजळ वरी आड आलें ॥ ४ ॥

१८८०. प्रारब्धा हातीं जन । सुख शीण पावतसे ॥ १ ॥ करितां घायाळाचा संग । अंगें अंग माखावें ॥ २ ॥ आविसा अंगीं पीडा वसे । त्यागें असे बहु सुख ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जीव भ्याला । अवघ्या आला बाहेरी ॥ ४ ॥

१८८१. बरवें ऐसें आलें मना । नारायणा या काळें ॥ १ ॥ देव आम्हां प्राणसखा । झालें दुःखा खंडण ॥ २ ॥ जन्मांतरिंच्या पुण्यरासी । होत्या त्यांसी फळ आलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे निजठेवा । होईल देवा लाधलों ॥ ४ ॥

१८८२. बरें देवा कुणबी केलों । नाहीं तरि दंभें असतों मेलों ॥ १ ॥ भलें केलें देवराया । नाचे तुका लागे पायां ॥ २ ॥ विद्या असती कांहीं । तरी पडतों अपायीं ॥ ३ ॥ सेवा चुकतों संताची ।

---

* मेंढी ऐसें

हेचि नागवण फुकाची ॥ ४ ॥ गर्व होता ताठा । जातों यमपंथें वाटा ॥ ५ ॥ तुका म्हणे थोरपणें । नरक होती अभिमानें ॥ ६ ॥

१८८३. बराडियाची आवडी पुरे । जया झुरे साठीं ते ॥ १ ॥ तैसें झालें माझ्या मना । तुठी चरणावरूनि ॥ २ ॥ भागलिया पेणें पावे । विसांवे तें टाकणीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे छाया भेट । बेरें वाटे तापे त्या ॥ ४ ॥

१८८४. बहु उतावीळ भक्तीचिया काजा । होसी केशीराजा मायबापा ॥ १ ॥ तुझ्या पायीं मज झालासे विश्वास । म्हणोनियां आस मोकलिली ॥ २ ॥ ऋषि मुनि सिद्ध साधक अपार । कळला विचार त्यांसी तुझा ॥ ३ ॥ नाहीं नाश तें सुख दिलें तयांस । झाले जे उदास सर्वभावें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे सुख न माये मानसीं । धरिलें जीवेंसी पाय तुझे ॥ ५ ॥

१८८५. बळिवंत कर्म । करी आपुला तो धर्म ॥ १ ॥ पुढें घालूनियां सत्ता । न्यावें पतना पतिता ॥ २ ॥ आचरणें खोटीं । केलीं सलताती पोटीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । नाहीं भजन केली सेवा ॥ ४ ॥

१८८६. बहु दूरवरी । वेठी ओझें होतें शिरीं ॥ १ ॥ आतां उतरला भार । तुम्हीं केला अंगीकार ॥ २ ॥ बहु काकुलती । आलों असें मागें किती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । आजि सफळ झाली सेवा ॥ ४ ॥

१८८७. बहुजन्में सोस केला । त्याचा झाला परिणाम ॥ १ ॥ विठ्ठलसें नाम कंठीं । आवडी पोटीं संचितें ॥ २ ॥ येथुन तेथवरी आतां । नलगे चिंता करावी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धाले मन । हेंचि दान शकुनाचें ॥ ४ ॥

१८८८. बाळ मातें निष्ठुर होय । परि ते स्नेह करीत आहे ॥ १ तैसा तूं गा पुरुषोत्तमा । घडी न विसंबसी आम्हां ॥ २ ॥ नेणतीं भागलीं । कडे घेता अंग घाली ॥ ३ ॥ भूक साहे ताहान । त्याचें राखे समाधान ॥ ४ ॥ त्याच्या दुःखें धाये । आपला जीव देऊं पाहे ॥ ५ ॥ नांवें घाली उडी । तुका म्हणे प्राण काढी ॥ ६ ॥

१८८९. बाप मेला न कळतां । नव्हती संसाराची चिंता ॥ १ ॥

विठो तुझें माझें राज्य । नाहीं दुसऱ्याचें काज ॥ २ ॥ बाइल मेली मुक्त जाली । देवें माया सोडविली ॥ ३ ॥ पोर मेलें बरें झालें । देवें मायेविरहित केलें ॥ ४ ॥ माता मेली मज देखतां । तुका म्हणे हरली चिंता ॥ ५ ॥

१८९०. बैसूं खेळूं जेवूं । तेथें नाम तुझें गाऊं ॥ १ ॥ रामकृष्णनाममाळा । घालूं ओवुनियां गळा ॥ २ ॥ विश्वास हा धरूं । नाम बळकट करूं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां । आम्हां जीवन शरणागतां ॥ ४ ॥

१८९१. राम कृष्ण ऐसीं उच्चारीन नामें । नाचेन मी प्रेमें संतांपुढें ॥ १ ॥ काय घडेल तें घडो या सेवटीं । लाभ आणि तुटी देव जाणे ॥ २ ॥ चिंता मोह आशा ठेवीन निराळीं । देईन हा बळी जीव पायीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कांहीं उरों नेदी उरी । सांडीन हे थोरी ओवाळोनी ॥ ४ ॥

१८९२. रात्री दिवस आम्हां युद्धाचा प्रसंग । अंतर्बाह्य जग आणि मन ॥ १ ॥ जीवाही आगोज पडती आघात । येऊनियां नित्य नित्य वारूं ॥ २ ॥ तुका म्हणे तुझ्या नामाचिया बळें । अवघीयांचें काळें केलें तोंड ॥ ३ ॥

१८९३. राहो येचि ठायीं । माझा भाव तुझे पायीं ॥ १ ॥ करीन नामाचें चिंतन । जाऊं नेदी कोठें मन ॥ २ ॥ देईन ये रसीं । आतां बुडी सर्वविशीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । साटी करोनियां जीवा ॥४

१८९४. रोजकीर्दी जमा धरुनी सकळ । खताविला काळ वरावरी ॥ १ ॥ नाहीं होत झाड्यापाड्याचें लिगाड । हुजराती गोड सेवा रुजू ॥ २ ॥ चोरासाठीं रदबदल अट्टाहास्य । जळो जिणें दास्य बहुतांचें ॥ ३ ॥ सावधान तुका निर्भर मानसीं । सालझाड्यापाशीं गुंफों नेणे ॥ ४॥

१८९५. लाज वाटे मज मानिती हे लोक । हें तों नाहीं एक माझे अंगीं ॥ १ ॥ मोजुनि झिजलों मापाचिया परी । जाळावी हे थोरी लाभाविण ॥ २ ॥ कोमळ कंटक तीक्ष्ण अगरीं । पोचट ते वरी अंगकांति ॥ ३ ॥ चित्रींचें ते लेप शृंगारिलें निकें । जीवेंविण फिकें

रूप त्याचें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे दिसें वांयां गेलों देवा । अनुभव ठावा नाहीं तेणें ॥ ५ ॥

१८९६. लोक म्हणती मज देव । हा तो अधर्म उपाव ॥ १ ॥ आतां कळेल तें करीं । सीस तुझे हातीं सुरी ॥२॥ अधिकार नाहीं । पूजा करिती तैसा कांहीं ॥ ३ ॥ मन जाणे पापा । तुका म्हणे माय बापा ॥ ४ ॥

१८९७. वाचा चापल्यें बहु जालों कुशल । नाहीं बीजमूळ हाता आलें ॥ १ ॥ म्हणोनि पंढरिराया दुःखी होतें मन । अंतरीचें कोण जाणे माझें ॥ २ ॥ पूज्य झालों अगा आला अभिमान । पुढील कारण खोळंबलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे खूण न कळेचि निरुती । सापडलों हातीं अहंकाराचे ॥ ४ ॥

१८९८. वांयाविण हा वाढाविला लौकिक । आणिला लटिका वाद दोघां ॥१॥ नाहीं ऐसा झाला देव माझ्या मतें । भुकेलें जेवितें काय जाणे ॥ २ ॥ शब्दज्ञानें गौरविली हे वैखरी । साच तें अंतरी बिंबेची ना ॥ ३ ॥ झालों परदेशी गेले दोन्ही ठाय । संसार ना पाय तुझे देवा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मागें कळों येतें ऐसें । न घेतों हे पिसें लावूनियां ॥ ५ ॥

१८९९. विंभ्रशिली बुद्धि देहांतीं जवळी । काळाची अवकाळीं वायचाळा ॥ १ ॥ पालटलें जैसें देंठ सांडी पान । पिकलें आपण तयापरी ॥ २ ॥ न मारितां हीन बुद्धि दुःख पावी । माजल्याची गोवी तयापरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे गळ लागलिया मत्स्य । तळमळाचा तैसा लवलाहो ॥ ४ ॥

१९००. शिणलेती सेवकां देऊनी इच्छादान । केला अभिमानें अंगीकार ॥ १ ॥ अहो दीनानाथ आनंदमूर्ती । तुम्हांसी शोभती ब्रीदें ऐसीं ॥ २ ॥ बहुतांनीं विनविलें बहुता प्रकारीं । सकळां ठायीं हरी पुरलेती॥३॥ तुका म्हणे अगा कुटुंबवत्सला । कोण तुझी लीळा जाणे ऐसी ॥ ४ ॥

१९०१. शूद्रवंशीं जन्मलों । म्हणोनि दंभें मोकालिलों ॥ १ ॥ अरे तूंच माझा आतां । मायबाप पंढरीनाथा ॥ २ ॥ घोकाया अक्षर । मज नाहीं अधिकार ॥३॥ सर्वभावें दीन । तुका म्हणे यातिहीन ॥४॥

१९०२. सकळ सत्ताधारी । व्हावें ऐसें काय हरी ॥ १ ॥ परी या कृपेच्या वोरसें । कुढावयाचेचि पिसें ॥ २ ॥ अंगें सर्वोत्तम । अवघाचि पूर्णकाम ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दाता । तरि हा जीवदान देता ॥ ४ ॥

१९०३. संगतीनें होतो पंगतीचा लाभ । अशोभीं अनुभव आसिजेतें ॥ १ ॥ जैसीं तैसीं असो पुढिलांचे सोई । धरिती हातीं पायीं आचारिये ॥ २ ॥ उपकारी नाहीं देखत आपदा । पुढिलाची सदा दया चित्तीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तरी सज्जनाची कीर्ति । पुरवावी आर्ति निर्बळाची ॥ ४ ॥

१९०४. संगें वाढे शीण* संगें वाढे भजन । त्रिविध हें जन बहु देवा ॥ १ ॥ याचिमुळें आला संगाचा कटाळा । दिसताती ढोळां नानाछंद ॥ २ ॥ एकविध भाव राहावया ठाव । नेदी हा संदेह राहों चित्तीं ॥ ३ ॥ शब्दज्ञानी हित नेणती आपुले । आणीक देखिलें नावडे त्यां ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आतां एकलेंचि भलें । बैसोनि उगलें राहावें तें ॥ ५ ॥

१९०५. सत्ताबळें येतां मागतां विभाग । लावावया लाग निमित्य करूं ॥ १ ॥ तुझें ऐसें मुखें करूं उच्चारण । बोलें नारायण मांपडवूं ॥ २ ॥ आसेविण नाहीं उपजत मोहो । तरिच हा गोहो न पडे फंदीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां व्हावें याजऐसें । सरिसें सरिसें समागम ॥ ४ ॥

१९०६. बोलोनियां काय दावूं । तुम्ही जीऊ जगाचे ॥ १ ॥ हेचि आतां माझी सेवा । चिंतन देवा करितों ॥ २ ॥ विरक्तासी देह तुच्छ । नाहीं आस देहाची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पायापाशीं । येईन ऐसी वासना ॥ ४ ॥

१९०७. मज कोणी कांहीं करी । उमटे तुमचे अंतरीं ॥ १ ॥ व्याला वाढविलें म्हूण । मज सुख तुज सीण ॥ २ ॥ माझें पोट धालें । तुझें अंगीं उमटलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे खेळें । तेथें तुमाचिया बळें ॥ ४ ॥

१९०८. मज माझा उपदेश । आणिकां नये याची रीस ॥ १ ॥ तुम्ही अवघें पांडुरंग । मीच दुष्ट सकळ चांग ॥ २ ॥ तुमचा मी

* नघडे

शरणागत । कांहीं करा माझें हित ॥ ३ ॥ तुका पाय धरी । मी हे माझें दूर करीं ॥ ४ ॥

१९०९. मतिविण काय वर्णू तुझें ध्यान । जेथें पंड मौन वेदश्रुती ॥ १ ॥ करूनि गोजिरा आपुलिये मती । धरियेलें चित्तीं चरणकमळ ॥ २ ॥ सुखाचें ओतिलें पाहों ते श्रीमुख । तेणें हरे भूक ताहान माझी ॥ ३ ॥ रसना गोडावली ओव्या गातां गीत । पावलेंसे चित्त समाधान ॥ ४ ॥ तुका म्हणे माझी दृष्टि चरणांवरी । पाउलें गोजिरीं कुंकुमाचीं ॥ ५ ॥

१९१० माझिया जीवासी हेचि पैं विश्रांति । तुझे पाय चित्तीं पांडुरंगा ॥ १ ॥ भांडवल गांठीं झालेंसें पुरतें । समाधान चित्तें मानियेलें ॥ २ ॥ उद्दंड उच्चारें घातला पसरु । रूपावरी भरु आवडीचा ॥३॥ तुका म्हणे मज भक्तीची आवडी । अभेदीं तांतडी नाहीं म्हूण॥४

१९११. माझे तों फुकाचे* काय वेचे कष्ट । नव्हे क्रियानष्ट तुम्हां ऐसा ॥ १ ॥ कांहींच न वेचीं आजिच्या प्रसंगीं । सकळांही अंगीं करीन पूजा ॥ २ ॥ द्यावें तुम्हीं कांहीं हे तों नाहीं आस । असों या उदास देहभावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझी मावळली खंती । समाधान चित्तीं सर्वकाळ ॥ ४ ॥

१९१२. माझें मन पाहे कसून । चित्त न ढळे तुजपासून ॥ १ ॥ कापुनी देईन शिर । पहा कृपण कीं उदार ॥ २ ॥ मजवरि घालीं घण । परि मी न सोडी चरण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अंतीं । तुजवांचूनि नाहीं गति ॥ ४ ॥

१९१३. दाता लक्ष्मीचा पति । माझें मागणें ते किती ॥ १ ॥ जाणे तान्हेल्याची ताहान । पीतां गंगा नव्हे न्यून॥२॥ कल्पतरु झाला देता । तेथें पोटाच्या मागता ॥३॥ तुका म्हणे × संतां ध्यातां । परब्रह्मची आलें हाता ॥ ४ ॥

१९१४. म्हणविलों दास ते नाहीं करणी । आंत वरी दोन्ही भिन्न भाव ॥ १ ॥ गातों नाचतों तें दाखवितों जना । प्रेम नारायणा नाहीं अंगीं ॥ २ ॥ पाविजे तें वर्म न कळेचि कांहीं । बुडालों या डोहीं दंभाचिया ॥ ३ ॥ भांडवल काळें हातोहातीं नेलें । माप या लागलें

---

* कायेचीच   × संतत

आयुष्यासि ॥४॥ तुका म्हणे वांया गेलों ऐसा दिसें । होईल या हांसें लौकिकाचें ॥ ५ ॥

१९१५. याजसाठीं वनांतरा । जातों सांडुनिया घरा ॥ १ ॥ माझें उठाविल प्रेम । बुद्धि होईल निष्काम ॥ २ ॥ अद्वैताची वाणी । नाहीं ऐकत मी कानीं ॥३॥ तुका म्हणे अहंब्रह्म । आड येऊं नेदी भ्रम॥४॥

१९१६. यातिहीन मज काय तो अभिमान । मानी तुज जन नारायणा ॥ १ ॥ काय सुख मज तयाची हे खंती । आपुलाला घेती गुणभाव ॥ २ ॥ द्रव्यामुळ माथां वाहियेली चिंधी । होन जयामधीं होता गांठीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जन वंदितो वेगळा । मजसी दुर्बळा काय चाड ॥ ४ ॥

१९१७. सत्य तो आवडे । विकल्पानें भाव उडे ॥ १ ॥ आम्हां तुमच्या कृपादानें । जाणों शुद्ध मन मोनें ॥ २ ॥ आला भोग अंगा । न लावूं उशीर त्या त्यागा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । अंजन ते तुझी सेवा ॥ ४ ॥

१९१८. सर्वात्मकपण । माझें हिरोनि नेतो कोण ॥ १ ॥ मनीं भक्तीची आवडी । हेवा व्हावी ऐसी जोडी ॥ २ ॥ घेईन जन्मांतरें । हेंचि करावया खरें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । ऋणी करूनि ठेवूं सेवा ॥ ४ ॥

१९१९. सांभाळिलों प्रीती गळां । भुके वेळा जाणोनियां ॥ १ ॥ तुमचें मी केशीराजा । सुने या काजा पाळिलों ॥ २ ॥ आलें गेलें कळे वाटा । कोण निटा वांकुडिया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आलें वारें । दुरितें दुरी नातळतां ॥ ४ ॥

१९२०. मांडोनियां दों अक्षरां । काय करूं हा पसारा । विधिनिषेधाचा भारा । तेणें दातारा नातुडसी ॥ १ ॥ म्हणोनि बोबड्या उत्तरीं । वाचे जपें निरंतरीं । नाम तुझें हरी । भवसागरीं तारूं तें ॥ २ ॥ सर्वमय ऐसें वेदाचें वचन । श्रुति गर्जती पुराणें । नाहीं आणीक ध्यान । साधनीं मज चाड ॥ ३ ॥ शेवटीं हें ब्रह्मार्पण । याचि मंत्राचें कारण । काना मात्रा वांयांविण । तुका म्हणे निंदुलीं ॥ ४ ॥

१९२१. स्त्रिया पुत्र कलत्र हे तंव मायावन । शेवटींचा अंत नपवे

कोणी ॥ १ ॥ यमाचिये हातीं बांधोनियां देती । भूषणेंही घेती काढू-
नियां ॥ २ ॥ ऐसिया चोरांचा कैसा हा विश्वास । धरिली तुझी कास
तुका म्हणे ॥ ३ ॥

१९२२. सुख सुखा भेटे । मग तोडिल्या न तुटे ॥ १ ॥ रवि
रश्मिकळा । नये घालितां पैं डोळां ॥ २ ॥ दुरि तें जवळी । स्नेहें
आकाशा कवळी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चित्त । माझें पायीं अखंडित
॥ ४ ॥

१९२३. सेवट तो भला । माझा बहु गोड जाला ॥ १ ॥ आलों
निजाच्या माहेरा । * भेटी रखुमाईच्या वरा ॥२॥ परिहार जाला ।
अवध्या दुःखाचा मागिला ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वाणी । गेली आतां
घेऊं धणी ॥ ४ ॥

१९२४. स्मशानींच आम्हां न्याहालीचें सुख । या नांवें कौतुक
तुमची कृपा ॥ १ ॥ नाहीं तरी वांयां अवघेंचि निर्फळ । शब्द ते
पोकळ वडबड ॥ २ ॥ झाडें झुडें जीव जोइरे पाषाण । होती तई
दान तुम्ही केलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां पाहें अनुभव । घेऊनि
हातीं जीव पांडुरंगा ॥ ४ ॥

१९२५. स्वामीचें हें देणें । येथें पावलों दर्शनें ॥ १ ॥ करूं आव-
डीनें वाद । तुमच्या सुखाचा संवाद ॥ २ ॥ कळावया वर्म । हा तों
पायांचाचि धर्म ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सिद्धी । हेचि पावविली बुद्धी
॥ ४ ॥

१९२६. हागतांही खोडी । चळण मोडवितें काडी ॥ १ ॥ ऐसे
अनावर गुण । आवरावे काय म्हूण ॥ २ ॥ नाहीं जरी संग । तरी
बडबडाविती रंग ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । तुमची न घडेचि सेवा
॥ ४ ॥

१९२७. हीन माझी याति । वरि स्तुति केली संतीं ॥ १ ॥ अंगीं
वसूं पाहे गर्व । माझें हरावया सर्व ॥ २ ॥ मी एक जाणता । ऐसें
वाटतसे चित्ता ॥ ३ ॥ राख राख गेलों वांयां । तुका म्हणे पंढरी-
राया ॥ ४ ॥

---

* भेटो.

१९२८. होईन भिकारी । पंढरीचा वारकरी ॥ १ ॥ हाचि माझा नेम धर्म । मुखीं विठोबाचें नाम ॥ २ ॥ हेचि माझी उपासना । लागेन संतांच्या चरणा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । हेचि माझी भोळी सेवा ॥ ४ ॥

१९२९. आतां मी पतित ऐसा साच भावें । कळों अनुभवें आलें देवा॥१॥ काय करावें तें रोकडेंचि करीं । राहिली हे उरी नाहीं दोघां ॥ २ ॥ येर येरा दृष्टी द्यावया उत्तरा । यासी काय करा ग्वाही आतां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मेलों सांगतसांगतां । तेंचि आलें आतां कळों तुम्हां ॥ ४ ॥

१९३०. आपुलिये ठाकीं । करीन कांहीं तरी एकी ॥ १ ॥ करीन पायांशीं वोळखी । करिसी तें करीं सुखी ॥ २ ॥ कायाक्लेश गंगाजळ। समर्पीन तुळसीदळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । कर जोडीन ते सेवा ॥ ४ ॥

१९३१. आम्हां सर्वभावें हेंचि काम । न विसंबावें तुझें नाम ॥ १ ॥ नलगे करावी हे चिंता । तरणें करणें काय आतां ॥ २ ॥ आसनीं भोजनीं शयनीं । दुजें नाहीं ध्यानीं मनीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कृपानिधी । माझी तोडिली उपाधी ॥ ४ ॥

१९३२. उतरलों पार । सत्य झाला हा निर्धार ॥ १ ॥ तुझें नाम धरिलें कंठीं । केली संसारासी तुटी ॥ २ ॥ आतां नव्हे बाधा । कोणेविशीं कांहीं कदा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कांहीं । आतां उरलें ऐसें नाहीं ॥ ४ ॥

१९३३. कासया गा मज घातलें संसारीं । चित्त पायांवरी नाहीं तुझ्या ॥ १ ॥ कासया गा मज घातलें या जन्मा । नाहीं तुझा प्रेमा नित्य नवा ॥ २ ॥ नामाविण माझी वाचा अमंगळ । ऐसा कां चांडाळ निर्मियेलों ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझी जळो जळो काया । विठ्ठल सखया वांचूनियां ॥ ४ ॥

१९३४. झालें समाधान । तुमचे *धरिले चरण ॥ १ ॥ आतां उठावेंसें मना । येत नाहीं नारायणा ॥ २ ॥ सुरवाडिकपणें । येथें

* देखिले.

सांपडलें केणें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भोग । गेला निवारला लाग ॥४॥

१९३५. तरिच हा जीव संसारीं उदास । धरिला विश्वास तुम्हां सोई ॥ १ ॥ एके जातीविण नाहीं कळवळा । ओढिली गोपाळा सूत्रदोरी ॥ २ ॥ फुटतसे प्राण क्षणाच्या विसरें । हें तों परस्परें सारिखेंचि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चित्तीं राखिला अनुभव । तेणें हा संदेह निवारला ॥ ४ ॥

१९३६. असे येथेंचि या दिनें । भाग्यहीनें सकळा ॥ १ ॥ भांडवल एवढे गांठीं । नाम कंठीं धरियेलें ॥ २ ॥ आणिक तें दुजें कांहीं । मज नाहीं यावरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे केला कोणें । एवढा नेणें लौकिक ॥ ४ ॥

१९३७. नाहीं सुख मज नलगे हा मान । न राहे हे जन काय करूं ॥ १ ॥ देह उपचारें पोळतसे अंग । विषतुल्य चांग मिष्टान्न तें ॥ २ ॥ नाइकवे स्तुती वाणीतां थोरीव । होतो माझा जीव कासावीस ॥ ३ ॥ तुज पावे ऐसी सांग कांहीं कळा । नको मृगजळा गोवूं मज ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आतां करी माझें हित । काढावें जळत आगींतुनी ॥ ५ ॥

१९३८. झाली होती काया । बहु मळीन देवराया ॥ १ ॥ तुझ्या उजळली नामें । चित्त प्रक्षाळिलें प्रेमें ॥ २ ॥ अनुतापें झाला झाडा । पारब्धाचा नितोडा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देह पायीं । ठेवुनि झालों उतराई ॥ ४ ॥

१९३९. नोहे आजिकालिचे ऐसे । अनारिसें पालटे ॥ १ ॥ आतां लागवेग करा । ज्याचें धरा ठाके ते । ॥ २ ॥ नका सांगों वाउग्या गोष्टी । चाहुल खोटी ये ठायीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मोडा माग । आपुला लाग वरूनी ॥ ४ ॥

१९४०. खाणोरियांचीं पुसों घरें ! जींहीं बरे पाळती ॥ १ ॥ सांगती त्या जावें वाटा । परोनी ओटामध्यें गोष्टी ॥ २ ॥ आली गेली होती ठाया । सत्य छाया कळली ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आपुलें बळ । युक्ति काळ कारण ॥ ४ ॥

१९४१. बैसो आतां मनीं । आले तैसोंचि वदनीं ॥ १ ॥ मग अवघेंचि गोड । पुरे सकळहि कोड ॥ २ ॥ बाहेरील भाव । तैसा

अंतरींहि वाव ॥३॥ तुका म्हणे मणी । शोभा दाविली कोंदणीं ॥४॥

१९४२. यत्न आतां तुम्हीं करा । मज दातारा सत्तेनें ॥ १ ॥ विश्वास तो पायांवरी । ठेवुनि हरी राहिलों ॥ २ ॥ जाणताचि दुजे नाहीं । आणीक कांहीं प्रकार ॥ ३ ॥ तुका म्हणे शरण आलों । नेणें बोलों विनावितां ॥ ४ ॥

१९४३. बहु फिरलों ठायाठाव । कोठें भाव पुरेचि ना ॥ १ ॥ समाधान तों पावलों । उरलों बोलों यावरी ॥ २ ॥ घे गा देवा आशीर्वाद । आमुच्या नांद भाग्यानें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जेवूं आधीं । खवखव मधीं मारावी ॥ ४ ॥

१९४४, मज नष्टा माया मोह नाहीं लोभ । अधिक तो क्षोभ आदराचा ॥ १ ॥ धिग हें शरीर अनउपकारें । न मनीं आभार उपकाराचा ॥ २ ॥ मजहून नष्ट आहे ऐसा कोण । नावडे मिष्टान्न बहुबोल ॥ ३ ॥ न दिसती मज आपलेसे गुण । संचित तें कोण जाणे मागें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे माझें देखोनिया काई । पांडुरंगें पायीं राखियेलें ॥ ५ ॥

१९४५. कैसीं दिसों बरीं । आम्ही आळवितां हरि ॥ १ ॥ नाहीं सोंग अळंकार । दास झाला संवसार ॥ २ ॥ दुःख आम्हा नाहीं चिंता । हरिचे दास म्हणवितां ॥३॥ तुका म्हणे देवा । ऐसीं झालों करितां सेवा ॥ ४ ॥

१९४६. तरीच म्यां देवा । साटी करूनियां जीवा ॥ १ ॥ येथे बैसलों धरणें । दृढ कायावाचामनें ॥ २ ॥ आवरिल्या वृत्ति । मन घेऊनियां हातीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जरा । बाहेर येऊं नेदीं घरा॥४॥

१९४७. कुरुवंडी करीन काया । वरोनि पायां गोजिरियां ॥ १ ॥ बैसलें तें रूप डोळां । मन चाळा लागलें ॥ २ ॥ परतें न सरवे दुरी । आवडी पुरी बैसली ॥ ३ ॥ तुका म्हणे विसावलों । येथें धालों धणीवरी ॥ ४ ॥

१९४८. केलें शकुनें प्रयाण । आतां मागे फिरे कोण ॥ १ ॥ होय तैसें हो आतां । देह बळी काय चिंता ॥ २ ॥ पडिलें पालवीं । त्याचा धाक वाहे जीवीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जीणें । देवा काय हीनपणें ॥ ४ ॥

१९४९. कासया गुणदोष पाहों आणिकांचे । मज काय त्यांचें उणें असे ॥ १ ॥ काय पापपुण्य पाहों आणिकांचें । मज काय त्यांचें उणें असे ॥ २ ॥ नष्टदुष्टपण कवणाचें वाणूं । तयाहून अणु अधिक माझें ॥ ३ ॥ कुचर खोटा मज कोण असे आगळा । तो मी पाहों डोळां आपुलिये ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मी या भांडवलें पुरता । तुजसी पंढरीनाथा लावियेलें ॥ ५ ॥

स्थितिपर अभंग

(जनाशीं उद्गार.)

१९५०. अचळ न चळे ऐसें झालें मन । धरूनि निज खूण राहीलों तें ॥१॥ आवडी बैसली गुणांची अनरीं । करूं धणीवरी सेवन ते ॥ २ ॥ एकविध भाव नव्हे अभावना । आणिक या गुणां न मिळवे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझे पडिलें आहारीं । ध्यान विटेवरी ठाकलें तें ॥ ४ ॥

१९५१. अनुभवाचे रस देऊं आर्तभूतां । मोडूं चोजवितां पुढें पोतीं ॥ १ ॥ देवाचा प्रसाद रत्नाच्या ओवणी । शोभतील गुणी आपुलिया ॥ २ ॥ आधीं भाव सार शुद्ध हे भूमिका । बीज आणि पिका चिंता नाहीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ज्याचें नाम गुणवन । ते नाहीं लागत पसरावें ॥ ४ ॥

१९५२. अनुभवा आलें । माझें चित्तीचें क्षरलें ॥ १ ॥ असे जवळी अंतर । फिरे आवडीच्या फेरें ॥ २ ॥ खादलेंचि वाटे । खावें भेटलेंचि भेटे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे उभें । आम्ही राखियेलें लोभें ॥ ४ ॥

१९५३. अभयाचें स्थळ । तें हें एक अच्चळ ॥ १ ॥ तरि धरिला विश्वास । ठेलों होउनियां दास ॥ २ ॥ पुरली आवडी । पायीं लागलीसे गोडी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कंठीं नाम । अंगीं भरलेंसें प्रेम ॥ ४ ॥

१९५४. असो खळ ऐसे फार । आम्हां तयांचे उपकार ॥ १ ॥ करिती पातकांची धुणी । मोल न घेतां साबणीं ॥ २ ॥ फुकाचे मजूर । ओझें वागविती भार ॥ ३ ॥ पार उतरून म्हणे तुका । आम्हां आपण जाती नरका ॥ ४ ॥

१९५५. असोत लोकांचे बोल शिरावरी । माझी मज बरी विठा-

बाई ॥ १ ॥ आपंगिलें मज आहे ते कृपाळू । बहुत कनवाळू अंतरींची॥२॥वेदशास्त्रें निर्शी वर्णिती पुराणें । तिचें मी पोसणें लडिवाळ ॥३॥जिचे नाम कामधेनु कल्पतरू। तिचें मी लेंकरूं तुका म्हणे॥४॥

१९५६. अवचिताचि हातीं ठेवा । दिला सेवा न करितां ॥ १ ॥ भाग्य फळलें जाली भेटी । नेदें तुटी यावरी ॥ २ ॥ दैन्य गेलें हरली चिंता । सदैव आतां यावरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वांटा जाला । बोलों बोला देवासी ॥ ४ ॥

१९५७. आपुल्यांचा करीन मोळा । माझ्या कुळाचारांचा ॥ १ ॥ अवाघियांचें वंदिन पाय । ठायाठाय न देखें ॥ २ ॥ नेदीं तुटों समाधान । धांवों जन सकळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे झाडा होय । तों हे सोय न संडीं ॥ ४ ॥

१९५८. काय खावें आतां कोणीकडे जावें । गांवांत रहावें कोण्या बळें॥१॥ कोपला पाटील गांवींचे हे लोक। आतां घाली भीक कोण मज ॥ २ ॥ आतां येणें चवी सांडिली म्हणती । निवाडा करिती दिवाणांत ॥ ३ ॥ *भले लोकीं याची सांगितली मात । केला माझा घात दुर्बळाचा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे याचा संग नव्हे भला । शोधीत विठ्ठला जाऊं आतां ॥ ५ ॥

१९५९. आतां कांहीं सोस न करीं आणीक । धरीन तें एक होंचि दृढ ॥१॥ जेणें भवसिंधु उतरिजे पार । तुटे हा दुस्तर गर्भवास ॥२॥ जोडीन ते आतां देवाचे चरण । अविनाश धन परमार्थ ॥३॥ तुका म्हणे बरा जोडला हा देह । मनुष्यपणें इहलोकां आलों ॥ ४ ॥

१९६०. आतां चुकलें बंधन । गेलें विसरोनि दान । आपुले ते वाण । सावकाश विकावे॥१॥लाभ जोडला अनंत। घरीं सांपडलें वित्त । हातोंहातीं थित । उरों तळ नल्हाची ॥ २ ॥ होतें गोविलें विसारें । माप जालें एकसरें। होतें होरें वारें । तोंचि लाहो साधिला ॥३॥ कराया जतन । तुका म्हणे निजधन। केला नारायण। साह्य नेदी विसंबों॥४॥

१९६१. आतां देह अवसान । हें जतन तोंवरी ॥ १ ॥ गाऊं नाचूं गदारोळें । जिंकों बळें संसार ॥ २ ॥ याचि जाऊं अभिमानें

---

* भल्या लोकांपाशीं सांगीतली मात.

सेवाधनें बळकट ॥ ३ ॥ तुका म्हणे न सरें मागें । होईन लागें आगळा ॥ ४ ॥

१९६२. आतां वाटों नेदीं आपुलें हें मन । न सोडीं चरण विठोबाचे ॥ १ ॥ दुजियाचा संग लागों नेदीं वारा । आपुल्या शरीरावरूनियां ॥ २ ॥ यावें जावें आम्हीं देवाचे सांगातें । मागूनि करित होंचि आलों ॥ ३ ॥ काय वायां गेलों करूं तो उद्वेग । उभा पांडुरंग मागें पुढें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे प्रेम मागतों आगळें । येथें भोगूं फळें वैकुंठींचीं ॥ ५ ॥

१९६३. आतां पुढें मना । चाली जाली नारायणा ॥ १ ॥ येथें राहिलें राहिलें । कैसें गुंतोनि उगलें ॥ २ ॥ भोंवते भोंवणीं । आलियाची जाली धणी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे रंगें । रंगीं रंगलें श्रीपांडुरंगें ॥ ४ ॥

१९६४. आतां होईन धरणेकरी । भीतरीच कोंडीन ॥ १ ॥ नाहीं केली जीवेंसाटीं । तों कां गोष्टी रुचे ते ॥ २ ॥ आधीं निर्धार तो सार । मग भार सोसेना ॥ ३ ॥ तुका म्हणे खाऊं जेऊं । नेदूं होऊं वेगळा ॥ ४ ॥

१९६५. आधीं नाहीं कळों आला हा उपाय । नाहीं तरी काय चुकी होती ॥ १ ॥ घालितों पायांसीं मिठी एकसरें । नेदीं तों दुसरें आड येऊं ॥ २ ॥ कासया पडतों लटिक्याचे भरी । नव्हता कां शिरीं भार घेतों ॥ ३ ॥ संसाराचा हाट फिरतों दुकानें । भरोवरी धन मेळवितों ॥ ४ ॥ तुका म्हणे कां हे घेतों गर्भवास । कां या होतों दास कुटुंबाचा ॥ ५ ॥

१९६६. आनंदें एकांतीं प्रेमें वोसंडत । घेऊं अगणित प्रेमसुख ॥ १ ॥ गौप्य धन नये वारा लागों यास । पाहों नेदूं वास दुर्जनासी ॥ २ ॥ झणीं दृष्टि लागे आवडीच्या रसा । सेवूं जिरे तैसा आपणासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हे बहु सुकुमार । न साहावे भार वचनाचा ॥ ४ ॥

१९६७. आपुला तो देह आम्हां उपेक्षीत । कोठें जाऊं हित सांगों कोणा ॥ १ ॥ कोण नाहीं दक्ष करितां संसार । आम्हीं हा विचार वमन केला ॥ २ ॥ नाहीं या धरीत जीवित्वाची चाड । कोठें करूं

कोड आणिकांचें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे असों चिंतोनियां देवा । मी माझें हा हेवा सारूनियां ॥ ४ ॥

१९६८. आपुलाला लाहो करूं । कोणें भरूं हा विठ्ठल ॥ १ ॥ भाग्यें पावलों या ठाया । आतां काया कुरवंडी ॥ २ ॥ पुढती कोठें घडे ऐसें । बहुतां दिसें फावलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जाली जोडी । चरण घडी न विसंबें ॥ ४ ॥

१९६९. आजि शिवला मांग । माझें विटाळलें आंग ॥ १ ॥ यासी घेऊं प्रायश्चित्त । विठ्ठलविठ्ठल हृदयांत ॥ २ ॥ झाली क्रोधासवें भेटी । तोंडावाटे नर्क लोटी ॥ ३ ॥ अनुतापीं न्हाऊं । तुका म्हणे रवी पाहूं ॥ ४ ॥

१९७०. आपुला विचार करीन जीवाशीं । काय या जनाशीं चाड मज ॥ १ ॥ आपलें स्वहित जाणती सकळ । निरोधितां बळें दुःख वाटे ॥ २ ॥ आइको नाइको कथा कोणी तरी । जाऊनियां घरीं निजो सुखें ॥३॥ माझी कोण*वोज जाला हा शेवट । देखोनियां वाट आणिकां लागे ॥ ४ ॥ तुका म्हणे भाकूं आपुली करुणा । जयाची वासना तया फळे ॥ ५ ॥

१९७१. आमची जोडी ते देवाचे चरण । करावें चिंतन विठो-बाचें ॥ १ ॥ लागेल तरी कोणी घ्यावें धणीवरी । अमुपचि परि आवडीच्या ॥ २ ॥ उभारिला कर प्रसिद्ध या जग । करूं केला त्याग मागें पुढें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे होय दरिद्र विच्छिन्न । ऐसें देऊं दान एक वेळां ॥ ४ ॥

१९७२. आवडी भोजन प्रकार परवडी । भिन्नभिन्न गोडी एका रसा ॥ १ ॥ भोगित्या पंगती लाधलों प्रसाद । तिहीं नाहीं भेद राखियेला ॥ २ ॥ पाकसिद्धि स्वहस्तकें विनियोग । आवडीचे भाग सिद्ध केले ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आला उच्छिष्ट प्रसाद । तेणें हा आनंद माझ्या जीवा ॥ ४ ॥

१९७३ आम्हां अळंकार मुद्रांचे शृंगार । तुळसीचे हार वाहों कंठीं ॥ १ ॥ लाडिके डिंगर पंढरिरायाचे । निरंतर वाचे नामघोष

---

* वोज = जगीं

॥ २ ॥ आम्हां आणिकांची चाड चित्तीं नाहीं । सर्व सुख पायीं विठोबाच्या ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्ही नेघोंचि या मुक्ति । एकाविण चित्तीं दुजें नाहीं ॥ ४ ॥

१९७४. आम्हां आवडे नाम घेतां । तोही पिता संतोषे ॥ १ ॥ उभयतां एकचित्त । तरी प्रीत वाढली ॥ २ ॥ आम्ही शोभों निकटवासें । अनारिसें न दिसों ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पांडुरंगे । अवघीं अंगें निवालीं ॥ ४ ॥

१९७५. आम्हां कथा आवश्यक । येर संपादूं लौकिक ॥ १ ॥ जैसी तैसी माय बरी । मानिल्या त्या माना येरी ॥ २ ॥ व्यालीचा कळवळा । जीव बहुत कोंवळा ॥ ३ ॥ कवतुकें वावरें । तुका म्हणे त्या आधारें ॥ ४ ॥

१९७६. आम्हां भय धाक कोणाचा रे पाहे । काळ मशक काय मानव हे ॥१॥ आम्हांसी ते काय चिंता या पोटाची । माउली आमुची पांडुरंग ॥ २ ॥ काय करावी हे कोणाची मान्यता । करिता अनंता कोण वारी ॥ ३ ॥ नाहीं शीण आम्हां झालें कवतुक । पुनीत हे लोक करावया ॥ ४ ॥ तुका म्हणे खातों आनंदाचे लाडू । नका चरफडूं घ्या रे तुम्ही ॥ ५ ॥

१९७७. आम्हां वैष्णवांचा । नेम काया मनें वाचा ॥ १ ॥ धीर धरूं जिवासाठीं । येऊं नेदूं लाभा तुटी ॥ २ ॥ उचित समय । लाज निवारावें भय ॥३॥ तुका म्हणे कळा । जाणों नेम नाहीं बाळा ॥४॥

१९७८. आम्हां हरिच्या दासां कांहीं । भय नाहीं त्रयलोकीं ॥ १ ॥ देव उभा मागें पुढें । उगवी कोडें संकट ॥ २ ॥ जैसा केला तैसा होय । धांवे सोय धरोनि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे असों सुखें । गाऊं मुखें विठोबा ॥ ४ ॥

१९७९. आम्ही आइते जेवणार । नलगे सोसावें डोंगर । सुखाचा वेव्हार । तेणेंचि वाढेल ॥ १ ॥ ठेवा जोडला मिरासी । ठाव झाला पायांपासीं । नव्हे आणिकांसी । रीघ तेथें यावया ॥ २ ॥ बळी दिला जीवभाव । नेणे आणिकांचें नांव । धरिला एकभाव । तो विश्वास फळला ॥ ३ ॥ तुका म्हणे झालों बळी । आम्ही निकट जवळी । बोलिलों तें पाळी । वचन स्वामी आमुचें ॥ ४ ॥

१९८०. आम्ही वीर झुंझार । करूं जमदाढे मार । थापटिले भार । मोड जाला दोषांचा ॥ १ ॥ जाला हाहाकार । आले अंकित जुंझार । शंखचक्राचे शृंगार । कंठीं हार तुळसीचे ॥ २ ॥ रामनामांकित बाण । गोपी लाविला चंदन । झळकती निशाण । गरुडटके पताका ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काळ । जालों जिंकोनि निश्चळ । पावला सकळ । भोग आह्मां आमुचा ॥ ४ ॥

१९८१. आम्ही सदैव सुडके । जवळी येतां चोर धाके । जाऊं*पुढें भिके । कुतरीं घर राखती ॥ १ ॥ नांदणूक ऐसें सागा । नाहीं तरी वायां भागा । थोरपण अंगा । तरी ऐसें आणावें ॥ २ ॥ अक्षई साचार । केलें सायासांनीं घर । एरंडामीहार । दुजा भार न साहती ॥ ३ ॥ धन कण घरोघरीं । पोट भरे भिकेवरी । जतन तीं करी । कोण गुरें वासरें ॥ ४ ॥ जाली सकळ निश्चिंती । भांडवल शेण माती । झळझळीत भिंती । वृंदावनें तुळसीचीं ॥ ५ ॥ तुका म्हणे देवा । अवघा निराविला हेवा । कुटुंबाची सेवा । तोचि करी आमुच्या ॥ ६ ॥

१९८२. आम्हां हरिचे सवंगडे । जुने ठायींचे वेडे बागडे । हातीं धरूनि कडे । पाठीसवें वागविलों ॥ १ ॥ म्हणोनि भिन्न भेद नाहीं । देवा आम्हां एक देहीं । नाहीं जालों कई । एका एक वेगळे ॥ २ ॥ निद्रा करितां होतों पायीं । सवेंचि लंका घेतली तई । वानर गोवळ गाई । सवें चारित फिरतसों ॥ ३ ॥ आम्हां नामाचें चिंतन । राम कृष्ण नारायण । तुका म्हणे क्षण । खातां जेवितां न विसंबों ॥ ४ ॥

१९८३. इहलोकीं आम्हां भूषण अवकळा । भोपळा वाकळा अन्न भिक्षा ॥ १ ॥ निमोली संपदा भयविरहित । सर्वकाळ चित्त समाधान ॥ २ ॥ छिद्राचा आश्रम उंदीरकुळवाडी । धन नाम जोडी देवाचीं ते ॥ ३ ॥ तुका म्हणे एके सेवटीं राहणें । वर्तता या जनाविरहित ॥ ४ ॥

१९८४. इहलोकींचा हा देहे । देव इच्छितानी पाहे ॥ १ ॥ धन्य आम्ही जन्मा आलों । दास विठोबाचे झालों ॥ २ ॥ आयुष्याच्या

---

* पुढी

साधनें । सच्चिदानंद पदवी घेणें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पावटणी । करूं स्वर्गाची निशाणी ॥ ४ ॥

१९८५. उखतें आयुष्य जायाचें कलेवर । अवघें वोडंबर विषयांचें ॥ १ ॥ कोणासी हा लागे पुसणें विचार । मनचि सादर करूं आतां ॥ २ ॥ उत्पत्ति प्रळय पडिलें दळण । पाकाचें भोजन बीज वाढे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जाऊं अभयाच्या ठायां । रिघों देवराया शरणं वेगीं ॥ ४ ॥

१९८६. उभे चंद्रभागे तीरीं । कट धरोनियां करीं । पाउलें गोजिरीं । विटेवरी शोभलीं ॥ १ ॥ त्याचा छंद माझ्या जीवा । काया वाचा मनें हेवा । संचिताचा ठेवा । जोडी हातीं लागली ॥ २ ॥ रूप डोळियां आवडे । कीर्ति श्रवणीं पवाडे । मस्तका नावडे । उठों पायांवरोनि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाम । ज्याचें नासी क्रोध काम । हरी भवश्रम । उच्चारितां वाचेसी ॥ ४ ॥

१९८७. उपजोनि मरें । परि हेंचि वाटे बरें ॥ १ ॥ नाहीं आवडीसी पार । न म्हणवे झालें फार ॥ २ ॥ अमृताची खाणी । उघडली नव्हे धणी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पचे । विठ्ठल हें मुखा रुचे ॥ ४ ॥

१९८८. उल्लंघिली लाज । तेणें साधियेलें काज ॥ १ ॥ सुखें नाचों पैलतीरीं । गेलों भवाचे सागरीं ॥ २ ॥ नामाची सांगडी । सुखें बांधली आवडी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लोकां । उरली वाचा मारीं हाका ॥ ४ ॥

१९८९. एक भाव चित्तीं । तरी न लगे कांहीं युक्ति ॥ १ ॥ कळों आलें जीवें । मज माझियाचि भावें ॥ २ ॥ आठवाचे पुरे । सुख अवघें मोहरें ॥३॥ तुका म्हणे मन । पूजा इच्छी नारायण ॥४॥

१९९०. एका ऐसें एक होते कोणा काळें । समर्थाच्या बळें काय नव्हे ॥ १ ॥ घालूनि बैसलों मिरासीस पाया । जिंकों देवराया संदेह नाहीं ॥ २ ॥ केला तो न सडीं आतां कइवाड । वारीन हे आड कामक्रोध ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जाली आळसाची धाडी । नव्हती आली जोडी कळों साच ॥ ४ ॥

१९९१. एकांतीं लोकांतीं करूं गदारोळ । लेश तोही मळ नाहीं

येथें ॥ १ ॥ घ्यावें द्यावें आम्हीं आपुलिया सत्ता । न देखों पुसतो दुजा कोणी ॥ २ ॥ भांडाराची किल्ली माझे हातीं आहे । पाहिजे तो पाहें वाण येथें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्हां विश्वासाच्या बळें । ठाविलें मोकळें देवें येथें ॥ ४ ॥

१९९२. एकविध वृत्ति न राहे अंतरीं । स्मरणींच हरी विस्मृति हे ॥ १ ॥ कैसा हा नवलाव वाटतो अनुभवें । मज माझ्या जीवें साक्षित्वेंसी ॥ २ ॥ न राहे निश्चळ जागवितां मना । किती क्षणक्षणा सावरावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बहु केले वेवसाव । तेणें रंगें जीव रंगलासे ॥ ४ ॥

१९९३. ऐसा दुस्तर भवसागर । नेणों कैसा उतरूं पार ॥ १ ॥ कामक्रोधादि सावजें थोर । दिसतानी भयंकर ॥ २ ॥ मायाममतेचे भोंवरे । घेती भयानक फेरे ॥ ३ ॥ वासनेच्या लहरी येती । उद्योगहलकावे बैसती ॥ ४ ॥ तरावया एक युक्ति असे । तुका नामनावेमध्यें बैसे ॥ ५ ॥

१९९४. ऐसीं वर्मे आम्हां असोनियां हातीं । कां होऊं नेणतीं दिशाभुली ॥१॥ पोटाळुनी पाय कवळीन उभा । कृपे पद्मनाभा हालों नेदीं ॥ २ ॥ आपुले इच्छेचे घालोनी संपुटीं । श्रीमुख तें दृष्टी न्याहाळीन ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बहु सांडियेलीं मतें । आपुल्या पुरतें धरूनी ठेलों ॥ ४ ॥

१९९५. ऐसीं ठावीं वर्मे । तरी सांडवलों भ्रमें ॥ १ ॥ सुखें नाचतों कीर्तनीं । नाहीं आशंकित मनीं ॥ २ ॥ ऐसें आलें हाता । बळ तरी गेली चिंता ॥ ३ ॥ सुख येथें आलें तरी । नाहीं आणिकांची उरी ॥ ४ ॥ ऐसें केलें देवें । पुढें काहींच न व्हावें ॥ ५ ॥ तुका म्हणे मन । आतां झालें समाधान ॥ ६ ॥

१९९६. कई मात माझे एकती कान । बोलतां वचन संतां मुखीं ॥ १ ॥ केला पांडुरंगें तुझा अंगीकार । मग होईल धीर माझ्या जीवा ॥ २ ॥ म्हणउनि मुख अवलोकितों पाय । हेचि मज आहे थोरी आशा ॥ ३ ॥ माझिया मनाचा हाचि पैं विश्वास । न करी सायास साधनांचे ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मज होईल भरंवसा । तरलों मी ऐसा साच भावें ॥ ५ ॥

१९९७. कारितों कवित्व म्हणाल हें कोणी। नव्हे माझी वाणी पदरींचि ॥ १ ॥ माझीये युक्तीचा नव्हे हा प्रकार। मज विश्वंभर बोलवितो ॥ २ ॥ काय मी पामर जाणें अर्थभेद। वदवी गोविंद तेंचि वदें ॥ ३ ॥ निमित्त मापासी बैसविलों आहें। मी तो कांहीं नव्हे स्वामिसत्ता ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आहें पाईकाचि खरा। वागवितों मुद्रा नामाची हे ॥ ५ ॥

१९९८. करूं तैसें पाठांतर। करुणापर भाषण ॥ १ ॥ जिहीं केला मूर्तिमंत। ऐसा संतप्रसाद ॥ २ ॥ सोज्वळ केल्या वाटा। आइत्या नीटा मागीलां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे घेऊं धांवा। करूं हांवा तें जोडी ॥ ४ ॥

१९९९. करूं याची कथा नामाचा गजर। आम्हां संवसार काय करी ॥ १ ॥ म्हणवूं हरिचे दास लेऊं तीं भूषणें। कांपे तया भेणें कळिकाळ ॥ २ ॥ आशा भय लाज आड नये चिंता। ऐसी तया सत्ता समर्थाची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे करूं ऐसियाचा संग। जेणें नव्हे भंग चिंतनाचा ॥ ४ ॥

२०००. कल्याण या आशीर्वादें। जाती द्वंद्वें नासोनि ॥ १ ॥ आश्वासिलें नारायणें। प्रेमदानें अंतरिंच्या ॥ २ ॥ गेली निवारोनि आतां। सकळ चिंता यावरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे गातां गीत। आलें हित सामोरें ॥ ४ ॥

२००१. काग बग रिठा मारिले बाळपणीं। अवघी दैत्यखाणी बुडविली ॥ १ ॥ तो मज दावा तो मज दावा। नंदानंदन जीवा आवडे तो ॥ २ ॥ गोवर्धन गिरी उचलिला करीं। गोकुळ भीतरीं राखियेलें ॥ ३ ॥ वधुनि भौमासुरा आणिल्या गोपांगना। राज्य उग्रसेना मथुरेचें ॥ ४ ॥ पांडव जोहरीं राखिले कुसरी। विवराभीतरीं चालविले ॥ ५ ॥ तुका म्हणे तो हा भक्तांचा कृपाळ। दुष्ट जना काळ नारायण ॥ ६ ॥

२००२. काय उणें मज पांडुरंगा पायीं। रिद्धिसिद्धि ठायीं वोळगती॥१॥ कोण पाहे सुखा नाशिवंताकडे। तृष्णेचीं बापुडें नव्हों आम्ही ॥ २ ॥ सर्व सुखें आम्हीं केलीं पावटणी। पापपुण्यें दोन्ही उडविलीं ॥३॥ तुका म्हणे घरीं आणिलें वैकुंठ। वसाविली पेठ वैष्णवांची ॥४॥

२००३. काय कृपेविण घालावें सांकडें । निश्चिंती निवाडें कोण्या एका ॥ १ ॥ आहों तैसीं पुढें असों दीनपणें । वेचुनि वचनें करुणेचीं ॥ २ ॥ धरुनि भय आतां काय वाहों चिंता । काय करूं आतां आप्तपण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्ही भावहीन जीव । म्हणउनि देव दुरे दूर ॥ ४ ॥

२००४. काय शरीराचें काम । कृपा साधावया प्रेम । उचिताचे धर्म । भागा आले ते करूं ॥ १ ॥ देईन हाक नारायणा । ते तों नाकळे बंधना । पंढरीचा राणा । आइकोन धांवेल ॥ २ ॥ सातांपांचांचें गोठलें । प्रारब्धें आकारलें । आतां हें संचलें । असो भोगा सांभाळीं ॥ ३ ॥ फावली तें बरवी संधि । सावधान करूं बुद्धी । तुका म्हणे मधीं । कोठें नये विसावा ॥ ४ ॥

२००५. काळाचेंही काळ । आम्ही विठोबाचे लडिवाळ ॥ १ ॥ करूं सत्ता सर्वांठायीं । वसों निकटवासें पायीं ॥ २ ॥ ऐसी कोणाची वैखरी । वदे आमुचे सामोरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बाण । हातीं हरिनाम तीक्ष्ण ॥ ४ ॥

२००६. किती वेळां जन्मा यावें ।*नित्य व्हावें फजीत ॥ १ ॥ म्हणऊनि जीव भ्याला । शरण गेला विठोसी ॥ २ ॥ प्रारब्ध हें पाठीं गाढें । न सरे पुढें चालतां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे रोकडी हे । होती पाहें फजीती ॥ ४ ॥

२००७. कोण सांगायास । गेलें होतें देशोदेश ॥ १ ॥ जालें वाऱ्या हातीं माप । समर्थ तो माझा बाप ॥ २ ॥ कोणाची हे सत्ता । जाली वाचा वदविता ॥ ३ ॥ तुका म्हणे या निश्चयें । माझें निरसलें भय ॥ ४ ॥

२००८. कोणापाशीं आतां सांगों मी बोभाट । कधीं खटपट सरेल हे ॥ १ ॥ कोणा आराणूक होईल कोणे काळीं । आपुलालीं जाळीं उगवूनि ॥ २ ॥ माझा येणें दुःखें फुटतसे प्राण । न कळतां जन सुखी असे ॥ ३ ॥ भोगा आधीं मनें मानिलासे त्रास । पाहे लपायास ठाव कोठें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे देतों देवाचें गाऱ्हाणें । माझें ऋण येणें सोसियेलें ॥ ५ ॥

* किती

२००९. कोणे गांवीं आहे सांगा हा विठ्ठल । जरी ठावा असेल तुम्हां कोणा ॥ १ ॥ लागतसें पायां येतों लोटांगणीं । मात तरी कोणी सांगा याची ॥ २ ॥ गुण रूप याचे वाणितां या संतां । मज क्षेम देतां सुख वाटे ॥ ३ ॥ सर्वस्वें हा जीव ठेवीन चरणीं । पांडुरंग कोणी दावी तया ॥ ४ ॥ तुका म्हणे गाईवत्सा तडातोडी । तैसी जाते घडी एकी मज ॥ ५ ॥

२०१०. कृष्ण माझी माता कृष्ण माझा पिता । बहिणी बंधु चुलता कृष्ण माझा ॥ १ ॥ कृष्ण माझा गुरू कृष्ण माझा तारूं । उतरी पैलतीरू भवनदीचा ॥ २ ॥ कृष्ण माझें मन कृष्ण माझें जन । सोईरा सज्जन कृष्ण माझा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझा श्रीकृष्ण विसांवा। वाटे न करावा परता जीवा ॥ ४ ॥

२०११. कृपेचे सागर हेचि साधुजन । तिहीं कृपादान केलें मज ॥ १ ॥ बोबडे वाणीचा केला अंगीकार । तेणें माझा स्थिर केला जीव ॥ २ ॥ तेणें सुखें मन स्थिर झालें ठायीं । संतीं दिला पायीं ठाव मज ॥ ३ ॥ नाभी नाभी ऐसें बोलिले वचन । तें माझें कल्याण सर्वस्वही ॥ ४ ॥ तुका म्हणे झालों आनंदें निर्भर । नाम निरंतर घोष करूं ॥ ५ ॥

२०१२. खरें नानवट निक्षेपींचें जुनें । काढिलें ठेवणें समर्थाचें ॥ १ ॥ मजुराच्या हातें मापाचा उकल । मी तों येथें फोल सत्ता त्याची ॥२॥ कुल्लाळाच्या हातें घटाच्या उत्पत्ति । पाठवी त्या जाती ॥ पाकस्थळा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जीवन तें नारायणीं । प्रभा ते किरणीं प्रकाशाची ॥ ४ ॥

२०१३. खेळतों ते खेळ पायांच्या प्रसादें । नव्हती हीं छंदें नासिवंतें ॥ १ ॥ माझा मायबाप उभा विटेवरी । कवतुकें करी कृपादान २ ॥ प्रसादाची वाणी वदती उत्तरें । नाहीं मतांतरें जोडियेलीं ॥३॥ तुका म्हणे रस वाढतीया अंगें । छाया पांडुरंगे केली वरी ॥ ४ ॥

२०१४. खेळों मनासवें जीवाच्या संवादें । कौतुकें विनोदें निरंजनीं ॥ १ ॥ पचीं पडिलें तें रुचे वेळोवेळां । होतसे डोहळा आवडीसी ॥ २ ॥ एकांताचें सुख जडलें जिव्हारीं । वीट परिचारीं बरा

आला ॥ ३ ॥ जगा ऐसी बुद्धि नव्हे आतां कदा । लंपट गोविंदा झालों पायीं ॥ ४ ॥ आणिक ते चिंता नलगे करावी । नित्य नित्य नवी आवडी हे ॥ ५ ॥ तुका म्हणे धडा राहिला पडोन । पांडुरंगीं मन विसांवलें ॥ ६ ॥

२०१५. गाऊं नेणें परी मी कांहीं गाईन । शरण जाईन पांडुरंगा ॥ १ ॥ ब्रह्मांडनायक मी त्याचा अंकित । काय यमदूत करिती काळ ॥ २ ॥ वेश्या ज्याच्या नामें तारिली गणिका । अजामेळासारिखा पापरासी ॥ ३ ॥ चरणांच्या रजें आहिल्या तारिली । रूपवंत केली कुब्जा दासी ॥ ४ ॥ पृथिवी तारिली पाताळासी जातां । तुका म्हणे आतां आम्ही किती ॥ ५ ॥

२०१६. गुणांची आवडी वाचेचा पसरु । पडिला विसरु सर्व रसां ॥ १ ॥ आदि मध्य अंतीं नाहीं अवसान । जीवनीं जीवन मिळोनि गेलें ॥ २ ॥ रामकृष्ण नाममाळा हे साजिरी । ओविली गोजिरी कंठाजोगी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तनु झालीसे शीतळ । अवघी सकळ ब्रह्मानंदें ॥ ४ ॥

२०१७. गाढवाचे घोडें । आम्ही करूं दृष्टीपुढें ॥ १ ॥ चघळी वाहाणा । माघारिया बांडासुणा ॥ २ ॥ सोंग संपादणी । तरी करूं शुद्ध वाणी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे खळ । करूं समर्थी निर्मळ ॥ ४ ॥

२०१८. घालूनी लोळणी पडलों अंगणीं । सिंचा सिंचवणी तीर्थ-वरी ॥ १ ॥ वोल्हावेल तनु होईल शीतळ । झाली हळहळ बहु तापें ॥ २ ॥ पावेन या ठाया कई झालें होतें । आलों अवचितें उष्ट्यावरि ॥३॥ तुका म्हणे कोणी जाणवा राउळीं । येईल जवळीं पांडुरंग ॥४॥

२०१९. चतुर मी जालों आपुल्या भोंवता । भावेंविण रिता स्फुंद अंगीं ॥ १ ॥ आतां पुढें वांयां जावें हें तें काइ । कामक्रोधें ठायीं वास केला ॥ २ ॥ गुणदोष आले जगाचे अंतरा । भूतांच्या मत्सरावरी बुद्धि ॥ २ ॥ तुका म्हणे करूं उपदेश लोकां । नाहीं जालों एका परता दोषा ॥ ४ ॥

२०२०. चित्तीं धरीन मी पाउलें सकुमार । सकळ विढार संप-त्तीचे ॥ १ ॥ कंठीं धरीन नाम अमृताची वल्ली । होईल राहिली शीतळ तनु ॥ २ ॥ पाहेन श्रीमुख साजिरें सुंदर । सकळां आगर

लावण्याचें ॥ ३ ॥ करीन अंगसंग बाळकाचे परी । बैसेन तो वरी नुतरें कडिये ॥ ४ ॥ तुका म्हणे हा केला तैसा होय । धरिली मनें सोय विठोबाची ॥ ५ ॥

२०२१. चवदा भुवनें जयाचिये पोटीं । तोचि आम्हीं कंठीं सांठविला ॥ १ ॥ काय एक उणें आमुचिये घरीं । वोळंगती द्वारीं रिद्धिसिद्धि ॥ २ ॥ असुर जयानें घातले तोडरीं । आम्हांसि तो जोडी कर दोन्ही ॥ ३ ॥ रूप रेखा नाहीं जयासी आकार । आम्हीं तो साकार भक्तीं केला ॥ ४ ॥ अनंत ब्रह्मांडें जयाचिये अंगीं । समान तो मुगी आम्हांसाठीं ॥ ५ ॥ तुका म्हणे आम्ही देवाहूनी बळी । जालों हे निराळी ठेवुनि आशा ॥ ६ ॥

२०२२. जननी हे जाणे बाळकाचें वर्म । सुख दुःख धर्म जें जें कांहीं ॥ १ ॥ अंधापुढें जेणें दिधला आधार । त्याचा हा विचार तोचि जाणे ॥ २ ॥ शरणागता जेणें घातलें पाठीशीं । तो जाणे तेविशीं राखों तया ॥ ३ ॥ कासे लागे तया न लगती सायास । पोहोणार त्यास पार पावी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे जीव विठ्ठलाचे हातीं । दिला त्याची गति तोचि जाणे ॥ ५ ॥

२०२३. जरि आड येती लाज । कैसें काज साधतें ॥ १ ॥ करणें केलें उठाउठी । पायीं मिठी घातली ॥ २ ॥ समर्पिला जीव भाव । धरिला भाव अखंड ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आड कांहीं । काळ नाहीं घातला ॥ ४ ॥

२०२४. जाऊं देवाचिया गांवां । देव देईल विसांवा ॥ १ ॥ देवा सांगों सुखदुःख । देव निवारील भूक ॥ २ ॥ घालूं देवासीच भार । देव सुखाचा सागर ॥ ३ ॥ राहों जवळी देवापाशीं । आतां जडोनि पायांसीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आम्ही बाळें । या देवाचीं लडिवाळें ॥ ५ ॥

२०२५. जालें भांडवल । अवघा पिकला विठ्ठल ॥ १ ॥ आतां वाणी काशासाठीं । धीर धरावाच पोटीं ॥ २ ॥ आपुल्या संकोचें । म्हणऊनि तेथें टांचे ॥ ३ ॥ घेतों खऱ्या मापें । तुका देखोनियां सोपें ॥ ४ ॥

२०२६. जाली महाकर्में । दावी निजसुखवर्मे ॥ १ ॥ ऐसें

कळलें आम्हां एक । झालों नामाचे धारक ॥ २ ॥ तपाचे सायास । नलगे घ्यावा वनवास॥३॥तुका म्हणे येणें । कळिकाळ हें ठेंगणें ॥४॥

२०२७. जिव्हे जाला चळ । नाहीं अवसान तें पळ ॥ १ ॥ हेंचि वोसणावोनी उठी । देव सांठविला पोटीं ॥ २ ॥ नाहीं ओढा वारा । पडिला प्रसंग तो बरा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जाली । मज हे अनावर बोली ॥ ४ ॥

२०२८. जे गाती अखंड विठ्ठलाचें गीत । त्यांचे पायीं चित्त ठेवीन मी ॥ १ ॥ जयांसी आवड विठ्ठलाचें नाम । ते माझे परम प्राणसखे ॥ २ ॥ जयांसी विठ्ठल आवड लोचनीं । त्यांचें पायवणी स्वीकारीन ॥ ३ ॥ विठ्ठलासी जिहीं दिला सर्व भाव । त्यांच्या पायीं*जीव ठेवीन मी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे रज होइन चरणींचा । म्हणविती त्यांच्या हरिचे दास ॥ ५ ॥

२०२९. जेथें लक्ष्मीचा वास । गंगा आली पापा नाश ॥ १ ॥ *तुझीं पाउलें सकुमार । तेथें मन माझें भ्रमर ॥ २ ॥ ठाव धरिला संतजनीं । सुखें राहिले लपोनी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वांकी । भाट झाली तिन्हीं लोकीं ॥ ४ ॥

२०३०. जेविले ते संत मागें उष्टावळी । अवघ्या पत्रावळी करुनी झाडा ॥ १ ॥ सोंवळ्या ओंवळ्या राहिलों निराळा । पासूनि सकळां अवघ्या दुरी ॥ २ ॥ परें परतें मज न लगे सांगावें । हें तों बरें देवें शिकविलें ॥ ३ ॥ दुसऱ्याते आम्ही नाहीं आतळत । जाणोनि संकेत उभा असे ॥ ४ ॥ येथें कांहीं कोणी न धरावी शंका । मज चाड एका भोजनाची ॥ ५ ॥ लांचावला तुका मारितसे झड । पुरविलें कोड नारायणें ॥ ६ ॥

२०३१. ज्यानें आड यावें कांहीं । त्याचें नाहीं बळ आतां ॥ १ ॥ मन येथें साह्य जालें । हरिच्या घालें गुणवादीं ॥ २ ॥ चुकुर तो गेला काळ । जालें बळ संगाचें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धरूं सत्ता । होईल आतां करूं तें ॥ ४ ॥

---

*ठाव मागईन *तें म्यां हृदयीं धरिलें । ताप हरण पाउलें ॥ २ ॥ सेवा केली संतजनीं । सुखें राहिलें लपोनी ॥ ३ ॥

२०३२. डोळां भरिलें रूप । चित्तीं पायांचा संकल्प ॥ १ ॥ अवघी घातली वांटणी । प्रेम राहिलें कीर्तनी ॥ २ ॥ जिव्हा केली माप । रासीं हरिनाम अमुप ॥ ३ ॥ भरूनियां भाग । तुका बैसला पांडुरंग ॥ ४ ॥

२०३३. तपासी तें मन करूं पाहे घात । धरोनि सांगात इंद्रियांचा ॥ १ ॥ म्हणोनि कीर्तन आवडले मज । सांडोनियां लाज हेंचि करीं ॥ २ ॥ पहातां आगमनिगमाचे ठाव । तेथें नाहीं भाव एकविध ॥ ३ ॥ तुका म्हणे येथें नाहीं वो विकार । नाम एक सार विठोबाचें ॥ ४ ॥

२०३४. तीर्थांची अपेक्षा स्थळीं वाढे धर्म । जाणावें तें वर्म बहु पुण्य ॥ १ ॥ बहु बरी ऐसी भाविकांची जोडी । काळ नाहीं घडी जात वांयां ॥ २ ॥ करूनि चिंतन करवावें आणिकां । तो या झाला लोकां नाव जगीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐसे परउपकारी । त्यांच्या पायांवरी डोई माझी ॥ ४ ॥

२०३५. जोंवरि तोंवरि शोभतील गारा । जंव नाहीं हिरा प्रकाशला ॥ १ ॥ जोंवरि तोंवरि शोभती दीपिका । नुगवतां एका भास्करासी ॥ २ ॥ जोंवरि तोंवरि सांगती संतपणाचिया गोष्टी । जंव नाहीं भेटी तुकयासवें ॥ ३ ॥

२०३६. दिनरजनीं हाचि धंदा । गोविंदाचे पवाडे ॥ १ ॥ संकल्पिला देह देवा । सकळ हेवा तेठायीं ॥ २ ॥ नाहीं अवसान घडी । सकळ जोडी इंद्रिया ॥ ३ ॥ कीर्ति मुखें गर्जे तुका । करी लोकां सावध ॥ ४ ॥

२०३७. देवकीनंदनें । केलें आपुल्या चिंतनें ॥ १ ॥ मज आपुलिया ऐसें । मना लावूनियां पिसें ॥ २ ॥ गोवळे गोपाळां । केलें लावूनियां चाळा ॥३॥ तुका म्हणे संग । केला दूरि नव्हे मग ॥४॥

२०३८. देव तिळीं आला । गोडें गोड जीव धाला ॥ १ ॥ साधला हा पर्वकाळ । गेला अंतरींचा मळ ॥ २ ॥ पापपुण्य गेले । एका स्नानेंचि खुंटलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वाणी । शुद्ध*जनार्दन जनीं ॥ ४ ॥

---

* जनार्दनीं

२०३९. देवाचें निर्माल्य कोण शिवे हातीं । संकल्पासी होती विकल्प ते ॥ १ ॥ वाहिले देह हें देवा एकसरें । होईल तें बरें तेणें द्वारें ॥ २ ॥ होता भार त्याची निवारली खंती । येथें आतां रिती साठवण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे इच्छे पावाविले कष्ट । म्हणऊनि नष्ट दुरावली ॥ ४ ॥

२०४०. देवा वरिल भार । काहू नये कांहीं पर ॥ १ ॥ तहान भुके आठवण । घडे तें बरें चिंतन ॥ २ ॥ देखावी निश्चिंती । तोंचि अंतर श्रीपती ॥ ३ ॥ वैभव सकळ । तुका मानितो विटाळ ॥ ४ ॥

२०४१. देवें जीव धाला । संसार तो कडू झाला ॥ १ ॥ तोचि येताती ढेंकर । आनंदाचे हरिहर ॥ २ ॥ वेधी आणिकांस । ऐसा जया अंगीं कस ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भूक । येणें न लगे आणीक ॥ ४

२०४२. देहभाव आम्ही राहिलों ठेवूनि । निवात चरणीं विठोबाच्या ॥ १ ॥ आमुच्या हिताचा जाणोनि उपाव । तोचि पुढें देव करीतसे ॥ २ ॥ म्हणउनी नाहीं सुख दुःख मनीं । एकिलिया कानीं वचनाचें ॥ ३ ॥ जालों मी निःसग निवांत एकला । भार त्या विठ्ठला घालूनियां ॥ ४ ॥ तुका म्हणे जालों जयाचे अंकित । तोचि माझें हित सर्व जाणे ॥ ५ ॥

२०४३. दैन्य दुःख आम्हां न येती जवळी । दहन हे होळी होती दोष ॥ १ ॥ सर्व सुखें येती मानें लोटांगणीं । कोण यांसी आणी दृष्टीपुढें ॥ २ ॥ आमुची आवडी संतसमागम । आणिक त्या नाम विठोबाचें ॥ ३ ॥ आमुचें मागणें मागों त्याची सेवा । मोक्षाची निर्देवा कोणा चाड ॥ ४ ॥ तुका म्हणे पोटीं सांठविला देव । न्यून तो हा भाव कोण आम्हां ॥ ५ ॥

२०४४. दोहीं बाहीं आम्हां वास । असो कास घालूनि ॥ १ ॥ बोल बोलों उभयतां । स्वामीसत्ता सेवेची ॥ २ ॥ एकसरें आज्ञा केली । असों चाली ते नीती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जोहारितों । आहे होतों ते ठायीं ॥ ४ ॥

२०४५. द्रव्याचा तों आम्ही धरितों विटाळ । तया पाठीं काळ लाग करी ॥ १ ॥ करोनियां हेंचि राहिलों जीवन । एक नारायण

नाम ऐसें ॥ २ ॥ तुका म्हणे हेंचि करूनि जतन । आलिया ही दान याचकासी ॥ ३ ॥

२०४६. धर्म रक्षावयासाठीं । करणें आटी आम्हांसि ॥ १ ॥ वाचा बोलों वेदनीति । करूं संतीं केलें तें ॥ २ ॥ न बाणतां स्थिति अंगीं । कर्म त्यागी लंड तो ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अधम त्यासी । भक्ति दूषी हरीची ॥ ४ ॥

२०४७. धर्माचें पाळण । करणें पाखांड खंडण ॥ १ ॥ हेंचि आम्हां करणें काम । बीज वाढवावें नाम ॥ २ ॥ तीक्षण उत्तरें । हातीं घेउनि बाण फिरे ॥ ३ ॥ नाहीं भीड भार । तुका म्हणे साना थोर ॥ ४ ॥

२०४८. धरावें तें भय । जाती अंतरोनि पाय ॥ १ ॥ झाल्या तुटी देवासवें । काय वांचोनि करावें ॥ २ ॥ कोणासी पारिखें । लेखूं आपणासारिखें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे असो । अथवा हे आतां नसो ॥ ४ ॥

२०४९. धरिलीं जीं होतीं चित्तीं । डोळां तोचि दिसतीं ॥ १ ॥ आलें आवडीसी फळ । झालें कारण सकळ ॥ २ ॥ घेईन भातुकें । मागोनियां कवतुकें॥३॥तुका म्हणे लाड । विठोबा पुरवील कोड ॥४॥

२०५०. धरोनि दोन्हीं रूपे पाळणें संहार । करी कोप रुद्र दयाळ विष्णु ॥ १ ॥ जटाजूट एका मुगुट माथां शिरीं । कमळापति गौरीहर एक ॥ २ ॥ भस्मउद्धळण लक्ष्मीचा भोग । शंकर श्रीरंग उभयरूपीं ॥ ३ ॥ वैजयंती माळ वासुकीचा हार । लेणें अळंकार हरिहरा ॥ ४ ॥ कपाळ झोळी एका स्मशानींचा वास । एक जगन्निवास विश्वंभर ॥ ५ ॥ तुका म्हणे मज उभयरूपीं एक । सारोनि संकल्प शरण आलों ॥ ६ ॥

२०५१ नका मजपाशीं । वदों प्रपंचाचें विशीं ॥ १ ॥ आतां नाइकवे कानीं । मज देवाविण वाणी ॥ २ ॥ येऊनियां रूपा । कोण पाहे पुण्यपापा ॥ ३ ॥ मागे आजिवरी । जालें माप नेलें चोरी ॥ ४ ॥ सांडियेलीं पानें । पुढें पिका अवलोकनें ॥ ५ ॥ पडों नेदी तुका । आड *गुंफूं कांहीं चुका ॥ ६ ॥

---

* गुंफा

२०५२. नको ऐसें जालें अन्न । भूक ताहान ते गेली ॥ १ ॥ गोविंदाची आवडी जीवा । करिन सेवा धणीवरि ॥ २ ॥ राहिलें तें राहो काम । सकळ धर्म देहींचे ॥ ३ ॥ देह धरिला त्याचे फळ । आणीक काळ धन्य हा ॥ ४ ॥ जाऊं नेदी करितां सोस । क्षमा दोष करवीन॥५॥तुका म्हणे याचे पाठी । आतां साटी जीवाची ॥६॥

२०५३. न पडो आतां हार्डी घाव । मध्यें काँव नासक ॥ १ ॥ करविली आत्महत्या । जीवा कां त्या द्वंद्वाच्या ॥ २ ॥ आशापाशीं गुंतला गळा । तेणें कळाहीन झालों ॥ ३ ॥ तुका म्हण लावू मुळी जीवकुळीं थारेसा ॥ ४ ॥

२०५४. नये पुसों आज्ञा केली एकसरें । आम्हांसी दुसरें नाहीं आतां ॥ १ ॥ ज्याचा तो बाळिवंत सर्व निवारता । आम्हां काय चिंता करणें लागे ॥ २ ॥ बुद्धीचा जानिता विश्वाचा व्यापक । काय नाहीं एक अंगीं तया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मज होईल वारिता । तरि काय सत्ता नाहीं हातीं ॥ ४ ॥

२०५५. नव्हता भेटी तोंचि बरें । होतां चोरें नाडिलें ॥ १ ॥ अवघियांचा केला झाडा । रिता वाडा खोंकर ॥ २ ॥ चिंतनाचें मूळ चित्त । नेलें वित्त हरुनि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मुळा आलें । होतें केलें तैसेंचि ॥ ४ ॥

२०५६. नव्हतो सावचित्त । तेणें अंतरलें हित ॥ १ ॥ पडिला नामाचा विसर । वाढविला संवसार ॥ २ ॥ लटिक्याचे पुरीं । गेलों वाहोनियां दुरीं ॥३॥ तुका म्हणे नाव । आम्हां सांपडला भाव ॥४॥

२०५७. न संडावा ठाव । ऐसा निश्चयाचा भाव ॥ १ ॥ आतां पुरे पुन्हां यात्रा । हेचि सारूनि सर्वत्रा ॥२॥ सान्निधाचि सेवा । असों करुनियां देवा ॥३॥ आज्ञेच्या पाळणें । असें तुका संतां म्हणे ॥४॥

२०५८. नाचावेंसें वाटे मना । छंद गुणा अधीन ॥ १ ॥ चेष्टविलीं माझीं गात्रें । सत्तासूत्रें हालतीं ॥२॥ नामरूपें रंगा आलीं । तोचि चाली स्वभावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पांडुरंगें । अंग संगें कवळिलें ॥४॥

२०५९. नाहीं दिलें कधीं कठिण उत्तर । तरी कां अंतर पडियेलें ॥ १ ॥ म्हणऊनि आतां वियोग न साहे । लांचावलें देहे संघट्टणें ॥२॥ वेळोवेळां वाचे आठवितों नाम । आधिकाचे प्रेम चढे घेतां

॥३॥ तुका म्हणे पांडुरंगे जनानिये । घेऊनि कडिये बुझाविलें ॥४॥

२०६०. नाहीं मज कृपा केली पांडुरंगें । संतांचिया संगें पोट भरीं ॥ १ ॥ चतुराचे सभे पंडित कुशळ । मी काय दुर्बळ विष्णुदास ॥२॥ तुका म्हणे नेणें करूं समाधान । धरिले चरण विठोबाचे ॥३॥

२०६१. नाहीं म्यां वंचिला मंत्र कोणापाशीं । राहिलों जिवासीं धरूनि तो ॥ १ ॥ विटेवरी भावें ठेवियेलें मन । पाउलें समान चिंतीतसे ॥ २ ॥ पावाविलों पार धरिला विश्वास । घालूनियां कास बळकट ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मागें पावले उद्धार । तिहीं हा आधार ठेविलासे ॥ ४ ॥

२०६२. नाहीं त्रिभुवनीं सुख यासमान । म्हणऊनि मन स्थिरावलें ॥ १ ॥ धरियेली जीवीं पाउलें कोवळीं । कंठीं एकावळी नाममाळा ॥ २ ॥ शीतळ होऊनी पावलों विश्रांती । न साहे पुढती चाली चित्ता ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जाले सकळ सोहळे । पुरविलें डोहळे पांडुरंगें ॥ ४ ॥

२०६३. विरोधाचें मज न साहे वचन । बहु होतें मन कासाविस ॥ १ ॥ म्हणऊनि जीवा न साहे संगति । बैसतां एकांतीं गोड वाटे ॥ २ ॥ देहाची भावना वासनेचा संग । नावडे उबग आला यांचा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देव अंतरे यामुळें । आशामोहजाळें दुःख वाढे ॥ ४ ॥

२०६४. नेणें अर्थ कांहीं नव्हती माझे बोल । विनवितो कोपाल संत झणीं ॥ १ ॥ नव्हती माझे बोल बोले पांडुरंग । असे अंगसंगें व्यापूनियां ॥ २ ॥ मज मूढा शक्ति कैंचा हा विचार । निगमादिकां पार बोलावया ॥ ३ ॥ राम कृष्ण हरी मुकुंदा मुरारी । बोबड्या उत्तरीं हेंचि ध्यान ॥ ४ ॥ तुका म्हणे गुरुकृपेचा आधार । पांडुरंगें भार घेतला माझा ॥ ५ ॥

२०६५. नेणें जप तप अनुष्ठान याग । काळें तंव लाग घेतलासे ॥ १ ॥ रिघालों या भेणें देवाचे पाठीसी । लागे ज्याचें त्यासी सांभाळणें ॥ २ ॥ मापें माप सळे चालिली चढती । जाली मग राती काय चाले ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चोरा हातीं जें वांचलें । लाभावरी आलें वारिलेंशु ॥ ४ ॥

२०६६. न्यावयासी मूळ पाठवील कधीं । मज कृपानिधि पांडुरंग ॥ १ ॥ प्राण फुटे माझा त्याचिया वियोगें । घडी जाय युगें येकी येकी ॥ २ ॥ त्याचिये गांवींची आवड ती जीवा । जीव हा सांडावा वोवाळूनी ॥ ३ ॥ दिनो दिन चिंता वाटते बहुत । नावडे संचित करावेसें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आतां आहे तेंचि सरो । कोण करी भरोवरी मग ॥ ५ ॥

२०६७. पडिलों भोवणीं । होतों बहु चिंतवणी ॥ १ ॥ होतो चुकलों मारग । लाहो केला लागवेग ॥ २ ॥ इंद्रियांचे संदीं । होतों सांपडलों बंदीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बरें जालें । विठ्ठलसें वाचे आलें ॥ ४ ॥

२०६८. पढिये तें मागा पांडुरंगापाशीं । मज दुर्बळासी काय पीडा ॥ १ ॥ याचसाठीं दुराविला संवसार । वाढे हे अपार माया तृष्णा ॥ २ ॥ कांहीं करितां कोठें नव्हे समाधान । विचारितां पुण्य तेंचि पाप ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां निश्चळचि भलें । तुज आठविलें पांडुरंगा ॥ ४ ॥

२०६९. पाप पुण्य दोन्ही वाहाती मारग । स्वर्गनर्कभोग यांची पेणीं ॥ १ ॥ एका आड एक नलगे पुसावें । जेविल्या देखावें मागें भूक ॥ २ ॥ राहाटीं पडिलीं भरोनियां रितीं । होतील मागुतीं येतीं जातीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्ही खेळतों या मधीं । नाहीं केली बुद्धि स्थिर पाहों ॥ ४ ॥

२०७०. पाववावें ठाया । असे सर्व बोलों तया ॥ १ ॥ भावा ऐसी क्रिया राखे । खोट्या खोटेपणें वाखे ॥ २ ॥ न ठेवूं अंतर । कांहीं भेदाचा पदर ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जीवें भावें । सत्या मानाविजे देवें ॥ ४ ॥

२०७१. पावलों प्रसाद इच्छा केली तैसी । झालें या चित्तासी समाधान ॥ १ ॥ मायबाप माझा उभा कृपादानी । विटे सम जोडूनि पादांवुजें ॥ २ ॥ सांभाळासी येऊं नेदीतां उणीव । आधिकारगौरव राखे तैसा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सर्व अंतर्बाह्य आहे । जया तैसा राहे कवळूनी ॥ ४ ॥

२०७२. पाहतां श्रीमुख सुखावलें सुख । डोळियांची भुक न

वजे माझ्या ॥ १ ॥ जिव्हे गोड तीन अक्षरांचा रस । अमृत जयास फिकें पुढें ॥ २ ॥ श्रवणाची वाट चोखाळली शुद्ध । गेले भेदाभेद निवारोनी ॥ ३ ॥ महामळें मन होतें जें गादलें । शुद्ध चोखाळलें स्फटिक जैसें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे माझ्या जीवाचें जीवन । विठ्ठल निधान सांपडलें ॥ ५ ॥

२०७३. पाळियेले लळे । माझे विठ्ठले कृपाळे ॥ १ ॥ बहुजन्माचें पोसणें । सरतें पायांपाशीं तेणें ॥ २ ॥ सवे दिली लागों । भातें आवडीचें मागों ॥३॥ तुका म्हणे भिन्न । नाहीं दिसों दिलें क्षण ॥४॥

२०७४. पाळिला विध तो आजि फळा आला । ऐसा हा कळला साच भाव ॥१॥ नामाची आवडी लागलीसे चित्ता । पाय आठवितां सुख वाटे ॥ २ ॥ धरिल्या देहाचें साधलें कारण । पुढिल्या खंडण गर्भवासा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लाभ झाला एकसरें । आणिक दुसरें नाहीं आतां ॥ ४ ॥

२०७५. पाळोनियां मोठें केलें । त्यासी बोलें ओळखी ॥ १ ॥ जवळोनि नवजे दुरी । लाड करी कौतुकें ॥ २ ॥ खूण उभा विटेवर । कटीं कर ठेउनियां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे घातली वरी । झुलीं थोरी मोलाची ॥ ४ ॥

२०७६. पुसावेंसें हेंचि वाटे । जें जें भेटे तयासी ॥ १ ॥ देव कृपा करील मज । काय लाज राखील ॥ २ ॥ अवघियांचा विसर जाला । हा राहिला उद्योग ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चिंता वाटे । कोण भेटे सांगोसा ॥ ४ ॥

२०७७. पुष्ट कांति निवती डोळे । हे सोहळे श्रीरंगीं ॥ १ ॥ अंतर्बाहीं विलेपन । हें भूषण मिरवूं ॥ २ ॥ इच्छेऐसी आवडी पुरे । विश्वंभरें जवळीं ॥ ३ ॥ तुका करी नारायण । या सेवन नामाचें ॥४॥

२०७८. पोट धालें आतां जीवनीं आवडी । पुरवावी परवडी बहुतांची ॥ १ ॥ काय आंचवणा तांतडीचें काम । मागील ते श्रम न पवाची ॥ २ ॥ वाढितिया पोटीं बहु असे वाव । सांभाळितां ठाव काय वेचे ॥ ३ ॥ दाविल्यावांचूनि नाहीं कळों येत । तेथेंही दुश्चित एकपण ॥४॥ नावेचा भार तो उदकाचे शिरीं । काय हलू भारी तये ठायीं॥५॥तुका म्हणे गीतीं गाऊनि गोविंदू । करूं ब्रह्मानंदू एकसरें ॥६

२०७९. प्रेमसूत्र दोरी । नेता तिकडे जातो हरी ॥ १ ॥ मनेंसहित वाचा काया । अवघे दिले पंढरीराया ॥ २ ॥ सत्ता सकळ तया हातीं । माझी कींव काकुळती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ठेवी तैसें । आम्ही राहों त्याचे इच्छे ॥ ४ ॥

२०८०. बरवयांबरवंट । विटे चरण सम नीट ॥ १ ॥ ते म्यां हृदयी धरिले । तापशमन पाउलें ॥ २ ॥ सकळ तीर्थां अधिष्ठान । करी लक्ष्मी संवाहन॥३॥ तुका म्हणे अंतीं । ठाव मागितला संतीं॥४

२०८१. बरें जालें आलीं ज्याचीं त्याच्या घरा । चुकला पान्हेरा ओढाळांचा ॥ १ ॥ बहु केलें दुःखी त्याचिया सांभाळें । आतां तोंड काळें तेणें लोभें ॥ २ ॥ त्याचिया अन्यायें भोगा माझें अंग । सकळही लाग घ्यावा लागे ॥ ३ ॥ नाहीं कोठें स्थिर राहों दिलें क्षण । आजिवरी सिण पावलों तो ॥ ४ ॥ वेगळाल्या खोडी केली तडातोडी । सांगावया घडी नाहीं सुख ॥ ५ ॥ निरवूनि तुका चालिला गोवारें । देवापाशीं भार सांडवूनि ॥ ६ ॥

२०८२. बळिवंत आम्ही समर्थाचे दास । घातली या कास कळिकाळासी ॥ १ ॥ तेथें*माणसाचा कोण आला पाड । उल्लंघोनि जड गेलों आधीं ॥ २ ॥ संसाराचे बळी साधिलें निधान । मारिले दुर्जन षडवर्ग ॥ ३ ॥ तुका म्हणे एक उरला धरिता ठाव । येर केले वाव तृणवत ॥ ४ ॥

२०८३. बळियाचे अंकित । आम्ही जालों बळिवंत ॥ १ ॥ लाताळिला संसार । केला षडऊर्मीचा मार ॥ २ ॥ जन तन धन । केलें तृणाही सामान ॥३॥ तुका म्हणे आतां । आम्ही मुक्तीचिया माथां॥४

२०८४. बळें बाह्यात्कारें संपादिलें सोंग । नाहीं जाला त्याग अंतरींचा ॥ १ ॥ ऐसें येतें नित्य माझ्या अनुभवा । मनासी हा ठावा समाचार ॥ २ ॥ जागृतीचा नाहीं अनुभव स्वप्नीं । जातों विसरूनि सकळ ही ॥ ३ ॥ प्रपंचाबाहेरी नाहीं आलें चित्त । केले करी नित्य वेवसाव ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मज बहुरूप्याचि परी । जालें सोंग वरी आंत तैसें ॥ ५ ॥

---

* मानसाचा.

२०८५. बहु कृपावंतें माझीं मायबापें । मी माझ्या संकल्पें अंतरलों ॥१॥ संचितानें नाहीं चुकों दिली वाट । लाविलें * अदट मजसवें ॥ २ ॥ आतां मी रुसतों न कळतां वर्म । परी ठावें धर्म सर्व देवा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे उभा राहिला न बैसे ।*आमुचिया आसे उद्वेग त्या ॥ ४ ॥

२०८६. बहुजन्मीं केला लाग । तो हा भाग लाधलों ॥ १ ॥ जीव देईन हा बळी । करीन होळी संसारा ॥ २ ॥ गेलें मग नये हातां । पुढती चिंता वाटतसे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तांतड करूं । पाय धरूं बळकट ॥ ४ ॥

२०८७. बहु बरें एकाएकीं । संग चुकीं करावा ॥ १ ॥ ऐसें बरें जालें ठावें । अनुभवें आपुल्या ॥ २ ॥ सांगावें तें काम मना । सलगी जना नेदावी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे निघे आगी । दुजे संगीं आतळतां ॥ ४ ॥

२०८८. बाळ काय जाणे जीवनउपाय । वाहे बापमाय सर्व चिंता ॥ १ ॥ आइतें भोजन खेळणें अंतरीं । अंकिताच्या शिरीं भार नाहीं ॥ २ ॥ आपुलें शरीर रक्षितां न कळे । सांभाळूनि लळे पाळी माय ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझा विठ्ठल जनिता । आमुची ते सत्ता तयावरी ॥ ४ ॥

२०८९. बुद्धीचा जनिता लक्ष्मीचा पति । आठवितां चित्तीं काय नव्हे ॥ १ ॥ आणिकां उपाया कोण वांटी मन । सुखाचें निधान पांडुरंग ॥ २ ॥ गीतीं गावो नाचों छंदें वाहों टाळी । वैष्णवांचे मेळीं सुखरूप ॥ ३ ॥ अनंत ब्रह्मांडें एके रोमावळी । आम्ही केला भोळीं भावें उभा ॥ ४ ॥ लटिका हा केला संसारसिंधु । मोक्ष खरा बंधु नाहीं पुढें ॥ ५ ॥ तुका म्हणे ज्याच्या नामाचे अंकित । राहिलों निश्चित त्याच्या बळें ॥ ६ ॥

२०९०. बैसोनियां खाऊं जोडी । ओढाओढी चुकवूनि ॥ १ ॥ ऐसें केलें नारायणें । बरवें जिणें सुखाचें ॥ २ ॥ घरींच्या घरीं भांडवल । नलगे बोल वेचावे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आटाआटी । चुकली दाटी सकळ ॥ ४ ॥

---

*अदष्ट * आमची माय असे उद्वेग त्या ॥

२०९१. बोलणें ते आम्ही बोलों उपयोगीं । पडिले प्रसंगीं काळा ऐसें ॥ १ ॥ जयामध्यें देव आदि मध्यें अंतीं । खोल पाया भिंती न खचेची ॥ २ ॥ करणें तें आम्ही करूं एक वेळे । पुढलिया बळें वाढी खुंटे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे असो आज्ञेचीं धारकें । म्हणऊनि एकें *बोलें सारूं ॥ ४ ॥

२०९२. बोलविलें जेणें । तोचि त्याचे गुह्य जाणे ॥ १ ॥ मी तो काबाडाचा धनी । जेवूं मागावें थिंकोनि ॥२॥ मजुराच्या हातें । माप जालें गेलें रितें ॥ ३ ॥ जाला पुरविता । पांडुरंग माझा पिता ॥ ४ ॥ मायबापासवें । बाळें कौतुकें खेळावें ॥ ५ ॥ जैसा करिती धंदा । तैसा पडोनियां छंदा ॥ ६ ॥ त्याच्या साच गाई म्हैसी । येणें खेळावें मातीशीं ॥ ७ ॥ तुका म्हणे बोल । माझा बोलतो विठ्ठल ।८

२०९३. बोलाल या आतां आपुल्या पुरतें । मज या अनंतें गोवियेलें ॥ १ ॥ झाडिला न सोडी हातींचा पालव । वेधीं वेधें जीव वेधियेला ॥ २ ॥ तुमचे ते शब्द कोरडिया गोष्टी । मज सवें मिठी अंगसंगें ॥ ३ ॥ तुका म्हूण तुम्हां होईल ये परी । अनुभवावरी येईल मग ॥ ४ ॥

२०९४. बोलावें म्हूण बोलतों उपाय । प्रवाहें जाय गंगाजळ ॥ १ ॥ भाग्ययोगें कोणां घडेल सेवेन । केंचे येथें जन अधिकारी ॥ २ ॥ सुखीं देता घांस पळविती तोंड । अंगींचिया भांड असुखानें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पूजा करितों देवाची । आपुलिया रुची मनाचिये ॥ ४ ॥

२०९५. बोलावें तें आम्ही आतां अबोलणें । एकाचि वचनें सकळासि ॥ १ ॥ मेघवृष्टि कांहीं न विचारी ठाव । जैसा ज्याचा भाव त्यासी फळे ॥ २ ॥ तुका म्हणे नाहीं समाधानें चाड । आपणाही नाड पुढिलासी ॥ ३ ॥

२०९६. बंधनाचा तोडूं फांसा । देऊं आशा टाकोनि ॥ १ ॥ नाहीं तेंच घेतां शिरीं । होईल दुरी निजपंथ ॥ २ ॥ नाथिलेंचि माझें तुझें । कोण ओझें वागवी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अंतराय । देवीं काय जिणें तें ॥ ४ ॥

---

* घायें

२०९७. व्यापक हा विश्वंभर । चराचर ज्याचेनी ॥ १ ॥ पंढरिराय विटेवरी । त्याचीं धरीं पाउलें ॥ २ ॥ अवघियांचा हाचि ठाव । देवीं देव सकळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे न करी सोस । भेदें दोष उफराटे ॥ ४ ॥

२०९८. साधनाच्या कळा आकार आकृति । कारण नवनीतीं मथनाचे ॥ १ ॥ पक्षियासी नाहीं मारगीं आडताळा । अंतरिक्षीं फळासीचि पावे ॥ २ ॥ भक्तीची जोडी ते उखत्याचि साठीं । उणें पुरें तुटी तेथें नाहीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आलें सांचत सांचणी । आजी जाली धणी एकसरें ॥ ४ ॥

२०९९. येणें बोधें आम्ही असों सर्वकाळ । करूं हे निर्मळ हरिकथा ॥ १ ॥ आम्ही भूमीवरी एक पै दैवाचें । निधान हें वाचे सांपडलें ॥ २ ॥ तरतील कुळें दोन्ही उभयतां । गातां आइकतां सुखरूप ॥ ३ ॥ न चळे हा मंत्र न म्हणें*यातीकुळ । नलगे काळ वेळ विचारावी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे माझा विठ्ठल विसावा । सांठविन हांवा हृदयांत ॥ ५ ॥

२१००. रुसलों या आम्हीं आपुल्या संसारा । तेथें जनाचारा कोण पाड ॥ १ ॥ आम्हां इष्ट मित्र सज्जन सोयरे । नाहीं या दुसरें देवाविण ॥ २ ॥ दुराविले बंधु सखे सहोदर । आणीक विचार काय तेथें ॥ ३ ॥ उपाधिवचन नाइकती कान । त्रासलें हें मन बहु माझें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे करा ठाकेल ते दया । सुख दुःख वांयां न धरावें ॥ ५ ॥

२१०१. सुनियाचा हाचि भाव । आपुला ठाव राखावा ॥ १ ॥ दुजियाचा येऊं वारा । नेदूं घरावरी देऊं ॥ २ ॥ केली याची फाडाफाडी । तडामोडी क्षेत्राची ॥ ३ ॥ पातेजत नाहीं लोकां । देव तुका वांचूनी ॥ ४ ॥

२१०२. सुनियाची आवडी देवा । घेत सेवा नाहीं कांहीं ॥ १ ॥ शिकविलें जवळी बैसों । जेथें असों तेथेंचि ॥ २ ॥ नेदी दुजें बोल करूं । गुरुगुरू न साहे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कुर्वाळितां । अंग सत्ता संगाची ॥ ४ ॥

---

* म्हणों

२१०३. ब्रह्मादिक जया लाभासि ठेंगणें । बळिये आम्ही भले शरणागत ॥ १ ॥ कामनेच्या त्यागें भजनाचा लाभ ।*झाला पद्मलाभ सेवाऋणी ॥ २ ॥ कामधेनूचिया क्षीरा पार नाहीं । इच्छेचिये वाही वरुषावें ॥ ३ ॥ बैसलिये ठायीं लागलें भरतें । त्रिपुटीवरतें भेदी ऐसें ॥ ४ ॥ हारि नाहीं आम्हां विष्णुदासां जगीं । नारायण अंगीं विसावला ॥ ५ ॥ तुका म्हणे बहु लाठे हें भोजन । नाहीं रिता कोण राहात राहों ॥ ६ ॥

२१०४. भक्ति आम्हीं केली सांडूनि उद्वेग । पावलों हें संगसुख याचें ॥ १ ॥ सुख आम्हां झाले धरितां याचा संग । पळालें उद्वेग सांडूनियां ॥ २ ॥ तुका म्हणे बहु सुख झाले जीवा । घडली या सेवा विठोबाची ॥ ३ ॥

२१०५. भाग्यवंत आम्ही विष्णुदास जगीं । अभंग प्रसंगीं धैर्यवंत ॥ १ ॥ नाहीं त पुरवीत आणुनि जवळी । गाउनी माउली गीत सुखें ॥ २ ॥ प्रीति अंगीं असे सदा सर्वकाळ । बोलली सकळ सुखें ठायीं ॥ ३ ॥ आपुल्या स्वभावें जैसे जेथें असों । तैसे तेथें दिसों साजिरेचि ॥ ४ ॥ वासनेचा कंद उपडिलें मूळ । दुरितें सकळ निवारिलीं ॥ ५ ॥ तुका म्हणे भक्तजनांची माउली । करील साउली विठ्ठल आम्हां ॥ ६ ॥

२१०६. भूतीं देव म्हणोनि भेटतों या जना । नाहीं हे भावना नरनारी ॥ १ ॥ जाणे भाव पांडुरंग अंतरींचा । नलगे द्यावा साच परिहार ॥ २ ॥ दयेसाठीं केला उपाधिपसारा । जड जीवा तारा नाव कथा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं पडत उपवास । फिरतसे आस धरोनियां ॥ ४ ॥

२१०७. भोळे भाविक हे जुनाट चांगले । होय तैसें केलें भक्तिभावें ॥ १ ॥ म्हणऊनि चिंता नाहीं आम्हां दासां । न भ्यों गर्भवासा जन्म घेतां ॥ २ ॥ आपुलिया इच्छा करूं गदारोळ । भोगूं सर्वकाळ सर्व सुखें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्हां देवाचा सांगात । नाहीं विसंबत येरयेरां ॥ ४ ॥

---

* केला

२१०८. मऊ मेणाहून आम्ही विष्णुदास । काठिण वज्रास भेदूं ऐसे ॥ १ ॥ मेले जित असों निजोनियां जागे । जो जो जें जें मागे तें तें देऊं ॥ २ ॥ भले तरि देऊं गांडीची लंगोटी । नाठ्याळाचे काठी देऊं माथां ॥ ३ ॥ मायबापाहूनि बहु मायावंत । करूं घातपात शत्रुहूनि ॥ ४ ॥ अमृत ते काय गोड आम्हांपुढें । विष तें बापुडें कडू किती ॥ ५ ॥ तुका म्हणे आम्ही अवघेचि गोड । ज्याचे पुरे कोड त्याचेपरि ॥ ६ ॥

२१०९. मन झालें भाट । कीर्ति मुखें घडघडाट । पडियेली वाट । येचि चाली स्वभावें ॥ १ ॥ बोलें देवाचे पवाडे । नित्य नवेचि रोकडें । ज्यापरी आवडे । तैसा तैसा करूनि ॥ २ ॥ रोखीं राहावें समोर । पुढें मागें चाले भार । करावें उत्तर । सेवा रुजू करूनि ॥३॥ * पुरविला देकारें । संतोषाच्या अभय करें । अंगींच्या उतारें । तुकया स्वामी शृंगारी ॥ ४ ॥

२११०. मागें जैसा होता माझे अंगीं भाव । तैसा एक ठावा नाहीं आतां ॥ १ ॥ ऐसें ग्वाही माझें मन मजपाशीं । तुटी मुद्लेंसी दिसे पुढें ॥ २ ॥ पुढिलांचे मना आणी गुणदोष । पूज्य आपणांस करावया ॥ ३ ॥ तुका म्हणें जाली कोंबड्याची परी । पुढेंचि उकरी लाभ नेणे ॥ ४ ॥

२१११. मागणें तें मागों देवा । करूं भक्ती त्याची सेवा ॥ १ ॥ काय उणें तयापाशीं । रिद्धिसिद्धी ज्याच्या दासी ॥ २ ॥ कायावाचा-मन । करूं देवा हें अर्पण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे विश्वंभर । ज्याच्यानें हे चराचर ॥ ४ ॥

२११२. भूत भविष्य कळों यावें वर्तमान । हें तों भाग्यहीन त्याची जोडी ॥ १ ॥ आम्हीं विष्णुदासीं देव ध्यावा चित्तें । होणार तें होतें प्रारब्धेंचि ॥ २ ॥ जगरूढीसाठीं घातले दुकान । जातो नारायण अंतरोनि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हा हो प्रपंच गाढा । थोरली ते पीडा रिद्धिसिद्धि ॥ ४ ॥

२११३. मागें बहुतां जन्मीं । हेंचि करित आलों आम्ही । भवता-

* पूर वर्पला देकारें.

पश्रमीं । दुःखें पीडिले निववूं त्यां ॥ १ ॥ गजों हरिचे पवाडे । मेळवूं वैष्णव बागडे । पाझर रोकडे । काढूं पाषाणामध्यें ॥ २ ॥ भाव शुद्ध नामावळी । हर्षें नाचों पिटूं टाळी । घालूं पायां तळीं । कळिकाळ या बळें ॥ ३ ॥ कामक्रोध बंदी खाणी । तुका म्हणे दिले दोन्ही । इंद्रियांचे धणी । आम्ही जालों गोसावी ॥ ४ ॥

२११४. माझिये बुद्धीचा खुंटला उपाय । करिसील काय पाहणें तें ॥ १ ॥ सूत्रधारी तूं हें सकळचाळिता । कासया अनंता भार वाहों ॥ २ ॥ वाहिले संकल्प न पवती सिद्धि । येऊं देहबुद्धीवरि नये ॥३॥ तुका म्हणे दुःखीं करिति तरंग। चिंतूं पांडुरंग आवरुनी॥४

२११५. माझ्या मुखावाटा नयों हें वचन । व्हावें हें संतान द्रव्य कोणा ॥ १ ॥ फुकाचा विभाग पतन दुःखासी । दोहींमुळें त्यासी तेंचि साधे ॥ २ ॥ नाइकावी निंदा स्तुति माझ्या कानें । सादर या मनें होऊनिया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देव असाध्य यामुळें । आशामोह-जाळीं गुंतलिया ॥ ४ ॥

२११६. मायामोहजाळीं होतों सांपडला । परि या विठ्ठला कृपा आली ॥ १ ॥ काढूनि बाहेर ठेविलों निराळा । कवतुक डोळां दाखविलें ॥ २ ॥ नाचे उडे माया करी कवतुक । नाशवत सुखें साच केलीं ॥ ३ ॥ रडे फुंदे दुःखें कुटितील माथा । एकासी रडतां तेंही मरे ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मज वाटतें नवल । मी हे माझे बोल ऐकोनियां ॥ ५ ॥

२११७. माया साक्षी आम्ही नेणों भीड भार । आप आणि पर नाहीं दोन्ही ॥ १ ॥ सत्याचियेसाठीं अवघाचि भर । नावडे व्यापार तुटीचा तो ॥ २ ॥ पोभाळितां चरे अंतरीचें दुःख । लांसें फांसें मुख उघडावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नव्हे स्फीतीचा हा ठाव । निवाड्यासी देव साक्षी केला ॥ ४ ॥

२११८. मुखीं विठ्ठलाचें नाम । मग कैंचा भवभ्रम ॥ १ ॥ चालतां बोलतां खातां । जेवितां निद्रा करितां ॥ २ ॥ सुखें असों संसारीं । मग जवळीच हरि ॥ ३ ॥ मुक्ति वरील भक्ति जाण । अखंड मुखीं नारायण ॥ ४ ॥ मग देवभक्त झाला । तुका तुकीं उतरला ॥ ५ ॥

२११९. मुनि मुक्त जाले भेणें गर्भवासा । आम्हां विष्णुदासां सुलभ तो ॥ १ ॥ अवघाची संसार केला ब्रह्मरूप । विठ्ठलस्वरूप म्हणोनियां ॥ २ ॥ पुराणीं उपदेश साधन उद्भट । आम्हां सोपी वाट वैकुंठींची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जनां सकळांसहित । घेऊं अखंडित प्रेमसुख ॥ ४ ॥

२१२०. मोक्षपद तुच्छ केलें याकारणें । आम्हां जन्म घेणें युगायुगीं ॥ १ ॥ विटे ऐसें सुख नव्हे भक्तिरस । पुढतापुढती आस सेवावें हें ॥ २ ॥ देवा हातीं रूप * धरविला आकार । नेदूं निराकार होऊं त्यासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चित्त निवांत राहिलें । ध्याई तीं पाउलें विटेवरि ॥ ४ ॥

२१२१. म्हणउनि खेळ मांडियेला ऐसा । नाहीं कोणी दिशा वर्जीयली ॥ १ ॥ माझिया गोतें हें वसलें सकळ । न देखिजे मूळ विटाळाचें ॥ १ ॥ करूनि ओळखी दिली एकसरें । न देखों दुसरें विषमासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं काळापाशीं गोवा । स्थिति मति देवावांचुनियां ॥ ४ ॥

२१२२. मृत्युलोकीं आम्हां आवडती परी । नाहीं एका हरिनामेंविण ॥ १ ॥ विटलें हें चित्त प्रपंचापासूनि । वमन तें मनीं बैसलेंसें ॥ २ ॥ सोनें रूपें आम्हां मृत्तिकेसमान । माणिक पाषाण खडे जैसे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तैशा दिसतील नारी । रिसाचियापरि आम्हांपुढें ॥ ४ ॥

२१२३. याचिया आधारें राहिलों निश्चिंत । ठेवूनियां चित्त पायीं सुखें ॥ १ ॥ माझें सुख दुःख जाणे हित फार । घातलासे भार पांडुरंगा ॥ २ ॥ कृपेचीं पोसणीं ठायींचीं आंकिलीं । म्हणऊनि लागली त्यास चिंता ॥ ३ ॥ मन राखे हातीं घेउनियां काठी । इंद्रियें थापटीं फांकों नेदी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे यासी अवघड नाहीं । शरणागता कांहीं रक्षावया ॥ ५ ॥

२१२४. याची सवे लागली जीवा । गोडी हेवा संगाचा ॥ १ ॥ परते न सरवे दुरी । क्षण हरीपासूनि ॥ २ ॥ जाले तरी काय तंट ।

---

* धरवूं.

आता चट न सांडे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चक्रचाळे। वेड बळें लाविलें ॥ ४ ॥

२१२५. याती मतिहीन रूपें लीन दीन। आणीक अवगुण जाणोनियां ॥ १ ॥ केला त्या विठ्ठलें माझा अंगीकार। ऐसा हा विचार जाणोनियां ॥ २ ॥ जें कांहीं करतों ते माझें स्वहित। आली हे प्रचित कळों चित्ता ॥ ३ ॥ जालें सुख जीवा आनंद अपार। परमानंदें भार घेतला माझा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे यासी नामाचा अभिमान। म्हणोनि शरण तारी बळें ॥ ५ ॥

२१२६. येणें जाणें तरी। राहे देवकृपा करी ॥ १ ॥ ऐसें तंव पुण्य नाहीं। पाहातां माझे गांठीं कांहीं ॥ २ ॥ भय निवारिता। कोण वेगळा अनंता ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वारे भोग। वारी तरी पांडुरंग ॥ ४ ॥

२१२७. राम राज्य राम प्रजा लोकपाळ। एकाचि सकळ दुजें नाहीं ॥ १ ॥ मंगळावांचूनि उमटेना वाणी। अखंडचि खाणी एकी रासी ॥ २ ॥ मोडलें हें स्वामी ठायाठाव सेवा। वाढवावा हेवा कोणा अंगें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अवघे दुमदुमिलें देवें। उरलें तें गावें होंचि आतां ॥ ४ ॥

२१२८. रिद्धिसिद्धि दासी कामधेनु घरीं। परि नाहीं भाकरी भक्षावया ॥ १ ॥ लोडें बालिस्तें पलंग सुपत्ति। परी नाहीं लंगोटी नेसावया ॥ २ ॥ पुसाल तरि आम्हां वैकुंठीचा वास। परि नाहीं राह्यास ठाव कोठें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्ही राजे त्रैलोक्याचे। परि नाहीं कोणाचें उणें पुरें ॥ ४ ॥

२१२९. लटिकियाच्या आशा। होतों पडिलों वोळसा। होउनिया दोषां। पात्र मिथ्या अभिमानें ॥ १ ॥ बरवी उघडली दृष्टी। नाहीं तरी होतों कष्टी। अक्रंदते सृष्टी। मात्र या चेष्टांनीं ॥२॥ मरणाची नाहीं शुद्धी। लोभीं प्रवर्तली बुद्धी। परती तों कधीं। घडेचि ना माघारी ॥ ३ ॥ सांचवूनि मरे धन। लावी पोरांसी भांडण। नाहीं नारायण। तुका म्हणे स्मरला ॥ ४ ॥

२१३०. लावूनि काहाळा। सुखें करितों सोहळा ॥ १ ॥ सादावीत गेलों जना। भय नाहीं सत्य जाणा ॥ २ ॥ गातां नाचतां

विनोदें । टाळघागरियांच्या छंदें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भेव । नाहीं पुढें येतो देव ॥ ४ ॥

२१३१. लेंकरा आइतें पित्याचें जतन । दावी निजधन सर्व जोडी ॥ १ ॥ त्यापरि आमुचा जालासे सांभाळ । देखिलाची काळ नाहीं आड ॥ २ ॥ भुकेचे सन्निध वसे स्तनपान । उपायाची भिन्न चिंता नाहीं ॥ ३ ॥ आळवूनि तुका उभा पैलथडी । घातली या उडी पांडुरंगें ॥ ४ ॥

२१३२. वचनाचा अनुभव हातीं । बोलविती देव मज ॥ १ ॥ परि हें न कळे अभाविकां । जडलोकां जीवासी ॥ २ ॥ अनुश्रुत हे प्रासादिक । कृपा भीक स्वामीची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वरावरी । जातों तरी सांगत ॥ ४ ॥

२१३३. वचना फिरती अधम जन । नारायण तो नव्हे ॥ १ ॥ केला असतां अंगीकार । न मनीं भार समर्थ ॥ २ ॥ संसाराचा नाहीं पांग । देवें सांग सकळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कीर्ति वाणूं । मध्यें नाणूं संकल्प ॥ ४ ॥

२१३४. वारकरी पायांपाशीं । आले त्यांसी विनाविलें ॥ १ ॥ काय काय तें आइका । विसरों नका रंकासी ॥ २ ॥ चिंतावोनि चिंता केली । हे राहिली अवस्था ॥ ३ ॥ तुका म्हणे संवसारा । रुसलों खरा यासाठीं ॥ ४ ॥

२१३५. विठो सांपडावया हातीं । ठावी झाली एक गती । न धरी भय चित्तीं । बळ किती तयाचें ॥ १ ॥ लागे आपणाचि हातीं । कींव भाकावी काकुलती । करी मग चित्तीं । असेल तें तयाचें ॥ २ ॥ एकलिया भावबळें । कैं सांपडे तो काळें । वैष्णवाच्या मेळें । उभा ठाके हांकेसी ॥ ३ ॥ बांधा माझिया जीवासी । तुका म्हणे प्रेमपाशीं । न सोडी तयासी । सर्वस्वासी उदार ॥ ४ ॥

२१३६. विश्वास तो देव । म्हूण धरियेला भाव ॥ १ ॥ माझी वदवितो वाणी । जेणें धरिली धरणी ॥ २ ॥ जोडिलीं अक्षरें । नव्हती बुद्धीच्या विचारें ॥ ३ ॥ नाहीं केली आटी । कांहीं मानदंभासाठीं ॥ ४ ॥ कोणी भाग्यवंत । तया कळे हें उचित ॥ ५ ॥ तुका म्हणे झरा । आहे मुळींचाचि खरा ॥ ६ ॥

२१३७. वेद अनंत बोलिला । अर्थ इतुलाचि *शोधिला ॥ १ ॥ विठोबासी शरण जावें । निजनिष्ठा नाम गावें ॥ २ ॥ सकळशास्त्रांचा विचार । अंतीं इतुलाचि निर्धार ॥ ३ ॥ अठरापुराणीं सिद्धांत । तुका म्हणे हाचि हेत ॥ ४ ॥

२१३८. वेदाचा तो अर्थ आम्हांसीच ठावा । येरांनीं वाहावा भार माथां ॥ १ ॥ खादल्याची गोडी देखिल्यासी नाहीं । भार धन वाही मजुरींचें ॥ २ ॥ उत्पत्तिपाळणसंहारारचें निज । जेणें नेलें बीज त्याचे हातीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्हां सांपडलें मूळ । आपणचि फळ आलें हाता* ॥ ४ ॥

२१३९. वोखटा तरी मी विटलों देहासी । पुरे आतां ऐसी जोडी पुन्हां ॥ १ ॥ किती सरमर सोसावी पुढती । राहिलों सगती विठोबाचे ॥ २ ॥ आता कोण याचा करील आदर । जावा कलवर विटवोनी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आता सांडी तोचि मांडी । कोण फिरे लंडी यासी मागें ॥ ४ ॥

२१४०. वृक्षवल्ली आम्हां सोयरें वनचरें । पक्षीही सुस्वरें आळविती ॥ १ ॥ येणे सुखें रुचे एकांताचा वास । नाहीं गुण दोष अंगा येत ॥ २ ॥ आकाश मंडप पृथिवी आसन । रमे तेथें मन क्रीडा करूं ॥ ३ ॥ कंथाकमंडलु देहउपचारा । जाणवितो वारा अवसरु ॥ ४ ॥ हरिकथा भोजन परवडी विस्तार । करोनि प्रकार सेवूं रुची ॥ ५ ॥ तुका म्हणे होय मनासी संवाद । आपुलाचि वाद आपणांसी ॥ ६ ॥

२१४१. शास्त्राचें जें सार वेदाची जो मूर्ती । तो आम्हा सांगाती प्राणसखा । ॥ १ ॥ म्हणउनि नाहीं आणिकांचा पांग । सर्व झालें सांग नामें एका ॥ २ सगुण निर्गुण जयाचिये अंगें । तोचि आम्हांसंगें क्रीडा करी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्ही विधीचे जनित । स्वयंभ आइतें केलें नव्हों ॥ ४ ॥

२१४२. शिकवूनि बोल । केलें कवतुक नवल ॥ १ ॥ आपणियां रंजविलें । बापें माझिया विठ्ठलें ॥ २ ॥ हातीं प्रेमाचे भातुकें । आम्हां

---

* साधिला.

* तुका म्हणे आलें आपणचि फळ । हातोहातीं मूळ सांपडलें ॥

देऊनियां निकें ॥ ३ ॥ तुका करी टाहो । पाहे रखुमाईचा नाहो ॥४॥

२१४३. शीतळ साउली आमुची माउली । विठाई वोळली प्रेम-पान्हा ॥ १ ॥ जाउनि वोसंगा रिघेन वोरस । लागेल तें इच्छे पीइन वरी ॥ २ ॥ कृपा तनु माझी सांभाळी दुभोनि । अमृतसंजीवनी लोटलीसे ॥ ३ ॥ *आनंदाचा ठाव नाहीं माझे चित्तीं । सागर ते किती उपमेसी ॥ ४ ॥ सैर जाय पडे तयेसी सांकडें । सांभाळीत पुढें मागें आसे ॥ ५ ॥ तुका म्हणे चिंता कैसी ते मी नेणें । लडि-वाळ तान्हें विठाईचें ॥ ६ ॥

२१४४. सर्व काळ डोळां बैसो नारायण । नयो अभिमान आड पुढें ॥ १ ॥ धाड पडो माझ्या थोरपणावरि । वाचे हरि हरि उच्चा-रीन ॥ २ ॥ जळो अंतरींचें सर्व जाणपण । विवादवचन अहंतेचें ॥ ३ ॥ सकळां चरणीं गाळित माझा जीव । तुका म्हणे भाव एक-विध ॥ ४ ॥

२१४५. सर्व काळ माझे चित्तीं । हाचि खंती राहिली ॥ १ ॥ बैसलें तें रूप डोळां । वेळोवेळां आठवे ॥ २ ॥ वेव्हाराची सरली मात । अखंडित अनुसंधान ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वेध जाला । अंगा आला श्रीरंग ॥ ४ ॥

२१४६. सर्वविशीं आम्ही हाचि जोडी केली । स्वामिची साधिली चरणसेवा ॥ १ ॥ पाहिलोंचि नाहीं मागें परतोनी । जिंकिला तो क्षणोक्षणीं काळ ॥ २ ॥ नाहीं पडों दिला विचाराचा गोवा । नाहीं पोटीं हेवा येऊं दिला ॥ ३ ॥ केली लागवेगीं अवघी तांतडी । भावना ते कुडी दुराविली ॥ ४ ॥ कोठें मग ऐसें होतें सावकाश । जळो तया आस वेव्हाराची ॥ ५ ॥ तुका म्हणे लाभ घेतला पालवीं । आतां नाहीं गोवी कासयाची ॥ ६ ॥

२१४७. सत्ता वर्ते मन । पाळी विठ्ठलाची आण ॥ १ ॥ आज्ञा वाहोनियां शिरीं । सांगितलें तेंचि करीं ॥ २ ॥ सरलीसे धाव । नलगे वाढवावी हांव ॥ ३ ॥ आहे नाहीं त्याचें । तुका म्हणे कळे साचे ॥ ४ ॥

---

* आनंदाचा ठाव झाला माझे चित्तीं ॥

२१४८. संतांचीं उच्छिष्टें बोलतों उत्तरें । काय म्यां गव्हारें जाणावें हें ॥ १ ॥ विठ्ठलाचें नाम घेतां नये शुद्ध । तेथें मज बोध काय कळे ॥ २ ॥ करितों कवित्व बोबड्या उत्तरीं । झणी मजवरी कोप धरा ॥ ३ ॥ काय माझी याती नेणा हा विचार । काय मी तें फार बोलों नेणें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मज बोलवितो देव । अर्थ गुह्य भाव तोचि जाणे ॥ ५ ॥

२१४९. संसाराच्या नांवें घालूनियां शून्य । वाढता हा पुण्य धर्म केला ॥ १ ॥ हरिभजनें हें धवळिलें जग । चुकविला लाग काळि-काळाचा ॥ २ ॥ कोणाहि नलगे साधनांचा पांग । करणें केला त्याग देहबुद्धि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सुख समाधी हरिकथा । नेणें भवव्यथा गाईल तो ॥ ४ ॥

२१५०. संसार तो कोण लेखे । आम्हां सखे हरिजन ॥ १ ॥ काळ ब्रह्मानंदें सरे । आवडी उरे संचली ॥ २ ॥ स्वप्नीं तेंहां नाहीं चिंता । रात्रीं जाता दिवस ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ब्रह्मरसें । होय सरिसें भोजन ॥ ४ ॥

२१५१. साकरेच्या योगें वखें । राजा कागदातें देखे ॥ १ ॥ तैसें आम्हां माणुसपण । रामनाम केण्यागुणें ॥ २ ॥ फिरंगीच्या योगें करी । राजा काष्ठ हातीं धरी ॥ ३ ॥ रत्नकनका योगें लाख । कंठीं धरितां श्रीमत लोक ॥ ४ ॥ देवा देवपाट । देव्हाऱ्यावरी बैसे स्पष्ट ॥ ५ ॥ ब्रह्मानंदयोगें तुका । पढीयंता* जनलोकां ॥ ६ ॥

२१५२. सांगों जाणती शकुन । भूत भविष्य वर्तमान ॥ १ ॥ त्यांचा आम्हांसी कांटाळा । पाहों नावडती डोळां ॥ २ ॥ रिद्धि-सिद्धीचें साधक । वाचासिद्ध होती एक ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जाती । पुण्यक्षयें अधोगती ॥ ४ ॥

२१५३. सावध झालों सावध झालों । हरिच्या आलों जागरणा ॥ १ ॥ तेथें वैष्णवांचे भार । जयजयकार गर्जतसे ॥ २ ॥ पळो-नियां गेली झोंप । होतें पाप आड तें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तया ठाया । बोल छाया कृपेची ॥ ४ ॥

---

* सज्जन लोकां

२१५४. सोसें सोसें मारूं हाका । होईल चुका म्हणऊनि ॥ १ ॥ मागें पुढें क्षणभरी । नव्हे दुरी अंतर ॥ २ ॥ नाम मुखीं बैसला चाळा । वेळोवेळां पडताळीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सुखी केलें । या विठ्ठलें बहुतांसी ॥ ४ ॥

२१५५. शिकविले तैसा पढों जाणे पुंसा । कैंची साच दशा तैसी अंगीं ॥ १ ॥ स्वप्नींचिया सुखें नाहीं होत राजा । तैसा दिसे माझा अनुभव ॥ २ ॥ कासया हा केला जिव्हे अळंकार । पायांसीं अंतर दिसतसे ॥ ३ ॥ दर्पणींचें धन हातीं ना पदरीं । डोळा दिसे परी सत्याचिये ॥ ४ ॥ आस केला तरी लाळचि घोंटावी । ठकाठकी तेवीं दिसतसे ॥ ५ ॥ कवित्व रसाळ वदविली वाणी । साक्षही पुराणीं घडे ऐसी ॥ ६ ॥ तुका म्हणे गुरें राखोनि गोंवारी । माझीं म्हणे परि लाभ नाहीं ॥ ७ ॥

२१५६. सुकाळ हा दिवसरजनी । नित्य धणी नवीच ॥ १ ॥ करूनि सेवूं नाना परी । राहे उरी गोडीनें ॥ २ ॥ सेर ऐसा नाहीं झरा । पंक्तीकरा समवेत ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बरवा पान्हा । कान्हाबाई माउलीचा ॥ ४ ॥

२१५७. सुखें होतों कोठें घेतली सुती । बांधविला गळा आपुलें हातीं ॥ १ ॥ काय करूं बहू गुंतलों आतां । नयेचि सरतां मागें पुढें ॥ २ ॥ होतें गाठीं तें सरलें अतां । आणिक माथां ऋण झालें ॥ ३ ॥ सोंकरिलियाविण गमाविलीं पिकें । रांडापोरें भिकें लावियेलीं ॥ ४ ॥ बहुतांचीं बहु घेतलीं घरें । न पडे पुरें कांहीं केल्या ॥ ५ ॥ तुका म्हणे कांहीं न धरावी आस । जावें हें सर्वस्व टाकोनिया ॥ ६ ॥

२१५८. स्मरतां कां घडे नास । विष्णुदास यावरी ॥ १ ॥ ऐसी सीमा जाली जगीं । तरी मी वेगीं अनुसरलों ॥ २ ॥ धरिलें तें निवडे आतां । न घडे चित्ता वेगळें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाश नाहीं । पुराणींहि गर्जती ॥ ४ ॥

२१५९. हरिनामाचें करूनि तारूं । भवसिंधु पार उतरलों ॥ १ ॥ फावलें फावलें आतां । पायीं संतां विनटलों ॥ २ ॥ हरिनामाचा शस्त्र घोडा । संसार गाढा छेदिला ॥ ३ ॥ हरिनामाचें धनुष्यकांडें । विन्मुख तोंडें काळिकाळ ॥ ४ ॥ येणेंचि बळें सरिते आम्ही । हरिचे नामें लोकीं

तिहीं ॥ ५ ॥ तुका म्हणे जालों साचे । श्रीविठ्ठलाचे डिंगर ॥ ६ ॥

२१६०. हा गे माझा अनुभव । भक्तिभाव भाग्याचा ॥ १ ॥ केला ऋणी नारायण । नव्हे क्षण वेगळा ॥ २ ॥ घालोनियां भार माथां । अवघी चिंता वारली ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वचनासाठीं । नाम कंठीं धरियेलें ॥ ४ ॥

२१६१. हाचि परमानंद आळंगीन बाहीं । क्षेम देतां ठायीं द्वैत तुटे ॥ १ ॥ बोलायासि मात मन निवे हर्षें चित्त । दुणी वाढे प्रीत प्रेमसुख ॥ २ ॥ जनांत भूषण वैकुंठीं सरतां । फांवलें स्वहिता सर्वभावें ॥ ३ ॥ तुटला वेव्हार माया लोकाचार । समूळ संसार पारुषला ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तो हा विठ्ठलचि व्हावा । आणिक या जीवा चाड नाहीं ॥ ५ ॥

२१६२. हो कां नर अथवा नारी । ज्यांचा आवडता हरि ॥ १ ॥ ते मज विठोबासमान । नमूं आवडी ते जन ॥ २ ॥ ज्यांचें अंतर निर्मळ । त्यांचे सबाह्य कोमळ ॥ ३ ॥ त्यांचा संग सर्वकाळ । घडी मज हे मंगळ ॥ ४ ॥ तुका म्हणे प्राण । काया कुरवंडी करीन ॥५॥

२१६३. होतों सांपडलों वेठी । जातां भेटी संसारा ॥ १ ॥ तों या वाटे कृपा केली । भेटी जाली विठोसी ॥ २ ॥ होता भार माथां माझे । बहु ओझें अमुप ॥ ३ ॥ तुका म्हणे केली चिंता । कोण दाता भेटेल ॥ ४ ॥

२१६४. रवि रश्मिकळा । नये काढितां निराळा ॥ १ ॥ तैसा आम्हां जाला भाव । अंगीं जडोनि ठेला देव ॥ २ ॥ गोडी साकरेपासुनि । कैसी निवडिती दोन्हीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाद उठी । विरोनि जाय नभा पोटीं ॥ ४ ॥

२१६५. कांहींच मी नव्हें कोणिये गांवींचा । एकटा ठायींचा ठायीं एक ॥ १ ॥ नाहीं जात कोठें येत फिरोनियां । अवघेंचि वायांविण बोल ॥ २ ॥ नाहीं मज कोणी आपुलें दुसरें । कोणाचा मी खरें कांहीं नव्हे ॥ ३ ॥ नाहीं आम्हां ज्यावें मरावें लागत । आहों अखंडित जैसे तैसे ॥ ४ ॥ तुका म्हणे नाम रूप नाहीं आम्हां । वेगळा या कर्मा अकर्मासी ॥ ५ ॥

२१६६. ठेविलें जतन । करूनियां निज धन ॥ १ ॥ जयापासाव

उत्पत्ति । तें हें बीज धरिलें हातीं ॥२॥ निवडिलें वरळा भूस । सार आइन जिन्नस ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नारायण । भाग संचिताचा गुण ॥ ४ ॥

२१६७. नाहीं येथें वाणी । सकळां वर्णी ध्यावी धणी ॥ १ ॥ जालें दर्पणाचें अंग । ज्याचा त्यासीं दावी रंग ॥ २ ॥ एका भावाचा एकांत । पीक पिकला अनंत ॥ ३ ॥ तुका खळे दाणी । करी बैसोनि वांटणी ॥ ४ ॥

२१६८. मीचि मज व्यालों । पोटा आपुलिया आलों ॥ १ ॥ आतां पुरलें नवस । निरसोनि गेली आस ॥२॥ जालों *बारा बळी । गेलों मरोनि तें काळीं ॥ ३ ॥ दोहींकडे पाहे । तुका आहे तैसा आहे ॥ ४ ॥

२१६९. अद्वयाचि द्वय झालेंचि कारण । धरिलें नारायणें भक्ति-सुख ॥ १ ॥ अपरोक्ष आकार झाला चतुर्भुज । एकतत्वीं बीज भिन्न नाहीं ॥२॥ शून्य निरसूनि राहिलें निर्मळ । तें दिसे केवळ विटेवरी ॥ ३ ॥ सुखें घ्यावें नाम वदना ही चाड । सरिता वापी आड एक णाणी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मीच आहे तेणें सुखें । भेद नाहीं मुखें नाम गातां ॥ ५ ॥

२१७०. अनंताच्या ऐकों कीर्ती । ज्याच्या चित्तीं हरिनाम ॥ १ ॥ उल्लंघूनि गेले सिंधु । हा भवबंधु तोडोनियां ॥ २ ॥ हळुहळु तेचि वाहीं । चालें कांहीं अधिकारें ॥ ३ ॥ खुंटुनियां गेले नावा । नाहीं हेवा खोळंबा ॥ ४ ॥ नलगे मोल द्यावा रुका । भाव एका कारणें ॥ ५ ॥ भीमातिरीं थडवा केला । उठा चला लवलाहें ॥ ६ ॥ तुका म्हणे पाहतों वाट । उभा नीट पाउलीं ॥ ७ ॥

२१७१. आवडीच्या ऐसें झालें । मुखा आलें हरिनाम ॥ १ ॥ आतां घेऊं धणीवरि । मागें उरीं नुरेतो ॥ २ ॥ सांठवण मना ऐसी । पुढें रासी अमुप ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कारण झालें । विठ्ठल या तीं अक्षरीं ॥ ४ ॥

२१७२. काय माझें नेती वाईट म्हणोन । करूं समाधान काश-

---

* बरा.

साठीं ।। १ ।। काय मज लोक नेतील परलोका । जातां कोणी एक निवारील ।। २ ।। न म्हणे कोणासी उत्तम वाईट । सुखें माझी कूट खावो मागें ।। ३ ।। सर्व माझा भार असे पांडुरंगा । काय माझें जगा-सवें काज ।। ४ ।। तुका म्हणे माझें सर्वही साधन । नामसंकीर्तन विठोबाचें ।। ५ ।।

२१७३. तुका वेडा अविचार । करी बडबड फार ।। १ ।। नित्य वाचे हाचि छंद । राम कृष्ण हरि गोविंद ।। २ ।। धरी पांडुरंगीं भाव । आणीक नेणें दुजा देव ।। ३ ।। गुरुज्ञान सर्वा ठायीं । दुजें न विचारी कांहीं ।। ४ ।। बोल नाइकें कोणाचे । कथे नागवाचे नाचे ।। ५ ।। संग उपचारें कांटाळे । सुखें भलते ठायीं लोळे ।। ६ ।। कांहीं उपदेशिलें नेणें । वाचे विठ्ठल विठ्ठल म्हणे ।। ७ ।। केला बहुतीं फजित । तरी हेंचि करी नित्य ।। ८ ।। अहो पंडित जन । तुका टाकावा थुंकोन ।। ९ ।।

२१७४. दूध दही ताक पशूचें पाळण । त्यामध्यें कारण घृत सार ।। १ ।। हेंचि वर्म आम्हां भाविकांचे हातीं । म्हणऊनि चित्तीं धरिला राम ।। २ ।। लोह कफ गारा अग्नीचिया काजें । येऱ्हवीं तें ओझें कोण वाहे ।। ३ ।। तुका म्हणे खोरीं पाहारा जतन । जोंवरि हें धन हातीं लागे ।। ४ ।।

२१७५. न मिळो खावया न वाढो संतान । परि हा नारायण कृपा करो ।। १ ।। ऐसी माझी वाचा मज उपदेशी । आणीक लोकां-सी हेंचि सांगे ।। २ ।। विटंबो शरीर होत कां विपत्ती । परि राहो चित्तीं नारायण ।। ३ ।। तुका म्हणे नाशिवंत हें सकळ । आठवी गोपाळ तेंचि हित ।। ४ ।।

२१७६. पुरविली आळी । जे जे केली तें तें काळीं ।। १ ।। माय तरी ऐसी सांगा । कृपाळुवा पांडुरंगा ।। २ ।। घेतलें नुतरी । उच-लोनी कडियेवरी ।। ३ ।। तुका म्हणे घांस । मुखीं घाली ब्रह्मरस ।। ४ ।।

२१७७. विठ्ठल सोयरा सज्जन विसांवा । जाइन त्याच्या गांवा भेटावया ।। १ ।। सीण भाग त्यासी सांगेन आपुला । तो माझा बापुला सर्व जाणे ।। २ ।। माय माउलिया बंधुवर्ग जाणा । भाकीन

करुणा सकळिकांसी ॥ ३ ॥ संत महंत सिद्ध महानुभाव मुनि । जीवभाव जाउनि सांगेन त्या ॥ ४ ॥ माझिये माहेरीं सुखा काय उणें । नलगे येणें जाणें तुका म्हणे ॥ ५ ॥

२१७८. सुखाचें ओतलें । दिसे श्रीमुख चांगलें ॥ १ ॥ मनें धरिला अभिलाष । मिठी घातली पायांस ॥ २ ॥ होतां दृष्टादृष्टीं । ताप गेला उठाउठी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जाला । लाभें लाभ दुणावला ॥ ४ ॥

संतपर अभंग.

२१७९. श्रीसंतांचिया माथा चरणांवरी । साष्टांग हें करीं दंडवत ॥ १ ॥ विश्रांती पावलों सांभाळा उत्तरीं । वाढलें अंतरीं प्रेमसुख ॥ २ ॥ डौरली हे काया कृपेच्या वोरसें । नव्हे अनारिसें उद्धरलों ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मज न घडतां सेवा । पूर्वपुण्यठेवा वोढवला ॥ ४ ॥

२१८०. अर्भकाचे साठीं । पंतें हातीं धरिली पाटी ॥ १ ॥ तैसे संत जगीं । क्रिया करुनि दाविती अंगीं ॥ २ ॥ बाळकाचे चालीं । माता जाणुनि पाउल घाली ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाव । जनासाठीं उदकीं ठाव ॥ ४ ॥

२१८१. अवघा तो शकुन । हृदयीं देवाचें *चिंतन ॥ १ ॥ येथें नसतां वियोग । लाभा उणें काय मग ॥२॥ छंद हरिच्या नामाचा । शुचिर्भूत सदा वाचा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हरिच्या दासां । शुभ काळ अवघ्या दिशा ॥ ४ ॥

२१८२. आम्हां सोयरे हरिजन । जनीं भाग्य निर्किंचन ॥ १ ॥ ज्यांच्या धैर्या नाहीं भंग । भाव एकविध रंग ॥ २ ॥ भूकें तहानें चित्तीं । सदा देव आठविती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धन । ज्यांचें निज नारायण ॥ ४ ॥

२१८३. अंगें अनुभव जाला मज । संतरजचरणांचा ॥ १ ॥ सुखी जालों या सेवनें । दुःख नेणें यावरी ॥ २ ॥ निर्माल्याचें

* चरण.

तुळसीदळ । विष्णुजळ चरणींचें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भावसार । करुनि फार मिश्रित ॥ ४ ॥

२१८४. आले संत पाय ठेविती मस्तकीं । इहीं उभयलोकीं सरता केलों ॥ १ ॥ वंदीन पाउलें लोळेन चरणीं । आजि इच्छाधणी फिटईल ॥ २ ॥ अवघीं पूर्व पुण्यें जालीं सानुकूळ । अवघेंचि मंगळ संतभेटी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कृतकृत्य जालों देवा । नेणें परि सेवा डोळां देखें ॥ ४ ॥

२१८५. आम्हीं नाचों तेणें सुखें । वाऊं टाळी गातों मुखें ॥ १ ॥ देव कृपेचा कोंवळा । शरणागता पाळी ळळा ॥ २ ॥ आम्हां जाला हा निर्धार । मागें तारिलें अपार ॥ ३ ॥ तुका म्हणे संतीं । वर्म दिलें आम्हां हातीं ॥ ४ ॥

२१८६. आलिंगन घडे । मोक्ष सायुज्यता जोडे ॥ १ ॥ ऐसा संतांचा महिमा । जाली बोलायाची सीमा ॥ २ ॥ तीर्थं पर्वकाळ । अवघीं पायांपें सकळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । त्यांची केली पावे सेवा ॥ ४ ॥

२१८७. आजिचें हें मज तुम्हीं कृपादान । दिलें संतजन मायबापीं ॥१॥ आलीं मुखावाटे अमृतवचनें । उत्तीर्णता येणें नव्हे जन्में ॥२॥ तुका म्हणे तुम्हीं उदार कृपाळ । शृंगारिलें बाळ कवतुकें ॥ ३ ॥

२१८८. आवडीची न पुरे धणी । प्रीत मनीं बैसली ॥ १ ॥ नित्य नवा कळवळा । मायबाळामध्यें तो ॥ २ ॥ सुख सुखा भेटों आलें । होय वाल्हें पोटींचें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ब्रह्मानंदें । संतवृंदें चरणापें ॥ ४ ॥

२१८९. अग्निमाजी गेलें । अग्नि होऊन तेंच ठेलें ॥ १ ॥ काय उरलें तया पण । मागील तें नाम गुण ॥ २ ॥ लोह लागे परिसा अंगीं । तोही भूषण जाला जगीं ॥ ३ ॥ सरिता ओहळा ओघा । गंगे मिळोनि जाल्या गंगा ॥ ४ ॥ चंदनाच्या वासें । तरु चंदन जाले स्पर्शें ॥ ५ ॥ तुका * जवळा संतां पायीं । दुजेपणा ठाव नाहीं ॥ ६ ॥

---

* जडला.

२१९०. ऐशा भाग्यें जालों । तरी धन्य जन्मा आलों ॥ १ ॥ रुळें तळील पायरी । संत पाय देती वरी ॥ २ ॥ प्रेमामृतपान । होईल चरणरजें स्नान ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सुखें । तयां हरतील दुःखें ॥ ४ ॥

२१९१. एका हातीं टाळ एका हातीं चिपाळिया । घालिती हुंबरी एक वाहाताती टाळिया ॥ १ ॥ मातले वैष्णव नटती नाना छंदें । नाहीं मोक्षपदीं चाड भजनीं आवडी ॥ २ ॥ हाका अरोळिया गीत वाद्य सुखसोहळे । जाय ते न कळे केव्हां रजनीं दिवस ॥ ३ ॥ तीर्थी नाहीं चाड नलगे जावे वनांतरा । तुका म्हणे हरिहरात्मकाचि पृथिवी ॥ ४ ॥

२१९२. ऐसे ऐसियानें भेटती ते साधु । ज्यांच्या दर्शनें तुटे भवबंधू । जे कां सच्चिदानंदी नित्यानंदु । जे कां मोक्षसिद्धी तीर्थवंद्यु रे ॥ १ ॥ भाव सर्व कारण मूळ बंदु । सदा समबुद्धि नास्तिक्य भेदु । भूतकृपा मोडी द्वेषकंदु । शत्रु मित्र पुत्र समकरीं बंधु रे ॥ २ ॥ मन बुद्धि काया वाचा शुद्ध करी । रूप सर्वत्र देखोनि नमस्कारीं । लघुत्व सर्व भावें अंगीकारीं । सांडी मांडी मातूपण ऐसी थोरी रे ॥ ३ ॥ अर्थकामचाड नाहीं चित्ता । मानामान मोह माया मिथ्या । वर्ते समाधानी जाणोनि नेणता । साधु भेट देती तया अवचिता रे ॥ ४ ॥ मनीं दृढ धरीं विश्वास । नाहीं सांडीमांडीचा सायास । साधुदर्शन नित्यकाळ त्यास । तुका म्हणे जो विटला जाणीवेस रे ॥ ५ ॥

२१९३. ऐसा ज्याचा अनुभव । विश्व देव सत्यत्वें ॥ १ ॥ देव तयां जवळी असे । पाप नासे दर्शनें ॥ २ ॥ कामक्रोधा नाहीं चाली । भूतीं जाली समता ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भेदाभेद । गेला वाद खंडोनि ॥ ४ ॥

२१९४. उदकीं कालवी शेण मलमूत्र । तो होय पवित्र कासयानें ॥ १ ॥ उद्धारासी ठाव नाहीं भाग्यहीना । विन्मुख चरणा संतांचिया ॥ २ ॥ दुखवी तो बुडे सांगडीचा तापा । अतित्याई पापाचीच मूर्ति ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जेव्हां फिरतें कपाळ । तरी अमंगळ योग होतो ॥ ४ ॥

२१९५. उजळलें भाग्य आतां । अवघी चिंता वारली ॥ १ ॥ संतदर्शनें हा लाभ । पद्मनाभ जोडला ॥ २ ॥ संपुष्ट हें हृदयपेटी । करूनि पोटीं सांठवूं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे होता ठेवा । तो या भावा सांपडला ॥ ४ ॥

२१९६. करणें तें देवा । हेंचि एक पावे सेवा ॥ १ ॥ अवघें घडे येणें सांग । भक्त देवाचें तें अंग ॥ २ ॥ हेंचि एक वर्म । काय बोलिलों तो धर्म ॥३॥ तुका म्हणे खरें । खरें त्रिवाचा उत्तरें ॥४॥

२१९७. करितां या सुखा । अंतपार नाहीं लेखा ॥ १ ॥ माथां पडती संतपाय । सुख कैवल्य तें काय ॥ २ ॥ ऐसा लाभ नाहीं । दुजा विचारितां कांहीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे गोड । तेथें पुरे माझें कोड ॥ ४ ॥

२१९८. कां नवजावें बैसोनि कथे । ऐसें ऐका हो श्रोते । पांडुरंग तेथें । उभा असे तिष्ठत ॥ १ ॥ म्हणऊनि करी धीर । लक्ष लावूनि सादर । भवसिंधुपार । असेल ज्या तरणें ॥ २ ॥ कथे कांहीं अणुमात्र । न बोलावा हा वृत्तांत । देवभक्तां चित्त । समरसीं खंडणा ॥ ३ ॥ कां वैष्णव पूजावे । ऐका घेईल जो भावें । चरणरजा शिवें । वोढविला मस्तक ॥ ४ ॥ ऐसें जाणा हो निभ्रांत । देव वैष्णवांचा अंकित । अलिप्त अतीत । परामित त्यासाठीं ॥ ५ ॥ घालोनि लोळणी तुका आला लोटांगणीं । वंदी पायवणी । संतचरणींचें माथां ॥ ६ ॥

२१९९. काय माझी संत पाहती जाणीव । सर्व माझा भाव त्यांचे पायीं ॥ १ ॥ कारण सरतें करा पांडुरंगीं । भूषणाची जगीं काय चाड ॥ २ ॥ बोबड्या उत्तरीं म्हणे हरिहरि । आणीक भिकारी नेणें दुजें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुम्हीं विठ्ठलाचे दास । करितों मी आस उच्छिष्टाची ॥ ४ ॥

२२००. काय वाणूं आतां न पुरे हे वाणी । मस्तक चरणीं ठेवीतसे ॥ १ ॥ थोरीव सांडिली आपुली परिसें । नेणे सिवों कैसें लोखंडासी ॥ २ ॥ जगाच्या कल्याणा संतांच्या विभूति । देह कष्टविती परउपकारें ॥ ३ ॥ भूतांची दया हें भांडवल संतां । आपुली ममता नाहीं देहीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे सुख पराविया सुखें । अमृत हें मुखें स्रवतसे ॥ ५ ॥

२२०१. काय सांगों आतां संतांचे उपकार । मज निरंतर जागविती ॥ १ ॥ काय द्यावें त्यांसी व्हावें उतराई । ठेवितां हा पायीं जीव थोडा ॥ २ ॥ सहज बोलणें हित उपदेश । करूनि सायास शिकविती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वत्स धेनुवेचे चित्तीं । तैसे मज येती सांभाळीत ॥ ४ ॥

२२०२. कुळींची हे कुळदेवी । केली ठावी संतांनीं ॥ १ ॥ बरवें जाले शरण गेलों । उगविलों संकटीं ॥ २ ॥ आणिला हीं रूपा बळें । करूनि खळें हरिदासीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे समागमें । नाचों प्रेमें लागलों ॥ ४ ॥

२२०३. केला कईवाड संतांच्या आधारें । अनुभवें खरें कळों आलें ॥ १ ॥ काय जीवित्वाचो धरूनियां आशा । व्हावें गर्भवासा पात्र येणें ॥ २ ॥ अबाळीनें जावें निश्चिंतांच्या ठायां । रांडा रोटा वांयां करूं नये ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बळी देतां नें निधान । भिकेसाठीं कोण राज्य देतो ॥ ४ ॥

२२०४. कोण त्याचा पार पावला धुंडितां । पुढें विचारितां विश्वंभरा ॥ १ ॥ अणुरेणु सूक्ष्मस्थूळा पार नाहीं । श्रुती नेती त्याही खुंटलिया ॥ २ ॥ फळांत कीटक येवढें आकाश । ऐसीं तरुवरास अनेक किती ॥ ३ ॥ दाविलें अनंतें अर्जुनासि पोटीं । आणीक त्या सृष्टि कृष्ण लोक ॥ ४ ॥ तुका म्हणे लागा संतांचिये कासे । ठाव घेतां कैसे वांचा जीवें ॥ ५ ॥

२२०५. *कोणा पुण्या फळ आलें । आजि देखिलीं पाउलें ॥ १ ॥ ऐसें नेणों नारायणा । संतीं सांभाळिलें दीना ॥ २ ॥ कोण लाभकाळ । दीनें आजिचा मंगळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जाला । एवढा लाभ का विठ्ठला ॥ ४ ॥

२२०६. कोण पुण्यें यांचा होईन सेवक । जींहीं द्वंद्वादिक दुराविलें ॥ १ ॥ ऐसीं वर्में मज दावीं नारायणा । अंतरींच्या खुणा प्रकटोनि ॥ २ ॥ बहु अवघड असे संतभेटी । तरि जगजेठी करुणा केली ॥ ३ ॥ तुका म्हणें मग नये वृत्तीवरी । सुखाचे शेजारीं पहुडईन ॥ ४ ॥

---

* कोण पुण्य फळां आले.

२२०७. कृपाळू सज्जन तुम्ही संतजन । हेंचि कृपादान तुमचें मज ॥ १ ॥ आठवण तुम्हीं द्यावी पांडुरंगा । कींव माझी सांगा काकुलती ॥ २ ॥ अनाथ अपराधी पतित आगळा । परि पायांवेगळा नका करूं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुम्ही निरविल्यावरी । मग मज हरि उपेक्षीना ॥ ४ ॥

२२०८. खळा सदा क्षुद्र दृष्टी । करी कष्टी सज्जना ॥१॥ करिती आपुलाले परी । धणीवरी व्यापार ॥ २ ॥ दया संता भांडवल । वेचीं बोल उपकार ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आपुलालें । उसंतिलें ज्यांणीं तें ॥ ४ ॥

२२०९. गंगाजळा पाहीं पाठी पोट नाहीं । अवगुण ते कांहीं अमृतासी ॥ १ ॥ रवि दीप काळिमा काय जाणे हिरा । आणिकां तिमिरा नाश तेणें ॥ २ ॥ कर्पूरकांडणी काय कोंडा कणी । सिंधू मेळवणी काय चाले ॥ ३ ॥ परिस चिंतामणि आणिकाचा गुणी । पालटे लागोनि नव्हे तैसा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तैसे जाणा संतजन । सर्वत्र संपूर्ण गगन जैसे ॥ ५ ॥

२२१०. चिंतेनें सरे तो धन्य धन्य काळ । सकळ मंगळ मंगळाचें ॥ १ ॥ संवसारसिंधु नाहीं हरिदासां । गर्भवास कैसा नेणती ते ॥ २ ॥ जनवन ऐसें कृपेच्या सागरें । दाटला आधारें पांडुरंग ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा भक्तांचें बंधन । दाखविलें भिन्न परी एक ॥ ४ ॥

२२११. चिंता नाहीं गांवीं विष्णुदासांचिये । घोष जयजयाकार सदा ॥ १ ॥ नारायण घरीं सांठविलें धन । अवघेचि वाण तया पोटीं ॥ २ ॥ सवंग सकळां पुरे धणीवरी । सेवावया नारी नर बाळा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे येणें आनंदी आनंदु । गोविंदें गोविंदु पिकविला ॥ ४ ॥

२२१२. जन्मा आलों त्याचें । आजि फळ जालें साचें ॥ १ ॥ तुम्हीं सांभाळिलें संतीं । भय निरसली खंतीं ॥ २ ॥ कृतकृत्य जालों । इच्छा केली ते पावलों ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काळ । आतां करूं न शके बळ ॥ ४ ॥

२२१३. जिचें पीडे बाळ । प्राण तियेचा विकळ ॥ १ ॥ ऐसा

मातेचा स्वभाव । सूत्र दोरी एक जीव ॥ २ ॥ सुखाची विश्रांती उमटे मातेचिये चित्तीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे संत । तुम्ही बहु कृपावंत ॥ ४ ॥

२२१४. जुंझार ते एक विष्णुदास जगीं । पापपुण्य अंगीं नातळे त्या ॥ १ ॥ गोविंद आसनीं गोविंद शयनीं । गोविंद त्यां मनीं बैसलासे ॥ २ ॥ उर्ध्वपुंड्र भाळ कंठीं शोभे माळ । कांपिजे कळिकाळ तया भेणें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे शंखचक्रांचे शृंगार । नामामृतसार मुखामाजी ॥ ४ ॥

२२१५. जे कां रंजले गांजले । त्यांसि म्हणे जो आपुले ॥ १ ॥ तोचि साधु ओळखावा । देव तेथेंचि जाणावा ॥ २ ॥ मृदु सबाह्य नवनीत । तैसें सज्जनांचें चित्त ॥३॥ ज्यासि आपंगिता नाहीं । त्यासि धरी जो हृदयीं ॥ ४ ॥ दया करणें जे पुत्रासी । तेचि दासा आणि दासी ॥ ५ ॥ तुका म्हणे सांगूं किती । तोचि भगवंताची मूर्ति ॥ ६ ॥

२२१६. जें ज्यांचें जेवण। तेंचि याचकांसी दान ॥१॥ आतां जाऊं चोजवीत । जेथें वसतील संत ॥ २ ॥ होतीं घालीं पोटें । मागें उरलीं उच्छिष्टें ॥ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धांव । पुढें खुंटईल हांव ॥ ४ ॥

२२१७. तीर्थाटणें एकें तपें हुंबरती । नाथिले धरिती अभिमान ॥ १ ॥ तैसे विष्णुदास नव्हती साबडे । एकाचिया पडे पायां एक ॥ २ ॥ अक्षरें आणिती अंगासी जाणीव । इच्छा तें गौरव पूज्य व्हावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे विधिनिषेधाचे डोहीं । * पडलें त्यां नाहीं देव कधीं ॥ ४ ॥

२२१८. तुम्हीं पाय संतीं । माझे ठेवियले चित्तीं ॥ १ ॥ आतां बांधू न शके काळ । जाली विषमें शीतळ ॥ २ ॥ भय नाहीं मनीं । देव वसे घरीं रानीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भय । आम्हां स्वप्नीं तेंही नये ॥ ४ ॥

२२१९. तुम्हीं संत मायबाप कृपावंत । काय मी पतित कीर्ती वाणूं ॥ १ ॥ अवतार तुम्हां धराया कारण । उद्धरावे जन जड जीव ॥ २ ॥ *वाढावया सुख भक्ति भाव धर्म । कुळाचार नाम विठोबाचें

---

* बुडाले. * वाढविलें.

॥ ३ ॥ तुका म्हणे गुण चंदनाचें अंगीं । तैसे तुम्ही जगीं संतजन ॥ ४ ॥

२२२०. तेंच किती वारंवार । बोलों फार बोलिलें ॥ १ ॥ आतां माझे दंडवत । तुमच्या संत चरणांसी ॥ २ ॥ आवडी तें नीच नवी। जाली जीवीं वसती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बरवें जालें । घरा आलें बंदरींचें ॥ ४ ॥

२२२१. ते माझे सोयरे सज्जन सांगाती । पाय आठविती विठोबाचे ॥ १ ॥ येरा मान विधिपाळपुरणाते । देवाचीं तीं भुतें म्हणोनियां ॥ २ ॥ सर्वभावें जालों वैष्णवांचा दास । करीन त्यांची आस उच्छिष्टाची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जैसे आवडती हरिदास । तैसी नाहीं आस आणिकांची ॥ ४ ॥

२२२२. तृषाकाळीं उदक भेटी । पडे मिठी आवडीची ॥ १ ॥ ऐसियाचा हो कां संग । जिवलग संतांचा ॥ २ ॥ मिष्टान्नाचा योग भुके । म्हणतां चुके पुरेसें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माते बाळा । कळवळा भेटीचा ॥ ४ ॥

२२२३. दसरा दिवाळी तोचि माझा सण । सखे हरिजन भेटतील ॥ १ ॥ अमुप जोडिल्या पुण्याचिया राशी । पार त्या सुखासी नाहीं लेखा ॥ २ ॥ धन्य दिवस आजी झाला सोनियाचा । पिकली हे वाचा रामनामें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काय होऊं उतराई । जीव ठेवूं पायीं संतांचिये ॥ ४ ॥

२२२४. दास जालों हरिदासांचा । बुद्धिकायामनें वाचा ॥ १ ॥ तेथें प्रेमाचा सुकाळ । टाळमृदंगकल्लोळ । नासे दुष्टबुद्धि सकळ । समाधि हरिकीर्तनीं ॥ २ ॥ ऐकतां हरिकथा । भक्ति लागे त्या अभक्तां ॥ ३ ॥ देखोनि कीर्तनाचा रंग । कैसा उभा पांडुरंग ॥ ४ ॥ हें सुख ब्रह्मादिकां नाहीं नाहीं म्हणे तुका ॥ ५ ॥

२२२५ दासां सर्वकाळ । तेथें सुखाचा कल्लोळ ॥ १ ॥ जेथें वसती हरिचे दास । पुण्य पिके पापा नास ॥ २ ॥ फिरे सुदर्शन । घेऊनियां नारायण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे घरीं होय । ज्ञाणिया कामारी ॥ ४ ॥

---

१ आम्हां २ सुखाचीया ३ या भाग्यासी

२२२६. देवाचा भक्त तो देवासीच गोड । आणिकांसी चाड नाहीं त्याची ॥ १ ॥ कवणाचा सोइरा नव्हेच सांगाती । अवघियां हातीं अंतरला ॥ २ ॥ निष्काम वेडें म्हणती बापुडें । अवघियां सांकडें जाला कैसा ॥ ३ ॥ माझें ऐसें तया न म्हणती कोणी । असे रानीं वनीं भलते ठायीं ॥ ४ ॥ प्रातःस्नान करी विभूतिचर्चन । देखोनियां जन निंदा करी ॥५॥ कंठीं तुळसीमाळा बैसोनि निराळा । म्हणती या चांडाळा काय जालें ॥ ६ ॥ गातां शंका नाहीं बैसे भलतें ठायीं । शिव्या देती आईबाप भाऊ ॥ ७ ॥ घरीं बाइल म्हणे कोठें व्याली रांड । बरें होतें षंढ मरता तरी ॥ ८ ॥ जन्मोनि जाला अवघियां वेगळा । म्हणोनि गोपाळा दुर्लभ तो ॥ ९ ॥ तुका म्हणे जो संसारा रुसला । तेणेंचि ठाकिला सिद्धपंथ ॥ १० ॥

२२२७. देवासी अवतार भक्तांसी संसार । दोहींचा विचार एकपणें ॥ १ ॥ भक्तांसी सोहळे देवाचिया अंगें । देव त्यांच्या संगें सुख भोगी ॥ २ ॥ देवें भक्तां रूप दिलासे आकार । भक्तीं त्याचा पार वाखाणिला ॥ ३ ॥ एका अंगीं दोन्ही झालीं हे निर्माण । देवभक्तपण स्वामिसेवा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे येथें नाहीं भिन्नभाव । भक्त तोचि देव देव भक्त ॥ ५ ॥

२२२८. धन्य काळ संतभेटी । पायीं मिठी पडली तो ॥ १ ॥ संदेहाची सुटली गांठी । जालों पोटीं शीतळ ॥ २ ॥ भवनदीचा जाला तारा । या उत्तरा प्रसादें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे । मंगळ आतां कोण दाता याहुनि ॥ ४ ॥

२२२९. धन्य ते संसारीं । दयावंत जे अंतरीं ॥ १ ॥ येथें उपकारासाठीं । आले घर ज्यां वैकुंठीं ॥ २ ॥ लटिकें वचन । नाहीं देहीं उदासीन ॥३॥ मधुरा वाणी होटीं । तुका म्हणे वाव पोटीं ॥४॥

२२३०. धरावा तो बरा । ठाव वसतीचा थारा ॥ १ ॥ निजलिया जागविती । निज पुरवूनि देती ॥ २ ॥ एक वेवसाव । त्याचा संग त्यांचा जीव ॥ ३ ॥ हितें कळे हित । ग्वाही एक एकां चित्त ॥ ४ ॥ विषमाचें कांहीं । आड तया एक नाहीं ॥ ५ ॥ तुका म्हणे बरीं । घरा येतील त्यापरी ॥ ६ ॥

२२३१. न करावी स्तुति माझी संतजनीं । होईल या वचनीं

अभिमान ॥ १ ॥ भारें भवनदी नुतरवे पार । दुरावती दूर तुमचे पाय ॥ २ ॥ तुका म्हणे गर्व पुरवील पाठी । होईल माझ्या तुटी विठोबाची ॥ ३ ॥

२२३२. नमावे पाय हें माझें उचित । आशीर्वादें हित तुमाचिया ॥ १ ॥ कृपेचा वोरस न समाये पोटीं । म्हणोनि उफराटीं वचनें हीं ॥२॥ तुमची उष्टावळी तें माझें भोजन । झाडावें अंगण केरपुंजे ॥३॥ परि ऐसें पुण्य नाहीं माझें गांठीं । जेणें पडे मिठी पायांसवें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे राहे आठवण चित्तीं । ऐसी कृपा संतीं केली तुम्हीं ॥५॥

२२३३. न लगे चंदना पुसावा परिमळ । वनस्पतिमेळ हाकारुनी ॥ १ ॥ अंतरींचें धांवे स्वभाव बाहेरी । धरितांही परी आवरेना ॥ २ ॥ सूर्य नाहीं जागें करीत या जना । प्रकाशाकिरणा कर म्हूण ॥३॥ तुका म्हणे मेघ नाचवी मयूरें । लपवितां खरें येत नाहीं ॥४॥

२२३४. नाचे टाळी पिटी । प्रेमें अंग धरणीं लोटी ॥ १ ॥ माझे सखे ते सज्जन । भोळे भाविक हरिजन ॥ २ ॥ न धरिती लाज, नाहीं जनासवें काज ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दाटे । कंठ, नेत्रीं जळ लोटे ॥ ४ ॥

२२३५. नाहीं संतपण मिळत हें हाटीं । हिंडतां कपाटीं रानीं वनीं ॥ १ ॥ नये मोल देतां धनाचिया राशी । नाहीं तें आकाशीं पाताळीं तें ॥ २ ॥ तुका म्हण मिळे जिवाचिये साटीं । नाहीं तरी गोष्टी ऽसांगों नये ॥ ३ ॥

२२३६. नाहीं साजत हा मोठा । मज अळंकार खोटा ॥ १ ॥ असें तुमचा रजरेण । संतपायींची वाहाण ॥ २ ॥ नाहीं स्वरूपीं ओळखीं । भक्तिभाव करीं देखीं ॥ २ ॥ नाहीं शून्याकारीं । क्षर ओळखी अक्षरीं ॥ ४ ॥ नाहीं विवेक या ठायीं । आत्मा अनात्मा तें काई ॥५॥ कांहीं नव्हे तुका । पायां *पडेन हें ऐका ॥ ६ ॥

२२३७ परमेष्ठिपदा । तुच्छ मानिती सर्वदा ॥ १ ॥ हेंचि ज्यांचें धन । सदा हरीचें चिंतन ॥ २ ॥ इंद्रपदादिक भोग । भोग नव्हे तो भवरोग ॥ ३ ॥ सार्वभौमराज्य । त्यांसि कांहीं नाहीं काज ॥४॥

ऽ बोलों * पडणें

पाताळींचें आधिपत्य । तें तों मानिती विपत्य ॥ ५ ॥ योगसिद्धि-
सार । त्यांसि वाटे तें असार ॥ ६ ॥ मोक्षायेवढें सुख । सुख नव्हे
तोंचि दुःख॥७॥ तुका म्हणे हरीविण । त्यांसि वाटे अवघा शीण ॥८॥

२२३८. पवित्र तो देह वाणी पुण्यवंत । जो वदे अच्युत सर्व-
काळ ॥ १ ॥ तयाच्या चिंतनें तरतील दोषी । जळतील राशी पात-
कांच्या ॥ २ ॥ देव इच्छी रज चरणींची माती । धांवत चालती
मागें मागें ॥ ३ ॥ काय त्यां उरलें वेगळें आणीक । वैकुंठनायक जयां
कंठीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे देवभक्तांचा संगम । तेथें ओघ नाम त्रिवे-
णीचा ॥ ५ ॥

२२३९. पाप ताप दैन्य जाय उठाउठी । जालिया या भेटी
हरिदासांची ॥ १ ॥ ऐसें बळ नाहीं आणिकाचे अंगीं । तप तीर्थ
जगीं दान व्रत ॥ २ ॥ चरणींचें रज वंदी शूळपाणी । नाचती
कीर्तनीं त्यांचे माथीं ॥३॥ भव तरावया उत्तम हे नाव । भिजों नेदी
पाव हात कांहीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मना जालें समाधान । देखिल्या
चरण वैष्णवांचे ॥ ५ ॥

२२४०. पुण्य फळलें बहुतां दिवसां । भाग्यउदयाचा ठसा । झालों
सन्मुख तो कैसा । संतचरण पावलों ॥ १ ॥ आजि फिटलें माझें
कोडें । ऽभवदुःखाचें सांकडें । कोंदाटलें पुढें । परब्रह्म सांवळें ॥ २ ॥
आळिंगनें संताचिया । दिव्य झाली माझी काया । मस्तक हें पायां- ।
वरी त्यांच्या ठेवितां ॥३॥ तुका म्हणे धन्य झालों । सुखें संतांचिया
घालों । लोटांगणीं आलों । पुढें भार देखोनी ॥ ४ ॥

२२४१. पुण्यवत व्हावें । घेतां सज्जनांचीं नांवें ॥ १ ॥ नेघे
माझी वाचा तुटी । महा लाभ फुकासाठीं ॥ २ ॥ विश्रांतीचा ठाव ।
पायीं संतांचिया भाव॥ ३॥तुका म्हणे पापें । जाती संतांचिया जपें॥४

२२४२. पुनीत केलें विष्णुदासीं । संगें आपुलिया दोषी ॥ १ ॥
कोण पाहे तयांकडे । वीर विठ्ठलाचे गाढे । अशुभ त्यांपुढें । शुभ
होउनियां ठाके ॥ २ ॥ प्रेमसुखाचिया राशी । पाप नाहीं आोख-
दासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे त्यांनीं । केली वैकुंठ मेदिनी ॥ ४ ॥

ऽ बहुतां जन्मांचें.

२२४३. पूजा समाधान । अतिशय वाढे शीण ॥१॥ हें तों जाणां तुम्ही संत । आहे बोलिली ती नीत ॥ २ ॥पाहिजे तें केलें । सहज प्रसंगीं घडलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माथां । पायीं माझा तुम्हां संतां ॥ ४ ॥

२२४४. पूज्या पूज्यमान । कथे उभे हरिजन ॥ १ ॥ ज्याची कीर्ती वाखाणिती । तेथें ओतली ते मूर्ती ॥ २ ॥ देहाचा विरस । केला आनंदें सचार ॥ ३ ॥ गेला अभिमान । लाज बोळविला मान ॥ ४ ॥ शोक मोह चिंता । यांची नेणती ते वार्ता ॥ ५ ॥ तुका म्हणे सखे । विठोबाचे ते सारिखे ॥ ६ ॥

२२४५. प्रमाण त्याच्या बोला । देव भक्ताचा अंकिला ॥ १ ॥ न पुसतां जातां नये । खालीं बैसतांही भिये ॥ २ ॥ अवघा त्याचा होय । जीव भावासहित ॥ ३ ॥ वदे उपचारें वाणी । कांहीं न मग म्हणऊनि ॥ ४ ॥ उदासीनाच्या लागें । तुका म्हणे धांवे मागें ॥५॥

२२४६. प्रेम देवाचें देणें । देहभाव जाय जेणें । न धरावी मनें । शुद्धी देशकाळाची ॥ १ ॥ मुक्त लज्जाविरहित । भाग्यवंत हरिभक्त । जाले वोसंडत । नामकीर्ति पवाडे ॥ २ ॥ जोडी जाली अविनाश । जन्मोनि जाले हरिचे दास । त्यांस नव्हे गर्भवास । परब्रह्मीं सौरस ॥ ३ ॥ हेचि वाहाती संकल्प । पुण्यप्रसंगाचे जप । तुका म्हणे पाप । गांवीं नाहीं हरिजना ॥ ४ ॥

२२४७. बरवें देशाउर जालों । काय बोलें बोलावें ॥ १ ॥ लाभें लाभ दुणावला । जीव धाला दर्शनें ॥ २ ॥ भाग्यें जाली संतभेटी । आवडी पोटीं होती ते ॥ ३ ॥ तुका म्हणे श्रम केला । अवघा आला फळासी ॥ ४ ॥

२२४८. बोलिलों जैसें बोलविलें देवें । माझें तुम्हां ठावें जातिकुळ ॥ १ ॥ करा क्षमा कांहीं नका धरूं कोप । संत मायबाप दीनावरी ॥ २ ॥ वाचेचा चाळक जाला दावी वर्म । उचित तो धर्म मजपुढें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे *पुढें अपराध नेणतां । द्यावा मज आतां ठाव पायीं ॥ ४ ॥

---

* घडे.

२२४९. ब्रह्मज्ञान जरी कळे उठाउठीं । तरि कां हिंपुटीं वेदशास्त्रें ॥ १ ॥ शास्त्रांचें भांडण तप तीर्थाटन । *पूर्वीचें भ्रमण याजसाठीं ॥ २ ॥ याजसाठीं जप याजसाठीं तप । व्यासेंही अमुप ग्रंथ केले ॥३॥ याजसाठीं संतपाय हे सेवावे । तरिच तरावें तुका म्हणे ॥ ४ ॥

२२५०. भक्त ऐसे जाणा जे देहीं उदास । गेले आशापाश निवारूनि ॥ १ ॥ विषय तो त्यांचा जाला नारायण । नावडे जन धन माता पिता ॥ २ ॥ निर्वाणीं गोविंद असे मागेंपुढें । कांहींच सांकडें पडों नेदी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सत्य कर्मा व्हावें साह्य । घातलिया भय नर्का जाणें ॥ ४ ॥

२२५१. भक्ताचा महिमा भक्तचि जाणती । दुर्लभ या गति आणिकांसी ॥ १ ॥ जाणोनि नेणते जाले तेणें सुखें । न बोलोनि मुखें बोलताती ॥ २ ॥ अभेदूनि भेद राखियेला अंगीं । वाढावया जगीं प्रेमसुख ॥ ३ ॥ टाळघोळ कथा प्रेमाचा सुकाळ । मूढ लोकपाळ तरावया ॥ ४ ॥ तुका म्हणे हें तों आहे तयांठावें । *तिहीं एक्याभावें जाणीतला ॥ ५ ॥

२२५२. भक्तिसुखें जे मातले । ते काळिकाळा शूर जाले ॥ १ ॥ हातीं बाण हरिनामाचे । वीर गर्जति विठ्ठलाचे ॥ २ ॥ महा दोषां आला त्रास । जन्ममरणां केला नास ॥३॥ सहस्रनामाची आरोळी । एक एकाहूनि बळी ॥ ४ ॥ नाहीं आणिकांचा गुमान । ज्याचें अंकित त्यावांचून ॥ ५ ॥ तुका म्हणे त्यांच्या घरीं । मोक्षसिद्धी या कामारी ॥ ६ ॥

२२५३. भाग्यवंता हेचि जोडी । परवडी संतांची ॥ १ ॥ धन घरीं पांडुरंग । अभंग जें सरेना ॥ २ ॥ जनाविरहित हा लाभ । टांचे नभ सांठवणें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे विष्णुदासां । नाहीं आशा दुसरी ॥ ४ ॥

२२५४. भार देखोनि वैष्णवांचे । दूत पळाले यमाचे ॥१॥ आले आले वैष्णववीर । काळ कांपती असुर ॥२॥ गरुडटकयाच्या भारें । भूमी गर्जे जयजयकारें ॥३॥ तुका म्हणे काळ । पळे देखोनियां बळ ॥४॥

---

* उर्वीचें. * जिहीं.

२२५५. भावबळें विष्णुदास । नाहीं नाश पावत ॥ १ ॥ योग-भाग्यें घरा येती । सर्व शक्ति चालत ॥ २ ॥ पित्याचें जें काय धन । पुत्रा कोण वंचील ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कडे बैसों । तेणें असों निर्भर ॥ ४ ॥

२२५६. मनीं वसे त्याचें आवडे उत्तर । वाटे समाचार घ्यावा ऐसें ॥ १ ॥ जातीचें तें झुरे येरयेरासाठीं । वियोगेंही तुटी नेघे कधीं ॥ २ ॥ भेटीची अपेक्षा वारता आदर । पुसे न्हे धीर मागु-तालें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझ्या जीवाचें जीवन । सोइरे हरिजन प्राणसखे ॥ ४ ॥

२२५७. माउलीची चाली लेंकराचे ओढी । तयालागीं काढी प्राण प्रीती ॥ १ ॥ ऐसी बळिवंत आवडी जी देवा । संतमहानु-भावा विनवितों ॥ २ ॥ माहें मोहियेलें सर्वकाळ चित्त । विसरु तो घेत नाहीं क्षण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दिला प्रेमाचा वोरस । साभाळिले दास आपुले ते ॥ ४ ॥

२२५८. माझिये जातीचें मज भेटो कोणी । आवडीची धणी फेडावया ॥ १ ॥ आवडे ज्या हरि अंतरापासूनि । ऐसियांचे मनीं आर्त माझे ॥ २ ॥ तयालागीं जीव होतो कासावीस । पाहातील वास नयन हे ॥ ३ ॥ सुफळ हा जन्म होईल तेथून । देतां आलिंगन वैष्णवांसी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तोचि सुदिन सोहळा । गाऊं या गोपाळा धणीवरि ॥ ५ ॥

२२५९. मातेचिये चित्तीं । अवघी बाळकाची व्याप्ति ॥ १ ॥ देह विसरे आपुला । जवळी घेतां सीण गेला ॥ २ ॥ दावी प्रेम-भातें । आणि अंगावरी चढतें ॥ ३ ॥ तुका संतांपुढें । पायीं झोंबे लाडें कोडें ॥ ४ ॥

२२६०. माझीया मीपणावरी पडो पाषाण । जळो हें भूषण नाम माझें । पापा नाहीं पार दुःखाचे डोंगर । जालों ये भूमीसी ओझें ॥ १ ॥ काय विटंबना सांगों किती । पाषाण फुटती ऐसें दुःख । नर नारी सकळ उत्तम चांडाळ । न पाहाती डोळां माझें मुख ॥ २ ॥ काया वाचा मनें अघटित करणें । चर्म चक्षु हात पाय । निंदा द्वेष घात विश्वासीं व्यभिचार । आणीक सांगों किती काय ॥ ३ ॥ लक्ष्मी-

मदें मातें घडले महा दोष । पत्नी दोनी भेदाभेद । पितृवचनीं घडली अवज्ञा अविचार । कुटिळ कुचरवादी निंद्य ॥ ४ ॥ आणीक किती सांगों तें अवगुण । न वळे जिव्हा कांपे मन । भूतदया उपकार नाहीं शब्दा धीर । विषयीं लपट शब्दहीन ॥ ५ ॥ संत महानुभाव ऐका हें उत्तर । अवगुण अविचार वृद्धि पापा । तुका म्हणे सरतें करा पांडुरंगीं । शरण आलों मायबापा ॥ ६ ॥

२२६१. मायेवरी सत्ता आवडीची बाळा । संकोचानि लळा प्रतिपाळी ॥ १ ॥ अपराध माझे न मनावे मनीं । तुम्ही संतजनीं मायबापीं ॥ २ ॥ आरूपावचनीं लेंकुराची आळी । साहोनि कवळी मागुताली ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अंगीं काय नाहीं सत्ता । परि निष्ठुरता उपजेना ॥ ४ ॥

२२६२. मुक्तिवांग नाहीं विष्णुचिया दासां । संसार तो कैसा न देखती ॥ १ ॥ बैसला गोविंद जडोनियां चित्तीं । आदि तोचि अंतीं अवसानीं ॥ २ ॥ भोग नारायणा देऊनि निराळीं । ओवियां मंगळीं तोचि गाती ॥ ३ ॥ बळ बुद्धि त्याची उपकारासाटीं । अमृत तें पोटीं सांठविलें ॥ ४ ॥ दयावंत तरी देवाच सारखीं । आपली पारखीं नोळखती ॥ ५ ॥ तुका म्हणे त्यांचा जीव तोचि देव । वैकुंठ तो ठाव वसती ते ॥ ६ ॥

२२६३. मोकळें मन रसाळ वाणी । याचि गुणीं संपन्न ॥ १ ॥ लक्ष्मी ते ऐशा नांवें । भाग्यें ज्यावें तरि त्यांनीं ॥ २ ॥ नमन ते नम्रता अंगीं । नेघे रंगीं पालट ॥ ३ ॥ तुका म्हणे त्याच्या नांवें । घेतां व्हावें संतोषी ॥ ४ ॥

२२६४. युक्ति तंव जाल्या कुंठित सकळां । उरली हे कळा जीवनाची ॥ १ ॥ संतचरणीं भावें ठेविलें मस्तक । जोडोनि हस्तक राहिलोंसें ॥ २ ॥ जाणपणें नेणें कांहींच प्रकार । साक्षीतें अंतर अंतरासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुम्हीं केलें *अभयदान । तेणें समाधान राहिलोंसें ॥ ४ ॥

२२६५. लवविलें तयासवें लवे जाती । अभिमाना हाती सांपडेना ॥ १ ॥ भोळिवेचें लेणें विष्णुदासां साजे । तेथें भाव दुजे हारपती

* कृपादान.

॥ २ ॥ अर्चन वंदन नवविधा भक्ति । दया क्षमा शांति तये ठायीं ॥३॥ तये गांवीं नाहीं दुःखाची वसति । अवघाचि भूतीं नारायण॥४॥ अवघेंचि जालें सांवळें ब्रह्मांड । विटाळाचें नाड न देखती ॥ ५ ॥ तुका म्हणे गाजे वैकुंठीं सोहळा । याही भूमंडळामाजी कीर्ति ॥ ६ ॥

२२६६. लेंकरा लेववी माता अळंकार । नाहीं अंतपार आवडीसी ॥ १ ॥ कृपेचें पोसणें तुमचें मी दीन । आजि संतजन मायबाप ॥ २ ॥ आरुषा उत्तरीं संतोषे माउली । कवळुनि घाली हृदयांत ॥ ३ ॥ पोटा आले त्याचे नेणे गुणदोष । कल्याणाची आस असावी हे ॥ ४ ॥ मनाची ते चाली मोहाचिये सोई । ओघ गंगा काई परतों जाणें ॥ ५ ॥ तुका म्हणे कोठें उदार मेघां शक्ति । माझी तृषा किती चातकाची ॥ ६ ॥

२२६७. लेंकुराचें हित । वाहे माउलीचें चित्त ॥ १ ॥ ऐसी कळवळ्याची जाती । करी लाभाविण प्रीती ॥ २ ॥ पोटीं भार वाहे । त्याचें सर्वस्वही साहे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझें । * तुम्हां संतांवरी ओझें ॥ ४ ॥

२२६८. वक्त्या आधीं मान । गंध अक्षता पूजन । श्रोता यति झाला जाण । तरी त्या नाहीं उचित ॥ १ ॥ शिर सर्वांगा प्रमाण । यथाविधि कर चरण । धर्माचें पाळण । सकळीं सत्य करावें ॥ २ ॥ पट्ट पुत्र सांभाळी । पिता त्याची आज्ञा पाळी । प्रमाण सकळीं । ते मर्यादा करावी ॥ ३ ॥ वरासनीं पाषाण । तो न मानावा सामान्य । येर उपकरणें । सोनियाचीं परी नीच ॥ ४ ॥ सोनियाचा पैंजण । मुगुटमणि केला हीण । जयाचें कारण । तया ठायीं अळंकार ॥ ५ ॥ सेवका स्वामीसाठीं मान । त्याचें नाम त्याचें धन । तुका म्हणे जाण । तुम्ही संत यदर्थी ॥ ६ ॥

२२६९. वाट वैकुंठीं पाहाती । भक्त कैं पां येथ येती । तयां जन्ममरणखंती । नाहीं चित्तीं परलोक ॥ १ ॥ धन्य धन्य हरिचे दास । तयां सुलभ गर्भवास । ब्रह्मादिक करिती आस । तीर्थे वास भेटीची ॥ २ ॥ कथाश्रवण व्हावयास । यमधर्मा थोर आस । पाहे रात्रंदिवस । वाट कर जोडोनि ॥ ३ ॥ रिद्धिसिद्धि न पाचारितां ।

* तैसें तुम्हां संतां ओझें.

त्या धुंडिती हरिभक्ता । मोक्षसायुज्यता । वाट पाहे भक्तांची ॥ ४ ॥ असती जेथें उभे ठेले । सदा प्रेमसुखें धाले । आणीकही उद्धरिले । महादोषी चांडाळ ॥ ५ ॥ सकळ करिती त्यांची आस । सर्वभावें ते उदास । धन्य भाग्य त्यांस । तुका म्हणे दर्शनें ॥ ६ ॥

२२७०. वैष्णवांसंगती सुख वाटे जीवा । आणीक मी देवा कांहीं नेणें ॥ १ ॥ गायें नाचें उडें आपुलिया छंदें । मनाच्या आनंदें आवडीनें ॥ २ ॥ लाज भय शंका दुराविला मान । न कळे साधन यापरतें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां आपुलया सायासें । आम्हां जगदीशें सांभाळावें ॥ ४ ॥

२२७१. वैष्णव तो जया । अवघी देवावरि माया ॥ १ ॥ नाहीं आणीक प्रमाण । तन धन तृण जन ॥ २ ॥ पडतां जड भारी । नेमा न टळे निर्धारीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे याती । हो कां तयाची भलती ॥ ४ ॥

२२७२. शुद्धबीजा पोटीं । फळें रसाळ गोमटीं ॥ १ ॥ मुखीं अमृताची वाणी । देह देवाचे कारणीं ॥ २ ॥ सर्वांग निर्मळ । चित्त जैसें गंगाजळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जाती । ताप दर्शनें विश्रांति ॥ ४ ॥

२२७३. हींच त्यांचीं पंचभूतें । जीवन भातें प्रेमाचें ॥ १ ॥ कळवळा धरिला संतीं । ते निगुती कैवाड ॥ २ ॥ हाच काळ वर्तमान । *समाधान ही संपत्ती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दिवसरातीं । हेंचि खाती अन्न तें ॥ ४ ॥

२२७४. सकळ चिंतामणी शरीर । जरी जाय अहंकार समूळ आशा । निंदा हिंसा नाहीं कपट देहबुद्धि । निर्मळ स्फटिक जैसा ॥ १ ॥ मोक्षाचें तीर्थ न लगे वाराणसी । येती तयापासीं अवघीं जनें । तीर्थांसी तीर्थ जाला तोचि एक । मोक्ष तेणें दर्शनें ॥ २ ॥ मन शुद्ध तया काय करिसी माळा । मंडित सकळां भूषणांसी । हरिच्या गुणें गर्जताति सदा । आनंद तया मानसीं ॥ ३ ॥ तन मन धन दिलें पुरुषोत्तमा । आशा नाहीं कवणाची । तुका म्हणे तो परिसाहूनि आगळा । काय महिमा वर्णूं त्याची ॥ ४ ॥

* साधन

२२७५. संसारसोहळे *भोगिती सकळ । भक्तां त्याचें बळ विठोबाचें ॥ १ ॥ भय चिंत्तीं धाक न मनितां मनां । भक्तां चक्रपाणि सांभाळीत ॥ २ ॥ पाप पुण्य त्यांचें धरूं न शके अंग । भक्तांसी श्रीरंग सर्व भावें ॥ ३ ॥ नव्हती ते मुक्त आवडे संसार । देव त्यांचा भार सर्व वाहे ॥ ४ ॥ तुका म्हणे देव भक्तां वेळाईत । भक्त ते निश्चिंत त्याचियानें ॥ ५ ॥

२२७६. संतांच्या पादुका घेईन मोचे खांदीं । हातीं टाळ दिंडीं नाचेन पुढें ॥ १ ॥ भजनावेधि नेणें साधन उपाय । सकळ सिद्धि पाय हरिदासांचे ॥ २ ॥ ध्यान गति मति आसन समाधी । हरिनाम गोविंदीं प्रेमसुख ॥ ३ ॥ नेणतां निर्लज्ज नेणें नादभेद । सुखें हा गोविंद गाऊं गीतीं ॥ ४ ॥ सर्व जोडी मज गोत आणि वित्त । तुका म्हणे संतमहंतपाय ॥ ५ ॥

२२७७. संतचरणरज लागतां सहज । वासनेचें बीज जळोनि जाय ॥ १ ॥ मग रामनामीं उपजे आवडी । सुख घडोघडीं वाढों लागे ॥ २ ॥ कंठीं प्रेम दाटे नयनीं नीर लोटे । हृदयीं प्रगटे नामरूप ॥ ३ ॥ तुका म्हणे साधन सुलभ गोमटें । परि उपतिष्ठे पूर्व पुण्यें ॥ ४ ॥

२२७८. संतांनीं सरता केलों तैशापरी । चंदनीं ते बोरी व्यापियेली ॥ १ ॥ गुण दोष यांनीं न विचारी कांहीं । ठाव दिला पायीं आपुलिया ॥ २ ॥ तुका म्हणे आलें समर्थाच्या मना । तरि होय राणा रंक त्याचा ॥ ३ ॥

---

* भोगितां

* हा अभंग वारकरी पंथांत ज्या वह्या आधारभूत मानल्या जातात त्या वह्यांमध्यें सांपडत नाहीं. परंतु श्री नामदेवरायांचा असाच एक अभंग आहे तो येणेंप्रमाणें:—

" संतचरण रज सेवितां सहज । वासनेचें बीज जळोनि जाय ॥ १ ॥
मग रामनामीं उपजे आवडी । सुख घडोघडीं वाढों लागे ॥ २ ॥
भेदभ्रम आटे आशापाश तुटे । प्रत्यक्ष देव भेटे संतसंगें ॥ ३ ॥
प्रेमें कंठ दाटे आनंद पूर लोटे । हृदयीं प्रगटे आत्माराम ॥ ४ ॥
नामा म्हणे सोपा उपाय गोमटा । परि साध्य वाटा पूर्वपुण्यें ॥ ५ ॥

२२७९. संकोचित जीव महत्वाच्या भारें । दासत्वाचि बरें बहु वाटे ॥ १ ॥ कळावी जी माझी आवडी हे संतां । देणें तरि आतां हेंचि द्यावें ॥ २ ॥ तुमचे चरण पावावेलों सेवा । म्हणउनि हेवा हाचि करीं ॥ ३ ॥ विनवुनी तुका वंदितो चरण । लवा रजरेण चरणींचा ॥ ४ ॥

२२८०. संत पाउलें साजिरी । गंगा आली आम्हांवरी ॥ १ ॥ जेथें पडे रजधुळी । तेथें करावी आंघोळी ॥ २ ॥ सेतुबंध वाराणसी । अवघीं तीर्थें तयापासीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धन्य झालों । संत सागरीं मिळालों ॥ ४ ॥

२२८१ संत आले घरा । तों मी अभागी दातारा ॥ १ ॥ कास-यानें पूजा करूं । चरण हृदयींच धरूं ॥२॥ काया कुरवंडी । करून ओंवाळून सांडी ॥३॥ तुका म्हणे भावें । हात जोडीं असो ठावें॥४॥

२२८२. संत मारगीं चालतां । त्यांची लागो मज माती ॥ १ ॥ काय करावीं साधनें । काय एक नव्हे तेणें ॥२॥ शेष घेईन उच्छिष्ट । धाय धणीवरी पोट ॥ ३ ॥ तुका म्हणे संतां पायीं । जीव ठेविला निश्चयीं ॥ ४ ॥

२२८३. संत गातीं हरिकीर्तनीं । त्यांचें घेइन पायवणी ॥ १ ॥ हेंचि तप तीर्थ माझें । आणीक मी नेणें दुजें ॥ २ ॥ काया कुरवंडी करीन । संत महंत ओंवाळीन ॥ ३ ॥ संत महंत माझी पूजा । आन भाव नाहीं दुजा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे नेणें कांहीं । अवघे आहे संतां-पायीं ॥ ५ ॥

२२८४. संतसेवेसी अंग चोरी । दृष्टी न पडो तयावरी ॥ १ ॥ एसियासी व्याली रांड । जळो जळो तिचें तोंड ॥ २ ॥ संतचरणीं ठेवितां भाव । आपेंआप भेटे देव ॥ ३ ॥ तुका म्हणे संतसेवा । माझ्या पूर्वजांचा ठेवा ॥ ४ ॥

२२८५. संतांसी क्षोभवी कोण्याही प्रकारें । त्याचें नव्हे बरें उभयलोकीं ॥ १ ॥ देवाचा तो वैरी शत्रु दावेदार । पृथ्वीही थार नेदी तया ॥ २ ॥ संतांपाशीं ज्याचा नुरेचि विश्वास । त्याचें जाले दोष बळिवंत ॥ ३ ॥ तुका म्हणे क्षीर वासराच्या अंगें । किंवा धावें लागें विषमें मारूं ॥ ४ ॥

२२८६. संतसंगें याचा वास सर्वकाळ । संचला सकळ मूर्तिमंत ॥ १ ॥ घालूनिया काळ अवघा बाहेरी । त्यामीच अंतरीं वास दिला ॥ २ ॥ आपुलेसें जिव्हा नाहीं उरों दिलें । चोजवितां भले ऐसीं स्थळें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं झाकत परिमळ । चंदनाच स्थळ चंदनाचि ॥ ४ ॥

२२८७. संतांचिया पायीं हा माझा विश्वास । सर्वभावें दास झालों त्यांचा ॥ १ ॥ तचि माझें हित करिती सकळ । जेणें हा गोपाळ कृपा करी ॥ २ ॥ भागलिया मज वाहतील कडे । त्यांचेयाने जोडे सर्व सुख ॥ ३ ॥ तुका म्हणे शेष घेईन आवडी । वचन न मोडी बोलिलें तें ॥ ४ ॥

२२८८. संतांचें घरचा दास मी कामारी । दारीं परिवरीं लोळतसें ॥ १ ॥ चरणींचें रज लागती अंगास । तेणें बेताळीस उद्धरती ॥ २ ॥ उच्छिष्ट हें जमा करूनि पत्रावळी । घालीन कवळी मुखामाजी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मी आणीक विचार । नेणें हेंचि सार मानीतसें ॥ ४ ॥

२२८९. संतासी तों नाहीं सन्मानाची चाड । परि पडे द्वाड अव्हेरि तो ॥ १ ॥ म्हणऊनि तया न वजावें ठाया । होतसे घात या दुर्बळाचा ॥ २ ॥ भावहीना आड येतसे आशंका । उचितासी चुका घालावया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जया संकोच दर्शनें । तया ठाया जाणें अनुचित ॥ ४ ॥

२२९०. संतांच्या धिक्कारें अमंगळ जिणें । विश्वशत्रु तेणें सांडी परि ॥ १ ॥ कुळ आणि रूप वायां संवसार । गेला भरतार मोकलितां ॥ २ ॥ मूळ राखे तया फळा काय उणें । चतुर लक्षणें राखों जाणे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सायास तो एके ठायीं । दीप हातीं तई अवघें बरें ॥ ४ ॥

२२९१ संता आवडे तो काळाचाही काळ । समर्थाचें बाळ जेवीं समर्थ ॥ १ ॥ परि सत्ता तेथें नाहीं एकाविणें । मोहें न पवे मीण ऐसें राखे ॥ २ ॥ केले अन्याय ते सांडवी उपचारें । न देखें दुसरें नाश मूळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मुख्य कल्पतरुछाया । काय नाहीं दया तये ठायीं ॥ ४ ॥

२२९२. संताचें सुख झालें या देवा । म्हणउनि सेवा करी त्यांची ॥ १ ॥ तेथें माझा काय कोण तो विचार । वर्णावया पार महिमा त्यांचा ॥ २ ॥ निर्गुण आकार जाला गुणवंत । घाली दंडवत पूजोनियां ॥ ३ ॥ तीर्थें त्यांची इच्छा करितो नित्यकाळ । व्हावया निर्मळ आपणांसी ॥ ४ ॥ अष्ट महा सिद्धींचा कोण आला पाड । वागों नेदी आड कोणी तया ॥ ५ ॥ तुका म्हणे ते हे बळिया शिरोमणी । राहिले चरणीं निकटवासें ॥ ६ ॥

२२९३. संतांचिये गांवीं प्रेमाचा सुकाळ । नाहीं तळमळ दुःख लेश ॥ १ ॥ तेथें मी राहीन होऊनि याचक । घालितील भीक तेचि मज ॥ २ ॥ संतांचिये गांवीं वरो भांडवल । अवघा विठ्ठल धन वित्त ॥ ३ ॥ संतांचें भोजन अमृताचें पान । करिती कीर्तन सर्वकाळ ॥ ४ ॥ संतांचा उदीम उपदेशाची पेठ । प्रेम सुख साठीं घेती देती ॥ ५ ॥ तुका म्हणे तेथें आणिक नाहीं परी । म्हणोनि भिकारी झालों त्यांचा ॥ ६ ॥

२२९४. संतांचा महिमा तो बहु दुर्गम । शाब्दिकांचें काम नाहीं येथें ॥ १ ॥ बहु दुधड जरी जाली म्हैस गाय । तरी होईल काय कामधेनु ॥ २ ॥ तुका म्हणे अंगें व्हावें तें आपण । तरीच महिमान येईल कळों ॥ ३ ॥

२२९५. सर्वविशीं माझा त्रासलासे जीव । आतां कोण भाव निवडूं एक ॥ १ ॥ संसाराची मज न साहेचि वार्ता । आणीक म्हणतां माझें कोणी ॥ २ ॥ देहसुख कांहीं बोलिले उपचार । विष तें आदर बंध वाटे ॥ ३ ॥ उपाधि दाटणी प्रतिष्ठा गौरव । होय माझा जीव कासावीस ॥ ४ ॥ तुका म्हणे कांहीं आणीक न साहे । आवडती पाय वैष्णवाचे ॥ ५ ॥

२२९६. सर्व सुखें आजी एथेंचि वोळलीं संतांचीं देखिलीं चरणांबुजें ॥ १ ॥ सर्वकाळ होतों आठवीत मनीं । फिटली ते धणी येणें काळें ॥ २ ॥ तुका म्हणे वाचा राहिली कुंठित । पुढें जालें चित्त समाधान ॥ ३ ॥

२२९७. सर्व भाग्यहीन । असे सांभाळिलों दीन ॥ १ ॥ पायीं संतांचें मस्तक । असों जोडोनि हस्तक ॥२॥ जाणें तरि सेवा । दीन

दुर्बळाची देवा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जीव । समर्पून भाकीं कींव ॥४॥

२२९८. सांगतां हे नये सुख । कीर्ति मुख न पुरे ॥ १ ॥ आवडीनें सेवन करूं । जीवींचें धरूं जीवीं च ॥ २ ॥ उपमा या देतां लाभा । काशा शोभा सारिखी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नुचलीं डोई । ठेविली पायीं संतांचे ॥ ४ ॥

२२९९. सुख वाटे येचि ठायीं । बहु पायीं संतांचे ॥ १ ॥ म्हणऊनि केला वास । नाहीं नाश ये ठायीं ॥२॥ न करवे हाली चाली । निवारली चिंता हे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे निवे तनु । रजकणु लागतां ॥ ४ ॥

२३००. स्तुति करिजेसा नाहीं अधिकार । न कळे विचार योग्यतेचा ॥ १ ॥ तुमचें मी दास संतांचें दुर्बळ । करूनि सांभाळ राखा पायीं ॥ २ ॥ राम कृष्ण हरि मंत्र उच्चारणा । आवडी चरणां विठोबाच्या ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुमचें सेवितों उच्छिष्ट । क्षमा करा धीट होउनीयां ॥ ४ ॥

२३०१. सोलीव जें सुख अतिसुखाहुनी । उभें तें अगणीं वैष्णवांच्या ॥ १ ॥ वृंदावन सडे चौक रंगमाळा । नाचे तो सोहोळा देखोनिया ॥ २ ॥ भूषणमंडित सदा सर्वकाळ । मुद्रा आणि माळ तुळशी कंठीं ॥ ३ ॥ नामबोध मुखीं अमृताचें सार । मस्तक पवित्र सहित रजें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मोक्ष भक्ताचिया मना । नये हा वासना त्यांची करी ॥ ५ ॥

२३०२. हरिजनां प्राण विकली हे काया । अंकित मी तया घरीं झालों ॥ १ ॥ म्हणियें सत्वर करीन सांगतां । घेईन मी देतां शेष त्यांचें ॥ २ ॥ आस करूनियां राहेन अंगणीं । उच्छिष्टाचा धणी घ्यावयासी ॥ ३ ॥ चालतां तें मार्गीं चरणींचें रज । उडती सहज घेईन आनां ॥ ४ ॥ दुरी त्यांपासूनि न वजें दवडितां । तुका म्हणे लाता घेईन अगें ॥ ५ ॥

२३०३. हिरा ठेवितां ऐरणीं । वांचे मारितां जो घणीं ॥ १ ॥ तोचि मोल पावे खरा । करणीचा होय चुरा ॥ २ ॥ मोहरा तोचि अंगें । सूत न जळे ज्याचे संगें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तोचि संत । सोसी जगाचे आघात ॥ ४ ॥

२३०४. हें तों एक संतांठायीं । लाभ पायीं उत्तम ॥ १ ॥ म्हणवितां त्यांचे दास । पुढें आस उरेना ॥२॥ कृपादान केलें संतीं । कल्पांतींही सरेना ॥ ३ ॥ तुका म्हणे संतसेवा । हेचि देवा उत्तम ॥ ४ ॥

२३०५. शवटींची विनवणी । संतजनीं परिसावी ॥ १ ॥ विसर तो न पडावा । माझा देवा तुम्हांसी ॥ २ ॥ *पुढें फार बोलों कायी । अवघे पायीं विदित ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पडिलों पायां । करा छाया कृपेची ॥ ४ ॥

२३०६. नव्हती ते संत करितां कवित्व । संतांचे ते आप्त नव्हती संत ॥ १ ॥ येथें नाहीं वेश सरत आडनांव । निवडे घावडाव व्हावा अंगीं ॥ २ ॥ नव्हती ते संत धरितां भोपळा । करितां वाकळा प्रावरणासी ॥ ३ ॥ नव्हती ते संत करितां कीर्तन । सांगतां पुराणें नव्हती संत ॥ ४ ॥ नव्हती ते संत वेदाच्या पठणें । कर्म आचरणें नव्हती संत ॥ ५ ॥ नव्हती ते संत करितां तप तीर्थाटन । सेवि लिया वन नव्हती संत ॥ ६ ॥ नव्हती संत माळामुद्रांच्या भूषणें । भस्म उधळणें नव्हती संत ॥ ७ ॥ तुका म्हणे नाहीं निरसला देह । तोंवरी आघवे संसारिक ॥ ८ ॥

२३०७. तरिच शोभे वेडी । नग्न होय धड फाडी ॥ १ ॥ काय बोलाचें गौरव । आंत वरी दान भाव ॥ २ ॥ मृगजळ न्याहाळितां । ताहान न वजे सेवितां ॥ ३ ॥ न पाहे आणिकांची वास । शूर बोलिजे तयास ॥४॥ तुका म्हणे या लक्षणें । संत अळंकार लेणें ॥५॥

२३०८. वेश वदाया पुरते । कोण ब्राह्मण निरुते ॥ १ ॥ ऐसें सांगा मजपाशीं । संतां निरवितो येविशीं ॥ २ ॥ असा जी प्रवीण । ग्रंथीं कळे शुद्ध हीण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लोपें । सत्याचिया घडती पापें ॥ ४ ॥

२३०९. करावा संकोच चित्ताचि भावता । होय तें बहुतां सुख कीजे ॥ १ ॥ देवाची पुजा हे भूताचें पाळण । मत्सर तो शीण बहुतांचा ॥ २ रुसावें फुगावें आपुलिया वरी । उरला तो हरी सक-

---

* आता.

ळहीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सतपण याचि नांव । जरी होय जीव सकळांचा ॥ ४ ॥

२३१०. जाणे भक्तीचा जिव्हाळा । तोचि दैवाचा पुतळा ॥ १ ॥ आणिक नये माझ्या मना । हो कां पंडित शाहाणा ॥ २ ॥ नामरूपीं जडलें चित्त । त्याचा दास मी अंकित ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नवविध । भक्ति जाणे तोचि शुद्ध ॥ ४ ॥

२३११. हरिच्या दासां भय । ऐसें बोलों तेंही नये ॥ १ ॥ राहोनियां आड । उभा देव पुरवी कोड ॥ २ ॥ हरिच्या दासां चिंता । अघटित हे वार्ता ॥ ३ ॥ खावें ल्यावें द्यावें । तुका म्हणे पुरवावें ॥ ४ ॥

२३१२. वीर विठ्ठलाचे गाढे । कळिकाळ पायां पडे ॥ १ ॥ करिती घोष जयजयकार । जळती दोषांचे डोंगर ॥ २ ॥ क्षमा दया शांति । बाण अभंग हे हातीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बळी । तोचि एक भूमंडळीं ॥ ४ ॥

२३१३. उदासीनाचा देह ब्रह्मरूप । नाहीं पुण्य पाप लागत त्या ॥ १ ॥ अनुताप अंगीं अग्निचिया ज्वाळा । नाहीं मृगजळा विझों येत ॥ २ ॥ दोष ऐशा नांवें देहाचा आदर । विटाळालें अंतर अहंभावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जाय नासोनियां खंती । तवचि हे चित्तीं बद्धता ते ॥ ४ ॥

२३१४. भाग्यवंतां हेचि काम । मापी नाम वैखरी ॥ १ ॥ आनंदाची पुष्टि अंगीं । श्रोते संगीं उद्धरती ॥ २ ॥ पिकलें तया खाणें किती । पंगतीस सुकाळ ॥ ३ ॥ तुका करी प्रणिपात । दंडवत आचारियां ॥ ४ ॥

२३१५. तरी सदा निर्भर दास । चिंता आस विरहित ॥ १ ॥ अवघाच एक ठाव । सर्व भाव विठ्ठलीं ॥ २ ॥ निरविलें तेव्हां त्यांस । जाला वास त्यांमाजी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे रूप ध्यावें । नाहीं ठावे गुणदोष ॥ ४ ॥

२३१६. उत्तम त्या याति । देवा शरण अनन्यगति ॥ १ ॥ नाहीं दुजा ठाव । कांहीं उत्तम मध्यम भाव ॥ २ ॥ उमटती ठसे । ब्रह्मप्राप्ति अंगीं दिसे ॥ ३ ॥ भावक विश्वासी । तुका म्हणे नमन त्यांसी ॥ ४ ॥

२३१७. धन वित्त कुळें । अवघियानें ते आगळें ॥ १ ॥ ज्यांचे नारायण गांठीं । भरला हृदय संपुटीं ॥ २ ॥ अवघेंचि गोड । त्यांचें पुरे सर्व कोड ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अस्त । उदयो त्यांच्या तेजानास्त ॥ ४ ॥

२३१८. पवित्र सोंवळीं । एक तींच भूमंडळीं ॥ १ ॥ ज्यांचा आवडता देव । अखंडित प्रेमभाव ॥ २ ॥ तींच भाग्यवतें । सरतीं पुरतीं धनवित्तें ॥३॥ तुका म्हणे देवा । त्यांची केली पावे सेवा ॥४॥

२३१९. ज्यासी आवडी हरिनामाची । तोचि एक बहु शुचि ॥ १ ॥ जपे हरिनाम बीज । तोचि वर्णामाजि द्विज ॥ २ ॥ तुका म्हणे वर्णधर्म । अवघे आहे सम ब्रह्म ॥ ३ ॥

२३२०. कल्पतरु रुया नव्हती बाभुळा । पुरविती फळा इच्छितिया ॥ १ ॥ उदंड त्या गाई म्हैसी आणे शेळया । परि त्या निराळ्या कामधेनु ॥ २ ॥ तुका म्हणे देव दाखविल दृष्टी । तयासवें भेटी थोर पुण्य ॥ ३ ॥

२३२१. कोण पुण्य कोणा गाठीं । ज्यासी ऐसियांची भेटी ॥ १ ॥ जिहीं हरी धरिला मनीं । दिलें संसारासी पाणी ॥ २ ॥ कोण हा भाग्याचा । ऐसियासी बोले वाचा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे त्याचे भेटी । होय संसारासी तुटी ॥ ४ ॥

२३२२. आपुलिया हिता जो असे जागता । धन्य माता पिता तयाचिया ॥ १ ॥ कुळीं कन्यापुत्र होती जीं सात्विक । तयाचा हरिख वाटे देवा ॥ २ ॥ गीता भागवत करिती श्रवण । अखंड चिंतन विठोबाचें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मज घडो त्याची सेवा । तरी माझ्या दैवा पार नाहीं ॥ ४ ॥

२३२३. त्यांचिया चरणा माझे दंडवत । ज्यांचें धनवित्त पांडुरंग ॥ १ ॥ तेथें माझा जीव पावला विसांवा । म्हणऊनि हांवा भरलोंसे ॥ २ ॥ चरणींचे रज लावीन कपाळा । जीं पदें राउळासोई जाती ॥ ३ ॥ आणिक तीं भाग्यें येथें कुरवंडी । करूनियां सांडीं इंद्राऐसीं ॥ ४ ॥ वैष्णवांचे घरीं देवाची वसति । विश्वास हा चित्तीं सर्वभावें ॥ ५ ॥ तुका म्हणे सखे हरिचे जे दास । आतां पुढें आस दुजी नाहीं ॥ ६ ॥

२३२४. बोल बोलतां वाटे सोपें । करणी करितां टीर कांपे ॥ १ ॥ नव्हे वैराग्य सोपारें । मज बोलतां न वाटे खरें ॥ २ ॥ विष खावें ग्रासोग्रासीं । धन्य तोचि एक सोसी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे करूनि दावी । त्याचे पाय माझे जीवीं ॥ ४ ॥

२३२५. वैष्णवांची कीर्ति गाइली पुराणीं । साही अठरा जणीं चहूं वेदीं ॥ १ ॥ ऐसें कोणी दावा ग्रंथांचे वाचक । कर्मठ धार्मिक पुण्यशील ॥ २ ॥ आदिनाथ शंकर नारद मुनीश्वर । शुका ऐसा थोर आणिक नाहीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मुगुटमणी हरि भक्ति । आणीक विश्रांति आरातिया ॥ ४ ॥

२३२६. नेणों काय नाड । आला उचित काळ आड ॥ १ ॥ नाहीं जाली संतभेटी । येवढी हानी काय मोठी ॥२॥ सहज पायांपाशीं जवळी पावलिया ऐसी ॥ ३ ॥ चुकी जाली आतां काय । तुका म्हणे उरली हाय ॥ ४ ॥

२३२७. बहु भितों जाणपणा । आड न यो नारायणा । घेइन प्रेमपान्हा । भक्तिसुख निवाडें ॥ १ ॥ यासी तुळे ऐसें कांहीं । दुजें त्रिभुवनीं नाहीं । काला भात दहीं । ब्रह्मादिकां दुर्लभ ॥ २ ॥ निमिषार्ध संतसंगती । वास वैकुंठीं कल्पांतीं । मोक्षपदें येती । ते विश्रांती बापुडीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे होंचि देई । मीतूंपणा खंड नाहीं । बोलिले त्या नाहीं । अभेदाची आवडी ॥ ४ ॥

२३२८. बोलिलों ते धर्म अनुभव अंगें । काय पांडुरंगें उणें केलें ॥ १ ॥ सर्व सिद्धि पायीं वोळगती दासी । इच्छा नाहीं ऐसी व्हावें कांहीं ॥ २ ॥ संतसमागमें अळंकारू वाणी । करू हे पेरणी शुद्ध बीजे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे रामकृष्णनामें गोड । आवडीचे कोड माळ ओऊं ॥ ४ ॥

२३२९. वदवावी वाणी माझी कृपावंता । वागपुष्पें संतां समर्पीशी ॥ १ ॥ सर्व संकटांचा तुम्हां परिहार । घालावा म्यां भार पांडुरंगा ॥ २ ॥ एकसरें चित्त ठेवूनियां पायीं । जालों उतराइ होतों तेणें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे येथ जालें अवमान । काया वाचा मन वेचूनियां ॥ ४ ॥

२३३०. रवि दीप हिरा दाविती देखणें । अदृश्य दर्शनें *संतांचिया ॥ १ ॥ त्यांचा महिमा काय वर्णू मी पामर । न कळे तो साचार ब्रह्मादिकां ॥ २ ॥ तापली चंदन निवाविती कुडी । त्रिगुण तो काढी संतसंग ॥ ३ ॥ मायबापें पिंड पाळियेला माया । जन्ममरण जाया संतसंग ॥ ४ ॥ संतांचें वचन वारी जन्मदुःख । मिष्टान्न तें भूकानिवारण ॥ ५ ॥ तुका म्हणे जवळी न पाचारितां जावें । संत चरणीं भावें रिघावया ॥ ६ ॥

२३३१. पवित्र तें कुळ पावन तो देश । जेथें हरिचे दास जन्म घेती ॥ १ ॥ कर्मधर्म त्याचा झाला नारायण । त्याचेनि पावन तिन्ही लोक ॥२॥ वर्णअभिमानें कोण झाले पावन । ऐसें द्या सांगून मजपाशीं ॥ ३ ॥ अंत्यजादि योनि तरल्या हरिभजनें । तयांचीं पुराणें भाट झालीं ॥ ४ ॥ वैश्य तुळाधार गोरा तो कुंभार । धागा हा चांभार रोहिदास ॥ ५ ॥ कबीर मोमीन लतिफ मुसलमान । सेना न्हावी जाण विष्णुदास ॥ ६ ॥ कान्होपात्रा खोदु पिंजारी तो दादु । भजनीं अभेदु हरिचे पायीं ॥ ७ ॥ चोखामेळा बंका जातीचे महार । त्यासी सर्वेश्वर ऐक्य करी ॥ ८ ॥ नामयाची जनी कोण तिचा भाव । जेवी पंढरीराव तियेसवें ॥ ९ ॥ मैराळ जनक कोण कुळ त्याचें । महिमान तयाचें काय सांगो ॥ १० ॥ यातायातीधर्म नाहीं विष्णुदासां । निर्णय हा ऐसा वेदशास्त्रीं ॥ ११ ॥ तुका म्हणे तुम्हीं विचारावे ग्रंथ । तारिलें पतित नेणों किती ॥ १२ ॥

२३३२. घातला दुकान । देती आलियासी दान ॥ १ ॥ संत उदार उदार । भरलें अनंत भांडार ॥ २ ॥ मागत्याची पुरे । धणी आणिकांसी उरे ॥३॥ तुका म्हणे पोतें । देवें भरिलें नव्हे रितें ॥४॥

२३३३. हरिचिया भक्ता नाहीं भयचिंता । दुःख निवारिता नारायण ॥ १ ॥ नलगे वाहणें संसार उद्वेग । जडों नेदी पांग देवराव ॥ २ ॥ असों द्यावा धीर सदा समाधान । आहे नारायण जवळीच ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझा सखा पांडुरंग । व्यापियेलें जग तेणें एकें ॥ ४ ॥

---

* संताचेनि.

२३३४. *प्रारब्ध क्रियमाण । भक्तां संचित नाहीं जाण ॥ १ ॥ अवघा देवाचि झाला पाहीं । भरोनियां अंतर्बाहीं ॥ २ ॥ सत्वरजतमबाधा । नव्हे हरिभक्तांसी कदा ॥ ३ ॥ देवभक्तपण । तुका म्हणे नाहीं भिन्न ॥ ४ ॥

२३३५. ध्यानीं योगीराज बैसले कपाटीं । लागे पाटोवाटीं तयांचिया॥ १ ॥ ताहान भूक त्यांचें राखे शीत उष्ण । जाले उदासीन देहभावें ॥२॥ कोण सखें तयां आणीक सोयरें । असे त्यां दुसरें हरीविण ॥ ३ ॥ कोण सुख त्यांच्या जीवासी आनंद । नाहीं राज्यमद घडी तयां ॥ ४ ॥ तुका म्हणे विष अमृतासमान । कृपा नारायण करितां होय ॥ ५ ॥

२३३६. जन्मा येऊनि तया लाभ झाला । बिडवई भेटला पांडुरंग ॥ १ ॥ संसारदुःखे नासियेलीं तेणें । उत्तम हें केणें नामघोष ॥ २ ॥ धन्य तेचि संत सिद्ध महानुभाव । पंढरीचा ठाव ठाकियेला ॥ ३ ॥ प्रेमदाते तेच पतितपावन । धन्य दरुषण होय त्याला ॥ ४ ॥ पावटाणि पंथे झालिया सिद्धी । वोळगे समाधि सायुज्यता ॥५॥ प्रेम अराणूक नाहीं भय धाक । मज तेणें सुख काय चिंता ॥ ६ ॥ ते दुर्लभ संसारासी । जडजीवउद्धारलोकासी ॥७॥ तुका म्हणे त्यासी । धन्य भाग्य दरुषणें ॥ ८ ॥

२३३७. भक्तसमागमें सर्व भावें हरी । सर्व काम करी न सांगतां ॥ १ ॥ सांठवला राहे हृदयसंपुष्टीं । बाहेर धाकुटी मूर्ति उभा ॥ २ ॥ मागण्याची वास पाहे मुखाकडे । चिंतिल्या रोकडे मनोरथ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जीव भाव देवापायीं । ठेवूनि ते कांहीं न मागती ॥ ४ ॥

२३३८. जेथें वैष्णवाचा वास । धन्य भूमी पुण्य देश ॥ १ ॥ दोष नाहीं ओखदासी । दूत सांगे यमापाशीं ॥ २ ॥ गरुडटकयांच्या भारें । भूमि गर्जे जयजयकारें ॥३॥ सहज तया जना छंद । वाचे गोविंद गोविंद ॥ ४ ॥ तुळसीवनें रंगमाळा । अवघा वैकुंठ सोहळा ॥ ५ ॥ तुका म्हणे भेणें । काळ नये तेणें रानें ॥ ६ ॥

---

* तिसऱ्या कडव्यानंतर खालील चरण कांहीं प्रतींत आढळतो.
“ खाय बोले करी । अवघा त्यांच्या अंगें हरी ॥

२३३९. तेथें सुखाची वसति । गाती वैष्णव नाचती । दिंड्या पताका झळकती । जे गर्जती हरिनामें ॥ १ ॥ दोषा जाली पेंवमारी । पळती भरले दिशा चारी । न येती माघारीं । नाहीं उरी परताया ॥ २ ॥ विसरोनि देवपणा । उभा पंढरीचा राणा । विटोनि निर्गुणा । रूप धरिलें गोजिरें ॥ ३ ॥ पोट सेवितां न धाये । भूक भुकेलीच आहे । तुका म्हणे पाहें । कोण वास मुक्तीची ॥ ४ ॥

२३४०. चंदनाचे हात पायही चंदन । परिसा नाहीं हीन कोणी अंग ॥ १ ॥ दीपा नाहीं पाठीं पोटीं अंधकार । सर्वांगीं साकर अवघी गोड ॥ २ ॥ तुका म्हणे तैसा सज्जनापासून । पाहातां अवगुण मिळेचि ना ॥ ३ ॥

२३४१. वैराग्याचें भाग्य । संतसंग ह्याचि लाग ॥ १ ॥ संतकृपेचे हे दीप । करी साधका निष्पाप ॥ २ ॥ तोचि देवभक्त । भेदाभेद नाहीं ज्यांत ॥ ३ ॥ तुका प्रेमें नाचे गाय । गाणियांत विरोन जाय ॥ ४ ॥

२३४२. संतसमागम एखादिये परी । व्हावें त्याचे द्वारीं श्वानयानी ॥ १ ॥ तेथें रामनाम होईल श्रवण । घडेल भोजन उच्छिष्टाचें ॥ २ ॥ कामारी बटीक सेवेचा सेवक । दीनपणें रंक तेथें भले ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सर्व सुख त्या संगती । घडेल पंगती संतांचिया ॥ ४ ॥

२३४३. सदैव हे वारकरी । जे पंढरी देखती ॥ १ ॥ पदोपदीं विठ्ठल वाचा । तया कैंचा संसार ॥ २ ॥ दोष पळाले पळाले । पैल आले हरिदास ॥ ३ ॥ प्रेमभातें भरलें अंगीं । निर्लज्ज रंगीं नाचती ॥ ४ ॥ गोपीचंदनाची उटी । तुळसी कंठीं मिरवती ॥ ५ ॥ दुर्बळा या शक्तिहीना । त्याही जना पुरता ॥ ६ ॥ तुका म्हणे देव चित्तीं । मोक्ष हातीं रोकडा ॥ ७ ॥

२३४४. ब्रह्मज्ञान दारीं येतें काकुलती । अव्हेरिलें संतीं विष्णुदासीं ॥ १ ॥ रिघों पाहे माजी बळेंचि त्यांचें घर । दवडिती दूर म्हणोनियां ॥ २ ॥ तुका म्हणे येथें न चाले सायास । पडिलें उदास त्यांच्या गळां ॥ ३ ॥

२३४५. वैष्णव चोहटीं । आली घरासी करंटी ॥ १ ॥ आजि

आपुलें जतन । करा भांडें पांघरूण ॥ २ ॥ ज्याचे घरीं खावें । त्याचें सर्वस्वहि न्यावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माग । नाहीं लागों देत लाग ॥ ४ ॥

२३४६. भक्तांहूनि देवा आवडतें काइ । त्रिभुवनीं नाहीं आन दुजें ॥ १ ॥ नावडे वैकुंठ क्षीराचा सागर । धरोनि अंतर राहे दासा ॥ २ ॥ सर्वभावें त्यांचे सर्वस्वही गोड । तुळसीदळ कोड करूनी घ्यावें ॥ ३ ॥ सर्वस्वही त्यांचा म्हणवी विकिला । चित्त द्यावें बोला मागितल्या ॥ ४ ॥ तुका म्हणे भक्तिसुखाचा बांधला । आणीक विठ्ठला धर्म नाहीं ॥ ५ ॥

२३४७. धन्य दिवस आजी दर्शन संतांचें । नांदे तया घरीं दैवत पंढरीचें ॥ १ ॥ धन्य पुण्यरूप कैसा झाला संसार । देव आणि भक्त दुजा नाहीं विचार ॥ २ ॥ धन्य पूर्व पुण्य वोढवलें निरुतें । संतांचें दर्शन झालें भाग्यें बहुतें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धन्य आम्हां जोडिली जोडी । संतांचे चरण आतां जीवें न सोडीं ॥ ४ ॥

२३४८. मायवणीं धाल्या धाय । गर्भ आवतणें न पाहे ॥ १ ॥ तैसे पूजितां वैष्णव । सुखें संतोषतो देव ॥ २ ॥ पुत्राच्या विजयें । पिता सुखावत जाय ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अमृतसिद्धि । हरे तृषा आणि व्याधि ॥ ४ ॥

२३४९. धन्य आजि दिन । जालें संतांचें दर्शन ॥ १ ॥ जाली पापातापा तुटी । दैन्य गेलें उठाउठीं ॥ २ ॥ जालें समाधान । पायीं विसावलें मन ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आले घरा । तोचि दिवाळीदसरा ॥ ४ ॥

२३५०. शरण शरण वाणी । शरण त्रिवाचा विनवणी ॥ १ ॥ स्तुती न पुरे हे वाचा । सत्य दास मी दासांचा ॥ २ ॥ देह न सांभाळून । पायांवरी लोटांगण ॥ ३ ॥ विनवी तुका संतां दीन । नोहे गौरवीं उत्तीर्ण ॥ ४ ॥

२३५१. सोनियाचा कळस । माजी भरिला सुरारस ॥ १ ॥ काय करावें प्रमाण । तुम्ही सांगा संतजन ॥ २ ॥ मृत्तिकेचा घट । माजी अमृताचा सांठ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हित । तें मज सांगावें त्वरित ॥ ४ ॥

२३५२. पाळितों वचन । परि बहू भीतें मन ॥ १ ॥ करितों पायांशीं सलगी । नये बैसों अंगसंगीं ॥ २ ॥ जोडोनियां कर । उभें असावें समोर ॥ ३ ॥ तुका म्हणे संत । तुम्ही मी बहु पतित ॥ ४ ॥

२३५३. जडलों तों आतां पायीं । होऊं काई वेगळा ॥ १ ॥ तुम्हीं संतीं कृपा केली । गंगे चाली ओघाची ॥ २ ॥ सांभाळिलों मायबापा । केलों तापावेगळा ॥ ३ ॥ वोरसें या जीव धाला । तुका ठेला मौन्यचि ॥ ४ ॥

२३५४. मागें पुढें झालों लाठा । अवघा मोठा सरळ ॥ १ ॥ नाहीं कोठें रितें अंग । नित्य रंग नवाचि ॥ २ ॥ पोसिंद्याचे पडिलों हातीं । ओझें माती चूकली ॥ ३ ॥ जोगावलों पोटीं खर । पाठी भार वरि नाहीं ॥ ४ ॥ अवघिया मोकळ्या दिशा । नाहीं वोळसा कामाचा ॥ ५ ॥ संताचिये लोळे द्वारीं । पळती दुरी गोमाशा ॥ ६ ॥ पहातो गे महाद्वारीं । वरि झूलां वाकळा ॥ ७ ॥ कांहीं न साहेसा झाला । तुका नेला समर्थें ॥ ८ ॥

२३५५. भल्याचें कारण सांगावें स्वहित । जैसी कळे नीत आपणासी ॥ १ ॥ परी आम्ही असों एकाचिये हातीं । नाचवितो चित्तीं त्याचें तैसें ॥ २ ॥ वाट सांगे त्याच्या पुण्या नाहीं पार । होती उपकार अगणित ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुम्ही बहु कृपावंत । आपुलें उचित केलें संतीं ॥ ४ ॥

२३५६. अवघे चुकविले सायास । तप रासी जीवा नास ॥ १ ॥ जीव देऊनियां बळी । अवघीं तारिलीं दुबळीं ॥ केला भूमंडळीं । माजी थोर पवाडा ॥ २ ॥ कांहीं न मगे याची गती । लुटवितो जगा हातीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भक्तराजा । कोण वर्णी पार तुझा ॥ ४ ॥

२३५७. हा गे आलों कोणी म्हणे बुडातिया । तेणें किती तया बळ चढे ॥ १ ॥ तुम्हीं तंव भार घतला सकळ । आश्वासिलों बाळ अभयकरें ॥ २ ॥ भुकेलिया आस दावितां निर्धार । किती होय धीर समाधान ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दिली चिंतामणीसाठीं । उचित काचवटी दंडवत ॥ ४ ॥

२३५८. पाठीवरी भार । जातो वाहूनियां खर ॥ १ ॥ संत नेतील त्या ठाया । माझी आधीन त्यां काया ॥ २ ॥ मोठें चौफळ । अंगीं

उच्छिष्टाचें बळ ॥ ३ ॥ न संडीं मारग । येथें न चोरूनि अंग ॥ ४ ॥ आपुलिया सत्ता । चालविलें नाहीं चिंता ॥ ५ ॥ कळवळिला तुका । जनाचार येथें नका ॥ ६ ॥

२३५९. त्रिविधकर्मांचे वेगळाले भाव । निवडूनि ठाव दाखविले ॥ १ ॥ आलियाचा झाडा राहिल्याचा ठाव । सुख तो गौरव संतां अंगीं ॥ २ ॥ हिशेबें आलें तें सकळांसी प्रमाण । तेथें नाहीं आन चालों येत ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं पापपुण्य खंतीं । झाड्याची हुजुती हातां आली ॥ ४ ॥

२३६०. आज्ञा पाळुनियां असें एकसरें । तुमचीं उत्तरें संतांचीं हीं ॥ १ ॥ भागवूनि देह ठेवियेला पायीं । चरणावरि डोई येथूनाचि ॥ २ ॥ येणें जाणें हें तों उपाधीचें मूळ । पूजा ते सकळ अकर्तव्य ॥ ३ ॥ तुका म्हणे असें चरणींचा रज । पदींच सहज जेथें तेथें ॥ ४ ॥

२३६१. तुमचिये दासीचा दास करूनि ठेवा । आशीर्वाद द्यावा हाचि मज ॥ १ ॥ नवविधा काय बोलिली जे भक्ती । द्यावी माझ्या हातीं संतजनीं ॥ २ ॥ तुका म्हणे तुमच्या पायांच्या आधारें । उतरेन खरें भवनदी ॥ ३ ॥

२३६२. आतां तुम्ही कृपावंत । साधुसंत जिवलग ॥ १ ॥ गोमटें तें करा माझें । भार ओझें तुम्हांसी ॥ २ ॥ वंचिलें तें पायापाशीं । नाहीं यासी वेगळें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सोडिल्या गांठी । दिली मिठी पायांसी ॥ ४ ॥

२३६३. पायां पडावें हें माझें भांडवल । सरती हे बोल कोठें पायीं ॥ १ ॥ तरि हे सलगी कवतुक केलें । लाडिवाळ धाकुलें असें बाळ ॥ २ ॥ काय उणें तुम्हां संतांचिये घरीं । विदित या परी सकळही ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझी उचित हे सेवा । नये करूं ठेवाठेवी कांहीं ॥ ४ ॥

२३६४. गंगा आली आम्हांवरी । संतपाउलें साजिरीं ॥ १ ॥ तेथें करीन अंघोळी । उडे चरणरजधुळी । येती तीर्थावळी । पर्वकाळ सकळ ॥ २ ॥ पाप पळालें जळालें । भवदुःख दुरावलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धन्य जालों । संतसागरीं न्हालों ॥ ४ ॥

२३६५. भाग्याचा उदय । ते हे जोडी संतपाय ॥ १ ॥ येथूनियां तुठवुं माथा । मरणावांचूनि सर्वथा ॥ २ ॥ होई बळकट । माझ्या मना तूं रे धीट ॥ ३ ॥ तुका आला लोटांगणीं । भक्तिभाग्या जाली धणी ॥ ४ ॥

२३६६. जग ऐसें बहुनांवें । बहुभावें भावना ॥ १ ॥ पाहीं बोलों बहु नये । सत्य काय सांभाळा ॥ २ ॥ कारियासी जें कारण । तें जतन करावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे संतजनीं । हेंचि मनीं धरावें ॥ ४ ॥

२३६७. अभिनव सुख तरि या विचारें । विचारावें बरें संतजनीं ॥ १ ॥ रूपाच्या आठवें दोन्हीही आपण । वियोग तो क्षण होत नाहीं ॥ २ ॥ पूजा तरि चित्तें कल्पावें ब्रह्मांड । अहाच तो खंड एकदेसी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझा अनुभव यापरि । डोई पायांवरि ठेवीतसें ॥ ४ ॥

२३६८. एका हें वचन माझें संतजन । विनवितों जोडुन कर तुम्हां ॥ १ ॥ तर्क करूनियां आपुल्या भावना । बोलतिया जना कोण वारी ॥ २ ॥ आमुच्या जीवींचा तोचि जाणे भाव । रखुमाईचा नाहो पांडुरंग ॥ ३ ॥ चित्त माझें त्याचे गुंतलेसें पायीं । म्हणऊनि कांहीं नावडे त्या ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मज न साहे मीनती । खेद होय चित्तीं भंग मना ॥ ५ ॥

२३६९. नव्हे हें गुरुत्व मेघवृष्टि वाणी । एकावी कानीं संतजनीं ॥ १ ॥ आरुष हा शब्द देवाचा प्रसाद । कराविला वाद तैसा केला ॥ २ ॥ देहपिंड दान दिला एकसरें । मुळिंचे तें खरें टांकसाळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे झरा लागला नवनीत । सेविलिया हित पोट धाय ॥ ४ ॥

२३७०. न मनावी चिंता तुम्हीं संतजनीं । हिरा स्फटिकमणी केंवि होय ॥ १ ॥ पडिला प्रसंग स्थळां त्या सारिखा । दाखिला पारिखा भाव कांहीं ॥ २ ॥ बहुतांसी भय एकाचिया दंडें । बहुत या तोंडें वचनासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं वैखरी बासर । करावया चार वेडे वेडे ॥ ४ ॥

२३७१. एका जी संतजन । सादर मन करूनि ॥ १ ॥ सक-

ळांचें सार एक । कंटक ते त्यजावे ॥ २ ॥ विशेषता कांशाहुनी । मेविल्या पाणी आगळी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ज्याची जोडी । ते परवडी बैसोनि ॥ ४ ॥

२३७२. जैसें तैसें बाळ मातेसी आवडे । बोलता बोबडे शब्द गोड ॥ १ ॥ आपुले आवडी लेववी खाववी । पाहोनियां जीवीं सुख वांटे ॥ २ ॥ तुका म्हणे काय देऊं परिहार । काय ते साचार जाणे संत ॥ ३ ॥

२३७३. आरूप माझी वाणी बोबडी उत्तरें । केली ते लेंकुरें सलगी पायी ॥ १ ॥ करावें कवतुक संतीं मायबापीं । जीवन देउनि रोपीं विस्तारिजे ॥ २ ॥ आधारें वदली प्रमादाची वाणी । उच्छिष्ट-सेवनी तुमचिया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हाचि करितों विनंती । मागें न पुढती सेवादान ॥ ४ ॥

२३७४. हरिभक्त माझे जिवलग सोइरे । हृदयीं पाउलें धरीन त्यांचीं ॥ १ ॥ अंतःकाळीं येती माझ्या सोडवणें । मस्तक बैसणें देइन त्यांसी ॥ २ ॥ आणिक सोइरे सज्जन ते कोणी । वैष्णवावांचोनि नाहीं मज ॥ ३ ॥ देइन आलिंगण धरीन चरण । सर्वस्वासी प्राण नाम तेणें ॥ ४ ॥ कंठीं तुळसीमाळा नामाचे धारक । ते माझे तारक भव नदीचे ॥ ५ ॥ तयांचे चरणीं घालीन मी मिठी । चाड हे वैकुंठी नाहीं मज ॥ ६ ॥ अळसें दंभें भावें हरीचें नाम गाती । ते माझे सांगाती परलोकींचे ॥ ७ ॥ कायावाचामनें देइन क्षेम त्यांसी । चाड जीविताची नाहीं मज ॥ ८ ॥ हरीचें नाम मज म्हणविती कोणी । तया सुखा धणी धणीवरी ॥ ९ ॥ तुका म्हणे तया उपकारें बांचलों । म्हणऊनि आलों शरण संतां ॥ १० ॥

२३७५. घेसी तरी घेई संतांची हे भेटी । आणीक ते गोष्टी नको मना ॥ १ ॥ सर्वभावें त्याचें देव भाडवल । आणीक ते बोल न बोलती ॥ २ ॥ करिसील तो करीं संतांचा सांगात । आणीक ते मात नको मना ॥ ३ ॥ बैससील तरी बैस संतांमधीं । आणिक ते बुद्धी नको मना ॥ ४ ॥ जासी तरी जाई संतांचिया गावा । होईल विसावा तेथें मना ॥ ५ ॥ तुका म्हणे संत सुखाचे सागर । मना निरंतर धणी घेई ॥ ६ ॥

२३७६. बरवी हे वेळ सांपडली संधि । साह्य झाली बुद्धि संचितासी ॥ १ ॥ येणें पंथें माझीं चालिलीं पाउलें । दरुषण झालें संतां पायीं ॥ २ ॥ त्रासिलें दरिद्रें दोषा झाला खंड । त्याचि काळें पिंड पुनीत झाला ॥ ३ ॥ तुका म्हणे झाला अवघा व्यापार । आली वेरझार फळासी हे ॥ ४ ॥

२३७७. डौरलों भक्तिसुखें । सेवूं अमृत हें मुखें ॥ १ ॥ संतसंगें सारूं काळ । प्रेमसुखाचा कल्लोळ ॥ २ ॥ ब्रह्मादिकांसी शिराणी । तो हा आनंद मेदिनी ॥ ३ ॥ नाहीं वैकुंठींचा पांग । धांवे कथे पांडुरंग ॥ ४ ॥ मुक्त व्हावें काशासाठीं । कैची येणें रसें तुटी ॥ ५ ॥ तुका म्हणे गोड । हेंचि पुरे माझें कोड ॥ ६ ॥

२३७८. गुणांचाचि सांठा । करूं न वजों आणिका वाटा ॥ १॥ करिती छंद नानापरी । भरोनि सिणती आडभरी ॥ २ ॥ नेमिली पंगती । आम्हां संताची संगती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लीळा । येर कवतुक पाहों डोळां ॥ ४ ॥

२३७९. काय नाहीं माता गौरवीत बाळा । काय नाहीं लळा पाळीत ते ॥ १ ॥ काय नाहीं त्याची करीत ते सेवा । काय नाहीं जीवा गोमटें तें ॥ २ ॥ अमंगळपणें कंटाळा न धरी । उचलोनि करीं कंठीं लावी ॥ ३ ॥ लेववीं आपुले अंगें अळंकार । संतोषा ये फार देखोनियां ॥ ४ ॥ तुका म्हणे स्तुति योग्य नाहीं परी । तुम्हां लाज थोरी अंकिताची ॥ ५ ॥

२३८०. नव्हती माझे बोल जाणा हा निर्धार । मी आहें मजूर विठोबाचा ॥ १ ॥ निर्धारा वचन सोडाविलें माझ्या । कृपाळूवें लज्जा राखियेली ॥ २ ॥ निर्भर मानसीं जालों आनंदाचा । गाडावली वाचा नामघोषें ॥ ३ ॥ आतां भय माझें नासलें संसारीं । जालोंसें यावरी गगनाचा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे हा तों संतांचा प्रसाद । लाधलों आनंद प्रेमसुख ॥ ५ ॥

२३८१. हरिच्या दासां सोपें वर्म । सर्व धर्म पाउलें ॥ १ ॥ कडिये देव वाहे खांदी । वैष्णव मांदी क्रीडेसी ॥ २ ॥ सरती येणें आटाआटी । नाहीं तुटी लाभाची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे समाधान । सदा मन आमुचें ॥ ४ ॥

२३८२. जायाचें शरीर जाईल क्षणांत । कां हा गोपीनाथ पावोचि ना ॥ १ ॥ तुम्ही संत सारे कृपेचे सागर । निरोप हा फार सांगा देवा ॥ २ ॥ अनाथ अज्ञान कोणी नाहीं त्याला । पायापें विठ्ठला ठेवीं मज ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐसी करा निरवण । मग तो रक्षण करील माझें ॥ ४ ॥

२३८३. येथींचिया अळंकारें । काय खरें पूजन ॥ १ ॥ वैकुंठीं-च्या लावूं वाटा । सर्व सांठा ते ठायीं ॥ २ ॥ येथींचिया नाशिवंतें । काय रितें चाळवूं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वैष्णवजन । माझे गण समुदाय ॥ ४ ॥

२३८४. सर्वपक्षीं हरि साहे सखा जाला । ओल्या अंगणीच्या कल्पलता त्याला ॥ १ ॥ सहजचाली चालतां पायावाटे । चिंतामणी-समान होती गोटे ॥ २ ॥ तुका तरी सहज बोले वाणी । त्याचे घरीं वेदांत वाहे पाणी ॥ ३ ॥

२३८५. पायांच्या प्रसादें । कांहीं बोलिलों विनोदें ॥ १ ॥ मज क्षमा करणें संतीं । नव्हे अंगभूत युक्ति ॥ २ ॥ नव्हे हा उपदेश । तुमचे वडवाडिलों शेष ॥ ३ ॥ तुमचे कृपेचें पोसणें । जन्मोजन्मीं तुका म्हणे ॥ ४ ॥

२३८६. कळेल हे खुण । तरि दावी नारायण ॥ १ ॥ सत्य संतांपाशीं राहे । येरां भय आड आहे ॥ २ ॥ अणुचिया ऐसें । असे भरलें प्रकाशें ॥ ३ ॥ इंद्रियांचे धनी । ते हे जाती समजूनि ॥ ४ ॥ तर्क कुतर्क वाटा । नागवण घटापटा ॥ ५ ॥ तुका म्हणे ल्यावें । डोळां अंजन बरवें ॥ ६ ॥

२३८७. विष्णुमय सर्व वैष्णवांसी ठावें । येरांनीं वहावें भार माथां ॥ १ ॥ साधनें संकटें सर्वांलागीं शीण । व्हावा लागे क्षीण अहंभाव ॥ २ ॥ भाव हा कठिण वज्र हे भेदवे । परि न छेदवे माया-जाळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वर्म भजनेंचि सांपडे । येरासी तें पडे वोस दिशा ॥ ४ ॥

२३८८. सकळ पूजा स्तुति । करावी ते व्हावी याती ॥ १ ॥ म्हणऊनि वारा जन । संत पुजा नारायण ॥ २ ॥ सेवावें तें बरी । दावी उमटूनि ढेंकरीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सुरा । दुधा म्हणतां केवीं बरा ॥ ४ ॥

२३८९. पडोनियां राहीं । उगाच संतांचिये पायीं ॥ १ ॥ नलगे पुसणें सांगावें । चित्त शुद्ध करीं भावें ॥ २ ॥ सहज ते स्फीती । उपदेश पर युक्ति ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भाव । जवळी धरूनि आणी देव ॥ ४ ॥

२३९०. जेथें जावें तेथें कपाळ सरिसें । लाभ तो विशेषें संतसंगें ॥ १ ॥ पुर्वपुण्यें जरि होती सानूकूळ । अंतरायमूळ तुटे तेथें ॥ २ ॥ भाग्य तरी नव्हे धन पुत्र दारा । निकट वास बरा संतांपायीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हेचि करावी मिरासी । बळी संतापाशीं द्यावा जीव ॥ ४ ॥

२३९१. बहुतां जन्मींचें संचित । सबळ होय जरि बहुत । तरिचि होय हरिभक्त । कृपावंत मानसीं ॥ १ ॥ म्हणवी म्हणियारा तयाचा । दास आपुल्या दासांचा । अनुसरले वाचा । काया मनें विठ्ठलीं ॥ २ ॥ असे भूतदया मानसीं । अवघा देखे हृषीकेशी । जीवें न विसंबे त्यासी । मागें मागें हिंडतसे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे निर्विकार । शरणागतां वज्रपंजर । जे जे अनुसरले नर । तयां जन्म चुकलें ॥ ४ ॥

२३९२. शुद्धचर्या हें संताचें पुजन । लागताचि धन नाहीं वित्त ॥ १ ॥ सगुणाचे साई सगुण विश्रांति । आपणाचि येती चोजवीत ॥ २ ॥ कीर्तनींच वोळे कृपेचा वोरस । दुरीपणें वास सान्निधता ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वर्म सांगतों सवेगें । मन लावा लागे स्वहिताच्या ॥ ४ ॥

२३९३. भूतदयापरत्वें जया तया परी । संत नमस्कारीं सर्वभावें ॥ १ ॥ शिकल्या बोलाचा धरिशील ताठा । तरी जासी वाटा यमपंथें ॥ २ ॥ हिरा परिस मोहरा आणीक पाषाण । नव्हे परी जन संता तैसी ॥ ३ ॥ सरिता वोहोळ गंगा सागरा समान । लेखी तयाहून अधम नाहीं ॥ ४ ॥ आणीक अमुप होती तारांगणें । * रवीसी समान लेखू नये ॥ ५ ॥ तुका म्हणे नाहीं नम्रता अंगीं । नव्हे तो फिरंगी कठिण लोह ॥ ६ ॥

२३९४. हरिजनाची कोणा न घडावी निंदा । साहात गोविंदा

* रविशशिमाने.

नाहीं त्याचें ॥ १ ॥ रूपा येऊनियां धरी अवतार । भक्तां अभयकर खळां कष्ट ॥ २ ॥ दुर्वास हा छळूं आला अंबऋषी । सुदर्शन त्यासी जाळित फिरे ॥ ३ ॥ द्रौपदीच्या क्षोभे कौरवांची शांति । होऊनि श्रीपति साह्य केली ॥ ४ ॥ न साहेचि वस्त्र पांडवां पारिखा । दुरा- विला सखा बळिभद्र ॥ ५ ॥ तुका म्हणे अंगीं राखिली दुर्गंधि । अश्वत्थामा वधी पांडवपुत्रां ॥ ६ ॥

२३९५. उपकारी असे आरोनी उरला । आपुलें तयाला पर नाहीं ॥ १ ॥ लाभावरि घ्यावें सांपडलें काम । आपला तो श्रम न विचारी ॥ २ ॥ जीवा ऐसें देखे आणिकां जीवांसी । निवळचि रासि गुणां- चीच ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देव तयाचा पांगिला । न भरें संचला धीर सदा ॥ ४ ॥

२३९६. चोरासी चांदणें वेश्येसी सेजार । परिसेसी खापर काय होय ॥ १ ॥ दुधाचे आधणीं वैरिले पाषाण । कदा काळीं जाण पाक नव्हे ॥ २ ॥ तुका म्हणे जरि पूर्वपुण्यें सिद्धि । तरिच राहे बुद्धि संतसंगीं ॥ ३ ॥

२३९७. संतांचें गुणदोष आणितां या मना । केलिया उगाणा सुकृताचा ॥ १ ॥ पिळोनियां पाहे पुष्पाचा परिमळ । चिरोनि केळी केळ गाढव तो ॥ २ ॥ तुका म्हणे गंगे अग्नीसि विटाळ । लावी तो चांडाळ दुःख पावे ॥ ३ ॥

२३९८. संतापाशीं बहु असावें मर्यादा । फलकटाचा धंदा उर- फोडी ॥ १ ॥ बासर तो भुंके गाढवाचे परी । उडे पाठीवरी *यम- दंड ॥ २ ॥ समर्था नेणें तें वेडें चाहाटळ । अवगुणाचा ओंगळ मान पावे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काय वांया चाळवणी । पिट पिट घाणी हागवणीची ॥ ४ ॥

२३९९. संताचा अतिक्रम । देव पूजा तो अधर्म ॥ १ ॥ येती दगड तैसे वरी । मंत्रपुष्प देवाशिरीं ॥ २ ॥ अतीतासी गाळी । देवा नैवेद्यासी पोळी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । ताडण भेदकाची सेवा ॥ ४ ॥

---

* दंड नेणे.

२४००. अवघा भार वाटे देवा । संतसेवा न करितां ।। १ ।। कसोटी हे असे हातीं । सत्य भूतीं भगवंत ।। २ ।। चुकलोंसा दिसे पंथ । गेलें संत तो ऐसा ।। ३ ।। तुका म्हणे सोंग वांयां । कारण या अनुभवें ।। ४ ।।

२४०१. दुष्ट भूषण सज्जनाचें । अलभ्यलाभ पुण्य त्याचें ।। १ ।। धन्य ऐसा परउपकारी । जाय नरका आणिकां वारि ।। २ ।। मळ खाये संवदणी । करी आणिकांची उजळणी ।। ३ ।। तुका म्हणे त्याचा । प्रीती आदर करा साचा ।। ४ ।।

२४०२. झाविली महारें । त्याची व्याली असे पोरें ।। १ ।। करी संतांचा मत्सर । कोपे उभारोनि कर ।। २ ।। बीज तैसें फळ । वरी आलें अमंगळ ।। ३ ।। तुका म्हणे ठावें । ऐसें झालें अनु- भवें ।। ४ ।।

२४०३. भुंकुनियां सुनें लागे हत्तीपाठीं । होऊनि हिंपुटी दुःख पावे ।। १ ।। काय त्या मशकें तयासी करावें । आपुल्या स्वभावें पीडतसे ।। २ ।। मातले *माकड विटवी पंचानना । घेतलें मरणा धरणें तेणें ।। ३ ।। तुका म्हणे संतां पीडितील खळ । घेती तोंड काळें करूनियां ।। ४ ।।

२४०४. संतांची स्तुति ते दर्शनाच्या योगें । पाडिल्या प्रसंगें ऐसें काजि ।। १ ।। संकल्प ते सदा स्वामिचेचि चित्तीं । फांको नये वृत्ती अखंडित ।। २ ।। दास्यत्व तें असे एकाविय नांवें । उरों नयें जीवें भिन्नत्वेंसी ।। ३ ।। निज बीजा येथें तुका अधिकारी । पाहिजे ते पेरी तये वेळीं ।। ४ ।।

२४०५. कासयासी व्हावें आम्ही जीवन्मुक्त । सांडुनियां थीत प्रेमसुख ।। १ ।। वैष्णवांचा दास झाला नारायण । काय त्या मिळोन असों सुखी ।। २ ।। काय त्या गाठींचें पडलें सुटोन । उगोचि बैसोन धीर धरूं ।। ३ ।। सुख आम्हांसाठीं केलें हें निर्माण । निर्दैव तो कोण हाणे लाता ।। ४ तुका म्हणे मज नलगे सायुज्यता । राहेन त्या संतां समागमें ।। ५ ।।

---

* बोकड.

२४०६. देव ते संत देव ते संत। निमित्य त्या प्रतिमा ॥ १ ॥ मी तों सांगतसें भावें। असो ठावें सकळां ॥ २ ॥ निराकारी ओस दिशा। येथें इच्छा पुरतसे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे रोकडें केणें। सेवितां येणें पोट धाय ॥ ४ ॥

कीर्तनपर अभंग.

२४०७. अमंगळ वाणी। नये आइकों ते कानीं ॥ १ ॥ जो हे दूषी हरिची कथा। त्यासी क्षयरोगव्यथा ॥ २ ॥ याति वर्णं श्रेष्ठ। परि तो चांडाळ पापिष्ठ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पाप। माय न आवडे ज्या बाप ॥ ४ ॥

२४०८. अवीट हे क्षीर हरिकथा माउली। सेवितां सेविली वैष्णवजनीं ॥ १ ॥ अमृत राहिलें लाजोनि माघारें। येणें रसें थोरें ब्रह्मानंदें ॥ २ ॥ पतित पातकी पावनपंगती। चतुर्भुज होती देवा ऐसे ॥ ३ ॥ सर्व सुखें तया मोहोरती ठाया। जेथें दाटणी या वैष्णवांची ॥ ४ ॥ निर्गुण हें सोंग धरिलें गुणवंत। धरूनियां प्रीत गायनाची ॥ ५ ॥ तुका म्हणे केली साधना गाळणी। सुलभ कीर्तनीं होऊनि ठेला ॥ ६ ॥

२४०९. आणीक नका करूं चेष्टा। व्हाल कष्टा वरपडी ॥ १ ॥ सुखें करा हरिकथा। सर्वथा हे तारील ॥ २ ॥ अनाथाचा नाथ देव। अनुभव सत्य हा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बहुतां रीती। धरा चित्तीं सकळ ॥ ४ ॥

२४१० आनंदें कीर्तन कथा करी घोष। आवडीचा रस प्रेमसुख ॥ १ ॥ मज या आवडे वैष्णवांचा संग। येथें नाहीं लाग कळिकाळाचा ॥ २ ॥ स्वल्प मंत्र वाचे बैसलासे निका। रामकृष्ण सखा नारायण ॥ ३ ॥ उच्चारितां दुजे वाटे मज लाज। उपदेश काज आन नाहीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मन रंगलेंसें ठायीं। माझे तुझ्या पायीं पांडुरंगा ॥ ५ ॥

२४११. कथा करोनियां द्रव्य देती घेती। तयां अधोगति नरकवास ॥ १ ॥ रवरव कुंभपाक भोगिती यातना। नये नारायणा करुणा त्यांची ॥ २ ॥ असिखड्गधारा छेदिती सर्वांग। तप्तभूमी अंग लोळ-

विती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तया नरक न चुकती । सापडलें हातीं यमा चिया ॥ ४ ॥

२४१२. कथा करोनियां मोल ज्यापें घेती । तेही दोघे जाती नरकामध्यें ॥ १ ॥ ब्रह्म पूर्ण करा ब्रह्म पूर्ण करा । अखंड स्मरा रामराम ॥ २ ॥ मधुरवाणीच्या नका पडों भरी । जाल यमपुरी भोगावया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे करी ब्रह्मांड ठेंगणें । हात पसरी जिणें धिग त्याचें ॥ ४ ॥

२४१३. कथाकाळींची मर्यादा । सांगतों ते भावें वंदा । प्रीतीनें गोविंदा । हेंचि एक आवडे ॥ १ ॥ टाळ वाद्य गीत नृत्य । अंतःकरण प्रेमभरित । वाणिता तो कीर्त । तद्भावनें लेखावा ॥ २ ॥ नये अळसें मोडूं अंग । कथे कानवडे कुंग । हळणेंचा रंग । दावील तो चांडाळ ॥ ३ ॥ तोंडीं विडा मानें ताठा । थोरपणें घाली गेंठा । चित्त नेदी नामपाठा । गोष्टी लावी तो चांडाळ ॥ ४ ॥ कथे इच्छी मान । दावूनियां थोरपण । रजा संकोचून । लुगडीं सांवरी तो चांडाळ ॥ ५ ॥ आपण बैसे बाजेवरी । सामान्य हरीच्या दासा धरी । तरि तो मुळावरी । वाहिजेल निश्चयें ॥ ६ ॥ येतां न करी नमस्कार । कर जोडोनिया नम्र । न म्हणतां थोर । आणिका खेटी तो चांडाळ ॥७॥ तुका विनवी जना । कथे नाणावें अवगुणा । करा नारायणा । ऋणी समर्पक भावें ॥ ८ ॥

२४१४. कथा देवाचें ध्यान । कथा साधना मंडण । कथेऐसें पुण्य । आणिक नाहीं सर्वथा ॥ १ ॥ ऐसा साच खरा भाव । कथेमाजी उभा देव ॥ २ ॥ मंत्र स्वल्प जना । उच्चारितां वाचे मना । म्हणतां नारायणा । क्षणें जळती महा दोष ॥ ३ ॥ भावें करितां कीर्तन । तरे तारी आणिक जन । भेटे नारायण । संदेह नाहीं म्हणे तुका ॥ ४ ॥

२४१५. * कथा सुख करी कथा मुक्त करी । कथा याची बरी विठोबाची ॥ १ ॥ कथा पाप नासी उद्धरिलें दोषी । समाधि कथेसी मूढजना ॥ २ ॥ कथा तप ध्यान कथा अनुष्ठान । अमृत हे पान

* कथा दुःख हरी.

हरिकथा ॥ ३ ॥ कथा मंत्रजप कथा हरी ताप । कथाकाळीं कांप कळिकाळासी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे कथा देवाचेंही ध्यान । समाधि लागोन उभा कथे ॥ ५ ॥

२४१६. कथेचा उल्लंघ तो अधमां अधम । नावडे ज्या नाम ओळखा तो ॥ १ ॥ कासया जीऊन जाला भूमीभार । अनउपकार मातें कुशीं ॥ २ ॥ निद्रेचा आदर जागरणीं वीट । त्याचे पोटीं कीट कुपथ्याचें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दोन्हीं बुडविलीं कुळें । ज्याचें तोंड काळें कथेमाजी ॥ ४ ॥

२४१७. कथे बैसोनि सादर । सुखचर्चा परस्परें । नवल काय तो उद्धरे । आणिक नर सुगमें ॥ १ ॥ पुण्य घ्यावें रे फुकाचें । पाप दुष्ट वासनेचें । पेरिल्या बिजाचें । फळ घेइ शेवटीं ॥ २ ॥ कथा विरस पाडी आळस । छळण करूनि मोडवी रस । बुडवी आपणासरिसें । विटाळसी नावेसी ॥ ३ ॥ सज्जन चंदनाचिये परी । दुर्जन देशत्यागें दुरी । गाहो म्हणे हरी । विनंती करी तुका हे ॥ ४ ॥

२४१८. करावें कीर्तन । मुखें गावे हरिचे गुण ॥ १ ॥ मग कांहीं नव्हे बाधा । काम दुर्जनाची क्रोधा ॥ २ ॥ शांतिखर्ग हातीं । काळासी ते नागवती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दाता सखा । ऐसा अनंता-सारिखा ॥ ४ ॥

२४१९. कथा त्रिवेणीसंगम । देव भक्त आणि नाम । तेथींचें उत्तम । चरणरज वंदिता ॥ १ ॥ जळती दोषांचे डोंगर । शुद्ध होती नारी नर । गाती एकती सादर । जे पवित्र हरिकथा ॥ २ ॥ तीर्थे तया ठाया । येती पुनीत व्हावया । पर्व काळ पायां । तळीं वसे वैष्णवां ॥ ३ ॥ अनुपम्य हा महिमा । नाहीं यावया उपमा । तुका म्हणे ब्रह्मा । नेणे वर्णूं या सुखा ॥ ४ ॥

२४२०. कथा हें भूषण जनामध्यें सार । तरले अपार बहु येणें ॥ १ ॥ नीचयेही कुळींचा उंचा वंद्य होय । हरीचे जो गाय गुणवाद ॥ २ ॥ देव त्याची माथां वंदी पायधुळी । दीप जाला कुळीं वंशाचिये ॥ ३ ॥ त्याची निंदा करी त्याची कुष्ट वाणी । मुख सवदणी रज-काचो ॥ ४ ॥ तुका म्हणे नाहीं चोरीचा व्यापार । विठ्ठलाचें सार नाम घ्यावें ॥ ५ ॥

२४२१. कीर्तन चांग कीर्तन चांग । होय अंग हरिरूप ॥ १ ॥ प्रेमें छंदें नाचे डोले । हारपले देहभाव ॥ २ ॥ एकदेशीं जीवकळा । हा सकळां सोयरा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे उरला देव । गेला भेव त्या काळें ॥ ४ ॥

२४२२. कीर्तनाच्या सुखें सुखी होय देव । पंढरीचा राव संगीं असे ॥ १ ॥ भक्त जाय सदा हरिकीर्ति गात । त्यासवें अनंत हिंडतसे ॥ २ ॥ त्रैलोक्यभ्रमण करीत नारद । त्यासवें गोविंद फिरतसे ॥ ३ ॥ नारद मंजूळ सुस्वरें गीत गाय । मार्गीं चालताहे संगें हरि ॥४॥ ॥ ४ ॥ तुका म्हणे त्याला गोडी कीर्तनाची । नाहीं आणिकांची प्रीति ऐसी ॥ ५ ॥

२४२३. खोंकरी आधण होय पाकसिद्धि । हें तों घडों कधीं शकेचि ना ॥ १ ॥ खापराचे अंगीं घासितां परिस । न पालटे कीस काढिलिया ॥ २ ॥ पालथे घागरी रिचवितां जळ । तुका म्हणे खळ तैसे कथे ॥ ३ ॥

२४२४. गायत्री विकोनी पोट जे जाळिती । तयां होय गती यमलोकीं ॥ १ ॥ कन्येचा जे नर करिती विकरा । ते जाती अघोरा नरकपाता ॥ २ ॥ नाम गाऊनियां द्रव्य जे मागती । नेणों तयां गति कैसी होय ॥ ३ ॥ कैसी होय गती तेच हो जाणती । आम्हांसी संगती नलगे त्यांची ॥ ४ ॥ आमुचा सांगाती आहे तो श्रीहरि । नलगे दुराचारी तुका म्हणे ॥ ५ ॥

२४२५. जेथें कीर्तन करावें । तेथें अन्न न सेवावें ॥ १ ॥ बुका लावूं नये भाळा । माळ घालूं नये गळां ॥ २ ॥ तट्टावृषभासी दाणा । तृण मार्गी नये जाणा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे द्रव्य घेती । देती तेही नरका जाती ॥ ४ ॥

२४२६. जळती कीर्तनें । दोष पळतील विघ्नें ॥ १ ॥ हेंचि बळिवंत गाढें । आनंद करूं दिंडीपुढें ॥ २ ॥ कलि पापाची हे मूर्ति । नामखड्ग घेऊं हातीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जाऊं । बळें दमामेही लावूं ॥ ४ ॥

२४२७. टाळघोळ सुख नामाचा गजर । घोष जयजयकार ब्रह्मानंदु ॥ १ ॥ गरुडटके दिंडीं पताकांचे भार । आनंद अपार ब्रह्मादिकां

॥ २ ॥ आनंदें वैष्णव जाती लोटांगणीं । एक एकाहूनि भद्रजाति ॥३॥ तेणें सुखें सुटे पाषाणा पाझर। नष्ट खळ नर *लुब्ध होती॥४॥ तुका म्हणे सोपें वैकुंठासी जातां । रामकृष्ण कथा हेंचि वाट ॥ ५॥

२४२८. त्या हरिदासांची भेटी घेतां । नरका उभयतांसी जाणें ॥ १ ॥ माते परीस थोर कथा । भाड घेतां न लाजे ॥ २ ॥ देतां घेतां नरकवासा । उभयतांसी रवरव ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नरकगांवा । जाती हांवा धरोनि ॥ ४ ॥

२४२९. दया क्षमा शांती । तेथें देवाची वसति ॥ १ ॥ पावे धांवोनियां घरा । राहे धरोनियां थारा ॥ २ ॥ कीर्तनाचे वाटे । वराडया ऐसा लोटे ॥३॥ तुका म्हणे घडे । पूजा नामें देव जोडे॥४॥

२४३०. दीन आणि दुर्बळांसी । सुखरासी हरिकथा ॥ १ ॥ तारूं भवसागरींचें । उंचनीच अधिकारी ॥ २ ॥ चरित्र तें उच्चारावें । केलें देवें गोकुळीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आवडी धरी । कृपा करी म्हणऊनी ॥ ४ ॥

२४३१ धीर तो कारण । साह्य होतो नारायण । नेदी होऊं शीण । वाहू चिंता दासांसी ॥ १ ॥ सुखें करावें कीर्तन । हर्षे गावे हरिचे गुण । वारी सुदर्शन । आपणाचि कळिकाळा ॥ २ ॥ जीव वेची माता । बाळा जडभारी होतां । तो तों नव्हे दाता । प्राकृतां यांसारिखा ॥ ३ ॥ हें तों माझ्या अनुभवें । अनुभवा आलें जीवें । तुका म्हणे सत्य व्हावें । आहाच नय कारणा ॥ ४ ॥

२४३२. न राहे क्षण एक वैकुंठीं । क्षीरसागर त्रिपुटीं । जाय तेथें दाटी । वैष्णवांची धांवोनि ॥ १ ॥ भाविक रमाये भोळे गुणाचें । आवडे तयाचें नाम घेतां तयासी ॥ २ ॥ जो नातुडे कवणिये परी । तपें दानें व्रतें थोरी । म्हणतां वाचे हरी । राम कृष्ण गोविंदा ॥ ३ ॥ चौदा भुवनें जया पोटीं । तो राहे भक्तांचिये कंठीं । करूनियां साटी । चित्त प्रेम दोहींची ॥ ४ ॥ जया रूप ना आकार । धरी नाना अवतार । घेतलीं हजार । नांवें ठेवूनि आपणां ॥ ५ ॥ ऐसा भक्तांचा हा ऋणी । पाहतां आगमीं पुराणीं । नाहीं तुका म्हणे ध्यानीं । तो कीर्तनीं नाचतसे ॥ ६ ॥

---

* शुद्ध

२४३३. न लाहिजे जपें न लाहिजे तपें । आम्हासी हें सोपें गीतीं गातां ॥ १ ॥ न करितां ध्यान न करितां धारणा । तो नाचे कीर्तनामाजी हरी ॥ २ ॥ जयासी नाहीं रूप आणि आकार । तोचि कटीं कर उभा विटे ॥ ३ ॥ अनंत ब्रह्मांडें जयाचिया पोटीं । तो आम्हां संपुष्टीं भक्तिभावें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे वर्म जाणती लडिवाळे । जीं होतीं निर्मळ अंतर्बाहीं ॥ ५ ॥

२४३४. न वजे वांयां कांहीं ऐकतां हरिकथा । आपण करितां वांयां न वजे ॥ १ ॥ न वजे वांया कांहीं देवळासी जातां । देवासी पूजितां वांयां न वजे ॥ २ ॥ न वजे वांयां कांहीं केलिया तीर्थ । अथवा का व्रत वांयां न वजे ॥ ३ ॥ न वजे वांयां झालें संतांचें दर्शन । शुद्ध आचरण वांयां न वजे ॥ ४ ॥ तुका म्हणे भाव असतां नसतां । सायास करितां वांयां न वजे ॥ ५ ॥

२४३५. नामाचें चिंतन प्रगट पसारा । असाल तें करा जेथें तेथें ॥ १ ॥ सोडवील माझा स्वामी निश्चयेंसीं । प्रतिज्ञा हे दासीं केली आम्हां ॥ २ ॥ गुण दोष नाहीं पाहात कीर्तनीं । प्रेमें चक्रपाणी वश्य होय ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कडू वाटतो प्रपंच । रोकडे रोमांच कंठ दाटे ॥ ४ ॥

२४३६. पानें जो खाईल बैसोनि कथेसी । घडेल तयासी गोहत्या त ॥ १ ॥ तमाखू ओढोनि काढील जो धूर । बुडेल तें घर तेणें पापें ॥ २ ॥ कीर्तनीं बडबड करील जो कोणी । बेडुक होउनि येईल जन्मा ॥ ३ ॥ जयाचिये मनीं कथेचा कांटाळा । होती त्या चांडाळा बहु जाच ॥ ४ ॥ जाच होती पाठी उडती यमदंड । त्याचें काळें तोंड तुका म्हणे ॥ ५ ॥

२४३७. बरवें माझ्या केलें मनें । पंथें येणें निघालें ॥ १ ॥ अभयाचे जावें ठाया । देवराया प्रतापें ॥ २ ॥ साधनाचा नलगे पांग । अवघें माग कीर्तनें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सत्ता थोरी । कोण करी खोळंबा ॥ ४ ॥

२४३८. बोलाचें गौरव । नव्हे माझा हा अनुभव ॥ १ ॥ माझी हरिकथा माउली । नव्हे आणिकांसी पांगिली ॥ २ ॥ व्याली वाढविलें । निजपदीं निजविलें ॥ ३ ॥ दाटली बोरसें । त्रिभुवन ब्रह्मरसें ॥ ४ ॥

विष्णु जोडी कर । माथां रज वंदी हर ॥ ५ ॥ तुका म्हणे बळ । तोडरीं हा कळिकाळ ॥ ६ ॥

२४३९. भूमीवरी कोण ऐसा । गांजूं शके हरिच्या दासा ॥ १ ॥ सुखें नाचा हो कीर्तनीं । जयजयकारें गर्जा वाणी ॥ २ ॥ काळा सुटे पळ । जाती दुरितें सकळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चित्तीं । साच माना हे निश्चिंती ॥ ४ ॥

२४४०. भुकेचिया घरा कोण जाय मूळ । देखोनियां गूळ धांव घाली ॥ १ ॥ याचकावेण काय खोळंबला दाता । तोचि धांवे हिता आपुलिया ॥ २ ॥ उदक अन्न काय म्हणे मज खावें । भुकेला तो जाय चोजवीत ॥ ३ ॥ व्याधी पिडिला धांवे वैद्याचिया घरा । दुःखाच्या परिहारा आपुलिया ॥ ४ ॥ तुका म्हणे जया आपुलें स्वहित । करणें तोचि प्रीत धरी कथे ॥ ५ ॥

२४४१. यमधर्म सांगे दूतां । तुम्हां नाहीं तेथें सत्ता । जेथें होय हरिकथा । सदा घोष नामाचा ॥१॥ नका जाऊं तया गांवां । नामधारकाच्या शिवां । सुदर्शन यावा । घरटी फिरे भोंवतीं ॥ २ ॥ चक्र गदा घेऊनि हरि । उभा असे त्यांचे द्वारीं । लक्ष्मी कामारी । रिद्धिसिद्धीसहित ॥ ३ ॥ ते बळियाशिरोमणी । हरिभक्त ये मेदिनी । तुका म्हणे कानीं । यम सांगे दूतांचे ॥ ४ ॥

२४४२. या रे नाचों अवघे जण । भावें आनंदें करून ॥ १ ॥ नाऊं पंढरीचा राणा । प्रेम देऊं संतजना ॥ २ ॥ सुख फुकासाठीं । सांधे हरिनाम बोभाटीं ॥ ३ ॥ प्रेम वांटितो उदार । देतां नाहीं सान थोर ॥ ४ ॥ पापें पळालीं बापुडीं । काळ झाला देशधडी ॥ ५ ॥ तुका म्हणे धन्य काळ । आजि प्रेमाचा सुकाळ ॥ ६ ॥

२४४३. लटिकें तें ज्ञान लटिकें तें ध्यान । जरि हरिकीर्तन प्रिय नाहीं ॥ १ ॥ लटिकाचि दंभ घातला दुकान । चाळविलें जन पोटासाठीं ॥ २ ॥ लटिकेंचि केलें वेदपारायण । जरि नाहीं स्फुंदन प्रेम कथे ॥ ३ ॥ लटिकें तें तप लटिका तो जप । अळस निद्रा झोप कथाकाळीं ॥ ४ ॥ नाम नावडे तो करील वोहरी । नाहीं त्याची खरी चित्तशुद्धि ॥ ५ ॥ तुका म्हणे ऐसीं गर्जती पुराणें । शिष्टांचीं वचनें मानितां ही ॥ ६ ॥

२४४४. लावूनियां पुष्टी पोरें । आणी करकर कथेमाजी ॥ १ ॥ पडा पायां करा विनंती । दवडा हातीं धरोनियां ॥ २ ॥ कुर्वाळूनि बैसे मांहें । प्रेम कां हें नाशीतसे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वाटे चित्त । करा फजित म्हणऊनि ॥ ४ ॥

२४४५. विठ्ठल मुक्तिदाता । नव्हे मरो हें बोलतां ॥ १ ॥ मज न साहावे कानीं । विष उत्तर लागे मनीं ॥२॥ हरिकथेतें धिक्कारी । शत्रु माझा तोचि वैरी ॥ ३ ॥ सुना काळतोंडा । जो या देवा म्हणे धोंडा ॥४॥ अहं म्हणे ब्रह्म । नेणे भक्तीचें तें वर्म ॥५॥ तुका म्हणे क्षण । नको तयाचें दर्शन ॥ ६ ॥

२४४६. साता दिवसांचा जरी झाला उपवासी । तरी कीर्तनासी टाकूं नये ॥ १ ॥ फुटो हा मस्तक तुटो हें शरीर । परी नामाचा गजर सोडूं नये ॥ २ ॥ शरीराचे होत दोनी तेही भाग । परि कीर्तनाचा रंग सांडो नये ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐसा नामीं ज्या निर्धार । तेथें निरंतर देव वसे ॥ ४ ॥

२४४७. कीर्तनाची गोडी । देव निवडी आपण ॥ १ ॥ कोणी व्हारे अधिकारी । त्यासी हरी देईल ॥ २ ॥ अंगीं वैराग्याचें बळ । साही खळ जिणाव ॥ ३ ॥ उरेल ना उरी । तुका करी बोभाट ॥ ४ ॥

२४४८. सांगतां दुर्लभ ज्ञानाचिया गोष्टी । अनुभव तो पोटीं कैंचा घडे ॥ १ ॥ भजनाचे सोई जगा परिहार । नेणत्या सादर चित्त कथे ॥ २ ॥ नाइकवे कानीं साधन उपाय । ऐके तो गाय हरुषें गीत ॥ ३ ॥ नव्हे आगाणूक जावयासी वना । वेध कामी मना हरिकथेचा ॥ ४ ॥ काळाच्या साधना कोणा अंगीं बळ । चिंतना मंगळ अष्ट प्रहर ॥ ५ ॥ तुका म्हणे आम्ही खेळों भातुकलें । विभागासी मुलें भोळीं येथें ॥ ६ ॥

२४४९. सांडूनि कीर्तन न करी आणीक काज । नाचेन निर्लज्ज तुझ्या रंगीं ॥ १ ॥ आवडीचें आर्त पुरवीं पंढरिराया । शरण तुझ्या पायां याचि लागीं ॥ २ ॥ टाळी वाहूनियां विठ्ठल म्हणेन । तेणें निवारीन भवश्रम ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा नुपेक्षावें आम्हां । न्यावें निजधामा आपुलिया ॥ ४ ॥

२४५०. सोपें वर्म आम्हां सांगितलें संतीं । टाळ दिंडी हातीं

घेउनि नाचा ॥ १ ॥ समाधीचें सुख सांडा ओवाळूनी । ऐसा या कीर्तनीं ब्रह्मरस ॥ २ ॥ पुढती पुढें चढतें सेवन आगळें । भक्ति भाग्य बळें निर्भरता ॥ ३ ॥ उपजोंचि नये संदेह चित्तासी । मुक्ति चारी दासी हरिदासांच्या ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मन पावोनि विश्रांती । त्रिविध नासती ताप क्षणें ॥ ५ ॥

२४५१. स्वर्गीचे अमर इच्छिताती देवा । मृत्युलोकीं व्हावा जन्म आम्हां ॥ १ ॥ नारायणनामें होऊं जीवन्मुक्त । कीर्तनीं अनंत गाऊं गीतीं ॥ २ ॥ वैकुंठींचे जन सदा इच्छिताती । कइं येथें येती हरिचे दास ॥ ३ ॥ यमधर्म वाट पाहे निरंतर । जोडोनियां कर तिष्ठतसे ॥ ४ ॥ तुका म्हणे पाववया पैल पार । नाममंत्र सार भाविकांसी ॥ ५ ॥

२४५२. हरिकथेची आवडी देवा । करितो सेवा दासांची ॥१॥ म्हणोनि हिंडे मागें मागें । घाटी जागे घालितसे ॥ २ ॥ निर्लज्ज लाजे नाचे रंगीं । भरतें अंगीं प्रेमाचें ॥३॥ तुका म्हणे विकलें देवें । आपणा भावें संतसाटीं ॥ ४ ॥

२४५३. क्षुधा तृषा कांहीं सर्वथा नाठवे । पहावया धांवे कोल्हाटासी ॥ १ ॥ कथेसी साक्षेपें पाचारिलें जरी । म्हणे माझ्या घरीं कोणी नाहीं ॥ २ ॥ बलात्कारें जरी आणिला कथेसी । निद्रा घे टेंडासी टेंकूनियां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे थुंका त्याच्या तोंडावरी । जातो यमपुरी भोगावया ॥ ४ ॥

२४५४. जप तप ध्यान नलगे धारणा । विठ्ठल कीर्तनामाजी उभा ॥ १ ॥ राहें माझ्या मना दृढ या वचनीं । आणिक तें मनीं न धरावें ॥ २ ॥ कीर्तनीं समाधि साधन तें मुद्रा । राहतील थारा धरोनियां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मुक्ति हरिदासांच्या घरीं । ओळगती चारी रिद्धिसिद्धि ॥ ४ ॥

नामपर अभंग.

२४५५. नामसंकीर्तन साधन पैं सोपें । जळतील पापें जन्मांतरें ॥ १ ॥ न लगती सायास जावें वनांतरा । सुखें येतो घरा नारायण ॥ २ ॥ ठायींच बैसोन करा एकचित्त । आवडी अनंत आळवावा

॥ ३ ॥ रामकृष्णहरिविठ्ठलकेशवा । मंत्र हा जपावा सर्वकाळ ॥ ४ ॥ याविण आणीक असतां साधन । वाहातसें आण विठोबाची ॥ ५ ॥ तुका म्हणे सोपें आहे सर्वांहूनि । शाहाणा तो धणी घेतो येथें ॥ ६ ॥

२४५६. नाम उच्चारितां कंठीं । पुढें उभा जगजेठी ॥ १ ॥ ऐसें धरोनिया ध्यान । मनें करावें चिंतन ॥ २ ॥ ब्रह्मादिकां ध्याना नये । तो हा कीर्तनाचे सोये ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सार घ्यावें । मनें हरिरूप पहावें ॥ ४ ॥

२४५७. नाम घेतां उठाउठीं । होय संसारासी तुटी ॥ १ ॥ ऐसा लाभ बांधा गांठी । विठ्ठलपायीं पडे मिठी ॥ २ ॥ नामापरितें साधन नाहीं । जें तूं करिसी आणिक कांहीं ॥ ३ ॥ हाकारोनि सांगे तुका । नाम घेतां राहों नका ॥ ४ ॥

२४५८. नाम घेतां नलगे मोल । नाममंत्र नाहीं खोल ॥ १ ॥ दोंचि अक्षरांचें काम । उच्चारावें राम राम ॥ २ ॥ नाहीं वर्णधर्मयाती । नामीं अवघींचि सरती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाम । चैतन्य हें निजधाम ॥ ४ ॥

२४५९. नामें स्नानसंध्या केलें क्रियाकर्म । त्याचा भवश्रम निवारला ॥ १ ॥ आणिकें दुरावली करितां खटपट । वाउगे बोभाट वर्माविण ॥ २ ॥ रामनामीं जिहीं धरिला विश्वास । तिहीं भवपाश तोडियेले ॥ ३ ॥ तुका म्हणे केलें कळिकाळ ठेंगणें । नामसंकीर्तनें भाविकांनीं ॥ ४ ॥

२४६०. हरि म्हणतां गति पातकें नासती । कळिकाळ कांपती हरि म्हणतां ॥ १ ॥ हरि म्हणतां भुक्ति हरि म्हणतां मुक्ति । चुके यातायाती हरि म्हणतां ॥ २ ॥ तपें अनुष्ठानें न लगती साधनें । तुटती बंधनें हरि म्हणतां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भावें जपा हरिचें नाम । मग काळयम शरण तुम्हां ॥ ४ ॥

२४६१. लागोनियां पायां विनवितों तुम्हाला । करें टाळी बोला मुखें नाम ॥ १ ॥ विठ्ठल विठ्ठल म्हणा वेळोवेळां । हा सुखसोहळा स्वर्गी नाहीं ॥ २ ॥ कृष्ण विष्णु हरि गोविंद गोपाळ । मार्ग हा प्रांजळ वैकुंठींचा ॥ ३ ॥ सकळांसी येथें आहे अधिकार । कलियुगीं उद्धार

हरिनामें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे नामापाशीं चारी मुक्ति । ऐसें बहुता ग्रंथीं बोलियेलें ॥ ५ ॥

२४६२. यालागीं आवडी म्हणा रामकृष्ण । जोडा नारायण सर्वकाळ ॥ १ ॥ सोपें हें साधन लाभ येतो घरा । वाचेसी उच्चार राम हरि ॥ २ ॥ न लागती कष्ट नलगे सायास । करावा अभ्यास विठ्ठलाचा ॥ ३ ॥ नलगे तप तीर्थ करणें महादान । केल्या एक मन जोडे हरि ॥ ४ ॥ तुका म्हणे कांहीं न वेचितां धन । जोडे नारायण नामासाठीं ॥ ५ ॥

२४६३. नाम घेतां वांयां गेला । ऐसा कोणें आईकिला ॥ १ ॥ सांगा विनवितों तुम्हांसी । संत महंत सिद्ध ऋषी ॥ २ ॥ नामें तरला नाहीं कोण । ऐसा सांवा निवडून ॥ ३ ॥ सलगीच्या उत्तरा । तुका म्हणे क्षमा करा ॥ ४ ॥

२४६४. सारासार विचार करा उठाउठी । नाम धरा कंठीं विठोबाचें ॥ १ ॥ तयाच्या चिंतनें निर्मळ सकट । तराल दुर्घट भवसिंधु ॥ २ ॥ जन्मोनियां कुळीं वाचे स्मरे राम । धरी हाचि नेम अहर्निशीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कोटी कुळें तीं पुनीत । भावें गातां गीत विठोबाचें ॥ ४ ॥

२४६५. कामामध्यें काम । कांहीं म्हणा रामराम । जाइल भवश्रम । सुख होईल दुःखाचें ॥ १ ॥ कळों येईल अंतकाळीं । प्राणप्रयाणाचे वेळीं । राहाती निराळीं । रांडापोरें सकळ ॥ २ ॥ जीतां जीसी जैसा तैसा । पुढें आहे रे वोळसा । उगवुनि फांसा । काय करणें तें करी ॥ ३ ॥ केलें होतें याचि जन्में । अवघें विठोबाच्या नामें । *तुका म्हणे वर्म । जाणोनियां तरती ॥ ४ ॥

२४६६. कळे न कळे ज्या धर्म । ऐका सांगतो रे वर्म । माझ्या विठोबाचें नाम । अट्टाहासें उच्चारा ॥ १ ॥ तो या दाखवील वाटा । जया पाहिजे त्या नीटा । कृपावंत मोठा । पाहिजे तो कळवळा ॥ २ ॥ पुसतां चुका होतो वाटा । सवें बोळावा गोमटा । मोडों नेदी कांटा । रखूं सांटा चोरासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मोल । नलगे द्यावें वेचा बोल । विठ्ठल विठ्ठल । ऐसा छंद मनासी ॥ ४ ॥

---

* तुका म्हणे कर्म । जाळूनियां तरसी ॥

२४६७. विठ्ठल विठ्ठल येणें छंदें । ब्रह्मानंदें गर्जावें ॥ १ ॥ वाये टाळ टाळ्या टाळी । होईल होळी विघ्नाची ॥ २ ॥ विठ्ठल आदि अवसानीं । विठ्ठल मनीं स्मरावा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे विठ्ठल वाणीं । वदा कानीं आइका ॥ ४ ॥

२४६८. ऐसे पुढती मिळतां आतां । नाहीं सत्ता स्वतंत्र ॥ १ ॥ म्हणउनि फावलें तें घ्यावें । नाम गावें आवडी ॥ २ ॥ संचित प्रारब्ध गाढें । धांवें पुढें क्रियमाण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे घुबडा ऐसें । जन्म सरिसें शुकराच ॥ ४ ॥

२४६९. नया घडलें सकळ नेम । मुखीं विठोबाचें नाम ॥ १ ॥ कांहीं नलगे शिणावें । आणिक वेगळाल्या भावें । वाचे उच्चारावें । रामकृष्णगोविंदा ॥२॥ फळ पावाल अवलिळा । भोग वैकुंठ सोहळा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे त्याच्या नांवें । तोचि होइजे स्वभावें ॥ ४ ॥

२४७०, पडतां जड भारी । दासीं आठवावा हरी ॥ १ ॥ मग तो होऊं नेदी शीण । आड घाली सुदर्शन ॥ २ ॥ नामाच्या चिंतनें । बारा वाटा पळती विघ्नें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे प्राण । करा देवासी अर्पण ॥ ४ ॥

२४७१. जन्मा येऊनि कां रे निदसुरा । जाय भेटी वरा रखुमाइच्या ॥ १ ॥ पाप ताप दैन्य जाईल सकळ । पावसी अढळ उत्तम तें ॥ २ ॥ संतमहंतसिद्धहरिदासदाटणी । फिटती पारणीं इंद्रियांची ॥३॥ तुका म्हणे तेथें नामाचा गजर । फुकाची अपार लुटी घेई ॥४॥

२४७२. उभाउभी फळ । अंगीं मंत्राचिया बळ ॥ १ ॥ म्हणा विठ्ठल विठ्ठल । गोड आणि स्वल्प बोल ॥ २ ॥ कळिकाळाची बाधा । नव्हे उच्चारितां सदा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे रोग । वारे भवाऐसा भोग ॥ ४ ॥

२४७३. ब्रह्मरस घेई काढा । जेणे पीडा वारेल ॥ १ ॥ पथ्य नाम विठोबाचें । आणीक वाचे न सेवी ॥ २ ॥ भवरोगा ऐसें जाय । आणीक काय क्षुल्लकें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नव्हे बाधा । आणीक कदा भूतांची ॥ ४ ॥

२४७४. *भक्तिभाव आम्हीं बांधिलासे गांठी । सादावितों हाटीं

*भक्तिभावें.

घ्या रे कोणी ॥ १ ॥ सुखाचिया पेठ घातला दुकान । मांडियेले वान रामनाम ॥ २ ॥ सुखाचें फुकाचें सकळांचें सार । तरावया पार भवासिंधु ॥ ३ ॥ मागें भाग्यवंत झाले थोर थोर । तिहीं केला फार हाचि साटा ॥ ४ ॥ खोटें कुडें तेथें नाहीं घातपात । तुका म्हणे चित्त शुद्ध करीं ॥ ५ ॥

२४७५. स्वल्प वाटे चला जाऊं । वाचे गाऊं विठ्ठल ॥ १ ॥ तुम्ही आम्ही खेळीमेळीं । गदारोळी आनंदें ॥ २ ॥ ध्वजा कुंचे गरुडटके । शृंगार निके करोनि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हेचि नीट । जवळी वाट वैकुंठा ॥ ४ ॥

२४७६. संध्या कर्म ध्यान जप तप अनुष्ठान । अवघें जोडे नाम उच्चारितां । न वेचे मोल कांहीं न लागती सायास । तरी कां आळस करिसी झणी ॥ १ ॥ ऐसें हें सार कां नेघेसी फुकाचें । काय तुझें वेचे मोल तया ॥ २ ॥ पुत्रस्नेहें शोक करी अजामेळ । तंव तो कृपाळ जवळी उभा । अनाथांच्या नाथें घातला विमानीं । नेला उचलोनी परलोका ॥ ३ ॥ अंतकाळीं गणिका पक्षियाच्या छंदें । रामराम पद उच्चारिलें । तंव त्या दिनानाथा कृपा आली कैसी । त्यानें तियेसी वैकुंठासी नेलें ॥ ४ ॥ अवचितां नाम आलिया हे गती । चिंतितां चित्तीं जवळी असे । तुका म्हणे भावें स्मरतां रामराम । कोण जाणे तये दशे ॥ ५ ॥

२४७७. सरळीं हीं नामें उच्चारावीं सदा । हरि बा गोविंदा राम कृष्ण ॥ १ ॥ पुण्य पर्वकाळ तीर्थेंही सकळ । कथा सिंधुजळ न्हाऊ येती ॥ २ ॥ अवघेचि लाभ बैसलिया घरा । येती भाव धरा एक ठायीं ॥ ३ ॥ शेळ्या मेंढ्या गाई सेवा घेती म्हैसी । कामधेनु तैसी नव्हे एक ॥ ४ ॥ तुका म्हणे सुखें पाविजे अनंता । हें वर्म जाणतां सुलभचि ॥ ५ ॥

२४७८. ऐसी जोडी करा राम कंठीं धरा । जेणें चुके फेरा गर्भवास ॥ १ ॥ नाशिवंत आटी प्रियापुत्रधन । बीज ज्याचा शीण तेंचि फळ ॥ २ ॥ नाव धड करा सहस्र नामांची । जे भवसिंधूचो थडी पावे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काळा हाणा तोंडावरी । भाता भरा हरिरामबाणीं ॥ ४ ॥

२४७९. सेवा ते आवडी उच्चारावें नाम । भेदाभेद काम निवारूनि ॥ १ ॥ नलगे हालावें चालावें बाहेरी । अवघेंचि घरीं बैसलिया ॥ २ ॥ देवाचींच नामें देवाचिये शिरीं । सर्व अळंकारीं समर्पावा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे होय भावेंचि मताषी । वसे नामापाशीं आपुलिया ॥ ४ ॥

२४८०. रामकृष्ण नाम मांडी पां वोळी । तेणें होईल होळी पापा धुनी ॥ १ ॥ ऐसा मना छंद लावीं रे अभ्यास । जया नाहीं नाश ब्रह्मरसा ॥ २ ॥ जोडा तरी ऐसी करावी न सरे । पुढें आस उरे मागुताली ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐसें धरा कांहीं मनीं । यातायाती खाणीं चुकतील ॥ ४ ॥

२४८१. गाय नाचे वाहे टाळी । साधन कळी उत्तम हें ॥ १ ॥ काय जाणों तरले किती । नाव आइती या बैसा ॥ २ ॥ सायासाच नाहीं काम । घेतां नाम विठोबाच ॥ ३ ॥ तुका म्हणे निर्वाणीचें । शस्त्र साचें हें एक ॥ ४ ॥

२४८२. नाशिवंत देह नासेल हा जाणा । कां रे उच्चाराना वाचे नाम ॥ १ ॥ नामेंचि तारिले कोट्यान् हे कोटी । नामें हे वैकुंठीं बैसविले ॥ २ ॥ नामापरतें सार नाहीं त्रिभुवनीं । तें कां तुम्हीं मनीं आठवाना ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाम वेदांसी आगळें । तें दिलें गोपाळें फुकासाठीं ॥ ४ ॥

२४८३. अग्नि तापलिया कायाचि होम । तापत्रयें मंतप्त होती । संचित क्रियमाण प्रारब्ध तेथें । न चुके संसार स्थिति । राहाट घटिका जैसी फिरतांचि राहिली । भरली झाली होती एके रितीं । साधीं हा प्रपच पंचाय अग्न । तेणें पावशी निज शांतीरे ॥ १ ॥ नारायण नाम नारायण नाम । नित्य करीं काम जिव्हा मुखें । जन्म जराव्याधि पापपुण्य तेथें । नासती सकळही दुःखें रे ॥ २ ॥ शीत उष्ण वन सेवितां कपाट । आसन समाधी साधी । तप तीर्थ दान व्रत आचरण । यज्ञ नाना मन बुद्धी । भोगाभोग तेथें न चुकती प्रकार । जन्मजरादुःखव्याधि । साहोनि काम क्रोध अहंकार । आश्रमीं अविनाश साधीं रे ॥ ३ ॥ घोकितां अक्षरें अभिमानविधि । निषध लागला पाठी । वाद करितां निंदा घडती दोष । होय वज्रलेपो भवि-

ष्यति । दूषणाचें मूळ भूषण तुका म्हणे । सांडीं मिथ्या ख्याती । रिघोनि संतां शरण सर्वभावें । राहें भलतिया स्थिती रे ॥ ४ ॥

२४८४. जवळी मुखापाशीं । असतां नेघे अहर्निशीं ॥ १ ॥ भवनिर्दाळण नाम । विठ्ठल विठ्ठल नाशी काम ॥२॥ मुखाचें शेजार । करूं कां नावडे घर ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ठेवा । कां हा न करीच बरवा ॥ ४ ॥

२४८५. काय नव्हे केलें । एका चिंतितां विठ्ठलें ॥ १ ॥ सर्व साधनांचें सार । भवसिंधु उतरी पार ॥ २ ॥ योगयागतपें । केलीं तयानें अमुपें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जपा । मंत्र तीअक्षरी सोपा ॥ ४ ॥

२४८६. चाल केलासा मोकळा । बोल विठ्ठल वेळोवेळां ॥ १ ॥ तुज पापचि नाहीं ऐसें । नाम घेतां जवळी वसे ॥ २ ॥ पंच पातकांच्या कोडी । नामें जळतां नलगे घडी ॥ ३ ॥ केलीं मागें नको *पाहों । तुज जमान आम्हीं आहों ॥ ४ ॥ करीं तुजसीं करवती । आणिक नाम घेऊं किती ॥ ५ ॥ तुका म्हणे काळा । रीघ नाहीं निवती ज्वाळा ॥ ६ ॥

२४८७. युक्ताहार न लगे आणिक साधनें । अल्प नारायणें दाखविलें ॥ १ ॥ कलियुगामाजी करावें कीर्तन । तेणें नारायण देईल भेटी ॥२॥ न लगे लौकिक सांडावा वेव्हार । घ्यावें वनांतर भस्म दंड ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मज आणिक उपाव । दिसती ते वाव नामेंविण ॥ ४ ॥

२४८८. फुकाचें तें लुटा सार । व्हा रे अमर सदैव ॥ १ ॥ नाहीं गर्भवास पुढती । डोंगर जळती दोषांचे ॥ २ ॥ उदंड भावे उदंड घ्यावें । नाम गावें आवडी ॥३॥ तुका म्हणे घरिंच्या घरीं । देशाउरीं न शीणिजे ॥ ४ ॥

२४८९. चारी वेद जयासाठीं । त्याचें नाम धरा कंठीं ॥ १ ॥ न करीं आणीक साधन । कष्टसी कां वांयांविण ॥ २ ॥ अठरा पुराणांचें पोटीं । नामाविण नाहीं गोठी ॥ ३ ॥ गीता जेणें उपदेशिली । ते ही विटेवरी माऊली ॥ ४ ॥ तुका म्हणे सार धरीं । वाचे हरिनाम उच्चारीं ॥ ५ ॥

---

* राहों.

२४९०. फलकट तो संसार । येथें सार भगवंत ॥ १ ॥ ऐसे जागावितों मना । सरसें जनासहित ॥ २ ॥ अवघ निरसूनि काम । ध्यावें नाम विठोबाचें ॥ ३ ॥ तुका म्हण देवाविण । केला शीण तो मिथ्या ॥ ४ ॥

२४९१. न कळे तें कळों येईल उगलें । नामें या विठ्ठलें एकाचिया ॥ १ ॥ न दिसे तें दिसों यईल उगलें । नामें या विठ्ठलें एकाचिया ॥ २ ॥ न बोलों तें बोलों येईल उगलें । नामें या विठ्ठलें एकाचिया ॥ ३ ॥ न भेटें तें भेटों येईल आपण । करितां चिंतन विठोबाचें ॥ ४ ॥ अलभ्य तो लाभ होईल अपार । नाम निरंतर म्हणतां वाचे ॥ ५ ॥ तुका म्हणे जीव आसक्त सर्वभावें । तरतील नांवें विठोबाच्या ॥ ६ ॥

२४९२ गर्जत जावी नामावळी । प्रेमें टाळी वाहोनि ॥ १ ॥ येणें सुखें पुढती धांवे । भेटी सवें गोपाळ ॥ २ ॥ लोटांगण घाला तळीं । वंदा धुळी संतांची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे विठ्ठल लाहो । ऐसा बाहो उभारा ॥ ४ ॥

२४९३. उमटती वाणी । वाटे नामाचिया ध्वनी ॥ १ ॥ बरें सेवन उपकारा । द्यावें ध्यावें या उत्तरा ॥ २ ॥ सरळ जाणि मृदु । कथा पाववाते उर्ध्व॥३॥गात जात तुका । ह्याचि उपदेश आइका ॥ ४

२४९४. समुद्रवळयांकित पृथ्वीचें दान । करितां समान नये नामा ॥ १ ॥ म्हणऊनि कोणी न करावा आळस । म्हणा रात्रंदिवस रामराम ॥ २ ॥ सकळही शास्त्रें पठण करितां वेद । सरी नये गोविंदनामें एकें ॥ ३ ॥ सकळही तीर्थें प्रयागादि काशी । करितां नामाशीं तुळाति ना ॥ ४ ॥ कर्वतीं कर्मरीं देहामी दंडण । करितां समान नये नामा ॥ ५ ॥ तुका म्हणे ऐसा आहे श्रेष्ठाचार । नाम हेंचि सार विठोबाचें ॥ ६ ॥

२४९५. हित तोंचि एक राम कंठीं राहे । नाठविती देहभाव देहीं ॥ १ ॥ हाचि एक धर्म निज बीज वर्म । हेंचि जाली कर्मे केलीं महा ॥ २ ॥ चित्त राहे पायीं रूप बैसे डोळा । जेवें कळवळा आवडीचा ॥ ३ ॥ अखंड न खंडे अभंग न भंगे । तुका म्हणे गंगे मिळणी सिंधु ॥ ४ ॥

२४९६. न पालटे एक । भक्त भोळाचि भाविक ॥२॥ येरां नाश आहे पुढें । पुण्य सरतां उघडें ॥ २ ॥ नेणें गर्भवास । एक विष्णूचाचि दास ॥ ३ ॥ तुका म्हणे खरें । नाम विठोबाचें बरें ॥ ४ ॥

२४९७. काय देवें खातां घेतलें हातींचें । आलें हें तयाचें थोर भय ॥ १ ॥ म्हणतां गजरें राम एकसरें । जळती पापें थोरें भयधाकें ॥ २ ॥ काय खोळंबले हात पाय अंग । नाशिलें हें सांग रूप काय ॥ ३ ॥ कोण लोकीं सांग घातला बाहेरी । म्हणतां हरि हरि तुका म्हणे ॥ ४ ॥

२४९८. अनेक दोषांचे काट । जे जे गादलें निर्वाट । होती हरिनामें चोखट । क्षण एक न लगतां ॥ १ ॥ तुम्ही हरि म्हणा हरि म्हणा । महादोषांचें छेदना ॥ ध्रु० ॥ अतिप्रीतीचा बांधला । नष्ट चांडाळीं रतला । क्षण न लागतां नेला । वैकुंठासी हरि म्हणतां ॥ २ ॥ अमित दोषांचें मूळ । झालें वाल्मीकाच्या सबळ । झाला हरिनाम निर्मळ गंगाजळ पै जैसा ॥ ३ ॥ हरि म्हणता तरले । *महादोषी उद्धरिले । पहा गणिकेसी नेलें । वैकुंठासी हरि म्हणतां ॥४॥ हरिविण जन्म नको वांयां । जैसी दर्पणींची छाया । म्हणोनि तुका लागे पायां । शरण तया हरीसी ॥ ५ ॥

२४९९. न धरी प्रतिष्ठा कोणाचीही यम । म्हणतां कां रे राम लाजा झणी ॥ १ ॥ सांपडे हातींचें सोडवील काळा । तो कां वेळां-वेळां नये वाचे ॥ २ ॥ कोण लोक जो हा सुटला तो एक । गेले कुंभपाक रवरवांत ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हित तों हा म्हणा विठ्ठल । न म्हणे तो भोगील कळेल तें ॥ ४ ॥

२५००. झाडें वोरपोनि खाऊनियां पाला । आठवी विठ्ठला वेळा-वेळां ॥ १ ॥ वल्कलें नेसुनि ढुंगा गुंडाळून । सांडी देहभान जव-ळूनीं ॥ २ ॥ लोकमान वमनासमान मानणें । एकांतीं राहणें विठो-साठीं ॥ ३ ॥ सहसा करूं नये प्रपंचीं सौजन्य । सेवावें अरण्य एकांतवास ॥ ४ ॥ ऐसा हा निर्धार करी जो मनाचा । तुका म्हणे त्याचा पांग फिटे ॥ ५ ॥

*महादोषी गणिके नेले । कुटणी भिल्ला उद्धरिले ।

२५०१. नेत्र झांकोनियां काय जपतोसी । जंव नाहीं मानसीं प्रेमभाव ॥ १ ॥ उघडा मंत्र जाणा रामकृष्ण म्हणा । तुटती यातना गर्भवास ॥ २ ॥ मंत्र यंत्र कांहीं करिसी कुट बुटी । तेणें भूतसृष्टी पावशील ॥ ३ ॥ सार तुका जपे बीजमंत्र एक । भवसिंधु तारक रामकृष्ण ॥ ४ ॥

२५०२. काय सुख आहे वाउगें बोलतां । ध्यातां पंढरिनाथा कष्ट नाहीं ॥ १ ॥ सर्वकाळ वाचे उच्चारितां हरि । तया सुखा सरी पार नाहीं ॥ २ ॥ रामकृष्णरंगीं रसना रंगली । अमृतउकळी नाम तुझें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धन्य तयाचें वदन । जया नारायण ध्यानीं मनीं ॥ ४ ॥

२५०३. विठोबाचें नाम ज्याचें मुखीं नित्य । त्या देखिलया पतित उद्धरती ॥ १ ॥ विठ्ठलविठ्ठल भावें म्हणे वाचे । तरी तो काळाचे दांत ठेंची ॥ २ ॥ बहुत तारिले सांगों किती आतां । ऐसा कोणी दाता दुजा नाहीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे म्यां ही ऐकोनिया कीर्ति । धरिला एकांतीं हृदयामाजी ॥ ४ ॥

२५०४. विचा केला ठोबा । म्हणोनि नांव तो विठोबा ॥ १ ॥ कां रे नेणां त्याचें नांव । काय वेदांसि नाहीं ठावें ॥ २ ॥ शेष स्तुति प्रवर्तला । जिव्हा चिरूनि पलंग झाला ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सत्ता । ज्याची काळाचिये माथां ॥ ४ ॥

२५०५. नाम वाचे श्रवणीं कीर्ति । पाउलें चित्तीं समान ॥ १ ॥ काळ सार्थक केला त्यांनीं । धरिला मनीं विठ्ठल ॥ २ ॥ कीर्तनाचा समारंभ । निर्दंभ सर्वदा ॥ ३ ॥ निळा म्हणे स्वरूपसिद्धि । नित्य समाधि हरिनामें ॥ ४ ॥

२५०६. तरी कां पवाडे गर्जती पुराणें । असता नारायण शक्तिहीन ॥ १ ॥ कीर्तीविण नाहीं नामाचा डांगोरा । येर कां इतरां वाणीतना । तरीच म्हणतों आहे चिरंजीव । केलियाचा जीव सुखीं गुणें ॥ २ ॥ चांगलेंपण हे निरूमता अंगीं । वाणलें श्रीरंगीं म्हणऊनी ॥ ३ ॥ तरीच हा थोर मागितलें करी । अभिमान हरीपाशीं नाहीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तरी करितां याची सेवा । देवापाशीं हेवा नाहीं कुडे ॥ ५ ॥

२५०७. जन्मा येणें घडे पातकाचें मूळ । संचिताचें फळ आपुलिया ॥ १ ॥ मग वांयांविण दुःख वाहों नये । रुसोनिया काय देवावरी ॥ २ ॥ ठाउकाचि आहे संसार दुःखाचा । चित्तीं शीण त्याचा वाहों नये ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाम त्याचें आठवावें । तेणें विसरावें जन्मदुःख ॥ ४ ॥

२५०८. नाम न वदे ज्याची वाचा । तो लेंक दो बापांचा ॥ १ ॥ हेंचि ओळखी तयांची । खूण जाणा अभक्ताची ॥ २ ॥ ठावा नाहीं पांडुरंग । जाणा जातीचा तो मांग ॥ ३ ॥ ज्यासी विठ्ठल नाहीं ठावा । त्याचा संग न करावा ॥ ४ ॥ नाम न म्हणे ज्याचें तोंड । तेंचि चर्मकाचें कुंड ॥ ५ ॥ तुका म्हणे त्याचे दिवशीं । रांड गेली महारापाशीं ॥ ६ ॥

२५०९. नामाविण काय वाउगी चावट । वाया वटवट हरीविण ॥ १ ॥ फुकटची मागे लोकाचिया गोष्टी । राम जगजेठी वाचे नये ॥ २ ॥ मेळवूनी चाट करी सुरापान । विषयांच्या गुणें मातलासे ॥ ३ ॥ बैसोनि टवाळी करी दुजयाची । नाहीं गोविंदाची आठवण ॥ ४ ॥ बळें यम दांत खाय तयावरी । जंव भरे दोरी आयुष्याची ॥ ५ ॥ तुका म्हणे तुला सोडवील कोण । नाहीं नारायण आठविला ॥ ६ ॥

२५१०. नाम दूषी त्याचें नको दरुषण । विष तें वचन वाटे मज ॥ १ ॥ अमंगळ वाणी नाइकावी कानीं । निंदेची पोहणी उठे तेथें ॥ २ ॥ काय साच लभ्य त्याचिये वचनीं । कोणत्या पुराणीं दिली ग्वाही ॥ ३ ॥ काय आड लावूं त्याचिया तोंडासी । आता या जिभेसी काय करूं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे संत न मानिती त्यास । घेऊं पाहे ग्रास यमदूत ॥ ५ ॥

२५११. म्हणवितां हरी न म्हणे तयाला । दरवडा पडिला देहामाजी ॥ १ ॥ आयुष्यधन त्याचें नेलें यमदूतीं । भुलविला निश्चिती कामरंगें ॥ २ ॥ नावडे ती कथा देउळामाजी जातां । प्रियधनसुता लक्ष तेथें ॥ ३ ॥ कोण नेतो तया घटिका दिवसा एका । का रे म्हणे तुका नागविसी ॥ ४ ॥

२५१२. मांडुनि सुखाचा वांटा । मुक्ति मागे तो करटा ॥ १ ॥

कां रे न घ्यावे हे जन्म । काय वैकुंठा जाऊन ॥ २ ॥ येथें मिळतो दहीं भात । नाहीं वैकुंठीं ते मात ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मुक्ति नलगे । राहेन संताचिये संग ॥ ४ ॥

२५१३ मंत्र चळे पिसें लागतें सत्वर । अबद्ध तें फार तरलें नामें ॥ १ ॥ अशौच तो बाधी आणिकां अक्षरां । नाम निदसुरा घेतां तरे ॥ २ ॥ रागज्ञानघात चुकतां होय वेळ । नाम सर्वकाळ शुभदायक ॥ ३ ॥ आणिकां भजना विधि बोलिला निषेध । नाम तें अभेद सकळां मुखीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तरें घालिती घालणी । वेश्या उद्धरूनि नेली नामें ॥ ५ ॥

२५१४. वेदाचें गव्हर न कळे पाठकां । अधिकार लोकां नाहीं येरां ॥ १ ॥ विठोबाचें नाम सुलभ सोपारें । तारी एकसरें भवसिंधु ॥ २ ॥ जाणत्या असाध्य मंत्र तंत्र काळ । येर तो सकळ मूढ लोक ॥३॥ तुका म्हणे विधिनिषेध लोपला । उच्छेद या झाला मारगाचा॥४

२५१५. वाचे विठ्ठल नाहीं । तोचि प्रेतरूप पाहीं ॥ १ ॥ धिग त्याचें ज्यालेपण । भार न साहे मेदिन ॥ २ ॥ न बैसे कीर्तनीं । गुण नाइके जो कानीं ॥ ३ ॥ जातां कांटाळे देउळा । तोचि सुना मुखकाळा ॥ ४ ॥ हरिभक्तीविण । जळो त्याचें शहाणपण ॥ ५ ॥ तुका म्हणे तेणें । वंशा आणियलें उणें ॥ ६ ॥

२५१६. विठ्ठलनामाचा नाहीं ज्या विश्वास । तो वसे उदास नरकामध्यें ॥ १ ॥ तयासी बोलतां होईल विटाळ । नव्हजाय तो जळस्नान करितां ॥ २ ॥ विठ्ठलनामाचा नाहीं ज्या आवडी । त्याची काळ घडी लेखिताहे ॥ ३ ॥ ॥ तुका म्हणे मज विठोबाची आण । जरी प्रतिवचन करिन त्यासी ॥ ४ ॥

२५१७. नव्हे गुरुदास्य संसारिया । वैराग्य तरी भेणें कांपे विषयां । तैसें नाम नव्हे पंढरीराया । जया सायास न लगती ॥ १ ॥ म्हणोनि गोड सर्वभावें । आंघोळी न लगे तोंड धुवावें । आर्तचाड जीवें । नलगे भ्यावें संसारा ॥ २ ॥ कर्म तंव न पुरे सांसारिक । धर्म तरी फळदायक । नाम विठ्ठलाचें एक । नाशी दुःख भवाचें ॥ ३ ॥ न लगे सांडणें मांडणें । आगमनिगमाचें देखणें । अवघें तुका म्हणे । विठ्ठलनामें आटलें ॥ ४ ॥

२५१८. कर्म धर्म नव्हती सांग । उण्या अंगें पतन ॥ १ ॥ भलत्या काळीं नामावळी । सुलभ भोळीं भाविकां ॥ २ ॥ प्रायश्चित्तें पडतीं पायां । गाती तयां वैष्णवां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नुपजे दोष । करा घोष आनंदें ॥ ४ ॥

२५१९. अनुहात ध्वनि वाहे सकळां पिंडीं । राम नाहीं तोंडीं केसा तरे ॥ १ ॥ सकळां जीवामाजि देव आहे खरा । देखिल्या दुसरा विण न तरे ॥ २ ॥ ज्ञान सकळांमाजी आहे हें साच । भक्तीविण तेंच ब्रह्म नव्हे ॥ ३ ॥ काय मुद्रा कळल्या कराव्या सांगतां । दीप न लागतां उन्मनीचा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे नका पिंडाचें पाळण । स्थापूं नारायण आतुडेना ॥ ५ ॥

२५२०. नाम म्हणतां मोक्ष नाहीं । ऐसा उपदेश करितील कांहीं । बधिर व्हावें त्याचे ठायीं । दुष्ट वचन वाक्य तें ॥ १ ॥ जयाचें राहिलें मानसीं । तेचि पावले तयासी । चाचपडता मेलीं पिसीं । भलतैसीं वाचाळें ॥ २ ॥ नवविधीचा निषेध । जेणें मुखें करिती वाद । जन्मा आले निंद्य । शूकरयाती संसारा ॥ ३ ॥ काय सांगों वेळोवेळां । आठव नाहीं त्या चांडाळा । नामासाठीं बाळा । क्षीरसागरीं कोंडिलें ॥ ४ ॥ आपुलिया नामासाठीं । लागे शंखासुरापाठीं । फाडोनिया पोटीं । वेद चारी काढिले ॥ ५ ॥ जगीं प्रसिद्ध हे बोली । नामें गणिका तारिली । आणिकेंही उद्धरिली । पातकी महादोषी ॥ ६ ॥ जे हे पवाडे गर्जती । नाम प्रल्हादाच्या चित्तीं । जळतां बुडतां घातीं । राखे हातीं विषाचे ॥ ७ ॥ काय सांगों ऐशी *किर्ति । तुका म्हणे नामख्याती । नरकाप्रती जाती । निषेधिती तीं एकें ॥ ८ ॥

२५२१. हाकेसरिसी उडी । घालूनियां स्तंभ फोडी ॥ १ ॥ ऐसी कृपावंत कोण । माझे विठाईवांचून ॥ २ ॥ करितां आठव । धांवोनिया घाली कव ॥ ३ ॥ तुका म्हणे गीतीं गातां । नामें द्यावी सायुज्यता ॥ ४ ॥

२५२२. नाम साराचेंही सार । शरणागत यमकिंकर ॥ १ ॥ उत्तमा उत्तम । वाचे बोला पुरुषोत्तम ॥ २ ॥ नाम जपतां चंद्रमौळी ।

---

* किती

नामें तरला वाल्हाकोळी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वर्णूं काय । तारक विठो-बाचे पाय ॥ ४ ॥

२५२३. नामाचे पवाडे बोलती पुराणें । होऊनि कीर्तनें तोचि ठेला ॥ १ ॥ आदिनाथा कंठीं आगळा हा मंत्र । आवडीचें स्तोत्र सदा घोकी ॥ २ ॥ आगळें हें सार उत्तमा उत्तम । ब्रह्मकर्मा नाम एक तुझें ॥ ३ ॥ तिहीं त्रिभुवनीं गमन नारदा । हातीं विणा सदा नाम मुखीं ॥ ४ ॥ परिक्षिती मृत्यु सातां दिवसांचा । मुक्त झाला वाचा उच्चारितां ॥ ५ ॥ कोळियाची कीर्ति वाढली गहन । केलें रामायण रामाआधीं ॥ ६ ॥ सगुण निर्गुण तुज म्हणे वेद । तुका म्हणे भेद नाहीं नामीं ॥ ७ ॥

२५२४. पुराणप्रसिद्ध सीमा । नामतारक महिमा ॥ १ ॥ मागें जाली महा दोष । पुढें नाहीं गर्भवास ॥ २ ॥ जें निंदिलें शास्त्रें । वंद्य झालें नाममात्रें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐसा । त्रिभुवनीं नामठसा ॥ ४ ॥

२५२५. तारिलीं बहुतें चुकवूनि घात । नाम हें अमृत स्वीका-रितां ॥ १ ॥ नेणतां सायास शुद्ध आचरण । यातीकुळहीन नामा-साठीं ॥ २ ॥ जन्म नाम धरी भक्तांच्या पाळणा । आकार कारणा याचसाठीं ॥ ३ ॥ असुरीं दाटली पाप होतां फार । मग फेडी भार पृथिवीचा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे देवभक्तपण सार । कवतुक वेव्हार तयासाठीं ॥ ५ ॥

२५२६. गोड झालें पोट धालें । अवचिता वाचे आलें । म्हणतां पाप गेलें । विठ्ठलमें वाचेसी ॥ १ ॥ सत्य माना रे सकळ । उद्धरिला अजामेळ । महापातकी चांडाळ । नामासाठीं आपुलिया ॥ २ ॥ चित्त पावलें आनंदा । सुखसनाधीतें सदा । म्हणता गोविंदा । वेळा-वळां वाचेसी ॥ ३ ॥ हें जाणती अनुभवी । जया चाड तो चोजवी । तुका म्हणे दावी । रूप तेंचि अरूप ॥ ४ ॥

२५२७. तुज न भें मी कळिकाळा । मज नामाचा जिव्हाळा ॥ १ ॥ माझ्या बळिया नेणसी कोण । संतां साहे नारायण ॥ २ ॥ शंख वधिला सागरीं । वेद घेउनि आला चारी ॥ ३ ॥ कूर्मे दैत्य वधिला जेठी । हात पाय लपवी पोटीं ॥ ४ ॥ वाराहरूप धरिलें गाढें । धरा

प्रतापें धरिली दाढे ॥ ५ ॥ हिरण्यकश्यप विदारिला । भक्त प्रल्हाद रक्षिला ॥ ६ ॥ वामन झाला दिनानाथ । बळी पाताळीं घातला दैत्य ॥ ७ ॥ छेदुनियां सहस्र भुजा । कामधेनु आणिली वोजा ॥ ८ ॥ शिळा प्रतापें सागरीं तारी । स्थापी बिभीषण रावण मारी ॥ ९ ॥ मारोनिया कंसराव । पिता सोडावेला वसुदेव ॥ १० ॥ पांचाळीसी गांजितां वैरी । वस्त्रें आपण झाला हरी ॥ ११ ॥ गजेंद्र स्मरे राम राम । त्यासी पाववी वैकुंठधाम ॥ १२ ॥ तुका म्हणे हरिरूप झालें । पुन्हा जन्मा नाहीं आले ॥ १३ ॥

२५२८. भक्तकरुणा बहुत तुझिया अंतरा । मज विश्वंभरा कळों आलें ॥ १ ॥ पक्षीयासी तुझें नाम जें ठेविलें । तयें उद्धरिलें गणिकेसी ॥ २ ॥ कुंटिणी ते दोष बहु आचरली । नाम घेतां आली करुणा तुज ॥ ३ ॥ हृदय कोमळ तुझें नारायणा । ऐसें बहुतां जना तारियेलें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे सीमा नाहीं तुझे दये । कोमळ हृदय पांडुरंगा ॥ ५ ॥

२५२९. सर्वसुखा अधिकारी । मुखें उच्चारी हरिनाम ॥ १ ॥ सर्वांगीं तो सर्वोत्तम । मुखीं नाम हरीचें ॥ २ ॥ ऐशी उभविली बाहे । वेदीं पाहें पुराणीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे येथें कांहीं । संदेह नाहीं भरंवसा ॥ ४ ॥

२५३०. धन्य दिवस आजि डोळियां लाधला । आनंद देखिला धणीवरी ॥ १ ॥ धन्य झालें मुख निवाली रसना । नाम नारायणा घोष करी ॥ २ ॥ धन्य हें मस्तक सर्वांगा शोभलें । संतांचीं पाउलें लागताती ॥ ३ ॥ धन्य आजि पंथें चालती पाउलें । टाळिया शोभले कर दोन्ही ॥ ४ ॥ धन्य तुका म्हणे आम्हांसी फावलें । पावलों पाउलें विठोबाचीं ॥ ५ ॥

२५३१. काय करितील केलीं नित्य पापें । वसे नाम ज्याचें विठोबाचें ॥ १ ॥ तृणीं हुताशन लागतां ते रासी । जळतील तैसीं क्षणमात्रें ॥ २ ॥ विष्णुमूर्तिपाद पाहतां चरण । तेथें कर्म कोण राहूं शके ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाम जाळी महादोष । जेथें होय घोष कीर्तनाचा ॥ ४ ॥

२५३२. फोडिलीं भांडारें । माप घेऊनियां खरें ॥ १ ॥ केली

हरिनामाची वरो । मागील ते आता मरो ॥ २ ॥ देशांत सुकाळ । झाला हारपला काळ ॥ ३ ॥ त्याचें धणीवरी । तुका म्हणे लहान थोरीं ॥ ४ ॥

२५३३. लागलें भरतें । ब्रह्मानंदाही वरतें ॥ १ ॥ झाला हारेना साचा नाग । गोड लागलें फगार ॥ २ ॥ बैसोनि सकळ । बाळ चालिले गोपाळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वाट । बरवी सापडली नीट ॥४॥

२५३४. सत्य साचें खरें । नाम विठोबाचें बरें ॥ १ ॥ येणें तुटती बंधन । उभयलोकीं कीर्ति जेणें ॥ २ ॥ भाव ज्याचे गांठीं । त्यासी लाभ उठाउठी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भोळा । जिंकूं जाणे कळिकाळा ॥ ४ ॥

२५३५. तुटे भवरोग । संचितक्रियमाणभोग ॥ १ ॥ ऐसें विठोबाचें नाम । उच्चारितां खंडे जन्म ॥ २ ॥ वसों न शके पाप । जाय त्रिविध तो ताप ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माया । होय दासी लागे पायां ॥ ४ ॥

२५३६. नाम गोड नाम गोड । पुरे कोड सकळ हा ॥ १ ॥ रसना येरां रसां विटे । घेतां घोटें अधिक हें ॥ २ ॥ आणिकां रसें मरण गांठी । येणें तुटी संसारें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आहार जाला । हा विठ्ठल आम्हांसी ॥ ४ ॥

२५३७. निजल्यानें गातां उभा नारायण । बैसल्या कीर्तन करितां डोले ॥ १ ॥ उभा राहोनियां मुखीं नाम वदे । नाचे हा गोविंद नाना छंदें ॥ २ ॥ मारगीं चालतां मुखीं नाम वाणी । उभा चक्रपाणी मागें पुढें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे यासी कीर्तनाची गोडी । प्रेमें घाली उडी नामासाठीं ॥ ४ ॥

२५३८. करील तें काय नव्हे विश्वंभर । सेवकां दारिद्र्य लाज नाहीं ॥ १ ॥ मजपासूनि हें पडिलें अंतर । काय तो अव्हेर करूं जाणे ॥ २ ॥ नामाच्या चिंतनें नासी गर्भवास । नेदी करूं आस आणिकांची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नेणों किती वायां गेले । तयां उद्धरिलें पांडुरंगें ॥ ४ ॥

२५३९. ज्याचे गर्जता पवाडे । कळिकाळ पायां पडे ॥ १ ॥ तो हा पंढरीचा राणा । पुसा सहा चौं अठरां जणां ॥ २ ॥ चिंतिन

जयासी । भुक्तिमुक्ति कामारी दासी ॥ ३ ॥ वैकुंठासी जावें । तुका म्हणे ज्याच्या नांवें ॥ ४ ॥

२५४०. नाम घेतां कंठ शीतळ शरीर । इंद्रियां व्यापार नाठवती ॥ १ ॥ गोड हें गोमटें अमृतासी वाड । केला कइवाड माझ्या चित्तें ॥ २ ॥ प्रेमरसें झाली पुष्ट अंगकांति । त्रिविध नासती ताप अर्णे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तेथें विकाराची मात । चाली नये हित मक ळाचें ॥ ४ ॥

२५४१. मुखीं नाम हातीं मोक्ष । ऐसी साक्ष बहुतांची ॥ १ ॥ वैष्णवाचा माल खरा । तुरतुरा वस्तूसी ॥ २ ॥ भस्म दंड नलगे काठी । तीर्था आटी भ्रमण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आडकाठी । नाहीं भेटी देवाचे ॥ ४ ॥

२५४२. विठ्ठल नावाडा फुकाचा । आळविल्या साठीं वाचा ॥ १ ॥ कटीं कर जैसे तैसे । उभा राहिला न बैसे ॥ २ ॥ न पाहे शिदोरी । जाती कुळ न विचारी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भेटा । हाक देता उठाउठीं ॥ ४ ॥

२५४३. हो का दुराचारी । वाचे नाम जो उच्चारी ॥ १ ॥ त्याचा दास मी अंकित । कायावाचामनेंसहित ॥ २ ॥ नसो भाव चित्तीं । हरिचे गुण गातां गीतीं ॥३॥ करी अनाचार । वाचे हरिनाम उच्चार ॥ ४ ॥ हो का भलतें कुळ । शुचि अथवा चांडाळ ॥ ५ ॥ म्हणवी हरिचा दास । तुका म्हणे धन्य त्यास ॥ ६ ॥

२५४४. भेदाभेदताळा न घडे घालितां । आठवा रे आतां नारायण ॥ १ ॥ येणें एक केलें अवघे होय सांग । अच्युताचा योग नामछंदें ॥ २ ॥ भोंवरे खळाळ चोर वाटा घेती । पावले मारिती सिंवपाशीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे येथें भावेंविण पार । पाविजे सार हेंचि आहे ॥ ४ ॥

२५४५. जेथें आठवती स्वामीचे ते पाय । उत्तम ते ठाय रम्य स्थळ ॥ १ ॥ रान अथवा घर एकांत लोकांत । समाधान चित्त ते ते घडी ॥ २ ॥ धन्य तो हा काळ सरे आनंदरूप वाहातां संकल्प गोविंदाचे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लाभकाळ तोंचि जिणें । भाग्य नारायण उत्तम ते ॥ ४ ॥

२५४६. कस्तूरीचें रूप अति हीनवर । मार्जी असे सार मोल तया ॥ १ ॥ आणीकही तैसीं चंदनाचीं झाडें । परिमळें वाढे मोल तयां ॥ २ ॥ काय रूपें असे परोस चांगला । धातु केली मोला वाढ तेणें ॥ ३ ॥ फिरंगी आटितां नये बारा रूके । गुणें मोलें विके सहस्रवरी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे नाहीं जातीसवें काम । ज्याचे मुखीं नाम तोचि धन्य ॥ ५ ॥

२५४७. कंठीं नामशिक्का । कळिकाळासी धक्का ॥ १ ॥ राखा माना कीं शिक्का माना । राखा शिक्का तत्समाना ॥ २ ॥ राखा न मना शिक्का न मना । जतन करा नाककाना ॥ ३ ॥ शिक्का न मनी रावण । त्याचें केलें निसंतान ॥ ४ ॥ शिक्का मानी हळाहळ । झालें सर्वांग शीतळ ॥ ५ ॥ तुका म्हणे नाम शिक्का । पटीं बैसाविलों निजसुखा ॥ ६ ॥

२५४८. न करा टांचणी । येथें कांहीं आडचणी ॥ १ ॥ जिव्हा अमुप करी माप । विठ्ठल पिकला माझा बाप ॥ २ ॥ आठही प्रहर । बारा मास निरंतर ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वाणी । वर्जेना हे घेतां धणी ॥ ४ ॥

२५४९. भोळे भक्त भाव धरितां मानसीं । त्यांसी हृषीकेशी जवळीच ॥ १ ॥ भाव नाहीं मनीं अभाविक सदा । त्याचिया खेदा काय सांगो ॥ २ ॥ गणिकेसारिखीं नामें उद्धरिलीं । सज्ञानें पाडिलीं खटाटोपीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काय शुद्ध माझी याती । थोर केली ख्याती हरिनामें ॥ ४ ॥

२५५०. आविसाचिये आशा गळ गिळी मासा । फुटोनिया घसा मरण पावे ॥ १ ॥ मरणाचे वेळे करी तळमळ । आठवी कृपाळ नये वेळीं ॥ २ ॥ अंतकाळीं ज्याच्या नाम आलें मुखा । तुका म्हणे सुखा पार नाहीं ॥ ३ ॥

२५५१. पवित्र तें अन्न । हरिचिंतनीं भोजन ॥ १ ॥ येर वेठ्या पोट भरी । चाम मसकाचे परी ॥ २ ॥ जेऊनियां तोचि धाला । हरिचिंतनीं केला काला ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चवी आलें । जें का मिश्रित विठ्ठलें ॥ ४ ॥

२५५२. लय लक्षी मन न राहे निश्चळ । मुख्य तेथें बळ आस-

नाचें ॥ १ ॥ हें तों असाध्य जी सर्वत्र या जना । भलें नारायणा आळवितां ॥ २ ॥ कामनेचा त्याग वैराग्य या नांव । कुटुंब ते सर्व विषयजात ॥ ३ ॥ कर्म उसंतावें चालतां पाउलीं । होय जों राहिली देहबुद्धि ॥ ४ ॥ भक्ती ते नमावे जीवजंतुभूत । शातवूनि ऊत कामक्रोध ॥ ५ ॥ तुका म्हणे साध्य साधन अवघड । देतां हें सांकडें देह बळी ॥ ६ ॥

२५५३. देवा ऐकें हे विनंती । मज नको रे हे मुक्ति । तया इच्छा गति । हेंचि सुख आगळें ॥ १ ॥ या या वैष्णवांचे घरीं । प्रेमसुख इच्छा करी । रिद्धिसिद्धि द्वारीं । कर जोडुनि तिष्ठती ॥ २ ॥ नको वैकुंठींचा वास । असे तया सुखा नास । अद्भुत हा रस । कथाकाळीं नामाचा ॥ ३ ॥ तुझ्या नामाचा महिमा । तुज न कळे मेघश्यामा । तुका म्हणे आम्हां । जन्म गोड यासाठीं ॥ ४ ॥

२५५४. पुढें गेले त्यांचा शोधीत मारग । चला जाऊं माग घेत आम्हां ॥ १ ॥ वंदुं चरणरज सेऊं उष्टावळी । पूर्वकर्मा होळी करूनियां ॥ २ ॥ अमुप हे गांठीं बांधूं भांडवल । अनाथां विठ्ठल आम्हां जोगे ॥ ३ ॥ अवघे होती लाभ एका या चिंतनें । नामसंकीर्तनें गोविंदाच्या ॥ ४ ॥ जन्ममरणाच्या खुटतील खेपा । होईल हा सोपा सिद्ध पंथ ॥ ५ ॥ तुका म्हणे घालूं जिवपणा चिरा । जाऊं त्या माहेरा निजाचिया ॥ ६ ॥

२५५५. नामाची आवडी तोचि जाणा देव । न धरीं संदेह कांहीं मनीं ॥ १ ॥ ऐसें मी हें नाहीं बोलत नेणता । आणोनि समता संतांचिया ॥ २ ॥ नाम म्हणे तया आणीक साधन । ऐसें हें वचन बोलों नये ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सुख पावे या वचनीं । ज्याचीं शुद्ध दोन्हीं मायबापें ॥ ४ ॥

२५५६. आलें फळ तेव्हां राहिलों निकोन । जरि तें जतन होय देठीं ॥ १ ॥ नामेंचि सिद्धि नामेंचि सिद्धि । व्यभिचारबुद्धि न पवतां ॥ २ ॥ चालिला पथ तो पाववील ठाया । जरि आड तया नये कांहीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मध्यें पडती आघात । तेणें होय घात हानि लाभ ॥ ४ ॥

२५५७. प्रेम तेथें वास करी । मुखीं उच्चारितां हरि ॥ १ ॥

प्रेमें यावें तया गांवा । चोजवीत या वैष्णवां ॥ २ ॥ प्रेम पाठीं लागें बळें । भक्त देखोनियां भोळे ॥ ३ ॥ प्रेम नवजे दवडितां । शिरे बळें जेथें कथा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे थोर आशा । प्रेमा घरीं विष्णुदासां ॥ ५ ॥

२५५८. अन्नाच्या परिमळें जरि जाय भूक । तरि कां हें पाक घरोघरीं ॥ १ ॥ आपुलालें तुम्ही करारे स्वहित । वाचे म्हणा नित्य राम राम ॥ २ ॥ देखोनि जीवन जारे जाय तहान । तरि कां सांठवण घरोघरीं ॥ ३ ॥ देखोनियां छाया सुख न पवीजे । जंव न बैसीजे तया तळीं ॥ ४ ॥ हित तरी होय गातां आइकतां । जरि राहे चित्ता दृढ भाव ॥ ५ ॥ तुका म्हणे होसी भावेंचि तूं मुक्त । काय करिसी युक्त जाणिवेची ॥ ६ ॥

२५५९. जाळीं महाकर्मे । दावीं निजसुखवर्मे ॥ १ ॥ ऐसें कळलें आम्हां एक । झालों नामाचें धारक ॥ २ ॥ तपाचे सायास । नलगे घेणें वनवास ॥ ३ ॥ तुका म्हणे येणें । कळिकाळ हे ठेंगणें ॥ ४ ॥

२५६०. हेंचि माझें तप हेंचि माझें दान । हेंचि अनुष्ठान नाम तुझें ॥ १ ॥ हेंचि माझें तीर्थ हेंचि माझें व्रत । सत्य हें सुकृत नाम तुझें ॥ २ ॥ हेंचि माझें कर्म हाचि माझा धर्म । हाचि नित्यनेम नाम तुझें ॥ ३ ॥ हाचि माझा योग हाचि माझा यज्ञ । हेंचि तपध्यान नाम तुझें ॥ ४ ॥ हाचि कुळाचार हाचि कुळधर्म । हाचि नित्यनेम नाम तुझें ॥ ५ ॥ हा माझा आचार हा माझा विचार । हा माझा निर्धार नाम तुझें ॥ ६ ॥ तुका म्हणे दुजें मागायासी नाहीं । नामेंविण कांहीं धनवित्त ॥ ७ ॥

२५६१. विठ्ठल कीर्तनाचे अंतीं । जय जय हरी जे म्हणती ॥ १ ॥ तेंचि सुकृताचें फळ । वाचा रामनामें निखळ ॥ २ ॥ बैसोनी हरिकथेसी । होय सावध चित्तासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे त्याचा जन्म । सुफळ झाला भवश्रम ॥ ४ ॥

२५६२. प्राणिया एक बीजमंत्र उच्चारीं । प्रतिदिनीं रामकृष्ण म्हण कां मुरारी ॥ १ ॥ हेंचि साधन रे तुज सर्व सिद्धिचें । नाम उच्चारीं रे गोपाळाचें वाचे ॥ २ ॥ उपास पारणें न लगे वनसेवन । नलगे धुम्र-

पान पंचाग्नितापणें ॥ ३ ॥ सुखाचें फुकाचें कांहीं न वेचे भांडार । कोटियज्ञांपरिस तुका म्हणे हें सार ॥ ४ ॥

पंढरीमहात्म्य

२५६३. नको आतां पुसों कांहीं । लवलाहीं उसंती ॥ १ ॥ जाय वेगीं पंढरपुरा । तो सोयरा दीनांचा ॥ २ ॥ वचनाचा न करीं गोवा । रिघें देवा शरण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कृपावंता । बहु चिंता दीनाची ॥ ४ ॥

२५६४. करा करा लागपाठ । धरा पंढरीची वाट । जंव नाहीं चपेट । घात पडिला काळाचा ॥ १ ॥ दुजा ऐसा नाहीं कोणी । जो या काढी भयांतूनि । करा म्हणऊनि । हा विचार सार्यांचा ॥ २ ॥ होतीं गात्रें बेंबळीं । दिवस अस्तमान काळीं । हातें वाहे टाळी । जंव मोकळीं आहेती ॥ ३ ॥ कां रे चेतलासी सोस । तुज वाटताहे कैसें । तुका म्हणे ऐसें । पुढें कैं लाहासी ॥ ४ ॥

२५६५. जाय जाय तूं पंढरी । होय होय वारकरी ॥ १ ॥ सांडोनिया बाळवंट । काय इच्छिसी वैकुंठ ॥ २ ॥ स्यावा पताकांचे भार । तुळसीमाळा आणि अबीर ॥ ३ ॥ साधुसंतांच्या दाटणी । तुका जाय लोटांगणीं ॥ ४ ॥

२५६६. जा रे तुम्ही पंढरपुरा । तो सोयरा दीनांचा ॥ १ ॥ गुण दोष नाणी मना । करी आपणासारिखे ॥ २ ॥ उभारोनि उभा कर । भवपार उतराया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नांतड सोटी । आली भेटी उदंड ॥ ४ ॥

२५६७. पंढरीसी जा रे आलेती संसारा । दीनाचा सोयरा पांडुरंग ॥ १ ॥ वाट पाहे उभा भेटीची आवडी । कृपाळु तांतडी उतावीळ ॥ २ ॥ मागील परिहार पुढें नाहीं सीण । झालिया दर्शन एकवेळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नेदी आणिकांचे हातीं । बैसला तो चित्तीं निवडेना ॥ ४ ॥

२५६८. होय होय वारकरी । पाहें पाहें रे पंढरी ॥ १ ॥ काय करावीं साधनें । फळ अवघेंचि येणें ॥ २ ॥ अभिमान नुरे । कोड अवघेंचि पुरे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे डोळां । विठो बैसला सांवळा ॥ ४ ॥

२५६९. पुण्य उभें राहो आतां । संतांचें याकारणें ॥ १ ॥ पंढरीचे लागा वाटे । सखा भेटे विठ्ठल ॥ २ ॥ सकल्प हे यावे फळा । कळवळा बहुतांचा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हांऊनि क्षमा । पुरुषोत्तमा अपराध ॥ ४ ॥

२५७०. बहुतां जन्मां अंतीं जन्मलासी नरा । देव तो सोइरा करीं आतां ॥१॥ करीं आतां बापा स्वहिताचा स्वार्थ । अनर्थाचा अर्थ सांडीं आतां ॥२॥ सांडा आता कुडी कल्पनेची वाट । मार्ग आहे नीट पंढरीचा ॥ ३ ॥ पंढरीसी जावें सर्व सुख घ्यावें । रूप तें पहावें विटेवरी ॥ ४ ॥ विटेवरी नीट आनंदाचा कंद । तुका नाचे छंदें नामघोषें ॥ ५ ॥

२५७१. नव्हे आराणूक परि मनीं वाहे । होईल त्या साहे पांडुरंग ॥ १ ॥ पंढरीसि जावें उद्वेग मानसीं । धरिलेया पावसी संदेह नाहीं ॥ २ ॥ नसो बळ देह असो पराधीन । परि हें चिंतन टाकों नको ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देह पडो या चिंतनें । पुढें लागे येणें याजसाठीं ॥ ४ ॥

२५७२. जाती पंढरीस । म्हणे जाईन तयांस ॥ १ ॥ तया आहे संवसार । ऐसें बोले तो महार ॥ २ ॥ असो नसो भाव । जो हा देखे पंढरिराव ॥ ३ ॥ चंद्रभागे न्हाती । तुका म्हणे भलते याती ॥ ४ ॥

२५७३. चला पंढरीसी जाऊं । रखुमादेवीवरा पाहूं ॥ १ ॥ डोळे निवतील कान । मना तेथें समाधान ॥२॥ संतां महंता होतील भेटी । आनंदें नाचों वाळवंटीं ॥ ३ ॥ तें तिर्थांचें माहेर । सर्व सुखाचें भांडार ॥ ४ ॥ जन्म नाहीं रे आणीक । तुका म्हणे माझी भाक ॥ ५ ॥

२५७४. आमुची मिरासी पंढरी । आमुचें घर भीमातिरीं ॥ १ ॥ पांडुरंग आमुचा पिता । रखुमाई आमुची माता ॥ २ ॥ भाऊ पुंडलीक मुनि । चंद्रभागा आमुची बहिणी ॥ ३ ॥ तुका जुनाट मिराशी । ठाव दिला पायांपाशीं ॥ ४ ॥

२५७५. आतां जावें पंढरीसी । दंडवत विठोबासी ॥ १ ॥ चंद्रभागेचिया तिरीं । आम्ही नाचों पंढरपुरीं ॥ २ ॥ जेथें संतांची

दाटणी । त्यांचें घेऊं पायवणी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्ही बळी । जीव दिला पायां तळीं ॥ ४ ॥

२५७६. पंढरीची वारी आहे माझे घरीं । आणीक न करीं तीर्थव्रत ॥ १ ॥ व्रत एकादशी करीन उपवाशी । गाईन अहर्निशीं मुखीं नाम ॥ २ ॥ नाम विठोबाचें घेईन मी वाचें । बीज कल्पांतींचे तुका म्हणे ॥ ३ ॥

२५७७. पावलो पंढरी वैकुंठभुवन । धन्य आजि दिन सोनियाचा ॥ १ ॥ पावलों पंढरी आनंदगजरें । वाजतील तुरें शंखभेरी ॥ २ ॥ पावलों पंढरी क्षेम आलिंगनीं । संत या सज्जनीं निवाविलों ॥ ३ ॥ पावलों पंढरी पार नाहीं सुखा । भेटला हा सखा मायबाप ॥ ४ ॥ पावलों पंढरी येरझार खुंटली । माउली वोळली प्रेमपान्हा ॥ ५ ॥ पावलों पंढरी आपुलें माहेर । नाहीं संवसार तुका म्हणे ॥ ६ ॥

२५७८. आम्ही ज्याचे दास । त्याचा पंढरीये वास ॥ १ ॥ तो हा देवाचाही देव । काय कळिकाळाचा भेव ॥२॥ वेद जया गाती । श्रुति म्हणती नेतिनेति ॥ ३ ॥ तुका म्हणे निज । रूपडें हें तत्त्वबीज ॥ ४ ॥

२५७९. आम्हां सुकाळ सुखाचा । जवळी हाट पंढरीचा । सादाविती वाचा । रामनामें वैष्णव ॥ १ ॥ घ्यारे आपुलाल्या परी । नका ठेऊं कांहीं उरी । ओसरतां भरी । तोंडवरी अंबर ॥ २ ॥ वाहे बंदर द्वारका । खेप आली पुंडलिका । उभेंचि विकिलें एका । सनकादिकां सांपडलें ॥ ३ ॥ धन्य धन्य हे भूमंडळीं । प्रगटली नामावळी । घेती जी दुबळीं । तीं आगळीं सदैव ॥ ४ ॥ माप आपुलेनि हातें । कोणी नाहीं निवारितें । पैस करूनि चित्त । घ्यावें हितें आपुलिया ॥ ५ ॥ नाहीं वांटितां सरलें । आहे तैसेंचि भरलें । तुका म्हणे गेलें । वांयांविण न घेतां ॥ ६ ॥

२५८०. सुखरूप ऐसें कोण दुजें सांगा । माझ्या पांडुरंगासारिखें तें ॥ १ ॥ नलगे हिंडणें मुंडणें तें कांहीं । साधनाची नाहीं आटाआटी ॥ २ ॥ चंद्रभागे स्नान विधि तो हरिकथा । समाधान चित्ता सर्वकाळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काला वैकुंठीं दुर्लभ । विशेष हा लाभ संतसंगें ॥ ४ ॥

२५८१. पंढरीये माझें माहेर साजणी । ओंविया कांडणीं गाऊं गीतीं ॥ १ ॥ राही रखुमाई सत्यभामा माता । पांडुरंग पिता माहियेर ॥ २ ॥ उद्धव अक्रूर व्यास अंबऋषि । भाई नारदासी गौरवीन ॥ ३ ॥ गरुड बंधु लडिवाळ पुंडलीक । यांचें कवतुक वाटे मज ॥ ४ ॥ मज बहु गोत संत आणि महंत । नित्य आठवीत ओंवियेसी ॥ ५ ॥ निवृत्ति ज्ञानदेव सोपान चांगया । जिवलगा माझिया नामदेवा ॥ ६ ॥ नागो जगमित्रा नरहरि सोनारा । रोहिदास कबिरा सोईरिया ॥ ७ ॥ परिसा भागवता सुरदास सांवता । गाईन नेणतां सकळिकांसी ॥ ८ ॥ चोखामेळा संत जिवाचे सोईरे । न पडे विसर यांचा घडी ॥ ९ ॥ जीवींच्या जीवना एका जनार्दना । पाठक हा कान्हा मिराबाई ॥१०॥ आणीकही संत महानुभव मुनि । सकळा चरणीं जीव माझा ॥ ११ ॥ आनंदें ओंविया गाईन मी त्यासी । जाती पंढरीसी वारकरी ॥ १२ तुका म्हणे माझा बळिया बापमाय । हर्षे नांदे सये घराचारी ॥ १३ ॥

२५८२. कोण येथें रिता गेला । जो जो आला या ठाया ॥ १ ॥ नातुडी ते काय आतां । ज्याची चिंता तयासी ॥ २ ॥ नांवासाठीं नये भार । नलगे फार विस्पात्ति ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नलगे जावें । कोठें देवें सुचना ॥ ४ ॥

२५८३. सिंचन करितां मूळ । वृक्ष ओलावे सकळ ॥ १ ॥ नको पृथकाचे भरी । पडों एक मूळ धरीं ॥ २ ॥ पाणचोऱ्याचें दार । वरिल दाटावें तें थार ॥ ३ ॥ वश झाला राजा । मग आपुल्या त्या प्रजा ॥ ४ ॥ एक आतुडे चिंतामणी । फिटे सर्व सुखधणी ॥ ५ ॥ तुका म्हणे धांवा । आहे पंढरी विसावा ॥ ६ ॥

२५८४. सुख पंढरिये आलें । पुंडलिकें सांठविलें ॥ १ ॥ ध्या रे ध्या रे माझे बाप । जिव्हा घडुनि खरें माप । करा एक खेप । मग नलगे हिंडणें ॥ २ ॥ *विषय गुंडोनी पसारा । धांव घाला पंढरपुरा ॥ ३ ॥ आयुष्य वेंच जव आहे । नेंचि धावोनियां जाये ॥ ४ ॥ आळस न करीं या लाभाचा । तुका विनवी कुणबियाचा ॥ ५ ॥

---

* विभव

२५८५. पुराणींचा इतिहास । गोड रस सेविला ॥ १ ॥ नव्हती हे आह्माच बोल । मोकळें फोल कवित्व ॥ २ ॥ भावें घ्या रे भावें घ्या रे । एकदा जा रे पंढरिये ॥ ३ ॥ भाग्यें आलेति मनुष्यदेहा । तो हा पाहा विठ्ठल ॥ ४ ॥ पापपुण्या करिल झाडा । जाइल पीडा जन्माची ॥ ५ ॥ घ्यावा हातीं टाळदिंडी । गाव तोंडीं गुणवाद ॥ ६ ॥ तुका म्हणे घटापटा । नलगे वाटा शोधाव्या ॥ ७ ॥

२५८६. धरितां पंढरीची वाट । नाहीं संकट मुक्तीचें ॥ १ ॥ वंदू येती देव पदें । त्या आनंदें उत्साहें ॥२॥ नृत्यछंदें उडती रज । जे सहज चालतां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे गरुड टके । वैष्णव निके संभ्रम ॥ ४ ॥

२५८७. तिळ एक अर्धे राइ । सीतबिंदु पावे काइ । तया सुखा नाहीं । अंतपार पाहतां ॥ १ ॥ म्हणउनी करा लाहा । नका मागें पुढें पाहों । अवघ्यामध्यें आहों । अवघे सावचित्त तों ॥ २ ॥ तीर्थें न येती तुळणी । आजि या सुखा धणी । काशी गयेहुनी । जीं आगळीं असतां ॥ ३ ॥ येथें धर्म लाज । वर्ण अभिमान काज । नाडला सहज । तुका म्हणे तो येथें ॥ ४ ॥

२५८८. तारूं लागलें बंदरीं । चंद्रभागेचिये तिरीं ॥ १ ॥ लुटा लुटा संतजन । अमुप हें राशी धन ॥ २ ॥ झाला हरिनामाचा तारा । शीड लागलें फरारा ॥ ३ ॥ तुका जवळी हमाल । भार चालवी विठ्ठल ॥ ४ ॥

२५८९. आषाढी निकट । आला कार्तिकीचा हाट ॥ १ ॥ पुरे दोन्हींच बाजार । नलगे आणीक व्यापार ॥ २ ॥ तेंचि घ्यावें तेंचि द्यावें । कैवल्याच्या राशी भावें ॥ ३ ॥ काहीं कोणा नेणे । विठोबा-चुनि तुका म्हणे ॥ ४ ॥

२५९०. न सरे लुटितां मागें बहुतां जनां । जुनाट हे खाणी उघडिली ॥ १ ॥ सिद्ध महामुनि साधक संपन्न । तींहीं हे जतन केलें होतें ॥ २ ॥ पायाळाच्या गुणें पाडिलें ठाउकें । जगा पुंडलिकें वाखविलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे येथें होतो सी दुबळा । आलें या कपाळा थोडें बहु ॥ ४ ॥

२५९१. जया दोषां परिहार । नाहीं सांगों शुद्धिता शास्त्र । न

हरती अपार । पंढरपुर देखिलिया ॥ १ ॥ धन्य धन्य भीमातीर । चंद्रभागा सरोवर । पद्मतीर्थी विठ्ठल वीर । क्रीडास्थळ वेणुनाद ॥२॥ सकळ तीर्थांचें माहेर । भूवैकुंठ निर्विकार । होतो नामाचा गजर । असुरकाळ कांपती ॥ ३ ॥ नाहीं उपमा द्यावया । सम तुल्य आणेका ठाया । धन्य भाग्य जया । जे पंढरपुर देखती ॥ ४ ॥ उपजोनी संसारीं । एक वेळ पाहें पां पंढरी । महा दोषां कैंची उरी । देवभक्त देखिलिया ॥ ५ ॥ ऐसी विष्णूची नगरी । चतुर्भुज नर नारी । सुदर्शन घरटी करी । रीघ न पुरे काळिकाळा ॥ ६ ॥ तें सुख वर्णावया गति । एवढी कैंची मज मति । जे पंढरपुरा जाती । ते पावतां वैकुंठ ॥ ७ ॥ तुका म्हणे या शब्दाचा । जया विश्वास नाहीं साचा । तो अधम जन्मांतरिंचा । जया पंढरी नावडे ॥ ८ ॥

२५९२. आवडे पंढरी भीमा पांडुरंग । चंद्रभागा लिंग पुंडलीक ॥ १ ॥ कामधेनु कल्पतरु चिंतामणी । आवडीची धणी पुरविती ॥ २ ॥ तुका म्हणे जीवा थोर झालें सुख । नाठवे हे भूक तहान कांहीं ॥ ३ ॥

२५९३. पंढरीचे वारकरी । ते अधिकारी मोक्षाचे ॥ १ ॥ पुंडलिका दिला वर । करुणाकरें विठ्ठलें ॥ २ ॥ मूढ पापी जैसे तैसे । उतरी कासे लावूनि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे खरें जालें । एका बोलें संतांच्या ॥ ४ ॥

२५९४. आलें भरा केणें । येरझार चुके जेणें ॥ १ ॥ उभे केलें विटेवरी । पेठ इनाम पंढरी ॥ २ ॥ वाहाती मारग । अवघें मोहोरलें जग ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माप । खरें आणा माझे बाप ॥ ४ ॥

२५९५. उठाउठी अभिमान । जाय ऐसें स्थळ कोण ॥ १ ॥ तें या पंढरीस घडे । खळां पाझर रोकडे ॥ २ ॥ नेत्रीं अश्रूचिया धारा । कांटे रोमांच शरीरा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काला । कोठें अभेद देखिला ॥ ४ ॥

२५९६. अवघें जेणें पाप नासे । तें हें असे पंढरीसी ॥ १ ॥ गात जागा गात जागा । प्रेम मागा विठ्ठला ॥ २ ॥ अवघी सुखाचीच राशी । पुंडलिकाशी वोळली ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जवळी आलें । उभें ठेलें समचरणीं ॥ ४ ॥

२५९७. अवघींच तीर्थें घडलीं एक वेळां। चंद्रभागा डोळा देखिलिया ॥ १ ॥ अवघींच पापें गेलीं दिगांतरीं। वैकुंठ पंढरी देखिलिया ॥ २ ॥ अवघिया संता एक वेळां भेटी। पुंडलिक दृष्टि देखिलिया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जन्मा आल्याचें सार्थक। विठ्ठलची एक देखिलिया ॥ ४ ॥

२५९८. उदार चक्रवर्ती। वैकुंठींचा भूपति। पुंडलिकाचिया प्रीती। विटे उभा राहिला ॥ १ ॥ सर्वसिद्धींचा दातार। सवें आणिला परिवार। भक्ता अभयकर। द्या द्या ऐसें म्हणतसे ॥ २ ॥ जेणें हें विश्व निर्मिलें। महर्षी देवां संस्थापलें। एकवीस स्वर्गातें धरिलें। सत्तामात्रे आपुलिया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कृपावंत। इच्छिलें पुरवी मनोरथ। रिद्धिसिद्धि मोक्ष देत। शेवीं संग आपुला ॥ ४ ॥

२५९९, भला भला पुंडलिका। मानलासी जनलोकां ॥ कोण्या काळें सुखा। ऐसा कोण पावत ॥ १ ॥ नातुडे जो कवणे परी। उभा केला विटेवरी ॥ २ ॥ अवघा आणिला परिवार। गोपी गोपाळांचा भार ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धन्य झालें। भूमीं वैकुंठ आणिलें ॥ ४ ॥

२६००. धन्य पुंडलिका बहु बरें केलें। निधान आणिलें पंढरिये ॥ १ ॥ न करी आळस आलिया संसारीं। पाहें पा पंढरी भूवैकुंठ ॥ २ ॥ न पविजे केल्या तपांचिया राशी। तें जनलोकांसी दाखविलें ॥ ३ ॥ सर्वोत्तम तीर्थ क्षेत्र आणि देव। शास्त्रांनीं हा भाव निवडिला ॥ ४ ॥ विष्णुपद गया *रामधाम काशी। अवघीं पायांपाशीं विठोबाच्या ॥ ५ ॥ तुका म्हणे मोक्ष देखिल्या कळस। तात्काळ हा नास अहंकाराचा ॥ ६ ॥

२६०१. कां रे प्रेमें मातलासी। उभें केलें विठ्ठलासी ॥ १ ॥ ऐसा कैसा रे तूं धीट। मागें भिरकाविली वीट ॥ २ ॥ युगें झालीं अठ्ठावीस। अजुनी न म्हणसी बैस ॥ ३ ॥ भाव देखोनि निकट। देवें सोडिलें वैकुंठ ॥ ४ ॥ तुका म्हणे पुंडलिका। तूंचि भक्त बळिया निका ॥ ५ ॥

---

* रामनाम

२६०२. पुंडलीक भक्तराज । तेणें साधियलें काज । वैकुंठींचें निज । परब्रह्म आणिलें ॥ १ ॥ पांडुरंग बाळमूर्ति । गाईगोपाळ सांगातीं । येऊनियां प्रीति । उभें समांचि राहिलें ॥ २ ॥ एका अगाळें अक्षरें । भूवैकुंठचि दुसरें । म्हणविलीं येरें । परी तीं ऐसीं नव्हेती ॥ ३ ॥ पाप पंचक्रोशीमधीं । येऊं न शकेचि कधीं । कैंची तेथें विधि—। निषेधाचा वसाति ॥ ४ ॥ पुराणें बोलती ऐसें । चतुर्भुज तीं माणसें । सुदर्शनावरी वसे । न बुडे हे कल्पांतीं ॥ ५ ॥ अनुपम्य इची थोरी । महाक्षेत्र महीवरी । धन्य धन्य वारकरी । तुका म्हणे येथींचे ॥ ६ ॥

२६०३. वैकुंठा जावया तपाचे सायास । लागे जीवा नाश करणें बहु ॥ १ ॥ तया पुंडलिकें केला उपकार । फेडावया भार पृथ्वीचा ॥ २ ॥ तुका म्हणे केली सोपी पायवाट । पंढरी वैकुंठ भूमीवरी ॥ ३ ॥

२६०४. वैकुंठींचा देव आणिला भूतळा । धन्य तो आगळा पुंडलीक ॥ १ ॥ धारिष्ट धैर्याचा वरिष्ठ भक्तांचा । पवित्र पुण्याचा एकनिष्ठ ॥ २ ॥ पितृसेवापुण्यें लाधला निधान । ब्रह्म सनातन अंगसंगें ॥ ३ ॥ अंगसंगें रंग क्रीडा करी जाणा । ज्या घरीं पाहुणा वैकुंठींचा ॥ ४ ॥ धन्य त्याची शक्ति भक्तीची हे ख्याती । तुका म्हणे मुक्ति पायीं लोळे ॥ ५ ॥

२६०५. पंढरीचें भूत मोटें । आल्या गेल्या झडपी वाटे ॥ १ ॥ बहु खेचरीचें रान । जातां वेडें होय मन ॥ २ ॥ तेथें जाऊं नका कोणी । गेले नाहीं आले परतोनि ॥ ३ ॥ तुका पंढरीसी गेला । पुन्हा जन्मा नाहीं आला ॥ ४ ॥

२६०६. भेंद आला पंढरीस । हातीं घेऊनि प्रेमपाश ॥ १ ॥ पुढें नाडियलें जग । नेतो लागों नेदी माग ॥ २ ॥ उभारोनि बाहे । दृष्टादृष्टी वंचिताहे ॥ ३ ॥ वैकुंठाहुनि पेणें । केलें पंढरीकारणें ॥ ४ ॥ पुंडलिकें थारा । दडोनि आणिलें या चोरा ॥ ५ ॥ तुका म्हणे चला । तुम्हीं आम्ही धरूं त्याला ॥ ६ ॥

२६०७. पंढरी महिमा । देतां आणीक उपमा ॥ १ ॥ ऐसा ठाव

नाहीं कोठें । देव उभाउभीं भेटे ॥ २ ॥ आहेति सकळ । तीर्थें काळें देती फळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पेठ । भूमिवरी हें वैकुंठ ॥ ४ ॥

२६०८. पंढरी पंढरी । म्हणतां पापाची बोहरी ॥ १ ॥ धन्य धन्य जगीं ठाव । होतो नामाचा उत्साव ॥ २ ॥ रिद्धिसिद्धि लोटांगणीं । प्रेमसुखाचिया खाणी ॥ ३ ॥ अधिक अक्षरानें एका । भूवैकुंठ म्हणे तुका ॥ ४ ॥

२६०९. पंढरीसी जाय । तो विसरे बापमाय ॥ १ ॥ अवघा होय पांडुरंग । राहे धरूनिया अंग ॥ २ ॥ न लगे धन मान । देह भावें उदासीन ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मळ । नाशी तात्काळ तें स्थळ ॥ ४ ॥

२६१०. पंढरीस दुःख न मिळे ओखदा । प्रेमसुख सदा सर्वकाळ ॥ १ ॥ पुंडालिकें हाट भरियेली पेठ । अवघें वैकुंठ आणियेलें ॥ २ ॥ उदिमासी तुटी नाहीं कोणा हानी । घेऊनियां धणी लाभ घेती ॥ ३ ॥ पुरलें देशासी भरलें शीगेसी । अवघी पंचक्रोशी दुममीत ॥ ४ ॥ तुका म्हणे संतां लागलीसे धणी । बैसले राहोनि पंढरीस ॥ ५ ॥

२६११. पंढरीचा वास धन्य तेचि प्राणी । अमृताची वाणी दिव्य देह ॥ १ ॥ मूढ मतिहीन दुष्ट अविचारी । ते होती पंढरीं दयारूप ॥ २ ॥ शांति क्षमा अंगीं विरक्ति सकळ । नैराश्य निर्मळ नारी नर ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं वर्णअभिमान । अवघेचि जीवन्मुक्त लोक ॥ ४ ॥

२६१२. धन्य ते पंढरी धन्य भीमातीर । आणियेलें सार पुंडलिकें ॥ १ ॥ धन्य तोही लोक अवघा दैवाचा । सुकाळ प्रेमाचा घरोघरीं ॥ २ ॥ धन्य तेही भूमी धन्य तरुवर । धन्य तें सरोवर तीर्थरूप ॥ ३ ॥ धन्य त्या नरनारी मुखीं नाम ध्यान । आनंदें भुवन गर्जतसे ॥ ४ ॥ धन्य पशु पक्षी कीटक पाषाण । अवघा नारायण अवतरलासे ॥ ५ ॥ तुका म्हणे धन्य संसारा तीं आलीं । हरिरंगीं रंगलीं सर्वभावें ॥ ६ ॥

२६१३. धन्य तोचि ग्राम जेथें हरिचे दास । धन्य तोचि वंश भक्तिभाग्यें ॥ १ ॥ ब्रह्मज्ञान तेथें असे घरोघरीं । धन्य नरनारी

चतुर्भुज ॥ २ ॥ नाहीं पापा रिघ काळाचें खंडण । हरिनामकीर्तन घरोघरीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तिहीं तारिलें सकळां । आपल्या कोटि-कुळासहित पैं ॥ ४ ॥

२६१४. धन्य धन्य ज्यांस पंढरीचा वास । धन्य ते जन्मास प्राणी आले ॥ १ ॥ चहुं खाणींमध्यें होत कोणी एक । त्रिगुण कीटक पक्षिराज ॥ २ ॥ उत्तम चांडाळ नर नारी बाळ । अवघेचि सकळ चतुर्भुज ॥ ३ ॥ अवघा विठ्ठल तेथें दुजें नाहीं । भरला अंत-र्बाहीं सदोदीत ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तेथें होउनि राहेन । सांडोवा पाषाण पंढरीचा ॥ ५ ॥

२६१५. सुरनर यती तीर्थें नित्यकाळ । पेंठ त्या निर्मळ चंद्रभागा ॥ १ ॥ साक्षभूत नव्हे सांगितलो मात । महिमा अत्यद्भुत वर्णवेना ॥ २ ॥ पंचक्रोशीमाजी रीघ नाहीं दोषा । जळती आपैसा अघोर ते ॥ ३ ॥ निर्विषय नर चतुर्भुज नारी । अवघा घरोघरीं ब्रह्मानंदु ॥ ४ ॥ तुका म्हणे ज्यापें नाहीं पुण्यलेश । जारे पंढरीस घेई कोटी ॥ ५ ॥

२६१६. वाराणसी गया पाहिली द्वारका । परि नये तुका पंढ-रीच्या ॥ १ ॥ पंढरीसी नाहीं कोणा अभिमान । पाया पडे जन एकमेकां ॥ २ ॥ तुका म्हणे जाय एक वेळ पंढरी । तयाचिये घरीं यम नये ॥ ३ ॥

२६१७. जंववरी नाहीं देखिली पंढरी । वर्णिसील थोरी वैकुंठींची ॥ १ ॥ मोक्षसिद्धि तेथें हिंडे दारोदारीं । होऊनी कामारी दीनरूप ॥ २ ॥ वृंदावन सडे चौक रंगमाळा । अभिनव सोहोळा घरोघरीं ॥ ३ ॥ नामघोष कथापुराणकीर्तनीं । ओविया कांडणीं पांडुरंगा ॥ ४ ॥ सर्व सुख तेथें असे सर्वकाळ । ब्रह्म तें केवळ नांदतसे ॥ ५ ॥ तुका म्हणे जें न साधे सायासें । प्रत्यक्ष तें दिसे विटेवरी ॥ ६ ॥

२६१८. तीर्थें केलीं कोटीवरी । नाहीं देखिली पंढरी ॥ १ ॥ जळो त्याचें ज्यालेंपण । न देखेचि समचरण ॥ २ ॥ योग याग अनंत केले । नाहीं समचरण देखिले ॥ ३ ॥ तुका म्हणे विठ्ठलपायीं । अनंत तीर्थें घडलीं पाहीं ॥ ४ ॥

२६१९. जो या गेला पंढरपुरा । आणीक यात्रा न मनी तो ॥ १ ॥ सुलभ माय पढरिराणा । पुरवी खुणा अंतरींच्या ॥ २ ॥ जन्मांतरिंचिया पुण्यरासी । वारी त्यासी पंढरीची ॥ ३ ॥ बाहेर येतां प्राण फुटे । रडें दाटे गहिंवरें ॥ ४ ॥ दधिमंगळ भोजन सारा । म्हणती करा मुरडीव ॥ ५ ॥ मागुता हा *पाहो ठाव । पंढरीराव दर्शनें ॥ ६ ॥ तुका म्हणे भूवैकुंठ । वाळुवंट भीवरा ॥ ७ ॥

२६२०. आणीक ऐसें कोठें सांगा । पांडुरंगासारिखें ॥ १ ॥ दैवत ये भूमंडळीं । उद्धार कलीं पाववितें ॥ २ ॥ कोठें कांहीं कोठें कांहीं । शोध ठायीं स्थळासी ॥ ३ ॥ अन्यत्रींचें तीर्थीं नासे । तीर्थी वसे वज्रलेप ॥ ४ ॥ पांडुरंगींचें पांडुरंगीं । पाप अंगीं राहेना ॥ ५ ॥ ऐसें हरें गिरिजेप्रति । गुह्य स्थिती सांगितली ॥ ६ ॥ तुका म्हणे तीर्थ क्षेत्र । सर्वत्र हें दैवत ॥ ७ ॥

२६२१. करोत तपादि साधनें । कोणी साधोत गोरांजनें ॥ १ ॥ आम्ही न वजों तया वाटा । नाचूं पंढरीचोहटां ॥ २ ॥ पावोत आत्मस्थिति । कोणी म्हणोत उत्तम मुक्ति ॥ ३ ॥ तुका म्हणे छंद । आम्हा हरिच्या दासां निंद्य ॥ ४

२६२२. कासया करावे तपाचे डोंगर । आणिक अपार दुःखराशी ॥ १ ॥ कासया फिरावे अनेक ते देश । दावितील आस पुढें लाभ ॥ २ ॥ कासया पुजावीं अनेक दैवतें । पोटभरे तेथें लाभ नाहीं ॥ ३ ॥ कासया करावे मुक्तीचे सायास । मिळे पंढरीस फुकासाठीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे करीं कीर्तनपसारा । लाभ येईल घरा पाहिजे तो ॥ ५ ॥

२६२३. मानी भक्तांचे उपकार । ऋणीया म्हणवी निरतर । केला निर्गुणीं आकार । कीर्ती मुखें वर्णितां ॥१॥ म्हणोनि जया जे वासना । ते पुरवितो पंढरिराणा । झाला भक्तांचा आंदणा । ते उपकार फेडावया ॥ २ ॥ अंबऋषीकारणें । जन्म घेतले नारायणें । एवढें भक्तींचे लाहाणें । दास्य करी दासाचें ॥ ३ ॥ म्हणियें करिता शंका न धरी । रक्षपाळ बळिच्या द्वारीं । भक्तीचा आभारी । रीघ

---

* पावो

न पुरे जावया ॥ ४ ॥ अर्जुनाचे रथवारु । ते वागवी सर्वेश्वरु । एवढे भक्तीचे उपकारु । मागें मागें हिंडतसे ॥ ५ ॥ पुंडलिकाचे द्वारीं । सम पाउलें विटेवरी । न वजे कट करीं । धरूनि तेथें राहिला ॥ ६ ॥ भावभक्तीचा अंकित । नाम साजे दिनानाथ । म्हणोनि राहिला निवांत । तुका चरण धरोनि ॥ ७ ॥

२६२४. पंढरीसी जावें ऐसें माझे मनीं । विठाई जननी भेटे केव्हां ॥ १ ॥ नलगे त्याविण सुखाचा सोहळा । लागे मज ज्वाळा अग्निचिया ॥ २ ॥ तुका म्हणे त्याचे पाहिलिया पाय । मग दुःख जाय सर्व माझें ॥ ३ ॥

२६२५. पंढरीस जाते निरोप आइका । वैकुंठनायका क्षेम सांगा ॥ १ ॥ अनाथांचा नाथ हें तुझें वचन । धांवें नको दीन गांजों देऊं ॥ २ ॥ ग्रासिलों भुजंगें सर्पें महाकाळें । न दिसे हें जाळें उगवतां ॥ ३ ॥ कामक्रोधसुनीं श्वापदें बहुतीं । वेढलों आवर्ती माये-चिये ॥ ४ ॥ मृगजळनदी बुडवि ना तारी । आणूनियां वरी तळा नेते ॥ ५ ॥ तुका म्हणे तुवां धरिलें उदास । तरी पाहों वास कव-णाची ॥ ६ ॥

२६२६. संपदा सोहळा नावडे मनाला । *करीतें टकळा पंढ-रीचा ॥ १ ॥ जावें पंढरीसी आवडी मनासी । कधीं एकादशी आषाढी हे ॥ २ ॥ तुका म्हणे ऐसें आर्त ज्याचे मनीं । त्याची चक्र-पाणी वाट पाहे ॥ ३ ॥

२६२७. साधन संपत्ति हेंचि माझें धन । सकळ चरण विठो-बाचें ॥ १ ॥ शीतळ हा पंथ माहेराची वाट । जवळीच नीट सुख-रूप ॥ २ ॥ वैष्णवांचा संग रामनाम गाणें । मंडित भूषणें अळं-कार ॥ ३ ॥ भवनदी आड नव्हतीसी जाली । कोरडीच चाली जावें पायीं ॥ ४ ॥ मायबाप दोघें पाहातील वाट । ठेवुनियां कटीं कर उभीं ॥ ५ ॥ तुका म्हणे केव्हां देखेन कळस । पळाली आळस निद्रा भूक ॥ ६ ॥

२६२८. सुखें घेऊं जन्मांतरें । एक बरें इहलोकीं ॥ १ ॥ पंढ-

---

* लागला

रीचे वारकरी । होतां थोरी जोडी हे ॥ २ ॥ हें तों आलें अनुभवा । पाहावें जीवावरूनि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे केला त्याग । सर्वसंग म्हणऊनि ॥ ४ ॥

२६२९. संतापे माउली आरुषा वचनीं । वोरसोनि स्तनी लावी बाळा ॥ १ ॥ तैसें प्रेमळाचें अवघेंचि गोड । पुरवितो कोड पांडुरंग ॥ २ ॥ सेवा करी साहे निष्ठुर उत्तरें । त्याचे वाहे बरें तेंची मनीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे इच्छावशें खेळे खेळ । चिंता ते सकळ कांहीं नेणें ॥ ४ ॥

२६३०. सांवळें रूपडे चोरटें चित्ताचें । उभें पढरीचे विटेवरी ॥ १ ॥ डोळियांची धणी पाहतां न पुरे । तयालागीं झुरे मन माझें ॥ २ ॥ प्राण रिघों पाहे कुडीये सांडुनि । श्रीमुख नयनीं न देखतां ॥ ३ ॥ चित्त मोहियेलें नंदाच्या नंदनें । तुका म्हणे येणें गरुडध्वजें ॥ ४ ॥

२६३१. इनामाची भरली पेंठ । वाहाती दाट मारग ॥ १ ॥ अवघेचि येती वाण । अवघे शकुन लाभाचे ॥ २ ॥ अडचणी केल्या दुरी । देण्या उरी घेण्याच्या ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जोडी झाली । ते आपुली आपणा ॥ ४ ॥

२६३२. पृथक मी सांगों किती । धर्मनीती सकळां ॥ १ ॥ अवघियांचा एक ठाव । शुद्ध भाव विठ्ठलीं ॥ २ ॥ क्षराअक्षराचा भाग । करा लाग पंढरीये ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आगमींचें । मथिलें साचें नवनीत ॥ ४ ॥

२६३३. द्वारकेचे केणें आलें याचि ठाया । पुढें भक्तराया चोजवीत ॥ १ ॥ गोविलें विसारें माप केलें खरें । न पाहे माघारें अद्यापवरी ॥ २ ॥ वैष्णव मापारी नाहीं जाली सळे । पुढेंहि न कळे पार त्याचा ॥ ३ ॥ लाभ झाला त्यांनीं धरिला तो विचार । आहिक्य परत्र सांठविलें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मज मिळाली मजुरी । विश्वास या घरीं संतांचिया ॥ ५ ॥

२६३४. दोन्ही हात ठेवुनि कटीं । उभा भीवरेच्या तटीं । कष्टलासी साठीं । भक्तिकाजें विठ्ठला ॥ १ ॥ भागलासी मायबापा । बहु श्रम केल्या खेपा । आम्हालागीं सोपा दैत्या काळ कृतांत ॥ २ ॥

होतासी क्षीरसागरीं । मही दाटली असुरीं । म्हणोनियां घरीं । गौळियाचे अवतार ॥ ३ ॥ केला पुंडलिकें गोवा । तुज पंढरीसि देवा । तुका म्हणे भावा- । साठीं हातीं सांपडसी ॥ ४ ॥

२६३५. दुःखाचिये सांटीं तेथें मिळे सुख । अनाथाची भूक दैन्य जाय ॥ १ ॥ उदाराचा राणा पंढरीस आहे । उभारोनि बाहे पालवितो ॥ २ ॥ जाणतियाहूनि नेणत्याची गोडी । आलिंगी आवडी करूनियां ॥ ३ ॥ शीण घेऊनियां प्रेम देतो सांटी । न विचारी तुटी लाभ कांहीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे असों अनाथ दुबळीं । आम्हांसी तो पाळी पांडुरंग ॥ ५ ॥

२६३६. धरियेली सोंगें। येणें अवघीं पांडुरंगें ॥ १ ॥ तें हें ब्रह्म विटेवरी । उभें चंद्रभागेतिरीं ॥ २ ॥ अंतर्यामी बाहीं । धांडोळितां कोठें नाहीं ॥ ३ ॥ योगयागतपें । ज्याकारणें दानजपें ॥ ४ ॥ दिलें नेदीजतीं । भोग सकळ ज्या होती ॥ ५ ॥ अवघी लीला पाहे । तुका म्हणे दासां साहे ॥ ६ ॥

२६३७. जो भक्तांचा विसावा । उभा पाचारितो धांवा ॥ १ ॥ हातीं प्रेमाचें भातुकें । मुखीं घाली कवतुकें । भवसिंधू सुखें । उतरी कासे लावूनि ॥ २ ॥ थोर भक्ताची आस । पाहे भोंवताली वास ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कृपादानी । फेडी आवडीची धणी ॥ ४ ॥

२६३८. तिन्ही लोक ऋणें बांधिले जयानें । सर्वासिद्धि केणें तया घरीं ॥ १ ॥ पंढरी चोहोटां घातला दुकान । मांडियेलें वाण आवडीचे ॥ २ ॥ आषाढी कार्तिकी भरियेले हाट । इनाम हे पेंठ घेतां देतां ॥ ३ ॥ मुक्ति तेथें कोणी हातीं नेघे फुका । लुटितील सुखा प्रेमाचिया ॥ ४ ॥ तुका म्हणे संतसज्जन भाग्याचे । अनंता जन्मींचे सांटेकरी ॥ ५ ॥

२६३९. तीर्थांचें जें मूळ व्रतांचें जें फळ । ब्रह्म तें केवळ पंढरीये ॥१॥ तें आम्ही देखिलें आपुल्या नयनीं ॥ फिटलीं पारणीं डोळियांचीं ॥ २ ॥ जीवांचें जीवन सुखाचें शेजार । उभें कटीं कर ठेवूनियां ॥ ३ ॥ जगाचा जनिता कृपेचा सागर । दिनां लोभ पर दुष्टां काळ ॥ ४ ॥ सुरवरां चिंतनीं मुनिवरां ध्यानीं; आकार निर्गुणीं तोचि

असे ॥ ५ ॥ तुका म्हणे नाहीं श्रुती आतुडलें । आम्हां सांपडलें गीतीं गातां ॥ ६ ॥

२६४०. नागर गोर्डें बाळरूप । तें स्वरूप काळीचें ॥ १ ॥ गाइ-गोपाळांच्या संगें । आलें लागें पुंडलीका ॥ २ ॥ तें हें ध्यान दिगंबर । कटीं कर मिरवती ॥ ३ ॥ नेणपणें उगेचि उभें । भक्तिलोभें राहिलें ॥ ४ ॥ नेणे वरदळाचा मान । विटे चरण सम उभें ॥ ५ ॥ सहज कटावरी हात । दहीं भात शिदोरी ॥ ६ ॥ मोहरी पांवा गांजिवा पाठीं । धरिली काठी ज्याकाळें ॥ ७ ॥ रम्य स्थळ चंद्रभागा । पांडुरंगा क्रीडेसी ॥ ८ ॥ भीमा दक्षणमुख वाहे । दृष्टी पाहे समोर ॥ ९ ॥ तारावेसे मूढ लोक । दिली भाक पुंडलिका ॥ १० ॥ तुका म्हणे वैकुंठवासी । भक्तांपाशीं राहिला ॥ ११ ॥

२६४१. आइत्या भाग्या धणी व्हावें । केणें घ्यावें न सरे तें ॥१॥ केणें आहे पंढरपुरीं । उधारीचें लाभिक ॥ २ ॥ वाखराची करूनि रितीं । भरा पोतीं सकळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे संतांपाडें । करा पुढें वाखती ॥ ४ ॥

२६४२. आणिकाची सेवा करावी शरीरें । तीं येथें उत्तरें कोरडींच ॥ १ ॥ ऐसा पांडुरंग सुलभ सोपारा । नेघे येरझारा याचकाच्या ॥ २ ॥ आणिकांचें देणें काळीं पोट भरे । येथील न सरे कल्पांतींही ॥ ३ ॥ आणिकांचें भेटी आडकाठी पडे । येथें तें न घडे वचनही ॥ ४ ॥ आणिकें दंडिती चुकालिया सेवा । येथें सोस हेवा नाहीं दोन्हीं ॥ ५ ॥ तुका म्हणे करी आपणासारिखें । उद्धरी पारिखें उंच नीच ॥ ६ ॥

२६४३. आपुलिया लाजा । धांवे भक्ताचिया काजा ॥ १ ॥ नाम धरिलें दिनानाथ । सत्य करावया व्रत ॥ २ ॥ घातआघात निवारी । छाया पीतांबरें करी ॥ ३ ॥ उभा कर कटीं । तुका म्हणे याजसाठीं ॥ ४ ॥

२६४४. आम्हीं आळीकरें । प्रेमसुखाचीं लेंकरें ॥ १ ॥ पायीं गोविली वासना । तुच्छ केलें ब्रह्मज्ञाना ॥ २ ॥ येतां पाहें मुळा । वास पंढरीच्या डोळां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे स्थळ । मग मी पाहेन सकळ ॥ ४ ॥

२६४५. इंद्रियांचें पुरे कोड । तेंचि गोड पुढतींही ॥ १ ॥ जावें ह्मणती पंढरपुरा । हाचि बरा संसार ॥ २ ॥ बैसलें तें मनामुळीं । सुख डोळीं देखिलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देती कान । वाणावाण निवडुनी ॥ ४ ॥

२६४६. केली *प्रतिज्ञा मनाशीं । तई मी *दान सत्यत्वेशीं । नेईन पायापाशीं । स्वामी मूळ पंढरिये ॥ १ ॥ तोंवरीं हें भरीं पोट । केला तो मिथ्या बोभाट । नाहीं सांपडली वाट । सइराट फिरतसें ॥ २ ॥ ज्यावें आदराचें जिणें । स्वामी कृपा करी तेणें । पाळिल्या वचनें । सख्यत्वाचा अनुभव ॥ ३ ॥ घडे तैसें घडो आतां । मायबापाची सत्ता । तुका म्हणे चिंता । काय पाहें मारगा ॥ ४ ॥

२६४७. झाली हरिकथा रंग वोसरला । उचितासी आला पांडुरंग ॥ १ ॥ वांटितो हें प्रेम उचिताचा दाता । घेई रे तूं आतां धणीवरि ॥ २ ॥ प्रेम देऊनियां अवघीं सुखी केलीं । जीं होतीं रंगलीं विठ्ठलीं तीं ॥ ३ ॥ तुकें हें दुर्बळ देखियलें संतीं । म्हणउनि पुढती आणियेलें ॥ ४ ॥

२६४८. पांडुरंगा सारिखा सांडुनि वेव्हारा । आणिकांची करा आस वायां ॥ १ ॥ बहुतां दिधला उद्धार उदारें । निवडीना खरें खोटें कांहीं ॥ २ ॥ याचिया अंकिता वैकुंठ बंदर । आणीक वेव्हार चालतीना ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझे हातींचें वजन । यासी बोल कोण ठेवूं शके ॥ ४ ॥

२६४९. पुंडलिकाचे निकटसेवे । कैसा धांवे बराडी ॥१॥ आपुलें तें थोरपण । नारायण विसरला ॥ २ ॥ उभा कटीं ठेवुनि कर । न म्हणे पर बैससें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जगदीशा । करणें आशा भक्तांची ॥ ४ ॥

२६५०. माझा बाप दिनानाथ । वाट भक्तांची पहात ॥ १ ॥ कर ठेवूनियां कटीं । उभा चंद्रभागेतटीं ॥ २ ॥ गळां वैजयन्तीमाळा । रूप डोळस सांवळां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भेटावया । सदा उभारिल्या बाह्या ॥ ४ ॥

---

* प्रज्ञा * दास

२६५१. ब्रीद ज्याचें जगदानी । तोचि मनी स्मरावा ॥ १ ॥ सम गाय कर कटी । उभा तटीं भींवरेच्या ॥ २ ॥ पाहिलिया वेध लावी । ऐसे जीवीं जडोनि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भक्तिकाजा । धांवे लाजा डवलाहें ॥ ४ ॥

२६५२. भक्तवत्सल दिनानाथ । तिहीं लोकीं ज्याची मात ॥ १ ॥ तो हा पुंडलिकासाठीं । आला उभा वाळवंटीं ॥ २ ॥ गर्भवास धरी । अंबऋषीचा कैवारी ॥ ३ ॥ सकळां देवां अधिष्ठान । एका मंत्रासी कारण ॥ ४ ॥ तुका म्हणे ध्यानीं । ज्यासि ध्याता शूळपाणी ॥ ५ ॥

२६५३. लाघवी सूत्रधारी । दोरी नाचवी कुसरी । उपजवी पाळूनि संहारी । नानापरीचें लाघव ॥ १ ॥ पुरोनि पंढरिये उरलें । भक्तिसुखें लांचावलें । उभें नीटाचि राहिलें । कर कटीं न बैसे ॥ २ ॥ बहु काळें ना सांवळें । बहु कठिण ना कोंवळें । गुणत्रया वेगळें । बहुबळें आथीलें ॥ ३ ॥ असोनि नसे सकळांमधीं । मना अगोचर बुद्धी । स्वामी माझा कृपानिधि । तुका म्हणे श्रीविठ्ठल ॥ ४ ॥

२६५४. लाभ खरा नये तुटी । नाहीं आडखळा भेटी ॥ १ ॥ जाय अवाघिया देशा । येथें संचलासी तैसा ॥ २ ॥ मग नलगे पारखी । अवघीं सकट सारखीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बोले । रूपें भुलाविले डोळे ॥ ४ ॥

२६५५. वाचेचिया आळा कवळिलें ब्रह्म । चुकाविला श्रम पृथक तो ॥ १ ॥ सुलभ तें झालें सुलभ तें झालें । जवळीच आलें पंढरिये ॥ २ ॥ नामरूपाचे बांधलें मोटळें । एक एका वेळे सारियेलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वाटे चुकली वसती । उधार तो हातीं आणिपेला ॥ ४ ॥

२६५६. साधावया भक्तिकाज । नाहीं लाज धरीत ॥ १ ॥ ऐसियासी शरण जावें । शक्तीजीवें न वंचीं ॥ २ ॥ भीष्मपण केला खरा । धनुर्धरा रक्षीलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे साक्ष हातीं । तो म्यां चित्तीं धरियेला ॥ ४ ॥

२६५७. पंढरीस घडे अतित्यायें मृत्य । तो जाय पतित अधःपाता ॥ १ ॥ दुराचाऱ्या मोक्षसुखाची वसति । भोळी बाळमूर्ति पांडुरंग

॥ २ ॥ कालियापें भेद मानितां निवडे । श्रोत्रियांसी जोडे अंत्यजता ॥ ३ ॥ माहेरीं सलज्ज ते जाणा सिंदळी । काळिमा काजळी पावविते ॥ ४ ॥ केला न सहावे तीर्थ उपवास । कथेविण दोषसाधन तें ॥ ५ ॥ तुका म्हणे तेथें विश्वास जतन । पुरे भीमास्नान समपाय ॥ ६ ॥

२६५८. कार्तिकीचा सोहळा । चला जाऊं पाहु डोळां । आलें वैकुंठ जवळां । सन्निध पंढरिये ॥ १ पीक पिकलें घुमरी । प्रेम न समाये अंबरीं । अवघी मातली पंढरी । घरोघरीं सुकाळ ॥ २ ॥ चालती स्थिर स्थिर । गरुडटकयांचे भार । गर्जती गंभीर । टाळ श्रुति मृदंग ॥ ३ ॥ मिळालिया भद्रजाती । कैशा आनंदे डुलती । शूर उठावती । एक एक आगळे ॥ ४ ॥ नामामृत कल्लोळ । वृंदें कोंदलीं सकळ । आलें वैष्णवदळ । कळिकाळ कांपती ॥ ५ ॥ आस करिती ब्रम्हादिक । देखोनी वाळवंटीचें सुख । धन्य धन्य मृत्युलोक । म्हणती *भाग्याचा कैसा ॥ ६ ॥ मरण मुक्ति वाराणसी । पित्रऋण गया नासी । उधार नाहीं पंढरीसी । पायापाशीं विठोबाच्या ॥ ७ ॥ तुका म्हणे आतां । काय करणें आम्हां चिंता । सकळ सिद्धींचा दाता । तो सर्वथा नुपेक्षी ॥ ८ ॥

२६५९. उदंड पाहिलें उदंड ऐकिलें । उदंड वर्णिलें क्षेत्रमहिमे ॥ १ ॥ ऐसी चंद्रभागा ऐसें भीमातीर । ऐसा विटेवर देव कोठें ॥ २ ॥ ऐसे संतजन ऐसे हरिदास । ऐसा नामघोष सांगा कोठें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्हां अनाथा कारणें । पंढरी निर्माण केली देवें ॥ ४ ॥

उपदेशपर अभंग

२६६०. जोडोनिया धन उत्तम वेव्हारें : उदास विचारें वेच करी ॥ १ ॥ उत्तमचि गति तो एक पावेल । उत्तम भोगील जीवखाणी ॥ २ ॥ परउपकारीं नेणें परनिंदा । परस्त्रिया सदा बहिणी माया ॥ ३ ॥ भूतदया गाई पशूचें पाळण । तान्हेल्या जीवन वनामाजीं ॥ ४ ॥ शांतिरूपें नव्हे कोणाचा वाईट । वाढवी महत्व वडि-

* भाग्याचे कैसे

लांचें ॥ ५ ॥तुका म्हणे हेचि आश्रमाचें फळ । परमपद बळ वैराग्याचें ॥ ६ ॥

२६६१. पराविया नारी माउली समान। मानिलिया धन काय वेचे ॥ १ ॥ न करितां परनिंदा परद्रव्य अभिलास । काय तुमचे यास वेचे सांगा ॥ २ ॥ बैसलिये ठायीं म्हणता रामराम । काय होय श्रम ऐसें सांगा ॥ ३ ॥ संतांचें वचनीं मानिता विश्वास । काय तुमचें यांस वेचे सांगा ॥ ४ ॥ खरें बोलतां कोण लागतीं सायास । काय वेचे यास ऐसे सांगा ॥ ५ ॥ तुका म्हणे देव जोडे याचसाठीं । आणीक ते आटी न लगे कांहीं ॥ ६ ॥

२६६२. आलिया संसारा उठा वेग करा । शरण जा उदारा पांडुरंगा ॥ १ ॥ देह हें काळाचें धन कुबेराचें । तेथें मनुष्याचें काय आहे ॥ २ ॥ देता देवविता नेता नेवविता । येथें याची सत्ता काय आहे ॥ ३ ॥ *निमित्याचा धनी केला असे प्राणी । तुका म्हणे म्हणोनि व्यर्थ गेला ॥ ४ ॥

२६६३. सांगतों तुम्हांसी भजा रे विठ्ठला । नाहीं तरी गेला जन्म वांयां ॥ १ ॥ करिता भरोवरी दुरावसी दुरी । भवाचिये पुरीं वाहावसी ॥ २ ॥ कांहीं नलगे एक भावची कारण । तुका म्हणे आण विठ्ठलाची ॥ ३ ॥

२६६४. आतां जागा रे भाई जागा रे । चोर निजल्या नाडूनी भागा रे ॥ १ ॥ कैसें असोनि ठाऊकें नेणां । दुःख पावाल पुढिले पेणा ॥ २ ॥ आतां नका रे भाइ नका रे । आहे गांठीं तें लुटवू लोकां रे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे एकाच्या घायें । कां रे जाणोनि न धरा भय ॥ ४ ॥

२६६५. अरे गिळिलेहो संसारें । कांहीं तरि राखा खरें । दिला करुणाकरें । मनुष्यदेह सत्संग ॥ १ ॥ येथें न घलीं न घलीं आड । संचितसा शब्द नाड । उठाउठीं गोड । बीजे बीज वाढवीं ॥ २ ॥

---

*चौथ्या कडव्या ऐवजीं कांहीं प्रतींत खालील दोन कडवीं आढळतात.
निमित्याचा धनी केला असे प्राणी । माझें माझें म्हणोनि व्यर्थ गेला ॥ १ ॥
तुका म्हणे कारे नाशवंतासाठीं देवासवें आटी पाडीतोसी ॥ २ ॥

केलें तें क्रियमाण । झालें तें संचित म्हण । प्रारब्ध जाण । उर उरित उरलें तें ॥ ३ ॥ चित्त खोटें चालीवरि । रोग भोगाचे अंतरीं । रसना अनावरी । तुका म्हणे ढुंग वाहे ॥ ४ ॥

२६६६. मोलाचें आयुष्य वेचुनियां जाय । पूर्वपुण्यें होय लाभ याचा ॥ १ ॥ अनंत जन्माचा शेवट पाहतां । नरदेह हातां आला तुझ्या ॥ २ ॥ कराल ते जोडी येईल कार्यासी । ध्यावें विठ्ठलासी सुखालागीं ॥ ३ ॥ सांचालिया धन होईल ठेवणें । तैसी नारायण जोडी करा ॥ ४ ॥ करा हरिभक्ति परलोकीं ये कामा । सोडाविल यमा पासोनियां ॥ ५ ॥ तुका म्हणे करा आयुष्याचें मोल । नका वेचूं बोल नामेंविण ॥ ६ ॥

२६६७. लाभ जाला बहुतां दिसीं । लाहो करा पुढें नासी । मनुष्यदेहा ऐसी । उत्तम जोडी जोडिली ॥ १ ॥ घेई हरिनाम सादरें । भरा सुखाचीं भांडारें । झालिया व्यापारें । लाहो हेवा जोडीचा ॥ २ ॥ घेउनि माप हातीं । काळ मोवी दिवस राती । चोर लाग घेती । पुढें तैसें पळावें ॥ ३ ॥ हित सावकासें । म्हणे करीन तें पिसें । हातीं काय ऐसें । तुका म्हणे नेणसी ॥ ४ ॥

२६६८. बहुत सोसिलें मागें न कळतां । पुढती काय आतां अध व्हावें ॥ १ ॥ एकाचें अंगीं हें ठवावें लावून । नये भिन्नाभिन्न चांचपडों ॥ २ ॥ कोण होईल तो ब्रह्मांडचाळक । आपणचि हाक देईल हाके ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दिलीं चेतवूनि सुनीं । कौतुकावांचुनि नाहीं छळ ॥ ४ ॥

२६६९. आतां उघडी डोळे । जरी अद्यापि न कळे । तरी मातेचिया खोळे । दगड आला पोटासी ॥ १ ॥ मनुष्यदेह ऐसा निध । साधील ते साधे सिद्ध । करूनि प्रबोध । संत पार उतरले ॥ २ ॥ नांव चंद्रभागे तीरीं । उभी पुंडलिकाचे द्वारीं । कट धरूनियां करीं । उभाउभीं पालवी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे फुकासाठीं । पायीं घातलिया मिठी । होतो उठाउठी । लवकरीच उतार ॥ ४ ॥

२६७०. येउनि नरदेहा झांकितील डोळे । बळेंचि अंधळे होती लोक ॥ १ ॥ उजाडासरसी न चलती वाट । पुढील बोभाट जाणोनियां ॥ २ ॥ बहु फेरे आले सोसोनि वोळसा । पुढें नाहीं ऐसा

लाभ मग ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जाऊं सादावीत वाटे । भेटे तरी भेटे कोणी तरी ॥ ४ ॥

२६७१. विषयाचें सुख एथें वाटे गोड । पुढें अवघड यमदंड ॥ १ ॥ मारिती तोडिती झोडिती निष्ठुर । यमाचे किंकर बहुसाल ॥ २ ॥ आसिपत्र तरुकर खैराचे इंगळ । निघतील ज्वाळ तैलपाकीं ॥ ३ ॥ तप्तभूमीवरी चालविती पायीं । अग्निस्तंभ बाहीं कवटाळविती ॥ ४ ॥ म्हणऊनि तुका येतो काकुलती । पुरे यातायाती गर्भवास ॥ ५ ॥

२६७२. देह मृत्याचें भातुकें । कळों आलें कवतुकें ॥ १ ॥ काय मानियेलें सार । हेंचि वाटतें आश्चर्य ॥ २ ॥ नानाभोगांचीं संचितें । करूनि ठेविलें आइतें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कोडीं । उगवूं न शकती बापुडीं ॥ ४ ॥

२६७३. कां रे तुम्ही निर्मळ हरिगुण गाना । नाचत आनंदरूप वैकुंठासी जाना ॥ १ ॥ काय गणिकेचा यातीं अधिकार मोठा । पापी अजामेळ ऐसा नेला वैकुंठा ॥ २ ॥ ऐसे मागें नेणों किती अनंत अपार । पंचमहादोषी त्यांच्या पातकां नाहीं पार ॥ ३ ॥ पुत्राचिया लोभें नष्ट म्हणे नारायण । कोण कर्तव्य तुका म्हणे त्याचें पुण्य ॥ ४ ॥

२६७४. कां रे न भजसी हरी । तुज कोण अंगीकारी । होईल यमपुरीं । यमदंड यातना ॥ १ ॥ कोण झाली लगबग । काय करिसि तेथें मग ॥ २ ॥ कां रे भरला ताठा । कारितीं बोज नेता वाटा ॥ ३ ॥ तोंडा पडली खिळणी । जिव्हा पिटिती वोढूनि ॥ ४ ॥ कां रे पडिली जनलाज । कोण सोडवील तुज ॥ ५ ॥ लाज धरीं म्हणे तुका । नको वांयां जाऊं फुका ॥ ६ ॥

२६७५. कां रे नाठविसी कृपाळु देवासी । पोसितो जनासी एकला तो ॥ १ ॥ बाळा दुधा कोण करितें उत्पत्ती । वाढवी श्रीपति सवें दोन्ही ॥ २ ॥ फुटती तरुवर उष्णकाळमासीं । जीवन तयांसी कोण घाली ॥ ३ ॥ तेणें तुझी काय नाहीं केली चिंता । राहे त्या अनंता आठवूनि ॥ ४ ॥ तुका म्हणे ज्याचें नाम विश्वंभर । त्याचें निरंतर ध्यान करीं ॥ ५ ॥

२६७६. देवाचें भजन कां रे न करीसी तैसें । अखंड द्रव्यासें पीडतोसी ॥ १ ॥ देवासी शरण कां रे नवजासी तैसा । बक मीना जैसा मनुष्यालागों ॥ २ ॥ देवाचा विश्वास कां रे नाहीं तैसा । पुत्र-स्नेहें जैसा गुंतलासी ॥ ३ ॥ कां रे नाहीं तैसी देवाची ते गोडी । नागवूनि सोडी पत्नी जैसी ॥ ४ ॥ कां रे नाहीं तैसे देवाचे उप-कार । माया मिथ्या भार पितृपूजन ॥ ५ ॥ कां रे भय वाहासी लोकांचा तो धाक । विसरूनिया एक नारायण ॥ ६ ॥ तुका म्हणे कां रे घातलेंसे वांयां । अवघें आयुष्य जाया भक्तिवीण ॥ ७ ॥

२६७७. बहुतां जन्मांअंतीं । जोडी लागली हे हातीं ॥ १ ॥ मनुष्यदेहा ऐसा ठाव । धरीं पांडुरंगीं भाव ॥ २ ॥ बहु केला फेरा । येथें सांपडला थारा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जाणे । ऐसे * दुर्लभ ते शाहाणे ॥ ४ ॥

२६७८. भवसागर तरतां । कां रे करीतसा चिंता । पैल उभा दाता । कटीं कर ठेवूनियां ॥ १ ॥ त्याचें पायीं घाला मिठी । मोल नेघे जगजेठी । भावा एकासाठीं । खांदा वाहे आपुल्या ॥ २ ॥ सुखें करावा संसार । न संडावें दोन्ही वार । दया क्षमा घर । चोज-वीत येतील ॥३॥ भुक्तिमुक्तीची चिंता । दैन्य नाहीं दरिद्रता । तुका म्हणे दाता । पांडुरंग वोळगिल्या ॥ ४ ॥

२६७९. कोणें तुझा सांग केला अंगीकार । निश्चिंति त्वां थोर मानियेली ॥ १ ॥ कोणें ऐसा तुज उपदेश केला । नको या विठ्ठला शरण जाऊं ॥ २ ॥ तेव्हां तुज कोण घालील पाठीसी । घांसील भूमीसी वदन यम ॥ ३ ॥ कां रे नागविसी आयुष्य खातो काळ । दिवसें दिवस बळ क्षीण होतें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे यासी सांगा कोणी तरी । विसरला हरी मायबाप ॥ ५ ॥

२६८०. हरिच्या जागरणा । जातां कां रे न ये मना ॥१॥ कोठें पाहासील तुटी । आयुष्य वेंचे फुकासाठीं ॥२॥ ज्यांची तुज गुंती । ते तों मोकलिती अंतीं ॥३॥ तुका म्हणे बरा । लाभ काय तो विचारा॥४॥

२६८१. दुःखाचे डोंगर लागती सोसावे । ऐसें तंव ठावें सक-

---

* भले

ळांसीं ॥ १ ॥ कांहीं न करिती विचार हिताचा । न करिती वाचा नामघोष ॥ २ ॥ भोगें कळों येती मागिल ते जन्म । उत्तम मध्यम कनिष्ठ ते ॥ ३ ॥ तुका म्हणे येथें झांकितील डोळे । भोग देते वेळे येईल कळों ॥ ४ ॥

२६८२. बुद्धीचा पालट धरा रे कांहीं । मागुता हा नाहीं मनुष्यदेह ॥ १ ॥ आपुल्या हिताचे न होती सायास । गृहदारा आस धनावित्त ॥ २ ॥ अवाचित निधान लागलें हें हातीं । भोगावी विपत्ति गर्भवास ॥ ३ ॥ यावें जावें पुढें ऐसेंचि कारण । भोगावें पतन नरकवास ॥ ४ ॥ तुका म्हणे धरीं आठव या देहीं । नाहीं तरि कांहीं बरें नव्हे ॥ ५ ॥

२६८३. म्हणवितां हरिदास कां रे नाहीं लाज । दीनासी महाराज म्हणसी हीना ॥ १ ॥ काय ऐसें पोट न भरेसें जालें । हालविसी कुले सभेमाजी ॥ २ ॥ तुका म्हणे पोटें केली विटंबना । दीन जाला जना कींव भाकी ॥ ३ ॥

२६८४. म्हणसी नाहीं रे संचित । करीं न करीं ऐसी मात ॥ १ ॥ लाहो घेई हरिनामाचा । जन्म जाऊं नेदी साचा । गळा पडेल यमफासा । मग कैंचा हरि म्हणसी ॥ २ ॥ पुरलासाठीं देहाडा । ऐसें न म्हणें न म्हणें मूढा ॥ ३ ॥ नरदेह दुबळा । ऐसें न म्हणे रे चांडाळा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे सांगों किती । सेखीं तोंडीं पडेल माती ॥ ५ ॥

२६८५. ऐसे सांडुलियां धुरे । केविलवाणी दिसां कां रे । कामें उर भरे । हातीं नुरे मृत्तिका ॥ १ ॥ उदार हा जगदानी । पांडुरंग अभिमानी । तुळसीदळ पाणी । चिंतनाचा भुकेला ॥ २ ॥ नलगे पुसावी चाकरी । कोणी वकील ये घरीं । त्याचा तोचि करी । पारपत्य सकळां ॥ ३ ॥ नाहीं आडकाठी । तुका म्हणे जातां भेटी । न बोलतां मिठी । उगीच पायीं घालावी ॥ ४ ॥

२६८६. कां रे दास होसी संसाराचा खर । दुःखाचे डोंगर भोगावया ॥ १ ॥ मिष्टान्नाची गोडी जिव्हेच्या अगरीं । मसक भरल्यावरीं स्वाद नेणें ॥ २ ॥ आणीकही भोग आणिका इंद्रियांचे । नाहीं ऐसें साचे जवळी कांहीं ॥ ३ ॥ रूप दृष्टि धाय पाहतां पाहतां ।

न घडे सर्वथा आणि तृष्णा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे कां रे नाशिवंता-साठीं । देवासवें तुटी करितोसी ॥ ५ ॥

२६८७. गेले पळाले दिवस रोज । काय म्हणतोसि माझें माझें ॥ १ ॥ सळे धरोनि बैसला काळ । फांकों नेदी घटका पळ ॥ २ ॥ कां रे अद्यापि न कळे । केश फिरले कान डोळे ॥ ३ ॥ हित कळोनि असतां हातीं । तोंडीं पाडोनि घेसी माती ॥ ४ ॥ तुज ठाऊकें मी जाणार । पाया शोधोनि बांधिसी घर ॥ ५ ॥ तुका म्हणे वेगें । पंढरीराया शरण रिघें ॥ ६ ॥

२६८८. करूनि जतन । कोणा कामा आलें धन ॥ १ ॥ ॥ ऐसें जाणत जाणतां । कां रे होतोसी नेणता ॥ २ ॥ प्रिया पुत्र बंधु । नाहीं तुज याशीं संबंधु ॥ ३ ॥ तुका म्हणे एका । हरीविण नाहीं सखा ॥ ४ ॥

२६८९. कां रे माझीं पोरें म्हणसील ढोरें । मायबाप खरें काय एक ॥ १ ॥ कां रे गेलें म्हणोनि करिसी तळमळ । मिथ्याचि कोल्हाळ गेलियाचा ॥ २ ॥ कां रे माझें माझें म्हणसील गोत । न सोडविती दूत यमाहातीं ॥ ३ ॥ कां रे मी बळिया म्हणविसी ऐसा । सरणापाशीं कैसा उचलविसी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे न धरीं भरंवसा कांहीं । वेगीं शरण जाई पांडुरंगा ॥ ५ ॥

२६९०. धन मेळवूनि कोटी । सवें न ये रे लंगोटी ॥ १ ॥ पानें खाशील उदंड । अंतीं जासी सुकल्या तोंड ॥ २ ॥ पलंग न्याहाल्या सुपती । शेवटीं गोवऱ्या सांगातीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे राम । एक विसरतां श्रम ॥ ४ ॥

२६९१. नित्य उठोनियां खावयाची चिंता । आपुल्या तूं हिता नाठवीसी ॥ १ ॥ जननीचे पोटीं उपजलासी जेव्हां । चिंता तुझी तेव्हां केली तेणें ॥ २ ॥ चातकांलागूनि मेघ नित्य वर्षे । तो तुज उदास करील केवीं ॥ ३ ॥ पक्षी वनचरें आहेत भूमीवरि । तयां-लागीं हरि उपेक्षीना ॥ ४ ॥ तुका म्हणे भाव धरून राहे चित्तीं । तरि तो श्रीपति उपेक्षीना ॥ ५ ॥

२६९२. एक शेर अन्ना चाड । येर वाउगी बडबड ॥ १ ॥ कां रे तृष्णा वाढविसी । बांधवोनि मोहपाशीं ॥ २ ॥ औट हात तुझा

जागा । येर सिणसी वाउगा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे श्रम । एक विसरता राम ॥ ४ ॥

२६९३. एक मन तुझ्या अवघ्या भांडवला । वांटितां तें तुला येईल कैसें ॥ १ ॥ म्हणउनि दृढ धरीं पांडुरंग । देहा लावीं संग प्रारब्धाचा ॥ २ ॥ आणिका संकल्पा नको गोऊं मन । तरीच कारण साध्य होय ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐसें जाणावें उचित । तरी सहज स्थित येईल कळों ॥ ४ ॥

२६९४. मैत्र केला महाबळी । कामा न ये अंतकाळीं ॥ १ ॥ आधीं घे रे रामनाम । सामा भरीं हा उत्तम । नाहीं तरी यम । दांत खातो करकरा ॥ २ ॥ धन मिळविलें कोडी । काळ घेतल्या न सोडी ॥ ३ ॥ कामा न ये हा परिवार । सैन्य लोक बहु फार ॥ ४ ॥ तंववरी तुमचें बळ । जंव आला नाहीं काळ ॥ ५ ॥ तुका म्हणे बापा । चुकवीं चौऱ्याशींच्या खेपा ॥ ६ ॥

२६९५. आलें भरा येच पेंठे । पुढें मागुतें न भेटे ॥ १ ॥ नाहीं कोणाचा सांगात । दुःख भोगितां आघात ॥ २ ॥ होसी फजीती वरपडा । लक्ष चौऱ्यासीचे वेढा ॥ ३ ॥ एका पाउलाची वाट । कोणा सांगावा बोभाट ॥ ४ ॥ जुंतिजेसी घाणां । नाहीं मारितिया करुणा ॥ ५ ॥ तुका म्हणे हित पाहे । जोंवरी हें हातीं आहे ॥ ६ ॥

२६९६. देवाचिया चाडे प्रमाण उचित । नये वाटू चित्त निषेधासी ॥ १ ॥ नये राहों उभें कसमळापाशीं । भुंकतील तैसीं सांडावीं तीं ॥ २ ॥ तुका म्हणे क्षमा सुखाची हे रासी । सांडुनि कां ऐसी दुःखी व्हावें ॥ ३ ॥

२६९७. भक्तिभावें करीं वैसोनि निश्चित । नको गोवूं चित्त प्रपंचासी ॥ १ ॥ एक दृढ करीं पंढरीचा राव । मग तुज उपाव पुढिल सुचे ॥ २ ॥ नको करूं कांहीं देवतापूजन । जप तप ध्यान तेंही नको ॥ ३ ॥ मानिसिल झणीं आपलिक कांहीं । येरझार पाहीं न चुके कदा ॥ ४ ॥ ऐसे जन्म किती पावलासी देहीं । अझुनि कां नाहीं कळली सोय ॥ ५ ॥ सोय धरीं आतां होय पां सावध । अनुभव आनंद आहे कैसा ॥ ६ ॥ सहज कैसें आहे तेथींचें तें गुज ।

अनुभवें निज पाहे तुकीं ॥ ७ ॥ तुका म्हणे आतां होई तूं सावध । तोडीं भवबंध एका जन्में ॥ ८ ॥

२६९८. सोसें बहु गर्भवासीं । मेलों असों उपवासीं । नाहीं सखीं ऐसीं । येथें कोण भेटलीं ॥ १ ॥ करीं करीं रे स्वहित । देह तंव हे अनित्य । नाहीं दिलें चित्त । सोडवूं मोह्यापासोनि ॥ २ ॥ पाळीं तोंडींचिया घांसें । तेचि होय अनारिसें । ज्या नव्हे ऐसें । खेदी परि सोडवीना ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धनमानें । माझ्या बाटलों मीपणें । नाहीं दिला मनें । देखों लाभें हा लाभ ॥ ४ ॥

२६९९. काळ जवळिच उभा नेणां । घाली झांपडी खुंटी कानां ॥ १ ॥ कैसा हुशार सावध राहीं । आपुला तूं आपुले ठायीं ॥ २ ॥ काळ जवळिच उभा पाहीं । नेदि कोणासि देऊं कांहीं ॥ ३ ॥ काळें पुरविली पाठी । वरुषें जालीं तरी साठी ॥ ४ ॥ काळ भोंवताला भोंवे । राम येऊं नेदी जिव्हे ॥ ५ ॥ तुका म्हणे काळा । कर्म मिळतें तें जाळा ॥ ६ ॥

२७००. दिकची या नाहीं संसारसंबंधा । तुटेना या बाधा भवरोगाची ॥ १ ॥ तांतडी ते करीं म्हणऊनि तांतडी । साधिली ती घडी सोनियाची ॥ २ ॥ संकल्पाच्या बीजें इंद्रियांची चाली । प्रारब्ध तें घाली गर्भवासीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बीजें जाळुनी सकळ । करावें गोपाळें आपुले भाट ॥ ४ ॥

२७०१. मृगजळ दिसे साचपणा ऐसें । खोटियाचें पिसें ऊर फोडी ॥ १ ॥ जाणोनि कां करा आपुलाले घात । विचारा रे हित लवलाहीं ॥ २ ॥ संचित सांगातीं बोळवण सवें । आचारलें द्यावें फळ तेणें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे शेवीं स्मशान तें वरी । संबंध गोवरी आगीसवें ॥ ४ ॥

२७०२. आठवे देव तो करावा उपाव । येर त्यजीं वाव खटपट ॥ १ ॥ होई बा जागा होई बा जागा । वाउगा कां गा शिणसील ॥ २ ॥ आणिवेच्या भारें भवाचिये डोहीं । बुडसी तों कई निघसि ना ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा पावसील भावें । जाणतां तें ठावें कांहीं नव्हे ॥ ४ ॥

२७०३. अन्नाच्या परिमळें जरि जाय भूक । तरि कां हे पाक

घरोघरीं ॥ १ ॥ आपुलालें तुम्ही करा रे स्वहित । वाचे स्मरा नित्य राम राम । २ ॥ देखोनि जीवन जरि जाय ताहान । तरि कां सांठवण घरोघरीं ॥ ३ ॥ देखोनियां छाया सुख न पवीजे । जंव न बैसीजे तयातळीं ॥ ४ ॥हित तरी होय गातां आइकतां । जरि राहे चित्ता दृढभाव ॥ ५ ॥ तुका म्हणे होसी भावेंचि तूं मुक्त । काय करिसी युक्त जाणिवेची ॥ ६ ॥

२७०४. सदैव तुम्हां अवघें आहे । हातपाय चालाया ॥ १ ॥ मुखीं वाणी कानीं कीर्ति । डोळे मूर्ति देखावया ॥ २ ॥ अंध बहिर ठकलीं किती । मुकीं होती पांगुळ ॥ ३ ॥ घरा आगी लावुनि जागा। न पळे तो गा वांचेना ॥ ४ ॥ तुका म्हणे जागा हिता । कांहीं आतां आपुल्या ॥ ५ ॥

२७०५. आपुलिया अंगें तोडीं मायाजाळ। ऐसें नाहीं बळ कोणापाशीं ॥ १ ॥ रांडापोरें त्याग करी कुटुंबाचा । नावरे हे वाचा आणि मन ॥ २ ॥ * मुक्त जालों ऐसें बोलों जाय मुखें । तुका म्हणे दुःखें बांधला तो ॥ ३ ॥

२७०६. काळोखी खाऊन कैवाड केला धीर । आपुलिया हितें जालें जनामध्यें शूर ॥ १ ॥ कां रे तुम्ही नेणां कां रे तुम्ही नेणां । अल्पसुखासाठीं पडशी विपत्तीचे घाणां ॥ २ ॥ नाहीं ऐसी लाज काय तयापें आगळें । काय नव्हे केलें आपुलिया बळें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तरी सुख अवघेंचि बरें । जतन करूं हीं आपुलालीं ढोरें ॥ ४ ॥

२७०७. नलगे द्यावा जीव सहजचि जाणार । आहे तो विचार जाणा कांहीं ॥ १ ॥ मरण जो मागे गाढवाचा बाळ । बोलिजे चांडाळ शुद्ध त्यासी ॥२॥ तुका म्हणे कांहीं होईल स्वहित । निधान जो थीत टाकूं पाहे ॥ ३ ॥

२७०८. वाटां घेई लवकरि । मागें अंतरसी दूरी । केली भरोवरी । सार नेती आणीक ॥ १ ॥ ऐसी भांबावलीं किती । काय

---

*कित्येक गाथ्यांत खालील चरण आणखी आढळतो.

हर्षामर्ष जो हे नाहीं जो जिगले । तों वरि हे केले चार त्यानीं ॥ ३ ॥

जाणों नेणों किती । समय नेणती । माथां भार वाहोनी ॥ २ ॥ नाहीं सरलें तोंवरी । धांव घेई वेग करीं । घेतलें पदरीं । फावलें तें आपुलें ॥ ३ ॥ फटलंडी म्हणे तुका । एक न साहावे धक्का । तरिच या सुखा । मग कैसा पावसी ॥ ४ ॥

२७०९. देवाचे म्हणोनि देवीं अनादर । हें मोठें आश्चर्य वाटतसे ॥ १ ॥ आता येरा जना म्हणावें तें काई । जया भार डोई संसाराचा ॥ २ ॥ त्यजुनी संसार अभिमान सांटा । जुलूम हा मोठा दिसतसे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अळस करूनियां साहे । बळें कैसें पाहे वांयां जाती ॥ ४ ॥

२७१०. काय एकां जालें तें का नाहीं ठावें । काय हें सांगावें काय म्हूण ॥ १ ॥ देखतील डोळां ऐकतील कानीं । बोलिलें पुराणीं तेंही ठावें ॥ २ ॥ काय हें शरीर साच कीं जाणार । सकळ विचार जाणती हा ॥ ३ ॥ कां हें कळों नये आपुलें आपणा । बाळत्व तारुण्य वृद्धदशा ॥ ४ ॥ कां हें आवडलें प्रियापुत्रधन । काय कामा कोण कोणा आलें ॥ ५ ॥ कां हें जन्म वांयां घातलें उत्तम । कां हें रामराम न म्हणती ॥ ६ ॥ काय भुली यांसी पडली जाणतां । देखतीं मरतां आणिकांसी ॥ ७ ॥ काय करिती हे बाधालिया काळें । तुका म्हणे बळें वज्रपाशीं ॥ ८ ॥

२७११. वाटे या जनाचें थोर बा आश्चर्य । न करिती विचार कां हिताचा ॥ १ ॥ कोण दम ऐसा आहे यांचे पोटीं । येईल शेवटीं कोण कामा ॥ २ ॥ काय मानुनियां राहिले निश्चिंती । काय जाब देती यमदूतां ॥ ३ ॥ कां हीं विसरलीं मरण बापुडीं । काय यांसी गोडी लागलीसे ॥ ४ ॥ काय हातीं नाहीं करील तयासी । काय जालें यांसी काय जाणों ॥ ५ ॥ कां हीं नाठविती देवकीनंदना । सुटाया बंधनापासूनियां ॥ ६ ॥ काय मोल यासी लागे धन वित्त । कां हें यांचें चित्त घेत नाहीं ॥ ७ ॥ तुका म्हणे कां हीं भोगीतील खाणी । कां त्या चक्रपाणी विसरलीं ॥ ८ ॥

२७१२. पाडिली हे रूढि जगा परिचार । चालविती वेव्हार सत्य म्हूण ॥ १ ॥ मरणाची कां रे नाहीं आठवण । संचिताचें धन लाभ हेवा ॥ २ ॥ देहाचें भय तें काळाचें भातुकें । ग्रासूनि तें एकें ठेवि-

लेंसे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कांहीं उघडा रे डोळे । जाणोनि अंधळे होऊं नका ॥ ४ ॥

२७१३. म्हणसी होऊनी निश्चिंता । हरूनियां अवघी चिंता । मग जाऊं एकांता । भजन करूं । संसारसंभ्रमें आशा लागे पाठीं । तेणें जीवा साटी होईल तुझ्या ॥ १ ॥ सेकीं नाडसील नाडसील । बिषयसंगें तूं अवघा नाडसील । मागुता पडसील भवडोहीं ॥ २ ॥ शरीर सकळ मायेचा बांधा । यासी नाहीं कदा आराणूक । करिती तडातोडी अंतर्बाह्यात्कारीं । ऐसें जाती चारी दिवस वेगीं ॥ ३ ॥ मोलाची घडी जाते वांयाविण । न मिळे मोल धन देतां कोडी । जागा होईं करीं हिताचा उपाय । तुका म्हणे हाय करिसी मग ॥ ४ ॥

२७१४. इच्छेचें पाहिलें । डोळीं अंतीं मोकालिलें ॥ १ ॥ याचा विश्वास तो काई । ऐसें विचारूनि पाहीं ॥ २ ॥ सुगंध अभ्यंगें पाळितां । केश फिरले जाणतां ॥ ३ ॥ पिंड पाळितां ओसरे । अवघी घेऊनि मागें सरे ॥ ४ ॥ करितां उपचार । कोणा नाहीं उपकार ॥ ५ ॥ अल्प जीवन करीं । तुका म्हणे साधी हरि ॥ ६ ॥

२७१५. एक पाहातसां एकांचीं दहनें । सावध त्या गुणें कां रे नव्हा ॥ १ ॥ मारा हाक देवा भय अट्टाहासें । जंव काळा ऐसें जालें नाहीं ॥ २ ॥ मरणाची तंव गाठोडी पदरीं । जिणें तोंचिवरी माप भरे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धिग वाहती मारग । अंगा आलें मग हालोंनेदी ॥ ४ ॥

२७१६. हरि हरि तुम्हीं म्हणा रे सकळ । तेणें मायाजाळ तुटईल ॥ १ ॥ आणिक नका कांहीं गाबाळाचे भरीं । पडों येत थोरी नागवण ॥ २ ॥ भावें तुळसीदळ पाणी जोडा हात । म्हणावें पतित वेळोवेळां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हा तंव कृपेचा सागर । नामासाठीं पार पाववील ॥ ४ ॥

२७१७. कैं वाहावें जीवन । कैं पलंगीं शयन ॥ १ ॥ जैसी जैसी वेळ पडे । तैसेंतैसें होणें घडे ॥ २ ॥ कैं भोज्य नानापरी । कैं कोरड्या भाकरी ॥ ३ ॥ कैं बैसावें वहनीं । कैं पायीं अनवाणी ॥ ४ ॥ कैं उत्तम प्रावर्णें । कैं वसनें तीं जीर्णें ॥ ५ ॥ कैं सकळ संपत्ती ।

कैं भोगणें विपत्ती ॥ ६ ॥ कैं सज्जनाशीं संग । कैं दुर्जनाशीं योग ॥ ७ ॥ तुका म्हणे जाण । सुख दुःख तें समान ॥ ८ ॥

२७१८. सकळांच्या पायां माझी विनवणी । मस्तक चरणीं ठेवीतसे ॥ १ ॥ अहो श्रोते वक्ते सकळही जन । बरें पारखून बांधा गांठी ॥२॥ फोडिलें भांडार धन्याचा हा माल । तेथें मी हमाल भारवाही ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चाली जाली चहूं देशीं । उतरला कसीं खरा माल ॥ ४ ॥

२७१९. अरे हें देह व्यर्थ जावें । ऐसें जरी तुज व्हावें । द्यूतकर्म मनोभावें । सारीपाट खेळावा ॥ १ ॥ मग कैचें हरिचें नाम । निजलीया जागा राम । जन्मोजन्मींचा अधम । दुःख थोर साधिलें ॥२॥ विषयसुखाचा लंपट । दासीगमनीं अतिधीट । तया तेचि वाट । अधोगती जावया ॥ ३ ॥ आणिक एक कोड । नरका जावयाची चाड । तरी संतनिंदा गोड । करी कवतुकें सदा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे ऐसें । मना लावी रामपिसें । नाहीं तरी आलिया सायासें । फुकट जासी ठकोनि ॥ ५ ॥

२७२०. नका घालूं दूध जयामध्यें सार । ताकाचे उपकार तरी करा ॥ १ ॥ नेदा तरी हें हो नका देऊं अन्न । फुकाचें जीवन तरी पाजा ॥ २ ॥ तुका म्हणे मज सगुणाची चाड । पुरवा कोणी कोड दुर्बळाचें ॥ ३ ॥

२७२१. आतां तरी पुढें हाचि उपदेश । नका करूं नाश आयुष्याचा ॥ १ ॥ सकळांच्या पायां माझें दंडवत । आपुलालें चित्त शुद्ध करा ॥ २ ॥ हित तें करावें देवाचें चिंतन । करूनिया मन *एकाविध ॥३॥ तुका म्हणे लाभ होय तो व्यापार । करा काय फार शिकवावें ॥ ४ ॥

२७२२. एक रे जना तुझ्या स्वहिताच्या खुणा । पंढरीचा राणा मनामाजी स्मरावा ॥ १ ॥ मग कैचें रे बंधन वाचे गातां नारायण । भवसिंधु वो जाण येचि तीरीं सरेल ॥ २ ॥ दास्य करील कळिकाळ बंध तुटेल मायाजाळ । होतील सकळ रिद्धिसिद्धी म्हणियाऱ्या ॥३॥ सकळशास्त्रांचें सार हें वेदांचें गव्हर । पाहातां विचार हाचि करिती

*शुद्धभावें

पुराणें ॥ ४ ॥ ब्राह्मण क्षत्रिय वैश्य शूद्र चांडाळांही अधिकार । बाळें नारीनर आदिकरोनि वेश्याही ॥ ५ ॥ तुका म्हणे अनुभवें आम्हीं पाडियलें ठावें । आणीकही दैवें सुख घेती भाविकें ॥ ६ ॥

२७२३. न करीं तळमळ राहें रे निश्चळ । आहे हा कृपाळ स्वामी माझा ॥ १ ॥ अविनाश सुख देईल निर्वाणी । चुकतील खाणी चौऱ्याशीच्या ॥ २ ॥ आणिकिया जीवा होईल उद्धार । तेही उपकार घडती कोटि ॥३॥ आहिक्यपरत्रीं होसील सरता । वाचे उच्चारितां रामराम ॥ ४ ॥ तुका म्हणे सांडीं संसाराचा छंद । मग परमानंद पावसील ॥ ५ ॥

२७२४. साधकाची दशा उदास असावी । उपाधी नसावी अंतर्बाही ॥ १ ॥ लालुप्यता काय निद्रेतें जिणावें । भोजन करावें परमित ॥ २ ॥ एकांतीं लोकांतीं स्त्रियांशीं भाषण । प्राण गेल्या जाण बोलों न ये ॥ ३ ॥ * तुका म्हणे ऐशा साधनीं जो राहे । तोचि ज्ञान लाहे गुरुकृपा ॥ ४ ॥

२७२५. निर्वाहापुरतें अन्नआच्छादन । आश्रमासी स्थान कोपी गुहा ॥ १ ॥ कोठेंही चित्तासी नसावें बंधन । हृदयीं नारायण सांठवावा ॥ २ ॥ नये बोलों फार बैसों जनामधीं । सावधान बुद्धी इंद्रियदमीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे घडी घडीने साधावी । त्रिगुणाची गोवी उगवूनि ॥ ४ ॥

२७२६. सर्वस्वासी मुकावें तेणें हरिसी जिकावें । अर्थप्राणजीवें देहत्याग ॥ १ ॥ मोह ममता माया चाड चिंता । विषयकंदुवेथा जाळूनियां ॥ २ ॥ लोकलज्जा दंभ आणि अहंकार । करूनि मत्सर देशधडी ॥ ३ ॥ शांति क्षमा दया सखिया विनउनी । मूळ चक्रपाणी धाडी त्यांसी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे यातीअक्षरेंअभिमान । सांडोनियां शरण रिघें संतां ॥ ५ ॥

२७२७. आशा हे समूळ खाणोनि काढावी । तेव्हांचि गोसावी व्हावें तेणें ॥ १ ॥ नाहीं तरि सुखें असावें संसारीं । फजिती दुसरी

*कांहीं प्रतींत खालील चरण येथें आणखी आढळतो संग सज्जनाचा उच्चार नामाचा । घोष कीर्तनाचा अहर्निशीं

करूं नये ॥ २ ॥ आशा मारोनिया जयवंत व्हावें । तेव्हांचि निघावें सर्वांतूनि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जरी योगाची तांतडी । आशेची बीबुडी करीं आधीं ॥ ४ ॥

२७२८. हित व्हावें तरी दंभ दुरी ठेवा । चितशुद्धि सेवा देवाची हे ॥ १ ॥ आवडी विठ्ठल गाइजे एकांतीं । अलभ्य ते येती लाभ घरा ॥ २ ॥ आणिकां अंतरीं न द्यावी वसती । करावी हे शांती वासनेची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बाण हाचि निर्वाणींचा । वाउगी हे वाचा वेचूं नये ॥ ४ ॥

२७२९. करूनिया शुद्ध मन । नारायण स्मरावा ॥ १ ॥ तरीच हा तरिजे सिंधु । भवबंधु तोडोनियां ॥ २ ॥ येथें सरे शुद्ध साचें । अंतरींचें बीज तें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लवणकळी । पडतां जळीं तें होय ॥ ४ ॥

२७३०. बैसोनि निवांत शुद्ध करीं चित्त । तया सुखा अंतपार नाहीं ॥ १ ॥ येऊनि अंतरीं राहिल गोपाळ । सायासाचें फळ बैसलिया ॥ २ ॥ राम कृष्ण हरि मुकुंद मुरारी । मंत्र हा उच्चारीं वेळोवेळां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐसें देइन मी दिव्य । जरी होईल भाव एकविध ॥ ४ ॥

२७३१. नये वांटूं मन । कांहीं न देखावें भिन्न ॥ १ ॥ पाय विठोबाचे चित्तीं । असों द्यावे दिवस राती ॥ २ ॥ नये काकुळती । कोणा यावे हरिभक्ति ॥ ३ ॥ तुका म्हणे साई । करील कृपेची विठाई ॥ ४ ॥

२७३२. नलगे देशकाळ । मंत्रविधान सकळ । मनचि निश्चळ । करूनि करुणा भाकावी ॥ १ ॥ येतो बैसलिया ठाया । आसनें व्यापी देवराया । निर्मळ ते काया । अधिष्ठान तयाचें ॥ २ ॥ कल्पनेचा साक्षी । तरि आदरेंचि लक्षी । आवडीनें भक्षी । कोरडें धान्य मटमटां ॥ ३ ॥ घेणें तरि भाव । लक्षी दासाचा उपाव । तुका म्हणे जीव । जीवीं मेळवील अनंत ॥ ४ ॥

२७३३. सत्य आठवितां देव । जातें भेव पळोनि ॥ १ ॥ नलगे कांहीं करणें चिंता । धरी सत्ता सर्व तो ॥ २ ॥ भावें भाव राहे

पायीं । देव तैं सांनिध ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कृष्णनामें । शीतळ प्रेमें सर्वांसी ॥ ४ ॥

२७३४. कायावाचामनें झाला विष्णुदास । काम क्रोध त्यास बाधीतना ॥ १ ॥ विश्वासी तो करी स्वामीवरी सत्ता । सकळ भोगिता होय त्याचें ॥ २ ॥ तुका म्हणे चित्त करावें निर्मळ । येऊनि गोपाळ राहे तेथें ॥ ३ ॥

२७३५. तेचि करीं मात । जेणें होईल तुझें हित । काय बडबड निमित्य । सुख जिव्हारी शिणविसी ॥ १ ॥ जो मूळव्याधि पीडिला । त्यासी देखोनि हांसे खरजुला ॥ २ ॥ आराध करी सोसी । त्यासी हांसे तो आळसी ॥ ३ ॥ क्षयरोगी म्हणे परता । सर रोगिया कुष्ठता ॥ ४ ॥ वडस दोहीं डोळां वाढले । आणिकां कानें कोचें बोले ॥ ५ ॥ तुका लागे पायां । शुद्ध करा आपाणियां ॥ ६ ॥

२७३६. थोडें परि निरें । अविट तें घ्यावें खरें ॥ १ ॥ घ्यावें जेणें नये तुटी । बीज वाढें बिजा पोटीं ॥ २ ॥ चित्त ठेवीं ग्वाही । उपचारें चाड नाहीं ॥ ३ ॥ आपुलें तें हित फार । तुका म्हणे खरें सार ॥ ४ ॥

२७३७. नम्र जाला भूतां । तेणें कोंडिलें अनंता ॥ १ ॥ हेंचि शूरत्वाचें अंग । हारि आणिला श्रीरंग ॥ २ ॥ अवघा जाला पण । लवण सकळां कारण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पाणी । पातळपणें तळा आणी* ॥ ४ ॥

२७३८. ऐका गा हे अवघे जन । शुद्ध मन तें हित ॥ १ ॥ अवघा काळ नये जरी । समयावरी जाणावें ॥ २ ॥ नाहीं कोणी सवें येतां । संचिता या वेगळा ॥ ३ ॥ बरवा अवकाश आहे । करा साहे इंद्रियें ॥ ४ ॥ कर्मभूमी ऐसा ठाव । वेवसाव जाणावा ॥ ५ ॥ तुका म्हणे उत्तम जोडी । जाती घडी नरदेह ॥ ६ ॥

२७३९. कठिण नारळाचें अंग । बाहेरी भीतरीचें चांग ॥ १ ॥ तैसा करीं कां विचार । शुद्ध कारण अंतर ॥ २ ॥ वरी कांटे फणसफळा । माजि अंतरीं जिव्हाळा ॥ ३ ॥ मिठें रुचाविलें अन्न । नये सतत कारण ॥ ४ ॥ ऊंस बाहेरी दिसे काळा । आंत रसाचा

---

* खणी

आगळा ॥ ५ ॥ तुका म्हणे मोल गोडी । काय चाड वरिल्या खोडी ॥ ६ ॥

२७४०. चुकलिया ताळा । वाती घालुनि बैसे डोळां ॥ १ ॥ तैसें जागें करीं चित्ता । कांहीं आपुलिया हिता ॥ २ ॥ विक्षेपिलें धन । तेथें गुंतलेंसें मन ॥ ३ ॥ नाशिवंतासाठीं । तुका म्हणे करिसी आटी ॥ ४ ॥

२७४१. उचित जाणावें मुख्य धर्म आधीं । चित्त शुद्ध बुद्धी ठायीं स्थीर ॥ १ ॥ न घालावी धांव मनाचिये ओढी । वचनीं आवडी संताचिये ॥ २ ॥ अंतरीं या राहे वचनाचा विश्वास । न लगे उपदेश तुका म्हणे ॥ ३ ॥

२७४२. संसाराचा माथां भार । कांहीं पर न ठेवीं ॥ १ ॥ भक्तीची ते जाती ऐसी । सर्वस्वासी मुकावें ॥ २ ॥ भिक्षा आणि वेवसाव । काला करी तो गाढव ॥ ३ ॥ करूनि वस्ती बाजारीं । म्हणवी कासया निस्पृही ॥ ४ ॥ प्रसादा आडुनि कवी । केलें तूप पाणी तेवीं ॥ ५ ॥ तुका म्हणे होई शूर । किंवा निसूर मजूर ॥ ६ ॥

२७४३. कंथा प्रावर्ण । नव्हे भिक्षेचें ते अन्न ॥ १ ॥ करीं यापरी स्वहित । विचारूनी धर्म नीत ॥२॥ देऊळ नव्हे घर । प्रपंच परउपकार ॥ ३ ॥ विधिसेवन काम । नव्हे शब्द रामराम ॥ ४ ॥ हत्या क्षात्रधर्म । नव्हे निष्काम तें कर्म ॥ ५ ॥ तुका म्हणे संतीं । करूनि ठेविली आइती ॥ ६ ॥

२७४४. डोळयामध्यें जैसें कणु । अणु तेंहि न समाये ॥ १ ॥ तैसें शुद्ध करा हित । नका चित्त बाटवूं ॥ २ ॥ आपुल्याचा कळवळा । आणिका बाळावरि न ये ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बीज मुडा । जैशा चाडा पिकाच्या ॥ ४ ॥

२७४५. करणें तें हेचि करा । नरका घोरा कां जातां ॥ १ ॥ जया मध्यें नारायण । शुद्ध पुण्य तें एक ॥ २ ॥ शरणागतां देव राखे । येरा वाखे विघ्नांचे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लीन व्हावें । कळे भावें वर्म हें ॥ ४ ॥

२७४६. किती रांडवडे । घालूनि व्हाल रे बापुडे । संसाराचे भिडे । कासावीस झालेती ॥ १ ॥ माझ्या स्वामी शरण रिघा । कृपा-

ळुवा पांडुरंगा । ठेवीं अंगसंगा । विश्वासिया जवळी ॥ २ ॥ कांहीं न मागतां भले । होईल तेचीं काम केलें । नसावें आथिलें । कांहीं एका संकल्पें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भाव । पाववील ठायाठाव । एक-विध जीव । । ठेविलिया सेवेसी ॥ ४ ॥

२७४७. सत्य आम्हां मनीं । नव्हों गाबाळाचे धनी ॥ १ ॥ ऐसें जाणा रे सकळ । भरा शुद्ध टाका मळ ॥ २ ॥ देतों तीक्ष्ण उत्तरें । पुढें व्हावयासी बरें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बरें घडे । देशोदेशीं चाले कोडें ॥ ४ ॥

२७४८. काय धोविलें बाहेरी । मन मळलें अंतरीं । गादलें जन्म-वरी । असत्यकाटें काटलें ॥ १ ॥ सांडी व्यापार दंभाचा । शुद्ध करीं रे मन वाचा । तुझिया चित्ताचा । तूंच ग्वाही आपुला ॥ २ ॥ पाप-पुण्य विटाळ देहीं । करितां न विचारासी कांहीं । काय चाचपसी मही । जी अखंड सोंवळी ॥३॥ कामक्रोध वेगळा । ऐसा होई का रे सोंवळा । तुका म्हणे कळा । गुंडून ठेवीं या कुसरी ॥ ४ ॥

२७४९. निवडावे खडे । तरी दळण वोज घडे ॥ १ ॥ नाहीं तरि नासोनि जाय । कारण आळस उरे हाय ॥ २ ॥ निवडावें तन । शेतीं करावें राखण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नीत । न विचारितां नव्हे हित ॥ ४ ॥

२७५०. भय नाहीं भेव । अनुतापी नव्हता जीव ॥ १ ॥ जेथें देवाचीं तळमळ । तेथें काशाचा विटाळ ॥ २ ॥ उच्चारितां दोष । नाहीं उरों देत लेश ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चित्त । होय आवडी मिश्रित ॥ ४ ॥

२७५१. काय तो विवाद असो भेदाभेद । साधा परमानंद एका भावें ॥ १ ॥ निघोनि आयुष्य जातें हातोहात । विचारीं पां हित लवलाहीं ॥ २ ॥ तुका म्हणे भावभक्ति हे कारण । नागवी भूषण दंभ तोचि ॥ ३ ॥

२७५२. जेणें घडे नारायणीं अंतराय । होत बापमाय वर्जावीं तीं ॥ १ ॥ येर प्रियापुत्रधना कोण लेखा । करिती तीं दुःखा पात्र शत्रू ॥ २ ॥ प्रल्हादें जनक बिभीषणें बंधु । राज्य माता निंदु भरतें

केली ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सर्व धर्म हरिचे पाय । आणीक उपाय दुःखमूळ ॥ ४ ॥

२७५३. न मनावें तैसें गुरुचें वचन । जेणें नारायण अंतरे तें । आड आला म्हणुनी फोडियेला डोळा । बळिने आंधळा शुक्र केला ॥ १ ॥ करी देव तरी काय नव्हे एक । कां तुम्ही पृथक शिणा वांयां ॥ २ ॥ उल्लंघुनीयां भ्रताराची आज्ञा । अन्न ऋषिपत्न्या घेउनि गेल्या । अवघेंचि त्यांचें देवें केलें काज । धर्म आणि लाज राखियेली ॥ ३ ॥ पितयासी पुत्रें केला वैराकार । प्रल्हादें असुर मारवीला । बहुत विघ्नें केलीं तया आड । परि नाहीं कैवाड सांडियेला ॥ ४ ॥ गौळणी करिती देवाशीं व्यभिचार । सांडुनी आचार भ्रष्ट होती । तयां दिलें तें कवणासी नाहीं । अवघा अंतर्बाही तोचि जाला ॥ ५ ॥ देव जोडे तरी करावा अधर्म । अंतरे तें कर्म नाचरावें । तुका म्हणे हा तो जाणतो कळवळा । म्हणोनी अजामेळा उद्धरिलें ॥ ६ ॥

२७५४. हो का पुत्र पत्नी बंधु । त्यांचा तोडावा संबंधु ॥ १ ॥ कळों आलें खऱ्याळसें । शिवों नयें लिंपों दोषें ॥ २ ॥ फोडावें मडकें । मेले लेखीं घायें एके ॥ ३ ॥ तुका म्हणे त्यागें- । विण चुकीजेना भोगें ॥ ४ ॥

२७५५. आली सिंहस्थ पर्वणी । न्हाव्या भटा झाली धणी ॥१॥ अंतरीं पापाच्या कोडी । वरि वरि बोडी डोई दाढी ॥ २ ॥ बोडिलें तें निघालें । काय पालटलें सांग वहिलें ॥ ३ ॥ पाप गेल्याची काय खूण । नाहीं पालटले अवगुण ॥ ४ ॥ भक्तिभावेंविण । तुका म्हणे अवघा शीण ॥ ५ ॥

२७५६. निर्वैर होणें साधनाचें मूळ । येर ते विल्हाळ सांडीं मांडीं ॥ १ ॥ नाहीं चालों येत सोंगसंपादणी । निवडे अवसानीं शुद्धाशुद्ध ॥ २ ॥ त्याग नांव तरी निर्विषय वासना । कार्याकारणापुरते विधि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे राहे चिंतनीं आवडी । येणें नांवें जोडी सत्यत्वेंसीं ॥ ४ ॥

२७५७. नव्हे खळवादी मताचि पुरता । सत्याची हे सत्ता उपदेश ॥ १ ॥ साक्षत्वेंसि मना आणावीं उत्तरें । परिपाकीं खरें खोटें

कळे ॥ २ ॥ नव्हे एकदेशी शब्द हा उखता । ब्रह्मांडापुरता घेईल त्यासी ॥ ३ ॥ तुका विनवणी करी जाणतियां । बहुमतें वांयां श्रमों नये ॥ ४ ॥

२७५८. पात्र शुद्ध चित्त ग्वाही । नलगे कांहीं सांगणें ॥ १ ॥ शूर तरी सत्य व्हावें । साटी जीवें करूनि ॥ २ ॥ अमुपचि सुखमान । स्वामी जन मानवे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जैसी वाणी । तैसा मनीं परिपाक ॥ ४ ॥

२७५९. साजे अळंकार । तरि भोगितां भ्रतार ॥ १ ॥ व्यभिचारीचा टाकमटिका । उपहास होती लोकां ॥ २ ॥ शूरत्वाची वाणी । रूप मिरवे मंडणीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जिणें । शर्तीविण लाजिरवाणें ॥ ४ ॥

२७६०. शिष्याची जो नेघे सेवा । मानी देवासारिखें ॥ १ ॥ त्याचा फळे उपदेश । आणिकां दोष उफराटे ॥ २ ॥ त्याचें खरें ब्रह्मज्ञान । उदासीन देहभावीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सत्य सांगें । येवोत रागें येतील ते ॥ ४ ॥

२७६१. न मनी ते ज्ञानी न मनी ते पंडित । ऐसें परीचे एक‐एका भावें ॥ १ ॥ धातू पोसांनियां आणिकां उपदेश । अंतरीं तो लेश प्रेम नाहीं ॥ २ ॥ न मनी ते योगी न मनी ते हरिदास । दर्शनें बहुवस बहुतां परीचीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तया नमन बाह्यात्कारी । आवडती परी चित्तशुद्धी* ॥ ४ ॥

२७६२. नाहीं पाक होत उफराटे चाली । बोलिली ते केली व्हावी नीत ॥ १ ॥ नाहीं मानूं येत वांजटाचे बोल । कोरडेच फोल चवी नाहीं ॥ २ ॥ तरुवरा आधीं कोठें आहे फळ । चावटा बरळ म्हणा त्यासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे किती ठकलीं तातडी । गव्हीं नाहीं गोडी मांडे पुऱ्या ॥ ४ ॥

२७६३. करावी ते पूजा मनेंचि उत्तम । लौकिकाचें काम काय असे ॥ १ ॥ कळावें तयासी कळे अंतरींचें । कारण तें साचें साच अंगीं ॥ २ ॥ अतिशयाअंतीं लाभ किंवा घात । फळ देतें चित्त बीजा-

* चित्तशुद्धीचे

ऐसें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जेणें राहे समाधान । ऐसें तें भजन पार पावीं ॥ ४ ॥

२७६४. मनोमय पूजा । हेचि पाढिये केशीराजा ॥ १ ॥ घेतो कल्पनेचे भोग । न मानतो बाह्य रंग ॥ २ ॥ अंतरींचे जाणे । आदि-वर्तमान खुणें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कुडें । कोठें सरे त्याच्या पुढें ॥४॥

२७६५. साहोनि टांकीघाये । पाषाण देवचि जाला पाहें ॥ १ ॥ तया रीती दृढ मन । करीं साधाया कारण ॥ २ ॥ बाण शस्त्र साहोनि गोळी । शूरा ठाव उंच स्थळीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सती । अग्नि न देखे ज्या रीती ॥ ४ ॥

२७६६. फळाची तो पोटीं । घडे वियोगेंही भेटी ॥ १ ॥ करावें चिंतन । सार तेंचि आठवण ॥ २ ॥ चित्त चित्ता ग्वाही । उपचारें चाड नाहीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । पावे अंतरींचा सेवा ॥ ४ ॥

२७६७. खरें बोले तरी । फुकासाठीं जोडे हरि ॥ १ ॥ ऐसे फुकाचे उपाय । सांडोनियां वांयां जाय ॥ २ ॥ परउपकार । एका वचनाचा फार ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मळ । मनें सांडिता शीतळ ॥ ४ ॥

२७६८. वेदविहित तुम्ही आइका हो कर्म । बोलतो तीं वर्मे संतांपुढें ॥ १ ॥ चारी वर्ण झाले एकाचिये अंगीं । पापपुण्य भागीं विभागिले ॥ २ ॥ प्रथम पाउलीं पावविला पंथ । आदि मध्य अंत भेद नाहीं ॥ ३ ॥ आंबे बोरी वड बाभुळा चंदन । गुणागुणीं भिन्न अग्नि एक ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मन उन्मन जो होय । तोंवरि हे सोय विधि पाळीं ॥५ ॥

२७६९. जुंझायाच्या गोष्टी ऐकतांचि सुख । करितां देहदुःख थोर आहे ॥ १ ॥ तैसि हरिभक्ति सुळावरील पोळी । निवडे तो बळी विरळा शूर ॥ २ ॥ पिंड पोसिलिया विषयांचा पाइक । वैकुंठनायक कैचा तेथें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे व्हावें देहासी उदार । रखुमादेवीवर जोडावया ॥ ४ ॥

२७७०. चित्तीं नाहीं तें जवळी असोनि काय । वत्स सांडी माय तेणें न्यायें ॥ १ ॥ प्रीतीचा तो वायु गोड लागे मात । जरी जाय चित्त मिळोनियां ॥ २ ॥ तुका म्हणे अवघें फिकें भावाविण । मीठ नाहीं अन्न तेणें न्यायें ॥ ३ ॥

२७७१. यज्ञानिमित्त शरीरासी बंधन । कां रे तृष्णा वांयांविण वाढविली ॥ १ ॥ नव्हे ते भक्ति परलोकसाधन । विषयांनीं बंधन केलें तुज ॥ २ ॥ आशा धरूनि फळाची । तीर्थी व्रतीं मुक्ति कैंची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे शिणसी वांयां । शरण न वजतां पंढरिराया ॥ ४ ॥

२७७२. परद्रव्य परनारीचा अभिळास । तेथोनि हरास सर्वभाग्या ॥ १ ॥ घटिका दिवस मास वर्षे लागे तीन । बांधलें पतन गांठोडीस ॥ २ ॥ पुढें घात त्याचा रोकडा शकुन । पुढें करी गुण निश्चयेंसी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे एका थडताथवड । काळ लागे नाड परी खरा ॥ ४ ॥

२७७३. आर्तभूतां द्यावें दान । खरें पुण्य त्या नांवें ॥ १ ॥ होणार तें सुखें घडो । लाभ जोडो महाबुद्धि ॥ २ ॥ सत्य संकल्पाचे साटीं । उजळा पोटीं रविबिंब ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मनीं वाव । शुद्ध भाव राखावा ॥ ४ ॥

२७७४. पुण्य परउपकार पाप ते परपीडा । आणिक नाहीं जोडा दुजा यासी ॥ १ ॥ सत्य तोचि धर्म असत्य तें कर्म । आणिक हें वर्म नाहीं दुजें ॥ २ ॥ गति तेचि मुखीं नामाचें स्मरण । अधोगति जाण विन्मुखता ॥ ३ ॥ संतांचा संग तोचि स्वर्गवास । नर्क तो उदास अनर्गळा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे उघडे आहे हित घात । जयाचें उचित करा तैसें ॥ ५ ॥

२७७५. कुळधर्म ज्ञान कुळधर्म साधन । कुळधर्में निधान हाता चढे ॥ १ ॥ कुळधर्म भक्ति कुळधर्म गति । कुळधर्म विश्रांती पाववील ॥ २ ॥ कुळधर्म दया कुळधर्म उपकार । कुळधर्म सार साधनाचें ॥ ३ ॥ कुळधर्म महत्व कुळधर्म मान । कुळधर्म पावन परलोकींचें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे कुळधर्म दावी देवीं देव । यथाविध भाव जरी होय ॥ ५ ॥

२७७६. जेणें वाढे अपकीर्ति । सर्वार्थी तें वर्जावें ॥ १ ॥ सत्य रुचे भलेपण । वचन तें जगासी ॥ २ ॥ होईजेतें शूर त्यागें । वाउगें तें सारावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे खोटें वर्म । निद्यकर्म कालिमा ॥ ४ ॥

२७७७. भाव तैसें फळ । न चले देवापाशीं बळ ॥ १ ॥ धांव

जाती पार्शी जाती । ख्रुण येरयेरा चित्तीं ॥ २ ॥ हिरा हिरकणी । काढी आतुनि आइरणीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे केलें । मन शुद्ध हें चांगलें ॥ ४ ॥

२७७८. शाहाणिया पुरे एकचि वचन । विशारती खूण तेनि त्यासी ॥ १ ॥ उपदेश असे बहुतांकारणें । घेतला तो मनें पाहिजे हा ॥ २ ॥ फांसावेना तरि दुःख घेतें वाव । मग होतो जीव कासावीस ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नको राग धरूं झोंडा । नुघडितां पीडा होईल डोळे ॥ ४ ॥

२७७९. नाहीं सुगंधाची लागत लावणी । लावावी ते मनीं शुद्ध होतां ॥ १ ॥ वाऱ्याहातीं माप चाले सज्जनाचें । कीर्ति मुख त्याचें नारायण ॥ २ ॥ प्रभा आणि रवि काय असे आन । उदयीं तंव जन सकळ साक्षी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बरा सत्याचा सायास । नवनीता नाश नाहीं पुन्हां ॥ ४ ॥

२७८०. अनुतापें दोष । जाय न लगतां निमिष ॥ १ ॥ परि तो राहे विसावला । आदीं आवसानीं भला ॥ २ ॥ हेंचि प्रायश्चित्त । अनुतापीं न्हाय चित्त ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पापा । शिवों नये अनुतापा ॥ ४ ॥

२७८१. ढेकरें जेवण दिसें साचें । नाहीं तरि काचें कुंथाकुंथी ॥ १ ॥ हेही बोल तेही बोल । कोरडें फोल रुचीविण ॥ २ ॥ गऱ्हांचिया होती परी । फकेवरी खाऊं नये ॥ ३ ॥ तुका म्हणे असे हातींचें कांकण । तयासी दर्पण विल्हाळक ॥ ४ ॥

२७८२. केलें नाहीं मनीं तया घडे त्याग । उबग उद्वेग नाहीं चित्तीं ॥ १ ॥ देवाचि हा जाणे अंतरींचा भाव । मिथ्या तो उपाव बाह्य रंग ॥ २ ॥ त्यागिल्याचें ध्यान राहिलें अंतरीं । अवघी ते परी विटंबना ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आपआपणां विचारा । कोण हा दुसरा सांगे तुम्हां ॥ ४ ॥

२७८३. अन्यायासी राजा न करिता दंड । बहुत ते लंड पीडिती जना ॥ १ ॥ न करितां निगा न काढितां तन । कैंचे येती कण हातासी ते ॥ २ ॥ तुका म्हणे संतां करूं नये अनृत । पाप नाहीं नीत विचारीतां ॥ ३ ॥

२७८४. ऐसीं एका अटी । रितीं शिणतीं करंटीं ॥ १ ॥ साच आपुल्या पुरतें । करूनि न घेती कांहीं हितें ॥ २ ॥ कां हीं वेचितील वाणी । निरर्थकचि कारणीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । कांहीं समर्पूनि सेवा ॥ ४ ॥

२७८५. जळो तें बाह्य सोंग । पडिलिया अंतर व्यंग ॥ १ ॥ कारण तें अंतरलें । म्हणवितां वाइट भलें ॥ २ ॥ तांतडीनें नाशी । तांतडीनेंचि संतोषी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धीर । नाहीं बुद्धि एकी स्थिर ॥ ४ ॥

२७८६. निष्ठुर तो दिसे निराकारपणें । कोंवळा सगुणें प्रतिपाळीं ॥ १ ॥ केलाच करावा केला कडूवाड । होईल तें गोड न परतें ॥ २ ॥ मथिलिया लागे नवनीत हाता । नासे विनुळतां आहाच तें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां मनाशीं विचार । करावा तो सार एकचित्तें ॥ ४ ॥

२७८७. भोजन पा शांतीचें । उंच नीच उसाळी ॥ १ ॥ जैशी कारंज्याची कळा । तो जिव्हाळा स्वहिताचा ॥ २ ॥ कल्पना ते देवाविण । न करी भिन्न इतरीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पावे भूतीं । ते निश्चिती मापली ॥ ४ ॥

२७८८. जीवित्व तें किती । हेंचि धरितां बरें चित्तीं ॥ १ ॥ संत सुमनें उत्तरें । मृदु रसाळ मधुरें ॥ २ ॥ विसांवतां कानीं । परिपाक घडे मनीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जोडी । होय जतन रोकडी ॥ ४ ॥

२७८९. मायबापें जरी सर्पीण कीं बोका । त्यांचें संगें सुखें नपवे बाळ ॥ १ ॥ चंदनाचा शूळ सोनियाची बेडी । सुख नेदी फोडी प्राण नाशी ॥ २ ॥ तुका म्हणे नरकीं घाली अभिमान । जरी होय ज्ञानगर्व ताठा ॥ ३ ॥

२७९०. सत्या माप वाढे । गाबाळाची चाली खोडे ॥ १ ॥ उत्तरें तें कळे कसीं । विखरोन सर्वदेशीं ॥ २ ॥ घरामध्यें राजा । नोहे व्हावी पट्टपूजा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे साचें । रूप तें दर्पणींचें ॥ ४ ॥

२७९१. मंगळाचा मंगळ सांठा । विट तोटा नेणें तें ॥ १ ॥

हें भरा सातें आलें । भलें भलें म्हणवावें ॥ २ ॥ जनीं जनार्दन वसे । येथें दिसे तें शुद्ध ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बहुतां मुखें । खरें सुखें ठेवावें ॥ ४ ॥

२७९२. वंदिलें वंदावें जीवाचियेसाठीं । किंवा बरी तुटी आरंभींच ॥ १ ॥ स्वहिताची चाड ते ऐका हे बोल । अवघेंचि मोल धीरा अंगीं ॥ २ ॥ शिंपलें तें रोंप वरीवरी बरें । वाळलिया पुरे कोंभ नये ॥ ३ ॥ तुका म्हणे टाकीघायें देवपण । फुटलिया जन कुला पुसी ॥ ४ ॥

२७९३. पाठेळ करितां न साहावे वारा । साहेलिया ढोरा गोणी चाले ॥ १ ॥ आपणां आपण हेचि कसवटी । हर्षामर्ष पोटीं विरों द्यावे ॥ २ ॥ नवनीत तोंवरी कडकडी लोणी । निश्चळ होऊनी राहे मग ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जरी जगे टाकीघाया । त्याच्या पडे पायां जन मग ॥ ४ ॥

२७९४. एका बोटाची निशाणी । परीपाक नाहीं मनीं ॥ १ ॥ तरि तें संपादिलें सोंग । कारणावांचुनियां व्यंग ॥ २ ॥ वैष्णवांचा धर्म । जग विष्णु नेणें वर्म ॥ ३ ॥ अतिशयें पाप । तुका सत्य करी माप ॥ ४ ॥

२७९५. एका बीजा केला नास । मग भोगिलें कणीस ॥ १ ॥ कळे सकळां हा भाव । लहान थोरांवरी जीव ॥ २ ॥ लाभ नाहीं फुकासाठीं । केल्याविण जीवासाटीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे रणीं । जीव देतां लाभ दुणी ॥ ४ ॥

२७९६. सकळ देवांचें दैवत । उभें असे या रंगांत ॥ १ ॥ रंग लुटा माझे बाप । शुद्ध भावें खरें माप ॥ २ ॥ रंग लुटिला बहुतीं । शुक नारदादि संतीं ॥ ३ ॥ तुका लुटिताहे रंग । साह्य झाला पांडुरंग ॥ ४ ॥

२७९७. सोनें दावी वरी तांबें तयापोटीं । खरियाचेसाठीं विकूं पाहे ॥ १ ॥ पारखी तो जाणें तयाचे जीवींचें । निवडी दोहींचें वेगळालें ॥ २ ॥ क्षीरा नीरा कैसें होय एक पण । स्वादीं तोचि भिन्न भिन्न काढी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे थीता आपणाचि खोटा । अपमान मोठा पावईल ॥ ४ ॥

२७९८. समर्थासी नाहीं वर्णावर्ण भेद । सामुग्री ते सिद्ध सर्व घरीं ॥ १ ॥ आदराचे ठायीं बहुच आदर । मागीतले फार ते ते वाढी ॥ २ ॥ न म्हणे सुहृद सोयरा अवश्यक । राजा आणि रंक सारिखेची ॥ ३ ॥ भाव देखे तेथें करी लडबड । जडा राखे जड निराळेंची ॥ ४ ॥ कोणा न विसंबे याचकाचा ठाव । विनवुनी देव शंका फेडी ॥ ५ ॥ तुका म्हणे पोट भरुनी उरवी । आलें ऐसें दावी अनुभवा ॥ ६ ॥

२७९९. शंख करिशी ज्याच्या नांवें । त्याचें तुज नाहीं ठावें । ऐक सांगतों एका भावें । सांपडे तें घरीं जीवऊनि खावें रे विठ्ठल ॥ १ ॥ टिळे माळा करंडी सोंग । धरूनी चाळाविलें जग । पसरी हात नाहीं त्याग । दाविती दगड पुजीती भगल रे विठ्ठल ॥ २ ॥ राख लावुनि अंग मळी । वांयां टोके मी एक बळी । वासने हातां बांधवी नळी । त्यासी येऊनी काळ गिळी उगळी रे विठ्ठल ॥ ३ ॥ कोण तें राहडीचें सुख । वरते पाय आरतें मुख । करवी पांडा भोगवी दुःख । पडे नरकीं परि न वळेचि मूर्ख रे विठ्ठल ॥ ४ ॥ शिकला फाग मारी हाका । रांडा पोरें मेळवी लोकां । विटंबी शरीर मागें रुका । केलें तें गेलें अवघें फुका रे विठ्ठल ॥ ५ ॥ कळावें जनां मी एक बळी । उभा राहोनी मांडी फळी । फोडोनी गुडघे कोंपर चोळी । आपला घात करोनी आपणाचि तळमळी रे विठ्ठल ॥ ६ ॥ फुकट खेळे ठकलीं वांयां । धरूनि सोंगें बोडक्या डोया । शिवों नये ती अंतरीं माया । संपादणीविण विटंबिली काया रे विठ्ठल ॥ ७ ॥ धुळी माती कांहीं खेळोंच नका । जवादी चंदन घ्यावा बुका । आपणा परिमळ आणिकां लोकां । मोलाचा महिमा फजिती ते फुका रे विठ्ठल ॥ ८ ॥ बहुत दुःखी झालियां खेळें । अंगीं बुद्धि नाहीं बळ । पाठीवरी तोबा तोंड काळें । रसना द्रव्य उपस्थाच्या मुळें रे विठ्ठल ॥ ९ ॥ काय सांगतो तें ऐका तुका । मोडा खेळ कांहीं अवगोंच नका । चला जेवूं आधीं पोटीं लागल्या भुका । धाल्यावरी मग बरा टाकमटिका रे विठ्ठल ॥ १० ॥

२८००. विषयांचें लोलिंगत । ते फजीत होतील ॥ १ ॥ न सरे येथें यातिकुळ । शुद्ध मूळ बीज व्हावें ॥ २ ॥ शिखासूत्र सोंग

वरी । दुराचारी दंड पावे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अभिमान । नारायणा न सोसे ॥ ४ ॥

२८०१. ध्याई अंतरिंच्या सुखें । काय बडबड वाचा मुखें ॥ १ ॥ विधिनिषेध ऊर फोडी । जंव नाहीं अनुभवगोडी ॥ २ ॥ वाढे तळमळ उभयतां । नाहीं देखिलें अनुभवितां ॥ ३ ॥ आपुलाल्या मतें रिसें । परि तें आहे जैसें तैसें ॥ ४ ॥ साधनाची सिद्धि । मौन करा स्थिर बुद्धि ॥ ५ ॥ तुका म्हणे वादें । वांयां गेलीं ब्रह्मवृंदें ॥ ६ ॥

२८०२. संसारसंगें परमार्थ जोडे । ऐसें काय घडे जाणतेनो ॥ १ ॥ हेडग्याच्या आळां अत्रघीं चिपाडें । काय तेथें गोडें निवडावीं ॥ २ ॥ ढेकणाचे बाजे सुखाची कल्पना । मूर्खत्व वचना येऊ पाहे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मद्य सांडवी लंगोटी । सांगितला शेटीं विचार त्या ॥ ४ ॥

२८०३. नव्हे ब्रह्मचर्य बाइलेच्या त्यागें । वैराग्य वाउगें देशत्यागें ॥ १ ॥ काम वाढे भय वासनेच्या द्वारें । सांडावें तें धीरें आचाराचा ॥ २ ॥ कांपवूनि टिरी शूरत्वाची मात । केलें वाताहात उचित काळें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे करी जव्हेरसी विटाळ । लटिक्याची मूळ स्तुति होतां ॥ ४ ॥

२८०४. उदंड शाहाणे होतां तर्कवंत । परि नेणवेचि अंत विठोबाचा ॥ १ ॥ उदंडा अक्षरां करोत भरोवरी । परि नेणवेचि थोरी विठोबाची ॥ २ ॥ तुका म्हणे नाहीं भोळेपणाविण । जाणीव ते शिण रितें माप ॥ ३ ॥

२८०५. नाना मतांतरें शब्दाची व्युत्पत्ति । पाठांतरें होती वाचाळ ते ॥ १ ॥ माझ्या विठोबाचें वर्म आहे दुरी । कैंचि तेथें उरी देहभावा ॥ २ ॥ यज्ञ याग जप तप अनुष्ठान । राहे ध्येय ध्यान आलीकडे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे होय उपरति चित्ता । अंगीं सप्रेमता येणें लागे ॥ ४ ॥

२८०६. नाही सरों येत जोडिल्या वचनीं । कवित्वाची वाणी कुशळता ॥ १ ॥ सत्याचा अनुभव वेधी सत्यपणें । अनुभवाच्या गुणें रुचों येते ॥ २ ॥ काय आगीपाशीं शृंगारिलें चाले । पोटींचे उकले

कसापाशीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे येथें करावा उकल । लागेचि ना बोल वाढवूनि ॥ ४ ॥

२८०७. येथें नाहीं उरों आले अवतार । येर ते पामर जीव किती ॥ १ ॥ विषयांचे झणी व्हाल लोलिंगत । चेवलिया अंत न लगे मग ॥ २ ॥ वाहोनियां भार कुंथसील ओझें । नव्हे तेंचि माझें थीता त्याग ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कैसी नाहीं त्याची लाज । संतीं केशीराज साधियेला ॥ ४ ॥

२८०८. लय लक्षूनियां झालों म्हणती देव । तोही नव्हे भाव सत्य जाणा ॥ १ ॥ झालों बहुश्रुत नलगे आतां कांहीं । नको राहूं तेही निश्चितीनें ॥ २ ॥ तपें दानें काय मानिसी विश्वास । बीज फळ त्यास आहे पुढें ॥ ३ ॥ कर्म आचरण यातीचा स्वगुण । विशेष तो गुण काय तेथें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे जरी होइल निष्काम । तरिच होय राम देखे डोळां ॥ ५ ॥

२८०९. घरोघरीं अवघें झालें ब्रह्मज्ञान । परि मेळवण बहु मार्जी ॥ १ ॥ निरें कोणापाशीं होय एक रज । तरि ग्या रे मज दुर्बळासी ॥ २ ॥ आशा तृष्णा माया कालवूनि दोन्ही । दंभ तो दुरोनि दिसतसे ॥ ३ ॥ काम क्रोध लोभ शिणवी बहुत । मेळवूनि आत काळकूट ॥ ४ ॥ निंदा अहंकार द्वेष बहु फार । मार्जा वरी धूर सारीयला ॥ ५ ॥ तुका म्हणे तेथें कांहीं हातां नये । आयुष्य मोलें जाय वांयाविण ॥ ६ ॥

२८१०. देखीचें तें ज्ञान करावें तें काइ । अनुभव नाहीं आपणासी ॥ १ ॥ इंद्रियांचे गोडी ठकलीं बहुतें । सोडितां मागुतें आवरेना ॥ २ ॥ युक्तीचा आहार नीतीचा वेव्हार । वैराग्य तें सार तरावया ॥ ३ ॥ नाव नावलीतां घाला घाली वारा । तैसा तो पसारा अहंतेचा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे बुद्धी आपुलें आधीन । करी नारायण आतुडे तो ॥ ५ ॥

२८११. नव्हे ब्रह्मज्ञान बोलतां हें सिद्ध । जव हा आत्मबोध नाहीं चित्तीं ॥ १ ॥ काय करिसी वायां लटिकाची पाल्हाळ । श्रम तो केवळ जाणिवेचा ॥ २ ॥ मीच देव ऐसें सांगसी या लोकां । विषयांच्या सुखा टाकोनियां ॥ ३ ॥ अमृताची गोडी पुढिला सांगसी ।

आपण उपवासी मरोनियां ॥ ४ ॥ तुका म्हणे जरी राहील तळमळ। ब्रह्म तें केवळ सदोदित ॥ ५ ॥

२८१२. ब्रह्मज्ञान जरी एके दिवशीं कळे। तात्काळ हा गळे अभिमान ॥ १ ॥ अभिमान लागे शुकाचिये पाठी। व्यासें उफराटी दृष्टी केली ॥ २ ॥ जनक भेटीसी पाठविला तेणें। अभिमाननाणें खोटें केलें ॥ ३ ॥ खोटें करूनियां लाविला अभ्यासीं। मेरुशिखरासी शुक गेला ॥ ४ ॥ जाऊनियां तेणें साधिली समाधी। तुका म्हणे तधीं होतों आम्ही ॥ ५ ॥

२८१३. त्रिपुटीच्या योगें। कांहीं नव्हे कोणाजोगें। एक जातां लागे। एक पाठीं लागतें ॥ १ ॥ मागें पुढें अवघा काळ। पळों नये न चले बळ। करितां कोल्हाळ। कृपे खांदा हरि वाहे ॥ २ ॥ पाप-पुण्यात्म्याच्या शक्ती। असती योजिल्या श्रीपती। यावें काकुलती। तेथें सत्तानायका ॥ ३ ॥ तुका उभा पैल थडी। तरि हे प्रकार निवडी। घातल्या सांगडी। ताफे पेटे हाकारी ॥ ४ ॥

२८१४. लापणिकशब्दें नातुडे हा देव। मनिंचा गुह्य भाव शुद्ध बोला ॥ १ ॥ अंतरींचा भेद जाणे परमानंद। जयासी संवाद करणें लागे ॥ २ ॥ तुका म्हणे जरी आपुलें स्वहित। तरी करीं चित्त शुद्ध भावें ॥ ३ ॥

२८१५. आम्हां हें कौतुक जगा द्यावी नीत। करावे फजित चुकती ते ॥ १ ॥ कासयाचा बाध एकाच्या निरोपें। काय व्हावें कोपें जगाचिया ॥ २ ॥ अविद्येचा येथें कोठें परिश्रम। रामकृष्ण नाम ऐसें बाण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे येथें खऱ्याचा विकरा। न सरती येरा खोटया परी ॥ ४ ॥

२८१६. नका धरूं कोणी। राग वचनाचा मनीं ॥ १ ॥ येथें बहुतांचें हित। शुद्ध करोनि राखा चित्त ॥ २ ॥ नाहीं केली निंदा। आम्हीं दूषिलेंसे भेदा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मज। येणेंविण काय काज ॥ ४ ॥

२८१७. सेवितों हा रस वांटितों आणिकां। घ्यारे होऊं नका रान-भरी ॥ १ ॥ विटेवरी ज्याचीं पाउलें समान। तोचि एक दानशूर दाता ॥ २ ॥ मनाचे संकल्प पाववील सिद्धी। जरी राहे बुद्धि याचे

पायीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मज धाडिलें निरोपा । मारग हा सोपा सुखरूप ॥ ४ ॥

२८१८. कालियुगीं कवित्व करिती पाषांड । कुशळ हे भांड बहु झाले ॥ १ ॥ द्रव्य दारा चित्तीं प्रजांची आवडी । मुखें बडबडि कोरडेंचि ॥ २ ॥ दंभ करी सोंग मानावया जग । मुखें बोले त्याग मनीं नाहीं ॥ ३ ॥ वेदाज्ञे करोनि न करिती स्वहित । न होतां अलिप्त देहाहुनी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे दंड साहील यमाचे । न करी जो वाचे बोले तैसें ॥ ५ ॥

२८१९. साधक झाले कळी । गुरगुडीची लांब नळी ॥ १ ॥ पचीं पडे मद्यपान । भांगभुर्का हें साधन ॥ २ ॥ अभेदाचें पाठांतर । अति विषयीं पडिभर ॥ ३ ॥ चेल्यांचा सुकाळ । पिंडदंड भगपाळ ॥ ४ ॥ सेवा मानधन । बरें इच्छेनें संपन्न ॥ ५ ॥ सोंगाच्या नरकाडी । तुका बोडोनियां सोडी ॥ ६ ॥

२८२०. गाजराची पुंगी । तैसें नव झाले जोगी ॥ १ ॥ काय करोनि पठन । केली अहंता जतन ॥ २ ॥ अल्प असे ज्ञान । अंगीं ताठा अभिमान ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लंड । त्याचें हाणोनि फोडा तोंड ॥ ४ ॥

२८२१. घालूनियां मध्यवर्ती । दाटुनि उपदेश देती ॥ १ ॥ ऐसे पोटभरे संत । तया कैंचा भगवंत ॥ २ ॥ रांडापोरांते गोविती । वर्षासनें ते लाविती ॥ ३ ॥ जैसे बोलती निरोपणीं । तैसी न करिती करणी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तयां । तमोगुणियांची क्रिया ॥ ५ ॥

२८२२. परद्रव्य परनारी । अभिळासुनि नाक धरीं ॥ १ ॥ जळो तयाचा आचार । व्यर्थ भार वाहे खर ॥ २ ॥ सोंवळ्याची स्फीति । क्रोधें विटाळला चित्तीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सोंग । दावी बाहेरील रंग ॥ ४ ॥

२८२३. भोंदावया मीस घेऊनि संतांचें । करी कुटुंबाचें दास्य सदा ॥ १ ॥ मनुष्याचे परी बोल रावा करी । रंजवी नरनारी जगामध्यें ॥ २ ॥ तिमयाचे बैल करी शिकविलें । चित्रींचें बाहुलें गोष्टी सांगे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा जळो हे महंती । लाज नाहीं चित्तीं निसुगातें ॥ ४ ॥

२८२४. पुराणिक म्हणविती । जाणोनि कांदे ते भक्षिती ॥ १ ॥ आगस्तीचें मूत्र मळ । लावुनि म्हणती कृष्णावळ ॥ २ ॥ श्रेष्ठ वर्ण ब्राह्मणाचा । संग न सुटे शूद्रीचा ॥ ३ ॥ बदराईच्या पाडी दाढा । लागे तुकयाचा हुंदाडा ॥ ४ ॥

२८२५. डोई वाढवूनि केश । भूतें आणिती अंगास ॥१॥ तरी ते नव्हती संतजन । तेथें नाहीं आत्मखुण॥२॥भेळवूनि नरनारी । शकुन सांगे नानापरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भेद । नाहीं त्यापासीं गोविंद ॥४

२८२६. कथा करोनियां दावी प्रेमकळा । अंतरीं जिव्हाळा कुकर्माचा ॥ १ ॥ तुळसी खोवी कानीं दर्भ खोवी शेंडी । लटिकी धरी बोंडी नासिकाची ॥ २ ॥ टिळे टोपी माळा देवाचें गवाळें । वागवी ओंगळ पोटासाठीं ॥ ३ ॥ गोसाव्याच्या रूपें हेरी परनारी । तयाचे अंतरीं काम लोभ ॥ ४ ॥ कीर्तनाचे वेळीं रडे पडे लोळे । प्रेमेंविण डोळे गळताती ॥ ५ ॥ तुका म्हणे ऐसे मावेचे मइंद । त्यापाशीं गोविंद नाहीं नाहीं ॥ ६ ॥

२८२७. होऊनि संन्यासी भगवीं लुगडीं । वासना न सोडी विषयांची ॥ १ ॥ निंदिती कदान्न इच्छिती देवान्न । पाहाताती मान आदराचा ॥ २ ॥ तुका म्हणे ऐसें दांभिक भजन । तया जनार्दन भेटे केवीं ॥ ३ ॥

२८२८. लांबवूनि जटा नेसोनि कासोटा । अभिमान मोठा करिताती ॥ १ ॥ सर्वांगा करिती विभूती लेपन । पाहाती मिष्टान्न भक्षावया ॥ २ ॥ तुका म्हणे त्यांचा नव्हे हा स्वधर्म । न कळतां वर्म मिथ्या वाद ॥ ३ ॥

२८२९. कान फाडूनियां मुद्रा तें घालिती । नाथ म्हणाविती जगामाजी ॥ १ ॥ घालोनिया फेरा मागती द्रव्यासी । परि शंकरासी नोळखती ॥ २ ॥ पोट भरावया शिकती उपाय । तुका म्हणे जाय नरकलोका ॥ ३ ॥

२८३०. लावूनिया मुद्रा बांधोनियां कंठी । हिंडे पोटासाठीं देशोदेशीं ॥ १ ॥ नेसोनि कोपीन शुभ्रवस्त्र जाण । पाहाती पक्वान्न क्षेत्रींचें तें ॥ २ ॥ तुका म्हणे ऐसे मावेचे मइंद । त्यापाशीं गोविंद नाहीं नाहीं ॥ ३ ॥

२८३१. होऊनि जंगम विभूती लाविती । शंख वाजविती घरो-घरीं ॥ १ ॥ शिवाचें निर्माल्य तीर्था न सेविती । घंटा वाजविती पोटासाठीं ॥ २ ॥ तुका म्हणे त्यांसी नाहीं शिवभक्ति । व्यापार करिती संसाराचा ॥ ३ ॥

२८३२. टिळा टोपी ऊंच दावी । जगीं मी एक गोसावी ॥ १ ॥ अवघा वरपंग सारा । पोटीं विषयांचा थारा ॥ २ ॥ मुद्रा लाविती कोरोनी । मान व्हावयासी जनीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐसे किती । नरका गेले पुढें जाती ॥ ४ ॥

२८३३. लांब लांब जटा काय वाढवूनि । पात्रडें घेऊनि क्रोधें चाले ॥ १ ॥ खायाचा वोळसा शिव्या दे जनाला । ऐशा तापशाला बोध कैंचा ॥ २ ॥ सेवी भांग अफू तंबाखू उदंड । परि तो अखंड भ्रांतीमाजी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐसा सर्वस्वें बुडाला । त्यासी अंत-रला पांडुरंग ॥ ४ ॥

२८३४. संतचिन्हें लेऊनि अंगीं । भूषण मिरविती जगीं ॥ १ ॥ पडिले दुःखाचे सागरीं । वहावलें भवपुरीं ॥ २ ॥ कामक्रोधलोभ चित्तीं । वरि दाविती विरक्ती ॥ ३ ॥ आशापाशीं बांधोनि चित्त । म्हणती झालों आम्ही मुक्त ॥ ४ ॥ त्यांचे लागले संगती । झाली त्यांसी तेचि गति ॥ ५ ॥ तुका म्हणे शब्दज्ञानें । जग नाडियेलें तेणें ॥ ६ ॥

२८३५. ऐसे कैसे झाले भोंदू । कर्म करोनि म्हणती साधु ॥ १ ॥ अंगा लावूनियां राख । डोळे झांकुनि करिती पाप ॥ २ ॥ दावुनि वैराग्याची कळा । भोगी विषयांचा सोहळा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सांगों किती । जळो तयांची संगती ॥ ४ ॥

२८३६. कौडीकौडीसाठीं फोडिताती शिर । काढूनि रुधीर मलंग ते ॥ १ ॥ पांघरती चर्म लोहाची सांकळी । मारिती आरोळी धैर्य बळें ॥ २ ॥ तुका म्हणे त्यांचा नव्हेचि स्वधर्म । न कळे तें वर्म गोविंदाचें ॥ ३ ॥

२८३७. ऐसे संत झाले कळीं । तोंडीं तंमाखूची नळी ॥ १ ॥ स्नानसंध्या बुडविली । पुढें भांग वोढवली ॥ २ ॥ भांगभुर्का हें साधन । पची पडे मद्यपान ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अवघें सोंग । तेथें कैंचा पांडुरंग ॥ ४ ॥

२८३८. ऐसे नाना भेष घेउनी हिंडती । पोटासाठीं घेती प्रतिग्रह ॥ १ ॥ परमार्थासी कोण त्यजी संसार । सांगा पां साचार नांव त्याचें ॥ २ ॥ जन्मतां संसार त्यजियेला शुकें । तोचि निष्कळंक तुका म्हणे ॥ ३ ॥

२८३९. एक करिती गुरु गुरु । भोंवता भारु शिष्यांचा ॥ १ ॥ पुंस नाहीं पाय चारी । मनुष्य परी कुतरीं तीं ॥ २ ॥ परस्त्री मद्यपान । पेंडखाण माजविलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे निर्भर चित्तीं । अधोगती जावया ॥ ४ ॥

२८४०. देखोवेखीं करिती गुरु । नाहीं ठाउका विचारु ॥ १ ॥ वर्म तें न पडे ठायीं । पांडुरंगाविण कांहीं ॥ २ ॥ शिकों कळा शिकों येती । प्रेम नाहीं कोणा हातीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सार । भक्ति नेणती गव्हार ॥ ४ ॥

२८४१. तक्र शिष्या मान । दुधा म्हणे नारायण ॥ १ ॥ ऐशीं ज्ञानाचीं डोंबडें । आशा विटंबिलीं मूढें ॥ २ ॥ उपदेश तो जगा । आपण सोंळवा इतका मांगा ॥ ३ ॥ रसनाशिश्नाचे अंकित । तुका म्हणे वरदळ स्फीत ॥ ४ ॥

२८४२. अगीं घेऊनियां वारें दया देती । तया भक्तां हातीं चोट आहे ॥ १ ॥ देव्हारा बैसोनि हालविती सुपें । ऐसीं पापी पापें *लिपती तीं ॥ २ ॥ एकीबेकीन्यायें होतसे प्रचित । तेणें लोक समस्त भुलताती ॥ ३ ॥ तयांचे स्वाधीन दैवतें असती । तरी कां मरतीत्यांचीं पोरें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे पाणी अंगारा जयाचा । भक्त कान्होबाचा तोहि नव्हे ॥ ५ ॥

२८४३. जगीं कीर्ति व्हावी । म्हणोनि झालासी गोसावी ॥ १ ॥ बहुत केलें पाठांतर । वर्म राहिलें तें दूर ॥ २ ॥ चित्तीं नाहीं अनुताप । लटिकें भगवें स्वरूप ॥ ३ ॥ तुका म्हणे शिंदळीच्या । व्यर्थ श्रमविली वाचा ॥ ४ ॥

२८४४. काहे लकडा घांस कटावे । खोद हि जुमीन मठ बनावे ॥ १ ॥ देवलवासी तरुवरछाया । घरघर माइ खपरि सबमाया ॥ २ ॥

---

* लिपताती.

कां छांडियें भार फेर सीर मागें । मायाको दुःख मिटालिये अंगें ॥३॥ कहे तुका तुम सुनो हो सिद्धा । रामबिन और झुटा कछु धंदा ॥४॥

२८४५. न कळे ब्रह्मज्ञान आचार विचार । लटिका वेव्हार करितसे ॥ १ ॥ विश्वामित्री पोटीं तयाचा अवतार । नांव महाखर चांडाळाचें ॥ २ ॥ द्रव्यइच्छेसाठीं करितसे कथा । काय त्या पापिष्टा न मिळे खाया ॥ ३ ॥ पोट पोसावया तोंडें बडबडी । नाहीं धडफुडी एक गोष्टी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तया काय व्याली रांड । येउनियां भांड जनामध्यें ॥ ५ ॥

२८४६. ब्रह्मज्ञान भरोवरी । सांगे आपण न करी ॥ १ ॥ थू थू त्याच्या तोंडावरी । व्यर्थ शिणविली वैखरी ॥ २ ॥ कथा करी वरी वरी । प्रेम नसेचि अंतरीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कवित्व करी । *मान-वस्तु हे आदरी लोभ हे अंतरीं ॥ ४ ॥

२८४७. मुखें बोले ब्रह्मज्ञान । मनीं धन आणि मान ॥ १ ॥ ऐशियाची करितां सेवा । काय सुख होय जीवा ॥ २ ॥ पोटासाठीं संत । झाले कलींत बहुत ॥ ३ ॥ विरळा ऐसा कोणी । तुका त्यासी लोटांगणी ॥ ४ ॥

२८४८. माया ब्रह्म ऐसें म्हणती धर्मठक । आपणासरिसे लोक नागविले ॥ १ ॥ विषयीं लंपट शिकवी कुविद्या । मनामागें नाद्या होऊनि फिरे ॥ २ ॥ करूनि खातां पाक जिरे सुरण राई । करितां आतत्याई दुःख पावे ॥ ३ ॥ औषध द्यावया चाळविलें बाळा । दावू-नियां गुळा दृष्टीपुढें ॥ ४ ॥ तरावया आधीं शोधा वेदवाणी । वांजट बोलणीं वारा त्याचीं ॥ ५ ॥ तुका म्हणे जया पिंडाचें पाळण । न घडे नारायण भेटे तयां ॥ ६ ॥

२८४९. अवघे ब्रह्मरूप रिता नाहीं ठाव । प्रतिमा तो देव कैसा नव्हे ॥ १ ॥ नाहीं भाव तया सांगावें तें किती । आपुलाल्या मतीं पाषांडिया ॥ २ ॥ जया भावें संत बोलिले वचन । नाहीं अनुमोदन शाब्दिकांसि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे संतीं भाव केला बळी । न कळतां खळीं दूषिला देव ॥ ४ ॥

---

* मान वस्तु हे आदरी.

२८५०. जीव तोचि देव भोजन ते भक्ति । मरण तेंचि मुक्ति पाषांड्याची ॥ १ ॥ पिंडाच्या पोषकें नागविले जन । लटिकें पुराण केले वेद ॥ २ ॥ मना आला तैसा करिती विचार । म्हणती संसार नाहीं पुन्हां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पाठीं उडती यमदंड । पापपुण्य लंड न विचारिती ॥ ४ ॥

२८५१. शब्दज्ञानी येऊं नेदी दृष्टीपुढें । छळवादी कुडे अभक्त ते ॥ १ ॥ जळो ते जाणीव जळो त्यांचें बंड । जळो तया तोंड दुर्जनाचें ॥ २ ॥ तुका म्हणे येती दाटूनि छळाया । त्यांच्या बोडूं डोया न धरूं भीड ॥ ३ ॥

२८५२. अज्ञानाची भक्ति इच्छिती संपत्ती । तयाचिये चित्तीं बोध कैंचा ॥ १ ॥ अज्ञानाची पूजा कामिक भावना । तयाचिया ध्याना देव कैंचा ॥ २ ॥ अज्ञानाचें कर्म फळीं ठेवी मन । निष्कर्मा साधन तया कैंचें ॥ ३ ॥ अज्ञानाजें ज्ञान विषयावरी ध्यान । ब्रह्म सनातन तया कैंचें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे जळो ऐसियाचें तोंड । अज्ञानाचें बंड वाढविती ॥ ५ ॥

२८५३. शिकल्या बोलाचे सांगतील वाद । अनुभव भेद नाहीं कोणा ॥ १ ॥ पंडित हे ज्ञानी करितील कथा । न मिळती अर्था निजसुखा ॥ २ ॥ तुका म्हणे जैसी लांचासाठीं ग्वाही । देतील हे ठावी नाहीं वस्तु ॥ ३ ॥

२८५४. उचित न कळे इंद्रियांचे ओढी । मुखें बडबडी शिकलें तें ॥ १ ॥ आपण जाऊन न्यावें नरकास । बळें बेताळीस कुळें जग ॥ २ ॥ अबोलणें बोले डोळे झांकुनियां । बडबडी वांयां दंभासाठीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्ही तेथील पारखी । नाचे देखोवेखीं जाणों खरें ॥ ४ ॥

२८५५. पिंडपोषकाच्या जळो ज्ञानगोष्टी । झणी दृष्टिभेटी न हो त्याची ॥ १ ॥ नाहीं संतचिन्हें उमटलीं अंगीं । उपदेशा लागीं पात्र झाला ॥ २ ॥ पोहों नये कासे लावितो आणिका । म्हणावें त्या मूर्खा काय आतां ॥ ३ ॥ शिगलें तें गेलें शिणलियापासीं । झाली त्या दोघांसी एक गति ॥ ४ ॥ तुका म्हणे अहो देवा दीनानाथा । दरुषण आतां नको त्याचें ॥ ५ ॥

२८५६. कोडियाचें गोरेपण । तैसें अहंकारी ज्ञान ॥ १ ॥ त्यासी आतां रिझे कोण । जवळीं जातां चिळसवाणें ॥ २ ॥ प्रेत देह गौरविलें । तैसें विटंबवाणें झालें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे खाणें विष्ठा । तैशा देहबुद्धिचेष्टा ॥ ४ ॥

२८५७. घेऊं नये तैसें दान । ज्याचें धन अभिलाषी ॥ १ ॥ तो येथें कामा नये । नरका जाय म्हणोनि ॥ २ ॥ विकी स्नानसंध्या जप । करी तप पुढिलांचें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दांभिक तो । नरका जातो स्वइच्छा ॥ ४ ॥

२८५८. तांतडीची धांव आंगा आणी भाग । खोळंबा तो मग निश्चितीचा ॥ १ ॥ म्हणउनि बरी विचाराची चाली । उरीची ते बोली कामा येते ॥ २ ॥ कोरडें वैराग्य माजिरा वडिवार । उतरे तो शूर अंगींचें तें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बरी झऱ्याची ते चाली । सांठवण्या खोली कासयाची ॥ ४ ॥

२८५९. लटिक्याचे आवतणें जेविलीया साचे । काय त्या विश्वास तोचि खरा ॥ १ ॥ कोल्हाटिणी लागे आकाशीं खेळत । ते काय पावत अमरपद ॥ २ ॥ जळमंडप्याचे घोडे राउत नाचती । ते काय लागती युद्धालागीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तैसें मतवादीचें जिणें । दिसे लाजिरवाणें बोलतांचि ॥ ४ ॥

२८६०. भगवें तरी श्वान सहज वेष त्याचा । तेथें अनुभवाचा काय पंथ ॥ १ ॥ वाढवुनि जटा फिरे दाही दिशा । तरी जंबु वेष सहज स्थिति ॥ २ ॥ कोरोनिया भूमी करी मध्यें वास । तरी उंदिरास काय वाणी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐसें कासया करावें । देहासी दंडावें वाउगेंचि ॥ ४ ॥

२८६१. वाघाचा कलभूत दिसे वाघाऐसा । परी नाहीं दशा साच अंगीं ॥ १ ॥ बाहेरील रंग निवडी कसोटी । संघष्टणें भेटी आपेआप ॥ २ ॥ शिकविलें तैसें नाचावें माकडें । न चले त्यापुढें युक्ति कांहीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे करी लटिक्याचा सांठा । फजित तो खोटा शीघ्र होय ॥ ४ ॥

२८६२. जातीचें तें चढे प्रेम । पक्षी स्मरे रामराम ॥ १ ॥ ते काय गुण लागती येरां । कागा न शोभे पिंजरा ॥ २ ॥ शिकाविलें

तें सुजात सोसी । मग मोल चढे त्यासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वेषधारी । हिजड्या नव्हती त्या नारी ॥ ४ ॥

२८६३. तांबियाचें नाणे न चलें खऱ्या मोलें । जरी हिंडविलें देशोदेशीं ॥ १ ॥ करणीचें कांहीं न मनें सज्जना । यावें लागें मना वृद्धांचिया ॥ २ ॥ हिरियासारिखा दिसे शिरगोळा । पारखी ते डोळां न पाहाती ॥ ३ ॥ देऊनिया भिंग कमाविलें मोतीं । पारखिया हातीं घेतां नये ॥ ४ ॥ तुका म्हणे काय नटोनियां व्यर्थ । आपुलें हें चित्त आपणा ग्वाही ॥ ५ ॥

२८६४. दुधाचे घागरीं मद्याचा हा बुंद । पडिलिया शुद्ध नव्हे मग ॥ १ ॥ तैसें खळामुखें न करावें श्रवण । अहंकारें मन विटाळलें ॥ २ ॥ काय करावीं तीं बत्तीस लक्षणें । नाक नाहीं तेणें वांयां गेलीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अन्न जिरों नेदी माशी । आपुलिया जैसी संसर्गें ॥ ४ ॥

२८६५. वरी वरी बोले युद्धाचिया गोष्टी । परसैन्या भेटी नाहीं झाली ॥ १ ॥ पराव्याचे भार पाहुनिया दृष्टी । कांपतसे पोटीं थरथरां ॥ २ ॥ मनाचा उदार रायाचा जुंझार । फिरंगीचा मार मारितसे ॥ ३ ॥ धन्य त्याची माय धन्य त्याचा बाप । अंगीं अनुताप हरिनामें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे साधु बोले खरगधार । खोंचतें अंतर दुर्जनाचें ॥ ५ ॥

२८६६. लटिकी ग्वाही सभेआंत । देतां पतित आगळा ॥ १ ॥ कुंभपाकीं वस्ती करू । होय धुरु कुळेंसी ॥ २ ॥ रजस्वला रुधिर स्रवे । तेंचि द्यावें तृषेसी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जन्मा आला । काळ झाला कुळासी ॥ ४ ॥

२८६७. चोरें चोरातें करावा उपदेश । आपुला अभ्यास असेल तो ॥ १ ॥ शिंदळीच्या मागें वेचितां पाउलें । होईल आपुलें तिच्या ऐसें ॥ २ ॥ तुका म्हणे भितो पुढिलिया दत्ता । म्हणऊनि चिंता उपजली ॥ ३ ॥

२८६८. एकाचिये सोई कवित्वाचे बांधे । बांधिलिया साधे काय तेथें ॥ १ ॥ काय हातीं लागे भुसाचे कांडणीं । सत्यासी दाटणी करूनि काय ॥ २ ॥ कवित्वाचे रूढी पायां पडे जग । सुखा-

वोनि मग नरका जाय ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देव केल्याविण साहे । फजिती ते आहे लटिक्या अंगीं ॥ ४ ॥

२८६९. कानीं धरी बोल बहुतांचीं मतें । चाट त्यापरतें आणिक नाहीं ॥ १ ॥ पावेल गौरव वोढाळाचे परी । दंड पाठीवरी यमदूतांचे ॥ २ ॥ शब्दज्ञानी एक आपुल्याला मतें । सांगती वेदांत भिन्नभावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे एक भाव न धरिती । पडिली हे माती त्यांचे तोंडीं ॥ ४ ॥

२८७०. भजन हें नासिलें हेंडी । दंभा लंडी आवडी ॥ १ ॥ जेवीत ना आइता पाक । नासी ताक घुसळूनि ॥ २ ॥ एकाएकीं इच्छी पाट । नेणे चाट काउळें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मुलाम्याचें । बंधन साचें शेवटीं ॥ ४ ॥

२८७१. तरी कां वोळगणें । राजद्वारीं होती सुने ॥ १ ॥ अंगीं दावूनि निष्कामता । पोकळ पोकळी ते वृथा ॥ २ ॥ कासया मोकळ । भोंवतें शिष्यांचें गाबाळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ढाळे । बाहेर मुद्द तें निराळें ॥ ४ ॥

२८७२. इंद्रियांसी नेम नाहीं । मुखीं राम म्हणोनी काई ॥ १ ॥ जेवीं मासीसंगें अन्न । सुख नेदी तें भोजन ॥ ॥२॥ कीर्तन करावें । तैसें करूनि दावावें ॥ ३ ॥ हे तों अंगीं नाहीं चिन्हें । गाईलें वेश्येच्या ढव्यानें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे रागा । संत शिवूं नेदिती अंगा ॥ ५ ॥

२८७३. गुळें माखोनियां दगड ठेविला । वरी दिसे भला लोकाचारीं ॥ १ ॥ अंतरीं विषयाचें लागलें पैं पिसे । बाहिरल्या वेषें भुलवी लोकां ॥ २ ॥ ऐसिया दांभिकां कैंचि हरिसेवा । नेणेचि सद्भावा कोणे काळीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे येणें कैसा होय संत । विटाळलें चित्त कामक्रोधें ॥ ४ ॥

२८७४. चिरगुटें घालूनि वाढविलें पोट । गरभार बोभाट जनामध्यें ॥ १ ॥ लटकेंची डोहळे दाखवी प्रकार । दूध स्तनीं पोर पोटीं नाहीं ॥ २ ॥ तुका म्हणे अंतीं वांज तेचि खरी । फजिती दुसरी जनामध्यें ॥ ३ ॥

२८७५. वांझेनें दाविलें गर्‍हवार लक्षण । चिरगुटें घालून वाथ-

याला ॥ १ ॥ तेवीं शब्दज्ञानी करिती चावटी । ज्ञान पोटासाटीं विकूनियां ॥ २ ॥ बोलाचीच कढी बोलाचाची भात । जेवूनियां तृप्त कोण झाला ॥ ३ ॥ कागदीं लिहितां नामाची साखर । चाटितां मधुर गोडी नेदी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे जळो जळो ते महंती । नाहीं लाज चित्तीं निसुगाला ॥ ५ ॥

२८७६. व्याल्याविण करी शोभन तांतडी । चार ते गधडी करीतसे ॥ १ ॥ कासया पाल्हाळ आणिकांचे देखीं । सांगतां नव्हे सुखी साखरेसी ॥ २ ॥ कुंथाच्या ढेंकरें न देवेल पुष्टी । रूप दावी कष्टी मळिण वरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अरे वाचाळ हो ऐका । अनुभवेंविण नका वांव घेऊं ॥ ४ ॥

२८७७. तरलों म्हणुनि धरिला ताठा । त्यासी चळ झाला फांटा ॥ १ ॥ वांयांविण तुटे दांड । मान सुख इच्छी भांड ॥ २ ॥ गवाहीविण मात । स्थापी आपुली स्वतंत ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐसीं किती । नरका गेलीं अधोगती ॥ ४ ॥

२८७८. जाणे त्याचें वर्म नेणे त्याचें कर्म । केल्याविण धर्म नेणवती ॥ १ ॥ मैथुनाचे सुख सांगितल्या *शून्य खूण । अनुभवाविण कळों नये ॥ २ ॥ तुका म्हणे जळो शाब्दिक हें ज्ञान । विठोबाची खूण विरळा जाणे ॥ ३ ॥

२८७९. जपाचें निमित्त झोपेचा पसर । देहाचा विसर पाडूनियां ॥ १ ॥ ऐसें तें भजन अमंगळवाणी । सोंगसंपादणी वहुरूप्याची ॥ २ ॥ सेवेसी विकालें देहाचिया आसे । तया कोठें असे उरला देव ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मानदंभ जया चित्तीं । तयाची फजीती करूं आम्ही ॥ ४ ॥

२८८०. माझी पाठ करा कवी । उठ लावी दारोदार ॥ १ ॥ तंव तया पारखी सिव । लाजे ठाव सांडितां ॥ २ ॥ उष्ट्यावळी करूनि जमा । कुंथुनि प्रेमा आणितसे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बाहेरमुद्रा । आहाच गोविंदीं न सरती ॥ ४ ॥

२८८१. न मनी नाम नमनी त्यासी । वाचाळ शब्द पिटी भासे ॥ १ ॥ भाव नाहीं काय मुद्रा वाणी । बैसे बगळा निश्चळ ध्यानीं

---

* शून्य

२ ॥ नाहीं चाड देवाची काहीं । *छळण टोंकें तस्करघाई ॥ ३ ॥ का म्हणे त्याचा संग । नको शब्द स्पर्शअंग ॥ ४ ॥

२८८२. मोलें घातलें रडाया । नाहीं असूं आणि माया ॥ १ ॥ सा भक्तिवाद काय । रंगबेगडीचा न्याय ॥ २ ॥ वेठी धरिल्या वी भाव । मागें पळायाचा पाव ॥ ३ ॥ काजव्याच्या ज्योती । का म्हणे नलगे वाती ॥ ४ ॥

२८८३. उभ्या बाजारांत कथा । हे तों नावडे पंढरीनाथा ॥ १ ॥ वघें पोटासाठीं सोंग । तेथें कैंचा पांडुरंग ॥ २ ॥ लावी अनुसं-ान । कांहीं देईल म्हणवून ॥ ३ ॥ काय केलें रांडलेंका । तुला जी नाहीं तुका ॥ ४ ॥

२८८४. वरि वरि बोला रस । कथी ज्ञाना माजी फोस ॥ १ ॥ से लटिके जे ठक । तयां इह ना परलोक ॥ २ ॥ परिसे एक ंगे । अंगा धुळीही न लगे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हाडें । कुतऱ्या ाविले झगड ॥ ४ ॥

२८८५. गांठोळीस धन भाकावी करुणा । दावूनि सज्जना कींव डी ॥ १ ॥ नाठेळाची भक्ति कुचराचें बळ । कोरडें बोंगळ मार ाय ॥ २ ॥ सांडोव्यासी घाली देवाची करंडी । विल्हाळ त्या ंडी पूजा दावी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐसे माकडाचे छंद । अवघे दधिंद शिंदळीचे ॥ ४ ॥

२८८६. मोल देऊनियां मांठवावे दोष । नटाचे ते वेष पाहोनियां ेदासां मुखें हरिकथाकीर्तन । तेथें पुण्यापुण्य विशेषता ॥ २ ॥ रेतील वस्त्रें गोपिकांच्या वेषें । पाप त्या सरिसें मात्रागमन ॥ ३ ॥ का म्हणे पाहा ऐसे झाले जन । सेवाभक्तिहीन रसीं गोडी ॥ ४ ॥

२८८७. उष्ट्या पत्रावळी करूनियां गोळा । दाखविती कळा वित्वाची ॥ १ ॥ ऐसे जे पातकी ते नरकीं पचती । जोंवरी भ्रमती द्रसूर्य ॥ २ ॥ तुका म्हणे एका नारायणा ध्याई । वरकडा नाहीं क असे ॥ ३ ॥

२८८८. पुण्यविकरा तें मातेचें गमन । भाडी ऐसें धन विटाळ

---

* छळणे

तो ॥ १ ॥ आतमहत्यारा हा विषयांचा लोभी । म्हणावें तें नाभी करवी दंड ॥ २ ॥ नागवला अल्प लोभाचिये साठीं । घेऊनि कांचवटि परिस दिला ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हात झाडिलें परत्रीं । श्रम तोचि श्रोत्रीं ठेवी केली ॥ ४ ॥

२८८९. पशु ऐसे होती ज्ञानी । चर्वणीं विषयांचे ॥१॥ ठेवूनियां लोभीं लोभ । झाला क्षोभ आत्मत्वीं ॥ २ ॥ केला आणिकां वाढी पाक । खाणें ताक मूर्खासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मोठा घात । वाताहात हा देह ॥ ४ ॥

२८९०. आशाबद्ध वक्ता ।* भय श्रोतयाच्या चित्ता ॥ १ ॥ गातो तेंचि नाहीं ठावें । तोंड वासी कांहीं द्यावें ॥ २ ॥ झालें लोभाचें मांजर । पोट भरी दारोदार ॥ ३ ॥ वायां गेलें तें भजन । उभयतां लोभी मन ॥ ४ ॥ बहिरमुख एके ठायीं । तैसें झालें तया दोहीं ॥ ५ ॥ माप आणि गोणी । तुका म्हणे रितीं दोन्हीं ॥ ६ ॥

२८९१. नाइकावे कानीं तयाचे ते बोल । भक्तीविण फोल ज्ञान सांगे ॥ १ ॥ वाखाणी अद्वैत भक्तिभावेंविण । दुःख पावे शीण श्रोता वक्ता ॥ २ ॥ अहं ब्रह्म म्हणोनि पाळीतसे पिंडा । न बोलावें भांडा तयासवें ॥ ३ ॥ वेदबाह्य लंड बोले जो पाषांड । त्याचें काळें तोंड संतांमध्यें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे खंडी देवभक्तपण । वरिष्ठ त्याहूनि श्वपच तो ॥ ५ ॥

२८९२. पंडित म्हणतां थोर सुख । परि तो पाहतां अवघा मूर्ख ॥ १ ॥ काय करावें घोकिलें । वेदपठण वांयां गेलें ॥ २ ॥ वेदीं सांगितलें न करी । सम ब्रह्म नेणे दुराचारी ॥ ३ ॥ हा वेदींचा अनुभव । तुका देखे जीव शिव ॥ ४ ॥

२८९३. जैसें दावी तैसा राहे । तरि कां देव दुरी आहे ॥ १ ॥ दुःख पावायाचें मूळ । राहाणी ठाव नाहीं ताळ ॥ २ ॥ माळामुद्रांवरी । कैंचा सोंगें जोडे हरि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देखें । ऐसे परीचीं बहुतेकें ॥ ४ ॥

२८९४. *वसण थिल्लरीं । बेडुक सागरा धिक्कारी ॥ १ ॥ नाहीं

* धाक * वसोनि

देखिला ना ठावा । तोंडपिटीं करी हांवा ॥ २ ॥ फुगतें काउळें । म्हणे मी राजहंसा आगळें ॥ ३ ॥ गजाहूनि खर । म्हणे चांगला मी फार ॥ ४ ॥ मुलाम्याचें नाणें । तुका म्हणे नव्हे सोनें ॥ ५ ॥

२८९५. कोरड्या गोष्टी चावट्या बोल । शिकल्या सांगे नाहीं ओल ॥ १ ॥ कोण याचें मना आणी । ऐकों कानीं नाइकोनि ॥ २ ॥ घरोघरीं सांगती ज्ञान । भूस शीण कांडती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आपुल्या मति । काय रितीं पोकळ ॥ ४ ॥

२८९६. निंदा स्तुती करवी पोट । सोंग दाखवी बोभाट ॥ १ ॥ जटा राख विटंबना । धीर नाहीं क्षमा मना ॥ २ ॥ शृंगारिलें मढें । जीवेंवीण जैसें कुडें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे रागे । भलतें चावळें वाउगें ॥ ४ ॥

२८९७. भक्त म्हणवूनि वंचावें तें जीवें । तेणें शेण खावें कशासाठीं ॥ १ ॥ नासिलें अडबंद कौपिन माळा । अडचण राउळामाजी केली ॥ २ ॥ अंगीकारिलें सेवे घड अंतराय । तया जाला न्याय खापराचा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कोठें तगों येती घाणी । आहाच हीं मनीं अधीरता ॥ ४ ॥

२८९८. कथे उभा अंग राखेल जो कोणी । ऐसा कोण गणी तया पापा ॥ १ ॥ येथें तो पातकी न येताच भला । रणीं कुचराला काय चाले ॥ २ ॥ कथे बैसोनी आणीक चर्चा । धिग त्याची वाचा कुंभपाक ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐलपैल ते थडीचे । बुडताल साच मध्यभागीं ॥ ४ ॥

२८९९. नावडे ज्यां कथा उठोनियां जाती । ते यमा फावती बरे वोजा ॥ १ ॥ तो असे जवळी गोंचिडाच्यान्यायें । देशत्यागें ठाय तया दुरी ॥ २ ॥नव्हे भला कोणी नावडे दुसरा । पाहुणा किंकरा यमा होय ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तया करावें तें काइ । पाषाण कां नाहीं जळामध्यें ॥ ४ ॥

२९००. जवळीं नाहीं चित्त । काय मांडियेलें प्रेत ॥ १ ॥ कैसा पाहे *चंद्रादृष्टी । दीप स्नेहाच्या शेवटीं ॥ २ ॥ कांतलेंसे श्वान ।

* चर्मदृष्टी

तैसें दिशा हिंडे मन ॥ ३ ॥ त्याचें कार्नीं हाणे । कोण बोंब तुका म्हणे ॥ ४ ॥

२९०१. काय देवापाशीं उणें । हिंडे दारोदारीं सुनें ॥ १ ॥ करी अक्षरांची आटी । एके कवडीचेसाठीं ॥ २ ॥ निंदी कोणी स्तवी । चिंतातुर सदा जीवीं ॥३॥ तुका म्हणे भांड । जळो जळो त्याचें तोंड ॥ ४ ॥

२९०२. ब्राम्हण तो नव्हे ऐसी ज्याची बुद्धि । पाहा श्रुतीमधीं विचारूनि ॥ १ ॥ जयासी नावडे हरिनाम कीर्तन । आणीक नर्तन वैष्णवांचें ॥ २ ॥ सत्य त्याचे वेळे घडला व्यभिचार । मातेसी वेव्हार अंत्यजाचा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे येथें मानी आनसारिखें । तात्काळ तो मुखें कुष्ठ होय ॥ ४ ॥

२९०३. आमुची गोसावी अयाचित्त वृत्ती । करवी शिष्या हातीं उपदेश ॥१ ॥ दगडाची नाव आधींच ते जड । ते काय दगड तारूं जाणे ॥ २ ॥ तुका म्हणे वेष विटंबिला त्यांनीं । सोंगसंपादणी करिती परी ॥ ३ ॥

२९०४. भजन घाली भोगावरी । अकर्तव्य मनीं धरी ॥ १ ॥ धिग त्याचें साधुपण । विटाळूनि वर्ते मन ॥ २ ॥ नाहीं वैराग्याचा लेश । अर्थचाड जीवीं आस ॥ ३ ॥ हें ना तैसें झालें । तुका म्हणे वायां गेलें ॥ ४ ॥

२९०५. घरोघरीं झाले कवि । नेणे प्रसादाची चवी ॥ १ ॥ लंडा भूषणांची चाड । पुढें न विचारी नाड ॥ २ ॥ काढावें आइतें । तेंचि जोडावें स्वहितें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कळे । अहाच झांकतील डोळे ॥ ४ ॥

२९०६. कवीश्वरांचा तो आम्हांसी विटाळ । प्रसाद वोंगळ चिवडिती ॥ १ ॥ दंभाची आवडी बहिरट अंधळे । शेवटासि काळें होइल तोंड ॥ २ ॥ सोन्याशेजारीं तों लाखेची जतन । सतत ते गुण जैसेतैसे ॥ ३ ॥ सेव्यसेवकता न पडतां ठावी । तुका म्हणे गोवी पावती हीं ॥ ४ ॥

२९०७. जळो तैसा प्रेमरंग । जाय भुलोनि पतंग ॥ १ ॥ सासुसाठीं रडे सून । भाव अंतरींचा भिन्न ॥ २ ॥ मैंद मुखींचा कोंवळा ।

भाव अंतरीं निराळा ॥ ३ ॥ जैसी वृंदावनकांती । उत्तम धरू नये हातीं ॥ ४ ॥ बक ध्यान धरी । दावी सोंग मत्स्य मारी ॥ ५ ॥ तुका म्हणे सर्प डुले । तैसा कथेमाजी खुले ॥ ६ ॥

२९०८. संध्या करितोसी केशवाच्या नांवें । आरंभीं तें ठावें नाहीं कैसें ॥ १ ॥ किती या सांगावें करूनि फजित । खळ नेणे हित जवळी तें ॥ २ ॥ माजल्या न कळे उचित तें काय । न द्यावें तें खाय ग्रावें सांडी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे घेती भिंतीसवें डोकें । वावसी तें एकें अंधारलीं ॥ ४ ॥

२९०९. अडचणीचें दार । बाहेर माजी पैस फार ॥ १ ॥ काय करावें तें मौन । दाही दिशा हिंडे मन ॥ २ ॥ बाहेर दावी वेश । माजी वासनेचे लेश ॥ ३ ॥ नाहीं इंद्रियां दमन । काय मांडिला दुकान ॥ ४ ॥ सारविलें निकें । वरि माजी अवघें फिकें ॥ ५ ॥ तुका म्हणे अंतीं । कांहीं नलगेचि हातीं ॥ ६ ॥

२९१०. काय सर्प खातो अन्न । काय ध्यान बगाचें ॥ १ ॥ अंतरींची बुद्धि खोटी । भरलें पोटीं वाईट ॥ २ ॥ काय उंदीर नाहीं धांवीं । राख न लावी गाढव ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सुसर जळीं । काउळी कां न न्हाती ॥ ४ ॥

२९११. काय धोविलें कातडें । काळकूट भीतरि कुडें ॥ १ ॥ उगा राहें लोकभांडा । चाळविल्या पोरें रांडा ॥ २ ॥ घेसी बुंथी पानवथां । उगाच हालविसी माथा ॥ ३ ॥ लावूनि बैसे टाळी । मन इंद्रियें मोकळीं ॥ ४ ॥ हालवीत बैसे माळा । विषय जप वेळो-वेळां ॥ ५ ॥ तुका म्हणे हा व्यापार । नाम विठोबाचें सार ॥ ६ ॥

२९१२. काय काशी करिती गंगा । भीतरी चांगा नाहीं तो ॥ १ ॥ अधर्णीं कुचर बाहेर तैसा । नये रसा पाकासी ॥ २ ॥ काय टिळे करितां माळा । भाव खळा नाहीं त्या ॥ ३ ॥ तुका म्हणे प्रेमेंविण । बोले भुंके अवघा शीण ॥ ४ ॥

२९१३. काय नाहीं लवत झाडें । विसरे वेडें देहभाव ॥ १ ॥ जया न फळे उपदेश । धस ऐसें त्या नांव ॥ २ ॥ काय नाहीं असत जड । दगड तो अबोलणा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कुचर दाणा । तैसा म्हणा डेंग हा ॥ ४ ॥

२९१४. नाहीं निर्मळ जीवन । काय करील साबण ॥ १ ॥ तैसें चित्त शुद्ध नाहीं । तेथें बोध करील काई ॥ २ ॥ वृक्ष न धरी पुष्प-फळ । काय करील वसंत काळ ॥ ३ ॥ वांझा न होती लेकुरें । काय करावें भ्रतारें ॥ ४ ॥ नपुंसका पुरुषासी । काय करील बाईल त्यासी ॥ ५ ॥ प्राण गेलिया शरीर । काय करील वेव्हार ॥ ६ ॥ तुका म्हणे जीवनेंविण । पीक नव्हे नव्हे जाण ॥ ७ ॥

२९१५. काय दरा करील वन । समाधान नाहीं जंव ॥ १ ॥ तरी काय तेथें असतीं थोडीं । काय जोडी तयांसी ॥ २ ॥ रिघतां धांवा पेंवामधीं । जोडे सिद्धि ते ठायीं ॥ ३ ॥ काय भस्म करील राख । अंतर पाख नाहीं तों ॥ ४ ॥ वर्णआश्रमाचे धर्म । जाती श्रम झालिया ॥ ५ ॥ तुका म्हणे सोंगपाश । निरसे आस तें हित ॥ ६ ॥

२९१६. भोरप्यानें सोंग पालटिलें वरी । बक ध्यान धरी मत्स्या जैसें ॥ १ ॥ टिळे माळा मैंद मुद्रा लावी अंगीं । देखों नेदी जगीं फासे जैसे ॥ २ ॥ ढीवर या मत्स्या चारा घाली जैसा । भीतरील फांसा कळोंनेदी ॥ ३ ॥ खाटिक हा स्नेहवादें पशू पाळी । कापा-वया नळी तयासाठीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तैसा भला मी लोकांत । परि तूं कृपावंत पांडुरंगा ॥ ५ ॥

२९१७. मांडे पुऱ्या मुखें सांगों जाणे मात । तोंडीं लाळ हात चोळी रिते ॥ १ ॥ ऐसियाच्या गोष्टी फिक्या मिठेंविण । रुचि नेदी अन्न चवी नाहीं ॥२॥ बोलो जाणे अंगीं नाहीं शूरपण । काय तें वचन जाळावें तें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बहु तोंडें जे वाचाळ । तें गे तेंचि मूळ लटिक्याचें ॥ ४ ॥

२९१८. आवडीच्या मतें करिती भोजना । भोग नारायणा म्हणती केला ॥ १ ॥ अवघा देव म्हणे वेगळें तें काई । अर्थासाठीं डोई फोडूं पाहे ॥ २ ॥ लाजे कमंडलु धरिता मोपळा । आणीक थीगळा प्रावरणासी ॥ ३ ॥ शाला गडवे धातुद्रव्यइच्छा चित्तीं । नैश्वर्य बोलती अवघें मुखें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे त्यास देवा नाहीं भेटी । ऐसे कल्पकोटी जन्म घेतां ॥ ५ ॥

२९१९. भिक्षापात्र अवलंबणें । जळो जिणें लाजिरवाणें । ऐसि-

यासी नारायणें । उपेक्षिजे सर्वथा ॥ १ ॥ देवा पायीं नाहीं भाव । भक्ति वरी वरी वाव । समर्पिला जीव । नाहीं तों हा व्यभिचार ॥ २ ॥ जगा घालावें सांकडें । दीन होऊनि बापुडें । हेंचि अभाग्य रोकडें । मूळ आणि अविश्वास ॥ ३ ॥ काय न करी विश्वंभर । सत्य करितां निर्धार । तुका म्हणे सार । दृढ पाय धरावे ॥ ४ ॥

२९२०. आशाबद्ध जन । काय जाणे नारायण ॥ १ ॥ करी इंद्रियांची सेवा । पाहे आवडीचा हेवा ॥ २ ॥ भ्रमलें चावळे । तैसें उचित न कळे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे विषें । अन्न नाशियेलें जैसें ॥ ४ ॥

२९२१. वृत्ति भूमि राज्य द्रव्य उपार्जिती । जाणा त्या निश्चिती देव नाहीं ॥ १ ॥ भाडेकरी वाहेपाठीवरी भार । अंतरींचें सार लाभ नाहीं ॥ २ ॥ देवपुजेवरी ठेवूनियां मन । पाषाणा पाषाण पूजी लोभें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे फळ चिंतिती आदर । लाघव हे चार शिंदळीचे ॥ ४ ॥

२९२२. तीळ जाळिले तांदुळ । काम क्रोध तैसेचि खळ ॥ १ ॥ कां रे शिणलासी वाउगा । न भजतां पांडुरंगा ॥ २ ॥ मानदंभ पोटासाठीं । केली अक्षरांची आटी ॥ ३ ॥ तप करूनि तीर्थाटण । वाढविला अभिमान ॥ ४ ॥ वांटिलें तें धन । केली अहंता जतन ॥ ५ ॥ तुका म्हणे चुकलें वर्म । केला अवघाचि अधर्म ॥ ६ ॥

२९२३. वर्ते करोनियां तोंड । हाका मारितो प्रचंड ॥ १ ॥ राग आळवितो नाना । गातो काय तें कळेना ॥२॥ आशा धरोनि मनीं । कांहीं देईल म्हणऊनि ॥ ३ ॥ पोटा एका साठीं । तुका म्हणे झाले कष्टी ॥ ४ ॥

२९२४. कुशळ गुंतले निषेधा । वादी प्रवर्तले वादा ॥ १ ॥ कैसीं ठकलीं बापुडीं । दंभविषयांचे सांकडीं ॥ २ ॥ भूस उपणुनि केलें काय । हारपलें दोन्ही ठाय ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लागे हातां । काय मथिलें घुसळितां ॥ ४ ॥

२९२५. काळतोंडा सुना । भलतें चोरूनि करी जना ॥ १ ॥ धिग त्याचें साधुपण । विटाळूनि वर्ते मन ॥ २ ॥ मंत्र ऐसे घोकी ।

वश व्हावें जेणें लोकीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे थीत । नागवला नव्हे हित ॥ ४ ॥

२९२६. विचार नाहीं नर खर तो तैसा । वाहे ज्ञान पाठी भार लगड जैसा ॥ १ ॥ वादावाद करणें त्यासी तोंचि वरी । गुरवाडीची चाड सरे तोंच बाहेरी ॥ २ ॥ सौभाग्यसंपन्न हो कां वृद्ध प्रतिष्ठा । चिकरूनि सांडी पायां लागली ते विष्ठा ॥ ३ ॥ नाहीं याति कुळ फांसे ओढी तयासी । तुका म्हणे काय मुद्रासोंग जाळिसी ॥ ४ ॥

२९२७. एक म्हणती आम्हीं देवची पैं झालों । ऐसें नका बोलों पडाल पतनीं ॥ १ ॥ एक म्हणती आम्ही देवाचीं पैं रूपें । तुमचिया बापें न चुके जन्म ॥ २ ॥ देवें उचलीली स्वसुखें* मेदिनी । तुमचेनी गोणी नुचलवे ॥ ३ ॥ देवें मारियेलें दैत्य दानव मोठे । तुमचेनी न तुटे तृणमात्र ॥ ४ ॥ राया विठोबाचें पद जो अभिळासी । पातकाची राशी तुका म्हणे ॥ ५ ॥

२९२८. गासी तरी एक विठ्ठलची गाई । नाहीं तरि ठायीं राहें उगा ॥ १ ॥ अद्वैतीं तों नाहीं बोलाचें कारण । जाणीवेचा शीण करिसी वांयां ॥ २ ॥ तुका म्हणे किती करावी फजिती । लाज नाहीं चित्तीं निलाजिरा ॥ ३ ॥

२९२९. मुकें होतां काय पदरींचें जातें । मूर्ख तें भोगितें मीमीपण ॥ १ ॥ आपुलिये घरीं मैंद होऊनि बैसे । कोणासीही ऐसे बोलों नको ॥ २ ॥ तुका म्हणे तुम्हां सांगतों मी खूण । देवासीं तें ध्यान लावुनि बैसा ॥ ३ ॥

२९३०. देव तीर्थ येर दिसे जया ओस । तोचि तया दोष जाणतिया ॥ १ ॥ तया बरें फावे देवा चुकावितां । संचिताची सत्ता अंतराय ॥ २ ॥ शुद्धाशुद्ध ठाव पापपुण्यबीज । पावत्रील दुजे फळभोग ॥ ३ ॥ तुका म्हणे विश्वंभराऐसें वर्म । चुकालिया धर्म अवघे मिथ्या ॥ ४ ॥

२९३१. जाऊनियां तीर्था काय तुवां केलें । चर्म प्रक्षाळिलें वरी वरी ॥ १ ॥ अंतरींचें शुद्ध कासयानें झालें । भूषण तों केलें आप-

* स्वकरें

णया ॥ २ ॥ वृंदावन फळ घोळिलें साकरा । भीतरील थारा मोडेचि ना ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं शांति क्षमा दया । तोंवरी कासया स्फुंदां तुम्ही ॥ ४ ॥

२९३२. आधारावांचुनि । काय सांगशील काहाणी ॥ १ ॥ ठावा नाहीं पंढरीराव । तोंवरी अवघेंचि वाव ॥ २ ॥ मानिताहे कोण । तुझें कोरडें ब्रह्मज्ञान ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ठेवा । जाणपण एक सवा ॥ ४ ॥

२९३३. काय तीं करावीं मोलाचीं माकडें । नाचतातीं पुढें संसाराच्या ॥ १ ॥ झाडा देते वेळे विचाकिती दांत । घेती यमदूत दंड वरी ॥ २ ॥ हात दांत कान हलविती मान । दाखविती जन मानावया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे किती झालीं हीं फजित । मागें नाहीं मित भार वाही ॥ ४ ॥

२९३४. चोरटे काचे निघाले चोरी । आपलें तैसें पारखे घरीं ॥ १ ॥ नाहीं नफा नागवे आपण । गमाविले कान हात पाय ॥ २ ॥ बुद्धिहीन नये कांहींचि कारणा । तयासवें जाणा तेंचि सुख ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं ठाउकें वर्म । तयासी तें कर्म वोढवलें ॥ ४ ॥

२९३५. सोंगें छंदें कांहीं । देव जोडे ऐसें नाहीं ॥ १ ॥ सागा अवघें गाबाळ । डोळ्याआडील पडळ ॥ २ ॥ शुद्ध भावावीण । जो जो केला तो तो शीण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कळे । परि होतातीं अंधळे ॥ ४ ॥

२९३६. असंत लक्षण भूतांचा मत्सर । मनासी निष्ठुर अतिवादी ॥ १ ॥ अंतरींचा रंग उमटे बाहेरी । वोळखे यापरी आपेंआप ॥ २ ॥ संत ते समय वोळखती वेळ । संतुष्ट निर्मळ चित्त सदा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हित उचित अनुचित । मज लागे नित्य विचारावें ॥ ४ ॥

२९३७. खोल ओली पडे तें पीक उत्तम । उथळाचा श्रम वायां जाय ॥ १ ॥ लटिक्याचे आम्ही नव्हों सांटेकरी । थीतें घाली भरी पदरींचें ॥ २ ॥ कोण इहलोकीं पाहिजे पसारा । दंभ पोट भरायाचे चाडे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कसीं अगी जे उतरे । तेंचि येथें सरे जाति शुद्ध ॥ ४ ॥

२९३८. अनुभवावांचून सोंग संपादणें । नव्हे हें करणें स्वहितार्चे ॥ १ ॥ तैसा नको भुलों बाहिरल्या रंगें । स्वहित तेंचि वेगें करूनि घेई ॥ २ ॥ बहुरूपी रूपें नटला नारायण । सोंग संपादून जैसा तैसा ॥ ३ ॥ कनक झाड म्हूण वंदियेलें माथां । परि तेंहि अर्थी न मिळे माजी ॥ ४ ॥ पाषाणाचें नांव ठेवियलें देव । आणिका तारी भाव परि तो तैसा ॥ ५ ॥ तुका म्हणे त्याचा भाव तारी त्यास । अहंभावी नास तोचि पावे ॥ ६ ॥

२९३९. नव्हती हे उसणे बोल । आहाच फोल रंजवण ॥ १ ॥ अनुभव तो बरावरी । नाहीं दुरी वेगळा ॥ २ ॥ पाहिजे तें आलें रुची । काचाकुची काशाची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लाजे आड । त्याची चाड कोणासी ॥ ४ ॥

२९४०. न ये नेत्रां जळ । नाहीं अंतरीं कळवळ ॥ १ ॥ तों हे चावटीचे बोल । जन रंजवणें फोल ॥ २ ॥ न फळे उत्तर । नाहीं स्वामी जों सादर ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भेटी । जंव नाहीं दृष्टादृष्टी ॥ ४ ॥

२९४१. आवडे सकळां मिष्टान्न । रोग्या विषा तें समान ॥ १ ॥ काय तया एका साठीं । कामें केलीं अवघीं खोटीं ॥ २ ॥ दर्पण नलगे एका । ठाव नाहीं ज्याच्या नाका ॥ ३ ॥ तुका म्हणे खळा । उपदेशाचा कंटाळा ॥ ४ ॥

२९४२. तोचि लटिक्यामाजी भला । म्हणे देव म्यां देखीला ॥१॥ ऐशीयाच्या उपदेशें । भवबंधन कैसें नासे । बुडवी आपणासरिसे । अभिमानें आणिकांस ॥ २ ॥ आणिक नाहीं जोडा । देव म्हणवि तया मूढा ॥ ३ ॥ आणिकांचें न मनीं साचें । तुका म्हणे या श्रेष्ठांचें ॥ ४ ॥

२९४३. कलिधर्म मागें सांगितले संतीं । आचार सांडिती द्विजलोक ॥ १ ॥ तेंचि कळों आतां येतसे प्रचिती । अधर्मा टेकती धर्म नव्हे ॥ २ ॥ तप व्रत करितां लागती सायास । पाळितां पिंडास गोड वाटे ॥ ३ ॥ देव म्हणऊनी न येती देऊळा । संसार वेगळा तरी कां नव्हे ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मज धरितां गुमान । ऐसें कोणी जन नरका जाती ॥ ५ ॥

२९४४. मागें संतीं होतें जें जें सांगितलें । तें येऊं लागलें अनुभवा ॥ १ ॥ आचारभ्रष्ट होती लोक कली । पुण्य क्षीण बळी झालें पाप ॥ २ ॥ वर्णधर्म कोणी न धरी विटाळ । घालिती गोंधळ एके ठायीं ॥ ३ ॥ वेदाचे पाठक सेवितील मद्य । न देखती भेद विषयीं भांडण ॥ ४ ॥ तुका म्हणे किती करावे फाजित । तेचि छंद नित्य बहु होती ॥ ५ ॥

२९४५. उपदेश तो भलत्या हातीं । झाला चित्तीं धरावा ॥ १ ॥ नये जाऊं पात्रावरी । कवटी म्हार नारळी ॥ २ ॥ स्त्री पुत्र बंदीजन । नारायण स्मरविती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे रत्नसार । परि उपकार चिंधीचे ॥ ४ ॥

२९४६. उपकारासाठीं केले हे उपाय । येणेंविण काय चाड आम्हां ॥ १ ॥ बुडतां हे जन न देखवे डोळां । येतो कळवळा म्हणउनि ॥ २ ॥ तुका म्हणे माझे देखतिल डोळे । भोग देते वेळे येईल कळों ॥ ३ ॥

२९४७. बोलिलों तें कांहीं तुमचिया हिता । वचन नेणतां क्षमा कीजे ॥ १ ॥ वाट दावी तया नलगे रुसावें । अतित्याई जीवें नाश पावे ॥ २ ॥ निंब दिला रोग तुटाया अंतरीं । पोंभाळितां वरी आंत चरे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हित देखण्यासी कळे । पडती आंधळे कूपामाजी ॥ ४ ॥

२९४८. आतां माझे नका वाणू गुणदोष । करितों उपदेश याचा कांहीं ॥ १ ॥ मानदंभासाठीं छळीनसें कोणा । आण या चरणां विठोबाची ॥ २ ॥ तुका म्हणे हे तों ठावें पांडुरंगा । काय कळे जगा अंतरींचें ॥ ३ ॥

२९४९. जन्मा येऊन उदार झाला । उद्धार केला वंशाचा । मेळवूनि धन मेळवी माती । सदा विपत्ति भोगितसे ॥ १ ॥ नाम घेतां न मिळे अन्न । नव्हे कारण दाखिलिया । धर्म करितां ऐके कानीं । बांधे निजोनि डोकियासी ॥ २ ॥ घरा त्याही पाहुणा आला । म्हणे त्याला बरें नाहीं । तुमचे गांवीं वैद्य आहे । बैसोनि काय प्रयोजन ॥ ३ ॥ उजवूं किती होतील पोरें । मरतां बरें म्हणे यांसी । म्हणऊनि देवा नवस करी । दावी घरींहुनि बोनें ॥ ४ ॥ पर्वकाळीं

भट घरासी आला । बोंब घाला म्हणे पोरां । तुमचा उणा होईल वांटा । काळ पिठासी पैं आला ॥ ५ ॥ दाढी करितां अडका गेला । घरांत आला बाइलेपें । म्हणे आतां उगवीं मोडी । डोई बोडी आपुली ॥ ६ ॥ तीर्थे स्वप्नीं नेणें गंगा । पूजन लिंगा गांविंचिया । आडकुनि दार बैसे दारीं । आल्या घर म्हणे ओस ॥ ७ ॥ माझ्या भय वाटेचिर्त्ती । नरका जाती म्हणोनि । तुका म्हणे ऐसे आहेत गा हरि । याही तारीं जीवांसी ॥ ८ ॥

२९५०. सोयरिया करी पाहुणेरु बरा । कांडितो ठोमरा संतालागीं ॥१॥ गाईसी देखोनी बदबदा मारी । घोड्याची चाकरी गोड लागे ॥ २ ॥ फुलेंपानें वेश्येसी नेतसे उदंड । दूरु नेदी खांड ब्राह्मणासी ॥ ३ ॥ * बाइलेच्या गोता आवडीनें पोसी । मातापितयांसी दवडुनी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे त्याच्या थुंका तोंडावरी । जातो यमपुरी भोगावया ॥ ५ ॥

२९५१. साधूच्या दर्शना लाजसी गव्हारा । वेश्येचिया घरा पुष्पें नेसी ॥ १ ॥ वेश्या दासी मुरळी जगाची वोवळी । ते तुज सोंवळी वाट कैसी ॥ २ ॥ तुका म्हणे आता लाज धरीं बुच्या । टांचराच्या कुच्या मारा वेगीं ॥ ३ ॥

२९५२. देवाचिया वस्त्रा स्वप्नींही नाठवी । स्त्रियेसी पाठवी उंच साडी ॥ १ ॥ गाईचे पाळण नयेचि विचारा । अश्वासी खरारा करी अंगें ॥ २ ॥ लेंकराची गांड स्वयें धावे क्षाळूं । न म्हणे प्रक्षाळूं द्विजपाय ॥ ३ ॥ तुका म्हणे त्याच्या तोंडावरी थुंका । जातो यमलोका भोगावया ॥ ४ ॥

२९५३. उरा लावी ऊर आलिंगितां कांता । संतांसी भेटतां अंग चोरी ॥ १ ॥ अतीत देखोनि होय पाठिमोरा । व्याह्यासी सामोरा जाय वेगीं ॥ २ ॥ द्विजा नमस्कारा मनीं भाव कैचा । तुकाचे दासीचा लेंक होय ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुम्ही क्रोधासी न यावें । स्वभावा करावे काय कोणी ॥ ४ ॥

---

* पर्वकाळीं धर्म न करी नासरी । वेची राजद्वारीं उदंडची ॥ १ ॥
कीर्तना जावया होतसे हिंपुष्टी । खेळतो सोंकटीं रात्रंदिवस ॥ २ ॥

२९५४. बाइल तरी ऐसी व्हावी । नरकीं गोवी अनिवार ॥१॥ घडों नेदी तीर्थयात्रा । केला कुतरा हातसोंका ॥ २ ॥ आपुलीच करवी सेवा । पुजवी देवासारिखें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे गाढव पशु । केला नाशु आयुष्याचा ॥ ४ ॥

२९५५. बाइले आधीन होय ज्याचें जिणें । तयाच्या अवलोकनें पडिजे द्वाड ॥ १ ॥ कासया ते जन जिताती संसारीं । माकडाच्या परी गारोड्यांच्या ॥ २ ॥ बाइलेच्या मना येइल तें खरें । अभागी तें पुरें बाइलेचें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मेंग्या गाढवाचें जिणें । कुतऱ्याचें खाणें लगबगा ॥ ४ ॥

२९५६. धिग जिणें तो बाईलेआधीन । परलोक मान नाहीं दोन्ही ॥ १ ॥ धिग जिणें ज्याचें लोभावरी मन । अतीतपूजन घडेचिना ॥ २ ॥ धिग जिणें आळस निद्रा जया फार । अमित आहार अघोरिया ॥ ३ ॥ धिग जिणें नाहीं विवेक वैराग्य । झुरे मानालागीं साधुपणा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे धिग ऐसे झाले लोक । निंदक वादक नरका जाती ॥ ५ ॥

२९५७. सुखें वोळंब दावी गोहा । माझें दुःख नेणा पाहा ॥१॥ आवडीचा मारिला वेडा । होय होय कैसा म्हणे भिडा ॥ २ ॥ अखंड मज पोटाची व्यथा । दुधभात साकर तूप पथ्या ॥ ३ ॥ दो प्रहरा मज लहरी येती । शुद्ध नाहीं पडे सुपती ॥ ४ ॥ नीज नये खालीं घाली फुलें । जवळीं न साहती मुलें ॥ ५ ॥ अंगीं चंदन लावितें भाळीं । सदा शूळ माझे कपाळीं ॥ ६ ॥ निपट मज न चले अन्न । पायली गहूं मांजा तीन ॥ ७ ॥ गेलें वारीं तुम्ही आणिली साकर । सात दिवस गेली माडदहा शेर ॥ ८ ॥ हाड गळोनि आलें मांस । माझें दुःख तुम्हां नेणवे कैसें ॥ ९ ॥ तुका म्हणे जिता गाढव केला । मेलियावरि नरका नेला ॥ १० ॥

२९५८. भ्रतारासी भार्या बोले गुजगोष्टी । मज ऐसी कष्टी नाहीं दुजी ॥ १ ॥ अखंड तुमचें धंद्यावरी मन । माझें तो हेळण करिती सर्व ॥ २ ॥ जोडीतसां तुम्ही खाती येरचोरें । माझीं तंव पोरें हळहळती ॥ ३ ॥ तुमची व्याली माझे डाइ हो पेटली । सदा दुष्ट बोली सोसवेना ॥ ४ ॥ दुष्टवृत्ति नदुली सदा द्वेष करी । नांदों मी

संसारीं कोण्या सुखें ॥ ५ ॥ भावा दीर कांहीं वड हा न बोले । नांदों कोणा खालें कैसी आतां ॥ ६ ॥ माझ्या अंगसंगें तुम्हांसी विश्रांती । मग धड गति नाहीं तुमची ॥ ७ ॥ ठाकतें ठुमकतें जीव मुठी धरूनि । परि तुम्ही अजूनि न धरा लाज ॥ ८ ॥ वेगळें निघतां संसार करीन । नाहीं तरी प्राण देतें आतां ॥ ९ ॥ तुका म्हणे झाला कामाचा अंकित । सांगे मनोगत तैसा वर्ते ॥१०॥

२९५९. कामाचा अंकित कांतेतें प्रार्थित । तूं कां हो दुश्चित निरंतर ॥ १ ॥ माझीं मायबापें बंधु हा बाहिणी । तुज करिती शीण त्यागीन मी ॥ २ ॥ त्यांचें जरी तोंड पाहेन मागुता । तरी मज हत्या घडो तुझी ॥ ३ ॥ सकाळीं उठोन वेगळा निघेन । वाहातों तुझी आण निश्चयेंसि ॥ ४ ॥ वेगळें निघतां घडीन दोरे चुडा । तूं तंव माझा जोडा जन्माचा कीं ॥ ५ ॥ ताईत सांखळी गळाची दुलडी । बाजुबंदजोडी हातसर ॥ ६ ॥ वेणीचे जे नग सर्वही करीन । नको धरूं सीण मनीं कांहीं ॥ ७ ॥ नेसावया साडी सेलारी चुनडी । अंगींची कांचोळी जाळिया फुलें ॥ ८ ॥ तुका म्हणे केला रांडेनें गाढव । मनासवें धांव घेतलीस ॥ ९ ॥

२९६०. एका पुरुषा दोघी नारी । पाप वसे त्याचे घरीं ॥ १ ॥ पाप नलगे धुंडावें । लागेल तेणें तेथें जावें ॥ २ ॥ कांहीं दुसरा विचार । नलगे करावाचा फार ॥ ३ ॥ असत्य जे वाणी । तेथें पापाचीच खाणी ॥ ४ ॥ सत्य बोलें मुख । तेथें उचंबळतीं सुखें ॥ ५ ॥ तुका म्हणे दोन्ही । जवळीच लाभहानी ॥ ६ ॥

२९६१. बाइल सवासीण आई । आपण पितरांचे ठायीं ॥ १ ॥ थोर वेच झाला नष्टा । अवघ्या अपसव्य चेष्टा ॥ २ ॥ विषयांचे चर्वणीं । केली आयुष्याची गाळणी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लंडा । नाहीं दया देव धोंडा ॥ ४ ॥

२२६२. दासीचा जो संग करी । त्याचे पूर्वज नर्कद्वारीं ॥ १ ॥ ऐसें सांगों जातां जना । नये कोणाचिया मना ॥ २ ॥ बरें विचारूनी पाहें । तुज अंतीं कोण आहे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे रांडलेंका । अंतीं जासी यमलोका ॥ ४ ॥

२९६३. परिसें गें सुनेबाई । नको वेचूं दूध दहीं ॥ १ ॥ आवा चालिली पंढरपुरा । वेशीपासुनि आली घरा ॥ २ ॥ ऐकें गोष्टी सादर बाळे । करीं जतन फुटकें पाळें ॥ ३ ॥ माझे हातींचा कलवडू । मजवांचूनि नको फोडूं ॥ ४ ॥ ॥वळवटाक्षिरीचें लिंपन । नको फोडूं मजवांचून ॥ ५ ॥ उखळ मुसळ जातें । माझें मन गुंतलें तेथें ॥ ६ ॥ भिक्षुक आल्या घरा । सांग गेली पंढरपुरा ॥ ७ ॥ भक्षीं मपित आहारु । नको फारसी वरूं सारूं ॥ ८ ॥ सून म्हणे बहुत निकें । तुम्हीं यात्रेसी जावें सुखें ॥ ९ ॥ सासूबाई स्वहित जोडा । सर्व मागील आशा सोडा ॥ १० ॥ सूनमुखींचें वचन कानीं । ऐकोनि सासू विवंची मनीं ॥ ११ ॥ सवतीचे चाळे खोटे । म्यां जावेंसें इला वाटे ॥ १२ ॥ आतां कासया यात्रे जाऊं । काय जाउनि तेथें पाहूं ॥ १३ ॥ मुलें लेंकरें घरदार । माझें येथेंचि पंढरपुर ॥ १४ ॥ तुका म्हणे ऐसें जन । गोवियलें मायेंकरून ॥ १५ ॥

२९६४. पतिव्रतेची कीर्ती वाखाणितां । शिंदळीच्या माथां तिडिक उठे ॥ १ ॥ आमुचें तों आहे सहज बोलणें । नाहीं विचारून केलें कोणीं ॥ २ ॥ अंगें उणें बैसे त्याच्या टाळक्यात । तेणें ठिणग्या बहुत गाळीतसे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्हीं काय करणें त्यासी । धका खवंदासी लागतसे ॥ ४ ॥

२९६५ जातीची शिंदळी । तिला कोण कैसा वळी ॥ १ ॥ आपघर ना बापघर । चिंती मनीं व्यभिचार ॥ २ ॥ शेजे असोनिया धणी । परद्वार मना आणी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अस्सल जाती । जातीसाठीं खाती माती ॥ ४ ॥

२९६६. पतिव्रता ऐसी जगामध्यें मात । भोगी पांच सात अंधारीं ते ॥ १ ॥ भ्रतारासी लेखी श्वानाचे समान । परपुरुषीं मन संभ्रम तो ॥ २ ॥ तुका म्हणे तिच्या दोषा नाहीं पार । भोगील अघोर कुंभपाक ॥ ३ ॥

२९६७. सिंदळीस नाहीं पोराची पैं आस । राहे बीज त्यास काय करी ॥ १ ॥ अथवा शेतीं बीज पेरिलें भाजोन । सारा देईल कोण काका त्याचा ॥ २ ॥ तुका म्हणे नाहीं राखायाची चाड । तरि कां लिगाड करूनि घेतां ॥ ३ ॥

२९६८. सिंदळीचें चित्त परपुरुषावरी । पति चुरमुरी रात्रंदिवस ॥ १ ॥ ऐसी ते वोंगळी जाय हो नरका । तिच्या दोषें देखा पति जाय ॥ २ ॥ आपण बुडती पति बुडविती । दोन्ही कुळें नेती अधःपाता ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तिची न करावी संगती । होईल फजिती मागें पुढे ॥ ४ ॥

२९६९. संत मागे पाणी नेदी एक चूळी । दासीस आंघोळी ठेवी पाणी ॥ १ ॥ संतांसी देखोनी होय पाठीमोरा । दासीचिया पोरा चुंबन देतो ॥ २ ॥ संतांसी देखोनि करितो टवाळ्या । भावें धुतो चोळ्या दासीचिया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे त्याच्या तोंडावरी थुंका । जातो यमलोका भोगावया ॥ ४ ॥

२९७०. दगडाच्या देवा बगाडी नवस । बाईल कथेस जाऊं नेदी ॥ १ ॥ वेची धनराशी बांधिलें स्मशान । दारीं वृंदावन द्वाड मानी ॥ २ ॥ चोरें नागविला न करी त्याची खंती । परी द्विजा हातीं नेदी रुका ॥ ३ ॥ करी पाहुणेर व्याह्याजांवयासी । आल्या अतीतासी पाठीमोरा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे जळो धिग त्याचें जिणें । भार वाही शीण धरातळीं ॥ ५ ॥

२९७१. गोहो यावा गांवा । ऐसे नवस करी आवा ॥ १ ॥ कैंचें पुण्य तियें गांठीं । व्रतें वेची लोभासाठीं ॥ २ ॥ वाढावें संतान । गृहीं व्हावें धनधान्य ॥ ४ ॥ मागे गारगोटी । परिसाचीये साटोवाटी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मोल । देऊन घेतला सोमल ॥ ५ ॥

२९७२. गर्भाचें धारण । तिनें वागविला शीण ॥ १ ॥ व्याली कुऱ्हाडीचा दांडा । वर न घलीच तोंडा ॥ २ ॥ उपजला काळ । कुळा लाविला विटाळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जाय । नरका अभक्ताची माय ॥ ४ ॥

२९७३. देखोनि हरखली अंड । पुत्र झाला म्हणे रांड । तंव तो झाला भांड । चाहाड चोरटा शिंदळ ॥ १ ॥ जाय तिकडे पीडी लोकां । जोडी भाडवल थुंका । थोर झाला चुका । वर कां नाहीं घातली ॥ २ ॥ भूमि कांपे त्याच्या भारें । कुंभपाकाची शरीरें । बोले निष्ठुर उत्तरें । पापदृष्टि मळिण चित्त ॥ ३ ॥ दुराचारी तो चांडाळ । पाप सांगातें विटाळ । तुका म्हणे खळ । म्हणोनियां निषिद्ध तो ॥ ४ ॥

२९७४. पुत्र झाला चोर । मायबापां हर्ष थोर ॥ १ ॥ आतां काशामाटीं जोडी । हाट धांटे गुडगे घडी ॥ २ ॥ आइते अपहार । आणूनिया भरी घर ॥ ३ ॥ मानिली निश्चिंती । नरका जावया उभयतीं ॥ ४ ॥ झोंडा झा गीचे पोटीं । फळें विजाती करंटीं ॥ ५ ॥ तुका म्हणे बस्या । भांडवल नलगे खटया ॥ ६ ॥

२९७५. ऐसे कुळीं पुत्र होती । बुडविती पूर्वजां ॥ १ ॥ चाहाडी चोरी भांडवला । वांटा आला भागासी ॥ २ ॥ त्याचियानें दुःखी मही । भार तेही न साहे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ग्रामपशु । केला नाशु आयुष्या ॥ ४ ॥

२९७६. आहाकटा त्याचे करिती पितर । वंशीं दुराचार पुत्र झाला ॥ १ ॥ गळेचिना गर्भ नव्हेचि कां वांज । माता त्याची लाज लावा पापी ॥ २ ॥ परपीडे परद्वारीं सावधान । सादराच मन अभाग्याचें ॥ ३ ॥ न मिळतां निंदा चाहडी उपवास । संग्रहावे दोष सकळही ॥ ४ ॥ परउपकार पुण्य त्या वावडें । विषाचें तें किडें दुर्गधीं मेरे ॥ ५ ॥ तुका म्हणे विटाळाचीच ते मूर्ति । दया क्षमा शांति नातळे त्या ॥ ६ ॥

२९७७. जळो तिचें तोंड । ऐसी कां तें व्याली रांड ॥ १ ॥ सदा भोंवयासी गांठी । क्रोध धडधडीत पोटीं ॥ २ ॥ फोडिली गोंवरी । ऐसी दिसे तोंडावरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं । चित्ता समाधान कांहीं ॥ ४ ॥

२९७८. देवें दिला देह भजना गोमटा । तो या झाला *फांटा बाधिकेचा ॥ १ ॥ ताठोनियां मान राहिली वरती । अहंकारा हातीं लवों नेदी ॥ २ ॥ दास म्हणावया न वळे रसना । सद्गुर वचना वासगळे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कोठे ठवावा विटाळ । स्नानेचि निर्मळ व्हावयासी ॥ ४ ॥

२९७९. मायबाप करिती चिंता । पोर नाइके सांगतां ॥ १ ॥ नको जाऊं देउळासी । नेतो बागुल लोकांसी ॥ २ ॥ वैष्णवांसंगतीं । हातीं पडलीं नेणों किती ॥ ३ ॥ कर्णद्वारें पुराणिक । भुलवी

---

* भाटा

शब्दें लावी भीक ॥ ४ ॥ आम्हां कैंचा मग । करिसी उघडियांचा संग ॥ ५ ॥ तुका म्हणे जाणें नरका । त्यांचा उपदेश आइका ॥ ६ ॥

२९८०. काय करूं पोरा लागली चट । धरी वाट देउळाची ॥१॥ सांगितलें नेघे कानीं । दुजें मनीं विठ्ठल ॥ २ ॥ काम घरीं न करी धंदा । येथें सदा दुश्चित ॥ ३ ॥ आमचें कुळीं नव्हतें ऐसें । हेंच पिसें निवडलें ॥ ४ ॥ लौकिकाची नाहीं लाज । माझे मज पारिखें ॥ ५ ॥ तुका म्हणे नरका जाणें । या वचनें दुष्टांचीं ॥ ६ ॥

२९८१. कन्या गौ करी कथेचा विकरा । चांडाळ तो खरा तया नांवें ॥ १ ॥ गुण अवगुण हे दोन्ही प्रमाण । यातिशीं कारण नाहीं देवा ॥ २ ॥ * आशाबद्ध नये करूं तें करिती । तुका म्हणे जाती नरकामधीं ॥ ३ ॥

२९८२. साळंकृत कन्यादान । पृथ्वीदानाच्या समान ॥ १ ॥ परि तें न कळे या मूढा । येईल कळों भोग पुढां ॥ २ ॥ आचरतां कर्म । भरे पोट राहे धर्म ॥ ३ ॥ सत्या देव साहे । ऐसें करूनियां पाहें ॥ ४ ॥ अन्न मान धन । हें तों प्रारब्धाआधीन ॥ ५ ॥ तुका म्हणे सोसे । ❋सुख आतां पुढें नासे ॥ ६ ॥

२९८३. ब्रह्महत्या मारिल्या गाई । आणीक काई पाप केलें ॥१॥ ऐका जेणें विकिली कन्या । पवाडे त्या सुण्याचे ॥ २ ॥ नरमांस खादलीं भाडीं । हाका *हाडी म्हणोनी ॥ ३ ॥ अवघें पाप केलें तेणें । जेणें सोनें अभिळासिलें ॥ ४ ॥ उच्चारितां मज तें पाप । जिव्हे कांप सुटतसे॥५॥तुका म्हणे कोरान्न रांड । बेटा भांड मागेना कां ॥६

२९८४. हातीं होन दाविति बेणा । करिती लेंकींची धारणा ॥१॥ ऐसे धर्म झाले कलीं । पुण्य रंक पाप बळी ॥ २ ॥ सांडिले आचार । द्विज चाहाड झाले चोर ॥ ३ ॥ टिळे लपविती पातडी । लेती विजार कातडीं ॥ ४ ॥ बैसोनियां तक्तां । अन्योविण पिडिती लोकां ॥ ५ ॥ मुदबख लिहिणें । * तेल तूप साबण केणें ॥ ६ ॥ नीचाचे

येथे कांहीं गाथ्यांत खालील कडवे जास्त आहे.

* जे जैसे करिती ते तैसे पावती । भोगते भोगिती केले कर्मी ॥

❋ दुःख * मारी * तेल तुपावरी जिणे.

चाकर । चुकलिया खाती मार ॥ ७ ॥ राजा प्रजा पिडी । क्षेत्री दुश्चितासी तोडी ॥ ८ ॥ वैश्यशूद्रादिक । हे तों सहज नीच लोक ॥ ९ ॥ अवघे बाह्य रंग । आंत हिरवें वरी सोंग ॥ १० ॥ तुका म्हणे देवा । काय निद्रा केली धांवा ॥ ११ ॥

२९८५. एक ब्रह्मचारी गाढवा झोंबतां । हाणोनियां लाता पळालें ते ॥ १ ॥ गाढवही गेलें ब्रह्मचर्य गेलें । तोंड काळें झालें जगामाजी ॥ २ ॥ हें ना तैसें झालें हें ना तैसें झालें । तुका म्हणे गेलें वांयांचि तें ॥ ३ ॥

२९८६. कुंकवाची ठेवाठेवी । बोडक्या देवी काशाला ॥ १ ॥ दिवस गमा भरा पोट । कां गे नट नटावा ॥ २ ॥ दिमाख हा कोणां दावा । लटिकी जीवा चरफड ॥ ३ ॥ तुका म्हणे झोंडगी हो । फुंदा कां हो कोरडी ॥ ४ ॥

२९८७. हरिचें नाम कदा काळीं कां रे नये वाचे । म्हणतां राम राम तुझ्या बाचें काय वेचे ॥ १ ॥ पोटासाठीं खटपट करिसी अवघा वीळ । राम राम म्हणतां तुझी बसली दांतखीळ ॥ २ ॥ द्रव्याचिया आशा तुजला दाही दिशा न पुरती । कीर्तनासी जातां तुझी जड झाली माती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐशा जीवा काय करूं आतां । राम राम न म्हणे त्याचा गाढव मातापिता ॥ ४ ॥

२९८८. देह जाईल जाईल । यासी काळ बा खाईल ॥ १ ॥ कां रे नुमजसी दगडा । कैचे हत्ती घोडे वाडा ॥ २ ॥ लोडें बालिस्तें सुपती । जरा आलिया फजिती ॥ ३ ॥ शरीरसंबंधाचें नातें । भोरड्या बुडविती शेतातें ॥ ४ ॥ अझुनि तरी होई जागा । तुका म्हणे पुढें दगा ॥ ५ ॥

२९८९. आयुष्य मोजावया बैसला मापारी । तूं कां रे वेव्हारीं संसाराच्या ॥ १ ॥ नेईल ओढोनि ठाउकें नसतां । न राहे दुश्चिता हरिविण ॥ २ ॥ कठिण हें दुःख यम जाचतील । कोण सोडवील तया ठायीं ॥ ३ ॥ राहतील दुरी सज्जन सोयरीं । आठवी श्रीहरी लवलाहीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे किती करिसी लडायी । होईल भंडाई पुढें थोर ॥ ५॥

२९९०. जन्मा येऊनि काय केलें । तुवां मुद्दल गमाविलें ॥ १ ॥

कां रे न फिरसी माघारा । अझूनि तरी फजितखोरा ॥ २ ॥ केली गांठोळीची नासी । पुढें भीकाचे मागसी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ठाया । जाई आपुल्या आलिया ॥ ४ ॥

२९९१. रंगीं रंगेरें श्रीरंगें । काय भुललासी पतंगें ॥ १ ॥ शरीर जायाचें ठवणें । धरिसी अभिळास झणें ॥ २ ॥ नव्हे तुझा हा परिवार । द्रव्य दारा क्षणभंगुर ॥ ३ ॥ अंतकाळींचा सोइरा । तुका म्हणे विठो धरा ॥ ४ ॥

२९९२. नको बोलों भांडा । ख्याळ घालून बैसें तोंडा ॥ १ ॥ ऐकें विठोबाचे गुण । करीं सादर श्रवण ॥ २ ॥ प्रेमसुखा आड । काय वाजतें चाभाड ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हिता । कां रे नागविसी थोता ॥ ४ ॥

२९९३. पंधरा दिवसां एक एकादशी । कां रे न करिसी व्रतसार ॥ १ ॥ काय तुझा जीव जातो एका दिसें । फराळाच्या मिसें धणी घेसी ॥ २ ॥ स्वहित कारण मानवेल जन । हरिकथा पूजन वैष्णवांचें ॥ ३ ॥ थोडे तुज घरीं होतां उजगरे । दउळासी का रे मरसी जातां ॥ ४ ॥ तुका म्हणे कां रे सुकुमार झालासी । काय जाब देसी यमदूतां ॥ ५ ॥

२९९४. एकादशी व्रत सोमवार न करिती । कोण त्यांची गति होइल नेणों ॥ १ ॥ काय करूं बहु वाटे तळमळ । आंधळीं सकळ बहिर्मुख ॥ २ ॥ हरिहरासी नाहीं बोटभरी वाती । कोण त्यांची गति होइल नेणों ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं नारायणीं प्रीति । कोण त्यांची गति होइल नेणों ॥ ४ ॥

२९९५. धर्म तो न कळे । काय झांकियले डोळे ॥ १ ॥ जीव भ्रमले या कामें । कैसीं कळों येती वर्मे ॥ २ ॥ विषयांचा माज । कांहीं धरू नेदी लाज ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लोंसी । माया नाचवित कैसी ॥ ४ ॥

२९९६. किती वेळां खादला दगा । अझून कां गा जागसी ना ॥ १ ॥ लाज नाहीं हिंडता गावें । दुःख नवें नित्य नित्य ॥ २ ॥ सव चोरा होतों फांसे । देखतां कैसें न देखसी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सांडिती वाट । तळपट करावया ॥ ४ ॥

२९९७. पैल घरीं झाली चोरी । देहा करी बोंब ॥ १ ॥ हाबा हाबा करिसी काय । फिराऊनि नेल्यां वाय ॥२॥ सांडुनियां शुद्धि । निजलासी गेली बुद्धि ॥ ३ ॥ चोरी तुझा काढिला बुर । वेगळें भावा घातला दूर ॥ ४ ॥ भलतियासी देसी वाव । लाहेसि तूं एवढा ठाव ॥ ५ ॥ तुका म्हणे अजुनि तरी । उरले तें जतन करीं ॥ ६ ॥

२९९८. वितीयेवढेंसें पोट । केवढा बोभाट तयाचा ॥ १ ॥ जळो त्याची विटंबना । भूक जना नाचवी ॥२॥अभिमाना शिरीं भार । झाले खर तृष्णेचे ॥३॥ तुका म्हणे नरका जावें । हाचि जीवें व्यापार ॥४

२९९९. शूरां साजती हतियारें । गांढ्या हासतील पोरें ॥ १ ॥ काय केली विटंबण । मोतीं नासिकावांचून ॥ २ ॥ पतिव्रते रूप साजे । शिंदळ काजळ लेतां लाजे ॥ ३ ॥ दासी पत्नी सुता । नव्हे सरी एकचि पिता ॥ ४ ॥ मान बुद्धिमंता । थोर न मानिती पिता ॥ ५ ॥ तुका म्हणे तरी । आत शुद्ध दंड वरी ॥ ६ ॥

३०००. अखंड संत निंदी । ऐसी दुर्जनाची बुद्धि ॥ १ ॥ काय म्हणावें तयासी । तो केवळ पापरासी ॥ २ ॥ जो स्मरे रामनामा । त्यासी म्हणती रिकामा ॥३॥ तीर्थव्रत करी । यासी म्हणताती भिकारी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे विचाराची नागी । तैसा दुर्जन सर्वांगीं ॥ ५ ॥

३००१. जयासी नावडे वैष्णवाचा संग । जाणावा तो मांग जन्मांतरीचा ॥ १ ॥ अपवित्र वाचा जातीचा अधम । आचरण धर्म नाहीं जया ॥ २ ॥ मजुळवदनीं बचनागाची कांडी । शेवटीं विघडी जीवप्राणा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ज्याचा पिता नाहीं शुद्ध । तयासी गोविंद अंतरला ॥ ४ ॥

३००२. पापिया चांडाळा हरिकथा नावडे । विषयी आवडे गाणें त्याला ॥ १ ॥ ब्राह्मणा दक्षणा देतां रडे रुका । विषयालागीं फुका लुटी धन ॥ २ ॥ वोतभरि लंगोटी नेदी अतिताला । भोरप्यासी शाला वांटीतसे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे त्याच्या थुका तोंडावरी । जातो यमपुरी भोगावया ॥ ४ ॥

३००३. * कांडिल्या कुटिल्या होतो मांडा । अळसें धोंडा पड-

* कुटल्या विण नव्हे मांडा ।

तसे ॥१॥ राग नको धरूं मनीं । गांडमणी सांगतों ॥ २ ॥ तरटा-पुढें बरें नाचे । सुतें काचें मुसळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काठी सार । करी फार शाहाणें ॥ ४ ॥

२००४. देवाचें चरित्र नाठवे सर्वथा । विनोदाची कथा गोड वाटे ॥ १ ॥ हातावरि हात हासोनि आफळी । वाजवितां टाळी लाज वाटे ॥ २ ॥ तुका म्हणे थुंका त्याच्या तोंडावरि । जातो यम-पुरी भोगावया ॥ ३ ॥

२००५. भाव धरीं तया तारील पाषाण । दुर्जना सज्जन काय करी ॥ १ ॥ करितां नव्हे नीट श्वानाचें हें पुंस । खापरा परीस काय करी ॥ २ ॥ निंबाचिया झाडा साखरेचें आळें । बीज तैसीं फळें येती तया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वज्र भंगे एक वेळ । कठीण हा खळ तयाहूनी ॥ ४ ॥

२००६. एवढी अपकीर्ति । ऐकोनियां फजीती ॥ १ ॥ जरि दाविल वदन । थुंका थुंका तो देखोन ॥ २ ॥ काळिमेचें जिणें । जीवोनियां राहे सुनें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे गुण । दूषणें अप-शकून ॥ ४ ॥

२००७. सूकरासी विष्ठा माने सावकाश । मिष्टान्नाची त्यास काय गोडी ॥ १ ॥ तेवीं अभक्तासी आवडे पाखांड । न लगे त्या गोड परमार्थ ॥ २ ॥ श्वानासी भोजन दिलें पंचामृत । तरी त्याचें चित्त हाडावरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सर्पा पाजिलीया क्षीर । वमितां विखार विष जालें ॥ ४ ॥

२००८. आपुलें वेचूनि खोडा घाली पाव । ऐसा तो हा जीव हीनबुद्धि ॥ १ ॥ विषयांच्या संगें आयुष्याचा नाश । पडियलें ओस स्वहिताचें ॥ २ ॥ भुलल्याचें अंग आपणा पारिखें । छंदाच सारिखें वर्ततसे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दुःख उमटे परिणामीं । लंपटासी कामीं रतलिया ॥ ४ ॥

२००९. आंधळ्यांसि जन अवघेचि आंधळे । आपणासि डोळे दृष्टी नाहीं ॥ १ ॥ रोग्या विषतुल्य लागे हें मिष्टान्न । तोंडासि कारण चवी नाहीं ॥ २ ॥ तुका म्हणे शुद्ध नाहीं जो आपण । तया त्रिभु-वन सर्व खोटें ॥ ३ ॥

३०१०. शब्दां नाहीं धीर । ज्याची बुद्धि नाहीं स्थिर ॥ १ ॥ त्याचें न व्हावें दर्शन । खळा पंगती भोजन ॥ २ ॥ मतांसी जो निंदी । अधम लोभासाठीं वंदी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पोटीं । भाव आणीक जया ओंठीं ॥ ४ ॥

३०११. अतिवादी नव्हे शुद्ध या बीजाचा । ओळखा जातीचा अंत्यज तो ॥ १ ॥ वेद श्रुति नाहीं ग्रंथ ज्या प्रमाण । श्रेष्ठाचें वचन न मनी जो ॥ २ ॥ तुका म्हणे मद्यपानाचें मिष्टान्न । तैसा तो दुर्जन शिवों नये ॥ ३ ॥

३०१२. नव्हे आराणूक संसारा हातीं । सर्वकाळ चित्तीं हाचि धंदा ॥ १ ॥ देवधर्म सांदीं पाडिले सकळ । विषयीं गोंधळ गाजतसे ॥ २ ॥ रात्रंदिवस न पुरे कुटुंबीं समाधान । दुर्लभ दर्शन ईश्वराचें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आत्महत्यारे घातकी । थोर होते चुकी नारायणीं ॥ ४ ॥

३०१३. किती सांगों तरी नाइकती बटकीचे । पुढें सिंदळीचे रडतील ॥ १ ॥ नका नका करूं रांडेची संगती । नेईल अधोगती घालीं यम ॥ २ ॥ तुका म्हणे जरी देवीं नाहीं चाड । हाणोनि थोबाड फोडी काळ ॥ ३ ॥

३०१४. उपदेश किती करावा खळासी । नावडे तयासी बरें कांहीं ॥ १ ॥ शुद्ध कां वासना नव्हे चांडाळाची । होळी * साचितांची केली तेणें ॥ २ ॥ नाहीं भाव मनीं नाइके वचन । आपल्या आपण नाडियेलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे त्यासी काय व्याली रांड । करी बडबड रात्रंदिवस ॥ ४ ॥

३०१५. गातां आइकतां कटाळा जो करी । वास त्या अघोरीं कुंभपाकीं ॥ १ ॥ रागें यमधर्म जाचविती तया । तुज दिलें कासया मुख कान ॥ २ ॥ विषयांच्या सुखें अखंड जागसी । न वजे एकादशी जागरणा ॥ ३ ॥ वेचूनियां द्रव्य सेवी मद्यपान । नाहीं दिलें अन्न अतीतासी ॥ ४ ॥ तीर्थाटण नाहीं केले उपकार । पाळिलें शरीर पुष्ट लोभें ॥ ५ ॥ तुका म्हणे मग केला साहे दंड । नाइकती लंड सांगितलें ॥ ६ ॥

---

* आयुष्याची.

३०१६. जातो न येतिया वाटा । काय निरवितो करटा ॥ १ ॥ कैसा जालासे बेश्रम । लाज नाहीं न म्हणे राम ॥ २ ॥ पाहे वैरियाकडे । डोळे वासुनिया रडे ॥ ३ ॥ बांधुनियां यमा हातीं । दिला नाहीं त्याची खंती ॥ ४ ॥ नाहीं यांचे काम । ऐसें जाणे तो अधम ॥ ५ ॥ अझुन तरी मुका । कां रे जालासि म्हणे तुका ॥ ६ ॥

३०१७. बुद्धिमंदा शिरीं । भार फजिती पदरीं ॥ १ ॥ जाय तेथें अपमान । पावे हानि थुंके जन ॥ २ ॥ खरियाचा पाड । मागें लावावें लिगाड ॥ ३ ॥ तुका म्हणे करी । वर्म नेणें भरो वरी ॥ ४ ॥

३०१८. साकरेची गोणी बैलाचिये पाठीं । तयासी शेवटीं करबाडें ॥ १ ॥ मालाचे पैं पेटे वाहाताती उंटें । तयालागीं कांटे भक्षावया ॥ २ ॥ वाउगा हा धंदा आशा वाढविती । बांधोनियां देती यमाहातीं ॥ ३ ॥ ज्यासी असे लाभ तोचि जाणे गोडी । येर तीं बापुडीं शिणलीं वांयां ॥ ४ ॥ तुका म्हणे शहाणा होइ रे गव्हारा । चौऱ्याशींचा फेरा फिरों नको ॥ ५ ॥

३०१९. जेणें नाहीं केलें आपुलें स्वहित । पुढिलांचा घात इच्छीतसे ॥ १ ॥ संचितासी जाय मिळोनियां खोडी । पतनांचे जोडीवरी हांव ॥ २ ॥ बांधलें गांठीं तें लागतें भोगावें । ऐसियासी देवें काय कीजे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जया गांवां जाणें जया । पुसोनियां तया वाट चाले ॥ ४ ॥

३०२०. स्तवूनियां नरा । केला आयुष्याचा मातेरा ॥ १ ॥ नारायणाचिया लोपें । घडलीं अवघींच पापें ॥ २ ॥ जीव ज्याचें दान । त्याचा खंडूनियां मान ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वाणी । आइके त्या दोष कानीं ॥ ४ ॥

३०२१. ढालतरवारे गुंतले हे कर । म्हणे मी झुंजार कैसा झुंजों ॥१॥ * पाटी पडदाळे सिले टोप ओझें । हें तों झालें दुजें मरणमूळ ॥ २ ॥ बैसविलें मला येणें अश्वावरी । धांवूं पळूं तरी कैसा आतां

* पेटी

॥ ३ ॥ अभागीतें उपाय म्हणे हे अपाय । म्हणे हायहाय काय करूं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे हा तों स्वयें परब्रह्म । मूर्ख नेणे वर्म संतचरण ॥ ५ ॥

३०२२. जया नाहीं नेम एकादशी व्रत । जाणावें तें प्रेत सर्व लोकीं ॥ १ ॥ त्याचें वय नित्य काळ लेखीताहे । रागें दांत खाय करकरा ॥ २ ॥ जयाचिये द्वारीं तुळसीवृंदावन । नाहीं तें स्मशान गृह जाणा ॥ ३ ॥ जये कुळीं नाहीं एकही वैष्णव । त्याचा बुडे भवनदीताफा ॥ ४ ॥ विठोबाचें नाम नुच्चारी जें तोंड । प्रत्यक्ष तें कुंड चर्मकाचें ॥ ५ ॥ तुका म्हणे त्याचे काष्ठ हातपाय । कीर्तना नव जाय हरीचिया ॥ ६ ॥

३०२३. किती सांगितलें करटीं । नेणों संसाराची आटी । सर्वकाळ पोटीं । चिंतेची हळहळ ॥ १ ॥ रिकामिया तोंडें राम । काय उच्चारितां श्रम । उफराटा भ्रम । गोवी विषय माजिरा ॥ २ ॥ कळतां न कळे । उघडे झांकियेले डोळे । भरलें त्याचे चाळे । अंगीं वारें मायेचें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जन । ऐसें नांवबुद्धिहीन । बहुरंगें भिन्न । एकीं एक न मिळे ॥ ४ ॥

३०२४. झालों म्हणतां त्याचें मज वाटे आश्चर्य । एका नव्हे धीर वचन माझें ॥ १ ॥ शिजलिया अन्ना खाही दांत हात । जिव्हेसि चाखतां न कळे कैसें ॥ २ ॥ तापलिया तेला बावन चंदन । बुडे एक क्षण शीतळ करी ॥ ३ ॥ पारखी तो जाणे अतरींचा भेद । मूढ जना छंद लावण्याचा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे कर्मी निवडे आवण । शुद्ध मंद हीन जैसें तैसें ॥ ५ ॥

३०२५. लोभावरी ठेवुनि हेत । करी असत्य न्याय नीत ॥ १ ॥ त्याच्या पूर्वजां पतन । नरकीं किडे होती जाण ॥ २ ॥ कोटीगोहत्यापातक । त्यासी घडेल निष्टक ॥ ३ ॥ मासां स्रवे जे सुंदरा । पाजी विटाळ पितरां ॥ ४ ॥ तुका म्हणे ऐसियासी । यम गांजील सायासी ॥ ५ ॥

३०२६. राउळासी जातां त्रास मानी मोठा । वैसतो चोहोटां आदरेंसीं ॥ १ ॥ न करी स्नान संध्या न म्हणे रामराम । गुरुगुडीचें प्रेम अहर्निशीं ॥ २ ॥ देवब्राह्मणांसी जाइना शरण । दासीचे

चरण वंदी भावें ॥ ३ ॥ सुगंध चंदन सांडोनियां माशी । बैसे दुर्गंधीशीं अत्यादरें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे अरे एक भाग्यहीना । कां रे रामराणा विसरसी ॥ ५ ॥

३०२७. संतांच्या हेळणें बाटलें जें तोंड । प्रत्यक्ष तें कुंड चर्मकाचें ॥ १ ॥ भेसळीचें वीर्य ऐशा अनुभवें । आपुलें परावें नाहीं खळा ॥ २ ॥ संतांचा जो शोध करितो चांडाळ । धरावा विटाळ बहु त्याचा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे केली प्रतिज्ञा याचसाठीं । कांहीं माझे पोटीं शंका नाहीं ॥ ४ ॥

३०२८. हरिची हरिकथा नावडे जया । अधम म्हणतां तया वेळ लागे । मनुष्यदेहीं तया नाट पैं लागलें । अघोर साधिलें कुंभपाक ॥ १ ॥ कामया जन्मा आला तो पाषाण । जंत कां होऊन पडिला नाहीं । उपजे मरोनि वेळोवेळां भांड । परि न धरी लंड लाज कांहीं ॥ २ ॥ ऐसियाची माता कासया प्रसवली । वर नाहीं घातली मुखावरी । देवधर्माविण तो हा चांडाळ । न साहे भूमिभार क्षणभरी ॥ ३ ॥ राम म्हणतां तुझें काय वेचेल । कां हित आपुलें न विचारिसी । जन्मोजन्मींचा होईल नरकीं । तुका म्हणे चुकी जरी यासी ॥ ४ ॥

३०२९. कांहीं नित्यनेमाविण । अन्न खाय तो श्वान । वायां मनुष्यपण । भार वाहे तो वृषभ ॥ १ ॥ त्याचा होय भूमी भार । नेणे जातीचा आचार । झाला दावेदार । भोगवी अघोर पितरांसी ॥ २ ॥ अखंड अशुभ वाणी । खरें न बोले स्वप्नीं । पापी तयाहुनी । नाहीं आणीक दुसरा ॥ ३ ॥ पोट पोसी एकला । भूतीं दया नाहीं ज्याला । पाठीं लागे आल्या । अतिताचे द्वारेशीं ॥ ४ ॥ काहीं संतांचें पूजन । न घडे तीर्थाचें भ्रमण । यमाचा आंदण । शीण थोर पावेल ॥ ५ ॥ तुका म्हणे त्यांणीं । मनुष्यपणा केली हाणी । देवा विसरुनि । गेली म्हणतां मी माझें ॥ ६ ॥

३०३०. भक्ति ज्याची थोडी । पूर्ण विषयाची गोडी ॥ १ ॥ तो नरचि नव्हे पाहीं । खर जाणावा तो देहीं ॥ २ ॥ भजन पूजनही नेणे । काय स्वरूपासी जाणे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे त्याला । भोवंडून बाहेर घाला ॥ ४ ॥

३०३१. देव अवघें प्रतिपादी । वंदी सकळां एका निंदी ॥ १ ॥ तेथें अवघें गेलें वांयां । विष घास एके ठायां ॥ २ ॥ सर्वांग कुरवाळी । उपटी एक रोमावळी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चित्त । नाहीं जयाचें अंकित ॥ ४ ॥

३०३२. कींविलवाणा झाला आतां । दोष करितां न विचारी ॥ १ ॥ आभिलाषी नारी धन । झकवी जन लाटिकेंचि ॥ २ ॥ विश्वासिया करितां घात । न धरी चित्त कांटाळा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं आला । वृथा गेला जन्मासी ॥ ४ ॥

३०३३. जेणें मुखें स्तवी । तेंचि निंदेपाठीं लावीं ॥ १ ॥ ऐसी अधमाची याती । लोपी सोनें खाय माती ॥ २ ॥ गुदद्वारावाटे । मिष्टान्नाचा नरक लोटे ॥ ३ ॥ विंचु लाभेविण । तुका म्हणे वाहे शीण ॥ ४ ॥

३०३४. दुर्बळ हे अवघे जन । नारायणीं विन्मुख ॥ १ ॥ * झाडोनियां हात जाती । पात्र होती दंडाम्मी ॥ २ ॥ शिदोरी तें पाप पुण्य । सवें सिण भिकेचा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पडिला वाहो । कैसा पाहा हो लाटिक्याचा ॥ ४ ॥

३०३५. द्रव्य असतां धर्म न करी । नागवला राजद्वारीं ॥ १ ॥ माय त्यासि व्याली जेव्हां । रांड सटवी नव्हती तेव्हां ॥ २ ॥ कथाकाळीं निद्रा लागे । कामीं श्वानापरी जागे ॥ ३ ॥ भोग स्त्रियेसि देतां लाजे । वस्त्र दासीचें घेउनि निजे ॥ ४ ॥ तुका म्हणे जाण । नर गाढवाहुनी हीन ॥ ५ ॥

३०३६. सज्जन तो शब्द सत्य जो मानी । छळी दुर्जन आणिकांसी ॥ १ ॥ एक गुण तो केलासे दोंठायीं । ज्याचा त्यास पाहीं जैसा तैसा ॥ २ ॥ भाविक शब्द बोले वाणीचा । लटिका वाचा वाचाळ तो ॥ ३ ॥ परउपकार घडे तोचि भला । नाम्याळ तयाला दया नाहीं ॥ ४ ॥ जातीवंत तो पायरी जाणे । अधम तो नेणे खुंट जैसा ॥ ५ ॥ हित तें अनहित केलें कैसें । तुका म्हणे पिसें लागलें यासीं ॥ ६ ॥

---

* सांडोनियां.

३०३७. आसुरी स्वभाव निर्दय अंतर । मानसीं निष्ठुर अतिवादी ॥ १ ॥ याति कुळ येथें असे अप्रमाण । गुणाचें कारण असे अंगीं ॥ २ ॥ काळेंकुट पितळ सोनें शुद्ध रंग । अंगाचेंच अंग साक्षी देतें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बरी जातीसवें भेटी । नवनीत पोटीं सांठविलें ॥ ४ ॥

३०३८. तोंडें खाय फार । पादे बोचा करी मार ॥ १ ॥ एक ऐसे ते शाहाणे । आपुलें अधीन तें नेणे ॥ २ ॥ कुले घालूनि उघडे । रागें पाहे लोकांकडे ॥ ३ ॥ खेळे द्यूतकर्म । मग बोंबली जुलूम ॥ ४ ॥ निजतां आला मोहो । वीतां म्हणे मेला गोहो ॥ ५ ॥ तुका म्हणे त्यांनीं । मनुष्यपणा केली हानी ॥ ६ ॥

३०३९. गोविंदावांचोनि वदे ज्याची वाणी । हगवण घाणी पिटपिट ते ॥ १ ॥ मस्तक सांडुनि सिसफुल गुडघा । चार तो अवघा बावळ्याचा ॥ २ ॥ अगभूत म्हणू पूजितो व्राहाणा । म्हणतां शहाणा येईल कैसा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वेश्या सांगे सवासिणी । इतर पूजनीं भाव तैसा ॥ ४ ॥

३०४० यमपुरी त्यांणीं वसविली जाणा । उच्छेद भजना विधी केला ॥ १ ॥ अवघड कोणी न करी सांगतां । सुलभ बहुतां गोड वाटे ॥ २ ॥ काय ते नेणते होते मागें ऋषी । आधार लोकांसी ग्रंथ केले ॥ ३ ॥ द्रव्य दारा कोणें स्थापियेलें धन । पिंडाचें पाळण विषय भोग ॥ ४ ॥ तुका म्हणे दोहीं ठायीं हा फजित । पावे यमदूत जना हातीं ॥ ५ ॥

३०४१. अगत्य ज्या नरका जाणें । वीट मानणें कीर्तनीं ॥ १ ॥ नावडेसा झाला बाप । आलें पाप वस्तीसी ॥ २ ॥ नारायण नाहीं वाचे । ते यमाचें अंदणे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अभक्तासी । माता दासी जगझोडी ॥ ४ ॥

३०४२. नेदावी सलगी न करावा संग । करी चित्ता भंग वळोवेळां ॥ १ ॥ सर्प शांतिरूप न म्हणावा भला । झोंबे खवळीला तात्काळ तो ॥ २ ॥ तुका म्हणे दुरी राखावा दुर्जन । करावे वचन न घडे तें ॥ ३ ॥

३०४३ याचा कोणी करी पक्ष । तोही त्याशीं समतुल्य ॥ १ ॥

फुकासाठीं पावे दुःखाचा विभाग । पूर्वजाशीं लाग निरयदंडीं ॥ २ ॥ एके राजा न करी दंड । जरि या लंड दुष्टासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे त्याचें अन्न । मद्यपानाचे समान ॥ ४ ॥

३०४४ दानें कांपे हात । नावडे तोविशीं मात ॥ १ ॥ कथी चावटीचे बोल । हिंग क्षीरीं मिथ्या फोल ॥ २ ॥ नव जाती पाय । तीर्थी म्हणे वेचूं काय ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मनीं नाहीं । न ये आकारातें कांहीं ॥ ४ ॥

३०४५. चाहाडाची माता । व्यभिचारीण तत्वता ॥ १ ॥ पाहे संतांचें उणें । छिद्र छळावया सुने ॥ २ ॥ जाणों त्याच्या बाचें । कांहीं सोडिलें गांठीचें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे घात । व्हावा ऐसी जोडी मात ॥ ४ ॥

३०४६. तीर्थ जळ देव पाषाण प्रतिमा । संत ते अधमा माणसां ऐसे ॥ १ ॥ वांझेच्या मैथुनापरी गेलें वांयां । बांडल्याचें जायां जालें पीक ॥ २ ॥ अभाविक सदा सुतकी चांडाळ । सदा तळमळ चुकेचि ना ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वरदळी ज्याची दृष्टि । देहबुद्धि कष्टी सदा दुःखी ॥ ४

३०४७. संतनिंदा ज्याचे घरीं । नव्हे घर ते यमपुरी ॥ १ ॥ त्याच्या पापा नाहीं जोडा । संगें जना होय पीडा ॥ २ ॥ संतनिंदा आवडे ज्यासी । तो जिताची नर्कवासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नष्ट । जाणा गाढव तो स्पष्ट ॥ ४ ॥

३०४८ संत देखोनिया स्वयें दृष्टी टाळी । आदरें न्याहाळी परस्त्रीसी ॥ १ ॥ वीट ये कर्णासी संतवाक्यामृता । स्त्रीशब्द ऐकता निवे कर्ण ॥ २ ॥ कथेमाजी नीज बाढे नित्यक्षणीं । स्त्रियेचे कीर्तनीं प्रेमें जागे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुम्हीं कोपासी न यावें । स्वभावा करावें काय कोणीं ॥ ४ ॥

३०४९. विद्या अल्प परी गर्वाशिरोमणि । मजहुनी ज्ञानी कोण आहे ॥ १ ॥ अंगीं भरला ताठा कोणातें मानीना । साधूची छळणा स्वयें करी ॥ २ ॥ साधूचे देहाचा मानी जो विटाळ । त्रिलोकीं चांडाळ तोचि एक ॥ ३ ॥ संतांची जो निंदा *करी मुखें जप ।

* करितो या मुखें.

खतेला सकळ पापें तोचि एक ॥ ४ ॥ तुका म्हणे ऐसे मात्रेचे मइंद । त्यांपाशीं गोविंद नाहीं नाहीं ॥ ५ ॥

३०५०. आणिकांच्या कापिती माना । निष्ठुरपणा पार नाहीं ॥ १ ॥ करिती बेटे उसणवारी । यमपुरीं भोगावया ॥ २ ॥ सेंदराचें दैवत केलें । नवस बोले तयासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाचती पोरें । खोडितां येरें अंग दुःखे ॥ ४ ॥

३०५१. कावळिया नाहीं दया उपकार । काळिमें अंतर विटाळतें ॥ १ ॥ तैसें कुजनाचें जिणें अमंगळ । घाणेरी वोंगळ वदे वाणी ॥ २ ॥ कडु भोपळ्याचा उपचारें पाक । सेविल्या तिडीक कपाळासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे विष सांडूं नेणे साप । आदरें तें पाप त्याचे ठायीं ॥ ४ ॥

३०५२. माकडें मुठीसी धरिले फुटाणे । गुंतलें ते नेणे हात तेथें ॥ १ ॥ काय तो तयाचा लखावा अन्याय । हित नेणे काय आपुलें तें ॥ २ ॥ शुकें नळिकेशीं गोवियेले पाय । विसरोनि जाय पक्ष दोन्ही ॥ ३ ॥ तुका म्हणे एक ऐसे पशु जीव । न चले उपाव कांहीं तेथें ॥ ४ ॥

३०५३. सोनियाचें ताट क्षीरीनें भरिलें । भक्षावया दिलें श्वानालागीं ॥ १ ॥ मुक्ताफळहार खरासि घातला । कस्तुरी सुकराला चोजविली ॥ २ ॥ वेदपरायण बधिरा सांगे ज्ञान । तयासी ते खूण काय जाणे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ज्याचें तोचि एक जाणे । भक्तिचें महिमान साधु जाणे ॥ ४ ॥

३०५४. शिकवणें नाक झाडी । पुढील जोडी कळेना ॥ १ ॥ निरयगांवीं भोग देता । तेथें सत्ता आणिकांची ॥ २ ॥ अवगुणांचा सांटा करी । तेचि धरी जीवासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जडबुद्धि । कर्म शुद्धि सांडवी ॥ ४ ॥

३०५५. विष्ठा भक्षी तया अमृत पारिखें । वोंगळासी सखें वोंगळचि ॥ १ ॥ नये पाहों कांहीं गोन्हवाडीचा अंत । क्षणीं ठाका संत दुर्जनापें ॥ २ ॥ भेंसळीच्या बीजा अमगळ गुण । उपजवी शीण दरुषणें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे छीथू जया घरीं धन । तेथें तें कारण कासयाचें ॥ ४ ॥

३०५६. दुर्जनाची जाती । त्याचे तोंडीं पडे माती ॥ १ ॥ त्याची बुद्धि त्यासी नाडी । वाचे अनुचित बडबडी ॥ २ ॥ पाहे संतांकडे । दोषदृष्टी सांडी भिडे ॥ ३ ॥ उंच नीच नाहीं । तुका म्हणे खळा कांहीं ॥ ४ ॥

३०५७. नागलें देखोनि चांगलें बोले । आपुलें वेचूनि त्यापुढें खुले ॥ १ ॥ अधमाचे ओंगळ गुण । उचित नेणें तो धर्म कोण ॥२॥ आर्तभूता न घली पाण्याची चुळ । न मगे त्यासी घाली साकरगुळ ॥ ३ ॥ एकासी थड न बोले वाचा । एकासी म्हणे मी तुझे बांदीचा ॥ ४ ॥ एका देखोनि लपवी भाकरी । एकासी आड पडोनि होकरी ॥ ५ ॥ तुका म्हणे ते गाढवपशु । लाभेंविण केला आयुष्याचा नाशु ॥ ६ ॥

३०५८. गाढव शृंगारिलें कोडें । कांहीं केल्या नव्हे घोडें ॥ १ ॥ त्याचें भुंकणें न राहे । स्वभावासी करील काय ॥ २ ॥ श्वान शिबिके बैसविलें । भुकता न राहे उगलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे स्वभावकर्म । कांहीं केल्या न सुटे धर्म ॥ ४ ॥

३०५९. सेटया ना चौधरी । पांडेपण वाहे शिरीं ॥ १ ॥ जकातीचा धंदा । तेथें पाप वसे सदा ॥ २ ॥ गाई म्हैसी हेड । तूप विकी महाद्वाड ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पाहीं । तेथें पुण्या रिघ नाहीं ॥४॥

३०६०. संता नाहीं मान । देव मानी मुसलमान ॥ १ ॥ ऐसे पोटाचे मारिले । देवा आशा विटंबिले ॥ २ ॥ घाली लोटांगण । वंदी नीचाचे चरण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धर्म । न कळे माजल्याचा भ्रम ॥ ४ ॥

३०६१. अंगीं ब्रह्मक्रिया खिस्तीचा व्यापार । हिंडे घरोघर चाडाळांचे ॥ १ ॥ अंत्यजाची खिचडी घेताती मागून । गाळियाप्रदान मायबहिणी ॥ २ ॥ उत्तमकुळीं जन्म क्रिया अमंगळ । बुडविलें कुळ उभयतां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐसी कलियुगाची चाली । स्वार्थें बुडविली आचरणें ॥ ४ ॥

३०६२. खिस्तीचा उदीम *उदिमांत हीन । करिती ब्राह्मण

---

* ब्राह्मण कलयुगीं । महारवाडीं मागीं हिंडतम ॥ १ ॥

कालियुगीं ॥ १ ॥ वेवसाव करी पर्वत मांगापासीं । ते पै विटाळासी न मानिती ॥ २ ॥ मांगिणीशीं नित्य करीतसे लेखा । तोंडावरि थुंका पडतसे ॥ ३ ॥ आशा माया रांड नांव हें कागदीं । आठवीना कधीं नारायण ॥ ४ ॥ तुका म्हणे देह झाले पराधीन । पांडुरंगाविण गति नाहीं ॥ ५ ॥

३०६३. बीजीं फळाचा भरंवसा । जतन सिंचनासरिसा । चाळविलिया आशा । काकुलती ते नाड ॥ १ ॥ हा तों गढसवीचा ठाव । पिके पिकविला भाव । संकोचोनि जीव । दशा केली जतन ॥ २ ॥ माती घाली धनावरी । रांडा रोटा वरीवरी । सुखाचे शेजारीं । दुःख भ्रमें भोगितसे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दिशाभुली । झाल्या उफराटी चाली । निवाड्याची बोली । अनुभवें साक्षीसी ॥ ४ ॥

३०६४ कथा पुराण ऐकतां । झोपें नाथिलें तत्त्वतां । खाटेवरि पडतां । व्यापी चिंता तळमळ ॥ १ ॥ ऐसी गहन कर्मगति । काय तयासी रडती । झाले जाणते जे चित्तीं । कांहीं नेघे आपुल्या ॥ २ ॥ उदक लावितां न धरे । चिंता करी केव्हां सरे । जाऊं नका धीरें । म्हणे करितां ढवाळ्या ॥ ३ ॥ जवळी गोंचिड क्षीरा । जैसी कमळणी दर्दुरा । तुका म्हणे दुरा । देशत्यागें तयासी ॥ ४ ॥

३०६५. कंठीं कृष्णमणी । नाहीं अशुभ ते वाणी ॥ १ ॥ हो कां नर अथवा नारी । रांड तयें नांवें खरीं ॥ २ ॥ नाहीं हातीं दान । शूरपणाचें कांकण ॥ ३ ॥ वाळियेली सतीं । केली बोडोनी फजिती ॥ ४ ॥ तुका म्हणे ताळा । नाहीं त्याची अवकळा ॥ ५ ॥

३०६६. बीजापोटीं पाहे फळ । विध न करितां सकळ ॥ १ ॥ तया मूर्ख म्हणावें वेडं । कैसें तुटेल सांकडें ॥ २ ॥ दाविितिया वाट । वेठी धरूं पाहे चाट ॥३॥ पुढिल्या उपाया । तुका म्हणे राखे काया ॥४

३०६७. खद्योते फुलविलें रविपुढें दुग । साक्षी तव जग उभयतां ॥ १ ॥ आपल्या आपण नाहीं शोभों येत । चार करी स्फीत दाखवूनि ॥ २ ॥ खाणार ताकाचें असे तें * मांजर । आपणाचि

* मार्जारें.

अधीर कळों येतें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जळो मैंदाची मवाळी । दावूनियां नळी कापी सुखें ॥ ४ ॥

३०६८. अभक्ताचे गांवीं साधु म्हणजे काय । व्याघ्रवाडां गाय सांपडली ॥ १ ॥ कसाबाचे आळी मांडिलें प्रमाण । बस्वण्णाची आण तया काई ॥ २ ॥ मोतीयाची गोणी माळेवोळी नेली । पुसती केवढ्या केली पासरी हे ॥ ३ ॥ केळी आणि बोरी वसती शेजारीं । संवाद कोणे परी घडे येथें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे खीर केली काऱ्हेळ्याची । शुद्ध गोडी कैंची वसे तेथें ॥ ५ ॥

३०६९. नाहीं देवाचा विश्वास । करी संतांचा उपहास ॥ १ ॥ त्याचे तोंडीं पडे माती । हीन शूकराची जाती ॥ २ ॥ घोकुनी अक्षरें । वाद छळणा करीत फिरे ॥ ३ ॥ म्हणे देवासी पाषाण । तुका म्हणे भावहीन ॥ ४ ॥

३०७०. जाणिवेच्या भारें चेंपला उर । सदा बुरबुर सरेचि ना ॥ १ ॥ किती याचे बोल ऐकों कानीं । मारिलें घाणीं नाळेकरी ॥ २ ॥ मिठेंविण काय आळणी हे बोल । कोरडीच फोल घसघस ॥३॥ तुका म्हणे डेंगा न कळे हित । किती फजित करूं तरी ॥४॥

३०७१. माकडा दिसती कंवटी नारळे । भोक्ता तो निराळे वरील सारी ॥ १ ॥ एका रस एका तोंडीं पडे माती । आपुलाले नेती विभाग ते ॥ २ ॥ सुनियासी क्षीर चारिल्या ओकवी । भोक्ता तो सेवी धणीवरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मूर्ख वागविती भार । नेतील ते सार परीक्षक ॥ ४ ॥

३०७२. मांस खातां हाउस करी । जोडोनि वैरी ठेवियेला ॥१॥ कोण त्याची करील कींव । जीवें जीव नेणती ॥ २ ॥ पुढिलांसाठीं पाजवी सुरी । आपुली चोरी अंगुळी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कुटिती हाडें । आपुल्या नाडें रडतील ॥ ४ ॥

३०७३. सिंदळीचे सोइरे चोराचिया दया । तेही जाणा तया संवसर्गी ॥ १ ॥ फुकासाठीं भोगे दुःखाचा तो वांटा । उभारोनि कांटा वाटेवरी ॥ २ ॥ सर्प पोसूनियां दुधाचाही नाश । केलें थीता विष अमृताचें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे त्यासी न करितां दंडन । पुढिल्या खंडन नव्हे दोषा ॥ ४ ॥

२०७४. काय वृंदावन माखियेलें गुळें । काय जिरें काळें उपचारिलें ॥ १ ॥ तैसी अधमाची जातीच अधम । उपदेश श्रम करावा तो ॥ २ ॥ न कळे विंचासी कुरवाळिलें अंग । आपले ते रंग दावीतसे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे न ये पाकासी दगड । शूकरासी गोड जैसी विष्ठा ॥ ४ ॥

२०७५. सुगरणीबाई थिता नास केला । गूळ तो घातला भाजीमध्यें ॥ १ ॥ क्षीरीमध्यें हिंग दुधामध्यें बोळ । थितेंचि वोंगळ नाश केला ॥ २ ॥ हिरयाचे पेटे आणियेल्या गारा । खांदीं शिरीं भारा व्यर्थ वाहे ॥ ३ ॥ दळण दळोनि भरीयेली पाळी । भरडोनि वोंगळी नास केला ॥ ४ ॥ कापुराचे सांतें आणिला लसण । वागवितां शीण दुःख होय ॥ ५ ॥ रत्नाचा जोहरी रत्नाचि पारखी । येर देखोवेखीं हातीं घेती ॥ ६ ॥ तुका म्हणे जरी योग घडे निका । न घडतां थुंका तोंडावरी ॥ ७ ॥

२०७६. कावळयाच्या गळां मुक्ताफळमाळा । तरी काय त्याला भूषण शोभे ॥ १ ॥ गजालागीं केला कस्तुरीचा लेप । तिचें तें स्वरूप काय जाणे ॥ २ ॥ बकापुढें सांगे भावार्थ वचन । वाउगाची शीण होय त्यासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तैसे अभाविक जन । त्यांसी वांयां शीण करूं नये ॥ ४ ॥

२०७७. कोणा चिंता आड । कोणा लोकलाज नाड ॥ १ ॥ कैंचा राम अभागिया । करी वटवट वांयां ॥ २ ॥ स्मरणाचा राग । क्रोधे विटाळलें अंग ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जडा । काय चाले या दगडा ॥ ४ ॥

२०७८. लटिक्याची वाणी ❋चवीना संवाद । नाहीं कोणां वाद रुचों येत ॥ १ ॥ अन्याय तो त्याचा नव्हे वायचाळा । मायबापीं वेळा न साधिली ॥ २ ॥ अनावर अंगीं प्रबळ अवगुण । तातडीनें मन लाहो साधी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दोष आणि अवकळा । न पडतां ताळा घडतसे ॥ ४ ॥

२०७९. दर्पणासी नकटें लाजे । शुद्ध खिजे देखोनि ॥ १ ॥

❋ वचनाचा संवाद

ऐसें अवगुणांचें बाधें । दिसे सुधे विपरीत ॥ २ ॥ अंधळ्यासी काय हिरा । गाराचि तो सारिखा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भुंके सुणें । ठाया नेणे ठाव तो ॥ ४ ॥

३०८०. संसाराचे धांवें वेठी । आवडी पोटीं केवढी ॥ १ ॥ हागों जातां दगड सांची । अंतरीं हे संकल्प ॥ २ ॥ लाज तेवढी नारायणीं । वांकडी वाणी पोरांपें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बेशरमा । वरी श्रमा पडिभरू ॥ ४ ॥

३०८१. कैसा सिंदळीचा । नव्हे ऐसी ज्याची वाचा ॥ १ ॥ वाचे नुच्चारी गोविंदा । सदा करी परनिंदा ॥२॥ कैसा निरयगांवा । जाऊन पवे विसांवा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दंड । कैसा न पवे तो लंड ॥ ४ ॥

३०८२. जन्मांतरिचा परिट न्हावी । जात ठावी त्यानें ते ॥ १ ॥ वाखर जैसां चरचरी । तोंड करी संवदणी ॥ २ ॥ पूर्व जन्मीं शिखासूत्र । मळ मूत्र अंतरीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे करिती निंदा । धुवटधंदा पुढिलांचा ॥ ४ ॥

३०८३. माहार मातेचे पणी भरे । न कळे खरें पुढील ॥ १ ॥ वोंगळ अधमाचे गुण । जातां घडी नलगेचि ॥ २ ॥ श्वान झोळी स्वामिसत्ता । कोप यतां *उतरे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे गुमान कां । सांगों लोकां अधमासी ॥ ४ ॥

३०८४. ऐसें ठावें नाहीं मूढा । सोस काकुलती पुढां ॥ १ ॥ माझी नका जाळूं भांडीं । पोटीं भय सोस तोंडीं ॥ २ ॥ पातलिया काळ । तेव्हां काय चाले बळ ॥ ३ ॥ संचित तें करी । नरका जाया मेल्यावरी ॥ ४ ॥ परउपकार । न घडावा हा विचार ॥ ५ ॥ तुका म्हणे लांसी । आतां भेटों नये ऐसी ॥ ६ ॥

३०८५. पैल घरीं झाली चोरी । देहा करी बोंब ॥ १ ॥ हावा हावा करिसी काय । फिराऊनि नेटयां वाय ॥ २ ॥ सांडुनिया शुद्धी । निजलासी गेली बुद्धि ॥ ३ ॥ चोरीं तुझा काढिला बुर । वेगळें भावा घातला दूर ॥ ४ ॥ भलतियासी देसी वाव । लाहेसी

---

* उत्तर

तूं एवढा ठाव ॥ ५ ॥ तुका म्हणे अझुनि तरी । उरलें तें जतन करीं ॥ ६ ॥

३०८६. कुतऱ्याऐसें ज्याचें जिणें । संग कोणें न करिजे ॥ १ ॥ जाय तिकडे हाडहाडी । गोऱ्हवाडीच सोयरीं ॥ २ ॥ अवगुणांचा त्याग नाहीं । खवळे पाहीं उपदेशें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कैंचि लवी । ठोंग्या केवीं अंकुर ॥ ४ ॥

३०८७. वेद शास्त्र नाहीं पुराण प्रमाण । तयाचें वदन नावलोका ॥ १ ॥ तार्किकाचें अंग आपणा पारिखें । माजिऱ्यासारिखे वाईचाळे ॥ २ ॥ माता निंदी तया कोण तो आधार । भंगलें खापर याच नांवें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आडरानें ज्याची जाली । तयाची ते बोली मिठेंविण ॥ ४ ॥

३०८८. दुर्जनाची जोडी । सज्जनाचे खेंटर तोडी ॥ १ ॥ पाहे निमित्य तें उणें । धांवे छळावया सुनें ॥ २ ॥ न म्हणे रामराम । मनें वाचें हेंचि काम ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भागा । आली निंदा करी मागा ॥ ४ ॥

३०८९. दुर्जनासी करी साहे । तोही लाहे दंड हे ॥ १ ॥ शिंदळीच्या कुंटणी वाटा । संग खोटा खोट्याचा ॥ २ ॥ येर येरा कांचणी भेटे । आगी उठे तेथूनी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कापूं नाकें । पुढें आणिकें शिकविती ॥ ४ ॥

३०९०. दुर्जनाचें अंग अवघेंचि सरळ । नर्काचा कोथळ सांठवला ॥ १ ॥ खाय अमंगळ बोले अमंगळ । उठवी कपाळ संघट्टणें ॥ २ ॥ सर्पा मंत्र चाले धरावया हातीं । खळाची ते जाती निखळची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कांहीं न साहे उपमा । आणीक अधमा वोखट्यासी ॥ ४ ॥

३०९१. दुर्जनाचा मान । सुखें करावा खंडण ॥१॥ लाता हाणोनिया वारां । गुंडा वाट शुद्ध करी ॥ २ ॥ बहुतां पीडी खळ । त्याचा धरावा विटाळ । ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नखें । काढुनि टाकिजेती सुखें ॥ ४ ॥

३०९२. सापें ज्यासी खावें । तेणें प्राणासी मुकावें ॥ १ ॥ काय लाधला दुर्जन । तोंडावरी थुंके जन ॥ २ ॥ विंचु हाणी नांगी ।

अग्न लावी आणिकां अंगीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जाती । नरका पाउलीं चालती ॥ ४ ॥

३०९३. काय ढोरापुढें घालूनि मिष्टान्न । खरासी लेपन चंदनाचें ॥ १ ॥ नको नको देवा खळाची संगति । रस ज्या पंगती नाहीं कथे ॥ २ ॥ काय सेज बाज माकडा विलास । अळंकारा नास करूनि टाकी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काय पाजूनि नवनीत । सर्पा विष थीत अमृताचें ॥ ४ ॥

३०९४. दुष्टाचें चिंतन * भिन्न अंतरीं । जरी जन्मवरी उपदेशिला । पालथें घागरी घातलें जीवन । न धरीच जाण तेंही त्याला ॥ १ ॥ जन्मा येउनि तेणें पतनचि साधिलें । तमोगुणें व्यापिलें जया नरा । जळो जळो हें त्याचें ज्यालेपण । कासया हें आलें संवसारा ॥ २ ॥ पाषाण जीवनीं असतां कल्पवरी । पाहातां अंतरीं कोरडा तो । मग कुचर मुग नयेचि पाका । पाहातां सारिखा होता तैसा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे असे उपाय सकळां । न चले या खळा प्रयत्न कांहीं । म्हणऊनि संग न करितां भला । धरितां अबोला सर्व हित ॥ ४ ॥

३०९५. दिवस्या वाद्य लावूनि खाणे । करूनि मडण दिली हातीं ॥ १ ॥ नवरा नेईल नोवरी घरा । पूजन वरा पाद्याचें ॥ २ ॥ गौरविली विहीण व्याही । घडिलें कांहीं ठेवूं नका ॥ ३ ॥ करूं द्यावें व्हावें बरें । ठायींचें कारे न कळेचि ॥ ४ ॥ वऱ्हाडियांचे लागे पाठीं । जैसी उटी कातेली ॥ ५ ॥ तुका म्हणे जोडिला थुंका । पुढें नरका सामग्री ॥ ६ ॥

३०९६. दुर्जनाची गंधी विष्ठेचिये परि । देखोनियां दुरी व्हावें तया ॥ १ ॥ आइका हो तुम्ही मात हे सज्जन । करूं संघट्टन नये बोलों ॥ २ ॥ दुर्जनाचे अंगीं अखंड विटाळ । वाणी रजस्वला स्रवे तैसी ॥ ३ ॥ दुर्जनाचें भय धरावें त्यापरी । पिसाळल्यावरी धांवे श्वान ॥ ४ ॥ दुर्जनाचा भला नव्हे अंगसंग । बोलिलासे त्याग देशाचा त्या ॥ ५ ॥ तुका म्हणे किती सांगावें पृथक । अंगकुंभीपाक दुर्जनाचें ॥ ६ ॥

---

* भिन्ने

३०९७. नये पाहों मुख मात्रागमन्याचें । तैसें अभक्ताचें गुरुपुत्रा ॥ १ ॥ म्हणऊनि बरें धरितां एकांत । तेणें नव्हे घात भजनासी ॥ २ ॥ नये होऊं कदा निंदकाची भेटी । जया द्वैत पोटीं चांडाळाच्या ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नका बोलों त्यासी गोष्टी । जयाचिया दृष्टी पाप वाढे ॥ ४ ॥

३०९८. हुंदकी पिसवि हालविता दाढी । माळेमणी ओढी निंदेचे ते ॥ १ ॥ त्याचें फळ पाकीं यमाचे ते दंड । घर केलें कुंड कुंभपाकीं ॥ २ ॥ क्रोध पोटीं मांग आणिला अंतरा । भुंकोनि कुतरा जप करी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे स्नान केलें मळमुत्रें । जेविलीं पितरें अमंगळें ॥ ४ ॥

३०९९. देखोनि पुराणिकाची दाढी । रडे स्फुंदे नाक ओढी ॥१॥ प्रेम खरें दिसे जना । भिन्न अंतरीं भावना ॥ २ ॥ आवरितां नावरे । खूर आठवी नेवरे ॥३॥ बोलों नये मुखा वाटा । म्हणे होता व्याचा ताटा ॥ ४ ॥ दोन्ही शिंगें चारी पाय । खुणा दावी म्हणे होय ॥५॥ मना आणितां बोकड । मेला त्याची चरफड ॥ ३ ॥ होता भाव पोटीं । मुखा आलासे शेवटीं ॥ ७ ॥ तुका म्हणे कुडें । कळों येतें तें रोकडें ॥ ८ ॥

३१०० आड पडे काडी । तरि ते बहुत पाणी खोडी ॥ १ ॥ ऐसे दुर्जन संगती । बहुतांचे घात होती ॥ २ ॥ एक पडे माशी । तरी ते बहु अन्न नाशी ॥ ३ ॥ तुका म्हण रांड । ऐसी का ते व्याली भांड ॥ ४ ॥

३१०१. दोराच्या आधारें पर्वत चढला । पाउलासी केला अपघात ॥ १ ॥ अष्टोतरशें व्याधि वैद्यें दवडुनि । तो वैद्य मारूनि उत्तीर्णता ॥ २ ॥ नव मास माया वाहिलें उदरीं । ते माता चौबारीं नग्न केली ॥ ३ ॥ गायत्रीचें क्षीर पिळुनि घेऊनि । उपवासी बांधोन ताडीतसे ॥ ४ ॥ तुका म्हणे गुरुनिंदकाचें तोंड । पाहातां नरककुंड पूर्वजांसी ॥ ५ ॥

३१०२. दुर्बळें सदैवा । म्हणे नागवेल केव्हां ॥ १ ॥ आपणा ऐसें करूं पाहे । स्वभावासी करिल काय ॥ २ ॥ मूढ सभे आंत । इच्छी पंडिताचा घात ॥ ३ ॥ गांढ्या देखुनि शूर । उगीच करी बुर-

बुर ॥ ४ ॥ आणिकांचा हेवा । न करीं शरण जाईं देवा ॥ ५ ॥ तुका म्हणे किती । करूं दुष्टाची फजिती ॥ ६ ॥

३१०३. निंबाचिया झाडा साकरेचें आळें । आपुलीं तीं फळें न संडीच ॥ १ ॥ तैसें अधमाचें अमंगळ चित्त । वमन तें हित करूनि सांडी ॥ २ ॥ परिसाचें अंगीं लाविलें खापर । पालट अंतर नेघे त्याचें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वेळू चंदना संगतीं । काय ते असती जवळिकें ॥ ४ ॥

३१०४. न विचारतां ठायाठाव । काय भुंके तो गाढव ॥ १ ॥ केला तैसा लाहे दंड । खळ अविचारी लंड ॥ २ ॥ करावें लाताळें । ऐसें नेणे कोण्या काळें ॥ ३ ॥ न कळे उचित । तुका म्हणे नीत हित ॥ ४ ॥

३१०५. महाराशी शिवे । कोपे ब्राह्मण तो नव्हे ॥ १ ॥ तया प्रायश्चित्त कांहीं । देहत्याग करितां नाहीं ॥ २ ॥ नातळे चांडाळ । त्याचा अंतरीं विटाळ ॥ ३ ॥ ज्याचा संग चित्तीं । तुका म्हणे तो ते याती ॥ ४ ॥

३१०६. अभक्त ब्राह्मण जळो त्याचें तोंड । काय त्यासी रांड प्रसवली ॥ १ ॥ वैष्णव चांभार धन्य त्याची माता । शुद्ध उभयतां कुळ याती ॥ २ ॥ ऐसा हा निवाडा झालासे पुराणीं । नव्हे माझी वाणी पदरींची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आगी लागो थोरपणा । दृष्टि त्या दुर्जना न पडो माझी ॥ ४ ॥

३१०७. मुद्दल जतन जालें । मग लाभाचें काय आलें ॥ १ ॥ घरीं देउनि अंतर गांठी । राखा पारख्या न सुटे मिठी ॥ २ ॥ घाला पडे थोडेंच वांटे । काम मैंदाचें च्पेटे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वरदळ खोटें । फांसे अंतरींच्या कपटें ॥ ४ ॥

३१०८. गाढवाचें तानें । पालटतें क्षणक्षणें ॥ १ ॥ तैसे अधमाचे गुण । एकविध नाहीं मन ॥ २ ॥ उपजतां बरें दिसे । रूप वाढतां तें नासे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भुंकत वेळे । वेळ अवेळ न कळे ॥ ४ ॥

३१०९. नावडे तरि का येतील हे भांड । घेउनियां तोंड काळें येथें ॥ १ ॥ नासोनियां जाय रस या संगती । खळाचे पंगती नारा-

यणा ॥ २ ॥ तोंडावाटे नर्क काढी अमंगळ । मिष्टान्ना विटाळ करी सुणें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं संताची मर्यादा । निंदे तोचि निंदा मायझवा ॥ ४ ॥

३११०. जेवीं नवज्वरें तापलें शरीर । लागे तया क्षीर विषतुल्य ॥ १ ॥ तेवीं परमार्थ जीहीं दुराविला । तयालागीं झाला सन्निपात ॥ २ ॥ कामीन जयाच्या जाहाली नेत्रासी । देखे तो चंद्रासी पीतवर्ण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मद्यपानाची आवडी । न रुचे त्या गोडी नवनीताची ॥ ४ ॥

३१११. रासभ धुतला महा तीर्थामाजी । नव्हे जैसा तेजी शामकर्ण ॥ १ ॥ तेवीं खळा काय केल्या उपदेश । नव्हेचि मानस शुद्ध त्याचें ॥ २ ॥ सर्पासी पाजिलें शर्करापीयूष । अंतरींचें विष जाऊं नेणे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे श्वाना क्षिरीचें भोजन । सवेंचि वमन जेवीं तया ॥ ४ ॥

३११२. स्मशान ते भूमी प्रेतरूप जन । सेवाभक्तिहीन ग्रामवासी ॥ १ ॥ भरतील पोटें श्वानाचिया परी । वास्ति दिली घरीं यमदूतां ॥ २ ॥ अपूज्य लिंग तेथें अतित ने घे थारा । ऐसी वस्ती चोरा कंटकांची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं ठावीं स्थिति मती । यमाची निश्चिती कुळवाडी ॥ ४ ॥

३११३. श्वान शीघ्रकोपी । आपणा घातकर पापी ॥ १ ॥ नाहीं भीड आणिक धीर । उपदेश न जिरे क्षीर ॥ २ ॥ माणसांसि भुंके । विजातीनें द्यावें थुके ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चित्त । मळिण करा ते फजित ॥ ४ ॥

३११४. अधमाचें चित्त अहंकारीं मन । उपदेश शीण तया केला ॥ १ ॥ पापियाचें मन न करी आचार । विधवेसी शृंगार व्यर्थ केला ॥ २ ॥ अधमाचें चित्त दुश्चित ऐकेना । * वांयांवीण मना करुनि काय ॥ ३ ॥ गर्दभासी दिली चंदनाची उटी । केशर ललाटीं शूकराच्या ॥ ४ ॥ पतिवंचकेसी सांगता उदंड । परि ते पाषांड तिचें मनीं ॥ ५ ॥ तुका म्हणे तैसें अभाविकां सांगतां । वाउगाचि चित्ता शीण होय ॥ ६ ॥

---

* वायां शीण

३११५. दावूनियां मांड । पुरे न करीती भांड ॥ १ ॥ जळो जळो तैसें जिणें । फटमर लाजिरवाणें ॥ २ ॥ घेतलें तें सोंग । बरवें संपादावें सांग ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धीरें । देव नुपेक्षील खरें ॥ ४ ॥

३११६. घरीं रांड पोरें मरती उपवासीं । सांगे लोकांपासीं थोरपण ॥ १ ॥ नेऊनियां घरा दाखवावें काय । काळतोंडा जाय चुकवूनि ॥ २ ॥ तुका म्हणे आम्ही जाणों त्या प्रमाण । ठकावे हे जन तैसे नव्हों ॥ ३ ॥

३११७. जातो वाराणसी । निरवी गाई घोडे म्हैसी ॥ १ ॥ गेलों येतों नाहीं ऐसा । सत्य मानार भरंवसा ॥ २ ॥ नका काढूं माझीं पेवें । तुम्ही वरळा भूस खावें ॥ ३ ॥ भिकारियाचे पाठीं । तुम्ही घेउनि लागा काठी ॥ ४ ॥ सांगाल जेवाया ब्राह्मण । तरी कापाल माझी मान ॥ ५ ॥ वोकलिया वोका । म्यां खर्चिला नाहीं रुका ॥ ६ ॥ तुम्हीं खावें ताकपाणी । जतन करा माझें लोणी ॥ ७ ॥ नाहीं माझे मनीं । पोरें रांडा नागवणी ॥ ८ ॥ तुका म्हणे नष्ट । होतें तैसें बोले स्पष्ट ॥ ९ ॥

३११८. उद्धत त्या जाती । द्रव्यें रंगल्या उद्धती ॥ १ ॥ म्हणऊनि बहु फार । त्यासी असावें अंतर ॥ २ ॥ कैंचें पाठी पोट । गोड विषासी शेवट ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सापा । न कळे कुरवाळिलें बापा ॥ ४ ॥

३११९. बरगासाठीं खादलें शेण । मिळतां अन्न न सडी ॥ १ ॥ फजित तो केला लाहे । ताडण साहे गौरव ॥ २ ॥ ओढाळाची ओंगळ ओढी । उगी खोडी नवजाय ॥ ३ ॥ तुका फजीत करी बुच्या । विसरे कुच्या खोडी तेणें ॥ ४ ॥

३१२०. जीवितांहि धरी । नाक हागातियेपरी ॥ १ ॥ ऐसियाचा करी चाळा । आपुलीच अवकळा ॥ २ ॥ सांडावें मांडावें । काय ऐसें नाहीं ठावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे करी । ताक दुधा एकसरी ॥ ४ ॥

३१२१. शिंदळा साल्याचा नाहीं हा विश्वास । बाईल तो त्यास न विसंबे ॥ १ ॥ दुष्ट बुद्धि चोरी करी निरंतर । तो म्हणे इतर लोक तैसे ॥ २ ॥ तुका म्हणे जया चित्तीं जे वासना । तयाची भावना तयापरी ॥ ३ ॥

३१२२. चुंभळीशीं करी चुंभळीचा संग । अंगीं वसे गुण क्रियाहीन ॥ १ ॥ बीजाऐसें फळ दावी परिपाकीं । परिमळ लौकिकीं जातीऐसा ॥ २ ॥ माकडाच्या गळां रत्न कुळांगना । सांडूनियां सुना बिदीं धुंडी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐसा व्याली ते गाढवी । फाजिती ते व्हावी आहे पुढें ॥ ४ ॥

३१२३. आधींच आळशी । वरी गुरुचा उपदेशी ॥ १ ॥ मग त्या कैंची आडकाठीं । विधिनिषेधाची भेटी ॥ २ ॥ नाचरवे धर्म । न फरवे विधिकर्म ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ते गाढव । घेती मनासवें धांव ॥ ४ ॥

३१२४. गाढवाचे अंगीं चंदनाची उटी । राखेसवें भेटी केली तेणें ॥ १ ॥ सहज गुण जयाचिये देहीं । पालट तो कांहीं नव्हे तया ॥ २ ॥ माकडाचे गळां मोलाचा तो मणी । घातला चावुनी थुंकोनि टाकी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे खळा नावडे हित । अविद्या वाढवीत आपुलें मतें ॥ ४ ॥

३१२५. नेणें सुणें चोर पाहुणा मागता । देखून भलता भुंकतसे ॥ १ ॥ शिकविलें कांहीं न ❀ चलती तया । बोलियेले वांयां बोल जाती ॥ २ ॥ क्षीर ओकुनियां खाय अमंगळ । आपुली ते ढाळ जाऊं नेदी ॥ ३ ॥ वंदूं निंदूं काय अभक्त दुराचार । खळाचा विचार तुका म्हणे ॥ ४ ॥

३१२६. कुचराचें श्रवण । गुणदोषावरी मन ॥१॥ असोनियां नसे कथे। मूर्ख अभागी तें तेथें ॥ २ ॥ निरर्थक कारणीं । कान डोळे वेची वाणी ॥ ३ ॥ पापाचे सांगाती । तोंडीं ओढाळांचे माती ॥ ४ ॥ हिताचिया नांवें । वोस पडिलें देहभावें ॥ ५ ॥ फजीत करूनि सो.ी । तुका करी बोडाबोडी ॥ ६ ॥

३१२७. शार्दीचें तें सोंग । संपादितां राजा व्यंग ॥ १ ॥ पाहा कैसी विटंबना । मूर्खा अभाग्याची जना ॥ २ ॥ दिसनें तें लोपी । क्षिंज्या वोढुनियां पापी ॥ ३ ॥ शिंदळी त्या सती । तुका म्हणे थुंका घेती ॥ ४ ॥

❀ चले ते

३१२८. गयाळाचें काम हिताचा आवारा । लाज फजितखोरा असत नाहीं ॥ १ ॥ चित्ता न मिळे तें डोळां सलों येतें । असावें परतें जवळूनि ॥ २ ॥ न करावा संग न बोलावी मात । सावधान चित्त नाहीं त्यासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दुःख देतील माकडें । घालिती सांकडें उफराटें ॥ ४ ॥

३१२९. मद्यें मातलें तें नागवेंचि नाचे । अनुचित वाचे बडबडी ॥ १ ॥ आतां शिकवावा कोणासी विचार । कर्म तें दुस्तर करवी धीट ॥ २ ॥ आलें अंगासी तें बळिवंत गाढें । काय वेड्यापुढें धर्मनीत ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कळों येईल तो भाव । अंगावरि घाव उमटतां ॥ ४ ॥

३१३०. हागिल्याचे सिंके बोणवाचि राहे । अपशकुन पाहे वेडगळ ॥ १ ॥ * अतेता सभय नेणतां अवकळा । येऊं नये बळा सिक धरा ॥ २ ॥ भोजनसमर्यी ओकाचा आठव । ठकोनियां जीव कष्टी करी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे किती सांगावें उगवून । अभाग्याचे गुण अनावर ॥ ४ ॥

३१३१. वेडिया उपचार करितां सोहळे । काय सुख कळे तयासी तें । अंधापुढें दीप नाचती नाचणें । भक्तिभावेंविण भक्ति तैसी ॥१॥ तिमाणें राखण ठेवियेलें सेता । घालुनियां माथां चुना तया । खादलें म्हणूनि सेवटीं बोंबली । ठायींची कां भुली नेणां रया ॥ २ ॥ मुकियापासाव सांगतां पुराण । रोगिया मिष्टान्न काय होय । नपुंसका काय करील पद्मिणी । रुचिविण वाणी तैसी होय ॥ ३ ॥ हात पाय नाहीं करिल तो काय । वृक्षा फळ आहे अमोलिक । हातां नये तैसा वायांच तळमळी । भावेंविण भोळीं म्हणे तुका ॥ ४ ॥

३१३२. क्षीर मागे तया रायतेंचि वाढी । पाधानी गधडी ऐशा नांवे ॥ १ ॥ समयो जाणां समयो जाणां । भलतें नाणां भलतेथें ॥ २ ॥ अमंगळ वाणी वदवी मंगळी । अशुभ वोंगळी शोभन तें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नेणें समयो ठाया ठाव । रहाडी त वाव नरकाडी ॥ ४ ॥

---

* अत्यंत

३१३३. फोडुनि सांगडी बांधली माजासीं । पैल थडी कैसी पावे सहजीं ॥ १ ॥ आपला घात आपणचि करी । आणिकां सांगतां नाइके तरी ॥ २ ॥ भुकेभेणें विष घेऊं पाहे आतां । आपलाचि घात करूं पाहे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे एक चालतील पुढें । तयासी वांकडें जातां ठके ॥ ४ ॥

३१३४. मांडवाच्या दारा । पुढें आणिला म्हातारा ॥१॥ म्हणे नवरी आणा रांड । जाळा नवऱ्याचें तोंड ॥ २ ॥ समय न कळे । काय उपयोगीं ये वेळे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे खरा । येथूनियां दूर करा ॥ ४ ॥

३१३५. मातेचीं जो थानें फाडी । तया जोडी कोण ते ॥ १ ॥ वेदां निंदी तो चांडाळ । भ्रष्ट सुतकीया खळ ॥ २ ॥ आगी लावी घरा । मग वसती कोठें थारा ॥ ३ ॥ तुका * जाणें वर्म । येरा नाचवितो भ्रम ॥ ४ ॥

३१३६. कर्कशेसंगती । दुःख उदंड फजिती ॥ १ ॥ नाहीं इह ना परलोक । मजुर दिसे जैसें रंक ॥ २ ॥ वचन सेंटावरी । त्याचें ठेवूनि धिक्कारी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पायीं बेडी । पाडिली कपाळीं कुऱ्हाडी ॥ ४ ॥

३१३७. वेडी ते वेडी बहुतच वेडी । चाखतां गोडी चवी नेणे ॥ १ ॥ देहा लावी वात । पालव घाली जाली रात ॥ २ ॥ कडिये मूल भोंवतें भोंये । मोकलुनि रडे धाय ॥ ३ ॥ लेंकरें वीत पुसे जगा । माझा गोहो कोण तो सांगा ॥ ४ ॥ आपुली शुद्धि जया नाहीं । आणिकाची ते जाणे काई ॥ ५ ॥ तुका म्हणे ऐसे जन । नरका जातां राखे कोण ॥ ६ ॥

३१३८. अति झालें उत्तम वेश्येचें लावण्य । परि ते सवासीण न म्हणावी ॥ १ ॥ उचित अनुचित केले ठाया ठाव । गुणां मोल वाव थोरपण ॥ २ ॥ शूरत्वावांचूनि शूरांमाजी ठाव । नाहीं आविर्भाव आणिलिया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सोंग पोटाचे उपाइ । कारण कमाई-वीण नाहीं ॥ ४ ॥

---

* म्हणे वर्म

३१३९. सावित्रीची विटंबणा । रांडपणा करीतसे ॥ १ ॥ काय जाळावें तें नांव । अवघें वाव असे तें ॥ २ ॥ कुबेर नांव मोळी वाहे । कैसी पाहे फजिती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ठुणगुण देखें । उगीच मूर्ख फुंदतां ॥ ४ ॥

३१४०. सामावे कारण । नाहीं सोसत धरणें ॥ १ ॥ लाही धिके लाजिरवाणी । हीनकमाईची घाणी ॥ २ ॥ पुष्प जवळी नाका । दुर्गंधीच्या नांवें थुंका ॥३॥ तुका म्हणे किती । उपदेशहीन जाती ॥४

३१४१. वडिलें दिलें भूमिदान । तें जो मागे अभिलापून ॥ १ ॥ अग्रपूजेचा अधिकारी । श्रेष्ठ दंड यमा घरीं ॥ २ ॥ उभयकुळ समवेत । नरकीं प्रवेशे अद्भुत ॥ ३ ॥ तप्तलोहा भेटी । तुका म्हणे कल्पकोटी ॥ ४ ॥

३१४२. आचरे दोष न धरी धाक । परीपाक दुःखाचा ॥ १ ॥ चांडाळ तो दुराचारी । अंगीकारी कोण त्या ॥ २ ॥ नव्हे संतान वोस घर । अंधकार कळासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे त्याचें दान । घेतां पतन दुःखासी ॥ ४ ॥

३१४३. सदा तळमळ । चित्ताचिये हळहळ ॥ १ ॥ त्याचें दर्शन न व्हावें । शव असतां तो जिवें ॥ २ ॥ कुशब्दांची घाणी । अमंगळविली वाणी ॥ ३ ॥ नेणे शब्दपर । तुका म्हणे परउपकार ॥४॥

३१४४. काय केलें जलचरीं । ढीवर त्यांच्या घातावरी ॥ १ ॥ हा तों ठायींचा विचार । आहे यातिवैराकार ॥ २ ॥ श्वापदांतें वधी । निरपराधें पारधी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे खळ । संतां पिडिती चांडाळ ॥ ४ ॥

३१४५. अंगीं भरला ताठा । नये वळणी जैसा खुंटा ॥ १ ॥ कैसें न कळे त्या डेंगा । हित आदळलें अंगा ॥ २ ॥ जीव जाते वेळे । भत्याकडे ताठी डोळे ॥ ३ ॥ मुसळाचें अनु । तुका म्हणे नव्हे धनु ॥ ४ ॥

३१४६. दर्पणासी बुझे । नकटें तोंड लपवी लाजे ॥ १ ॥ गुण ज्याचे जो अंतरीं । तोचि त्यासी पीडा करी ॥ २ ॥ चोरा रुचे निशी । देखोनियां विटे शशी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जन । देवा ऐसे भाग्यहीन ॥ ४ ॥

३१४७. काय ह्याचें घ्यावें। नित्य नित्य कोणें गावें ॥ १ ॥ केलें हरिकथेनें वांज । अंतरोनि जाते नीज ॥ २ ॥ काम संसार । अंतरीं हे करकर ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हेंड। ऐसे मानिती ते लंड ॥ ४ ॥

३१४८. आणिकाच्या घातें । ज्यांचीं निवतील चित्तें ॥ १ ॥ तेचि ओळखावे पापी । निरयवासी शीघ्रकोपी ॥ २ ॥ जो कान पसरोनी । ऐके वदे दुष्ट वाणी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भांडा । धीर नाहीं ज्याच्या तोंडा ॥ ४ ॥

३१४९. जाळें घातलें सागरीं । बिंदु न राहे भीतरी ॥ १ ॥ तैसें पापियाचें मन । तया नावडे कीर्तन ॥ २ ॥ गाढव गंगेसी न्हाणिलें । जाउनि उकरड्यावरि लोळे ॥ ३ ॥ प्रीतीं पोसिलें काउळें । जाउनि विष्ठेवरी लोळे ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तैसी हरी । कीरव्या नावडे कस्तुरी ॥ ५ ॥

३१५०. जीवें जीव नेणे पापी सारिखाची । नळी दुजयाची कापूं बैसे ॥ १ ॥ आत्मा नारायण सर्वां घटीं आहे । पशुमध्यें काय कळों नये ॥ २ ॥ देखत हा जीव हुंबरे वोडंत । निष्ठुराचे हात वाहाती कैसे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तया चांडाळासी नर्क । भोगिती अनेक महादुःखें ॥ ४ ॥

३१५१. मेलियांच्या रांडा इच्छिती लेंकरूं। लाज नाहीं धरूं प्रीत कैशी ॥ १ ॥ मागिलां पुढिलां एक सरोबरी । काळाची पेटारी खांदां वाहे ॥ २ ॥ आन दिसे परी मरणाचि खरें । सांपळा उंदिरें सामाविलीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे झाली मनाची परती । निवळली ज्योती दिसों आली ॥ ४ ॥

३१५२. चाकरीवांचून । खाणें अनुचित वेतन ॥ १ ॥ धणी काढोनिया निजा । करील ये कामेंचि पूजा ॥ २ ॥ उचितावेगळें । अभिळासें तोंड काळें ॥ ३ ॥ सांगे तरी तुका । पाहा लाज नाहीं लोकां ॥ ४ ॥

३१५३. गहूं एक जाती । परी त्या पाधाणी नासिती ॥ १ ॥ वर्म जाणावें तें सार । कोठें काय थोडें फार ॥ २ ॥ कमाईचें सार । जाती दाविती प्रकार ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मोल । गुणा मिथ्या फिके बोल ॥ ४ ॥

३१५४. गोमट्या बिजाचीं फळेंही गोमटीं । वाहे तेंचि पोटीं समतुक ॥ १ ॥ जातीच्या संतोषें चित्तासी विश्रांति । परतोनि मागुती फिरों नेणें ॥ २ ॥ खऱ्याचे पारखीं येत नाहीं तोटा । निवडे तो खोटा ढाळें दुरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मज सत्याची आवडी । करितां तांतडी येत नाहीं ॥ ४ ॥

३१५५. जाणे वर्तमान । परि तें न वारे त्याच्यानें ॥ १ ॥ तोही कारणांचा दास । देव म्हणवितां पावे नास ॥ २ ॥ वेची अनुष्ठान । सिद्धी कराया प्रसन्न ॥ ३ ॥ तुका म्हणे त्याचें । मुद्दल गेलें हाटवेचें ॥ ४ ॥

३१५६. लटिकें तें रुचे । साच कोणाही न पचे ॥ १ ॥ ऐसा माजल्याचा गुण । भोगें कळों येईल शीण ॥ २ ॥ वाढवी ममता । नाहीं वरपडला तो दूतां ॥ ३ ॥ * न मनी माकड । कांहीं उपदेश हेकड ॥ ४ ॥

३१५७. चंदनाचे गांवीं सर्पांची वसति । भोगिते ते होती द्वीपांतरीं ॥ १ ॥ एका ओझें एका लाभ घडे देवा । संचिताचा ठेवा वेगळाला ॥ २ ॥ क्षीराची वसति अशुद्ध सेवावें । जवळीं तें जावें भोगें दुरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐसी बुद्धि ज्याची जड । त्याहुनी दगड बरे देवा ॥ ४ ॥

३१५८. तोडुनि पुष्पवटिका फळवृक्षयाती । बाभळा राखिती करूनि सार ॥ १ ॥ कोण हित तेणें देखिलें आपुलें । आणीक पाहिलें सुख काई ॥ २ ॥ धान्य बिजें जेणें जाळोनी सकळें । पेरितो काळें जिरें बीज ॥ ३ ॥ मोडोनियां वाटा पुढीलांची सोय । आडरानें जाय घेउनि लोकां ॥ ४ ॥ विषाचें अमृत ठेवूनियां नाम । करितो अधम ब्रह्महत्या ॥ ५ ॥ तुका म्हणे त्यास नाइके सांगतां । तया हाल करितां पाप नाहीं ॥ ६ ॥

३१५९. कामातुरा भय लाज ना विचार । शरीर असार तृणतुल्य ॥ १ ॥ नवल हे लीळा कर्त्याचें लाघव । प्रारब्धें भाव दाखविले ॥ २ ॥ लाभालोभ एका धनाचिये ठायीं । आणिकांची सोई

---

* कांहीं न मनी हेकड । तुका उपदेश माकड ॥

चाड नाहीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भूक न विचारी प्रकार । योजे तेंचि सार यथाकाळें ॥ ४ ॥

३१६०. बांधी सोडी हें तों धान्याचिये हातीं । हेंकड गोविती आपणां बळें ॥ १ ॥ भुललियासी नाहीं देहाचा आठव । धोतऱ्यानें भाव पालटिला ॥ २ ॥ घरांत रिघावें दाराचिये सोई । भिंतीसवें डोई घेऊनि फोडी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा गेलीं विसरोन । आतां वर्म कोण दावी यांसी ॥ ४ ॥

३१६१. पूर्वजांसी नरका । जाणें तें एक आइका ॥ १ ॥ निंदा करावी चाहाडी । मनीं धरूनि आवडी ॥ २ ॥ मात्रागमना ऐसी । जोडी पातकांची रासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वाट । कुंभपाकाची ते नीट ॥ ४ ॥

३१६२. नाहीं पाइतन भूपतीशीं दावा । धिग त्या कर्तव्या आगी लागो ॥ १ ॥ मुंगिचिया मुखा गजाचा आहार । न साहे भार जाय जीवें ॥ २ ॥ तुका म्हणे आधीं करावा विचार । शूरपणें तीर मोकलावा ॥ ३ ॥

३१६३. सेवटासी जरी आलें । तरी झालें आंधळें ॥ १ ॥ स्वहिताचा लेश नाहीं । दगडा कांहीं अंतरीं ॥ २ ॥ काय परिसासवें भेटी । खापरखुंटी झालिया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अधम जन । अवगुणची वाढवी ॥ ४ ॥

३१६४. कामातुर चवी सांडी । बरळ तोंडीं बरळें ॥ १ ॥ रंगलें तें अंगीं दावी । विष देववी आसडे ॥ २ ॥ धनसोसें लागे वेड । ते बडबड शमेना ॥ ३ ॥ तुका म्हणे व्यसनें दोन्ही । नर्कखाणी भोगावया ॥ ४ ॥

३१६५. चालती आड वाटा । आणिकां दाविती जे नीटा ॥ १ ॥ न मनीं तयांचे उपकार । नाहीं जोडा तो गव्हार ॥ २ ॥ विष सेवूनि वारी मागें । प्राण जातां जेणें संगें ॥ ३ ॥ बुडतां हाका मारी । ठाव नाहीं आणिका वारी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे न करीं हेका । गुण घेऊन अवगुण टाका ॥ ५ ॥

३१६६. धनवंत एक बाहिराट अंधळे । शुभ्र कुष्ठ काळे भोग अंगीं ॥ १ ॥ प्रारब्धाची गति न कळे विचित्र । आहे हातीं सूत्र

विठोबाचे ॥ २ ॥ आणीक रोगांचीं नांवें सांगों किती । अखंड असतां जडोनियां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नष्ट संचिताचें दान । खातां पावे पण सुख नेदी ॥ ४ ॥

३१६७. बैसतां चोरापाशीं तैसी होय बुद्धि । देखतांचि चिंधी मन धांवे ॥ १ ॥ व्यभिचाऱ्यापाशीं बैसतां क्षणभरी । देखतांचि नारी मन धांवे ॥ २ ॥ प्रपंचाचा छंद टाकुनियां गोवा । धरावें केशवा हृदयांत ॥ ३ ॥ सांडुनियां देहे संसाराची बेडी कीर्तनाची गोडी धरावी गा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तुला सांगतों मी एक । रुक्मिणी-नायक मुखीं गावा ॥ ५ ॥

३१६८. भल्याचें दर्शन । तेथें शुभाचि वचन ॥ १ ॥ बोलावी हे धर्मनीत । क्षोभें होत नाहीं हित ॥ २ ॥ मर्यादा ते बरी । वेळ जाणावी चतुरीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बहु । लागे ऐसें बरें मऊ ॥ ४ ॥

३१६९. भक्तिप्रेमसुख नेणवे आणिकां । पंडित वाचकां ज्ञानि-यांसी ॥ १ ॥ आत्मनिष्ठ जरी झाले जीवन्मुक्त । तरी भक्तिसुख दुर्लभ त्यां ॥ २ ॥ तुका म्हणे कृपा करिल नारायण । तरिच हें वर्म पडे *ठायीं ॥३ ॥

३१७०. दुधाळ गाढवी जरी झाली पाहें । पावेल ते काय धेनु-सरी ॥ १ ॥ कागाचिया गळां पुष्पांचिया माळा । हंसाची तो कळा काय जाणे ॥ २ ॥ मर्कटें अंघोळी लावियेले टिळे । ब्राह्मणाचे लीळे वर्तू नेणे ॥ ३ ॥ जरी तो ब्राह्मण झाला कर्मभ्रष्ट । तुका म्हणे श्रेष्ठ तिहीं लोकीं ॥ ४ ॥

३१७१. वाघें उपदेशिला कोल्हा । सुखें खाऊं द्यावें मला ॥ १ ॥ अंतीं मरसी तें न चुके । मजही मारितोसी भुके ॥ २ ॥ येरू म्हणे भला भला । निवाड तुझ्या तोंडें झाला ॥ ३ ॥ देह तों जाणार । घडेल हा परउपकार ॥ ४ ॥ येरू म्हणे मनीं । ऐसें जावें समजोनि ॥ ५ ॥ गांठी पडली ठका ठका । त्याचें वर्म जाणे तुका ॥ ६ ॥

३१७२. देवावरी भार । वृत्ति अयाचित सार ॥ १ ॥ देह देवाचे सांभाळी । सार योजे यथाकाळीं ॥ २ ॥ विश्वासी निर्धार । विस्ता-

---

* ठावें

रला विश्वंभर ॥ ३ ॥ तुका म्हणे व्हावें । बळ एकाचि जाणावें ॥४॥

३१७३. ह्मातारपणीं थेठे पडसें खोकला । हात कपाळाला लावुनि बैसे ॥ १ ॥ खोबरीयाची वाटी झालें असे मुख । गळतसे नाक श्लेष्मपुरी ॥ २ ॥ बोलों जातां शब्द नयेचि हा नीट । गडगडी कंठ कफ भारी ॥ ३ ॥ शेजारी म्हणतां मरेना कां मेला । आणिला कांटाळा येणें आम्हां ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आतां सांडुनि सर्व काम । स्मरा राम राम क्षणक्षणा ॥ ५ ॥

३१७४. तारुण्याच्या मदें न मानी कोणासी । सदा मुसमुसी घुळी जैसा ॥ १ ॥ अठोनी वेठोनी बांधला मुंडासा । फिरतसे ह्मैसा जनामधीं ॥ २ ॥ हातीं दीडपान वरती करी मान । नाहीं तो सन्मान भलियांसी ॥३॥ श्वानाचिया परी हिंडे दारोदारीं । पाहे परनारी पापदृष्टी ॥ ४ ॥ ❀ तुका म्हणे ऐसी थोर हानी झाली । करितां टवाळी जन्म गेला ॥ २ ॥

३१७५. बाळपणीं ऐसीं वरुषें गेलीं बारा । खेळतां या पोरा नानामतें ॥ १ ॥ विटी दांडु चेंडू लगोऱ्या वाघोडी । चंपे पेंड घडी एकीबेकी ॥ २ ॥ हमामा हुंबरी पकव्याच्या वारे । खेळे जंगी भोंवरे चुबाचुंबी ॥ ३ ॥ सेलडेरा आणि निसरभोंवडी । उचली बाळे धोंडी अंगबळें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे ऐसें बाळपण गेलें । मग तारुण्य आलें गर्वमूळ ॥ ५ ॥

३१७६. वेचावें तें जीवें । पूजा घडे ऐशा नावें ॥ १ ॥ बिगारीची ते बिगारी । साक्षी अंतरींचा हरी ॥ २ ॥ फळ बीजा ऐसें । कार्यकारणासारिसें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे *मान । लवणासारिखें लवण ॥ ४ ॥

३१७७. प्रायश्चित्त देतो तुका । जातो लोकां सकळां ॥ १ ॥ धरितील ते तरतील मनीं । जाती घाणी वांयां त्या ॥ २ ॥ निग्रह-अनुग्रहाचे ठाय । देतो घाय पाहोनि ॥ ३ ॥ तुका झाला नरसिंहीं । भय नाहीं कृपेनें ॥ ४ ॥

❀ तुका म्हणे ऐसा थोर हा गयाळी

* नाम

३१७८. मुळीं नेणपण । झाला तरी अभिमान ॥ १ ॥ वांयां जाय हेंचि खरें । केलें तर्णेचि प्रकारें ॥ २ ॥ अराणूक नाहीं कधीं । झाली तरि भेदबुद्धि ॥ ३ ॥ अंतरली नाव । तुका म्हणे नाहीं ठाव ॥ ४ ॥

३१७९. विंचा पीडी नांगी । ज्याचा दोष त्याचे अंगीं ॥ १ ॥ केला पाहिजे विचार । मन मित्र दावेदार ॥ २ ॥ मधुरा उत्तरीं । रांवा खेळे उरावरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे रेडा । सुखें जातो ऐशा पीडा ॥ ४ ॥

३१८०. उकारडा आधीं अंगीं नरकाडी । जातीचे ते जोडी तेचि चित्तीं ॥ १ ॥ कासयानें देखे अंधळे माणिकें । चवीविण फिके वांयां जाय ॥ २ ॥ काय जाणे विष पालटों उपचारें । *मूर्खासी अंतर तोंचि बरें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काय उपदेश वेड्या । संग होता रेड्यासवें कष्ट ॥ ४ ॥

३१८१. विषय तो मरणसंगीं । नेणे सुटिका अभागी ॥ १ ॥ शास्त्राचा केला लुंडा । तोंडीं पाडियेला धोंडा ॥ २ ॥ अगदीं मोक्ष नाहीं ठावा । काय सांगावें गाढवा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ग्यानगड । देवा सुखें पावो नाड ॥ ४ ॥

३१८२. आपुल्याचा भोत चाटी । मारी करंटी पारिख्या ॥ १ ॥ ऐसें जन भुललें देवा । मिथ्या हेवा वाढवी ॥ २ ॥ गळ गिळी आमिषें मासा । प्राण आशा घेतला ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बोकड मोहो । धरी पहा हो खाटिकाचा ॥ ४ ॥

३१८३. दधिमाजी लोणी जाणती सकळ । तें काढी निराळें जाणें मथन ॥ १ ॥ अग्नि काष्ठामाजी ऐसें जाणे जन । माथिलिया-विण कैसा जाळी ॥ २ ॥ तुका म्हणे मुख मळीण दर्पणीं । उजळि-ल्यावांचूनि कैसें भासे ॥ ३ ॥

३१८४. आणिकांसी तारी ऐसा नाहीं कोणी । धड तें नासोनि भलता टाकी ॥ १ ॥ सोनें शुद्ध होतें अविट तें घरीं । नाशिलें सोनारीं अळंकारीं ॥ २ ॥ ओल शुद्ध काळीं काळें जिरें बीज । केचें

---

* मुखासी

लागे निज हाता तेथें ॥ ३ ॥ एक गहू करिती अनेक प्रकार । सांजा दिवसीं क्षीर घुगरिया ॥ ४ ॥ तुका म्हणे विषा रुचि एका हातीं । पाधानी नासिती नवनीत ॥ ५ ॥

३१८५. धन्य शुद्ध जाती । धरीं लौकरी परती ॥ १ ॥ एकिलें तेंचि कानीं । होय परिपाक मनीं ॥ २ ॥ कळवळा पोटीं । साव-धान हितासाठीं ॥३॥ तुका म्हणे भाव । ज्याचा तोचि जाणा देव ॥ ४

३१८६. महुरा ऐसा फळे नाहीं । आलीं कांहीं गळती । पक्कदशे येती थोडीं । नास आढी वेचे तों ॥ १ ॥ विरळा पावे विरळा पावे । अवघड गोवे शेवटीचे ॥ २ ॥ उंच निच परिवार देवी । धन्या ठावी चाकरी । झळके तेथें पावे आणी । ऐसे क्षणी बहु थोडे ॥ ३ ॥ पावेल ता पैल थडी । म्हणों गडी आपुला । तुका म्हणे उभाऱ्यानें । खरें कोण मानितसे ॥ ४ ॥

३१८७. मोहोऱ्याच्या संगें । सुत नव्हे आगीजोगें ॥ १ ॥ नाहीं तरी त्याचें भक्ष । काय सांगणें ते साक्ष ॥ २ ॥ स्वामीचिया अंगें । रूप नव्हे कोणाजोगें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे खोडी । देवमणी नादिती दडी ॥ ४ ॥

३१८८. राजा चाले तेथें वैभव सांगातें । हें काय लागतें सांगावें त्या ॥ १ ॥ कोणां कोणा येथें न मनिजे फुका । कृपेविण एका देवाचिया ॥ २ ॥ शृंगारिलें नाहीं तगों येत वरि । उमटे लौकरि जैसें तैसें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे घरीं वसे नारायण । कृपेचि ते खूण दिसों येते ॥ ४ ॥

३१८९. घातला दुकान । पद्धीये तैसा आहे वान ॥१॥ आम्ही भांडारी देवाचे । घ्यावें घ्यावें माप वाचे ॥ २ ॥ उगवू जाणों मोडी । झाली नव्हे त्याची जोडी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पुडी । मोल तैसी खरी कुडी ॥ ४ ॥

३१९०. भोंवंडीसरिसें । अवघें भोवताचि दिसे ॥ १ ॥ ठायीं राहिल्या निश्चळ । आहे अचळीं अचळ ॥ २ ॥ एके हाकेच्या कपाटीं । तेथें आणीक नाद उठीं ॥ ३ ॥ अभ्रें धांवे शशी । * असे ते तें दुसरें भासी ॥ ४ ॥

---

* तुका म्हणे दुसरें भासी ।

३१९१. सांठविला वाण । पस घातला दुकान ॥ १ ॥ जें ज्या पाहिजे जे काळीं । आहे सिद्धाचि जवळी ॥ २ ॥ निवडिलें साचें । उत्तममध्यमकनिष्ठाचें ॥ ३ ॥ तुका बैसला दुकानीं । दावी मोलाऐसी वाणी ॥ ४ ॥

३१९२. एकाचीं उत्तरें । गोड अमृत मधुरें ॥ १ ॥ ऐशा देवाच्या विभूती । भिन्न प्रारब्धाची गती ॥ २ ॥ एकाचीं वचनें । कडु अत्यंत तीक्ष्णें ॥ ३ ॥ प्रकाराचे तीन । तुका म्हणे केले जन ॥ ४ ॥

३१९३. येथील हा ठसा । गेला पडोनियां ऐसा ॥ १ ॥ धरी देवाचा अबोला । त्यासि तेचि सवे त्याला ॥ २ ॥ नाहीं पहावें लागत । एकाएकींच तें रितें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जन । तयामध्यें एवढें भिन्न ॥ ४ ॥

३१९४. भले म्हणवितां संतांचे सेवक । आइत्याची भीक सुखरूप ॥ १ ॥ ठसावितां बहु लागती सायास । चुकल्या घडे नाश अल्प वर्मे ॥ २ ॥ पाकसिद्धि लागे संचित आइतें । घडतां सोई तें तेव्हां गोड ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बऱ्या सांगतांचि गोष्टी । रणभूमि दृष्टी न पडतां ॥ ४ ॥

३१९५. कुंभ अवघा एक आवा । पाकीं एकीं गू फेडवा ॥ १ ॥ ऐसे भिन्न भिन्न साटे । केले प्रारब्धानें वांटे ॥ २ ॥ हिरे दगड एके खाणी । कैवें विजातीला पाणी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे शिरीं । एक एकाची पायरी ॥ ४ ॥

३१९६. चोगाचिया धुडका मनीं । वसे ध्यानीं लांछन ॥ १ ॥ यासी आम्हीं करणें काय । वर्षो न्यायें पर्जन्य ॥ २ ॥ ज्याच्या बैसे खतावरी । ते चुरचुरी दुखवूनि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ज्याची खोडी । त्याची जोडी त्या पाडी ॥ ४ ॥

३१९७. कल्पतरूखालीं । फळें येती मागीतलीं ॥ १ ॥ तेथें बैसल्याचा भाव । विचारूनि बोलें ठाव ॥ २ ॥ द्यावें ते उत्तर । येतो प्रीतीचा तो फेर ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मनीं । आपुल्याचि लाभहानि ॥ ४ ॥

३१९८. नाहीं लोपों येत गुण । वेधी आणिकां चंदन ॥ १ ॥ न सांगतां पडे ताळा । रूप दर्पणीं सकळां ॥ २ ॥ सारविलें वरी ।

आहाच तें क्षणभरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वोहळें । सागराच्या ऐसें व्हावें ॥ ४ ॥

३१९९. देईल तें उणें नाहीं । याचें कांहीं पदरीं ॥ १ ॥ पाहिजे तें संचित आतां । येथें सत्ता करावया ॥ २ ॥ गुणां ऐसा भरणा भरी । जो जें * चारी तें लाभे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवीं देव । फळें भाव आपुला ॥ ४ ॥

३२००. जळो आगी पडो खाण । नारायण भोगिता ॥ १ ॥ ऐसी ज्याची वदे वाणी । नारायणीं ते पावे ॥ २ ॥ भोजनकाळीं करितां धंदा । म्हणा गोविंदा पावलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नलगे मोल । देवा बोल आवडती ॥ ४ ॥

३२०१. कल्पतरूअंगीं इच्छिलें तें फळ । अभागी दुर्बळ भावीं सिद्धी ॥ १ ॥ धन्य त्या जाती धन्य त्या जाती । नारायण चित्तीं सांठविला ॥२॥ बीजाऐसा द्यावा उदर्कें अंकुर । गुणाचे प्रकार ज्याचे तया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कळे पारखिया हिरा । ओझें पाठीं खरा चंदनाचें ॥ ४ ॥

३२०२. जया शिरीं कारभार । बुद्धि सार तयाची ॥ १ ॥ वर्ते तैसें वर्ते जन । बहुतां गुण एकाचा ॥ २ ॥ आपणीयां पाक करीं । तो इतरीं सेविजे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे शूर राखे । गांड्या वाखे सांगातें ॥ ४ ॥

३२०३. धनवंता घरीं । करि धनाचे चाकरी ॥ १ ॥ होय बैसल्या व्यापार । नलगे सांडावेंचि घर ॥ २ ॥ रानीं वनीं द्विपीं । असतीं तीं होतीं सोपीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मोल । देतां कांहीं नव्हे खोल ॥ ४ ॥

३२०४. अंतरींचें गोड । राहे आवडीचें कोड ॥ १ ॥ संघटणें येती अंगा । गुणदोष मनभंगा ॥ २ ॥ उचिताच्या कळा । नाहीं कळत सकळा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अभावना । भावीं मूळ तें पतना ॥ ४ ॥

३२०५. शिळा जया देव । तैसा फळे त्याचा भाव ॥ १ ॥

---

* विचारी

होय जतन तें गोड । अंतराय येती नाड ॥ २ ॥ देव जोडे भावें । इच्छेचें तें प्रेम द्यावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मोड दावी । तैशीं फळें आलीं व्हावीं ॥ ४ ॥

३२०६. बहु टाळाटाळी । होते भोवताहे कळी ॥ १ ॥ बरें नव्हेल शेवटीं । भय असों द्यावें पोटीं ॥ २ ॥ मुरगाळीतां कान । घुसमाडील सावधान ॥ ३ ॥ अबोलणा तुका । ऐसें कोणी लेखूं नका ॥ ४ ॥

३२०७. नये इच्छूं सेवा स्वइच्छा जगाची । अवज्ञा देवाची घडे तेणें ॥ १ ॥ देहाचा निग्रही त्याचा तो सांभाळी । मग नये काळ अंगावरी ॥ २ ॥ आपलिया इच्छा माता सेवा करी । न बाधी ते थोरी येणें क्षोभें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सांडा देखीचा दिमाख । मोडशीचें दुःख गांड फाडी ॥ ४ ॥

३२०८. अवघी मिथ्या आटी । राम नाहीं जंव कंठीं ॥ १ ॥ सावधान सावधान । उगवीं संकल्पीं हें मन ॥ २ ॥ सांडिलें तें मांडे । आग्रह उरल्या काळ दंडे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आले भागा । देउनि चिंतीं पांडुरंगा ॥ ४ ॥

३२०९. फळ देंठींहूनि झडे । मग मागुतें न जोडे ॥ १ ॥ म्हणउनि तांतडी खोटी । कारण उचिताचे पोटीं ॥ २ ॥ पुढें चढे जरी हात । त्याग मागिलां उचित ॥ ३ ॥ तुका म्हणे रणीं । नये पाहों परतोनि ॥ ४ ॥

३२१०. फळ पिकें देंठीं । निमित्य वारियाची भेटी ॥ १ ॥ हा तों अनुभव रोकडा । कळों येतो खरा कुडा ॥ २ ॥ तोडलिया बळें । वायां जाती कांचीं फळें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मन । तेथें सकळ कारण ॥ ४ ॥

३२११. वदे साक्षत्वेंसी वाणी । नारायणीं मिश्रित ॥ १ ॥ नलगे कांहीं चाचपावें । जातों भावें पेरीत ॥ २ ॥ भांडार त्या दातियाचें । मी कैचें ये ठायीं ॥ ३ ॥ सादावीत जातो तुका । येथें एकाएकीं तो ॥ ४ ॥

३२१२. मथनासाठीं धर्माधर्म । त्यांचें वर्म नवनीत ॥ १ ॥ तेंचि तें घाटूं नये । आलें जाय नासूनि ॥ २ ॥ सांभाळावें वरावर । वर्म

दूर नवजावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे घालें पोट । मग बोटचाटणी ॥ ४ ॥

३२१३. आणिकांच्या घातें मानितां संतोष । सुखदुःख दोष अंगीं लागे ॥ १ ॥ ऐसे मनीं वाहूं नये ते संकल्प । करूं नये पाप भांडवला ॥ २ ॥ ❀ किल्मिषाची चित्तीं राहतां कांचणी । अंगीं तें जडोनि ठाव जाळी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कोपें घडे पुण्यक्षय । होणार तें होय प्रारब्धेंचि ॥ ४ ॥

३२१४. जे जे * वहावे संकल्प । तेंचि पुण्य तेंचि पाप ॥ १ ॥ कारण तें मनापासीं । मेळविल्या मिळे रसीं ॥ २ ॥ सांडी मांडी हालीं चाली । राहे तरी भली बोली ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सार । नांव जीवनाचें सागर ॥ ४ ॥

३२१५. वैभवाचे धनी * सकळ शरणागत । सत्यभावें चित्त आर्पिलें तें ॥ १ ॥ नेदी उरों देव आपणावेगळें । भावाचिया बळें ठायाठाव ॥ २ ॥ जाणोनि नेणोनि अंगा आली दशा । मग होय इच्छा आपणची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बरें धाकट्याचें जिणें । माता स्तनपानें वाढविते ॥ ४ ॥

३२१६. इच्छिलें ते शकुनवंती । होय देती तात्काळ ॥ १ ॥ क्षीरानीरा निवाड करी । बराबरी विठ्ठल ॥ २ ॥ भाग्याविण कैंचें फळ । अंतर मळमूत्राचें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे संचितकुडें । तें बापुडें करीतसे ॥ ३ ॥

३२१७. समर्थाचें केलें । मोडिलें कोणा जाईल ॥ १ ॥ वायां करावी ते उरे । खटपट सोस पुरे ॥ २ ॥ तो ठेवा ठेविला । आपुलाला तैसा खावा ॥ ३ ॥ ज्याचें त्याची हातीं । भुंके तयासी फजिती ॥ ४ ॥ तुका म्हणे कोटी । बाळे झाले शूळ पोटीं ॥ ५ ॥

३२१८. जायाचें अंगुलें लेतां नाहीं मान । शोभा नेदी जन हांसविलें ॥ १ ॥ घुसळितां ताक कांडितां भूस । साध्य नाहीं क्लेश जाती वांयां ॥ २ ॥ तुका म्हणे नाहीं स्वता भांडवल । भिकेचें तें फोल बीज नव्हे ॥ ३ ॥

❀ क्लेशाची हे चित्तीं राहतां कांचणी । अग्नीत टाकोनी ठाव जाळी ॥ १ ॥

* व्हावे संकल्पें

* सकळां

३२१९. बळ बुद्धी वेचुनियां शक्ती । उदक चालवावें युक्ती ॥१॥ नाहीं चळण तया अंगीं । धांवें लवणामार्गें वेगीं ॥ २ ॥ पाट मोट कळा । भरित पखाला सागळा ॥ ३ ॥ वीजा ज्यासी द्यावें । तुका म्हणे तैसें व्हावें ॥ ४ ॥

३२२०. झरा लागला सुखाचा । ऐसा मापारी कइंचा ॥ १ ॥ जो हें माप तोंडीं धरी । सळे झाली ते आवरी ॥ २ ॥ झाले बहु काळ । कोणा नाहीं ऐसें बळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तळ । नाहीं पाहेसा सकळ ॥ ४ ॥

३२०२१. कारणापें असतां दृष्टी । शंका पोटीं उपजेना ॥ १ ॥ शूर निरवे रणांगणीं । मरणीच संतोषे ॥ २ ॥ पाहिजे तो कळ-वळा । मग बळा काय उणें ॥३॥ तुका म्हणे उदारपणें । काय उणें मनाचें ॥ ४ ॥

३२२२. विष पोटीं सर्पा । जन भीतें तया दर्पा ॥ १ ॥ पंच भूतें नाहीं भिन्न । गुण दुःख देती शीण ॥ २ ॥ चंदन प्रिय वासें । * आवडती जाती ऐसें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दाणा । कुचर मिळों नये अन्ना ॥ ४ ॥

३२२३. शीतळ तें शीतळाहुनी । पायवणी चरणींचें ॥ १ ॥ सेवन हें शिरसा धरीं । अंतरीं ही वरदळा ॥ २ ॥ अवघेंचि नाशी पाप । तीर्थ बाप माझ्याचे ॥ ३ ॥ बैसोनियां तुका तळीं । त्या कल्लोळीं डौरला ॥ ४ ॥

३२२४. प्राक्तनाच्या योगें आळशावरी गंगा । स्नान काय जगा करूं नये ॥ १ ॥ उभी कामधेनु मांगाचें अंगणीं । तिशी काय ब्राह्मणीं वदूं नये ॥ २ ॥ कोडियाचे हातें परिसें होय सोनें । अप-वित्र म्हणोन घेऊं नये ॥ ३ ॥ यातिहीन झाला गांवीचा मोकासी । त्याच्या वचनासी मानूं नये ॥ ४ ॥ भावारूढ तुका मुद्रा विठो-बाची । न मनी तयांचीं तोंडें काळीं ॥ ५ ॥

३२२५. न पालटे जाती जीवाचिये साटीं । वाहे तेंचि पोटीं दावी वरी ॥ १ ॥ अंतर सबाह्य सारिखाचि रंग । वीट आणि भंग

---

* आवडे तें

नाहीं रसा ॥ २ ॥ घणाचिया घायें पोटीं शिरे हिरा । सांडूं नेणे धीरा आपुलिया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कढे करावे शीतळ । ऐसें जातिबळ चंदनाचें ॥ ४ ॥

३२२६. वचनाचे मांडे दावावे प्रकार । काय त्या साचार कौतुकाचे ॥ १ ॥ जातां घरा मागें उरों नेणे खंती । मिळाल्या बहुती फांकलिया ॥ २ ॥ उदयींच अस्त उदयो संपादिला । कल्पनेचा केला जागेपणें ॥ ३ ॥ जाणवूनि गेला हांडोरिया पोरां । सावध इतरां करुनि तुका ॥ ४ ॥

३२२७. या रे हरिदासांनो जिंकों कळिकाळा । आमुचिया बळापुढें किती बापुडे ॥ १ ॥ रंगसुरंग घमंडी नाना छंदें । हास्य विनोदें नामाची आवडी ॥ २ ॥ येणें तेणें प्रकारें बहुतां सुख जोडे । पूजन तें घडे नारायणा अंतरीं ॥ ३ ॥ वांकुडिया माना बोल बोलावे आरूप । येईल तो त्यांस छंद पडीयें गोविंदा ॥ ४ ॥ आपुल्या आनंदें एकापुढें एक नटा । नाहीं थोर मोठा लहान ये प्रसंगीं ॥ ५ ॥ तुका म्हणे येथें प्रेम भंगू नये कोणा । देव भक्त दोन्ही निवडितां पातक ॥ ६ ॥

३२२८. भोगें घडे त्याग । त्यागें अंगा येतो भोग ॥ १ ॥ ऐसें उफराटें वर्म । धर्माअंगींच अधर्म ॥ २ ॥ देव अंतरे तें पाप । कोठें उगवा संकल्प ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भीड खोटी । लाभ विचाराचे पोटीं ॥ ४ ॥

३२२९. सर्वथाही खोटा संग । उपजे भंग मनासी ॥ १ ॥ बहु रंगें भरलें जन । संपन्नचि अवगुणी ॥ २ ॥ सेविलिया निष्कामबुद्धि । मदें शुद्धि सांडवी ॥ ३ ॥ त्रासोनियां बोले तुका । आतां लोकां दंडवत ॥ ४ ॥

३२३०. बोलविसी माझे मुखें । परी या जना वाटे दुःख ॥ १ ॥ जया जयाची आवडी । तयालागीं तें चरफडी ॥ २ ॥ कठीण देतां काढा । जल्पे रोगी मेळवी दाढा ॥ ३ ॥ खाऊं नये तेंचि मागे । निवारितां रडों लागे ॥ ४ ॥ वैद्या भीड काय । अतित्याई जीवें जाय ॥ ५ ॥ नये भिडा सांगो आन । पथ्य औषधा कारण ॥ ६ ॥

धन माया पुत्र दारा । हें तों आवडी नरका थारा ॥ ७ ॥ तुका म्हणे यांत । आवडे ते करा मात ॥ ८ ॥

३२३१. खोट्याचा विकरा । येथें नव्हे कांच हिरा ॥ १ ॥ काय दावायाचें काम । उगाच वाढवावा श्रम ॥ २ ॥ परीक्षकाविण । मिरवो जाणों तें तें हीण ॥ ३ ॥ तुका पायां पडे । वाद पुरे हे झगडे ॥ ४ ॥

३१३२. गेली वीरसरी । मग त्यासी रांड मारी ॥ १ ॥ मग नये तैसी सत्ता । गेली मागील आणितां ॥ २ ॥ भंगलिया चित्ता । नये काशानें सांधितां ॥३॥ तुका म्हणे धीर । भंगलिया पाठीं कीर॥४

३२३३. चातुर्याच्या अनंत कळा । सत्या विरळा जाणता ॥ १ ॥ हांसत्यासवें हांसे जन । रडतां भिन्न पालटे ॥ २ ॥ जळो ऐसे वांजट बोल । गुणां मोल भूस मिथ्या ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अंधळ्याऐसें । वोंगळ पिसें कौतुकें ॥ ४ ॥

३२३४. अभिमानाचें तोंड काळें । दावी बळें अंधार ॥ १ ॥ लाभ न्यावा हातोहातीं । तोंडीं माती पाडोनि ॥ २ ॥ लागलीसे पाठी लाज । झालें काज नासाया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कुश्चळ मनीं । विटंबणीं पाडिलीं तीं ॥ ४ ॥

३२३५. जरी आलें राज्य मोळविक्या हातां । तरी तो मागुता व्यवसायीं ॥ १ ॥ तृष्णेचीं मजुरें नेणती विसांवा । वाढे हांव हांवां काम कामीं ॥ २ ॥ वैभवाचीं सुखें नातळतां अंगा । चिंता करी भोगा विघ्न जाळी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वाहे मरणाचें भय । रक्षणा उपाय करूनि असे ॥ ४ ॥

३२३६. ग्रंथाचे ते अर्थ नेणतां हे खळ । बहु अनर्गळ झाले विषयीं ॥ १ ॥ नाहीं भेद म्हणून भलतेंचि आचरे । मोकळा विचरे मनासवें ॥ २ ॥ तुका म्हणे विषा नांव तें अमृत । पापपुण्या भीत नाहीं नष्ट ॥ ३ ॥

३२३७. पुढें जेणें लाभ घडे । तेचि वेडे नासती ॥ १ ॥ येवढी कोठें नागवण । अंधारून विष द्यावें ॥ २ ॥ होणारासी मिळे बुद्धि । नेदी शुद्धी धरूं ते ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जना सोंग । दावी रंग आणिक ॥ ४ ॥

३२३८. जोंवरि तोंवरि जंबुक करी गर्जना । जंव त्या पंचानना देखिलें नाहीं ॥ १ ॥ जोंवरि तोंवरि सिंधु करी गर्जना । जंव त्या अगस्ति ब्राह्मणा देखिलें नाहीं ॥ २ ॥ जोंवरि तोंवरि वैराग्याच्या गोष्टी । जंव सुंदर वनिता दृष्टी पडली नाहीं ॥ ३ ॥ जोंवरि तोंवरि शूरत्वाच्या गोष्टी । जंव परमाईचा पुत्र दृष्टी देखिला नाहीं ॥ ४ ॥ जोंवरि तोंवरि माळामुद्रांचीं भूषणें । जंव तुकयाचें दर्शन झालें नाहीं ॥ ५ ॥

३२३९. पायरवे अन्न । मग करी खेदक्षीण ॥ १ ॥ ऐसे होती घातपात । लाभेंविण संग थीत ॥ २ ॥ जन्माची जोडी । वाताहात एके घडी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे शंका । हित आड या लौकिका ॥ ४ ॥

३२४०. क्षुधेलिया अन्न । द्यावें पात्र न विचारून ॥ १ ॥ धर्म आहे वर्म अंगीं । कळलें पाहिजे प्रसंगीं ॥ २ ॥ द्रव्य आणि कन्या । येथें कुळ कर्म सोधण्या ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पुण्य गांठी । तरिच उचिताची भेटी ॥ ४ ॥

३२४१. लंकेमाजी घरें किती तीं आइका । सांगतसे संख्या जैसी तैसी ॥ १ ॥ पांच लक्ष घरें पाषाणांचीं जेथें । सात लक्ष तेथें विटबंदी ॥ २ ॥ कोटी घरें जेथें काशा आणि तांब्याचीं । शुद्ध कांचनाचीं । सप्त कोटी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ज्याची संपदा एवढी । सांगातें कवडी गेली नाहीं ॥ ४ ॥

३२४२. सर्वा भूतीं द्यावें अन्न । द्रव्य पात्र विचारोन । उपतिष्ठे कारण । तेथें बीज पेरीजे ॥ १ ॥ पुण्य करितां होय पाप । दुग्ध पाजोनि पोशिला साप । करोनि अघोर जप । दुःख विकत घेतलें ॥ २ ॥ भूमी पाहतां नाहीं वेगळी । माळ बरड एक काळी । उत्तम निराळी । मध्यम आणि कनिष्ठ ॥ ३ ॥ म्हणोनि विवेकें । कांहीं करणें तें निकें । तुका म्हणे फिकें । रुची नेदी मिष्टान्न ॥ ४ ॥

३२४३. मारूं नये सर्प संतांचिया दृष्टी । होतील ते कष्टी व्यापकपणें ॥ १ ॥ एक सूत्र जीवाशिवीं आइक्यता । रोम उपडितां अंग कांपे ॥ २ ॥ नाहीं साहो येत दुःखाची ते जाती । परपीडा भूतीं साम्य झालें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दिला नीतीचा संकेत । पूजा नांवें चित्त सुखी तेणें ॥ ४ ॥

३२४४. ॐकारणा कारण वारियलें जेथें । जातों तेणें पंथें सादावीत ॥ १ ॥ संतीं हें पईल लाविलें निशाण । ते खूण पाहोन नाम गर्जे ॥ २ ॥ तुका म्हणे तुम्ही चला याचि वाटे । पांडुरंग भेटे भरंवसेनी ॥ ३ ॥

३२४५. उचिताचा काळ साधावया युक्तिबळ । आपलें सकळ । ते प्रसंगी पाहिजे ॥ १ ॥ नेम नाहीं लाभ हानि । अवचित घडती दोनी । विचारूनि मनीं । पाहिजे तें प्रयोजावें ॥ २ ॥ जाळ जाळा काळें । करपों नेदावें आगळें । जेवितां वेगळें । ज्याचें त्याचें तेथें शोभे ॥ ३ ॥ पाळी नांगरपाभारीं । तन निवडूनि सोंकरी । तुका म्हणे घरीं । शेज जमा शेवटीं ॥ ४ ॥

३२४६. हित जाणे चित्त । कळों येतसे उचित ॥ १ ॥ परिहार ते संपादणी । सत्य कारण कारणीं ॥ २ ॥ वरदळ तें नुतरे कसीं । आगीमध्यें तेथें रसीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे करूनी खरें । ठविता तें पुढें बरें ॥ ४ ॥

३२४७. साधुनी बचनाग खाती तोळा तोळा । आणिकातें डोळां न पाहावे ॥ १ ॥ साधुनी भुजंग धरितील हातीं । आणिकें कांपती देखोनियां ॥ २ ॥ असाध्य तें * साधे करितां सायास । कारण अभ्यास तुका म्हणे ॥ ३ ॥

३२४८. बाळ बापा म्हणे काका । तरि कां निपराध पारिखा ॥ १ ॥ जैसा तैसा भाव गोड । पुरवी कोड विठ्ठल ॥ २ ॥ साखरेसी म्हणतां धोंडा । तरि कां तोंडा न रुचे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आरुष बोल । नव्हे फोल आहाच ॥ ४ ॥

३२४९. वाकुड्याच्या मुखीं घांस घाली माता । वरी करी सत्ता शहाणिया ॥ १ ॥ ऐसें जाणपणें पडिलें अंतर । वाढे तों तों थोर अंतराय ॥ २ ॥ दोन्ही उभयतां आपणाचि व्याली । आवडीची चाली भिन्न भिन्न ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अंगापासूनि निराळें । निवडिलें बळें रडतें स्तनीं ॥ ४ ॥

ॐ करणे न करणे वारतें जेथें । जातो तेणें पंथें संतसंगें ॥ १ ॥

* साध्य

३२५०. गंधर्व अग्नि सोम भोगिती कुमारी । कोठें चराचरीं त्याग केला ॥ १ ॥ गायत्री स्वमुखें भक्षितसे मळ । मिळाल्या वोहोळ गंगाओघ ॥ २ ॥ कागाचिये विष्ठे जन्म पिंपळासि । पांडव-कुळासि पाहतां दोष ॥ ३ ॥ शकुंतला सूत कर्ण शृंगी व्यास । यांच्या नामें नाश पातकांसि ॥ ४ ॥ गणिका अजामेळ कुब्जा तो विदुर । पाहा पां विचार पिंगळेचा ॥ ५ ॥ वाल्हा विश्वामित्र वसिष्ठ नारद । यांचें पूर्व शुद्ध काय आहे ॥ ६ ॥ न व्हावीं तीं कर्मे जाली नरनारी । अनुतापें हरी स्मरतां मुक्त ॥ ७ ॥ तुका म्हणे पूर्व नाठवी श्रीहरी । मूळ जो उच्चारी नरक त्यासी ॥ ८ ॥

३२५१. धनवंतालागीं । सर्वमान्यता हे जगीं ॥ १ ॥ माता पिता बंधु जन । सर्व मानिती वचन ॥ २ ॥ जंव मोठा चाले धंदा तंव बहिण म्हणे दादा ॥ ३ ॥ सदा शृंगारभूषणें । कांता लवे बहु-मानें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे धन । भाग्य अशाश्वत जाण ॥ ५ ॥

३२५२. एकादशीस अन्नपान । जे नर करिती भोजन । श्वान-विष्ठे समान । अधम जन ते एक ॥ १ ॥ ऐका व्रताचें महिमान । नेमें आचरती जन । गाती ऐकती हरिकीर्तन । ते समान विष्णूशीं ॥ २ ॥ अशुद्ध विटाळशीचें खळ । विडा भक्षितां तांबूल । सांपडे सबळ । काळाहातीं न सुटे ॥ ३ ॥ शेज बाज विलास भोग । करिती कामिनीचा संग । तया जोडे क्षयरोग । जन्मव्याधी बळिवंत ॥ ४ ॥ आपण न वजे हरिकीर्तना । आणिकां वारी जातां कोणा । त्याच्या पापें जाणा । ठेंगणा तो महा मेरू ॥ ५ ॥ तया दंडी यमदूत । झाले तयाचे अंकित । तुका म्हणे व्रत । एकादशी चुकलिया ॥ ६ ॥

३२५३. करविता व्रत अर्ध पुण्य लाभे । मोडवितां दोघे नरका जाती ॥ १ ॥ शुद्धबुद्धि होय दोघां एक मान । चोरासवें कोण जीवें राखे ॥ २ ॥ आपुलें देउनी आपुलाचि घात । न करावा थीत जाणोनियां ॥ ३ ॥ देऊनियां वेच धाडी वाराणसी । नेदावें चोरासि चंद्रबळ ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तप तीर्थ व्रत याग । भक्ति हे मार्ग मोडूं नये ॥ ५ ॥

३२५४. वंचुनियां पिंड । भाता दान करी लंड ॥ १ ॥ जैसी

याची चाली वरी । तैसा अंतरला दुरी ॥ २ ॥ मेल्या राखे दिस । ज्यालेपण जालें वोस ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । लोभें न पुरोचि सेवा ॥ ४ ॥

३२५५. आणितां त्या गती । हंस काउळे न होती ॥ १ ॥ सांडा सांडा रे मठारे । एकी गांठी सवें धुरें ॥ २ ॥ नाकेंविण मोती । उभ्या बाजारें फाजिती ॥ ३ ॥ हुकुमदाज तुका । येथें कोणी फुंदों नका ॥ ४ ॥

३२५६. बोलावें तें धर्मा मिळे । बरें डोळे उघडूनी ॥ १ ॥ काशासाठीं खावें शेण । जेणें जन थुंके तें ॥ २ ॥ दुजें ऐसें काण बळी । जें या जाळी अग्नीसी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे शूर रणीं । गांढे मनीं बुरबुरी ॥ ४ ॥

३२५७. आणिकां छळावया झालासी शाहाणा । स्वहिता घातलें खान । आडिके पैके करूनि सायास । कृपणें सांचलें धन । न जिरे क्षीर श्वानासी भाक्षितां । याती तयाचा गुण । तारुण्य दशे अधम मातला । दवडी हात पाय कान ॥ १ ॥ काय झालें यांस वांयां कां ठकले । हातीं सांपडलें टाकीतसे । घेउनि स्फटिकमणी टाकी चिंतामणी । नागवलें आपुले इच्छे ॥ २ ॥ सिद्धीं सेविलें सेविती अधम । पात्रासारिखें फळ । सिंपिला मोतीं जन्मलें स्वातीचें । वरुषलें सर्वत्र जळ । कापुस पट नयाचि कारणा । तयास पातळा काळ । तेंचि भुजंगीं धरिलें कंठीं । मा विष झालें त्याची गरळ ॥ ३ ॥ भक्षूनि मिष्टान्न घृतसाकर । सहित सोलुनि केळें । घालूनियां घसा अंगोळिया । हातें वांती करूं पाहे बळें । कुंथावयाची आवडी ओवा । उन्हवणी रडवी बाळें । तुका म्हणे जे जैसें करिती । ते पावती तैसींच फळें ॥ ४ ॥

३२५८. दिली चाले वाचा । क्षय मागिल्या तपाचा ॥ १ ॥ रिद्धिसिद्धी येती घरा । त्याचा करिती पसारा ॥ २ ॥ मानदंभासाठीं । पडे देवासवें तुटी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मेवा । कैंचा वेठीच्या निदैवां ॥ ४ ॥

३२५९. कासया पाषाण पूजितसां पितळ । अष्ट धातु खळ भावेंविण ॥ १ ॥ भावचि कारण भावचि कारण । मोक्षाचें साधन

बोलियेलें ॥ २ ॥ काय करिल जपमाळा कंठमाळा । करिशी वेळो-वेळां विषयजप ॥ ३ ॥ काय करिशील पंडित हे वाणी । अक्षराभिमानी थोर होय ॥ ४ ॥ काय करिशील कुशळ गायन । अंतरीं मळीण कुबुद्धि ते ॥ ५ ॥ तुका म्हणे भाव नाहीं करिसी सेवा । तेणें काय देवा योग्य होशी ॥ ६ ॥

३२६०. कांहीं न मागे कोणासी । तोचि आवडे देवासी ॥ १ ॥ देव तयासी म्हणावें । त्याचें चरणीं लीन व्हावें ॥ २ ॥ भूतदया ज्याचे मनीं । त्याचे घरीं चक्रपाणी ॥ ३ ॥ नाहीं नाहीं त्या समान । तुका म्हणे मी जमान ॥ ४ ॥

३२६१. वैद्य वांचविती जीवा । तरी कोण ध्यातें देवा ॥ १ ॥ काय जाणों कैसी परी । प्रारब्ध तें ठेवी उरी ॥ २ ॥ अंगीं दैवत संचरे । मग तेथें काय उरे ॥ ३ ॥ नवसें कन्यापुत्र होती । तरि कां करणें लागे पती ॥ ४ ॥ जाणे हा विचार । स्वामी तुकयाचा दातार ॥ ५ ॥

३२६२. दुर्बळा वाणीच्या एक दोन सिद्धि । सदैवा समाधि विश्वरूपीं ॥ १ ॥ काय त्याचें वांयां गेलें तें एक । सदा प्रेमसुख सर्वकाळ ॥ २ ॥ तीर्थ देव दुरी तया भाग्यहीना । विश्व त्या सज्जना दुमदुमिलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे एक वाहाती मोळिया । भाग्यें आगळिया घरा येती ॥ ४ ॥

३२६३. पर्जन्यें पडावें आपुल्या स्वभावें । आपुलाल्या दैवें पिके भूमि ॥ १ ॥ बीज तेंचि फळ येईल शेवटीं । लाभहानि तुटी ज्याची तया ॥ २ ॥ दीपाचिये अंगीं नाहीं दुजा भाव । धणी चोर साव सारिखेचि ॥ ३ ॥ काउळें ढोंपरा कंकर तित्तिरा । राजहंसा चारा मुक्ताफळें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे येथें आवडी कारण । पिकला नारायण जयां तैसा ॥ ५ ॥

३२६४. ढेंकणासी बाज गड । उतरचढ केवढी ॥ १ ॥ होता तैसा कळों भाव । आला वाव अंतरींचा ॥ २ ॥ बोरामध्यें असे अळी । अठोळीच भोंवती ॥ ३ ॥ पोटासाठीं वेंची चणे । राजा म्हणे तोंडें मी ॥ ४ ॥ बेडकानें चिखल खावा । काय ठावा सागर ॥ ५ ॥ तुका म्हणे तैसें आहे । काय पाहे त्यांत तें ॥ ६ ॥

३२६५. न कळतां कोणीं मोडियलें व्रत । तया प्रायश्चित्त चालें कांहीं ॥ १ ॥ जाणतियां वज्रलेप जाले थोर । तयांस अघोर कुंभपाक ॥ २ ॥ जातां जरी कोणी नाइके सांगतां । तया शिकवितां तेंचि पाप ॥ ३ ॥ काय करूं मज देवें बोलविलें । माझें खोळंबलें काय होतें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे जन पाहा विचारूनि । सुख वाटे मनीं तेंचि करा ॥ ५ ॥

३२६६. पतिव्रते आनंद मनीं । शिंदळ खोंचे व्यभिचारवचनीं ॥ १ ॥ जळो वर्म लागो आगी । शुद्धपण भलें जगीं ॥ २ ॥ सुख पुराणीं आचारशीळा । दुःख वाटे अनर्गळा ॥ ३ ॥ शूरा उल्हास अंगीं । गांढ्या मरण ते प्रसंगीं ॥ ४ ॥ शुद्ध सोनें उजळें अगीं । हीन काळें धांवें रंगीं ॥ ५ ॥ तुका म्हणे तोचि हिरा । घनघायें निवडे पुरा ॥ ६ ॥

३२६७. मन गुंतलें लुलया । जाय धांवोनि त्या ठाया ॥ १ ॥ मागें परतवी तो बळी । शूर एक भूमंडळीं ॥ २ ॥ येऊनियां घाली घाला । नेणों काय होईल तुला ॥ ३ ॥ तुका म्हणे येणें । बहु नाडिले शाहाणे ॥ ४ ॥

३२६८. नसतां अधिकार । उपदेशासी बळात्कार । तरि ते केले चार । माकडा आणि गारोडी ॥ १ ॥ धन धान्य राज्य बोल । वृथा रंजवणें फोल । नाहीं तेथें ओल । बीज वेंची मूर्ख तो ॥ २ ॥ नये बांधों गांठी । पदरा आणी ऐसी तुटी । असोन कसोटी । शिष्टाचार अनुभव ॥ ३ ॥ उपदेशी तुका । मेघवृष्टीनें आइका । संकल्पासी धोका । सहज तें उत्तम ॥ ४ ॥

३२६९. नसावें ओशाळ । मग मानिती सकळ ॥ १ ॥ जाय तेथें पावे मान । चाले बोलिलें वचन ॥ २ ॥ राहों नेदी बाकी । दान ज्याचें त्यासी टाकी ॥ ३ ॥ व्हावा वाटे जना । तुका म्हणे साठीं गुणां ॥ ४ ॥

३२७०. न सांगावें वर्म । जनीं असों द्यावा भ्रम ॥ १ ॥ उगीच लागतील पाठीं । होतीं रितींच हिंपुटीं ॥ २ ॥ शिकविल्या गोष्टी । शिकोन न धरिती पोटीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे शीण । होइल अनुभवाविण ॥ ४ ॥

३२७१. अवगुण तों कोणीं नाहीं प्रतिष्ठिले । मागें होत आले शिष्टाचार ॥ १ ॥ दुर्बळाच्या नांवें पिटावा डांगोरा । हा तों नव्हे बरा सत्यवाद ॥ २ ॥ मद्य आणि मधु एकरासी नांवें । तरि कां तें खावें आधारें त्या ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझा उच्छिष्ट प्रसाद । निवडी भेदाभेद वृष्टिन्यायें ॥ ४ ॥

३२७२. करी संध्यास्नान । वारी खाउनियां अन्न ॥ १ ॥ तया नाहीं लाभहानी । आदा वेंचाचिये मानीं ॥ २ ॥ मजुराचें धन । विळा दोराचि जतन ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं । अधीरासी देव कांहीं ॥ ४ ॥

३२७३. अवघे देव साध । परी या अवगुणांचा बाध ॥ १ ॥ म्हणउनी नव्हे सरी । राहे एका एक दुरी ॥ २ ॥ ऊंस कांदा एक आळां । स्वाद गोडीचा निराळा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नव्हे सरी । विष अमृताची परी ॥ ४ ॥

३२७४. देहबुद्धि वसे लोभ जयां चित्तीं । आपुले जाणती परावे जे ॥ १ ॥ तयासि चालतां पाहिजे शिदोरी । दुःख पावे करी असत्य तो ॥ २ ॥ तुका म्हणे धर्म रक्षायाकारणें । छाया इच्छी उन्हें तापला तो ॥ ३ ॥

३२७५. अधिकार तैसा दावियेला मार्ग । चालतां हें मग कळों येतें ॥ १ ॥ जाळूं नये नाव पावलेनि पार । मागील आधार बहुतांचा ॥ २ ॥ तुका म्हणे रोग वैद्याचे अंगीं । नाहीं करी जगीं उपकार ॥ ३ ॥

३२७६. न करावी आतां पोटासाठीं चिंता । आहे त्या संचिता माप लावूं ॥ १ ॥ दृष्टि ते घालावी परमार्थाठायीं । क्षुल्लका उपायीं शीण झाला ॥ २ ॥ येथें तंव नाहीं घेइजेसें सवें । कांहीं नये जीवें वेचों मिथ्या ॥ ३ ॥ खंडणेचि नव्हे उद्वेग वेरझारीं । बापुडे संसारीं सदा असों ॥ ४ ॥ शेवटा पाववी नावेचें बैसणें । भुजाबळें कोणें कष्टी व्हावें ॥ ५ ॥ तुका म्हणे आतां सकळांचें सार । करावा व्यापार तरी ऐसा ॥ ६ ॥

३२७७. नारडे तरि काय नुजेडे कोंबडें । करूनियां वेडें आग्रहो दावी ॥ १ ॥ आइत्याचें साहे फुकाचा विभाग । विक्षेपानें जग छी

थू करी ॥ २ ॥ नेमून ठेविला करत्यानें काळ । न लाहेसें बळ करूं पुढें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देव साह्य झाल्यावरी । असांगाचें करी सर्व सांग ॥ ४ ॥

३२७८. एक एका साह्य करूं । अवघे धरूं सुपंथ ॥ १ ॥ कोण जाणे कैसी परी । पुढें उरी ठेवितां ॥ २ ॥ अवघे धन्य होऊं आतां । स्मरवितां स्मरण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अवघी जोडी । ते आवडी चरणांची ॥ ४ ॥

३२७९. सेजेचा एकांत आगीपाशीं कळे । झांकलियां डोळे अधःपात ॥ १ ॥ राहो अथवा मग जळो आगीमधीं । निवाड तो आधीं होऊनि गेला ॥ २ ॥ भेणें झडपणी नाहीं येथें दुजें । पादरधिटा ओझें हतियारें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मज नाहीं जी भरंवसा । तोंवरि सहसा निवाड तो ॥ ४ ॥

३२८०. गुरुशिष्यपण । हें तों अधम लक्षण ॥ १ ॥ भूतीं नारायण खरा । आप तैसाची दुसरा ॥ २ ॥ न कळतां दोरीं साप । राहूं नेदावा तो कांप ॥ ३ ॥ तुका म्हणे गुणदोषीं । ऐसे न पडावें सोसीं ॥ ४ ॥

३२८१. शाहाणपणें वेद मुका । गोपिका त्या ताकटी ॥ १ ॥ कैसें येथें कैसें तेथें । शहाणे ते जाणती ॥ २ ॥ यज्ञमुखें खोडी काढी । कोण गोडी बोरांची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भावाविण । अवघा शीण केला होय ॥ ४ ॥

३२८२. मजुराचें पोट भरे । दाता उरे संचला ॥१॥ या रे या रे हातोहातीं । काम माती सारावी ॥ २ ॥ रोजकीर्दी होतो झाडा । रोकडाचि पर्वत ॥ ३ ॥ तुका म्हणे खोल पाया । वेचों काया क्लेशेसीं ॥ ४ ॥

३२८३. आलें देवाचिया मना । तेथें कोणाचें चालेना ॥ १ ॥ हरिश्चंद्र ताराराणी । वाहे डोंबाघरीं पाणी ॥ २ ॥ पांडवांचा साहाकारी । राज्याहुनि केले दुरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे उगेचि राहा । होईल तें सहज पाहा ॥ ४ ॥

३२८४. तेलणीशीं रुसला वेडा । रागें कोरडें खातो भिडा ॥१॥ आपुलें हित आपण पाहीं । संकोच तो न धरीं काहीं ॥ २ ॥

नाडिलें लोकां टाकिला गोहो । बोडिलें डोकें सांडिला मोहो ॥ ३ ॥ शेजारणीच्या गेली रागें । कुतऱ्यांनीं घर भरिलें मागें ॥ ४ ॥ पिसा-रागें भाजिलें घर । नागवली ते नेणे फार ॥ ५ ॥ तुका म्हणे वाच्या रागें । फेडिलें सावलें देखिलें जगें ॥ ६ ॥

३२८५. आम्हीं गावें तुम्हीं कोणी कांहीं न म्हणावें । ऐसें तंव आम्हां सांगितलें नाहीं देवें ॥ १ ॥ म्हणा रामराम टाळी वाजवा हातें । नाचा डोला प्रेमें आपुलिया स्वहितें ॥ २ ॥ सहज घडे तया आळस करणें तें काई । अग्नीचें भातुकें हात पोळितां कां पायीं ॥ ३ ॥ येथें नाहीं लाज भक्तिभाव लौकिक । हांसे तया घडे ब्रह्म-हत्या पातक ॥ ४ ॥ जया जैसा भाव निरोपण करावा । येथें नाहीं चाड ताल विताल या देवा ॥ ५ ॥ सदैव ज्या कथाकाळीं घडे श्रवण । तुका म्हणे येर जन्मा आले ते पाषाण ॥ ६ ॥

३२८६. टाळ दिंडी हातीं । वैकुंठींचे ते सांगाती ॥ १ ॥ जाल तरी कोणी जा गा । करा शिदोरी ते वेगा ॥ २ ॥ जाती सादा-वीत । तेथें असों द्यावें चित्त ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बोल । जाती बोलत विठ्ठल ॥ ४ ॥

३२८७. पुढें आतां कैंचा जन्म । ऐसा श्रम वारेसा ॥ १ ॥ सर्व-थाहीं फिरों नये । ऐसी सोय लागलिया ॥ २ ॥ पांडुरंगा ऐसीं नाव । तारूं भाव असतां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चुकती बापा । पुन्हां खेपा सकळा ॥ ४ ॥

३२८८. ब्राह्मण तो याती अंत्यज असतां । मानावा तत्त्वता निश्चयेसीं ॥ १ ॥ रामकृष्णनामें उच्चारी सरळें । आठवी सांवळें रूप मनीं ॥ २ ॥ शांति क्षमा दया अळंकार अंगीं । अभंग प्रसंगीं धैर्यवंत ॥ ३ ॥ तुका म्हणे गेल्या षड्ऊर्मी अंग । सांडुनियां मग ब्राह्मण तो ॥ ४ ॥

३२८९. धावे त्यासी फावे । दुजे उगवूनि गोवे ॥ १ ॥ द्यावें भरूनियां घर । मग नाहीं येरझार ॥ २ ॥ धणी उभें केलें । पुंड-लिकें या उगलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ठसा । गेला पडोनियां ऐसा ॥४॥

३२९०. वेळोवेळां हेंचि सांगे । दान मागें जगासी ॥ १ ॥ विठ्ठल हे मंगळ वाणी । घेऊं धणी पंगतीसी ॥ २ ॥ वेचतसें पळें

पळ । केलें बळ पाहिजे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दुश्चित नका । राहों फुका नाड हा ॥ ४ ॥

३२९१. याचि नांवें दोष । राहे अंतरीं किल्मिष ॥ १ ॥ मना अंगीं पुण्य पाप । शुभ उत्तम संकल्प ॥ २ ॥ बीजाऐसीं फळें । उत्तम कां अमंगळें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चित्त । शुद्ध करावें हे हीत ॥ ४ ॥

३२९२. देह निरसे तरी । बोलावया नुरे उरी ॥ १ ॥ येर वाचेचे वाग्जाळ । अळंकारापुरतें बोल ॥ २ ॥ काचें तरी कढे । जाती ऐसें चित्त ओढे ॥ ३ ॥ विष्णुदास तुका । पूर्ण धणी जाणे चुका ॥ ४ ॥

३२९३. धरितां इच्छा दुरी पळे । पाठी सोहळे उदासा ॥ १ ॥ म्हणऊनि असट मन । नका खूण सांगतों ॥ २ ॥ आमिषापाशीं अवघें वर्म । सोसें श्रम पाववी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बीज न्यावें । तेथें यावें फळानें ॥ ४ ॥

३२९४. कस्तुरीचे अंगीं मिनली मृत्तिका । मग वेगळी कां येईल लेखों ॥ १ ॥ तयापरि भेद नाहीं देवभक्तीं । संदेहाच्या युक्ति सरों द्याव्या ॥ २ ॥ इंधनें तें आगीं संयोगाच्या गुणें । सागरा दरुषणें वोहोळ तोंचि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझें साक्षीचें वचन । येथें तो कारण शुद्ध भाव ॥ ४ ॥

३२९५. जाणावें तें सार । नाहीं तरी दगा फार ॥ १ ॥ डोळे झांकिलिया रवि । नाहीं ऐसा होय जेवीं ॥ २ ॥ बहुथोड्या आड । निवारितां लाभे जाड ॥ ३ ॥ तुका म्हणे खरें । नेलें हातींचें अंधारें ॥ ४ ॥

३२९६. भाग्यवंता हे परवडी । करिती जोडी जन्माची ॥ १ ॥ आपुलाला लाहो भावें । जें ज्या व्हावें तें आहे ॥२॥ इच्छाभोजनाचा दाता । नलगे चिंता करावी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आल्या थोऱ्या । वस्तू बऱ्या मोलाच्या ॥ ४ ॥

३२९७. करिती तया वेवसाव आहे । येथें व्हा रे साहे एक एकां ॥ १ ॥ गातां आइकतां समानचि घडे । लाभें लाभ जोडे विशेषता ॥ २ ॥ प्रेमाचें भरतें भातें द्यावें अंगीं । नटे टाळी रंगीं

शूरत्वेंसी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बहुजन्मांचें खंडण । होईल हा शीण निवारोनि ॥ ४ ॥

३२९८. जीव जीती जीवना संगें । मत्स्या मरण त्या वियोगें ॥ १ ॥ जया चित्तीं जैसा भाव । तया जवळीं तैसा देव ॥ २ ॥ सकळां पढिये भानु । परि त्या कमळाचें जीवनु ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माता । वाहे तान्हुल्याची चिंता ॥ ४ ॥

३२९९. दह्याचिये अंगीं निघे ताक लोणी । एका मोलें दोन्ही मागों नये ॥ १ ॥ आकाशाचे पोटीं चंद्र तारांगणें । दोहोंशीं समान पाहों नये ॥ २ ॥ पृथ्वीच्या पोटीं हिरा गारगोटी । दोहोंसी संसाटी करूं नये ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तैसें संत आणि जन । दोहोंसी समान भजूं नये ॥ ४ ॥

३३००. वचनेंचि व्हावें आपण उदार । होईल विश्वंभर संतुष्टचि ॥ १ ॥ सत्यसंकल्पाचीं फळें बीजाऐशीं। शुद्ध नाहीं नाशी पावों येत॥२॥ वांचिलिया काय येइल उपेगा । शरीर हें नरकाचेंचि आळें ॥ ३ ॥तुका म्हणे जीव जितां थारे लावा । पाडिलिया गोवा देशधडी ॥ ४ ॥

३३०१. संकल्पासी अधिष्ठान । नारायण गोमटें ॥ १ ॥अवघि-यांचें पुरे कोड । फिटे जड देहत्व ॥ २ ॥ उभय लोकीं उत्तम कीर्ति । देव चित्तीं राहिलिया ॥३ ॥ तुका म्हणे जीव धाय । नये हाय जवळी ॥ ४ ॥

३३०२. ऐसा कोणी नाहीं हें जया नावडे। कन्या पुत्र घोडे दारा धन ॥ १ ॥ निंब घेती रोगी कवणिया सुखें । हरावया दुःखें व्याधि पीडा ॥ २॥काय पळे सुखें चोर लागे पाठीं। न घालावी काठी आड तया ॥ ३ ॥जयाचे कारण तोचि जाणे करूं । नये कोणां वारूं आ-णिकांसी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तरी सांपडे निधान । द्यावा ओंवाळून जीव बळी ॥५॥

३३०३. पाषाण देव पाषाण पायरी । पूजा एकावरी पाय ठेवी ॥१॥ सार तो भाव सार तो भाव । अनुभवीं देव तेचि झाले ॥ २॥ उदका भिन्न पालट काई । गंगा गोड येरां चवी काय नाहीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हें भाविकांचें वर्म । येरे धर्माधर्म विचारावे ॥ ४ ॥

३३०४. सकळ गुणें संपन्न। एक देवाचें लक्षण ॥१॥ वरकड कोठें

कांहीं। एक आहे एक नाहीं ॥२॥ षड्गुण ऐश्वर्य संपन्न। एक भगवंतीं जाण ॥ ३॥ तुका म्हणे जें जें बोला। तें तें साजे या विठ्ठला ॥४॥

३३०५. आगी देखोनियां सती। अंगीं रोमांच उठती ॥ १ ॥ हा तो नव्हे उपदेश। सुख अंतरीं उल्हास ॥२॥ वित्तगोतांकडे। चित्त न धलीं न रडे ॥ ३ ॥ आठवूनि एका। उडी घाली म्हणे तुका ॥ ४ ॥

३३०६. धांवे माते सोई। बाळ न विचारितां कांहीं ॥ १ ॥ मग त्याचें जाणें निकें। अंग वोढवी कौतुकें ॥ २ ॥ नेणें सर्प दोरी। आगी भलते हातीं धरी ॥३ ॥ तीविणें तें नेणें। आणीक कांहीं तुका म्हणे ॥४॥

३३०७. नव्हे मतोळ्याचा वाण। नीच नवा नारायण ॥ १ ॥ सुख उपजे श्रवणें। खरें टांकसाळी नाणें ॥ २ ॥ लाभ हातोहातीं। अधिक पुढतोंपुढती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नेणों किती। पुरोनि उरलें पुढती ॥ ४ ॥

३३०८. भावापुढें बळ। नाहीं कोणाचें सबळ ॥ १ ॥करी देवावरी सत्ता। कोण त्याहूनि परता ॥ २ ॥ बैसे तेथें येती। न पाचारितां सर्व शक्ति ॥ ३ ॥ तुका म्हणे राहे। तयाकडे कोण पाहे ॥४॥

३३०९. गर्भी असतां बाळा। कोण पाळी त्याचा लळा ॥ १ ॥ कैसा लाघवी सूत्रधारी। कृपाळुवा माझा हरी ॥ २ ॥ सर्प पिलीं वितांचि खाय। वाचविया कोण माय ॥ ३ ॥ गगनीं लागला कोंसरा। कोण पुरवी तेथें चारा ॥ ४ ॥ पोटीं पाषाणांचे जीव। कवण जीव त्याचा भाव ॥ ५ ॥ तुका म्हणे निश्चळ राहें। होईल तें सहज पाहें ॥ ६ ॥

३३१०.चुकली ते वाट। पुढें सांपडली नीट ॥ १ ॥ म्हणउनि गर्भवास। नेणती ते हरिचे दास ॥ २ ॥ संचिताचा संग। काय जाणों पावे भंग ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दृष्टी। उघडि तो नव्हे कष्टी ॥ ४ ॥

३३११. करितां देवार्चन। घरा आले संतजन ॥ १ ॥ देव सारावे परते। संत पूजावे आरते ॥ २ ॥ शाळिग्राम विष्णुमूर्ति। संत हो का भलते यातीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे संधी। अधिक वैष्णवांची मांदी ॥ ४ ॥

३३१२. मार्गी बहुत। याचि गेले साधुसंत ॥ १ ॥ नका जाऊं

आड रानें । ऐसीं गर्जती पुराणें ॥ २ ॥ चोखाळिल्या वाटा । न लगे पुसाव्या धोपटा ॥ ३ ॥ झळकती पताका । गरुड टके म्हणे तुका ॥ ४ ॥

३३१३. परिमळ म्हणुनि चोळूं नये फूल । खाऊं नये मूल आवडतें ॥१॥ मोतियाचें पाणी चाखूं नये स्वाद । यंत्र भेदुनि नाद पाहूं नये ॥ २ ॥ कर्मफळ म्हणुनि इच्छूं नये काम । तुका म्हणे वर्म दावूं लोकां ३ ॥

३३१४. वैष्णवमुनिविप्रांचा सन्मान । करावा आपण घेऊं नये ॥ १ ॥ प्रभु झाला तरी संसाराचा दास । विहित तयासी यांची सेवा ॥ २ ॥ तुका म्हणे हे आशीर्वादें बळी । जाईल तो छळी नरका यासीं ॥ ३ ॥

३३१५. देव सखा जरी । जग अवघें कृपा करी ॥ १ ॥ ऐसा असोनि अनुभव । कासाविस होती जीव ॥ २ ॥ देवाची जतन । तया बांधूं न शके अग्न ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हरी । प्रल्हादासी यत्न करी ॥ ४ ॥

३३१६. साधनाच्या कोटी । केल्या आटी होत्या त्या ॥ १ ॥ देव कृपा करी जरी । होय उजरी स्वरूपीं ॥ २ ॥ केले होती वृथा श्रम । चित्ता उपरम न होतां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कळों आलें । सर्व झालें आपरूप ॥ ४ ॥

३३१७. हारपल्याची नका चिंत्तीं । धरूं खंती वांयांच ॥ १ ॥ पावलें तें म्हणा देवा । सहज सेवा या नांवें ॥ २ ॥ होणार तें भोगें घडे । लाभ जोडे संकल्पें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मोकळें मन । अवघें पुण्य या नांवें ॥ ४ ॥

३३१८. वासनेच्या मुखीं आदळूनि भीतें । निर्वाहापुरतें कारण तें ॥ १ ॥ या नांव अंतरा आला नारायण । चित्तसमाधान खूण त्याची ॥ २ ॥ सर्वकाळ हाचि करणें विचार । विवेकीं सादर आत्मत्वाचे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जो जों भजनासी वळे । अंगें तों तों कळे सन्निधता ॥ ४ ॥

३३१९. वचन तें नाहीं तोंडीत शरीरा । भेदतें अंतरा वज्राऐसें ॥ १ ॥ कांहीं न सहावें काशाही कारणें । संदेह निधान देह

बळी ॥ २ ॥ नाहीं शब्द मुखीं लागत तिखट । नाहीं जड होत पोट तेणें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जरी गिळी अहंकार । तरी वसे घर नारायण ॥ ४ ॥

३३२०. लौकिकासाठीं या पसाऱ्याचा गोवा । कांहीं नाहीं देवा लागों येत ॥ १ ॥ ठेवावा माथा तो नुचलावा पायीं । ठायींचिये ठायीं हालों नये ॥ २ ॥ डहुळिल्या मनें वितुळेल रूप । नांव ऐसें पाप उपाधीतें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देव प्रीतीनें कवळीं । ठेवील जवळी उठवूनि ॥ ४ ॥

३३२१. येथें दुसरी न सरे आटी । देवा भेटी जावया ॥ १ ॥ तोचि ध्यावा एक चित्तें । करूनि रितें कलेवर ॥ २ ॥ षड्उर्मी हृद-यांत । यांचा अंत पुरवूनि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे खुटे आस । तेथें वास करी तो ॥ ४ ॥

३३२२. देह आणि देहसंबंधें निंदावीं । इतरें वदावीं श्वानशूकरें ॥ १ ॥ येणें नांवें झाला मी माझ्याचा झाडा । मोह नांवें खोडा गर्भवास ॥ २ ॥ गृह आणि वित्त स्वदेहा विटावें । इतरा भेटावें श्वापदाझाडां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मी हें माझें न या वाचे । येणें नांवें साचे साधुजन ॥ ४ ॥

३३२३. तापल्यावांचून नव्हे अळंकार । पिटूनियां सार उरलें तें ॥ १ ॥ मग कदाकाळीं नव्हे शुद्ध जाति । नासें शत्रु होती मित्र तेचि ॥ २ ॥ कलेवर बरें भोगू द्यावें भोगा । फांसिलें तें रोगा हातीं सुटे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मन करावें पाठेळ । राहावेंचि जाळ शिजवरी ॥ ४ ॥

३३२४. ठेवा जाणीव गुंडून । येथें भावचि प्रमाण ॥ १ ॥ एका अनुसरल्या काज । अवघें जाणे पंढरिराज ॥ २ ॥ तर्कवितर्कासी । ठाव नलगे सायासीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भावेंविण । अवघा बोलती तो शीण ॥ ४ ॥

३३२५. आहार निद्रे नलगे आदर । आपण सादर तेचि होय ॥ १ ॥ परिमितीविणें बोलणें तें वांयां । फार थोडें काया पिंड पीडी ॥ २ ॥ समाधान त्याचें तोचि एक जाणे । आपुलिये खुणे

पावोनियां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे होय पीडा ते न करीं । मग राहें परी भलतिये ॥ ४ ॥

३३२६. अंतरींचें ध्यान । मुख्य या नांव पूजन ॥ १ ॥ उपाधि तें अवघें पाप । गोड निरसतां संकल्प ॥२॥ आज्ञा पाळावी हा धर्म । जाणते हो जाणा वर्म ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वृत्ति । अविट हे सहज स्थिति ॥ ४ ॥

३३२७. त्याग तरी ऐसा करा । अहंकारा दवडावें ॥ १ ॥ मग जैसा तैसा राहें । काय पाहें उरलें तें ॥ २ ॥ अंतरींचें विषम जाड । येऊं पुढें न द्यावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे शुद्ध मन । समाधान पाहिजे ॥ ४ ॥

३३२८. योग तप याचि नांवें । गळित व्हावें अभिमानें ॥ १ ॥ करणें तें हेंचि करा । सत्य बरा व्यापार ॥ २ ॥ तरि खंडे येरझार । निघे भार देहाचा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मानामान । हें बंधन नसावें ॥ ४ ॥

३३२९. देह नव्हे मी हें सरे । उरला उरे विठ्ठल ॥ १ ॥ म्हणउनि लाहो करा । काळ सारा चिंतनें ॥ २ ॥ पाळणाची नाहीं चिंता । ठाव रिता देवाचा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जीवासाठीं । देव पोटीं पडेल ॥ ४ ॥

३३३०. विचारावांचून न पविजे समाधान ॥ १ ॥ देह त्रिगुणांचा बांधा । माजी नाहीं गुण सुधा ॥ २ ॥ देवाचिये चाडे । देवा द्यावें जें जें घडे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे होतें । बहु गोमटें उचितें ॥ ४ ॥

३३३१. गति अधोगति मनाची हे युक्ति । मन लावा एकांतीं साधुसंगें ॥ १ ॥ जतन करा जतन करा । धांवतें सैरा ओढाळ तें ॥ २ ॥ मान अपमान मनाचें लक्षण । लाविलिया ध्यान तेंचि करी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मन उतरी भवसिंधु । मन करी बंधु चौऱ्याशीचा ॥ ४ ॥

३३३२. वाढलिया मान न मनावी निश्चिंती । भूतांचिये प्रीती भूतपण ॥ १ ॥ म्हणऊनि मना लावावी कांचणी । इंद्रियांचे झणी ओढीभरे ॥२॥ एका एकपणें एकाचिया अंगीं । लागे रंग रंगीं मिळा-

लिया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देव निष्काम निराळा । जीवदशे चाळा चळणाचा ॥ ४ ॥

३३३३. आपुलाल्या तुम्ही रूपासी समजा । कासया वरजा आरसिया ॥ १ ॥ हें तों नव्हे देहबुद्धिचें कारण । होईल नारायणें दान केलें ॥ २ ॥ वज्रचिया बाणें वर्मासी स्पर्शावें । हें तों नाहीं ठावें मोकालिया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बहु * मुख या वचना । सत्याविण जाणा चाली नाहीं ॥ ४ ॥

३३३४. शिखा सूत्र तुझा गुंतला जमान । तोंवरी तूं जाण श्रुतिदास ॥ १ ॥ त्याचीं तुज कांहीं चुकतांचि नीत । होसील पतित नरकवासी ॥ २ ॥ बहु तूं झाळासी चतुर शाहाणा । शुद्ध आचरणा चुकों नको ॥ ३ ॥ शिखा सूत्र याचा तोडीं तूं संबंध । मग तुज बाध नाहीं नाहीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तरि वर्तुनि निराळा । उमटती कळा ब्रह्मींचिया ॥ ५ ॥

३३३५. हेचि थोर भक्ति आवडती देवा । संकल्पावी माया संसाराची ॥ १ ॥ ठेविलें अनंतें तैसेंचि रहावें चित्तीं असों द्यावें समाधान ॥ २ ॥ वाहिल्या उद्वेग दुःखचि केवळ । भोगणें तें फळ संचिताचें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे घालूं तयावरी भार । वाहूं हा संसार देवापायीं ॥ ४ ॥

३३३६. न करी रे संग राहें रे निश्चळ । लागों नेदी मळ ममतेचा ॥ १ ॥ या नांव अद्वैत खरें ब्रह्मज्ञान । अनुभवावांचून बडबड ते ॥ २ ॥ इंद्रियांचा जय वासनेचा क्षय । संकल्पाही न ये वरी मन ॥ ३ ॥ तुका म्हणे न ये जाणीव अंतरा । अंतरीं या थारा आनंदाचा ॥ ४ ॥

३३३७. ऐसा घेईं कां रे संन्यास । करीं संकल्पाचा नाश ॥ १ ॥ मग तूं राहें भलते ठायीं । जनीं वनीं खाटे भोईं ॥ २ ॥ तोडीं जाणिवेची कळा । होईं वृत्तीसी वेगळा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नभा । होईं अणूचाही गाभा ॥ ४ ॥

३३३८. ऐसें कां हो न करा कांहीं । पुढे नाहीं नास ज्या ॥ १ ॥

---

* सुख

विश्वंभरा शरणागत । भूतजात वंदूनि ॥ २ ॥ श्रुतीचें कां नेघा फळ । सारमूळ जाणोनि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पुढें कांहीं । वाट नाहीं यावरी ॥ ४ ॥

३३३९. चालें हें शरीर कोणाचिये सत्ते । कोण बोलवितें हरीविण ॥ १ ॥ देखवी ऐकवी एक नारायण । तयाचें भजन चुकों नको ॥ २ ॥ मानसाची देव चालवी अहंता । मीचि एक कर्ता म्हणों नये ॥ ३ ॥ वृक्षाचेंही पान हाले त्याची सत्ता । राहिली अहंता मग कोठें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे विठो भरला सबाह्य । उणें काय आहे चराचरीं ॥ ५ ॥

३३४०. मानअपमान गोवे । अवघे गुंडूनी ठेवावें ॥ १ ॥ हेंचि देवाचें दर्शन । सदा राहे समाधान ॥ २ ॥ शांतीची वसती । तेथें खुंटे काळगती ॥ ३ ॥ आली उर्मी साहे । तुका म्हणे थोडें आहे ॥४॥

३३४१. थोडें आहे थोडें आहे चित्त साह्य झालिया ॥ १ ॥ हर्षामर्ष नाहीं अंगीं । पांडुरंगीं सरले ते ॥ २ ॥ अवघ्या साधनांचें सार । न लगे फार शोधावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लटिकें पाहे । सांडीं देह अभिमान ॥ ४ ॥

३३४२. देवाचिये माथां घालुनियां भार । सांडी कलेवर ओंवाळुनि ॥ १ ॥ नाथिला हा छंद अभिमान अंगीं । निमित्याचे वेगीं सारीं ओझें ॥ २ ॥ करुणावचनीं लाहो एकसरें । नेदावें दुसरें आड येऊं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सांडीं लटिक्याचा संग । आनंद तो मग प्रगटेल ॥ ४ ॥

३३४३. आपुला तो एक देव करुनि घ्यावा । तेणेंविण जीवा सुख नव्हे ॥ १ ॥ येर तीं माइकें दुःखाचीं जनितीं । नाहीं आदिअंतीं अवसानीं ॥ २ ॥ अविनाश करी आपुलिया ऐसें । लावी मना पिसें गोविंदाचें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे एका मरणेंचि सरे । उत्तमचि उरे कीर्ति मागें ॥ ४ ॥

३३४४. नेत्र झांकोनिया काय जपतोसी । जंव नाहीं मानसीं प्रेमभाव ॥ १ ॥ उघडा मंत्र जाणा रामकृष्ण म्हणा । तुटती यातना गर्भवास ॥ २ ॥ मंत्रयंत्र कांहीं करिसी बुटबुटी । तेणें भूतसृष्टी पाव

शील ॥ ३ ॥ सार तुका जपे बीजमंत्र एक । भवसिंधुतारक रामकृष्ण ॥ ४ ॥

३३४५. किती चौघाचारें । येथें गोविलें वेव्हारें ॥ १ ॥ असे बांधविले गळे । होऊं न शकती निराळे ॥ २ ॥ आपलें आपण । केलें कां नाहीं जतन ॥ ३ ॥ तुका म्हणे खंडदंडें । येरझारीं लपती लंडें ॥ ४ ॥

३३४६. भेणें पळे ठोळसा । न कळे मृत्यु तो सरिसा ॥ १ ॥ कैसी झाली दिशाभुली । नवजाति ये वाटचाली ॥ २ ॥ संसाराची खंती । मावळल्या तरी शक्ति ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हीना । बुद्धि चुकली नारायणा ॥ ४ ॥

३३४७. जरा कर्णमुळीं सांगों आली गोष्टी । मृत्याचिये भेटी जवळी आली ॥ १ ॥ आतां माझ्या मना होई सावधान । ॐपुण्याची जाण कार्यसिद्धि ॥ २ ॥ शेवटली घडी बुडतां नलगे वेळ । साधावा तो काळ जवळी आला ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चिंतीं कुळींची देवता । वारावा भोंवता शब्द मिथ्या ॥ ४ ॥

३३४८. नाहीं सरों येत कोरड्या उत्तरीं । जिव्हाळ्याची बरी *बोली ठायीं ॥ १ ॥ आपुलिया हिता मानिसी कारण । सत्या नारायण साक्ष असे ॥ २ ॥ निर्वाणीं निवाड होतो आगीमुखें । तप्त लोह सुखें धरिता हातीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नेमा न टळतां बरें । खऱ्यासीच खरें ऐसें नांव ॥ ४ ॥

३३४९. ऐसा हा लौकिक कदा राखवेना । पतितपावना देवराया ॥ १ ॥ संसार करिता म्हणती हा दोषी । टाकिता आळसी पोटपोसा ॥ २ ॥ आचार करिता म्हणती हा पसारा । न करितां नरा निंदिताती ॥ ३ ॥ संतसंग करितां म्हणती हा उपदेशी । येरा अभाग्यासी ज्ञान नाहीं ॥ ४ ॥ धन नाहीं त्यासी ठायींचा करंटा । समर्थासि ताठा करिताती ॥ ५ ॥ बहु बोलों जातां म्हणती हा वाचाळ । न बोलता सकळ म्हणती गर्वी ॥ ६ ॥ भेटीसि नवजातां म्हणती हा निष्ठूर । । येतां जातां घर बुडाविलें ॥ ७ ॥ लग्न करूं

---

* बोल

जातां म्हणती हा मातला । न करितां जाला नपुंसक ॥ ८ ॥ निपुत्रिका म्हणती पहा हो चांडाळ । पातकाचें मूळ पोरवडा ॥ ९ ॥ लोक जैसा ओक धरितां धरवेना । अभक्ता जिरे ना संतसंग ॥१०॥ तुका म्हणे आतां आइका वचन । त्यजुनियां जन भक्ति करा ॥ ११॥

३३५०. जळतें संचित । ऐसी आहे धर्मनीत ॥ १ ॥ माझ्या विठोबाचे पाय । वेळोंवेळां मनीं ध्याय ॥२॥ नेदी कर्म घडों । कोठें आडरानें पडों ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मळ । राहो नेदी तापजाळ ॥४॥

३३५१. न चलवे पथ वचन नसतां पालवीं । शरीर विटंबिलें वाटे भीक मागावी ॥ १ ॥ न करीं रे तैसें आपआपणां । नित्य राम राम तुम्ही सकळही म्हणा ॥ २ ॥ राम म्हणवितां रांडा पोरें निरविशी । पडसी यमा हातीं जाचवितीं चौऱ्याशीं ॥ ३ ॥ मुखीं नाहीं राम तोही आत्महत्यारा । तुका म्हणे लाज नाहीं तया गव्हारा ॥ ४ ॥

३३५२. थडियेसी निघतां पाषाणाच्या सांगडी । बुडतां मध्यभागीं तेथें कोण घाली उडी ॥ १ ॥ न करीं रे तैसें आपआपणिया । पतंग जाय वांयां जीवें ज्योती घालूनियां ॥ २ ॥ सावधपणें सोमल वाटी भरोनियां प्याला । मरणाअंतीं वैद्य बोलावितो वहिला ॥ ३ ॥ तुका म्हणे करीं रे ठायीचाचि विचार । जंव नाहीं पातला यमाचा किंकर ॥ ४ ॥

३३५३. बरें सावधान । राहावें समय राखोन ॥ १ ॥ नाहीं साराखिया वेळा । अवघ्या पावतां अवकळा ॥ २ ॥ लाभ अथवा हानी । थोड्यामध्येंच भोवनी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे राखा । आपणा नाहीं तोंचि वाखा ॥ ४ ॥

३३५४. जरी माझी कोणी कापितील मान । तरी नको आन वदों जिव्हे ॥ १ ॥ सकळां इंद्रियां हे माझी विनंती । नका होऊं परतीं पांडुरंगा ॥ २ ॥ आणिकांची मात नाइकावी कानीं । आणिकां नयनीं न पहावें ॥ ३ ॥ चित्तां तुवां पायीं रहावें अखंडित । होऊनि निश्चित एकविध ॥ ४ ॥ चाला पाय हात हेंचि काम करा । माझ्या नमस्कारा विठोबासी ॥ ५ ॥ तुका म्हणे तुम्हा भय काय करीं । आमुचा कैवारी नारायण ॥ ६ ॥

३३५५. पोटाचे ते नट पाहों नये छंद । विषयाचे भेद विषय-

रूप ॥ १ ॥ अर्थी परमार्थ कैसा घडों शके । चित्त लोभी भीके सोंग वायां ॥ २ ॥ देवाचें चरित्र दाखविती लीळा । लाघवाच्या कळा मोहावया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चित्तीं राहे अभिलास । दोघां नरक-वास सारिखाचि ॥ ४ ॥

३३५६. पिंड पोसावे हें अधमाचें ज्ञान । विलास मिष्टान्न करूनियां ॥ १ ॥ शरीर रक्षावें हा धर्म बोलती । काय असे हातीं तयांचिया ॥ २ ॥ क्षणभंगुर हें जाय न कळतां । ग्रास गिळी सत्ता नाहीं हातीं ॥ ३ ॥ कर्वतिला देह कापियेलें मांस । गेले वनवासा शुकादिक ॥ ४ ॥ तुका म्हणे राज्य करितां जनक । अग्नीमाजी एक पाव जळे ॥ ५ ॥

३३५७. दाढी डोई मुंडी मुंडुनियां सर्व । पांगुरती बरवीं वस्त्रें काळीं ॥ १ ॥ उफराटी काठी घेऊनियां हातीं । उपदेश देती सर्वत्रांसी ॥ २ ॥ चाळवुनि रांडा देऊनियां भेप । तुका म्हणे त्यास यमदंडी ॥ ३ ॥

३३५८. अतिवादी लावी । एका बोट सोंग दावी ॥ १ ॥ त्याचा बहुरूपी नट । नव्हे वैष्णव तो चाट ॥ २ ॥ प्रतिपादी वाळी । एका पुजी एका छळी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं । भूतदया ज्याचे ठायीं ॥ ४ ॥

३३५९. फिरंगी वाखर लोखंडाचे विळे । परि ते निराळे गुणामोल ॥ १ ॥ पायरी प्रतिमा एकाचि पाषाण । परि तें महिमान वेगळेंचि ॥ २ ॥ तुका म्हणे तैशा नव्हतील परी । संतजना सरी सारखिया ॥ ३ ॥

३३६०. जप करितां राग । आला जवळी तो मांग ॥ १ ॥ नको भोंवतालें जगीं । पाहों जवळी राख अंगीं ॥ २ ॥ कुड्याचे संगती । सदा भोजन पंगती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ब्रह्म । साधी विरहित कर्म ॥ ४ ॥

३३६१. अंगी देवी खेळे । कां रे तुम्हांसी न कळे । कोणाचे हे चाळे । सुख दुःख न मानितां ॥ १ ॥ मी तों आतां येथें नाहीं । ओळखी वचनाच्या ठायीं । पालटाच घेई । भाव खरा लोपेना ॥ २ ॥ आपुलाले तुम्ही पुसा । सोंवा पेठ्याच सरिसा । स्थिरावल्या कैसा ।

काय जाणों विचार ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लाभकाळ । तेथें नसावें शीतळ । मग तैशी वेळ । कोठें जातें सांपडो ॥ ४ ॥

३३६२. म्हणविती ऐसे आइकतों संत । न देखिजे होत डोळां कोणी ॥ १ ॥ ऐसियांचा कोण मानितो विश्वास । निवडे तो रस घाईडाई ॥ २ ॥ पर्जन्याचे काळीं वोहोळाचे नद । ओसरतां बुंद न थारेचि ॥ ३ ॥ हिऱ्याऐशा गारा दिसती दुरोन । तुका म्हणे घन न भेटे तों ॥ ४ ॥

३३६३. भुंकती तीं द्यावीं भुंकों । आपण नये त्यांचे शिकों ॥१॥ भाविकांनीं दुर्जनांचें । कांहीं मानूं नये साचें ॥ २ ॥ होईल तैसें बळ । फजीत करावे ते खळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे त्याचें । पाप नाहीं ताडणाचें ॥ ४ ॥

३३६४. जग अवघें देव । मुख्य उपदेशाची ठेव ॥ १ ॥ आधीं आपणयां नासी । तरि उतरे ये कसीं ॥ २ ॥ ब्रह्मज्ञानाचें कोठार । तें या निश्चयें उत्तर ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ते उन्मनी । नाश कारया कारणीं ॥ ४ ॥

३३६५. दाता तोचि एक जाणा । नारायणा स्मरवी ॥ १ ॥ आणीक नाशिवंतें काय । न सरे हाय ज्याच्यानें ॥ २ ॥ यावें तया काकुलती । जे दाविती सुपथ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे उरी नुरे । त्याचे खरे उपकार ॥ ४ ॥

३३६६. कांहीं जाणों नये पांडुरंगाविण । पाविजेल शीण संदेहानें ॥ १ ॥ भलतिया नांवें आळावला पिता । तरी तो जाणता कळवळा ॥ २ ॥ अहंकार जातो गौरवितां वाणी । सर्व गात्रां धणी हरिकथा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे उपजे विल्हाळ आवडी । करावा तो घडीघडी लाहो ॥ ४ ॥

३३६७. भ्रमणा पाउलें वेचिताती वाव । प्रवेशाचा ठाव एका द्वारें ॥ १ ॥ सार तीं पाउलें विठोबाचीं जीवीं । कोणीं न विसंबावीं क्षणभरी ॥ २ ॥ सुलभ हें केलें सकळां जीवन । फुकावेचि कान न लगे कांहीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे येथें सकळही कोड । पुरे मूळ खोड विस्ताराचें ॥ ४ ॥

३३६८. आणीक या काळें न चले उपाय । धरावे ते पाय विठोबाचे ॥ १ ॥ अवघेंचि पुण्य असे तया पोटीं । अवघिया तुटी होय पापा ॥ २ ॥ अवघे मोकळे अवघिया काळें । उद्धरतीं कुळें नरनारी ॥ ३ ॥ काळ वेळ नाहीं गर्भवासदुःखें । उच्चारितां मुखें नाम एक ॥ ४ ॥ तुका म्हणे कांहीं न लगे सांडावें । सांगतसें भावें घेती तयां ॥ ५ ॥

३३६९. बोलावा विठ्ठल पहावा विठ्ठल । करावा विठ्ठल जीवभाव ॥ १ ॥ येणें सोसें मन झालें हांवभरी । परती माघारी घेत नाहीं ॥ २ ॥ बंधनापासोनि उकलली गांठी । देतां आली मिठी साव- काश ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देह भरिला विठ्ठलें । कामक्रोधें केलें घर रितें ॥ ४ ॥

३३७०. घेई घेई माझे वाचे । गोड नाम विठोबाचें ॥१॥ तुम्ही घ्यारे डोळे सुख । पहा विठोबाचें मुख ॥ २ ॥ तुम्ही आइकारे कान । माझ्या विठोबाचे गुण ॥ ३ ॥ मना तेथें धांव घेई । राहें विठोबाचे पायीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे जीवा । नको सोडूं या केशवा ॥ ५ ॥

३३७१. ऐसी जिव्हा निकी । विठ्ठल विठ्ठल कां न घोकी ॥ १ ॥ जेणें पाविजे उद्धार । तेथें राखावें अंतर ॥ २ ॥ गुंफोनि चावटी । तेथें कोण लाभभेटी ॥ ३ ॥ * तुका म्हणे काळ । देवाविण अमंगळ ॥ ४ ॥

३३७२. जळो ते जाणीव जळो ते शाहाणीव । राहो माझा भाव विठ्ठलपायीं ॥ १ ॥ जळो तो आचार जळो तो विचार । राहो मन स्थीर विठ्ठलपायीं ॥ २ ॥ जळो हा लौकिक जळो दंभमान । लागो मना ध्यान विठो विठ्ठलाचें ॥ ३ ॥ जळों हें शरीर जळो हा संबंध । राहो परमानंद माझ्या कंठीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे येथें अवघेंचि होय । धरीं मना सोय विठोबाची ॥ ५ ॥

३३७३. आणिक कांहीं या उत्तराचें काज । नाहीं आतां मज बोलावया ॥ १ ॥ भिन्न भेद हे भावना स्वभाव । नव्हे कांहीं देव एक- विध ॥ २ ॥ गुण दोष कोणें निवडावे धर्म । कोण जाणे कर्म

---

* तुका म्हणे कळा । देवाविण अमंगळा ॥

अकर्म तें ॥ ३ ॥ तरि भले आतां न करावा संग । दुःखाचे प्रसंग तोडावया ॥ ४ ॥ तुका म्हणे गुण गाई या देवाचे । घेई माझे वाचे हेचि धणी ॥ ५ ॥

३३७४. आतां पुढें धरी । माझे आठव वैखरी ॥ १ ॥ नको वडबडूं भांडे । कांहीं वाउगें तें रांडे ॥ २ ॥ विठ्ठल विठ्ठल । ऐसे सांडोनियां बोल ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आण । तुज स्वामीची हे जाण ॥ ४ ॥

३३७५. आतां येथें लाजे नाहीं तुझें काम । जाय मज राम आठवूं दे ॥ १ ॥ तुझे भिडे माझे बहु झाले घात । केलों या अंकित दुर्जनाचा ॥ २ ॥ माझें केलें मज पारिखें माहेर । नष्ट तूं साचार चाळावलें ॥ ३ ॥ सुखामाठीं एक वाहियेलें खांदीं । तेणें बहु मांदी मेळविली ॥ ४ ॥ केला चौघाचार नेलों पाचांमधीं । नाहीं दिली शुद्धी धरूं आशा ॥ ५ ॥ तुका म्हणे आतां घेईन कांठीवरी । धनी म्यां कैवारी केला देव ॥ ६ ॥

३३७६. आजिवरी होतों तुझे सत्ते खालीं । तोंवरी त्वां केली विटंबणा ॥ १ ॥ आतां तुज राहों नेदीं या देशांत । ऐसा म्यां समर्थ केला धनी ॥ २ ॥ सांपें रिग केला कोठें बाळपणीं । होतीसी पापिणी काय जाणों ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हा म्यां बुडविला वेव्हार । तुझेंचि ढोपर सोलावया ॥ ४ ॥

३३७७. चित्ता ऐसी नको देऊं आठवण । जेणें देवाचें चरण अंतर तें ॥ १ ॥ आलिया वचन रामनामध्वनि । एकाची कानीं ऐसी गोडी ॥ २ ॥ मत्सराचा ठाव शरीरीं नसावा । लाभेंविण जीवा दुःख देतो ॥ ४ ॥ तुका म्हणे राहे अंतरीं शीतळ । शांतीचें तें बळ क्षमा अंगीं ॥ ४ ॥

३३७८. सांगतों या मना तें माझें नाइकें । घातावरी टेंके चांडाळ हें ॥ १ ॥ म्हणऊनि पाहे तरतें बुडतें । न लाहे पुरतें बळ करूं ॥ २ ॥ काय तें संचित न कळे पाहतां । भतिमंदचिंता उपजते ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐसें बळ नाहीं अंगीं । पावोनियां वेगीं पार ठाकीं ॥ ४ ॥

३३७९. मायारूपें ऐसें मोहिलेसें जन । भोगिती पतन नाना

कर्मे ॥ १ ॥ काय यांची प्रीती करितां आदर । दुरवितां दूर तेंचि भलें ॥ २ ॥ नाना छंदें अंगीं वसती विकार । छळियेले फार तपोनिधी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐसें शिकवितों तुज । आतां धरीं लाज मना पुढें ॥ ४ ॥

३३८०. करीं हेंचि काम । मना जपे राम राम ॥ १ ॥ लागो ह्याचि छंद । मना गोविंद गोविंद ॥ २ ॥ तुका म्हणे मना । मज भीक द्यावी दीना ॥ ३ ॥

३३८१. नको धालूं झांसा । मना उपाधी वोळसा ॥ १ ॥ जे जे वाहावे संकल्प । पुण्य तरी तेंचि पाप ॥ २ ॥ उपजतो भेव । होतो कामावीस जीव ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पाहों । होइल तें निवांत साहों ॥ ४ ॥

३३८२. आतां असो मना अभक्ताची कथा । न होई दुश्चिता हरिनामीं ॥ १ ॥ नये त्याची कदा गोष्टी करूं मात । जिव्हे प्रायश्चित्त त्याच्या नांवें ॥ २ ॥ प्रभातें न घ्यावें नांव माकडाचें । तैसें अभक्ताचें सर्वकाळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां आठवूं मंगळ । जेणें सर्वकाळ सुखरूप ॥ ४ ॥

३३८३. हरिनामवेली पावली विस्तार । फळीं पुष्पीं भार वोल्हावली ॥ १ ॥ तेथें माझ्या मना होईं पक्षीराज । साधावया काज तृप्तीचें या ॥ २ ॥ मुळींचिया बीजें दाखविली गोडी । लवकरीच जोडी झालियाची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे क्षणक्षणा जातो काळ । गोडी ते रसाळ अंतरेल ॥ ४ ॥

३३८४. रिकामें तूं नको मना । राहों क्षणक्षणाही ॥ १ ॥ वेळोवेळां पारायण । नारायण हें करीं ॥ २ ॥ भ्रमणाच्या मोडी वाटा । न भरे फाटा आडरानें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझ्या जीवें । हेंचि घ्यावें धर्णावरी ॥ ४ ॥

३३८५. फजितखोरा मना किती तुज सांगों । नको कोणा लागों मागें मागें ॥ १ ॥ स्नेहवादें दुःख जडलेंसें अंगीं । निष्ठुर हें जगा प्रेमसुख ॥ २ ॥ निंदा स्तुती कोणी करो दया माया । न धरीं चाड या सुखदुःखा ॥ ३ ॥ योगीराज कां रे न राहाती वैसोनी । एकिय

आसनीं याचि गुणें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मना पाहें विचारून । होईं रे कठीण वज्राऐसें ॥ ५ ॥

३३८६. मना एक करीं । म्हणे मी जाईन पंढरी । उभा विटेवरी । तो पाहेन सांवळा ॥ १ ॥ करीन सांगसी तें काम । जरी जपसी हें नाम । नित्य वाचे राम । हरी कृष्ण गोविंद ॥२॥ लागें संतांचिया पायां । कथे उल्हास गावया । आलों भागावया । शरण देईं उचित ॥ ३ ॥ नाचें रंगीं वाहे टाळी । होय सादर ते काळीं । तुका म्हणे मळी । सांडूनियां अंतरींची ॥ ४ ॥

३३८७. देवाचिये पाईं देईं मना बुडि । नको धांवों ओढी इंद्रियांचे ॥ १ ॥ सर्व सुखें तथें होतीं एकवेळे । न सरती काळें कल्पांतींही ॥ २ ॥ जाणें येणें खुंटे धांव वेरझार । नलगे डोंगर उसंतावे ॥ ३ ॥ सांगणें तें तुज इतुलेंचि आतां । मानीं धन कांता विषतुल्य ॥४॥ तुका म्हणे तुझे हातीं उपकार । उतरों हा पार भवसिंधु॥५

३३८८. न करीं रे मना कांहींच कल्पना । चिंतीं या चरणा विठोबाच्या ॥ १ ॥ येथें सुखाचिया अमुपचि राशी । पुढें कल्पनेसी ठाव नाहीं ॥ २ ॥ सुखाचें आतिलें साजिरें श्रीमुख । शोक मोह दुःख पाहातां नासे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे येथें होईल विसांवा । तुटतील * धांवा पुढिलांच्या ॥ ४ ॥

३३८९. प्रारब्धेंचि जोडे धन । प्रारब्धेंचि वाढे मान ॥ १ ॥ सोस करिसी वांयां । भजे मना पंढरीराया ॥ २ ॥ प्रारब्धेंचि होय सुख प्रारब्धेंचि पावे दुःख ॥ ३ ॥ प्रारब्धेंचि भरे पोट । तुका करीना बोभाट ॥ ४ ॥

३३९०. अर्धांग माझ्या मना एक एक मात । तूं कां रे दुश्चित निरंतर ॥ १ ॥ हेचि चिंता काय घ्यावें म्हणऊनि । भले तुजहूनि पक्षिराज ॥ २ ॥ पाहा ते चातक नेघे भूमिजळा । वरुष उन्हाळा मेघ तया ॥ ३ ॥ सकळ यतींमध्यें ठक हा सोनार । त्या घरीं व्यापार झारियाचा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे जळीं वनीं जीव एक । तयापाशीं लेख काय असे ॥ ५ ॥

---

* हांवा

३३९१. नको नको मना गुंतूं मायाजाळीं । काळ आला जवळीं ग्रासावया ॥ १ ॥ काळाची हे उडी पडेल बा जेव्हां । सोडविना तेव्हां मायबाप ॥ २ ॥ * सोडविना राजा देशीचा चौधरी । आणिक सोयरीं भलीं भलीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुज सोडविना कोणी । एका चक्रपाणी वांचोनियां ॥ ४ ॥

३३९२. एका एका भाविकजन । व्हाल कोण कोण ते ॥ १ ॥ तार्किकांचा टाका संग । पाडुरंग स्मरा हो ॥ २ ॥ नका शोधूं मतांतरें । नुमगे खरें बुडाल ॥ ३ ॥ कलीमध्यें दास तुका । जातो लोकां सांगत ॥ ४ ॥

३३९३. परिमळें कापुर ताजवा तुळविलें । आणिक नावांची थोडीं । एक तीं कांतिव उभविलीं ववलारें । एकाचिया कुड मेडी । एक दीनरूप आणितीं माळिया । एक तीं वाधाने माडी । अवघियां बाजार एकाचि झाला । सा विकली आपुलाल्या पाडी ॥ १ ॥ गुण तो सार रूपमध्यकार । अवगुण तो फार पीडीतसे ॥ २ ॥ एक गुणें आगळे असती । असोल्य नावाचे खडे । एक समर्थ दुर्बळा घरीं । फार मोलाचे थोडे । एक झगझग करिती वाळवंटी । कोणी न पाहाती तयांकडे । सभाग्य संपन्न आपुलाले परी । सो येक दैन्यवाणें बापुडें ॥ ३ ॥ एक नामें रूप सारिख्या असती । अनेक प्रकार याती । ज्याचिया संचितें जैसें आलें पुढें । तयाची तैसीच गात । एक उचपदीं वैसोनि सुखें । दास्य करवी एका हातीं । तुका म्हणे कां मानिती सुख । चुकलियां वाया खती ॥ ४ ॥

३३९४. ओलें मूळ भेदी खडकाचें अंग । अभ्यासासी सांग कार्यसिद्धि ॥ १ ॥ नव्हे ऐसें कांहीं नाहीं अवघड । नाहीं कईवाड तोंचि वरि ॥ २ ॥ दोरें चिरा कापे पडिला कांचणीं । अभ्यासें सेवनीं विष पडे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कैचा बैसण्यासी ठाव । जठरीं बाळा वाव एकाएकीं ॥ ४ ॥

३३९५. काम घालोनि बळकट । झालों कळिकाळावरी नीट ।

---

* कित्येक प्रतींत आणखी खालील चरण येथ आढळतें. सोडविना बंधु पाठीची बहीण । शेजेची कामीन दूरी राहे ॥

केली पायवाट । भवसिंधूवरूनि ॥ १ ॥ या रे या रे लहान थोर । याति भलती नारीनर । करावा विचार । न लगे चिंता कोणासी ॥ २ ॥ कामी गुंतले रिकामे । जपी तपी येथें जमे । लाविले दमामे । मुक्त आणि मुमुक्षा ॥ ३ ॥ एकंदर शिक्का । पाठविला येहीं लोका । आलों म्हणे तुका । मी नामाचा धारक ॥ ४ ॥

२३९६. आम्ही वैकुंठ वासी । आलों याचि कारणासी । बोलिले जे ऋषी । साच भावें वर्ताया ॥ १ ॥ झाडूं संतांचे मारग । आडरानें भरलें जग । उच्छिष्टाचा भाग । शेष उरला तो सेवूं ॥ २ ॥ अर्थे लोपलीं पुराणें । नाश केला शब्दज्ञानें । विषयलोभीं मनें । साधन हे बुडविलें ॥ ३ ॥ पिटूं भक्तीचा डांगोरा । कळीकाळासी दरारा । तुका म्हणे करा । जयजयकार आनंद ॥ ४ ॥

२३९७. नये माझा तुम्हां होऊ शब्दस्पर्श । विप्र तुम्ही विद्वांस ब्राह्मणांसी ॥ १ ॥ म्हणोनिया तुम्हां करितों विनंती । द्यावें शेष हातीं उरलें तें ॥ २ ॥ वेदीं कर्म जैसें बोलिलें विहित । करावी ते नीत विचारूनि ॥ ३ ॥ तुमचा स्वधर्म माझा अधिकार । भोजन उत्तर तुका म्हणे ॥ ४ ॥

२३९८. कस्तुरी भिनली जये मृत्तिकेसी । तये आणिकासी कैसी सरी ॥ १ ॥ लोखंडाचे अंगीं लागला परिस । तया आणिकास कैसी सरी ॥ २ ॥ तुका म्हणे मी नवजें यातीवरी । पूज्यमान करी वैष्णवासी ॥ ३ ॥

२३९९. माझा पहा अनुभव । केला देव आपुला ॥ १ ॥ बोलविलें तेंचि द्यावें । उत्तर व्हावें ते काळीं ॥ २ ॥ सोडिलिया जग निंद । मग गोविंद म्हणियारा ॥ २ ॥ तुका म्हणे धीर केला । तणें याला गोविलें ॥ ४ ॥

२४००. नेणे फुंको कान । नाहीं एकांताचें ज्ञान ॥ १ ॥ तुम्ही आइका हो संत । माझा सादर वृत्तांत ॥ २ ॥ नाहीं देखिला तो डोळां । देव दाखवूं सकळां ॥ ३ ॥ चिंतनाच्या सुखें । तुका म्हणे नेणें दुःखें ॥ ४ ॥

२४०१. आहाच तो मोड वाळलिया मधीं । अधीराची बुद्धि तेणें न्यायें ॥ १ ॥ म्हणऊनि संग न करीं दुसरें । चित्त मळीन द्वारें

दोड पडे ॥ २ ॥ विषासाठीं सर्पा भयाभीत लोक । हें तों सकळीक जाणतसां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काचें राहे कुळाकुड । अवगुण तो नाड ज्याचा तया ॥ ५ ॥

३४०२. असंतीं कांटाळा हा नव्हे मत्सर । ब्रह्म तें विकारविरहित ॥ १ ॥ तरि म्हणा त्याग प्रतिपादलासे । अनादि हा असे वैराकार ॥ २ ॥ शिजलें हिरवें एका नांवें धान्य । सेवनापें भिन्न निवडे ते ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भूतीं साक्षी नारायण । अवगुणीं दंडण गुणीं पूजा ॥ ४ ॥

३४०३. नये स्तवूं काचें होतें क्रियानष्ट । फुंदाचे ते कष्ट भंगा मूळ ॥ १ ॥ नाहीं परमार्थ साधत लौकिक । धरुन होतो फिकें अंगा आलें ॥ २ ॥ पारावया पुढें नये घालूं तोंड । तुटी लाभा खंड होतो माना ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तरी भिरवते परवडी । कामावल्या गोडी अविनाश ॥ ४ ॥

३४०४. अमृत अव्हेरें उचंबळलें जातां । विष आतभूतां आवश्यक ॥ १ ॥ आदरासी मोल नये लावूं केजें । धीर शुद्धबीजें गोमटा तो ॥ २ ॥ खऱ्याचिये अंगी आपणचि चाली । लावणी लाविली काय लागे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चाड करा ते वमाव । आम्हासी तो वाव धीर आहे ॥ ४ ॥

३४०५. परद्रव्य परकांता । नातळे जयाचिये चित्ता । आगिक कर्मी तो तत्वता । बांधला नवजाय ॥ १ ॥ एगा अनुभव गेकडा । विश्वासीं तो जांवा जोडा । एकांत त्या पुढा । अवधा करी उकल ॥ २ ॥ सकट आंबलें तें अन्न । शोधी तेंचे मद्यपान । विषानें भिन्न । केलें शुद्धाशुद्ध ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नित । बरवें अनुभवें उचित । तरी काय हित । मोलें द्यावें लागतें ॥ ४ ॥

३४०६ पाषाणप्रतिमा सोन्याच्या पादुका । हें तो हातीं एका समर्थाचे ॥ १ ॥ अनामिका हातीं समर्थाचा शिका । न मानितां लोकां येईल कळों ॥ २ ॥ तुका म्हणे येथें दुराग्रह खोटा । आपुल्या अदृष्टा शरण जावें ॥ ३ ॥

३४०७. रडोनियां मान । कोण मागता भूषण ॥ १ ॥ देवें दिलें तरी गोड । राहे रुचि आणि कोड ॥ २ ॥ लाविता लावणी । विके

भीके केज्या दानी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धीरा–। विण कैसा होतो हिरा ॥ ४ ॥

३४०८. उजळितां उजळे दीपकाची वाती । स्वयंभ ते ज्योति हिऱ्या अंगीं ॥ १ ॥ एकीं महाकष्टें मेळविलें धन । एकासी जतन दैवयोगें ॥ २ ॥ परिमळें * कळें चंदनाचें चिन्ह । निवडी ते भिन्न गाढव तो ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जया अंगीं नामठसा । तो तरे सहसा वंद्य होय ॥ ४ ॥

३४०९. पापाचिया मुळें । झालें सत्याचें वाटोळें ॥ १ ॥ दोष झाले बळिवंत । नाहीं ऐसी झाली नीत ॥ २ ॥ मेघ पडों भीतीं । पिकें सांडियली क्षिति ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कांहीं । वेदा वीर्य शक्ति नाहीं ॥ ४ ॥

३४१०. निरोप सांगतां । न धरीं भय न करीं चिंता ॥ १ ॥ असो ज्याचे त्याचे माथां । आपण करावी ते कथा ॥ २ ॥ उतरावा भार । किंवा न व्हावें सादर ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वाहे धाक । तया इह ना परलोक ॥ ४ ॥

३४११. निगमाचें वन । नका शोधूं करूं शीण ॥ १ ॥ या रे गौळियांचे घरीं । बांधलें तें दावेंवरी ॥ २ ॥ पीडलेती भ्रमें । वाटा नकळतां वर्मे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भार ।माथां टाका अहंकार ॥ ४ ॥

३४१२. चित्ता मिळे त्याचा संग रुचिकर । क्षोभवितें दूर तेंचि भलें ॥ १ ॥ ऐसी परंपरा आलीसे चालत । भलत्याची नीत त्यागावरी ॥२॥ हो कां पिता पुत्र बंधु कोणी तरी । विजाति संग्रहीं धरूं नये॥३॥तुका म्हणे सत्य पाळावें वचन । अन्यथा आपण करूं नये ॥४

३४१३. भक्ति ते कठिण शुळावरील पोळी । निवडे तो बळी विरळा शूर ॥ १ ॥ जेथें पाहें तेथें देखीचा पर्वत । पायाविण भिंत तांतडीची ॥ २ ॥ कामावलें तरि पाका ओज घडे । रुचि आणि जोडे श्लाघ्यता हे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मना पाहिजे अंकुश । नित्य नवा दिस जागृतीचा ॥ ४ ॥

३४१४. सर्प विंचू दिसे । धन अभाग्या कोळसे ॥ १ ॥

* केले

आला डोळयांसि कवळ । तेणें मळलें उजळ ॥ २ ॥ अंगाचे भोवंडी । भोय झाडें फिरती धोंडी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाड । पाप ठाके हिताआड ॥ ४ ॥

३४१५. यथार्थ वाद सांडूनि उपचार । बोलती ते अघोर भोगितील ॥ १ ॥ चोरा धरितां सांगे कुठाऱ्याचें नांव । दोघांचेहि पाव हात जाती ॥ २ ॥ तुका म्हणे असे पुराणीं निवाड । माझी हे बडबड नव्हे कांहीं ॥ ३ ॥

३४१६. एक तटस्थ मानसीं । एक सहजचि आळसी ॥ १ ॥ दोन्ही दिसती सारखीं । वर्म जाणे तो पारखी ॥ २ ॥ एक ध्यानीं करिती जप । एक बैसुनि घेती झोंप ॥ ३ ॥ एका सर्वस्वाचा त्याग । एका पोटासाठीं जोग ॥ ४ ॥ एका भक्ति पोटासाठीं एका देवासवें गांठी ॥ ५ ॥ वर्म पोटीं एका । फळें दोन सांगे तुका ॥ ६ ॥

३४१७. चित्त समाधान । तरी विष वाटे सोनें ॥ १ ॥ बहु खोटा अतिशय । जाणा भले सांगों काय ॥ २ ॥ मनाच्या तळमळें । चंदनेंही अंग पोळे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दुजा । उपचार पीडा पूजा ॥ ४ ॥

३४१८. भूतीं भगवंत । हा तों जाणतों संकेत ॥ १ ॥ भारी मोकलितो बाण । ज्याचा त्यासी कळे गुण ॥ २ ॥ करावा उपदेश । निवडोनि तरि दोष ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वाटे । चुकतां आ_रानें कांटे ॥ ४ ॥

३४१९. हेंहि ऐसें तेंही तैसें । उभय पिसें अविचार ॥ १ ॥ अभिमानाचे ठेलाठेलीं । मधीं झालीं हिंपुटा ॥ २ ॥ धांग शांती ठाव नुरे । हाचि उरे आबाळया ॥ ३ ॥ कौतुक हें पाहे तुका । कढतां लोकां अधर्णी ॥ ४ ॥

३४२०. निंदावें हें जग । ऐसा भागा आला भाग ॥ १ ॥ होतें तैसें आलें फळ । गेलें निवडूनि सकळ ॥ २ ॥ दुसऱ्याच्या मता । मिळेनासें झालें चित्ता ॥ ३ ॥ तुका झाला सांडा । विटाबती पोरें रांडा ॥ ४ ॥

३४२१. हित सांगे तेणें दिलें जीवदान । घातकी तो जाण मनामागें ॥ १ ॥ बळें हे वारावे अधर्म करितां । अंधळे चालतां

आदरानें ॥ २ ॥ द्रव्य देऊनियां धाडावें तीर्थासी । नेदावें चोरासी चंद्रबळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐसें आहे हें पुराणीं । नाहीं माझी वाणी पदरींची ॥ ४ ॥

३४२२. आपुली कसोटी शुद्ध राखी कारण । आगीनें भूषण अधिक पुटा ॥ १ ॥ नाहीं कोणासवें बोलणें लागत । निश्चितीनें चित्तसमाधान ॥ २ ॥ लपविलें तेंही ढेंकरें उमटे । खोटियाचें खोटें उर फोडी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे निंदा स्तुति दोन्ही वाव । आपुलाला भाव फळा येतो ॥ ४ ॥

३४२३. अनुभवें आलें अंगा । तें या जगा देतसें ॥ १ ॥ नव्हती हाततुके बोल । मूळ ओल अंतरींची ॥ २ ॥ उतरूनि दिलें कशी । शुद्धरसीं सरतें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दुसरें नाहीं । ऐसी ग्वाही गुजरली ॥ ४ ॥

३४२४. क्षमाशस्त्र जया नराचिया हातीं । दुष्ट तयाप्रति काय करी ॥ १ ॥ तृण नाहीं तेथें पडिला दावाग्नि । जाय तो विझोनि आपसया ॥ २ ॥ तुका म्हणे क्षमा सर्वांचें स्वहित । धरा अखंडित सुखरूप ॥ ३ ॥

३४२५. ज्याची जया आस । तया जवळी त्याचा वास ॥ १ ॥ येर जवळी तें दुरी । वत्स सांडी धेनु घरीं ॥ २ ॥ गोडी प्रियापाशीं । सुख उपजे येरासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बोल । घडे तया ठायीं मोल ॥ ४ ॥

३४२६. संतसंगतीं न करावा वास । एखादे गुणदोष अंगा येतो ॥ १ ॥ मग तया दोषा नाहीं परिहार । होय अपहार सुकृताचा ॥२॥ तुका म्हणे नमस्कारावे दुरून । अंतरीं धरून राहें रूप ॥ ३ ॥

३४२७. एका म्हणतां भलें । आणिका सहजाचि निंदिलें ॥ १ ॥ कांहीं न करितां सायास । सहज घडले ते दोष ॥ २ ॥ बरेंवाइटाचें । नाहीं मज कांहीं साचें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वाणी । खंडोनि राहावें चिंतनीं ॥ ४ ॥

३४२८. करी आणिकांचा अपमान । खळ छळवादी ब्राह्मण । तया देतां दान । नरका जाती उभयतां ॥ १ ॥ तैसें झालें दोघा-

जणां । मागतिया यजमाना । जाळियलें वना । आपणासहित कांचणी ॥ २ ॥ घडतां दगडाची नाव । मोल क्लेश गेले वाव । तरता नाहीं ठाव । बुडवी तारूं तरतिया ॥ ३ ॥ चोर दिधला साटा । तेणें मारियेल्या वाटा । तुका म्हणे ताठा । हें तव दोषें नाडती ॥ ४ ॥

३४२९. सतीचें तें घेतां वाण । बहु कठीण परिणामीं ॥ १ ॥ जिवासाठीं गौरव वाढे । आहाच जोडे तें नव्हे ॥ २ ॥ जरि होय उघडी दृष्टी । तरिच गोष्टी युद्धाच्या ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अगा येतां । तरी सत्ता धैर्याची ॥ ४ ॥

३४३०. न म्हणे सान थोर । दुष्ट पापी अथवा चोर ॥ १ ॥ सकळा द्यावी एकी चवी । तहान हरूनि निववी ॥ २ ॥ न म्हणे दिवस राती । सर्व काळ सर्वांभूतीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे झारी । घेता नांद्यानें खापरी ॥ ४ ॥

३४३१. योगाचें तें भाग्य क्षमा । आधीं दमा इंद्रियें ॥ १ ॥ अवघीं भाग्यें येती घरा । देव सोयरा झालिया ॥ २ ॥ मिरासीचें म्हूण शेत । नाहीं देत पीक उगें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे उचित जाणा । उगीं शिणा कासाला ॥ ४ ॥

३४३२. द्रव्याचिया मागें कळिकाळाचा लाग । म्हणोनियां संग खोटा त्याचा ॥ १ ॥ निरयाचें मूळ घालूनियां मागें । मांडिली प्रसंगें कथा पुढें ॥ २ ॥ आजिच्या प्रसंगें हाचि लाभ घ्यावा । पुढील भार देवावरी घाला ॥ ३ ॥ प्रारब्ध काहीं न पालटे सोनें । तृष्णेचें हें पिसें वांयांविण ॥ ४ ॥ तुका म्हणे घेई गोड ऐसें धन । सादर श्रवण करोनियां ॥ ५ ॥

३४३३. जीवन्मुक्त ज्ञानी जरि झाले पावन । त्यजावा दुर्जन-संग तिहीं ॥ १ ॥ बहुत अन्न विष मोहरीच्या मानें । अवघेंचि तेणें विष होय ॥ २ ॥ तुका म्हणे जेणें आपुलें स्वहित । तैसी करा नीत विचारूनि ॥ ३ ॥

३४३४. विधीनें सेवन । विषयत्यागातें समान ॥ १ ॥ मुख्य धर्म देव चित्तीं । आदि अवसानीं अंतीं ॥ २ ॥ बहु अतिशय खोटा । तर्कें होती बहु वाटा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भावें । कृपा करिजेते देवें ॥ ४ ॥

३४३५. चालिले सोबती । काय मानिली निश्चिंती ॥ १ ॥ काय करिसी एकला । काळ सन्निध पातला ॥ २ ॥ कांहीं सावध तों बरवा । करीं आपुला काढावा ॥ ३ ॥ चालिले अगळे । हळूच कान केश डोळे ॥ ४ ॥ वोसरले दांत । दाढा गडबडल्या आंत ॥ ५ ॥ एकली तळमळे । जिव्हां * भलतेंचि चावळे ॥ ६ ॥ तुका म्हणे यांणीं । तुझी मांडिली घालणी ॥ ७ ॥

३४३६. आशा तृष्णा माया अपमानाचें बीज । नासिलिया पूज्य होईजेतें ॥ १ ॥ अधीरासी नाहीं चालों जातां मान । दुर्लभ दर्शन धीर त्याचें ॥ २ ॥ तुका म्हणे नाहीं आणिकासी बोल । वांयां जाय मोल बुद्धिपाशीं ॥ ३ ॥

३४३७. शोकें शोक वाढे । हिमतीचे धीर गाढे ॥ १ ॥ येथें केलें नव्हे काई । लंडीपण खोटें भाई ॥ २ ॥ करितां होया होय । परी नव्हे कोणी साह्य ॥ ३ ॥ तुका म्हणे घडी । साधिलिया एक थोडी ॥ ४ ॥

३४३८. दया तिचें नांव भूतांचें पाळण । आणिक निर्दळण कंटकाचें ॥ १ ॥ धर्मनीतीचा हा ऐकावा वेव्हार । निवडिलें सार असार तें ॥ २ ॥ पाप त्याचें नांव न विचारितां नीत । भलतेंचि उन्मत्त करी सदा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धर्म रक्षावयासाठीं । देवासही आटी जन्म घेणें ॥ ४ ॥

३४३९. मायेचा मारिला अंगीं नाहीं घाव । दुःखे तरी लव धडधडी ॥ १ ॥ न लभे हा काळ न सुटे हातींचा । न बोलवे वाचा वेडावली ॥ २ ॥ न पवे धांवणें न पवेचि लाग । न लगेचि माग धरावया ॥ ३ ॥ भेणें तरी अंगा लावियेल्या राखा । तरी त्यासी वाखा करीतसे ॥ ४ ॥ तुका म्हणे हाका मारूं नेदी देवा । लोकांपाठीं हेवा लागलासे ॥ ५ ॥

३४४०. नको होऊं देऊं भावीं अभावना । याचि नांवें जाणा बहु दोष ॥ १ ॥ मेघवृष्टि येथें होते अनिवार । जिव्हाळ्या उखर लाभ नाड ॥ २ ॥ उत्तम विभागे कनिष्ठाची इच्छा । कल्पतरु तैसा फळे

---

* भलतें ठायीं लोळे ।

त्यासी ॥ २ ॥ तुका म्हणे जिणें बहु थोडे आहे । आपुलिया पाहें पुढें बरें ॥ ४ ॥

३४४१. पूर आला आनंदाचा । लाटा उसळती प्रेमाच्या ॥ १ ॥ बांधूं विठ्ठलसांगडी । पोहोनि जाऊ पैल थडी । अवघे जन गडी । घाला उडी भाईनो ॥ २ ॥ हें तों नाहीं सर्वकाळ । अमुप * आनंदाचें जळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे शेरा पुण्यें । ओघ आला पंथें येणें ॥४॥

३४४२. विट नेघे ऐसें रांधा । जेणें बाधा उपजे ना ॥ १ ॥ तरीच तें गोड राहे । निरें पाहे स्वयंभ ॥२॥ आणिका गुणां पोटीं वाव । दावी भाव आपुला ॥ ३ ॥ तुका म्हणे शुद्ध जाती । ते मागुती परतेना ॥ ४ ॥

३४४३. पूज्या एकासनीं आसनीं आसन । बैसतां गमन मातेशीं तें ॥१॥ सांगतों ते धर्म नीतीचा संकेत । सावधान हित व्हावें तरी ॥२॥ संता ठाया ठाव पूजनाची इच्छा । जीवनींच वळसा सांपडला ॥ ३ ॥ तुका म्हणे एकाएकीं वरासन । दुजें तेथें भिन्न अशोभ तें ॥ ४ ॥

३४४४. मागें नेणपणें घडलें तें क्षमा । आतां देतों सीमा करूनियां ॥ १ ॥ परनारीचें जया घडेल गमन । दावी तो वदन जननीरत ॥ २ ॥ उपदेशावरी मन नाहीं हातीं । तो आम्हां पुढती राहूं नये ॥३॥ तुका म्हणे साक्षी असों द्यावें मन । घातला ते आण पाळावया ॥ ४ ॥

३४४५. रत्नाच्या वोवणी कांचे ऐशा धरी । आव्हेरूनी दुरी अधिकारें ॥ १ ॥ जातीचा स्वभाव आला डोळयां आड । तया घडे नाड न कळतां ॥ २ ॥ कामधेनु देखे जैशा गाई म्हैसी । आणिका त्या ऐसी करोनियां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काय बोलोनियां फार । जयाचा वेव्हार तया साजे ॥ ४ ॥

३४४६. भोग तो न घडे संचितावांचूनि । करावें तें मनीं समाधान ॥ १ ॥ म्हणऊनि मनीं मानूं नये खेदू । म्हणावा गोविंदू वेळोवेळां ॥ २ ॥ आणिकां रुसावें नलगे बहुतां । आपुल्या संचिता-

* अमृताचे

वांचूनियां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भार घातलियावरी । होईल कैवारी नारायण ॥ ४ ॥

३४४७. मृगाचिया अंगीं कस्तुरीचा वास । असे ज्याचा त्यास नसे ठावा ॥ १ ॥ भाग्यवंत घेती वेचूनियां मोल । भारवाही मेले वाहतां ओझें ॥ २ ॥ चंद्रामृतें तृप्ति पारणें चकोरा ॥ भ्रमरासी चारा सुगंधाचा ॥ ३ ॥ अधिकारी येथें घेती हातवटी । परीक्षवंता दृष्टी रत्न जैसें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे काय अंधळिया हातीं । दिलें जैसें मोतीं वांयां जाय ॥ ५ ॥

३४४८. विषम वाट दुरवरी । चालूनि परती धरी । मागील तें उरी । उरली नाहीं भयाची ॥ १ ॥ मुख्य न व्हावा तो नाड । शेवटाचें हातीं गोड । सरलिया चाड । मग कैंचे * उद्वेग ॥ २ ॥ होता पहिला अभ्यास । समयीं घालावया कास । तेव्हां लटिके दोष । योगें अनुतापाच्या ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आहे । बुद्धि केलीयानें साहे । जवळीच पाहें । देव वाट स्मरणाची ॥ ४ ॥

३४४९. वत्स पळे धेनु धांवे पाठी लागे । प्रीतीचा तो अंगें आविर्भाव ॥ १ ॥ शिकविलें काय येइल कारणा । सूत्र ओढी मना आणिकाच्या ॥ २ ॥ सांडिलें तें नाहीं घेत मेळवितां । म्हणऊनि लाता मागें सारी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आग्रह करावा न लगे । सांगतसे हा गे अनुभव ॥ ४ ॥

३४५०. भांडवी माउली कवतुकें बाळा । आपणा सकळां साक्षित्वेसीं ॥ १॥ माझी माझी म्हणे एकएका मारी । हें तों नाहीं दुरी उभयतां ॥ २ ॥ तुझें थोडे भातें माझें बहु फार । छंद करकर वाद मिथ्या ॥ ३ ॥ तुका म्हणे एके ठायीं आहे वर्म । हेंचि होय श्रम निवारितें ॥ ४ ॥

३४५१. बहुत प्रकार गव्हांचे । जिव्हा नाचे आवडी ॥ १ ॥ सरले परि आवडी नवी । सिंधु दावी तरंग ॥ २ ॥ घेतलें द्यावें वेळोवेळां । माय बाळा न विसंबे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे रस वचनीं । पडताळूनि तोचि सेवीं ॥ ४ ॥

---

* उद्योग

३४५२. शक्ती द्याव्या देवा । नाहीं पार्थिवाची सेवा ॥ १ ॥ मुख्य आहे ऐसा धर्म । जाणते हो जाणा वर्म ॥ २ ॥ मना पोटीं देव । जाणा जैसा तैसा भाव ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सोसें । लागे लाविल्याचें पिसें ॥ ४ ॥

३४५३. साधनाचे कष्ट मोठे । भय वाटे थोर हें ॥ १ ॥ मुखें गावें भावें गीत । सर्व हित बैसालिया ॥ २ ॥ दामा नव्हे कर्म दान । तन मन निश्चळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आत्मनिष्ठा । भोग चेष्टा मनाची ॥ ४ ॥

३४५४. करावें चिंतन । तेंचि बरें न भेटून ॥ १ ॥ बरवा अंगीं राहे भाव । * तग तोचि जाणा देव ॥ २ ॥ दर्शनाची उरी । अवस्थाचि अंग धरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मन । तेथें सकळ कारण ॥४॥

३४५५. पाहतां ठायाठाव । जातो अंतरोनि देव ॥ १ ॥ नये वाटों गुणदोषीं । मना जतन येविशीं ॥ २ ॥ त्रिविधदेह परिचारा । जनीं जनार्दन खरा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धीरें । विण कैसें होतें बरें ॥ ४ ॥

३४५६. परमार्थी तो न म्हणावा आपुला । सलगी धाकुला हलूं नये ॥ १ ॥ थोडाचि स्फुलिंग बहुत दावाग्नि । वाढतां इंधनीं वाढविला ॥ २ ॥ पितियाने तैसा वंदावा कुमर । जयाचें अंतर देव वसे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे शिरीं वाहावें खापर । माजी असे सार नवनीत ॥ ४ ॥

३४५७. सारावीं लिगाडें धरावा सुपंथ । जावें उसंतीत हळूहळू ॥ १ ॥ पुढें जातियाचे उमटले माग । भांबावलें जग आडरानें ॥ २ ॥ वेचल्याचा पाहे वगवारि झाडा । बळाचा निधडा पुढिलिया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जैशी दाखवावी वाणी । ते ग्यावी भरोनी शेवट तों ॥ ४ ॥

३४५८. आदि मध्य अंत दाखविलें दीपें । हा तों आपणापें यत्न बरा ॥ १ ॥ दास्यत्वें दाविलें धन्याचें भांडार । तो तों नव्हे सार घेऊनियां ॥ २ ॥ उपायानें सोस नासला सकळ । सत्तसत्तावळ

---

* तागे, तव

अंगा आलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दृष्टी सकळांचें शिरीं । वचनेंचि करी बैसोनियां ॥ ४ ॥

३४५९. गौरव गौरवापुरतें । फळ सत्याचे संकल्पें ॥ १ ॥ कठिण योगाहुनी क्षेम । बोकलिया होतो श्रम ॥ २ ॥ पात्रलें मरे शिवेपाशीं । क्लेश * उतरत क्लेशीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बहु आणी । कठिण निघालिया रणीं ॥ ४ ॥

३४६०. आपल्याच फुंदें । जेथें तेथें घेती छंदें ॥ १ ॥ पडिला सत्याचा दुष्काळ । बहु फार झाली घोळ ॥ २ ॥ विश्वाचे माठ । त्याचे कपाळीं तें नाट ॥ ३ ॥ तुका म्हणे घाणा । मूढा तीर्थी प्रदक्षिणा ॥ ४ ॥

३४६१. भोग द्यावे देवा । त्याग भोगींच बरवा ॥ १ ॥ आपण व्हावें एकीकडे । देव कळेवरी जोडे ॥ २ ॥ योजे यथाकाळें । उत्तम पाला कंद मुळं ॥ ३ ॥ वंचकासी दोष । तुका म्हणे मिथ्या सोस ॥ ४ ॥

३४६२. देव होईजत देवाचे संगती । पतन पंगती जगाचिया ॥ १ ॥ दोहींकडे दोन्ही वाहातील वाटा । करितील सांठा आपुलाला ॥ २ ॥ ❀ दाखविले परी नाहीं * वर्जिजेता । आला तोचि चित्ता भाग वरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अंगीं आवडीचें बळ । उपदेश मूळ बीजपात्र ॥ ४ ॥

३४६३. पाषाण परिस भूमि जांबूनद । वंशाचा संबंध धातयाचा ॥ १ ॥ सोनियाची पुरी समुद्राचा वेढा । समुदाय गाढा राक्षसांचा ॥ २ ॥ ऐशीं सहस्र ज्या सुंदरा कामिनी । माजी मुखरणी मंदोदरी ॥ ३ ॥ पुत्रपौत्रांचा लेखा कोण करी । मुख्य पुत्र हरी इंद्रा आणी चौदा चौकडिया आयुष्यगणना । बधुवर्ग जाणा कुंभकर्ण ॥ ५ ॥

३४६४. आवडी येते गुणें । कळों चिन्हें उमटती ॥ १ ॥ पोटींचें ओठीं उभें राहे । चित्त साहे मनासी ॥ २ ॥ डोहोळियाची भूक गर्भा । तांटीं प्रभा प्रतिबिंब ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मागून घ्यायें । मना खावें वाटे तें ॥ ४ ॥

---

* उतरती ❀ दुखाविले * वरिजिता

३४६५. लांब धांवे पाय चोरी । भरोवरी जनाच्या ॥ १ ॥ आतां कैसे होय याचें । शिजतां काचें राहिलें ॥ २ ॥ खाय ओकी वेळोवेळां । कैसी कळा राहेल ॥३॥ तुका म्हणे भावहीन । त्याचा शीण पावावा ॥४॥

३४६६. काय दिस गेले अवघेचि वराडें । तें आलें सांकडें कथे-माजी ॥ १ ॥ क्षण एके ठायीं मन स्थिर नाहीं । अराणूक कई होईल पुढें ॥ २ ॥ कथेचा विसर दोषामुळें होय । तरणोपाय कैंचा मग ॥ ३ ॥ काय सांचवुनि उरलें हें मागें । घटिका एक संगें काय गेली ॥ ४ ॥ तेचि वाणी येथें करा उजळणी । काढावीं मथूनि शब्दरत्नें ॥ ५ ॥ तुका म्हणे हेंचि बोलावया चाड । नाम घेतां गोड हित असे ॥ ६ ॥

३४६७. केला मातीचा पशुपति । परि मातीसी काय महती । शिवपूजा शिवासि पावे । माती मातीमाजी सामावे ॥ १ ॥ तैसे पूजिती आम्हां संत । पूजा घेतो भगवंत । आम्ही किंकर संतांचे दास । संत पदवी नको आम्हांस ॥ २ ॥ केला पाषाणाचा विष्णु । परी पाषाण नव्हे विष्णु । विष्णुपूजा विष्णुसि अर्पे । पाषाण राहे पाषाणरूपें ॥ ३ ॥ केली कांशाची जगदंबा । परि कांसें नव्हे अंबा । पूजा अंबेची अंबेला घेणें । कांसें राहे कांसेंपणें ॥ ४ ॥ ब्रह्मानंद पूर्णामाजी । तुका म्हणे केली कांजी । ज्याची पूजा तेणेंचि घेणें । आम्हां पाषाणरूप राहणें ॥ ५ ॥

३४६८. जातिविजातीची व्हावयासि भेटी । संकल्प तो पोटीं वाहों नये ॥ १ ॥ होणार तें घडो होणाराच्या गुणें । होइल नारायणें निर्मिलें तें ॥ २ ॥ व्याघ्राचिये भुके वधावी ते गाय । याचें नांव काय पुण्य असे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे न करी विचार पुरता । गरज्याची माता पिता खर ॥ ४ ॥

३४६९. आइत्याची राशी । आली पाकसिद्धीपाशीं ॥ १ ॥ आतां सोडोनि भोजन । भिके जावें वेडेपण ॥ २ ॥ उसंतिली वाट । मागें परतावें फुकट ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वाणी । वेचों बैसोन ठाकणीं ॥ ४ ॥

३४७०. मुळाचिया मुळें । दुःखें वाढती सकळें ॥ १ ॥ ऐसा योगियांचा धर्म । नव्हे वाढवावा श्रम ॥ २ ॥ न कळे आवडी ।

कोण आहे कैसी घडी ॥३॥ तुका म्हणे थीतें । दुःख पाववावें चित्तें॥४

३४७१. एकल्या नव्हे खेळ चांग । धरिला संग म्हणऊनि ॥ १॥ उमटे तेव्हां कळे नाद । भेदाभेद निवडेना ॥ २ ॥ दुसऱ्या परी एक ऐसा । न वजे रिसा निकुरेंही ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कळत्यां कळे । येर खेळे खेळ म्हणो ॥ ४ ॥

३४७२. लोह कफ गार सिद्ध हे सामुग्री । अग्नि टणत्कारी दिसों येतो ॥ १ ॥ सांगावें तें काई सांगावें तें काई । चित्ता होय ठायीं अनुभव तो ॥ २ ॥ अन्नें सांगों येतो तृप्तीचा अनुभव । करूनि उपाय घेऊं हेवा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मिळे जीवनीं जीवन । तेथें कोणा कोण नांव ठेवी ॥ ४ ॥

३४७३. निवडोनि वाण काढिले निराळे । प्रमाण डोहळे यावरि ते ॥ १ ॥ जयाचा विभाग तयासीच फळे । देखणें निराळें कौतुकासी ॥ २ ॥ शूर तो ओळखे घायडायहात । येरां होईल मात सांगायाची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझी केळव ते वाणी । केला निजस्थानीं जानवसा ॥ ४ ॥

३४७४. एकीं असे एक हेवा । येर अनावडी जीवां ॥ १ ॥ देवें केल्या भिन्न जाती । उत्तम कनिष्ठ मध्यस्ती ॥ २ ॥ प्रीतीसाठीं भेद । कोणी पूज्य कोणी निंद्य ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लळा । त्याचा जाणे हा कळवळा ॥ ४ ॥

३४७५. अनुभवें वदे वाणी । अंतर ध्यानीं आपुलें ॥ १ ॥ कैंची चिका दुधचवी । जरी दावी पांढरें ॥ २ ॥ जातीऐसा दावी रंग । बहु जग या नांव ॥ ३ ॥ तुका म्हणे खद्योत तें । ढुंगाभोंवतें आपुलिया ॥ ४ ॥

३४७६. न सरे भांडार । भरलें वेचितां अपार ॥ १ ॥ मवित्याचें पोट भरें । पुढिलासी पुढें उरे ॥ २ ॥ कारणापुरता । लाहो आपुलाल्या हिता ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । पुढें केला चाले हेवा ॥४॥

३४७७. निवडुनि दिलें नवनीत । संचित ते भोगीते ॥ १ ॥ आतां पुढें भाव सार । जीवना थोर पाहावया ॥ २ ॥ पारखियाचे पडिलें हातीं । चांचपती आंधळीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सेवन घडे । त्यासी जोडे लाभ हा ॥ ४ ॥

३४७८. वाखर घेउनि आले । त्यासी तरवारेनें हाले ॥ १ ॥ नव्हे आपुलें उचित । करूनि टाकावे फजित ॥ २ ॥ अंगुळिया मोडी । त्यासी काय सिलें घोडीं ॥ ३ ॥ नपुंसकासाठीं । तुका म्हणे नलगे जेठी ॥ ४ ॥

३४७९. शिळें खातां आला वीट । सुने धीट पाय धरी ॥ १ ॥ कान्होबा ते जाणे खूण । उन उन घास घाली ॥ २ ॥ आपुले ठायींचें घ्यावें । लाड भावें पाळावा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मी जुनाट सुनें । मोहो तेणें परतला ॥ ४ ॥

३४८०. आम्हां कांहीं आम्हां कांहीं । आतां नाहीं या बोलें ॥ १॥ मोल सांगा मोल सांगा । घेणें तिहीं गा पुसावें ॥२॥ कैसें घडें कैसें घडें । बडबड तुज मज ॥३॥ मुद्दलें साठीं मुद्दलें साठीं । लाभ पोटीं त्यामधीं ॥४॥ तुका म्हणे साठवूं घरीं । आडल्या काळें पुसती तरी॥५

३४८१. मोटळें हाटीं सोडिल्या गांठी । विकऱ्या घातले कण । ज्याचे भाग त्यासी देऊनि निवारिलें । सारूनि लिगाड दान । खरें माप हातीं बैसलों । मानिती तेचि चौघे जण । खरें वित्त तेथें आलें चोजवीत । गिऱ्हाईक संतजन ॥ १ ॥ झाडिला पालव केला हाट वेच । झाली सकळींच आराणूक । याल तरि तुम्हीं करा लगबग । आमचे ते कोणी लोक ॥ २ ॥ एक ते उत्तम मध्यम कनिष्ठ । वित्ताचे प्रकार तीन । बहुतां जनांचे बहुत प्रकार । वेगळाले वाण । लाभ हाणि कोणा मुद्दल झालें । कोणासी पडिलें खाण । अर्धमर्ध कोणी गुंतोनि राहिली । थोडे तैसे बहु जन ॥ ३ ॥ एक सांते आले एके गांवींहून । येकामेचि नव्हे जाणें । येतां जातां रुजू नाहीं दिवाणा । काळतोंडीं एकी तेणें । लाग भाग एकी एकानीं गोविली । मागील पुढिलां ऋणें । तुका म्हणे आतां पाहूं नये वास । साधावें आपुलें घेणें ॥ ४ ॥

३४८२. नारायण ऐसा । सेवूं नेणतील रसा ॥ १ ॥ जेणें भवव्याध तुटे । दुःख मागुतें न भेटे ॥ २ ॥ नलगे कांहीं आटी । बाधा राहों न शके पोटीं ॥ ३ ॥ कैवल्य तें जोडे । ❀कृपा लवकरी घडे

❀ पालट

॥ ४ ॥ जन्ममरण दुःख अटें । जाळें अवघेंचि तुटें ॥ ५ ॥ तुका म्हणे झाला । याचा गुण बहुतांला ॥ ६ ॥

३४८३. मान इच्छी तो अपमान पावे । अमंगळ सर्वें अभाग्याची ॥ १ ॥ एकाचिये अंगीं दुजियाचा वास । आशा पुढें नाश सिद्ध करी ॥ २ ॥ आधीक फळासी कोठें पावों शके । वासनेची भिकेवरी चाली ॥ ३ ॥ तुका म्हणे राजहंस ढोरा नांवें । काय तया घ्यावें अळंकाराचें ॥ ४ ॥

३४८४. करूनि कडाविड । जमा घडिली लगड ॥ १ ॥ होतें तेचि झालें । नाम ठायींचें पडिलें ॥ २ ॥ उतरलें डाई । उत्तम ते सुलाखताई ॥ ३ ॥ हिंडवितां देशोदेश । तुका म्हणे नाहीं नाश ॥ ४ ॥

३४८५. एक परि बहिरे बरे । परि तीं ढोरें ग्यानगंडें ॥ १ ॥ कपाळासी लागली आगी । अभागी कां जीतसे ॥ २ ॥ एक परि बरें वेडें । तर्की कुडें जळो तें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे खातडवासी । अमृतासी नोळखे ॥ ४ ॥

३४८६. तरीच हीं केलीं । दानें वाईट चांगलीं ॥ १ ॥ एका शोभवावे । केलें कवतुक देवें ॥ २ ॥ काय त्याची सत्ता । सूत्र आणीक चाळिता ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धुरें । डोळे भरिले परि [illegible] ॥ ४ ॥

३४८७. तीर्थी धोंडा पाणी । देव रोकडा सज्जनीं ॥ १ ॥ मिळालिया संतसंग । समर्पितां भलें अंग ॥ २ ॥ तीर्थीं भाव फळे । येथें [illegible] ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पाप । गेलें गेल्या कळे ताप ॥४॥

३४८८. [illegible] आनंदाचा । घोष करा हरिनामाचा । कोण हा [illegible] येथील ॥ १ ॥ पुण्य पाहिजे बहुत । जन्मांतरींचें संचित । होईल करीत । आला अधिकारी तो ॥ २ ॥ काय पाहातां [illegible] । पोटभरी कांहीं । घेतां उरी न ठेवा [illegible] ॥ ३ ॥ [illegible] आहे । तेच अंतरीं जो लाहे । तुका म्हणे [illegible] ॥ ४ ॥

३४८९. देवपण्याच्या तीन जाती । वेठी वार्ता अत्यंतीं ॥ १ ॥ जैसा भाव तैसें फळ । स्वातीतोय एक जळ ॥ २ ॥ पाहे सांगे

आणि जेवी । अंतर महदंतर तेवीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हिरा । पारखियां मूढां गारा ॥ ४ ॥

३४९०. मुदलामध्यें पडे तोटा । ऐसा खोटा उदीम ॥ १ ॥ आणिकांची कां लाज नाहीं । आळसा जिहीं जिंतिलें ॥ २ ॥ एके सांते सारिखीं वित्तें । हानि हिते वेगळालीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हित धरा । नोहे पुरा गांवढाळ ॥ ४ ॥

३४९१. देती घेती परज गेली । घर खालीं करोनियां ॥ १ ॥ धांवणियाचे न पडे हातीं । खादली राती काळोखी ॥ २ ॥ अवघियांचें अवघें नेलें । कांहीं ठेविलें नाहीं मागें ॥ ३ ॥ सोंगें संपादुनि दाविला भाव । गेला आधीं माव वरि होती ॥ ४ ॥ घराकडे पाहूं नयेसेंचि झालें । अमानत केलें दिवाणांत ॥ ५ ॥ आतां तुका कोणा न लगेचि हातीं । झाली ते निश्चिंती बोलों नये ॥ ६ ॥

३४९२. गोदे काठीं होता आड । करूनि कोड कवतुकें ॥ १ ॥ देखण्यांनीं एक केलें । आइत्या नेलें जिवनापें ॥ २ ॥ राखोनियां होतों ठाव । अल्प जीव लावूनि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे फिटे धणी । हे सज्जनीं विश्रांति ॥ ४ ॥

३४९३. काळें खादला हा अवघा आकार । उत्पत्ति संहार घडमोडी ॥ १ ॥ बीज तो अंकुर आच्छादिला पोटीं । अनंता शेवटीं एकाचिया ॥ २ ॥ तुका म्हणे शब्दें व्यापिलें आकाश । गुढार हें तैसें कळों नये ॥ ३ ॥

३४९४. सत्य त्यागाचि समान । नलगे वेचावें वचन ॥ १ ॥ नारायणा ऐसे दास । येरयेरांचीच आस ॥ २ ॥ मळ नाहीं चित्ता । तेथें देवाचीच सत्ता ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जाण । तेंच भल्याचें वचन ॥ ४ ॥

३४९५. अहो उभया विटेवरी । भरोवरी चुकाविली ॥१॥ निवारलें येणें जाणें । कोणा कोणें रुसावें ॥ २ ॥ सकळपासी वेचे बळ । भारे फळ निर्माण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे उभयतां । भेटी सत्ता लोभाची ॥ ४ ॥

३४९६. आनंदाचा थारा । सुखें मोहरला झरा ॥ १ ॥ ऐसी प्रभुची ज्या कळा । त्याच्या कोण पाहे बळा ॥ २ ॥ अंकिना एसिया ।

होईल पावविलें ठाया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐसें । दिलें आभंड प्रकाशें ॥ ४ ॥

३४९७. आवडीचे भेटी निवे । चित्त पावे विश्रांति ॥ १ ॥ बरवियाचा छंद मना । नारायणा अवीट ॥ २ ॥ तुळणें कांहीं साम्या पुरे । हें तों नुरे ये रुचि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बरवें झालें । फावलें हें कळे त्या ॥ ४ ॥

३४९८. ज्याचे माथां जो जो भार । तोचि फार तयासी ॥ १ ॥ मागें पुढें अवघें रितें । कळों येतें अनुभवें ॥ २ ॥ परिसा अंगीं अमुप सोनें । पोटीं हीन धातुचें ॥ २ ॥ आपुला तो करी धर्म । जाणे वर्म तुका तें ॥ ४ ॥

३४९९. साच हा विठ्ठल साच हें करणें । संत जीं वचनें बोलियेले ॥ १ ॥ साच तें स्वहित साच ते प्रचित । साच वेदें नीत सांगितली ॥ २ तुका म्हणे घेती साच साच भावें । लटिकें वर्म ठावें नाहीं त्यांसी ॥ ३ ॥

३५००. ज्वरल्यासी काढा औषध पाचन । मूढा नारायण स्मरवितो ॥ १ ॥ भवव्याधि येणें तुटेल रोकडा । करूनियां झाडा निश्चयेसी ॥ २ ॥ आणिकां उपायां अनुपान कठिण । भोगे बरें शीण शीघ्रव्रत ॥ ३ ॥ तुका म्हणे केला उघडा पसारा । भाग्य आलें घरा दारावरी ॥ ४ ॥

३५०१ लावुनियां गोठी । चुकवूं आदरिली दिठी । देऊनियां मिठी । *पडे महिया माथुले ॥ १ ॥ पुढें तोचि करी आड । तिचा लोभ तिसी नाड । § लावूनि चरफड । हात गोऊनि पळावें ॥२॥ आधीं काकुलती । मोहो घालावा पुढती । तोंडीं पडे माती । फिरतां मागें कैंचा तो ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । यासी रडवी याचा हेवा । भावें कां हे सेवा । सुखें तुम्हां नार्पिती ॥ ४ ॥

३५०२ जग अमंगळ । लागे देखतां विटाळ ॥ १ ॥ धर्म भूतांची ते दया । संत कारण ऐसीया ॥ २ ॥ नव्हे माझें मत । साक्षी करूनि सांगे संत ॥३॥ तुका म्हणे जीवें । दावी उमटूनि अनुभवें ॥४

---

* पळे § उरवी

३५०३. करितां तडातोडी । वत्स माते सोई ओढी ॥ १ ॥ करि त्याचा आग्रह उरे । एक एकासाठीं झुरे ॥२॥ भुके इच्छी अन्न । तेंही त्यासाठीं निर्माण ॥३॥ तुका म्हणे जाती । एक एकाचिये चित्तीं॥४॥

३५०४ दिली मान तरी नेघावी * शत्रुसी । शरण आलें त्यासी जतन जीवें ॥ १ ॥ समर्थासी असे विचाराची आण । भलीं पाप पुण्य विचारावें ॥ २ ॥ काकुळतीसाठीं सत्याचा विसर । पडिलें अतर न पाहिजे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे यश कीर्ति आणि मान । करितां जतन देव जोडे ॥ ४ ॥

३५०५. वाइटानें भलें । हीनें दाविलें चांगलें ॥ १ ॥ एकाविण एका । कैंचें मोल होतें फुका ॥ २ ॥ विषें दाविलें अमृत । कडू गोड घातें हित ॥ ३ ॥ काळिमेनें ज्योती । दिवसें कळों आली राती ॥४॥ उंच नीच गारा । हिरा परिस मोहरा ॥ ५ ॥ तुका म्हणे भले । ऐसे नष्टांनीं कळले ॥ ६ ॥

३५०६. आशाबद्ध तो जगाचा दास । पूज्य तो उदास सर्वजना ॥ १ ॥ आहे तें अधीन आपुले हातीं । आणिकां ठेविती काय बोल ॥ २ ॥ जाणातियां पाठीं लागला उपाध । नेणता तो सिद्ध भोजनासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भय बांधलें गांठीं । चोर लागे पाठी दुम तया ॥ ४ ॥

३५०७. केलें पाप जेणें दिलें अनुमोदन । दोघांसि पतन सारिखेंचि ॥ १ ॥ विष नवनीता विष करी संगें दुर्जनाच्या त्यागें सर्व हित ॥ २ ॥ देखिलें आंढाळ निघालिया शेता । टाळावें निमित्ता थैक म्हूण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जोडे केल्याविण कर्म । देखतां तो श्रम न मानितां ॥ ४ ॥

३५०८. पतनासि नेति । तिचा खोटा स्नेह प्रीती ॥ १ ॥ बिधिपुरतें कारण । बहू वारावें वचन ॥ २ ॥ सर्वस्वासी नाडी । ऐसी लाघवाची बेडी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दुरीं । राखतां हे तेचि बरी ॥४॥

३५०९. मागील ते आटी येणें घडे सांग । सुताविलें अंग एका सूत्रें ॥ १ ॥ पहिपाहुणेर ते सोहळ्यापुरतें । तेथूनि आरते उपचार

* शत्रूची

ते ॥ २ ॥ आवश्यक तेथें आगळा आदर । चाली थोडे फार संपादत ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऋण फिटे एके घडी । अलभ्य ते जोडी ह्यातां आल्या ॥ ४ ॥

३५१० संचितांवांचून । पंथ न चलवे कारण ॥ १ ॥ कोरडी ते अवघी आटी । वांयां जाय लाळ घोंटी ॥ २ ॥ धनवित्तें जोडे । देव ऐसें तों न घडे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आड । स्वहितासी बहु नाड ॥ ४ ॥

३५११. आडवा तो उभा । असे दाटोनिया प्रभा ॥ १ ॥ देव नाहीं एकविध । एक भाव असे शुद्ध ॥ २ ॥ भेदाभेद आटी । नाहीं फार कोठें तुटी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे गोवा । उगवा वेव्हाराचा हेवा ॥ ४ ॥

३५१२ अवघ्या वाटा झाल्या क्षीण । कळीं न घडे साधनें । उचित विधी विधान । न कळे न घडे सर्वथा ॥ १ ॥ भक्तिपंथ बहु सोपा । पुण्य नांगवे या पापा । येणें जाणें खेपा । येणेंचि एके खंडती ॥ २ ॥ उभारोनि बाहे । विठो पालवीत आहे । दासां मीचि साहे । मुखें बोले आपुल्या ॥ ३ ॥ भाविक विश्वासी । पार उतरिलें त्यासी । तुका म्हणे नासी । कुतर्क्यांचे कपाळीं ॥ ४ ॥

३५१३ करितां होय होय चित्तची नाहीं । घटापटा कांहीं करूं नये ॥ १ ॥ मग हालतचि नाहीं जवळून । करावा तो शीण शीणविता ॥ २ ॥ साहताचि नाहीं कांहीं पाकुळलें । उगल्या उगलें ढळत आहे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तरी बोलावे झांकून । येथें खुणे खुण पुरतेंचि ॥ ४ ॥

३५१४. मथनें भोग सार । ताकें घडे उपकार ॥ १ ॥ बरवी सायासाची जोडी । अनुभविया ठावी गोडी ॥ २ ॥ पाक आणि रुचि । जेथें तेथें ते कइचो ॥ ३ ॥ वाढितो पंगती । तुका आवडी संगती ॥ ४ ॥

३५१५. जग तरि आम्हां देव । परि हे निंदितों स्वभाव ॥ १ ॥ येतो हिताचा कळवळा । पडती हातीं म्हणुनी काळा ॥ २ ॥ नाहीं कोणी सखा । आम्हां निपराध पारिखा ॥ ३ ॥ उपक्रमें वदे । तुका वर्मासी तें भेदे ॥ ४ ॥

३५१६. ऐकतों दाट । आले एकाचे बोभाट ॥ १ ॥ नका विश्वासों यावरी । चोर देहाचे खाणोरी ॥ २ ॥ हेचि यांची जोडी । सदां बोडकीं उघडीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे न्यावें । ज्याचें त्यासी नाहीं ठावें ॥ ४ ॥

३५१७. चंदन तो चंदनपणें । सहज गुणें संपन्न ॥ १ ॥ वेधलिया धन्य जाती । भाग्यें होती सन्मुख ॥ २ ॥ परिसा अंगीं परिसपण । बाणोनि तें राहिलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कैंची खंती । सुजाती ते टाकणी ॥ ४ ॥

३५१८. सोसें वाढे दोष । झाला न पालटे कस ॥ १ ॥ ऐसें बरवें वचन । करिता तो नारायण ॥ २ ॥ असे प्रारब्ध नेमें । श्रमाचि उरे श्रमें ॥ ३ ॥ सुख देते शांती । तुका म्हणे धरितां चित्तीं ॥ ४ ॥

३५१९. वैरागरापाशीं रत्नाचिया खाणी । हेचि घ्यावी धणी फावेल तों ॥ १ ॥ येथें नाहीं तर्कवितर्कांची चाड । होतसे निवाड खऱ्याखोट्या ॥ २ ॥ उगाच सारावा वाढिला तो ठाव । वाढितिया भाव कळतसे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नव्हे टांचणीचें पाणी । येथें झरवणी जैशा तैसें ॥ ४ ॥

३५२०. कौलें भरियेली पेंठ । निग्रहाचें खोटे तंट ॥ १ ॥ ऐसें माता जाणे वर्म । बाळा वाढवितां धर्म ॥ २ ॥ कामवितां लोहो कसे । तांतडीनें काम नासे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे खडे । देतां अक्षर तें जोडे ॥ ४ ॥

३५२१. नाहीं कोणी दिस जात वांयांविण । साध्य नाहीं शीण लटिकाची ॥ १ ॥ एकाचिये माथां असावें निमित्त । नसों नाहीं हित कपाळीं तें ॥ २ ॥ कांहीं एक तरी बोलायाचा जागा । नेदिती वाउगा उभा ठाकों ॥ ३॥ तुका म्हणे वर्म कळों येतें कांहीं । ओळखी जे ठायीं होईल ते ॥ ४ ॥

३५२२. चहूं आश्रमांचे धर्म । न राखतां जोडे कर्म ॥ १ ॥ तैसी नव्हे भोळी सेवा । एक भावचि कारण देवा ॥ २ ॥ तपें इंद्रियां आघात । क्षण एक वाताहात ॥ ३ ॥ मंत्र चळे थोडा । तरि धडाचि होय वेडा ॥ ४ ॥ व्रत करितां सांग । तरी एक चुकतां भंग

॥ ५ ॥ * धर्मधर्मा सत्वाचि कारण । नाहीं तरी केला सिण ॥ ६ ॥ भूतदयेसि आघात । उंचनीच ‡ पाहे चित्त ॥७॥ तुका म्हणे दुजें । विधिनिषेधाचें ओझें ॥ ८ ॥

३५२३. ज्याची खरी सेवा । त्याच्या भय काय जीवा ॥ १॥ करितां स्वामीसवे वाद । अधिक अधिक आनंद ॥ २ ॥ असावा तो धर्म । मग साहों जातें वर्म ॥ ३ ॥ वदे वाग्देवी । तुका विठ्ठलीं गौरवी ॥ ४ ॥

३५२४. करावें गोमटें । बाळा माते तें उमटें ॥ १ ॥ आपुलिया जीवाहुनी । असे वाल्हें तें जननी ॥ २ ॥ वियोग तो तिस । त्याच्या उपचारें विष ❋ ॥३॥ तुका म्हणे पाय । डोळा सुखावे त्या न्यायें ॥४॥

३५२५. अधिकार तैसा करूं उपदेश । साहे ओझें त्यास तेंचि द्यावें ॥ १ ॥ मुंगीवरी भार गजाचें पालाण । घालितां ते कोण कार्यसिद्धि ॥ २ ॥ तुका म्हणे फांसे वाघुरा कुऱ्हाडी । प्रसंगीं ते काढी पारधी तो ॥ ३ ॥

३५२६. आम्हांपाशीं सरे एक शुद्ध भाव । चतुराई जाणीव नलगे कळा ॥ १ ॥ सर्व जाण माझा स्वामी पांडुरंग । तया अंगसंग गोपाळांसी ॥ २ ॥ तुका म्हणे कर्मे धर्मे नये हातां । तयावरी सत्ता भाविकांची ॥ ३ ॥

३५२७. नव्हों वैद्य आम्ही अर्थाचे भुकेले । भलते द्यावे पाले भलत्यासी ॥ १ ॥ कुपथ्य करूनि विटंबावे रोगी । काय हे सलगी भीड त्यांची ॥ २ ॥ तुका म्हणे लासूं फासूं देऊं डाव । सुखाचा उपाव पुढें आहे ॥ ३ ॥

३५२८. ज्यानें ज्यानें जैसें ध्यावें । तैसें व्हावें कृपाळें ॥ १ ॥ सगुणनिर्गुणांचा ठाव । विटे पाव धरियेले ॥ २ ॥ अवघें साकरेचें

---

* धर्म ‡ वाताहात

❋ कांहीं प्रतींत येथें खालील दोन कडवीं जास्त आढळतात.

हरणी चुकली पाडसा । धुंडाळीती दाही दिशा ॥ ३ ॥
रानीं हिंडों गेली गाय । घरीं वत्स वाट पाहे ॥ ४ ॥

अंग । नये व्यंग निवाडितां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जें जें करी । तें तें हरी भोगिता ॥ ४ ॥

३५२९. अभिमानाची स्वामिनी शांति । महत्व येती सकळ ॥१॥ कळोनिही न कळे वर्म । तरि श्रम पावती ॥ २ ॥ सर्व सत्ता धरितां धीर । वीर्यो वीर आगळा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तिखट तिखें । मृद सखे आवडी ॥ ४ ॥

३५३० गंगा न देखे विटाळ । तेंचि रांजणी ही जळ ॥ १ ॥ अल्प महदा नव्हे सरी । विटाळ तो भेद धरी ॥ २ ॥ काय खंडिली भूमिका । वर्णा पायरि कां लोकां ॥३॥ तुका म्हणे आगीविण । बीज वेगळें तों भिन्न ॥ ४ ॥

३५३१. गंधर्वनगरीं क्षण एक न राहावें । तेंचि करावें मूळक्षेत्र ॥ १ ॥ खपुष्पाची पूजा बांधोनि निर्गुणा । लक्ष्मीनारायणा तोषवावें ॥ २ ॥ वंध्यापुत्राच्या लग्नाचा सोहळा । आपुलियां डोळां पाहा वेगीं ॥ ३ ॥ मृगजळीं पोहे घालूनि सज्ञाना । तापलिया जना तोषवावें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मिथ्या देहेंद्रियकर्म । ब्रह्मार्पण ब्रह्म होय बापा ॥ ५ ॥

३५३२. पोटीं जन्मती रोग । तरि कां म्हणावें आप्तवर्ग ॥ १ ॥ रानीं वसती औषधी । तरि कां म्हणाव्या निपराधी ॥ २ ॥ तैसें शरीराचें नातें । तुका म्हणे सर्व आप्तें ॥ ३ ॥

३५३३. ज्याचे गांवीं केला वास । त्यासी नसावें उदास ॥ १ ॥ तरीच जोडिलें तें भोगे । कांहीं आघात नलगे ॥ २ ॥ वाढवावी थोरी । मुखें म्हणे तुझे हरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हे गोमटी । दासा न घालावी तुटी ॥ ४ ॥

३५३४. नव्हती माझे बोल । अवघें करितो विठ्ठल ॥ १ ॥ कांहीं न धरावी खंती । हित होइल धरा चित्तीं ॥ २ ॥ खोटी ते अहंता । वाट टाकिली सांगतां ॥ ३ ॥ ज्याचें तोचि जाणे । मी मापाडें तुका म्हणे ॥ ४ ॥

३५३५. जैसें तैसें राहे देवाचें हें देणें । यत्न करितां तेणें काय नव्हे ॥ १ ॥ दासां कृपासिंधु नुपेक्षी सर्वथा । अंतरींची व्यथा कळे त्यासी ॥ २ ॥ मागों नेणे परी माय जाणे वर्म । बाळा नेदी श्रम

पावों कांहीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मज अनुभव अंगें । वचन वाउगें मानेना हें ॥ ४ ॥

३५३६. अवगुणांचे हातीं । आहे अवघीच फजीती ॥ १ ॥ नाहीं पात्रासवें चाड । प्रमाण तें फिकें गोड ॥ २ ॥ विष तांब्या वाटी । भरली लाऊं नये होटीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भाव । शुद्ध बरा सोंग वाव ॥ ४ ॥

३५३७. वळितें जें गाई । त्यासी फार लागे काई ॥ १ ॥ निवे भावाचे उत्तरीं । भलते एके धणी वरी ॥ २ ॥ न लगती प्रकार । कांहीं मानाचा आदर ॥ ३ ॥ सांडी थोरपणा । तुका म्हणे सवे दीना ॥ ४ ॥

३५३८. भाव देवाचें उचित । भाव तोचि भगवंत ॥ १ ॥ धन्य-धन्य शुद्ध जाती । संदेह कैंचा तेथें चित्तीं ॥ २ ॥ बहुत बराडी । देवावरी ते आवडी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हे रोकडे । लाभ अधिकारी चोखडे ॥ ४ ॥

३५३९. नये जरी कांहीं । तरी भलतेंचि वाहीं ॥ १ ॥ म्हण-विल्या दास । कोणी न धरी वेठीस ॥ २ ॥ समर्थाच्या नांवें । भल-तैसें विकावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सत्ता । वरी असे त्या बहुतां ॥ ४ ॥

३५४०. पाठीं पोटीं देव । कैंचा हरिदासां भेव ॥ १ ॥ करा आनंदें कीर्तन । नका आशंकित मन ॥ २ ॥ ऐथें कोठें काळ । करील देवापाशीं बळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धनी । सपुरता काय वाणी ॥ ४ ॥

३५४१. लागलिया मुख स्तना । घाली पान्हा माउली ॥ १ ॥ उभयतां आवडी लाड । कोडें कोड पुरतसे ॥ २ ॥ मेळवितां अंगें अंग । प्रेमरंग वाढतो ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जड भारी । अवघें शिरीं जननीचे ॥ ४ ॥

३५४२. चिंतिलें तें मनिचें जाणे । पुरवी खुणे अंतरींचें ॥ १ ॥ रात्री न कळे दिवस न कळे । अंगीं खेळे दैवत हें ॥ २ ॥ नवसि-याचे पुरवी नवस । भोगी त्यासी भिन्न नाहीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे समचि देणें । समचरणीं उभा असे ॥ २ ॥

३५४३. गंगेचिया अंतेविण काय चाड । आपुलें तें कोड तृषे-

पाशीं ॥ १ ॥ विठ्ठल हे मूर्ति साजिरी सुंदर । घालूं निरंतर हृदय-पुटीं ॥ १ ॥ कारण तें असे नवनीतापाशीं । गबाळ तें सोसी येर कोण ॥ ३ ॥ बाळाचे सोईतें घांस घाली माता । अट्टाहास चिंता नाहीं तया ॥ ४ ॥ गाऊं नाचूं करूं आनंदसोहळा । भावचि वेगळा नाहीं आतां ॥ ५ ॥ तुका म्हणे अवघें झालें एकमय । परलोकींची काय चाड आतां ॥ ६ ॥

३५४४. गावें म्हणउनि गीत । धरूनि राहे तैसें चित्त ॥ १ ॥ हेंचि थोर अवघड आहे । अन्न देखोनि भूक राहे ॥ २ ॥ ऐकावी म्हूण कथा । राहे तैसें धरूनि चित्ता ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धर्णा । नव्हे जेविल्यावांचूनि ॥ ४ ॥

३५४५. चालावा पंथ तो पाविजे त्या ठाया । ऐकिलिया वांयां वारता त्या ॥ १ ॥ ऐका जी वोजे पडतसें पायां । भावाचि ते जाया वाट नव्हे ॥ २ ॥ व्याली कुमारीचा अनुभवें अनुभव । सांगतां तो भाव येत नाहीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे येथें पाहिजे आरालें । बिंबीं निवळलें तरि भासे ॥ ४ ॥

३५४६. जन देव तरि पायाचि पडावें । त्याचिया स्वभावें चाड नाहीं ॥ १ ॥ अग्नीचें सौजन्य शीतानिवारण । पालवीं बांधोन नेतां नये ॥ २ ॥ तुका म्हणे विंचू सर्प नारायण । वंदावे दुरोन शिवों नये ॥ ३ ॥

३५४७. देव होसी जरी आणिकांतें करिसी । संदेह येविशीं करणें न लगे ॥ १ ॥ दुष्ट होसी तरी आणिकांतें करिसी । संदेह येविशीं करणें न लगे ॥ २ ॥ तुका म्हणे जें दर्पणीं बिंबलें । तें तया बाणलें निश्चयेसीं ॥ ३ ॥

३५४८. आर्तभूतांप्रति । उत्तम योजाव्या त्या शक्ति ॥ १ ॥ फळ आणि समाधान । तेथें उत्तम कारण ॥ २ ॥ अल्पें तो संतोषी । स्थळीं सांपडे उद्देशीं ॥ ३ ॥ सहज संगम । तुका म्हणे तो उत्तम ॥ ४ ॥

३५४९. कोठें नाहीं अधिकार । गेले नर वांयां ते ॥ १ ॥ ऐका हें सोपें वर्म । नलगे श्रम चिंतना ॥ २ ॥ मृत्याचिये अंगीं छाये । उपायाचे खुंटता ॥३॥ तुका म्हणे अवघे जन । येथें मन असों द्या॥४

३५५०. गोड नांवें क्षीर । परी साकरेचा धीर ॥ १ ॥ तैसें जाणा ब्रह्मज्ञान । बापुडें तें भक्तीविण ॥ २ ॥ रुची नेदी अन्न । ज्यांत नसतां लवण ॥ ३ ॥ अंधळ्याचे श्रम । शिकविल्याचेंचि नाम ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तारा । नांव तंबुऱ्याच्या सारा ॥ ५ ॥

३५५१. उगविल्या गुंती । ऐशा मागें नेणों किती ॥ १ ॥ ख्याती केली अजामेळें । हातें निघालें दिवाळें ॥ २ ॥ मोकलिला प्रायश्चित्तीं । कोणी न धरिती हातीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मुक्त वाट । वैकुंठीची घडघडाट ॥ ४ ॥

३५५२. सुखें न मनी अवगुण । दुःख भोगी त्याचें कोण ॥१॥ हें कां ठायींचें न कळे । राती करा झांकुनी डोळे ॥ २ ॥ चालोनियां आड वाटे । पायीं मोडविले कांटे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कोणा । बोल ठेवितां शहाणा ॥ ४ ॥

३५५३. उपेक्षिला येणें कोणी शरणागत । ऐसी नाहीं मात आईकिली ॥ १ ॥ आतां काय ब्रीद सांडील आपुलें । ठायींचें धरिलें जाणोनियां ॥ २ ॥ माझ्या दोषासाठीं होइल पाठमोरा । ऐसा कोण पुरा भोग बळी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे रूप आमुच्या कैवारें । धरिलें गोजिरें चतुर्भुज ॥ ४ ॥

३५५४. तडामोडी करा । परि उत्तम तें भरा ॥ १ ॥ जेणें खंडे एके खेपे । जाय तेथें लाभें वोपे ॥ २ ॥ दाविल्या सारिखें । मागें नसावें पारिखें ॥ ३ ॥ मागें पुढें ऋण । तुका म्हणे फिटे हीण ॥४॥

३५५५. जीवें व्हावें साटी । पडे संवसारें तुटी ॥ १ ॥ ऐशीं बोलिलों वचनें । सवें घेऊनि नारायण ॥ २ ॥ येणें नाहीं जाणें । केलें कोणा न मागणें ॥ ३ ॥ नाहीं जन्मा आलों । करील ऐसें नेदी बोलों ॥ ४ ॥ ठाव पुसी शेणें । तुका म्हणे खुंटो येणें ॥ ५ ॥

३५५६. राहिलों निराळा । पाहों कवतुक डोळां ॥ १ ॥ करूं जगाचा विनोद । डोळां पाहोनियां छंद ॥ २ ॥ भुललिया संसारें । आलें डोळयासी माजिरें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माथा । कोणी नुचली सर्वथा ॥ ४ ॥

३५५७. क्षोभ आणि कृपा मातेचि समान । विभाग जतन करूनि ठेवी ॥ १ ॥ क्षणभंगुर ते उपजली चिंता । खरी अखंडिता

आवडीची ॥ २ ॥ शिकवूं जाणे ते गोमटियासाठीं । लोभें नाहीं तुटी निश्चयेंसीं ॥ ३ ॥ अवघेंचि मिथ्या समया आरतें । *देतां तें उचितें काय जाणे ॥ ४ ॥ न करी ‡अव्हेर गांजूं नेदी कोणा । भेडसावी तान्हा हाऊ आला ॥ ५ ॥ तुका म्हणे करी जिवासी जतन । दचकुनि मन जवळी आणी ॥ ६ ॥

३५५८. प्रेम नये सांगतां बोलतां दावितां । अनुभव चित्ता चित्त जाणे ॥ १ ॥ कासवीचें बाळ वाढे कृपादृष्टी । दुधा नाहीं भेटी अंगसंगें ॥ २ ॥ पोटामध्यें कोणें सांगितलें सर्पा । उपजत लपा म्हणऊनि ॥ ३ ॥ बोलों नेणें परी जाणे गोड क्षार । अंतरीं विचार त्यासी ठावा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे बरें विचारावें मनीं । आणिक भल्यांनीं पुसों नये ॥ ५ ॥

३५५९. काळाच सारिखीं वाहाती नक्षत्रें । करितां दुसरें फळ नाहीं ॥ १ ॥ ऐसें करत्यानें ठेविलें करून । भरिलें भरून माप नेमें ॥ २ ॥ शीतउष्णकाळीं मेघा वरुषाव । वरुषतां वाव होय शीण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे विष अमृताचे किडे । पालट न घडे जिणें तया ॥ ४ ॥

३५६०. कोरडिया ऐशा काय सारूं गोष्टी । करूं उठाउठीं हित आधीं ॥ १ ॥ खोळंबला राहे आपुला मारग । पहावी ते मग तुटी कोठें ॥ २ ॥ लौकिकाचा आड येईल पसारा । मग येरझारा दुःख देती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे डांकलागे अळंकारें । मग नव्हे खरे पुटे-विण ॥ ४ ॥

३५६१. देवाच्या निरोपें पिटितों डांगोरा । लाजे नका थारा देऊं कोणी ॥ १ ॥ मोडिले रांडेनें सुपंथ मारग । चालविलें जग यमपंथें ॥ २ ॥ परिचारीं केली आपुलीच रूढी । पोरटींची ती कुडी ठावी नाहीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आणा राउळा धरून । फजित करून सोडूं मग ॥ ४ ॥

३५६२. लागपाठ केला । आतां वांटा नीट त्याला ॥ १ ॥ करा

---

* देतां तो उचितें काळ जाणे ॥

‡ वेव्हार

जोडीचा हव्यास । आलें दुरील घरास ॥ २ ॥ फोडिलीं भांडारें । मोहोरलीं एकसरें ॥ ३ ॥ अवाधियांपुरतें । तुका म्हणे घ्यावें हातें ॥ ४ ॥

३५६३. आग्रहा नांवें पाप । योगीं सारावें संकल्प ॥ १ ॥ सहज ऐसें भांडवल । असोनि कां सारा बोल ॥ २ ॥ तैं न भेटे तें काय । मना अंगींचे उपाय ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धरीं सोय । वासनेची फोडा डोय ॥ ४ ॥

३५६४. ढेंकणाचे संगें हिरा जो भंगला । कुसंगें नाडला साधु तैसा ॥ १ ॥ ओढाळाच्या संगें सात्विक नासलीं । क्षण एक नाडलीं समागमें ॥ २ ॥ डांकाचे संगती सोनें हीन झालें । मोल तें तुटलें लक्ष कोडी ॥ ३ ॥ विषानें पक्कान्नें गोड कडू झालीं । कुसंगानें केली तैसी परी ॥ ४ ॥ भावें तुका म्हणे सत्संग हा बरा । कुसंग हा फेरा चौऱ्याशीचा ॥ ५ ॥

३५६५. देहबुद्धि वसे जयाचिये अंगीं । पूज्यता ते जगीं सुख मानी ॥ १ ॥ थोर असे दगा झाला त्यासी हाटीं । सोडोनियां गांठी चोरीं नेली ॥ २ ॥ गांठीचें जाऊनि नव्हे तो मोकळा । बांधविला गळा दंभलोभें ॥ ३ ॥ पुढिल्या उदिमा झालेंसें खंडण । दिसे नाग-वण पडे गांठी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे ऐसे बोलतील संत । जाणूनियां घात कोण करी ॥ ५ ॥

३५६६. फटकाळ तो देव्हारा फटकाळ अंगारा । फटकाळ विचारा चाळविलें ॥ १ ॥ फटकाळ तो देव फटकाळ तो भक्त । करवितो घात आणिका जीवा ॥ २ ॥ तुका म्हणे अवघें फटकाळ हें जिणें । अनुभवि ये खुणे जाणतील ॥ ३ ॥

३५६७. निवडे जेवण शेवटींच्या घांसें । होय त्याच्या ऐसें सकळही ॥ १ ॥ न पाहिजे झाला बुद्धीचा पालट । केली खटपट जाय वांयां ॥ २ ॥ संपादिलें व्हावें धरिलें तें सोंग । विटंबना व्यंग पाडि-लिया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वर्म नेणतां जो रांधी । पाववी ते बुद्धि अवकळा ॥ ४ ॥

३५६८. यासी कोणी म्हणे निंदेचीं उत्तरें । नागवला खरें तोचि एक ॥ १ ॥ आड वाट जातां लावी नीट सोई । धर्मनीती तेही ऐसी

आहे ॥ २ ॥ नाइकतां सुखें करावें ताडण । पाप नाहीं पुण्य असे फार ॥३॥ जन्म व्याधि फार चुकतील दुःखें । खंडावा हा सुखें मान त्याचा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे निंब दीधल्यावांचून । अंतरींचा शीण कैसा जाय ॥ ५ ॥

३५६९. हित नाहीं ठावें जननीजनका । दाविला लौकिकाचार तिहीं ॥ १ ॥ अंधळ्याचे काठीं लागले अंधळे । घात एके वेळे पुढें मागें ॥ २ ॥ न धगावी चाली करावा विचार । वरील आहार-गळी लावी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे केला निवाड रोकडा । राऊत हा घोडा हातोहातीं ॥ ४ ॥

३५७०. कैसा हा तो कृपावंत । बहु संत सांगती ॥ १ ॥ पुसणें नाहीं यातीं कुळ । लागों वेळ नेदावी ॥ २ ॥ ऐसी काय जाणों किती । उतरती उतरलीं ॥ ३ ॥ दावी वैकुंठींच्या वाटा । पाहतां मोठा संपन्न ॥ ४ ॥ अभिमान तो नाहीं अंगीं । भक्तालागीं न बैसे ॥ ५ ॥ आलें द्यावें भलत्या काळें । विठ्ठल बळें आगळा ॥ ६ ॥ तुका म्हणे आळस निद्रा । नाहीं थारा ते ठायीं ॥ ७ ॥

३५७१. मायबाप सर्वे नये धनवित्त । करावें संचित भोगावें तें ॥ १ ॥ म्हणऊनि लाभ काय तो विचारीं । नको चालीवरी चित्त ठेवूं ॥ २ ॥ आयुष्य शेवटीं सांडूनि जाणार । नव्हेचि साचार शरीर हें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काळें लावियेलें माप । जमा धरी पाप-पुण्याचीही ॥ ४ ॥

३५७२. आतां हेंचि सार हेंचि सार । मूळबीज रे आइका ॥१॥ आवडीनें आवडी उरे । जें ज्या झुरे तें त्यासी ॥ २ ॥ प्रेमाचिया मूत्रदोरी । नाहीं उरी उरवी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चिंतन बरें । आहे खरें खऱ्यापें ॥ ४ ॥

३५७३. मुख्य आधीं विषयत्याग । विधि भाग पाळणें ॥ १ ॥ मन पावे समाधान । हेंचि दान देवाचें ॥ २ ॥ उदासीन वृत्ती देहीं । चाड नाहीं पाळणें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं भय । सम सोय विषमाची ॥ ४ ॥

३५७४. काय करूं सांगतांही न कळे तें वर्म । उपस्थित भ्रम उपजवितो ॥ १ ॥ मन आधीं ज्याचें आलें होइल हातां । तयावरी

सत्ता केली चाले ॥ २ ॥ अमुकेचें अगीं चर्वी ना सवाद । मिथ्या ऐसा वाद दुराग्रह ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आप राखावें आपणा । संकोचेंचि कोणा नये आतां ॥ ४ ॥

३५७५. उभा ऐल थडी । तेणें घालूं नये उडी ॥ १ ॥ पुढें गेल्याचे उपाय । करावे ते केले काय ॥ २ ॥ दिसतें आहारीं । नये जाऊं ऐशावरी ॥ ३ ॥ आळसाची धाडी । तुका म्हणे बहु नाडी ॥ ४ ॥

३५७६. शिजल्यावरी जाळ । वांयां जायाचें तें मूळ ॥ १ ॥ ऐसा वारावा तो श्रम । अतिशयीं नाहीं काम ॥ २ ॥ सांभाळावें वर्म । उचिताच्या काळें धर्म ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कळे । ऐसें कारणाचे वेळे ॥ ४ ॥

३५७७. आवडीची सलगी पूजा । विषम दुजा भाव तो ॥ १ ॥ ऐसी उफराटीं वर्में । कळों भ्रमें न येती ॥ २ ॥ नलगे समाधाना मोल । रुचती बोल प्रीतीचे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे एका जीवें । सूत्र व्हावें गुंतलें ॥ ४ ॥

३५७८. भूक पोटापुरती । तृष्णा भरवी वाखती । करवी फजिती । हांवें भार वाढला ॥ १ ॥ कुळिकेसी लांस फास । डोई दाढी बोडवी दोष । अविहित नाश । करवी वचन चुकतां ॥ २ ॥ विधिसेवनें विहित । कार्य कारणापुरतें । न बाटे जो चित्तें । अधर्माचा तो त्यागी ॥ ३ ॥ आज्ञा पाळणें ते सेवा । भय धरोनियां जीवा । तुका म्हणे ठेवा । ठेविला तो जतन ॥ ४ ॥

३५७९. भांडणाचि झालें । मग जीवाचें काय आलें ॥ १ ॥ येऊं नेदावी पुढती । आड भयाची ते जाती ॥ २ ॥ करितां सरोबरी । कांहीं न ठेवावी उरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे शूर । व्हावें धुरेसीच धूर ॥ ४ ॥

३५८०. पाडावी ते बरी । गाठी धुरेसवें खरी ॥ १ ॥ नये मरों लंडीपणें । काय बापुडें तें जिणें ॥ २ ॥ लुटावें भांडार । तरी जया नाहीं पार ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नांवें । कीर्ति आगळीनें ज्यावें ॥ ४ ॥

३५८१. अहंकार तो नासा भेद । जगीं निंद्य ओंवळा ॥ १ ॥ नातळे तो धन्य यासी । झाला वंशीं दीपक ॥ २ ॥ करविता आत्म-

हत्या । नेदी आम्हां आतळों ॥ ३ ॥ तुका म्हणे गुरुगुरी । माथां थोरी धरोनि ॥ ४ ॥

३५८२. * तीर्थांचिये असे पंथें तो निदैव । पाविजेतो ठाव अंतराय ॥ १ ॥ म्हणऊनि भलें निश्चळचि स्थळीं । मनाचिये मुळीं बैसोनिया ॥ २ ॥ संकल्पारूढ तें पराधीन जिणें । कार्यचि कारणें वाढतसे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कामा नाहीं एक मुख । जिरवितां सुख होत पोटीं ॥ ४ ॥

३५८३. आपणा लागे काम वाण्याघरीं गूळ । त्याचें यातिकुळ काय कीजे ॥ १ ॥ उकरड्यावरी वाढली तुळसी । टाकावी ते कैसी ठायागुणें ॥ २ ॥ गाईचा जो भक्ष अमंगळ खाय । तिचें दूध काय सेवूं नये ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काय मालपटासी काज । फणसांतील बीज काढुनि घ्यावें ॥ ४ ॥

३५८४. आम्हां देणें धरा सांगतों तें कानीं । चिंता पाय मनीं विठोबाचे ॥ १ ॥ तेणें माझें चित्त होय समाधान । विलास मिष्टान्न नलगे सोनें ॥ २ ॥ व्रत एकादशी द्वारीं वृंदावन । कंठीं ल्या रे लेणें तुळसीमाळा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे त्याचे घरींची उष्टावळी । मज ते दिवाळी दसरा सण ॥ ४ ॥

३५८५. स्तुती अथवा निंदा करावी देवाची । अधम तो वेचि व्यर्थ वाणी ॥ १ ॥ आइकोनि होती बाहिर हे बोल । वेचूनि ते मोल नरका जाती ॥ २ ॥ इहलोकीं थुंका उडे तोंडावरी । करणें अघोरीं वास लागे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माप वाचेऐसें निकें । भरलें नरकें निंदेसाठीं ॥ ४ ॥

३५८६. मोक्ष देवापाशीं नाहीं । लटिक्या घाइ विठ्ठलत ॥ १ ॥ काय खर न धरी शुद्धी । गेली बुद्धी भ्रमलें ॥ २ ॥ अहंकारा उरलें काइ । पांचांठायीं हें वाटे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कुंथे भारें । लटिकें खरें मानुनियां ॥ ४ ॥

३५८७. नका दंतकथा येथें सांगों कोणी । कोरडे ते मानी बोल कोण ॥ १ ॥ अनुभव येथें पाहिजे साचार । न चलती चार

* तीर्थांचिये पंथें चाले तो निदैव

आम्हांपुढें ॥ २ ॥ वरी कोण मानी रसाळ बोलणें । नाहीं झाली मनें वोळखी तां ॥ ३ ॥ निवडी वेगळें क्षीर आणि पाणी । राजहंस दोन्ही वेगळालीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे येथें पाहिजे जातीचें । येर गाबाळाचें काय काम ॥ ५ ॥

३५८८. पिकवावें धन । ज्याची आस करी जन ॥ १ ॥ पुरोनि उरे खातां देतां । नव्हे खंडन मवितां ॥ २ ॥ खोलीं पडे ओलीं बीज । तरीच हातीं लागे निज ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धणी । विठ्ठल अक्षरें या तिन्ही ॥ ४ ॥

३५८९. हितावरी यावें । कोणी बोलिलों या भावें ॥ १ ॥ नव्हे विनोदउत्तर । केले रंजवाया चार ॥ २ ॥ केली अटाअटी । अक्षरांची देवासाठीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे खिजों । नका जागा येथें निजों ॥ ४ ॥

३५९०. मांस चर्म हाड । देवा अवघींच गोड ॥ १ ॥ जे जे हरिरंगीं रंगले । कांहीं न वचे वांयां गेले ॥ २ ॥ वेद खाय शंखासुर । त्याचें वागवी कलेवर ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐसा । बराडी या भक्तिरसा ॥ ४ ॥

३५९१. अग्नि हा पाचारी कोणासी साक्षेपें । हिंवें तोचि तापे जाऊनियां ॥ १ ॥ उदक म्हणे काय या हो मज प्यावें । तृषित तो धांवे सेवावया ॥ २ ॥ काय वस्त्र म्हणे या हो मज नेसा । आपुले स्वइच्छा जग वेढी ॥ ३ ॥ तुकया स्वामी म्हणे काय मज स्मरा । आपुल्या उद्धारा लागूनियां ॥ ४ ॥

३५९२. घ्या रे लुटी प्रेमसुख । फेडा आजि धणी । चुकला तो मुकला । झाली वरक्षारें हाणी ॥ १ ॥ घाला घातला वैकुंठीं । करूनियां जीवें साटी । पुरविली पाठी । वैष्णवीं काळाची ॥ २ ॥ अवघें आणिलें अंबर । विठोसहित तेथें धुर । भेदूनि जिव्हार । नामबाणीं धरियेला ॥ ३ ॥ संचित प्रारब्ध क्रियमाण । अवघीं झालीं गहन । केलीं पापपुण्यें । देशधडी बापुडीं ॥ ४ ॥ आनंदें गर्जती निर्भर । घोष करितां निरंतर । कांपती असुर । वीर कवणा नागवती ॥ ५ ॥ जें दुर्लभ ब्रह्मादिकां । आजि सापडलें फुका । घ्या रे म्हणे तुका । सावचित्त होऊनी ॥ ६ ॥

३५९३. मढें झांकुनियां करिती पेरणी । कुणबियाची वाणी लवलाहें ॥ १ ॥ तयापरी करीं स्वहित आपुलें । जयासी फावलें नरदेह ॥ २ ॥ ओटीच्या परिस मुठीचें तें वाढें । यापरि कैवाडें स्वहिताचें ॥ ३ ॥ नाहीं काळसत्ता आपुलिये हातीं । जाणते हे गुंती उगविती ॥ ४ ॥ तुका म्हणे पाहें आपुली सूचना । करि तो शाहाणा मृत्युलोकीं ॥ ५ ॥

३५९४. दीप न देखे अंधारा । आतां हेंचि जतन करा ॥ १ ॥ नारायण नारायण । गांठी धन बळकट ॥ २ ॥ चिंतामणीपाशीं चिंता । तत्वता ही न येल ॥ ३ ॥ तुका म्हणे उभयलोकीं । हेचि निकी सामग्री ॥ ४ ॥

३५९५. काळ सारावा चिंतनें । एकांतवासी गंगास्नानें । देवाचें पूजनें । प्रदक्षणा तुळशीच्या ॥ १ ॥ युक्त आहार विहार । नेम इंद्रियांसी सार । नसावी बासर । निद्रा बहु भाषण ॥ २ ॥ परमार्थ महाधन । जोडा देवाचे चरण । व्हावया जतन । हे उपाय लाभाचे ॥ ३ ॥ देह समर्पिजे देवा । भार कांहींच न घ्यावा । होईल आघवा । तुका म्हणे आनंद ॥ ४ ॥

३५९६ प्रपंच परमार्थ संपादीन दोन्ही । एकही निदानीं नव्हे त्यासी ॥ १ ॥ दोहीं पेवांवरी ठेऊं जातां हात । होय अपघात शरीराचा ॥ २ ॥ तुका म्हणे तया दोहींकडे धका । शेवटीं तो नरकामाजी पडे ॥ ३ ॥

३५९७. लटिका तो प्रपंच एक हरिनाम साच । हरिविण आहाच सर्व इंद्रियें ॥ १ ॥ लटिकें तें मौन भ्रमाचें स्वप्न । हरिविण ध्यान नश्वर आहे ॥ २ ॥ लटिकिया वित्पत्ति हरिविण करिती । हरि नाहीं चित्तीं तो शव जाणा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हरि हे धरिसी निर्धारीं । तरी तूं झडकरी जासी वैकुंठासी ॥ ४ ॥

३५९८. ब्रह्मचारी धर्म घोकावीं अक्षरें । आश्रमीं विचार षट्कर्मी ॥ १ ॥ वानप्रस्थ तरी संयोगीं वियोग । संन्यास तो त्याग संकल्पाचा ॥ २ ॥ परमहंस तरी जाणे सहज वर्म । तेथें यात धर्म कुळ नाहीं ॥ ३ ॥ बोले वर्म जो चाले याविरहित । तो जाणा

पतित श्रुति बोले ॥ ४ ॥ तुका म्हणे कांहीं नाहीं नेमाविण । मोकळा तो शीण दुःख पावे ॥ ५ ॥

३५९९. द्रव्याचिया कोटी । नये गांडीची लंगोटी ॥ १ ॥ अंतीं बोळवणेसाठीं । पांडुरंग धरा कंठीं ॥ २ ॥ लोभाचीं लोभिकें । यांचें सन्निधान फिकें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हितें । जग नव्हो पडो रितें ॥ ४ ॥

३६००. भवसिंधूचें काय कोडें । । दावी वाट चाले पुढें ॥ १ ॥ तारूं भला पांडुरंग । पाय भिजों नेदी अंग ॥ २ ॥ मागें उतरिले बहुत । पैल तिरीं साधुसंत ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लागवेगीं । जाऊं तयाचिया मागें ॥ ४ ॥

३६०१. जैसें चित्त जयावरि । तैसें जवळी तें दुरी ॥ १ ॥ नलगे द्यावा परिहार । या कोरडें उत्तर । असे अभ्यंतर । साक्षभूत जवळी ॥ २ ॥ अवघें जाणे सूत्रधारी । कोण नाचे कोणेपरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बुद्धि । ज्याची तया तेच * सिद्धि ॥ ४ ॥

३६०२. असत्य वचन होतां सर्व जोडी । जरी लग्नघडी परउपकार ॥ १ ॥ जाईल पतना यासि संदेह नाहीं । साक्ष आहे कांहीं सांगतों ते ॥ २ ॥ वदविलें मुखें नारायणें धर्मा । अगुष्ठ त्या कर्मासाठीं गेला ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां सांभाळा रे पुढें । अंतरिचें कुडें देईल दुःख ॥ ४ ॥

३६०३. परस्त्रीतें म्हणतां माता । चित्त लाजवितें चित्ता ॥ १ ॥ काय बोलोनियां तोंडें । मनामाजी कानकोंडें ॥ २ ॥ धर्मधारिष्ट गोष्टी सांगे । उष्ट्या हातें नुडवी काग ॥ ३ ॥ जें जें कर्म वसे अंगीं । तें तें आठवे प्रसंगीं ॥ ४ ॥ बोले तैसा चाले । तुका म्हणे तो अमोल ॥ ५ ॥

३६०४. देवासाठीं जाणा तयासीच आटी । असेल ज्या गांठी पुण्यराशी ॥ १ ॥ निवळा पाठवी बळें वाराणसी । † मेला आला त्यासी अर्ध पुण्य ॥ २ ॥ कथे निद्राभंग करावा भोजनीं । तया सुखा धणी पार नाहीं ॥ ३ ॥ यागीं ऋण घ्यावें द्यावें सुख लाहीं ।

---

* शुद्धि † गेला

बुडतां चिंता नाहीं उभयतां ॥ ४ ॥ तुका म्हणे वर्म जाणोनि करावें । एक न घालावें एकावरी ॥ ५ ॥

३६०५. तप तीर्थ दान व्रत आचरण । गातां हरिगुण वारूं नये ॥ १ ॥ कोटिकुळें त्याची वाटुली पहाती । त्या तया घडती ब्रह्महत्या ॥ २ ॥ आपुलिया पापें न सुटे मायासें । कोणा काळें ऐसें निस्तरेल ॥ ३ ॥ व्हावें साह्य तया न घालावें भय । फुकासाठीं पाहें लाभ घात ॥ ४ ॥ तुका म्हणे हित माना या वचना । सुख दुःख जाणा साधे फुका ॥ ५ ॥

३६०६. कृपेचीं उत्तरें देवाचा प्रसाद । आनंदें आनंद वाढवावा ॥ १ ॥ बहुतांच्या भाग्यें लागलें जहाज । येथें आतां काज लवलाहा ॥ २ ॥ अलभ्य तें आलें दारावरी फुका । येथें आतां चुका न पाहिजे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जिव्हाश्रवणाच्या द्वारें । माप भरा बरें शिगेवरी ॥ ४ ॥

३६०७. चिंतनासी नलगे वेळ । सर्वकाळ करावें ॥ १ ॥ सदा वाचे नारायण । तें वदन मंगळ ॥ २ ॥ पाहिये सर्वोत्तमा भाव । येर वाव पसारा ॥३॥ ऐसें उपदेशी तुका । अवघ्या लोकां सकळां ॥ ४ ॥

३६०८. निष्ठावंत भाव भक्तांचा स्वधर्म । निर्धार हें वर्म चुकों नये ॥ १ ॥ निष्काम निश्चळ विठ्ठलीं विश्वास । पाहों नये वास आणिकाची ॥ २ ॥ तुका म्हणे ऐसा कोण उपेक्षिला । नाहीं ऐकिला ऐसा कोणीं ॥ ३ ॥

३६०९. नको सांडूं अन्न नको सेवूं वन । चिंतीं नारायण सर्व भोगीं ॥ १ ॥ मातेचिये खांदीं बाळ नेणे भीण । भावना त्या भिन्न मुंडाविया ॥ २ ॥ नको गुंफों भोगीं नको पडों त्यागीं । लावुनि सरे अंगीं देवाचिया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नको पुसों वेळोवेळां । उपदेश वेगळा उरला नाहीं ॥ ४ ॥

३६१०. किती या काळाचा सोसावा वळसा । लागला सरिसा पाठोवाठीं ॥ १ ॥ लक्ष चौऱ्याशींची करा सोडवण । रिघा या शरण पांडुरंगा ॥ २ ॥ उपजल्या पिडा मरण सांगातें । मरतें उपजतें सवेंचि तें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माळ गुंतलीं गहाटीं । गाडग्याचीं मुटी फुटालिया ॥ ४ ॥

३६११. देव कैंचा तया दुरी । भाकी बरी करुणा ॥ १ ॥ आळविल्या नलगे घर । माय जाणे रे भातुकें ॥ २ ॥ नावेवरी ज्याचा भार । पैल पार जवळी त्या ॥ ३ ॥ आतां परदेशी तुका । झाला लोकां वेगळा ॥ ४ ॥

३६१२. बीज पेरी सेतीं । मग गाडेवरी वाहाती ॥ १ ॥ वांयां गेलें ऐसें दिसे । लाभ त्याचे अंगीं वसे ॥ २ ॥ पाल्याची जतन । तरि प्रत्यया येतां कण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आला । उदक देतां लाभ फळा ॥ ४ ॥

३६१३. सेवकासी आज्ञा स्वामीची प्रमाण । जोंवरी हा प्राण जाय त्याचा ॥ १ ॥ आणिकांचा धाक न धरावा मनीं । निरोपावचनीं ढळों नये ॥ २ ॥ समय सांभाळुनी आगळें उत्तर । द्यावें भेदी वज्र तयापरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तरी म्हणवावें सेवक । खादलें तें हाक अन्न होय ॥ ४ ॥

३६१४. घालीं भार देवा । नलगे देश डोई घ्यावा ॥ १ ॥ देह प्रारब्धा अधीन । सोसें अधिक वाढे शीण ॥ २ ॥ व्यवसाय निमित्त । फळ देतसे संचित ॥ ३ ॥ तुका म्हणे फिरे । भोवंडीनें दम जिरे ॥ ४ ॥

३६१५. भाग्यवंत म्हणों तयां । शरण गेले पंढरीराया ॥ १ ॥ तरलें तरती हा भरंवसा । नामधारकाचा ठसा ॥ २ ॥ भुक्तिमुक्तिचें तें स्थळ । भोळेभाविकां निर्मळ ॥ ३ ॥ गाइलें पुराणीं । तुका म्हणे वेदवाणी ॥ ४ ॥

३६१६. नयो वाचे अनुचित वाणी । नसो मनीं कुडी बुद्धि ॥ १ ॥ ऐसें मागा अरे जना । नारायणा विनवूनि ॥ २ ॥ काम क्रोधां पडो चिरा । ऐसा बरा सायास ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नानाछंदें । या विनोदें न पडावें ॥४॥

३६१७. सत्यकर्म आचरें रे । बापा सत्यकर्म आचरें रे । सत्यकर्म आचरें होइल हित । वाढेल दुःख असत्याचें ॥ध्रु०॥ ऊंस वाढावितां वाढली गोडी । गूळ साकर हे त्याची परवडी ॥१॥ साकरेच्या आळां लाविला कांदा । स्थूळ साना परी वाढे दुर्गंधा ॥ २ ॥ सत्य असत्य हें ऐसिया परी । तुका म्हणे याचा विचार करीं ॥ ३ ॥

३६१८. पर उपकारें कायावाचामन । वेची सुदर्शन रक्षी तया ॥ १ ॥ याजसाठीं असें योजिलें श्रीपति । संकल्पाचे हातीं सर्व जोडी ॥ २ ॥ परपीडे ज्याची जिव्हा मुडताळे । यमदूत टाळे करितां पूजा ॥३॥ तुका म्हणे अंबऋषी दुर्योधना । काय झालें नेणां दुर्वासया ॥४॥

३६१९. पंडित वाचक जरी झाला पुरता । तरी कृष्णकथा एके भावें । क्षीर तुपा साकर झालिया भेटी । तैसी पडे मिठी गोडपणें ॥ १ ॥ जाणोनियां लाभ घेई हा पदरीं । गोड गोडावरी सेवीं बापा । जाणिवेचें मूळ उपडोनी खांड । जरी तुज चाड आहे तुझी ॥ २ ॥ नाना परिमळद्रव्यउपचार । अंगीं उटी सार चंदनाची । जेविलियाविण शून्य ते शृंगार । तैसी गोडी हरिकथेविण ॥ ३ ॥ ज्याकारणें वेदश्रुति हीं पुराणें । तेंचि विठ्ठलनाणें तिष्ठे कथे । तुका म्हणे येर दगडाचीं पेवें । खळखळीचें अवघें मूळ तथें ॥ ४ ॥

३६२०. एका पंडितजन । तुमचे वंदितों चरण ॥ १ ॥ नका करूं नरस्तुती । माझी परिसा हे विनंती ॥ २ ॥ अन्न आच्छादन । हें तों प्रारब्धा अधीन ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वाणी । सुखें वेचा नारायणीं ॥ ४ ॥

३६२१. भागल्याचें तारूं शिणल्याची साउली । भुकेलिया घाली प्रेमपान्हा ॥ १ ॥ ऐसी हीं कृपाळू अनाथांचा वेशी । सुखाचीच राशी पांडुरंग ॥ २ ॥ सकळां सन्मुख कृपेचिया दृष्टी । पाहे बहु भेटी उतावीळ ॥३॥ तुका म्हणे येथें आता उरे कैंचा । अनंतां जन्मींचा शीणभाग ॥ ४ ॥

३६२२. घ्या रे भाई घ्या रे भाई । कोणी कांहीं थोडें बहु ॥ १ ॥ येच हातीं येच हातीं । बांधा गांठी पारखून ॥ २ ॥ वेच आहे वेच आहे । सरलें पाहे मग कोठें ॥३॥ उघडें दुकान उघडें दुकान । रात्री झाली कोण मांडी मग ॥ ४ ॥ तुका म्हणे अंतकाळीं । जाती टाळीं बैसोनी ॥५॥

३६२३. नका वाटूं मन विधिनिषेधासी । स्मरावा मानसीं पांडुरंग ॥१॥ खादलिया अन्ना मागें बोलों नये । अवघेंचि जाय एका घांसें ॥ २ ॥ जोडी होते परी ते बहु कठिण । करितां जतन सांभाळावें ॥३॥ तुका म्हणे येथें न मना विषाद । निंबेंविण ब्याध तुटों नये ॥४

३६२४. मारगीं चालतां पाउलापाउलीं । चिंतावी माउली पांडुरंग ॥ १ ॥ सर्व सुख लागे घेऊनिया पाठीं । आवडीचा कंठीं रस ओती ॥२॥ पीतांबर छाया करी लोभापर । पाहे तें उत्तर आवडीचें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हेंचि करावें जीवन । वाचे नारायण ताहान भूक ॥ ४ ॥

३६२५. मेघवृष्टीनें करावा उपदेश । परि गुरूनें न करावा शिष्य । वांटा लाभे त्यास । केल्या अर्धकर्माचा ॥१॥ द्रव्य वेचावें अन्नछत्रीं । भूतीं द्यावें सर्वत्र । न व्हावा हा पुत्र । उत्तम याती पोसणा ॥ २ ॥ बीज न पेरावें खडकीं । ओल नाहीं ज्याचे बुडखीं । थीतां ठके शेखीं । पाठी लागे दिवाण ॥ ३ ॥ गुज बोलावें संतांसीं । पत्नी राखावी जैसी दासी । लाड देतां तयेसी । वांटा पावे कर्माचा ॥ ४ ॥ शुद्ध कसूनि पाहावें । वरिला रंगा न भुलावें । तुका म्हणे घ्यावें । जया नये तुटी तें ॥ ५ ॥

३६२६. बहुतां पुरे ऐसा वाण । आलें जन घरासी ॥१॥ घ्या गे फुका मोलेंविण । नारायण न भुला ॥ २ ॥ एका निवळल्या मनें । बरव्या कानें सादर ॥ ३ ॥ तुका म्हणे करूनि अंतीं । निश्चिंती हे ठेवावी ॥४॥

३६२७. चालिलें न वाटे । गाऊनियां जातां वाटे ॥ १ ॥ बरवा वैष्णवाचा संग । येतां सामोरा श्रीरंग ॥ २ ॥ नाहीं भय आड । कांहीं विषमाचें जड ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भक्ति । सुखरूप आदीं अंतीं ॥ ४ ॥

३६२८. देह तव असे भोगाचे अधीन । याचें सुख शीण क्षणभंगुर ॥ १ ॥ अविनाश जोडी देवापायीं भाव । कल्याणाचा ठाव सकळही ॥२॥ क्षणभंगुर हा येथील पसारा । आलिया आकारा अवघें नासे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे येथें सकळ विश्रांति । आठवावा चित्तीं नारायण ॥ ४ ॥

३६२९. सरलें आतां नाहीं । न म्हणे वेळकाळ कांहीं ॥ १ ॥ विठ्ठल कृपाळु माउली । सदा प्रेमें पान्हायेली ॥ २ ॥ शीण न विचारी भाग । नव्हे निष्ठुर नाहीं राग ॥ ३ ॥ भेदाभेद नाहीं । तुका म्हणे तिच्याठायीं ॥ ४ ॥

३६३०. जतन करा रे जतन करा । घाला पांह वरावरी घाला

चोरटें ॥ १ ॥ अवघेंचि निजों नका अवघियें ठायीं । वेळ अवेळ तरी सांभाळावी कांहीं ॥ २ ॥ सीतरिली फार खाती भोंवताले फेरे । गेलें नये हाता शेखीं तळमळ उरे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्हीं करूं आपुलें जतन । नलगे कांहीं कोणां द्यावे उघडारे कान ॥ ४ ॥

३६३१. कथनी पठणी करूनि काय । वांचुनि रहणी वांयां जाय ॥ १ ॥ मुखीं वाणी अमृतगोडी । मिथ्या भुकें चरफडी ॥ २ ॥ पिळणीं पाक करितां दगडा । काय जडा होय तें ॥ ३ ॥ मधु मेळवूनी माशी । आणिका मासी पारधिया ॥ ४ ॥ मेळवूनि धन मेळवी मातीं । लोभ्या हातीं तेंचि मुखीं ॥ ५ ॥ आपुलें केलें आपण खाय । तुका वंदी त्याचे पाय ॥ ६ ॥

३६३२. मन करा रे प्रसन्न । सर्व सिद्धींचें कारण । मोक्ष अथवा बंधन । सुख समाधान इच्छा ते ॥ १ ॥ मनें प्रतिमा स्थापिली । मनें मना पूजा केली । मनें इच्छा पुरविली । मन माउली सकळांची ॥ २ ॥ मन गुरु आणि शिष्य । करी आपुलेंची दास्य । प्रसन्न आपआपणांस । गति अथवा अधोगति ॥ ३ ॥ साधक वाचक पंडित । श्रोते वक्ते ऐका मात । नाहीं नाहीं आन दैवत । तुका म्हणे दुसरें ॥ ४ ॥

३६३३. होऊं नका कांहीं या मना आधीन । नाइकें वचन याचें कांहीं ॥ १ ॥ हटियाची गोष्टी मोडून टाकावी । सोई ही धरावी विठोबाची ॥ २ ॥ आपुलें आधीन करूनियां ठेवा । नाहीं तरी जीवा घातक हें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे झाले जे मना आधीन । तयांसी बंधन यम करी ॥ ४ ॥

३६३४. हालवूनि खुंट । आधीं करावा बळकट ॥ १ ॥ मग तयाच्या आधारें । करणें तें अवघें बरें ॥ २ ॥ सुखदुःख साहे । हर्षामर्षीं भंगा नये ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जीवें । आधीं मरोनि राहावें ॥ ४ ॥

३६३५. जिंकावा संसार । येणें नांवें तरी शूर ॥ १ ॥ येर काय तीं बापुडीं । कीर अहंकाराचीं घोडीं ॥ २ ॥ पण ऐसा नावें । देव धरिजेतो भावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ज्यावें । सत्कीर्तीनें बरवें ॥४॥

३६३६. थोर ते गळाली पाहिजे अहंता । उपदेश घेतां मुख

वाटे ॥ १ ॥ व्यर्थ भरोवरी केलें पाठांतर । जोंवरी अंतर शुद्ध नाहीं ॥ २ ॥ घोडें काय थोडें वागवितें ओझें । भावेंविण तैसें पाठांतर ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धरा निष्ठावंत भाव । जरी पंढरीराव पाहिजे तो ॥ ४ ॥

३६३७. निर्वैर व्हावें सर्वभूतांसवें । साधन बरवें हेंचि एक ॥ १ ॥ तरीच अंगीकार करील नारायण । बडबड तो शीण येणेंविण ॥ २ ॥ सोइरें पिशुन समानचि घड । चित्त पर ओढ उपकारी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चित्त झालिया निर्मळ । तरिच सकळ केलें होय ॥ ४ ॥

३६३८. तरिच जन्मा यावें । दास विठोबाचें व्हावें ॥ १ ॥ नाहीं तरि काय थोडीं । श्वानशूकरें बापुडीं ॥ २ ॥ ज्यालयाचें तें फळ । अंगीं लागों नेदी मळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भलें । ज्याच्या नांवें मानवलें ॥ ४ ॥

३६३९. आलियां भोगासी असावें सादर । देवावरी भार घालूनियां ॥ १ ॥ मग तो कृपासिंधु निवारी साकडें । येर तें बापुडें काय रंक ॥ २ ॥ भयाचिये पोटीं दुःखाचिया रासी । शरण देवासी जातां भलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नव्हे काय त्या करितां । चिंतावा तो आतां विश्वंभर ॥ ४ ॥

३६४०. भावें गावें गीत । शुद्ध करूनियां चित्त ॥ १ ॥ तुज व्हावा आहे देव । तरि हा सुलभ उपाव ॥ २ ॥ आणिकांचे कानीं । गुण दोष मना नाणीं ॥ ३ ॥ मस्तक ठेंगणा । करीं संतांच्या चरणा ॥ ४ ॥ वेचीं तें वचन । जेणें राहे समाधान ॥ ५ ॥ तुका म्हणे फार । थोडा तरी परउपकार ॥ ६ ॥

३६४१. सांडुनियां सर्व लौकिकाची लाज । आळवा यदुराज भक्तिभावें ॥ १ ॥ पाहुनियां झाडें ओरबडुनि पाला । खाऊनि विठ्ठला आळवावें ॥ २ ॥ वेचुनियां चिंध्या भरोनियां धागा । गुंडाळोनि ढुंगा आळवावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐसें मांडिल्या निर्वाण । तया नारायण उपेक्षीना ॥ ४ ॥

३६४२. शांतीपरतें नाहीं सुख । येर अवघेंचि दुःख ॥ १ ॥ म्हणउनी शांती धरा । उतराल पैल तीरा ॥ २ ॥ खवळलिया काम-

क्रोधीं । अंगीं भरती आधिव्याधी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे त्रिविध ताप । मग जाती आपेंआप ॥ ४ ॥

३६४३. विटाळ तो परद्रव्य परनारी । येथुनि जो दुरी सोंवळा तो ॥ १ ॥ गद्य पद्य कांहीं न धरावी उपाधी । स्वाधीनचि बुद्धि करुनी ठेवा ॥ २ ॥ विचाराचें कांहीं करा रे स्वहित । पापपुण्यातीत भांडवल ॥ ३ ॥ तुका म्हणे न लगे जावें वनांतरा । विश्र्वविश्र्वंभरा सारिखेंचि ॥ ४ ॥

३६४४. साधनें तरी हींच दोन्ही । जरी कोणी साधील ॥ १ ॥ परद्रव्य परनारी । याचा धरी विटाळ ॥ २ ॥ देव भाग्य घरा येती । संपत्ती त्या सकळा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तें शरीर । घर भांडार देवाचें ॥ ४ ॥

३६४५. नये जरी तुज मधुर उत्तर । दिधला सुस्वर नाहीं देवें ॥ १ ॥ नाहीं तयाविण भुकेला विठ्ठल । येईल तैसा बोल रामकृष्ण ॥ २ ॥ देवापाशीं मागें आवडीची भक्ति । विश्वासेंशीं प्रीति भावबळें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मना सांगतों विचार । धरावा निर्धार दिसेंदिस ॥ ४ ॥

३६४६. सवंग झालें सवंग झालें । घरा आलें बदरींचें ॥ १ ॥ आता हेवा करूं सोस । भक्तिरस बहु गोड ॥ २ ॥ पाउल वेचे चिंता नाहीं । आड कांहीं मग नये ॥ ३ ॥ तुका म्हणे संचिताचें । नेणें काचें * राह ते ॥ ४ ॥

३६४७. कृष्ण ध्यातां चित्तीं कृष्ण गातां गीतीं । तेही कृष्ण होती कृष्णध्यानें ॥ १ ॥ आसनीं शयनीं भोजनीं जेवितां । म्हणा रे सांगिता नारायण ॥ २ ॥ ओवियें दळणीं गावा नारायण । कांडितां कांडण करितां काम ॥ ३ ॥ नर नारी याति हो कोणी भलतीं । भावें एका प्रती नारायणा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे एका भावें भजा हरि । कांति ते दुसरी रूप एक ॥ ५ ॥

३६४८. पोटापुरतें काम । परि अगत्य तो राम ॥ १ ॥ कारण तें हेंचि करीं । चित्तीं पांडुरंग धरीं ॥ २ ॥ प्रारब्धीं हेवा । जोडी देवाची ते सेवा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बळ । बुद्धि वेंचुनि सकळ ॥ ४ ॥

---

* राहो

३६४९. कोणाशीं विचार करावा शेवटीं । एवढ्या लाभें तुटी झाल्या तरें ॥ १ ॥ सांभाळितो शूर आला घावडाव । पुढें दिला पाव न करी मागें ॥ २ ॥ घात तो या नांवें येथें अंतराय । अंतरल्या पाय गोविंदाचे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे गडसंदीचा हा ठाव । केला तो उपाव कार्या येतो ॥ ४ ॥

३६५०. संवसारसांते आले हो आइका । तुटीचें तें नका केणें भरूं ॥ १ ॥ लाभाचा हा काळ अवघे विचारा । पारखी ते करा साह्य येथें ॥२॥ शृंगारिलें दिसे न कळे अंतर । गोविला पदर उगवेना ॥ ३ ॥ तुका म्हणे खोटें गुफता विसारें । हातिंचिया खरें हातीं घ्यावें ॥ ४ ॥

३६५१. येऊनि नरदेहा विचारावें सार । धरावा पैं धीर भजनमार्गी ॥ १ ॥ चंचळ चित्तासी ठेवुनियां ठाई । संताचिये पायीं लीन व्हावें ॥ २ ॥ भावाच्यां पैं हातें धरावा निश्चय । तेणें भवभय देशधडी ॥ ३ ॥ नामापरतें जगीं साधन सोपें नाहीं । आवडीनें गाई सर्वकाळ ॥ ४ ॥ तुका म्हणे वंश धन्य त्या नराचा । ऐशा निश्चयाचा मेरू झाला ॥ ५ ॥

३६५२. क्षणक्षणा हाचि करावा विचार । तरावया पार भवसिंधु ॥ १ ॥ नाशिवंत देह जाणार सकळ । आयुष्य खातो काळ सावधान ॥ २ ॥ सतसमागमीं धरूनि आवडी । करावी तांतडी परमार्थी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे इहलोकीच्या वेव्हारें । नये डोळे धुरें भरूनि राहों ॥ ४ ॥

३६५३. सावधान ऐसें काय तें विचारा । आले हो सामोरा सकळही ॥ १ ॥ अंतसमयाचा करणें विचार । वेचतां सादर घटिका पळें ॥ २ ॥ मंगळ हें नोहे कन्यापुत्रादिक । राहिला लौकिक अंतरपाठ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देव अंतरला दुरी । डोळिया अंधारी पडलीसे ॥ ४ ॥

३६५४. सुख पाहतां जवापाडें । दुःख पर्वताएवढें ॥१॥ धरीं धरीं आठवण । मानीं संतांचें वचन ॥ २ ॥ नेलें रात्रीनें तें अर्ध । बाळपण जराव्याध ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पुढा । घाणा जूंतीजसी मूढा ॥ ४ ॥

३६५५. सुख नाहीं कोठें आलिया संसारीं । वांयां हांवभरी होऊं

नका ॥ १ ॥ दुःखबांदवडी आहे हा संसार । सुखाचा विचार नाहीं कोठें ॥ २ ॥ चौदा कल्पेंवरी आयुष्य जयाला । परी तो राहिला नाटीखालीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वेगीं जाय सुटोनियां । धरूनि हृदयामाजी हरि ॥ ४ ॥

३६५६. *चळलें तें काय न करी बडबड । न म्हणे फिकें गोड भुकेलें तें ॥ १ ॥ उमजल्याविण न धरी सांभाळ । असा खळखळ जनाची हे ॥ २ ॥ गरज्या न कळे आपुलिया चाडा । करावी ते पीडा कोणा काई ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भोग भोगिनील भोगें । संचित तें जोगें नाहीं कोणा ॥ ४ ॥

३६५७. संसारा आलियां एक सुख आहे । आठवावे पाय विठोबाचे ॥ १ ॥ येणें होय सर्व संसार सुखाचा । नळगे दुःखाचा लेश कांहीं ॥ २ ॥ घतील तयांसी सोपें आहे सुख । बोलियेलें मुखें नारायण ॥ ३ ॥ सांगितलें सोय करुणासागरें । तुम्हां कां हें बरें न वाटे तें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तेणें उपकार केला । भोळ्याभाविकांला तरायासी ॥ ५ ॥

३६५८. मथनीचें नवनीत । सर्व हितकारक ॥ १ ॥ दंडवत दंडापरी । मागें उरी नुरावी ॥ २ ॥ वचनाचा तो पसरु काई । नांतडी डोईपाशींच ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जगजेठा । लावीं कंठीं उचलूनि ॥ ४ ॥

३६५९. सुखाचे व्यवहारीं सुखलाभ झाला । आनंद कोंदला मागें पुढें ॥ १ ॥ सगतीं पंगतीं देवासवें घडे । *नित्या नित्य पडे तोचि माचा ॥ २ ॥ समर्थाचे घरीं सकळ संपदा । नाहीं तुटी कदा कासयाची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे येथें लाभाचिया कोटी । बहु वाव पोटीं समर्थाचे ॥ ४ ॥

३६६०. राजा करी तैसे दाम । चाम तेही चालती ॥ १ ॥ कारण ते सत्ता शिरीं । कोण करी अव्हेर ॥ २ ॥ वाहिलें तें सुनें खांदीं । चाले पदीं वैसविलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे विश्वंभरें । करुणाकरें राखिलें ॥ ४ ॥

---

* चावळलं * नित्य नित्य जोडे तोचि साच

३६६१. त्रैलोक्य पाळितां उबगला नाहीं। आमुचें त्या काइ असेल ओझें ॥ १ ॥ पाषाणाचे पोटीं बैसला दुर्दुर। तया मुखीं चारा कोण घाली ॥ २ ॥ पक्षी अजगर न करी संचित। तयासी अनंत प्रतिपाळी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तया भार घातलिया। उपेक्षीना दयासिंधु माझा ॥ ४ ॥

३६६२. धन्य भावशीळ। ज्याचें हृदय निर्मळ ॥ १ ॥ पूजी प्रतिमेचे देव। संत म्हणती तेथें भाव ॥ २ ॥ विधिनिषेध नेणती। एक निष्ठा धरूनी चित्तीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तैसें देवा। होणें लागे त्यांच्या भावा ॥ ४ ॥

३६६३. देवाच्या संबंधें विश्वचि सोयरें। सूत्र ओढे दोरें एका एक ॥ १ ॥ आहाच हें नव्हे विटायासारिखें। जीव जीवनीं देखें सामावलें ॥ २ ॥ आणिकाचें सुख दुःख उमटे अंतरीं। एथील इतरीं तेणें न्यावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ठसावलें शुद्ध जाती। शोभाचि पुढती विशेषता ॥ ४ ॥

३६६४. आम्हां घरीं एक गाय दुभताहे। पान्हा न समाये त्रिभुवनीं ॥ १ ॥ वान ते सांवळी नांव ते श्रीधरा। चरे वसुंधरा चौदा भुवनें ॥ २ ॥ वत्स नाहीं माय भलत्यासवें जाय। कुर्वाळी ता लाहे भावभरणा ॥ ३ ॥ चहूं धारीं क्षीर वोळली अमुप। धाले सनकादिक सिद्ध मुनी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे माझी भूक तेथें काय। जोगावित माय तिन्ही लोक ॥ ५ ॥

३६६५. सुखरूप चाली। हळूहळू उसतिली ॥ १ ॥ बाळगोपाळांची वाट। सेव्य सेवकता नीट ॥ २ ॥ जरी झाला श्रम। तरी पडों नये भ्रम ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दासां। देव सरिमासारिसा ॥ ४ ॥

३६६६. नाहीं काष्ठाचा गुमान। गोवी भ्रमरा सुमन ॥ १ ॥ प्रेम प्रीतीचें बांधलें। तें न सुटे कांहीं केलें ॥ २ ॥ पदरीं घाली पिळा। बाप निर्बळ साटीं बाळा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भावें। भेणें देवें आकारावें ॥ ४ ॥

३६६७. स्वामिकाज गुरुभक्ति। पितृवचन सेवा पति ॥ १ ॥ हेचि विष्णूची महापूजा। आनु भाव नाहीं दुजा ॥ २ ॥ सत्य बोले

मुखें । दुखवे आणिकांच्या दुःखें ॥ ३ ॥ निश्चयाचें बळ । तुका म्हणे तेंच फळ ॥ ४ ॥

३६६८. न करि त्याचें गांढेपण । नारायण सिद्ध उभा ॥ १ ॥ भवसिंधुचा थडवा केला । बोलाविला पाहिजे ॥ २ ॥ याचे सोई पाउल वेचे । मग कैचे अडथळे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे खरें खोटें । न म्हणे मोटें लहान ॥४॥

३६६९. सोवळा तो झाला । अंगीकार देवें केला ॥१॥ येर करिती भोजन । पोट पोसाया दुर्जन ॥ २ ॥ चुकला हा भार । तयाचीच येरझार ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दास । झाला तया नाहीं नास ॥ ४ ॥

३६७० जिव्हा जाणे फिकें मधुर कीं क्षार । येर मांस पर हाता न कळे ॥ १ ॥ देखावें नेत्रीं बोलावें मुखें । चित्ता सुखदुःखें कळों येती ॥२॥ परिमळासी घ्राण ऐकती श्रवण । एकाचें कारण एका नव्हे ॥ ३ ॥ एके देहीं भिन्न ठेवियेल्या कळा । नाचवी पुतळा सूत्रधारी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे ऐशी जयाची सत्ता । कां तया अनंता विसरलेती ॥ ५ ॥

३६७१. जें जें केलें तें तें साहे । कैसे पाहें भाविक ॥ १ ॥ ओंवाळूनि माझी काया । सांडिली यावरूनि ॥ २ ॥ काय होय नव्हे करूं । नेणें धरूं सत्ता ते ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कटीं कर । उभें धीर धरूनि ॥ ४ ॥

३६७२. सादाविलें एका । सरें अवघियां लोकां ॥ १ ॥ आता आवडीच्या हातीं । भेद नाहीं ये पंगती ॥ २ ॥ मोकळीच पोतीं । नाहीं पुसायाची गुंती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बरा । आहे ढसाळ वेव्हारा ॥ ४ ॥

३६७३. वर्णावी ते थोरी एका विठ्ठलाची । कीर्ति मानवाची सांगों नये ॥ १ ॥ उदंडाचि झाले जन्मोनियां मेले । होऊनियां गेले राव रंक ॥ २ ॥ त्यांचें नाम कोणी नेघे चराचरीं । साही वेद चारी वर्णिताती ॥ ३ ॥ अक्षय अढळ चळेना ढळेना । तया नारायणा ध्यात जावें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तुम्ही विठ्ठल चित्तीं ध्यातां । जन्ममरणव्यथा दूर होती ॥ ५ ॥

३६७४. जैसा निर्मळ गंगाओघ । तैसा भाग वोगरीं ॥ १ ॥

प्रेम वाढे ग्रासोग्रासीं । ब्रह्मरसीं भोजन ॥ २ ॥ तृप्तीवरि आवडी उरे । ऐसे बरे प्रकार ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पाख मन । नारायण तें भोगीं ॥ ४॥

३६७५. बैसोनि निश्चळ करीं त्याचें ध्यान । देईल तो अन्नवस्त्रदाता ॥ १ ॥ काय आम्हां करणें अधिक सांचुनी । देव झाला ऋणी पुरविता ॥ २ ॥ दयाळ मायाळ जाणे कळवळा । शरणागतां ळळा राखों जाणे ॥ ३ ॥ नलगे सांगणें मागणें तयासी । जाणे इच्छा तैसी पुरवी त्याची ॥ ४ ॥ तुका म्हणे लेई अळंकार अंगीं । विठ्ठल हा जगीं तूंचि होसी ॥ ५ ॥

३६७६. आवडीचें दान देतो नारायण । बाह उभारोन राहिलासे ॥ १ ॥ जें जया रुचे तें करी समोर । सर्वज्ञ उदार मायबाप ॥ २ ॥ ठायीं पडिलियां तेंचि लागे खावें । ठायींचेंचि घ्यावें विचारुनि ॥ ३ ॥ बीज पेरूनियां तेंचि घ्यावें फळ । डोरलीस केळ कैचें लागे ॥ ४ ॥ तुका म्हणे देवा कांहीं बोल नाहीं । तुझा तूंचि पाहीं शत्रु सखा ॥ ५ ॥

३६७७. आपुलियां बळें नाहीं मी बोलत । सखा कृपावंत वाचा त्याची ॥ १ ॥ साळुंकी मंजुळ बोलतसे वाणी । शिकविता धणी वेगळाची ॥ २ ॥ काय म्यां पामरें बोलावीं उत्तरें । परि त्या विश्वंभरें बोलविलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे त्याची कोण जाणे कळा । वागवी पांगुळा पायांवीण ॥ ४ ॥

३६७८. उद्धाराचा संदेह नाहीं । याच्या कांहीं सेवकां ॥ १ ॥ पांडुरंग अभिमानी । जीवदानी कोंवसा ॥ २ ॥ बुडतां जळीं जळतां आगीं । ते प्रसंगीं राखावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्हांसाठीं । कृपा पोटीं वागवी ॥ ४ ॥

३६७९. भाविकाचें काज अंगें देव करी । काढी धर्माघरीं उच्छिष्ट तें ॥ १ ॥ उच्छिष्ट तीं फळें खाय भिल्लटीचीं । आवडी तयांची मोठी देवा ॥ २ ॥ काय देवा घरीं न मिळेचि अन्न । मागे भाजीपान द्रौपदीसी ॥ ३ ॥ अर्जुनाचीं घोडीं धुतलीं अनंतें । संकटें बहुतें निवारिलीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे ऐसीं आवडती लडिवाळें । जाणावेंचें काळें तांड देवा ॥ ५ ॥

३६८०. पाहातां रूप डोळां भरे । अंतर नुरे वेगळें । इच्छावशें खेळ मांडी । अवघें सांडी बाहेरी ॥ १ ॥ तो हा नंदा नंदन बाइये । यासी काय परिचार वो ॥ २ ॥ दिसतो हा नोहे तैसा । असे दिशा-व्यापक । लाघव हा खेळासाटीं । होतां भेटी परतेना ॥ ३ ॥ म्हणोनि उभी ठाकलीये । परतलीये या वाटा । आड करोनियां तुका । जो या लोकां दाखवितो ॥ ४ ॥

३६८१. बोलिलों उत्कर्षे । प्रेमरसें दासत्वें ॥ १ ॥ साच करिता नारायण । जया शरण गेलों तो ॥ २ ॥ समर्थ तो आहे ऐसा । धरिली इच्छा पुरवीतो ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लडिवाळाचें । द्यावें साचें करूनियां ॥ ४ ॥

३६८२. सोडिला संसार । माया तयावरि फार ॥ १ ॥ धांवे चाले मागें मागें । सुखदुःख साहे अंगें ॥ २ ॥ यानें घ्यावें नाम । तीसी करणें त्याचें काम ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भोळी । विठ्ठलकृपेची कोंवळी ॥ ४ ॥

३६८३. शुकसनकादिकीं उभारिला बाहो । परिक्षिती लाहो दिसां सातां ॥ १ ॥ उठाउठीं करी स्मरणाचा धांवा । धरवत देवा नाहीं धीर ॥ २ ॥ त्वरा जाली गरुडा टाकियेले मागें । द्रौपदीच्या लागें नारायणें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे करी बहुच तांतडी । प्रेमाची आवडी लोभापूर ॥ ४ ॥

३६८४. गौळीयाचीं ताकपीरें । कोण पोरें चांगलीं ॥ १ ॥ येवढा त्यांचा छंद देवा । काय सेवा भक्ति ते ॥ २ ॥ काय उपास पडिले होते । कण्यांभोंवते विदुराच्या ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कुब्जा दासी । रूपरासी हांनकळा ॥ ४ ॥

३६८५. विश्वाचा जानिता । म्हणे यशोदेसी माता ॥ १ ॥ ऐसा भक्ताचा आंकित । लागे तैसी लावी प्रीत ॥ २ ॥ निष्काम निराळा । गोपी लावियेल्या चाळा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आलें । रूपा अव्यक्त चांगलें ॥ ४ ॥

३६८६. तयास नेणतीं बहु आवडती । होय जया चित्तीं एक भाव ॥ १ ॥ उपमन्यु धुरु हे काय जाणती । प्रल्हादाच्या चित्तीं नारायण ॥ २ ॥ कोळी भिल्ल पशु श्वापदें अपारें । कृपेच्या सागरें

तारियेलीं ॥ ३ ॥ काय तीं गोपाळें चांगलीं शाहाणीं । तयां चक्रपाणी जेवी सवें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे भोळा भाविक हा देव । आम्ही त्याचे पाव धरुनी ठेलों ॥ ५ ॥

३६८७. म्हणउनि शरण जावें । सर्वभावें देवासी ॥ १ ॥ तो हा उतरील पार । भवदुस्तर नदीचा ॥ २ ॥ बहु आहे करुणावंत । अनंत हें नाम ज्या ॥ ३ ॥ तुका म्हणे साक्षी आलें । तरी केलें प्रगट ॥ ४ ॥

३६८८. देवें केलें कैसें कैसें । उद्धरिलें अनायासें ॥ १ ॥ ऐका नवलयाची ठेव । नेणतांही भक्तिभाव ॥ २ ॥ कैलासासी नेला । भिल्ल पानेडी बैसला ॥ ३ ॥ पांखांच्या फडत्कारीं । उद्धरुनी नेली घारी ॥ ४ ॥ चोरें पिंडीं दिला पाव । त्या पूजनें धाय देव ॥ ५ ॥ तुका म्हणे भोळा । स्वामी माझा हा कोंवळा ॥ ६ ॥

३६८९. ऐका महिमा आवडीची । बोरें खाय भिल्लटीचीं ॥ १ ॥ थोर प्रेमाचा भुकेला । हाचि दुष्काळ तयाला ॥ २ ॥ पोहे सुदामदेवाची । फके मारी कोरडेचि ॥ ३ ॥ न म्हणे उच्छिष्ट अथवा थोडें । तुका म्हणे भक्तीपुढें ॥ ४ ॥

३६९०. अंगीकार ज्याचा केला नारायणें । निंद्य तेंहि तेणें वंद्य केलें ॥ १ ॥ अजामेळ भिल्ली तारिली कुंटणी । प्रत्यक्ष पुराणीं वंद्य केली ॥ २ ॥ ब्रह्महत्या राशी पातकें अपार । वाल्मीक किंकर वंद्य केला ॥ ३ ॥ तुका ह्मणें येथें भजन प्रमाण । काय थोरपण जाळावें तें ॥ ४ ॥

३६९१. उंच नीच कांहीं नेणे भगवंत । तिष्ठे भावभक्ती देखोनियां ॥ १ ॥ दासीपुत्र कण्या विदुराच्या भक्षी । दैत्या घरीं रक्षी प्रल्हादासी ॥२॥ चर्म रंगूं लागे रोहिदासासंगें । कबिराचे मागें शेले विणी ॥ ३ ॥ सजन कसाया विकूं लागे मांस । माळ्या सांवत्यास खुरपूं लागे ॥ ४ ॥ नरहरी सोनारा घडूं फुंकुं लागे । चोख्यामेळ्यासंगें ढोरें ओढी ॥ ५ ॥ नामयाची जनीसवें वेची शेणी । धर्मा घरीं पाणी वाहे झाडी ॥ ६ ॥ नाम्यासवें जेवी नव्हे संकोचित । ज्ञानियाची भिंत अंगें ओढी ॥ ७ ॥ अर्जुनाचे रथीं होय हा सारथी । भक्षी पोहे प्रीतीं सुदाम्याचे ॥ ८ ॥ गौळियांचे घरीं अंगें गाई वळी ।

द्वारपाळ बळीद्वारीं जाला ॥ ९ ॥ येकोबाचें ऋण फेडी हृषीकेशी । आंबऋषीचे सोशी गर्भवास ॥ १० ॥ मिराबाईसाठीं घेतों विषप्याला । दामाजीचा जाला पाडेवार ॥ ११ ॥ घडी मांनी वाहे गोऱ्याकुंभाराची । हुंडी त्या मेहत्याची अंग भरी ॥ १२ ॥ पुंडलिकासाठीं अझूनि तिष्ठत । तुका म्हणे मात धन्य त्याची ॥ १३ ॥

३६९२. कांहीं न मागती देवा । त्यांची करूं धांवें सेवा ॥ १ ॥ हळूहळू फेडी ऋण । होवोनियां रूपें दीन ॥ २ ॥ होऊं न शके वेगळा । क्षण त्या एक निराळा ॥३॥ तुका म्हणे भक्तिभाव । तोचि देवाचाही देव ॥ ४ ॥

३६९३. भक्तऋणी देव बोलती पुराणें । निर्धार वचनें साच खरीं ॥ १ ॥ मागेंकाय जाणों अइकिली वार्ता । कबिरा सातें जातां घड्या वांटी ॥२॥ माघारिया धन आणिलें घरासी । नेघे केला त्यासी त्याग तणें ॥३॥ नामदेवाचिया घरासी आणिलें । तेणें लुटियेलें द्विजां हातीं ॥ ४ ॥ प्रत्यक्षासी काय द्यावें हें प्रमाण । येकोबाचें ऋण फेडियेलें ॥ ५ ॥ बीज दळोनियां केली आराधना । लागे नारायणा पेरणें तें ॥ ६ ॥ तुका म्हणे ऐसा नाहीं ज्या निर्धार । नाडेल साचार तोचि एक ॥ ७ ॥

३६९४. साठविला हरि । जींहीं हृदयमंदिरीं ॥ १ ॥ त्यांची सरली वेरझार । झाला सफळ व्यापार ॥ २ ॥ हरी आला हातां । मग कैंचीं भय चिंता ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हरी । कांहीं उरों नेदी उरी ॥ ४ ॥

३६९५. हरिहरां भेद । नाहीं करूं नये वाद ॥ १ ॥ एक एकाचे हृदयीं । गोडी साखरेच्या ठायीं ॥ २ ॥ भेदकासी नाड । एक वेलांटीच आड ॥ ३ ॥ उजवे वाम भाग । तुका म्हणे एकचि अंग ॥ ४ ॥

३६९६. अंतरींची घेतो गोडी । पाहे जोडी भावाची ॥ १ ॥ देव सोयरा देव सोयरा । देव सोयरा दीनाचा ॥२॥ आपुल्याच वैभवें । शृंगारावें निर्मळें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जवी सवें । प्रेम द्यावें प्रीतीचें ॥ ४ ॥

३६९७. देव बासर देव बासर । असे निरंतर जेथें तेथें ॥ १ ॥

देव खोळंबा देव खोळंबा । मज झळंबा म्हुण कोंडी ॥ २ ॥ देव लागट देव लागट । लाविलिया चट जीवीं जडे ॥ ३ ॥ देव बावळा देव बावळा । भावें जवळा लुडबुडी ॥ ४ ॥ देव न व्हावा देव न व्हावा । तुका म्हणे गोवा करी कार्मी ॥ ५ ॥

३६९८. देव घ्या कोणी देव घ्या कोणी । आइता आला घर पुसोनी ॥ १ ॥ देव नलगे देव नलगे । सांठवणाचे रुधले जागे ॥२॥ देव मंदला देव मंदला । भाव बुडाला काय करूं ॥ ३ ॥ देव घ्या फुका देव घ्या फुका । नलगे रुका मोल कांहीं ॥ ४ ॥ दुबळा तुका भावेंवीण । उधारा देव घेतला ऋण ॥ ५ ॥

३६९९. देव निढळ देव निढळ । मूळ नाहीं डाळ परदेशी ॥ १ ॥ देव अकुळी देव अकुळी । भलते स्थळीं सोयरीक ॥ २ ॥ देव लिगाड्या देव लिगाड्या । तुका म्हणे भाड्या दंभें ठकी ॥ ३ ॥

३७००. देव मजूर देव मजूर । नाहीं उजूर सेवेपुढें ॥ १ ॥ देव गांढ्याळ देव गांढ्याळ । देखोनियां बळ लपतसे ॥२॥ देव तर काई देव तर काई । तुका म्हणे राई तरी मोठी ॥ ३ ॥

३७०१ देव बराडी देव बराडी । घाली देंठासाठीं उडी ॥ १ ॥ देव भ्याड देव भ्याड । राखें बळीचे कवाड ॥ २ ॥ देव भाविक भाविक । होय दासांचा सेवक ॥ ३ ॥ देव होया देव होया । जैसा म्हणे तैसा तया ॥ ४ ॥ देव लहान लहान । तुका म्हणे अनुरेण ॥५॥

३७०२. देव दयाळ देव दयाळ । साहे कोल्हाळ बहुतांचा ॥१॥ देव उदार देव उदार । थोड्यासाटीं फार देऊं जाणे ॥ २ ॥ देव चांगला देव चांगला । तुका लागला चरणीं ॥ ३ ॥

३७०३. देव भला देव भला । मिळोनि जाय जैसा त्याला ॥१॥ देव उदार उदार । देतां नाहीं थोडें फार ॥ २ ॥ देव बळी देव बळी । जोडा नाहीं भूमंडळीं ॥ ३ ॥ देव व्हावा देव व्हावा । आवडे तो सर्वां जीवां ॥ ४ ॥ देव चांगला देव चांगला । तुका चरणीं लागला ॥ ५ ॥

३७०४. देव पाहों देव पाहों । उंच ठायीं उभे राहों ॥ १ ॥ देव देखिला देखिला । तो नाहीं कोणा भ्याला ॥ २ ॥ देवासी कांहीं

मागों मागों । जीव भाव त्यासी सांगों ॥ ३ ॥ देव जाणे देव जाणे । पुरवी मनींचिये खुणे ॥ ४ ॥ देव कातर देव कातर । तुका म्हणे अभ्यंतर ॥ ५ ॥

३७०५. देव आमचा आमचा । जीव सकळ जीवांचा ॥ १ ॥ देव आहे देव आहे । जवळी आम्हां अंतरबाहे ॥ २ ॥ देव गोड देव गोड । पुरवी कोडाचेंही कोड ॥ ३ ॥ देव आम्हां राखे राखे । घाली कळिकाळासी काखे ॥ ४ ॥ देव दयाळ देव दयाळ । करी तुक्याचा सांभाळ ॥ ५ ॥

३७०६. देवाच्या प्रसादें करा रे भोजन । व्हाल कोण कोण अधिकारी ते ॥ १ ॥ ब्रह्मादिकांसि हें दुर्लभ उच्छिष्ट । नका मानूं वीट ब्रह्मरसीं ॥ २ ॥ अवघियांपुरतें वोसंडलें पात्र । अधिकार सर्वत्र आहे येथें ॥ ३ ॥ इच्छादानी येथें ओळला समर्थ । अवघेंचि आर्त पुरवितो ॥ ४ ॥ सरे येथें ऐसें नाहीं कदाकाळीं । पुढती वाटे कवळी घ्यावें ऐसें ॥ ५ ॥ तुका म्हणे पाक लक्षुमीच्या हातें । कामारी सांगातें निरुपम ॥ ६ ॥

३७०७. देवाची ते खूण आला ज्याच्या घरा । त्याचे पडे चिरा संसारासी ॥ १ ॥ देवाची ते खूण करावें वाटोळें । आपणावेगळें राहों नेदी ॥ २ ॥ देवाची ते खूण गुंतों नेदी आशा । ममतेच्या पाशा शिवों नेदी ॥ ३ ॥ * देवाची ते खूण करावें तोडाळ । आणिक सकळ जग हरी ॥ ४ ॥ देवाची ते खूण झाला ज्यासी संग । त्याच्या झाला भंग मनुष्यपणा ॥ ५ ॥ देवाची ते खूण गुंतों नेदी वाचा । लागों असत्याचा मळ नेदी ॥ ६ ॥ पहा देवें तेंची बळकाविलें स्थळ । तुक्यापें सकळ चिन्हें त्याचीं ॥ ७ ॥

३७०८. प्रथमभेटी आलिंगण । मग चरण वंदावे ॥ १ ॥ ऐसा माझा भोळा बाप । हरी ताप कवळोनि ॥ २ ॥ न सांगतां शीण भाग । पांडुरंग जाणतसे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कृपावंतें । द्यावें भातें न मागतां ॥ ४ ॥

३७०९ आवडीनें धरिलीं नांवें । प्रियभावें चिंतन ॥ १ ॥ वेडा झाला

---

* देवाची ते खूण तोडी मायाजाळ । आणि हें सकळ जग हरी ॥

वेडा झाला । लांचावला भक्तीसीं ॥ २ ॥ निचाड हा चाड धरी । तुळसी करीं दळ मागें ॥ ३ ॥ धरिला मग न करी बळ । तुका म्हणे कळ पायीं ॥ ४ ॥

३७१०. देव राखे तया मारील कोण । न मोडे कांटा हिंडतां वन ॥ १ ॥ न जळे न बुडे नव्हे कांहीं । विष तेंही अमृत पाहीं ॥ २ ॥ न चुके वाट न पडे फंदीं । नव्हे कधीं यमबाधा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नारायण । येतां गोळ्या वारी बाण ॥ ४ ॥

३७११. भक्त देवाघरिंचा सुना । देव भक्ताचा पासणा ॥१॥येरयेरां जडलें कैसें । जीवा अंग जैसें तैसें ॥ २ ॥ देव भक्ताची कृपाळु माता । भक्त देवाचा जनिता ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अंगें । एक एकाचिया संगें ॥ ४ ॥

३७१२. भक्ताविण देवा । कैंचें रूप घडे सेवा ॥ १ ॥ शोभविलें येरयेरां । सोनें एके ठायीं हिरा ॥ २ ॥ देवाविण भक्ता । कोण देतें निष्कामता ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बाळ । माता जैसें स्नेहजाळ ॥ ४ ॥

३७१३. घेऊनियां चक्र गदा । हाचि धंदा करीतो ॥ १ ॥ भक्ता राखे पायापासीं । दुर्जनासी संहारी ॥ २ ॥ अव्यक्त तें आकारलें । रूपा आलें गुणवंत ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पुरवी इच्छा । जया तैसा विठ्ठल ॥ ४ ॥

३७१४. करितां कोणाचेंही काज । नाहीं लाज देवासी ॥ १ ॥ बरें करावें हें काम । धरिलें नाम दीनबंधु ॥ २ ॥ करूनि अराणूक पाहे । भलत्या साह्य व्हावया ॥ ३ ॥ बोले तैसी करणी करी । तुका म्हणे एक हरी ॥ ४ ॥

३७१५. कृपावंत किती । दीन बहु आवडती ॥ १ ॥ त्यांचा भार वाहे माथां । करी योगक्षेमचिंता ॥ २ ॥ भुलों नेदी वाट । करीं धरूनि दावी नीट ॥३॥ तुका म्हणे जीवें । अनुसरल्या एक भावें॥४॥

३७१६. एवढा प्रभू भावें । तेणें संपुष्टीं रहावें ॥ १ ॥ होय भक्तीं केला तैसा । पुरवी धरावी ते इच्छा ॥ २ ॥ एवढा जगदानी । मागे तुळसीदळ पाणी ॥ ३ ॥ आला नांवारूपा । तुका म्हणे झाला सोपा ॥ ४ ॥

३७१७. अनंत ब्रह्मांडें । एकें रोमीं ऐसें थेंडें ॥ १ ॥ तो या गौळियांचे घरीं । उंबरा चढतां टेंका धरी ॥ २ ॥ मारिले दैत्य गाढे । ज्यांचे पुराणीं पवाडे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कळा । अंगीं जयाच्या सकळा ॥ ४ ॥

३७१८. लाभ पुढें करी । घात नारायण वारी ॥ १ ॥ ऐसी भक्तांची माउली । करी कृपेची साऊली ॥ २ ॥ माया बाळकासी । जीव भाव वेची तैसी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाड । नाहीं शरणागता * आड ॥ ४ ॥

३७१९. शूरत्वासी मोल । नये कामा फिके बोल ॥ १ ॥ केला न संडी कैवाड । जीवेंसाठीं तों हे § होड ॥ २ ॥ धीर तो कारण । साह्य होतो नारायण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हरि । दासां रक्षितो निर्धारीं ॥ ४ ॥

३७२०. † सत्य सत्य देतो फळ । नाहीं लागताचि बळ ॥ १ ॥ ध्यावे देवाचे ते पाय । धीर सकळ उपाय ॥ २ ॥ करावीच चिंता । नाहीं लागत तत्वता ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भावें । होतें ‡ सकळ बरवें ॥ ४ ॥

३७२१. भाविकां हें वर्म सांपडलें निकें । सेविती कवतुकें धणीवरि ॥ १ ॥ इच्छितील तैसा नाचे त्यांचे छंदें । वंदितील पदें सकुमारें ॥ २ ॥ विसरले मुक्ति भक्तिच्या अभिळासें । ओढत सरिसें सुख आलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं मागायाची आस । पांडुरंग त्यांस विसबेना ॥ ४ ॥

३७२२. चित्तीं नाहीं आस । त्याचा पांडुरंग दास ॥ १ ॥ असे भक्तांचिये घरीं । काम न सांगतां करी ॥ २ ॥ अनाथाचा बंधु । अंगीं असे हा संबंधु ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भावें । देवा सत्ता राबवावें ॥ ४ ॥

३७२३. वैद्य एक पंढरिराव । अंतर्भाव तो जाणे ॥ १ ॥ रोगा-ऐशा द्याव्या वल्ली । जाणे झाली बाधा ते ॥ २ ॥ नेदी रुका वेचों

---

* चाड § कोड

† सत्य सत्यें देतें फळ ॥ ‡ शरण म्हणवितां बरवें ॥

मोल । पाहे बोल प्रीतीचे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दयावंता । सदा चिंता दीनांची ॥ ४ ॥

३७२४. अभिमानी पांडुरंग । गोवा काशाचा हो मग ॥ १ ॥ अनुसरा लवलाहीं । नका विचार करूं कांहीं ॥ २ ॥ काठें राहातील पापें । झालिया हो अनुतापें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे येचि घडी । उभ्या पावाईल थडी ॥ ४ ॥

३७२५. भय हरिजनीं । कांहीं न धरावें मनीं ॥ १ ॥ नारायणा ऐसा सखा । काय जगाचा हा लेखा ॥ २ ॥ चित्त वित्त हेवा । समर्पून राहा देवा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मन । असों द्यावें समाधान ॥ ४ ॥

३७२६. मधुरा उत्तरासवें नाहीं चाड । अंतरंगीं वाढ प्रेम असो ॥ १ ॥ प्राणावेगळा न करी नारायण । मग नसो ज्ञान मूर्ख बरा ॥ २ ॥ जननिंदा होय तो बरा व्यापार । थोरवीचा भार कामा नये ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भाव निष्ठावंत चित्तीं । दया क्षमा शांती सर्वां भूतीं ॥ ४ ॥

३७२७. न करावी चिंता । भय न धरावें सर्वथा ॥ १ ॥ दासां साहे नारायण । होय रक्षिता आपण ॥ २ ॥ नलगे परिहार । कांहीं योजावें उत्तर ॥ ३ ॥ न धरावी शंका । नये बोलों म्हणे तुका ॥ ४ ॥

३७२८. पाववील ठाया । पांडुरंग चिंतिलिया ॥ १ ॥ त्यासी चिंतिलिया मनीं । चित्ता करी गंवसणी ॥ २ ॥ पावावया फळ । अंगीं असावें हें बळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तई । सिद्धि वोळगती पायीं ॥ ४ ॥

३७२९. धीर नव्हे मनें । काय तयापाशीं उणें ॥ १ ॥ भार घातलियावरी । दासां नुपेक्षील हरी ॥ २ ॥ याच्या ऐसी आटी । द्यावी द्रव्याचिये साटीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पोटें । देवा बहु केलें खोटें ॥ ४ ॥

३७३०. वर्णावे ते किती । केले पवाडे श्रीपति ॥ १ ॥ निश्वासिया घडे लाभ । देइल तरी पद्मनाभ ॥ २ ॥ भाव शुद्ध तरी । सांगितलें काम करी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भोळा देव । परि हा नागवी संदेह ॥ ४ ॥

३७३१. याचा तंव हाचि मोळा । देखिला डोळा उदंड ॥ १ ॥ नेदी मग फिरों मागें । अंगा अग संचरे ॥ २ ॥ कां गा याची नेणां खोडी । जांभा जोडी करितसे ॥ ३ ॥ पांघरे तें बहु काळें । घोंगडेंही ठायींचें ॥ ४ ॥ अंगीं वसेचि ना लाज । न म्हणे भाज कोणाची ॥ ५ ॥ सर्वसाक्षी अबोल्यानें । दुश्चित कोणे नसावें ॥ ६ ॥ तुका म्हणे धरिला हातीं । मग निश्चिंती हरानें ॥ ७ ॥

३७३२. पाचारितां धावे । ऐसी ठायींची हा सवे ॥ १ ॥ बोले करुणावचनीं । करी कृपा लावी स्तनीं ॥ २ ॥ जाणे कळवळा । भावसिद्धींचा सोहळा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाम । मागें मागें धांवे प्रेम ॥ ४ ॥

३७३३. विश्वंभरा वोळे । बहुत हात कान डोळे ॥१॥ जेथें असे तेथें देखे । मागितलें तें आइके ॥ २ ॥ जें जें वाटे गोड । तैसें पुरवितो कोड ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भेटी । कांहीं पडो नेदी तुटी ॥ ४ ॥

३७३४. देव भक्तालागीं करूं नेदी संसार । अंगें वारावार करोनि ठेवी ॥ १ ॥ भाग्य द्यावें तरी अंगीं भरे ताठा । म्हणोनि करंटा करोनि ठेवी ॥ २ । स्त्री द्यावी गुणवंती तीपें गुंते आशा । यालागीं कर्कशा करूनि ठेवी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे साक्ष मज आली देखा । आणीक या लोकां काय सांगों ॥ ४ ॥

३७३५. करीं ऐसीं धांवाधावी । चित्त लावीं चरणापें ॥ १ ॥ मग तो माझा मायबाप । घेइल ताप हिरूनी ॥ २ ॥ बहुतांच्या मतें गोवा । हाऊं जीवा नेदावा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे करुणा बोलें । धीर विठ्ठलें निघेना ॥ ४ ॥

३७३६. जाणे अंतरींचा भाव । तोचि करितो उपाव ॥ १ ॥ नलगे सांगावें मागावें । जीवें भावें अनुसरावें ॥ २ ॥ अविनाश घ्यावें । फळ धीर धरोनि ॥ २ ॥ बाळा न मागतां भोजन । माता घाली पाचारून ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तरी । एकीं लंघियेले गिरी ॥ ४ ॥

३७३७. काळाचिये सत्ता ते नाहीं घटिका । पंढरीनायका आठवितां ॥ १ ॥ सदा काळ गणना करी आयुष्याची । कथेचे वेळेची

आज्ञा नाहीं ॥ २ ॥ याकारणें माझ्या विठोबाची कीर्ति । आहे हे त्रीजगतीं थोर वाट ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जन्मा आलियाचें फळ । स्मरावा गोपाळ तेंचि खरें ॥ ४ ॥

३७३८. सत्य संकल्पाचा दाता नारायण । सर्व करी पूर्ण मनोरथ ॥ १ ॥ येथें अळंकार शोभती सकळ । भावबळें फळ इच्छेचें तें ॥ २ ॥ अंतरींचें बीज जाणे कळवळा । व्यापक सकळां ब्रह्मांडाचा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं चालत तांतडी । प्राप्त काळ घडी आल्याविण ॥ ४ ॥

३७३९. मायबापें सांभाळिती । लोभाकारणें पाळिती ॥ १ ॥ तैसा नव्हे देवराव । त्याचा कृपाळू स्वभाव ॥ २ ॥ मनासारिखें न होतां । बाळकासी मारी माता ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सांगूं किती । बाप लेंकासी मारिती ॥ ४ ॥

३७४०. न मिळती एका एक । जये नगरींचे लोक ॥ १ ॥ भलें तेथें राहूं नये । क्षणें होईल न कळे काय ॥ २ ॥ न करितां अन्याय बळें करीती अपाय ॥ ३ ॥ नाहीं पुराणाची प्रीति । ठायीं ठायीं पंचाइती ॥ ४ ॥ भल्या बुऱ्या मारी । होतां कोणी न विचारी ॥ ५ ॥ अविचाऱ्या हातीं । देऊनि प्रजा नागविती ॥ ६ ॥ तुका म्हणे दुरी । सुखें सेवावी ते बरी ॥ ७ ॥

३७४१. लचाळाच्या कामा नाहीं ताळावाळा । न कळे ओंगळा उपदेश ॥ १ ॥ वचनचर्येची न कळे चांचणी । ऐसीं संघष्टनी अमंगळ ॥२॥ समय न कळे वेडगळ बुद्धि । विजाती ते शुद्धि चांच चाट ॥ ३ ॥ तुका म्हणे याचा धिक्काराचि बरा । बहुमति खराहूनि हीन ॥ ४ ॥

३७४२. हेंदऱ्याचे भरितां कान । हलवी मान भोंक रितें ॥ १ ॥ नाहीं मी येथें सांगों स्पष्ट । भावें नष्ट घेत नाहीं ॥ २ ॥ अवगुणी बाटलें चित्त । तया हित आतळे ना ॥ ३ ॥ तुका म्हणे फजितखोरा । म्हणतां बरा उगा रहा ॥ ४ ॥

३७४३. अतित्याई बुडे गंगे । पाप लागे त्याचें त्या ॥ १ ॥ हें तों आपुलिया गुणें । असे जेणें योजिलें ॥ २ ॥ अवचटें अग्नि जाळी ।

न सांभाळी तो दुःख पावे ॥ ३ ॥ जैसें तैसें दावी आरसा । नकट्या कैसा पालटे ॥ ४ ॥

३७४४. गेला तरी जावो सुखें नरकासी । कळंकी याविशीं शिवों नये ॥ १ ॥ रजस्वला करी वेलासी आघात । अंतर तों हित दुरी बरें ॥ २ ॥ उगीच कां आलीं नासवावीं फळें । विटाळ विटाळें कालवूनि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लोणी घालोनि शेणांत । उपेगाची मात काय असे ॥ ४ ॥

३७४५. जीवींचें जाणावें या नांवें आवडी । हिकड तें ओढी अमंगळ ॥ १ ॥ चित्ताच्या संकोचें कांहींच न घडे । आतिशयें वेड चार तेचि ॥ २ ॥ काळाविण कांहीं नाहीं रुचों येत । करूनि संकेत ठेवियेला ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कळे वचनें चांचणी । काय बोलवूनि वेळोवेळां ॥ ४ ॥

३७४६. वेशा नाहीं बोल अवगुणा दूषिलें । ऐशा बोला भले झणीं क्षोभा ॥ १ ॥ कोण नेणे अन्न जीवाचें जीवन । विष मेळवण विष होय ॥ २ ॥ सोनें शुद्ध नेणे कोण हा विचार । डांकें हीनवर केलें त्यासी ॥ ३ ॥ याती शुद्ध परि अधम लक्षण । वांयां गेलें तेणें सोंग हित ॥ ४ ॥ तुका म्हणे शूर तोचि पावे मान । आणीक मंडण भार वाही ॥ ५ ॥

३७४७. आचरणा ठाव । नाहीं अंगी स्वतां भाव ॥ १ ॥ करवी आणिकांचे घात । खोडी काढूनि पंडित ॥ २ ॥ श्वानाचिया परी । मिष्टान्नासी विटाळ करी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐसा । सटवेची ना पांचा दिसां ॥ ४ ॥

३७४८. तेज्या इशारती । तट्टा फोकावरी घेती ॥ १ ॥ काय सांगावें त्याहुनि । ऐका रे धरा मनीं ॥ २ ॥ नव्हे भांडखोर । धरूं ओढोनि पदर ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तोंड । काळें करा खालीं मुंड ॥ ४ ॥

अद्वैतपर अभंग.

३७४९. हरिः ॐ तत्सदिति सूत्राचें जें सार । कृपेचा सागर

पांडुरंग ॥ १ ॥ ❀ हरिः ॐ दत्त उदात्त अनुदात्त । प्रचुररहित पांडुरंग ॥ २ ॥ सर्वस्व व्यापिलें सर्वांही निराळें । वेदाचें जें मूळ तुका म्हणे ॥ ३ ॥

३७५०. पाहतां तव एकला दिसे । कैसा असे व्यापक ॥ १ ॥ ज्याचे त्याचे मिळणीं मिळे । तरी खेळे बहुरूपी ॥ २ ॥ जाणिवेचें नेदी अंग । ‡ दिसे रंग निवडेना ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हाचि ठायीं । हें तों नाहीं सर्वत्र ॥ ४ ॥

३७५१ जीवाचें जीवन अमृताची तनु । ब्रह्मांडभूषणु नारायण ॥ १ ॥ सुखाचा सांगात अंतकासी अंत । निजाचा निवांत नारायण ॥ २ ॥ गोडाचेंही गोड हर्षाचेंही कोड । प्रीतीचाही लाड नारायण ॥ ३ ॥ भावाचा निज भाव नांवाचाही नांव । अवघा पंढरिराव अवतरलासे ॥ ४ ॥ तुका म्हणे जें हें साराचेंही सार । माझा अंगीकार तेणें केला ॥ ५ ॥

३७५२. जयापासोनि सकळ । महीमंडळ हें झालें ॥ १ ॥ तो एक पंढरीचा राणा । नये अनुमाना श्रुतीसी ॥ २ ॥ विवादती जयासाठीं । जगजेठी तो विठ्ठल ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आकळ । आहे सकळ व्यापक ॥ ४ ॥

३७५३. पाहा रे हें दैवत कैसें । भक्तिपिसें भाविका ॥ १ ॥ पाचारिल्यासरिसें पावे । ऐसी सवे बराडी ॥ २ ॥ शुष्ककाष्ठीं गुरगुरी । लाज हरि न धरितां ॥३॥ तुका म्हणे अर्धनारी । ऐसीं धरी रूपडीं हा ॥ ४ ॥

३७५४. देव जाणता देव जाणता । आपलीया सत्ता एकाएकीं ॥ १ ॥ देव चतुर देव चतुर । जाणोनि अंतर वर्ततसे ॥ २ ॥ देव निराळा देव निराळा । अलिप्त विटाळा तुका म्हणे ॥ ३ ॥

❀ कांहीं प्रतींत दुसऱ्या व तिसऱ्या कडव्या ऐवजीं खालील कडवीं आढळतात.

हरिः ॐ सहित उदत्त अनुदत्त । प्रचुरीश्वरासहित पांडुरंग ॥ २ ॥ गोब्राह्मणहिता होऊनि निराळें । वेदाचें तें मूळ तुका म्हणे ॥ ३ ॥

‡ दिसों

३७५५. ब्रह्म न लिंपे त्या मेळें । कर्मा अकर्मावेगळें ॥ १ ॥ तोचि एक तया जाणे । पावे अनुभविलें खुणें ॥ २ ॥ शौच अशौचाचे संधी । तन आळा तनामधीं ॥ ३ ॥ पापपुण्या नाहीं ठाव । तुका म्हणे सहज भाव ॥ ४ ॥

३७५६. लक्षूनियां योगी पाहाती आभास । तें दिसे आम्हांस दृष्टीपुढें ॥ १ ॥ कर दोन्ही कटीं राहिलासे उभा । सांवळी हे प्रभा अंगकांती ॥ २ ॥ व्यापूनि वेगळें राहिलेंसें दुरी । सकळां अंतरीं निर्विकार ॥ ३ ॥ रूप नाहीं रेखा नामही जयासी । आपुल्या मानसीं शिव ध्याय ॥ ४ ॥ अंत नाहीं पार वर्णा नाहीं थार । कुळ याति शिर हस्त पाद ॥ ५ ॥ अचेत चेतलें भक्तीचिया सुखें । आपुल्या कौतुकें तुका म्हणे ॥ ६ ॥

३७५७. तुझे वर्णूं गुण ऐसी नाहीं मती । राहिल्या त्या श्रुती मौनपणें ॥ १ ॥ मौनपणें वाचा थोंटावल्या चारी । ऐसें तुझें हरी रूप आहे ॥ २ ॥ रूप तुझें ऐसें डोळां न देखवे । जेथें हे झकवे ब्रह्मादिक ॥ ३ ॥ ब्रह्मादिक देवा कर्माची कचाटी । म्हणोनि आटाटी फार त्यांसी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तुझे गुण नाम रूप । आहेसी अमुप वाणूं काई ॥ ५ ॥

३७५८. स्तुति करूं तरी नव्हेचि या वेदा । तेथें माझा धंदा कोणीकडे ॥ १ ॥ परी हे वैखरी गोडावली सुखें । रसना रस मुखें इच्छीतसे ॥ २ ॥ रूप वर्णावया कोठें पुरे मती । रोमीं होती जाती ब्रह्मांडें हीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तूंचि ऐसा एक साचा । ऐसी तंव वाचा झाली नाहीं ॥ ४ ॥

३७५९. ज्याचे गर्जतां पवाडे । श्रुतिशास्त्रां मौन पडे ॥१॥ तेथें माझी वाचा किती । पुरे करावया स्तुति ॥ २ ॥ शिणलीं सहस्र तोंडें । शेष फणी ऐसें धेंडें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मही । पत्र सिंधु न पुरे शाई ॥ ४ ॥

३७६०. आवडीसारिखें सपादिलें सोंग । अनंत हीं मग झालीं नामें ॥ १ ॥ कळे ऐशा वाटा रचिल्या सुलभा । दुर्गम या नभाचाही माझी ॥ २ ॥ हातें जेवी एक मुखें मागें घांस । माउली जयास

तैसी बाळा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझें ध्यान विटेवरी । तैसीच गोजिरी दिसे मूर्ति ॥ ४ ॥

३७६१. तुज वर्णी ऐसा तुजविण नाहीं । दुजा कोणी तीही त्रिभुवनीं ॥ १ ॥ सहस्रमुखें शेष शिणला बापुडा । चिरलिया धडा जिव्हा त्याच्या ॥ ३ ॥ अव्यक्ता अलक्षा अपारा आनंदा । निर्गुणा सच्चितानंदा नारायणा ॥ २ ॥ रूप नाम घेसी आपुल्या स्वइच्छा । होसी भाव तैसा त्याकारणें ॥४॥ तुका म्हणे जरी दाविसी आपणा । तरिच नारायणा कळों येसी ॥ ५ ॥

३७६२. जाणोनि नेणतें करीं माझें मन । तुझी प्रमखूण देऊ-नियां ॥ १ ॥ मग मी व्यवहारीं असोनी वर्तत । जेवीं जळा आंत पद्मपत्र ॥ २ ॥ ऐकोनि नाइकें निंदास्तुती कानी । जैसा का उन्मनीं योगिराज ॥ ३ ॥ देखोनि न देखें प्रपंच हा दृष्टी । स्वप्नींचिया सृष्टि चेइल्या जेवीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे ऐसें जालियावांचून । करणें तो शीण वाटतसें ॥ ५ ॥

३७६३. उपाधिवेगळे तुम्हीं निर्विकार । कांहींच संसार तुम्हां नाहीं ॥ १ ॥ ऐसें मज करूनि ठेवा नारायणा । समूळ वासना नुरवावी ॥ २ ॥ निःसंग तुम्हांसी राहणें एकट । नाहीं कटकट साहों येत ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं मिळों येत शिळा । रंगासी सकळा स्फटिकाची ॥ ४ ॥

३७६४. पडिला प्रसंग कां मी ऐसा नेणें । संकल्प ते मनें जिर-वले ॥ १ ॥ चेष्टविले तरी सांगावें कारण । भक्ती ते * जीवन करा-वया ॥ २ ॥ लावूनियां दृष्टी घातली सामोरी । बैसली जिव्हारीं डसोन ते ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जीवा लाविला तो चाळा । करावें गोपाळा शीघ्र दान ॥ ४ ॥

३७६५. गायनाचे रंगीं । शक्ति अद्भुत हे अंगीं ॥ १ ॥ हें तों देणें तुमचें देवा । घ्यावी अखंडित सेवा ॥ २ ॥ अंगीं प्रेमाचें भरतें । नेघे उतार चढतें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वाणी । प्रेम अमृताची खाणी ॥ ४ ॥

---

* उजवण

३७६६. आम्ही तरी आस । झालों टाकोनि उदास ॥ १ ॥ आतां कोण भय धरी । पुढें मरणाचें हरी ॥ २ ॥ भलते ठायीं पडो । देह तुरंगीं हा चढो ॥ ३ ॥ तुमचें तुम्हापाशीं ॥ आम्ही आहों जैसीं तैसीं ॥ ४ ॥ गेले मानामान । सुखदुःखाचें खंडन ॥ ५ ॥ तुका म्हणे चित्तीं । नाहीं वागवीत खंता ॥ ६ ॥

३७६७. आम्हो जाणों तुझा भाव । कैंचा भक्त कैंचा देव । बीजा नाहीं ठाव । कैंचें फळ शेवटीं ॥ १ ॥ संपादिलें बहु रूप । कैंचें पुण्य कैंचें पाप । नव्हतों आम्ही आप । आपणासी दाखिलें ॥ २ ॥ एके ठायीं घरिच्याघरीं । न कळतां झाली चोरी । * तेथेंचि तें दुरी । जाणें येणें खुंटलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धरूनि हातीं । उरी ठेविली मागुती । एकांतीं लोकांतीं । देवभक्त-सोहळा ॥ ४ ॥

३७६८. भोगावरि आम्हीं घातला पाषाण । मरणा मरण आणि-येलें ॥ १ ॥ विश्व तूं व्यापक काय मी निराळा । काशासाठीं बळा येऊं आतां ॥ २ ॥ काय सारूनियां काढावें बाहेरी । आणूनि भीतरी काय ठेवूं ॥ ३ ॥ केला तरी उरे ¶ वादच कोरडा । बळें घ्यावी पीडा स्वप्नींची ते ॥ ४ ॥ अवघेचि वाण आले तुम्हां घरा । मजुरा मजुरा राजकीर्दी ॥ ५ ॥ तुका म्हणे कांहीं नेणें लाभ हानी । असेल तो धनी राखो वाडा ॥ ६ ॥

३७६९. तरुवर बीजापोटीं । बीज तरुवरा शेवटीं ॥ १ ॥ तैसें तुम्हां आम्हां झालें । एकीं एक सामावलें ॥ २ ॥ उदकावरील तरंग । तरंग उदकाचें अंग ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बिंबछाया । ठायीं पावली विलया ॥ ४ ॥

३७७०. क्षरला सागर गंगा ओघीं मिळे । आपणाचि खेळे आप-णाशीं ॥ १ ॥ मधील तें वाव अवघी उपाधि । तुम्हां आम्हांमधीं तेचि परि ॥ २ ॥ घट मठ झाले आकाशाचे पोटीं । वचनेंचि तुटी तेथेंचि ते ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बीजें बीज दाखविलें । ‡ पत्र पुष्प आलें गेलें वांयां ॥ ४ ॥

---

* तेथें तेचि ¶ शीणाचि ‡ फलपुष्प

३७७१. दूरि तोंचि होतों आपुले आशंके। नव्हते ठाऊके मूळ भेद ॥ १ ॥ आतां जेथें तेथें येईन सांगातें। लपायापुरतें उरों नेदी ॥ २ ॥ मिथ्या मोहें मज लाविला उशीर। तरी हें अंतर झालें होतें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कां रे दाखविसी भिन्न। लटिकाची शीण लपंडाई ॥ ४ ॥

३७७२. लवण मेळवितां जळें। काय उरलें निराळें ॥ १ ॥ तैसा समरस झालों। तुजमाजी हरपलों ॥ २ ॥ अग्निकर्पूराच्या मेळीं। काय उरली काजळी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे होती। तुझी माझी एक ज्योती ॥ ४ ॥

३७७३. तुज मज नाहीं भेद। केला सहज विनोद ॥ १ ॥ तूं माझा आकार। मी तों तूंची निर्धार ॥ २ ॥ मी तुजमाजी देवा। घेसी माझ्या अंगें सेवा ॥ ३ ॥ मी तुजमाजी अचळ। मजमाजी तुझें बळ ॥ ४ ॥ तूं बोलसी माझ्या मुखें। मी तो तुजमाजी सुखें ॥ ५ ॥ तुका म्हणे देवा। विपरीत ठायीं नांवा ॥ ६ ॥

३७७४. जें जें कांहीं करितों देवा। तें तें सेवा समर्पे ॥ १ ॥ भेद नाहीं सर्वात्मना। नारायणा तुज मज ॥ २ ॥ आम्ही दुजे नेणों कोणा। हेंचि मना मन साक्ष ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जगन्नाथा। हें अन्यथा नव्हे कीं ॥ ४ ॥

३७७५. रज्जु धरूनियां हातीं। भेडसाविलीं नेणतीं। कळों येतां चित्तीं। दोरी दोघां सारिखी ॥ १ ॥ तुम्हांआम्हांमध्यें हरी। झाली होती तैसी परी। मृगजळाचे पुरीं। ठाव पाहों तरावया ॥ २ ॥ सरी चिताक भोंवरी। अळंकाराचिया परी। नामें झालीं दुरी। एक सोनें आटितां ॥ ३ ॥ पिसांची पारवीं। करोनि बाजेगिरी दावी। तुका म्हणे तेवीं। मज नको चाळवूं ॥ ४ ॥

३७७६. खडा रवाळी साकर। झाला नामाचाची फेर। न दिसे अंतर। गोडी ठायीं निवडतां ॥ १ ॥ तुम्ही आम्ही पांडुरंगा। भिन्न ऐसें काय सांगा। चाळविलें जगा। मी हें माझें यासाठीं ॥ २ ॥ पायीं हातीं नाकीं शिरीं। हेम राहे अळंकारीं। मुसे आल्यावरी। काय निवडे वेगळें ॥ ३ ॥ निजलिया लाभ हानी। तोंच खरी ते स्वप्नीं। तुका म्हणे दोन्ही। निवारलीं जागतां ॥ ४ ॥

३७७७. अस्त नाहीं आतां एकचि मोहोरा । पासूनि अंधारा दुरि झालों ॥ १ ॥ साक्षत्वें या झालों गुणाचा देखणा । करीं नारायणा तरी खरें ॥ २ ॥ आठवू विसरु पडियेला मागें । आलें तेचि भागें यत्न केले ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझा विनोद देवासीं । आम्हीं तुम्हां ऐसीं दोन्ही नव्हों ॥ ४ ॥

३७७८ धन्य मी मानीन आपुलें संचित । राहिलीसे प्रीत तुझे नामीं ॥ १ ॥ धन्य झालों आतां यासि संदेह नाहीं । न पडे या वाहीं काळा हातीं ॥ २ ॥ ब्रह्मरस करूं भोजन पंगती । संतांचे संगती सर्वकाळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पोट धालेंचि न धाय । खादलेंचि खाय आवडीनें ॥ ४ ॥

३७७९. कासयानें पूजा करूं केशीराजा । हाचि संदेह माझा फेडीं आतां ॥ १ ॥ उदकें न्हाणूं तरी स्वरूप तें तुझें । तेथें काय माझें वेचे देवा ॥ २ ॥ गंधाचा सुगंध पुष्पाचा परिमळ । तेथें मी दुर्बळ काय करूं ॥ ३ ॥ फळदाता तूंच तांबोल अक्षता । तेथें काय आतां वाहों तुज ॥ ४ ॥ वाहूं दक्षिणा तरी धातु नारायण । ब्रह्म तेंचि अन्न दुजें काई ॥ ५ ॥ गातां तूं ॐकार टाळी नादेश्वर । नाचावया थार नाहीं कोठें ॥ ६ ॥ तुका म्हणे मज अवघें तुझें नाम । धूप दीप रामकृष्णहरि ॥ ७ ॥

३७८०. कवणाचें कारण नलगेचि कांहीं । सर्वां सर्वांठायीं तूं मज एक ॥ १ ॥ कायावाचामन ठेविलें तुझ्या पायीं । आतां उरलें काई न दिसे देवा ॥ २ ॥ कवणा पाषाणासी धरुनिया भाव । कवणावरी पाव ठेवूं आतां ॥ ३ ॥ म्हणऊनि निश्चिंत राहिलों मनीं । तूंचि सर्वां खाणीं देखोनियां ॥ ४ ॥ जळे जळ काय धोविलें एक । कवण तें पातक हरलें तेथें ॥ ५ ॥ पापपुण्य हे वासना सकळ । ते तुज समूळ समर्पिली ॥ ६ ॥ पितरस्वरूपी तूंचि जनार्दन । सव्य तें कवण अपसव्य ॥ ७ ॥ तुका म्हणे जीत पिंड तुझे हातीं । देऊनि निश्चिती मानियेली ॥ ८ ॥

३७८१. जन्ममरणाची विसरलों चिंता । तूं माझा अनंता मायबाप ॥ १ ॥ होतील ते डोळां पाहेन प्रकार । भय आणि भार निरसलीं ॥ २ ॥ लिंगाडाचे मुळें होतीं पंचभूतें । ज्याचें त्यापुरतें विभा-

ोलें ॥ ३ तुका म्हणे झाला प्रपंच पारिखा । जिवासी तूं सखा ांडुरंग ॥ ४ ॥

३७८२. वंदीन मी भूतें । आतां अवघींचि समस्तें ॥ १ ॥ ुमची करीन भावना । पदोपदीं नारायणा ॥ २ ॥ गाळूनियां ांद । प्रमाण तो ऐसा वेद ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मग । नव्हे दुजि-ाचा संग ॥ ४ ॥

३७८३. जेथें जेथें जासी । तेथें मजचि तूं पाहासी ॥ १ ॥ ऐसा ासरीन भाव । रिता नाहीं कोणी ठाव ॥ २ ॥ चित्त जडलें पायीं । ाळती हे ठायीं ठायीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पोटीं । देवा घालूनि सांगे ोष्टी ॥ ४ ॥

३७८४. आम्ही न देखों अवगुणां । पापी पवित्र शहाणा ॥ १ ॥ ावघीं रूपें तुझीं देवा । वंदूं भावें करूं सेवा ॥ २ ॥ मज भक्ती-ावें चाड । नेणें पाषाण धातु वाड ॥ ३ ॥ तुका म्हणे घोटीं । विष ामृत तुजसाठीं ॥ ४ ॥

३७८५. तुज करितां होते ऐसे । मूढ चतुर पंडित पिसे ॥ १ ॥ ारि हें वर्म नेणती कोणी । पीडा खाणी भोगितील ॥ २ ॥ उल्लं-घेती पांगुळ गिरी । मुकें करी अनुवाद ॥ ३ ॥ पापी होती पुण्य-ंत । न करी घात दुर्जन ॥ ४ ॥ अवघें हेळामात्रें हरि । मुक्त करी ब्रह्मांड ॥ ५ ॥ तुका म्हणे खेळे लीळा । पाहे वेगळा व्यापुनि ॥ ६ ॥

३७८६. कडसणी धरितां अडचणीचा ठाव । म्हणऊनि जीव त्रासलासे ॥ १ ॥ लौकिकाबाहेरि राहिलों निराळा । तुजविण वेगळा नाहीं दुजा ॥ २ ॥ संकोचानें नाहीं होत धणीवरी । उरवूनि उरी काय काज ॥ ३ ॥ तुका म्हणे केले इच्छेची सारिखें । नाहींसें पारिखें येथें कोणी ॥ ४ ॥

३७८७. अंतरायें पडे गोविंदीं अंतर । जो जो घ्यावा भार तो तो बाधी ॥ १ ॥ बैसलिये ठायीं आठवीन पाय । पाहीन तो ठाय तुझा देवा ॥ २ ॥ अखंड तें खंडें संकल्पीं विकल्प । मनोजन्य ाप रज्जुसर्प ॥ ३ ॥ तुका म्हणे विश्वीं विश्वंभर वसे । राहों ऐसे ृशे सुखरूप ॥ ४ ॥

३७८८. माझिया देहाची मज नाहीं चाड । कोठें करूं कोड आणिकांचें ॥ १ ॥ इच्छितातीं मान मागा देवापाशीं । असा संचितासी गुंतले हो ॥ २ ॥ देह आम्हीं केला भोगाचे सांभाळीं । राहिलों निराळीं मानामाना ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कोणें वेचावें वचन । नसतां तो शीण वाढवावा ॥ ४ ॥

३७८९. बोळविला देह आपुलेनि हातें । हुताशिलीं भूतें ब्रह्माग्नीसीं ॥ १ ॥ एकवेळें झालें सकळ कारण । आतां नारायण नारायण ॥ २ ॥ अमृतसंजीवनी *विजविली खाई । अंगें तये ठायीं हारपलीं ॥ ३ ॥ एकादशीविध जागरण उपवास । बारावा दिवस भोजनाचा ॥ ४ ॥ अवघीं कर्मं झालीं घटस्फोटापाशीं । संबंध एकेसी उरला नामीं ॥ ५ ॥ तुका म्हणे आतां आनंदीं आनंदु । गोविंदें गोविंदु विस्तारला ॥ ६ ॥

३७९०. नलगे मरावें । ऐसा ठाव दिला देवें ॥ १ ॥ माझ्या उपकारासाठीं । वागविला म्हूण कंठीं ॥ २ ॥ घरीं दिला ठाव । अवघा सकळही वाव ॥ ३ ॥ तुका म्हणे एके ठायीं । केलें माझें तुझें नाहीं ॥ ४ ॥

३७९१. एकाएकीं आतां असावेंसें वाटे । तरिच हे खोटे चाळे केले ॥ १ ॥ वाजवूनि तोंड घातलें बाहेरी । †कुलप करुनी दारीं माजी वसा ॥ २ ॥ उजेडाचा केला दाटोनि अंधार । सर्वं हुद्दार चेष्टविला ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भय होतें तोंचि वरी । होती काहीं उरी स्वामिसेवा ॥ ४ ॥

३७९२. सोसोनि विपत्ती । जोडी दिली तुझे हातीं ॥ १ ॥ त्याचा हाचि उपकार । अंतीं आम्हाशीं वेव्हार ॥ २ ॥ नामरूपा केला ठाव । तुज कोण म्हणतें देव ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हरी । तुज ठाव दिला घरीं ॥ ४ ॥

३७९३. जेथें देखें तेथें उभा । अवघ्या गगनाचा गाभा ॥ १ ॥ डोळां बैसलें बैसलें । ध्यान राहोनि संचलें ॥ २ ॥ सरसावलें मन । केले सोज्वळ लोचन ॥३॥ तुका म्हणे सवें । आतां असिजेत देवें॥४॥

---

* निवविली † कल्पें

३७९४. हेचि तुम्ही पूजा । आतां करीन केशीराजा ॥ १ ॥ अवघीं तुम्हांच हीं पदें । नमस्कारीन अभेदें ॥ २ ॥ न वर्जित दिशा । जाय तेथेंचि सरिसा ॥ ३ ॥ नव्हे एकदेशी । तुका म्हणे गुणदोषी ॥ ४ ॥

३७९५. वेठी ऐसा भाव । न करी आह्माच उपाव ॥ १ ॥ रूप डसवीन जीवा । अवघा येच ठायीं हेवा ॥ २ ॥ कृपणाचे परी । लेखा पळनिमेषवरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे असा । संनिधचि जगदीशा ॥ ४ ॥

३७९६. नेलें सळेंबळें । चित्ताविताचें गांठोळें ॥ १ ॥ साह्य झालीं घरिच्या घरीं । होतां ठायींच कुठोरी ॥ २ ॥ मी पातलों या भावा । कपट तें नेणें देवा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे उघडें केलें । माझें माझ्या हातें नेलें ॥ ४ ॥

३७९७. एक वेळे केलें रितें कलेवर । आतां दिली थार पांडुरंगा ॥ १ ॥ पाळण पोषण नलगे ते सोई । देहाचे ते काई सर्वभाव ॥ २ ॥ माझिया मरणें झाली हे वसती । लागली ते ज्योती अविनाश ॥ ३ ॥ झाला ऐसा एका घायें येथें नाहीं । तुका ऐसें कांहीं बोलों नये ॥ ४ ॥

३७९८. नटनाट्य तुम्हीं केलें याचसाठीं । कवतुकें दृष्टी निववावी ॥ १ ॥ नाहीं तरि काय कळलेंचि आहे । वाघ आणि गाय लांकडाची ॥ २ ॥ अभेदाचि असे मांडियेलें खेळा । केल्या दीपकळा बहु एकी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे रूप नाहीं दर्पणांत । संतोषाची मात दुसरें तें ॥ ४ ॥

३७९९. मुसावलें अंग । रंगीं मेळविला रंग ॥ १ ॥ एकीं एक दृढ झालें । मुळा आपुलिया आलें ॥ २ ॥ सागरीं थेंबुटा । पडिल्या निवडे कोण्या वाटा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नवें । नव्हे जाणावें हें देवें ॥ ४ ॥

३८००. तुझे पाय माझे राहियेले चित्तीं । ते मज दाविती वर्म देवा ॥ १ ॥ आम्हां अंधा तुझ्या पायांचा आधार । जाणसी विचार चालवितां ॥ २ ॥ मन स्थिर ठेलें इंद्रियें निश्चळ । हें तों माझें बळ नव्हे देवा ॥ ३ ॥ पापपुण्य भेद नाशिलें तिमिर । त्रिगुणें शरीर

सांडियेलें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तुझा प्रताप हा खरा । मी जाणें दातारा शरणागत ॥ ५ ॥

३८०१. जेथें जातों तेथें तूं माझा सांगाती । चालविसी हातीं धरूनियां ॥ १ ॥ चालों वाटे आम्ही तुझाचि आधार । चालविसी भार सवें माझा ॥ २ ॥ बोलों जातां बरळ करिसी तें नीट । नेली लाज धीट केलों देवा ॥ ३ ॥ अवघे जन मज झाले लोकपाळ । सोइरे सकळ प्राणसखे ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आतां खेळतों कौतुकें । झालें तुझें सुख अंतर्बाहीं ॥ ५ ॥

३८०२. रूपीं जडले लोचन । पायीं स्थिरावलें मन ॥ १ ॥ देहभाव हरपला । तुज पाहातां विठ्ठला ॥ २ ॥ कळों नये सुखदुःख । तहान हरपली भूक ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नव्हे परती । तुझ्या दर्शनें मागुती ॥ ४ ॥

३८०३. तेव्हां होतों भोगाधीन । तुम्हां भिन्न पासुनि ॥ १ ॥ आतां बोलों नये ऐसें । आनारिसे वेगळें ॥ २ ॥ सन्मुख झालों स्वामीकडे । भव आंगडें निराळें ॥ ३ ॥ चिंतिलें तें चिंतामणी । फिटे धणी तों द्यावें ॥ ४ ॥ सहज स्थिति आहे अंगीं । प्रसंगीं ते वंचेना ॥ ५ ॥ तुमची देवा धरिली कास । केला नास प्रपंचा ॥ ६ ॥ तुका म्हणे जाणोनि वर्मं । कर्माकर्मं ठेविलीं ॥ ७ ॥

३८०४. देव सखा आतां केलें नव्हे काई । येणें सकळही सोइ-रींच ॥ १ ॥ भाग्यवंत झालों गोतें सपुरतीं । आतां पुण्या नीति पार नाहीं ॥ २ ॥ पाहातां दिसती भरलिया दिशा । ठसावला ठसा लोकत्रयीं ॥ ३ ॥ अविनाश जोडी आम्हां भाग्यवंतां । झाली होती सत्ता संचिताची ॥ ४ ॥ पायांवरी डोई ठेवाया आरोथा । झाली द्यावी सत्ता क्षेम ऐसी ॥ ५ ॥ तुका म्हणे जीव पावला विसावा । म्हणवितां देवा तुमचीसीं ॥ ६ ॥

३८०५. तेणें सुखें माझें निववीलें अंग । विठ्ठल हें जग देखियेलें ॥ १ ॥ कवतुकें करुणा भाकीतसें लाडें । आवडी बोबडें बोलोनियां ॥ २ ॥ मज नाहीं दशा अंतरीं दुःखाची । भावना भेदाची सर्व गेली ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सुख झालें माझ्या जीवा । रंगलों केशवा तुझ्या रंगें ॥ ४ ॥

३८०६. दिला जीवभाव । तेव्हां सांडिला म्यां ठाव ॥ १ ॥ आतां वर्ते तुझी सत्ता । तेथें सकळ अनंता ॥२॥ माझिया मरणें । तुम्हीं बैसविलें ठाणें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कांहीं । मी हें माझें येथें नाहीं ॥ ४ ॥

३८०७. आपुलिया काजा । आम्हीं सांडियेलें लाजा ॥ १ ॥ तुम्हां असों जागवीत । आपुलिया हातीं हित ॥ २ ॥ तुम्हीं देहशून्य । आम्हां कळे पापपुण्य ॥ ३ ॥ सांगायासी लोकां । उरउरीत उरला तुका ॥ ४ ॥

३८०८. पदांपदीं दिलें अंग । झाले सांग कारण ॥ १ ॥ रुधवूनि ठेलों ठाव । जागा वाव सकळ ॥ २ ॥ पुढती चाली मना लाहो । वाढे देहो संतोष ॥ ३ ॥ तुका म्हणे क्षरभागीं । झालों जगीं व्यापक ॥ ४ ॥

३८०९. तुझें अंगभूत । आम्ही जाणतों समस्त ॥१॥ येरा वाटतसे जना । गुढारसें नारायणा ॥ २ ॥ ठावा थारा मारा । घराचिया संवचोरा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भेदाभेद । करूनि करितसें वाद ॥ ४ ॥

३८१०. नाहीं मज कोणी उरला दुर्जन । मायबापाविण ब्रह्मांडांत ॥ १ ॥ कासया जिकीर करणें येविसीं । भयाची मानसीं चिंता खंती ॥ २ ॥ विश्वंभराचिये लागलों सांभाळीं । सत्तेनें ती चाली आपुलिये ॥३॥ तुका म्हणे माझें पाळण पोषण । करितां आपण पांडुरंगा ॥ ४ ॥

३८११.* जो वितो तो माझा पिता । उखता तो उखत्याचा ॥ १ ॥ जनार्दनीं सरती कर्में । बाधा भ्रमे अन्यत्र ॥ २ ॥ अपसव्य सव्यामधीं । ऐसी शुद्धी न धरितां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे खांद्या पानें । सिंचितां भिन्न कोरडीं ॥ ४ ॥

३८१२. चित्ताचा चाळक । त्याचें उभय सूत्र एक ॥ १ ॥ नाचवितो नाचेछंदें । सुखें आपुल्या विनोदें ॥ २ ॥ चंद्र कमळणी । नाहीं धाडीत सांगोनि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे उठी । लोह चुंबकाचे दृष्टी ॥ ४ ॥

* जीविता तो

३८१३. काय नाहीं माझे अंतरीं वसति । व्यापक हा भूतीं सकळां नांदे ॥ १ ॥ चित्तासी प्रसाद होईल चळण । तेंचि तें वळण मनासही ॥२॥ सर्व शक्ति जीवीं राहिल्या कुंठित । नाहीं केलें होत आपुलें तें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दोरी खांब सूत्र्या हातीं । नाचवी नाचती जडें तैसीं ॥ ४ ।

३८१४. चित्त तें चिंतन कल्पनेची धांव । जे जे वाढे हांव इंद्रियांची ॥ १ ॥ हात पाव दिसे शरीर चालतां । नांवें भेद सत्ता जीवाची ते ॥ २ ॥ रवीचिये अंगीं प्रकाश सकळां । वचनें निराळा भेद दिला ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माप वचनाच्या अंगीं । मौन्य काय रंगीं निवडावें ॥ ४ ॥

३८१५. परिसाचे अंगें सोनें झाला विळा । वाकणिया कळाहीन नव्हे ॥ १ ॥ अंतरीं पालट घडला कारण । मग समाधान तेंचि गोड ॥ २ ॥ पिकालिया सेंद पूर्वकर्मा नये । अव्हेरु तो काय घडे मग ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आणा पंगती सुरण । पृथक ते गुण केले पाकें ॥ ४ ॥

३८१६. शुद्धाशुद्ध निवडे कैसें । चर्म मांस भिन्न नाहीं ॥१॥ कांहीं अधिक नाहीं उणें । कवण्या गुणें देवासी ॥ २ ॥ उदक भिन्न असे काई । वोहोळ बावी सरिता नई ॥ ३ ॥ सूर्य तेजें निवडे काय । रश्मी रसा सकळा खाय ॥ ४ ॥ वर्णा भिन्न दुधा नाहीं । सकळा गाई सारखें ॥ ५ ॥ करितां भिन्न नाहीं माती । मडक्या गति भिन्न नांवें ॥ ६ ॥ वर्ते एकविध अग्नि । नाहीं मनीं शुद्धाशुद्ध ॥७॥ तुका म्हणे पात्र चाड । किंवा विष अमृत गोड ॥८॥

३८१७. घालुनियां मापीं । देव भक्त बैसले जपीं ॥ १ ॥ तैसीं होते सांडउलंडी । निजनिजांची मुर्कुंडी ॥२॥ अमुपीं उखतें । आपण वोस आपणयातें ॥ ३ ॥ देव आतां झाला । उगवी संकोच वहिला ॥ ४ ॥ अखंड नेलें वेठी । भार सत्याविण गांठी ॥ ५ ॥ आडकिला झोंपा । रिता कलेवराचा खोंपा ॥ ६ ॥ गोदातीरीं आड । करिते करविते द्वाड ॥७॥ तुका म्हणे बळें । उपदेशाचें तोंड काळें ॥ ८ ॥

३८१८. ब्रह्मरूपाचीं कर्में ब्रह्मरूप । विरहित संकल्प होती जाती ॥ १ ॥ ठेविलिया दिसे रंगाऐसी शिळा । उपाधि निराळा

स्फटिक माणि ॥ २ ॥ नानाभाषामतें आळविता बाळा । प्रबोध तो मूळा जननीठायीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझें नमन जाणतियां । लागतसें पायां वेळोवेळां ॥४॥

३८१९. स्वयें पाक करी । संशय तोचि धरी । संदेहसागरीं । आणिकां परी बुडविती ॥ १ ॥ जाणे विरळा एक । झालें तयेंचि हें सुख । देखिलें बहुतेक । पुसतां वाट चुकले ॥२॥ तोचि जाणे सोंवळें । शोधी विकल्पाचीं मुळें । नाचती पाल्हाळें । जे विटाळें कोंडिले ॥ ३ ॥ तोचि साधी संधी । सावध त्रिकाळ जो बुद्धि । संदेहाच्या संधी । वेठी आणीक धरियेले ॥ ४ ॥ अखंड तें ध्यान । समबुद्धि समाधान । सोंग वांयांविण । ते झांकून बैसती ॥ ५ ॥ करणें जयासाठीं । जो नातुडे कवणे आटी । तुका म्हणे साटी । चित्तवित्तेंवाचूनि ॥ ६ ॥

३८२०. प्रसिद्ध हा असे जगा । अवघ्या रंगारंगाचा ॥ १ ॥ तरी वाटा न वजे कोणी । नारायणीं घुरबुडीं ॥ २ ॥ बहुतां ऐसें केलें मागें । लाग लागें लागेना ॥ ३ ॥ हो कां नर अथवा नारी । लहान थोरीं आदर ॥ ४ ॥ झालें वेगळें लोकीं पुरे । मग नुरे समूळ ॥ ५ ॥ कळेना तो आहे कैसा । कोणी दिशा बहु थोडा ॥६॥ तुका म्हणे दुसऱ्या भावें । छाया नावें न देखवे ॥ ७ ॥

३८२१. नाहीं रूप नाहीं नांव । नाहीं ठाव धराया ॥ १ ॥ जेथें जावें तेथें आहे । विठ्ठल मायबहीण ॥ २ ॥ नाहीं आकार विकार । चराचर भरलेंसे ॥ ३ ॥ नव्हे निर्गुण सगुण । जाणे कोण तयासी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे भावाविण । त्याचें मन वोळेना ॥ ५ ॥

३८२२. अनुसरे तो अमर झाला । अंतरला संसारा ॥ १ ॥ न देखती गर्भवास । कधीं दास विष्णूचे ॥ २ ॥ विसंबेना माता बाळा । तैसा लळा पाळावा ॥ ३ ॥ त्रिभुवनीं ज्याची सत्ता । *तो रक्षिता जालिया ॥ ४ ॥

३८२३. पंडित तोचि एक भला । नित्य भजे जो विठ्ठला ॥१॥

---

* तुक्या रक्षिता तो जाला

अवघें सम ब्रह्म पाहे । सर्वा भूतीं विठ्ठल आहे ॥ २ ॥ रिता नाहीं कोणी ठाव । सर्वा भूतीं वासुदेव ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तोचि दास । त्या देखिल्या जाती दोष ॥ ४ ॥

३८२४. देवें देऊळ सेविलें । उदक कोरडेंचि ठेविलें ॥ १ ॥ नव्हे मत गूढ उमान कांहीं । तूं आपआपणापें पाहीं ॥ २ ॥ पाटे पूर वोसंडला । सरिता सागर तुंबोनि ठेला ॥ ३ ॥ वांझे घरीं बाळ तान्हा । एक बाळी दो कांना ॥४॥ तुका म्हणे पैस । अनुभविया ठावा गोडी रस ॥ ५ ॥

३८२५. सर्वस्वाचा त्याग तो सदा सोंवळा । न लिंपे विटाळा अग्नि जैसा ॥ १ ॥ सत्यवादी करी संसार सकळ । आलिप्त कमळ जळीं जैसें ॥ २ ॥ घडे ज्या उपकार भूतांचा ते दया । आत्मस्थिति तया अंगीं वसे ॥ ३ ॥ न बोले गुणदोष नाइके जो कानीं । वर्तोनी तो जनीं जनार्दन ॥४॥ तुका म्हणे वर्म जाणितल्याविण । पावे कारितां शीण सांडीमांडी ॥ ५ ॥

३८२६. आहे सकळां वेगळा । खेळे कळा चोरोनि ॥ १ ॥ खांबसूत्राचिये परी । देव दोरी हालवितो ॥ २ ॥ आपण राहोनि निराळा । कैसी कळा नाचवी ॥ ३ ॥ जेव्हां असुडितो दोरी । भुमीवरी पडे तेव्हां ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तो जाणावा । सखा करावा आपला ॥ ५ ॥

३८२७. संवसार तिहीं केला पाठमोरा । नाहीं द्रव्यदारा जया चित्तीं ॥ १ ॥ शुभाशुभ नाहीं हर्षामर्ष अंगीं । जनार्दन जगीं होउनि ठेला ॥ २ ॥ तुका म्हणे देह दिला एकसरें । जयासि दुसरें नाहीं मग ॥ ३ ॥

३८२८. भक्तीचें तें वर्म जयाचिये हातीं । तया घरीं शांति क्षमा दया ॥ १ ॥ अष्ट महा सिद्धि वोळगती द्वारीं । नवजती दूरी दवाडितां ॥२॥ तेथें दुष्ट गुण न मिळे निःशेष । चैतन्याचा वास झाला माजी ॥ ३ ॥ संतुष्ट हें चित्त सदा सर्वकाळ । तुटली हळहळ त्रिगुणाची ॥ ४ ॥ तुका म्हणे त्याचा देव सर्व भार । चालवी कामार होउनीयां ॥ ५ ॥

३८२९. देव तिहीं बळें धरिला सायासें । करूनियां नास

उपाधीचा ॥ १ ॥ पूर्वपक्षी धातु धिकारिलें जन । स्वयें जनार्दन तेचि झाले ॥ २ ॥ तुका म्हणे यासी न चले तांतडी । अनुभवें गोडी येइल कळों ॥ ३ ॥

३८३०. मुक्त तो आशंका नाहीं जया अंगीं । बद्ध मोहोसंगीं लज्जा चिंता ॥ १ ॥ सुख पावे शांती धरूनि एकांत । दुःखी तो लोकांत दंभ करी ॥ २ ॥ तुका म्हणे लागे थोडाच विचार । परी हे प्रकार नागविती ॥ ३ ॥

३८३१. भूतांचिये नांदे जीवीं । गोसावीच सकळां ॥ १ ॥ क्षणक्षणां जागा ठायीं । दृढ पायीं विश्वास ॥ २ ॥ दावूनियां सोंग दुजें । अंतर बीजें वसतसे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जाणें धर्म । धरी तें वर्म चिंतन ॥ ४ ॥

३८३२. अग्नीमाजी पडे धातु । लीन होउनि राहे आंतु । होय शुद्ध न पावे घातु । पटतंतुप्रमाणें ॥ १ ॥ बाह्यरंगाचें कारण । मिथ्या अवघेंचि भूषण । गर्व ताठा हें अज्ञान । मरण सर्वें वाहातसे ॥ २ ॥ पुरें मातलिया नदी । लव्हाळा नांदे जीवनसंधी । वृक्ष उन्मळोनि भेदी । परि तो कधीं भंगेना ॥ ३ ॥ हस्ती परदळ जो भंगी । तया पायीं न मरे मुंगी । कोण जाय संगीं । पाणोवाणी तयाच्या ॥ ४ ॥ पिटितां घणें वरि सैरा । तया पोटीं राहे हिरा । तैशा काय तगती गारा । तया थोरा होऊनि ॥ ५ ॥ लीन दीन हेंचि सार । भव उतरावया पार । बुडे माथां भार । तुका म्हणे वाहोनि ॥ ६ ॥

३८३३. योग्याची संपदा त्याग आणि शांति । उभयलोकीं कीर्ति सोहळा मान ॥ १ ॥ येरयेरांवरी जायांचें उसणें । भाग्यस्थळीं देणें झाडा वेसीं ॥ २ ॥ केलीया फावला ठायींचा तो लाहो । तृष्णेचा तो काहो काहवितो ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लाभ अकर्तव्या नांवें । शिवपद जीवें भोगिजेल ॥ ४ ॥

३८३४. ओनाम्याच्या काळें । खडे मांडविले बाळें ॥ १ ॥ तेंचि पुढें पुढें काई । मग लागलिया सोई ॥ २ ॥ रज्जु सर्प होता । तोंवरी न कळतां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे साचें । भय नाहीं बागुलाचें ॥ ४ ॥

३८३५. आहे तें सकळ कृष्णासि अर्पण । न कळतां मन दुजें
ावी ॥ १ ॥ म्हणउनी पाठी लागतील भुतें । येती गिवसीत
चजणें ॥ २ ॥ ज्याचें त्या वंचलें आठव न होतां । दंड या
ामित्ताकारणें हा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काळें चेपियेला गळा । मी
ा वेळोवेळा करीतसे ॥ ४ ॥

३८३६. देवाच्या उद्देशें जेथें जेथें भाव । तो तो वसे ठाव विश्वंभर
१ ॥ लोभाचे संकल्प पळालियावरी । कैंची तेथें उरी पापपुण्या
२ ॥ शुद्ध भक्ती मन झालिया निर्मळ । कुश्चळी विटाळ वज्रलेप
३ ॥ तुका म्हणे ज्याचें तयासीच कळे । प्रांत येतो फळें कळों
ग ॥ ४ ॥

३८३७. चित्त ग्वाही तेथें लौकिकाचें काइ । स्वहित तें ठायीं
ापणापें ॥ १ ॥ मनासी विचार तोचि साच भाव । व्यापक हा
ा अंतर्बाहीं ॥ २ ॥ शुद्ध भावा न लगे सुचावा परिहार । उमट
ाचार आणिक ठायीं ॥ ३ ॥ भोगित्यासी काज अंतरींचें गोड ।
हिरल्या चाड नाहीं रंगें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे भाव शुद्ध हें कारण ।
ाट नारायण होईल त्याचा ॥ ५ ॥

३८३८. कुशळ वक्ता नव्हे जाणीव तो श्रोता । राहे भाव
ात्ता धरोनियां ॥ १ ॥ धन्य तो जगीं धन्य तो जगीं । ब्रह्म तया
गीं वसतसे ॥ २ ॥ न धोवी तोंड न करी अंघोळी । जपे सदाकाळीं
मराम ॥ ३ ॥ जप तप ध्यान नेणे योग युक्ती । कृपाळु जो भूतीं
ावंत ॥ ४ ॥ तुका म्हणे होय जाणोनि नेणता । आवडे अनंता
ावाहूनि ॥ ५ ॥

३८३९. भूमि अवघी शुद्ध जाणा । अमंगळ हे वासना ॥ १ ॥
से वोसपले जीव । सांडी नसतां अंगीं घाव ॥ २ ॥ जीव अवघे
ा । खोटा नागवी संदेह ॥ ३ ॥ तुका म्हणे शुद्ध । मग तुटलिया
द ॥ ४ ॥

३८४०. निघालें दिवाळें । झालें देवाचें वाटोळें ॥ १ ॥ आता
वूं नये वाणी । विचारावें मनिंच्या मनीं ॥ २ ॥ गुंडाळिली पोतीं ।
ातरी लावियेली वाती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे करा । ऐसा राहे माजी
ा ॥ ४ ॥

३८४१. भूर्ती भगवद्भाव। मात्रासहित जीव। अद्वैत तो ठाव। निरंजन एकला ॥ १ ॥ ऐसीं गर्जती पुराणें। वेदवाणी सकळ जन। संत गर्जतील तेणें। अनुभवें निर्भर ॥ २ ॥ माझें तुझें हा विकार। निरसतां एकंकार। नलगे कांहीं फार। विचाराचें करणें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दुजें। हें तों नाहींच सहजें। संकल्पाच्या काजें। आपेंआप वाढलें ॥ ४ ॥

३८४२. मुक्त होता परि बळें झाला बद्ध। घेउनियां छंद माझें माझें ॥ १ ॥ पाप पुण्य अंगीं घेतलें जडून। वर्म नेणें कोण करिता तो ॥ २ ॥ तुका म्हणे गेलें व्यर्थ वायांविण। जैसा मृग शीण मृगजळीं ॥ ३ ॥

३८४३. प्रगटलें ज्ञान। नारायण भूतीं तें ॥ १ ॥ अनुभवचि घेऊं हावा। विनंती देवा करूनियां ॥ २ ॥ देखोवेखीं वदे वाणी। पडिल्या कानीं प्रमाण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे योगक्षेम। घडे तें वर्म साधावें ॥ ४ ॥

३८४४. *देव आहे सुकाळ देशीं। अभाग्यासी दुर्भिक्ष ॥ १ ॥ नेणतां हा करूं सांटा। भरले फांटा आडरानें ॥ २ ॥ वसवूनि असे घर। माग दूर घातला ॥३॥ तुका म्हणे मन मुरे। मग जें उरे तेंचि तूं ॥ ४ ॥

३८४५. आहे ऐसा देव वदवावी वाणी। नाहीं ऐसा मनीं अनुभवावा ॥ १ ॥ आवडी आवडी कलेवरा कलेवरीं। वरिलें अंतरीं ताळा पडे ॥२॥ अपूर्व दर्शन मातेपुत्रा भेटी। रडे मागे तुटी हर्षयोगें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे एकें कळतें दुसरें। बरियानें बरें आहाचें आहाच ॥ ४ ॥

३८४६. होईल झाला अंगें देव जो आपण। तयासी हे जन अवघे देव ॥ १ ॥ येरांनीं सांगावी रेमट काहाणी। चित्ता रंजवणी करावया ॥२॥ धाला आणिकांची नेणे तहानभूक। सुखें पाहे सुख आपुलिया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे येथें पाहिजे अनुभव। शब्दांचें गौरव कामा नये ॥ ४ ॥

---

* देह

३८४७. तेंही नव्हे जें करितां कांहीं । ध्याता ध्यायी तेंही नव्हे ॥ १ ॥ तेंही नव्हे जें जाणवी जना । वाटे मना तेंही नव्हे ॥ २ ॥ त्रास मानिजे कांटाळा । अशुभ वाचाळा तेंही नव्हे ॥३॥ तेंही नव्हे जें भोंवतीं भोंवे । नागवें धांवे तेंही नव्हे ॥ ४ ॥ तुका म्हणे एकाचि आहे । सहाजिं पाहें सहज ॥५॥

३८४८. पहिली माझी ओवी ओवीन जगत्र । गाईन पवित्र पांडुरंग ॥ १ ॥ दुसरी माझी ओवी दुजें नाहीं कोठें । जनीं वनीं भेटे पांडुरंग ॥२॥ तिसरी माझी ओवी तिला नाहीं ठाव । अवघाचि देव जनीं वनीं ॥ ३ ॥ चवथी माझी ओवी वैरिलें दळण । गाईन निधान पांडुरंग ॥ ४ ॥ पांचवी माझी ओवी माझिया माहेरा । गाईन निरंतरा पांडुरंगा ॥ ५ ॥ साहावी माझी ओवी साहाही आटली । गुरुमूर्ति भेटली पांडुरंग ॥ ६ ॥ सातवी माझी ओवी आठवी वेळोवेळां । बैसलासे डोळां पांडुरंग ॥७॥ आठवी माझी ओवी अठ्ठावीस युगें । उभा चंद्रभागे पांडुरग ॥ ८ ॥ नववी माझी ओवी सरले दळण । चुकलें मरण संसारींचें ॥ ९ ॥ दहावी माझी ओवी दाहा अवतारा । न यावें संसारा तुका म्हणे ॥ १० ॥

३८४९. क्षणक्षणां सांभाळितों । साक्षी होतों आपुला ॥ १ ॥ न घडवी पायीं तुटी । मनें मिठी घातली ॥ २ ॥ विचार तो वचना आधीं । धरुनि शुद्धी ठेविली ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मागें भ्यालों । तरी झालों जागृत ॥ ४ ॥

३८५०. भक्ति तें नमन वैराग्य तो त्याग । ज्ञान ब्रम्हीं भोग ब्रह्मतनु ॥ १ ॥ देहाच्या निरसनें पाविजे या ठाया । माझी ऐसी काया जंव नव्हे ॥ २ ॥ उदक अग्नि धान्य झाल्या घडे पाक । एकाविण एक कामा नये ॥३॥ तुका म्हणे मज कळते चांचणी । बडबडीची वाणी अथवा सत्य ॥४॥

३८५१. देखीचा दिमाख शिकोनियां दावी । हिऱ्याऐसी केवीं गारगोटी ॥ १ ॥ मर्यादा ते जाणे अरे अभागिया । देवाच्या ऐसिया सकळ मूर्ति ॥२॥ काय पडिलासी लटिक्याचे भरी । वोंवाळुनि थोरी परती सांडी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पुढे दिसतसे घात । करितों फाजित म्हणउनि ॥ ४ ॥

३८५२. आधीं सोज्वळ करावा मारग । चालतां ते मग गोवी नाहीं ॥ १ ॥ ऐसा चालोनियां आला शिष्टाचार । गोवीचा वेव्हार पापपुण्य ॥२॥ पळणें ते पळा सांडूनि कां बळें । उपाधीच्या मुळें लाग पावे ॥ ३ ॥ तुका म्हण येथें शूर तो निवडे । पाडिलें बापुडे काळचक्रीं ॥ ४ ॥

३८५३. एकविध नारायण । तेथें विषमाचा शीण । पालटोंचि भिन्न । नये अणुप्रमाण ॥ १ ॥ अवघें सारावें गाबाळ । चुकवूनियां कोल्हाळ । आनंदाचें स्थळ । एकाएकीं एकांत ॥२॥ कायावाचामन । स्वरूपींच अनुसंधान । लक्ष भेदी बाण । येणेंपाडें लवलाहो ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आळस निद्रा । येथें देउनियां चिरा । देउनियां धीरा । मिठी जाणा जागृती ॥४॥

३८५४. शुद्ध ऐसें ब्रह्मज्ञान । करा मन सादर ॥ १ ॥ रवि रसां सकळां शोषी । गुणदोषीं न लिंपे ॥ २ ॥ कोणासवें नाहीं चोरी । सकळांवरी समत्व ॥ ३ ॥ सत्य तरी ऐसें आहे । तुका राहे उपदेशीं ॥ ४ ॥

३८५५. जें जें जेथें पावे । तें तें समर्पावें सेवे ॥ १ ॥ सहज पूजा याचि नांवे । गळित अभिमान व्हावें ॥ २ ॥ अवघें भोगिता गोसावी । आदीं अवसानीं जीवीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे शीण । न धरितां नव्हे भिन्न ॥ ४ ॥

३८५६. अक्षरांचा श्रम केला । फळा आला तेणें तो ॥ १ ॥ अवघियाचा तळ धरीं । जीवा उरी नुरवुनी ॥ २ ॥ फळलें तें लवे भारें । पिक खरें आलें तई ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हा गे देव । पुढें भाव सारावा ॥ ४ ॥

३८५७. संदेह बाधक आपआपणातें । रज्जुसर्पवत भासतसे ॥ भेऊनियां काय देखिलें येणें । मारें घायेंविण लोळतसे ॥ १ ॥ आपणचि तारी आपणचि मारी । आपण उद्धरी आपणयां ॥ शुकनाळिकेन्यायें गुंतलासी काय । विचारूनि पाहें मोकळिया ॥ २ ॥ पापपुण्य कैसे भांजिले अंक । दशकाचा एक उरविला ॥ जाणोनियां काय होतोसी नेणता । शून्या ठाव रिता नाहीं नाहीं ॥ ३ ॥ दुरा

ष्टी पाहें न्याहाळूनि । मृगजळा पाणी न म्हणे चाडा ॥ धांवतांचि
ंटे नव्हे समाधान । तुका म्हणे जाण पावे पीडा ॥ ४ ॥

३८५८. आशा ते करविते बुद्धीचा तो लोप । संदेह तें पाप
सें नव्हे ॥ १ ॥ आपुला आपण करावा विचार । प्रसन्न तें सार
न ग्वाही ॥ २ ॥ नांवें रूपें अंगीं लाविला विटाळ । ह्यातें तें निर्मळ
द्ध बुद्ध ॥ ३ ॥ अंधळ्यासी नये देखण्याची चाली । चाले ऐसी
ली तुका बोल ॥ ४ ॥

३८५९. साहोनियां टोले उरवावें सार । मग अंगीकार खऱ्या
लें ॥ १ ॥ भोगाचे सांभाळीं द्यावें कलेवर । संचिताची थार
डूनियां ॥ २ ॥ महत्वाचे ठायीं भोगावी अप्रतिष्ठा । विटवावें
ष्टा पंचभूतां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मग कैंचा संवसार । जयाचा
दर तोचि व्हावें ॥ ४ ॥

३८६०. भोग भोगावरी द्यावा । संचिताचा करुनी ठेवा ॥ १ ॥
र्ती धरणे जिवासाटीं । दशा उत्तम गोमटा ॥ २ ॥ देह लेखावा
सार । सत्य परउपकार ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हे मिरासी । बुडी
वी ब्रह्मरसीं ॥ ४ ॥

३८६१. नटनाट्य अवघें संपादिलें सोंग । भेद दाऊं रंग न
लटे ॥ १ ॥ मांडियेला खेळ कौतुकें बहुरूप । आपलें स्वरूप
णतसों ॥ २ ॥ स्फटिकाची शिळा उपाधि न मिळे । भाव दावी
वेळे लाल संगें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्ही या जनाविरहित ।
उनि निश्चित क्रीडा करूं ॥ ४ ॥

३८६२ काय नव्हेसी तूं एक । देखों कासया पृथक ॥ १ ॥
ग्या कैंच मुगळे । नटनाट्य तुझें चाळे ॥२॥ जाली तरी मर्यादा ।
कैंवा त्रासावें गोविंदा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे साचा । कोठें जासी
दयींचा ॥ ४ ॥

३८६३. मज पाहातां हें लटिकें सकळ । कोठें मायाजाळ दावीं
वा ॥ १ ॥ कोणाचा कोणासीं न धरें संबंध । आहे शुद्धबुद्ध
यींचे ठायीं ॥ २ ॥ काढा जी आपुलें मोह बुंथी जाळें । नका
वूं बळें वेड आम्हां ॥ ३ ॥ जीव शिव कांहीं ठेवियेलीं नावें ।
त्य तुम्हां ठावें असोनियां ॥ ४ ॥ सेवेच्या अभिळासें न धराचि

विचार । आम्हां दारोदार हिंडविलें ॥ ५ ॥ आहे तैसें आतां कळलियावरी । परतें सांडा दुरी दुजेपण ॥ ६ ॥ तुका म्हणे काय छायेच्या अभिळासें । हंस पात्रे नाश तारांगणीं ॥ ७ ॥

३८६४. आपुलें आपण जाणावें स्वहित । जेणें राहे चित्त समाधान ॥ १ ॥ बहुरंगें माया असे विखुरली । कुंठिताचि चाली होतां बरी ॥ २ ॥ पूजा ते अबोला चित्ताच्या प्रकारीं । भाव विश्वंभरीं समर्पावा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे गेला फिटोनियां भेव । मग होतो देव मनाचाचि ॥ ४ ॥

३८६५. चंचळीं चंचळ निश्चळीं निश्चळ । वाजवी खळाळ उदकासी ॥ १ ॥ सोपें वर्म परि मन नाहीं हातीं । हा हा भूत चित्तीं भ्रम गाढा ॥ २ ॥ रविबिंब नाहीं तुटत उदका । छायेची ते नका सरों धरूं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भय धरी रज्जूसाठीं । नाहीं साच पोटीं कळलें तों ॥ ४ ॥

३८६६. दुजें खंडे तरी । उरला तो अवघा हरि । आपणाबाहेरी । न लगे ठाव धुंडावा ॥ १ ॥ इतुलें जाणावया जाणा । कोड तरी मनें मना । पारधीच्या खुणा । जाणतेणेचि साधाव्या ॥ २ ॥ देह आधीं काय खरा । देहसंबंधपसारा । बुजगावणें चोरा । रक्षणसें भासतें ॥ ३ ॥ तुका करी जागा । नको वासपूं वाउगा । आहेसि तूं अंगा । अंगीं डोळे उघडी ॥ ४ ॥

३८६७. मृगजळा काय करावा उतार । पावावया पार पैलथडी ॥ १ ॥ खापराचे होन खेळती लेंकुरें । काय त्या वेव्हारें लाभ हानी ॥ २ ॥ मंगळदायकें करिती कुमारी । काय त्यांची खरी सोयरीक ॥ ३ ॥ स्वप्नींचें जें सुख दुःख झालें कांहीं । जागृतीं तो नाहीं साच भाव ॥ ४ ॥ सारी झाली मेली लटिकें वचन । बद्ध मुक्त शीण तुका म्हणे ॥ ५ ॥

३८६८. माया तेंचि ब्रह्म ब्रह्म तेंचि माया । अंग आणि छाया जयापरी ॥ १ ॥ तोडितां न तुटे सारितां निराळी । लोटांगणतळीं हारपती ॥ २ ॥ दुजें नाहीं तेथें बळ कोणासाठीं । आणीक ते आटी विचाराची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे उंच वाढे उंचपणें । ठेंगणीं लवणें जैसीं तैसीं ॥ ४ ॥

३८६९. सहज पावतां भगवंतीं । परि हीं विकल्पें परतीं । फुकाची हे चित्तीं । आठवण न धरिती ॥ १ ॥ हरि व्यापक सर्वगत । हा तंत्र मुख्यत्वें वेदांत । चिंतनामी चित्त । असों द्यावें सावध ॥ २ ॥ विरजाहोम याचि नांवें । देह नव्हे मी हें जाणावें । मग कां जी यावें । वरी लागे सकल्पा ॥ ३ ॥ कामक्रोधें देह माळिण । स्वाहाकारीं कैंचें पुण्य । मत्रीं पूजिलिया यज्ञानें । मुंडण नव्हेचि ॥४॥ अनन्यभक्तीचे उपाय । ते या विठोबाचे पाय । ध्याइल तो काय । चुकों जाणे मारग ॥५॥ आतां सांगे तुका । एक तुम्हीं चुकों नका । सांडीमांडी धोका । शरण रिघतां गोमटें ॥ ६ ॥

३८७०. हेचि याच्या ऐसें मागावें दान । वंदुनि चरण नारायणा ॥ १ ॥ धीर उदारीव निर्मळ निर्मत्सर । गोणें मरेश्वर ऐसें नांव ॥ २ ॥ हाचि होईजल याचिया विभागें । अनुभव अंगें अनुभविल्या ॥ ३ ॥ जोडे तयाचे कां न करावे सायास । झाला तरि आळस दीनपणें ॥ ४ ॥ फांवल्या मागें का न घलावी धाव । धरिल्या तरि हांव बळ येतें ॥ ५ ॥ तुका म्हण घालूं खंडीमध्यें टाक । देवाचें हें एक करुनी घेऊं ॥ ६ ॥

३८७१. इच्छा चाड नाहीं । न धरा संकोचही काहीं ॥ १ ॥ उदका नेलें तिकडे जावें । केलें तैसें सहज व्हावें ॥ २ ॥ मोहरी कांदा ऊस । एक वाफा भिन्न रस ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सुख । पीडा इच्छा पावे दुःख ॥ ४ ॥

३८७२. सर्वस्वाची साटी । तरिच देवासवें गांठी ॥ १ ॥ नाहीं तरी जया तैसा । भोग भोगविल इच्छा ॥ २ ॥ द्यावे तोंच द्यावे । म्हणउनि ज्यावें जावें ॥ ३ ॥ तुका म्हण उरी । मागें नुरवितां बरी ॥ ४ ॥

३८७३. अमर आह्मां अमर आह्मां । खरें कीं पहा खोटें हे॥१॥ न म्हणा देह माझा ऐसा । मग भरंवसा कळेल ॥२॥ कैंचा धाक कैंचा धाक । मक्लिक हें आपुलें ॥ ३ ॥ देवाचि बरे देवाचि बरे । तुका म्हणे खरे तुम्ही ॥ ४ ॥

३८७४. मरतें माझें तुझें । तरि हें उतरतें ओझें ॥ १ ॥ नलगे सांडावें मांडावें । आहे शुद्धाचि स्वभावें ॥ २ ॥ घातला तो आशा ।

मोहोजाळें गळां फासा ॥ ३ ॥ सुखाचा तो मान । नाहीं दुःखाचा तो शीण ॥ ४ ॥ करितां नारायण । एवढें वेचितां वचन ॥ ५ ॥ तैसा मान अपमान । लाभ हानि हे समान ॥ ६ ॥ तुका म्हणे याचें । नांव सोंवळें हें साचें ॥ ७ ॥

३८७५. चित्ताचें बांधलें जवळी तें वसे । प्रकाशीं प्रकाशे सर्वकाळ ॥ १ ॥ अंतरीं वसावा उत्तम ते भेटी । होऊं कांहीं तुटी न शकेची ॥ २ ॥ ब्रह्मांड कवळे आठवणेसाठीं । धरावा तो पोटीं वाव बरा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लाभ घरिचिया घरीं । प्रेमतंतु दोरी न तुटतां ॥ ४ ॥

३८७६. नाहीं शब्दाधीन वर्म आहे दुरी । नव्हे तंत्रीं मंत्रीं अनुभव तो ॥ १ ॥ हर्षामर्षा अंगीं आदळती लाटा । कामक्रोधें तटा साडियेलें ॥ २ ॥ न सरे ते भक्ति विठोबाचे पायीं । उपरति नाहीं जेथें चित्ता ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सुख देहनिरसनें । चिंतनें चिंतन तद्रूपता ॥ ४ ॥

३८७७. देह हा सादर पाहावा निश्चित । सर्व सुख एथें नाम आहे ॥ १ ॥ ब्रह्म जें देखणें द्वैत जेव्हां गेलें । शरीर तें झालें ब्रह्मरूप ॥ २ ॥ यजन याजन तप व्रतें करितां । विकल्पें नागवतां शुद्ध पुण्या ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सर्व सुख एथें आहे । भ्रांति दूर पाहें टाकुनियां ॥ ४ ॥

३८७८. साधावा तो देव सर्वस्वाचे साटीं । प्रारब्ध तुटी क्रियमाण ॥ १ ॥ मग कासयानें पुन्हां संवसार । बीजाचे अंकुर दग्ध होती ॥ २ ॥ जिणें दिल्हें त्यासी द्यावा पिंडदान । उत्तीर्ण चरण धरूनि व्हावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे निज भोगइल निजतां । नाहीं होइल सत्ता दुजियाची ॥ ४ ॥

३८७९. विष्णुमय जग वैष्णवांचा धर्म । भेदाभेदभ्रम अमंगळ ॥ १ ॥ आइका जी तुम्ही भक्त भागवत । कराल तें हित सत्य करा ॥ २ ॥ कोणाहीं जीवाचा न घडावा मत्सर । वर्म सर्वेश्वरपूजनाचें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे एका देहाचे अवयव । सुख दुःख जीव भोग पावे ॥ ४ ॥

३८८०. पुरुषावें तें ठाईं आपुल्या आपण । अहंकारा शून्य घालु-

नियां ॥ १ ॥ येर वाग्जाळ मायेचा अहंकार । वचनाशीं थार अज्ञान ते ॥ २ ॥ फळ तेंचि बीज बीज तेंचि फळ । उपनावें मूळ न पालटे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अवघे गव्हांचे प्रकार । सोने अळंकार मिथ्या नांव ॥ ४ ॥

३८८१. पंचभुतांचा गोंधळ । केला एके ठायीं मेळ । लाविला सबळ । अहंकार त्यापाठीं ॥१॥ तेथें काय मी तें माझें । काग वागवी तें ओझें । दहा केवीं रिझे । हें काळाचें भातुकें ॥ २ ॥ जीव न देखे मरण । धरा नवीं सांडी जीर्ण । संचित प्रमाण । भोग शुभा अशुभासी ॥३॥ इच्छा वाढविते वेल । खुटावा तो खरा बोल । तुका म्हणे मोल । झाकलें तों पावेल ॥ ४ ॥

३८८२. मी हें ऐसें काय जाती । अवघड किती पाहातां ॥ १ ॥ नाहीं होत उल्लंघन । नपतां भिन्न दुसरें ॥ २ ॥ अंधारानें तेज नेलें । दृष्टीग्वालें अंतर ॥ ३ ॥ तुका ह्मणे सर्वे देव । घेतां ठाव दावील ॥४॥

३८८३. मुक्त कासया म्हणावें । बंधन तें नाहीं ठावें ॥१॥ सुखें करितों कीर्तन । भय विसरलें मन ॥ २ ॥ दखिजेना नास । घालूं कोणावरी कास ॥ ३ ॥ तुका म्हणे साहे । देव आहे तैसा आहे ॥ ४ ॥

३८८४ रूप नांव माया बोलावया ठाव । भागा आले भाव तयावरी* ॥ १ ॥ शींव वाटे परी न खंडे पृथिवी । शाहाणे ते जीवीं समजती ॥ २ ॥ पोटा आलें तिच्या लोळ मांडीवरी । पारखी न करी खंती चित्तीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भक्तिसाठीं हरिहर । अरूपीच क्षरविभाग हे ॥ ४ ॥

३८८५. सुख सुखा विरजण झालें । तें मथिलें नवनीत ॥ १ ॥ हाले डोळे हरुष काया । निवती बाह्या नयन ॥ २ ॥ प्रबळ तो नारायण । गुणें गुण वाढला ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भरली शीग । वरी मग वोसंडे ॥ ४ ॥

३८८६. कासया जी ऐसा माझा माथां ठेवा । भार तुम्ही देवा संतजन ॥ १ ॥ विचित्र विंदानी नानाकळा खेळे । नाचवी पुतळे नारायण ॥ २ ॥ काय वानरांचे अंगीची ते शक्ति । उदका तरती

---

* तयापरी

वरी शिळा ॥ ३ ॥ तुका ह्मणे करी निमित्याचि आड । चेष्टवूनि जड दावी पुढें ॥ ४ ॥

३८८७. देवाची भांडारी । आदा विनियोग करी ॥ १ ॥ आतां नमाखे हातपाय । नेणों हातें कैसें काय ॥ २ ॥ देवें नेला चिंता । झाला सकळ करिता ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धणी । त्यासी अवघी पुरवणी ॥ ४ ॥

३८८८. आतां येणेंविण नाहीं मज चाड । कोण बडबड करी वांयां ॥ १ ॥ सुख तेंचि दुःख पुण्य पाप खरें । हें तों आम्हां बरें कळों आलें ॥ २ ॥ तुका म्हणे वाचा वाहेली अनंता । बोलायाचें आतां काम नाहीं ॥ ३ ॥

३८८९. बहुतां जातींचा केला अंगीकार । बहुतही फार सर्वोत्तमें ॥ १ ॥ सत्ताचा नाहीं कोणाचिये वेचें । अक्षाभ्य ठायींचें ठायीं आहे ॥ २ ॥ लागताचि नाहीं घेतां अंतपार । वसवी अंतर अणूचेंही ॥ ३ ॥ तुका म्हणे केला होय ठाकां ऐसा । पुरवावी इच्छा धरिली ते ॥ ४ ॥

३८९०. नव्हे शब्द एक देशी । सांडी गिवशी कोणाला ॥ १ ॥ झाली माझी वैखरी । विश्वंभरी व्यापक ॥ २ ॥ मोकलिलें जावें बाणें । भाता जेणें वाहिला ॥ ३ ॥ आतां येथें कैंचा तुका । बोले शिक्का स्वामीचा ॥ ४ ॥

३८९१. आपुलें तों कांहीं । येथें सांगिजेसें नाहीं ॥ १ ॥ परि हे वाणी वायचळे । छंद करवितें बरळे ॥ २ ॥ पंचभूतांचा हा मेळा । देह सत्यत्वें निराळा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भुली । इच्या उफराट्या चाली ॥ ४ ॥

३८९२. हीन शूर बुद्धीपासीं । आकृतीसी भेद नाहीं ॥ १ ॥ एक दांडा एक खांदी । पदोपदीं भोगणें ॥ २ ॥ एकाऐसें एक नाहीं । भिन्न पाहीं प्रकृती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भूमी खंडे । पीक दंड ऊर्थें तें ॥ ४ ॥

३८९३. देवासी तो पुरे एकभाव गांठी । तोचि त्याचे मिठी ले पायीं ॥ १ ॥ पाहोनि राहीन कवतुकें निराळा । मी मजवेगळा होऊनियां ॥ २ ॥ कांहीं नेघें शिरीं निमित्ताचा भार । नलगे उत्तर

वेचावेंचि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जीवें पडिलिया गांठी । मग नाहीं मिठी सुटों येत ॥ ४ ॥

३८९४. जाय तिकडे लागे पाठी । नाहीं तुटी आठवाची ॥ १ ॥ हिरोनियां नेलें चित्त । माझें थीत भांडवल ॥ २ ॥ दावूनियां रूप डोळां । मन चाळा लावियलें ॥ ३ ॥ आणीक तोंडा पडिली मिठी । कान गोठी नाइकती ॥ ४ ॥ बोलिल्याचा आठव न घडे । वाणी ओढे ते सोई ॥ ५ ॥ तुका म्हणे प्रेमधगी । भरली अंगीं अखंड ॥६॥

३८९५. देवाचे घरीं देवें केली चोरी । देवें देव नागवूनि केला भिकारी ॥१॥ धांवणियां धांवा धांवणियां धांवा । मागाचि नाहीं जावें कवणिया गांवा ॥२॥ सर्वांचि होता चोर घरिचिया घरीं । अवघें केलें वाटोळें फांवलियावरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे येथें कोणीच नाहीं । नागवलें कोण गेलें कोणाचें काई ॥ ४ ॥

३८९६. झालें आतां मोठें । कासयाचें लहान मोठें ॥ १ ॥ एक एका पडिलों हातीं । झाली तेव्हांची निश्चिंती ॥ २ ॥ नाहीं फिरों येत मागें । झालें साक्षीचिया अंगें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । आतां येथें नहीं हेवा ॥ ४ ॥

३८९७. वचनें ही नाड । न बोलतें मुकें खोड ॥ १ ॥ दोहीं वेगळें तें हित । बोली अबोलणी नीत ॥ २ ॥ अंधार प्रकाशी । जाय दिवस पावे निशी ॥ ३ ॥ बीज पृथिवीच्या पोटीं । तुका म्हणे दावी दृष्टी ॥ ४ ॥

३८९८. वसवावें घर । देवें बरें निरंतर ॥ १ ॥ संग आसनीं शयनीं । घडे भोजनीं गमनीं ॥ २ ॥ संकल्प विकल्प । मावळोनि पुण्यपाप ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काळ । अवघा गोविंदीं सुकाळ ॥ ४ ॥

३८९९. याजसाठीं भक्ति । जगीं रूढवावया ख्याति ॥ १ ॥ नाहीं तरी कोठें दुजें । आहे बोलावया सहजें ॥ २ ॥ गौरवावया-साठीं । स्वामिसेवेची कसोटी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अळंकारा । देवभक्त लोकीं खरा ॥ ४ ॥

३९००. निरंजनीं एकटवाणें । संग नेणें दुसरा ॥ १ ॥ पाहा चाळविलें कैसें । लावूनि पिसें गोवळें ॥२॥ लपविलें अंगें अंग । दिला संग होता तो ॥३॥ तुका म्हणे नव्हतें ठावें । झालें भावें वाटोळें ॥४

३९०१. जरि हा हो कृपा करिल नारायण । तरी हेंचि ज्ञान ब्रह्म होय ॥ १ ॥ कोठोनियां कांहीं नलगे आणावें । नलगे कोठें जावें तरावया ॥ २ ॥ जरी देव कांहीं धरिल पैं चित्तीं । तरि हेचि होती दिव्य चक्षु ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देव दावील आपणा । तरि जीवपणा ठाव नाहीं ॥ ४ ॥

३९०२. अखंड मुद्दतर । सासुरवास करकर ॥ १ ॥ याची झाली बोळवण । आतां न देखो तो शीण ॥ २ ॥ बहुतांची दासी । तये घरीं सासुरवासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मुळें । खंड झाला एक वेळे ॥ ४ ॥

३९०३ वाजतील तुरें । येणें आनंदें गजरें ॥ १ ॥ जिंकोनियां अहंकार । पावटणी केलें शिर ॥ २ ॥ काळा नाहीं वाव । पराश्रमा कोठें ठाव ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां । सोपें वैकुंठासी जातां ॥ ४ ॥

३९०४. माझ्या मुखें मज बोलवितो हरि । सकळांच्या अंतरीं नारायण ॥ १ ॥ न करावा द्वेष भूतांचा मत्सर । हा तंव विचार जाणों आम्ही ॥ २ ॥ तुका म्हणे दोष नाहीं या विचारें । हिताचीं उत्तरें शिकावितां ॥ ३ ॥

३९०५. उंबरांतील कीटका । हेंचि ब्रह्मांड ऐसें लेखा ॥ १ ॥ ऐसीं उंबरें किती झाडीं । ऐसीं झाडें किती नव खंडीं ॥ २ ॥ हेंचि ब्रह्मांड आम्हांसी । ऐसीं अगणित अंडें केशीं ॥ ३ ॥ विराटाचे अंगीं तैसे । मोजूं जातां अगणित केश ॥ ४ ॥ ऐशा विराटाच्या कोटी । सांठवल्या ज्याच्या पोटीं ॥ ५ ॥ तो हा नंदाचा बाळमुकुंद । तान्हा म्हणवी परमानंद ॥ ६ ॥ ऐशी अगम्य ईश्वरी लीला । ब्रह्मानंदीं गम्य तुक्याला ॥ ७ ॥

३९०६. भरला दिसे हाट । अवघी वाढली खटपट । संचिताची वाट । वाटा होऊनि फांकती ॥ १ ॥ भोगा ऐसें ठायाठाव । कर्मा त्रिविधाचे भाव । द्रष्टा येथें देव । विरहित संकल्पा ॥ २ ॥ दिला पाडुनियां धडा । पापपुण्याचा निवाडा । आचरती गोडा । आचरणें आपुलाल्या ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पराधीनें । झालीं ओढलीया ऋणें । तुटती बंधनें । जरि देवा आळविती ॥ ४ ॥

३९०७. तोंचि हीं क्षुल्लकें सखीं सहोदरें । नाहीं विश्वंभरें बोळखी

तों ॥ १ ॥ नारायण विश्वंभर विश्वपिता । प्रमाण तो होतां सकळ मिथ्या ॥ २ ॥ रवि नुगवे तों दीपिकांचें काज । प्रकाशें तें तेज सहज लोपे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देहसंबंधें संचितें । कारण निरुतें नारायणीं ॥ ४ ॥

३९०८. ब्रह्मरसगोडी तयासी फावली । वासना निमाली समूळ ज्याची ॥ १ ॥ नाहीं त्या विटाळ अखंड सोंवळा । उपाधीवेगळा जाणिवेच्या ॥ २ ॥ मन हें निश्चळ झालें एके ठायीं । तया उणें काइ निजसुखा ॥ ३ ॥ तेचि पुण्यवंत तेचि परउपकारी । प्रबोधी त्या नारीनरलोकां ॥ ४ ॥ तुका म्हणे त्याचे पायीं पायपोस । होऊनियां वास करिन तेथें ॥ ५ ॥

३९०९. नेमणें आलें होतें गळया । लोक गळ्या करिती ॥ १ ॥ आपणियां सावरिलें । जग भलें आपण ॥ २ ॥ संबंध तो तुटला येणें । जागेपणें चेष्टांच्या ॥ ३ ॥ भलती सवा होती अंगें । वासर वेगें पडिलें ॥४॥ सावरिलें नीट वोजा । हाष्ट्रिलाजा पुढिलांच्या ॥५॥ बरे उघडिले डोळे हळहळेपासूनि ॥ ६ ॥ तुका म्हणे विटबना । नारायणा चुकली ॥ ७ ॥

३९१०. पावे ऐसा नाश । अवघियां दिला त्रास ॥१॥ अविटाचा केला संग । सर्व भोगी पांडुरंग ॥ २॥ आइताच पाक । संयोगाचा सकळिक ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धणी । सीमा राहिली होउनी ॥ ४ ॥

३९११. इच्छावें तें जवळी आलें । काय बोलें कारण ॥ १ ॥ नामरूपीं पडिली गांठी । अवघ्या गोष्टी सरल्या ॥ २ ॥ मुकियाचे परी जीवीं । साकर जेवीं खादली ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काय बोलें । आतां भलें मौन्यचि ॥ ४ ॥

३९१२. देव आड आला । तो मी भोगितो उगला । अवघा निवारिला । शीण शुभअशुभाचा ॥ १ ॥ जीवाशिवाचें भातुकें । केलें क्रीडाया कौतुकें । कैचीं येथें लोकें । हा आभास अनित्य ॥ २ ॥ विष्णुमय खरें जग । येथें लागतसे लाग । वांटिले विभाग । वर्णधर्म हा खेळ ॥ ३ ॥ अवघी एकाचीच वीण । तेथें कैचें भिन्नाभिन्न । वेदपुरुष नारायण । तेणें केला निवाडा ॥ ४ ॥ प्रमादाचा रस । तुका लाधला सौरस । पायापाशीं वास । निकट नव्हे निराळा ॥५॥

३९१३. दाता नारायण । स्वयें भोगीता आपण ॥ १ ॥ आतां काय उरलें वाचे । पुढें शब्द बोलायाचे ॥ २ ॥ देखतां जे डोळे । रूप आपुलें तें खेळे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाद । झाला अवघा गोविंद ॥ ४ ॥

३९१४. अक्षई तें झालें । आतां न मोडे रचिलें ॥ १ ॥ पाया पडिला खोले ठायीं । तेथें पुढें चाली नाहीं ॥ २ ॥ होतें विखुरलें । ताळा जमे झडतीं आलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बोली । पुढें कुंठिताचि झाली ॥ ४ ॥

३९१५ मन वोळी मना । बुद्धि बुद्धि क्षणक्षणां ॥१॥ मींच मज राखण झालों । ज्यानें तेथेंचि धरिलो ॥२॥ जें जें जेथें उठी । तें तें तया हातें खुंटी ॥ ३ ॥ भांजणी खांजनी । तुका साक्ष उरला दोन्ही ॥४॥

३९१६. एक वेळ प्रायश्चित्त । केलें चित्त मुंडण ॥ १ ॥ अहंकारा नांवें दोष । त्याचे वोस पाडिले ॥ २ ॥ अनुतापें स्नानविधि । यज्ञ सिद्धि देहहोम ॥ ३ ॥ जीवशिवा होता चुका । तेथें तुका विनटला ॥ ४ ॥

३९१७. उत्तम घालावें आमुचिये मुखीं । निवारावें दुःखी होऊं नेदी ॥ १ ॥ न बैसे न वजे जवळून दुरी । मागें पुढें वारी घातपात ॥ २ ॥ नाहीं शका असों भलतिये ठायीं । मावळलें पाही द्वैताद्वैत ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भार घेतला विठ्ठलें । अंतरीं भरलें बाह्य रूप ॥४॥

३९१८. सांपडला हातीं । तरी झाली हे निश्चिंती ॥ १ ॥ नाहीं धांवा घेत मन । इंद्रियांचें समाधान ॥ २ ॥ सांडियला हेवा । अवघा संचिताचा ठेवा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काम । निरसुनियां घेतों नाम ॥ ४ ॥

३९१९. एसिया संपत्ती आम्हां सवमार्गी । भोगाचिया परि काय सांगों ॥ १ ॥ काम तो कामना भोगीतसे देवा । आलिंगनें हेवा चरणचुंबीं ॥ २ ॥ शांतीच्या संयोगें निरसला ताप । दुसरें तें पाप भेदबुद्धि ॥ ३ ॥ तुका म्हण पाहें तिकडे सारिखें । आपुलें पारिखें निरसलें ॥ ४ ॥

३९२०. भक्तिचिया पोटीं रत्नाचिया खाणी । ब्रह्मींची ठेवणी सकळ वस्तु ॥ १ ॥ माउलीचे मागें बाळकांची हारी । एका सूत्रें

दोरी ओढतसे ॥ २ ॥ जेथील जें मागें तें गयासमोर । नाहींसें उत्तर येत नाहीं ॥ ३ ॥ सेवेचिये सत्ते धनीच सेवक । आपुलें तें एक न वंची कांहीं ॥ ४ ॥ आदि अंत ठाव असे मध्यभाग । भोंवतें भासे जग उल्हासनीं ॥ ५ ॥ भावारूढ तुका झाला एकाएकीं । देवचि लौकिकीं अवघा केला ॥ ६ ॥

३९२१. जाणपण बरें देवाचे तें शिरीं । आम्ही ऐसीं बरीं नेणतींच ॥ १ ॥ देखणियापुढें रुचे कवतुक । उभयतां सुख वाढतसे ॥ २ ॥ आशंकेची बाधा नाहीं लडिवाळां । चित्त वरि खेळा समबुद्धि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दिशा मोकळ्या सकळा । अवकाशीं खेळा ठाव झाला ॥ ४ ॥

३९२२. जळों आतां नांव रूप । माझें पाप गांठीचें ॥ १ ॥ संताचिया चरणरजें । उतरूं ओझें मातीचें ॥ २ ॥ लटिक्याचा अभिमान । होता शीण पाववीत ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अरूपींचें । सुख साचें निनांवें ॥ ४ ॥

३९२३. नव्हतियाचा सोस होता । झडों आतां पदर ॥ १ ॥ देखणें तें देखियेलें । आतां भलें साक्षित्वें ॥ २ ॥ लाभ वळों आली हानि । राहों दोन्हीं निराळीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे एकाएकीं । हा कां लोकीं पसारा ॥ ४ ॥

३९२४. समर्पिली वाणी । पांडुरंगीं घेते धणी ॥ १ ॥ पूजा होते मुक्ताफळीं । रस वोविया मंगळीं ॥ २ ॥ धार अखंडीत । ओघ चालियेला नित्य ॥ ३ ॥ पूर्णाहुति जीव । तुका घेऊनि ठेला भाव ॥ ४ ॥

३९२५. अवघाचि आकार ग्रासियेला काळें । एकाचि निगळें हरिचें नाम ॥ १ ॥ धरूनि राहिलों अविनाश कंठीं । जीवन हें पोटीं सांठविलें ॥ २ ॥ शरीरसंपत्ति मृगजळभान । जाईल नासोन खरें नव्हे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां उपाधीच्या नांवें । आणियेला देवें वीट मज ॥ ४ ॥

३९२६. बोलणेंचि नाहीं । आतां देवाविण कांहीं ॥ १ ॥ एकसरें केला नेम । देवा दिले क्रोध काम ॥ २ ॥ पाहेन ते पाय । जोंवरि हे दृष्टि धाय ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मनें । हेचि संकल्प वाहाणें ॥ ४ ॥

३९२७ पट्टे ढाळूं आम्ही विष्णुदास जगीं । लागों नेदूं अंगीं पाप-पुण्य ॥ १ ॥ निर्भर अंतरीं सदासर्वकाळ । घेतला सकळ भार देवें ॥ २ ॥ बळिवंत जेणें रचिलें सकळ । आम्हां त्याचें बळ अंकितासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्ही देखताचि नाहीं । देवाविण कांहीं दुसरें तें ॥ ४ ॥

३९२८. पाणिपात्र दिगंबरा । हस्त करा सारिखे ॥ १ ॥ आव-श्यक देव मनीं । चिंतनींच सादर ॥ २ ॥ भिक्षा कामधेनु ऐशी । अवकाशीं शयन ॥ ३ ॥ पांघरोनि तुका दिशा । केला वास अलक्षीं ॥ ४ ॥

३९२९. सांगतां गोष्टी लागती गोडा । हा तो रोकडा अनुभव ॥ १ ॥ सुख झालें सुख झालें । नये बोलें बोलता ॥ २ ॥ अंतर तों नये दिसों । आतां सोस कासया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जतन करूं । हेंचि धरूं जीवेंसी ॥ ४ ॥

३९३०. आठवूंचि नेदी आवडी आणीक । भरूनियां लोक तिन्हीं राहे ॥ १ ॥ मन धांवे तेथें तिचेंचि दुभतें । संपूर्ण आइतें सर्वकाळ ॥ २ ॥ नलगे वळावीं इंद्रियें धांवतां । ठाव नाहीं रिता उरों दिला ॥ ३ ॥ तुका म्हणे समपाउलाचा खुंट । केला बळकट हालों नेदी ॥ ४ ॥

३९३१. साधनें आमुचीं आज्ञेचीं धारकें । प्रमाण सेवकें स्वामि-सत्ता ॥ १ ॥ प्रकाशिलें जग आपुल्या प्रकाशें । रवि कर्म रसें अलिप्त त्या ॥ २ ॥ सांगणें त नाहीं करणें आपण । मोलाही वचन वाढ झालें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्हां भांडवल हातीं । येरझार खाती केवढिये ॥ ४ ॥

३९३२. आमुचें जीवन हें कथाअमृत । आणिकही संत समागम ॥ १ ॥ सारूं एके ठायीं भोजन परवडी । स्वादरसें गोडी पदोपदीं ॥ २ ॥ धालिया ढेंकर येती आनंदाचे । वोसंडलें वाचे प्रेमसुख ॥३॥ पिकलें स्वरूप आलिया घुमरी । राशी ते अंबरीं न समाये ॥ ४ ॥ मोजितां तयाचा अंत नाहीं पार । खुंटला व्यापार तुका म्हणे ॥ ५ ॥

३९३३. जोडिलें तें आतां न सरे सारितां । जीव बळी देतां हाता आलें ॥ १ ॥ संचित सारूनि बांधिलें धरणें । तुंबिलें जीवन

आक्षेपे* हें ॥ २ ॥ शीत उष्ण तेथें सुखदुःख नाहीं । अंतर सबाहीं एक झालें ॥ ३ ॥ बीज तो अंकुर पत्र शाखा फळ । प्राप्तबीज मूळ अवघें नासे ॥ ४ ॥ तुका म्हणे नामीं राहिलीसे गोडी । बीजाच्या परवडी होती जाती ॥ ५ ॥

३९३४. ‡ परमअमृतें रसना ओलावली । मनाची राहिली वृत्ति पायीं ॥१॥ सकळही तेथें वोळलीं मंगळें । वृष्टि केली जळें आनंदाच्या ॥ २ ॥ सकळ इंद्रियें झालीं ब्रह्मरूप । ओतलें स्वरूप माजी तया ॥३॥ तुका म्हणे जेथें वसे भक्तराव । तेथें नांदे देव संदेह नाहीं॥४॥

३९३५. तेणें वेशें माझीं चोरिलीं अंगें । मानावया जग आप्त-पणें ॥ नाहीं चाड भीड संसाराचें कोड । उदासीन सर्व गुणें ॥ भय मोह लज्जा निरसली शंका । अवघियां एकचिपणें ॥ विठ्ठलाच्या पायीं बैसोनि राहिलीं । भागलीं तुटित तेणें ॥ १ ॥ आतां त्यांसीं काय चाले माझें बळ । झालोंसें दुर्बळ सत्त्वहीन ॥ दग्ध पट दिसे संगति× बरवंट । काय त्याचें कारण ॥ २ ॥ आळस दृष्टी न पाहे आपुलें । एकाचि देखिलें सर्वरूप ॥ मानामान तेथें खुंटोनि राहिलें । पिशुन तो कोण बाप ॥ ज्योति ना अंधार अवघा एकंकार । तेथें काय पुण्यपाप ॥ विठ्ठल वांचुनि कांहींच नावडे । वेगळाल्या भावें रूप ॥ ३ ॥ बळबडिवार लौकिक वेव्हार । गेली आशा तृष्णा माया ॥ सुखदुःखाची वार्ता नाइके । अंतरलों दुर्ग तया ॥ मीतूंपणा निष्काम होऊनि । राहिलों आपुलिया ठाय ठायां ॥ तुजविण आतां मज नाहीं कोणी । तुका म्हणे देवराया ॥ ४ ॥

३९३६. वेद जया गाती । आम्हां तयाची संगती ॥ १ ॥ नाम धरियेलें कंठीं । अवघा सांठविला पोटीं ॥२॥ ॐकाराचें बीज । हातीं आमुचें तें निज ॥३॥ तुका म्हणे बहु मोठें । अणुरेणुया धाकुटें ॥४॥

३९३७. जेथें माझी दृष्टी जाय । तेथें पाय भावीन ॥ १ ॥ असेन या समाधानें । पूजा मनें करीन ॥ २ ॥ अवघाच अवघे देशी । सुखराशी संपन्न ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बंधन नाहीं । ऐसें कांहीं तें करूं ॥ ४ ॥

---

* साक्षेपें. ‡ प्रेमअमृतें. × संगित.

३९३८. उपाधीचें बीज । जळोनि राहिलें सहज ॥ १ ॥ आम्हां राहिली ते आतां । चाली देवाचिया सत्ता ॥ २ ॥ पराधीन तें जिणें । केलें सत्ता नारायणें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जाणें पाय । खुंटले आणीक उपाय ॥ ४ ॥

३९३९. नव्हती हीं माझीं जायाचीं भूषणें । ऐसें नारायणें उचित केलें ॥ १ ॥ शब्दाच्या वोवणीं रत्नाचिया माळा । मुक्तींचा जिव्हाळा झरवणी ॥ २ ॥ अर्थांतरीं असे अनुभवसेवन । परिपाकीं मन साक्ष येथें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मज सरतें परतें । हें नाहीं अनंतें उरों दिलें ॥ ४ ॥

३९४०. बहु नांवें ठेविलीं स्तुतीची आवडी । बहुत या गोडी आली रसा ॥ १ ॥ बहु मोमें सेवन केलें बहुवम । बहु झाला दिस गोमटयाचा ॥ २ ॥ बहुतां पुरला बहुतां उरला । बहुतांचा केला बहु नट ॥ ३ ॥ बहु तुका झाला बहु निकट वृत्ती । बहु काकुलती येऊनियां ॥ ४ ॥

३९४१. हा तों नव्हे कांहीं निगशेचा ठाव । भलें पोटीं वाव राखिलिया ॥ १ ॥ विश्वंभरें विश्व सामाविलें पोटीं । तेथेंचि शेवटीं आम्ही असों ॥ २ ॥ नेणतां चिंतन करितों अंतरीं । तेथें अभ्यंतरीं उमटेल ॥ ३ तुका म्हणे माझा स्वामी अबोलणा । पुरवूं खुणे खुणा जाणतसों ॥ ४ ॥

३९४२. न संडावा आता ऐसा वाटे ठाव । भयासी उपाव रक्षणाचा ॥ १ ॥ म्हणऊनि मनें वळियेलें मन । कारियाकारण चाड नाहीं ॥ २ ॥ नाणावी उपाधि करूनियां मूळ । राखतां विटाळ तेंचि व्हावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे येथें न वेंचे वचन । निजीं निजखूण सांपडली ॥ ४ ॥

३९४३ सत्तेचें भोजन समर्थां आतुडे । सेवनही घडे रुचिनेसी ॥ १ ॥ वर्मे भ्रम नेला झाले एकमय । हृदयस्थीं सोय संग झाला ॥ २ ॥ कोथळीस जमा पडिलें संचित । मापल्याचा वित्त नेम झाला ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धणी ऐसा झालों आतां । करीन तें सत्ता माझी आहे ॥ ४ ॥

३९४४. कोण होईल आतां संसारपांगिलें । आहे उगवलें

सहजाचि ॥ १ ॥ केला तो चालवीं आपुला प्रपंच। काय कोणां वेच आदा घे दे ॥ २ ॥ सहजाच घडे आतां मोळ्याविण । येथें काय श्रीम आणि लाभ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे झालों सहज देखणा । ज्याच्या त्यानें खुणा दाखविल्या ॥ ४ ॥

३९४५. म्हणऊनि झालों क्षेत्रींचे संन्यासी । चित्त आशापाशीं आवरूनि ॥ १ ॥ कदापिही नव्हे सीमा उल्लंघन । केलें विसर्जन आव्हानींच ॥ २ ॥ पारिखा तो आतां झाला दुजा ठाव । दृढ केला भाव एकविध ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कार्यकारणाचा हेवा । नाहीं जीव देवा समर्पिला ॥ ४ ॥

३९४६.* शुद्धारसें ओलावली । रसना धाली न धाये ॥१॥ कळों नये झाली धणी । नारायणीं पूर्णता ॥ २ ॥ आवडे ते तेचि यासी । ब्रह्मरसीं निरसें ॥३॥ तुका म्हणे बहुता परी । ¶करूनि करीं सेवन ॥ ४ ॥

३९४७. मीच विखळ मीच विखळ । येर सकळ बहु बरें ॥ १ ॥ पाहिजे हें क्षमा केलें । येणें बोलें विनवणी ॥ २ ॥ मीच माझें मीच माझें । झालें ओझें अन्याय ॥३॥ आधीं आंचवला आधीं आंचवला । तुका जाला निमनुष्य ॥ ४ ॥

३९४८. होंच भेटी साच रूपाचा आठव । विसावला जीव आवडीपें ॥ १ ॥ सुखाचें भातुकें करावें जतन । सेविल्या तहान भूक जाय ॥ २ ॥ दूरील जवळी आपणचि होतें । कवळिलें चित्तें जीवनासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाम घेतां वेळोवेळां । होतील शीतळा सकळा नाडी ॥ ४ ॥

३९४९. कां रे तुम्हीं ठेवा बहुतां निमित्तें । माझिया संचितें वोढवलें ॥ १ ॥ भक्तिप्रेमगोडी बैसली जिव्हारीं । आनंद अंतरीं येणें झाला ॥ २ ॥ पुसिलें पडळ तिमिर विटलें । जगचि भरलें ब्रह्मानंदें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे केलों कामनेवेगळा । आवडी गोपाळा असे वरी ॥ ४ ॥

३९५०. शरणागत झालों । तेणें मीपणा मुकलों ॥ १ ॥ आता

---

* सुधारसें ¶ करुणाकरीं

दिल्याचीच वाट । पाहों नाहीं खटपट ॥ २ ॥ नलगे उचित । कांहीं पाहावें सांचन ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सेवा । माने तैसी करूं देवा ॥ ४ ॥

३९५१. आसन शयन भोजन गोविंदें । भरलें आनंदें त्रिभुवन ॥ १ ॥ अवघिया केली काळें तडातोडी । अवसर घडी पुरों नेदी ॥ २ ॥ वांटणी घातल शरीराचे भाग । दुजियाचा लाग खंडियला ॥ ३ ॥ आवडीच्या आलें आहारासी रूप । पृथक संकल्प मावळले ॥ ४ ॥ काम तरी क्रोध बुद्धि मन नामे । भ्रमाचें वोळसे गिळिलें शांती ॥ ५ ॥ तुका ह्मणे मना श्रीरंगाचा रंग । बैसला अभंग एकाविध ॥ ६ ॥

३९५२. आनंदाचे डोहीं आनंदतरंग । आनंदचि अंग आनंदाचें ॥ १ ॥ काय सांगों झालें कांहींचियाबाई । पुढे चालेना नाहीं आवडीनें ॥ २ ॥ गर्भाचे आवडी मातेचा डोहळा । तेथींचा जिव्हाळा तेथें बिंबे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तैसा ओतलासे ठसा । अनुभव सरिसा मुखा आला ॥ ४ ॥

३९५३. नाहीं लाग माग । न देखेंसें झालें जग ॥ १ ॥ आतां बैसोनियां खावें । दिलें आइतें या देवें ॥ २ ॥ निवारिलें भय । नाहीं दुसऱ्याची सोय ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कांहीं । बोलायाचें काम नाहीं ॥ ४ ॥

३९५४. धवळलें जगदाकार । अंधार तो निरसला ॥ १ ॥ लपों जातां ठाव नाहीं । प्रगट पाहीं पसारा ॥ २ ॥ खरियाचा दिवस आला । वाडी बोला न पुरे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जीवें साटीं । पाडिली मिठी धुरेसी ॥ ४ ॥

३९५५. रुसलों संसारा । आम्ही आप आणि परा ॥ १ ॥ म्हणऊनि केली मांडी । देऊनि पडिलों मुरकुंडी ॥ २ ॥ परतेचि ना मागें । मोहो निष्ठुर झालों अंगें ॥ ३ ॥ सांपडला देव । तुका म्हणे गेला भेव ॥ ४ ॥

३९५६. एकाचिये वेठी । सांपडलों फुकासाटीं ॥ १ ॥ घेतो काम सत्ताबळें । माझें करूनि भेडोळें ॥ २ ॥ धांव मागें मागें । जाय तिकडे चालत लागे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नेलें । माझें सर्वस्व विठ्ठलें ॥ ४ ॥

३९५७. कोणापाशीं द्यावें मास । आपेआप राहिलें ॥ १ ॥ कासयाची भरोवरी । काय दुरी जवळी ॥ २ ॥ एकें दाखविलें दाहा ।

फांटा पाहा पुसून ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सरलें वोझें । आतां माझें सकळ ॥ ४ ॥

३९५८. प्रवृत्तिनिवृत्तींचे आटूनियां माग । उतरिलें चांग रसायन ॥ १ ॥ ज्ञानाग्निहुताशीं कडशिलें वोजा । आत्मसिद्धिकाजा लागूनियां ॥ २ ॥ ब्रम्हीं ब्रह्मरस सिद्ध झाला पाक । घेतला रूचक प्रतीतीमुखें ॥ ३ ॥ स्वानुभव अंगीं झाला समरस । साधनीं निजध्यास ग्रासोग्रासीं ॥ ४ ॥ आरोग्यता तुका पावला अष्टांगीं । मिरवला रंगीं निजात्मरंगें ॥ ५ ॥

३९५९. विचारिलें आधीं अपुल्या मानसीं । वाचों येथें कैसी कोण्या द्वारें ॥१॥ तंव साह्य झाला हृदयनिवासी । बुद्धि दिली ऐसी नाश नाहीं ॥ २ ॥ उद्वेगाचे हातों पडिलों समुद्रीं । कोणे रीती तीरीं पाविजेल ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दुःखें आला आयुर्भाव । झाला बहु जीव कासवीस ॥ ४ ॥

३९६०. आतां नव्हे गोड करितां संसार । आणीक संचार झाला माजी ॥ १ ॥ ब्रह्मरसें गेलें भरूनियां अंग । आधील तो रंग पालटला ॥ २ ॥ रसनेचिये रुची कंठीं नारायण । बैसोनियां मन निवविलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां बैसलों ठाकणीं । इच्छेची ते धणी पुरईल ॥ ४ ॥

३९६१. चुकलों या ऐशा वर्मा । तरी कर्मी सांपडलों ॥१॥ पाठी लागे करी नाम । गर्भवास भोगवी ॥२॥ माझें तुझें भिन्नभावें । गळां दावें मोहाचें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पाठेळ केलों । नसत्या भ्यालों छंदासी ॥ ४ ॥

३९६२. पाहातां हें बरवें झालें । कळों आलें यावरी ॥ १ ॥ मागिलांचा झाला झाडा । त्या निवाडास्तव हे ॥ २ ॥ विसांवलें अंग दिसे । सरिसे सरिसें अनुभवें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बरें झालें । देवें नेलें गवसूनि ॥ ४ ॥

३९६३. चक्रफेरीं गळीं गळा । होता गोंवियेला माळा ॥ १ ॥ फुटोनियां गेला कुंभ । झालों निष्काम स्वयंभ ॥ २ ॥ धरिताचि नाहीं थारा । वेठी भ्रमण लोंकरा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कोडें । आगी काय जाणे मडें ॥ ४ ॥

३९६४. माझिया मनाची बैसली आवडी । आवसान घडी एकी नेघे ॥ १ ॥ पाय चित्तीं रूप डोळांच बैसलें । चिंतनें गोविलें मुख सदा ॥ २ ॥ अवघियांचा झाला विसरू हा मार्गे । वेध हा श्रीरंगें लावियेला ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कानीं आइकिली मात । तोचि झाला घात जीवपणा ॥ ४ ॥

३९६५. याची कोठें लागली चट । बहु तंट झालेंसे ॥ १ ॥ देवपिसी देवपिसी । मज ऐसी जग म्हणे ॥ २ ॥ एकांताचें बाहेर आलें । लपविलें झांकेना ॥ ३ ॥ तुका म्हणे याचे भेटी । झाली तुटी आपल्यासी ॥ ४ ॥

३९६६. पडिलिया ताळा । मग अवघा निर्वाळा । तेथें कोणी बळा । नाहीं येत कोणासी ॥ १ ॥ जोडिलें तें लागे हातीं । आपआपलीं निश्चिंती । हर्ष आणि खंती । तेयें दोन्ही नासलीं ॥ २ ॥ सहज सरलिया कारण । मग एकला आपण । दिसेतरी भिन्न । वचनाचा प्रसंग ॥ ३ ॥ करूनि झाडा पाडा । तुका वेगळा लिगाडा । निश्चिंतीच्या गोडा । गोष्टी म्हूण लागती ॥ ४ ॥

३९६७. स्वामीचिया सत्ता । आधीं वर्मे येती हाता । पुढती विशेषता । लाभें लाभ आगळा ॥ १ ॥ करीं कवतुकाचे बोल । परि जिव्हाळ्याची ओल । आवडे रसाळ । मायबापा लाडाचें ॥ २ ॥ मन मेळविलें मना । नाहीं अभावीं शहाणा । अंतरींच्या खुणा । वरि दिल्या उमटोनि ॥ ३ ॥ * पराश्रमें + काळा । अवघ्या जागविल्या वेळा । देवासी निराळा । तुका क्षण न सोडी ॥ ४ ॥

३९६८. एके ठायीं अन्नपाणी । ग्रासोग्रासीं चिंतनीं ॥ १ ॥ वेळोवेळां जागवितों । दुर्जे येइल म्हूण भीतों ॥ २ ॥ नाहीं गुंतत उपचारीं । मानदंभाचे वेव्हारीं ॥ ३ ॥ तुका झालासे शहाणा । आड लपे नारायणा ॥ ४ ॥

३९६९. हारपोनि गेली निशी । निद्रा कैसी न देखों ॥ १ ॥ नारायणीं वसलें घर । निरंतर आनंद ॥ २ ॥ अवघा रुधावला ठाव ।

---

*नाहीं पराश्रमें +कळा

नेला ठाव मी माझें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे एके ठायीं । असों नाहीं क्षण भिन्न ॥ ४ ॥

३९७०. भय होतें आम्हीपणें । पाठी येणें घातलें ॥ १ ॥ अवघा आपुलाचि देश । काळा लेश उरेचि ना ॥२॥ समर्थाचें नाम घेतां । मग चिंता काशाची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नारायणें । केलें जिणें सुखाचें ॥ ४ ॥

३९७१. विश्वीं विश्वंभर । बोले वेदांताचें सार ॥ १ ॥ जगीं जगदीश । शास्त्रें वदती सावकाश ॥ २ ॥ व्यापिलें हें नारायणें । ऐसीं गर्जती पुराणें ॥ ३ ॥ जनीं जनार्दन । संत बोलती वचन ॥ ४ ॥ सूर्याचिया परी । तुका लोकीं क्रीडा करी ॥ ५ ॥

३९७२. मागें पुढें नाहीं । दुजें यावेगळें कांहीं ॥ १ ॥ नाहीं उरलें आणीक । केला झाला सकळिक ॥ २ ॥ विश्वासावांचून । नांवें दुजियाचें शून्य ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कांहीं । बोलायाची उरी नाहीं ॥ ४ ॥

३९७३. म्हणउनि झाली तुटी । नाहीं भेटी अहंकारें ॥ १ ॥ दाखविलें देवें वर्म । अवघा भ्रम नासला ॥ २ ॥ हातें मुरगाळितां कान । नाहीं भिन्न वेदना ॥ ३ ॥ तुका म्हणे एकांतसुखें अवघीं गोतें गुंतलीं ॥ ४ ॥

३९७४. तन मन धन दिलें पंढरिराया । आतां सांगावया उरलें नाहीं ॥ १ ॥ आर्तचाड चिंता नाहीं मनीं आशा । तोडियेला फांसा उपाधीचा ॥ २ ॥ तुका म्हणे एक विठोबाचें नाम । आहे जवळी दाम नाहीं रुका ॥ ३ ॥

३९७५. उपचारासी वांझ झालों । नका बोलों यावरी ॥ १ ॥ असेल तें असो तैसें । भेटीसरिसें नमन ॥ २ ॥ दुसऱ्यामध्यें कोण मिळे । छंद चाळे बहुमतें ॥ ३ ॥ एकाएकी आतां तुका । लौकिका या बाहेरी ॥ ४ ॥

३९७६. मागें बहुत झालें खळ । आतां बळ वोसरलें ॥ १ ॥ झालों नये चालों आतां । घट रिता पोकळ ॥ २ ॥ भाजल्याची दिसे घडी । पट ओढी न साहे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पाहातां घडी । जगा जोडी अंगारा ॥ ४ ॥

३९७७. शोधूनि अन्वय वंश वंशावळी । परस्परा कुळीं उच्चारण ॥ १ ॥ म्हणविलें मागें पुढें चाले कैसें । केला सामरस्य अभिषेक ॥ २ ॥ एकछत्र झळके उन्मनी निशाणी । अनुहात ध्वनी गगन गर्जे ॥ ३ ॥ तुकया स्वामी स्थापी निजपदीं दासा । करूनी उल्हासा सप्रमता ॥ ४ ॥

३९७८. मानूं कांहीं आम्हीं आपुलिया इच्छा । ना तरी सरसा अंकरावो ॥ १ ॥ आपुल्या उदास आहों देहभावीं । मग लज्जा जीवीं चाड नाहीं ॥ २ ॥ तुका म्हणे आम्हीं खेळों सहज लीळे । म्हणोनि निराळे सुखदुःखा ॥ ३ ॥

३९७९. लटिकें हांसें लटिकें रडें । लटिकें उडें लटिक्यापें ॥ १ ॥ लटिकें माझें लटिकें तुझें । लटिकें ओझें लटिक्याचें ॥ २ ॥ लटिकें गाय लटिकें ध्याय । लटिकें जाय लटिक्यापें ॥ ३ ॥ लटिका भोगी लटिका त्यागी । लटिका जोगी जगमाया ॥ ४ ॥ लटिका तुका लटिक्या भावें । लटिकें बोले लटिक्यासवें ॥ ५ ॥

३९८०. ध्यानीं ध्यातां पंढरिराया । मनासहित पालटे काया ॥ १ ॥ तेथें बोला कैंची उरी । माझें मीपण झाला हरि ॥ २ ॥ चित्तचैतन्यीं पडतां मिठी । दिसे हरिरूप अवघी सृष्टि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सांगों काय । एकाएकीं वृत्ति हरिमय ॥ ४ ॥

३९८१. देव झाले अवघे जन । दोष गुण हारपले ॥ १ ॥ बरवें झालें बरवें झालें । चित्त धालें महालाभें ॥ २ ॥ दर्पणीचें दुसरें भासें । परि तें असे एक तें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सिंधुभेटी । उदका तुटी वोहोळासी ॥ ४ ॥

३९८२. मायबापाचिये भेटी । अवघ्या तुटी संकोचा ॥ १ ॥ भोगिलें तें आहे सुख । खातां मुख मोकळें ॥ २ ॥ उत्तम तें बाळा-साठीं । लावी ओठीं माउली ॥ ३ तुका म्हणे झाली धणी । आनंद मनीं न समाये ॥ ४ ॥

३९८३. ज्यांच्या संगें होतों पडिलों भोवणीं । ते केली धोवनी झाडोनियां ॥ १ ॥ आतां एकाएकीं मनासीं विचार । करूं नाहीं भार दुजियाचा ॥ २ ॥ प्रसादसेवनें आली उष्टावळी । उचित ते

काळीं अवचित ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वर्म सांपडलें हातीं । सांडिली ते खंती चिंता देवा ॥ ४ ॥

३९८४. गोडपणें जैसा गुळ । तैसा देव झाला सकळ ॥ १ ॥ आतां भजों कवणें परी । देव सबाह्य अंतरीं ॥ २ ॥ उदका वेगळा । नव्हे तरंग निराळा ॥ ३ ॥ हेम अळंकार नामीं । तुका म्हणे तैसे आम्ही ॥ ४ ॥

३९८५. येथूनियां ठाव । अवघे लक्षायाचे भाव ॥ १ ॥ उंच देवाचे चरण । तेथें झालें अधिष्ठान ॥ २ ॥ आघातावेगळा । असे ठाव हा निराळा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे स्थळ । धरूनि राहिलों अचळ ॥ ४ ॥

३९८६. रंगलिया रंग पालट न धरी । खेवलें अंतरीं पालटेना ॥ १ ॥ सावळें निखळ कृष्णनाम ठसे । अंगसंगें कैसे शोभा देती ॥ २ ॥ पवित्र झालें तें न लिंपे विटाळा । नेदी बैसों मळा आडवरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काळें काळें केलें तोंड । प्रकाश अभंड देखोनियां ॥ ४ ॥

३९८७. अनुहातीं गुंतला नेणे बाह्य रंग । वृत्ति येतां मग बळ लागे ॥ १ ॥ मदें माने तया नाहीं देहभाव । आपुले अवयव आवरितां ॥ २ ॥ आणिकांची वाणी वदे तेणें मुखें । उपचारदुःखें नाठवती ॥ ३ ॥ तें सुख बोलतां आश्चर्य या जना । विपरीत मना भासतसे ॥ ४ ॥ तुका म्हणे बाह्य रंग जो विटला । अंतरीं निवाला ब्रह्मरसें ॥ ५ ॥

३९८८. बोलों अबोलणें मरोनियां जिणें । असोनि नसणें जनीं आम्हां ॥ १ ॥ भोगीं त्याग झाला संगींच असंग । तोडियेले लाग माग दोन्ही ॥ २ ॥ तुका म्हणे नव्हें दिसतों मी तैसा । पुसणें तें पुसा पांडुरंगा ॥ ३ ॥

३९८९. उपाधीच्या नांवें घेतला शितोडा । नेदूं आतां पीडा आतळों ते ॥ १ ॥ काशासाठीं हात भरूनि धुवावे । चालतिया गोवे मारगासि ॥ २ ॥ कांहीं नाहीं देवें करूनि ठेविलें । असे तें आपुलें ते ते ठायीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जेव्हां गेला अहंकार । तेव्हां आपपर बोळविलें ॥ ४ ॥

३९९०. चिंतनें आचिंत राहिलों निश्चळ । तेंचि किती काळ वाढवावें ॥ १ ॥ अबोल्याचा काळ आतां ऐशावरी । वचनाची उरी उरली नाहीं ॥ २ ॥ करूं आला तो तो केला लवलाहो । उरोंचि संदेहो दिला नाहीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मोहो परतेचि ना मागें । ह्मणउनि त्यागें त्याग झाला ॥ ४ ॥

३९९१. कृष्णांजनें झाले सोज्ज्वळ लोचन । तेणें दिले वाण निवडुनी ॥ १ ॥ निरोपाच्या मापें करी लडबड । त्याचें तेणें गोड नारायणें ॥ २ ॥ भाग्यवंताघरीं करितां विश्वासें । कार्य त्यासरिसें होईजेतें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पोट भरे बऱ्या वोजा । निज ठाव निजा निजस्थानीं ॥ ४ ॥

३९९२. अंतरींची ज्योती प्रकाशली दीप्ति । मुळींची जे होती आच्छादिली ॥ १ ॥ तेथींचा आनंद ब्रह्मांडीं न समाये । उपमेशीं काय देऊं सुखा ॥ २ ॥ भावाचें मथिलें निर्गुण संचलें । तें हें उभें केलें विटेवरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्हां ब्रह्मांड पंढरी । प्रेमाची जे थोरी सांठवण ॥ ४ ॥

३९९३. श्रमपरिहारा । मूळ झालों दातारा ॥ १ ॥ देह निवेदूनि पायीं । झालों निष्काम उतराई ॥ २ ॥ आपली ते सत्ता । येथें असों नेदी आतां ॥ ३ ॥ राहिला निराळा । तुका खटपटीवेगळा ॥ ४ ॥

३९९४. मनाचिये साक्षी झाली सांगों मात । सकळ वृत्तांत आपला तो ॥ १ ॥ तुम्हां परामृष घेतां सत्ताबळें । धरितां निराळें कैसीं वांचों ॥ २ ॥ मी माझें मांडून यावया पसारा । आणीक दातारा काय काज ॥३॥ तुका म्हणे आम्ही तुजविण एका । निढळ लौकिका माजी असों ॥ ४ ॥

३९९५. पंचभूतांचे सांपडलों संदीं । घातलोंसे बंदीं अहंकारें ॥ १ ॥ आपल्या आपण बांधविला गळा । नेणोंचि निराळा असतांही ॥ २ ॥ कामया हा सत्य मानिला संसार । कां हे केले चार माझें माझें ॥ ३ ॥ कां नाहीं शरण गेलों नारायणा । कां नाहीं वासना आवरिली ॥ ४ ॥ किंचित सुखाचा धरिला अभिलास । तेणें बहु नास केला पुढें ॥ ५ ॥ तुका म्हणे आतां देह देऊं बळी । करुनि सांडूं होळी संचिताची ॥ ६ ॥

३९९६. देवासी लागे सकळांसी पोसावें । आम्हां नलगे खावें काय चिंता ॥ १ ॥ देवा विचारावें लागे पापपुण्य । आम्हांसी हें जन अवघें भलें ॥ २ ॥ देवासी उत्पत्ति लागला संहार । आम्हां नाहीं फार थोडें कांहीं ॥ ३ ॥ देवासी काम लागला धंदा । आम्हांसी ते सदा रिकामीक ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आम्ही भले देवाहून । विचारितां गुण सर्वभावें ॥ ५ ॥

३९९७. यज्ञ भूतांच्या पाळणा । भेद कारिय कारणा । पावावया उपासना । ब्रम्हस्थानीं प्रस्थान ॥ १ ॥ एक परी पडिलें भागीं । फळ बीजाचिये अंगीं । धन्य तोचि जगीं । आदि अंत सांभाळी ॥ २ ॥ अवश्यक तो शेवट । येर अवघी खटपट । चालों जाणें वाट । ऐसा विरळा एखादा ॥ ३ ॥ तुका होवोनि निराळा । क्षराअक्षरा वेगळा । पाहे निगमकळा । बोले विठ्ठलप्रसादें ॥ ४ ॥

३९९८. थुंकोनियां मान । दंभ करितो कीर्तन ॥ १ ॥ झालों उदासीन देहीं । एकाविण चाड नाहीं ॥ २ ॥ अर्थ अनर्थासारिखा । करुनि ठेविला पारिखा ॥ ३ ॥ उपाधि वेगळा । तुका राहिला सोंवळा ॥ ४ ॥

३९९९. अवघ्या भूतांचें केलें संतर्पण । अवघींच दान दिली भूमि ॥ १ ॥ अवघाचि काळ दिनरात्रशुद्धी । साधियेली विधि पर्वकाळ ॥ २ ॥ अवघींच तीर्थें व्रतें केले याग । अवघेंचि सांग झालें कर्म ॥ ३ ॥ अवघेंचि फळ आलें आम्हां हातां । अवघेंचि अनंता समर्पिलें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आतां बोलों अबोलणें । कायावाचामनें उरलों नाहीं ॥ ५ ॥

४०००. मज अंगाच्या अनुभवें । कांहीं वाईट बरें ठावें ॥ १ ॥ झालों दोहींचा देखणा । नये मागें पुढेंही मना ॥ २ ॥ वोस वसती ठावी । परि हे चाली दुःख पावी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे घेऊं देवा । सवें करुनि वोळावा ॥ ४ ॥

४००१. संचित प्रारब्ध क्रियमाण । अवघा जाला नारायण ॥ १ ॥ नाहीं आम्हांसी संबंधु । जरा मरण कांहीं बाधु ॥ २ ॥ द्वैताद्वैतभावें । अवघें व्यापियेलें देवें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हरि । आम्हांमाजी क्रीडा करी ॥ ४ ॥

४००२. पिंडदान पिंडें ठेविलें करून । तिळीं तिळवण मूळत्रयीं ॥ १ ॥ सारिले संकल्प एकाचि वचनें । ब्रम्हीं ब्रह्मार्पणें शेवटींच्या ॥ २ ॥ सव्य अपसव्य बुडालें हें कर्म । एका एक वर्म एकोविष्णु ॥ ३ ॥ पित्यापुत्रत्वाचें झालें अवसान । जनीं जनार्दन अभेदेंसी ॥४॥ आहे तैसी पूजा पावली सकळ । सहज तो काळ साधियेला ॥ ५ ॥ तुका म्हणे केला अवघ्यांचा उद्धार । आतां नमस्कार शेवटींचा ॥६॥

४००३. नभोमय झालें जळ । एकीं सकळ हरपलें ॥ १ ॥ आतां काय सारासारी । त्याच्या लहरी तयांत ॥ २ ॥ कैचा तेथ यावा सांडी । आप कोंडी आपणा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कल्प झाला । अस्त गेला उदय ॥ ४ ॥

४००४. उद्योगाची धांव बैसली आसनीं । पडिलें नारायणीं मोटळें हें ॥ १ ॥ सकळ निश्चिंती झाली हा भरंवसा । नाहीं गर्भवासा येणें ऐसा ॥ २ ॥ आपुलिया सत्ते नाहीं आम्हां जिणें । अभिमान तेणें नेला देवें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चळे एकाचिया सत्ते । आपुलें मी रितेपणें असें ॥ ४ ॥

४००५. सहज लीळा मी साक्षी याचा । नये वेंचू वाचा ऐसें झालें ॥ १ ॥ उपक्रमें वदे निशब्दाची वाणी । जे कोठें बंधनीं गुंफों नेणें ॥ २ ॥ तमनासी परी वेव्हारा वेगळा । रविप्रभाकळा वर्ते जन ॥ ३ ॥ तुका म्हणे येथें गेला अतिशय । आतां पुन्हां नये तोंड दावूं ॥ ४ ॥

४००६. भयाची तों आम्हां चित्तीं । राहों खंती शकोचिना ॥१॥ समर्पिलों जीवेंभावें । काशा भ्यावें कारणें ॥ २ ॥ करीन तें कवतुकें । अवघें निकें शोभेल ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माप भरूं । दिवस सारूं कवतुकें ॥ ४ ॥

४००७. इहलोकीं आम्हां वस्तीचें तें पेणें । उदासीन तेणें देहभावीं ॥ १ ॥ कार्यापुरतें कारण मारगीं । उलंघूनि वेगीं जावें स्थळा ॥ २ ॥ सोंगसंपादणी चालवितों वेव्हार । अत्यंतीं आदर नाहीं गोवा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वेंच लाविला संचिता । होइल घेतां देतां लाभ कोणा ॥ ४ ॥

४००८. नाहीं आम्हां शत्रु सोइरे पिशुन । दाटलें हें घन माहियेर

॥ १ ॥ पाहें तेथें पांडुरंग रखुमाई । सत्यभामा राही जननिया ॥ २ ॥ लाज भय कांहीं आम्हां चिंता नाहीं । सर्वसुखें पायीं वोळगतां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्ही सदैवाचीं बाळें । झालों लडिवाळें मकळांचीं ॥ ४ ॥

४००९. शुभ झाल्या दिशा अवघाचि काळ । अशुभ मंगळ मंगळाचें ॥ १ ॥ हातींचिया दीपें दुराविली निशी । न देखिजे कैसी आहे तेही ॥ २ ॥ सुखदुःखाहूनि नाहीं विपरीत । देतील आघात हित फळें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां आम्हांसी हे भले । अवघेचि झाले जीव जंत ॥ ४ ॥

४०१०. जालें पीक आम्हां अवघा सुकाळ । घेऊं अवघा काळ प्रेमसुख ॥ १ ॥ झाली आराणूक अवघियांपासून । अवघा गेला शीणभाग आतां ॥ २ ॥ अवघा झाला आम्हां एक पांडुरंग । आतां नाहीं जग माझें तुझें ॥ ३ ॥ अवघेचि आम्ही ल्यालों अळंकार । शोभलोंहि फार अवघ्यांवरी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आम्ही सदैवाचे दास । करणें नलगे आस आणिकांची ॥ ५ ॥

४०११. संचितचि खावें । पुढें कोणाचें न घ्यावें ॥ १ ॥ आतां पुरे हे चाकरी । राहों बैसोनियां घरीं ॥ २ ॥ नाहीं कामा हातीं । आराणूक दिवसरातीं ॥ ३ ॥ तुका ह्मणे सत्ता । आतां पुरे पराधीनता ॥ ४ ॥

४०१२. आतां बरें झालें । माझें माथांचें निघालें ॥ १ ॥ चुकली हे मरमर । भार माथाचे डोंगर ॥ २ ॥ नसतां कांहीं जोडी । केली बहुतें तडातोडी ॥ ३ ॥ झाला झाडापाडा । तुका म्हणे गेली पीडा ॥ ४ ॥

४०१३. भावाचिया बळें । आम्ही निर्भर दुबळें ॥ १ ॥ नाहीं आणिकांची सत्ता । सदा समाधान चित्ता ॥ २ ॥ तर्का नाहीं ठाव । येथें रिघावया वाव ॥ ३ ॥ एकछत्री राज । तुक्या पांडुरंगीं काज ॥ ४ ॥

४०१४. धालों सुखें ढेंकर देऊं । उमटे जेवूं तोंवरी ॥ १ ॥ क्रीडा करूं निरंजनीं । न पुरे धणी हरिसवें ॥ २ ॥ अवघें खेळों

अवघ्यामधीं । डाई न पडो ऐसी बुद्धि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे वांचवितां । आम्हां सत्ता समर्थ ॥ ४ ॥

४०१५. आमचा स्वदेश । भुवनत्रयामध्यें वास ॥ १ ॥ मायबापाचीं लाडकीं । कळों आलें हें लौकिकीं ॥ २ ॥ नाहीं निपराध । कोणां आम्हांमध्यें भेद ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाम । अवघें आमचें हें धाम ॥ ४ ॥

४०१६ विषयीं विसर पाडिला निःशेष । अंगीं ब्रह्मरस ठसावला ॥१॥माझी मज झाली अनावर वाचा । छंद या नामाचा घेतलासे॥२॥ लाभाचिया सोसें पुढें चाली मना । धनाचा कृपणा लोभ जैसा ॥३॥ तुका म्हणे गंगासागरसंगमीं । अवघ्या झाल्या ऊर्मि एकमय ॥ ४ ॥

४०१७. आनंदाच्या कोटी । सांठवल्या आम्हां पोटीं ॥ १ ॥ प्रेमा चालिला प्रवाहो । नाम ओघ लवलाहो ॥ २ ॥ अखंड खंडेना जीवन । राम कृष्ण नारायण ॥ ३ ॥ थडी अहिक्य परत्र । तुका म्हणे समतीर ॥ ४ ॥

४०१८. तान्हे तहान प्याली । भूक भुकेनें खादली ॥ १ ॥ जेथें तेंच नाहीं झालें । झाडा घेतला विठ्ठलें ॥ २ ॥वास वासनेसी नाहीं । मन पांगुळलें पायीं ॥ ३ ॥ शेष उरला तुका । जीवीं जीवा झाला चुका ॥ ४ ॥

४०१९. घटीं अलिप्त असे रवि । अग्नि काष्ठामाजी जेवीं । तैसा नारायण जीवीं । जीवसाक्षी वर्तनें ॥ १ ॥ भोग ज्याचे तया अंगीं । भिन्न प्रारब्ध जगीं । विचित्र ये रंगीं । रंगें रंगला गोसावी ॥ २ ॥ देह संकल्पासारिखें । एकएकांसी पारिखें । सुख आणि दुःखें । अंगीं कर्मे त्रिविध ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कोडें । नकळे तयासी सांकडें । त्याचिया निवाडें । उगवे केलें विदान ॥ ४ ॥

४०२०. आम्ही क्षेत्रींचे संन्यासी । देह भरित हृषीकेशी । नाहीं केली ऐशी । आशाकामबोहरी ॥ १ ॥ आलें अयाचित अंगा । सहज तें आम्हां भागा । दाता पांडुरंगा । ऐसा करितां निश्चिती ॥२॥ दंड धरिला दंडायमान । मुळीं मुंडिलें मुंडन । बंदी बंदाची कौपीन । बहिरवास औटडें ॥ ३ ॥ काळें साधियेला काळ । मन करूनि निश्चळ ।

लौकिकी विटाळ । धरूनि असों एकांत ॥ ४ ॥ कार्यकारणाची चाली । वाचावाचत्वें नेमिली । एका नेमें केली । स्वरूपींच वोळखी ॥ ५ ॥ नव्हे वेषधारी । तुका आहाच वरिवरि । आहे तैसीं बरीं । खंडें निवडी वेदांचीं ॥ ६ ॥

४०२१. काम नाहीं काम नाहीं । झालों पाहीं रिकामा ॥ १ ॥ फावल्या त्या करूं चेष्टा । निश्चळ द्रष्टा बैसोनि ॥ २ ॥नसत्या छंदें नसत्या छंदें । जग विनोदें विव्हळतसे ॥ ३ ॥ एकाएकीं एकाएकीं । तुका लोकीं निराळा ॥ ४ ॥

४०२२. सर्वरसीं मीनलें चित्त । अखंडित आनंदु ॥ १ ॥ गोत पति विश्वंभरीं । झाला हरि सोयरा ॥ २ ॥ वोळखी ते एका नांवें । इतर * भाव खंडणा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नांवें रूपें । दुसरीं पापें हारपलीं ॥ ४ ॥

४०२३. ज्या ज्या आम्हापाशीं होतील ज्या शक्ति । तेणें हा श्रीपती अळंकारूं ॥ १ ॥ अवघा पायांपाशीं दिला जीवभाव । जन्ममरणा ठाव पुसियेला ॥ २ ॥ ज्याचें देणें त्यासी घातला संकल्प । बंधनाचें पाप चुकविलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे येथें उरला विठ्ठल । खाय बोल बोल गाय नाचे ॥ ४ ॥

४०२४. याजसाठीं केला होता अट्टाहास । शेवटचा दिस गोड व्हावा ॥ १ ॥ आता निश्चिंतीनें पावलों विसांवा । खुटालिया धांवा तृष्णेचिया ॥ २ ॥ कवतुक वाटे झालिया वेंचाचें । नांव मंगळाचे तेणें गुणें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मुक्ति परिणिली नोवरी । आतां दिवस चारी खेळीमेळीं ॥ ४ ॥

४०२५. अनुभवें अनुभव अवघाचि साधिला । तरि स्थिरावला मन ठायीं ॥ १ ॥ पिटूनियां मुसे आला अळंकार । दग्ध तें असार होऊनियां ॥ २ ॥ एकाचि उरलें कायावाचामना । आनंद भुवनामाजी त्रयीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्हीं जिंकिला संसार । होऊनि किंकर विठोबाचे ॥ ४ ॥

४०२६. खादलेंच खावें वाटे । भेटलें भेटे आवडी ॥ १ ॥ वीट

* वाव

नाहीं पांडुरंगीं । वाढे अंगीं आर्त तें ॥ २ ॥ हृदयाची हांव पुरे । परि हें उरे चिंतन ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पोट भरे । परि तें उरे भूक पुढें ॥ ४ ॥

४०२७. आतां मी सर्वथा नव्हें गा दुर्बळ । यातिहीनकुळ दैन्यवाणा ॥ १ ॥ माय रखुमाई पांडुरंग पिता । शुद्ध उभयतां पक्ष दोन्ही ॥ २ ॥ बापुडा मी नव्हें दुर्बळ ठेंगणा । पांगिला हा कोणा आणिकासी ॥ ३ ॥ दुष्ट नव्हों आम्ही अभागी अनाथ । आमुचा समर्थ कैवारी हा ॥ ४ ॥ संवसार आम्हां सरला सकळ । लपोनियां काळ ठेला धाकें ॥ ५ ॥ तुका म्हणे झालों निर्भर मानसीं । जोडलिया रासी सुखाचिया ॥ ६ ॥

४०२८. स्वप्नींचिया गोष्टी । मज धरिलें होतें वेठी । झालिया शेवटीं । जागे लटिकें सकळ ॥ १ ॥ वायां भाकिली करुणा । मूळ पावावया शीणा । राव रंक राणा । कैचे स्थानावरी आहे ॥ २ ॥ सोशिलें तें अंगें । खरें होतें नव्हतां जागें । अनुभवही सांगे । दुःखें डोळ उघडीले ॥ ३ ॥ तुका म्हणे संतीं । सावाचेत केलें अंतीं । नाहीं तरि होती । टाळी बैसोनि राहिली ॥ ४ ॥

४०२९. न देखोनि कांहीं । म्यां पाहिलें सकळही ॥ १ ॥ झालों अवघियांपरी । मी हें माझें ठेलें दुरी ॥ २ ॥ न घेतां घेतलें । हात पाय उसंतिलें ॥ ३ ॥ खादलें न खातां । रसना रस झाली घेतां ॥ ४ ॥ न बोलोनि बोलें । केलें प्रगट झांकिलें ॥ ५ ॥ नाइकिलें कानीं । तुका म्हणे आलें मनीं ॥ ६ ॥

४०३०. निंदी कोणी मारी । वंदी कोणी पूजा करी ॥ १ ॥ मज हेंही नाहीं तेंही नाहीं । वेगळा दोहींपासुनी ॥ २ ॥ देहभोग भोगें घडे । जें जें जोडे तें तें बरें ॥ ३ ॥ अवघें पावे नारायणीं । जनार्दनीं तुकयाचें ॥ ४ ॥

४०३१. जन विजन झालें आम्हां । विठ्ठलनामाप्रमाणें ॥ १ ॥ पाहें तिकडे मायबाप । विठ्ठल आहे रखुमाई ॥ २ ॥ वन पट्टण एकभाव । अवघा ठाव सरता झाला ॥ ३ ॥ आठव नाहीं सुखदुःखा । नाचे तुका कौतुकें ॥ ४ ॥

४०३२. माझिया मीपणा । झाला यावरी उगाणा ॥ १ ॥ भोगी त्यागी पांडुरंग । त्यानें वसविलें अंग ॥ २ ॥ टाळिलें निमित्त । फार थोडे घात हित ॥३॥ यावें कामावरी । तुका म्हणे नाहीं उरी ॥४॥

४०३३ माझें माझ्या हाता आलें । आतां भलें सकळ ॥ १ ॥ काशासाठीं विषम थारा । तो अंतरा विटाळ ॥ २ ॥ झालीं तया दुःखें तुटी । मागिल पोटीं नसावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे शुद्ध कुळ । तेथें मळ काशाचा ॥ ४ ॥

४०३४. निरंजनीं आम्हीं बांधियेलें घर । निराकारीं निरंतर राहिलोंसे ॥ १ ॥ निराभासीं पूर्ण झालों समरस । अखंड ऐक्यास पावलों आम्ही ॥ २ ॥ तुका म्हणे आतां नाहीं अहंकार । झालों तदाकार नित्य शुद्ध ॥ ३ ॥

४०३५. पांडुरंगें सत्य केला अनुग्रह । निरसोनि संदेह बुद्धिभेद ॥ १ ॥ जीवशिवा शेज रचिली आनंदें । आउटाविण पदीं आरोहण ॥ २ ॥ निजीं निजरूपीं निजविला तुका । अनुहत बाळका हल्लरु गाती ॥ ३ ॥

४०३६. रक्त श्वेत कृष्ण पीत प्रभा भिन्न । चिन्मय अंजन सुदलें डोळां ॥ १ ॥ तेणें अंजनगुणें दिव्यदृष्टि झाली । कल्पना निमाली द्वैताद्वैत ॥ २ ॥ देशकाळवस्तुभेद मावळला । आत्मा निर्वाळला विश्वाकार ॥ ३ ॥ न झाला प्रपंच आहे परब्रह्म । अहंसोहं ब्रम्ह आकळलें ॥ ४ ॥ तत्वमसि विद्या ब्रम्हानंद सांग । तेंचि झाला अंगें तुका आतां ॥ ५ ॥

४०३७. बीज भाजुनि केली लाही । आम्हां जन्ममरण नाहीं ॥१॥ आकारासी कैंचा ठाव । देह प्रत्यक्ष झाला देव ॥ २ ॥ साकरेचा नोहे ऊस । आम्हां कैंचा गर्भवास ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अवघा जोग । सर्वांघटीं पांडुरंग ॥ ४ ॥

४०३८. पिकलिया मेंद कडुपण गेलें । तैसे आम्हां केलें पांडुरंगें ॥ १ ॥ काम क्रोध लोभ निमाले ठायींचि । सर्व आनंदाची सृष्टि झाली ॥ २ ॥ आठव नाठव गेले भावाभाव । झाला स्वयमेव पांडुरंग ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भाग्य या नांवें म्हणीजे । संसारीं जन्मीजे याचि लागीं ॥ ४ ॥

४०३९. सदा नामघोष करूं हरिकथा । तेणें सदा चित्ता समाधान ॥ १ ॥ सर्वसुख ल्यालों सर्व अळंकार । आनंदें निर्भर डुल्लतसों ॥ २ ॥ असों ऐसा कोठें आठवाचि नाहीं । देहींच विदेही भोगूं दशा ॥ ३ ॥ तुका ह्मणे आम्ही झालों अग्निरूप । लागों नेदूं पापपुण्य अंगा ॥ ४ ॥

४०४०. पुण्यपापा ठाव नाहीं सुखदुःखा । हानिलाभशंका नासलिया ॥ १ ॥ जितां मरण आलें आप पर गेलें । मूळ हें छेदिलें संसाराचें ॥ २ ॥ अधिकार जात वर्णधर्मयात । ठाव नाहीं सत्य असत्याशीं ॥ ३ ॥ जन वन भिन्न अचेत चळण । नाहीं दुजेपण ठाव यासी ॥ ४ ॥ तुका ह्मणे देह वाहिला विठ्ठलीं । तेव्हांच घडली सर्व पूजा ॥ ५ ॥

४०४१. भोगीं झाला त्याग । गीतीं गातां पांडुरंग । इंद्रियांचा लाग । आह्मांवरूनि चुकला ॥ १ ॥ करूनि ठेविलों निश्चळ । भय नाहीं तळमळ । घेतला सकळ । अवघा भार विठ्ठलें ॥ २ ॥ तळीं पक्षिणीचे परी । नखें चोंची चारा धरी । आणुनियां घरीं । मुखीं घाली बाळका ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ये आवडी । आम्हीं पायीं दिली बुडी । आहे तेथें जोडी । जन्मांतरींचें ठेवणें ॥ ४ ॥

४०४२. बाहिर पडिलों आपुल्या कर्तव्यें । संसारासी जीवें वेटाळिलों ॥ १ ॥ एकामध्यें एक नाहीं मिळों येत । ताक नवनीत निवडिलें ॥ २ ॥ झालीं दोन्हीं नामें एकाचि मथनीं । दुसरिया गुणीं वेगळालीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दाखविलीं मुक्ताफळीं । शिपलेचि स्वस्थळीं खुंटलिया ॥ ४ ॥

४०४३. बहुतां दिसांची आजि झाली भेटी । झाली होती तुटी काळगती ॥ १ ॥ येथें सावकाश घेइन ते धणी । गेली अडचणी उगवोनि ॥ २ ॥ बहु दुःख दिलें होतें घरीं कामें । व्याढला हा श्रमें श्रम होता ॥ ३ ॥ बहु दिस होता सांडिला मारग । क्लेशाचा त्या त्याग आजि झाला ॥ ४ ॥ बहु होती केली सोंगसंपादणी । लौकिकापासूनि निर्गमलें ॥ ५ ॥ तुका म्हणे येथें झालें अवसान । परमानंदीं मन विसावलें ॥ ६ ॥

४०४४. न मनावी चिंता । कांहीं माझेविशीं आतां ॥ १ ॥

ज्याणें लौकिक हा केला । तो हा निवारिता भला ॥ २ ॥ माझे इच्छे काय । होणार ते एके ठाय ॥ ३ ॥ सुखा आणि दुःखा । म्हणे वेगळा मी तुका ॥ ४ ॥

४०४५. आम्ही मेलों तेव्हां देह दिला देवा । आतां करूं सेवा कोणाची मी ॥ १ ॥ सूत्रधारी जैसा हालवितो कळा । तैसा तो पुतळा नाचे छंदें ॥ २ ॥ बोलतसें जैसें बोलवितो देव । मज हा संदेह कासयाचा ॥ ३ ॥ पाप पुण्य ज्याचें तोचि जाणे कांहीं । संबंध हा नाहीं आह्मांसवें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तुम्ही आइका हो मात । आम्ही या अतीत देहाहूनी ॥ ५ ॥

४०४६. आपुलें मरण पाहिलें म्या डोळां । तो झाला सोहळा अनुपम्य ॥ १ ॥ आनंदें दाटलीं तिन्ही त्रिभुवनें । सर्वात्मकपणें भोग झाला ॥ २ ॥ एकदेशी होतों अहंकारें आथिला । त्याच्या त्यागें झाला सुकाळ हा ॥ ३ ॥ फिटलें सुतक जन्ममरणाचें । मी माझ्या संकोचें दुरी झालों ॥ ४ ॥ नारायणें दिला वसतीस ठाव । ठेवूनियां भाव ठेलों पायीं ॥ ५ ॥ तुका म्हणे दिलें उमटूनि जगीं । घेतलें तें अंगीं लावूनियां ॥ ६ ॥

४०४७. मरण माझें मरोन गेलें । मज केलें अमर ॥ १ ॥ठाव पुसिलें बुड पुसिलें । वोस वोसलें देहभाव ॥ २ ॥ आला होता गेला पूर । धरिला धीर जीवनीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बुनादीचें । झालें साचें उजवणें ॥ ४ ॥

४०४८. जगा काळ खाय । आम्हीं माथां दिले पाय ॥१॥ नाचों तेथें उभा राहे । जातां व्यंग करी माहे॥२॥ हरिच्या गुणें धाला। होता खातचि भुकेला ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हळ । झाला कढत शितळ ॥४॥

४०४९. हातीं घेऊनियां काठी । तुका लागला कलेवरा पाठी ॥१॥ नेऊनि निजविलें स्मशानीं । माणसें जाळी तें *ठिकाणीं ॥२॥ काढिलें तें ओढें । मागील उपचाराचें पुढें ॥ ३ ॥ नाहीं वाटों आला भेव । सुख दुःख भोगिता देव ॥ ४ ॥ याजसाठीं हें निर्वाण । केलें कासियेलें मन ॥ ५ ॥ तुका म्हणे अनुभव बरा । नाहीं तरीं × हस्त पाय चोरा ॥ ६ ॥

---

* ठाकणीं × आस्त होय.

४०५०. मरणा हातीं सुटली काया । विचारें या निश्चयें ॥ १ ॥ नासोनियां गेली खंती । सहजस्थिति भोगाची ॥ २ ॥ न देखेंसें झाले श्रम । आलें वर्म हाता हें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कैंची कींव । कोठें जीव निराळा ॥ ४ ॥

४०५१. जाला प्रेतरूप शरीराचा भाव । लक्षियेला ठाव स्मशानींचा ॥ १ ॥ रडती रात्रंदिवस कामक्रोधमाया । म्हणती हायहाय यमधर्म ॥ २ ॥ वैराग्याच्या शेर्णा लागल्या शरीरा । ज्ञानाग्नि लागला ब्रह्मत्वेंसी ॥ ३ ॥ फिराविला घट फोडिला चरणीं । महावाक्य ध्वनि बोंब झाली ॥ ४ ॥ दिली तिळांजुळी कुळनामरूपासी । शरीर ज्याचें त्यासी समर्पिलें ॥ ५ ॥ तुका म्हणे रक्षा झाली आपोआप । उजळला दीप गुरुकृपा ॥ ६ ॥

४०५२. कोण आतां कळिकाळा । येऊं बळा देईल ॥ १ ॥ सत्ता झाली त्रिभुवनीं । चक्रपाणी कोंवसा ॥ २ ॥ लडिवाळांचा भार वाहे । उभा आहे कुढावया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे घटिका दिस । निमिषही न विसंबे ॥ ४ ॥

४०५३. आम्हां शरणागतां । एवढी काय करणें चिंता ॥ १ ॥ परि हे कौतुकाचे खेळ । अवघे पाहातों सकळ ॥ २ ॥ * अभयदानवंदें । आम्हां कैंचीं भयद्वंद्वें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्ही । हरिजन साधनाचे स्वामी ॥ ४ ॥

४०५४ अणुरेणुया थोडका । तुका आकाशा एवढा ॥ १ ॥ गिळुनी सांडिले कळिवर । भवभ्रमाचा आकार ॥ २ ॥ सांडिली त्रिपुटी । दीप उजळला घटीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां । उरलों उपकारापुरता ॥ ४ ॥

४०५५. माझे मनोरथ पावले जैं सिद्धी । तंइ पायीं बुद्धि स्थिरावली ॥ १ ॥ समाधान जीव राहिला निश्चळ । गेली हळहळ स्मरणें हे ॥ २ ॥ त्रिविध तापाचें झालेंसे दहन । सुखावलें मन प्रेमसुखें ॥ ३ ॥ महालाभ वाचे वसे पांडुरंग । अंगोअंगीं संग अखंडित ॥ ४ ॥ जीवनाचा झाला ओलावा अंतरीं । विश्व विश्वंभरीं मावळलें ॥ ५ ॥ तुका म्हणे माप भरू आलें सिगे । धारबोळ गंगे पूर वाहे ॥ ६ ॥

* अभयदानवृंदे.

[मागील अभंगांत राहिलेले स्फुट अभंग.]

देवाशीं मलगीचीं भाषणें.

४०५६. अहो उभया विटेवरी । भरोवरी चुकविली ॥ १ ॥ निवारलें येणें जाणें । कोणा कोणें रुसावें ॥ २ ॥ संकल्पासी वेचे बळ । भारे फळ निर्माण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे उभयतां । भेटी सत्ता लोभाची ॥ ४ ॥

४०५७. कां रे माझा तुज नये कळवळा । असोनि जवळा हृदयस्था ॥ १ ॥ अगा नारायणा निष्ठुरा निर्गुणा । केला शोक नेणां कंठस्फोट ॥ २ ॥ कां हें चित्त नाहीं पावत विश्रांती । इंद्रियांची गति खुंटोचि ना ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कां हो धरियेला कोप । सरलें नेणों पाप पांडुरंगा ॥ ४ ॥

४०५८. विठ्ठल माझा जीव विठ्ठल माझा भाव । कुळधर्म देव विठ्ठल माझा ॥ १ ॥ विठ्ठल माझा गुरु विठ्ठल माझा तारूं । उतरील पारू भवनदीचा ॥ २ ॥ विठ्ठल माझी माता विठ्ठल माझा पिता । विठ्ठल चुलता बहिणी बंधु ॥ ३ ॥ विठ्ठल हें जन विठ्ठल माझें मन । सोइरा सज्जन विठ्ठल माझा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे माझा विठ्ठल विसावा । नस्वरित गांवा जाइन त्याच्या ॥ ५ ॥

४०५९. देऊं ते उपमा । आवडीनें पुरुषोत्तमा ॥ १ ॥ पाहातां काशा तूं सारिखा । तिहीं लोकांच्या जनका ॥ २ ॥ आरुष हे वाणी । गोड करुनि घेतां कानीं ॥ ३ ॥ आवडीनें खेळे । तुका पुरवावे सोहळे ॥ ४ ॥

स्थितीपर. (जनाशीं उद्गार)

४०६०. लाडकी लेक मी संताची । मजवरी कृपा बहुतांची ॥ १ ॥ अखंड चुडा हातीं आला । आंकण मोती नाकाला ॥ २ ॥ बोध मुराळी श्रृंगारिला । चवऱ्यायशींचा सिक्का केला ॥ ३ ॥ तुका तुकीं उतरला । साहानकेचा कौल दिला ॥ ४ ॥

४०६१. उजळावया आलों वाटा । खरा खोटा निवाडा ॥ १ ॥ बोलविले बोलें बोल । धनी विठ्ठल सन्निध ॥ २ ॥ नगी मनीं नाहीं शंका । बळें एका स्वामीच्या ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नये आम्हां । पुढें कामा गाबाळ ॥ ४ ॥

कोडें

४०६२. पुसतसे सांगा मी हें माझें ऐसें काई । रुसूं नका तुगवे तो झवे आपुली आई ॥१॥ कोडें रे कोडें ऐका हें कोडें । उगवूनी फार राहे गुंफोनियां थोडें॥२॥सांगतों हें मूळ काहीं न धरावी खंती। ज्यालें जीवों मेलें मरों प्रारब्धा हातीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अभिमान सांडावा सकळीं । नये अंगावरी वांयां येऊं देऊं कळी ॥ ४ ॥

शीताशोक

४०६३. वासुगीच्या बनीं सीता शोक करी । कांहो अंतरले रघुनाथ दुरी । येऊनि गुंफेमाजी दुष्टें केली चोरी । कांहो मज आणिलें अवघड लंकापुरी ॥ १ ॥ सांग वो त्रीजटे सखिये ऐसी मात । देईल कां नेदी भेटी रघुनाथ । मन उतावीळ जाला दुरी पंथ । राहों न सके प्राण माझा कुडी आंत ॥ २ ॥ काय दुष्ट आचरण होतें म्यां केलें । तीर्थ व्रत होतें कवणाचें भंगिलें । गाईवत्सा पत्नीपुरुषा विघडिलें । न कळे वो संचित चरण अंतरले ॥ ३ ॥ नाडियेलें आशा मृगकांतिसोनें । धाडिले रघुनाथा पाठिलागे तेणें । उल्लंघिली आज्ञा माव काय मी जाणें । देखुनी सुनाट घेऊनि आलें सुनें ॥ ४ ॥ नाहीं मूळ मारग लागे अणीक सोय । एकाविण नामें रघुनाथाच्या माय । उपटी पाक्षिया एक देऊनि पाय । उदकवेढ्यामध्यें तेथें चाले काय ॥ ५ ॥ जनकाची नंदिनी दुःखें ग्लांती थोरी । चुकली कुरंगिणी मेळा तैशा परी । संबोखी त्रीजटा स्थिर स्थिर वो करी । घेईल तुकयास्वामी राम लंकापुरी ॥ ६ ॥

कान्होबाचे अभंग.

नाट

४०६४. अगा ये वैकुंठनायका । अगा ये त्रैलोक्यतारका । अगा जनार्दना जगव्यापका । अगा पालका भक्तांचिया॥१॥अगा ये वसुदेव-देवकीनंदना । अगा ये गोपिकारमणा । अगा बळिबंधा वामना । अगा निधाना गुणनिधी ॥ २ ॥ अगा ये द्रौपदीबांधवा । अगा ये सखया पांडवा । अगा जिवाचिये जीवा । अगा माधवा मधुसूदना ॥ ३ ॥ अगा महेश्वरा महाराजा । अगा श्रीहरी गरुडध्वजा । अगा सुंदरा

सहस्रभुजा । पार मी तुझा काय वर्णु ॥ ४ ॥ अगा अंबरऋषि परंपरा । निरालंबा निर्विकारा । अगा गोवर्धनधरणीधरा । अगा माहेरा दीनाचिया ॥ ५ ॥ अगा धर्मराया धर्मशीळा । अगा कृपासिंधु कृपाळा । अगा प्रेमाचिया कल्लोळा । सकळकळाप्रवीणा ॥ ६ ॥ अगा चतुरा सुजाणा । मधुरगिरा सुलक्षणा । अगा उदारा असुरमर्दना । राखे शरणा तुकयाबंधु ॥ ७ ॥

४०६५. देवा मी चांडाळ चांडाळ । म्हणतां लागताहे वेळ । नसे पाहातां भूमंडळ । ऐसा अमंगळ खळ दुसरा ॥ १ ॥ जन्मा उपजलियापासूनी । असत्य कर्म ते अझूनी । सत्य आचरण नेणें स्वप्नीं । निखळ खाणी अवगुणांची ॥ २ ॥ भक्ति दया अथवा कथा । कानीं न साहवे वार्ता । अखंड विषयांची वेथा । अधम पुरता अधमाहुनीं ॥ ३ ॥ काम क्रोध दंभ अहंकार । गर्व ताठा मद मत्सर । यांचें तरी माहेरघर । परउपकार वैरी जैसा ॥ ४ ॥ निंदा द्वेष घात विश्वास । करितां नाहीं केला आळस । करूं नये ते केले संतउपहास । अभक्ष तेंही भक्षिलें ॥ ५ ॥ पाळिलें नाहीं पितृवचन । सदा परद्वारीं परधनीं ध्यान । बोलो नये घडलें ऐसें अन्योन्यविण । दासीगमन आदिकरूनी ॥ ६ ॥ काया मनें वाचा इंद्रियांशीं । सकळ पापांचीच राशी । तुकयाबंधु म्हणे ऐसियासी । आलों हृषीकेशी तुज शरण ॥ ७ ॥

४०६६. काय काय करितों या मना । परी नाइके नारायणा । करूं नये त्याची करी विवंचना । पतना नेऊं आदरिलें ॥ १ ॥ भलतिया सवें धांवे सैराट । वाट आडवाट दरे दरकुट । न विचारी कुडें काहीं कपट । घात बळकट मांडियेला ॥ २ ॥ न पुरती भ्रमणा दाही दिशा । सप्तही पाताळें आकाशा । घालीं उडी बळचि देखोनि फांसा । केलों या देशा पाहुणा ॥ ३ ॥ चेतवूनी इंद्रियें सकळ । आशा तृष्णा कल्पना काम क्रोध काळ । दुरावलीं शुद्ध बुद्धि केली राळ । ऐसें चांडाळ अनिवार हें ॥ ४ ॥ आतां काय ऐसें करावें यासी । बहु जाचिलों केलों कासावीसी । तुकयाबंधु म्हणे हृषीकेशी । धांव मज ऐसी परी जाली ॥ ५ ॥

४०६७. एक मागणें हृषीकेशी । चित्त द्यावें सांगतों वचनासी । मज अंतर तुझ्या चरणासी । न पडे ऐसी कृपा करीं ॥१॥ नको दुजी

बुद्धि आणीक । रिद्धिसिद्धि परलोक । तूं स्वामी मी सेवक । खंडणा नको करूं ऐसी ॥ २ ॥ मना येईल तो जन्म देई । भलते कुळीं भलते ठायीं । तें मी सांकडें घालीत नाहीं । हृदयींहुनी तुवां न व्हावें ॥३॥ इतुकें करीं भलत्यापरी । भलत्याभावें तुझे द्वारीं । राहेन दास होऊनी कामारी । वदो वैखरी नित्य नाम ॥ ४ ॥ नको विचारूं दुसरें आतां । शरण आलों जी पंढरीनाथा । तुकयाबंधु म्हणे रे अच्युता । आहेसि तूं दाता दानशूर ॥ ५ ॥

४०६८. तूं बळिया शिरोमणी । आहेसी माजी ये त्रिभुवनीं । रिघालों पाठी तुझी म्हणउनी । आतां करीन मी अमल तें॥१॥तूं देवा प्रतापदिनकर । सुराअसुरांचा सुर । महावीरा वीर धनुर्धर । मी तों पामर काय तेथें ॥ २ ॥ कृपासिंधु दीनवत्सल । फोडिली देवांची बंदीशाळ । संहारूनी राक्षसदळ । शरणागत राज्यीं स्थापिला ॥ ३ ॥ उपक्रम करावा बहुत । तरी तूं जाणसी धर्मनीत । उचित काय तें अनुचित । राखें शरणागत आलों आतां ॥ ४ ॥ किती म्यां काय विनवावें । शरण आलों जीवेंभावें । तुकयाबंधु म्हणे करावें । क्षेम अवघें येणें काळें ॥ ५ ॥

४०६९. उभा देखिला भीमातीरीं । कर मिरविले कटावरी । पाउलें तरी समचि साजिरीं । नाम तारि अनंत अतिगोड॥१॥ शंखचक्रांकित भूषणें । जाडितमेखळा चिद्रत्नें । पीतांबर उटी शोभे गोरेपणें । लोपली तेणें रवितेजें ॥ २ ॥ श्रवणीं कुंडलें देती ढाळ । दशांगुळीं मुद्रिकामाळ । दंत ओळी हिरे झळाळ । मुख निर्मळ सुखरासी ॥३॥ कटीं कडदोरा वांकी वेळा । बाहीं बाहुवटे पदक गळां । मृगनाभीं रेखिला टिळा । लवती डोळां विद्युल्लता ॥ ४ ॥ सुंदरपणाची साम्यता । काय वर्णूं ते पावे आतां । तुकयाबंधु म्हणे रे अच्युता । धन्य ते माता प्रसवली ॥ ५ ॥

४०७०. कई देखता होईन डोळीं । सकळां भूतीं मूर्ति सांवळी । जीवा भाव भूमंडळीं । जळीं स्थळीं काष्ठीं पाषाणीं ॥ १ ॥ ऐसी कृपा करील नारायण । जीव जगाचा होईन । प्रेमसागरीं बुडईन । होईल स्नान अनुतापीं ॥ २ ॥ ऐसा कई येईन दैवास । दृश्य

नासोनी जाईल आस । सदा संतचरणीं देहाचा वास । सेवीन शेष भणीवरी ॥ ३ ॥ कई नवसा येतील अंकुर । सुखा नाहींसा होईल पार । अमृत तें पृथ्वी जळ सागर । वाहाती पूर आनंदाचे ॥ ४ ॥ प्रसन्न दया क्षमा शांति । कई नवविधा होईल भक्ति । भोगीन वैराग्यसंपत्ति । मनोरथ कळती तईं पुरले ॥५॥ तुकयाबंधु म्हणे सांग । नव्हे तुजविण निरसेना पांग । म्हणोनी घातलें साष्टांग । पांडुरंगा चरणावरी ॥ ६ ॥

कान्होबास तुकोबाच्या वियोगानें झालेला विरह.

४०७१. दुःखें दुभागलें हृदयसंपुष्ट । गहिंवरें कंठ दाटताहे ॥१॥ ऐसें काय केलें सुमित्रा सखया । दिलें टाकोनियां वनामाजी ॥ २ ॥ आक्रंदतां बाळें करुणावचनीं । त्या शोकें मेदिनी फुटों पाहे ॥ ३ ॥ काय हें सामर्थ्य नव्हतें तुजपाशीं । संगें न्यावयासी अंगभूतां ॥४॥ तुज ठावें आम्हां कोणी नाहीं सखा । उभयलोकीं तुका तुजविण ॥५॥ कान्हा म्हणे तुझ्या वियोगें पोरटीं । झालों दे रे भेटी बंधुराया ॥६॥

४०७२. सख्यत्वासी गेलों करित सलगी । नेणोचि अभागी महिमा तुझा ॥ १ ॥ पावलों आपुलें केलें लाहें रस । निदैवा परिस काय होय ॥ २ ॥ कष्टविलासी म्यां चांडाळें संसारीं । अद्यापिवरि तरी उपदेशीं ॥ ३ ॥ उचित अनुचित सांभाळिलें नाहीं । कान्हा म्हणे कांहीं बोलों आतां ॥ ४ ॥

४०७३. असो आतां कांहीं करोनिया ग्लांती । कोणा काकुलती येइल येथें ॥१॥करूं कांहीं दिस राहे तो सायास । झोंबों त्या लागास भावाचिये ॥ २ ॥ करितां रोदना बापुडें म्हणती । परि नये अंतीं कामा कोणी ॥३॥ तुकयाबंधु म्हणे पडिलिया वनीं । विचार तो मनीं बोलिला हें ॥ ४ ॥

४०७४. चरफडे चरफड शोकें शोक होये। कार्यमूळ आहे धीरापाशीं ॥ १ ॥ कल्पतसे मज ऐसें हे पाहातां । करावा ते चिंता मिथ्या खोटी ॥ २ ॥ न चुके होणार सांडिल्या शूरत्वा । फुकटाचि सत्वा होईल हानी ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु म्हणे दिला बंद मना । वांचुनी निधाना न पवीजे ॥ ४ ॥

कान्होबाचें तुकोबाच्या वियोगामुळें देवाशीं कठोर भाषण.

४०७५. नलगे चिंता आतां अनुमोदन होता । आलें मूळ भ्राता गेला त्याचें ॥१॥ घरभेद्या येथें आहे तें सुकानु । धरितों कवळून पाय दोन्ही ॥ २ ॥ त्याचें त्याचिया मुखें पडियेलें ठावें । नलगे सारावें मागें पुढें ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु म्हणे करील भेटी भावा । सोडीन तेधवां या विठ्ठला ॥ ४ ॥

४०७६. मूळ स्थल ज्याचें गोमतीचे तीरीं । तो हा सारी दोरी खेळवितो ॥ १ ॥ ऐसें हें कळलें असावें सकळां । चोर त्या वेगळा नाहीं दुजा ॥ २ ॥ वैष्णव हे हेर तयाचे पाळती । खूण हे निरुती सांगितली ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु म्हणे आलें अनुभवास । तेणेंच आम्हांस नागाविलें ॥ ४ ॥

४०७७. नये सोमसरी उपचाराची हरी । करकरेचें करीं काळें तोंड ॥ १ ॥ मागतों इतुकें जोडूनियां कर । ठेऊनियां शीर पायावरी ॥ २ ॥ तुम्हां आम्हां एके ठायीं सहवास । येथें द्वैत द्वेष काय खरा ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु म्हणे बहुतां बहुतां रीती । अनंता विनंती परिसावी हे ॥ ४ ॥

४०७८. बरा रे निर्गुणा नष्ट नारायणा । घरबुडवणा भेटलासी॥१॥ एके घरीं कोणी कोणासी न धरी । ऐसी अपरापरी केली आम्हां ॥ २ ॥ कान्हा म्हणे कां रे निष्काम देखिलें । म्हणोनी मना आलें करितोसी ॥३ ॥

४०७९.निनांव हें तुला । नांव साजे रे विठ्ठला । बरा शिरविला । फाटक्यामध्यें पाव ॥ १ ॥ कांहीं तरी विचारिलें । पापपुण्य ऐसें केलें । भुरळें घातलें । एकाएकीं भावासीं ॥ २ ॥ मुद्रा धारण माळा टिळे । बोल रसाळ कोंवळे । हातीं फांशांचें गुंडाळें । कोण चाळे गृहस्था हे ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु म्हणे मिस्किन । करितोसी देखोन । पाहा दुरीवरी विच्छिन्न । केला परी संसार ॥ ४ ॥

४०८०. लालुचाईसाठीं बळकाविसी भावा । परि मी जाण देवा जिरों नेदीं ॥१॥ असों द्या निश्चय हा मनीं मानसीं । घातली येविशीं दृढ कास ॥ २ ॥ मज आहे बळ आळीचें सबळ । फोडीन अंत्राळ

हृदय तुझें ॥ ३ ॥ करुणारसें तुकयाबंधु म्हणे भुलवीन । काढूनी घेईन निज वस्तु ॥ ४ ॥

४०८१. भक्ति मुक्ति तुझें जळो ब्रह्मज्ञान । दे माझ्या आणोन भावा वेगीं ॥१॥ रिद्धि सिद्धि मोक्ष ठेवीं गुंडाळून । दे माझ्या आणून भावा वेगीं ॥ २ ॥ नको आपुलिया नेऊं वैकुंठासी । दे माझ्या भावासी आणून वेगीं ॥ ३ ॥ नको होऊं कांहीं होसील प्रसन्न । दे माझ्या आणून भावा वेगीं ॥ ४ ॥ तुकयाबंधु म्हणे पहा हो नाहीं तरी । हत्या होईल शिरीं पांडुरंगा ॥ ५ ॥

४०८२. धींद धींद तुझ्या करीन चिंधड्या । ऐसें काय वेड्या जाणितलें ॥१॥ केली तरी बरें मज भेटी भावास । नाहीं तरी नास आरंभिला ॥२॥ मरावें मारावें या आलें प्रसंगा । बरें पांडुरंगा कळलें सावें ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु म्हणे तुझी माझी उरी । उडाली न धरीं भीड कांहीं ॥ ४ ॥

४०८३. तुझीं वर्मे आम्हां ठावीं नारायणा । परी तूं शाहणा होत नाहीं ॥ १ ॥ मग कालावुली हाका देते वेळे । होतोसी परि डोळे नुघाडिसी ॥ २ ॥ जाणोनी अज्ञान करावें मोहरे । खोटी खोडी हे रे तुझी देवा ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु म्हणे कारण प्रचिती । पाहातां वेळ किती तेच गुण ॥ ४ ॥

४०८४. मुख्य आहे आम्हां मातेचा पठंगा । तुज पांडुरंगा कोण लेखी॥१॥ नको लावूं आम्हां सवे तूं तोंवरी । पहा दूरवरी विचारुनी ॥ २ ॥ साहे संतजन केले महाराज । न घडे आतां तुज भेईन मी ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु म्हणे अईक्यें ऐक्यता । वाढतें अनंता दुःखें दुःख ॥ ४ ॥

४०८५.नाहीं घटिका म्हणसी । लाग लागला तुजपाशीं । पडिला हृषीकेशी । जाब सकळ करणें ॥ १ ॥ माझें नेलें पांघरुण । ठावें असोन दुर्बळ दीन । माणसामधून । उठविलें खाणोऱ्या ॥ २ ॥ आम्हीं हे जगवूनि होतों पाणी । संदी देवदेव करूनी । जालासी कोठोनी । पैदा चोरा देहाच्या ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु म्हणे केलें । उघडें मजचि उमगिलें । ऐसें काय गेलें । होतें तुज न पुरतें ॥ ४ ॥

४०८६. अवघीं तुज बाळें सारिखीं नाहीं तें । नवल वाटतें

पांडुरंगा ॥१॥ म्हणतां लाज नाहीं सकळाची माउली । जवळीं धरिलीं एकें दूरी ॥ २ ॥ एका सुख द्यावें घेऊनी वोसंगा । एकें दारीं गळा श्रमविती ॥३॥ एकां नवनीत पाजावें दाटून । एकें अन्न अन्न करितील ॥ ४ ॥ एकें वाटतील नवजावीं दूर । एकांचा मत्सर जवाळि येतां ॥ ५ ॥ तुकयाबंधु म्हणे नावडती त्यांस । कासया व्यालास नारायणा ॥ ६ ॥

४०८७. कनवाळ कृपाळ । उदार दयाळ मायाळ । म्हणवितोसी परि केवळ । गळेकाटू दिसतोसी ॥ १ ॥ काय केलें होतें आम्ही । सांग तुझें एक ये जन्मीं । झालासी जो स्वामी । एवढी सत्ता करावया ॥ २ ॥ भलेपणाचा पवाडा । बरा दाविला रोकडा । करूनी बंधु वेडा । जोडा माझा विखंडिला ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु म्हणे भला । कैसें म्हणताती तुजला । जीव आमुचा नेला । अंत पाहिला कांहीं तरी ॥ ४ ॥

४०८८. आतां कळों आले गुण । अवघेचि वावरून । चोखट लक्षण । धरियेलें हें घरघेणें॥१॥या नावें कृपासिंधु । म्हणवितोसी दीनबंधु । मज तरी मैंदु । दिसतोसी पहातां ॥ २ ॥ अंमळ दया नाहीं पोटीं । कठीण तैसाचि कपटी । आंधळ्याची काठी । माझी गुदरसीच ना ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु म्हणे पुरता । नाहीं म्हण बरें अनंता । एरवीं असतां । तुझा घोंट भरियेला ॥ ४ ॥

४०८९. काय सांगों हृषीकेशा । आहे अनुताप आला ऐसा । गिळायासी निमिषा । निमिष लागों नेदावें ॥१॥ माझें बुडविलें घर । लेंकरें बाळें दारोदार । लाविलीं काहार । तारातीर करोनि ॥ २ ॥ जीव घ्यावा किंवा द्यावा । तुझा आपुला केशवा । इतुकें उरलें आहे देवा । भावाचिया निमित्यें ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु म्हणे जग । बरें वाईट म्हणो मग । याकारणें परि लाग । न संडावा सर्वथा ॥ ४ ॥

४०९०. मायबाप निमाल्यावरी । घातलें भावाचे आभारीं । तोहि परि हरी । तुज जाला असमाई ॥ १ ॥ हें कां भक्तीचे उपकार । नांदतें विध्वंसिलें घर । प्रसन्नता व्यवहार । शेवटीं हे झालासी ॥२॥ एका जीवावरी । होतों दोनी कुटुंबारी । चाळवूं तो तरी । तुज येतो निर्लज्जा ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु म्हणे भला । आणिक काय म्हणावें तुला । वेडा त्यानें केला । तुजसवे संबंधु ॥ ४

४०९१. पूर्वी पूर्वजांची गती। हेचि आइकिली होती। सेवे लावूनी श्रीपती। निश्चिती केली तयांची ॥ १ ॥ कां रे पाठी लागलासी। ऐसा सांग हृषीकेशी। अद्यापवरी न राहासी। अंत पाहासी किती म्हूण ॥ २ ॥ जन्मजन्मांतरीं दावा। आम्हां आपणां केशवा। निमित्य चालवा। काईसयास्तव हें ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु म्हणे अदेखणा। किती होसी नारायणा। देखों शकवेना। खातयासी न खात्या ॥४॥

४०९२. निसुर संसार करून। होतों पोट भरून। केली विवसी निर्माण। देवपण दाखविलें ॥ १ ॥ ऐसा काढियेला नीस। काय म्हूण सहित वंश। आणिलें शेवटास। हाउस तरी न पुरे ॥ २ ॥ उरलों पालव्या शेवटीं। तेंही न देखवे दृष्टी। दोघांमध्यें तुटी। रोकडीचि पाडिली ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु म्हणे गोड। बहु जालें अति वाड। म्हणोनी कां बुड। मुळ्यांसहित खावें ॥ ४ ॥

४०९३. बरा जाणतोसी धर्मनीति। उचित अनुचित श्रीपति। करूं येते राती। ऐसी डोळे झांकूनी ॥१॥ आतां जाब काय कैसा। देसी तो दे जगदीशा। आणिला वोळसा। आपणाभोंवता ॥ २ ॥ सेवेचिया सुखास्तव। बळें धरिलें अज्ञानत्व। येईल परि हा भाव। ज्याचा त्यासी कारणा ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु म्हणे नाहीं। आतां आम्हां बोल काहीं। जडोनिया पायीं। तुझे ठायीचि घेतलें ॥ ४ ॥

४०९४. कांहीं विपत्ति आपत्यां। आतां आमुचिया होतां। काय होईल अनंता। पहा बोलों कासया ॥ १ ॥ बरें अनायासें जालें। सायासेंविण बोले चाले। काबाड चुकलें। केलें कष्टांवेगळें ॥ २ ॥ बरा सांपडलासी वोजा। वर्मावरी केशीराजा। बोलायासी तुझा। उजुराचि नाहींसा ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु म्हणे दगा। बरा दिला होता बगा। झडकरी चला गा। चांग दैवें पावलों ॥ ४ ॥

४०९५. देवा तुजपें माझ्या पूर्वजांचें ऋण। आहे तें कां नेदिसी अझून। अवगलासी झोंडपणें। परि मी जाण जीवें जिरों नेदीं ॥१॥ कळों येईल रोकडें। उभा करीन संतांपुढें। तुझें काय एवढें। भय आपुलें मागतां ॥ २ ॥ आजीवरी होतों नेणता। तों तुज फावलें रे अनंता। कवडीचा तों आतां। पडों नेदीन फेर ॥ ३ ॥ ठेविला ये जीवनीं जीव। म्हणे तुकयाचा बांधव। माझा गळा तुझा पाव।

एके ठायीं बांधीन ॥ ४ ॥

४०९६. मागें असतासी कळला । उमस घेऊं नसता दिला । तेणेंचि काळें केला । असता अवघा निवाडा ॥ १ ॥ इतका न लागता उशीर । न धरितों भीडभार । सिद्धासी व्यवहार । कासयासी लागला ॥ २ ॥ असोनियां माल खरा । किती केल्या येरझारा । धरणेंही दिवस तेरा । माझ्या भावें घेतलें ॥ ३ ॥ अझून तरी इतक्यावरी । चुकवीं अनाचार हरी । तुकयाबंधु म्हणे उरी । नाहीं तरी नुरे कांहीं ॥ ४ ॥

४०९७.आतां न राहें क्षण एक । तुझा कळला रे लौकिक । नेदीं हालों एक । कांहीं केल्यावांचूनी ॥ १ ॥ संबंध पडिला कोणाशीं । काय डोळे झांकितोसी । नेईन पांचांपाशीं । दे नाहीं तरी वोढूनी ॥ २ ॥ सुखें नेदीस जाणवलें । नास केल्याविण उगलें । तरि तेंही विचारिलें । आम्ही आहे तुज आधीं ॥ ३ ॥ असेंच करूनी किती । नागविली नाहीं नीती । तुकयाबंधु म्हणे अंतीं । न सोडिसी ते खोडी ॥ ४ ॥

४०९८. तुज ते सवे आहे ठावें । घ्यावें त्याचें बुडवावें । परि तें आम्हांसवें । आतां न फावे कांहीं ॥ १ ॥ नव्हों सोडायाचे धणी । कष्टें मेळविलें करोनी । पाहा विचारोनी । आधीं धरोनी काम नाहीं ॥ २ ॥ अवघे राहिले प्रकार । झालों जिवासी उदार । असा हा निर्धार । कळला असावा असेल ॥ ३ ॥ आतां निदसुर नसावें । गांठ पडली कुणब्यासवें । तुकयाबंधु म्हणे राखावें । देवा महत्त्व आपुलें ॥ ४ ॥

४०९९. बहू बोलणें नये कामा । वाउगें तें पुरुषोत्तमा । एकाचि वचनें आम्हां । काय सांगणें तें सांगा ॥ १ ॥ देणें आहे कीं भंडाई । करणें आहे सांग भाई । आतां भीड कांहीं । कोणी न धरी सर्वथा ॥ २ ॥ मागें गेलें जें होऊनी । असो तें धारित नाहीं मनीं । आतां पुढें येथूनी । कैसा काय विचार ॥ ३ ॥ सारखी नाहीं अवघी वेळ । हें तों कळतें सकळ । तुकयाबंधु म्हणे खळखळ । करावी ते उरले ॥ ४ ॥

४१००. आतां हें न सुटे न चुके । बोल कां दवडिसी फिके ।

जन लोक पारिखें । अवघें केलें म्यां यासाठीं ॥१॥ नये सरतां नव्हे भलें । तुझें लक्षण कळलें । बैसलासी काढीलें । देहाचें मुळीं दिवाळें ॥ २ ॥ दिसतोसी बरा बोल कोंवळे । गुण भेंदाचे चाळे । दिसताती ये वेळे । काय करूं विसंबोनी ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु म्हणे देखतां । अंध बधिर ऐकतां । कैसें व्हावें आतां । इतुकिया उपरी ॥ ४ ॥

४१०१. तिहीं ताळीं हेचि हाक । म्हणती पांढरा स्फटिक । अवघा बुडाविला लौकिक । सुखेंचि भिके लाविली ॥ १ ॥ थोंटा नांव शिरोमणी । नाहीं जोडा त्रिभुवनीं । म्हणोनी शहाणे ते कोणी । तुझे दारीं बैसतीना ॥ २ ॥ निर्गुण निलाजिरा निनांवा । लंड झोंड कुडा देवा । नागवणा या नांवा । वांचूनि दुजा नाइकों ॥ ३ ॥ सर्वगुणें संपन्न । कळों आलासी संपूर्ण । तुकयाबंधु म्हणे चरण । आतां जीवें न सोडीं ॥ ४ ॥

४१०२. तोचि प्रसंग आला सहज । गुज धरितां नव्हे काज । न सांडितां लाज । पुढें वोज न दिसे ॥ १ ॥ तूं तर न होसी शहाणा । नये सांगतों तेंही मना । आपण आपणा । आतां प्रयत्न देखावा ॥ २ ॥ न पुरवी पाहातां वाट । द्यावें प्रमाण चोखट । कास घालूनियां नीट । चौघाचार करावा ॥ ३ ॥ आतां श्रमाचें कारण । नव्हें व्हावें उदासीन । न पडे तयाविण । गांठी तुकयाबंधु म्हणे ॥ ४ ॥

४१०३. हळूहळू जाड । होत चालिलें लिगाड । जाणवेल निवाड । न करिसी परि पुढें ॥ १ ॥ मी तो सांगून उतराई । झालों आतां तुज काई । कळों येईल भाई । तैसा करीं विचार ॥ २ ॥ मागें युगें अठ्ठावीस । जालीं दिवसांचा दिवस । मुद्दल व्याज कासावीस । होसी देवा ये कामें ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु म्हणे राखें । आतां टाकीं तुझीं तीं सुखें । जगजाहिर ठाउकें । झालें नाहीं खंडलेंसें ॥ ४ ॥

४१०४. पत्र उचटिलें प्रयत्नें । ग्वाही करायाकारणें । नाहीं तरी पुण्यें । तुझ्या काय उणें आम्हां ॥ १ ॥ नांव तुझेंचि करोनी । आहों सुखें पोट भरोनी । केली केली जाणवणी । म्हणउनि नाहीं म्हणसील ॥ २ ॥ आतां इतुकियांउपरी । दे नको भलतें करीं । म्हणती ऋणकरी । आमुचा इतकें उदंड ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु जागा । आळवाबया पांडुरंगा । केला कांहीं मागा । याची नव्हती गरज ॥ ४ ॥

४१०५. माझ्या भावें केली जोडी । न सरेसी कल्पकोडी । आणियेलें धाडीं । घालूनी अवघें वैकुंठ ॥ १ ॥ आतां नलगे यावें जावें । कोठें कांहींच करावें । जन्मोजन्मीं सुखें खावें । बैसोनसें जालें ॥ २ ॥ असंख्य संख्या नाहीं पार । आनंदें दाटलें अंबर । न माये अपार । त्रिभुवनीं सांठवितां ॥ ३ ॥ अवघें भरलें सदोदित । जाले सुखाचे पर्वत । तुकयाबंधु म्हणे परमार्थ । धन अद्भुत सांपडलें ॥४॥

४१०६. आतां चुकलें देशावर । करणें अकरणें सर्वत्र । घरासी आगर । आला सकळ सिद्धींचा ॥ १ ॥ जालों निधाई निधानें । लागलें अनंतगुणरत्न । जन्माचें विछिन्न । दुःख झालें दारिद्र ॥ २ ॥ तारूं सागरिंचें अवचितें । हेंदोवलें आलें येथें । ओढिलें संचितें । पूर्वदत्तें लाधलें ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु म्हणे सीमा । नाहीं आमुचिया दैवा । आतां पुरुषोत्तमा । ऐसा सौदागर सांपडला ॥ ४ ॥

४१०७.सांपडलें जुनें । आमुच्या वाडिलांचें ठेवणें । केली नारायणें । कृपा पुण्यें पूर्वीचिया ॥ १ ॥ सुखें आनंदरूप आतां । आम्ही आहों याकरितां । निवारिली चिंता । देणें घेणें चुकलें ॥ २ ॥ जालें भांडवल घरींचें । अमूप नाम विठ्ठलाचें । सुकृत भावाचें । हें तयानें दाविलें ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु म्हणे फिटला । पांग नाहीं बोलायाला । चाड दुसरी विठ्ठला-। वांचूनियां आणिक ॥ ४ ॥

४१०८.कोठें गुंतलासी द्वारकेच्या राया । वेळ कां सखया लावियेला ॥ १ ॥ दिनानाथ ब्रीद सांभाळीं आपुलें । नकों पाहों केलें पापपुण्य ॥ २ ॥ पतितपावन ब्रीदें चराचर । पातकी अपार उद्धरिले ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु म्हणे द्रौपदीचा धांवा । केला तैसा मला पावें आतां ॥ ४ ॥

४१०९. *वचन ऐका कमळापती । मज रंकाची विनंती ॥१॥ कर जोडितों कथेकाळीं । आपण असावें जवळीं ॥ २ ॥ घेई घेई माझी भाक । जरि कां मागेन आणिक ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु म्हणे देवा । शब्द इतुकाची राखावा ॥ ४ ॥

४११०. करूनी उचित । प्रेम घालीं हृदयांत ॥ १ ॥ आलों दान

---

* ऐकें वचन.

मागायास । थोरी करूनियां आस ॥२ ॥ चिंतनसमयीं । सेवा आपुलीच देई ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु म्हणे भावा । मज निरवावें देवा ॥४॥

४१११ कामक्रोध अहंकार नको देहीं । आशा तृष्णा माया लज्जा चिंता कांहीं । वास पंढरीचा जन्म सदा देई । आणीक दुजें मागणें तुज नाहीं ॥ १ ॥ कृपा देई दान । नाशीं तिमिर दाखवीं चरण । आर्त पुरवावें भेटी देऊन । नको उपेक्षूं आलिया शरण ॥ २ ॥ नाम अखंड हृदयीं राहो वाणी । न पडो विसर क्षण जागृतीं स्वप्नीं । संतसमागम ऐसा दे लावूनी । आणीक दुजें कांहीं नेणें तुजवांचूनी ॥ ३ ॥ पंथपुरिंचा रविसुत पुरे आतां । आड करावा भवसिंधु ऐसा नव्हता । नाहीं आडताळा त्रैलोक्यामाजी सरता । विनवी तुकयाबंधु चरणीं ठेवुनि माथा ॥ ४ ॥

४११२. आतां मागतों तें एक नारायणा । भावपूर्वक मनापासूनिया ॥ १ ॥ असो दे मोकळी जिव्हा जरी गाईल गुण । नाहीं तरी खिळुन टाकीं परती ॥ २ ॥ मातेचिया परि देखतां परनारी । ठेवीं नेत्र तरी नाहीं तरी नको ॥ ३ ॥ तरी बरें कांटाळा करिती निंदास्तुतीचा । नाहीं तरि कानांचाही देख प्रेत्न ॥ ४ ॥ सकळ इंद्रियांचा निग्रह करूनि एक । राखावीं पृथक तोडोनि भ्रम ॥ ५ ॥ तुकयाबंधु म्हणे तेचि वाट प्राणां । पडतां नारायणा विसर तुझा ॥ ६ ॥

४११३. नेणें गाऊं कांहीं धड बोलतां वचन । कायावाचामनें हित आलों शरण ॥ १ ॥ अंगीकार नको मोकलूं हरी । पतित पावन ब्रीदें करावीं खरीं ॥ २ ॥ नेणें भक्तिभाव तुझा म्हणवितों दास । जरी देसी अंतर तरी लज्जा कोणास ॥ ३ ॥ म्हणे तुकयाबंधु तुझे धरियेले पाय । आतां कोण दुजा ऐसा आम्हांसी आहे ॥ ४ ॥

४११४. तूंच मायबाप बंधु सखा आमुचा । वित्त गोत जिवलग जीवाचा ॥ १ ॥ आणीक प्रमाण नाहीं दुसरें आतां । योगक्षेमभार तुझे घातला माथां ॥ २ ॥ तूंच क्रियाकर्म धर्म देव तूं कुळ । तूंच तप तीर्थ व्रत गुरू सकळ ॥ ३ ॥ म्हणे तुकयाबंधु करिता कारयिता देवा । तूंच भाव भक्ति पूजा पुरस्कार आघवा ॥ ४ ॥

४११५. गाऊं वाहूं टाळी रंगीं नाचों उदास । सांडोनि भय लज्जा शंका आस निरास ॥ १ ॥ बाळेयाचा बळी तो कैवारी आमुचा ।

भक्तिमुक्तिदाता सकळांही सिद्धींचा ॥ २ ॥ मारूं शब्दशस्त्रें बाण निःशंक अनिवार । कंटकांचा चूर शिर फोडूं काळाचें ॥ ३ ॥ म्हणे तुकयाबंधु नाहीं जीवाची चाड । आपुलिया तेथें काय आणिकांची भीड ॥ ४ ॥

४११६. सांडूनी वैकुंठ । उभा विटेवरी नीट ॥१॥ आला आला रे जगजेठी । भक्ता पुंडलिकाचे भेटी ॥ २ ॥ पैल चंद्रभागे तिरीं । कट धरूनियां करी ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु म्हणे अंबर । गजर होतो जय जयकार ॥ ४ ॥

४११७. कृपाळू भक्तांचा । ऐसा पति गोपिकांचा ॥ १ ॥ उभा न पाचारितां दारीं । न सांगतां काम करी ॥ २ ॥ भाव देखोनि निर्मळ । रजा वोडवी कृपाळ ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु म्हणे न भजा । कां रे ऐसा भोळा राजा ॥ ४ ॥

४११८. केला अंगीकार पंढरीच्या देवें। आतां काय करितील काळ मशक मानवें ॥ १ ॥ घातलीं बाहेर तीं भय होतें ज्यानें । बैसला आपण तेथें घालुनिया ठाणें॥२॥ लागों नेदी वारा दुजियाचा अंगासी । हा पुरता निर्धार कळों आला आम्हांसी ॥ ३ ॥ म्हणे तुकयाबंधु नलगे करावी चिंता । कोणेविशीं आतां बैसलों हस्तीवरी माथां॥४॥

कान्होबा देवाशीं बोलले ते अभंग.

४११९. अगोचरीं बोलिलों आज्ञेविण आगळें । परी तें आतां न संडावें राउळें ॥ १ ॥ जाईल रोकडा बोल न पुसतां आम्हां । तुझा तुझें म्हणविलें पहा पुरुषोत्तमा ॥ २ ॥ न व्हावा न वजावा न कळता अन्याय । न धरावें तें मनीं भलता करा उपाय ॥ ३ ॥ म्हणे तुकयाबंधु हीन मी म्हणोनि लाजसी । वारा लागों पाहाताहे उंच्या झाडासीं ॥ ४ ॥

४१२०. मरोनि जाईन गुणनामावरूनी । तुझ्या चक्रपाणी मायबापा ॥ १ ॥ चुकविलीं दुःखें मायेचा वोळसा । तोडोनियां आशापाश तेणें ॥ २ ॥ केली काया तनु हिंवसी शीतळ । चिंता तळमळ नाहीं ऐसी ॥ ३ ॥ काळें तोंड काळ करूनि राहिलें । भूतमात्र झालें सज्जनसखें ॥ ४ ॥ तुकयाबंधु म्हणे अवघ्या दशदिशा । मुक्त रे परेशा तुझ्या पुण्यें ॥ ५ ॥

४१२१. कोण या पुरुषार्थाची गति । आणियेला हातोहातीं । जाहाज पृथ्वीपति । केली ख्याती अद्भुत ॥ १ ॥ भला रे पुंडलिका भला । महिमा नव जाये वर्णिला । दगा देउनि अवघियांला । सांठविलें अविनाश ॥२॥ केलें एके घरीं केणें । भरलीं सदोदित दुकानें । दुमदुमिलीं सुखानें । हे भाग्याची पंढरी ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु म्हणे किल्लया । संतांचे हातीं दिल्या । आंगावेगळे आपुल्या । टाकुनिझाला महिमा ॥ ४ ॥

४१२२. चवदा भुवनें लोक तिन्ही दाढें जो कवळी । संपुष्ट तो संबाळिमध्यें देखा ॥ १ ॥ उत्पत्ति संहार करिता जो पाळण । तो नंदानंदन म्हणवितसे ॥ २ ॥ असूर तोडरीं दैत्यांचा काळ । झाला द्वारपाळ बळीचा तो ॥ ३ ॥ लक्षुमीचा स्वामी क्षीराच्या सागरा । उच्छिष्टकवळा पसरी मुख ॥ ४ ॥ तुकयाबंधु म्हणे चतुरांचा रावो । भावें तो पाहा हो केला वेडा ॥ ५ ॥

४१२३. चित्तीं बैसलें चिंतन । नारायण नारायण ॥१॥ नलगे गोड कांहीं आतां । आणीक दुसरें सर्वथा ॥ २ ॥ हरपला द्वैत भाव । तेणें देह झाला वाव ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु म्हणे आम्ही । झालों निष्काम ये कामीं ॥ ४ ॥

४१२४. व्यापिलें सर्वत्र । बाहेरी भीतरीं अंतर ॥१॥ ऐसें गोविंदें गोविलें । बोलें नवजाये बोलिलें ॥ २ ॥ संचिताची होळी । करूनि जीव घेतला बळी ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु म्हणे नाहीं । आतां संसारा उरी कांहीं ॥ ४ ॥

४१२५. केली हार्णाळां अंघोळी । येउनि बैसलों राउळीं ॥ १ ॥ आजिचें जालें भोजन । राम कृष्ण नारायण ॥ २ ॥ तुकयाबंधु म्हणे नास । नाहीं कल्पांतीं जयास ॥ ३ ॥

४१२६. राम म्हणतां कामक्रोधांचे दहन । होय अभिमान देशधडी ॥ १ ॥ राम म्हणतां कर्म तुटेल भवबंधन । नये श्रम शीण स्वप्नामाजी ॥ २ ॥ राम म्हणतां जन्म नाहीं गर्भवास । नव्हे दारिद्रास पात्र कधीं ॥ ३ ॥ राम म्हणतां यम शरणागत बापुडें । अढळपद पुढें काय तेथें ॥ ४ ॥ राम म्हणतां धर्म घडती सकळ । तिमि-

रपडळ नासे हेळा ॥ ५ ॥ राम म्हणतां म्हणे तुकयाचा बंधु। तरिजेल भवसिंधु संदेह नाहीं ॥ ६ ॥

४१२७. तट्टाचे जातीला नाहीं भीड भार। लाता मारी थोर लहान नेणें ॥ १ ॥ परि त्या विशेष मनुष्य होऊनि। करि खंड मान वडिलांचा ॥ २ ॥ बेरसा गाढव माय ना बहिण। भुंके चवींविण भलतेंचि ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु म्हणे बोकड मातलें। न विचारी आपुले तोंडीं मुते ॥ ४ ॥

४१२८. मायझवा खर गाढवाचें बीज। तें ऐसें सहज कळों येतें ॥ १ ॥ अपमानिलें जेणें श्रेष्ठाचें वचन। तोचि त्याची खूण ओळखावी ॥ २ ॥ मद्यपी तो पुरा अधम यातीचा। तया उपदेशाचा राग वांयां ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु म्हणे पिसाळलें सुनें। आप पर तेणें न विचारावें ॥ ४ ॥

४१२९. हम उदास तिन्हके सुनाहो लोकां। रावन मार बिभीषण दिई लंका ॥ १ ॥ गोवरधन नखपर गोकुल राखा। बर्सन लागा जब मेहु फत्तरका ॥ २ ॥ वैकुंठनायक काल कौंसा सुरका। दैत डुबाय सब मंगाय गोपिका ॥ ३ ॥ स्तंभ फोड पेट चिरीया कश्यपका। प्रल्हादके लिये कहे भाई तुकयाका ॥ ४ ॥

४१३०. चुराचुराकर माखन खाया। गौलनीका नंदकुमर कन्हैया ॥ १ ॥ काहे बराई दिखावत मोहि। जानतहुं प्रभुपना तेरा सबहि ॥ २ ॥ और बात सुन उखलसुं गला। बांधलिया आपना तूं गोपाला ॥ ३ ॥ फेरत बनबन गाऊं घरावत। कहे तुकयाबंधु लकरी हेले हात ॥ ४ ॥

४१३१. मत्स्यकूर्मशेषा कोणाचा आधार। पृथिवीचा भार वाहावया ॥ १ ॥ काय धाक आम्हां कासयाची चिंता। ऐसा तो असतां साहाकारी ॥ २ ॥ शंखचक्रगदा आयुधें अपार। वागवितो भार भक्तांसाठीं ॥ ३ ॥ पांडवा जोहरीं राखिलें कुसरी। तो हा बंधुचा कैवारी तुकयाच्या ॥ ४ ॥

४१३२. नमस्कारी भूतें विसरोनि याती। तेणें आत्मस्थिती जाणीतली ॥ १ ॥ परउपकारीं वेचियेल्या शक्ती। तेणें आत्मस्थिती जाणीतली ॥ २ ॥ द्वैताद्वैतभाव नाहीं जया चित्तीं। तेणें आत्मस्थिती

जार्णातली ॥ ३ ॥ ज्याचिये वाचे नये निंदास्तुती । तेणें आत्मस्थिती जार्णातली ॥ ४ ॥ उचित अनुचित जाणे धर्मनीती । दृढ भावभक्ति मानव तो ॥ ५ ॥ तुकयाबंधु ह्मणे वस्कड ते येर । संसाराचे खर भारवाही ॥ ६ ॥

४१३३. उठा भागलेती उजगरा । जाला स्वामी निद्रा करा ॥ १ ॥ वाट पाहाते रुक्मिणी । उभी मंचक सावरुनी ॥ २ ॥ केली करा क्षमा । बडबड पुरुषोत्तमा ॥ ३ ॥ लागतो चरणां । तुकयाबंधु नारायणा ॥ ४ ॥

४१३४. कंसरावें गर्भ वधियेले सात । ह्मणोनि गोकुळासी आले अनंत । ध्यावया अवतार झालें हेंचि निमित्त । असुर संहारूनी तारावे भक्त ॥१॥ जय देव जय देव जय विश्वरूपा श्रीविश्वरूपा । ओवाळीन तुज देहदीपें बापा ॥२॥ स्थूळरूप होउनि धरितसे सानें । जैसा भाव तैसा तयां कारणें । दैत्यांसी भासला सिंह गजानें । काळासी महाकाळ यशोदेसी तान्हें ॥ ३ ॥ अनंत वर्णी कोणा न कळेचि पार । सगुण कीं निर्गुण हाही निर्धार । पांगलीं साहीं अठरा करितां वेव्हार । तो वळितसे गौळियांचें खिल्लार ॥ ४ ॥ तेहतीस कोटी तिहीं देवांसी श्रेष्ठ । पाउलें पाताळीं स्वर्गीं मुगुट । गिळिलीं चौदा भुवनें तरी न भरेचि पोट । तो खाउन धाला गोपाळांचें उच्छिष्ट ॥ ५ ॥ महिमा वर्णूं परि पांगालिया श्रुति । सिणला शेष चिरल्या जिव्हा करितां स्तुति । भावेंविण कांहीं न चलेचि युक्ति । राखे शरण तुकयाबंधु करी विनंति ॥ ६ ॥

४१३५. सकुमार मुखकमळ निजसारनिर्मळ । सांवळी सुनीळ तनु भ्रमरांग कुरळ । झळकती दिव्य तेजें दंत माज पातळ । मिरवलिं मयूरपत्रें मुगुट कुंडलें माळ ॥ १ ॥ जय देवा जगदीश्वरा । धन्य रखुमाईवरा । आरती करीन काया । ओंवाळीन सुंदरा ॥ जय० ॥ २ ॥ गोजिरें ठाणमान भुजा मंडित चारी । शोभती शंख चक्र गदा पद्म मोहरी । हृदयीं ब्रह्मपद बाणलें श्रृंगारीं । गर्जती चरणीं वांकी कंठ कोकिळस्वरीं ॥ ३ ॥ घवघवित उटी अंगी बावन चंदनाची । ललाटीं कस्तूरीचा कास पितांबराची । कटिसूत्र वरि साजिरें प्रभा वर मोतियांची । संगीत सकळ मुद्रा पाउलें कुंकु-

माची ॥ ४ ॥ सौभाग्यसुखसागर गुणलावण्यखाणी । लाघवी दीनवत्सल विश्व लाविलें ध्यानीं । आश्चर्य देव करिती ऋषि राहिले मुनि । धन्य ते प्रसवली ऐसिया नंदपत्नी ॥ ५ ॥ वर्णितां ध्यान महिमा श्रुति राहिल्या नेति । रविकोटि चंद्र तारा प्रकाशा न रूळती । उदार सुर गंभीर पूर्ण आनंदमूर्ति । तुकयाबंधु म्हणे स्तवूं मी काय किती ॥ ६ ॥

४१३६. परमानंदा परमपुरुषोत्तमरामा । अच्युता अनंता हरि मेघश्यामा । अविनाशा अलक्षा परता परब्रह्मा । अकळकळा कमळा-पति न कळे महिमा ॥ १ ॥ जयदेव जयदेव जयश्रीपती । मंगळ-शुभदायका करीन आरती ॥ २ ॥ गोविंदा गोपाळा गोकुळरक्षणा । गिरिधरकर भवसागरतारक दधिमथना । मधुसूदन मुनिजीवन धरणीश्रमहरणा । दीनवत्सल सकळां मूळजयनिधाना ॥ ३ ॥ विश्वंभरा सर्वेश्वरा जगदाधारा । चक्रधर करुणाकर पावन गजेंद्रा । सुखसागर गुण आगर मुगुटमणी शूरा । कल्याण कैवल्यमूर्ति मनोहरा ॥ ४ ॥ गरुडासना शेषशयना नरहरी । नारायणा ध्याना सुरवरहरगौरी । नंदा नंदनवंदन त्रिभुवनाभीतरी । अनंतनामीं ठसा अवतारावरी ॥ ५ ॥ सगुण निर्गुण साक्ष श्रीमंत संतां । भगवाना भगवंता कालकृतांता । उत्पत्तिपालनापासुन संहारणसत्ता । शरण तुकयाबंधु तारीं रितीं बहुतां ॥ ६ ॥

४१३७. म्हणसी दावीन अवस्था । तैसें नको रे अनंता ॥ १ ॥ होऊनियां सहाकार । रूप दाखवीं सुंदर ॥ २ ॥ मृगजळाचिया परी । तैसें न करावें हरी ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु म्हणे हरी । कामा नये बाह्यात्कारीं ॥ ४ ॥

४१३८. उदार कृपाळ सांगसी जना । तरी कां त्या रावणा मारियेलें । नित्य नित्य पूजा करी श्रीकमळीं । तेणें तुझें काय केलें ॥ १ ॥ काय बडिवार सांगसी वांयां । ठावा पंढरिराया आहेसि आम्हां । एकलाचि जरी देऊं परिहार । आहे दुरिवरी सीमा ॥ २ ॥ कर्णाऐसा वीर उदार झुंजार । तो तुवां जर्जर केला बाणीं । पडिला भूमी परी नयेची करुणा । दांत पाडियेले दोन्ही ॥ ३ ॥ श्रियाळ बापुडें सात्विकवाणी । खादले कापूनि त्याचे पोर । ऐसा

कठिण कोण होईल दुसरा । उखळीं कांडविलें शिर ॥ ४ ॥ शिबी चक्रवर्ती करितां यज्ञयाग । त्याचें चिरलें अंग ठायीं ठायीं । जाचउनि प्राण घेतला मागें । पुढें न पाहतां कांहीं ॥ ५ ॥ बळीचा अन्याय सांग होता काय । बुडविला तो पाय देउनि माथां । कोंडिले द्वार हा काय कहार । सांगतोसी चित्र कथा ॥ ६ ॥ हरिश्चंद्राचें राज्य घेउनियां सर्व । विकाविला जीव डोंबाघरीं । पाडिला विघड नळदमयंतीमधीं । ऐसी तुझी बुद्धि बुरि ॥ ७ ॥ आणिकही गुण सांगावे किती । केलिया विपत्ति माउसीच्या । वधियेला मामा सखा पुरुषोत्तमा । म्हणे बंधु तुकयाचा ॥ ८ ॥

४१३९. तुम्हां आम्हांसी दरुषण । जालें दुर्लभ भाषण ॥ १ ॥ म्हणऊनि करितों आतां । दंडवत घ्या समस्तां ॥ २ ॥ भविष्याचें माथां देह । कोण जाणे होइल काय ॥ ३ ॥ म्हणे तुकयाचा बांधव । रामचा तो झाला भाव ॥ ४ ॥

४१४०. अनंतजन्में जरी केल्या तपराशी । तरी हा न पावसी म्हणे देह ॥ १ ॥ ऐसें जें निधान लागलेंसे हातीं । त्याची केली माती भाग्यहीना ॥ २ ॥ उत्तमाचें सार वेदाचें भांडार । ज्याच्यानें पवित्र तीर्थें होतीं ॥ ३ ॥ म्हणे तुकयाबंधु आणिक उपमा । नाहीं या तों जन्मा द्यावयासी ॥ ४ ॥

४१४१. न गमे न गमे न गमे हरिविण । न गमे न गमे न गमे मेळवा शाम कोणी गे ॥ १ ॥ तळमळ करी तैसा जीव जळाविण मासा । दिसती दिशा ओसा वो ॥ २ ॥ नाठवे भूक तान विकळ जालें मन । घडि जाय प्राण जुगा एकी वो ॥ ३ ॥ जरी तुम्हीं नोळखा सांगतों ऐका । तुकयाबंधूचा सखा जगजीवन ॥ ४ ॥

४१४२. विठ्ठला रे तुझे वर्णितां गुणवाद । विठ्ठला रे दग्ध झालीं पापें ॥ १ ॥ विठ्ठला रे तुझें पाहातां श्रीमुख । विठ्ठला रे सुख झालें नयना ॥ २ ॥ विठ्ठला रे तुज देतां आलिंगन । विठ्ठला तनमन निवल्या बाह्या ॥ ३ ॥ विठ्ठला रे तुझी ऐकतां कीर्ति । विठ्ठला हे विश्रांती पावले स्मरणें ॥ ४ ॥ विठ्ठला रे तुकयाबंधु म्हणे देहभाव । विठ्ठला जीवीं पाव धरितां गेला ॥ ५ ॥

४१४३. आकारवंत मूर्ति । जेव्हां देखेन मी दृष्टीं ॥ १ ॥ मग मी राहेन निवांत । ठेवूनियां तेथें चित्त ॥ २ ॥ श्रुति वाखाणिती । तैसा येसील प्रचिती ॥ ३ ॥ म्हणे तुकयाचा सेवक । उभा देखेन सन्मुख ॥ ४ ॥

४१४४. बरवा बरवा बरवा रे देवा तूं । जीवाहूनि आवडसी जीवा रे देवा तूं ॥१॥ पाहतां वदन संतुष्ट लोचन । झाले आइकतां गुण श्रवण रे देवा ॥ २ ॥ अष्ट अंगें तनु त्रिविध ताप गेला सीण । वर्णितां लक्षण रे देवा ॥ ३ ॥ मन जालें उन्मन अनुपम ग्रहण । तुकयाबंधु म्हणे महिमा नेणें रे ॥ ४ ॥

४१४५. आली लळिताची वेळ । असा सावध सकळ ॥ १ ॥ लाहो करा वेगीं स्मरा । टाळी वाहोनि विश्वंभरा ॥ २ ॥ जालिया अवसान । न संपडती चरण ॥ ३ ॥ तुकयाबंधु म्हणे थोडे । अवधि उरली आहे पुढें ॥ ४ ॥

४१४६. मनु राजा ऐक देहपुरी । असे नांदतु त्यासीं दोघी नारी । पुत्रपौत्र संपन्न भारी । तेणें कृपा केली आम्हांवरी गा ॥१॥ म्हणउनी आलों या देशा । होतों नाहीं तरी भुललों दिशा । दाता तो मज भेटला इच्छा । येउनी मारग दाविला सरिसा गा ॥ २ ॥ सवें घेउनि चौघेजण । आला कुमर सुलक्षण । कडे चुकवूनि कांटवण । ऐका आणिलीं तीं कोण कोण गा ॥ ३ ॥ पुढें भक्तिनें धरिलें हातीं । मागें ज्ञान वैराग्य धर्म येती । स्थिर केलीं जीं अचपळें होतीं । सिद्ध आणुनि लाविलीं पंथीं गा ॥ ४ ॥ केले उपकार सांगों काय । बाप न करी ऐसी माय । धर्में त्याच्या हे देखियेले पाय । दिलें अभय दान अक्षय गा ॥ ५ ॥ होतों पीडत हिंडतां गांव । पोट भरे ना राहावया ठाव । तो येणें अवघा संदेह । म्हणे फेडियेला तुकयाचा बांधव गा ॥ ६ ॥

४१४७. गातों वासुदेव मी ऐका । चित्त ठेवुनि ठायीं भावें एका । डोळे झांकुनी रात्र करूं नका । काळ करीत बैसला लेखा गा ॥ १ ॥ राम राम स्मरा आधीं । लाहो करा गांठ घाला मूळबंदीं । सांडा वाउगिया उपाधी । लक्ष लावुनि राहा गोविंदीं गा ॥ २ ॥ अल्प आयुष्य मानवी देह । शत गणिलें तें अर्ध रात्र खाय । पुढें

बालत्व पीडा रोग क्षय । काय भजनासी उरलें तें पाहें गा ॥ ३ ॥ क्षणभंगुर नाहीं भरंवसा । व्हारे सावध सोडा माया आशा । न चले गळां मग पडेल फासा । पुढें हुशार थोर आहे ओळसा गा ॥ ४ ॥ कांहीं थोडें बहुत लागपाठ । करा भक्ति भाव धरा बळकट । तन मन ध्यान द्या लावुनियां नीट । जरी करणें असेल गोड शेवट गा ॥ ५ ॥ विनवितों सकळां जनां । कर जोडुनि थोरां लहानां । दान इतुकेंचि द्या मज दीना । म्हणे तुकयाबंधु राम म्हणा गा ॥ ६ ॥

४१४८. गेले टळले पहार तीन । काय निदसुरा अझून । जागे होउनि कांहीं करा दान । नका ऐकों झांकुनी लोचन गा ॥ १ ॥ हरी रामकृष्णा । वासुदेव जाणवितसे जना । चिपळ्या टाळ हातीं विणा । मुखीं घोष नारायणा गा ॥ २ ॥ जें ठाकेल कोणां कांहीं । फळ पुष्प अथवा तोयीं । द्या परी मीस घेऊं नका भाई । पुढें विन्मुख होतां बरें नाहीं गा ॥ ३ ॥ देवाकारणें भाव तस्मात । द्यावें न लगे फारसें वित्त । झालें एक चित्त तरी बहुत । तेवढ्यासाठीं नका करूं वाताहात गा ॥ ४ ॥ आलों येथवरी बहु सायास । कारितां दान हेंचि मागावयास । नका भार घेऊं करूं निरास । धर्म सारफळ संसारास गा ॥ ५ ॥ आतां मागुतां येईल फेरा । हें तों न घडे या नगरा । म्हणे तुकयाबंधु राम धरा । ओळखी नाहीं तरी जाल अघोरा गा ॥ ६ ॥

४१४९. पहा हो कलिचें महिमान । असत्यासी रिझलें जन । पापा देती अनुमोदन । करिती हेळण संतांचें ॥ १ ॥ ऐसें अधर्माचें बळ । लोक झकविले सकळ । केलें धर्माचें निर्मूळ । प्रळयकाळ आरंभला ॥ २ ॥ थोर या युगाचें आश्चर्य । ब्रह्मकर्म उत्तम सार । सांडुनियां द्विजवर । दावलपीर स्मरताती ॥ ३ ॥ ऐसे यथार्थाचे अनर्थ । झाला बुडाला परमार्थ । नाहीं झाली ऐसी नीत । आहा भूत पातलें ॥ ४ ॥ शांती क्षमा दया । भावभक्ति सत्क्रिया । ठाव नाहीं सांगावया । सत्व धैर्य भंगिलें ॥ ५ ॥ राहिलें वर्णाश्रमधर्म । अन्योन्य विचरती कर्म । म्हणवितां रामराम । श्रम महा मानिती ॥६॥ येर भोरपाचेविशी । धांवती भूतें आमिषां तैसीं । कथा पुराण

म्हणतां सिसी । तिडिक उठी नकऱ्याचे ॥ ७ ॥ विषयलोभासाठीं । सर्वार्थेसीं प्राण साठी । परमार्थी पीठ मुठी । मागतां उठती खुर्नीसी ॥ ८ ॥ धनाढ्य देखोनि अनामिक । तयातें मानिती आवश्यक । अपमानिलें वेदपाठक । सात्विक शास्त्रज्ञ संपन्न ॥ ९ ॥ पुत्र ते पितियापाशीं । सेवा घेती सेवका ऐसी । सुनांचिया दासी । सासा झाल्या आंदण्या ॥ १० ॥ खोटें झालें आलीं विवसी । केली मर्यादा नाहींसी । भार्या भ्रतारासी । रंक तैसीं मानिती ॥ ११ ॥ नस्मकारावया हरिदासां । लाजती धरिती कांहीं गर्वसा । पोटासाठीं खौसा । वंदिती मलिंच्छाच्या ॥ १२ ॥ बहुत पाप जालें उचंबळ । उत्तम न म्हणती चांडाळ । अभक्ष भक्षिती विटाळ । कोणी न धरी कोणाचा ॥ १३ ॥ कैसें झालें नष्ट वर्तमान । एकादशीस खाती अन्न । विडे घेऊनि ब्राह्मण । अविंदवाणी वदताती ॥ १४ ॥ कामिनी विटंबिल्या कुळवंती । वदनें दासींची चुंबिति । सोवळ्याच्या स्फीती । जगीं मिरविती पवित्रता ॥ १५ ॥ मद्यपानाची सुराणी । नवनीता न पुसे कोणी । केवळ ती व्यभिचारिणी । दैन्यवाणी पतिव्रता ॥ १६ ॥ केवढी दोषाची सबळता । झाली पहा हो भगवंता । पुण्य धुडावोनि संता । तीर्थी हारी आणिली ॥ १७ ॥ भेणें मंद झाली मेघवृष्टी । आकांतली कांपे सृष्टी । देव रिगाले कपाटीं । आटाआटी प्रवर्तली ॥ १८ ॥ अपीक धान्यें दिवसें दिवसें । गाई म्हैसी चेवल्या गोरसें । नगरें दिसती उध्वंसें । पिकलीं बहुवसें पाखांडें ॥ १९ ॥ होम हरपलीं हवनें । यज्ञयाग अनुष्ठानें । जपतपादि साधनें । आचरणें भ्रष्टलीं ॥ २० ॥ अठरा यातींचा व्यापार । करिती तस्कराई विप्र । सांडोनिया शुद्ध शुभ्र । वस्त्रें निळीं पांघरती ॥ २१ ॥ गीता लोपली गायत्री । भरले चमत्कार मंत्रीं । अश्वाचिये परी । कुमारी विकिती वेदवक्ते ॥ २२ ॥ वेदाध्ययनसंहितारुचि । भकांद्या करिती तयांची । आवड पंडितांची । मुसाफावरी बैसली ॥ २३ ॥ मुख्य सर्वोत्तम साधनें । तीं उच्छेदुनि केलीं दीनें । कुडीं कापट्यें महा मौन्यें । मिरविताती दुर्जनें ॥ २४ ॥ कळा कुशळता चतुराई । तर्कवादी भेद निंदेठायीं । विधिनिषेधाच्या वाही । एकहीं ऐसीं नाडलीं ॥ २५ ॥ संन्यासी तापसी

ब्रह्मचारी । होता दिगांबर निस्पृही वैराग्यकारी । कामक्रोधें व्यापिले भारी । इच्छेकरीं न सुटती ॥ २६ ॥ कैसें विनाशकाळाचें कौतुक । राजे झाले प्रजांचे अंतक । पिते पुत्र सहोदर एकाएक । शत्रुघातें वर्तती ॥ २७ ॥ केवढी ये रांडेची अंगवण । भ्रमविले अवघे जन । याती अठरा चाऱ्ही वर्ण । कर्दम करूनि विटाळिले ॥ २८ ॥ पूर्वीं होतें भविष्य केलें । संतीं तें यथार्थ झालें । ऐकत होतों तें देखिलें । प्रत्यक्ष लोचनीं ॥ २९ ॥ आतां असो हें आघवें । मति नव्हे कळीमध्यें वावरावें । देवासी भाकोनि करुणारवें । वेगें स्मरावें अंतरीं ॥ ३० ॥ अगा ये वैकुंठनायका । काय पाहतोसि या कौतुका । धांव कलीनें गांजिलें लोकां । देतो हाका सेवक तुकयाचा ॥ ३१ ॥

रामेश्वरभट्ट यांचे अभंग.

४१५०. तुकाराम तुकाराम । नाम घेतां कांपे यम ॥ १ ॥ धन्य तुकोबा समर्थ । जेणें केला पुरुषार्थ ॥ २ ॥ जळीं दगडासहित वह्या । तारियल्या जैशा लाह्या ॥ ३ ॥ म्हणे रामेश्वरभट्ट द्विजा । तुका विष्णु नाहीं दुजा ॥ ४ ॥

४१५१. पंडित वैदिक अथवा दशग्रंथी । परि सरी न पवती तुकयाची ॥ १ ॥ शास्त्रेंही पुराणें गीता नित्य नेम । वाचिताती वर्म न कळे त्यांसी ॥ २ ॥ कर्मअभिमानें वर्णअभिमानें । नाडले ब्राह्मण कलियुगीं ॥ ३ ॥ तैसा नव्हे तुका वाणी व्यवसाई । भाव त्याचा पायीं विठोबाचे ॥ ४ ॥ अमृताची वाणी वरूषला शुद्ध । करी त्या अशुद्ध ऐसा कोण ॥ ५ ॥ चहूं वेदांचें हें केलें विवरण । अर्थही गहन करूनियां ॥ ६ ॥ उत्तम मध्यम कनिष्ठ वेगळे । करूनि निराळे ठेविले ते ॥ ७ ॥ भक्तिज्ञानें आणि वैराग्यें आगळा । ऐसा नाहीं डोळां देखियेला ॥ ८ ॥ जपतप यज्ञ लाजविलीं दानें । हरिनाम कीर्तन करूनिया ॥ ९ ॥ मागें कवीश्वर झाले थोर थोर । नेलें कलेवर कोणें सांगा ॥ १० ॥ म्हणे रामेश्वर सकळां पुसोनि । गेला तो विमानीं बैसोनिया ॥ ११ ॥

४१५२. माझी मज आली रोकडी प्रचीत । होऊनि फजित दुःख

पावे ॥ १ ॥ कांहीं द्वेष त्याचा कारितां अंतरीं । व्यथा या शरीरीं बहुत झाली ॥ २ ॥ ज्ञानेश्वरें मज केला उपकार । स्वप्नीं साविस्तर सांगितलें ॥ ३ ॥ तुका सर्वां श्रेष्ठ प्रिय आम्हां थोर । कां जो अवतार नामयाचा ॥ ४ ॥ त्याची तुज कांहीं घडली रे निंदा । म्हणुनि हे बाधा जडली तुज ॥ ५ ॥ आतां एक करीं सांगेन तें तुला । शरण जाईं त्याला निश्चयेंसी ॥ ६ ॥ दर्शनेंचि तुझ्या दोषा परिहार । होय तो विचार सांगितला ॥ ७ ॥ तोचि हा विश्वास धरोनी मानसीं । जाय कीर्तनासी नित्यकाळ ॥ ८ ॥ म्हणे रामेश्वर त्याच्या समागमें । झालें हें आराम देह माझें ॥ ९ ॥

४१५३. वैष्णवांची याती वाणी जो आपण । भोगी तो पतन कुंभपाकीं ॥ १ ॥ ऐशी वेदश्रुति बोलतीं पुराणें । नाहीं तीं दूषणें हरीभक्तां ॥ २ ॥ उंच नीच वर्ण न म्हणावा कोणीं । जे कां नारायणीं प्रिय झालें ॥ ३ ॥ चहूं वर्णांसीही असे अधिकार । कारितां नमस्कार दोष नाहीं ॥ ४ ॥ जैसा शालिग्राम न म्हणावा पाषाण । होय पूज्यमान सर्वत्रांसी ॥ ५ ॥ गुरु परब्रह्म देवाचा ही देव । त्यासी तो मानव म्हणूं नये ॥ ६ ॥ म्हणे रामश्वेर नामीं जे रंगले । स्वयें तेचि झाले देवरूप ॥ ७ ॥

४१५४. आरती तुकारामा । स्वामी सद्गुरु धामा । सच्चिदानंद-मूर्ति । पाय दाखवीं आम्हां ॥ १ ॥ आरती० ॥ राघवें सागरांत । पाषाण तारियेलें । तैसे या तुकोबानें । अभंग रचियेले ॥२॥ आरती०॥ तुकितां तुळणेसी । ब्रह्म तुकासी आलें । म्हणोनि रामेश्वरें । चरणीं मस्तक ठेविलें ॥ ३ ॥ आरती० ॥

४१५५. तूंचि आत्माराम नव्हे जी देहधारी । स्तुति जरी होय झडो माझी वैखरी ॥ पातकी मूढजन पडतील अघोरीं । यालागीं अवतार केला महीवरी ॥ १ ॥ जय जय भक्तराया धर्ममूर्ति तुकया । आरती ओंवाळीं भावें तुझिया पायां ॥ २ ॥ तुझे ठायीं असे भ्रम कोणा न कळे नेम । जन हें काय जाणे अनुभावितों राम । टाकोनि अभिमान जीवीं धरिलें प्रेम । बोलोनि महिमा तुझा जना दिला विश्राम ॥ ३ ॥ अद्भुत महिमा तुझा काय वर्णूं दातारा । उदकेंविण अन्न दिवस क्रमिले तेरा ॥ आतां हे ऐसी प्राप्ति काय घडेल येरा ।

उदकीं कागद दिन राखिले आठरा ॥ ४ ॥ ऐकतां तुझें वचन मन होय उन्मन । सच्चिदानंद गाभा तुजसाठीं पूर्ण ॥ नित्य हें असो माझें तुझें ठायीं अनुसंधान । करूनि कृपादान देईं इतुकें दान ॥ ५ ॥ शास्त्र आणि वेदांत शिष्टाचार समस्त । आणिला एक वाक्या जन लोक कृतार्थ । विशेष रामेश्वरा प्रेम दिलें बहुत । विनवितों तुज आतां देवीं मस्तकीं हात ॥ ६ ॥

४१५६. भक्त भागवत जीवन्मुक्त संत । महिमा अत्यद्भुत चराचरीं ॥ १ ॥ ऐसिया अनंता माजी तूं अनंत । लीलावेश होत जगत्राता ॥ २ ॥ ब्रह्मानंद तुकें तुळे आला तुका । तो हा विश्वसखा क्रीडे जनीं ॥ ३ ॥ शास्त्रशिष्टाचार आविरुद्ध क्रिया । तुझी भक्तराया देखियेली ॥४॥ देउनि तिळांजुळी काम्यनिषिद्धासी । विधिविनियोगेशीं ब्रह्मार्पण ॥ ५ ॥ संतग्रहमेळीं जगदांध्या गिळी । पैल उदयाचळीं भानु तुका ॥ ६ ॥ संतवृंदें तीर्थें गौतमी हरिकथा । तुकया नरसिंहस्ता भेटों आली ॥ ७ ॥ शांतिपातिव्रते झालें परिणयन । कामसंतर्पण निष्कामता ॥ ८ ॥ क्षमा क्षमेपणें प्रसिद्ध प्रथा जगीं । तें तों तुझ्या अंगीं मूर्तिमंत ॥ ९ ॥ दया दीनानाथा तुंवा जीवविली । विश्वीं विस्तारली कीर्ति तुझी ॥१०॥ वेदवाक्य बाहो उभारिला ध्वज । पूजिले देवद्विज सर्वभावें ॥ ११ ॥ अधर्मक्षयव्याधि धर्मांशीं स्पर्शला । तो त्वां उपचारिला अनन्य भक्ति ॥१२॥ ब्रह्म ऐक्य भावें भक्ति विस्तारिली । वाक्यें सफल केलीं वेदविहितें ॥ १३ ॥ देहबुद्धि जात्या अभिमानें वंचलों । तो मी उपेक्षिलों न पाहिजे ॥१४॥ न घडो याचे पायीं बुद्धीचा व्यभिचार । मागे रामेश्वर रामचंद्रा ॥ १५ ॥

क्षेपक.

'संताजीतेली जगनाडे' यांचे वहीबरहुकुम रा. भावे यांनीं छापलेल्या अस्सल गाथ्यांत आढळून येणारे अभंग.

४१५७. धृ ॥ राम हरे राम हरे राम हरे : रघुराज हरे : ॥ छा ॥ राम जपतां बीज मंत्र नळा : सींधु तरती ज्याच्या प्रतापें सीळा : ॥ १ ॥ कंठ सीतळ जपतां शुळपाणी : राम जपतां आवीनास

भोवाणी : ॥ २ ॥ तारक मंत्र स्रवण कासी : राम जपतां वाल्मीक रुसी : ॥ ३ ॥ अहील्या जेणे तारीली रामे : वैस्या परलोका नेली नामे : ॥ ४ ॥ ध्यान जप जीवन मुंनी जना : तुकया स्वामी रघुनंदना : ॥ ५ ॥ छ ॥ छ ॥

४१५८. नामाचिया बळे कैवल्य साधन : उगें ची णीधान : हाता चढे : ॥ जाणौनि हें वर्म भक्त भागवत : राहीलें नीवांत प्रेमबोधें : ॥ १ ॥ धृ ॥ कोण जप तप वाहे हें काबाड : म्हणती अवघड : यारे नाचों : ॥ छ ॥ उघडी समाधी हरीकथा सोहळा : नर नारी बाळा : लाहानथोरें : ॥ छ ॥ छंदे वाती टाळी : गावो नामावळी : जेजेकारी होळी : दहन दोश : ॥ २ ॥ येणे ब्रह्मांनंदे दुमदुमीले जग : सुलभ हा मार्ग : सापडला : ॥ तुका म्हणे हरीभक्तीचे उल्हस : आणीलासे त्रास : येमदुतां : ॥ ३ ॥ छ ॥

४१५९. [व. पृ. ६८] नाही यैसें गाठी पुन्ये : जेणे घडे दरुशेण : करुनी चींतन : काळ सारु या रीतीं : ॥ १ ॥ धृ ॥ नाचैईन या संतांपुढे : लाज सांडुनी उघडें : सेवीन तो कोडें : उचीस्टाचा प्रसाद : ॥ छ ॥ घालुनीयां कास : होईन मोकळा उदास : करुं ब्रह्मरस : सेवन हा आनंदें : ॥ २ ॥ आला तो चीं घ्यावा : होईल संचिताचा ठेवा : पुढीलाचा हेवा : तुका म्हणे अनुचींत : ॥ ३ ॥ छ ॥

४१६०, जे या धाले ब्रह्मानंदे: आह्मां सोये त्याची पदें : संताच्या संवादे : मथैल तें नवनीत: ॥ १ ॥ धृ ॥ याचकासी कस्ट नाहीं : वेळ रापोनियां राही : भोजन समई : होईल येकी पंगती ॥ छ ॥ वीस्वस हे उपासन : भांडवल आह्मां दीना : आणीका त्या हीणा : सर्व शक्ती पुंटीत : ॥२॥ तुका म्हणे वर्म : हा ची येक सर्व धर्म : ॥ मागणे ते प्रेम : आह्मां भीक्षा उद्देश : ॥३॥

४१६१. कर्मभुमी उत्तम ठाव : साहे भाव : जालीयां : ॥ १ ॥ पावीजैल उर्ध्व गती : ब्रह्मस्थीती जीवासी : ॥ छ ॥ धीराचीये आंगी फळ : जाले बळ : कारण : ॥ २ ॥ तुका म्हणे देव भाग्ये : अवघी मागेः पाहातीः ॥ ३ ॥ छ ॥

४१६२. माह्मा दंड पायां पडणें : हे वचने वारांवी : ॥१॥ धृ ॥

तो वरी तो नो बोलावें : षोटें जीव गेलीयां ॥ छ ॥ अवघे पाप या ची नावें : सत्य ठावे असो द्या : ॥२॥ तुका म्हणे वीज्ञापना : अवघ्या जणाः परीसा हे ॥ ३ ॥

४१६३. नाहीं कोठे अधीकार : गेलें नर वायां तें : ॥ १ ॥ धृ ॥ आईका हें सोपे वर्म : न लगे श्रम चींतना : ॥ छ ॥ मृत्यार्चीये आंग छाये : उपाये ची षुंटतां : ॥ छ ॥ तुका म्हणे अवघे जन : येथें मन : आसों द्या : ॥ ३ ॥ छ ॥

४१६४. नीजों नव्हे सकाळी वेळीः राती काळी चीनचींनीः ॥१॥ धृ ॥ वोंगळानें घेतली पाठी : केली साटी : जीवासीं : ॥ छ ॥ मेळउनीया रवनें : चीतां नेणें देवळी च : ॥ २ ॥ तुका म्हणे आलों घरा : तो डागोरा : बाईलचा : ॥ ३ ॥

४१६५. लेववीला तैसा शोभे अळंकार : केला तैसा थोर : लाहान हीं : ॥ १ ॥ धृ ॥ गोवी पडों नेदी अधीकारा ऐसी : गुणाची हे रासी : पांडुरंग : ॥ छ ॥ जाणत्या जाणतां नेणत्या सारीषा : न दीसे पारीषा : जीवाहुनी : ॥ २ ॥ तुका म्हणे पाहे चींतनाची वाट : मग घ्यावी नीट : धांवं नेटे : ॥ ३ ॥

४१६६. आठ प्रहर माता : वाहे वेडी याची चीतां : ॥१॥ धृ ॥ तैसें करुणी माझे आई : ठाव देउनी राषें पाई : ॥ छ ॥ काढीतां तळमळी : बाहेरी जीवना मासोळी : ॥ २ ॥ तुका म्हणे कुडी : जेवी प्राणाचे अवडी : ॥ ३ ॥

४१६७. अवघाच अन्यायी । तेथें एकल्याचें काइ ॥ १ ॥ आतां अवघे एक वेळे । जळोनि सरो तें निराळें ॥ २ ॥ काय माझें खरें । एवढेंच राखों बरें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां । परिहार नलगे चित्ता ॥ ४ ॥

४१६८. अवघ्या कोल्ह्यांचें वर्म अंडीं । धरितां तोंडीं खीळ पडे ॥ १ ॥ भुंकूं नका भुंकूं नका । आला तुका विष्णुदास ॥ २ ॥ कवणे ठायीं सादर व्हावें । नाहीं ठावें गाढवा ॥ ३ ॥ दुर्जनासी पंचानन । तुका रजरेण संतांचा ॥ ४ ॥

भावे यांनीं छापलेल्या अस्सल गाथ्यांत व पंढरपूर येथील माळ्याचे प्रतींत सांपडणारे अभंग

४१६९. छळी विष्णुदासां कोणी । त्याची अमंगळ वाणी ॥ १ ॥ येऊं न द्यावा समोर । अभागी तो दुराचार ॥ २ ॥ नावडे हरिकथा । त्याची व्यभिचारीण माता ॥ ३ ॥ तुका म्हणे याति । भ्रष्ट तयाची ते मति ॥ ४ ॥

४१७०. धन्य देहू गांव पुण्यभूमि ठाव । तेथें नांदे देव पांडुरंग ॥ १ ॥ धन्य क्षेत्रवासी लोक ते दैवाचे । उच्चारिती वाचे नामघोष ॥ २ ॥ कर कटीं उभा विश्वाचा जनिता । वामांगीं ते माता रखुमादेवी ॥ ३ ॥ गरुड पारीं उभा जोडूनियां कर । अश्वत्थ समोर उत्तरामुख ॥ ४ ॥ दक्षिणे शंकर लिंग हरेश्वर । शोभे गंगातीर इंद्रायणी ॥ ५ ॥ लक्ष्मीनारायण बल्लाळाचें बन । तेथें अधिष्ठान सिद्धेश्वर ॥ ६ ॥ विघ्नराज द्वारीं बहिरव बाहेरी । हनुमंत शेजारीं सहित दोघे ॥ ७ ॥ तेथें दास तुका करितो कीर्तन । हृदयीं चरण विठोबाचे ॥ ८ ॥

४१७१. माझें म्हणतां याला कां रे नाहीं लाज । कन्या पुत्र भाज धन वित्त ॥ १ ॥ कोणी सोडवीना काळाचे हातींचें । एकाविण साचें नारायणा ॥ २ तुका म्हणे किती सांगावें चांडाळा । नेणें जीवकळा कोण्या जीतो ॥ ३ ॥

पंढरपूर येथील माळी यांचे प्रतींत सापडणारे अभंग.

४१७२. ज्यासी नावडे एकादशी । तो जिताचि नरकवासी ॥ १ ॥ ज्यासी नावडे हें व्रत । त्यासी नरक नाहीं भीत ॥ २ ॥ ज्यासी मान्य एकादशी । तो जिताचि मुक्तवासी ॥ ३ ॥ ज्यासी घडे एकादशी । जाणें लागे विष्णूपाशीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे पुण्य राशी । तोचि करी एकादशी ॥ ५ ॥

४१७३. कोठें गुंतलासी योगीयाचे ध्यानीं । आनंदकीर्तनीं पंढरीच्या ॥ १ ॥ काय काज कोठें पडलीसे गुंती । कानीं न पडती बोल माझे ॥ २ ॥ काय शेषशयनीं सुखनिद्रा आली । सोय कां सांडिली तुम्हीं देवा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कोठें गुंतलेती सांगा ।

किती पांडुरंगा वाट पाहूं ॥ ४ ॥

४१७४. ऐसें काय उणें झालें तुज देवा । भावेंविण सेवा घेसी माझी ॥ १ ॥ काय मज द्यावा नलगे मुशारा । पाहावें दातारा विचारूनि ॥ २ ॥ करितों पाखांडें जोडून अक्षरें । नव्हे ज्ञान खरें भक्तिरस ॥ ३ ॥ गुणवाद तुझे न बोलवे वाणी । आणिका छळणी वाद सांगे ॥ ४ ॥ तरी आतां मज राखें तुझे पायीं । देखसील कांहीं प्रेमरस ॥ ५ ॥ तुका म्हणे तुज हांसतील लोक । निष्काम सेवक म्हणोनियां ॥ ६ ॥

४१७५. ऐसा सर्व भाव तुज निरोपिला । तूं मज एकला सर्वभावें ॥ १ ॥ अंतरींची कां हे नेणसील गोष्टी । परि सुखासाठीं बोलविसी ॥ २ ॥ सर्व माझा भार तुज चालवणें । तेथें म्यां बोलणें काय एक ॥ ३ ॥ स्वभावें स्वहित हिताचें कारण । कौतुक करून निवडिसी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तूं हें जाणसी गा देवा । आमुच्या स्वभावा अंतरीच्या ॥ ५ ॥

४१७६. कुरंगी पाडस चुकलेंसें वनीं । फुटे दुःखें करोनि हृदय त्याचें ॥ १ ॥ तैसा परदेशी झालों तुजविण । नको हो निर्वाण पाहूं माझें ॥ २ ॥ अपराधाच्या कोटि घालीं सर्व पोटीं । नको या शेवटीं उपेक्षूं गा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे असों द्यावी माझी चिंता । कृपाळु अनंता पाडुरंगा ॥ ४ ॥

४१७७. किती एका दिवशीं । बुद्धि जाली होती ऐसी ॥ १ ॥ कांहीं करावें स्वहित । तों हें न घडे उचित ॥ २ ॥ अवलंबूनी भोक । लाज सांडली लौकिक ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दीन । जालों मनुष्यपणा हीन ॥ ४ ॥

४१७८. काय बा करिसी सोंवळें ओवळें । मन नाहीं निर्मळ वाउगेंचि ॥ १ ॥ काय बा करिसी पुस्तकाची मोट । घोकितां हृदय स्फोट हातां नये ॥ २ ॥ काय बा करिसी टाळ आणि मृदंग । जेथें पांडुरंग रंगला नाहीं ॥ ३ ॥ काय बा करिसी ज्ञानाचिया गोष्टी । करणी नाहीं पोटीं बोलण्याची ॥ ४ ॥ काय बा करिसी दंभ लौकिकातें । हित नाहीं मातें तुका म्हणे ॥ ५ ॥

४१७९. काय फार जरी झालों मी शहाणा । तरी नारायणा

नातुडसी ॥ १ ॥ काय झालें जरी मानी मज जन । परि नातुडती चरण तुझे देवा ॥ २ ॥ काय झालें जरी झालों उदासीन । परि वर्म भिन्न तुझें देवा ॥ ३ ॥ काय झालें जरी केले म्यां सायास । म्हणवितों दास भक्त तुझा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तुज दाविल्या वांचुन । तुझें वर्म कोण जाणे देवा ॥ ५ ॥

४१८०. काय तुझी थोरी वर्णू मी पामर । होसी दयाकर कृपासिंधु ॥ १ ॥ तुज ऐसी दया नाहीं आणिकांसी । ऐसे हृषीकेशी नवल एक ॥ २ ॥ कुरुक्षेत्र भूमिवरी पक्षी व्याले । तृणामाजीं केलें कोठें त्यानीं ॥ ३ ॥ अकस्मात तेथें रणखांब रोविला । युद्धाचा नेमिला ठाव तेथें ॥ ४ ॥ कौरव पांडव दळभर दोन्ही । झुंजावया रणीं आले तेथें ॥ ५ ॥ तये काळीं तुज पक्षी आठवीती । पाव बा श्रीपती म्हणोनिया ॥ ६ ॥ हस्ती घोडे रथ तेथें धांवतील । पाषाण होतील शतचूर्ण ॥ ७ ॥ ऐशिये आकांतीं वांचों कैसें परी । धांव बा श्रीहरी लवलाहे ॥ ८ ॥ टांकोनिया पिलीं कैसें जावें आतां । पावे जगन्नाथा लवलाही ॥ ९ ॥ आली तिये काळीं कृपा तुझ्या चित्ता । अनाथांच्या नाथा नारायणा ॥ १० ॥ एका गजाचिया कंठीं घंटा होती । पाडिली अवचिती तयांवरी ॥ ११ ॥ अठरा दिवस तेथें द्वंद्वयुद्ध झालें । वारा ऊन लागलें नाहीं तया ॥ १२ ॥ झुंज झाल्यावरी दाविलें अर्जुना । तुम्ही नारायणा पक्षियांसी ॥१३॥ पाहे आपुलिया दासां म्यां रक्षिलें । रणीं वांचविलें कैशा परी ॥ १४॥ ऐसी तुज माया आपुल्या भक्तांची । माउली आमुची तुका म्हणे ॥ १५ ॥

४१८१. नामाचें सामर्थ्य कां रे दवडिसी । कां रे विसरसी पवाडे हे ॥ १ ॥ खणखणां हाणती खर्गे प्रल्हादासी । न रुपे आंगासी किंचितही ॥ २ ॥ राम कृष्ण हरि ऐसी मारी हांक । तेणें पडे धाक बळियासी ॥ ३ ॥ असों द्या सामर्थ्यें ऐसांया कीर्तीचीं । आवडी तुकयाची भेटी देई ॥ ४ ॥

४१८२. नामधारकासी नाहीं वर्णावर्ण । लोखंड प्रमाण नाना जात ॥१॥ शस्त्र अथवा गोळे भलता प्रकार । परिसीं संस्कार सकळ हेम ॥ २ ॥ पर्जन्य वर्षतां जीवना वाहावट । तें समसकट गंगे मिळे

॥ ३ ॥ सर्व तें हें जाय गंगाचि होऊन । तैसा वर्णावर्ण नाहीं नामीं ॥ ४ ॥ महापुरीं जैसें जातसे उदक । मध्यें तें तारक नाव जैसी ॥ ५ ॥ तये नावेसंगें ब्राह्मण तरती । केवी ते बुडती अनामिक ॥ ६ ॥ नाना काष्ठजात पडतां हुताशनीं । ते जात होउनी एकरूप ॥ ७ ॥ तेथें निवडेना घुरे की चंदन । तैसा वर्णावर्ण नामीं नाहीं ॥ ८ ॥ पूर्वानुवोळख तेंचि पै मरण । जरि पावे जीवन नामामृत ॥ ९ ॥ नामामृतें झालें मुळींचें स्मरण । सहज साधन तुका म्हणे ॥ १० ॥

४१८३. नाम आहे जयापाशीं । जेथें राहे तेथेंची काशी ॥ १ ॥ ऐसा नामाचा महिमा । जाणे वाल्मीक शंकर उमा ॥ २ ॥ नाम प्रल्हादबाळ । जाणे पापी अजामेळ ॥ ३ ॥ नाम जाणे तो नारद । नामें ध्रुवा अक्षयपद ॥ ४ ॥ नाम गणिकेतें तारी । पशु गजेंद्र उद्धरी ॥ ५ ॥ नाम जाणे हनुमंत । जाणताती महासंत ॥ ६ ॥ नाम जाणे शुकमूर्ति । जाणे राजा परिक्षिती ॥ ७ ॥ नाम जाणे तुका । नाहीं संसाराचा धोका ॥ ८ ॥

४१८४. न लगावी दिठी । माझी तुझे मुखवटी ॥ १ ॥ आधीं पाउलें पाउलें । तें मी पाहेन तें भलें ॥ २ ॥ देईन हे काया । वरी सांडणें सांडाया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । बहु आवडसी जीवा ॥४॥

४१८५. धांवोनियां आलों पहावया मुख । गेलें माझें दुःख जन्मांतरिंचें ॥ १ ॥ ऐकिलेंही होतें तेसेंचि पाहिलें । मन स्थिरावलें तुझ्या पायीं ॥ २ ॥ तुका म्हणे माझी इच्छा पूर्ण झाली । कांहीं न राहिली वासना हे ॥ ३ ॥

४१८६. धिग तो दुर्जन नाहीं भूतदया । व्यर्थ तया माया प्रसवली ॥ १ ॥ कठिण हृदय तया चांडाळाचें । जो नेणे पराचें दुःख कांहीं ॥ २ ॥ आपुला हा प्राण तैसे सकल लोक । न करी विवेक पशु जैसा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सुखें कापितसे गळे । आपुलिया वेळे रडतसे ॥ ४ ॥

४१८७. धन्या आतां काय करूं । माझें तान्हुलें लेंकरूं ॥ १ ॥ धन्या अवचित मरण आलें । मज कोणासी निरविलें ॥ २ ॥ माझें दार नका पाडूं । त्याचे हात पाय तोडूं ॥ ३ ॥ एके हातीं धरिली

दाढी । दुजे हातीं घे कुऱ्हाडी ॥ ४ ॥ येरी घाव घालूं पाहे । तंव तो उठोनि उभा राहे ॥ ५ ॥ तुका म्हणे॰ अवघीं चोरें । सेखी रामनाम सोइरें ॥ ६ ॥

४१८८. धडकला अग्नि आह्मा येती वरी । गोपाळ श्रीहरी विनविती ॥ १ ॥ अरे कृष्णा काय विचार करावा । आला रे वोणवा जळों आतां ॥ २ ॥ अरे कृष्णा तुझें नाम बळिवंत । होय कृपावंत राख आतां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अरे कृष्णा नारायणा । गोपाळीं करुणा भाकितीलें ॥ ४ ॥

४१८९ दोष करूनि आम्हीं पतित सिद्ध झालों । पावन मागों आलों ब्रीद तुझें ॥१॥ आतां पतिता तारावें कीं ब्रीद हें सोडावें । यांत जें पुरवे तेंचि सांगा ॥२॥ उद्धार तुमच्यानें नव्हे हो श्रीहरि । सोडा झडकरी ब्रीद आतां ॥ ३ ॥ तें ब्रीद घेऊनी हिंडों दारोदारीं । सांगूं तुझी हरि कीर्ति जगा ॥ ४ ॥ देवें हारविलें ब्रीद हें सोडिलें । पतितें जिंकिलें आम्हीं देवा ॥ ५ ॥ तुका म्हणे आम्हीं उठलों दैन्य-वरि । विचारा श्रीहरी तुम्ही आतां ॥ ६ ॥

४१९०. पांडुरंगा तुझे काय वाणूं गुण । पवाडे हें धन्य जगीं तुझे ॥ १ ॥ दंडिलें दुर्वासा सुरा असुरानें । तो आला गाऱ्हाणें सांगावया ॥ २ ॥ बळीचेये द्वारीं तुम्ही बैसलेति । दुर्वास विनंती करी भावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कृपासागरा श्रीहरी । तुझी भक्तांवरी प्रेमछाया ॥ ४ ॥

४१९१. प्रल्हादाकारणें नरसिंह झालासी । त्याचिया बोलासी सत्य केलें ॥ १ ॥ राम कृष्ण गोविंद नारायण हरि । गर्जे राजद्वारीं भक्तराज ॥ २ ॥ विठल माधव मुकुंद केशव । तेणें दैत्यराव दचकला ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तयाकारणें सगुण । भक्ताचें वचन सत्य केलें ॥ ४ ॥

४१९२. प्रथमारंभीं लंबोदर । सकळ सिद्धींचा दातार । चतुर्भुज फरशधर । न कळे पार वर्णितां ॥ १ ॥ तो देव नटला गौरीबाळ । पायीं बांधोनी घागऱ्या घोळ । नारद तुंबर सहित मेळ । सुटला पळ विघ्नासी ॥ २ ॥ नटारंभीं थाटियला रंग । भुजा नाचवी हालवी अंग । सेंदुरविलेपनें चांग । मुगुटीं नाग मिरविला ॥ ३ ॥

जया मानवती देव ऋषिमुनि । पाहातां न पुरे डोळियां धणी । असुर जयाच्या चरणीं । आदि अवसानीं तोचि एक ॥ ४ ॥ सकळां सिद्धींचा दातार । जयाच्या रूपा नाहीं पार । तुका म्हणे आमुचा दातार । भवसागर तारील हो ॥ ५ ॥

४१९३. प्रथम नमन तुज एकदंता । रंगीं रसाळ वोढवीं कथा । मति सौरस करीं प्रबळता । जेणें फिटे आतां अंधकार ॥ १ ॥ तुझिये कृपेचें भरितें । आणीक काय राहिलें तेथें । मारग सिद्धाच्यानि पंथें । पाववीसी तेथें तूंचि एक ॥ २ ॥ आरंभा आदि तुझें वंदन । सकळ करितां कारण । देव ऋषिमुनि आदि करून । ग्रंथ पुराण निर्माणीं ॥ ३ ॥ काय वर्णूं तुझी गति । एवढी कैंची मज मति । दीनानाथ तुज म्हणती । करीं सत्य वचन हेंचि आपुलें ॥ ४ ॥ मज वाहावतां मायेच्या पुरीं । बुडतां डोहीं भवसागरीं । तुजवांचूनि कोण तारी । पाव झडकरी तुका म्हणे ॥५॥

४१९४. प्रगट व्हावें हे अज्ञानवासना । माझी नारायणा हीनबुद्धि ॥ १ ॥ खाणीवाणी होसी काष्ठीं तूं पाषाणीं । जंतु जीवजनीं प्रसिद्ध हा ॥ २ ॥ ज्ञानहीन तुज पाहे अल्पमति । लहान हा चित्तीं धरोनियां ॥ ३ ॥ परि तूं कृपाळ होसी देवराणा । ब्रीदें तुझीं जना प्रसिद्ध हें ॥ ४ ॥ उतावीळ बहु भक्तांचिया काजा । होसी केशीराजा तुका म्हणे ॥ ५ ॥

४१९५. पंढरी चोहटा मांडियेला खेळ । वैष्णव मिळोनी सकळ रे । टाळ टिपरी मांदळे एक नाद रे । झाला बळवंत देवकीचा बाळ रे ॥ १ ॥ चला तें कवतुक भाई रे । पाहों डोळां कामीं गुंतलेती काई रे । भाग्यवंत कोणी गेले सांगाती । ऐसें सुख त्रिभुवनीं नाहीं रे ॥ २ ॥ आनंदाचे वाद सुखाचे संवाद । एक एका दाखविती छंद रे । साही अठरा चारी घालूनियां घाई । नाचती फेरीं टाळ शुद्ध रे ॥ ३ ॥ भक्तीची भूषणें मुद्रा आभारणें । शोभती चंदनाच्या उट्या रे । सत्व सुंदर कास घालुनि कुसरी । गर्जती नाम बोभाटीं रे ॥ ४ ॥ हरि हर ब्रह्मा तीर्थासहित भीमा । देव कोटी तेहतीस रे । विस्मित होऊनि ठाकले सकळ जन । अमरावती केली ओस रे ॥५॥ वाणितील थोरी वैकुंठींचि परी । नपवे

पंढरीची सरी रे । तुकयाचा दास म्हणे नका आळस करूं । सांगतों नरनारींस रे ॥ ६ ॥

४१९६. पोट लागलें पाठीशीं । हिंडवितें देशोदेशीं ॥ १ ॥ पोटाभेणें जिकडे जावें । तिकडे पोट येतें सवें ॥ २ ॥ जप तप अनुष्ठान । पोटासाठीं झाले दीन ॥ ३ ॥ पोटें सांडियेली चवी । नीचापुढें तें नाचवी ॥ ४ ॥ पोट काशियानें भरे । तुका म्हणे झुरझुरूं मरे ॥ ५ ॥

४१९७. पांडुरंगा आतां ऐका हे विनंती । बहु माझे चित्तीं भय वाटे ॥ १ ॥ नाहीं आइकिलें संतांचिया मुखें । तें या मज लोकें भेडसाविलें ॥ २ ॥ विष्णुदासां गति नाहीं तरावया । म्हणती गेलें वायां कष्टतही ॥ ३ ॥ धिक्कारिती मज करितां कीर्तन । काय सांगों शीण ते काळींचा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मज वाटतें उदास । काय करूं यास पांडुरंगा ॥ ५ ॥

४१९८. पायां लावुनियां दोरी । भृंग बांधिला लेंकुरीं ॥ १ ॥ तैसा पावसी बंधन । मग सोडवील कोण ॥ २ ॥ गळां बांधोनियां दोरी । वानर हिंडवी घरोघरीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पाहें । रीस धांपा देत आहे ॥ ४ ॥

४१९९. पाया झाला नारू । तेथें बांधला कापरू ॥ १ ॥ तेथें बिबव्याचें काम । अधमासी तो अधम ॥ २ ॥ रुसला गुलाम । धणी करितो सलाम ॥ ३ ॥ तेथें चाकराचें काम । अधामासी तों अधम ॥ ४ ॥ रुसली घरची दासी । धणी समजावी तियेसी ॥ ५ ॥ तेथें बटकीचें काम । अधमासी तो अधम ॥ ६ ॥ देव्हाऱ्यावरी विंचू आला । देवपूजा नावडे त्याला ॥ ७ ॥ तेथें पैंजारेचें काम । अधमासी तो अधम ॥ ८ ॥ तुका म्हणे जाती । जातींसाठीं खाती माती ॥ ९ ॥

४२००. पापी तो नाठवी आपुल्या संचिता । ठेवी भगवंता-वरी बोल ॥ १ ॥ भेईना करितां पापाचे डोंगर । दुर्जन पामर दुराचारी ॥ २ ॥ नाठवी तो खळ आपुली करणी । देवासी निंदोनी बोलतसे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे त्याच्या तोंडा लागो कांटी । नाहीं जगजेठी जया चित्तीं ॥ ४ ॥

४२०१. पापाचीं संचितें देहासी दंडणा । तुज नारायणा बोल नाहीं ॥ १ ॥ पेरी कडू जिरें मागे अमृतफळें । अर्कवृक्षा केळें कैसीं येती ॥ २ ॥ सुख अथवा दुःख भोग हा देहाचा । नाश हा ज्ञानाचा न करावा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां देवा कां रुसावें । मनासी पुसावें काय केलें ॥ ४ ॥

४२०२. श्रीराम सखा ऐसा धरी भाव । मीपणाचा ठाव पुसीं मना ॥ १ ॥ शरण निरंतर म्हण तूं गोविंदा । वाचे लावीं धंदा नारायण ॥ २ ॥ यापरि सोपान नाहीं रे साधन । वाहातसे आण तुझी मना ॥ ३ ॥ नको कांहीं करूं आळस अंतरीं । जपें निरंतरीं रघुपती ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मोठा लाभ नरदेहीं । देहींच विदेही होती नामें ॥ ५ ॥

४२०३. श्रीमुख वोणवा गिळीत चालिलें । भ्यासुर वांसिलें वदनांबुज ॥ १ ॥ विक्राळ त्या दाढा भ्यानें पाहावेना । धांउनी रसना ज्वाळ गिळी ॥ २ ॥ जिव्हा लांब धांवे गोळा करी ज्वाल । मोठें मुखकमळ त्यांत घाली ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आवघा वोणवा गिळीला । आनंद जाहला गोपाळांसी ॥ ४ ॥

४२०४. शास्त्रज्ञ हो ज्ञाते असती बहुत । परि नाहीं चित्त हाता आलें ॥ १ ॥ क्षणा एका साठीं न धरवे धीर । तेणें हा रघुवीर अंतरतो ॥ २ ॥ तोळाभर सोनें रतिभार राई । मेळविल्या पाहीं नास होतो ॥ ३ ॥ हरीचे अंकित असती विरळागत । तयांसी अच्युत कृपा करी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे काय धुडवण्या गोष्टी । जंव नाहीं गांठीं चित्त आलें ॥ ५ ॥

४२०५. वृंदावना केलें साकरेचें आळें । न संडे वेगळें कडुपण ॥ १ ॥ कावळ्याचें पिलूं कौतुकें पोशिलें । न राहे उगलें विष्टेविण ॥ २ ॥ क्षेम देतां अंगा गांधेलाची पोळी । करवी नादळी महाशब्द ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐसे न होती ते भले । घालिती ते घाले साधुजना ॥ ४ ॥

४२०६. मायबापें केवळ काशी । तेणें नवजावें तीर्थासी ॥ १ ॥ पुंडलीकें काय केलें । परब्रह्म उभें ठेलें ॥ २ ॥ तैसा होईं सावधान ।

हृदयीं धरीं नारायण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मायबापें । अवघीं देवाचीं स्वरूपें ॥ ४ ॥

४२०७. कोठें देवा बोलों । तुम्हां भीड घालूं गेलों ॥ १ ॥ करावया सत्वहानी । भांडवलाची टांचणी ॥ २ ॥ दुर्बळा मागतां । त्याच्या प्रवर्तला घाता ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं । मज कळलें ऐसें कांहीं ॥ ४ ॥

४२०८. मुंगी होउनि साकर खावी । निजवस्तूची भेटी घ्यावी ॥ १ ॥ वाळवंटीं साकर पडे । गज येउनि काय रडे ॥ २ ॥ झाला हरिदास गोसावी । अवघी मायिक क्रिया दावी ॥ ३ ॥ पाठ पाठांतरिक विद्या । जन रंजवणी संध्या ॥ ४ ॥ प्रेम नसतां अंगा आणी । दृढ भाव नाहीं मनीं ॥ ५ ॥ ब्रह्मज्ञान वाचें बोले । करणी पाहातां न निवती डोळे ॥ ६ ॥ मिथ्या भगल वाढविती । आपुली आपण पूजा घेती ॥ ७ ॥ तुका म्हणे धाकुटें व्हावें । निजवस्तूसी मागुनि घ्यावें ॥ ८ ॥

४२०९. मुरु कूश दोन्ही मारिले असुर । दुर्वास ऋषीश्वर सुखी केला ॥ १ ॥ मारियेला मुरु म्हणोनी मुरारी । नाम तुझें हरि पडियेलें ॥ २ ॥ पूर्वीहुनी ऐसा भक्तप्रतिपाळ । केला त्वां सांभाळ नारायणा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे येचि वेळे काय झालें । कां सोंग धरिलें मोहनाचें ॥ ४ ॥

४२१०. मुसळाचें धनु नव्हे हो सर्वथा । पाषाण पिळितां रस कैंचा ॥ १ ॥ वांझे बाळा जैसें दूध नाहीं स्तनीं । गारा त्या अधणीं न सीजती ॥ २ ॥ नवखंड पृथ्वी पिकें मृगजळें । डोंगर भेटे बळें असमानासी ॥ ३ ॥ नैश्वर देह तैसे तेव्हां होय ब्रह्म । तुका म्हणे श्रम करुनी काय ॥ ४ ॥

४२११. मूर्तिमंत देव नांदतो पंढरीं । येर दिगंतरीं प्रतिमारूप ॥ १ ॥ जाउनियां वना करावें कीर्तन । मानुनी पाषाण विठ्ठलरूप ॥ २ ॥ तुका म्हणे मुख्य पाहिजे हा भाव । भावापासीं देव शीघ्र उभा ॥ ३ ॥

४२१२. म्हणे विठ्ठल पाषाण । त्याच्या तोंडावरी वाहण ॥ १ ॥ नको नको दर्शन त्याचें । गलितकुष्ठ भरो वाचे ॥ २ ॥ शाळि-

ग्रामासि म्हणे धोंडा । किडे पडोत त्याच्या तोंडा ॥ ३ ॥ भावी सद्‌गुरु मनुष्य । त्याचें खंडो कां आयुष्य ॥ ४ ॥ हरिभक्ताच्या करी चेष्टा । त्याचे तोंडीं पडो विष्टा ॥ ५ ॥ तुका म्हणे किती ऐकों । कोठवरी मर्यादा राखों ॥ ६ ॥

४२१३. माझिया तों जीवें घेतला हा सोस । पाहें तुझी वास भेटावया ॥ १ ॥ मातेवीण बाळ न मनी आणिकां । सर्व काळ धोका स्तनपाना ॥ २ ॥ वोसंगा निघाल्यावांचूनि न राहे । त्याचें आर्त माय पुरवीते ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माते भक्तां तूं कृपाळ । गिळियले जाळ वनांतरीं ॥ ४ ॥

४२१४. महा जी महादेवा महाकालमर्दना । मांडियेलें उग्र तप महादीप्त दारुणा । परिधान व्याघ्रांबर चिताभस्मलेपना । स्मशान क्रीडास्थळ तुम्हां जी त्रिनयना ॥ १ ॥ जय देवा हरेश्वरा जय पार्वतीवरा । आरति ओंवाळीन कैवल्यदातारा ॥ जय० ॥ ॥ २ ॥ रुद्र हें नाम तुम्हां उग्र संहारासी । शंकर शिव भोळा उदार सर्वस्वीं । उदक बेलपत्र टाळी वाहिल्या देसी । आपुलें पद दासां ठाव देई कैलासीं ॥ ३ ॥ त्रैलोक्यव्यापका हो जन आणि विजन । विराट स्वरूप हें तुझें साजिरें ध्यान । करिती वेद स्तुति कीर्ति मुखें आपण । जाणतां नेणवे हो तुमचें महिमान ॥ ४ ॥ बोलतां नाममहिमा असें आश्चर्य जगीं । उपदेश केल्यानंतर पापें जळती वेगीं । हरहर वाणी गर्जे प्रेम संचरे अंगीं । राहिली दृष्टि चरणीं रंग मीनला रंगीं ॥ ५ ॥ पूजूनि लिंग उभा तुका जोडोनि हात । करितो विज्ञापना परिसावी हे मात । अखंड राहू द्यावें माझें चरणीं चित्त । घातले साष्टांग मागें मस्तकीं हात ॥ ६ ॥

४२१५ माझा घात पात अथवा हित फार । अवघा विचार तुझ्या हातीं ॥ १ ॥ ठेवुनि जीवभाव तुझ्या ठायीं चित्त । राहिलों निवांत पांडुरंगा ॥ २ ॥ चित्ताचा चाळक बुद्धीचा जनिता । काय नाहीं सत्ता तुझे हातीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काय करिसी तें पाहीन । ठेविसी राहीन सुखें तेथें ॥ ४ ॥

४२१६. मनीं भाव असे कांहीं । तेथें देव येती पाहीं ॥१॥ पाहा जनाई सुंदरी । तेथें देव पाणी भरी ॥ २ ॥ शुद्ध पाहोनियां भाव ।

त्याचे हृदयीं वसे देव ॥ ३ ॥ तुका म्हणे विठोबासी । ठाव देईं चरणापासीं ॥ ४ ॥

४२१७. मुखें सांगे ब्रह्मज्ञान । जन लोकांची कापितो मान ॥१॥ ज्ञान सांगतो जनासी । नाहीं अनुभव आपणांसी ॥ २ ॥ कथा करितो देवाची । अंतरीं आशा बहु लोभाची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तोचि वेडा । त्याचें हाणूनि थोबाड फोडा ॥ ४ ॥

४२१८. मस्तकीं सहावें टांकियासी जाण । तेव्हां देवपण भोगावें गा ॥ १ ॥ आपुलिये स्तुती निंदा अथवा मान । टाकावा थुंकोन पैलीकडे ॥ २ ॥ सद्‌गुरुसेवन तेंचि अमृतपान । करूनी प्राशन बैसावें गा ॥ ३ ॥ आपुल्या मस्तकीं पडोत डोंगर । सुखाचें माहेर टाकूं नये ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आतां सांगू तुला किती । जिण्याची फजिती करूं नये ॥ ५ ॥

४२१९. वेढा वेढा रे पंढरी । मोर्चे लावा भीमातिरीं ॥ १ ॥ चला चला संत जन । करा देवाशीं भांडण ॥ २ ॥ लुटा लुटा पंढरपूर । धरा रखुमाईचा वर ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चला । घाव निशाणीं घातला ॥ ४ ॥

४२२०. वेद नेलें शंखासुरें । केलें ब्रह्मानें गाऱ्हाणें ॥ १ ॥ धांव धांव झडकरी । ऐसें कृपाळुवा हरी ॥ २ ॥ गजेंद्र नाडियें गांजिला । तेणें तुझा धांवा केला ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पद्मनाभा । जेथें पाहे तेथें उभा ॥ ४ ॥

४२२१. वैभव तें राज्य संपत्ती टाकावी । उदरार्थ मागावी माधोकरी ॥ १ ॥ आपुलें तें आधीं करावें स्वहित । ऐसी आहे नीत स्वधर्माची ॥ २ ॥ वर्ण कुळ जाति याचा अभिमान । त्यजावा सन्मान लौकिकाचा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे राहें एकाकी निशंक । देऊनियां हाक कंठीं काळ ॥ ४ ॥

४२२२. रामा अयोध्येच्या राया । दीनानाथा रे सखया ॥ १ ॥ पाप ताप विघ्न हरीं । दीनानाथा सुख करीं ॥ २ ॥ भिल्टीचिया रे उच्छिष्टा । स्वीकारिसी रे तूं भ्रष्टा ॥ ३ ॥ मी तों सलगीचें मूल । तुका म्हणे तूं सखोल ॥ ४ ॥

४२२३ विठोबाचे पायीं जीव म्यां ठेविला । भक्तिभावें केला

देव ऋणी ॥ १ ॥ देव माझा ऋणी आहे सहाकारी । परस्परें वारी भवभय ॥ २ ॥ भवभयडोहीं बुडों नेदी पाहीं । धरूनियां बाहीं तारी मज ॥ ३ ॥ तारियेले दास पडिल्या संकटीं । विष केलें पोटीं अमृतमय ॥ ४ ॥ अमृतातें सेवीतसे नामरसा । तोडियेला फांसा बंधनाचा ॥ ५ ॥ बंधनाचा फांसा आम्हीं कांहीं नेणों । पाय तुझे जाणों पद्मनाभा ॥ ६ ॥ पद्मनाभा नाभिकमळीं ब्रह्मादिक । त्रैलोक्य-नायक म्हणविसी ॥ ७ ॥ म्हणविसी देवा दासांचा अंकित । मनाचा संकेत पाहोनियां ॥ ८ ॥ पाहोनियां दृढ निश्चय तयाचा । तोचि दास साचा जवळीक ॥ ९ ॥ जवळीक झाली ब्रह्मीं सुखा-वले । मार्ग दाखविले मूढा जना ॥ १० ॥ मूढा जनामाजी दास तुझा मूढ । कास तुझी दृढ धरियेली ॥ ११ ॥ धरियेले तुझे पाय रे विठ्ठला । तुका सुखी झाला तुझ्या नामें ॥ १२ ॥

४२२४. विधवेसी एक सुत । अहर्निशीं तेथें चित्त ॥ १ ॥ तैसा तूं मज एकला । नको मोकलूं विठ्ठला ॥ २ ॥ सुपुत्रालागीं बाप । अवघे तेथेंचि संकल्प ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चित्तीं । पतिव्रते जैसा पति ॥ ४ ॥

४२२५. विटेवरी समचरण । तो हा रुक्मिणीरमण ॥ १ ॥ वेदशास्त्रां माहेर । केले दासां उपकार ॥ २ ॥ नामापाशीं चारी मुक्ति । पाहा हृदयीं प्रतीति ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कळा । अंगीं जयाचा सकळा ॥ ४ ॥

४२२६. वासुदेवा दीनानाथा । कमललोचना श्रीअच्युता । निजभक्तांसी सौख्यदाता । तुजवांण सर्वथा असेचिना ॥ १ ॥ विठ्ठला अनंता विश्वपति । विराटस्वरूपा वामनमूर्ति । ब्रह्मादिकर्ता वैकुंठपति । अगम्यस्थिति वेदशास्त्रां ॥ २ ॥ अद्वैत अखंडभरिता । विश्वबाहू अपरिमिता । विश्वचक्षु विश्वदेवता । आदिपिता ब्रह्मयाचा ॥ ३ ॥ भक्ताधीना भवभयभंगा । परमपुरुषा पांडुरंगा । अनादि अखिल अंतरंगा । संगा असंगा वेगळाचि ॥ ४ ॥ हे विराटस्वरूप भोळिया भक्तांसी । सर्वथा न कळे हृषीकेशी । सगुणरूप धरूनी त्यासी । लावीं भजनासी तुका म्हणे ॥ ५ ॥

४२२७. लेखीं दुखण्यासमान । वेंचला नारायणीं क्षण । उद्यांचें

आजिच मरण । आणोनि म्हणे हरि भोक्ता ॥ १ ॥ नाहीं कांहीं पडों येत तुटी । जाणे तों आहे शेवटीं । लाभ विचारोनि पोटीं । होई शेवटीं जागृत ॥ २ ॥ आहे तें उरे कटा । लावुनि चळे आपुला फाटा । पुरे हें न पुरे शेवटा । तरण्या बळकटा सदा वास ॥ ३ ॥ म्हणोनि मोडावा कांटाळा । अविद्यात्मक कोंवळा । होतील प्रबळा । आशा तृष्णा माया ॥ ४ ॥ क्षण या देहाच्या अंतीं । जड होउनि राहेल माती । परदेश ते परवर होती । चिळ-सविता नाकडोळे ॥ ५ ॥ जंव या नाहीं पातल्या विपत्ति । आयुष्य भविष्य आहे हातीं । लाभ विचारोनी गुंती । तुका म्हणे अंतीं सर्व पिसुनें ॥ ६ ॥

४२२८. रामनाम ह्याचे मांडिला दुकान । आहे वानोवाण घ्या रे कोणी ॥ १ ॥ नका कोणी करूं घेतां रे आळस । वांटतों तुह्मांस फुकांचें हें ॥ २ ॥ संचितासारखें पडे त्याच्या हातां । फारसें मागतां तरी नये ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्हीं सांठविलें सार । उरालिया थार विचारितां ॥ ४ ॥

४२२९. रामनामाचे पवाडे । अखंड ज्याची वाचा पढे ॥१॥ धन्य तो एक संसारीं । रामनाम जो उच्चारी ॥ २ ॥ रामनाम गर्जे वाचा । काळ आज्ञाधारक त्याचा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे रामनामीं । कृतकृत्य झालों आम्हीं ॥ ४ ॥

शिवाजी स्वतः दर्शनास आले त्या वेळीं त्यांस केलेला उपदेश.

४२३०. रायाछत्रपति ऐकावें वचन । रामदासीं ध्यान लावा वेगीं ॥ १ ॥ रामदासस्वामी सोयरा सज्जन । यासि तूं नमन अर्पी बापा ॥ २ ॥ मारुतीअवतार स्वामी प्रगटला । उपदेश केला तुज लागीं ॥ ३ ॥ रामनाम मंत्र तारक केवळ । झालासे सीतळ उमाकांत ॥ ४ ॥ उफराटीं नामें जपतां वाल्मीक । झाला पुण्य लोक तात्कालिक ॥ ५ ॥ तेंच बीज त्यासि वरिष्ठ उपदेश । त्याहूनी विशेष काय आहे ॥ ६ ॥ आतां धरूं नका भलत्याचा संग । राम पांडुरंग कृपा करी ॥ ७ ॥ धरूं नको आस आमुची भूपाळा । रामदासीं डोळा लावा वेगीं ॥८॥ तुझी चाड नाहीं आम्हां

छत्रपति । आम्ही पत्रपर्ता त्रैलोक्याचे ॥ ९ ॥ चारीं दिशीं आम्हां भिक्षेचा अधिकार । न मिळे भाकर भक्षावया ॥ १० ॥ पांडुरंगीं आमुची झाली पूर्ण भेटी । हातांत नरोटी दिधली देवें ॥ ११ ॥ आतां पडूं नको आमुचिया काजा । पवित्र तूं राजा रामभक्त ॥ १२ ॥ विठ्ठलाचे दास केवळ भिकारी । आम्हांलागीं हरी उपेक्षीना ॥ १३ ॥ शरण असावें रामदासालागीं । नमन साष्टांगीं घालीं त्यासी ॥ १४ ॥ तुका म्हणे राया मुला असो कल्याण । सद्‌गुरु शरण असे बापा ॥ १५ ॥

४२३१. ये गा महाविष्णु अनंत भुजांच्या । आम्हां अनाथांच्या माहेरा ये ॥ १ ॥ भेटावया तुज ओढे माझा जीव । एकवेळां पाय दावीं डोळा ॥ २ ॥ आणीक हें आर्त नाहीं नारायणा । ओढे हे वासना भेटावया ॥ ३ ॥ वाटे चित्तीं काय करावा विचार । चरण सुंदर पाहावया ॥ ४ ॥ तुका म्हणे माझे पुरवीं मनोरथ । येईं गा सांवरीत पांडुरंगा ॥ ५ ॥

४२३२. येइल घरा देव न धरीं संदेहा । फकिराचा यावा व्हावा जेव्हां ॥ १ ॥ होईल फकीर योगी महानुभाव । घडी घडी देव सांभाळील ॥ २ ॥ तुका म्हणे ऐसें बोलतां बहुत । येणें गुणें संत झाले राम ॥ ३ ॥

४२३३. सांग त्वां कोणासी तारिलें । संतांवेगळें उद्धरिलें ॥ १ ॥ संत शब्द उपदेशी । मग तूं हो म्हणशी ॥ २ ॥ तुका म्हणे नाहीं तुझा उपकार । करूं संतांचा उच्चार ॥ ३ ॥

४२३४. पर्वकाळीं धर्म न करी नासरी । खर्ची राजद्वारीं द्रव्यरासी ॥ १ ॥ सोइऱ्यासी करी पाहुणेर बरा । कोंडितो ठोंबरा संतांलागीं ॥ २ ॥ बाइलेच्या गोता आवडीनें पोसी । मातापितरांसी दवडोनी ॥ ३ ॥ श्राद्धीं कष्टी होय सांगतां ब्राह्मण । गोवार मागून सावडीतो ॥ ४ ॥ नेतो पानें फुलें वेश्येला उदंड । ब्राह्मणासी खांड नेदी एक ॥ ५ ॥ हातें मोऱ्या शोधी कष्ट करी नाना । देवाच्या पूजना कांटाळतो ॥ ६ ॥ सारा वेळ धंदा करितां श्रमेना । साधूच्या दर्शना जातां कुंथे ॥ ७ ॥ हरीच्या कीर्तनीं गुंगायासी लागे । येरवीं तो जागे उगलाची ॥ ८ पुराणीं वैसतां नाह

रिकामटी । खेळतो सोंगटी अहोरात्र ॥ ९ ॥ देवाच्या विभूति न पाहे सर्वथा । करी पानवथा नेत्रभिक्षा ॥ १० ॥ गाईला देखोनी बदबदा मारी । घोड्याची चाकरी गोड लागे ॥११॥ ब्राह्मणाचें तीर्थ घेतां त्रास मोठा । प्रेमें घेतो घाटा घटघटां ॥१२॥ तुका म्हणे ऐसे प्रपंचीं गुंतले । जन्मोनी मुकले विठोबासी ॥ १३ ॥

४२३५. समर्थाचे सेवे बहु असें हित । विचार हृदयांत करूनी पाहें ॥ १ ॥ वरकडा ऐसा नव्हे हा समर्थ । क्षणेंचि घडित सृष्टि नासे ॥ २ ॥ ज्याची कृपा होतां आपणां ऐसें करी । उरों नेदी उरी दारिद्रांची ॥ ३ ॥ ऐशालागीं मन वोळगे अहर्निशीं । तेणें वंद्य होशी ब्रह्मादिकां ॥ ४ ॥ तुका म्हणे हेंचि आहे पैं मुद्दल । सत्य माझा बोल हाचि माना ॥ ५ ॥

४२३६. समुद्र हा पिता बंधु हा चंद्रमा । भगिनी ते रमा शंखाची या ॥ १ ॥ मेहुणा जयाचा द्वारकेचा हरि । शंख दारोदारीं भीक मागे ॥ २ ॥ दृष्ट हें जाणावें आपुलें स्वहित । तुका म्हणे मात ऐसी आहे ॥ ३ ॥

४२३७. सर्वांपरी तुझे गुण गा उत्तम । तुझे ठायीं प्रेम राहों माझें ॥ १ ॥ माउलीपरीस आहेसी उदार । तरी कां निष्ठुर मन केलें ॥ २ ॥ गजेंद्राकारणें केलें त्वां धांवणें । तरी कां निर्वाण पाहातोसि ॥ ३ ॥ प्रल्हादा संकटीं रक्षिलें त्वां देवा । तरी कां केशवा सांडी केली ॥ ४ ॥ अन्यायी अजामेळ तो झाला पावन । ऐसें हें पुराण हाका मारी ॥ ५ ॥ तुका म्हणे माझे थोर अपराध । नाम करी छेद क्षणमात्रें ॥ ६ ॥

४२३८. साही शास्त्रां अति दुरी । तो परमात्मा श्रीहरि । तो दशरथाचे घरीं । क्रीडतो राम ॥ १ ॥ शिवाचें निजध्येय । वाल्मिकाचें निजगुह्य । तो भिल्लटीचीं फळें खाय । श्रीराम तो ॥ २ ॥ योगियांचे मनीं । नातुडे चिंतनीं । तो वानरांचे कानीं । गोष्टी सांगे ॥ ३ ॥ चरणें शिळा उद्धरी । नामें गणिका तारी । तो कोळिया घरीं । पाहुणा राम ॥ ४ ॥ क्षण एक सुरवरां । नातुडे नमस्कारां । तो रिसां आणि वानरां । क्षेम दे राम ॥ ५ ॥ राम

सांवळा सगुण । राम योगियांचें ध्यान । राम राजीवलोचन । तुका चरण वंदितो ॥ ६ ॥

४२३९. सांग पांडुरंगा मज हा उपाव । जेणें तुझे पाव आतुडती ॥ १ ॥ न कळे हा निर्धार ब्रह्मादिकां पार । कायसा विचार माझा तेथें ॥ २ ॥ तुका म्हणे आतां धरूनिया धीर । राहूं कोठवर मायबापा ॥ ३ ॥

४२४०. सांडियलें रूप विक्राळ भ्यासुर । झालें सकुमार कोडिसवाणें ॥ १ ॥ श्याम चतुर्भुज मुकुट कुंडलें । सुंदर दंडलें नव माळ ॥ २ ॥ गोपाळ म्हणती कैसें रे बा कृष्णा । रूप नारायणा धरियेलें ॥ ३ ॥ कैसा वाढलासी विक्राळ झालासी । गटगटा ग्वाळांसि गिळियेलें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे भावें पुसती गोपाळ । अनाथवत्सल म्हणोनियां ॥ ५ ॥

४२४१. सुख वाटे तुझे वर्णितां पवाडे । प्रेममिठी पडे वदनासी । १ ॥ व्याले दोन्ही पक्षी एका वृक्षावरी । आला दुराचारी पारधी तो ॥ २ ॥ वृक्षाचिया माथां सोडिला ससाणा । धनुष्यासि बाणा लावियेलें ॥ ३ ॥ तये काळीं तुज पक्षी आठविती । धांवे गा श्रीपती मायबापा ॥ ४ ॥ उडोनियां जातां ससाणा मारील । बैसतां विंधील पारधी तो ॥ ५ ॥ ऐकोनिया धांवा तयां पक्षियांचा । धरिला सर्पाचा वेष वेगीं ॥ ६ ॥ डंखोनि पारधी भूमिसी पाडिला । बाण तो लागला ससाण्यासी ॥ ७ ॥ ऐसा तूं कृपाळु आपुलिया दासा । होशील कोंवसा संकटींचा ॥ ८ ॥ तुका म्हणे तुझी कीर्ति त्रिभुवनीं । वेदाचिये वाणी वर्णवेना ॥ ९ ॥

४२४२. गाबळाचे ग्रंथीं कां रे पडा सदा । मिथ्या भेदवादा वागवितां ॥ १ ॥ संसारगाबाळीं पडसी निखळ । झालासी तूं खळ तेणें मानें ॥ २ ॥ साधनसंकटीं गुंतसीं कासया । व्यर्थ गा अपायामाजी गुंती ॥ ३ ॥ निर्मळ फुकाचें नाम गोविंदाचें । अनंत जन्मांचे फेडी मळ ॥ ४ ॥ तुका म्हणे नको करूं कांहीं कष्ट । नाम वाचे स्पष्ट हरि बोले ॥ ५ ॥

४२४३. गरुडावरी बैसोनि येतो जगजेठी । त्याचे चरणीं मिठी घालूं चला ॥ १ ॥ सांवळें रूपडें देखिलें लोचनीं । शंख चक्र

दोन्ही शोभताहे ॥ २ ॥ पितांबर झळके हेचि त्याची खूण । वांकी रुणझुण करीताती ॥ ३ ॥ गरुडाचा चपेटा येत असे नेटें । कस्तुरी मळवट शोभताहे ॥ ४ ॥ पदक एकावळी शोभताहे कंठीं । तुका म्हणे भिठी घालूं चला ॥ ५ ॥

४२४४. गव्हाराचें ज्ञान अवघा रजोगुण । सुखवासी होऊन विषय भोगी ॥ १ ॥ त्यासी जरी ज्ञानउपदेश केला । संगेंविण त्याला राहवेना ॥ २ ॥ तुका म्हणे संग उत्तम असावा । याविण उपावा काय सांगों ॥ ३ ॥

४२४५. कोणाही केंडावें हा आम्हां अधर्म । जो जो पात्रे श्रम तो तो देव ॥ १ ॥ म्हणउनि चित्ता शिकविलें वोजें । आतां हेंचि दुजें न बोलावें ॥ २ ॥ हालविलें जरी परउपकारें । जिव्हे पाय खरें उपाधीचें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जीव प्रारब्धा आधीन । कोण वाहे सीण करुणा शोभे ॥ ४ ॥

४२४६. कोणी निंदा कोणी वंदा । आम्हां स्वहिताचा धंदा ॥ १ ॥ काय तुम्हांसी गरज । आम्ही भजूं पंढरिराज ॥ २ ॥ तुम्हांसारिखें चालावें । तेव्हां स्वहिता मुकावें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे होकां काहीं । गळा दिला विठ्ठलपायीं ॥ ४ ॥

४२४७. कोपोनियां पिता बोले प्रल्हादासी । सांग हृषीकेशी कोठें आहे ॥ १ ॥ येरु म्हणे काष्ठीं पाषाणीं सकळीं । आहे वनमाळी जेथें तेथें ॥ २ ॥ खांबावरी लात मारिली दुर्जनें । खांबीं नारायण म्हणतांचि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कैसा खांब कडाडिला । ब्रह्मा दचकला सत्यलोकीं ॥ ४ ॥

४२४८. गोपाळ प्रीतीनें कैसे विनविती । विक्राळ श्रीपती होऊं नको ॥ १ ॥ नको रे बा कृष्णा धरूं ऐसें रूप । आम्हां चळकांप सुटलासे ॥ २ ॥ होई बा धाकुटा श्यामचतुर्भुज । बैसोनियां गुज सुखें बोलों ॥ ३ ॥ वोणव्याच्या रागें गिळिशील आम्हां । तुका मेघश्यामा पायां लागे ॥ ४ ॥

४२४९. चित्त गुंतलें प्रपंचें । झालें वेडें ममतेचें ॥ १ ॥ आतां सोडवीं पांडुरंगा । आलें निवारीं तें अंगा ॥ २ ॥ गुंतली चावटी ।

नामीं रूपीं झाली तुटी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चाली । पुढें वाट खोळंबली ॥ ४ ॥

४२५०. चहूंकडूनियां येती ते कल्लोळ । सभोंवते ज्वाळ जवळीं आले ॥ १ ॥ सकुमार मूर्ति श्रीकृष्ण धाकुटी । घोंगडी आणि काठी खांद्यावरी ॥ २ ॥ लहान लेंकरूं होतें तें सगुण । विक्राळ वदन पसरिलें ॥ ३ ॥ जाभाड तें एक गगनीं लागलें । एक तें ठेविलें भूमिवरी ॥ ४ ॥ तये वेळीं अवघे गोपाळही भ्याले । तुकेंही लपालें भिऊनियां ॥ ५ ॥

४२५१. गोपाळांचें कैसें केलें समाधान । देऊनि आलिंगन निववि़ले ॥ १ ॥ ज्वाळाबरोबरी तुम्हां कां प्रासीन । अवतार घेणें तुम्हांसाठीं ॥ २ ॥ निर्गुण निर्भय मी सर्वां निराळा । प्रकृति वेगळा गुणातीत ॥ ३ ॥ चिन्मय चिद्रुप अवघे चिदाकार । तुका म्हणे पार नेणे ब्रह्मा ॥ ४ ॥

४२५२. गुळ सांडुनि गोडी घ्यावी । मीठ सांडुनि चवी चाखावी ॥ १ ॥ ऐसा प्रपंच सांडुनि द्यावा । मग परमार्थ जोडावा ॥ २ ॥ साकरेचा नव्हे ऊंस । आम्हां कैचा गर्भवास ॥ ३ ॥ बीज भाजुनि केली लाही । जन्म मरण आम्हां नाहीं ॥ ४ ॥ आकारासी कैचा ठाव । देह प्रत्यक्ष जाला वाव ॥ ५ ॥ तुका म्हणे अवघे जग । सर्वां घटीं पांडुरंग ॥ ६ ॥

४२५३. गांवलोकीं कांहीं लावियेलें पिसें । काय सांगों ऐसें तुजपाशीं ॥ १ ॥ तोंड काळें केलें फिरविलें मज । नाहीं धरिली लाज पांडुरंगा ॥ २ ॥ काय तुजपाशीं सांगों हें गाऱ्हाणें । मग काय जिणें तुझें माझें ॥ ३ ॥ कोणासाठीं आतां करावा संसार । केली वारावार आपणाचि ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आम्हीं मोडिला घरचार । धरियेला धीर तुझ्या पायीं ॥ ५ ॥

४२५४. जुनाट हें धन अंत नाहीं पार । खात आलें फार सरलें नाहीं ॥ १ ॥ नारद हा मुनि शुकसनकादिक । उरलें अमूप तुम्हां आम्हां ॥ २ ॥ येथूनियां धना खाती बहुत जन । वाल गुंज उणें झालें नाहीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धना नाहीं अंतपार । कुंठित हे चार वाचा तेथें ॥ ४ ॥

४२५५. जातीचा ब्राह्मण । न करितां संध्यास्नान ॥ १ ॥ तो एक नांवाचा ब्राह्मण । होय हीनाहूनि हीन ॥ २ ॥ सांडुनियां शाळिग्राम । नित्य वेश्येचा समागम ॥ ३ ॥ नेघे संतांचें जो तीर्थ । अखंड वेश्येचा जो आर्त ॥ ४ ॥ तुका म्हणे ऐसे पापी । पाहूं नका पुनरपि ॥ ५ ॥

४२५६. जातां पंढरीच्या मार्गें । काय वर्णूं सुखा मग ॥ १ ॥ घडे लाभ लक्षकोटि । परब्रह्मीं होईल भेटी ॥ २ ॥ नाम गर्जत येती संत । त्यांच्या दर्शनें होइजे मुक्त ॥ ३ ॥ जो अलक्ष्य ब्रह्मादिकां । आला संन्निध म्हणे तुका ॥ ४ ॥

४२५७. जागा घरटी फिरे । तस्कराची दिवसा राती ॥ १ ॥ नीदसुरें नाडिलीं । असो ऐसीं मागें किती ॥ २ ॥ हाटकरी सकळ जन । वस्तु करा रे जतन ॥ ३ ॥ हुशार ठायीं । निज निजेलिया पाहीं ॥ ४ ॥ सावचित्त असे खरा । लाभ घेऊन जावें घरा ॥ ५ ॥ तराळ बोंबे उतराई । राखा आपुलिया भाई ॥ ६ ॥ हरिच्या नामीं घालूं जागा । तुका म्हणे हुशार गा ॥ ७ ॥

४२५८. जळो जळो तें गुरुपण । जळो जळो तें चेलेपण ॥ १ ॥ गुरू आला वेशीद्वारीं । शिष्य पळतो खिडोरीं ॥ २ ॥ काशासाठीं झालें येणें । त्याचें आलें वर्षासन ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चेला । गुरु दोघेहि नरकाला ॥ ४ ॥

४२५९. जरी न भरे पोट । तरी सेवूं दरकूट ॥ १ ॥ परी न घालूं तुज भार । हाचि आमुचा निर्धार ॥ २ ॥ तुझें नाम अमोलिक । नेणती हे ब्रह्मादिक ॥ ३ ॥ ऐसें नाम तुझें खरें । तुका म्हणे भासे पुरें ॥ ४ ॥

४२६०. जरी तुझा नसता आधार । कैसा हा संसार दुस्तर झाला होता ॥ १ ॥ ऐसा बळी कोण होईल पुरता । जो हे वारी चिंता आशापाश ॥ २ ॥ मायामोहफांसा लोकलाजबेडी । तुजविण तोडी कोण एक ॥ ३ ॥ हें तों मज कळों आलें अनुभवें । बरें माझ्या जीवें पांडुरंगा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे यास तूंचि माझा ग्वाही । परी भाव नाहीं जनां लोकां ॥ ५ ॥

४२६१. जन्मोजन्मींचें संचित । भेटी झाली अकस्मात ॥ १ ॥

आतां सोडितां सुटेना । तंतु प्रीतीचा तुटेना ॥२॥ माझें चित्त तुझ्या पायां । मिठी पडली पंढरीराया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अंतीं । तुझी माझी एक गति ॥ ४ ॥

४२६२. जनाचिया मना जावें काशियेसी । माझी वाराणसी पांडुरंग ॥ १ ॥ तेथें भागीरथी येथें भीमरथी । अधिक म्हणती चंद्रभागा ॥ २ ॥ तेथें माधवराव येथें यादवराव । जाणोनिया भाव पुंडलिकाचा ॥ ३ ॥ विष्णुपद गया तेचि येथें आहे । प्रत्यक्ष हें पाहें विटेवरी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे हेंचि प्रपंच उद्धरी । आतां पंढरपुरीं घडो बापा ॥ ५ ॥

४२६३. जगीं ऐसा बाप व्हावा । ज्याचा वंश मुक्तिस जावा ॥ १ ॥ पोटा येतां हरलें पापा । ज्ञानदेवा मायबापा ॥ २ ॥ मुळीं बाप होतां ज्ञानी । तरी आम्ही लागलों ध्यानीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मी पोटींचें बाळ । माझी पुरवा ब्रह्मींची आळ ॥ ४ ॥

४२६४. तुझें नाम गाया नसे पेंडवळा । गाऊं कळवळा प्रेमाचिया ॥ १ ॥ येईल आवडी जैशी अंतरींची । तैसी नामाची कीर्ति गाऊं ॥ २ ॥ माझें मुख नामीं रंगो सर्वकाळ । गोविंद गोपाळ रामकृष्ण ॥ ३ ॥ अबद्ध चांगलें गाऊं जैसें तैसें । बाहे बाळ जैसें मायबापा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मज न लावीं वांकडें । मी तुझें बोबडें बाळ तान्हें ॥ ५ ॥

४२६५. तुझे पाय माझी काशी । कोण जाय माझे काशी ॥ १ ॥ तुझें रूप तेंचि ध्यान । तेंचि माझें अनुष्ठान ॥ २ ॥ तुझे चरण तेचि गया । झालें गयावर्जन देहा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सकळ तीर्थें । तुझे पायीं वसतीं येथें ॥ ४ ॥

४२६६. तुझी माझी आहे जुनी सोयरीक । आधीं बंधु लेंक मग जाले ॥ १ ॥ वाटकरी म्हूण न पुसती आतां । परी आहे सत्ता करीन ते ॥ २ ॥ लेंकीचें लेंकरूं नातु जाल्यावरी । मंगळाही दुरि अंतरलों ॥ ३ ॥ बाइलेचा भाऊ पिसुन सोयरा । म्हणउनि करा विनोद हा ॥ ४ ॥ आकुळीं तों करूं नये तेंचि केलें । न बोलावें भलें तोंचि आतां ॥ ५ ॥ म्हणसी लेंकी माऊसी बहिणी । आम्हां केलें धणी पापाचे त्या ॥ ६ ॥ बहु पांचांजणीं केली विटं·

बना । नये दाऊं जना तोंड ऐसें ॥ ७ ॥ तुका म्हणे आधीं मूळ तेंच धरूं । मागील तें करूं उरी आतां ॥ ८ ॥

४२६७. तुझी कीर्ति सांगो तुजपुढें जरी । ब्रह्मांडींही हरी माईना ते ॥ १ ॥ मेरूची लेखणी सागराची शाई । कागद हा मही न पुरेचि ॥ २ ॥ अनंत अपार आपंगिले भक्त । माझेंचि संचित ओढवेना ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुम्हां बोल नाहीं देवा । पामरें म्यां सेवा केली नाहीं ॥ ४ ॥

४२६८. तुझिया नामाचा विसर न पडावा । ध्यानीं तो रहावा पांडुरंग ॥ १ ॥ सांगितला मंत्र श्रीराम नामाचा । सर्व काळ वाचा हेंचि बोले ॥ २ ॥ उफराटें नाम वाल्मीक बोलिला । तोही वंद्य केला नारायणें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मज तुझाचि भरंवसा । धांवुनियां कैसा येसी देवा ॥ ४ ॥

४२६९. तुजविण चाड आणिकांची कांहीं । धरीन हें नाहीं तुज ठावें ॥ १ ॥ तरण उपाय योगक्षेम माझा । ठेवियेला तुझ्या पायीं देवा ॥ २ ॥ कोण मज आळी काय हे तांतडी । सोनियाची घडी जाय दिस ॥ ३ ॥ तुझिया नामाचें ल्यालोंसे भूषण । कृपा संतजन करितील ॥ ४ ॥ तुका म्हणे झाला आनंदाचा वास । हृदया या नास नव्हे कधीं ॥ ५ ॥

४२७०. तुज केलिया नव्हे ऐसें काई । डोंगराची राई क्षणमात्रें ॥ १ ॥ मज या लोकांचा न साहे आघात । देखणें प्रचित जीव घेती ॥ २ ॥ सहज विनोदें बोलियेलों गोष्टी । आरंभीं तों पोटीं न धरावी ॥ ३ ॥ दीनरूप मज करावें नेणतां । याहुनी अनंता आहें तैसा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे जेणें मज तूं भोगसी । तें करीं जनासी चाड नाहीं ॥ ५ ॥

४२७१. तुका उतरला तुकीं । नवल जालें तिहीं लोकीं ॥ १ ॥ नित्य करितों कीर्तन । हेंचि माझें अनुष्ठान ॥ २ ॥ तुका बैसला विमानीं । संत पाहाती लोचनीं ॥ ३ ॥ देव भावाचा भुकेला । तुका वैकुंठासी नेला ॥ ४ ॥

४२७२. तीर्थें फळतीं काळें जन्में आगाळिया । संतदृष्टी पाया हेळा मात्रें ॥ १ ॥ सुखाचे सुगम वैष्णवाचे पाय । अंतरीचा जाय

महाभेव ॥ २ ॥ काळेंही नसरे तपें समाधान । कथे मूढजन समाधिस्थ ॥ ३ ॥ उपमा द्यावया सांगतां आणिक । नाहीं तिन्ही लोक धुंडाळितां ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मी राहिलों येणें सुखें । संतसंगें दुःखें नासावया ॥ ५ ॥

४२७३. डळमाळिला मेरु आणि तो मांदार । पाताळीं फणिवर डोई झाडी ॥ १ ॥ लोपे तेजें सूर्य आणीक हा चंद्र । कांपतसे इंद्र थरथरां ॥ २ ॥ ऐसें रूप उग्र हरीनें धरिलें । दैत्या मारियेलें मांडिवरी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भक्ताकारणें श्रीहरि । बहु दुराचारी निर्दाळिले ॥ ४ ॥

४२७४. त्रैलोकींचा नाथ सकळांचा आधार । बळीचें तुवां घर धरियेलें ॥ १ ॥ आम्हां मोकलिलें कोणां निरविलें । कोणां हातीं दिले तिन्ही लोक ॥ २ ॥ अनाथांचा बंधु दासांचा कैवारी । ब्रीदें तुझीं हरी जाती वायां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐसें बोलिला दुर्वास । वाटला संतोष पांडुरंगा ॥ ४ ॥

४२७५. ते काय पवाडे नाहीं म्यां ऐकिलें । गोपाळ रक्षिले वनांतरीं ॥ १ ॥ मावेचा वोणवा होऊनी राक्षस । लागला वनास चहूंकडे ॥ २ ॥ गगनासी ज्वाळा लागती तुंबळ । गोधनें गोपाळ वेडावलीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तेथें पळावया वाट । नाहीं बा निपट ऐसें झालें ॥ ४ ॥

४२७६. तुम्हीं गोपीबाळा मज कैशा नेणा । इंद्र अमरराणा म्यांचि केला ॥ १ ॥ इंद्र चंद्र सूर्य ब्रह्मा तिन्ही लोक । माझे सकळीक यमधर्म ॥ २ ॥ मजपासूनियां झाले जीवशिव । देवांचाही देव मीच कृष्ण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे त्यांसी बोले नारायण । व्यर्थ मी पाषाण जन्मा आलों ॥ ४ ॥

४२७७. तुम्हां सांगतों कलयुगफळ । पुढें होईल ब्रह्मघोळ ॥१॥ आम्हां म्हणतील कंटक । ऐसा पाडिती दंडक ॥ २ ॥ स्त्रिया पूजुनि सरे देती । भलते स्त्रियेसी भलते जाती ॥३॥ श्रेष्ठ वर्ण वेदविद्वांस । अंगिकारिति मद्यमांस ॥ ४ ॥ चारी वर्ण अठरा याती । केवळ करिती एक पंक्ती ॥ ५ ॥ म्हणती अंबेचा क्रीडाकल्लोळ । शिवरूप

प्राणी सकळ ॥ ६ ॥ ऐसें होईल शकून देतो । अगोदर सांगून जातो ॥ ७ ॥ तुका सद्गुरुदास्य करी । सिद्धि पाणी वाहे घरीं ॥८॥

४२७८. तुझें वर्म आम्हां कळों आलें सुखें । संतांचियां मुखें पांडुरंगा ॥ १ ॥ अवघाचि नट वाउगा पसारा । चेईला तो खरा तूंचि एक ॥ २ ॥ म्हणऊनि देहबुद्धि नासिवंता । नातळे या चित्ता नेदावया ॥ ३ ॥ सोय हे लागली पुढिलांची वाट । पावले जे नीट तुजपाशीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे नाहीं कोणासवें काज । बोलायाचें मज अंतरींचें ॥ ५ ॥

४२७९. तुझें प्रेम माझ्या हृदयीं आवडी । चरण न सोडीं पांडुरंगा ॥ १ ॥ कासया सिणविसी थोरीवाकारणें । काय तुझें उणें होईल देवा ॥ २ ॥ चातकाची चिंता हरली जळधरें । काय त्याचें सरे थोरपण ॥ ३ ॥ चंद्र चकोरांचा पुरवी सोहळा । काय त्याची कळा न्यून होय ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मज अनाथा सांभाळीं । हृदय-कमळीं स्थिर राहें ॥ ५ ॥

४२८०. तुझें नाम पंढरिनाथा । भावेंविण नये हातां ॥ १ ॥ दाहां नये विसां नये । पन्नासां साठां नये ॥ २ ॥ शतां नये सहस्त्रां नये । । लक्षकोटीलागीं नये ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पंढरिनाथा । भावें-विण नये हातां ॥ ४ ॥

४२८१. तुझे नामीं दीनानाथा । आम्ही उघडा घातला माथा ॥ १ ॥ आतां न धरावें दुरी । बोल येईल ब्रीदावरी ॥ २ ॥ पतित होतों ऐसा ठावा । आधीं कां न विचारावा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुझे पायीं । आम्ही मिरास केली पाहीं ॥ ४ ॥

४२८२. देवीं आणि दैतीं सिंधु घुसळिला । भार पृथ्वीस झाला सहावेना ॥ १ ॥ झालासी कासव धरिली पाठीवरी । चिंता तुज हरी सकळांची ॥ २ ॥ तये काळीं देव करिताती स्तुति । कृपाळु श्रीपती म्हणोनियां ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐसे उदंड पवाडे । व्यासा सहस्र तोंडें सिणला तोही ॥ ४ ॥

४२८३. देवा बोलें आतां बोला । त्वां कां धरिला अबोला ॥ १ ॥ भेऊं नको देई भेटी । तूं कां पडलासी संकटीं ॥ २ ॥

तुझ्या जीवींचें मी जाणें । म्हणसी मुक्ती आम्हां देणें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नलगे कांहीं । चित्त राहो तुझे पायीं ॥ ४ ॥

४२८४. देवाचिये पायीं वेचों सर्व शक्ती । होतील विपात्ति ज्या ज्या कांहीं ॥ १ ॥ नेघे माझी वाचा पुढें कांहीं वाव । आणि दुजे भाव बोलायाचे ॥ २ ॥ मनाची वाटणी चित्ताचा विक्षेप । राहो हा अनुताप आहे तैसा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे घेई विठ्ठलाचा छंद । आनंदाचा कंद विस्तारेल ॥ ४ ॥

४२८५. देव धरी नाना सोंगें । नाम श्रेष्ठ पांडुरंग ॥ १ ॥ तो हा गवळियांचे घरीं । नाम सारितो मुरारि ॥ २ ॥ धन्य यशोदेचें प्रारब्ध । नाचे अंगणीं गोविंद ॥ ३ ॥ ऐशीं भक्तासाठीं देवें । नाना धरियेलीं नांवें ॥ ४ ॥ होय दासांचा जो दास । तुका म्हणे विठ्ठलास ॥ ५ ॥

४२८६. देव जडला जाइना अंगा । यासी काय करूं सांगा ॥ १ ॥ वरकड देव येती जाती । हा देव जन्माचा सांगाती ॥ २ ॥ अंगीं भरलें देवाचे वारें । देव जगाचे दिसे सारें ॥३॥ भूत न बोले निरुतें । कांहीं केल्या न सुटे तें ॥ ४ ॥ जीव खादला दैवतें । माझा येणें महाभूतें । ॥ ५ ॥ तुका म्हणे वाडें कोडें । उभें पुंडलिका पुढें ॥ ६ ॥

४२८७. देव गावा ध्यावा ऐसें झालें । परदेशी नाहीं उगलें । वडील आणि धाकुलें । नाहीं ऐसें झालें दुसरें तें ॥ १ ॥ नाहीं लागत मूळींहूनि । सुहृद जन आणि जननी । लागल्या लागें त्यागें सांडुनि । लोभीये मांडणीसंयोगाची ॥ २ ॥ शिव बाटला जीवदशे । बहुत ओतत आले ठसे । हीन झाले भूषणाचे इच्छें । निवडती कैसे गुणागुण ॥ ३ ॥ आतां हें हुतांश तों बरें । अवघे एकच मोहरें । पिटिलियाविण नव्हे खरें । निवडे बरें जाति शुद्ध ॥ ४ ॥ तुका उताविळ याजसाठीं । आहे तें निवेदीन पोटीं । आवडी द्यावी जी येथें लाटी । तुझी जगजेठी कीर्ति वाखाणीन ॥ ५ ॥

४२८८. दुर्वासें निरोप आणिला ये रीतीं । मग वाढलेती नारायणा ॥ १ ॥ ठेविले चरण बळीचिये द्वारीं । शिर अंगावरी लांबविलें

॥ २ ॥ पाडियेलें द्वार द्वारावतियेसी । वरी हृषीकेशी निघालेती ॥ ३ ॥ तेथूनियां नाम पडिलें द्वारका । वैकुंठनायका तुका म्हणे ॥४॥

४२८९. दुर्वासया स्वामी गुंतलों भाकेसी । पुसा जा बळीसी निरोप द्यावा ॥ १ ॥ त्याचे आज्ञेविण आम्हां येतां नये । द्वारपाळ राहें होउानियां ॥ २ ॥ पुसे दुर्वासया बळीसी जाऊनी । येरू म्हणे झणी बोलों नका ॥ ३ ॥ तुका म्हणे केला अन्यत्राचा त्याग । तेव्हां पांडुरंग सखा झाला ॥ ४ ॥

४२९०. दिवाळखोर नारायण । यावरी बहुतांचें ऋण ॥ १ ॥ उठतांचि उभे द्वारीं । अवघे दे दे म्हणती हरी ॥ २ ॥ माजघरीं दडे हरी । माया तडकी आड करी ॥ ३ ॥ युगायुगींचें हें ऋण । म्हण-उनि धरिलें मौन्य ॥ ४ ॥ रोखापत्र पाही । वेदशास्त्र देती ग्वाही ॥ ५ ॥ धनको नाम तुका वाणी । रिणको नाम विठ्ठलधणी ॥ ६ ॥

४२९१. दिवसा व्यापारचावटी । रात्रीं कुटुंब चिंता मोठी ॥ १ ॥ काय करूं या मनासी । नाठवे कां हृषीकेशी ॥ २ ॥ वेश्ये-पाशीं रात्रीं जागे । हरिकीर्तनीं निद्रा लागे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काय झालासी । वृथा संसारा आलासी ॥ ४ ॥

४२९२. दर्दुराचें पिलूं म्हणे रामराम । नाहीं उदक उष्ण होऊं दिलें ॥ १ ॥ कढेमाजीं बाळ करी तळमळ । गोविंद गोपाळ पावे वेगीं ॥ २ ॥ आज्ञा तये काळीं केली पावकासी । झणी पिलियांसी तापवीसी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुझे ऐसे हे पवाडे । वर्णितां निवाडे सुख वाटे ॥ ४ ॥

४२९३. आतां तुज मज नाहीं दुजेपण । दाखवीं चरण पांडु-रंगा ॥ १ ॥ तुज रूप रेखा नाम गुण नाहीं । एक स्थान पाही गांव सींव ॥ २ ॥ नावडे संगती तुज दुजयाची । आपुल्या भक्तांची प्रीति तुम्हां ॥ ३ ॥ परि आम्हांसाठीं होसील सगुण । स्तंभाशीं फोडून जयापरि ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तैसें तुज काय उणें । देई दर्शन चर-णांचें ॥ ५ ॥

४२९४. आतां आम्हां भय नाहीं बा कोणाचें । बळ विठोबाचें झालें असे ॥ १ ॥ धीर दिला आम्हां येणें पांडुरंगें । न पांगों या

पांगें संसाराच्या ॥ २ ॥ तुका म्हणे माझा कैवारी हा देव । नाहीं भवभेव त्याच्या संगें ॥ ३ ॥

४२९५. आणीक कोणापुढें वांसूं मुख सांग । माझें अंतरंग कोण जाणें ॥ १ ॥ पाहें तुजकडे येऊनी जाऊनी । पांडुरंगा मनीं विचारावें ॥ २ ॥ भयचिंता अवघे उद्योग सांडिले । आठवुनी पाउलें असें तुझीं ॥ ३ ॥ नका विसरूं मज वैकुंठनायका । विनवीतसे तुका बंदीजन ॥ ४ ॥

४२९६. आनंदाचा कंद गाइयेला गीतीं । पाहियेला चित्तीं देवराव ॥१॥ देवराव तोही आहे निश्चयेंसी । अखंड नामासी बोलाविता ॥२॥ बोलविता मज कृपा तो करूनि । तुका म्हणे मनीं धरा भाव ॥३॥

४२९७. आधीं देह पाहतां वाव । कैंचा प्रारब्धासी ठाव ॥१॥ कां रे रडतोसी माना । लागें विठ्ठलचरणा ॥२॥ दुजेंपण झालें वाव । त्रिभुवनीं नाहीं ठाव ॥३॥ तुका म्हणे खरें पाहें । विठ्ठल पाहोनियां राहें ॥४॥

४२९८. आतां बरें झालें । सकाळींच कळों आलें ॥१॥ मज न ठेवी इहलोकीं । आलों तेव्हां झाली चुकी ॥२॥ युगमहिमा ठावा । नव्हता ऐसा पुढें देवा ॥३॥ तुका म्हणे ठेवीं । भोगासाठीं निरयगांवीं ॥४॥

४२९९. अनंत लक्षणें वाणितां अपार । संताचें तें घर सांपडेना ॥१॥ जये घरीं संत राहाती आपण । तें तुम्हां ठिकाण आतुडेना ॥२॥ ठिकाण धरूनी पाहावे ते संत । उगाच आकांत करूं नये ॥३॥ संत होऊनियां संतासी पहावें । तरिच तरावे तुका म्हणे ॥४॥

४३००. अंधळें तें सांगे सांगितल्या खुणा । अनुभव देखणा प्रगट त्या ॥१॥ नांदणूक सांगें वडिलांचें बळ । कैसा तो दुर्बळ सुख पावे ॥२॥ तुका म्हणे नांदों आपल्या प्रतापें । तयाची लोकांपें स्तुति सांगों ॥३॥

४३०१. अग्निकुंडामाजीं घातला प्रल्हाद । तरी तो गोविंद विसरेना ॥१॥ पितियासी म्हणे व्यापक श्रीहरि । नांदतो मुरारी

सर्वांठायीं ॥२॥ अग्निरूपें माझा सखा नारायण । प्रल्हाद गर्जून हांक मारी ॥३॥ तुका म्हणे अग्नि जाहला शीतळ । प्रताप सबळ विठो तुझा ॥४॥

४३०२. अंगीं ज्वर तया नावडे साकर । जाणे तो इतर गोडी जाणे ॥१॥ एकाचिये तोंडीं पाडियेली माती । अवघे ते खाती पोट-भरी ॥२॥ चारितां बळें येत असे दांतीं । मागोनियां घेती भाग्य-वंत ॥३॥ तुका म्हणे नसे सांचित हें बरें । तयासि दुसरें काय करी ॥४॥

४३०३. आलिया संसारीं देखिली पंढरी । कीर्ति महाद्वारीं वाणूं तुझी ॥१॥ पताकांचे भार नामाचे गजर । देखिल्या संसार सफळ झाला ॥२॥ साधुसंतांचिया धन्य झाल्या भेटी । सांपडली लुटी मोक्षाची हे ॥३॥ तुका म्हणे आतां हेंचि पैं मागणें । पुढती नाहीं येणें संसारासी ॥४॥

४३०४. आयुष्य वेंचुनि कुटुंब पोसिलें । काय हित केलें सांग बापा ॥ १ ॥ फुकाचा चाकर झालासी काबाडी । नाहीं सुख घडी भोगावया ॥ २ ॥ दुर्लभ मनुष्यजन्म कष्टें पावलासी । दिला कुटुंबासी कामभोग ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐसें आयुष्य नाशिलें । पाप तें सांचिलें पतनासी ॥ ४ ॥

४३०५. भक्तांची सांकडीं स्वयें सोसी देव । त्यांपाशीं केशव सर्वकाळ ॥ १ ॥ जये ठायीं कीर्तन वैष्णव करिती । तेथें हा श्रीपति उभा असे ॥ २ ॥ तुका म्हणे देव सर्वांठायीं झाला । भरूनी उरला पांडुरंग ॥ ३ ॥

४३०६. बोली मैंदाची बरवी असे । वाटे अंतरीं घालावे फांसे ॥ १ ॥ कैसा वरिवरि दिसताहे चांग । नव्हे भाविक केवळ मांग ॥ २ ॥ टिळा टोपी माळा कंठीं । अंधारीं नेउनि चेंपी घांटी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तो केवळ पुंड । त्यावरि वाजती यमदंड ॥ ४ ॥

४३०७. होतें तैसें पायीं केलें निवेदन । अंतरलों दीन बहुत होतों ॥ १ ॥ संबोखुनी केलें समाधान चित्त । वोगरूनि भातें प्रेमरसें ॥ २ ॥ नामरत्नमणी करूनी भूषण । अलंकार मंडण

माळा दिली ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सुखें झालों निरामय । नामीं नाम-सोय निमग्नता ॥ ४ ॥

४३०८. हिरण्याक्ष दैत्य मातला जे काळीं । वरदानें बळी शंकराच्या ॥ १ ॥ इंद्रपदराज्य घेतलें हिरोनी । देवा चक्रपाणी म्हणती धांव ॥ २ ॥ तई पांडुरंगा शूकर झालेती । तया दैत्यपती मारियेलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ज्यांचीं राज्यें त्यांसी दिलीं । ऐसी तूं माउली पांडुरंगा ॥ ४ ॥

४३०९. हिरा ठेवितां काळें गाह्राण । मोल न तुटे दुकाळीं जाण ॥ १ ॥ तैसें संतजन पाहीं । विनटले श्रीहरिपायीं ॥ २ ॥ तुका म्हणे तैसे भक्त । तयांसी जन हें निंदित ॥ ३ ॥

४३१०. हेचि वेळा देवा नका मागें घेऊं । तुम्हांविण जाऊं शरण कोणा ॥ १ ॥ नारायणा ये रे पाहें विचारून । तुजविण कोण आहे मज ॥ २ ॥ रात्र दिवस तुज आठवूनि आहें । पाहातोसी काय सत्त्व माझें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे किती येऊं काकुलती । कांहीं माया चित्तीं येऊं द्यावी ॥ ४ ॥

४३११. स्त्रिया धन हें बा खोटें । नागवले मोठे मोठे ॥ १ ॥ म्हणोनि सांडा दोनी । सुख पावाल निदानीं ॥ २ ॥ सर्व दुःखासी कारण । हींच दोन्हींच प्रमाण ॥ ३ ॥ आशा सर्वस्वें सांडावी । तेणें निजपदवी पावावी ॥ ४ ॥ देहलोभें नाडला । घाला यमाचा पडला ॥ ५ ॥ तुका म्हणे निरापेक्षा । कांहीं न धरावी अपेक्षा ॥६॥

४३१२. स्वयें आपणचि रिता । रडे पुढिलांच्या हिता ॥ १ ॥ सेखीं हें ना तैसें झालें । बोलणें तितुकें वायां गेलें ॥ २ ॥ सुख-सागरीं नेघे वस्ती । अंगीं ज्ञानपणाची मस्ती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे गाढव लेखा । जेथें भेटेल तेथें ठोका ॥ ४ ॥

४३१३. स्वामिसेवा गोड । माते बाळकाचें कोड ॥ १ ॥ जें जें मागावें भातुकें । तें तें पुरवी कौतुकें ॥ २ ॥ खेळविलें कोडें । हरुषें बोले कीं बोबडें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लाड । तेथें पुरे माझें कोड ॥ ४ ॥

४३१४. स्वामी तूंही कैसा न पडसी डोळां । सुंदर सांवळा घवघवीत ॥ १ ॥ चतुर्भुज माळा रुळे एकावळी । कस्तुरी निढळीं

रेखिलीसे ॥ २ ॥ शंख चक्र गदा रुळे वैजयंती । कुंडलें तळपती श्रवणीं दोन्ही ॥ ३ ॥ तुका म्हणे स्वामी आतां दावीं पाय । पांडुरंगे माये कृपावंते ॥ ४ ॥

४३१५. स्वगोत्रींचा पुत्र परगोत्रीं अर्पिला । विभागा मुकला पितृधना ॥ १ ॥ तैसें मजलागीं न धरावें दुरी । नव्हे परगोत्री पोटींचाचि ॥ २ ॥ सुतकासी त्याचे नाहीं प्रयोजन । जनिता म्हणोनि तीन दिवस ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं ठावें हें कोणासी । पुसावें वेदांसी देती ग्वाही ॥ ४ ॥

४३१६. स्वप्नींचें धन चित्रींच्या ब्राह्मणा । जातकर्म जाणा वांटिती पैं ॥ १ ॥ तैसें शब्दज्ञान करिती चावटी । ज्ञान पोटासाठीं विकूनियां ॥ २ ॥ बोलाचीच कढी बोलाचाचि भात । जेवुनियां तृप्त कोण झाला ॥ ३ ॥ कागदीं लिहितां नामाची साखर । चाखतां मधुर केवीं लागे ॥ ४ ॥ तुका म्हणे जळो तैसें ज्ञानबंड । यमपुरीं दंड कठिण आहे ॥ ५ ॥

४३१७. बहु क्लेशी झालों या हो नरदेहीं । कृपादृष्टीं पाहीं पांडुरंगा ॥ १ ॥ पांडुरंगा सर्व देवांचिया देवा । घ्यावी माझी सेवा दीनानाथा ॥ २ ॥ दीनानाथ ब्रीद त्रिभुवनीं तुझें । मायबापा ओझें उतरावें ॥ ३ ॥ उतरीं सत्वर पैलथडी नई । पूर्णसुख देई पायांपाशीं ॥ ४ ॥ पायापाशीं मज ठेवीं निरंतर । आशा तुझी फार दिवस केली ॥ ५ ॥ केली आस तुझी वाट मी पाहातों । निशिदिनीं ध्यातों नाम तुझें ॥ ६ ॥ नाम तुझें गोड स्वभक्तां आवडे । भक्तांलागीं कडे खांदां घेसी ॥ ७ ॥ घेसी खांद्यावरी खेळविसी लोभें । पाऊल तें शोभे विटेवरी ॥ ८ ॥ विटेवरी उभा देखिलासी डोळां । मनाचा सोहळा पुरविसी ॥ ९ ॥ पुरवीं सत्वर त्रैलोक्यस्वामिया । मिठी घाली पायां तुका भावें ॥ १० ॥

४३१८. ब्रह्मज्ञान जेथें आहे घरोघरीं । सर्व निरंतरी चतुर्भुज ॥ १ ॥ पापा नाहीं रीग काळाचें खंडण । हरिनामकीर्तन परोपरी ॥ २ ॥ तुका म्हणे ह्याचि भाव माझ्या चित्तीं । नाहीं आणिका गती चाड मज ॥ ३ ॥

४३१९. ब्रह्मयाचे वेद शंखासुरें नेले । त्यासाठीं धरिलें मत्स्यरूप

। १ ॥ तेणें आत्मा नव्हता नेला ब्रह्मांडासी । काय ब्रह्मयासी नव्हतें ज्ञान ॥ २ ॥ परि तेणें धांवा केला आवडीनें । झाले नारायण कृपासिंधु ॥ ३ ॥ तुका म्हणे विठोबा मी नामधारक । पोसणें सेवक भेटी देई ॥ ४ ॥

४३२०. बौध्य अवतार माझिया अदृष्टा । मौन्यमुखें निष्ठा धरियेली ॥ १ ॥ लोकांचियेसाठीं शाम चतुर्भुज । संतासवें गुज बोलतसां ॥ २ ॥ आलें कलियुग माझिया संचिता । डोळां हाकलेतां न पडेसी ॥ ३ ॥ म्यांच तुझें काय केलें नारायणा । कां नये करुणा तुका म्हणे ॥ ४ ॥

४३२१. बोले तैसा चाले । त्याचीं वंदीन पाउलें ॥ १ ॥ अंगें झाडीन अंगण । त्याचें दास्यत्व करीन ॥ २ ॥ त्याचा होईन किंकर । उभा ठाकेन जोडोनि कर ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चित्तीं देव । त्याचे चरणीं माझा भाव ॥ ४ ॥

४३२२. बोलिले ते देवऋषी दुर्वासया । जाय पुसावया मागुयानें ॥ १ ॥ मागुता दुर्वास पुसे बलिराया । निरोप जावया देई देवा ॥ २ ॥ बळी म्हणे त्यासी जाय मी न म्हणे । जाईल नारायण लागलाची ॥ ३ ॥ मजपाशीं राहे कोठें तरी जाय । तुका म्हणे पाय न सोडीं मी ॥ ४ ॥

४३२३. संसार करितो मोठ्या महत्त्वानें । दिसे लोकां उणें न कळे त्या ॥ १ ॥ पवित्रपण आपुलें घरच्यासींच दिसे । बाहेर उदास निंदिताती ॥ २ ॥ आपणा कळेना आपले अवगुण । पुढिलांचे दोषगुण वाखाणिती ॥ ३ ॥ विषयाचे ध्यासें जग बांधियेलें । म्हणोनि लागले जन्ममृत्यु ॥ ४ ॥ तुका म्हणे माझें संचितचि असे । देवाजीचें पिसें सहजगुण ॥ ५ ॥

४३२४. संसाराचें ओझें वाहता वाहविता । तुजविण अनंता नाहीं कोणी ॥ १ ॥ गीतेमाजी शब्द दुंदुभीचा गाजे । योगक्षेमकाज करणें त्याचें ॥ २ ॥ चतुर्भुजा करीं वारू श्रृंगारावे । सारथ्य करावें अर्जुनाचें ॥ ३ ॥ श्वपच अंत्यज भक्तिस्नेहें झाला । अचळपदीं केला ध्रुव तुका ॥ ४ ॥

४३२५. संसारीं असतां हरिनाम घेसी । तरीच उद्धरसी पूर्व-

जैसीं ॥ १ ॥ अवघींच इंद्रियें न येतील कामा । जिव्हे रामनामा उच्चारीं वेगीं ॥ २ ॥ शरीरसंपत्ति नव्हे रे आपुली । भ्रांतीची साउली अवघी व्यर्थ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सार हरिनाम उच्चार । येऱ्हवीं येरझार हरीविण ॥ ४ ॥

४३२६. स्थिरावली वृत्ति पांगुळला प्राण । अंतरींची खूण पावूनियां ॥ १ ॥ पुंजाळले नेत्र झाले अर्धोन्मीलित । कंठ सद्गदित रोमांच आले ॥ २ ॥ चित्त चाकाटलें स्वरूपामाझारी । न निघे बाहेरी सुखावलों ॥ ३ ॥ सुनीळ प्रकाश उदैजला दिन । अमृताचें पान जीवनकळा ॥ ४ ॥ शशिसूर्या झाली जीवें ओंवाळणी । आनंदा दाटणी आनंदाची ॥ ५ ॥ तुका म्हणे सुखें प्रेमेंसीं डुल्लत । विरालों निश्चित निश्चितीनें ॥ ६ ॥

४३२७. भक्तिऋण घेतलें माझें । चरण गाहाण आहेत तुझे ॥१॥ प्रेमव्याज देई हरी । माझा हिशेब लवकरी करीं ॥ २ ॥ माझें मी न सोडीं धन । नित्य करितों कीर्तन ॥ ३ ॥ तुझे नामीं आहे खत । सुखें करीं पंचाईत ॥ ४ ॥ तुका म्हणे गरुडध्वजा । यासी साक्ष श्रीगुरुराजा ॥ ५ ॥

४३२८. बरवें दुकानीं बैसावें । श्रवण मनन असावें ॥ १ ॥ सारअसाराचीं पोतीं । ग्राहक पाहोनि करा रितीं ॥ २ ॥ उगेचि फुगवूं नका गाल । पूर्ण साठवावा माल ॥ ३ ॥ सत्य तराजू पैं धरा । नका कृत्रिम विकार ॥ ४ ॥ तुका झाला वाणी । चुकवूनि चौऱ्यायसींच्या खाणी ॥ ५ ॥

४३२९. फस्याचें बडबडे चवी ना सवाद । आपुलाचि वाद आपणासी ॥ १ ॥ कोणें या शब्दाचे मरावें घसणी । अंतरें शाहाणी राहिजे हो ॥ २ ॥ गाढवाचा भुंक आइकतां कानीं । काय कोड वाणी ऐसियेचें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ज्यासी करावें वचन । त्याचे येती गुण आंगास ते ॥ ४ ॥

४३३०. प्रेम जडलें तुझे पायीं । आणीक न सुचे मजला कांहीं ॥ १ ॥ रात्रीदिवस तुझें ध्यान । तेंचि माझें अनुष्ठान ॥ २ ॥ नामापरतें नेणें दुजें । ऐसें कळलें मजला निज ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अंतकाळीं । आम्हा सोडवीं तात्काळीं ॥ ४ ॥

४३३१. बहुत कृपाळू दीनांचा दयाळू । जगीं भक्तवत्सळू नाम तुझें ॥ १ ॥ मानियेला चित्तीं बळीचा उपकार । अझूनी त्याचें द्वार राखशील ॥ २ ॥ काय त्याच्या भेणें बैसलासी द्वारीं । नाहीं तुज हरी कृपा बहु ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भक्तजनांची ममता । तुम्हांसी अनंता अलौकिक ॥ ४ ॥

४३३२. भाग्यालागीं लांचावले । देवधर्म ते राहिले ॥ १ ॥ कथे जातां आळसे मन । प्रपंचाचें मोठें ज्ञान ॥ २ ॥ अखंड प्रीति जाया । नेणें भजनाच्या ठाया ॥३॥ कथाकीर्तन धनाचें । सर्वकाळ विषयीं नाचे ॥ ४ ॥ तुका म्हणे पंढरीराया । ऐसे जन्मविलें वायां ॥ ५ ॥

४३३३. संत कृपा जाली । इमारत फळा आली ॥ १ ॥ ज्ञानदेवें रचिला पाया । उभारिलें देवालया ॥ २ ॥ नामा तयाचा किंकर । तेणें केला हा विस्तार ॥ ३ ॥ जनार्दन एकनाथ । ध्वज उभारिला भागवत ॥ ४ ॥ तुका झालासे कळस । भजन करा सावकाश ॥५॥

४३३४. संतचरणीं नाहीं गोडी । ज्यासी विषयीं आवडी ॥ १ ॥ त्यासी कैंचा भेटे देव । संतचरणीं नाहीं भाव ॥ २ ॥ संतसेवेसी आंग चोरी । दृष्टि न पडो तयावरी ॥ ३ ॥ पाहे गुणदोष संतांचे । जळो काळें तोंड त्याचें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे संतसेवा । आमुच्या पूर्वजांचा ठेवा ॥ ५ ॥

४३३५. संतजना माझी यावया करुणा । म्हणउनी दीन हीन जालों ॥ १ ॥ नेणें योग युक्ती नाहीं ज्ञान मति ।गातसें या गीतीं पांडुरंगा ॥ २ ॥ भाव भक्ति नेणें तप अनुष्ठान । करितों कीर्तन विठ्ठलाचें ॥ ३ ॥ ब्रह्मज्ञान ध्यान न कळे धारणा । एका नारायणा वांचूनियां ॥ ४ ॥ तुका म्हणे माझा विठोबासी भार । जाणे हा विचार तोचि माझा ॥ ५ ॥

४३३६. संतापायीं विन्मुख जाला । तो जरि संगति मागों आला ॥ १ ॥ तरि त्याहुनि दुरी जावें । सुखें एकांतीं बैसावें ॥ २ ॥ आत्मचर्चा नाहीं जेथें । आगी लावुनि द्यावी तेथें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं । चित्ता समाधान कांहीं ॥ ४ ॥

४३३७. संकल्पिला तुज सकळही भाव । कोण एक ठाव उरला

तेथें ॥ १ ॥ इंद्रियव्यापार जें जें कांहीं कर्म । करितों ते धर्म सकळ तुझे ॥ २ ॥ माझें हित फार लागला विचार । तुज सर्व भार चालवणें ॥ ३ ॥ जो कांहीं लौकिक करिसी तो तुझा । अपमान पूजा कांहीं तरी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे मी तों राहिलों निश्चिंत । तुज कळे हित तैसें करी ॥ ५ ॥

४३३८. हात पाय मिळोनि मेळा। चला म्हणती पाहों डोळां॥१॥ देखणीं नव्हे देखती कैसे । सकळांचा देखणा डोळाचि असे ॥ २ ॥ डोळ्याचा डोळा पाहों गेला । तुका म्हणे तो पाहों ठेला ॥ ३ ॥

४३३९. सोइरे धाइरे दिल्या घेतल्याचे । अंत हे काळींचें नाहीं कोणी ॥ १ ॥ सख्या गोत्रबहिणी सुखाचे सांगाती । मोकलुनी देती अंतकाळीं ॥ २ ॥ आपुलें शरीर आपणा पारिखें । परावीं होतील नवल काई ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आतां सोड यांची आस । धरीं रे या कास पांडुरंगा ॥ ४ ॥

४३४०. भाव धरिला चरणीं म्हणवितों दास । अहर्निशीं ध्यास करितसें ॥१॥ करितसे ध्यास हृदयीं सकळ । भाव तो सबळ धरियेला ॥२॥ धरिले निश्चळ न सोडीं ते पाय । तुका म्हणे सोय करीं माझी ॥३॥

४३४१. भाते भरूनि हरिनामाचे । वीर गर्जती विठ्ठलाचे ॥१॥ अनंत नामाची आरोळी । एक एकाहूनि बळी ॥ २ ॥ नाहीं आणिकांचा गुमान । ज्याचें अंकित त्यावांचून ॥ ३ ॥ रिद्धिसिद्धि ज्या कामारी । तुका म्हणे ज्याचे घरीं ॥ ४ ॥

४३४२. बा रे कृष्णा तुझें मुख कीं कोमळ । कैसे येवढे ज्वाळ ग्रासियेले ॥ १ ॥ बा रे कृष्णा तुझी जिव्हा कीं कोंवळी । होईल पोळली नारायणा ॥ २ ॥ बैसें कृष्णा तुझें पाहूं मुखकमळ । असेल पोळलें कोणे ठायीं ॥ ३ ॥ घोंगडिया खालीं घालूनियां तळीं । वरी वनमाळी बैसविती ॥ ४ ॥ तुका म्हणे भावें आकळिला देव । कृपासिंधु राव त्रैलोक्याचा ॥ ५ ॥

४३४३. बारा वर्षें बाळपण । तेंही वेंचलें अज्ञानें ॥ १ ॥ ऐसा जन्म गेला वायां । न भजतां पंढरीराया ॥ २ ॥ बाकी उरलीं अठ्यायशी । तीस वेंचिलीं कामासी ॥ ३ ॥ बाकी उरलीं अठ्ठावन्न । तीस वेंचलीं ममतेनें ॥ ४ ॥ बाकी उरलीं आठ्ठावीस । देहगेह

विसरलास ॥ ५ ॥ तुका म्हणे ऐसा झाडा । संसार ह्मा आहे थोडा ॥ ६ ॥

४३४४. नीट पाट करूनी थाट दावीतसे तोरा । आपणाकडे पाहो कोणी निघाली बाजारा ॥ १ ॥ ते सौरी नव्हे निकी भक्तीविण फिकी ॥ २ ॥ चांग भांग करूनी सोंग दावी माळा मुदी । रुक-याची आस धरूनी हालवी ती फूदी ॥ ३ ॥ थोरे घरीं करी फेरी तेथें नाचे बरी । जेथें निघे रुका तेथें हालवी टिरी ॥ ४ ॥ आंत मांग बाहेर चांग सौरी ती नव्हे तेग । तुका दास नटतसे न करी त्याचा संग ॥ ५ ॥

४३४५. निंदक तो परउपकारी । काय वर्णू त्याची थोरी । तो रजकाहुनि भला । परि सर्व गुणें आगळा ॥ १ ॥ नेघे मोल धुतो फुका । पाप वरच्यावरी देखा । करीतसे साधका । शुद्ध सरते तिहीं लोकीं ॥ २ ॥ मुख संवदणी सांगातें । अवघें सांठविलें तेथें । जिव्हा साबण निरुतें । दोष काढी जन्माचे ॥ ३ ॥ तया ठाव यमपुरीं । वास करणें अघोरीं । त्यासी दंडण करी । तुका म्हणे न्हाणी ते ॥४॥

४३४६. निजसेजेची अंतुरी । पादलिया कोण मारी ॥ १ ॥ तैसा आम्हांसी उबगतां । तुका विनविता संतां ॥ २ ॥ मूल मांडि-वरी हागलें । तें बा कोणें रे त्यागिलें ॥ ३ ॥ दासी कामासी चुकली । ते बा कोणें रे विकली ॥ ४ ॥ पांडुरंगाचा तुका पापी । संतसाह्यें काळासी दापी ॥ ५ ॥

४३४७. मन उतावीळ । झालें न राहे निश्चळ ॥ १ ॥ दे रे भेटी पंढरीराया । उभारोनि चारी बाह्या ॥ २ ॥ सर्वांग तळमळी । हात पाय रोमावळी ॥ ३ ॥ तुकया बंधु म्हणे कान्हा । भूक लागली नयना ॥ ४ ॥

४३४८. मणि पडिला दाढेसी मकरतोंडीं । सुखें हस्तेंचि काढवेल प्रौढी ॥ १ ॥ परी मूर्खाचें चित्त बोधवेना । दुधें कूर्मीच्या पाळवेल सेना ॥ २ ॥ सकळ पृथ्वी हिंडतां कदाचित । ससी-सिंगाची प्राप्ति होय तेथें ॥ ३ ॥ अतिप्रयत्नें गाळितां वाळुवेतें । दिव्य तेलाचि प्राप्ति होय तेथें ॥ ४ ॥ अति क्रोधें खवळला फणी

पाही । धरूं येतो मस्तकीं पुष्पप्रायीं ॥ ५ ॥ पाहा ब्रह्मानंदेंचि एकीं हेळा । महापातकी तो तुका मुक्त केला ॥ ६ ॥

४३४९. उपजोनी मरों किती वेळोवेळां । कोणा कळवळा येत माझा ॥ १ ॥ म्हणवुनी धांवा करीं काकुलती । यावें बा श्रीपती सोडावया ॥ २ ॥ बहुत या काळें केलों भयाभीत । येतो गिवसीत पाठीलागीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुम्ही दावितां स्वरूप । माझें कांहीं पाप निरसतें ॥ ४ ॥

४३५०. अज्ञान हा देह स्वरूपीं मिनला । सर्व वोसावला देहपात ॥ १ ॥ ज्ञानस्वरूपाची सांगड मिळाली । अंतरीं पाहिली ज्ञानज्योति ॥ २ ॥ तुका म्हणे चित्त स्वरूपीं राहिलें । देह विसावलें तुझ्या पायीं ॥ ३ ॥

४३५१. अवतारनामभेद गणा आदि अगाध । जयासी पार नाहीं पुढें खुंटला वाद । एकाचि दंत शोभे मुख विक्राळ दोंद । ब्रह्मांडामाजी दावी अनंत हे छंद ॥ १ ॥ जयजया गणपति ओंवाळीन आरती । साजिऱ्या सरळ भुजा फरशकमळ शोभती ॥ २ ॥ हे मही ठेंगणी हो तुज नृत्यनायका । भोंवरी फेर देतां असुर मर्दिले एका । घातले तोंडरीं हो भक्तजनपालका । सहस्र नाम तुज भक्तिमुक्तिदायका ॥ ३ ॥ सुंदर शोभला हो रूपें लोपलीं तेजें । उपमा काय देऊं असे आणिक दुजें । रविशशितारांगणें जयामाजीं सहजें । उदरीं सामावलीं जया ब्रह्मांडबीजें ॥ ४ ॥ वर्णितां शेष लीला तया भागलीं मुखें । पांगुळले वेद चारी कैसे राहिले मुके । अवतार जन्मला हो लिंगनामीं या मुख । अमूर्त मूर्तिमंत होय भक्तीच्या सुखें ॥ ५ ॥ विश्व हें रूप तुझें हस्तपाद मुखडें । ऐसाचि भाव देईं तया नाचतां पुढें । धूप दीप पंचारति ओंवाळिन निवाडें । राखें या शरणांगता तुका खेळतां लाडें ॥ ६ ॥

४३५२. अरे कृष्णा तुवां काळिया नाथिला । दाढे रगडिला रिठासूर ॥ १ ॥ अरे कृष्णा तुवां पुतना शोषिली । दुर्बुद्धि कळली अंतरींची ॥ २ ॥ गोपाळ करुणा ऐसी नानापरी । भाकिती श्रीहरि तुज पुढें ॥ ३ ॥ तुझें नाम कामधेनु करुणेची । तुका म्हणे त्यांची भाली कृपा ॥ ४ ॥

४३५३. आम्ही रामाचे राऊत । वीर झुंजार बहुत ॥ १ ॥ मनपवन तुरंग । हातीं नामाची फिरंग ॥ २ ॥ वारू चालवूं चहुंखुरीं । घाला घालूं यमपुरीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्ही पेणें । आम्हां वैकुंठासी जाणें ॥ ४ ॥

४३५४. आम्ही भाग्याचे भाग्याचे । आम्हां तांबे भोपळ्याचे ॥ १ ॥ लोकां घरीं गाई म्हैसी । आम्हां घरीं उंदिरघुसी ॥ २ ॥ लोकां घरीं तांबे थाळे । आम्हा घरीं परळ काळे ॥ ३ ॥ लोकां घरीं हत्ती घोडे । आम्हां आधोडीचे जोडे ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आम्ही सुडके । आम्हां देखोनि काळ धाके ॥ ५ ॥

४३५५. आम्ही जातो आपुल्या गांवा । आमचा रामराम घ्यावा ॥ १ ॥ तुमची आमची हेचि भेटी । येथुनिया जन्मतुटी ॥ २ ॥ आतां असों द्यावी दया । तुमच्या लागतसें पायां ॥ ३ ॥ येता निजधामीं कोणी । विठ्ठल विठ्ठल बोला वाणी ॥ ४ ॥ रामकृष्ण मुखीं बोला । तुका जातो वैकुंठाला ॥ ५ ॥

४३५६. अरे कृष्णा आम्ही तुझे निजगडी । नवनीत आवडीं देत होतों ॥ १ ॥ अरे कृष्णा आतां राखें कैसें तरी । संकटां भीतरीं पडियेलों ॥ २ ॥ वरुषला इंद्र जेव्हां शिळाधारीं । गोवर्धन गिरी उचलिला ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुझे पवाडे गोपाळ । वर्णिती सकळ नारायणा ॥ ४ ॥

४३५७. अर्थेविण पाठांतर कासया करावें । व्यर्थचि मरावें घोकुनियां ॥ १ ॥ घोकुनियां काय वेगीं अर्थ पाहे । अर्थरूप राहे होऊनियां ॥ २ ॥ तुका म्हणे ज्याला अर्थी आहे भेटी । नाहीं तरी गोष्टी बोलों नका॥ ३ ॥

४३५८. एक वेळे तरी जाईन माहेरा । बहुजन्म फेरा झाल्यावरी ॥ १ ॥ चित्ता हे बैसली अविट आवडी । पालट ती घडी नेघे एकी ॥ २ ॥ करावें तें करी कारण शरीर । अंतरीं त्या धीर जीवनाचा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तरी होईल विलंब । परी माझा लाभ खरा झाला ॥ ४ ॥

४३५९. एक म्हणती मुख वासी नारायण । पाहों, हे वदना डोळेभरी ॥ १ ॥ वांसूनिया मुख पाहाती सकळ । अवघे गोपाळ

व्योमाकार ॥ २ ॥ म्हणती गोपाळ बेटे हो हा देव । स्वरूपाचा ठाव न कळे याच्या ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अवघे विठोबा भोंवते । मिळाले नेणते लहानथोर ॥ ४ ॥

४३६०. एक म्हणती कृष्णा वासिलें त्वां मुख । तेव्हां थोर धाक पडिला आम्हां ॥ १ ॥ गिळों लागलासी अग्नीचे कल्लोळ । आम्ही चळचळां कापतसों ॥ २ ॥ ज्वाळांबरोबरी गिळशील आम्हां । ऐसें मेघश्यामा भय वाटे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐसें भाग्याचे गोपाळ । फुटकें कपाळ आमुचेंचि ॥ ४ ॥

४३६१. उमा रमा एक सरी । वाराणसी ते पंढरी ॥ १ ॥ दोघे सारिखे सारिखे । विश्वनाथ विठ्ठल सखे ॥ २ ॥ तेथें असे भागिरथी । येथें जाणा भीमरथी ॥ ३ ॥ वाराणसी त्रिशुलावरी । सुदर्शनावरी पंढरी ॥ ४ ॥ मनकर्णिका मनोहर । चंद्रभागा सरोवर ॥ ५ ॥ वाराणसी भैरवकाळ । पुंडलीक क्षेत्रपाळ ॥ ६ ॥ धुंडिराज दंडपाणी । उभा गरुड कर जोडुनि ॥ ७ ॥ गया तेचि गोपाळपुर । प्रयाग निरानिरसिंगपुर ॥ ८ ॥ तेथें असती गयावळ । येथें गाई आणि गोपाळ ॥ ९ ॥ शमीपत्र पिंड देती । येथें काला निजसुखप्राप्ति ॥ १० ॥ संतसज्जनीं केला काला । तुका प्रसाद लाधला ॥ ११ ॥

४३६२. कळे परि न सुटे गांठीं । जालें पोटीं कुपथ्य ॥ १ ॥ अहंकाराचें आंदणे जीव । राहे कींव केली ते ॥ २ ॥ हेंकडाची एकीच वोढी । तेही खोडी सांगती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सांगों किती । कांहीं चित्तीं न राहे ॥ ४ ॥

४३६३. कलियुगामाजी थोर झालें बंड । नष्ट लोक लंड झाले फार ॥ १ ॥ न धरिती सोय न पुसती कोणां । येतें जैसें मना तैसें चाले ॥ २ ॥ सज्जनाचा वारा टेकों नेदीं द्वारा । ऐसिया पामरा तारी कोण ॥ ३ ॥ विश्वास तयाचा बैसेना कोठेंही । स्तुति निंदा पाहीं जीवीं धरी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे कैसें केलें नारायणें । जाणावें हें कोणें तयाविण ॥ ५ ॥

४३६४. ओवाळूं आरती पंढरीराया । सर्व भावें शरण आलों तुझिया पायां ॥ १ ॥ सर्व व्यापून कैसें रूप आकळ । तो हा

गोळ्याघरीं झाला कृष्ण बाळ ॥ २ ॥ स्वरूप गुणातीत झाला अवतारधारी । तो हा पांडुरंग उभा विटेवरी ॥ ३ ॥ भक्तांचिया काजा कैसा रूपासी आला । ब्रीदाचा तोडर चरणीं मिरविला ॥ ४ ॥ आरतें आरती कैसी ओंवाळिली । वाखाणितां कीर्ति वाचा परतली ॥५॥ भावभक्तीबळें होसी कृपाळू देवा । तुका म्हणे पांडुरंगा तुझ्या न कळती मावा ॥ ६ ॥

४३६५. पैल आली आगी कान्हो कायरे करावें । न कळे तें कैसें आजी वांचो आम्हीं जीवें ॥ १ ॥ धांव रे हरी सांपडलों संधी । वोणव्याचे मधीं बुद्धि कांहीं करावी ॥ २ ॥ अवचितां जाळ येतां देखियेला वरी । परतोनि पाहतां आधीं होतों पाठमोरी ॥ ३ ॥ सभोंवतां फेर रीग न होय पळतां । तुका म्हणे जाणसी तें करावें अनंता ॥ ४ ॥

४३६६. हांका मारी ज्याच्या नांवें । त्याचें गांवचि नाहीं ठावें ॥१॥ काय गातों हें कळेना । राग आळवीतों नाना ॥ २ ॥ आशा करुनियां मनीं । कांहीं देईल म्हणउनी ॥ ३ ॥ वितीभरी पोटासाठीं । तुका म्हणे पाडिली तुटी ॥ ४ ॥

४३६७. जेणे तुझी कास भावें धरियेली । त्याची नाहीं केली सांडी देवा ॥१॥ काय माझा भोग आहे तो न कळे । सुखें तुम्ही डोळे झांका देवा ॥ २ ॥ राव रंक तुम्हां सारिखेचि जाणा । नाहीं थोर साना तुह्मापाशीं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुम्हीं अपंगिलें भक्तां । माझिया संचिता कृपा नये ॥ ४ ॥

४३६८. जो का निर्गुण निराकार । तेणें धरियेले अवतार ॥ १ ॥ निर्गुण होता तो सगुणासी आला । भक्तीसाठीं प्रगटला ॥ २ ॥ जो का त्रिभुवनचाळक । तो हा नंदाचा बाळक ॥ ३ ॥ सोडविलें वसुदेव देवकीसी । अवतार धरिला तिचे कुशीं ॥ ४ ॥ मारियेला कंसराणा । राज्यीं स्थापिलें उग्रसेना ॥ ५ ॥ तुका म्हणे देवाधिदेव । तो हा उभा पंढरिराव ॥ ६ ॥

४३६९. ज्यासी विषयाचें ध्यान । त्यासी कैंचा नारायण ॥ १ ॥ साधु कैंचा पापीयासी । काय चांडाळासी काशी ॥२॥ काय पतितासी

पिता । काय अधमासी गीता ॥ ३ ॥ तुका म्हणे निरंजनीं । शठ कैंचा ब्रह्मज्ञानी ॥ ४ ॥

केवळक्षेपक

४३७०. भावभक्तिवादें करावें कीर्तन। आशाबद्ध मन करूं नये ॥१॥ अन्न पाणी धन द्रव्य नारायण। विठ्ठलावांचून बोलूं नये ॥२॥ सप्रेम करावें देवाचें कीर्तन। भय द्या सोडून शरीराचें ॥३॥ तरी मग जोडे विठ्ठल निधान। केलिया कीर्तन सिद्धि पावे ॥४॥ देव जोडीलिया तया काय उणें। तुका म्हणे मन नीट करा ॥५॥

४३७१. बाईल चालिली माहेरा। संगें दिधला म्हातारा ॥१॥ सिधा सामग्री पोटाची। सर्वे स्वारी बइलाची ॥२॥ जातां पाडिली ढोरानें। सिव्या देती अन्योविन्यें ॥३॥ न सांवरी आपणातें। नग्न सावलें वरतें ।४॥ फजित केलें जन लोकीं। मेला म्हणे पडे नरकीं ॥५॥ गोहाची हे गेली लाज। गांजितां कां तुम्हीं मज ॥६॥ तुका म्हणे जनीं। छी थू केली विटंबणी ॥७॥

४३७२. बळी म्हणे आजी दुर्वासया स्वामी। मागों नका तुम्ही नारायणा ॥१॥ बहुतां प्रयासीं जोडला श्रीहरी। बैसविला द्वारीं राखावया ॥२॥ पातला दुर्वास मग हो तथूनी। चिंतातुर मनीं उद्वेगला ॥३॥ काय तूं एकाचा आहेसी अंकित। होई कृपावंत तुका म्हणे ॥४॥

४३७३. बा रे पांडुरंगा केव्हां येशी भेटी। जाहालों हिंपुटी तुजवीण ॥१॥ तुजवीण सखे न वाटे मज कोणी। वाटतें चरणीं घालूं मिठी ॥२॥ ओंवाळावी काया चरणांवरोनी। केव्हां चक्रपाणी भेटशील ॥३॥ तुका म्हणे माझी पुरवीं आवडी। वेगीं घालीं उडी नारायणा ॥४॥

४३७४. भाग्यासाठीं गुरू केला। नाहीं आम्हांसी फळला ॥१॥ याचा मंत्र पडतां कानीं। आमुच्या पेवांत गेलें पाणी ॥२॥ गुरू केला घरवासी। आमुच्या चुकल्या गाईम्हशी ॥३॥ स्वामी आपुली

बुटबुट घ्यावी । आमुची प्रताप टाकुन द्यावी ॥४॥ तुका म्हणे ऐसे नष्ट । त्यांसी दुणे होती कष्ट ॥५॥

४३७५. स्वामीच्या सामर्थ्यें । चाले बोलिला पुरुषार्थ ॥१॥ पाठी देवाचें हें बळ । मग लाभे हातीं काळ ॥२॥ देव ज्यासी साह्य । तेणें केलें सर्व होय ॥३॥ तुका म्हणे स्वामीसत्ता । मग नाहीं भय चिंता ॥४॥

४३७६. स्वप्नींच्या व्यवहारा कळांतर लेखा । जागृतीसी रुका गांठी नाहीं ॥१॥ तेवीं शब्दज्ञानें करितीं चावटी । ज्ञान पोटासाठीं विकूं नये ॥२॥ बोलाचीच कढी बोलाचाचि भात । जेवुनियां तृप्त कोण झाला ॥३॥ कागदीं लिहिली नांवाची साखर । चाटितां मधुर केवीं लागे ॥४॥ तुका म्हणे जळो जळो त्याचें ज्ञान । यमपुरीं कोण दंड साहे ॥५॥

४३७७. संवदड आपटा रानचारा । हा तो दसऱ्याचा तुरा ॥१॥ एरवीं यासी पुसे कोण । एका देवासाठीं मान ॥२॥ मातीची ते घागरी । पाण्यासाठीं बैसे शिरीं ॥३॥ तुका म्हणे माय जाण । धान्यासाठीं घेणें देणें ॥४॥

४३७८. संचित तैशी बुद्धि उपजे मनामधीं । सांगितलें सिद्धी नव जाय ॥१॥ ज्याचा जैसा ठेवा तो त्यापाशीं धांवे । न लगती करावे उपदेश ॥२॥ घेऊन उठती आपुलाले गुण । भविष्याप्रमाणें तुका म्हणे ॥३॥

४३७९. सोडियेल्या गाई नवलक्ष गोपाळीं । सवें वनमाळी चालियेला ॥१॥ सुदिन सुवेळीं भाग्याच्या उदयीं । चरावया गाई वनामाजी ॥२॥ गाई गोपाळांच्या संगें चाले हरि । क्रीडा नानापरि खेळताती ॥३॥ काठी कांबळीया मोहरिया पांवा । सिदोरी गांजिवा खांद्यावरी ॥४॥ गोधनें संवगडे खेळे नानापरि । आले भीमातीरीं वेणूनादा ॥५॥ तेथें उभा ठेला गोपाळांसहित । सिदो-रियां सोडीत बैसे तेथें ॥६॥ तुका म्हणे ज्यांनीं आणिल्या भाकरी । नेऊनियां हरी पुढें देती ॥७॥

४३८०. बरें झाली याचे अवघे सांगाती । वाइटाचें अंतीं कोणी नाहीं ॥१॥ नोहे मातापिता नोहे कांता सुत । इतरांची मात काय

सांगों ॥२॥ तुका म्हणे जन दुतोंडी सावज । सांपडे सहज तिकडे धरी ॥३॥

४३८१. ब्राह्मणा न कळे आपुलें तें वर्म । गवसे परब्रह्म नामें एका ॥१॥ लहानथोरांसी करितों प्रार्थना । दृढ नारायणा मनीं धरा ॥२॥ सर्वांप्रति माझी हेचि असे विनंती । आठवा श्रीपती मनामाजी ॥३॥ केशव नारायण करितां आचमन । तेचि संध्या स्नान कर्म क्रिया ॥४॥ नामें करा नित्य भजन भोजन । ब्रह्मकर्म ध्यान याचे पायीं ॥५॥ तुका म्हणे हेंचि निर्वाणींचें शस्त्र । म्हणोनि सर्वत्र स्मरा वेगीं ॥६॥

४३८२. बहुजन्मां शेवटीं स्वामी तुझी भेटी । बहु मोह पोटीं थोर झाला ॥१॥ बहु पुरें पाहिलीं बहु दिशा शोधिली । बहु चिंता वाहिली दुर्भराची ॥२॥ बहु काळ गेले अनुचित केलें । बहु नाहीं गाइलें नाम तुझें ॥३॥ ऐसा मी अपराधी अगा कृपानिधि । बहु संतां संनिधि ठेवीं तुका ॥४॥

४३८३. ज्यां जैसी आवडी त्यां तैसा विभाग । देत पांडुरंग तृप्ति झाली ॥१॥ मुखींचें उच्छिष्ट हिरोनियां खातां । विस्मित विधाता देखोनियां ॥२॥ दिलें जें गोपाळां तें नाहीं कोणासी । विस्मित मानसीं सुरवर ॥३॥ देव ऋषि मुनि सिद्ध हे चारण । शिव मरुद्गण चंद्र सूर्य ॥४॥ तुका म्हणे आले सकळही सुरवर । आनंदें निर्भर पाहावया ॥५॥

४३८४. सद्गुरूनें मज आशीर्वाद दिला । हरुष भरला हृदयीं माझे ॥१॥ हृदयींचा भाव कळला गुरूसी । आनंद उल्हासीं बोले मज ॥२॥ बोले मज कृपा तो करूनि । तुका म्हणे मनीं आनंदलों ॥३॥

४३८५. सद्गुरूवांचूनि प्रेतरूप वाणी । बोलती पुराणीं व्यास ऋपि ॥१॥ म्हणोनि तयाचें पाहूं नये तोंड । निगुरा अखंड सुतकाळा ॥२॥ कोणे परी तया नव्हेचि सुटका । देह त्याचा लटिका जाणा तुम्ही ॥३॥ तुका म्हणे ऐसी बोलती पुराणें । संतांचीं वचनें मागिलां हो ॥४॥

४३८६. समश्रुळित असतां वाचा । घोष न करिसी कां नामाचा

॥१॥ कां रे वैष्णव नव्हेसी। कवण्या दंभें नागवलासी ॥२॥ हरि हरि म्हणतां लाजसी । गर्वें फुगोनि चालसी ॥३॥ तारुण्यें उताणा । पुंसेविण बांडा सुना ॥४॥ जालेंसि महिमेचें वेडें । नाचों लाजसी दिंडीपुढें ॥५॥ अळंकारांच्यानि बळें । थंचलासी तुळसीमाळें ॥६॥ स्नान न करिसी आंघोळी । विभूति न लाविसी कपाळीं ॥ ७॥ कैसा सकुमार जालासी। म्हणसी नटके एकादशी ॥८॥ वरिवरि न्याहाळिसी त्वचा । उपयोग नाहीं मांसाचा ॥९॥ पद्मनाभी विश्वनाथ। तुका अझून रडत ॥१०॥

४३८७. सरे आम्हांपाशीं एक शुद्धभाव। नाहीं तरी वाव उपचार ॥१॥ कोण मानी वरी रसाळ बोलणें। नाहीं झाली मनें ओळखी तों ॥२॥ तुका म्हणे आम्हां जाणिवेचें दुःख। न पाहों त्या मुख दुर्जनाचें ॥३॥

४३८८. सांवळें सुंदर पाहें दृष्टीभरी। ऐसें कांहीं करीं मन माझें ॥१॥ मना तुझा ठाव दिला त्याचे पायीं। राहे विठाबाईसवें सदा ॥२॥ मना नको धरूं आणिकांचा संग। नाहीं पांडुरंग जयामनीं ॥३॥ वरपंग भाव नको म्हणे तुका। करीं प्राणसखा नारायण ॥४॥

४३८९. सेकीं हें ना तैसें झालें। बोलणें तितुकें वायां गेलें ॥१॥ स्वयें आपणाचि रिता। रडे पुढिलांच्या हिता ॥२॥ सुखसागरीं नघे वस्ती। अंगीं ज्ञानपणाची मस्ती ॥३॥ तुका म्हणे गाढव लेखा। जेथें भेटेल तेथें ठोका ॥४॥

४३९०. गव्हांच्या घुगऱ्या। नाचण्यांच्या पुऱ्या। बऱ्या त्याची बऱ्या। पाथ्राणी त्या पाथ्राणी ॥१॥ काय थोरपण। वायां ज्ञाळावा तो शीण। कारणापें भिन्न। निवडे तें निराळें ॥२॥ रुचि योजेपाशीं। गरज ते जैशी तैशी। करूं नका नाशी। खावें खाणें झालें तें ॥३॥ तुका म्हणे मोठा। काय करावा तो ताठा। नाहीं वीण नीटा पाविजेत मारग ॥४॥

४३९१. गणेश शारजा करिती गायना। आणि देवांगना रंभेऐशा ॥१॥ तेथें मानवांही विनवावें तें काय। सुरवर पाय वंदिती

जेथें ॥२॥ ज्याच्या गायनासी तटस्थ शंकर। त्याहि परी पार न कळे तुझा ॥३॥ तुका म्हणे आम्ही किंकर ते किती। इंद्राचीहि मति नागविशी ॥४॥

४३९२. कोण तो उपाव करूं भेटावया। जाळावी हे काया ऐसें वाटे ॥१॥ सोडोनियां गांव जाऊं वनांतरा। रुक्मादेवीवरा पाहावया ॥२॥ करूं उपवास शोधूं हें शरीर। न धरवे धीर नारायणा ॥३॥ जाती आयुष्याचे दिवस हे चारी। मग केव्हां हरी भेटशील ॥४॥ तुका म्हणे कांहीं सांगा विचारोनी। विठो तुझे मनीं असेल तें ॥५॥

४३९३. सद्गुरूचे चरणीं ठेविला मस्तक। देउनियां हस्तक उठविलें ॥१॥ उठविलें मज देउनियां प्रेम। भावार्थें सप्रेम नमस्कारी ॥२॥ नमस्कारी त्याला सद्गुरायाला। तुका म्हणे बोला नाम वाचे ॥३॥

४३९४. कोरडिया गोष्टी नावडती मना। नाहीं ब्रह्मज्ञानाविण चाड ॥१॥ दाखवी आपुलें सगुण रूपडें। वंदीन मी कोडें पाय तुझे ॥२॥ नलगे तो मोक्ष मज सायुज्यता। नावडे हे वार्ता शून्याकारी ॥३॥ तुका म्हणे चाड धरीन श्रीमुखें। येशील कवतुकें जवळीक ॥४॥

४३९५. कृपा करावी भगवंतें। ऐसा शिष्य द्यावा मातें ॥१॥ माझें व्रत जो चालवी। त्यासी द्यावें त्वां पालवी ॥२॥ व्हावा ब्रह्मज्ञानी गुंडा। तिहीं लोकीं ज्याचा झेंडा ॥३॥ तुका तुका हाका मारी। माझ्या विठोबाच्या द्वारीं ॥४॥

४३९६. चाल माझ्या राघो। डोंगरीं दिवा लागो ॥१॥ घर केलें दार केलें घरीं नाहीं वरो। सेजारणी पापिणीचीं पांच पोरें मरो ॥२॥ घरीं पांच पोरें तीं मजहुनि आहेत थोरें। पांचांच्या बळें खादलीं बावन केळें ॥३॥ घर केलें दार केलें दुकान केला मोठा। पाटाची राणी धांगडधिंगा तिचा मोटा ॥४॥ दुकान केला मोठा तर पदरीं रुका खोटा। हिजडा म्हणसी जोगी तर सोळा सहस्र भोगी। तुका म्हणे वेगीं तर हरि म्हणा जगीं ॥५॥

४३९७. चारी वेद ज्याची कीर्ति वाखाणिती । प्रत्यक्ष हे मूर्ति विठोबाची ॥१॥ चहूं युगांचें हें साधन साधिलें । अनुभवा आलें आपुलिया ॥२॥ एवढें करूनि आपण निराळा । प्रत्यक्ष हें डोळां दाखविलें ॥३॥ दावूनि सकळ प्रमाणांच्या युक्ति । जयजयकार करिती अवघे भक्त ॥४॥ भक्ति नवविधा पावली मूळची । जनार्दन नामाची संख्या झाली ॥५॥ नवसें ओंव्या आदरें वाचितां । त्याच्या मनोरथा कार्य सिद्धि ॥६॥ सीमा न करवे आणीक ही सुखा । तुका म्हणे देखा पांडुरंग ॥७॥

४३९८. चला वळूं गाई । दूर अंतरल्या भाई ॥१॥ खेळ खेळतां झाला शीण । कोण करी वणवण ॥२॥ गाई हकारी कान्हया । म्हणोनि लागती ते पायां ॥३॥ तुका म्हणे त्यावें । नामसंकीर्तन बरवें ॥४॥

४३९९. चला आळंदीला जाऊं । ज्ञानदेवा डोळां पाहूं ॥१॥ होतिल संतांचिया भेटी । सुखाचिया सांगों गोष्टी ॥२॥ ज्ञानेश्वर ज्ञानेश्वर । मुखीं म्हणतां चुकती फेर ॥३॥ तुम्हां जन्म नाहीं एक । तुका म्हणे माझी भाक ॥४॥

४४००. चालती आड वाटा । आणिका दाविती जे नीटा ॥१॥ न मनीं तयांचें उपकार । नाहीं जोडा तो गव्हार ॥२॥ विष सेवूनि वारी मागें । प्राण जातां जेणें संगें ॥३॥ बुडतां हाक मारी । ठाव नाहीं आणिका वारी ॥४॥ तुका म्हणे न करी हिंका । गुण घेऊन अवगुण टाका ॥५॥

४४०१. चरणीं नमन सद्गुरूच्या पूर्ण । नित्य हरिगुण गाऊं सदा ॥१॥ गोवर्धन जेणें नखीं हो धरिला । काळया नाथिला महाबळी ॥२॥ ऐसे हरिगुण गातो वाचेवरी । पतितासी तारी जनार्दन ॥३॥ तुका म्हणे हेंचि सज्जना जीवन । वाचेसी स्मरण गोविंदाचें ॥४॥

४४०२. ग्रासोग्रासीं भाव । तरी देहींच जेवी देव ॥१॥ धरीं स्मरण तें सार । नाहीं दुरी तें अंतर ॥२॥ भोगितां तूं भावें । देव जेवूं बैसे सवें ॥३॥ तुज पावो देवा । भावें अंतरींची सेवा ॥४॥ गुंतला

साधनीं । देव नाहीं त्रिभुवनीं ॥५॥ तुका म्हणे हातीं । न धरितां गमाविती ॥६॥

४४०३. गुरुपादाग्रींचें जळ । त्यास मानी जो विटाळ ॥१॥ संतीं वाळिला जो खळ । नरकीं पचे चिरकाळ ॥२॥ गुरुतीर्थी अनमान । यथा सांग मद्यपान ॥३॥ गुरु अंगुष्ठा न चोखी । मुख घाली वेश्ये मुखीं ॥४॥ तुका म्हणे सांगों किती । मुखीं पडो त्याचे माती ॥५॥

४४०४. गुरुचिया मुखें होइल ब्रह्मज्ञान । न कळे प्रेमखुण विठोबाची ॥१॥ वेदातें विचारा पुराणांतें पुसा । विठोबाचा कैसा प्रेमभाव ॥२॥ तुका म्हणे सांडा जाणिवेचा शीण । विठोबाची खूण जाणती संत ॥३॥

४४०५. ज्याचें जैसें भावी मन । त्यासी देणें दरूषण ॥१॥ पुरवूं जाणे मनिंची खूण । समाधान करोनी ॥२॥ आपणियातें प्रगट करी । छाया बरी कृपेची ॥३॥ तुका म्हणे केलें दान । मन उन्मन हरिनामीं ॥४॥

४४०६. झालासी पंडित पुराण सांगसी । परी तूं नेणसी मी हें कोण ॥१॥ गाढवभरी पोथ्या उलथिसी पानें । परी गुरुगम्य खुणे नेणसी बापा ॥२॥ तुका कुणबियाचा नेणे शास्त्रमत । एक पंढरिनाथ विसंबेना ॥३॥

४४०७. जीवशिवाच्या मांडुनि हाला । अहं सोह दोन्ही भेटती भला ॥१॥ घाली हुतुतू फिरोनी पाहीं आपणासी । पाहींपळिया तो मागिला तुटी पुढिलासी ॥२॥ खेळिया तो हाल सांभाळी । धूम घाली पडे तो पाताळीं ॥३॥ बळियां गांढ्या तोचि खेळे । दम पुरे तो वेळोवेळां खेळे ॥४॥ हातीं पडे तोचि ढांग । दम पुरे तो खेळिया चांग ॥५॥ मागें पुढें पाहे तो जिंके । हातीं तोचि आधार फिके ॥६॥ आपलया बळें खेळे रे भाई । गाढियाची सांडोनी सोई ॥७॥ तुका म्हणे मी खेळिया नव्हें । जिकडे पडे त्याची सवें ॥८॥

४४०८. जाली गाढवी दुधाळ । महिमा गाईची पावेल ॥१॥ श्वान झालेंसें चांगलें । तरी का सांगतें जेवील ॥२॥ झालो सिंदळो

गली । तरी का पतिव्रता झाली ॥३॥ तुका म्हणे ऐशा जाति ।
य उंचपण पावती ॥४॥

४४०९. जयजय म्हणा राम । हातें टाळी वाचे नाम ॥१॥
टाआटी नाहीं ज्यास । न वेचे मोल न पडे खांस ॥२॥ आपण
णे आणिकां हातीं । यज्ञादिकीं नये ते गति ॥३॥ आसन भोजन
रेतां काम । ध्यान समाधि म्हणतां राम ॥४॥ मंत्र जपा हाचि-
र । वर्णां याती जयजयकार ॥ ५ ॥ म्हणतां राम म्हणे तुका ।
ठेवेळां चुकों नका ॥ ६ ॥

४४१०. जन्मा आलिया गेलिया परी भक्ति नाहीं केली । माझें माझें
गोनियां गुंतगुंतों मेलीं ॥१॥ येथें कांहीं नाहीं लव गुरूच्या पायीं ।
ल रांडे टाकीं रुका नको करूं बोल । गुरुविण मार्ग नाहीं
रेसी तें फोल ॥२॥ खाऊनी जेऊनी लेऊनी नेसूनी म्हणती
म्हो बऱ्या । साधु संत घरा आल्या होती पाठमोऱ्या ॥३॥
वोनी पढोनी झाले शाहाणे म्हणती आम्ही संत । परनारी
ोनी त्यांचें चंचल झालें चित्त ॥४॥ टिळा टोपी घालूनी माळा
गतां आम्ही साधु । दयाधर्म चित्तीं नाहीं ते जाणावे भोंदु
॥ कलियुगीं घरोघरीं संत झाले फार । वीतिभरी पोटासाठीं
डती दारोदार ॥६॥ संत म्हणतो केली निंदा निंदा नव्हे भाइ ।
ा असे अनन्य भावें शरण संतांपायीं ॥७॥

४४११. तुझे म्हणों आम्हां । मग उणें पुरुषोत्तमा ॥१॥ ऐसा
ं काय । अमृतानें मृत्यू होय ॥२॥ कल्पवृक्षां तळीं । गांठीं
ग्रलिया झोळी ॥३॥ तुका म्हणे परीस । सांपडल्या उपवास॥४॥

४४१२. तुझा म्हणविलों दास । केली उच्छिष्टाची आस ॥१॥ मुखीं
ड़ावा कवळ । जरी तूं होशील कृपाळ ॥२॥ सोण भाग माझा
। तुका म्हणे न करीं हांसें ॥३॥

४४१३. तुजविण तिळभरी रिता ठाव । नाहीं ऐसें विश्व बोल-
ं ॥१॥ बोलियेले योगी मुनी साधु संत । आहेसी या आंत
ींसाठीं ॥२॥ मी तया विश्वासें आलों शरणागत । पूर्वींचें
त्य आहे तुझें ॥३॥ अनंत ब्रह्मांडें भरोनि उरलासी । मजला

झालासी कोठें नाहीं ॥४॥ अंतपार नाहीं माझिया रूपासी । काय सेवकासी भेट देऊं ॥५॥ ऐसें विचारिलें म्हणोनी न येशी । सांग हृषीकेशी मायबापा ॥६॥ तुका म्हणे काय करावा उपाय । जेणें तुझे पाय आतुडती ॥७॥

४४१४. तुजवांचून कोणा शरण । जाऊं आतां कर जोडून ॥१॥ कोण करील माझें साहे । चित्तीं विचारूनी पाहें ॥२॥ तूं तव कृपेचा सागर । दीनबंधु जगदोद्धार ॥३॥ तुका म्हणे निका । भवसिंधुतारक नौका ॥४॥

४४१५. तुज मज ऐसी परी । जैसे तरंग सागरीं ॥१॥ दोहींमाजी एक जाणा । विठ्ठल पंढरीचा राणा ॥२॥ देव भक्त ऐसी बोली । जंव भ्रांति नाहीं गेली ॥३॥ तंतु पट जेवीं एक । तैसा विश्वेंसीं व्यापक ॥४॥

४४१६. ठाव देऊनियां राखें पायांपासीं । मी तों आहे राशी पातकांची ॥१॥ पातकांची राशी म्हणतां लागे वेळ । एके तो कृपाळ नारायण ॥२॥ नारायण नामें अवघें सांग झालें । असंगाचि केलें एकमय ॥३॥ एकमय झालें विठोबाच्या नामें । भेदाभेद कर्मे आणिक कांहीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे चित्तीं चिंतिलें जें होतें । तें होय आपैतें नामें याच्या ॥ ५ ॥

४४१७. डोळियांचें दैव आजि उभें ठेलें । निधान देखिलें पंढरीये ॥ १ ॥ काय तें वानावें वाचेचे पालवें । वेदा न बोलवे रूप ज्याचें ॥ २ ॥ आनंदाच्या रसें ओतींव चांगलें । देखतां रंगलें चित्त माझें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मी तों सगळाच विरालों । विठ्ठलचि झालों दर्शनानें ॥ ४ ॥

४४१८. डिवेना डसेना बुजेना निर्मळ । परी अमंगळ स्वीकारीना ॥ १ ॥ परंतु गर्दभ अपवित्र जाणा । पर्वकाळीं दाना देऊं नये ॥ २ ॥ डिवी लात्रा बुजे बहु नेदी दुध । मुखीं नाहीं शुद्ध विष्ठा खाय ॥ ३ ॥ परंतु ते गाय पवित्र हो जाणा । पर्वकाळीं दाना देऊंजेते ॥ ४ ॥ ब्राह्मणें ब्राह्मणा सद्गुरु करावा । परी न करावा शूद्रादिक ॥ ५ ॥ तुका म्हणे देवें सांगितली सोय । म्हणोनि त्याचे पाय धरिलें जीवें ॥ ६ ॥

४४१९. पसरोनि मुखें । कैसे धालों बा हारिखें ॥ १ ॥ ब्रह्मादिकां दुर्लभ वांटा । आम्हां फावला रानटा ॥ २ ॥ गोड लागे काय तरी । कृपावंत झाला हरी ॥ ३ ॥ उडती थेंबुटें । अमृताहुनी गोमटे ॥ ४ ॥ गोडाहुनी गोड । जिव्हा नाचे वाटे कोड ॥ ५ ॥ खुणावुनी तुका । दावी वर्म बोलों नका ॥ ६ ॥

४४२०. पय दधि घृत आणि नवनीत । तैसें दृश्यजात एकपणें ॥ १ ॥ कनकाचे पाहीं अलंकार केले । कनकत्वा आलें एकपणें ॥ २ ॥ मृतिकेचे घट झाले नानापरी । मृत्तिका अवधारीं एकपणें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे एक एक ते अनेक । अनेकत्वीं एक एकपणा ॥ ४ ॥

४४२१. पडली घोर रजनी । संगीं कोणी नसोचि ॥ १ ॥ पाहा हो कैसें चालविलें । पिसे गोवलें लावुनी ॥ २ ॥ कोठें लपविलें तें अंग । होता संग दिला तो ॥ ३ ॥ मज कधीं नव्हतें ठावें । दोहीं भावें वाटोळें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे कैची उरी । दोहींपरी नाडिलें ॥५॥

४४२२. नीत सांडोनि अवनीत चाले । भंडउभंड भलतेंचि बोले ॥ १ ॥ त्यांत कोणाचें काय बा गेलें । ज्याचें तेणें अनहित केलें ॥ २ ॥ ज्यासि वंदावें त्यासी निंदी । मैत्री सांडोनि होतसे दंदी ॥ ३ ॥ आन यातीचे संगती लागे । संतसज्जनामध्यें ना वागे ॥ ४ ॥ केल्याविण पराक्रम सांगे । जेथें सांगे तेथेंचि भीक मागे ॥ ५ ॥ करी आपुलाचि संभ्रम । परि पुढें कठीण फार यम ॥ ६ ॥ तुका म्हणे कांहीं नित्य नेम । चित्तीं न धरी तो अधम ॥ ७ ॥

४४२३. तुम्ही साधु संत कैवल्यसागर । मोक्षाचें आगर तुम्हां घरीं ॥ १ ॥ तेथें मतिमंद काय बोलों वाणी । अमृताचे धणी पाणी कां घ्या ॥ २ ॥ कोटि भानु तेजीं खद्योत बापुडें । तैसा तुम्हांपुढें काय बोलों ॥ ३ ॥ तुम्ही अवघे चिंतामणी कल्पतरूचीं वनें । त्यापुढें धांवणें मशकांनीं ॥ ४ ॥ वाराणसी क्षेत्र गंगा वाहे कोड । काय तेथें पाड कोंकणाचें ॥ ५ ॥ पल्लवाचा वारा हिम करी काय । गगनावरी छाय कोण करी ॥ ६ ॥ समुद्राची तृषा हरी ऐसा कोण । जगाची जी तान्ह निववितो ॥ ७ ॥ मेरूचा पाठार अवघी ते क्षिती । मशकाचे हातीं मुष्टि फावे ॥ ८ ॥ सिंहापुढें काय जंबूक आरोळी ।

मातियांचे बोली कांच काय ॥ ९ ॥ कापुरासी काय लावूनी उटावें । काय ओंवाळावें दीपकासी ॥ १० ॥ तसे तुम्ही निरे ज्ञानाचे भरीव । तेथें म्यां बोलावें पाड काय ॥ ११ ॥ कृपानिधि तुम्ही बोलविलें बोला । सुखें न्याय केला तुमचा मी ॥ १२ ॥ अज्ञान मी वेडें म्हणवितों बाळ । माझा प्रतिपाळ करणें तुम्हां ॥ १३ ॥ बोबडें बोलणें न धरावा कोप । क्षमा करा बाप कृपासिंधु ॥ १४ ॥ तुका म्हणे तुम्ही संत बापमाय । भयें धरिले पाय कृपानिधि ॥ १५ ॥

४४२४. तुह्मांपाशीं आम्ही येउनियां काय । वृथासीण आहे चाळण्याचा ॥ १ ॥ मागावें हें अन्न तरी भिक्षा थोर । वस्त्रासी हे थार चिंध्या बिदीं ॥ २ ॥ निद्रेसी आसन उत्तम पाषाण । वरी आवरण आकाशाचें ॥ ३ ॥ तेथें काय करणें कवणाची आस । वायां होय नाश आयुष्याचा ॥ ४ ॥ राजगृहा यावें मानाचिया आसे । तेथें काय वसे समाधान ॥ ५ ॥ रायाचिये घरीं भगवंता मान । इतरां सामान्यां मान नाहीं ॥ ६ ॥ देखोनिया वस्त्रें भूषणाचें जन । तात्काळ मरण येतें मज ॥ ७ ॥ ऐकोनियां मानाल उदासता जरी । तरी आम्हां हरि उपेक्षीना ॥ ८ ॥ आतां हेंचि तुम्हां सांगणें कौतुक । भिक्षेऐसें सुख नाहीं नाहीं ॥ ९ ॥ तपव्रतयाग महा भले जन । आशाबद्ध हीन वर्तताती ॥ १० ॥ तुका म्हणे तुम्ही श्रीमंत मानाचे । पूर्वीच दैवाचे हरिभक्त ॥ ११ ॥

४४२५. तुळसीवृंदावनीं उपजला कांदा । नावडे गोविंदा कांहीं केल्या ॥ १ ॥ तैसे वंशामध्यें झाले जे मानव । जाणावे दानव अभक्त ते ॥ २ ॥ केवड्या मधील निर्गंध कणसें । तैशीं तीं माणसें भक्तिहीन ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जेवीं चंदनांतील आळी । न चढे निढळीं देवाचियां ॥ ४ ॥

४४२६. तुटे मायाजाळ विघडे भवासिंधू । जरि लागे छंदु हरिनामें ॥ १ ॥ येर कर्म धर्म करितां ये काळीं । माजी तरला बळी कोण सांगा ॥ २ ॥ न पढवे वेद नव्हे शास्त्रबोध । नामाचे प्रबंध पाठ करा ॥ ३ ॥ न साधवे योग न करवे वैराग्य । साधा भक्तिभाग्य संतसंगें ॥ ४ ॥ नव्हे अनुष्ठान न कळे ब्रह्मज्ञान । करावी सोपान

कृष्णकथा ॥ ५ ॥ तुका म्हणे वर्म दावियेलें संतीं । यापरती विश्रांति आणिक नाहीं ॥ ६ ॥

४४२७. तुझें रूप पाहतां देवा । सुख झालें माझ्या जीवा ॥ १ ॥ हें तों वाचे बोलवेना । काय सांगों नारायणा ॥ २ ॥ जन्मोंजन्मींचें सुकृत । तुझे पायीं रमे चित्त ॥ ३ ॥ जरी योगाचा अभ्यास । तेव्हां तुझा निजध्यास ॥ ४ ॥ तुका म्हणे भक्त । गोड गाऊं हरीचें गीत ॥ ५ ॥

४४२८. तुझे पाय माझें भाळ । एकत्रता सर्व काळ ॥ १ ॥ हेंचि देई विठाबाई । पांडुरंगे माझे आई ॥ २ ॥ नाहीं मोक्ष मुक्ति चाड । तुझी सेवा लागे गोड ॥ ३ ॥ सदा संग सज्जनांचा । नको वियोग पंढरीचा ॥ ४ ॥ नित्य चंद्रभागे स्नान । करी क्षेत्रप्रदक्षण ॥ ५ ॥ पुंडलिक पाहोनि दृष्टीं । हर्षें नाचों वाळवंटीं ॥ ६ ॥ तुका म्हणे पांडुरंगा । तुझें स्वरूप चंद्रभागा ॥ ७ ॥

४४२९. तुझें नाम मुखीं असो देवा । विनवितो राघवा दास तुझा ॥ १ ॥ तुझ्या नामबळें तरलें पतित । म्हणोनि माझें चित्त तुझें पायीं ॥ २ ॥ तुका म्हणे तुझें नाम हें सादर । गाता निरंतर सुख वाटे ॥ ३ ॥

४४३०. दो दिवसांचा पाहुणा चालसी उताणा । कां रे नारायणा न भजसी ॥ १ ॥ तूं अखंड दुश्चित्ता तुज नेती अवचितां । मग पंढरिनाथा भजसी केव्हां ॥ २ ॥ तुका म्हणे ऐसें आहेत उदंड । तया केशव प्रचंड केवीं भेटे ॥ ३ ॥

४४३१. देहीं असोनियां देव । वृथा फिरतो निर्दैव ॥ १ ॥ देव आहे अंतर्यामीं । व्यर्थ हिंडे तीर्थग्रामीं ॥ २ ॥ नाभीं मृगाचे कस्तुरी । व्यर्थ हिंडे वनांतरीं ॥ ३ ॥ साखरेचें मूळ ऊंस । तैसा देहीं देव दिसे ॥ ४ ॥ दुधीं असतां नवनीत । नेणें तयाचे मथित ॥ ५ ॥ तुका सांगे मूढजना । देहीं देव कां पाहाना ॥ ६ ॥

४४३२. देवासी पैं भांडों एकचित्त करूनी । आम्हांसी सज्जनीं सांगितलें ॥ १ ॥ आम्हां काय आतां देवें आडोपरी । भेटी नेदी तरी सुखें नेदो ॥ २ ॥ तोचि नांदो सदा हरि पैं वैकुंठीं । आम्हां देशवटी देवो सुखें ॥ ३ ॥ देवें अभिमान चित्तांत धरिला । तरी

तो एकला राहो आतां ॥ ४ ॥ चित्तीं धरोनि नाम असों सुखें येथें । हर्षे गाऊं गीत गोविंदाचें ॥ ५ ॥ तुका म्हणे सर्व देवाची नष्टाई । आम्हीं सुखें पाहीं डुलतसों ॥ ६ ॥

४४३३. देवा ऐसा शिष्य देई । ब्रह्मज्ञानी निपुण पाही ॥ १ ॥ जो का भावाचा आगळा । भक्तिप्रेमाचा पुतळा ॥ २ ॥ ऐशा युक्ति ज्याला बाणे । तैथें वैराग्याचें ठाणें ॥ ३ ॥ ऐसा झाला हो शरीरीं । तुका लिंबलोण करी ॥ ४ ॥

४४३४. देव आतां आम्ही केला असे ऋणी । आणिकां वांचूनि काय गुंता ॥ १ ॥ एकाचें आर्जव करूं एकनिष्ठ । आणिकांचा बोभाट कामा नये ॥ २ ॥ बहुतांचे आर्जव केलिया खटपट । नाहीं हा शेवट शुद्ध होत ॥ ३ ॥ पुरता विचार आणोनी मानसीं । अंतरलों सर्वांसी पई देखा ॥४॥ तुका म्हणे देवा चरणीं असो भाव । तेणें माझा जीव संतोषे हा ॥ ५ ॥

४४३५. दारिद्रानें विप्र पीडिला अपार । तया पोटीं पोर एक असे ॥ १ ॥ बाहेर मिष्टान्न मिळे एके दिशीं । घेऊनी छंदासी त्याचि बैसे ॥ २ ॥ क्षुधाकाळीं रडे देखिलें तें मागे । कांहीं केल्या नेघे दुजें कांहीं ॥ ३ ॥ सहज कौतुकें बोले बापमाये । देवापाशीं आहे मागशी तें ॥ ४ ॥ तेव्हां तुजलागीं स्मरे नारायणा । जीवींच्या जीवना पांडुरंगा ॥ ५ ॥ लागली हे क्षुधा जात असे प्राण । काय हें निर्वाण पाहातोसी ॥ ६ ॥ ब्रह्मांडनायक विश्वाचा पाळक । वरी तिन्ही लोक पोसितोसी ॥ ७ ॥ प्राण हा उत्कर्ष जाहला विव्हळ । तेव्हां तो कृपाळ धांव घाली ॥ ८ ॥ सांडुनि वैकुंठ धांव घाली तई । आळंगिला बाहीं कृपावंतें ॥ ९ ॥ तुका म्हणे दिला क्षीराचा सागर । राहे निरंतर तयापासीं ॥ १० ॥

४४३६. दामाजीपंताची रसद गुदरली । लज्जा सांभाळिली देवरायें ॥ १ ॥ तयाचें चरित्र परिसा हो सादरें । करितों नमस्कार संत जनां ॥ २ ॥ मंगळवेढा असे वरि त कुटुंबेंसी । व्यापारी सर्वांसी मान्य सदा ॥ ३ ॥ कर्म काय करी ठाणाचा हवाला । तो कांहीं पडला कठिण काळ ॥ ४ ॥ धान्याचीं भांडारें होतीं तीं फोडिलीं । पंढरी राखिली दुष्काळांत ॥ ५ ॥ दुबळीं अनाथ तींही वांचविलीं ।

राष्ट्रांत ते झाली कीर्ति मोठी ॥ ६ ॥ मुजुम करीत होता कानडा ब्राह्मण । फिर्याद लिहून पाठविली ॥ ७ ॥ अविंद्याचें राज्य बेदरीं असतां । कागद पाहतां तलब केली ॥ ८ ॥ दामाजी पंतासि धरोनि चालविलें । इकडे या विठ्ठलें माव केली ॥ ९ ॥ विकते धारणे सवाईचें मोल । धान्याचें सकळ द्रव्य केलें ॥ १० ॥ दामाजीपंताच्या नांवें अर्जदास्त । लिहून खलेती मुद्रा केली ॥ ११ ॥ विठो पाडेवार भक्तां साह्य झाला । बेदरासी गेला रायापासी ॥ १२ ॥ जोहार मायबाप पुसती कोठिला । तंव तो म्हणे स्थळ मंगळवेढें ॥ १३ ॥ दामाजीपंतानीं रसद पाठविली । खलेती ओतिली अर्जदास्त ॥ १४ ॥ देखोनियां राजा संतोष पावला । म्हणे व्यर्थ त्याला तलब केली ॥ १५ ॥ काय तुझें नांव पुसती यंत्रधारी । तो म्हणे बेगारी विठा कीं जी ॥ १६ ॥ पावल्याचा जाब द्यावा मायबाप । करोनि घेतों माप म्हणती तें ॥ १७ ॥ पावल्याचा जाब दिधला लिहून । तसरीफ देऊन पाठविला ॥ १८ ॥ छत्री घोडा शिबिका आभरणांसहित । दिला सर्व दूत पाठवूनी ॥ १९ ॥ वाटे चुकामुक झाली याची त्यांची । ते आले तैसेचि मंगळवेढीं ॥ २० ॥ दामाजीपंतासी बेदरासी नेलें । राजा म्हणे झाले कवतुक ॥ २१ ॥ काल गेला विठा बेगारी देऊन । तसरीफ देऊन जाब दिला ॥ २२ ॥ काय तुमचें काज सांगा जी सत्वर । बोलाजी निर्धार वचनाचा ॥ २३ ॥ कैंचा विठा कोण पाठविला कधीं । काढोनिया आधीं जाब दिला ॥ २४ ॥ पाहातांचि जाब हृदय फुटलें । नयन निडारले राजा देखे ॥ २५ ॥ सांवळें सकुमार रूप मनोहर । माथां तेणें भार वाहियेला ॥ २६ ॥ दामाजीपंतासी रायें सन्मानिलें । तो म्हणे आपुलें कर्म नव्हे ॥ २७ ॥ आतां तुमची सेवा पुरे जी स्वामिया । शिणविलें सखया विठोबासी ॥ २८ ॥ निरोप घेऊनी आला स्वस्थळासी । उदास सर्वांसीं होतां झाला ॥ २९ ॥ दामाजीपंतांनीं सेविली पंढरी । ऐसा त्याचा हरि निकट वृत्ति ॥ ३० ॥ तुका म्हणे विठो अनाथ कैवारी । नुपेक्षी हा हरि दासालागीं ॥ ३१ ॥

४४३७. आतां आम्हां हेंचि काम । वाचे स्मरों रामराम ॥ १ ॥ ऐसी मोलाची हे घडी । धरूं पायांची आवडी ॥ २ ॥ अमृताची

खाणी । तये ठायीं वेंचूं वाणी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पांडुरंगा । माझ्या जीवींच्या जिवलगा ॥ ४ ॥

४४३८. आतां एक योग साधवा हा नीट । भल्याचा तो वीट मानूं नये ॥ १ ॥ जेणें योगें तुम्हां घडों पाहे दोष । ऐसा हा सायास करूं नये ॥ २ ॥ निंदक दुर्जन संग्रहीं असती । त्यांची युक्ति चित्तीं आणूं नका ॥ ३ ॥ परीक्षावे कोण राज्याचे रक्षक । विवेकाविवेक पाहोनियां ॥ ४ ॥ सांगणें नलगे सर्वज्ञ तूं राजा । अनाथांच्या काजा साह्य व्हावें ॥ ५ ॥ हेंचि ऐकोनियां चित्त समाधान । आणिक दर्शनें चाड नाहीं ॥ ६ ॥ घेऊनियां भेटी कोण हा संतोष । आयुष्याचे दिस गेले गेले ॥ ७ ॥ एकदोनी कर्में जाणोनियां वर्में । आपुलिया श्रमें राहूं आतां ॥ ८ ॥ कल्याणकारक अर्थ याचा एक । सर्वां भूतीं देख एक आत्मा ॥ ९ ॥ आत्मारामीं मन ठेवोनिया राहें । रामदासीं पाहे आपणेया ॥ १० ॥ तुका म्हणे राया धन्य जन्मक्षितीं । त्रैलोकीं हे ख्याति कीर्ति तुझी ॥ ११ ॥

४४३९. आतां मोकलावें नव्हे हें उचित । तरी कृपावंत म्हणवावें ॥ १ ॥ पूर्वी भक्त झाले सर्व अपंगिले । नाहीं उपेक्षिले तुम्हीं कोणीं ॥ २ ॥ माझिया वेळेसी कां गा लपलासी । विश्व पोसितोसी लपोनियां ॥ ३ ॥ करावी म्हणावी सर्वांभूतीं दया । तरी भेटावया येईन मी ॥ ४ ॥ तरी माझे हातीं देई मनबुद्धि । जरि दयानिधि येशिल तूं ॥ ५ ॥ तुका म्हणे तूंचि अवघा सूत्रधारी । माझी सत्ता हरी काय आहे ॥ ६ ॥

४४४०. आपुली बुटबुट घ्यावी । माझी परताप परत द्यावी ॥१॥ आपुला मंत्र नव्हे बरा । माझा बइल चुकला मोरा ॥ २ ॥ तुका म्हणे ऐशा नरा । परिस न झोंबे खापरा ॥ ३ ॥

४४४१. आपुलिया ऐसें करी । संग धरी ज्याचा हो ॥ १ ॥ म्हणउनि परपरते । वरवर तें पळतसें ॥ २ ॥ लोभिक तें लोभा लावी । बांधल्या गोवी वाचूनी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नामगोठी । पुरे भेटी तुझी देवा ॥ ४ ॥

४४४२. आधीं कां मज लावियेली सवें । आतां न राहावें तुजविण ॥ १ ॥ पाहिलेंचि तोडक कां गा नाहीं केलें । आतां उपेक्षिलें

न सोडीं मीं ॥ २ ॥ कृपेच्या सागरा न पाहें निर्वाण । झालों तुजवीण कासावीस ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कोठें गुंतलेती हरी । येई झडकरी पांडुरंगा ॥ ४ ॥

४४४३. आतां हे विनवणी प्रधान अष्टक । प्रभूसी विवेक समजावा ॥ १ ॥ प्रतिनिधि मानरक्षक चतुर । सात्विकाचें घर तुम्हांपाशीं ॥ २ ॥ मुजूमूचे धणी लेखनकारक । पत्रींचा विवेक समजावा ॥ ३ ॥ पेशवे सुरनिस चिटनिस डबीर । राजाज्ञा सुमंत सेनापति ॥ ४ ॥ भूषण पंडितराय विद्याधन । वैद्यराजा नमन माझें असे ॥ ५ ॥ पत्राचा हा अर्थ अंतरीं जाणोनी । विवंचोनी श्रवणीं घाला तया ॥ ६ ॥ सात्विक प्रेमळ दृष्टांताच्या मतें । बोलिलों बहुत कळावया ॥ ७ ॥ यथास्थित निरोप सांगणें हा राया । अर्थ पाहा वायां जाऊं नेदा ॥ ८ ॥ भिडेसाठीं बोला गाळूनी अर्थातें । अनर्थकारी तुमतें होईल तेणें ॥ ९ ॥ तुका म्हणे तुम्हां नमन अधिकाऱ्यां । सांगणें ते राया पत्र माझें ॥ १० ॥

४४४४. आतां नेम जाला । याच कळसी विठ्ठला ॥ १ ॥ हातीं न धरीं लेखणी । काय भुसकट ते वाणी ॥ २ ॥ जाणें तेणें काळ । उरला सारीन सकळ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे घाटी । चाटूं कोरडा शेवटीं ॥ ४ ॥

४४४५. अखंडकर्मा कर्मप्रकाशका । मजसाठीं कां रे झालासी मुका । धर्माधर्मप्रतिपालका । सर्वचाळका सर्वातीता ॥ १ ॥ न देखसी वर्णाश्रममर्यादा । त्याचा सर्वस्वें करिसी कामधंदा । कधीं न लाजसी तूं गोविंदा । कां रे मुकुंदा बोल आतां ॥ २ ॥ मत्स्यकूर्मादि अवतारांसाठीं । श्रमले असतील जगजेठी । करितां घडामोड सृष्टी । झालासी कष्टी काय जाणें ॥ ३ ॥ किती म्यां विनवावें श्रीपती । पुन्हां पुन्हां यावें काकुळती । पुरे आतां तुझी संगति । करुणामूर्ति काय झालें ॥ ४ ॥ काय म्यां तुजसी करावें आतां । का रे कोपलासी पंढरीनाथा । सकळ दुःखनिवारिता । पावन पतिता तुका म्हणे ॥ ५ ॥

४४४६. अनंत जुगाचा देव्हारा । निजबोधाचा घुमारा । अवचित भरला वारा । या मल्हारी देवाचा ॥ १ ॥ शुद्धसत्वाचा कवड

मोठा । बांधबिरडें बांधला गांठा । गळां वैराग्याचा पट्टा । वाटा दावूं भक्तीच्या ॥ २ ॥ हृदय कोटंबा सांगातें । घोळ वाजवूं अनुहातें । ज्ञानभंडाराचें पोतें । रितें नव्हे कल्पांतीं ॥ ३ ॥ लक्ष चौऱ्याशीं घरें चारी । या जन्माची केली वारी । प्रसन्न झाला देव मल्लारी । सोहं-भावीं राहिलों ॥ ४ ॥ या देवाचे भरतां वारें । अंगीं प्रेमाचें फेपरें । गुरगुरू करी वेडे चारें । पाहा तुकें भुंकविलें ॥ ५ ॥

४४४७. अनाथाचा सखा ऐकिला प्रताप । होसी कृपावंत मजवरी ॥ १ ॥ माझिया गा चित्त करीं शिकवण । जेणें तुझे चरण जोडतील ॥ २ ॥ जोडोनिया कर येतों काकुलती । रखुमाईच्या पति कृपावंता ॥ ३ ॥ हरुषें निर्भर करीं माझें मन । दाखवीं चरण पांडुरंगा ॥ ४ ॥ तुझे भेटीविण जन्म गेला वायां । भजन कराया शक्ति नाहीं ॥ ५ ॥ न घडे तुझी सेवा न घडे पूजन । जन्मोनि निष्कारण जाऊं पाहे ॥ ६ ॥ तुका म्हणे हरि करावें या काय । भजनासी साह्य होई बापा ॥ ७ ॥

४४४८. अतित्याई देतां जीव । नये कींव देवासी ॥ १ ॥ थोड्यासाठीं राग आला । जीव दिला गंगेंत ॥ २ ॥ त्यासि परलोकीं नाहीं मुक्ति । अधोगति चुकेना ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कृष्णराम । स्मरतां श्रम वारती ॥ ४ ॥

४४४९. अगा ये मधुसूदना माधवा । अगा ये कमळापति यादवा । अगा श्रीधरा केशवा । अगा बांधवा द्रौपदीच्या ॥ १ ॥ अगा विश्वव्यापका जनार्दना । गोकुळवासी गोपिकारमणा । अगा गुणनिधि गुणनिधाना । अगा मदना कंसाचिया ॥ २ ॥ अगा सर्वो-त्तमा सर्वेश्वरा । गुणातीता विश्वंभरा । अगा निर्गुण निराकारा । अगा आधारा दीनाचिया ॥ ३ ॥ अगा उपमन्यु सहाकारा । अगा शयना फणिवरा । अगा काळकृतांत असुरा । अगा अपारा अलक्षा ॥ ४ ॥ अगा वैकुंठनिवासा । अगा अयोध्यापति राजहंसा । अगा ये पंढरीनिवासा । अगा सर्वेशा सहज रूपा ॥ ५ ॥ अगा परमात्मा परमपुरुषा । अगा अव्यया जगदीशा । अगा कृपाळुवा आपुल्या दासा । तोडीं भवपाशा तुका म्हणे ॥ ६ ॥

४४५०. अगा पंढरीराया । वेगीं येई तूं सावया ॥ १ ॥ दीन-

ंधु तुझें नाम । देईं आपुलें आम्हां प्रेम ॥ २ ॥ जीवनकळा तूं
विश्वाची । तूंचि माउली अनाथाची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पुंडलिका ।
ठेवीं मस्तकीं पादुका ॥ ४ ॥

४४५१. अखंड क्षीराब्धी भरितें आलें । अध्यात्मविद्येचें भांडार
उघडिलें । सूर्यकोटीस तेज फांकलें । ध्यानीं प्रगटिलें भक्तांचिया
। १ ॥ अनादि ब्रह्मज्ञानाचें गुज । श्रवणीं अवचित पडलें सहज ।
परम निर्वाणाचें बीज । गुंडाळिलें निज सर्व भाग्यें ॥ २ ॥ मंत्र
महामंत्र मंगळनिधि । सत्संग दर्शनें प्रगटलें आधीं । वैराग्यविवेकाची
बुद्धि । नामामृत सिद्धि साधिलें तें ॥ ३ ॥ क्षमा दया शांतीचें
निजसुख । सच्चित्सुखें बोलिला पुंडलिक । अनंत सुखाचा हरिख ।
उगवला देख पंढरिये ॥ ४ ॥ नेणें भवभक्तीची निरपेक्षता । नेणें
भूतदयेची ममता । तुका म्हणे पंढरीनाथा । संग साधुसंतां देईं
आतां ॥ ५ ॥

४४५२. आले सुरवर नाना पक्षी झाले । सकळ अवतरलें श्वापद-
वेषें ॥ १ ॥ श्वानखररूपी होउनियां आले । उच्छिष्ट कवळ वेंचि-
ताती ॥ २ ॥ होउनियां दीन हात पसरिती । मागोनियां घेती
उष्टावळी ॥ ३ ॥ अभिमान आड घालोनि बाहेरी । तयां म्हणे हरी
प्यारे धणी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे धणी लाधली अपार । तया सुखा
पार काय सांगों ॥ ५ ॥

४४५३. आम्ही हरिचे हरिचे । शूर कळिकाळा यमाचे ॥ १ ॥
नामघोष बाण साचे । भाले तुळसीमंजरीचे ॥ २ ॥ आम्ही हरिचे
हरिचे दास । कळिकाळावरी घालूं कास ॥ ३ ॥ आम्ही हरिचे हरिचे
दूत । पुढें पळती यमदूत ॥ ४ ॥ तुका म्हणे आम्हांवरी । सुदर्शन
घरटी करी ॥ ५ ॥

४४५४. आम्हीं आलों गांवगुंड । अवघ्या पुंड भूतांसी ॥ १ ॥
दुसरें तें खेळों आलें । एका बोलें तो मियां ॥ २ ॥ अवघियांचा
घेऊं लाग । नेंदू अंग शिवाय ॥ ३ ॥ तुका म्हणे खुंदूं नाद । चिंतूं
वाद सर्तीनें ॥ ४ ॥

४४५५. आम्हां हेंचि काम । वाचे गाऊं तुझें नाम ॥ १ ॥
आयुष्य मोलाची हे घडी । धरूं पायांची आवडी ॥ २ ॥ अमृताची

खार्णी । याचे ठायीं वेंचू वाणी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पांडुरंगा । माझ्या जीवाच्या जिवलगा ॥ ४ ॥

४४५६. आमुचे दंडवत पायांवरी डोई । व्हावें उतराई ठेवूनियां ॥ १ ॥ कराल तें कांहीं नव्हे जी विठ्ठला । चित्त द्यावें बोला बोबडियां ॥ २ ॥ तुका म्हणे आम्ही लडिवाळें अनाथें । म्हणोनि दीनानाथें सांभाळावें ॥ ३ ॥

४४५७. आपुल्या पोटासाठीं । करी लोकांचिया गोष्टी ॥ १ ॥ जेणें घातलें संसारीं । विसरला तोचि हरी ॥ २ ॥ पोटा घालीं अन्न । न म्हणे पतितपावन ॥ ३ ॥ मी कोठिल आणि कोण । हें न कळे ज्या लागून ॥ ४ ॥ तुका म्हणे नरस्तुति । करितों भाट त्रिजगतीं ॥ ५ ॥

४४५८. उपजला प्राणी न राहे संसारीं । बैसला शेजारीं काळ उभा ॥ १ ॥ पाहा तो उंदीर घेउनि जाय बोका । तैसा काळ लोकां नेत असे ॥ २ ॥ खाटिकाचे घरीं अजापुत्र पाहे । कसाबाची गाय वांचे कैसी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कांहीं करा काढाकाढी । जाती ऐसी घडी पुन्हां न ये ॥ ४ ॥

४४५९. उधानु काटीवरी चोपडूची आस । नवरा राजस मिरवतसे ॥१॥ जिव्हाळ्याच्या कांठीं उबाळ्याच्या मोठा । नवरा चोहटा मिरवतसे ॥ २ ॥ तुळशीची माळ नवरीचे कंठीं । नोवरा वैकुंठीं वाट पाहे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐशी नोवऱ्याची कथा । परमार्थ वृथा बुडविला ॥ ४ ॥

४४६०. उदार कृपाळ पतितपावना । ब्रिदें नारायणा जाती वायां ॥ १ ॥ वर्णिताती श्रुति नेणें तुझा पार । राहे मौनाकार नेति ऐसें ॥ २ ॥ तेथें माझा धांवा पावे कोणीकडे । अदृष्ट हें पुढें वोढवलें ॥ ३ ॥ कोण ऐसा भक्त लाधला भाग्यासी । आठवण ऐसी द्यावी तुज ॥ ४ ॥ तुका म्हणे नको पाहों माझा अंत । जाणोनि हे मत उडी घालीं ॥ ५ ॥

४४६१. उच्चारूं यासाठीं । आम्हीं नाम तुझें कंठीं ॥ १ ॥ येसी धांवत धांवत । माउलिये कृपावंते ॥ २ ॥ पाय चित्तीं धरूं । क्रीडा भलते ठायीं करूं ॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझे गंगे । प्रेमभरित पांडुरंगे ॥ ४ ॥

४४६२. अनाथांचा नाथ पतितपावन । दीनाचें रक्षण करीतसे ॥ १ ॥ ऐसें जाणोनियां नामीं विश्वासलों । भीमातीरा आलों धांवतचि ॥ २ ॥ स्नान हे करितां त्रिताप निवाले । महाद्वारा आलें मन माझें ॥ ३ ॥ तेथें अणुमात्र रीग नव्हे याचा । परतलों साचा तेथूनियां ॥ ४ ॥ पुंडलिकापाशीं येऊनि पुसलें । चिन्मय दाटले जनार्दन ॥ ५ ॥ तुका म्हणे आतां दुजा धर्म नाहीं । बाप तरी आई तोचि विठो ॥ ६ ॥

४४६३. अपराध झाले जरी असंख्यात । तरी कृपावंत नाम तुझें ॥ १ ॥ तुझें लडिवाळ तुज कृपा यावी । म्यां वाट पहावी कवणाची ॥ २ ॥ मायबाप माझा रुक्मादेवीवर । हा दृढ निर्धार अंतरींचा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कोणे गोष्टीचें संकट । न घालीं मज भेट नारायणा ॥ ४ ॥

४४६४. एकली वना चालली राना । चोरुनि जना घराचारी ॥ १ ॥ कोणी नाहीं संगीसवें । देहभावें उदास ॥ २ ॥ जाउनि पडे दुर्घट वनीं । श्वापदांनीं वेढिली ॥ ३ ॥ मार्ग न चले जातां पुढें । भय गाढें उदेलें ॥ ४ ॥ मागील मागें अंतरलीं । पुढील चाली खोळंबा ॥ ५ ॥ तुका म्हणे चिंती यासी । हृदयस्थासी आपुल्या ॥ ६ ॥

४४६५. ऐसा मी अपार पार नाहीं अंत । परि कृपावंत भाविकांचा ॥ १ ॥ दुर्जना चांडाळां करीं निर्दाळण । करीं संरक्षण अंकिताचें ॥ २ ॥ भक्त माझे सखे जिवलग सांगाती । सर्वांग त्यांप्रती वोडवीन ॥ ३ ॥ पीतांबरछाया करीन त्यावरी । सदा त्यांचे घरीं दारीं उभा ॥ ४ ॥ माझे भक्त मज सदा जे रातले । त्यां घरीं घेतलें धरणें म्यां ॥ ५ ॥ काठें हें वचन ठेविलें ये वेळे । तुका म्हणे डोळे झांकियले ॥ ६ ॥

४४६६. एकमेकीं घेतीं थडका । पाडी धडका देऊनी ॥ १ ॥ एकमेकां पाठीवरी । बैसोनी करिती टवाळी ॥ २ ॥ हात हात हाणे लाहीं । पळतां घाई चुकविती ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लपणी चपणी । एका हाणी पाठीवरी ॥ ४ ॥

४४६७. एक प्रेमगुज ऐकें जगजेठी । आठवली गोष्टी सांगतसें

॥ १ ॥ एक मृगी दोन्ही पाडसांसहित । आनंदें चरत होती वनीं ॥ २ ॥ अवचितां तेथें पारधी पातला । घेउनियां आला श्वानें दोन्ही ॥ ३ ॥ एकीकडे त्याणें चिरल्या वाघुरा । ठेविलें श्वानपुत्रां एकीकडे ॥ ४ ॥ एकीकडे तेणें वोणवा लाविला । आपण राहिला एकीकडे ॥ ५ ॥ चहूंकडोनियां मृगें वेढियेलीं । स्मरों तीं लागलीं नाम तुझें ॥ ६ ॥ रामा कृष्णा हरी गोविंदा केशवा । देवांचिया देवा पावें आतां ॥ ७ ॥ कोण रक्षी आतां ऐशिये संकटीं । बापा जगजेठी तुजविण ॥ ८ ॥ आइकोनि तुम्ही तयांचीं वचनें । कृपाअंतःकरणें कळवळिलां ॥ ९ ॥ आज्ञा तये काळीं केली पर्जन्यासी । वेगीं पावकासी विझवावें ॥ १० ॥ ससें एक तेथें उठवुनि पळविलें । तया पाठीं गेलीं श्वानें दोन्ही ॥ ११ ॥ मृगें चमकोनी सत्वर चाललीं । गोविंदें रक्षिलें म्हणोनियां ॥ १२ ॥ ऐसा तूं कृपाळु दयाळू आहेसी । आपुल्या भक्तांसी जीवलग ॥ १३ ॥ ऐसी तुझी कीर्ति जीवीं आवडली । रखुमाईच्या पती तुका म्हणे ॥ १४ ॥

४४६८. एक ते गाढव मनुष्याचे वेष । हालविती पुंस पुढें दाढी ॥ १ ॥ निंदा हें भोजन जेवण तयांसी । जोडी घरीं रासी पातकांच्या ॥ २ ॥ तुका म्हणे सुखें बैसोनियां खाती । कुंभिपाकीं होती नर्कवासी ॥ ३ ॥

४४६९. उभय भाग्यवंत तरीच समान । स्थळी समाधान तरीच राहे ॥ १ ॥ युक्तीचें गौरव नसतां जिव्हाळा । सांचवणी जळापरी नाश ॥ २ ॥ लोखंडा परीस ज्ञानिया तो शठ । नांवाचा पालट दगड खरा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे अवघे विनोदाचे ठाव । एकात्मक भाव नाहीं तेथें ॥ ४ ॥

४४७०. करोनि स्नान आणि देवधर्म । क्रिया नित्य नेम तुजसाठीं ॥ १ ॥ तुजलागीं दानें तुजलागीं तीर्थें । सकळही व्रतें तुजलागीं ॥ २ ॥ सकळ चित्तवृत्ति दिवस आणि राती । आवडसी प्रीतीं नारायणा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे याहो पवित्राच्या राया । प्राणविसाविया पांडुरंगा ॥ ४ ॥

४४७१. कटावरी कर कासया ठेविले । जननी विठ्ठले जीवलगे ॥१॥ शंखचक्रगदा कमळमंडित । आयुधें मंडित कृष्णाबाई ॥२॥ क्षण

एक धीर होत नाहीं चित्ता । केव्हां पंढरीनाथा भेटशील ॥३॥ तुका म्हणे हेंचि करीं देई क्षेमा । तईच विश्रामा पावईन ॥ ४ ॥

४४७२. कवण दिस येईल कैसा । न कळे संपत्तीचा भरंवसा ॥ १ ॥ चौदा चौकडिया लंकापति । त्याची कोण झाली गति ॥ २ ॥ लंकेसारिखें भुवन । त्याचे त्यासी पारखें जाण ॥ ३ ॥ तेहतीस कोटी बांदवडी । राज्य जातां नलगे घडी ॥ ४ ॥ ऐसें अहंतेनें नाडिले । तुका म्हणे वायां गेले ॥ ५ ॥

४४७३. ओले मातीचा भरवंसा । कारे धरिशी मानसा ॥ १ ॥ डोळे चिरीव चांगले । वृद्धपणीं सरक्या झाले ॥ २ ॥ नाक सरळ चांगलें । येऊन हनुवटीं लागलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आलें नाहीं । तंव हरिला भज रे कांहीं ॥ ४ ॥

४४७४. ऐसी माझी वाणी दीनरूप पाहे । हे त्या करुणा आहे हृदयस्थाची ॥ १ ॥ नहों केविलवाणें नाहीं आम्ही दीन । सर्वदा शरण पांडुरंगीं ॥ २ ॥ पांडुरंग आम्हां पाळिता पोसिता । आणिकांची कथा काय तेथें ॥ ३ ॥ तुझी भेट घेणें काय हें मागणें । आशेचें हें शून्य केलें आम्हीं ॥ ४ ॥ निराशेचा गांव दिधला आम्हांसी । प्रवृत्तिभागासी सांडियेलें ॥ ५ ॥ पतिव्रतेचें हें मन पति भेटो । तैसें आम्हीं विठोमाजी नांदों ॥ ६ ॥ विश्व हें विठ्ठल नाहीं दुजें कांहीं । देखणें तुझेंही तयामाजी ॥ ७ ॥ तुजही विठ्ठल ऐसेंचि वाटलें । परि एक आलें आडवें हें ॥ ८ ॥ सद्गुरुश्रीरामदासाचें भूषण । तेथें घालीं मन चळों नको ॥ ९ ॥ बहुतां ठायीं वृत्ति । चावळली जेव्हां । रामदास्य तेव्हां घडे कैसें ॥ १० ॥ तुका म्हणे बापा चातुर्यसागरा । भक्तिभाव तारा भाविकांसी ॥ ११ ॥

४४७५. कोटिजन्म पुण्यसाधन साधिलें । तेणें हातां आलें हरीदास्य ॥ १ ॥ रात्रीं दिवस ध्यान हरीचें भजन । कायावाचामन भगवंतीं ॥ २ ॥ ऐसिया प्रेमळा म्हणताती वेडा । संसार रोकडा बुडविला ॥ ३ ॥ एकवीस कुळें जेणें उद्धारिलीं । हे तो न कळे झोली भाग्यमंदा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे त्याचें पायधुळी मिळे । भवभय पळे वंदितांचि ॥ ५ ॥

४४७६. कैसी करूं तुझी सेवा । ऐसें सांगावें जी देवा । कैसा

आणूं अनुभवा । होसी ठावा केशापरी ॥ १ ॥ कर्मभ्रष्ट माझें मन । नेणें जप तप अनुष्ठान । नाहीं इंद्रियांसी दमन । नव्हे मन एकविध ॥ २ ॥ नेणे यातीचा आचार । नेणें भक्तीचा विचार । मज नाहीं संताचा आधार । नाहीं स्थिर बुद्धि माझी ॥ ३ ॥ न सुटे माया जाळ । नाहीं वैराग्याचें बळ । न जिंकवती सबळ । काम क्रोध शरीरीं ४ ॥ आतां राख कैसें तरी । मज नुपेक्षावें हरी । तुम्हीं ब्रीदें चराचरीं । तैसीं साच करी तुका म्हणे ॥ ५ ॥

४४७७. कीर्तनाचा विकरा मातेचें गमन । भाड खाई धन विटाळ तो ॥ १ ॥ हरिभक्ताची माता हे हरिगुण कीर्ति । इजवर पोट भरिती चांडाळ ते ॥ २ ॥ अंत्यज हा ऐसें कल्पांतीं करीना । भाड हे खाईना जननीची ॥ ३ ॥ तुका म्हणे त्याचें दर्शनही खोटें । पूर्वजांसी नेटें नरका धाडी ॥ ४ ॥

४४७८. किती लाजिरवाणा । मरे उपजोनि शहाणा ॥ १ ॥ एका घाई न करीं तुटी । न निघे देवासोई भेटी ॥ २ ॥ सोसूनि आबाळी । घायाळ तें ढुंग चोळी ॥ ३ ॥ सावध करी तुका । म्हणे निजले हो आइका ॥ ४ ॥

४४७९. किडा अन्नाचें माणूस । त्याचा म्हणविल्या दास ॥ १ ॥ तेही त्यासी उपेक्षीना । बोल आपुला सांडिना ॥ २ ॥ तो तूं नराचा नरेंद्र । तुजपासूनि इंद्र चंद्र ॥ ३ ॥ तुका म्हणे विश्वंभर । तुज वर्णी फणीवर ॥ ४ ॥

४४८०. कासयासी व्यर्थ घातले संसारीं । होतें तैसें जरी तुझे चित्तीं ॥ १ ॥ तुझिये भेटीची थोर असे आस । दिसोनी निरास आली मज ॥ २ ॥ आतां काय जिणें झालें निरर्थक । वैकुंठनायक भेटेचि ना ॥ ३ ॥ आडलासी काय कृपेच्या सागरा । रखुमादेवीवरा सोइरिया ॥ ४ ॥ तुका म्हणे देई चरणाची सेवा । नुपेक्षी केशवा मायबापा ॥ ५ ॥

४४८१. काशीयात्रा पांच द्वारकेच्या तीन । पंढरीची जाण एक यात्रा ॥ १ ॥ काशी देह विटंबणें द्वारके जाळणें । पंढरीसी होणें ब्रह्मरूप ॥२॥ तुका म्हणे असो अथवा नसो भाव । दर्शनें पंढरीराव मोक्ष देतो ॥ ३ ॥

४४८२. काय मागें आम्ही गुंतलों काशानीं । पुढें वाहो मनीं धाक देवा ॥ १ ॥ कीर्ति चराचरीं आहे तैशी आहे । भेटोनियां काय द्यावें आम्हां ॥ २ ॥ घेऊनी धरणें बैसती उपवासी । हट आम्हांपासी नाहीं तैसा ॥ ३ ॥ तातडी तयांनीं केली विटंबना । आम्हां नारायणा काय उणें ॥ ४ ॥ नाहीं मुक्तिचाड वास वैकुंठींचा । जीवभाव आमुचा देऊं तुज ॥ ५ ॥ तुका म्हणे काय मानेल तें आतां । तूं घेई अनंता सर्व माझें ॥ ६ ॥

४४८३. काय पाहातोसी कृपेच्या सागरा । नराच्या नरेंद्रा पांडुरंगा ॥ १ ॥ नामाचा प्रताप ब्रिदाचा बडिवार । करावा साचार नारायणा ॥ २ ॥ कलीमाजी देव बौद्धरूप झाला । जगाचिया बोला लागूं नका ॥ ३ ॥ माय पुत्रा काय मारूं पाहे कळी । जगाची ढवाळी काय काज ॥ ४ ॥ तुका म्हणे याहो कृपेच्या सागरा । रुकुमादेवीवरा मायबापा ॥ ५ ॥

४४८४. कां रे दाटोन होतां वेडे । देव आहे तुम्हांपुढें ॥ १ ॥ ज्यासी पाठ नाहीं पोट । करी त्रैलोक्याचा घोंट ॥ २ ॥ तुमची तुम्हां नाहीं सोय । कोणाचें बा काय ॥ ३ ॥ तुका गातो नामीं । तेथें नाहीं तुम्ही आम्ही ॥ ४ ॥

४४८५. कां रे पुंड्या मातलासी । उभें केलें विठ्ठलासी ॥ १ ॥ वस्ति क्षीरसागरवासी । आला उभा पंढरीसी ॥ २ ॥ भक्ति देखोनि निकट । देवें सोडियेलें वैकुंठ ॥ ३ ॥ तुका म्हणे बळी । तूंचि एक भूमंडळीं ॥ ४ ॥

४४८६. कामिनीसी जैसा आवडे भ्रतार । इच्छीत चकोर चंद्र जैसा ॥ १ ॥ तैसी हे आवडी विठ्ठलाचे पायीं । लागलीया नाहीं गर्भवास ॥ २ ॥ दुष्काळें पीडिल्या आवडे भोजन । आणिक जीवन तृषाक्रांता ॥ ३ ॥ कामातुर जैसा भय लज्जा सांडोनि । आवडे कामिनी सर्वभावें ॥ ४ ॥ तुका म्हणे तैसी राहिली आवडी । पांडुरंग थडी पाववील ॥ ५ ॥

४४८७. काम क्रोध पडले पर्वत । राहिला अनंत पलीकडे ॥१॥ नुलंघवे मज न सांपडे वाट । दुस्तर हा घाट वैरियांचा ॥ २ ॥

आतां कैंचा मज सखा नारायण। गेला अंतरोन पांडुरंग ॥ ३ ॥ तुका म्हणे व्यर्थ मोलाचे शरीर। गेलें हा विचार कळों आला ॥ ४ ॥

४४८८. नाहीं संसाराची चाड। गाऊं हरिचें नाम गोड ॥ १ ॥ हो कां प्राणाचाही घात। परि हा न सोडीं अनंत ॥ २ ॥ जन्मोजन्मीं हाचि धंदा। संतसंग राहो सदा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे भाव। तो हा जाणा पंढरीराव ॥ ४ ॥

४४८९. नाहीं संतांशीं शरण। काय वाचोनी पुराण ॥ १ ॥ म्हणे विठ्ठलाचा दास। देखोनी परनारीस हांसे ॥ २ ॥ करिती विठोबाची भक्ति। दयाधर्म नाहीं चित्तीं ॥३॥ तेथें नाहीं माझा देव। व्यर्थ श्रमवी हा जीव ॥ ४ ॥ अंगीं नाहीं क्षमा दया। म्हणती भेट पंढरीराया ॥ ५ ॥ नाहीं धर्माची वासना। काय करोनी प्रदक्षिणा ॥ ६ ॥ ऐसें नव्हे भक्तिवर्म। तेथें नाहीं माझा राम ॥ ७ ॥ नये कृपा कांहीं केल्या। नये घाम जीव गेल्या ॥ ८ ॥ जैसी खड्गाची धार। विठ्ठलचरणीं तुका शूर ॥ ९ ॥

४४९०. नाहीं रिकामीक परि वाहे मनीं। तया चक्रपाणी साह्य होय ॥ १ ॥ उद्वेग जिवासी पंढरीचें ध्यान। तया नारायण साह्य करी ॥ २ ॥ शरीरासी बळ नाहीं स्वता भाव। तया पंढरीराव साह्य करी ॥३॥ असो नसो बळ राहे पराधीन। तरी अनुमान करूं नका ॥ ४ ॥ तुका म्हणे येणें करोनी चिंतन। तया नारायण जवळीक ॥ ५ ॥

४४९१. नामाचा डांगोरा फिरवीं घरोघरीं। म्हणा हरी हरी सर्व भावें ॥ १ ॥ नामें हरती कर्में वैकुंठीची पै वस्ति। संनिध श्रीपति सदोदित ॥ २ ॥ नामाचा महिमा बहुतां कळला। नामें उद्धरिला अजामेळ ॥३॥ गजेंद्राची स्थिति पुराणीं बोलती। नामेंचि श्रीपति पावलासे ॥ ४ ॥ तुका म्हणे नाम घेतां मुक्ति आहे। नामें सर्व पाहें आकळिलें ॥ ५ ॥

४४९२. नाम पावन पावन। त्याहूनि पवित्र आहे कोण ॥ १ ॥ शिव हालाहालें तापला। तोही नामें शीतल झाला ॥ २ ॥ शिवास नामाचा आधार। केला कळिकाळ किंकर ॥ ३ ॥ मरण झालें

काशीपुरीं । तेथें नामचि उद्धरी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे अवघीं चोरें । एक हरिनाम सोईरें ॥ ५ ॥

४४९३. नाम तारक भवसिंधु । विठ्ठल तारक भवसिंधु ॥ १ ॥ नामधारक तया अरि मित्र । समता त्यागुनिया क्रोधु ॥ २ ॥ नाम धारक तया । कदापि न घडे विषयाचा बाधु ॥ ३ ॥ ज्या नामें तरलें शुकादिक । नारद संत मुनिजन साधु ॥ ४ ॥ जाणूनियां जें नसरे । तें नेणती जैसा गज अंधु ॥ ५ ॥ सहज तुकया । नामचि जपतां स्वरूपीं वेधु ॥ ६ ॥

४४९४. नव्हे हें कवित्व टांकसाळी नाणें । घेती भले जन भले लोक ॥ १ ॥ लागलासे झरा पूर्ण नवनीतें । सेविलिया हित फार होय ॥ २ ॥ तुका म्हणे देवा केला बलात्कार । अंगा आलें फार महंतपण ॥ ३ ॥

४४९५. नव्हे निष्ठावंत तुज काय बोल । सेवेविण मोल मागतसें ॥ १ ॥ न घडे भजन शुद्धभावनिष्ठा । आपुल्या अदृष्टावरी बोल ॥ २ ॥ पूर्वी झाले भक्त असंख्य विरक्त । कामक्रोधअहंते निर्दाळिले ॥ ३ ॥ ऐसी अंगवण नाहीं मज देवा । करीतसे हेवा भेटावया ॥ ४ ॥ कृपा करोनियां पुरवीं असोसी । आपुल्या ब्रीदासी राखावया ॥ ५ ॥ तुका म्हणे एक बाळक अज्ञातें । त्यासी हे पोसितें मायबापें ॥ ६ ॥

४४९६. न म्हणे वो आम्ही आपुलेनि चित्तीं । निःशेष अतिप्रीति विषयीं तो ॥ १ ॥ खोटा तो विटाळ । म्हणोनि गावाळ सांडियेलें ॥ २ ॥ भांगतमाखूचा चित्ताचा आदर । कोरडें उत्तर चाटावें तें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्हीं नव्हों फजितखोर । तुटीचा व्यापार करावया ॥ ४ ॥

४४९७. नरदेह वायां जाय । सेवीं सद्गुरूचे पाय ॥ १ ॥ सांडोनियां अहंभाव । वरीं भक्ति पूजीं देव ॥ २ ॥ थोराचिये वाटे । जातां भवशोक आटे ॥ ३ ॥ प्रल्हादातें तारी । तुका म्हणे कंठीं धरीं ॥ ४ ॥

४४९८. नको विद्या वयसा आयुष्य फारसें । नाहीं मज पिसें मुक्तीचेंही ॥ १ ॥ रामकृष्ण म्हणतां जावो माझा प्राण । हेंचि कृपा-

दान मागतसें ॥ २ ॥ नको धन मान न वाढो संतान । मुखीं नारायण प्राण जावा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे दीन काकुलती येतों । तुज निरवितों पांडुरंगा ॥ ४ ॥

४४९९. नको येऊं लाजे होय तूं परती । भजों दे श्रीपती सखा माझा ॥ १ ॥ तुझे संगतीनें मोठा झाला घात । झालों मी अंकित दुर्जनाचा ॥ २ ॥ तुका म्हणे रांडे घेईन काटीवरी । धनी सहाकारी राम केला ॥ ३ ॥

४५००. न कळे महिमा वेद मौनावले । जेथें पांगुळले मनपवन ॥ १ ॥ चंद्र सूर्य ज्याचें तेज वागविती । तेथें माझी मती कोणीकडे ॥ २ ॥ काय म्यां वानावें तुझ्या थोरपणा । सहस्रवदना वर्णवेना ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्ही बाळ तूं माउली । कृपेची साउली करीं देवा ॥ ४ ॥

४५०१. धरोनियां फरश करीं । भक्तजनांचीं विघ्नें वारी ॥ १ ॥ ऐसा गजानन महाराजा । त्याचे चरणीं हालो लागो माझा ॥ २ ॥ सेंदूर शमी बहु प्रिय ज्याला । तुरा दुर्वांचा शोभला ॥३॥ उंदिर असे जयाचें वहन । माथां जडितमुगुट पूर्ण ॥ ४ ॥ नागयज्ञोपवीत रुळे । शुभ्र वस्त्र शोभित साजिरें ॥ ५ ॥ भावमोदक हरभरी । तुका भावें हे पूजा करी ॥ ६ ॥

४५०२. धरिल्या देहाचें सार्थक करीन । आनंदें भरीन तिन्ही लोक ॥ १ ॥ लावीन निशाण जावया वैकुंठा । माजवीन पेठा कीर्तनाच्या ॥ २ ॥ नामाचिया नौका करीन सहस्रवरि । नावाडा श्रीहरी पांडुरंग ॥ ३ ॥ भाविक हो येथें धरा रे आवांका । म्हणे दास तुका शुद्ध याती ॥ ४ ॥

४५०३. धन्य त्या गौळणी इंद्राच्या पूजनीं । नैवेद्य हिरोनि खातो कृष्ण ॥ १ ॥ अरे कृष्णा इंद्र अमर इच्छिती । कोण तयांप्रति येईल आतां ॥ २ ॥ तुका म्हणे देव दाखवि विंदान । नैवेद्य खाऊन हांसों लागे ॥ ३ ॥

४५०४. धन्य झालों हो संसारीं । आम्ही देखिली पंढरी ॥ १ ॥ चंद्रभागे करूं स्नान । पुंडलीकाचें दर्शन ॥ २ ॥ करूं क्षेत्रप्रद-

क्षिणा । भेटूं संत या सज्जना ।। ३ ॥ उभे राहूं गरुडपारीं । डोळे भरुनी पाहों हरी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे वाळवंटीं । महालाभ फुकासाठीं ॥ ५ ॥

४५०५. पाप ताप माझे गुणदोष निवारी । कृष्णा विष्णु हरी नारायणा ॥ १ ॥ काम क्रोध वैरी घालोनी बाहेरी । तूं राहें अंतरीं पांडुरंगा ॥ २ ॥ करिशील तरी नव्हे काई एक । निर्मिलें त्रैलोक्य हेळामात्रें ॥ ३ ॥ समर्थासी काय आम्ही शिकवावें । तुका म्हणे यावें पांडुरंगा ॥ ४ ॥

४५०६. प्रपंचाची पीडा सोसितो अघोरी । जया क्षणभरी नाम नये ॥ १ ॥ नाम नाठवितो आत्मया रामाचें । धिग जिणें त्याचें भवा मूळ ॥ २ ॥ मूळ तें पापाचें आचरण तयाचें । नाहीं राघवाचें स्मरण त्या ॥ ३ ॥ स्मरण भजन नावडे जयासी । आंदणीया दासी यमदूता ॥ ४ ॥ चिंतन रामाचें न करी तो दोषी । एकांत तयासी बोलों नये ॥ ५ ॥ नये त्याचा संग धरूं म्हणे तुका । धरितां पातकां वाटेकरी ॥ ६ ॥

४५०७. पंधरा दिवसांमाजी साक्षात्कार झाला । विठोबा भेटला निराकार ॥ १ ॥ भांवगिरिपाठारी वस्ति जाण केली । वृत्ति थिरावली परब्रह्मीं ॥ २ ॥ निर्वाण जाणोनि आसन घातलें । ध्यान आरंभिलें देवाजीचें ॥ ३ ॥ सर्प विंचू व्याघ्र आंगासी झोंबले । पीडूं जे लागले सकळिक ॥ ४ ॥ दीपकीं कर्पूर कैसा तो विराला । तैसा देह जाला तुका म्हणे ।। ५ ॥

४५०८. पंढरीस जाऊं म्हणती । यम थोर चिंता करिती ॥ १ ॥ या रे नाचों ब्रह्मानंदें । विठ्ठल नामाचिया छंदें ॥ २ ॥ धरिली पंढरीची वाट । पापें रिगालीं कपाट ॥ ३ ॥ केलें भीवरेचें स्नान । यमपुरीं पाडिलें खान ॥ ४ ॥ दुरोनि देखिली पंढरी । पापें गेलीं दुरच्यादुरी ॥ ५ ॥ दुरोनि देखिलें राउळ । हरुषें नाचति गोपाळ ॥ ६ ॥ तुका म्हणे नाहीं जाणें । अखंड पंढरीये राहणें ॥ ७ ॥

४५०९. पंढरीं पावन झालें माझें मन । आतां करूं ध्यान विठोबाचें ॥१॥ आतां ऐसें करूं नाम गाऊं गीतीं सुखाचा सांगाती

विठ्ठो करूं ॥ २ ॥ संग करूं त्याचा तो सखा आमचा । अनंता जन्माचा मायबाप ॥ ३ ॥ परतोनि सोई धरीं कां रे मना । विठ्ठल-चरणां घालीं मिठी ॥ ४ ॥ घातलीसे मिठी नाहीं भक्तिभाव । उदार पंढरीराव तुका म्हणे ॥ ५ ॥

४५१०. पंढरीची वारी जयाचिये घरीं । पायधुळी शिरीं वंदिन त्याची ॥ १ ॥ दासाचा मी दास पोसणा डिंगर । आतां बहु फार काय बोलों ॥ २ ॥ जातीचें मी हीन न कळे भजन । म्हणोनि संतचरण इच्छितसें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मज म्हणावें आपुलें । बहुतां तारिलें संतजनीं ॥ ४ ॥

४५११. पंढरीचा वारकरी । खेपा वैकुंठ बंदरीं ॥ १ ॥ तया नाहीं आणखी येणें । सदा वैकुंठीं राहणें ॥ २ ॥ आला गेला केल्या यात्रा । उद्धरिलें कुळा सर्वत्रा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे नाहीं । यासि संदेह कल्पांतींही ॥ ४ ॥

४५१२. पंढरपुरीचें दैवत भजावें । काया वाचा जावें शरण त्या ॥ १ ॥ मनीं ध्यान करीं अहंता धरूनी । तया चक्रपाणी दूर ठेला ॥ २ ॥ मान अभिमान सांडुनियां द्यावे । अवघ्या नीच व्हावें तरी प्राप्ति ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हेंचि कोणासी सांगावें । सादर होऊनि भावें भजें देवा ॥ ४ ॥

४५१३. पंचाग्निसाधन करूं धुम्रपान । काय तीर्थाटन करूं सांग ॥ १ ॥ सांग कोणे देशीं आहे तुझें गांव । धेवोनियां धांव येऊं तेथें ॥ २ ॥ सांग कांहीं वृत्त कोण करूं व्रत । जेणें कृपावंत होसील तूं ॥ ३ ॥ वाटतें शेवटीं झालासी निष्ठुर । न देसी उत्तर तुका म्हणे ॥ ४ ॥

४५१४. पूर्वीं बहुतांचे केले प्रतिपाळ । तें मज सकळ श्रुत आहे ॥ १ ॥ अज अविनाश निर्गुण निरामय । विचारिलें काय त्यांचे वेळे ॥ २ ॥ तयांचिये वेळे होसी कृपावंत । माझाचि कां अंत पाहतोसी ॥ ३ ॥ नारद प्रल्हाद उपमन्यु धुरू । त्यांचा अंगीकार कैसा केला ॥ ४ ॥ अंबऋषीसाठीं गर्भवास झाले । कां गा मोक-लिलें कृपासिंधु ॥ ५ ॥ धर्माचें उच्छिष्ट अर्जुनाचीं घोडीं । आणीक

सांकडीं किती एक ॥ ६ ॥ झालासी लुगडीं तया द्रौपदीचीं । न ये कां आमुची कृपा कांहीं ॥ ७ ॥ तुका म्हणे कां गा झालासी कठीण । माझा भाग सीण कोण जाणे ॥ ८ ॥

४५१५. पापाची वासना नको दावूं डोळां । त्याहूनि अंधळा बराच मी ॥ १ ॥ निंदेचें श्रवण नको माझे कानीं । बधिर करोनि ठेवीं देवा ॥ २ ॥ अपवित्र वाणी नको माझ्या मुखा । त्याजहुनि मुका बराच मी ॥ ३ ॥ नको मज कधीं परस्त्रीसंगति । जनांतून माती उठता भली ॥ ५ ॥ तुका म्हणे मज अवघ्याचा कांटाळा । तूं एक गोपाळा आवडसी ॥ ६ ॥

४५१६. पाण्या निघाली गुजरी । मन ठेविलें दो घागरीं । चाले मोकळ्या पदरीं । परी लक्ष तेथें ॥ १ ॥ वावडी उडाली अंबरीं । हातीं धरोनियां दोरी । दिसे दुरिच्या दुरी । परी लक्ष तेथें ॥ २ ॥ व्यभिचारिणी नारी । घराश्रम करी । परपुरुष जिव्हारीं । परी लक्ष तेथें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे असों । भलतिये व्यापारीं । लक्ष सर्वेश्वरीं । चुकों नेदी ॥ ४ ॥

४५१७. पक्षीयांचे घरीं नाहीं सामुग्री । त्यांची चिंता करी नारायण ॥ १ ॥ आजगर जनावर वारुळांत राहे । त्याजकडे पाहे पांडुरंग ॥ २ ॥ चातक हा पक्षी नेघे भूमिजळ । त्यासाठीं घननीळ नित्य वर्षे ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्ही पिप्पालिकांची जात । पुरवीं मनोरथ पांडुरंगा ॥ ४ ॥

४५१८. पाहावा नयनीं विठ्ठलचि एक । कांहीं तरी सार्थक संसाराचें ॥ १ ॥ कोठें पाहों तुज कां गा लपालासी । कांहीं बोल मशीं नारायणा ॥ २ ॥ वाटतें उदास मज दाही दिशा । तुजविण हृषीकेशा वांचोनियां ॥ ३ ॥ नको ठेवूं मज आपणा वेगळें । बहुत कळवळे तुजलागीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे भेटी देईं नारायणा । घडी कंठवेना तुजविण ॥ ५ ॥

४५१९. पहावया तुझा जरी बोलें अंत । तरी माझे जात डोळे देवा ॥ १ ॥ स्तंभीं तुज नाहीं घातलें प्रल्हादें । आपुल्या आनंदें अवतार ॥ २ ॥ भक्ताचिया काजा झालासी सगुण । तुज नाहीं गुण रूप नाम ॥ ३ ॥ ऐसा कोण देवा अधम यातीचा । निर्धार

हा साचा नाहीं तुझा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे बोलें कवतुकें गोष्टी। नेदी येऊं पोटीं राग देवा ॥ ५ ॥

४५२०. सकळ तीर्थांहुनि। पंढरी हे मुगुटमणि ॥ १ ॥ काय सांगों तेथिल शोभा। रमावल्लभ जेथें उभा ॥ २ ॥ न लभे व्रत-तीर्थदानीं। तें या विठ्ठलदर्शनीं ॥ ३ ॥ साधुसंत गाती नाम। सकळ भूतांचा विश्राम ॥ ४ ॥ तुका म्हणे स्तुती। करूं काय सांगों किती ॥ ५ ॥

४५२१. सकळ तीर्थांहुनि। पंढरीनाथ मुगुटमणी ॥ १ ॥ धन्य धन्य पंढरी। जे मोक्षाची अक्षयपुरी ॥ २ ॥ विश्रांतीचा ठाव। तो हा माझा पंढरीराव ॥ ३ ॥ तुका म्हणे सांगें स्पष्ट। दुजी पंढरी वैकुंठ ॥ ४ ॥

४५२२. सकळ हे माया नागवे कवणा। भांबाविलें जना दाही दिशा ॥ १ ॥ आशा तृष्णा दंभ लागलीं हीं पाठीं। नेदी बैसों हाटीं मोह ठायीं ॥ २ ॥ काम क्रोध घरा लावितील आगी। निंदा हिंसा दोघी पळतां खाती ॥ ३ ॥ लाज पुढें उभी राहिली आडवी। ते करी गाढवी थोर घात ॥ ४ ॥ तुका म्हणे चिंता घाली गर्भ-वासीं। ओढोनियां पाशीं चहूंकडे ॥ ५ ॥

४५२३. सदा सर्वकाळ अंतरीं कुटिल। तेणें गळां माळ घालूं नये ॥१॥ ज्यासी नाहीं धर्म दया क्षमा शांति। तेणें अंगीं विभूति लावूं नये ॥ २ ॥ जयासी न कळे भक्तीचें महिमान। तेणें ब्रह्मज्ञान बोलों नये ॥ ३ ॥ ज्याचें मन नाहीं लागलें हातासी। तेणें प्रपं-चासी टाकूं नये ॥ ४ ॥ तुका म्हणे ज्यासी नाहीं हरिभक्ति। तेणें भगवें हातीं धरूं नये ॥ ५ ॥

४५२४. सांडियेला गर्भ उबगोनी माउली। नाहीं सांभाळिली भूमि शुद्ध ॥ १ ॥ उष्ण तान भूक पवाढिये आकांतीं। ओसंगा लाविती काय म्हूण ॥ २ ॥ सांद्याघरी शूळ मरणाचिये वाटे। अन्यायही मोठे केले साच ॥ ३ ॥ हातींचा हिरोनि घातला पाठीसी। तुका म्हणे ऐसी परी झाली ॥ ४ ॥

४५२५. शिकवणेसाठीं वाटते तळमळ। पुढें येईल काळ फोडों डोई ॥ १ ॥ तेव्हां त्यासी काय देशील उत्तर। मेळवूनि अंतर

ठवितोसी ॥ २ ॥ येथींचिया सोंगें भोरापियाचे परी । होईल तें दुरी शृंगारिलें ॥ ३ ॥ तुका म्हणे कां रे राखिलें खरकटें । रागेल्याचे तंट रागेलें कां ॥ ४ ॥

४५२६. शिव शक्ति आणि सूर्य गणपति । एकचि म्हणती विष्णूसही ॥ १ ॥ हिरा गार दोनी मानिती समान । राजस भजनें वायां जाती ॥ २ ॥ अन्य देवतांसी देव म्हणऊन । तामस जीवन तमो योग्या ॥ ३ ॥ वायां जायासाठीं केलासे हव्यास । अन्य देवतांस देवपण ॥ ४ ॥ आपुलिया मुखें सांगतसें धणी । नव्हे माझी वाणी पदरींची ॥ ५ ॥ धन्य ते वैष्णव भजती केशव । सात्विक हे जीव मोक्षा योग्य ॥ ६ ॥ तुका म्हणे मोक्ष नाहीं कोणापासीं । एका गोविंदासी शरण व्हा रे ॥ ७ ॥

४५२७. शिष्या सांगे उपदेश । गुरुपूजा हे विशेष ॥ १ ॥ दावी आचार सोंवळे । दंड कमंडलु माळे ॥ २ ॥ छाटी भगवी मानसीं । व्यर्थ म्हणवी संन्यासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लोभ । न सुटे नाहीं लाभ ॥ ४ ॥

४५२८. शेवटीची विनंती । ऐका ऐका कमळापती ॥ १ ॥ काया वाचा मन । चरणीं असे समर्पण ॥ २ ॥ जीवपरमात्मा ऐक्यासी । सदा वसो हृदयेंसी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे देवा । कंठीं वसावें केशवा ॥ ४ ॥

४५२९. वृद्धपणीं आली जरा । शरीर कांपे थरथरा ॥ १ ॥ आयुष्य गेलें हें कळेना । स्मरा वेगें पंढरिराणा ॥ २ ॥ दांत दाढा पडिल्या ओस । हनुवटी भेटे नाकास ॥ ३ ॥ हात पाय राहिले कान । नेत्रां पाझर हाले मान ॥ ४ ॥ अंगकांति परतली । चिरगुटा ऐसी झाली ॥ ५ ॥ आड पडे जिव्हा लोटे । शब्द नये मुखा वाटे ॥ ६ ॥ लांब लोंबताती अंड । भरभरा वाजे गांड ॥ ७ ॥ तुका म्हणे आतां तरी । स्मरा वेगीं हरी हरी ॥ ८ ॥

४५३०. वृद्धपणीं न पुसे कोणी । विटंबणी देहाची ॥ १ ॥ नव द्वारें झाली मोकळीक । गांड सरली वाजती ॥ २ ॥ दंत दाढा गळे थुंका । लागे नाका हनुवटी ॥ ३ ॥ शब्द नये मुखावाटा ।

करिती चेष्टा पोरें तीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे अजून तरी । स्मरे श्रीहरि सोडवील ॥ ५ ॥

४५३१. माय बाप बंधु सोयरा सांगाती । तूंचि माझी प्रीति गण गोत ॥ १ ॥ शरण आलीं त्यांचीं वारिलीं दुरितें । तारिले पतित असंख्यात ॥ २ ॥ इतर कोण जाणे पावले विश्रांति । न येतां तुजप्रति शरणागत ॥ ३ ॥ तयामध्यें मज ठेवीं नारायणा लक्ष्मीरमणा सोइरिया ॥ ४ ॥ तुका म्हणे देई दर्शनाचा लाभ जे पाय दुर्लभ ब्रह्मादिकां ॥ ५ ॥

४५३२. मिथ्या आहे सर्व अवघें हें मायिक । न कळे विवेक मज कांहीं ॥ १ ॥ सर्व बाजागिरी वाटती ही खरी । पाहतां येथें उरी कांहीं नाहीं ॥ २ ॥ आतां मज दुःख वाटतें अंतरीं । उपाय झडकरी सांग मज ॥ ३ ॥ पुढें कोण गति न कळे सर्वथा । तुझे पायीं माथा ठेवियेला ॥ ४ ॥ करणें तें करीं सुखें आतां हरी तुज म्यां निर्धारीं धरियेलें ॥ ५ ॥ स्वहित तें काय न कळे सर्वथा तारीं तूं अनंता तुका म्हणे ॥ ६ ॥

४५३३. माझें कोण आहे तुजविण देवा । मुकुंदा केशवा नारायणा ॥ १ ॥ वाट पाहतसें कृपेच्या सागरा । गोपीमनोहरा पांडुरंगा ॥ २ ॥ साच करीं हरी आपुली ब्रीदावळी । कृपेनें सांभाळ महाराजा ॥ ३ ॥ क्षमा करीं सर्व अपराध माझा । लडिवाळ मी तुझा पांडुरंगा ॥ ४ ॥ साह्य होसी तरी जाती साही वैरी । मग सुखें अंतरीं ध्यान तुझें ॥ ५ ॥ कृपा करोनि देई दया क्षमा शांती तेणें तुझी भक्ति लाभईल ॥ ६ ॥ माझें हें सामर्थ्य नव्हे नारायणा जरी कांहीं करुणा येईल तुज ॥ ७ ॥ तुका म्हणे मज कैसें आपंगा जी । आपुलेंसें करा जी पांडुरंगा ॥ ८ ॥

४५३४. सुखें सती इंद्रियें जाती । आणिक नेणें भाव भक्ति ॥ १ ॥ देवा हेचि दोन्ही पदें । येर गाइलीं विनोदें ॥ २ ॥ चित्ताचें आसन । तुका करितो कीर्तन ॥ ३ ॥

४५३५. माझिया जिवाचा मज निरधार । न करीं उत्तर जनांसवें ॥ १ ॥ आपुलें कारण साधो जी विचार । करावा ह

धीर धरूनियां ॥ २ ॥ काय करावीया आणिका या युक्ति । काय नव्हे भक्ति विठोबाची ॥ ३ ॥ एक पुढें गेले वाट दावूनिया । मारग तो वायां कोण सांडी ॥ ४ ॥ तुका म्हणे माझी विठोबासी चिंता । भेईना सर्वथा न घडे तें ॥ ५ ॥

४५३६. यमाचे हे पाश नाटोपती कोणातें । आम्हां दीनानाथें रक्षियेलें ॥ १ ॥ यम नेतां तुम्हां रक्षिल हे कोण । तुम्हां धन्य धन्य कोण म्हणती ॥ २ ॥ संतसज्जनमेळा पवित्र संतकीर्ति । त्यांनी उत्तम स्थिति सांगितली ॥ ३ ॥ तेंचि धरोनि चित्तीं तुका हित करी । यमासी पापरी हाणे आतां ॥ ४ ॥

४५३७. येई गे विठ्ठले विश्वजीवनकळे । सुंदर घननीळे पांडुरंगे ॥ १ ॥ येई गे विठ्ठले करुणाकल्लोळे । जीव कळवळे भेटावया ॥२॥ नलगती गोड आणीक उत्तरें । तुझें प्रेम झुरे भेटावया ॥ ३ ॥ तुका म्हणे धांव घाली कृष्णाबाई । क्षेम च्यहूंबाहीं देई मज ॥ ४ ॥

४५३८. विरचीनें केलें ब्रह्मांड सकळ । तयामाजी खेळ नाना युक्ति ॥ १ ॥ युक्तीचा बाळक ब्रह्मनिष्ठ ज्ञानी । गुरुभक्ति मनीं विश्वासेसी ॥ २ ॥ ऐसा तुझा प्रेमा कळे कांहीं एक । पाहूनियां लेख पत्रिकींचे ॥ ३ ॥ शिव तुझें नाम ठेविलें पवित्र । छत्रपति सूत्र विश्वाचें कीं ॥ ४ ॥ व्रत नेम तप ध्यानयोग कळा । करूनी मोकळा जालासी तूं ॥ ५ ॥ हा हेत लागला आमुचिये भेटीं । पत्रामाजीं गोष्टी हेचि थोर ॥ ६ ॥ याचें हें उत्तर एक गा भूपति । लिहिली विनंती हेताची हे ॥ ७ ॥ अरण्यवासी आम्ही फिरों उदासीन । दर्शनही हीन अमंगळ ॥ ८ ॥ वस्त्राविण काया जालीसे मळीन । अन्नरहित हीन फळाहारी ॥ ९ ॥ गेडके हात पाय दिसे अवकळा । काय तो सोहळा दर्शनाचा ॥ १० ॥ तुका म्हणे माझी विनंती सलगीची । वार्ता हे भेटीची करूं नका ॥ ११ ॥

४५३९. वर्णाश्रम करिसी चोख । तरी तूं पावसी उत्तम लोक ॥ १ ॥ परि तें तुज नाहीं ठावें । जेणें अंगें ब्रह्म व्हावें ॥ २ ॥ जरि तूं जालासी पंडित । करिसी शब्दाचें पांडित्य ॥ ३ ॥ गासी तान

मान बंध । हाव भाव गीत छंद ॥ ४ ॥ जाणसील तूं स्वतंत्र । आगमोक्त पूजायंत्र ॥ ५ ॥ साधनाच्या ओढी । डोळियांच्या मोडामोडी ॥ ६ ॥ तुका म्हणे देहीं । संत जाहाले विदेही ॥ ७ ॥

४५४०. वाटीभर विष दिलें प्रल्हादासी । निर्भय मानसीं तुझ्या बळें ॥ १ ॥ भोक्ता नारायण केलें तें प्राशन । प्रतापें जीवन झालें तुझ्या ॥ २ ॥ नामाच्या चिंतनें विषाचें तें आप । जाहालें देखत नारायणा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे ऐसे तुझे बडिवार । शिणला फणीवर वर्णवेना ॥ ४ ॥

४५४१. वाराणसीपर्यंत असों सुखरूप । सांगावा निरोप संतासी या ॥ १ ॥ येथूनियां आम्हां जाणें निजधामा । सवें असे आम्हां गरुड हा ॥ २ ॥ कृपा असों द्यावी मज दीनावरी । जातसों माहेरीं तुका म्हणे ॥ ३ ॥

४५४२. लोहो परिसासीं रुसलें । सोनेंपणासी मुकलें ॥ १ ॥ येथें कोणाचें काय गेलें । ज्याचें तेणें अनहित केलें ॥ २ ॥ गंगा आली आळशावरी । आळसी देखोनि पळे दुरी ॥ ३ ॥ गांवा खालील ओहळे । रागें गंगेसी न मिळे ॥ ४ ॥ तुका केशवाचा दास । गुरूसीं न भजे शिष्य ॥ ५ ॥

४५४३. लाडें भाकितों करुणा । तूं रे उदारांचा राणा ॥ १ ॥ करिसी आमुचा सांभाळ । तूं रे माउली स्नेहाळ ॥ २ ॥ नाहीं चिंता रे आम्हांशीं । तूंचि भार चालविशी ॥ ३ ॥ आम्ही झालों उदासीन । तूंचि करिशी जतन ॥ ४ ॥ आम्हां नाहीं जीवनास । तूंचि पुरविशी आस ॥ ५ ॥ तुका म्हणे भलते सवें । जातां मागें मागें धांवें ॥ ६ ॥

४५४४. लटिका प्रपंच वांझेची संतति । तत्वज्ञा हे भ्रांति बाधूं नेणें ॥ १ ॥ सूर्यबिंबीं काय अंधार रिघेल । मृगजळें तिंबेल नभ काई ॥ २ ॥ तैसा दृश्यभास नाढळेचि डोळां । प्रकाश सोहळा भोगीतसे ॥ ३ ॥ भोग भोग्य भोक्ता नाढळेचि कांहीं । चैतन्यविग्रहीं पूर्णकाम ॥ ४ ॥ तुका ब्रह्मानंदीं अहेतुक ब्रह्म । प्रपंचाचें बंड न देखे डोळां ॥ ५ ॥

४५४५. रोगिया मिष्टान्न मर्कटा चंदन । कागासी लेपन कर्पूराचें

॥ १ ॥ निर्नासिका जैसा नावडे आरिसा । मूर्खालागीं तैसा शास्त्र-बोध ॥ २ ॥ दास तुका म्हणे विठ्ठल उदारें । अज्ञान अंधारें दूरी केलें ॥ ३ ॥

४५४६. राम कृष्ण गोविंद नारायण हरी । केशवा मुरारी पांडु-रंगा ॥ १ ॥ लक्ष्मीनिवासा पाहें दीनबंधु । तुझा लागो छंदू सदा मज ॥ २ ॥ तुझें नामीं प्रेम देई अखंडित । नेणें तप व्रत दान कांहीं॥ ३ ॥ तुका म्हणे माझें हेंचि गा मागणें । अखंडही गाणें नाम तुझें ॥ ४ ॥

४५४७. येऊनि संसारा काय हित केलें । आयुष्य नासिलें शिश्नोदरा ॥ १ ॥ विषय सेवितां कोण तृप्त झाला । इंधनीं निवाला अग्नि कोठें ॥ २ ॥ देखोनि मृगजल भांबावलीं वेडीं । विचाराची थडी न ठाकिती ॥ ३ ॥ ऐसिया जिवांसी सोय न लाविसी । निष्ठुर कां होसी कृपाळुवा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे देवा अगाध पैं थोरी । सर्वांचे अंतरीं पुरलासी ॥ ५ ॥

४५४८. षड्रसीं रांधिलें खापरीं घातलें । चोहटां ठेविलें मध्य-रात्रीं ॥ १ ॥ त्यासी सदाचारी लोक न शिवती । श्वानासीं निश्चितीं फावलें तें ॥ २ ॥ तैसें दुष्टकर्म झालें हरिभक्ता । त्यागिली ममता विषयासक्ति ॥ ३ ॥ इहपरलोक उभय विटाळ । मानिती केवळ हरिचे दास ॥ ४ ॥ तुका म्हणे देवा आवडे हे सेवा । अनुदिनीं व्हावा पूर्ण हेतु ॥ ५ ॥

४५४९. श्वानाचियापरी लोळें तुझ्या द्वारीं । भुंकों हरि हरि नाम तुझें ॥ १ ॥ भुंकों उठों बैसें नवजायें वेगळा । लुडबुडीं गोपाळा पायांपाशीं ॥ २ ॥ तुका म्हणे आम्हां वर्म आहे ठावें । भागेन तें द्यावें प्रेमसुख ॥ ३ ॥

४५५०. यमधर्म आणिक ब्रह्मादिक देव । त्यांचा पूर्ण भाव तुझे पायीं ॥ १ ॥ करिती स्मरण पार्वतीशंकर । तेथें मी किंकर कोणी-कडे ॥ २ ॥ सहस्रमुखेंसी घोष फणिवराचा । मज किंकराचा पाड काय ॥ ३ ॥ चंद्र सूर्य आणि सर्व तारांगणें । करिती भ्रमण प्रद-क्षिणा ॥ ४ ॥ तुका म्हणे त्यांसी स्वरूप कळेना । तेथें मज दीना कोण पुसे ॥ ५ ॥

४५५१. यातिगुणें रूपें काय ते वानर । तयांच्या विचारें वर्ते राम ॥ १ ॥ ब्रह्महत्यारासी पातकी अनेक । तो वंद्य वाल्मीक तिहीं लोकीं ॥ २ ॥ तुका म्हणे नव्हे चोरीचा व्यापार । म्हणा रघुवीर वेळोवेळीं ॥ ३ ॥

४५५२. भोगीयेल्या नारी । तरी तो बाळ ब्रह्मचारी ॥ १ ॥ ऐसी ज्याचे अंगीं कळा । पार न कळे वेदाला ॥ २ ॥ बळी बळी थोर थोर । मोडोनियां केले चूर ॥ ३ ॥ वांकडी कुबजा । सरसी आणियेली वोजा ॥ ४ ॥ मल्ल रगाडिला पायीं । गज झुगारिला बाहीं ॥ ५ ॥ जिवें मारियेला मामा । धांवे भक्ताचिया कामा ॥ ६ ॥ तुका म्हणे पूर्ण । दावीं भक्तीचीं विंदानें ॥ ७ ॥

४५५३. भूत नावरे कोणासी । पुंडलीकें खिळिलें त्यासी ॥ १ ॥ समचरण असे विटे । कटीं कर उभें नीट ॥ २ ॥ वाळुवंटीं नाचती संत । प्रेमामृतें डुल्लत ॥ ३ ॥ तुका म्हणे पुंडलिका । भक्तिबळें तूंचि निका ॥ ४ ॥

४५५४. भीमातीरवासी । तेथें निश्चयेसी काशी ॥ १ ॥ मुख्य मुक्तीचें माहेर । ऐसें जाणा पंढरपूर ॥ २ ॥ घडे भींवरेंसी स्नान । त्याशी पुनः नाहीं जन्म ॥ ३ ॥ भाव धरोनि नेटका । मोक्ष जवळी म्हणे तुका ॥ ४ ॥

४५५५. भीमातिरींचा नाटक । यानें लावियेलें चेटक ॥ १ ॥ मन बुद्धि झाली ठक । नेणें संसाराची टुक ॥ २ ॥ कैशी प्रासंगिक वाणी । प्रत्यादर कडसणी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मोठा ठक । जेथें तेथें उभा ठाके ॥ ४ ॥

४५५६. क्षीराब्धिवासा शेषशयना । लीलाविग्रहा गोपिकारमणा । सगुणस्वरूप भक्तभूषणा । गुणनिधाना गुप्तरूपा ॥ १ ॥ अनंत अवतार धरितिया । अखंडस्वरूपा करुणालया । अमरपालका देवराया । हरीं भवभया भक्तांचिया ॥ २ ॥ सर्वव्यापका सर्वातीता । गजेंद्ररक्षका वैकुंठनाथा । भोळ्या भक्तांसी सौख्यदाता । तुजविण सर्वथा असेचिना ॥ ३ ॥ चित्तचालका चैतन्यघना । भक्तकैवारी असुरमर्दना । भक्ताभिमानी नारायणा । जगज्जीवना पांडु-

रंगा ॥ ४ ॥ ब्रह्मादिकांचा निजजनिता । सकळकारण अकर्ता । अणुरेणुव्याप्यभरिता । पावनपतिता तुका म्हणे ॥ ५ ॥

४५५७. हीनवर बीजवर दोघी त्या गडणी । अखंड कहाणा संसाराची ॥ १ ॥ माझा पति बहु लहानाचि आहे । खेळावया जाय पोरांसवें ॥ २ ॥ माझें दुःख जरी ऐकशील सई । म्हातारा तो बाई खोकतसे ॥ ३ ॥ खेळ सांजवरी बाहेरी तो राहे । वाट मी वो पाहें सेजेवरी ॥ ४ ॥ पूर्व पुण्य माझें नाहीं बाई नीट । बहु होती कष्ट सांगों काई ॥ ५ ॥ जवळ मी जातें अंगा अंग लावूं । नेदी जवळ येऊं कांटाळतो ॥ ६ ॥ पूर्व सुकृताचा हाचि बाई ठेवा । तुका म्हणे देवा काय बोल ॥ ७ ॥

४५५८. हेंचि मागणें विठाबाई । पायीं ठेवूनियां डोई ॥ १ ॥ शांति दया अंतःकरणीं । रंगो रामनामीं वाणी ॥ २ ॥ मूळ द्वंद्वाचें विघडो । निजानंदीं वृत्ति जडो ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हरी । आतां आपुलेंसें करीं ॥ ४ ॥

४५५९. होईं आतां माझ्या भोगाचा भोगिता । सकळ अनंता शुभाशुभ ॥ १ ॥ आठवुनी पाय राहिलों हृदयीं । निवारली तई सकल चिंता ॥ २ ॥ अचळ न चळे देहाचें चळण । आहे हें वळण प्रारब्धींचि ॥ ३ ॥ तुका म्हणे झालें एकाचि वळण । कोलिया कीर्तन आराणूक ॥ ४ ॥

४५६०. हरीविण जिणें व्यर्थचि संसारीं । प्रेत अलंकारीं मिरवत ॥ १ ॥ देवाविण शब्द व्यर्थाचि कारण । भांड रंजवण सभेसी गा ॥ २ ॥ आचार करणें देवाविण जो गा । सर्पाचिया अंगा मृदुपण ॥ ३ ॥ तुका म्हणे काय बहु बोलों फार । भक्तीविण नर अभाग्य कीं ॥ ४ ॥

४५६१. हातीं धरिलियाची लाज । देवा असों दे गा तुज ॥ १ ॥ आहें अमंगळ दुर्बळ । होईं दीन तूं दयाळ ॥ २ ॥ बाळ शेंबडें मातेसी । काय नावडे तियेसी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे जाणें । करीन देहाचें सांडणें ॥ ४ ॥

४५६२. भ्रतारअंगसंगें सुखाची वेवस्था । आधीं तों सांगतां नये कोणा ॥ १ ॥ तथापि सांगणें कुमारिकेपाशीं । ते काय मानसी

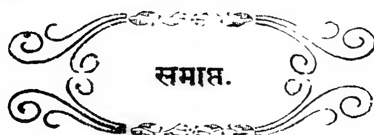
सुख मानी ॥ २ ॥ तैसा आत्मबोध आधीं बोलों नये । बोलासी तो काय सांपडेल ॥ ३ ॥ तथापि सांगणें बहिर्मुखाशीं । तो काय संतोषासी मूळ होय ॥ ४ ॥ तुका म्हणे संत सुखाचे विभागी । ब्रह्मानंद जगीं साधुरूपें ॥ ५ ॥

४५६३. भवाचिया संगें बहुत नाडिले । कळिकाळें पाडिलें तोंडघसीं ॥ १ ॥ तया भवसंगें गुंतलासी वायां । धन पुत्र जाया भुलों नको ॥ २ ॥ जे जे घडी जाय ते ते काळ खाय । प्राण्या तरुणोपाय काय केला ॥३॥ तुका म्हणे करीं सर्वही तूं त्याग । अर्पी हें सर्वांग जगदीशीं ॥ ४ ॥

४५६४. भरणी आली मुक्त पेठा । करा लाटा व्यापार ॥ १ ॥ उधार घ्या रे उधार घ्या रे । अवघे या रे जातीचे ॥ २ ॥ येथें पंक्तिभेद नाहीं । मोठें कांहीं लहान ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लाभ घ्यावा । मुद्दल भावा जतन ॥ ४ ॥

४५६५. भक्तिवीण जिणें जळो लाजिरवाणें । संसार भोगणें दुःखमूळ ॥ १ ॥ एक एक योनी कोटि कोटि फेरा । मनुष्यदेहवारा मग लागे ॥ २ ॥ वीस लक्ष योनि वृक्षांमाजी घ्याव्या । जलचरीं भोगाव्या नवलक्ष ॥ ३ ॥ अक्रा लक्ष योनि किड्यांमाजी घ्याव्या । दश लक्ष भोगाव्या पक्षांमध्यें ॥ ४ ॥ तीस लक्ष योनि पशूंचिये घरीं । मानवांभीतरीं चार लक्ष ॥५॥ तुका म्हणे तेव्हां नरदेह नरा । तयाचा मातेरा केला मूढें ॥ ६ ॥

४५६६. भक्तीचिया पोटीं बोध कांकडा ज्योति । पंचप्राण जीवेंभावें ओंवाळूं आरती ॥ १ ॥ ओंवाळूं आरती माझ्या पंढरीनाथा । दोन्ही कर जोडोनि चरणीं ठेवीन माथा ॥ २ ॥ काय महिमा वर्णूं आतां सांगणें तें किती । कोटि ब्रह्महत्या मुख पाहातां जाती ॥ ३ ॥ राही रखूमाई दोन्ही दोंबाहीं । मयूरपिच्छचामरें ढाळिती ठायीं ठायीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे दीप घेउनि उन्मनती शोभा । विटेवरी उभा दिसे लावण्यगाभा ॥ ५ ॥

वर्णानुक्रमणिका.

अभंगाचा अंक.

अभंगाचा अंक.

अभंगाचा अंक.

	अभंगाचा अंक.

	अभंगाचा अंक.

	अभंगाचा अंक.

शब्दार्थकोश.

कोशांत दिलेला शब्दाचा अर्थ कोणत्या अभंगांत आहे हें दाखविण्या करतां अर्थाचे पुढें अभंगाचा आंकडा दिला आहे.

शब्द — अर्थ

अ

अंक—शिक्का, चिन्ह १३३८
अकळ—न कळणारा ९३८
अकिंचन—दरिद्री, कंगाल.
अंकित—स्वाधीन, वश ११
अंकिला—स्वाधीन झालेला ७८४
अखई—अक्षय, अखंड २८८
अखतेसालीं—पुढलेवर्षी, पुढलेजन्मीं.
अखम—पंगु, दुबळा ३४९
अखय—अक्षय, नित्य ३४३
अखों—डोळे ४४७
अंगदट—बळकट
अंगना—स्त्री १४०
अगर—ठिकाण ५४१ शेत, साठा
अंगलग—जवळचे ३९२
अंगवणे—अप्राप्त, मुकणे
अंगवण—सामर्थ्य ४४९५
अगांतुक—न बोलावतां जेवायला आलेला ७३६
अंगार—राख ३९७६
अंगिसुनी—निश्चळ
अगुणा—निर्गुण, अवगुणी २१६
अंगुलें—अंगठी ३२१८
अंगुष्ट—आंगठा ११८५
अंगुळि—बोट ३४७८
अंगें—स्वतः १५५०
अंगेजणे—स्वीकारणें
अगोचर—न भासणारा ७०६

शब्द — अर्थ

अघाटित—न घडणारें १०६६ विलक्षण २३११
अघोर—एका नरकाचें नांव९६,३४५
बेफिकीर ७०२
अघोरजप—पिशाच्चमंत्राचा जप
अचळ—ओचा १११
अंजुळ—अंजुळी—ओंजळ २५६६
अटक—बाधक
अट्टहास—मोठा स्वर १४६६
अटी—हट्ट २७८४ अटकाव,
अट्टाहास्य—मोठा प्रयत्न १८९४
अठरा—अठरा पुराणें २५३९,२४६
अठोनी वेठोनी—पट्टदार, पिळदार ३१७४
अडकट—आडमार्ग, रान
अडबंद—कडदोरा २८९७
अडमोडी—आपल्या मतांचें प्रतिपादन
अडवंगी—कुमार्ग
अडसण—पाखडणें,निवड करणें २६१
अडांखा —धोरण, ताळा
अढळ—अविनाशपद ८६८
अणु—सूक्ष्म कण ३३९
अणुरेणु—सूक्ष्मकण २२०४
अंतर—अंतःकरण ११६८
अंतर देणें—सोडणे, त्यागणें १८३७
अंतरपाठ—पडदा ३६५३
अंतरणें—दुरावणें, मुकणें४८

शब्द अर्थ

अंतराय—विघ्न ४५७
अंतरें—दूर, अंतरावर
अंतर्वास—अंत:करणांत राहणें १७६१
अतित्याई—साहसकर्म अथवा त्रागा करणारा
अतित्याय—त्रागा २६५७
अतिथी—अगांतुक पाहुणा
अतिशय—अतिरेक, अत्याचार ५२५
अतीत—अतिथी, अगांतुक पाहुणा १०३/३ (पलिकडे) गेलेला १०४/२ पलीकडे १५९३ पलिकडला २१९८
अंतुरी—स्त्री २७७
अतुवट—गुह्य, गुज
अत्यंतीं—प्रत्यक्ष बारकाईनें पाहणें ३४८९
अत्यद्भुत—अतिशय चमत्कार
अंत्राळ—आकाश ४०८०
अदट—अदृष्ट २०८५
अधम—नीच ६२२
अधिकार—योग्यता ८१७
अधिर—उतावीळ, चंचल ७००
अधीलपणा—पूर्वस्वरूप १०४७ मुख्यपणा, श्रेष्ठत्व
अनन्य—एकनिष्ठ ६९
अनर्गळ—स्वच्छंद, स्वेच्छाचारी, १८५ प्रतिबंधराहित २२३६
अनाड—अज्ञानी, मूर्ख ३४८७
अनामिक—अंत्यज, चांडाळ ४०८
अनारिसा—वेगळा ७५०
अनु—दुसरें, मुळींच, किंचित देखील ३१४५
अनुताप—पश्चात्ताप १०७६

शब्द अर्थ

अनुपम्य—ज्याला उपमा अगर जोड नाहीं असा ८१
अनुपान—ज्यांत औषध घेतात तो औषधाला मदत करणारा पदार्थ ७२४
अनुमान—अनमान-संकोच, अनादर १४९३
अनुवाद—पुन: सांगणे २४२
अनुश्रुत—कोणीं न ऐकलेली २१३२
अनुसंधान—आख्यान, धोरण २८८३
अनुसरणें—मागे जाणे, भजणे ८३
अनुहात—कानांत बोटें घातलीं असतां ध्वनि निघतो तो २४६
अन्यो—अन्याय २९८४
अन्योन्यविण—गैरशिस्त ४०६५
अपरापरी—दुर्दशा, वाताहात ४०७८
अपसव्य—उलटी ७१५ डावा ३७८०
अपहार—अन्यायानें संपादन केलेले द्रव्य २९७४
अपुरती—अपरिपक्व, पोरकट १८७८
अबद्ध—अशुद्ध ८०९ वेडेवाकडे, संबंधराहित, १६१० अज्ञानी, अडाणी २५१३
अंबर—आकाश ८१ वस्त्र
अबला—स्त्री १२५
अंबा—देवी, आई ३४६७
अबाळी—फजिती, दुर्दशा २२०३
अबीर—बुक्का २५६५
अबोलणा—न बोलण्यासारखा १४१९
अभंग—न मोडणारी १००

शब्द	अर्थ
अभंड	पुष्कळ, विपुल ३९८६
अभिलाष	इच्छा
अभिनव	अपूर्व, नवीन १८४५
अभूक	तृप्ति
अभ्यंतर	अंत:करण १६४७
अमर	देव २४५१
अमरावती	इंद्राची नगरी ४१९५
अमुप	अपार १६
अमृत	दूध ३०७३
अमृतसंजीवनी	अद्वैतबोधरूपी जिवंत करणारें अमृत ३७८९
अयाचित (वृत्ति)	कोणाजवळ कांहीं न मागणें ४०२०
अराणूक	तृप्ति ५८२
अराले	वृत्ति स्थिर झालेले १८०७
अर्जदास्त	लेखी अर्ज ४४३६
अर्जिलें	मिळवलेलें ७८३
अर्थ	धन १३०
अर्धांगी	पत्नी ७३३
अर्भक	मूल २१८०
अलक्ष्य	दुर्लक्ष्य, लक्ष्यांत न येणारें
अलाप	गाण्यांतील तान १६६१
अलिप्त	निराळा, कधीं न अडकणारा, संबंधरहित २१९८
अल्ला	देव ३२९
अवकळा	फजिती २६०, तेजोहीनता ४००
अवगणी	सोंग १३३०
अवगणें	बाष्कळपणानें अगर स्वच्छंदीपणानें वागणें २७९९ ओळखणे
अवगति	अधोगति ४२८
अवगुणी	दुर्गुण अंगीं असलेला ५१८

शब्द	अर्थ
अवचित	एकाएकीं, न कळत ५१
अवदान	बळी ७००
अवधि	वेळ २७३
अवलीला	सहज
अवलोकणे	पाहणें ४५६
अवसरु	वेळ ४६३
अवसान	धैर्य, हिंमत, ताकद, ४५८ वेळ, खंड, अंतर १५९४
अवस्था	वेध ५९८ उत्कंठा, हुरहुर १०९
अवज्ञा	तिरस्कार, अनादर २२६०
अविंद	यवन, मुसलमान ४४३६
अविनाश	नाशरहित १०
अवो	अहो ८८१
अव्हेर	त्याग, अनादर ५१६
अव्हेरणें	त्याग करणें, दुर्लक्ष करणे २२८९
अशुद्ध	रक्त ३१५७
अशोभ	प्रपंच १९०३ न शोभणारें ९०३
अशौच	अपवित्र स्थिति २५१३
अष्टांग	(१) आठ अंगें:—दोन पायांचे आंगठे, गुडघे, तळहात, छाती व भाळ २१७९ (२) योगाचीं यमानियम वगैरे अष्टांगे ३९५८
असट	आसक्त ३२९३ पातळ, बेचव
असमाई	असह्य ४०९०
असमान	आकाश ४२१०
असाके	आशीला ३२८

शब्द	अर्थ
असार	असत्, खोटें ७११ निःसत्त्व
असावणें	आशा उत्पन्न होणें ८२९
असिपत्र	तरवारीचें पान २६७१
असूं	अश्रू, डोळ्यांतील पाणी ४६
असोसी	अतृप्ती, हांव, उत्कंठा ४४९५
अस्मान	आकाश २९१
अहंता	मीपणा ३६३६
अहंभाव	मीपणा, गर्व ७१
अहर्निशीं	रात्रंदिवस २४८२
अहिक्य	ऐक्य, एकी
अक्षई	न नाश पावणारीं, १००
अक्षर	कूटस्थ ३५४
अक्षवाणें	शुभ कार्यांत कल्यांस जो दिवे ओवाळायाचा संस्कार करितात तो १६२
अक्षोभ	स्थिर, शांत ५१

आ

शब्द	अर्थ
आइत	यत्न न करितां
आइती	रीत २७४२ तयारी १४० सामुग्री २८२
आइतें	सामुग्री ९३०
आउटाविए पद	ब्रह्मस्वरूप ४०३५
आऊं	येईन ११५
आकळ	न कळण्याजोगा २२३
आकळणें	स्वाधीन करणें ४०३६
आकांत	आक्रोश ७०
आक्रंदणें	रडणें, आकांत करणें ७०४
आंखों	डोळ्यानें ३२८
आंगडें	अंगरखा ६२०
आगम	शास्त्र ४७८
आगर	शेत, मळा २०२०
आगळ	पुढें ११६
आगळा	अधिक, फार मोठा ३०
आगा	मोठा, श्रेष्ठ
आगोज	अगाध, भयंकर, मोठे ६६१
आघवें	सगळें
आघात	तडाका, धक्का ११९
आग्रो	आग्रह
आचपळ	खोडकर, अनावर ३४३
आंचवणें	मुकणें
आचावाचा	वायफळ अथवा संबंधरहित वर्तन २८०३
आचावाचें	बडबड
आचारिये	आचार्य जे संत १९०३
आजिकालीची	अलीकडची, ह्या जन्माची
आट	हट्ट, त्रास ८९० हरकत
आटणी	खटाटोप, श्रम १५३२ जाच, त्रास १५३६
आटल्या	मुक्या झाल्या ३८४८
आटी	खटपट, यत्न ९८ श्रम ३६०
आडका	अर्धी पै १४५१
आडणी	संकट, अडचणीची वेळ ८६८
आडणें	संकटांत पडणें ४८२
आडलिया	संकटांत सांपडलेल्याला ७२८
आडाखा	तर्क, युक्ति १२३८
आण	शपथ ७६८
आणी	टोंक ६२०
आतळणे	स्पर्श करणें ३५७
आतुडणें	प्राप्त होणें, मिळणें ७१२ सांपडणें ९४

शब्द	अर्थ
आत्रितत्या	आततायी
आथिलें	असलेलें
आंदणी	तांब्यांत राहणारी, वाहिलेली, बक्षिस दिलेली ६९५
आदा	प्राप्ति, जमा ३२७२
आदिनाथ	शंकर २८६
आधि	मानसिक व्यथा १५७०
आधिला	पहिला ३०२
आधीन	स्वाधीन
आधील	पहिला २२
आधोडी	अर्धे फाटलेले ४३५४
आधोडीचे	लोभाचे
आन	दुसरें ७२४
आनेरा	अन्य ११४
आप	स्वत:चा १०
आपंगणें	आपला म्हणणें, प्रेमानें जवळ घेणें, संभाळणें, पोसणें १६३६
आपटा	दसऱ्याचे दिवशीं सोनें म्हणून ज्याचीं पानें देतात तें झाड ४३७७
आपदा	कष्टावस्था, आपत्ति १९०३
आपलिक	आपलें २६९७
आपसकु	आपणाला ३३३
आपसया	आपोआप ३४२४
आपैते	आपोआप, ऐतें
आफळणें	जोरानें आपटणें ३००४
आबाळी	फजिती ५७७ हाल, अंपष्टा हयगय १४४६
आंबिल	नाचण्याचे पीठ आंबवून केलेला पातळ पदार्थ ३३९
आभरण	दागिना ४१९५

शब्द	अर्थ
आभास	दर्शन १२३३
आयणी	इच्छा, हेतु १६१९
आयुध	शस्त्र ३५६
आयुर्भाव	आयुष्य, स्पष्ट अनुभव ३९५९
आयें	आळें ११४
आयो	आई १४४
आर	पराणी ७०१
आरणें	अत्यंत उत्सुक होणें ६७६
आरक्त	लाल ४८३
आरता, आरती, आरते	अलीकडे १६०
आरते	खालीं २७९९ अलीकडे ३३११
आरंबळणें	दु:खानें ओरडणें ७०१
आराणुक	शांति, सौख्य ११३ खटपट ११२० आवड २४४८
आराध	श्रम २७३५
आराधन	इष्ट दैवत ८२१
आरायिणें	विश्रांति घेणें, स्वस्थ असणें १५५१
आराला	शांत झालेला १७०
आरुष	अडाणी २०६ बोबडें ७७२ असमंजस, वेडीवांकडी ३६
आरोगणें	खाणें १४६८
आरोथा	अपूर्व इच्छा ३८०४
आरोनि	शांत होवून २३९५
आरोनियां	अत्यंत उत्सुक होवून
आर्गळा	आडसर १०
आर्त	उत्कट इच्छा १६ पीडित १४०५
आर्तभूत	पीडित ११७

शब्द	अर्थ
आर्त्ति	उत्कट इच्छा १९०३
आलगट	हूड, दांडगा १२९
आलायबलाय घेणें	ताटांत दिवे ठेवून दृष्ट काढण्याकारितां ओवाळणे, दृष्ट काढणें. ६६८
आले	आलेले ७०२
आवगणें	अंगीं आणणें ७३७
आवणी	तत्त्वनिर्णय करण्याची इच्छा
आवतणें	भोजनास आमंत्रण ११४७
आवरते	आवडते १४२
आवर्त्त	फेरा, वळण ७४१
आवा	बाई, स्त्री २९६३ कुंभाराची भट्टी ३१९५
आवांका	अवसान, धैर्य ६७
आवारा	खटाटोप ३१२८
आविर्भाव	डौल ३१३८
आंविस	आमिष १०३६ लालुच १५०६
आवो	या ११६
आशा	मांगिणीचे नांव ३०६२
आश्रम	गृहस्थाश्रम २४८३
आश्वासणें	उत्तेजन देणें १६८५
आस	आशा १८९
आसक्त	अत्यंत लोभी २४९१
आसडा	हिसका ३१६४
आसावणें	आशा उत्पन्न होणें १५२३
आसुडणें	झटका देणें ७१
आहाकटा	हाकाटी, ओरड, आक्रोश ५४

शब्द	अर्थ
आहाकार	ओरडणें ३५९
आहाच	वरवरची, साधारण ४९२ व्यर्थ, निष्फळ ३५९७ वरवर२४३१
आहाचवाहाच	सामान्य साधारण
आहार	भक्ष्य ७१७
आहाळणें	भाजणें, पोळणें १५७०
आहिक्य	इहलोक ५००
आहेव	सुवासिनी, सधवा १२७
आळ	नांव, निमित्त १३९९ दोषारोप १५७ छंद, हट्ट, आग्रह
आळवण	हाका मारणें, बोलावणें १०९३
आळवणी	विनवणी
आळवणें	विनवणें, गोड शब्दांनीं प्रसन्न करणें ११८
आळा	गवताचा भारा बांधण्या-करितां गवताची केलेली दोरी २८०२
आळी	हट्ट. छंद ६ एक प्रकारचा किडा, किटकी ५२९
आळीकर	छंद करणारा, हट्ट घेणारा ५२१
आळें	कोंडाळें ७३९

इ.

शब्द	अर्थ
इंगळ	निखारा ३५४ इंगळी
इच्छाधनी	मनास येईल तितकें
इटीमिटी	इडापिडा
इतुले	इतके ३४४
इंधन	सरपण २६२
इलबा	इकडे या १०७८
इशारत	खूण ३७४८
इसाळु	ब्रह्मराक्षस

शब्द	अर्थ

इहपरलोक—मृत्युलोक व स्वर्गलोक
इहा—इच्छा

उ

उकल—सुटका १२३०
उकळी—उमाळा, २५०२
उखता—अवघा, सगळा २०९८ सरसकट एक ३८११
उखतें—मोजकें १९८५
उखत्यांचा—सर्वांचा, एकदम ३८११
उखर—खडबडीत, नापीक जमीन ३४४०
उखीतें—दासीला तिच्या कामाप्रमाणें मिळालेलें वेतन ७००
उगटिलें—वाईट २६१
उगलें—शांत, उगाच, मुकाट्यानें १२९ आपोआप खटपट न करतां २४९१ व्यर्थ, उगीच, १२४५
उगवणें—उलगडा करणें, समजाविणे १५ उकलणें १२०९ सुटणें, नाहींसें होणे २७४
उगळणें—ओकणें, १५६५
उगाणा—गणना, झाडा ५५७
उगिया—रिकामा
उंच—थोर, श्रेष्ठ २४२०
उचटिले—उचकटून काढणें ४१०४
उच्छिष्ट—उष्टें ६३२
उच्छेद—हेळणा, भंग, नाश ६४७
उजगरा—प्रसिद्धि १८५६ जागरण २९९३
उजरी—उदय, उत्कर्ष, ५५८ प्रकाश ३३१६
उजवणें—विवाह करणें २९४९

शब्द	अर्थ

उजळणें—शुद्ध होणें ३४०८ प्रकाशित होणें ६७८
उजूर—सबब सांगतां येण्यासारखा ३७००, सबब ७२६
उटणें—घासून साफ करणें ४४२३
उटावें—उटी करावी
उठाउठी—तत्काळ, लागलीच १८१६
उणे—कमी ११९ अपमानकारक १४०
उतराई—उपकारांतून मुक्तता १३१८ उपकार फेडलेला ७१२
उत्कर्ष—भर, वाढी ५४७
उत्तीर्णता—ऋणांतून मुक्त होणें अथवा पार पाडणें २१८७
उत्पादणें—प्रगट करणें १५५९
उदंड—असंख्य १४११
उदारिंव—उदार
उदास—दुर्लक्ष, तटस्थ ७०९
उदीम—व्यापार ७७७
उदित—उगवलेलें ११७
उदेंशीं—उद्देशीं
उदेजणें—उगवणें, उदय होणें
उदो—उदयोऽस्तु-जागी हो (देवीचे उपासक देवीपुढें उदो असें म्हणतात) १८१६
उदो करणें—नाश करणें ४०९
उद्धत—गर्विष्ठ, उर्मट ३११८
उद्धळण—फासणें, चोपडणें २०५०
उद्भट—कठीण, कठोर २११९
उद्वेग—काळजी, हुरहुर ७५
उद्वेगणे—खिन्न होणे ७१६
उधळणें—चर्चणें, अंगाला लावणें १११८

शब्द	अर्थ
उधानु	तीन (नंदभाषा) ४४५९
उनसुं	त्यांना ११६
उन्मन	लीन २७६८
उन्मनी	जागृति, स्वप्न, सुषुप्ति व तुरीया याहून वेगळी पांचवी केवळ स्वरूपानुभवाची अवस्था ३३६४
उन्मळणें	मुळासकट उपटणें २०
उन्मळित	उघडलेलें ११७
उन्हवणी	ऊनपाणी ३२५७
उन्हो	त्रास ४३९
उपक्रम	ओघांत, सरळ ३५१५
उपचार	सत्काराचा प्रकार, सेवा २३
उपणणें	पाखडणें, वाऱ्यावर धरणें २९२४
उपतिष्ठे	प्राप्त होतें २२७७ साध्य होणें ३२४२
उपदेशी	उपदेश घेतलेला ३३४९
उपरम	वैराग्य ३३१६
उपरोध	संकोच, संकट १२४३
उपसर्ग	उपद्रव, त्रास ९९
उपाध	त्रास ३५०६
उपाधि	त्रास, अडथळा ७३
उपार्जन	मिळणें १०६४
उपासिंहू	उपासना करणाऱ्याची ४३२
उपेग	उपयोग, स्तब्धता
उपेक्षणें	अव्हेरणें, त्याग करणें १६३३
उबग	कंटाळा १८५५
उबारा	उष्णता ११७
उभड	गाहिंवर, उमाळा, लोट ४५
उभाउभी	तावडतोब २४७२
उभारा	पोकळ अवसान ३१८६ स्थिरता, दृढता

शब्द	अर्थ
उमगणें	समजूत घालणें १५९८
उमज दावणें	सावध करणें १०८०
उमटणें	येणें ४५२
उमस	आकाश, सवड, विस्तार ४०९६
उमानें	उमजणें
उमाळी	आवेशानें २७८७
उरउरीत	वेगळेपणानें ३८०७
उरी	बाकी ११९ भेद, स्थिति११० भीड, मर्यादा ६६
उर्मी	वृत्ति ३३४०
उर्वरित	बाकी १२२०
उलटी	कोलांटी उडी १३३
उल्लंघणें	ओलांडणें १९८८
उष्टावळी	उष्टी पानें २०३०
उस	त्याला ४२९
उसंतणें	उल्लंघन करणें, आक्रमण करणें १२२० शेवटास नेणें २२०८ थांबणें ११२
उसपर	त्याच्यावरून ११५
उसाळणें	हर्षविणें, आनंदित करणें
उसाळी	हर्षावितें

ऊ

शब्द	अर्थ
ऊत	मस्ती, उसळी ५१
ऊर्ध्व	वर ४२ वरचा ३५३
ऊर्ध्वपुंड्र	कपाळीं लावलेला चंदनाचा उभा टिळा २२१४
ऊर्मी	लाट ४०१६

ऋ

शब्द	अर्थ
ऋण	कर्ज १०
ऋणिया	ऋणकरी, देणेंदार
ऋणी	कर्जदार १२१९
ऋणेंपायीं	ऋणाकरतां ८४५

शब्द	अर्थ

ए

एकदंत—गणपति ४१९३
एकदेशी—देहअहंकारयुक्त असा ४०४६
एकमय—एकरूप ४०१६
एकवट—एकत्र १५९
एकवत—एकत्र १११
एकविधा—एकनिष्ठ भक्त ७५३
एकसरें—एकसारखा ७०
एकसा—एकसारखा २६१
एकावळी—येकावळी-एकेरी हार, माळ ८
एकासरें—एकदम १२००
एकीसवा—एके ठायीं, एके बाजूस २
एव्याच—उगयाच ३३६१

ओ.

ओखटे—वाईट ३१३
ओखद—औषध २६१०
ओज—लक्षपूर्वक साभाळ १७३४
ओढवाल—सोडवून घाल
ओढावारा—प्रतिबंध, मर्यादा २०२७
ओढाळ—स्वैर उनाड ७०२ उनाड गुरूं ३११९
ओढी—संवय, कल ३११९
ओतले—घडलेले २
ओतीव—बनलेले ३
ओल—पुष्कळ २१५३
ओलावा—जिव्हाळा ४०५५
ओवणी—माळ १९५१
ओस—रिकामा १६०
ओहोळ—वोहोळ—ओढा १७७१
ओळसा—वळसा—फेरा, वेढा ३४४

शब्द	अर्थ

औ.

औट—साडे तीन २६९२
औटडें—साडेतीन हात शरीर ४०२०
औटपीठ—त्रिकूट, श्रीहट, गोल्हाट, औठपीठ हीं महाकारण स्थानें आहेत त्यापैकीं एक.
और—आणिक ४२९

क.

कइवाड—कैवाड पहा ४७
कइवार—कैवार १६५७
कई—केव्हां १२०
कईपक्षी—कैवारी ७७२
कंकण—बांगडी ९७७
कंकर—लहानसा खडा ३२
कंचन—सोने ४३९
कट—कंबर १
कंटक—कांटा ४०८ दुष्ट १२८९
कंठणें—दुःखानें काळ काढणें ५६५
कंठी—माळ २८३०
कडदोरा—करगोटा १२५
कडविड—किडूकमिडूक ३४८४
कडसणी—निवड, शोध, विचार ३७८६
कडसणें—निवडणे, शुद्ध करणें ३९५८
कडालोटी—कड्यावरून ढकलून देणें
कडासन—हरणाचे कातडें ३५७
कणव—करुणा, दया १५०५
कंथा—गोधडी २१४०
कंद—गड्डा, कांदा ११४२
कदन्न—वाईट, निरस अन्न ९३४
कंदी—केळ
कनक—सोनें १२१ धोतऱ्याचें झाड २९३८

शब्द — अर्थ

कनिष्ठ—हलका, असार ७३४
कपाट—दार १२६
डोंगराची गुहा २४८३
कपाट देणें—दार बंद करणें १०१३
कपाळ—मनुष्याच्या डोक्याची कवटी २०५०
कपि—वानर ३९९
कफ—कापूस २१७४
कब—केव्हा ११५
कबकी—केव्हांपासूनची ११५
कबरी—कवडी ४४९
कबहू—केव्हांही ४४८
कमळापति—लक्ष्मीचा नवरा, विष्णु १८३४
कमाई—नफा, ३३५ जोडी १६४५
कर—हात १
करकर—कटकट, कुरकुर ५०३
करणीचे—कृत्रिम, तकलादी, बनावट २८६३
करबाडे—कडबा ३०१३
करमर—एका प्रकारचें शस्त्र २४९४
करवंडी—पोटाची खांच १५८३
कराडी—कष्ट ५४७
करार—निश्चय, धीर ३७३
करुणाकर—करुणेची खाण ११५६
कर्णधार—नावाडी ८८७
कर्णमूळीं—कानाशीं ३३४७
कर्दम—चिखल, काला ४१४९
कर्दळी—केळीचें झाड ४२६
कर्मर—एक प्रकारचें शस्त्र १११८
कलभूत—कातडें काढून त्यांत भुस्सा भरून तयार केलेली आकृति २८६१

शब्द — अर्थ

कलित्यां—करतां १४५
कळवड—गोवऱ्याचा लिंपलेला ढीग, डेऱ्याचे अथवा मडक्याचे लिंपण २९६३
कलह—कळह, कज्जा
कला—प्रकाश, किरण २
कलागती—भांडण, लावालावी ५७३
कलिवर—शरीर ८३४
कली—कलीयुग १४५८
कलेवर—शरीर ९२२
कल्प—ब्रह्मदेवाचा एक दिवस अथवा चार युगांचे हजार फेरे ११७४
कल्पणें—वाटणें
कल्पतरू—इच्छिलेला पदार्थ देणारा वृक्ष ३३९
कल्लोळ—लाट ५१
कल्हार—(हृदयरूपी) कमळ ११७७
कल्हे—मुलाम्याचें ६२५
साच आणि कल्हे—खरें सोनें व मुलाम्याचे सोनें
कव—मिठी २५२१
कवटाळणे—आलिंगन देणें ७०२
कवड—अर्धा नारळ ४४४६
कवतुक—नवलाची गोष्ट १६
कवळ—कवळि ७१२ घांस १७
कवळणें—कवटाळणें, आलिंगन देणें १५८५ग्रास घेणें, कृपा करणें,
कवाड—दार १२१
कसणियाची चोळी—काचोळी १३३
कसमळ—दुराचारी २९९६
कसाब—खाटीक ३०६८
कहा—कोठें ११४

शब्द अर्थ

कहार—अनर्थ १२५१
कथा—सांगितलेलें ४२९
कळ—युक्ति १०४३
कळंकी—पातकी ३७४४
कळवा—कळ, दुःख १५४२
कळस—कलश—तांब्या ३३८ शेवट ४९२ शिखर ५९२
कळसा आलें—पूर्ण झालें ५
कळा–स्थिति १६१३ शोभा, प्रतिष्ठा ९२९ किरण १०६६ देखावा २८३५ युक्ति ९
कळांतर—व्याज ११४७
कळि—तंटा १२१३
कळी—खडा २७२९ स्थिति १६२५
कळेवर—शरीर ३४६१
काकुळती—करुणा २७ करुणेची याचना २२०७
काख—राख ४४९
काग—कावळा २८६२ एका असुराचें नांव १९२०
कागटाळिन्यायें—उद्योग न करिता अकल्पित लाभ होतो तद्वत् १६५६
काचणी—जांचणी, सकट १५०८ घर्षण ३३९४
कांचवटी—काचेचा तुकडा २३५७
कांचिकुची–काचकूच, संकोच १३९८
काचे—कच्चे २९३४
काज—काम २५
काजळी—अंधार, अज्ञान १२९४
काट—कीट, मळ २४९८
कांटवण—कांटेरान ४१४६

शब्द अर्थ

काटी—काटेरी झाड ३४९
कांटी—वीस (नंदभाषा) ४४५९
कांठवण—कांटेरी रान ७०२
काठी–कांटी–कांट्यांचें कुंपण १३४७
काडी मोडणें—संबंध तोडणें २२७
काण्ड—बाण २१५९
कातणें—कापणें ३३९३ पिसाळणें २९००
कातर—कात्री ३७०४
कांति—ताप ६१७ त्वचा ६५०
कातेलें—चिडलेलें, रागावलेलें ६३३
कानकोंडा—ओशाळलेला ३६०३
कानडा—न कळणारा १४०
कानवडे—एका अंगावरलें २४१३
कानसुलीं—कानठळ्या बसतील इतक्या मोठ्यानें १८०५
काना—तिरळा २७३५
कान्हा—मुलगा १३४
कापडी—यात्रेकरू ५९८
कांबळी—घोंगडी १६
काबाड—निःसार ओझें ५३१ कष्ट १६१८
कामातुर—ज्याला उत्कट इच्छा आहे असा १२
कामावणें—कमावणे
कामारी—सेवक, नौकर २७८
कामिनी—स्त्री ३४६३ इच्छा करणारी १०९
कामीन—कावीळ ३११०
काय एक–काहीं एक–कित्येक ७२५
काया—देह, शरीर ५३
कारण—युक्ति १८४० कार्य,मसलत ४४, ३७९

शब्द	अर्थ
कारियकारण	व्यवहार ३९९७
कारिया	कार्याकरतां ३९९७
कालावुली	कासाविसी ४०८३
कांवरे	वेड २८१
काशानशीं	कशासाठीं १३८३
काष्ठ	लाकूड ४२६
काष्ठिका	कांठी २०८
कास	कंबर १ कासोटा २४३ आधार १३०७
कासावीस	व्याकूळ, घाबरा १०३
काहणी	गोष्ट १९५
काहविणें	कष्टी करणें ३८३३
कांहा	कोठें ११४
काहार	पराकाष्ठेचा त्रास ६५४
काहाळ	झांज २१३०
काहे	कशाकरतां ४३७
काहो	नाद, छंद, घोष ३८३३
काळ	यम ४१४७ वेळ ३५९५
कालावूल	कासावीस
काळीं	कांहीं काळपर्यंत २६४२
काळोशा	काळोख, अंधार १५५
किंकर	चाकर २५२२
किन्हीसों	कोणाबरोबर ४२९
किलकिल	गडबड गोंगाट १११
किविलवाणा	बापडा, दीन ४५४
किळ	किरण २८९
किळस	तिटकारा १८५५
कीटक	कीडा २२०४
कीड	कांटण, किडुक
कीर	खचीत, निश्चयात्मक १६३
कीरवा	खेकडा २१४९ डुकर १०
कुकारा	मोठी हाक, ओरड २३१
कुकुड	कोणीकडे १०२८

शब्द	अर्थ
कुचर	अंगचोर, कपटी २२६०
कुंचा	मोरचेल २४७५
कुची	उगीच, खोटीच ३८
कुच्या	ठोका, ठोसा २९५१
कुटुंबारी	कुटुंबवत्सल ४०९०
कुटिल	वांकडा २२६०
कुटी	निंदा, आळ १२४
कुठोरा	दुसरा ३४१५
कुठोरि	कोठारी ३७२
कुड	काड्यामोड्याची भिंत १३९३
कुडकुडा	संकोचित १५३८
कुडण	प्रतिबंध, कुंपण ३५७
कुडपणें	व्यापणें २९८
कुडावा	रक्षण १०४६
कुडी	शरीर ३६१
कुडे-वाईट ४७	कपटाचे, वांकडे १६७९
कुढणें	मनांतले मनात तरफडणें १९०२
कुढावा	रक्षण ११८८
कुंप	कुंपण ३४९
कुंभ	कुंभपाक, एक प्रकारचा नरक ७०२
कुंभपाक	एक प्रकारचा नरक २८
कुमर	मुलगा ५८
कुमुदिन	कमळ १८१७
कुरंगिणी	हरिणी १६०५
कुरमुर	कुरकुरीनें १२७
कुरवंडी	ओवाळणे, उतरून टाकणें ५६
कुरवाळणें	गोंजारणें
कुलांगना	कुलीन स्त्री ३१२२
कुलाळ	कुंभार २०१२
कुश्चळ	मलीन, अपवित्र ३२३४

शब्द	अर्थ
कुसरी	कौशल्य, कला, कसब १४२
कुळकणी	चातुर्य
कुळवणी	ढेकळें मोडून जमीन सपाट करणें ३६०
कुळवाडी	रोजगार, व्यवसाय, धंदा २४७
कुळाकुड	कुलाकुड—वाईट लांकूड ३४०१
कुळीक	अजीर्ण, मोडशी
कूट	निंदा ३१३
कूट खाणें	निंदा करणें ९९९
कूप	विहीर १७७९
कृतान्त	संहार करणारा, काळ, यम ५१
कृपण	कंजूष, चिकू ४२८
कृष्णाजिन	हरणाचें कातडें ३४२
कृष्णावळ	कादा २८२४
केऊं	कुत्र्याचें ओरडणें ८८६
केजें	नारळ ३४०४ धान्य ३४०७
केंडणें	निर्भर्त्सना करणें, त्रास देणें ४२४५
केणें	जिन्नस, माल ६०२
केते	कित्येक ४४५
केधवा	केव्हां २८२
केरपुंजे	केराचे ढीग.
केवा	पर्वा, योग्यता ९३५
केशव	ज्याचे सुंदर केस आहेत असा, अथवा केशीनामक दैत्याला मारणारा, अथवा ब्रह्मा, विष्णु, महेश ज्याच्या वशात आहेत असें परब्रह्म ९
केळवणें	सुशोभित दिसणें ३४७३ मिरवणें ४१४९

शब्द	अर्थ
कैं	केव्हां २७१७
कैवल्य	मोक्ष २१९७
कैवल्यनिधान	मोक्षाचें ठिकाण २४१
कैवाड	अंगीकार, कैवार २७४ कारस्थान, निश्चय ८०९ २२०३
कोई	कोणी ११५
कोचा	चकणा २७३५
कोटंबा	वाघ्याचें लाकडी भिक्षापात्र ४४४६
कोड	इच्छा ८७६ आवड ८८०
कोडिसवाणे	गोजिरवाणे
कोडें	कूट, गूढ प्रश्न २२४० अडचण संकट २७४
कोंदाटणें	दाट भरणें २२४०
कोंप	झोपडी ६८२
कोप	राग, क्रोध ११६५
कोपी	झोपडी २७२५
कोपीन	लंगोटी २८३०
कोमाइणें	कोमेजणें ४६
कोलित	पेटलेलें लाकूड १००७
कोल्हाळ	गोंगाट ४४ कटकट ८७९
कोंवसा	आश्रय, आधार, ३५७
कोंवळा	मृदु ७४२
कोंसपेणी	कोसाची मोजदाद २१८८
कोंसरा	कोळी ३३०९
कौपीन	लंगोटी ४०२०
कौल	देवाची संमति ४०८
कौसाल्या	तर्कटी, कुभांड रचणारा १४०
कौस्तुभ	श्रीविष्णूनें कंठावर धारण केलेल्या रत्नाचें नांव १
क्याला	कशाला १४४

शब्द	अर्थ

क्रमणें—जाणें, मरणें ६५३
क्रिया—शपथ १८
क्रियानष्ट—वचन भंग करणारा, कृतघ्न १९११

ख.

खचणें—पडणे, मोडणे ७१२
खचवणें—कमी करणें ३५४
खट—दुर्जन २९७४
खट्याळ—वाईट, २७५४
खंड—ठराव १४२८ निवाडा १७३९
खंडणा—शेवट ३४९ भंग २१९८
खंडणें—नाश पावणें ६९८ नाश करणें १७००
खडतर—कठीण, उग्र, २०१
खंडना—नाश, मोडणें ७२८
खडा—उभा ४२९
खंडेराव—खंडोबा ७९१
खत—व्रण ३१९६
खतावणें—खात्यांत धालणें १८९४
खतेला—खचलेला, भरलेला ३०६७
खद्योत—काजवा ३०६७
खपुष्प—आकाशाच्या ठिकाणीं कल्पिलेले फूल ३५३१
खबर पकरो—लक्षांत ठेव, सावध रहा ४४९
खवंद—क्षत, जखम २९६४
खर—गाढव ८७३
खर्ग—खड्ग—तरवार २४१८
खलेती—अर्ज घालण्यासाठीं केलेली रेशमी पिशवी ४४३६
खसम—पति ११६
खल्लाळ—लाट ७१३
खळ—नीच, निर्दय, दुष्ट १५ हट्ट २२०२

शब्द	अर्थ

खाई—चिता ३७८९
खाणी—जारज, अंडज, स्वेदज, उद्भिज हे चार प्रकारचे प्राणी ७३७ सांठा ७४३ जन्म, योनी १५४५
खाणोरी—खादाड, आधाशी १५८९
खांड—साखर ४२९
खातडवासी—उकिरड्यांत राहणारा ३४८५
खादली—खाल्ली १२१८
खान—खाणचोर, खणती लावून चोरी करणारा ३२८, ३७०, चोरी ३२५७
खांबसूत्री—कळसूत्री बाहुल्याचा खेळ करणारा ३८१३
खालि—रिकामा ४३७
खालें—खालीं
खिस्ती—सावकारी, व्याजबट्याचा व्यापार ३०६१
खींळ—बोळणें, कमीं करणें, गप्प बसणें
खुंट—सोट, कोपरा ३४९
खुंटचारी—चारधाम १११८
खुंटणे—धरणें ९४१
खुटीमेटी—घरदार १६४
खुडा—अवयव आखडलेला
खेचर—पिशाच २६०५
खेट—पंगत १०९
खेटणे—शिवणें, मजल करणे ३४९
खेटा—फेरा
खेटी—लगट करणें, जवळ चिकटणें १६७६
खेदक्षीण—दुःखी १०२६

शब्द	अर्थ

खेदी—दुखवी
खेवणें—जडणें ३९८६
खेळीमेळीं—सगळे मिळून मौजेनें २३०
खोंकर—मोडकळीस आलेला, फुटका २०५५
खोंचणें—संकोचित होणें, संकट वाटणें ६२९
खोड—बुड ३५४
खोडणें—वाईट खोडी लागणें
खोडा—सांपळा १५४३
खोडावणें—लुळा होणें ८७६
खोडि—खुंटे २७९०
खोल—कठीण, दुर्लभ ७०१
खोळ—तोंडावरून पायापर्यंत घेतलेलें पांघरूण २२३२
खोळंबा—अक्रिय ३६९७
खौंसा—खिजमतगार ४१४९
ख्याति—प्राक्रम ३५५ हकीकत, गोष्ट ४०
ख्याल—खेळ, चेष्टा, गंमत, मौज १३३

ग.

गई—गय, दुर्लक्ष २९२
गगन—आकाश २२१०
गड—डोंगरावरील किल्ला ३२६४
गडणी—मैत्रिण, सोबतीण ३२१
गडसंद—अडचण, धोक्याची जागा ३०६३
गडसंदीचा—अनुकुल, सोइस्कर ३६४९
गणगोत—आप्त, सोयरे, नातेवाईक ७६९

शब्द	अर्थ

गणती—मोजदाद ३८०
गणोबा—गणपति ७९१
गति—उत्तम लोकांची प्राप्ती ४२८
गदा—भीक ४१२
गदारोळी—मोठा गजर १८११
गंधर्वनगर—आकाशांत दिसणाऱ्या ढगाच्या आकृति ३५३१
गंधी—दुर्गंध, घाण ७०४
गबाळ—टाकाऊ, मूर्ख, निरुपयोगी १८१६
गभस्ती—सूर्य ६७८
गमणें–वाटणें,चैन पडणें,बरें वाटणें२३
गाढा—बळकट २०
गुणा येणें—सगुण होणें ७
गोमटें—चांगलें २५
गमावणें—हरवणें १८८
गयावर्जन—गयेस केलेलें श्राद्ध वगैरे ४२८
गयाळ—बावळा ३१२८
गरती—कुलीन स्त्री २९६
गरळ—विष ३२५७
गरुडटका—गरुडाची आकृति काढलेले निशाण ४८१
गरुडध्वज—गरुड आहे ध्वजावर ज्याच्या असा विष्णु १५७८
गरुडपार—पंढरपूर येथिल श्री पांडुरंगाचें मंदिरांतील सोळखांबीमध्यें गरुड खांबाजवळील देवासमोरची जागा ८२८
गऱ्हवार—गर्भार ६२५
गवांदि—अभ्रछत्र ५४२

शब्द	अर्थ
गवाक्ष	गव्याचें शिंग ३४२
गव्हर	हृद्गत, अभिप्राय २५१४
गव्हान	पांगळ्याच्या हातांतील टेकण काठी ३४९
गव्हार	अडाणी, गांवढळ २१४८
गहिला	वेडा
गळित	क्षीण २७५
गांजणें	छळणें,जाच करणें ८८३
गांजिवा	फळें वगैरे नेण्याचे जाळें २६४०
गाठा	खंडोबाचा भक्त गळ्यांत मोठी रुप्याची हासळी घालतो तो ४१६
गांठीं	पदरीं ८९१
गांठ्याळ	कपटी,भित्रा,दुर्बळ३७००
गांडमणी	गुह्य गोष्ट ३००३
गाढा	बळकट,मोठा धैर्यवान२१५९
गांढा	दुबळा, अशक्त २०३
गांढेपण	दुबळेपणा,भित्रेपणा १२९०
गात्र	अवयव ११९८
गादणें	भरणें, मारवणें, पीडणें२०७२
गाबाळ	केरकचरा २७१६
गाय	गा ए ३२७
गायत्री	वेदांतील श्रेष्ठ जो गायत्री मंत्र तो २४२४ गाय ३२५०
गारा	चकमकीची गारगोटी २१७४
गाऱ्हाणें	तक्रार १३०
गाळिया प्रदान	शिव्यादेणे ३०६१
गिरिजा	पार्वती २६२०
गिरी	पर्वत ६९
गिऱ्हे	ग्रह ७२७ गरीब
गिवसणें	शोधणें
गुज	गुह्य, गुप्त १२१५
गुजरी	गुजराथी स्त्री ११४७
गुंडा	वाटोळा दगड ३०९१
गुढार	कोडें, गुह्य गोष्ट ९३७ डोंबारी,वैदु,यांच्या झोंपड्या, अंबारी
गुढी	आनंद प्रदर्शनार्थ उभारलेले निशाण ५४
गुणमय	गुणवान्
गुणें	मुळें १६५५
गुंत	गुंता,घोटाळा २६८०
गुदरणें	पोंचतें करणें, देणें ४३३६
गुंफणें	जुळणी करणें, रचणें
गुंफा	गुंतागुंत ४८७
गुमान	पर्वा, फिकीर ८५९
गुळवाटी	गुळखोबरें १३३
गेठा	गळ्यांतला दागिना
गोजिरा	सुंदर ५
गोठणी	पाण्याच्या जवळ दुपारचे वेळीं गुरांस बसण्याची आश्रयाची जागा २२९
गोठी	गोष्टी १५४
गोत	नातेवाईक १३१९
गोंदळा	समुदाय
गोधन	गाईचा समुदाय २०८
गोप्य	गुप्त १२९८
गोमटें	चांगलें २४२
गोमती	डाकूर येथील तीर्थाचें नांव ३४२
गोर	गोड १६७
गोरखें	गुरें राखणारा १८१
गोरस	गाईचें दूध ११४

शब्द	अर्थ

गोरांजन—स्त्रिया किंवा पुरुष ईश्वर-प्रीत्यर्थ आपणास जाळून घेतात त्या साधनाचें नांव २६२१
गोऱ्हवाडी—गुखाडी १७७४
गोवणें—गुंतवणें १३२
गोवर्धन—गोकुळा जवळील पर्वताचें नाव ८१
गोवळा—गवळी १२९
गोवा—गुंता, घोंटाळा, अडचण १२४४
गोवार—शेणखळा ४२३४
गोवारी—गाई वळणारा, इंद्रियें स्वाधीन ठेवणारा २४३
गोवारें—समुदाय २०८१
गोवी—घोंटाळा, अडचण ७१५
गोह—नवरा २६०
गोही—साथी, साक्षीची जबानी
गोहो—नवरा २९५७
गौरव—सत्कार, मोठेपणा ३११०
गौरवणें—मोठेपणा देणें २३७९
ग्यानगड—अल्प ज्ञान, व फार गर्व ३१८१, ३४८५,
ग्रामपशू—माणसाळलेलें कुत्रें वगैरे जनावर २९७५
ग्रास—घांस २५१०
ग्वाही—साक्ष १८५७

घ.

घटपट—घागर व वस्त्र (हे शब्द वेदांताच्या चर्चेत दृष्टांतांत येतात) १८१६
घटस्फोट—मडकें फोडणें, संबंध तोडणें ३७८९
घटाय—कमी होतें ४२९

घडिया—वस्त्रांच्या पायघड्या ४६३
घडी—घटका ४५१८
घण—हातोडा १३०९
घन—हातोडा ४२९ मेघ २ दाट ३
घमंडी—पुष्कळपणा, विपुलता ३२२७
घरकुल—खेळांतील लटुपटीचें केलेलें घर ३४७
घरचारी—गृहस्थाश्रमी, घरंदाज
घरघेणा—घर घेणारा, बुचाडणारा १३२१
घर जानी—घराकडे जाणारी ११४
घरटी—फेरी, मंडळ ४७९
घररिघी—आपण होऊन घरांत शिरणारी, घरघुशी ३०३
घराचार—घरांतील व्यवहार
घराश्रम—घरांतील काम ४५१६
घवघवीत—शोभिवंत, ठळक ८
घसघस—बडबड, वटवट ८१७
घाइ—गर्दी २४४
घाटणें—मिळविणें १७०
चेंगरणें १८०५
घाटा—असाडिक तांदुळाचा भात १८०
घांटी—गळा ४२०६
घाटे—वाईट बुद्धि
घात—तडाका प्रहार ५१
घायवट—घायाळ, जखमी १५४५
घालणी—धोका ८९०
घालणें—उडी टाकणें, झेंप घालणें, ३३५२
घालन—धोका, संकट २५१३
घालमेल—तळमळ २९
घाला—हल्ला ४०९
घाव—धक्का ५२

शब्द	अर्थ

शब्द	अर्थ
जर्जर	जीर्ण झालेली ६८२
जलधर	मेघ ११०
जल्पणें	बडबड करणे ८०
जवादा	एक सुवासिक पदार्थ २७९९
जवापाडें	यवा इतकें, थोडें ३६५४
जवळिके	जवळ, संनिध
जसवंती	यशोदा २०८
जळचर	पाण्यांत राहणारे प्राणी १६८३
जळधर	मेघ १५८१
जळमंडप	ढग २८५९
जाखाई	एका क्षुद्र देवतेचें नांव ७९१
जाचणी	त्रास, कष्ट ३५७
जाचणें	त्रासणें ७२८
जाड	आड पडदा ४०
जाण	जाणता १४९२
जाणता	ज्ञानी ३ १
जाणवणी	सूचना, इषारा ४१०४
जाणीव	ज्ञानाभिमान ३५३ ज्ञान, शहाणपणा ११९९
जाणे	जाणता १३३८
जाते	जाणते ३४९
जाब	उत्तर ३४७
जांबूनद	सोनें ३४३३
जायजणें	जाणारा, परत द्यावा लागणारा १७९९
जाया	निरुपयोगी ३०४६
जायाचे	परत देण्याचे ६२४
जार	गर्भवेष्टन १३३४
जाहाती	जुलूम, जास्ती ३६०
[illegible]णे	जगणें ५५
जिनका	ज्याचें ४२९
जिन्हेसु	ज्याच्याशीं ४२९
जिवन	पाणी १७२५ प्राण
जिव्हार	अंतःकरण; ८१३ जिव्हाळ्याची जागा १२८ जीवन ७४५
जिव्हाळा	जीवन ६९० झरा ७४३
जिहिरा (जियरा)	प्राण ११४
जीणे	वाचणे, जीवंत असणें ११५१
जीत	जिवंत ३५४
जीतांती	जगतांत, जिवंत २९५५
जीती	जिवंत असतांत ५३९
जीव	प्राणी ८०
जीवन	जगण्याचें साधन ५४५ पाणी ६५०
जीवभाव	अंतःकरणांतील इच्छा १५७८
जीविका	उदरनिर्वाह ४०७
जुग	युग ३२
जुगादि	युगादि—युगाचा आरंभ ६९१
जुंजार	लढणारा ७३७
जुंतणें	जुंपणे, जोडणे ३६५४
जुंतिले	जुंपलेले ७०१
जेगट	राजवाजयाचा नाम, भिक्षेची थाळी ८१६
जेठी	पहिलवान, मल्ल १०२६
जेवण	भोग २६१
जेवा	अन्नखर्च ३६०
जेष्टा	श्रेष्ठ २८०
जैसे	ज्या अर्थी ९१०
जोखाई	एक क्षुद्र देवतेचें नांव ७९१

शब्द	अर्थ
जोग	त्याग, बैराग्याचा वेष, संसाराचा त्याग ३४१६
जोगावणे	रक्षण करणे,पोसणे २३५४
जोगी	गे सावी ३२६
जोड	लाभ ७१२
जोडी	संपादणी लाभ २६७७
जोडणें	प्राप्त होणे ७६
जोडा	दोघजण २४३ उपमा ७१२
जोडाजोडी	जुळवाजुळव ९३६
जोडी	प्राप्ती, लाभ ३१९ टोची ७०१
जोतिला	जोडिला ३७३
जोती	प्रकाश, उजेड ३५८
जोबन	तारुण्य ४२३
जोरी	ब यके ४२९
जोवन	पहाती ४३९
जोहर	अग्नि, आग ३००१
जोहरी	जवाहिरी, रत्नपारखी ४२८
जोहार	अंत्यजानीं करावयाचा राम राम ३३६
जोहारणे	नमणे, नमस्कार करणें २०४८
ज्याका	ज्याचे ४३८
ज्याले	जगले ११३६
ज्यालेपण	जीवंतपण, जन्म
ज्यावे	जगावे १०१६
ज्याल्याचे	वाचल्याचे, जगल्याचे ३५१
ज्योती	तेज,रूप ३७७२

झ.

शब्द	अर्थ
झकणे	विस्मित होणे, फसणे
झकवणें	फसवणें ८०७
झगमग	चकाकी ८०७
झड	झडप
झडझडा	फार लवकर ११२
झडपणी	भूतबाधा २०१
झडमारणे	हिसकावून घेण्यात झडप घालणे २०३०
झडी	उडी १६११
झणी	झटकन १५२ कदाचित,नाही तर ३०५
झल्लाळ	प्रकाश, तेज ३
झळई	मृगजळ १२६३
झळंबणें	स्पर्शकरणे, व्यापणे ४०५
झाकोळिले	झाकले
झाडापाडा	हिशोबाचा निकाल, झडती १५४३
झारग्या	झारेकरी—सोनाराच्या दुकानातील राख वगैरे गाळून सोन्याचे कण काढणारा ३३९०
झासा	दहशत, धास्ती. ३३८१
झुगारी	फेकी
झुंजार	लढणारा २२१८
झुंट	खोटे १४५
झेप	झडप ५१
झोटि	लावकेस २८१
झोड	निलाजरा, दाडगा कर्जदार १२५८
झोडगी	निलाजरी २९७४

ट.

शब्द	अर्थ
टकणे	शकणे, करू शकणे
टकळ	ध्यास, जप १५२०,२६२६
टका	अग्रभाग
टणक	पोक्त, निबर ३५५
टवा	ठव, डौल

शब्द अर्थ

ठोंबा—दारू, टिकेरें

ठेर—ठिकाण, जागा ४२९

ड.

डंखणें—विषारी जनावरांचें चावणें ४२४१

डबीर—महत्त्वाच्या कागदावर सह्या करणारा राजाचा अधिकारी ४४४३

डर—भीति ४३९

डरे—भितें ४३५

डसणें—चिकटणें ३०३४

डसवणें—एकजीव करून टाकणें

डहळणें—डवळणें ७३५

डाई—डावांत १३३

डाकलग—डाक लावून जोडलेलें ३५६०

डाका—मोठा नगारा २८२

डाग—काठ

डागा—काठी ४२

डागरा—दवंडा १८५

डाय—डाव, प्रसंग ७३१ द्वेष

डारू—टाकू ११४

डाव—लेखंड न पवून दिलेला डाग

डाळ—फांदी ३३९९

डिकणें—चिकटणें ३५३

डिकरा—मुलगा ११३

डिंगर—लाडका, मूल ३५७

डिवणें—उपद्रव अथवा इजा करणें, मारणें ४४१८

डिवा—मारकट ४४१८

डेंग—जड, ह २९१३ डोंगी ३०७०

डोई—डोकें

डोबड—म्हैस, टोणगा २८८१

शब्द अर्थ

डोया—डोका ७०

डोरली—वाग्याची एक जात ३६७६

डोल—कांप अथवा कंप ८२

डोबड—म्हसरू २८४१

डोहणा—टोमणा, ठोसरा, विघ्न, आडकाठी

डोहळे—इच्छा ६९८

डोहोर—ढोर, कातडें रंगवणारी जात ४०८

डोळस—सुंदर डोळ्याचा २८२

डोळुले—डोळे ८२९

डौर—डमरू २९४

डौरणें—सजणें, शोभणें २१७९

ढ

ढवळा—पांढरा १८४

ढवळार—हवेली, टोलेजंग घर

ढवा—साजिंदा २८७२

ढवाळी—थट्टा, उपहास ३०६४

ढसाळ—उदार ३६७२

ढळणें—हलणें २७८

ढापणें—झांकणें १४४

ढाळ—खोड, वागण्याची रीत, स्वभाव १२४७ देखावा २८७१ शोभा ४०३९

ढाळणें—झाडणें हालवणें ३०२७

ढिसाळ—प्रचंड १५९१

ढीवर—मासे पकडणारा कोळी ३१४४

ढोर—गुरें ६५४

त.

तंई—तेव्हां ७३३

तंग—दृढ, घट्ट ३४५४

तगणें—टिकणें २५६

तजणें—त्याग करणें २९८

शब्द	अर्थ
तट	नदीचा कांठ ३५२
तंट	बोभाटा, तंटा, दुष्कीर्ती १४१, ४५५
तडामोडी	ताटातूट ११६१
तंत्र	देवतेच्या पूजाविधानाचा प्रकार २५१४
तन	शरीर ११५ पीकाशिवाय शेतांत उगवणारे गवत वगैरे २७४८
तनघर	तृणघर–गवतांचें घर१८४३
तनु	शरीर ३७७
तपोनिध	तप करणारा ६७०
तप्तलोह	तापलेल्या लोखंडाचा एक प्रकारचा नरक ३१४१
तम	अंधार ४८०
तमा	परवा, फिकिर २९८
तरंग	लाट ३७६९
तरट	चाबूक ३००३
तराळ	हलक्या जातीचा नोकर ३३९, ५२०
तलब	पैशाची मागणी ४४३६
तसरीफ	मानाचा पोशाख ४४३६
तस्कर	चोर २८८१
तस्मात्	म्हणून ३८५
तळ	खालील भाग ७२७
तळपट	नाश ३५८
ताकटी	ताक पिणाऱ्या ३२८१
तळपणें	चमकणें १
ताकपिरे	ताक पिणारी ३६८४
ताटस्थ	तटस्थ,स्तब्ध ११७
ताटी	कामट्याचा मांडव ३६५५
ताठा	गर्व ३६४
ताडी	समुदाय, जमाव

शब्द	अर्थ
तांतड	घाई ६४
तांतडी	घाई, निकड १९१०
तानें	बच्चा, बाळ
तापटणें	थोपटणें
तापत्रय	अध्यात्मिक, अधिदैविक व आधिभौतिक असे तीन ताप आहेत ते. ३५६
तापा	भोपळे एकत्र करून नदींतून पलीकडे जाण्याकरतां करतात तो २१९४
तापे	ताफे ४८७
तांबूल	वीडा ४६९
तार	तरण्याला आधार ११०४
ताराविम	तारतम्य ६५९
तारा	उतार २२२८ तारूं, नाव २५३३तरून नेणारे ३३८
तारांगणें	ताराचे समुदाय २३९३
ताराविरि	ताटातूट. वाताहात४०८९
तारू	तारणारा, नावाडी २०१० नाव २१५९
ताल	मजला २९१
ताळ	मेळ ९०६
ताळा	मेळ ३३५
ताळा घालणें	मेळ बसवणे १२२८
तिकून	तिकडून ६०६
तितुका	तितका ७८७
तिफणी	तीन फण्यांची पाभर ३६०
तिंबणें	भिजून मऊ होणे ४५४४
तिमाणे	शेतांतील माणसाच्या आकृतीचे बुजगावणें ३१३१
तिमयाचे बैल	नंदीबैल २८२३
तिमिर	अंधकार अज्ञान ४०

शब्द	अर्थ
तिरखा	तृषा—तहान ४३९
तिष्ठे	उभा राहतो ३६९१
तिळ तांदळा	मनामिळाऊ २५४
तिहीं ताळीं	तीन मजल्यावर म्हणजे तीन लोकांत ४१०१
तिळीं येणें	अनुकूल होणें, स्वाधीन होणें २०३८
तीपे	तिच्यापाशीं ३७३४
तीर्थ भ्रामक	तीर्थयात्रा करणारा ६७०
तुक	वजन ३१
तुकणें	तोलन पहाणें, योग्यता समजणें ३१
तुटी	तूट, ४४ वियोग, वैर१२३५ संबंध तोडणें १२३ तोटा ६५३ कमीपणा २३७७ वेगळेपणा ३७७०
तुपं	तुझ्याजवळ ८९५
तुबळ	मोठें
तुरंग	घोडा ३७६६
तुरतुरा	ताबडतोब देणारा २५४०
तुरें	तुतारी ३९६
तुर्वणें	खोंवणें, धारण करणें ४२५
तुषार	शितोंडे ७०
तुळ	वजन १२१
तुळणी	वजनांत बरोबर २५८७
तुळवणें	वजन करणें १२५१
तृण	गवत १७९७
तृणवत्	गवताच्या काडीप्रमाणें ९
तृष्णा	तहान, लोभ ७४०
तृषाक्रान्त	तहान लागलेला ४४८६
तेजी	पाणीदार घोडा ३७४८
तेजो	त्यजो—टाक ४४५
तोंडक	तट, भाग ४४४२
तोंडक	तंटा
तोंडपिटी	बडबड १३६४
तोडर	तोडा ४०१
तोडरीं घालणें	जिंकणें ४०१
तोय	तेव्हा ४२९ पाणी २०६ सोन्याची अथवा रुप्याची जर ७१०
त्याकें	त्याचे ४३८
त्रयलोक	स्वर्ग, मृत्यु व पाताळ हे तीन लोक १९७८
त्राहींवली	त्रासविली
त्राहाटवणें	प्रतिष्ठेस चढवणें २८१
त्राहे	रक्षण कर १११६
त्रिकुट	त्रिपुटी ३५३
त्रिपुटी	कार्य, कर्म, कर्ता इत्यादि तिघांचा समूह १८१२
त्रिविध	तीन प्रकारचे १९०३
त्रिविधताप	तापत्रय पहा ३५६
त्रिवर्णासंगम	गंगा यमुना व सरस्वती या तीन नद्यांचा प्रयागाम असलेला संगम २४१९
त्रैलोक्य	स्वर्ग मृत्यु व पाताळ हे तीन लोक

थ

शब्द	अर्थ
थकित	चकित ११४
थडताथवड	ताबडतोब, तात्काळ २७७२
थडवा	लहान तळें ३६६८
थडी	नदीची कड १६८
थाट	समुदाय ३२
थाटी	समुदाय १४८९

शब्द	अर्थ
थापटणें—जागच्या जागीं दाबणें २१२३	
थारा—आश्रयाची जागा ६६ आश्रय ११६८	
थारामारा—ठावठिकाण, पत्ता १२२७	
थारेसी—टिकेल अशी २०५३	
थिंकणें—रडणें, शोक करणें ११२८	
थिल्लर—डबकें ७००	
थीत—वांया, व्यर्थ	
थीता—जवळ असलेले ४२९ सिद्ध ९६६	
थीर—चिर—पुरें, स्थिर १६३	
थेटें—सर्दी ३१७३	
थोंट—कुभांडी, ठक १३८५	
थोटावणें—कुंठीत होणें, स्तब्ध होणें ३७५७	
थोडका—लहान ४०५४	

द.

दंडक—नियम, चाल ४२७७	
दंडणें—शोभणे ४२४० शिक्षा करणें १५	
दंडवत—नमस्कार ५५५	
दंडायमान—दंडाप्रमाणे एकसारखे राहणारें स्वरूप ४०२०	
दडी मारणे—लपणे ३६१	
दत्त—कल्पनेच्या बाहेर अशी पुढे होणारी गोष्ट २८६७	
दंदी—वादी, द्वेषी ४४२२	
दम—बळ २७११	
दमणें—रोखून धरणें ३४१	
दमामा—नगारा, दणक्याचा आवाज २४२३	
दरकूट—दरी ८०३६	

शब्द	अर्थ
दरडो—नदीचे उंच तीर, कडा ३४९	
दरदरीत—पातळ, ६८२	
दरूषण—दर्शन ५१ दर्शन—शास्त्र—पातंजल, सांख्य, वैशेषिक, न्याय, मीमांसा वेदांत हीं षड्दर्शनें १८४६	
दर्दुर—बेडूक ३६६१	
दर्प—उग्रवास, ताप १०१९ दरारा ३२२१	
दर्पण—आरसा १२१६	
दर्शन—शास्त्र ९२५	
दशदान—गाय, जमीन, तीळ, सोनें, तूप, वस्त्र, धान्य, गूळ, मीठ व घर या दहा वस्तूंचे दान ७३०	
दशा—अवस्था, स्थिति ७२०	
दसवंती—यशोदा १९२०	
दसोडी—वस्त्राची दशी ८४७	
दळ—पान २४१	
दाग—लोखंड तापवून डाग देतात तो ४२९	
दाटणी—दडपण, दाब १५३६ गर्दी १६०	
दाटो—दाटून, मुद्दाम १०९	
दातार—दाता, धनी १२२	
दादुला—नवरा ११६ श्रेष्ठ पुरुष २७७	
दाम—पैसा, नाणें ३६६०	
दारवंटा—उंबरा ७२५	
दारा—बायको ६९५	
दारुण—भयंकर १३४	
दाल्ला—दादला, नवरा २९६	
दावणें—दाखवणें ३३८	
दावाग्नि—वणवा ३४२५	

शब्द	अर्थ
दावदारें	शत्रू ६९२
दासीपुत्र	वेश्येचा मुलगा ८६२
दास्य	चाकरी ७२६
दिक	मर्यादा २७०० संशय १३
दिठी	दृष्टी, नजर
दिनकर	सूर्य ११७६
दिमाख	डौल, भपका ३८५१
दिवटा	मशाल २९०
दिवटी	लहान मशाल ६३७
दिंडी	वीणा, ३४७, २४५० समुदाय २४२६
दिन	दिवस २०३७
दिवसें	दिव्याच्या अमावास्येच्या दिवशीं कणकेचे केलेले दिवे ३१८४
दिवाण	न्यायमंदिर १४१५
दिवाना	वेडा ४३४
दिव्य	शपथ २७३०
दीन	दिवस १००३
दीस	दिवस ७५
दुकाळणें	बुभुक्षित होणे १०४८
दुचाळा	कातरी, चिमटा, इ. दोन टोकांचीं हत्यारें, द्वैतभावना २४३
दुजें	द्वैत १४१८ अन्यथा ८८४
दुडी	घागर, व कळशी यांची जोडी ११४७
दुणावणें	दुप्पट होणें ७०८
दुणी	दुप्पट २०
दुति	दूत, यमदूत ४३३
दुथडी	नदीचा कडा
दुधड	दूध देणारी २२९४

शब्द	अर्थ
दुधाणी	दूध तापवण्याचें भांडें, दुभत्याचे भांडे २१६
दुनवणी	पुन: नांगरणें, आडवे नागरणें ३६०
दुनाय	दुप्पट होते ४२९
दुनी	दुप्पट १६४
दुभणें	दूध देणें ६२९
दुम	धूम, धावणें ३५०६
दुमकरणें	धूम ठोकणें, पळणें २३०
दुमदुमणें	दणाणणें ८१
दुमाळा	पाठ ८९२
दुराचार	वाईट आचरण २६५७
दुराचारी	वाईट वर्तनाचा १०
दुरित	पातक २१०५
दुर्ग	किल्ला १००
दुर्गम	मिळण्यास अथवा समजण्यास कठीण १६
दुर्भर	भरण्यास कठीण, तृप्त करण्यास कठीण ३५४
दुर्लभ	मिळण्यास कठीण ६४३
दुन्हे	दुप्पट
दुलडी	दोन सराची २९५९
दुल्लड	गळ्यांतला डागिना
दुश्चित	उदासीन, खिन्न, दु:खी २९८४
दुस्तर	तरून जाण्यांस कठीण ११७३
दूतिका	दासी १२१
दूषण	दोष, अवगुण ४५५
देकार	वचन, देणगी १२७८
देखडा	डोळस १४३२
देखणा	पाहणारा ५८०

शब्द — अर्थ

देखी—पाहणें, दृष्टि, अवलोकन, ज्ञानाचा, विचाराचा
देखीचे—वरवर दिसणारें २८१०
देखोविखीं—दुसऱ्याचें पाहून १६५१
देवपाट—देवाचें स्थान १८४३
देवमण—घोड्याच्या गळ्यावरील शुभदायक केसाचा भोवरा १६७५
देवलसी—देवपिसा
देवाईल—देऊळ, देवाचें मंदीर ६५५
देवान्न—पक्वान्नें वगैरे उत्तम अन्न २८२७
देश—जागा १३०
देशधडी—देशोदेशीं भीक मागत जाण्याची स्थिति ३५५
देशधडी करणे—वाताहात करणें १२२५
देशवट—देशपार ७२७
देशवटी—देशपार ४४३२
देशाउर—भीक मागत देशोदेशी हिंडणें १७९६
देह—दिवस ३६८ शरीर २६६२
देहा—दिवसा ३१३७
देहाडा—देह २६८४
दैन—दीन १६२५
दैन्य—दीनपणा ९३०
दोड पडणें—द्वाड पडणे, वाईट होणें ३४०१
दोड—कच्चें फळ, २८७७
दोडा—द्वाड ९७७
दोम दोम—भिक्षेच्या वेळीं फकीर लोक जो शब्द उच्चारतात तो

शब्द — अर्थ

दोरा—एक प्रकारचा हातांत घालावयाचा दागिना, कंकण २९५९
दोष—पाप २५९१
दोहणा—टोमणा १४१ आडकांठी.
दोहणें—दूध काढणें २३७
दौरे—दवडतो ४३६
द्यूत—जुगार २७१९
द्रुम—वृक्ष, झाड ९४
द्वंद्व—सुखदुःखादि विरुद्ध भावांची जोडी १०९६
द्वाड पडणें—वाईट होणे, अकल्याण होणें २२८९
द्वारावती—द्वारका ३४२
द्विज—ब्राह्मण ६३१
द्वीप—बेट ३२०३
द्वैत—दुजेपणा, भिन्नभाव ८४५

ध.

धगी—आग, उष्णता
धड—चांगले, २६१ न फाटलेलें ८४४ मानेच्या खालील शरीराचा भाग
धडफाडी—धड फाडणारी
धडफुडी—खरोखरी २६१
धडा—रिवाज, वहिवाट ७१६ निश्चय ११७०
धणी—मालक ८२४
धंदधंद—सोंग, ढब, ढंग
धनवंत्री—धन्वंतरी १५८०
धनु—धनुष्य ४२१०
धन्वंतरी—समुद्र मंथनानंतर त्यांतून निघालेला आयुर्वेदप्रवर्तक देव, वैद्य ७३६

शब्द	अर्थ
धरणी	जमीन २९७
धरणें	तगादा ५१६ धारण करणे ७४९
धरा	पृथ्वी २५२७
धरातळीं	पृथ्वीवर २९७०
धरिता	धारण करणारा ७२१
धवलार	चुनेगच्ची घर ३३९३
धवळणें	प्रकाशित करणें २१४९
धस	मूर्ख, अविचारी २९१३
धाके	धाक असतो ७३५
धाटे	दाटे
धाड	धाडी—अकस्मात् केलेला हल्ला ३५५, १९९०
धाडोळणें	शोधणे, तपास घेणे ७६७
धाणें	तृप्त होणे २६
धाता	ब्रह्मदेव ३४६३
धातूचें पोसणें	शरीर रक्षण करणे ११२१, २७६१
धाय	दाई, तृप्ती, १५७५ १३०९, हंबरडा
धायमोकलणें	मोठ्यानें रडणें, हंबरडा फोडणें ७०४
धायें	हंबरडा फोडण्यानें १८८८
धारण	मुसळखांब १९६
धारणा	चित्ताला विवक्षित ठिकाणीं बद्ध करून ठेवणें २४३३ किंमत, दर २९८८
धाला	तृप्त झालेला ३८४६
धांव	बीळ, गुहा ९०४
धावडवी	पाठवी
धांवणें	मदतीला धावून येणारा १०५२
धांवा	करुणा भाकणें ४२

शब्द	अर्थ
धिंग	धूम, गजर
धिंद	फजिती, धिंदवडे ४१५०
धिवसा	धैर्य, हिम्मत, धीर, अवसान ४७
धीर	अवकाश, ५७ उशीर २४३१ धैर्य
धुडका	धडका ३१९६
धुंडणें	शोधणें २२०४
धुडवणी	पोकळ, रिकाम्या डौलाचा वायचळ
धुधुकार	फुसकार, फूत्कार ५१
धुनी	नाश ३५७
धुमाडु	अधिकता
धुर	श्रेष्ठ ४१८
धुरु	चिरकाल २८६६
धुरे	श्रेष्ठ १०५३
धूढ	धेंड, श्रेष्ठ ४७८
धूम	पळ, शर्यत ३२
धूर	श्रेष्ठ ३५८०
धेंड	श्रेष्ठ ३७५९
धेडवाडा	धेडांच्या वस्तीची जागा २९६
धेंडें	पोकळ अवडंबर, रिकामा डौल १०५४
धोपट	उघड, सरळ ९५४
धोय	धुवून, धुण्यानें ४२९
धोवनी करणें	धुवुन टाकणें ३९८३
ध्यान	स्वरूप १
ध्वजा	निशाण, झेंडा ३०

न.

शब्द	अर्थ
नई	नदी ३८१६
नक्र	मगर, सुसर ४०४
नग	दागिना २९५९

शब्द अर्थ

नट—बहुरूपी, सोंगाड्या ३५३
नटनाट्य—नाटकांतील सोंग १४२
नंदन—मुलगा २००१
नंदुली—नणंद २९७८
नन्हे—लहान ४४५
नभ—आकाश २६
नयेोन—न येऊन १८६०
नरकाडी—नरकाला जाणारे २८१९
नल्हाची—न लाहेची—रहात नाहीं १९६०
नव—कवळा, ताजा ४२४०
नवजणें—न जाणें १३८७
नवनीत—लोणी १४
नवलाव—कौतुक ११०
नष्ट—निर्दय १४१९ दुष्ट स्वभावाचा १४० वाईट
न समावे—मावत नाहीं
नळणी—कमळ ४७८
नळी—गळा २५९९
नाक आडणें—नाक मुरडणे, नापसंती दर्शवणें ३०५४
नागर—उत्तम, सुंदर १४९५
नागलें—श्रीमंत ३०५७
नागवण—जवळ असलेली उत्तम वस्तु घालवून अगदीं उघडे होणें अथवा करणें २१ लुबाडणें, फसवणूक ३५३
नागवणी—लुटणारी ३११७
नागवणें—लुटला जाणें १५०५
नागवणें—नांगवणें—स्वाधीन न होणें, न आटोपणें ११४५
नागीवा—उघडा ७०२
नाछेडे—प्राप्त होत नाहीं

शब्द अर्थ

नाट—नकार, अपशकून १२८
नाटक—नाटकी, खेळ करणारा
नाठाळ—दुष्ट, खट्याळ २१०८
नाड—प्रतिबंध, अडचण २६६५ नागवण ३५५ फसवणूक ७३४
नाडणें—संकटांत पडणें ३२७फसवणें, कळूं न देणें २६६४
नाड्या—दोरखंड, चऱ्हाट ३५५मगर
नाडियें—नक्रें
नाड्या—नक्रास
नाणीं—आणूं नकोस ५५७ मी आणीत नाहीं ११९८
नाथणें—दुःख देणें, खोड मोडणें ४९
नाथिलें—ग्रासले, व्यापलें ३०६४
नादभेद—ध्वनीचा प्रसार
नादेश्वर—नादब्रह्म ३७७९
नांद्या—नंदीबैल २८४८
नानवट—नाणें २०१२
नाना—अनेक ११४६
ना भी—भीऊं नकोस ६७८
नारी—स्त्री ६५१
नावरि—नौका ४२९
नावरे—नावडे १४५
नावलणें—न आवडणें, न वल्हवणें २८१०
नावलोकी—पहाणार नाहीं ८७८
नासी—नाश २१६
नाहणी—स्नानाचें सांडपाणी साठवण्याठीं केलेली खांच किंवा मोरी ११००
नाहो—पति २८८
नाळेकरी—नाळेच्या योगानें ३०७०

शब्द	अर्थ
निकट	जवळ ७०९
निकण	दाणे काढून घेतलेलें कणीस ३५९
निकटवृत्ति	जवळ असणारा ४४३६
निका	बरा १८२
निकी	बरी
निकें	बरें
निकिंचन	दरिद्री २१८२
निकुर	निश्चयाचा, निकराचा १४८४
निखळ	निरूपाय वाईट ३०९०
निगम	वेद ४७८
निगा	जपणें २७८३
निगुति	खरोखर १०० युक्ति, सावधानता २३७
निगुरा	ज्यानें गुरू केला नाहीं तो
निग्रह	दमन १८७१
निघात	प्रहार, ठोसा ५२
निघोंट	दाट, पूर्णपणें २४९८
निच	कमी उंचीचे ४२
निज	आत्मरूप ८०९
निजधाम	आपले घर
निडळ	निर्दैवी, निराधार १३५० कपाळ १४८४
निडारणें	भरून येणें ४४३६
निढळ	निराधार, डळमळीत १५७४ दुर्दैवी निराधार ५०२ १०७३, ५७९ मस्तक ५८९
नित	नित्य ४४९
नितोडा	संबंध तोडणें १९३८
निंद	निंद्य ३३९९
निदसुरा	अर्धवट झोपेंत असलेला, अज्ञानी २४७१

शब्द	अर्थ
निधडा	धैर्यवान, नि:शंक ३८२
निधाई	धन्य, कृतार्थ ४१०६
निधान	ठेवा, सांठा १०१
निपट	सर्वस्वीं, अगदीं २९५७
निपटणें	पुसणें १५९
निपराध	दुष्ट, नीच ३२४८
निपराधी	निरुपयोगी, व्यर्थ ३५३२
निंब देणें	तुच्छ करणें, दोष देणें
निंबलोण करणें	कडुलिंबाची डहाळी व मीठ हे पदार्थ दृष्ट कढाण्याकरिता ओवाळून टाकणें ७३४
निभ्रांत	नि:संशय २१९८
निमग्नता	तल्लिनता
निमनुष्य	मनुष्य धर्मरहित ३९४७
निमिष	डोळ्याला उघडझांप करण्यास लागणारा वेळ १०
निमोली	बिनकिंमतीची १९८३
निरंजन	मलरहित, प्रकाशरूप ४०३४
निरय	नरक १८१६
निरवणे	सोपवणें, स्वाधीन करणे ३५०
निरविणे	ताब्यांत देणें, स्वाधीन करणें २२०७ विनंति करणें २३०८
निरसणें	नाहींसें होणें ५३ नाहींसे करणें १५३३ बाध करणें मिथ्या असें समजणें, १८२०
निरांजेंण	त्रासणें, वैतागणे, कंटाळणें
निरामय	निरुपाधिक ८२६
निरास	निराशा ३४५
निरुती	खरी ३५

शब्द	अर्थ
नेवरा	खूर, नखी ३०९९
नैश्वर	नाशवंत, २९१८
न्यारी	वेगळी ११६
न्यावें	न्यायानें ३६६३
न्याहाली	गादी, गिरदी १९२४
न्हाणें	आंघोळ करणें ४६४, ७२४

प

शब्द	अर्थ
पंखि	पक्षी ४२९
पग	पाय, पाऊल ११४
पत्र	पवन, संवई २८१९
पंचक्रोशी	एकाद्या क्षेत्राच्या भोवतालची पांच कोस जमीन २६१०
पंचाईत	न्याय १२१८
पंचानन	सिंह ३२३८
पंचायअग्न	पाच अग्नींचें साधन २४८३
पछताऊं	पश्चाताप पावूं ४४६
पट	वस्त्र १८१६
पट्ट	सिंहासन २२६८
पट्टपूजा	राज्याभिषेक २७९०
पठंगा	आश्रय, पाठिंबा, मदत करणारा ४०८४
पडताळणें	पाजळणें १५४३ मेळ पहाणें, पुन: तपासून पहाणे ४०
पडदाळे	तरवार अडकवण्याचा पट्टा ३०२१
पडपडताळूनि	अनुभव घेऊन ८७९
पडळ	पडदा २६५
पडिपाड	युक्ति, रीत २८९४
पाडिभर	अधिकपणा, भर ५९४
पढियंतें	आवडतें, प्रिय ४६२

शब्द	अर्थ
पढणें	म्हणणे ४२२९
पढियावो	प्रेम, आवड १६१८
पढिये	आवडतें ४६२
पण	प्रतिज्ञा, पैज ३६२५ परंतु २५६
पंत	पंतोजी, पंडित २१८०
पतंग	फुलपाखरूं ११७७
पतन	अधोगति २५१८
पतित	पतितपणा १४७५
पतितपावन	पाप्यांस पवित्र करणारा ९
पतिवंचका	नवऱ्यास फसवणारी, व्यभिचारी ३११४
पत्र	लेख ४१०४ कागदाचें पान ३७५९
पंथ	रस्ता २४३७
पद	पाऊल १८६ गाणें, कविता८०६
पदांबुज	चरणकमल ११८
पद्मनाभ	ज्याच्या नाभींतून कमल निघालें आहे असा११८३
पन्हया	जोडा ४२९
पय	दूध २१४
पयोधर	स्तन १२७
पर	परकें २११७
पर	परंतु १५०८
परचक्र	शत्रूचा हल्ला ६४६
पराचित	प्राचीन अनुभव ४४८
परज	तरवारीची मूठ ३४९१
परता	पलिकडचा १२६
परती, परते	पलिकडे, ६०
परताप	दक्षिणा, प्रताप
परत्र	परलोक ५००

शब्द	अर्थ
परद्वारीगामी	परस्त्रीगमन करणारा असा १४२
परपीडक	दुसऱ्याला दुःख देणारा ८३
परमाई	वीरमाता वीराला प्रसवणारी स्त्री ३२३८
परमित	मर्यादित १५९३
परमेष्ठीपद	ब्रह्मदेवाचे स्थान, सत्यलोक २२३७
परवडी	प्रकार ११८० पादसर, विपुल २३०
परवर	माजघर
परबळी	बलवान्, बळी ११३
परा	चवथ्या सूक्ष्म वाणीचे नाव ११९
पराभक्ति	श्रेष्ठ भक्ति १११
परामृष	समाचार, विचारपूस ३९९४
परावा	परका २६६१
परावृत्त	पराङ्मुख, मागे फिरलेला १५३९
परावे	परके, दुसऱ्याचे ३३
परावी	पडावी १६४
पराश्रम	उपद्रवापलीकडील ठिकाण ६८५
परि	परंतु ४५८
परिचार	प्रचार ३५३१ सेवा ३६८० इकडे तिकडे हिंडणे २३ व्यवहार, चालरीत २०१४
परिणयन	लग्न, विवाह ४१५६
परिणिली	वरिली, लग्न केले ४०२४
परिपाक	शिजवणे ५३८
परिमळ	सुवास ५५
परियेसणे	ऐकणे २
परियो	अंक २३५
परियेल	पलीकडे, तीर, अर्की ४७३
परिवर	माजघर १३९०
परिवार	मंडळी ३९६
परिस	पेक्षा, हून १२५ आपल्या स्पर्शाने लोखंडाचे सोने करणारा दगड २२००
परिसोय	संबंध १३१९
परिहार	समर्थन करणे ५५८ दूर करणे, निरसन १९२३
परिहार	मागणे १०९ फेड १०९८ निरसन, दूरीकरण २४४८
परी	प्रमाणे ४१ प्रकार ६० मार्ग २१५५
परिपाक	परिणाम ३१४७
परोपरी	अनेक प्रकारांनी ११३०
पर्यंक	पलंग ४६३
पर्व	पुण्यकाळ ७१८
पर्वकाळ	पुण्यकाळ, पवित्र वेळ १८३
पर्वत	सांगाचे नाव ३०६७
पवाडा	कीर्ति १५७८
पव्हे	पाणपोई ३३९ १७३२
पशुपति	शंकर ३४३७
पहार	प्रहार २५७
पहुडणे	निजणे ४३४
पक्ष	पंख ३०५७
पाइकी	सेवकपणा, ३७२
पाइतन	वहाण, जोडा ३१३२
पाईक	इमानी सेवक ३७३
पाऊं	पाय ११५ पावेन ४३५
पाक	पिकणे, फलोन्मुख होणे ८४ शिजणे ३२३ स्वयंपाक ३५५८

शब्द	अर्थ
पाकुळणें	विस्कळणे ३५१३
पांख	पंख ३६८८
पाख	शुद्ध, पवित्र ३६७४
पाखंड	नास्तिकपणा १११०
पाखर	कृपा १५८५ आच्छादन, झूल १५८६
पांग	पराधीनता ११९५ उणीव, दारिद्र्य १६३८, २२६२ उत्कट इच्छा १७०९
पांगणे	पसरणे, विस्तारणे १४७४
पांगवणे	फांकणे, पसरणे १९७
पांगविणें	परतंत्र करणे, अंकित करणे १५०५
पांगिला	ओशाळा, अंकित ३४९
पागोरा	गोफण ३५८
पाचारणें	बोलावणे १२३१
पांचाळी	द्रौपदी २५२७
पाठी	मागून ४४५
पांजरा	पिंजरा, सांपळा ७१३
पाजळणे	दिवा लावणें ४७७
पांझरा	पिंजरा ८२८
पाट	श्रेष्ठ स्थान २८७०
पाटण	शहर २८१
पाटाव	उंच रेशमी वस्त्र ३४२
पाटी	पटी—चिलखत ३०२१
पाटोळा	रेशमी वस्त्र, शेला २
पाठार	डोंगरावरील सपाटी
पाठीलागा	पाठीस लागणारा १८७९
पाठेळ	ओझ्याचें जनावर २७९३
पाठोवाठीं	पाठोपाठ १३
पाड	योग्यता ३५६
पाडस	हरणीचे पोर १६०५
पाडे	प्रमाणे २६४१

शब्द	अर्थ
पांडेपण	गांवचा कारभार पहाणें ३०५९
पांडेवार अथवा पांडेवार	महार ३६९१
पाणचोरा	गारोड्याजवळ भोकें असलेलें पाणी भरण्याचें पात्र २५८३
पाणोवाणी	पाठोपाठ ३८३२
पातड	पंचांग २९८४
पाती	पापण्या १३५
पाते	पापणी ४०
पातेजणें	विश्वास ठेवणें २१०१
पातेरा	निर्जीव साल, टरफल, पाचोळा १२२९
पातेराउडणे	बीज उडणे १२२९
पाथर	दगड ४२९
पादरधीट	बढाईखोर १२८६
पाद्य	पाय धुण्याचें पाणी ३०९५
पाधाणी	अनाडी बायको ६२३
पानवथा	पाण्याची जागा २९११ धुण्याची अथवा आंघोळ करण्याची जागा.
पानसरा	आडवा १२८
पानेडी	फांदी, डहाळी ३६८८
पान्हेरा	संबंध २०८१
पान्हेरी	पाणपोई ३३८
पापरी	लाथ ४५३६
पाबळ	किनारा, तीर २३०
पाभर	शेतांत बी पेरण्याचें आऊत ३६०
पाभारी	पेरणी करावी, ३२४५ (शेतांत बी पेरण्याचें आऊत)
पामर	हीन, दीन ५३५

शब्द	अर्थ
पुढारा	पुढे जा ३८९
पुत	पुत्र, मुलगा ३५०
पुरा	पुरता, पूर्ण २२
पृथक्	भिन्न २५८३
पुनरावृत्ति	पुनः जन्माला येणें ७२८
पुनीत	पवित्र २४१९
पुर	गांव ३४३
पुरळासाठीं	भोगासाठीं
पुरस्कार	सत्कार ४११४
पुरुषार्थ	मोक्ष ६७०
पुलविली	पुरवली १४४
पुष्ठीं	पृष्ठीं—पाठीशीं २४४४
पुष्पवाटिका	फुलबाग ३१५८
पुष्पांजळी	फुलानें भरलेली ओंजळ८१
पुंस	पुच्छ, शेपूट १५११
पुसापुसी	विचारपूस १४००
पेंचपाड	पेचपाच, छक्कपंजे १६६५
पेटे	नदीतून तरण्याकरता घेतलेले भोपळा वगैरे साधन ४८७
पेठें	व्यवहारांत ४०८
पेठवणी	बिदागी २८३
पेंडखाण	जनावराचें खाणें २८३९
पेंडवळा	मर्यादा, सीमा ४२६४
पेढाणु	जांभळ्यापासून काढलेली दारू ४११
पेणावणें	उठवणीस येणें १५९८
पेणें	मुक्काम ६०९
पेनना	अंगांत कपडे घालणें ४४२
पेंव	धान्य सांठवण्याचे ठिकाण९०४
पैंजण	पायांतील वाळा २२६८
पैजार	जोडा ४३८
पैल	पलीकडे ४३

शब्द	अर्थ
पैस	विस्तृत जागा ४६३
पोटाळणें	कवटाळणें १६६३
पोटाळा	शालजोडी, रेशमी वस्त्र १३५१
पोनडी	जिन्नस सांठवून ठेवण्याची पिशवी अथवा पोते१२४९
पोभाळणें	चोळणें, गोंजारणें २११७
पोरवडा	मुलांचा समुदाय ३०४९
पोसणा	पोसावयाचें मूल,दत्तक१५०३
पोसणे	पोसलें जाणारे मूल ५५०
पोहणी	घाण, दुर्गंधि २५१०
पोंहीं	पाणपोई १२१६
पोंहे	पाणपाई ३५३१
प्यार	आवड ४३८
प्राचत	अनुभव ३५६
प्राणपात	दंडवत, नमस्कार १२०३
प्रताप	दक्षिणा, शौर्य
प्रतिग्रह	स्वीकार ९७२ दान घेणे २८३८
प्रतिपाळणें	रक्षण करणें १९३
प्रबोध	ज्ञान ४२
प्रयोजणे	योजना करणे ३२४५
प्रवीण	निपुण १३३४
प्रवृत्ति	संसाराकडे मनाचा कल३९५८
प्रक्षाळणें	धुणे
प्राकृत	सामान्य ९४
प्राचीन	प्रारब्ध १५९५
प्राजळ	सोपें, सरळ २४६१
प्राणेश्वर	प्रभु, स्वामी ६८५
प्रावरण	पांघरण्याचे वस्त्र २३०६
प्रीतिकर	प्रेम करणारा ३०७
प्रेरणें	मनात घालणें ४५५

शब्द अर्थ

फ

फका—तोंडांत मावेइतका २७८१
फटकाळ—वाईट, व्यर्थ, वाह्यात ३५६६
फटमर—भितरा, भ्याड ३८२ फजितीचे, अब्रूला कलंक लावणारे ३११५
फटलंडी—हलकट मनुष्य २७०८
फटवणें—फसवणे १२६५
फड—मंडळी २४३
फडी—निकाल १३५६
फणी—साप ३७५९
फंद—युक्ति, कारस्थान ३५७
फलकट—असार, खोटें ७१३
फळी मांडणें—पैज मारणें ३४०
फांकणें—दूर होणें, वियोग होणे ४५
फाग—शिमग्यांतील अश्लील उखाणें २७९९
फांजा—नगरकोट, गावकुसुं १००
फांदा भरणें—भटकणें ३३८४
फांदा—अडचण १५०६
फावणें—प्राप्त होणें १८९
फांस—पाश २१
फांसणें—शस्त्रानें चीर पाडणें ३५२७
फांसा—पाश १२०९
फासावणें—चिरणें २७७८
फिका—निस्तेज, पोकळ
फिटणें—पुरें होणें ६९६
फिरंगी—पोलाद, तिखे २३९३ तरवार २१५१
फिरवणें—अदलाबदल करणें २१८
फुंज—अभिमान, गर्व
फुडे—खरें, खरोखर

शब्द अर्थ

फुंदणें—हुंदका येणे ६९ घमेंड करणें ३२५५
फुलवरा—फुलांचा गजरा, पुष्पगुच्छ २८७
फेडणें—दूर करणें, नाहींसे करणे ७१२
फेर—पुन: ११५ वाटोळे उभे राहिलेले २०३
फोकारणें—प्रगट करणें, मोठ्यानें बोलणे १५३६
फोडी—कौडी, खांड (सुपारीचें वगैरे)
फोल—व्यर्थ, नि:सत्व २१३
फांस—पोकळ १०८३

ब

बक—बगळा २६७६
बग—एका असुराचे नांव २०
बगा—रितीनें, मार्गानें ४०९३
बगाड—पाठीला गळ टोचून टांगून घेण्याचा नवस २९७०
बचमंगळ—हास्यास्पद अवस्था ६२१
बडिवार—मोठेपणा, प्रतिष्ठा ८०
बंद—बंध, वायूचा निरोध करण्याची योगमार्गांतिल एक क्रिया ४०२० चोर, कैदी ७०२
बंदीखाना—तुरुंग २११३
बदराई—बदकर्मानें वागणारा २८२४
बंदशाळ—तुरुंग, बंदीखाना ४८२
बंदीजन—स्तुतिपाठक २७८
बधिर—बहिरे २५२०
बभूत—विभूति, भस्म ४३१
बरग—ज्वारी, बाजरी, नाचणी इत्यादिकांचें बीज ३११०

शब्द	अर्थ
बरवंट	चांगला, सुंदर २९१
बरवा	चांगला, सुंदर ३
बरळ	मार्ग सोडून ४२ आडमार्गाला जाणे, भटकणे, २६५
बराई	बडाई, मोठेपणा ४१३०
बराडी	आशाळभूत ५५१
बऱ्हाई	बढाई ४३९
बलिहारी	कुरवंडी करणे, ओवाळून टाकणें ४२९
बलुता	गांवकीचा हक्कदार (हे बारा प्रकारचे असतात) ४०८
बल्या	बऱ्या, चांगल्या १४४
बसकोळ्या	बसकट २८०
बसवंत	उपास्य दैवत २४३
बस्तर	वस्त्र ४२९
बस्वण्ण	बैल ३०६८
बहिर	बहिरीससाणा ४२९
बहिरव	बहिरोबा, भैरव ७९१
बहिरमुख	बाहिरामुका २८९०
बहिरवास	बाहेर राहणें
बहुडविणे	मागे लावून देणे, परत पाठवणे, निरोप देणे ५२
बहुडा	परत बदला २७६
बहुसाल	पुष्कळ, वारंवार ८७६
बळियाढा	दृढनिश्चयाचा
बळी	बळवान् ७०
बळी देणे	अर्पण करणे ९९१
बळें	मुद्दाम १०९
बाखर	करंज्यातील पुरण ८०५ आंत भरलेला माल२३४१
बाग	वाद्य ४२९
बाजुबंद	दंडांतील दागिना २९५९
बाजेगिरी	गारुडीविद्या ३३७५

शब्द	अर्थ
बांडा	पांढऱ्या व काळ्या रंगाचे २०१७
बाडेले	कणसें न आलेले ३०४६
बाणणें	स्थिरावणें २०४६
बांद	बंदी, पराधीनता, कैद ४०१
बांदवडी	बंदीखाना ३६५५
बांदी	दासी, बटीक ३०५७
बाधा	पीडा, दुःख २४७३
बांधा	आकार ७३९
बाधिका	भ्रांतिष्ट
बांधे	रचना २८६८
बापुला	बाप
बार	खेप, पाळी २५६ छंद २५७
बारगीर	दुसऱ्याचें मागून आणलेलें १७९१
बार डाळूं	ओवाळून टाकीन ११५
बारबार	पुनः पुनः ४४
बाल	केत ४४५
बालीस	उशी, लोड २१२८
बाव	विहीर १८४३
बावी	विहीर ६२२
बासणे	चालणे
बासर	सैरावैरा ११०२ अमर्यादित ३५९५ स्वच्छंदी ३६९७ शिळें अन्न
बाहणें	हाका मारणें ४२६४
बाहो	बाजू २७८
बाहे	बाहू १५९ दंड ३५५
बाहेरमुर्दा	बाहेरून डौल करणार २८८०
बाह्यात्कारीं	वरवर, दिसण्यात ४६
बाळा	मुलगा २३
बिडवई	श्रेष्ठ, हितकर्ता २३३५

शब्द	अर्थ

भणदी—डोक्यावर खापरांत घातलेला विस्तव १८१६
भद्रजाति—हत्ती २४२७
भया—झाले ४२९
भयानक—भयंकर २०
भरी घालणें—नादी लावणें ५३९
भरीवरी—श्रम, सायास १९६५
भर्ता—पालन करणारा ६३०
भलता—हवा तो, वाटेल तो ७११
भलतीसवा—अव्यवस्थित, कोणच्याही बाजूला ५५५
भला—चांगला ३१
भली—भला ११६
भव—संसार ३९
भवच्छेदक—संसाराचा नाश करणारा १५७३
भवतारीया—भवतारक
भवभंजन—संसाराचा नाश करणारा ४२२
भवव्यथा—संसारदुःख २१४९
भवश्रम—संसारदुःख १९८६
भवानी—देवी ४६४
भक्ष—खाण्याचा पदार्थ ३१८७
भाई—भाऊ २५
भाक—वचन ३११
भाकणे—दीन वाणीनें विनंति करणें, मागणें, ६७३
भाग—वाटा, नशीब १२१२, थकवा, शीण १७९८
भागणे—पळणें ११४, दमणें शिणणें १३८
भागभुर्की—भांग पिणें, तमाखू ओढणें अफू खाणें, गांजा ओढणें, वगैरे हलकट व्यसनांचा समुदाय २८१९

शब्द	अर्थ

भाज—बायको १२१०
भांजणीखांजणी—क्षयवृद्धि ३९१५
भाट—स्तुतिपाठक ४८३
भाटबोळीपण—व्यर्थ बडबड ९७७
भाड—कुंटणपणा करून मिळविलेले द्रव्य २४२८
भांड—बडबड्या, भिक्षेने पोट भरणारा, बेशरम, निर्लज्ज १११
भांडाई—कज्जेदलालपणा ४०९९
भांडार—खजिना, सांठा ४
भाणें—वाढलेलें ताट ७२६
भातुकें—खाजें, खाऊ, भक्ष्य ११८२
भातें—खाऊ २१९ अन्न २२७३
भार—सैन्य २८६५, समुदाय ८९९
भाव—हेतु, अर्थ १० इच्छा ६९९,२ भक्ति, विश्वास ६९९,३
भावणें—कल्पना करणें, कल्पिणें
भावना—कल्पना ४७, भक्ति, निष्ठा २४ विचार १०९ स्मृति, आठवण ३१४
भास—भाष—प्रतिज्ञा २५६
भाष—प्रतिज्ञा २५६
भाळ—कपाळ ६९७
भिंग देणें—अभ्रकाचें पुट देणें २८६३
भिंगुळवाणे—उदासीन १५५६
भिडा—भिडस्त ३२८४
भिन्न—भेदभाव ७४२
भीण—भीति ३६०९
भीतर—अंतःकरण १६४० आंतून, आंत १६५६

शब्द	अर्थ
मुरारी	मुर नांवाच्या दैत्याचा शत्रू जो श्रीकृष्ण १२
मर्दन	ठार मारणें १३
मुशारा	रोजमुरा, पगार ३७९
मुष्टि	मूट ५१
मुसाफा	मुसलमानी धर्मग्रंथ ४१४९
मुसावणें	पूर्णपणें भरणें, भरून जाणें
मुळ्हारी, मुळारी, मुऱ्हाळी	नवीन लग्न झालेल्या मुलीचे पाठराखणी गेलेलें मनुष्य २५
मूळ	बोलावणें ४५२ मुळांतील, स्वाभाविक २८०३ अज्ञान ४०२०
मूळडाळ	मूळपाळ
मूळबंध	एका टाचेनें शिवण दाबून गुदद्वारास संकोचित करून अपानवायुची गति वर करणें यांस मूळबंध म्हणतात २५७
मूळक्षेत्र	वसतिस्थान ३५३१
मृगनाभी	कस्तुरी ४०६९
मृत्तिका	माती ६५२
मेग्या	नेभळट २९५५
मेदिनी	पृथ्वी ७६
मेरु	पुराणांतील एका पर्वताचें नांव १५
मेसाबाई	एका क्षुद्रदेवतेचें नांव ७९१
मेळ	समुदाय २२३३
मेळास	जमाव १३२
मेळीकार	समुदाय, संगत ८७४
मेहु	मेघ ४१२९
मै	मी ११४

शब्द	अर्थ
मैंद	कपटी व घातकी मनुष्य २६०६ घातकी, ढोंगी ६५९
मैला	मळ ४२९
मोकट	मोकळा, बेबंद, स्वच्छंद
मोकलणें	सोडून देणें, त्याग करणें ३५० कांहीं दिल्यावांचून हाकून देणें ११८६
मोकासी	इनामदार २४७
मोकळ	स्वैर २८७१
मोचा	जोडा ११४१
मोट	शरीर १८०५ गाठोडें १७०
मोटरें	शरीर १८५६ गांठोडे ५६३
मोड	आकृति, पद्धति, रीति घोटाळा
मोरा	करड्या रंगाचा ४४४०
मोवी	मोजती २६६७
मोहन	मौन १११८
मोहरणे	वळवणें २३१ गोंजारणें, मोहित करणें १७६८ असक्याकडे वळणे १९८९
मोहरा	ज्याचे संगतींत अग्नींत टाकलें तरी सूत जळत नाहीं असा दगड २३०३
मोहिपासिती	माझ्याविषयीं ११५
मोही	मला ४३५
मोहोरी	मुरली, पुंगी १६
मोळा	रिवाज, रीत १२६८
म्हणियारा	दास, चाकर, दूत३६०
म्हणिये	सांगितलेलें काम १११
म्हणेरा	तगादा
म्हूण	म्हणून १९०७
म्हैसा	रेडा ३१७४
म्हैसासुर	एक क्षुद्र देवता ७९१

शब्द — अर्थ

य.

यति—संन्यासी २२६८
यंत्र—देवतेचे पूजेला लागणारे गूढ कोष्टक २५०१ वाद्य ३३१३ आकृति ४०७
यंत्रधारी—हत्यारबंद शिपाई ४४३६
यथेष्ट—पुष्कळ
यम्या—यम २५७
याग—यज्ञ ३६०४
याचक—मागणारा, भिकारी ११८२
याज—यज्ञ ६०
यातना—दुःख, वेदना ७०१
यातायाती—श्रम, कष्ट २४६०
याति—जाति ५३
यारी—मैत्री ११७७
यावा—भर, सोस १५२१ आगमन २४४१
यें—द्या ३४०
येकावळी—एक पदरी मोत्याचा हार ८
येरझार—जाण्या येण्याची फेरी २०३
येरयेरांची—एकमेकांची
येरू—दुसरा
योगक्षेम—योग म्हणजे अप्राप्तीची प्राप्ति व क्षेम म्हणजे प्राप्त वस्तूचें टिकणें ३५४

र.

रंक—गरीब, भिकारी १५ कवडी-मोल ४१०
रग—कळ ४०७
रंग—मद्हा १३५९
रगटें—फाटकें वस्त्र १३५१

शब्द — अर्थ

रंगमाळ—रांगोळीनें काढलेल्या आकृति ५७
रंगीं—अंतरंगीं, चित्तांत ६९९
रज—धुळीचे कण ९५
रजक—परीट २४२०
रजनी—रात्र २०३७
रंजले—त्रासलेले, खिन्न २२१५
रजा—कामवासना, रजोगुणाची प्रेरणा
रणछोड—डाकूर येथें असलेल्या श्रीकृष्णाच्या मूर्तीचें नांव ३४२
रडारोवी—मोठा आक्रोश, आरडा-ओरड १५८२
रडी खाणे—चिडणे १२१८
रत—रमलेलें, निमग्न १२
रबडवणे—भरणें, बरबटणें
रदबदली—एकाद्या गुन्हेगारातर्फे घातलेली भीड १८९४
रगा—तोल, योग्यता
रव—आवाज स्वर ४१४९
रवरव—एका नरकाचे नांव २४११
रवा—कण, लहान खडा ११९१
रवि—सूर्य २
रविसुत—सूर्याचा मुलगा यम ४१११
रश्मि—किरण १९२२
रस—कस, योग्यता ३३६२ गोडी, प्रेम २७५
रसडी—दोरी ४३६
रसद—गांवच्या वसुलाचा सरकारांत भरणा ४४३६
रसना—जिव्हा ७५९
रसायन—धातु वगैरेंचें भस्म करून तयार केलेलें औषध३९५८

शब्द	अर्थ
रहणी	रीति, व गणूक ३६३१
रहाटघटिका	रहाटगाडगे २४८३
रहाडी	चिखल २७९९ वागणूक, वर्तन ३१३२
रळेपळे	घोळ, गोंधळ, अव्यवस्थिति १२८९
रळी	मस्करी, थट्टा १४३
रक्षा	राख ४०५१
राई	मोहरी ४४४
राऊत	घोडेस्वार ३५६९
राऊळ	देव १६४३ देऊळ १८५९
रागेजू	रागावूं ८३२
राजबिंडा	राजासारखा सुंदर व तेजस्वी ५३८
राजस	सुकुमार, सुंदर २
राजीव	कमळ ३९९
रांडबेटा	रांडलेक २९८३
रांडरोटा	लग्नात मुलीच्या पोटापाण्याची केलेली व्यवस्था २२०३
रांडवडा	शिव्यागाळी, गालीप्रदान २७४६
राणा	राजा २६४२
रातणे	रममाण होणे ३०२
राधा	काला, मिश्रण ७३९
राधणे	शिजवणे, तयार करणे, ६८२
रानट	गावढळ, गनटी १७१८
राव	राजा १६
राव	राघू, पोपट
रासभ	गाढव ३१११
राहडी	राड, चिखलाची थिरवटी
राहणें	टिकणे ८२ थांबणे ६५५
राहणेसा	राहणे ऐसा १५७४
राहा	वाट १६४
राहाट	रहाट गाडगें २०६९
राही	राधा २५८१
राळ करणें	नाश करणें ४०६६
रिकामटा	फुरसत, रिकामिक४२३४
रिघणें	बाहेर पडणें १०९, २६३० प्रवेश करणे, शिरणें १४
रिघावा	प्रवेश, वाट १५०८
रिचवणें	रिकामे करणे, ओतणें २४२३
रिझणें	रंजन होणे ४३०
रिठा	एका असुराचे नांव २९२०
रिण	कर्ज १७३४
रिणकरी	सावकार ५७१
रिता	रिकामा २०१९
रिते	रिकामे १४
रिस	अस्वल २१२२
रीस	राग ३३५ त्रास १९०८
रुका	पै २९४
रुखी	कोरडी भाकरी ४२९
रुचक	रुचकर, स्वादिष्ट ३९५८
रुजुहोणे	पटणे ३३६
रुढी	प्रसिद्धी ६२१
रुद्र	अकरावा रुद्र जो मारुती तो १४०, ४०३
रुधवणे	व्यापणे
रुधीर	रक्त २८३७
रूपडे	सुंदर रूप २२३०
रूळणें	शोभादेत हालणे २ लोळणें ५५५
रेखणें	प्रमाणात लावणे ८
रेमट	रिकामी, पोकळ, लाबट ३८४६
रोकडा	प्रत्यक्ष ३४८७

शब्द	अर्थ

रोखिली—लाविली
रोजकीर्दे—रोजच्या जमा खर्चाची वही १८९४
रोटीसुटी—भरित रोडगा ७९१
रोदन—रडणें १०९

ल.

लइ—बहुत, विपुल १४१
लगाई—लावली ११५
लघुत्व—लहानपण ११९२
लचाळ—गचाळ, अव्यवस्थित३७४१
लटिका—खोटा २३
लंड—दांडगा, ठक १६८९
लंडपण—दांडगाइ, उन्मत्तपणा ८८८
लडिवाळ—लाडका ६
लंडी—भितरा १३४९
लंपट—अतीशय आसक्त २४१
लपणी चपणी—लहान पोरांचा खेळ
लय—एकतानता, कल्पनांचा अभाव २८०८
लर—मुलगे ४२९
ललाट—कपाळ ११८
लवण—मीठ २७२९ उतार ३२१९
लवलाहीं—लवकर ३५६३
लवलाहे—लवकर ३५५
लहणें—रोकड, प्रीति
लहरी—वेग १३९ लाट १९९३
लळवाडें—लाडकें
लळा—लाड ४५५
लक्षणें—समजणें,कल्पना करणें २८०८
लाखणिक—लाक्षणिक, दर्शनी
लाग—खटपट, प्रयत्न, पाठलाग१०९ संबंध२११ सामर्थ्य,शक्ति९८७

शब्द	अर्थ

लागट—लोचट ३६९७
लागटपणें—लडिवाळपणानें
लागपाठ—त्वरा २५६४
लागबग—संबंध ३७५
लागभाग—संबंध,लागाबांधा १२१७
लागवरी—गर्भ-धारण-स्थिती १४६
लागावळी—संबंध ३५०
लागवेग—त्वरा १९३९
लागे—लागलेंच, तत्काळ २२४५
लाघव—चातुर्य २७ आर्जव, पुढें पुढें करणें २४०
लाघवी—हुषार, चतुर २२५
लांचावणें—संवकणें ६
लांछन—काळिमा १५६१
लाटें—मोठें
लाठी—बळकट, मोठा १७९८
लाडणें—लाडावणें
लाणी—शेवट, कापणी ६६८
लादी—घडीव चेंप
लाधणें—मिळणें, प्राप्त होणें ४५२
लापणिक—लबाडीची मसलत, शब्द-पांडित्य ९४२
लाल—प्रिय ११५
लास—डाग, घाय ९१८
लांसणें—डाग देणें ३५२७
लांसी—राक्षसी ११९५
लाहणें—प्राप्त होणें १६१
लाहतें—संबंध ७१३
लाहा—मोठा, लठ्ठ
लाहातें—चिरकाळचा लाभ
लाहो—छंद, नाद, ३४४ लोभ२७३ लाभ १९६०
लिखित—पत्र ५१९

शब्द अर्थ

लिगाड—लचांड १२५४ कटकट २८३
लिगाड्या—उलाढाल्या, लचांडखोर ३६९९
लिजाते—घेऊन जाते ४३४
लीन—नम्र २१२५
लीला—सहज खेळ २६
लीलाविग्रही—लीलेनें देह धारण करणारा ५४२
लुगडीं—वस्त्रे २४१३
लुंडा—पंगु, लुळा ३१८१
ले—घेऊन ४२९
लेइणें—लेणें—धारण करणें ७१८
लेखणें—मानणे ७६ मोजणे ५८९
लेखा—मर्यादा ४ गणना २७
लेणें—अलंकार ७४९
लेप—चित्रातील आकृति १८९५
लोकपाळ—राजा ४५ पाटील वगैरे अधिकारी १६४८
लोकाचार—लोकांशी व्यवहार ११०
लोकांतीं—लोकामध्ये १९९१
लोकभांड—पुष्कळ बडबड करून भिकेवर पोट भरणारा
लोचन—डोळा ६
लोटणे—टाकणे १८१५
लोण उतरणे—मीठ उतरणें,दृष्ट काढणे ४६७
लोभापर—कृपाळू, ममताळू ७३५
लोलिंगत—आसक्त, लंपट २८००
लोह—लोखंड २१७४
लोहाळ—पुष्कळ लोकरीची २८४

व

वक्रोक्ति—वाकडें बोलणे १५९०

शब्द अर्थ

वचणे-वगळणे, गाळणे, सोडणें, जाणे
वंचणें—फसविणे १७० सांगणें२०६१ खर्च करणे
वंचतुक—वंचना, फसवणूक १४२
वंचना—फसवणूक १७१५
वजणे—जाणे १०५
वज्रपंजर—वज्राचा पिंजरा ७०६
वटवट—बडबड ६९५
वत्स—वासरूं २२०१
वदन—तोंड १२२
वनिता—स्त्री ३२३८
वमन—ओकारी १९६७
वर—नवरा १२३ वार २९७२
वरजणे—टाकणे ३३३३
वरदळ—हलके, निरस ५०७ सामानसुमान, वरकड ११ दांभिक २६४० वरवरची ४२८
वरदळा—वरून, बाहेरून ३२२३
वरपड—स्वाधीन झालेला ९८०
वरपंग—दिखाऊ २८३२
वरळा—फोल व धान्य यांचा मिसळ २१६६
वराच—नीच, हलकट
वराक—वऱ्हाड—व्यवहार ३४६६
वरावरि—वरचेवर,पुनः पुनः १८९४
वरासन—श्रेष्ठस्थान२ २६८
वरी—पुष्कळ, वरी
वरुं—वरी—अन्नसामग्री २९६३
वरो—पुष्कळ २२९३ अन्नसामग्री ५७३
वर्जणें—त्याग करणें १६७५
वर्ण—जात २१६७

शब्द	अर्थ
वर्म	खुणेची गोष्ट, मर्म १४ जिव्हाळ्याची जागा १२८ चिन्ह १५८०
वल्ली	वेळ ४६
वसन	वस्त्र २७१७
वस्तीकर	रहाणारा २८६६
वहिला	सत्वर ७२९
वहिली	चांगली ८२८
वळणें	गुरे राखणे २००
वळती देणे	वळवणे १७०
वळवट	गढूळ २९६३
वळसा	पाण्यातील भोंवरा ३४४३
वक्षस्थल	छाती
वा	उवा ३२८४
वाइला	वाजविला
वाइलें	वाहिले
वाईचाळ	वायचाळ पहा ३०८७
वाऊं	वाजवूं २१८६
वाउगा	रिकामा २३४
वाउगें	व्यर्थ २८०३
वाकळ	गोधडी ६८२
वाकी	वाळे २९१
वाखणें	लवणे, मित्रेपणानें स्वाधीन होणे
वाखती	खळ २६४१ पोटाची खळगी ४९८ छातीवा खळगा १२४९
वाखर	वखरा ३०८२
वाखा	नाश २०७० चेष्टा, चमत्कार ५३३ संकट ९८७
वागपुष्प	शब्दरूपी फूल १६१९
वागवरणें	वाणीने बोलणें

शब्द	अर्थ
वागुर	जाळें ३५२५
वाचणें	जगणें ४६
वाखाणणें	वर्णन करणें १४
वाचा	तोंडाने ३८
वाचाळ	बडबडणारा ७०
वाच्या	उवांच्या ३२८८
वाज	कंटाळलो, त्रासलो ३९७५
वाझ	निष्फळ १०८३
वाजट	क्रियेशिवाय व्यर्थ बडबड करणारा २७६२
वाटुली	वाट ६१३
वाड-वाढ	थोर, मोठे १२९५
वाडवेळ	फार वेळ, उशीर ६२८
वाडा	गोटा १८६
वाडकोडे	अत्यंत कौतुकाने
वाण	प्रकार ८०५ माल, जिन्नस १९६०
वाणी	वाचा १४२ वर्णन करतो ५४५ तोटा २८६० धंदा करणारा ३५९३ वाणसवदाचा व्यापार करणारा ४१५१
वात	दिवा ३१३७
वातहात	दुर्दशा, फजिती २८०३
वाती	वाजविती २३० दिवा २८८२
वाथा	गर्भाशय, पोट २८७५
वादी	वाद करणारा भांडखोर २२६०
वान	रंग ३६६४
वानणें	वर्णन करणें ३४०
वाम	डावा ३
वाय	वाया, व्यर्थ

शब्द	अर्थ
वायचाळ	व्यर्थ बडबड ३०७८
वांयाविणे	व्यर्थ बडबड १४०३
वार	वाड, मोठी १४५
वारणें	नाहींसें होणें ४० संपणें, आटोपणें ७७, जा म्हणून सांगणें १४४, टाळणें, दूर करणें १३२५, दूर करणें ५८ शिक्षा करणें ९६
वारता	गोष्ट ७४८
वारती	दोरी २६५
वाराणसी	काशी क्षेत्र २२७४
वारि	ओवाळून टाकीन ४३६
वारिकें	व हन, स्वार ३
वारीं	वरीं ६७५
वारु	घोडे २६२३
वारे	पिशाचादिकांचा संचार २८४२
वार्ता	दुसऱ्याच्या सांगण्यावरून पाहणें ३४८९
वालभ	प्रेम, आवड १२०
वाला(वाल्हा)	प्रीतिपात्र,आवडता५०
वाल्हा	वाल्मीक ३२५०
वाल्हे	आवडतें, जिवलग २१८८
वाव	निरर्थक, वांया १७१, अवकाश ५६०, मिथ्या, व्यर्थ ७७३, पुष्कळ, मोठे ७३, विसावा३३८,निश्चय७१८
वावडणें	वाढणें ५९१
वावरणें	फिरणें, हिंडणें, भटकणें
वावसें	व्यर्थ २९०८
वास	वाट ४८० रहाणे, वस्ती ११७२, सुगंध २१८९, घाण २९७८ वस्त्र
वासणें	उघडणें, पसरणें ५७२
वासपणें	भिणें ३८६६
वासलाती	निकाल, फडशा, हिशोब १०९८
वासी	व्यर्थ, निष्फळ
वाहणें	अर्पण करवणें, चढवणें २७५ वाजवणें १८१२, धारण करणें १६
वाहाळ	ओढा
वाही	मार्ग, रीत, ओघ ३६७
वाहो	मार्ग, रूढी ९३१, गति ५९७
वाळणें	वाळींत टाकणें, बहिष्कार घालणें १२९ टाकणें २४६
विकट	कुरूप ४१६
विकल्प	संशय
विकळ	विव्हळ २२१३
विकार	मनांतील बदल २५
विक्राळ	भयंकर ७९१
विखंडणें	ताटातूट करणें ४०८७
विखरणें	पसरणें २७९०
विखळ	दुष्ट, दुराचारी ३९४७
विखार	जालीम विष ३००७ सर्प ३४२, विषारी ७३०
विखुरणें	तळमळणें ६०६
विग्रह	देह २६
विघड	वियोग ४१३८
विघडणें	ताटातूट करणें,वियोग करणें ३००१
विचरणें	व्यवहार करणें २५
विचा	ज्ञानाचा २५०४
विच्छिन्न	नष्ट १९७१
विजाति	विरुद्ध स्वभावाचे ३११३

शब्द	अर्थ
विटणें	चिडणें, रागावणें १७७९ कमी होणें ११७७
विटंबणें	फजिती करणें २३६
विटंबना	फजिती, मानहानि २२६०
विटवणें	वेडावून दाखवणें २४०३
विणें	जन्म देणें ९३
विताळ	चुकलेला ताळ, बेताल, ३२८५ विसंगत २४५ वेताळ
वित्त	धन १२३
वित्पत्ति	विद्वत्ता २५८२
विंदान	कौशल्य, कारागिरी, कारस्थान १३३
विदारणें	फाडणें २५२७
विदित	ठाऊक, माहित १५१२
विदेश	परदेश १५३८
विद्युल्लता	वीज ७३३
विध	शास्त्रानीं घालून दिलेली रीत १५६६
विंधणें	बाण मारणें ४२४१
विधाता	सृष्टीकर्ता ब्रह्मदेव १६१५
विधी	व्यवहार ६२५
विनटणें	गर्क होणें, निमग्न होणें
विनवणी	विनंती ११६५
विनीत	नम्र ९६९
विनियोग	योजना, उपयोग १५१२ खर्च ३८८७
विनोद	थट्टा ११२
विन्मुख	तोंड फिरवणें, दुर्लक्ष करणें ३४५
विपत्त	दरिद्र, अवकळा ९३०
विपत्य	संकट, दुर्दशा २२३७

शब्द	अर्थ
विपरीत	भिन्नपणा ३७७३
विप्र	ब्राह्मण ४०८
विभूति	भस्म २८३१
विभूतचर्चन	भस्म लावणें २२२६
विमळार्जुन	नलकूबर व मणिग्रीव नांवाचे नारदांच्या शापानें जुळे अर्जुनवृक्ष झालेले कुबेराचे मुलगे २०
विरजाहोम	संन्यास घेतांना करावा लागणारा होम ३८६९
विरह	वियोग १३१
विरहित	शिवाय, वेगळा १९८३
विरळा	क्वचित् ३८०
विराजित	सुशोभित १
विरोध	विरुद्ध मत २०६३
विऱ्हडणें	विव्हल होणें, सद्गदित होणें
विलंब	उशीर ६०७
विलेपन	चोपडणें २०७७
विल्हाळ	चांगली, सुशोभित३३६६ व्यर्थ, निष्कारण २७५६
विल्हाळक	व्यर्थ २७८१
विल्हे	वर्ग, वाट, व्यवस्था १८४५ निवड, वर्गीकरण ६२५
विवंचणें	विचार करणें २९६३
विवंचना	चिंता, विचार ६०३
विवरणें	विचार करणें ५९७
विवसी	पिशाच ४०९२
विव्हळ	तळमळत १०९
विशारती	खूण, इशारती, सूचना ३७७८
विशी	विषयी १०२
विश्वंभर	विश्वाला पोसणारा १३८

शब्द	अर्थ
विश्वामित्री—म्हैस २८४५	
विषम—संकट, विरुद्ध गोष्ट १५८८ विरुद्ध, प्रतिकूळ १२७ कमीअधिक ७४	
विषयद्वार—इंद्रिय १८७४	
विष्ठा—गू ४१५	
विसंबणे—भार टाकणे, विश्राम ठेवणें ७१० विसरणे मोडणें७४४	
विसार—एकाद्यास गुंतवून ठेवणे-करिता आधी पैसे देतात ते १९६०	
विस्मित—आश्चर्यचकित ८१	
विहित—शास्त्रांनी सांगितलेली, उचित, योग्य ३३१४	
विळवणे—विवळणे	
विक्षेप—घोटाळा अडथळा ६४८	
विज्ञान—प्रपंच १०८९	
विज्ञापना—विनंति ७३१	
वीता—प्रसूत होत असता २०३९	
वीर्यावीर—शूरत्वाने शूर १८१४	
वृत्ति—इनाम जमीन १८१६	
वृंदावन—एक कडू रुचें फळ, कवंडळ (इंद्रावण) २९०७	
वृषभ—बैल २४२५	
वेघणे—चढणे २३४	
वेच—खर्च ४५६	
वेटणे—वेढणे, वेष्टण करणे	
वेटी—गुंडाळी, वर्तुळ १७	
वेठ—बिगार १७०, (बिगार) मोलाने काम करणे १६६० दुसऱ्याच्या बळजबरीने बिगाऱ्यासारखे पाहणे ३४८९	
वेठी—बिगारी ३६०	

शब्द	अर्थ
वेणु—मुरली १३१	
वेतन—पगार ३१५२	
वेताळ—पिशाचाचा राजा ७९१	
वेथा—व्यथा	
वेदपुरुष—वेदरूपी पुरुष १६५३	
वेध—नाद, ध्यान ११७	
वेवसाय—व्यवसाय, व्यवहार, धंदा ६५३	
वेवाद—वादविवाद ४२९	
वेल्हाळ—सुंदर	
वेव्हारा—सावकार २६४८	
वेशी—आधार १७२८	
वेशीं—विषयी, संबंधानें ३६२१	
वेसकर—महार २३६	
वसन—व्यवस्था २९७ व्यसन	
वळाईत—कैवारी, साहकारी २२७५	
वैकुंठ—विष्णु, विठ्ठल १०५८	
वैकुंठपीठ—वैकुंठांतील मुख्य देवता ६७८	
वैखरी—स्वपरवद्यवाचा ७१८	
वैजयंती—श्रीविष्णूच्या गळ्यातील माळ, हीत पाच तत्त्वांची दर्शक पाच रत्नें असतात ती [१] हिरा—आकाश (२) माणिक—अग्नि (३) पुष्कराज—वायु (४) मोती—जल (५) नीळ—पृथ्वी, २	
वैरागर—आपल्या स्पर्शाने खड्याचे रत्न करणारा मणि ३५१९	
वैश्य—वर्ण २३३१	
वों—नों ४४८	
वोखट—वाईट २१३९	

शब्द	अर्थ
वोगर	वाढपी, अन्न वाढणारा
वोगरणें	वाढणें, भोजनपात्रात घालणें ३६७४
वोगळ	घाणेरडा ३७४१
वोगळी	वाईट स्त्री २६१
वोज	रीत, चांगुलपणा १२५ स्वच्छता, निर्मलता, चांगुलपणा २६४ काळजी, लक्ष २६१
वोजा	सहज ४८३
वोडंबर	अवडंबर, पोकळ भपका १९८५
वोडवणे	प्राप्तहोणे २४८
वोढणे	नेसणे, पांघरणें
वोढवणें	पुढे करणें २१९८ प्राप्त होणे
वोढावारा	मर्यादा, प्रतिबंध १३१०
वोढाळ	उनाड १७० भटकणारें गुरूं २८६९
वोणवा	जंगलात अगर डोंगरावर लागलेला अग्नि ३६
वोथंबणे	थबथबणे ७२०
वोपवणें	विकवणे १२५१
वोरस	स्नेहभरित पान्हा २१७९
वोरसणे	पान्हा फुटणे ५३
वोल्हावणें	ओला होणे, भिजणे २०१८भागावणे,वाकणे३३८३
वोवणी	ओवलेली माळ १०७२
वोस	शून्य, रिकामा ८७५
वोसंग	मांडी १३९०
वोसंडणे	भरून वाहणें ५४६
वोसणण	खळंग, स्वप्नात बडबडणे
वोसपणें	भयभीत होणे. कंटाळणे ३८३९
वोसरणे	कमी होणे ७९
वोसावणे	नाहीसे होणे ११७
वोसारी	कमी करणे १२५
वोहि	तेच ४२९
वोहने	येणे ११४
वोहोळ	ओढा नाला २२५०
वोळ	वळणे, प्राप्त होणे ६६
वोळगणा	दास सेवक
वोळगणे	सेवा करणे, आश्रय करणें १०१
वोळणे	प्राप्त होणे, वळणे १८२७
वोळब	सोग २९५७
वोळसा	पाण्यातील भोवरा ५६२ व्यसन २८३३
व्यकट	व्याकडा, धनुष्य कार २९१
व्यंग	उणे, कमी ४०४८
व्याघ्रांबर	वाघाचे कातडे ३४२
व्यथा	दुःख १२४७
व्याधि	शारीरिक दुःख १५८०
व्याली	जन्मदात्री आई १९७५
व्यासी	व्यासकृति
व्याळ	साप १३६२
व्युत्पत्ति	ज्ञान ७८७

श

शब्द	अर्थ
शकुनवंति	भविष्य सांगणारी ३२१६
शक्ति	देवी ४११
शतखंड	शंभर तुकडे १२०३
शनै शनै	हळु हळु ११४०
शमी	शांत करी
शयन	निजणे, बिछाना २२
शर्करा	साखर ३११७
शर्य	पाणी, तेज, पराक्रम.
शत	पैन ३१४३

शब्द अर्थ

शीश—चंद्र
शाख—भाजी १५७१
शादी—बहुरूपी, विवाह ३१११
शामकर्ण—काळ्या कानाचा घोडा ३१११
शास्त—शासन
शिक—शिक्षा, शिकवण १६
शिखा—शेंडी १६०
शिदोरी—दुसऱ्या ठिकाणीं जातांना बरोबर नेलेली अन्नाची गाठोडी २५
शिबिका—पालखी ३५८
शिरगोळा—गारगोटी २८६३
शिराणी—आवड ७४६ कळस १०७०,१७३
शिरोमणी—श्रेष्ठ रत्न १६४
शिव—हद्द २४४१
शिष्ट—सभ्य, विद्वान् १८७८
शिळा—मोठा चपटा दगड ३८८
शीक—शिक्षा १२२ शिक्षण, रीत २३१
शीघ्र—लवकर २६५
शीघ्रवत—लौकर १६९७
शुकर—डुक्कर २४६८
शुचिर्भूत—पवित्र २१८१
शुद्धि—स्मरण, आठवण ३५५ शोध पत्ता ११८, ४०० सावधपणा १४१
शुष्क—वाळलेलें ३७५३
शूकरी—डुकरीण ४१५
शूळपाणी—शंकर ३९८
शृंखला—साखळी, बेडी १५६१
शृंगारिलें—जुलामा केलेलें २८०६

शब्द अर्थ

शेज—ओळ, क्रम ३२४५ बिछाना ३२५२
शेट—प्रतिष्ठित व्यापारी ३७१
शेणी—गोवऱ्या ३६९१
शेवीं—शेवटीं
शेष—बाकी, उच्छिष्ट ११४१
शोकला—जाळला १६५६
शोध—दुरुस्ती, न्यून २६२०
शोभन—डौल २८७६
श्रम—त्रास १५
श्रवण—कान १
श्रीवत्सलांछन—श्रीविष्णूच्या छातीवरील केसांचा भोंवरा ७२६
श्रुति—वाणी २६५८, ८०८
श्रोत्री—श्रोत्रिय, यज्ञ करणारे २८८८
श्लाघिजणें—स्तुतीला योग्य होणें ११०३
श्लेष्म—शेंबूड ३१७३
श्वपच—अंत्यज, चांडाळ २८९१
श्वान—कुत्रें ३४९
श्वापद—हिंस्र पशु १७३

ष.

षड्उर्मी—कामक्रोधादिक षड् विकार ३२८८
षड्गुण—यश, श्री, औदार्य, ज्ञान, वैराग्य, ऐश्वर्य हे सहा गुण अथवा धर्म, वीर्य, कीर्ति, द्रव्य, ज्ञान, वैराग्य हे सहा गुण ३३०४
षड्वर्ग—षड्रिपु—काम,क्रोध,लोभ, मोह, मद, मत्सर ७२४
षंढ—नपुंसक २२२६

शब्द अर्थ

स.

सइर—स्वैर, स्वच्छंदी २९७८
सकईल—शकेल ९५८
सकणें—थकण, बरपगडा होणें ११५४
संकल्पणें—त्यागणें, अर्पण करणें ३३३५
संकीर्ण—चिकटलेले, पसरलेले, मिसळलेले ५४
संकेत—करा, येत, ठरविलेलें स्थान ९१ मर्म, विचार ३२४३ योजना १०८१
संगणें—सांगणे
संगर—अरुंद वाट
संगीत अ. संगीन—यथास्थित,यथायोग्य २११
संघट्टण—स्पर्श, संबंध ६५२ संगति ११९३
संचित–पूर्वजन्मार्जित पापपुण्य ८
संजीवनी—मृतास जिवंत करारी ७०
संडवणें—सोडवणें, सांडवणें
सतंत—स्वतंत्र १५१
संतान—संतति ११०९
संतीं—संतसंबंधी
सतीचें वाण–सती जाण्याचा निश्चय केलेल्या स्त्रीनें वाण दिलें असता तिला सती जावेंच पाहिजे; यावरून लक्षणिक अर्थ असा कीं एकदा करीन म्हटलयावर कांही होवो, तें पुरें केलेंच पाहिजे अशा निश्चयानें हातीं घेतलेलें काम३१९

शब्द अर्थ

सत्र—छत्र, मोफत भोजन मिळण्याची जागा ३३९
सत्राजित—सत्यभामेचा बाप१४२
सत्रावी—जीवनकला ३५३
सत्त्व—खरेपणा, सद्गुण १२४८
संदी—सांद, कोनकोपरा, अडचण
संदेह—संशय ३६
संधान—युक्ति १३३
संधी—मध्यभाग ३५०
सन्निपात—सन्निपातवायु ३११०
सन्निधान—जवळिक, संगत ११९४
संपदा—संपत्ति ४६
संपन्न—युक्त ७१४
संपादणी—बतावणी १२९९
संपादणें—बतावणी करणें १४२
संपुरता—पूर्ण, संपन्न १४११
संपुष्ट—देव ठेवण्याचें पात्र ४७८
सब—सर्व ११४
संभ्रम—भ्रांति २७१३ समारंभ १८२ उत्साह, आनंददायक कृत्य ६१०
सम—सारखे १२१ एक प्रमाणात असलेले ७
समय—वेळ २३१
समरंगण—युद्धभूमि ३९३
समर्पक—योग्य, समाधानकारक५५९
समवेत—बरोबर ४३६
समश्रुळीत—सुरेख, चांगला ४३८६
समागम—संगत १६
समाधिस्थ—शांत, निवांत ७७३
समुद्रवलयांकित—समुद्रानें वेष्टिलेली २४९४

शब्द	अर्थ

समेळ—एकविचाराची मंडळी ११९
संमोखणें अ. संबोखणें—समजावणें, हांका मारणें १२१
संये—गडे, सखे १०९
सरण—चिता
सरणें—मान्य होणें ३३२९ संपणें १४६१
सरती—मान्य १०८
सरवदा—भविष्य सांगणारा ३२७
सरसा—सारखा, तात्काळ १८
सरसी—बरोबर १९३
सरा—सुरा—दारू, मद्य ४२७७
सराई—हंगाम ३६०
सरिक—पातीदार ३६०
सरिता—नदी ८५७
सरिसा—'सरसा' पहा ४८
सरिसे—सारखें २४६८ बरोबर, त्याचवेळीं २४९०
सरी—एक गळयातील दागिन्याचा प्रकार ३७७५ बरोबरी ३१८
सरे—पटे ३३२९
सरोवरी—बरोबरी, सामना १२१५ आदर, आतिथ्य
सर्वजाण—सर्वज्ञ ११५८,
सलणें—खुपण १८८५
सलगी—लगटपणा, दाट परिचय ५६८
सवंग—स्वस्त, थोड्या किंमतीचे ३६४६
संवगडी—खेळांतील सोबती ३६२
संवदड—शमीचें झाड ४३७७
संवदणी—परटाचें कपडे धुण्याचें पात्र २४०१
सवया—साह्य करणारा कैवारी,
संवरित–शंका धरून, आवरून, आपल्यास लपवीत ५१५
संवसाटी—बदलीं १३५१
सवा—बरोबर १२१०
सवाद—स्वाद, रुचि ३०४८
संवाहन—अंग रगडणें २९८०
सवे—सवय १८०
सवें—बरोबर १०
सवेंचि—लागलीच १६
सव्य—उजवा ३७८०
सहजता—स्वभावतः ६३०
सहणें—सोसणें ८६
सहा—सहा शास्त्रे २५३९
संहार—नाश .१
साहे—खरें ७३६
सहोदर—सखा भाऊ ४६
सळ—बळ, अभिमान १८१८
सळे—मोजमाप, मापाची गणती ४९० माप ७०१
सा—सहा शास्त्रें २४६
साई—छाया, आश्रय ६९३, ६९६ प्रभु, स्वामी ४२१, ४२९
साईक—वाटेकरी
साउलें अ सावलें—वस्त्र १३३
सांकडं—संकट, अरिष्ट ७८
सांग—पूर्ण १६५३
सागळा—पाण्याची झारी ३२१९
सांगातें—बरोबर २५
साच—खरा ११
सांचा पडे—सांठवतें ७१२
सांज—संध्याकाळ ४०७
साजणी—सखी, मित्र २६१

शब्द	अर्थ
साजिरा	शोभिवंत, सुंदर २८२
साटी	बदला, मोबदला १२३
साटोवाटी	भरती, भराभर बदला
सांडणे	ओवाळून टाकण्याची वस्तु १२६९
सांडवर	नवरा टाकलेली स्त्री ३१७
सांडी	त्याग, अव्हेर ५७३
सांडीमांडी	टाकणें घेणें ३०८ खटपट, यातायात १९५
सांडे	नीच
सांडोवा	कुरवंडी, त्याग ११४१ पाण्यावरून पलीकडे जाण्याकरतां घातलेला दगडाचा बांध अथवा पूल २६१४
सांत	बाजार १२८ अखंडता, परंपरा २७१
सात	बरोबर ४३०
सातापांचाचे	सप्त धातु व पंच महाभूतं यांचे २००४
सांते	बाजारांत ३०७५
साद	हाक ११३
सादर	तयार ३९२ आदरानें ४६२ तत्पर १११२
सादवणें	अ. सादवणें—हांकामारून सांगणें, आवाज करणें ५४
सांदी	कोपरा २६१ ६५४ फट ३६
साधुनी	सवय करून ३२४७
सान	लहान १९९
सापें	साप्रत, हल्लीं ३३७६
साबडा	भोळा २२१७

शब्द	अर्थ
साबाधावा	साह्य, मदत
सामरस्य	समरसत्व, ब्रह्म ३९७७
सामर्जन	झाडणें, साफ करणें ६३६
सामा	सामान, माल, सामग्री २६९४
साम्य	एकरूपता ६५६
सायास	कष्ट २२
सायुज्यता	चतुर्विध मुक्तींतील ईश्वराचा जीवाशीं अभेद दाखविणारी मुक्ति ८९६
साखी	प्रमाण, साक्षी ४३२
सार	बल, शक्ति २५०१
सारणें	बंद ठेवणें, संपवणें २४९
सारणे	आटोपणें, १८६
सारस	चक्रवाक ८५७
सारसे	सरशी, बरोबरी, साम्य
सारा	सरकारी पट्टी ३६०
सारियला	सारवला २८०९
सारी	सोंगटी ३८६७
सारीपाट	सोंगट्याचा पट, खेळ २७१९
साला	मेहुणा ३१२१
सालझाडा	सालअखेरचा हिशेब १८९४
सालभाड्या	साल अखेरचा हिशेब घेणारा अंमलदार
साव	संभावित, प्रामाणिक ३७०
सावचित्त	दक्ष, सावध २०५६
सावज	पशू, श्वापद ८३५
सावडणें	गोळा करणें २६३
सावधान	सावध, हुशार १३१
सावया	साह्य करणारा
सावलें	लुगडें, वस्त्र २९७

शब्द	अर्थ
सांवळा	विठ्ठल १८५८
सांवाधांवा	धावून येऊन केलेलें साह्य ८६०
सावें	अवघें ४०८२
सांसी	सांचवतें ३६३१
साहणें	मोसणें ८६
साहाकारी	मदत करणारा ४८२
साहाना	सहन करणारा १६५०
साहे	सहाय्य २५२७ मदत करणारा ४०४ सहन करतो ६३५
साळे	सळे—अभिमानानें ९६१
साक्षी येणें	अनुभवाला येणें३६८७
साक्षेप	आगत्य, आस्था, यत्न २४५३
सिग	शकटची मर्यादा १५४५
सिंचणें	शिंपणें १०९४
सिंचवणी	शिंपडावयाचें पाणी २०१८
सिंतरणें	ठकविणे ३६३०
सिंधु	समुद्र ८५७
सिद्ध	धडधाकट, शाबूत ७२८ सिद्धि २६६९
सिद्धां	सिद्ध पुरुषांनीं ३२५७
सिबि	सूर्यवंशांतील एका राजाचें नांव २६५
सिरजोर	चंढल, उद्धट १३०
सिलंगण	सीमोल्लंघन—गांवाच्या सीमेचे बाहेर जाणें २९२
सिले	हत्यार, शस्त्र ३०२१
सिसफुल	डोक्यात घालण्याचा अलंकार ३०३९

शब्द	अर्थ
सिंहस्थपर्वणी	गुरु हा सिंहराशीला आला म्हणजे जो पुण्य काळ येतो तो २७५५
सिळाधार	दगडाची वृष्टि ६४
सीण	कष्ट १०
सीतळ	थंड ४२
सीस	डोकें, शीर ३१९, ५१३
सीहार	शेराचें लाकूड १९८१
सुकानु	सुकाणु—ज्याच्या हातांत सर्व सूत्रें आहेत असा ४०७५
सुकाळ	विपुलता ११८४
सुकृत	पुण्य ४०९
सुगरणी	(सुग्राहिणी) गृहकृत्यांत दक्षता ठेवणारी चतुर स्त्री ३०७५
सुगी	हंगाम ३५९
सुजें	अल्प ६१८
सुजाण	ज्ञाता, जाणता, सूज्ञ ७३१
सुडका	पक्त लगोटी जवळ असलेला, दारिद्री १९८१
सुढाळ	सुंदर, तेजस्वी २९१
सुणें	कुतरा
सुत	मुलगा १२
सुतणें	निजणें १४५
सुताळा	चांगल्या तालांत २८३ शोध, पत्ता, थांग
सुती	लोभ २१५७
सुतुतू	एक प्रकारचा खेळ
सुदणें	घालणें ४०३६
सुधा	सरळ ७३९
सुननेवाला	ऐकणारा ४३०

शब्द	अर्थ
सुनाट	शून्य ३६९ स्वच्छंदानें, स्वैर १५२६
सुनें	कुत्रे ३४७
सुनों	ऐका ४३३
सुपती	निद्रा, गादी १९५
सुपात्र	चांगलें पात्र ३४६
सुभट	चांगला योद्धा ४०३
सुमन	फूल १४२
सुर	शूर ३००
सुरकांडी	सुरकुंडीचा खेळ, माशासारखा अंगाचा आकार करून पाण्यांत उडी मारून जाणें १३३
सुरंग	चांगल्या रंगाचा ४
सुरनीस	सरकारांतून देण्यांत येणाऱ्या सनदा वगैरेवर सुरू, सूद आणि वार अशा तीन शब्दांचा शिक्का मारण्याचें काम ज्याच्याकडे असे तो अधिकारी. यालाच पुढें सचिव असें नांव मिळालें ४४४३
सुरवर	श्रेष्ठ देव २३०
सुरवाडिकपणें	सुखदायकपणें १९३४
सुरा	दारू २३८८ शूर ४२९
सुराणी	आवड ४१४९
सुरारस	दारू २३५१
सुऱ्यापाटिल	सूर्य २५७
सुलाखणें	चांदीच्या अगर सोन्याच्या दागिन्यास भोंक पाडून चांदी सोन्याच्या शुद्धतेची परीक्षा करणें ३४८४

शब्द	अर्थ
सुष्ट दुष्ट	बरें वाईट ९६१
सुही	तोच ४२९
सुहृद	मित्र ४६४
सूत्र	जानवें ३३३४
सूरज	सूर्य ४३९
सूर्यविकासिनी	सूर्योदयाबरोबर उमलणारें कमळ ७५७
सेकीं	शेवटीं १२३८
सेखीं	शेवटीं १३०
सेजार	चांगली संगत २३९६
सेट्या	सावकार ३०५९
सेतुबंध	श्रीरामानीं ज्या ठिकाणीं समुद्रावर सेतु बांधला ते रामेश्वर क्षेत्र २८०
सेंद	शेंदाड नांवाचें एक फळ; हें कच्चें असतां कडू असतें पण पिकल्यावर गोड होतें ४०३८
सेंदरी	शेंदूर लावलेली ७००
सेल	उत्तम वाटा ९६
सेवट	मरण ३१६३ खेळांतील एक पदार्थ
सैर अ. स्वैर	स्वच्छंद, यथेष्ट, अव्यवस्थित १६९
सैराट	स्वेच्छा, वेडे वांकडे ११८
सोइरा	नातलग ३४२
सोई	आश्रय ३२०
सोकणें	लांचावणें, चटावणें १५६१
सोकरणें	राखणें ३५८
सोकरा	मुलगा १४४
सोगया	सोग्यास
सोज्वळ	चकचकीत, निर्मळ ३७९३
सोडवणें	सोडवण्याकरितां ६३७

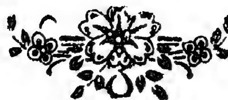
शब्द	अर्थ
सोधण्या	शोध ३२४०
सोनसळा	जरतारी पीतांबर २
सोपत	पांढरे ४४५
सोपान	सुलभ ४२०२
सोम	सौम्य
सोमवल	सोमल
सोय	मार्ग, आधार १३२९
सोयी	प्रमाणें ३४९
सोर	आकांत, गोंगाट ४४२
सोरी	डाव २०३
सोंवळें	पवित्र ६७१
सोवा	मनांतल्या गोष्टी
सोस	हव्यास २४९
सोहं	तो (परमात्मा) मी (जीव) २५७
सोहळा	शोभा ४०४६
सौजन्य	प्रेम २५००
सौंदणी	कुंडी [परिट, ढोर इत्यादिकांची]
सौदागर	सावकार ४१०६
सौरस	गोडी ८७८ प्रसाद, योग्यता ४१९३
सौरी	चौचाल, निलाजरी अशी स्त्री, मुरळी २९७
स्तंभ	खांब २०७
स्तंभन	जागेवर खिळून टाकणें १८१६
स्तोत्रें	स्तुतीपर कविता २७
स्थूल	मोठें १९
स्फीति	मानमान्यता, प्रतिष्ठा११७९
स्फुंद	फुंज, ताठा, आभिमान२०१९ हुंदका ४५
स्त्रवणें	पाझरणें ३०९६

शब्द	अर्थ
स्वयंभु	साक्षांत, प्रत्यक्ष
स्वातितोय	स्वाती नक्षत्रांतील पावसाचे पाणी ३४८९
स्वाद	रुचि ११७
स्वामी	मालक ११८
स्वाहाकार	अग्नीच्या द्वारें देवतांस हविर्भाग देणें ३८०९

ह

शब्द	अर्थ
हक	हक्क
हत्यारा	हत्या करणारा ९४८
हमारो	माझी
हरजीके	हरीचे ४३१
हरण	हरण करणारे ७४३
हरपणें	नाहींसें होणें ८८
हरास	नाश, र्‍हास २७७२
हरी	पराभव १३१३, ३४६३ वेध लावतो ३७०७
हरी अ. हारी	ओळ, रांग, माळ
हर्षामर्ष	लोभ व राग, आनंद आणि क्रोध १०७३
हलरु	गीत ४०३५
हवाला	जबाबदारी, अधिकार ४४३६ दुसऱ्यावर सोपवणें १४३९
हव्यास	उत्कट इच्छा, छंद ३५५
हळाहळ	जालीम विष ३९० हलाहल विष सेवन करणारे शंकर २५४७
हाऊ	बाऊ ३५५७
हाक	हक्क ३६१३
हाकलणें	हाका मारणें, ओरडणें १२३७

शब्द	अर्थ
हाकारा	ओरडा १३३ बोलावणें, दवंडी २८१ दरारा १५८१
हाकारणें	बोलावणे, हाका मारणें २२३३
हाट	बाजार ११२४ हट्ट ४९९
हाटकरी	बाजाराला आलेले ४२५७
हाडतिये	हडौति—गळ्याखालील हाडाचा खळगा १२२
हाडोरिया	अज्ञान, अनाडी ३२२६
हाणी	हानि—तोटा, नाश ११९८
हातनुके	हातान धरून वजन पाहिलेला, अंदाजाचा, अटकळीचा ३४२३
हातसर	हातातला गजरा २९५९
हातसांका	हातसंवईचा २९५४
हातांफळी करणें	हातावर हात मारणें १८१४
हातोहातीं	एकाच्या हातातून दुसऱ्याच्या हातात अशा रितीनें १३२
हाव हावा	हायहाय २९९७
हाय	दुःखाचा उद्गार, दुःखाचा चटका ७०९
हारपणें	नाहीसें होणें ३५३
हारंबळणें	हरपणें, सांपडणें, क्षय, हानि
हारिख	हर्ष, आनंद १३५१
हारी	पराभव १३११
हाणोळ	ओघ ४१२५
हाल	डाव, पेच, ..., कष्ट, दुर्दशा, ...
हालमाकळमें	एकमेकाचीं, मागचा पुढचीं
हालें	मारिलें, प्रहार केला ३४७८
हाली	निजध्यास, चिंतन ४५०१
हांव	इच्छा ७०७
हिंका	हेका, दुराग्रह ७८७
हिनाव	कमीपणा १३६९
हिंपुटी	कष्टी, दुःखी ८३३
हिमातीचे	धैर्याचें १०१६
हिरणें	हिसकावून घेणे ३१
हिरदा	हृदय ४२९
हिरवें	कच्चे २९८४
हिरोनिया	हिसकाऊन
हिलाही	इलाही—ईश्वर ४४४
हिलाळ	टेंभा, दिवटी २९०
हीन	कमी, विरहित २७८ ४५१४ अशुद्ध २३०८
हीनपणा	गरीबपणा
हीनवर	अत्यंत दुर्बल १२७६ जिचा पति लहान आहे अशी ४५५७
हीरभाजणें	पेरावयाच्या धान्याचे अंकुर जाळून तें धान्य उगवावयास नालायक करणें ५००
हुं	मी ११४
हुकुमदाज	हुकूम करणारा ३२५५
हुजराती	मालक स्वतः अगर त्याच्या जवळची माणसें १८९४
हुताशन	अग्नि २५३१
हुताशनें	अग्नीला अर्पण करणें ३७८९
हुंतुपणा	मीतूंपणा ५४१
हुदकणें	हिसका मारणें ३०९८
हुदाडा	डोक्यानें दिलेला धक्का २८२४

शुद्धिपत्र.

पान	ओळ	अशुद्ध	शुद्ध
५	३	नाहीं नारायण । भजलेंजे	नाहीं नारायणा भजले जे।
६	२	देवा	देव
६	५	लौकांसी	लोकांसी
१३	१०	तुक	तुक
१३	१२	नसें	तैसें
१४	७	केलं	करी
१८	२	नर्णी	नेणों
२३	१७	करिना	करिता
२७	१८	मुख	मुखें
२८	२८	समागम	समागमें
२९	६	उठाउर्ला	उठाउठां
३०	१९	हरी	दूरी
३२	२७	मथुरेच	मथुरेचं
३६	१८	खड	खंड
३७	८	रग	रंग
३८	१५	यां	वां
४०	१५	ममाये	समाये
४७	२०	करिना	करितां
४८	२२	धरुनी	धरूं
५२	२२	वादा	वाटा
५३	३०	पडिनी	पीडनी
५७	१५	पिसें	दिसें
६५	३०	ये	योग
७०	२९	त्यासवें	त्यासवें
७१	६	घाली घाला	घाली
७५	२३	वंदि	बंदि
७६	१२	मोकळीय	मोकळीया
८७	२३	नचाच	नचाव
९२	२५	म्हण	म्हणे
९२	२७	बोल	बोल

पान	ओळ	अशुद्ध	शुद्ध
९४	१	सत	संत
९८	२५	माहा	नाहीं
१०२	७	सुट	सुटे
१०३	२५	सुट	सुटे
१०५	११	परणा	परणी
११०	२	ऐचा	ऐसा
११७	६	देवा	हेवा
११७	२७	मळाअड	मळाआड
११९	२१	साख	सीख
११९	३०	एब	एक
१२०	१८	गथीया	मथीया
१२०	१९	पास	पास ।
१२०	२०	छोटे	छोरे
१२०	२१	ततकी	तनकी
१२५	२२	खावथा	खावया
१२८	१४	जसे	असे
१३८	९	तचि	तेचि
१४५	७	वाटे	वाढे
१६५	१५	धड	घडे
१७२	१७	नज	मज
१७७	२०	भवडूंनी	भोवंडूनि
१८२	२३	दृढ	दृढ घावा
१८४	२५	वुळंघवे	नुळंघवे
१९८	११	पाणी	वाणी
१९८	११	प्यावें	घ्यावें
२००	७	डाळुले	डोळुले
२०१	२०	कुरवाळुनिनी	कुरवाळुनि
२१४	२८	देवी	देवा
२२०	२७	बोलावे	बोलवे
२२५	२७	टेवियली	ठेवियली
२२७	२८	परिमत	परिमित
२३०	१	हाच	हेचि
२३४	१८	लवि	लावी

पान	ओळ	अशुद्ध	शुद्ध
२३६	२	विश्वंभरा	विश्वंभरा।
२४१	२९	असे	असो
२४३	१	जोडोनियां	जडोनियां
२४३	१४	बोलावा	वोलावा
२४४	१४	नांव	नावे।
२४४	२८	देहसाव	देहभाव
२४६	१५	निरंतर	निरंतर।
२४७	३०	अभयदान मज	अभयदान मज देईगा उदारा
२५५	२६	वाहो	वाहो
२६५	५	वोवणा	वोवर्णा
२७०	१९	विठ्ठल	विठ्ठला
२७५	३०	चालती	जल्तिी
२८९	३	आपणाच	आपणचि
२९२	५	वोण	कोण
२९७	२८	चाळवल	चाळवाल
३००	१७	प्रेम	प्रेमा
३०१	२३	बोलावा	बोल लावा
३०४	१२	इनाम	इमान
३०४	१९	मवाचे	भवाचे
३०६	६	तुज	तुझे
३०८	११	घालावी	घालावी हे
३१९	२५	परिहार मिणा	परिहार या मिणा
३२१	१५	अनुभवा	अनुभवा।
३२३	४	पाजा	पार्जा
३२५	१८	कळविते	कवळते
३३०	३०	देहातरे	देहांतरे
३३२	२९	सगवर्ता	उगवर्ता
३३५	५	वातादान	वाताहान
३३८	३	खाने	खाण
३४१	१६	कुरवंडा	कुरवंडी।
३४३	२०	पुढें	पुटे
३५०	९	तथा	तया

पान	ओळ	अशुद्ध	शुद्ध
३५३	२०	सडवे	संडवे
३५३	२१	नारायणा	नारायणा ।
३५४	१६		ही खालीं टीप म्हणून समजणें
३५५	१९	तरि ।	तरि
३५६	४	अववियां	अवधिया
३६०	२७	याचकीस	याचकास
३६१	७	नदावी	नेदावी
३६१	१६	हां	हो
३६३	३	दाऊं	दाऊं
३६३	९	माळ	माळ ।
३६३	२९	कपुं	करूं
३६४	२७	शिरीं	शिरीं ।
३६६	१	त्याचे	त्याचें ।
३६६	२५	ध्याव	ध्यांव
३६७	२२	कांहीं	कांहीं ।
३६८	२९	वर्व	वर्म
३६९	१	आधीं	आधीं ।
३६९	२८	ता	तो
३७०	१२	न योन	नयोन
३७२	१०	वेळ	वेळ काळ
३७७	१०	ढोळां	डोळां
३७७	१८	सभागम	समागमें
३७८	२९	दभाचिया	दंभाचिया
३८२	१९	पारब्धाचा	प्रारब्धाचा
३९१	१२	हलकांद	हेलकांव
३९३	१४	वेखरी	वैखरी
३९४	२०	जाती ॥	जाती
४०१	८	म्हण	ह्मणे
४०५	२९	Sमानसाचा	*मानसाचा
४०७	३०	S घाये	* घाये
४०७	१५	म्हूण	ह्मणे
४१०	४	घातप	घातपात
४२०	१६	णाणी	पाणी

पान	ओळ	अशुद्ध	शुद्ध
४२०	२८	काश	काशा
४२५	१८	लोळणी	लोळणी ।
४२६	१२	येणें	भेणें
४२६	२३	दानें	दीन
४२७	१६	चिंतेने	चिंतनें
४२९	२५	ब्रह्मादिका	ब्रह्मादिका ।
४३०	२०	ह्मणे ।	म्हणे
४३२	६	ाावरस	विसर
४३३	१२	गग	माग
४३६	१६	मारखी	सारखी
४३८	४	यन्य	धन्य
४३८	१८	त्यांची	त्याची
४३९	१	❀	❀
४३९	१३	सतचरण	❀संतचरण
४४२	२१	दहसुख	देहसुख
४४२	२५	बोळलों	बोळलों ।
४४५	२०	पुष्टी	पुष्टी
४५०	१५	सगसमागम	संतसमागम
४५०	२२	रगीं	रंगीं
४५२	२२	थार	थोर
४५३	१४	द्य व	द्यावा
४५५	११	मागे न	मागेन
४५६	२३	गाडावर्ली	गोडावर्ली
४६१	१२	पावनपंगनी	पावनपंगती
४६७	२८	बोहेरी	बोहरी
४६९	१६	क्षुथा	क्षुधा
४७३	३	भाग्यवत	भाग्यवंत
४७३	७	कुचे	कुंचे
४७४	८	व्रह्मरसा	ब्रह्मरसा
४७४	१२	सायासाच	सायासाचे
४७७	१५	निर्मळ	निर्मळ ।
४७७	१९	वेळा	वेळां
४७८	२५	शाक्तहान	शक्तिहीन

पान	ओळ	अशुद्ध	शुद्ध
४७८	२७	निरुमता	निरुपमता
४८०	२	तुखा	तुका
४८०	२१	विठ्ठल नामाचा	विठ्ठल नामाची
४८१	७	तर	तरि
४८५	६	विकराची	विकाराची
४८५	१४	भेटा	भेटी
४८५	२४	पविजे	न पाविजे
४८५	२९	नाम	नाश
४८७	१६	जोगे	जोगा
४८७	२५	राहिलों	राहिलें
४९४	२०	उभ	उभे
४९५	९	संस्थापलें	संस्थापिलें
४९६	२९	पंढरी	पंढरीचा
४९६	१	वैकुठीचे	वैकुंठीचे
५०१	७	हच्छावशें	इच्छावसें
५०१	३०	सोपा	सोपा ।
५०२	३	म्हणे	म्हणे
५०२	३०	ध्यानी;	ध्यानीं ।
५०९	५	तरुकर	तरुवर
५११	७	निघान	निधान
५११	१५	करीं	न करीं
५११	२१	सांडुलिया	सांडुनिया
५२२	४	विक्षेपिलें	निक्षेपिलें
५२३	२७	वर्जवीं	वर्जावीं
५२७	६	परद्रव्थ	परद्रव्य
५२७	३०	धांव	धांवे
५२८	१	जाती पाशी	जातीपाशीं
५३३	३०	ठाकोनिया	ठोकोनिया
५३९	११	मान वस्तु हे आदर्श लोभ	मान लोभ हे अंतरीं
	१२	हे अंतरी	
५३९	२६	अनुमादन	अनुमोदन
५४०	१३	अज्ञानाजे	अज्ञानाचें
५४०	१६	वाद	बाद

पान	ओळ	अशुद्ध	शुद्ध
५४१	२१	वाम	वास
५४४	१६	शून्य खूण	खूण
५४५	११	ज्ञाना	ज्ञान
५४६	१२	बहिरमुक	बहिरमुख
५४८	१	त्याचे	याचे
५५०	२६	सोपळा	भोपळा
५५०	२८	भेठी	भेटी
५५३	२८	कोण	कोणा
५५७	१३	विग	धिग्
५६१	४	ज्ञांडगीचे	झोडगीचे
५६२	२१	रांड बेटा	रांडबेटा
५७४	२०	ज्याच	ज्याचे
५७८	१५	तें	तो
५८०	२६	निया वारा	निया वारीं
५८१	१३	मगकुचर	कुचर
५८६	२४	सोडी	सोडी
५८९	६	धिके	धिंके
५८९	२५	भल्याकंड	भल्याकडे
५९२	३	धान्याचिये	धन्याचिये
५९८	१३	उदकें	उदकें
६०५	५	काळ	काळ ।
६०७	९	काण	कोण
६१५	१९	वाचविया	वाचवी या
६१८	१९	वांचून	वांचून ।
६२०	६	मानसाची	माणसाची
६२०	१३	थोडं आहे थोडे आहे	थोडे आहे थोडे आहे ।
६२०	२०	संदेहानें	संदेहानें
६२५	१	धराव त	धरावे ते
६२८	१३	भवसिंधू	भवसिंधु
६२८	२०	सुख	सुख ।
६२८	२१	प्रारब्ध्येंचि	प्रारब्धेंचि
६२९	११	धवळारें	धवळारें
६३०	९	अर्थें	अर्थें

पान	ओळ	अशुद्ध	शुद्ध
६३१	५	प्रतिपादलासे	प्रतिपादलासे
६३३	२२	हिंपुटा	हिंपुटी
६३५	३	चोर	चोरा
६३९	२	घर्म	धर्म
६४०	८	विश्वाचे	विश्वासाचे
६४०	२३ नंतर पुढील वाचणें		तुका म्हणे ज्याचे देव बांदवडी । सांगाते कवडी गेली नाहीं ॥ ६ ॥
६४७	९	एकाबिण	एकावेण
६४७	२०	संगं	संगं ।
६४७	२४	विघि	विधि
६४८	१।२	संपादत	संपादतें
६५२	१९	ऐथें	एथें
६५४	१३	यैणें	येणें
६६१	१४	जाडा	जोडी
६६१	२८	वम	वर्म
६६३	२२	भीण	सीण
६६७	८	सासी	सांसी
६७६	१०	पानेडी	पानेडीं
६७७	२८	द्यावं	द्यावें
६८०	२	घारेला	धारेला
६८३	२२	हाऊं	होऊं
६८९	१७	मजु ी	मजुरी
६९७	४	खांब सूर्या	खाबसूर्या
७०५	४	प्रमन्न	प्रसन्न
७०५	१४	गोमटा	गोमटी
७०५	२८	ठयांच	ठायींचे
७०५	२९	ठावयेली	ठेवियेली
७०६	१२	सरा	सरी
७०७	३	असो द्यावे । सावध	असो द्यावे सावध ।
७०७	४	विरजाहाम	विरजाहोम
७०७	६	मत्रीं	मंत्रीं
७०८	६	वसावा	वसावी
,,	१८	भ्रात	भ्रांते

पान	ओळ	अशुद्ध	शुद्ध
,,	२०	प्रा-ब्ध	प्रारब्ध
,,	२७	सर्वेश्वरपूज	सर्वेश्वरपूजनाचे
,,	२९	पाव	पावे
७०९	७	दहा	देहा
	८	जीव न	जीवन
,,	८	मरण	मरण
,,	८	धरा	धरी
,,	१२	दुमरें	दुसरे
,,	२७	विदानी	विंदानी
,,	२८	शाक्त	शक्ति
७१०	१२	सरलाचा	सरलाचि
,,	२६	प्रकृ ी	प्रकृती
,,	२९	ले	देईल
७११	४	दावूनयां	दावूनया
७११	१८	अबालणी	अबोलणी
७१२	१९	केशीं	कैशी
७१३	८८	सग	संग
७१३	२६	भिन्नाभिन्न	भिन्नाभिन्न
७१५	१	देखियल	देखियले
७१५	२४	वंठी	कंठी
७१६	२१	त	ते
७१७	'७	इंद्रिये	इंद्रिये
,,	८	वस	वसे
,,	११	शका	शंका
,,	१'७	विठ्ठलवांचुनि	विठ्ठलावाचुनि
७१८	८	अनते	अनंते
७२०	७	सांचत	संचित
,,	७	घातल	घातले
,,	१५	दले	दिले
,,	१५	देवें	देवे
७२१	३	माग	भाग
७२१	१९	कर्मी	कर्मी
७२१	३०	मदें	मदे

पान	ओळ	अशुद्ध	शुद्ध
७२७	२६	वोळावा	बोळावा
७३६	२०	थोडका	थोकडा
७३९	२३	बळचि	बळेचि
७४२	२९	कस	कास
७४३	१५	कालावुली	कालाभुली
७४८			स्फुट अभंग
७४९	१	थोरी	थोर
”	१९	कायावाचामनें हित	कायावाचामनेंसहित
”	२०	अंगोकार	करीं अंगीकार
७५२	२२	हेले	लेले
७५४	४	स्ळती	तुळती
७५४	२१	मृगचळाचिय	मृगचळाचिया
७५६	२७	बैसला	बैसलासे
७५६	३०	पुढें	मध्यें
७५७	३	नचले	कांहीं न चले
७५७	४	थोडें	थोडा
७५८	१५	केवळ ती	केळवती
७६७	१०	शाकर	शंकर
७६९	२६	आभारणें	आभरणें
७७०	२०	अधामासी	अधमासी
७७३	७	थोका	धोका
७७३	८नंतर		स्फुट अभंग
७७७	३०	नाहि	नाहीं
७७८	४	घाटा	घोटा
७८०	११	पाय	पाप
७८१	१६	गर्ववा.त	गर्भवास
७९८	२२	मुख	मुखें
७९९	३	तुका म्हणे आह्मी येणें	तुका म्हणे येणें
७९९	२९	नारायण	नारायणा
८००	११	सुस	सुद
८०३	२९	झाली याचे	झालीयाचे
८०५	१३	मन	मना
”	१४	तुझा	तुज

पान	ओळ	अशुद्ध	शुद्ध
,,	२७	नाहीं वीण नीटा	नाहीं वीण नीटा।
८०६	१४	ब्राह्मज्ञानाविण	ब्रह्मज्ञानाविण
८१७	३०	कवड	कवडा
८२१	२४	काठे	कोठें
८२४	२९	(अभंग १४८१ पैकीं दुसरे अक्कव्यापुढें)	अठरापगडयाती सकळहि वैष्णव। दुजा नाहीं भाव पंढरीसी ॥ ३ ॥
८२५	२८	कामक्रोध	कामक्रोध आड
८३९	१८	वळण	वचन

